

MARIN PREDA

MOROMETII

MARIN PREDA

MOROMEȚII

Volumele I (1955) și II (1967)

VOLUMUL 1

PARTEA ÎNTÂI

I

În câmpia Dunării, cu câțiva ani înaintea celui de-al doilea război mondial, se pare că timpul avea cu oamenii nesfârșită răbdare; viața se scurgea aici fără conflicte mari.

Era începutul verii.

Familia Moromete se întorsese mai devreme de la câmp. Cât ajunseseră acasă, Paraschiv, cel mai mare dintre copii, se dăduse jos din căruță, lăsase pe alții să deshame și să dea jos uneltele, iar el întinsese pe prispă o haină veche și se culcase peste ea gemând. La fel făcuse și al doilea fiu, Nilă; intrase în casă și după ce se aruncase într-un pat, începuse și el să geamă, dar mai tare ca fratele său, ca și când ar fi fost bolnav. Al treilea băiat, Achim, se furișase în grajdul cailor, se trântise în iesle să nu-l mai găsească nimeni, iar cele două fete, Tita și Ilinca, plecaseră repede la gărlă să se scalde.

Rămas singur în mijlocul bătăturii, Moromete, tatăl, trăsese căruța sub umbra mare a celor doi salcâmi de lângă poarta grădinii și apoi ieșise și el la drum cu țigara în gură. Părea de la sine înțelea că singură mama rămânea să aibă grijă ca ziua să se sfârșească bine.

Moromete stătea pe stănoaga podiștei și se uita peste drum. Stătea degeaba, nu se uita în mod deosebit, dar pe fața lui se vedea că n-ar fi rău dacă s-ar ivi cineva... Oamenii însă aveau treabă prin curți, nu era timpul de ieșit în drum. Din mâna lui fumul țigării se ridica drept în sus, fără grabă și fără scop.

– Ce mai faci, Moromete? Ai terminat, mă, de sapă?

Iată că se ivise totuși cineva. Moromete ridică fruntea și îl văzu pe vecinul său din spatele casei apropiindu-se de podișcă. Se uită numai o dată la el, apoi începu să se uite în altă parte; se vedea că nu o astfel de apariție aștepta. „...Pe mă-ta și pe tine, chiorule!“ șopti atunci Moromete pentru el însuși, ca și când până atunci ar mai fi înjurat pe cineva în gând și acum îl

îngloba și pe vecin, fiindcă tot apăruse; după care răspunsese foarte binevoitor:

– Da, am terminat... Tu mai ai, mă, Bălosule?

– Am terminat și eu. Mai aveam un petic dincoace în Pământuri, mi l-au săpat ai lui Țugurlan... Ce faci, Moromete, te-ai mai gândit? Îmi dai salcâmu ăla?

Moromete se uită țintă la vecinul său înțelegând pentru ce ieșise el la drum și nu răspunse la întrebare. „Da, am discutat odată să-ți vând un salcâm! Poate am să-ți-l vând... poate n-o să-ți-l vând... De ce trebuie să ne grăbim așa!?“ părea el să-i spună.

– Dar Victor al tău... El nu mai iese la sapă, Bălosule? Sau de când este voiajor nu-l mai aranjează? zise Moromete. Adică... admitem cazul că fiind ocupat... mai adăugă el.

Vecinul avu bănuiala că aceste cuvinte nu sunt chiar atât de nevinovate cum s-ar fi putut înțelege din glasul cu care fuseseră rostite, dar trecu peste asta.

– Păi de ce zici că nu vrei să mi-l mai dai, Moromete? Că vroiam să-ți-l plătesc...

Drept răspuns, Moromete începu să se uite pe cer.

– Să-ți iei minte că la noapte o să plouă. Dacă dă ploaia asta, o să fac grămadă de grâu, Tudore! zise el.

Bălosu nu mai zise nici el nimic, apoi după câteva clipe schimbă vorba:

– Mă întâlnești pe la prânz cu Jupuitu. Zicea că mâine dimineată o pornește prin sat după *fonciire*.

Moromete rămase nemișcat.

– Zice că a primit o dispoziție, sau un ordin, dracu să-l ia... Că cine are de achitat *fonciire* și n-o s-o achite mâine, o să le ia din casă.

Moromete se mohorî dintr-o dată. Vru să răspundă, dar se ridică pe neașteptate de pe stănoagă și sări spre poartă; un cal scăpase din grajd și vroia să iasă la drum.

– Nea îndărăt blegule, unde vrei să te duci? strigă omul închizându-i poarta în nas.

Calul nu se sperie însă, rămase cu botul lângă ulucă și suflă puternic pe nări, apoi, cu dispreț parcă, se întoarce cu spatele și începu să se frece de ulucă.

– Nea n-auzi surdule!... Tu-ți adineaura mă-tii! strigă Moromete infuriat.

Calul se opri din scărpinat și porni nepăsător spre prispa casei unde zăcea Paraschiv. Moromete se luă după el, dar calul nu-l luă în seamă, se opri lângă prispă și întinse gâtul lângă parmalâc, unde începu să roadă cu dinții dintr-un drob de sare. Paraschiv ridică fruntea, se uită câteva clipe ca și când n-ar fi înțeles ce se întâmpla, apoi deodată îi repezi calului cu toată puterea un picior în burtă.

Tot atunci mama ieși în prag. Avea fața roșie și obosită, iar nădușeala îi curgea în șiroaie înnegrite peste obraji și gât.

– Ilie, unde s-au dus fetele alea? Ce fac eu aici singură? Acu se întunericește și ce mâncați?

– Raci o să mâncăm, fa, d-aia te vaiți tu? răspunse Moromete trăgând calul spre grajd.

Raci nu se găseau nicăieri în apele satului. Tocmai raci, prin urmare, aveau să mănânce la masă. Femeia se șterse cu deznădejde pe frunte, înghiți în sec și pieri în tindă.

– Niculae, unde ești, mă? strigă Moromete spre grădină.

– Aicea sunt! se auzi un glas de undeva.

– Ce faci acolo? Treci încoace și ajută-i mă-tii! Te duseși în grădină sa te odihnești, că până acum stătuși! Când ți-oi da una după ceafă, îți sar mucii pe jos!

Pe poarta grădinii intră un băiat de vreo doisprezece ani. Avea capul gol și cămașa de pe el era ferfeniță. Picioarele goale erau pline de zgârieturi cu urme de sânge încheat cu praf.

– Treci la mă-ta și vezi ce treabă are! spuse iar Moromete, pornind încet spre grădină.

II

Băiatul se urni de lângă poartă și intră în tindă. La vatră, femeia se chinuia cu o mână să mestece mămăliga, iar cu alta să prăjească niște ceapă în tigaie. Alături de vatră, prinsă între două cărămizi, clocotea o oală cu ceva verde înăuntru. Femeia dăduse jos căldarea cu mămăligă și o mesteca aprig, încercând din când în când s-o țină pe loc cu talpa piciorului.

– Veniși cu oile, mă? Du-te repede și prinde-o pe Bisisica... Viu și eu acum să le mulgem... Să torn mămăliga... Unde sunt fetele alea?

Băiatul se uită la maică-sa și se întoarse alene îndărăt, fără să spună ceva. Ieși în curte și începu să strângă oile spre obor. Câțiva miei săriseră pe

prispă și lingeau sare.

– Câși, mânca-te-ar câinii! zise el apucând mieii de gât și făcându-le vânt de pe prispă.

Închise poarta oborului și rămase între oi tăcut. Oborul era mic și cele douăzeci, douăzeci și cinci de oi abia aveau loc să se miște. Una dintre ele, care stătea alături de băiat, frecă pământul cu copita ei mică și se culcă încet, suspinând. Era o oaie bătrână și blândă care mergea totdeauna în urma cârdului.

– Ai prins-o, mă? Hai mai repede că se răcește mămăliga!

Băiatul se întoarse nepăsător spre mama lui care intrase în obor cu un căldăroi în mână și abia se mișcă.

– Hai, Niculae... hai, Niculae! Să nu-ți dau acum câteva! Unde e Bisisica? Treci s-o prindem, unde te tot uiți? zise femeia cu un glas moale și cam îndepărtat, ca și când ar fi vorbit gardurilor.

– Lovi-o-ar moartea de Bisisica! mormăi Niculae, apropiindu-se de o oaie neagră și cornută care se pitise într-un colț și aștepta nemișcată, ascultând parcă cele ce se spuneau despre ea.

Băiatul se repezi asupra ei și o apucă de picior; oaia nu se mișcă, dar când își simți piciorul prins zvâcni pe neașteptate și-l trânti pe băiat cu burta la pământ.

– Fire-ai a naibii, dacă nu te omor! scrâșni el și ridicându-se cu o sprinteneală uimitoare se repezi iar. De astă dată, el n-o mai scăpă din mâini. Oaia sărea în trei picioare și gemea greu. Femeia se apropie cu căldarea și o apucă de celălalt picior, o trase spre buza căldăroiului și începu s-o mulgă. Niculae o ținea de coarne și o izbea cu sălbăticie peste bot.

– Mânca-te-ar lupii să te mănânce! Dacă n-am să te omor într-o zi...

Femeia zise s-o lase în pace să nu mai dea în ea degeaba. Cum degeaba? Mergea în frunte și totdeauna târa întreg cârdul în goană peste izlaz și nu se mai oprea până nu ajungea pe locurile de păscut. Niculae era silit să alerge și el și arunca zadarnic cu bulgări spre ea. Când ajungeau pe miriște, băiatul cădea istovit de goană pe o brazdă și plângea în neștire. Uneori o prindea cu ajutorul altor băieți și o bătea cu cruzime. Oaia se cumințea un timp, lăsa alteia conducerea cârdului, apoi iarăși își lua locul. Câteodată, înnebunit, Niculae alerga înaintea oilor aflate în plină goană, despărțea cârdul de oaia bezmetică, o alunga în porumburi cu ciomagul și o bătea cu bolovani până îl părăseau puterile. Oaia sărea din loc în loc, fugea, se oprea tremurând și gemea de lovituri. În ziua aceea nu mai alerga, dar a doua zi goana și chinul

băiatului reîncepeau cu prospețime. Niculae o ținea minte încă de pe când era noatină.

Într-o iarnă, la Bobotează, venise popa cu căldărușa și intrase în obor să stropească oile cu aghiazmă. Bisisica – așa o botezase Achim când o învățase să împungă ca berbecii – ieșise din cârd și ridicase fruntea spre popă. Când părintele făcuse semnul crucii zbicind din busuioc, oaia, crezând că e vorba de împuns, se repezise în patrafirul aceuia bestecând cu cornițele ei mici printre picioarele popii.

– Gata, ai scăpat, zise femeia lovind cu milă spinarea oii, care în tot timpul mulsului tremurase ca frunza. Dă-i drumul, Niculae!

Băiatul îi dădu drumul de coarne, izbind-o în același timp cu piciorul în grumaz; apoi prinse altă oaie, care cât simți mâna femeii sub uger, singură se lăsă pe căldăroi și începu să rumege liniștită.

– Vezi, asta de ce stă?! Îngână Niculae, ca și când cineva ar fi pretins că toate oile seamănă cu Bisisica. Nu știu, mamă, dar eu m-am săturat... Eu le lovește moartea de oi, îngână el mai departe jelindu-se. Eu nu mă mai duc cu oile... Toată lumea le dă la cioban, numai tata s-a găsit mai breaz să mă trimită pe mine... De ce nu-i spui să le dea la cioban? De două luni de zile nu m-am mai dus la școală. Are să mă lase repetent...

– Gata, zise femeia, alta... Hai mai repede că se răcește mămăliga!...

Niculae prinse altă oaie care nu mai era blândă. El o apucă de bot cu ură și-i strânse nasul:

– Stai! Ce! o iai pe urmele Bisisichii, fire-ai a naibii!? bolborosi el. Apoi se adresează mamei cu alt glas: Eu spun una și tu te faci că n-auzi! N-auzi că mă lasă repetent?

– Ce să-ți fac eu dacă te lasă repetent? Parcă dacă te duci nu te lasă! răspunse femeia cu gândul în altă parte.

– N-auzi că nu mă lasă?! zise băiatul necăjit. De câte ori vrei să-ți tot spun?

– Ce să-mi tot spui? Întrebă femeia cu același glas îndepărtat și îmbulzit de alte gânduri. Alta, spuse ea iar. Se vede că nu prea le-ai păscut azi... Asta abia a dat câteva picături!

Niculae, de astă dată, strigă:

– N-auzi, mamă?

– Aud, mă, aud! Spune! răspunse femeia mai apropiat.

– Păi nu ți-am mai spus? „Tu, Moromete, nu te speria că n-ai cărți și că n-ai venit astă-toamnă, eu te trec clasa numai să vii la examen. Să înveți

pentru examen, că nu ți-am pus note“...

– Păi să te duci la examen, zise femeia, iarăși cu gândul împrăștiat.

– Cum să mă duc, mamă, dacă n-am învățat?!

– Păi învață! răspunse femeia moale.

– Cum să învăț?! strigă Niculae deodată atât de indignat și furios că ridică și brațele, și glasul lui de copil răsună ascutit în liniștea amurgului care începuse să acopere salcâmi.

– Ia și tu o carte cu oile și citește. Ce vrei să-ți fac eu? răspunse femeia cu un glas în care răzbătuseră câteva urme de interes.

– Care carte, mamă, care carte? Nici *Citirea* n-a vrut să-mi cumpere tata. De unde să iau, că nimeni nu mi-o dă. Dacă m-ar lăsa să mă duc la școală...

Femeia tăcea și mulgea mai departe oaia.

– Mai e vreuna? întrebă ea apucând altă oaie. Treci și ține-o să nu-mi verse laptele, mai spuse ea, strângând căldăroiul între genunchi.

Niculae apucă oaia de gât cu o mână, iar cu cealaltă o atinse pe femeie pe umăr.

– Mamă, spune-i tu lui tata... zise el rugător, dar glasul i se rupse și scoase un strigăt. Oaia se mișcase și-l călcăse pe o bubă de pe picior cu copita ei mică și ascuțită. Niculae izbucni pe neașteptate într-un plâns sfâșietor și se lăsă jos ca o cârpă.

– Ce e, mă, te-a călcat? întrebă femeia sec. De ce nu te păzești? Ține oaia să nu-mi verse laptele!

La auzul glasului lipsit de milă al mamei, băiatul începu să plângă și mai adânc, perpelindu-se pe jos și izbind cu pumnii lui mici în pământul afânat de bălegarul vechi al oilor. Femeia prinse altă oaie și începu să mulgă singură și tăcută, în timp ce Niculae continua să plângă. Într-o vreme el încetă orice mișcare, se ridică în capul oaselor și rămase cu coatele pe genunchi. Se simțea că durerea piciorului îi trecuse de mult, el însă plângea mai departe pe genunchi, ca și când ar fi cântat ceva lung și deznădăjduit:

– Aaa... aaa...

– Ce e acolo mă? se auzi din drum glasul lui Moromete. Iar te-a călcat oaia? Taci din gură, că nu-ți iese maștele.

Femeia tocmai atunci terminase de muls și pleca din obor. Ea se opri în mijlocul bătăturii și vorbi cu un glas care îl făcu pe Niculae să se oprească din plâns.

– Lovi-o-ar moartea de vorbă, de care nu te mai sature, Ilie! Toată ziua stai de vorbă și beai la tutun și mie îmi arde cămașa pe mine. Dacă alții n-au

treabă și au chef de vorbă... Copilul ăsta plânge aici și el stă la poartă și bea tutun. Veniți de la deal și vă lungiți ca vitele... și eu să îndop singură o ceață de haidamaci...

Paraschiv ridică fruntea și-o privi pe femeie cu o ură cuibărită în el de pe vremea când mama lui bună murise. Din drum, Moromete se urni spre poartă și intră în curte tăcut.

– Ce e, fa, zăltato, ce vrei să fac eu? Dacă e bleg și-l calcă și oile...

– Toată lumea are treabă, Catrino, zise Tudor Bălosu din drum.

Femeia nu răspunse nici unuia și intră în tindă.

– Moromete, zise Tudor Bălosu, nu stai, mă, să-ți dau banii?

Moromete făcu un gest nedeslușit.

III

Cele două fete ale lui Moromete ajunseseră la gărlă și începuseră să se scalde. Apa era rece, dar în timpul zilei fuseseră la muncă și a doua zi era duminică, era călușul, nu puteau sta fără să se spele.

– Ce facem, fa? zise cea mai mare, Tita, după ce intră în apă și începu să clănțane din dinți. E rece ca gheața.

– Ei, ca gheața, vezi-ți de treabă, așa e la început, răspunse cealaltă intrând în gărlă vitejește.

Tita se aplecă și o stropi pe neașteptate cu un val de apă. Fata cea mică țipă ascutit, se strâmbă înfiorată, apoi deodată se aplecă și ea și o împrășcă pe soră-sa de sus până jos. Se bălăciră câțva timp țipând mereu, apoi Tita se opri și strigă:

– Ajunge, treci și mă freacă pe spinare, trebuie să ne întoarcem acasă!

Fetele începură să se spele pe rând, cea mai mare uitându-se din când în când cu teamă să nu le vadă cineva. Într-un timp ea chiar sări din apă și se repezi spre mal. Partea de gărlă unde se scăldau era un loc dosnic la marginea satului, numit, nu se știe de ce, Valea Morii. Lângă vale se întindea un fel de crâng lat, mai mult un fel de iaz părăsit de apele râului care curgeau pe marginea satului, Dinspre partea aceea, care făcea un cot mare lângă gropanul unde stăteau fetele, se auzea cineva plescăind prin apă și apropiindu-se din ce în ce.

– Treci, fă, afară, Ilinco, n-auzi că vine cineva? zise Tita speriată.

– Și dacă vine, ce? răspunse Ilinca nepăsătoare.

– Fă, zăpăcito, nu ți-e rușine? Treci afară, n-auzi?

Fata însă, chiar de-ar fi vrut să se mai ascundă, n-ar mai fi avut timp. De după cotul apei se ivi, printre frunzele aplecate ale crăcilor de sălcii, partea de la genunchi în jos a picioarelor cuiva. Fata cea mare când văzu pantalonii aceia umblând prin apă, își trase repede cămașa pe cap și pieri în tufișul sălciilor tremurând. De-acolo ea auzi numaidecât niște glasuri și îngheță.

– Ce faci, fă, aici, te scalzi?

– Da, mă scald, ce să fac, răspunse Ilinca și începu să râdă.

– Scaldă-te, fă, se auzi iarăși glasul acela.

– Păi, mă scald, răspunse iar Ilinca. Apoi fata din tufiș se auzi strigată:

– Tito, treci încoace că nu e nimeni. E Florica lui Miuleț și cu ga Leana, vor să prindă pește. S-au îmbrăcat în pantaloni.

Tita ieși din tufiș încă înspăimântată și când le văzu pe cele două cu plasa, începu să râdă:

– Ce naiba, Floareo, zise ea, ai băgat-o în pantaloni? Era să mor de frică. Și proasta aia sta în apă. Dacă era un băiat, fă, ce te făceai?

Ilinca râse iar:

– Da' ce, mi-era frică de el? Îi dam cu nămol în ochi!

– Ei, ce știe ea, zise muierea cu plasa.

– Ați prins mult pește? întrebă Tita schimbând vorba.

– Am prins pe dracu ghem! De câte ori ridicăm plasa, numai broaște și mormoloci.

– Tata spunea că ăia pe la București mănâncă broaștele! Zicea că le îndoapă cu carne și le bagă la cuptor, așa vii. Pe urmă, când încep să facă poc-poc, le scot afară și le mănâncă cu furculița, zise Ilinca scuipând pe marginea apei.

– Prostia ta, răspunse cea cu plasa. Ia uitați-vă!

Cele două ridicară plasa la mal și o dădură peste cap. Numaidecât un broscoi orăcăi cu putere făcând să răsune valea și țâșni înapoi în apă stropind în ochi pe cele două pescuitoare. Alte broaște, de toate mărimile săriră de pe mal împrôscând apa. Un singur peștișor, ca un deget de copil, strălucea în buroiunile de pe mal și chiar și acela era gata să alunece înapoi dacă una din pescuitoare nu l-ar fi prins numaidecât. Înainte de a-l arunca în oală, ea se uită la el cum zvâcnește.

– Hai să mergem, Ilinco, ce tot mai aștepți, nu vezi că te-ai învinețit?

Fata ieși clănțănind și se îmbrăcă repede.

– Stați, fa, că mergem și noi, zise fata cu plasa. Ați auzit? Se mărită Polina.

– Polina lui Bălosu? Păi știm, răspunse Ilinca.

– Nu, nu știți, că nu cu Bircă se mărită, răspunse fata. Apoi se adresă însoțitoarei: Hai să mergem și noi, ga Leano, că eu ți-am spus că până nu plouă, peștii nu ies de pe fund. Fă, Tito, voi știți că Polina era în vorbă cu alde Bircă. Ei, acu' se mărită cu Stan Cotelici.

– Cu șchiopu?! întrebă Tita, uimită. Cu urâtul ăla? Păi ce moartea găsit-o să-l ia pe-ăla? Că după ce e șchiop, mai e și *făcut*!

– Da' ce, fa, el nu trebuie să se însoare? Trebuie să-l ia cineva! zise Leana înfășurând plasa.

– Să-l ia moartea! răspunse Tita, râzând.

– De ce, fa? Eu cum l-am luat pe Ene al meu? Ce are Stan Cotelii de fugiți de el?

– E urâât, ga Leano, răspunse Tita, luând-o pe lângă sălcii. Și n-ar fi nimic, dar matale l-ai văzut cum umblă? Are atâta avere și parcă e milog!...

– E bine să strângă omul, răspunse Leana cu îndoială.

– Hai, fa, îmbracă-te mai repede! zise Tita, răstindu-se spre soră-sa. De ce nu-ți cârpești fusta aia, nu vezi că ți se vede buca?

– Ce să mai cârlesc, am tot cârpit-o... ia lasă-mă în pace! Dacă mi vede, ce? Cine o vede, să mi-o mănânce! răspunse Ilinca la fel de răstit.

– Ce știe ea, răsese fata cu plasa. Să te vedem la anul sau la anul ălalt, tot așa ai să zici?

Cu toate că era într-adevăr nevoie de anii aceia ca să nu mai zică (Ilinca n-avea nici paisprezece ani), când fusese pomenit numele lui Bircă, fata cea mică a lui Moromete se roșise. Flăcăul însă nu știa nimic. El era prieten cu frații ei, venea des seara pe la ei, jucau cu el tabinet, era vesel... și mai ales cânta frumos.

Cele trei fete o luară înainte, iar muierea mergea în urma lor cu plasa pe umăr. Soarele asfințise și în aer începuseră să bâzâie țânțarii. Când cotiră după Valea Morii și se apropiau de pădurea de la marginea satului, muierea care mergea mereu în urmă se miră:

– Parcă ne-ar fi auzit, fa! ăla care iese din pădure nu e Bircă?

Fetele băgară și ele de seamă și încetiniră pașii. Tăceau. Se gândeau dacă trebuie sau nu să-i spună știrea flăcăului.

– Ce mai faci, Bircă, n-ai mai venit pe la noi! îndrăzni totuși fata cea mică a lui Moromete când Bircă le ajunse din urmă.

Birică nu răspunse. Se cunoștea că îi pare bine că a întâlnit-o pe Tita. Dădu bună seara și se apropie de ea.

– Tito, vreau să-ți spun ceva... Am fluierat aseară la Polina și nu știu ce e cu ea, n-a vrut să mai iasă, șopti el după ce se îndepărtă puțin cu fata. Spune-i că am să trec diseară... Dacă nu mai vrea să vorbească cu mine, să-mi spună!

S-ar fi putut crede că flăcăul nu dorea să știe decât atât, dar Titei nu-i scăpă turburarea care îl stăpânea.

Cunoștea și ea bine această turburare. De aproape un an de zile era în vorbă cu Victor, fratele Polinei. Victor Bălosu nu spunea că nu ține la ea, dar nici nu se străduia să arate că ține.

– Atâta vreau să știu, continuă Birică, de astă dată fără să-și mai ascundă îngrijorarea. Ai să-i spui, Tito?

Tita șovăia să răspundă.

– Birică! Se vorbește că Polina... Nu știu, așa am auzit... Tu nu știi nimic? E vorba de Stan Cotelici, cică s-ar mărita cu el. Trebuie să vorbești tu cu ea, să vezi ce s-a întâmplat.

Birică se posomori și amuți. Mai merse câțiva pași cu fata, apoi, fără mai întrebe ceva, se îndepărtă. Fata cea mică a lui Moromete îl strigă din urmă, dar flăcăul nu răspunse.

IV

– Treceți la masă, ori vreți să vă chem cu lăutari? strigă Catrina Moromete din pragul tindei. Ilie, unde s-au dus fetele alea? Numai tu le-ai dat nas; unde-or fi ele acuma? Sculați în sus! Paraschive, Nilă, voi n-auziți? Niculae, tu ce mai aștepti? Ai băgat nasul între picioare...

Femeia se opri deodată din vorbit și chipul i se schimonosi de spaimă. Pe alături de ea țâșni Duțulache, câinele, ieșind din tindă cu o bucată mare de ceva alb în gură, pesemne brânză. Femeia îl întrebă:

– Când ai intrat, lovi-te-ar turbarea? Lasă jos! Lasă jos! Lasă jos, n-auzii?

– Dă-i apă, zise Moromete liniștit.

Paraschiv începu să râdă, sculându-se de pe dulamă.

– Lasă jos, lasă jos, mânca-te-ar câinii, lasă jooos!... striga zadarnic femeia. Câinele pierise în grădină. Acum să mâncați câinele, spuse mai departe Catrina, uitându-se crunt la fiul vitreg care râdea.

– De ce să mâncăm câinele, fă, proasto? întrebă Moromete, liniștit încet. Apoi, tot liniștit, spuse mai departe și la fel de încet, ca și când ar fi vorbit cu el însuși: De ce să mâncăm, fa, zăltato, sărito de la locul tău. E bun câinele de mâncat, fa? E bun să te mănânce el pe tine! Și chiar o să te mănânce. Azi ți-a luat brânza, mâine o să-ti ia...

– Nu treceți o dată la masă? strigă femeia scoasă din minți. Dacă n-o să mă duc în lume și să vă las... și moartea să vă ia pe toți și la cimitir să vă ducă!...

– Taci, fa, din gură, dosădito! zise iar Moromete și mai liniștit ca înainte. Vezi-ți, fa, de treabă! Ai făcut mâncare? Spune o dată și taci, că nu sunteți surzi.

Paraschiv stătea pe prispă și rânjea. Femeia amuți, nu mai zise nimic. Pe drum se văzură cele două fete apropiindu-se de casă. Moromete și ridică de pe prispă și, în tăcerea care se lăsase, glasul lui picură liniștit încet, de astă dată spunând însă altceva:

– Tu, Paraschive, ce stai acilea și belești fasolele la mine? Ce, nu ți-am mai văzut dinții ăia de mult? Rânjești ca un colțat la maică-ta, parcă tu ai fi mai breaz. De ce nu treci la masă? Și pe voi v-a găsit scăldatul? Dacă vă iau de păr și mătur bătătura cu voi, vă scutesc de-o treabă mâine dimineață. O lăsați pe mă-ta singură și vă duceți. Unde sunt ăilalți?

Moromete vorbise până acum încet și liniștit. Deodată curtea răsună de un glas puternic și amenințător făcându-i pe toți să tresară de teamă.

– Nilă! Achime! strigă Moromete de două ori.

După un timp, se auzi în casă cum cineva sare din pat; în același timp, poarta grajdului se deschise și se văzu, venind încet și frecându-se cu mâinile la ochi, Achim.

– Ce e, mă, cu voi? întrebă Moromete, cu glasul dinainte, încet liniștit. Ba chiar blând. Nu vă e foame? Stați la masă! Puteți pe urmă să dormiți până poimâine dimineață...

Catrina Moromete se șterse pe frunte de sudoare și intră în tindă. Unul câte unul, copiii intrară în tinda casei. Se înserase bine și de pe vatră focul arunca până departe o fâșie roșie de lumină făcând să strălucească bătătura.

Cât ieșeau din iarnă și până aproape de sfântul Niculaie, Moromeții mâncau în tindă la o masă joasă și rotundă, așezați în jurul ei pe niște scăunele cât palma. Fără să se știe când, copiii se așezaseră cu vremea unul lângă altul, după fire și neam. Cei trei frați vitregi, Paraschiv, Nilă și Achim, stăteau spre partea dinafară a tindei, ca si când ar fi fost gata în orice clipă

să se scoale de la masă și să plece afară. De cealaltă parte a mesei, lângă vatră, jumătate întoarsă spre străchinile și oalele cu mâncare de pe foc, stătea întotdeauna Catrina Moromete, mama vitregă a celor trei frați, iar lângă ea îi avea pe ai ei, pe Niculae, pe Ilinca și pe Tita, copii făcuți cu Moromete. Dar Catrina fusese și ea măritată înainte de a-l lua pe Moromete: bărbatul acesta îi murise în timpul războiului, dar nu pe front, fiindcă nu împlinise încă anii ca să fie luat militar, ci acasă de apă la plămâni; îi lăsase o fată (pe care Catrina o născu după moartea lui) și când plecă din casa socrilor n-o luă cu ea, o lăsă bătrânului Năfliu, bătlui, cum îi spuneau cu toți, cu care însă Catrina nu se avea bine.

Moromete stătea parcă deasupra tuturor. Locul lui era pragul celei de-a doua odăi, de pe care el stăpânea cu privirea pe fiecare. Toți ceilalți stăteau umăr lângă umăr, înghesuiți, masa fiind prea mică. Moromete n-o mai schimbaseră de pe vremea primei lui căsătorii, deși numărul copiilor crescuse. El ședea bine pe pragul lui, putea să se miște în voie și de altfel nimănui nu-i trecuse prin cap că ar fi bine să se schimbe masa aceea joasă și plină de arsurile de la tigaie.

Paraschiv, Nilă și Achim nu erau din firea lor niște copii tăcuți, moi ori lipsiți de veselie. Totuși, ca totdeauna, ei se așezară la masă absenți, uitându-se în gol, oftând, parcă ar fi trebuit nu să mănânce, ci să ridice pietre de moară. Moromete se așeză și el pe prag, făcând în același timp câteva cruci repezi și închizând o clipă, evlavios, ochii. Niculae, care nu avea scaun, se așeză turcește pe pământ.

– Du-te, mă, și ia-ți o pernă, dosăditule, de câte ori să-ți spui? Că ăștia nu sunt în stare să facă măcar un scaun, zise femeia, uitându-se la cei trei care așteptau, tăcuți și plictisiți, mâncarea.

– Tu de ce nu faci? zise Achim, ai cărui ochi clipiră ascuțit, înfigându-se din golul în care erau pierduți mai înainte, în cei ai mamei vitrege.

Moromete, care tocmai își făcuse cruce, se uită la femeie cu gura căscată mirare.

– Taci, fa, din gură, n-auzi?! zise el, apucând lingura de lemn între degete.

– N-auzi ce zice colțatul? răspunse femeia, ștergându-se de sudoare, fără să-i pese de privirea bărbatului.

– De ce colțat?! întrebă moale Paraschiv, apucând și el lingura într-un fel anumit, vrând să spună că vrea să mănânce mai repede.

– Taci, mă, din gură! zise și Nilă cu un glas și mai moale decât al fratelui, aproape șoptit.

– Cine vă întrece? răspunse Catrina. Așează-te masă, ridică-te masă. Abia se mișcă, abia se așează, cleaf-cleaf, parcă i-ai da să mănânce otravă.

– Pui, fa, mâncarea-aia o dată?! zise Moromete liniștit, dar în glas cu fire de amenințare.

Cele două fete tăceau. Niculae se uita la tatăl său nemișcat, cu ochii pironiți pe fruntea largă, descoperită de golul părului căzut de o parte de alta a creștetului. Catrina apucă o oală mare de pe vatră și o trase lângă ea. Fata cea mare, Tita, desprinsese dintr-un cui de lângă firidă o ață subțire de bumbac și tăie mămăliga în felii groase. Ilinca așează în mijlocul mesei o strachină largă și adâncă, iar femeia o umplu numaidecât cu ciorbă verde și groasă de ierburi.

– Da' brânză nu e? șopti Niculae indignat, uitându-se la maică-sa.

– Du-te de-o ia din burta lui Duțulache! răspunse mama.

– Da' ce! Ce Duțulache? Mie să-mi dai brânză, zise iar Niculae, trântind lingura pe masă.

– Parcă spuneai că să le mănânce lupii de oi, îngână femeia mai moale, cu un glas nepăsător.

– Mănâncă, mă, acilea și nu te mai miorlăi, puturosule! Te găsi brâna. Când e, te uiți chiondărâș la ea, zise tatăl nepăsător și el, înghițind un dumicat mare.

Niculae amuți. Pieptul i se ridică și coborî repede; buzele îi tremurară. Câteva clipe se uită la maică-sa. Femeia mânca cu gândurile în altă parte. Băiatul se uită atunci spre soră-sa Ilinca, dar fiecare mânca repede, însuflețit pe neașteptate, tăcut și parcă nemaisimțind pe cel de alături. Băiatul înghiți greu, se ridică de la masă și ieși afară. Aproape că nimeni nu-l luă în seamă.

– Dacă mănânci, mi-ești ca un frate, Niculae, zise Achim batjocoritor, dacă nu mănânci, mi-ești ca doi.

– Să te ia naiba, izbucni băiatul hohotind și făcându-se nevăzut.

Pe fața femeii trecu o umbră de durere auzind plânsul de afară al copilului.

– De ce nu-l lași în pace Ilie? șopti ea, privind-și bărbatul fără teamă. N-ajunge că îl trimiți ca vai de capul lui și rabdă de sete toată ziua cu oile? Îl mai faci și puturos. Voi vă duceți și munciți ca oamenii, vă mai odihniți, aveți apă, mâncați, și el, săracu, rabdă de sete toată ziua și aleargă după zăpăcita aia de Bisisica...

Moromete se sculă de la masă tăcut și ieși afară. După câțva timp se auziră câteva cuvinte înnăbușite și pe urmă tatăl se întoarse ținându-l pe băiat de mână.

– Stai și mănâncă, nu te prosti, zise Moromete așezându-l la masă. Dă-i, fa, niște brânză, hai, el se duce cu oile, de!

– Nu mănânc brânză, scrâșni Niculae, ștergându-și obrajii pătați de acrimi.

– Mănâncă-mă pe mine atunci, răspunse omul.

Strachina de pe masă se golise între timp. Catrina se întoarse și apucă oala din spate.

– Nu-i arde lui de brânză, zise ea, turnând în strachină. I-e necaz că o să rămână repetent. I-e necaz și lui că anul trecut i-a luat-o a lui *percitoru* înainte, că tot așa, te-ai apucat să-l trimiți cu oile... Parcă mureai dacă-l lăsați barem o lună, acolo, să se ducă... i-e drag și lui...

– Ia mai lasă, zise Ilinca, uitându-se supărată spre maică-sa. Ne găsi școala!

– Taci, fa, din gură, proasto! zise mama, ridicând mâna amenințător spre fată.

– Fă! Fă! Fă, n-auzi? mormăi Moromete. Pune, fa, mâncarea și mai trage-te pe fălcile alea că te-or fi durând de când vorbești! Altă treabă n-avem noi acum! Ne apucăm să *studiem*. Mai bine vezi ce-o să faci, că mâine dimineată... dar ce zic eu: mâine dis-de-dimineată o să vie ăla să-ți ia țealele din casă.

– De ce să-mi ia țealele din casă? întrebă femeia nevinovată.

– Așa! Ca să se mire proștii, răspunse omul. Vezi că se umflă laptele...

Tita se întoarse și dădu la o parte de pe vatră o oală plină cu lapte. Catrina turnă iarăși ciorbă în strachina de pe masă, care între timp iar se golise.

– Ce faci, mă, că am vorbit iar cu Cătănoiu. Zice că săptămâna asta pleacă la București, zise Achim, uitându-se pe sub sprâncene la tatăl său.

– Ducă-se învârtindu-se! răspunse Moromete posomorându-se deodată.

Niculae, care începuse să mănânce, lăsă limba pe masă și se uită cu nesaț la fratele său vitreg.

Nepăsător, Achim continuă, făcând o socoteală simplă:

– Avem douăzeci și patru de oi, toate cu lapte. Asta înseamnă două sute patruzeci de lei pe zi. Într-o săptămână...

– *Înseamnă*, răspunse Moromete batjocoritor. *Înseamnă* prostia ta din cap.

– Mă, eu ți-am spus! zise Achim cu dispreț parcă. La toamnă trebuie să plătim banca. Eu zic că trebuie să-mi spui o dată, dacă îmi dai sau nu-mi dai drumul!

Catrina care ascultase se amestecă și ea:

– Lasă-l, mă, să se ducă. Nu e vorba numai de bancă, dar sunt și ei băieți mari... N-au o treanță pe ei... Cu ce să-și cumpere?

– Și ce băgați în voi dacă pleacă cu oile? întrebă Moromete curios.

– Cum ce băgăm? Mai e o găină, mai e un miel!...

– A! făcu Moromete, oile pleacă, mieii rămân! Dar muierea parcă nu auzi.

– Și pe urmă, zise ea, peste o săptămână, două, începe secerea, facem pâine... Am trăit noi și fără oi!

– Taci, mamă, din gură, zise Ilinca scoasă parcă din sărite. Să vii tu la deal și să muncești și să vezi pe urmă cum e fără lapte...

– Las-o, Ilinco, că o găsiră găinile și mieii. E plină de găini și miei, zise tatăl cu ironie.

Niculae se întoarse spre soră-sa și-i arse o palmă peste cap, scrâșnind din dinți.

– Ce ai, mă, ești nebun? țipă fata.

– Ce te-amesteci?! răspunse Niculae, sărind în sus de la masă, gata să fugă afară.

– Niculae, dacă mă scol la tine, te dau cu capul de pereți până îți ies bolboșile ochilor, zise Moromete fulgerându-l cu privirea.

– Ce s-amestecă ea? zise băiatul arțăgos.

– Ce e, mă, îți pare bine că n-o să te mai duci cu oile?! întrebă Tita cu glas subțire și înalt. Nu-ți fie frică, ai să mergi la deal să dea zece sudori din tine.

– Ce-aveți, fa, cu el? se răsti mama furioasă. Nu puteți să vă vedeți de treabă?

– Tu îi dai nas, zise Tita.

– Vezi să nu-ți dau eu una peste nas, amenință mama.

– Mă, se vede că nu sunteți muncii, mă!!! se prăbuși Moromete de uimire. Păi eu când veneam de la deal adormeam cu dumaticatul în gură! Acu' vă sparg oalele și străchinile astea în cap! Nici la sfânta masă nu v-

astâmpărați! Niculae, stai jos și bagă în tine și dacă mai suflă o vorbă te... te...

Toți lăsară ochii în jos și se făcu tăcere. Catrina schimbă strachina turnă al doilea fel de mâncare, laptele fiert. Moromete luă două felii mămăligă și le puse în strachina plină. În aceeași clipă, vreo șase linguri se îndreptară spre mijlocul mesei și începură să dumice mămăliga în strachină. Niculae își strecurase și el lingura printre ceilalți și abia izbuti să apuce ceva și să ducă la gură. Strachina se goli numaidecât. Femeia o umplu iarăși. Într-un timp, Niculae prinse lingura soră-sii într-a lui și o izbi afară, scrâșnind, stropindu-i pe toți cu laptele fierbinte. În aceeași clipă, palma lui Moromete se ridică și căzu pe capul lui ca o greutate de fier, detunându-l. Băiatul încremeni cu ochii holbați, strânse din dinți și răsuflă greu. Deși stătea jos, se clătină și se lungi moale alături de masă.

– Scoal’ în sus! zise Moromete încet, dar cu un glas îndesat.

Băiatul se ridică în palme și genunchi, rămase astfel o clipă, apoi se ridică în capul oaselor.

– Ia și mănâncă! rosti cu același glas omul.

Niculae se întoarse spre masă, aruncă spre soră-sa o privire care mocnea de ură și apucă lingura în mână. În acest timp, însă, strachina se golise iarăși. Femeia turnă a treia oară, se uită spre Ilinca și lăsă oala în jos.

– Gata, asta e tot laptele, zise ea, deși nu-l răsturnase pe tot...

Până la sfârșitul mesei, nimeni nu mai vorbi. Moromete își întinse picioarele și împinse masa mai încolo de lângă el, frecându-și mâinile una de alta să se curețe de mămăligă. Femeia și fetele strâneau oalele și străchinile.

– Să nu vii încoace, lovi-te-ar jigodia, că-ți sparg capul, zise Catrina, amenințând câinele care aștepta pe prispă să se răstoarne masa.

– Apă a băut? rânji Paraschiv, încercând să zâmbească, repetând ironia tatălui.

– Mai și vorbești! bombăni femeia.

– Paraschive, după demâncare ce urmează? întrebă Moromete.

– O țigare, răspunse Niculae.

– Ce e, mă, ai înviat? zise Ilinca râzând. Ai un cap ca de dovleac.

– Și tu, ca de... ca... Tâmpito! se bâlbâi Niculae.

– Tată, îl auzi? se miorlăi fata, crezând că tatăl are să-i mai dea o palmă lui Niculae, dar omul parcă n-auzi, se căuta mereu în buzunarele flaneli.

– N-auzi, mă, să-mi dai o țigare, Paraschive, zise el, pregătindu-și o foiță de jurnal.

– De unde să-ți dau dacă n-am, mormăi Paraschiv ca un urs.

Moromete nu-l luă în seamă. Întinse foița spre fiu să-i pună tutun dar deodată lăsă hârtia jos și șopti apăsător:

– Ia tăceți! Sst! Tăceți din gură!

Toți copiii se uitară la el fără să înțeleagă ce vrea.

– Ce este? Ce s-a întâmplat? îl întrebă muierea.

– Taci! zise omul, așteptând încordat.

Fiecare rămase la locul lui în tăcere. Paraschiv, Nilă și Achim stăteau nemișcați în câte un colț al tindei. Femeia și fetele rămaseră și ele nemișcate, cu câte o strachină sau o lingură în mână, cu gura puțin deschisă a mirare și neînțelegere.

În tăcerea aceea se auzi deodată din depărtare un om care mergea pe drum și cânta.

Afară toate zgomotele se topiră numaidecât și peste sat se lăsă deodată o liniște mare. Cântecul flăcăului acoperea întinderea și adâncimea nopții.

Era al unei fete părăsite, cântat însă de un flăcău. Spunea că odată era iarnă, dar el, băiatul, tot venea la ea, acum e soare și frumos și el nu mai vrea să vină... Vocea urca în noapte și în amintire cu patimă clocotitoare... Moromete se ridică și ieși pe prispă. El se întoarse însă numaidecât îndărăt și se așeză iar pe pragul lui. Ceilalți ascultau toți fără să se miște, uitând în aceste clipe de ei înșiși.

– Doamne sfinte, cum cântă flăcăul ăsta! murmură mama uimită. Birică e, nu-i așa, Tito? întrebă ea când afară cântecul nu se mai auzi.

– Da, el e! răspunse fata.

Moromeții se dezmoțiră și reveniră iarăși la starea lor dinainte. Masa se terminase și acum ar fi trebuit să se culce, dar cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, care dormiseră înainte de masă, nu păreau că au de gând să facă așa ceva.

V

Când se despărțise de Tita lui Moromete, lui Birică numai de cântat nu-i ardea; se grăbise să se ducă acasă, să stea la masă și să plece pe urmă s-o cheme pe Polina la poartă. Se dusesese acasă, dar nu putuse să mănânce și

plecase devreme, nu mai avusese răbdare să aștepte până după mâncarea oamenilor.

Birică avea douăzeci și patru de ani și era în vorbă cu Polina de prin iarnă. Nu știa ce să mai creadă despre ea. I se mai întâmplase o dată să țină la o fată și nici atunci nu înțelesese pentru ce la început fetei îi plăcuse și mai pe urmă, tot așa, nu mai vruse să iasă la poartă. Acum însă era parcă mai rău, înțelegea și mai puțin. Intrase în vorbă cu Polina la un clic, la curățat porumb, se juca inelușul. Polina nu ghicise că inelul e la Birică și cel care avea cureaua și conducea jocul îl întrebase:

„Câte să-i dau, Birică?“

„Câte vrei!“ răspunsese Birică și asta însemna că trebuia doar să-i atingă palma, adică de formă.

Atunci văzuse un surâs de batjocură pe buzele fetei, parcă ar fi vrut să-i spună că n-are nici un rost s-o cruțe, fiindcă tot nu-i place de el.

„Ba nu, dă-i una fierbinte ca focul“, spusese atunci Birică.

Jocul continuase și Birică fusese scos să ghicească la cine e inelul. Greșise înadins, știa că inelul trebuie să fie la Polina.

„Câte să-i dau, Polino?“ întrebase într-adevăr cel care conducea.

„Dă-i una moale ca lâna și una iute ca fulgerul“, răspunse Polina.

Pe cea iute ca fulgerul o primise drept în inimă și se înfiorase de bucurie. În seara aceea nu mai vorbise nimic cu ea, dar în seara următoare venise singur la poarta ei și fluierase. Știa că n-are să iasă, că trebuia să vină seri de-a rândul la poarta ei pentru ca ea să aibă timp să se gândească și abia după mai multe seri din acestea ea să iasă în sfârșit și să-i spună, să-i dea de înțeles, că s-a gândit la el și îi place, sau s-a gândit și n-o lasă maică-sa. Dar ce ciudat lucru, ea ieșise chiar în prima seară – a doua seară de când intrase în vorbă cu ea – și nu suflase nici un cuvânt nici despre maică-sa, nici despre cineva de-ai ei și nici măcar cuvintele obișnuite: „Mă duc, ne vede cineva“. Se apropiase de el dintr-o dată, foarte hotărâtă, zăpăcindu-l prin nepăsarea ei față de primejdiile care o pândeau, primejdii adevărate și cunoscute de toate fetele și de care ea parcă nici nu vroia să știe.

Înțelesese mai târziu că ea ținea la el mai de mult, nu vroia să spună de când, era limpede că nu din seara aceea cu inelușul, ci mult mai dinainte. Faptul că o fată ca Polina ținea la el – el care plăcea fetelor doar când cânta, mai mult nu ținea la el nici una fiindcă era flăcău cu mulți frați și nu-i venea decât un pogon de pământ – îl făcuse mai pe urmă pe Birică să uite că e flăcău sărac și să se gândească mai cu îndrăzneală la însurătoarea lui. Când

îi dăduse apoi de înțeles Polinei că se gândește să se ia cu ea, Polina se făcuse roșie și se uitase la el cu niște ochi ciudați, ca în seara aceea la clic: „Și dacă eu nu vreau, ce-ai să faci, Birică?” întrebasese ea. „De ce să nu vrei?” „Mai știi? Poate că nu țin la tine.” El o apucase de mână crezând că glumește, dar ea îl lovise peste braț și se trăsese îndărăt. Părase cu adevărat mânioasă pe el și Birică nu prea înțelesese.

Aducându-și aminte de această întâmplare uitată, Birică se opri în mijlocul drumului lovit parcă fără veste de înțelesul târziu și cumplit pe care aceste cuvinte ale ei îl adevereau. Vru să se întoarcă din drum, dar continuă totuși să meargă spre casa Polinei și mergând el uită că vroia să afle ceva de la ea; nu mai vroia decât s-o vadă. Întâi de toate s-o vadă. Parcă îi uitase chipul și neputându-se grăbi decât la pas, deodată el începu să cânte. Gândul că s-ar putea ca ea să nu iasă nici de astă dată – și atunci ar fi rămas singur cu dorința lui chinuitoare de a-i vedea chipul – se ascunsese undeva în adâncul inimii și cânta într-o ciudată uitare de sine.

În dreptul Moromeților glasul său se frânse tot așa cum începuse, pe neașteptate. Casa Polinei era la un pas; Birică se opri pe podișca lui Bălosu și fluieră.

Casa Polinei rămase liniștită. Birică mai așteptă puțin și fluieră din nou. De astă dată auzi ușa de la tindă deschizându-se. Gardul lui Bălosu era înalt și Birică n-o vedea pe fată. Dar nici nu se uita, fiindcă auzind-o că vine, hotărâse să nu dea bună seara și nici să înceapă el cel dintâi vorba. Portița scârțâi ușor și câteva clipe tăcerea nu fu turburată de nimic; Birică ședea pe podișcă, jumătate întors și aștepta.

– Ce e, mă? Ce fluieri aici? Ce, e târla lui tac-tău?

Birică se răsuci speriat. În poartă, în locul Polinei, îl recunosc pe Bălosu.

– De ce să nu fluier? bolborosi el cu un glas sumbru. Nu cumva crezi că te-am fluierat pe dumneata?

După ce spuse aceste cuvinte, Birică vru să se îndepărteze.

– Pleacă în... mă-tii d-aici și să nu te mai prind că fluieri la poarta mea, că pun câinii pe tine.

Birică se apropie cu băgare de seamă de tatăl Polinei și îi șopti:

– Nea Tudore, ia seama la vorbă că nu ți-am făcut nimic.

– Ce să iau seama la vorbă? Ce cauți *tu* la fata mea?

Și fără să mai dea alte lămuriri, îl și apucă pe flăcău de gulerul cămășii și îl îmbrânci. Birică se trase singur îndărăt, dar puse mâna pe stinghia

stanoagei, gata s-o smulgă. Rămase însă nemișcat. În spatele lui Bălosu apăruse Victor, voiajorul, cu o măciucă în mână.

Birică așteaptă câteva clipe șovăielnic, apoi se îndepărtă cu fruntea în pământ.

Curând însă se întoarse înapoi. Cei doi nu mai erau la poartă. Vru să fluiera, dar se răzgândi și din nou se îndepărtă. De astă dată se opri în dreptul Morometilor. Veni lângă gard și șopti prin întuneric:

– Bă Nilă-m’!

– Cee-m’? Care ești? șopti Nilă de pe prispă.

– Ia vin pân-aici, zise iar glasul de lângă garduri. Eu sunt! Birică.

Intrigat, Moromete ieșise și el pe prispă.

– Tu ești, Birică? întrebă el.

– Vreau să-i spun ceva lui Nilă, răspunse Birică.

Flăcăul intră în curte și se apropie prin întuneric de cei de pe prispă.

– Bună seara, zise el moale. Unde ești, Nilă?

– Ce s-a întâmplat, mă? mormăi Paraschiv, rezemat în întuneric de stâlpul casei.

– Nilă, unde ești, mă? întrebă Birică fără să răspundă. Hai, nu mergi, ce mai stai? N-ai mâncat?

– Hai, că merg, acuma, răspunse Nilă, coborând de pe prispă.

– Ce s-a întâmplat, Birică? întrebă Moromete.

Birică se așeză pe prispă și deodată izbucni.

– Nea Ilie, ce dracu vrei să se întâmple? Știi și dumneata că la o fată mare și-un măgar zbiară! Eram în vorbă cu asta a lui Bălosu.

– Măi Birică, prost mai ești, zise Moromete, în șoaptă, ca și când s-ar fi temut să nu-l audă vecinul. Nu mai găsești tu altă fată? E satul plin. Și nu-ți ajunge aici, te mai duci și la Miroși și la Balaci, poți să iai satele la rând până la Dunăre. D-aia te vaiți tu? Îmi spuse și mie adineauri în drum alde tat-său că Polina și cu ăla sunt în vorbă de mult... Că e daravelă veche...

În acest timp, Birică se sculase de pe prispă și se tot mișca, ascultându-l pe Moromete.

– Minte, strigă el deodată, când Moromete isprăvi.

Paraschiv, Nilă și Achim tresăriră la strigătul flăcăului. Birică porni repede pe lângă prispă și se opri lângă gardul grădiniței în dreptul căruia se ghicea prin întuneric casa și bătătura lui Tudor Bălosu.

– De ce minți, mă? strigă Birică spre Tudor Bălosu. De ce minți, mă? spuse el din nou, ca și când ar fi știut că acela îl ascultă. Nea Tudore, să fiu

al dracu... lasă! Iar tu, Polino, să nu crezi că eu am să mai... că n-o să mai dau eu ochii cu tine!

Flăcăul plecă de lângă gard și înjură încet; el veni însă numaidecât îndărăt și de astă dată începu să strige fără teamă, ca și când ceea ce spusese înainte l-ar fi răscolit rău, făcându-l să-și piardă măsura:

– Ce e, mă, ce crezi tu, ai? Că dacă mă gonești de la poartă... Da' ce, mă, crezi că te-am fluierat pe tine? Asmuți câinii pe mine, mă, ca pe-un țigan? De ce să asmuți câinele pe mine, nea Tudore, dacă ai o fată și fluieră cineva la ea, dumneata trebuie să asmuți câinele? Ce ți-am făcut eu dumitale? Ți-am făcut eu ceva vreodată? Păi de ce asmuți câinele pe mine, nea Tudore, dacă de furat nu te-am furat, de făcut nu ți-am făcut nimic? Atunci de ce să asmuți câinele pe mine, nea Tudore? De ce să asmuți câinele pe mine, mă, tu-ți dumnezeul mă-tii, Bălosule! Chiorule!

– Birică! strigă Nilă de pe undeva unde era.

– Birică, taci, mă, din gură, unde-ai băut? murmură Paraschiv.

Îl știa un flăcău la locul lui și erau nedumeriți de aceste strigăte. Socotiră că trebuie să-l țină de rău, dar Birică se smuci.

– Ia lasă-mă, bă! strigă el pornind iute spre poartă. Hai, Nilă, mergi sau nu mergi? Ce crede el că eu sunt prost?

Spunând cuvântul *prost*, flăcăul țâșni deodată înapoi lângă grădiniță și începu din nou să strige.

– Fă, Polino, uite ce e! Dacă tu crezi că eu sunt prost, fii tu mai deșteaptă. Eu te las, fă, mărită-te! Mărită-te cu șchiopul ăla și lasă-mă pe mine așa prost cum sunt eu. Și dacă dumneata, nea Tudore, ieși la mine și amuți câinele, păi lasă!...

Pe la casele vecinilor se vedeau pâlcuri întunecate de băieți și fete care ascultau în tăcere. Birică ieși în drum și-l strigă din nou pe Nilă, întrebându-l dacă merge sau nu. Nilă vru să-i răspundă, dar flăcăul ieșise la șosea și plecase.

– Asmute câinele pe mine! strigă el iar, oprindu-se în mijlocul șosele ca și când cei care ascultau i-ar fi cerut socoteală. Am venit și eu la poarta lui ca un flăcău și el sare la mine, parcă aș fi venit să-i sparg casa... Lasă, Bălosule! Mai vorbim noi doi, cu voiajorul tău cu tot... vă aranjez eu pe voi, încheie el amenințător și de astă dată se îndepărtă de tot de casa fetei.

Tot timpul acesta, de dincolo, din curtea lui Tudor Bălosu nu se auzise nimic, ca și când casa ar fi fost pustie. Paraschiv, Nilă și Achim, împreună cu tatăl lor ieșiseră câteșipatru în poartă. Mai pe urmă, se apropiaseră și cele două fete și Niculae în urmă. Când Birică o luă încet spre șosea, Nilă se dezlipi de lângă poartă, unde stătea rezemat, și porni alene în urma lui. Moromete îl petrecu o vreme cu privirea până se îndepărtă câțiva pași de șanțul șoselei, apoi îl strigă deodată, ca și când până atunci ar fi stat la îndoială, gândindu-se la ceva.

– Nilă, unde te duci?

– Mă duc cu ăsta, răspunse Nilă, oprindu-se.

– Nu te mai duce, zise Moromete încet. Ia vin' încoace.

Nilă se întoarse nedumerit și se opri lângă podișcă.

– Nu te mai duce, spuse din nou omul. Iart-o în seara asta că nu moare! Nu ți-o fură nimeni.

Paraschiv și Achim se uitau intrigați la tatăl lor. Nu-i oprise pe nici unul, în nici o seară, să plece de acasă. Se îndepărtară alene de lângă poartă, pornind spre un grup de fete și băieți de alături, unde cineva cânta din fluier, iar ceilalți jucau.

– Nilă, vin' încoace când îți spun, zise Moromete din nou, după ce Paraschiv și Achim se îndepărtaseră.

Omul intră în curte și porni spre grădină, iar feciorul îl ascultă. Când ajunseră în fundul grădinii, Moromete se opri lângă un dud și se așează pe o buturugă de soc, făcându-i semn flăcăului să se așeze alături:

– Nilă, zise Moromete cu un glas moale pe care fiul nu îl cunoștea. Tu ce zici, mă, să se ducă ăla cu oile la București?

Auzind întrebarea tatălui rămase într-o tăcere încărcată de zăpăceală și de uimire. După felul cum ținea capul în jos se vedea că nu e obișnuit să-l pună, acest cap, la întrebări așa de grele, parcă îl trăgea capul în jos de grea ce era întrebarea tatălui. Moromete continuă:

– Eu i-aș da drumul, dar vezi și tu că dacă n-am avea bruma aia de lapte de la oi, ce-am mânca? Nu poți să dai la sapă și la secere și să n-ai de mâncare decât știr și ștevie. Dar ce facem la toamnă cu împrumutul de la bancă? Și te pomenești mâine-poimâine că mai vine și Jupuitu cu fonciirea! Tu auzi, mă? Întrebă Moromete cu un glas neliniștit de tăcerea fiului.

Nilă tuși, mișcându-se pe buturugă.

– De, mă, zise el încet. Ai auzit ce zicea mama: (Moromete tresări când îl auzi vorbind astfel) ar fi bine să se ducă... Dacă face ceva, ne mai

cumpărăm și noi... mai păstrăm grâul... nu mai facem ca anul trecut, să rămânem toată iarna fără pâine...

– Mă, Nilă, îngână Moromete cu același glas moale pe care copiii nu prea i-l cunoșteau, ce mâncăm, mă, te întreb? Se duce el cu oile la București, asta nu e greu, dar ce mâncăm?

– Mai sunt oameni care n-au oi și trăiesc, muncesc. Ce să facem?!

Cuvintele *ce să facem*, flăcăul le spusese nu ca un răspuns, ci ca o hotărâre. Glasul i se schimbase, suna mai încrezător, ca al unui om de nădejde pe care te poți bizui.

– Bine, Nilă! Te-am întrebat ca să nu ziceți că așa și pe dincolo, îngână Moromete, ridicându-se de pe buturugă. Văz că Paraschiv ăsta, degeaba a făcut armata. Nu se însoară, nu se gândește la nimic... Îl întreb într-o zi: „Ce facem, Paraschive? Vine ăla cu fonciirea, n-am plătit-o de doi ani de zile“. „Ce să facem, răspunde el cu botul ăla al lui ca de zăvod, pâi de ce n-ai plătit-o până acum?“ „Păi ai uitat că am cumpărat noatinile alea?“ „Ei și dacă le-ai cumpărat, ce-ai făcut, zice, acu vinde-le la loc și plătește fonciirea.“ „Dar tu ce faci, n-ai de gând să te însori? Alții ca tine sunt la casele lor, ca oamenii, cu copii, cu vita lor în bățatură.“ „Cu cine să mă însor?“ zice. „Cum cu cine să te însori? Se prăpădiră fetele pe lumea asta și nu găsiși cu cine să te însori?“ „Dă-le-n *iacacine* de fete!“ zice. Așa că, treaba voastră! Faceți cum știți, dar să nu mai aud pe urmă că ziceți că eu v-am oprit.

Moromete vorbise încet și rar, cu fruntea aplecată în jos, se ridicase în picioare și frământa o foiță de jurnal în palmă. Nilă se ridică și el de pe buturugă.

– Nu știu dacă tu te-ai gândit până acum, reîncepu Moromete. Anul trecut am făcut căruța și d-aia am rămas cu fonciirea neplătită... Acuma, ăsta vrea să se ducă la București cu oile. Bine, să se ducă, să-l vedem ce face. Eu nu zic să facă două mii de lei pe lună. Două mii de lei, nu e glumă. Sunt patruzeci de duble de grâu. Asta nu se poate, murmură Moromete speriat parcă. Ascultă, Nilă. Până în toamnă sunt trei luni de zile. Dacă el vine la toamnă și-mi întinde șase mii de lei în mână, și nu douăzeci, cum se laudă el, pâi atunci mai dau și vreo două căruțe de grâu și am scăpat anul ăsta și de bancă și de fonciire. Păi crezi că vine el de la București cu șase mii de lei, Nilă? Crezi că vine, mă?

– Șase mii de lei? Adică două mii de lei pe lună? se gândi Nilă. Păi de ce să nu vie?

– Păi vine? zise Moromete, începând să scapere dintr-un amnar. Aduce el șase mii de lei? Că atunci n-ar mai zice nimeni nimic. Am răbda vara asta, am plăti banca și ne-ar rămâne nouă aproape tot grâul. La anu vedem noi pe urmă ce-om mai face. Da' vine? Aduce el șase mii de lei?

– Eu zic că aduce, răspunse Nilă convins. El se lăuda cu de trei ori pe-atât!

– Poate să aducă și de cinci ori atât, asta nu mă privește pe mine, zise Moromete. N-are decât să vă rămână vouă, să vă îmbrăcați și să faceți ce vreți cu ei. Mi-e să-mi dea șase mii de lei. Păi aduce el, de! Vine el cu șase mii de lei?

Ajunseră la poarta grădinii și Moromete o deschise încet. Nilă trecu în curte alături de tatăl său, gândindu-se dacă acum are să poată pleca prin sat.

– Și nici șase, îngână Moromete după un timp cam îndelungat de tăcere. Patru mii de lei, mă! exclamă el ca și când s-ar fi tocmnit cu cineva. Hai, lasă! Ai câștigat, oile sunt sănătoase!... Mie dă-mi patru mii... Păi îmi dă el patru mii de lei?...

– Aduce, mă! Lasă-l încolo! Dacă nici patru mii de lei n-aduce, atunci... Moromete se așeză pe prispă și rămase tăcut.

VII

După plecarea lui Birică și a lui Paraschiv și Achim, Tita și Ilinca mai stătuseră puțin în drum apoi se culcaseră ostenite. Catrina Moromete îl chemase pe Niculae în tindă, vrând să-i dea de mâncare laptele pe care i-l oprise.

– Nu mănânc, se strâmbase băiatul țâfnos. Nu mi-e foame.

– Ia și mănâncă, ce vrei, să ți-l torn în cap? zise mama supărată. Crezi că mi-e milă de tine? Dar mâine-poimâine iar te apuci să zaci de friguri și... să mai stai atunci și de tine, că nu sunt sătulă de câte am în spinare...

Băiatul se așeză pe pragul unde stătea tatăl său și la început mănca sclifosindu-se, dar apoi foamea i se deschise și la sfârșit miorlăi:

– Mai e? Mai dă-mi!

– Niculae! Niculae! Se vede că bine-ți face tată-tău că te plesnește, zise mama.

Niculae o privi nevinovat și mama se înmuie. Băiatul o simți chiar că se căznește să nu râdă.

– Hai, mamă, mai dă-mi! Zău mi-e foame!

– Na! făcu femeia, care între timp căutase prin oalele de pe poliță și scoase o bucată mică de brânză. Hai mai repede, bagă-n tine, că sunt moartă de osteneală.

După ce mănă, Niculae ieși pe prispă și se vâri în așternut. Tocmai atunci tatăl și fratele intrau în curte pe poarta grădinii, vorbind între ei. Băiatul încremeni sub pătură când auzi ceea ce spunea tatăl său. Inima îi bătea ca un ciocan. Sări din așternut gâfâind și intră în tindă peste maică-sa, care se sperie când îl văzu cum arată.

– Mamă, am scăpat de oi, șopti el cu glas aprins.

– Ce-ți veni? zise ea supărată parcă. Cine ți-a spus?

– Tata! Uite-l afară, vorbește cu Nilă despre Achim, zice că să se ducă.

– Prostia ta, răspunse femeia necăjită parcă de bucuria băiatului. O să te duci acolo, la deal, și-o să fie vai de pielea ta. Era mai bine cu oile. Fugi și te culcă, nu mai sta aci degeaba!

Niculae ieși din tindă nițel bleojdit, dar cât ajunse afară, începu să sară în așternut ca o zvârlugă. Moromete, care se așezase pe prispă, se pomeni deodată cu el în spinare. Omul se scutură supărat și încercă să-l dea la o parte, dar băiatul îl apucase de gât și se ținea de el ca scaiul.

– Dă-te, mă, la o parte, zăpăcitule! mormăi tatăl sâcâit, vrând să pară că n-are nici un chef. Se vede că nu vii colo la sapă; ai să vezi tu ce-ai să pățești! Dă-te la o parte, n-auzi?

Niculae sări de pe prispă, și se luă după câine, dar nici Duțulache n-avea chef, pentru că se feri dinaintea lui și porni repede spre grădină cu capul în jos.

– Ilie, zise femeia închizând ușa tindei și apropiindu-se de bărbat. Ea se așeză pe așternut oftând și se întinse ruptă de oboseală. E bine că-i dai drumul să se ducă, zise ea gemând. Așa fac copiii oamenilor și d-aia o duc bine. Numai să nu răbdăm noi p-aci degeaba.

Moromete nu răspunse nimic, începu să se dezbrace. Nilă se duse la celălalt capăt al prispei și se prefăcu că vrea să se culce, dar o luă încet spre poartă. Din drum, Paraschiv chemă:

– Băi Nilă-m'!

– Hai, bă, că viu acuma, răspunse Nilă din mers, supărat parcă.

Mama adormi numaidecât. Pe drum, glasul băieților și fetelor slăbise. Numai câteodată liniștea nopții tremura de râsul prea ascuțit al vreunei fete,

ori clocotea de fluieratul prelung, ca o chemare îndepărtată, al vreunui băiat.

Niculae dormea cu tatăl său, spate în spate. El se culcă puțin neliniștit de tăcerea tatălui și ascultă multă vreme târâitul ciudat al găinilor urcate pe crăcile celor câțiva pruni din grădină. Aștepta ca taică-său să adoarmă și să se bucure în voie că a scăpat de oi și mai ales de Bisisica.

Când simți mișcarea ușoară a spatelui tatălui său, se ridică într-un cot și se rezemă de perete. Îi venea greu să creadă că peste câteva zile n-are să se mai scoale cu noaptea-n cap, să scoată oile din obor și să plece cu ele pe izlaz. Să pornească spre matca satului și să treacă prin apa gârlei care totdeauna dimineața îi chinuia picioarele umflate, bobotite de bubele care îi zvâcneau să coacă. Dincolo de gârlă erau niște gropi mici, pline de cicoare cu floarea albastră ca cerul de primăvară. În fiecare dimineață Niculae uita de ele și se împiedica în cotoarele lor verzi și răsfirate, făcându-l să urle de durere. Într-o zi se înfuriase și le făcuse ferfeniță cu ciomagul. La fel se înfuriase deznădăjduit de piatra de hotar din capul miriștii. Era o piatră colțuroasă, înfiptă adânc în pământ și învălită în ierburi, încât nu se vedea deloc. De nenumărate ori se izbise cu picioarele de ea și căzuse leșinat alături.

Nu-i venea mai ales să creadă că are să scape de băieții de pe izlaz care uneori îl chinuiau. Cei mari îl puneau să le vadă de oi, sau îl trimiteau cine știe pe unde să fure tutun sau struguri de pe loturile oamenilor. Când jucau bobic, îl țineau numai în fund să prindă bobicul și când îi venea rândul, îl lăsau să dea numai o dată și apoi îl trimiteau iar la fund... Dar ceea ce îl chinuia mai mult era faptul că cei mari îl sileau să se ia la luptă cu alți copii chiar dacă n-avea nici un chef. Vrând-nevrând, învățase să se lupte și să se bată cu ciomagul.

Într-o zi, era singur cu oile pe miriște și se pomenise cu o magaoaie peste el. Era o arătare înfricoșătoare, cu fața boroșcoită cu smârc și cu dinții rânjiți. Era spre seară, ieșise din porumb și venea spre el încet, ca într-un vis... Avea fustă roșie, zdrențuită, și în mână un os alb de cal. De groază Niculae apucase ciomagul cu amândouă mâinile și pocnise magaoaia drept în moalele capului. Magaoaia căzuse jos fără să se mai miște, iar Niculae, înspăimântat, luase oile la goană și începuse să fugă cu ele spre casă. A doua zi magaoaia a venit iar, dar cu încă doi inși și l-au bătut cu ciomegele până l-au lăsat în nesimțire pe miriște. Oile au intrat în porumb și au fost duse la oborul comunal, iar Niculae a fost luat de frați în căruță și dus acasă,

zob. A zăcut o săptămână și s-a vindecat, dar după aceea l-au prins frigurile. Când s-a vindecat și de friguri, s-a dus iar cu oile.

Puțin timp după aceea, într-o dimineață, se pomeni cu Achim pe miriște, călare pe cai. Fratele îi spuse să lase oile și să vie cu el. Au ieșit în izlaz, alături de care se afla o miriște largă de vreo zece pogoane. Pe izlaz, un cârd de zece-cincisprezece băieți jucau bobicul. Unii erau de seama lui, alții mai mari cu un an sau doi. Achim descălecă și dădu drumul la cai apoi se apropie.

– Bă, ce faceți voi aicea-m’? strigă el și se uită peste ceata de băieți.

Câțiva mai sfioși, care stăteau jos pe flanele, se ridicară în picioare și se uitau cu teamă la Achim. Vreo câțiva mai nepăsători jucau bobicul fără să se sinchisească. Deodată Achim se repezi spre ei ca un uliu, trânti vreo câțiva de pământ și dădu câteva picioare și palme în dreapta și în stânga.

– Ce, voi n-auziți? mârâi Achim. Eu strig la voi și voi jucați bobicul... mama voastră!

– Nea Achime, să nu ne înjuri că chem pe tata de colea, zise unul colțos, fulgerându-l cu privirea.

Achim țâșni ca ars spre cel care vorbise, îl apucă de gât, dădu cu el de pământ și sări cu picioarele pe el.

– ...Pă mă-ta și pe tat-tău! urlă el ca turbat. Du-te și cheamă pe tat-tău! Să-mi spuneți care ați fost ăia care l-ați bătut pe frate-meu, că dacă nu, vă belesc pe toți!

Achim n-avea atunci mai mult de șaptesprezece ani, dar pentru băieții de-acolo el părea mai fioros ca un om mare. Nici unul dintre băieți nu vorbi.

– Niculae, strigă Achim, îi cunoști? Ia treci încoace.

– Nu-i cunosc, că aveau flanelele pe cap când au venit, răspunse Niculae.

– Aaaaa!!! făcu Achim, scuișând în palme. Ia dă-ncoace biciul, Niculae. Nu vreți să spuneți!... Stați că v-arăt eu acuma.

Achim apucă biciul și, fără să se gândească nici o clipă, se repezi la unul și-l plesni peste spinare. Cel lovit urlă și apucă biciul în mână.

– Nea Achime, nu știu, eu sunt de pe Delavale, nu mai da.

Achim se repezi la altul și mai furios.

– Și tu ești de pe Delavale? Până-n seară am să vă bat!

– Spuneți, mă, ce, să mănânc eu bătaie pentru ei? se auzi un glas speriat.

– Aaaa!!! Tu știi? Spune numaidecât că-ți roz beregata! răcni Achim iar, repezindu-se spre cel care vorbise.

Băiatul se feri, se uită în jur și deodată vorbe pe nerăsuflăte.

– Nea Achime, nu da! Al lui Voicu Căinaru și cu al lui Burtică l-au bătut.

Achim se întoarce spre Niculae, își aruncă pălăria de pământ și îl asmuți ca și când ar fi fost câine:

– Ai auzit? Pune mâna pe ei!

Niculae, slăbit de friguri, galben la față, nu se mișcă.

– Pune, mă, mâna pe ei, n-auzi? strigă Achim scos din sărite.

Niculae nu se mișca.

– Al lui Căinaru și Burtică! strigă atunci Achim pe cei care îl bătuseră pe Niculae. Achim avea un glas ciudat, ascunzând ceva tainic și cumplit și Niculae se speriasse mai rău de acest glas al fratelui său decât de loviturile magaoaielor, atunci pe miriște, când fusese bătut. Veniți încoace al lui Căinaru și Burtică. Veniți încoace că nu vă fac nimic, mai spuse Achim.

Cei doi se apropiară și unul din ei își scoase pearca lui de pălărie găurită în fund de bobic și zise:

– Nea Achime, uite, vezi, mi-a spart capul! Zău, nea Achime, că mi-a spart capul! Am dat și eu, a dat și el.

– Taci din gură, urâtule, răspuse Achim care începuse să se înveselească, îl vedeți? E frate-meu. Eu nu țin cu el, chiar dacă mi-e frate. Tu, ăsta, cu capul spart, repede-te la el și dă cu el în pământ.

Niculae se uitase la fratele său și se făcuse și mai galben. Achim nu se sinchisea.

– N-auzi, mă, ăsta cu capul spart? se răsti Achim spre băiatul cu capul spart.

– Nea Achime, zău, ne-am bătut în parte, se rugară iar cei doi băieți.

– Nea Achime, lasă-i, nea Achime! săriră și ceilalți.

Ochii lui Achim sticliră. Îl apucă pe cel cu pălăria găurită și-l izbi de pământ.

– N-auzi ce-ți spun? Repede-te la el că te omor... pe mă-ta de urât!...

Băiatul se sculă de jos furios și, nemaștiind ce să facă, se repezi la Niculae. Niculae nu se mișcă din loc. Înaintea lui, cel cu pălăria găurită se opri ca ținut de privirea mare, nemișcată, a celui asupra căruia era asmuțit. Își întoarce capul spre Achim, dar tot atunci acesta urlă la el:

– Repede-te în el... pe mă-ta de urât!

Băiatul se repezi în Niculae și îl apucă de gât. Niculae se înțepeni și rămase mai departe nemișcat.

– Dă cu el în pământ! strigă Achim, apropiindu-se cu biciul în mână.

Băiatul își încârligă un picior peste amândouă ale lui Niculae și îl trânti la pământ. Apoi, speriat, cu privirea rătăcită, plin de groază, se ridică de pe el și rămase nemișcat, uitându-se la Niculae care, galben la față, nu-l slăbea din ochi pe fratele său. Câtva timp, toți rămaseră nemișcați și tăcuți, în clipa următoare, Niculae sări în sus ca mușcat de un șarpe. Se repezi spre cel care îl trântise și îl apucă de gât. Luat pe neașteptate, celălalt băiat rămase cu ochii holbați și scoase limba afară, horcăind. Chipul i se învinețise ca un ficat, se făcuse apoi pământiu. Niculae strângea ca un nebun și-l împingea de-a-ndaratelea. Cel strâns de gât se împiedică de ceva și căzu. Niculae îi dădu drumul și se întoarse spre celălalt. Văzându-l că vine, băiatul o luă la fugă peste câmp.

Achim se repezi însă numaidecât și în câțiva pași îl apucă de ceafă.

– Stai, pe mă-ta, fricosule. Mă vezi tu că-i ții parte? Bate-te cu el... Ați venit amândoi și v-ați pus și l-ați omorât cu ciomegele. Erați doi, mama voastră... Stai aici!

Niculae se repezi spre el cu un ciomag și vru să-l izbească în cap, dar băiatul se feri și puse el mâna pe un ciomag.

– Nea Achime, strigă el, arătându-l pe Niculae. Îi sparg capul; spune-i să nu s-apuce de mine!

– Niculae, scrâșni Achim, auzi ce spune?

Niculae azvârli pe neașteptate ciomagul și se repezi spre celălalt cu o iuțeală neașteptată. Luat tot fără veste, băiatul se clătină și căzu. Atunci Niculae sări în sus cu aceeași iuțeală, puse mâna pe un ciomag și începu să-l lovească pe cel de jos cu toată puterea. Băiatul urla, încerca să se ridice, dar câte o lovitură de ciomag îl culca iar la loc.

– Ajunge, Niculae, stai! zise Achim, apropiindu-se. Spune-i să-și ceară iertare.

– Cere-ți iertare, bolborosi Niculae, izbindu-l încă. Cere-ți iertare!

Gândindu-se că acum are să scape de toate, Niculae genu în așternut și se uită la spinarea tatălui său care se mișca și răsufla în somn.

„O să mă rog de el să nu mă ia la sapă și o să mă lase, gândi Niculae suspinând. La secere o să mă duc, dar să nu mă ia la sapă până nu-mi trec bubele și să pot să mă duc și eu la școală.“

– Ce faci, mă, tu n-ai de gând s-adormi? spuse Moromete deodată, cu un glas atât de treaz că băiatul se înfiora.

– Ba dorm, răspunse el uimit că tatăl său putuse să stea așa de liniștit atât de multă vreme.

– Cum dormi? întrebă Moromete aspru. Să mergi colo la sapă și să dai și o să te mai văz eu atunci că belești ochii în loc să dormi.

Niculae se lăsă pe căpătâi și gemu. Apoi rămase nemișcat. Pe drum se auzea din ce în ce mai rar câte un flăcău care se întorcea acasă fluierând. De undeva răzbătu un țipăt ușor, subțire, de fată sau de femeie tânără, înecat de întunericul nopții. Prin vârfurile salcâmlor bâzâiau țânțarii. Moromete se ridică din așternut și se întoarse pe neașteptate spre Niculae. Băiatul închise ochii, speriat.

– Nu dormi, mă, o dată? zise el apăsător, cu un glas turbure.

Niculae nu răspunse. Omul nu se mișcă. Băiatul îl simțea încă întors spre el și inima îi ticăia. Moromete se trânti iar pe căpătâi și peste câteva clipe Niculae îi simți spinarea ridicându-se și răsuflând încet. „A adormit“, gândi el după o vreme, dar ca și când omul l-ar fi auzit gândind, se ridică iarăși într-un cot și se întoarse spre fiu.

– Mă, da tu n-ai de gând să dormi o dată? îngână el răgușit și furios.

Niculae răsuflă ușor, ca în somn, fără să-i răspundă.

Din nou omul se trânti pe căpătâi, dar Niculae așteptă multă vreme fără ca să-i mai simtă spinarea mișcându-se. „Nu poate să doarmă. Te pomenești că se răzgândește și nu-i mai dă drumul lui Achim“, gândi Niculae iarăși. După un timp se liniști însă. „Cine știe la ce se gândește, își spuse el. O să vedem mâine dimineață“.

Moromete se ridică a treia oară, dar acum nu se mai întoarse spre băiat. Niculae îl auzi scotocind multă vreme sub căpătâi, auzi apoi un zgomot de hârtie ruptă, pe urmă amnarul izbind în piatră. După aceea nu se mai auzi nimic. Niculae așteptă o vreme cu ochii închiși, apoi își mișcă pleoapele. Tatăl stătea pe marginea prispei cu spatele îndoit și fuma. Băiatul închise ochii și se hotărî să adoarmă. Așteptă somnul timp îndelungat și adormi. Moromete mai stătea încă pe marginea prispei, cu spatele îndoit și fuma.

VIII

În acest timp Paraschiv și Achim așteptaseră în drum. Erau atât de curioși să afle ce îi spunea tatăl lor lui Nilă, încât nu avură răbdare până a doua zi; renunțară să se mai ducă la fetele la care umblau și îl așteptară pe fratele lor să vină și să afle ce era...

– Ce-ați vorbit, mă, ce ți-a spus? întrebă Paraschiv în șoaptă când Nilă ieși la ei.

– Ce să-mi spuie, că să se ducă ăsta cu oile la București, răspunse Nilă pe scurt, cu un glas moale, parcă vinovat.

– Nilă, șopti Paraschiv gros, i-ai spus ceva? Suntem frați, dar să știi că eu...

Nilă lăsă fruntea în jos și bombăni furios:

– Ce, bă, ești nebun? Cum o să-i spui?

– Hai mai încolo, să nu ne-audă, zise Achim. Hai la ga Măria să vorbim acolo, că tot nu mai avem timp să ne ducem pe la fete.

Paraschiv și Nilă șovăiră. Era cam târziu.

– Dar hai mai repede, să nu se culce ga Măria.

Porniră câteșitrei alene. Nilă tăcea și după mers parcă n-avea nici un chef. Cotiră pe niște ulițe și se opriră în fața unei curți mici, fără garduri, în fund se vedea o căsuță învălită cu paie, un bordei asemănător cu un coteț mai mare de păsări. La un ochi de geam, pâlpâia o lampă chioară.

Bordeiul acesta unde vroiau să intre era al tușii lor, Măria Moromete, sora mai mare a tatălui. Tușa era o femeie de vreo cincizeci de ani și nu avea nici copii, nici bărbat. Ca să scape de ea, Moromete îi cumpărase undeva un loc de casă și îi făcuse acest bordei.

Măria Moromete îl învinuia pe fratele ei că nu s-a putut mărita și-și face un rost. Spunea că n-a ajutat-o, că i-a furat pământul din spatele casei, că la împărțitul celor trei pogoane moștenite, Moromete a ales pământul cel mai bun pe care se putea pune vie și că a gonit-o din casa părintească ca un hoț. De fapt ea ar fi vrut ca fratele ei să nu se mai fi însurat a doua oară, s-o fi ținut-o pe ea în casă, să-i crească ea pe cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, și să fi trăit așa liniștit până la bătrânețe, încât după ce fratele se însura a doua oară și îi cumpără și-i făcu acest bordei, Măria Moromete se înfurie și începu să ceară dreptul ei de moștenire asupra casei părintești și mai ales asupra locului din spatele casei. Fiindcă pe jumătate din acel loc se afla casa părintească și gospodăria și pentru că trecuseră aproape cincisprezece ani fără ca gospodăria să fie împărțită, moștenirea în cazul casei și locului trecea de drept celui care o folosea. Măria Moromete nu știuse și nici acum nu știa acest lucru. Nici Moromete nu știa și chiar dacă ar fi știut tot n-ar fi avut ce face cu el.

Măria Moromete trăia cu o nădejde a ei veche: să dea acel loc lui Paraschiv sau Nilă, care o fi mai vrednic, și acela să facă o casă unde s-o

aducă și pe ea, să aibă grijă de ea când n-avea să mai poată munci. Paraschiv îi spusese că în curând o să se însoare, să-și facă acolo casă și s-o aducă să trăiască și ea pe lângă el. De fapt, măritișul ei nefericit din tinerețe o înrăise; făcuse un copil care îi murise după doi ani de trai rău și după moartea copilului bărbatul o alungase.

Trăia acum singură în bordeiul ei și n-o ducea prea rău, la treierat își băga grâul în mașină o dată cu al lui Moromete, iar la secere la fel, veneau cei trei nepoți, Paraschiv, Nilă și Achim și o ajutau. În schimb, ea le făcea flanele și ciorapi.

În sat i se spunea Guica și nu avea nume bun; se temeau de ea pentru că cunoștea păcatele tuturor și avea limba ascuțită. Toată ziua lucra la ciorapi, așezată pe un scăunel în fața bordeiului și oprea trecătorii de pe drum pe care îi întreba fel de fel de nimicuri. Unii ocoleau, dădeau prin altă parte.

Iată cum se întâmpla când cineva trecea prin fața curții ei. Măria Moromete oprea trecătorul strigându-l cu un glas tainic:

„Ei, cutare, ia stai nițel.“

Intrigat, omul se oprea. Măria Moromete se ridica de pe scăunel și venea în drum. Se apropia în tăcere, misterios. Apoi întreba în șoaptă:

„Unde te duci?“

Mirat, omul spunea unde se duce.

„Ce cauți acolo?“ întreba femeia mai departe.

Încă nedumerit, trecătorul răspundea și spunea pentru ce se duce, ce treabă are acolo de făcut. Măria Moromete spunea atunci despre omul acela unde se ducea trecătorul, că a auzit că acesta vrea să facă cutare lucru.

„Așa o fi?“ întreba ea cu privirea aprinsă de curiozitate.

Trecătorul răspundea că se poate, așa o fi.

„Păi atunci frate-său ce-o să zică?“ întreba ea atunci.

„Dracul să-i ia, ga Mario, de unde să știu eu ce-o să zică frate-său?!“ răspundea trecătorul.

„Nu se poate, spunea femeia cu glasul ei ascuțit. E dreptul lui.“

„O fi, ga Mario, ce m-amestec eu în daravelile lor!“ ridica trecătorul din umeri, grăbindu-se să se îndepărteze.

„Ei, nu-i așa!“ răspundea Guica indignată și se întorcea pe scăunelul ei, bestecăind la ciorap.

După o vreme trecea o muiere. Măria Moromete se ridica și o oprea:

„Cutăriță, unde te duci? Ia stai nițel!“ Se apropia și îi spunea: „Auzi ce vrea să facă alde cutare? Mă întâlnești adineauri cu cutare – și spunea numele

celui pe care îl oprise mai înainte – se ducea pe la el și mi-a spus și mie. Tu ce zici? Ți-o să vrea? O să-l lase?”

Răspândeă deci știrea pe socoteala celui dinainte și acest lucru turbura deseori apele, învrăjbind chiar și pe cei mai pașnici.

Măria Moromete oprea chiar și pe copiii foarte mici. „Ce-ați mâncat aseară?” îi întreba ea în șoaptă, punându-le în mână o jumătate de măr stricat sau câteva semințe de floarea-soarelui.

Porecla de Guica i-o dăduse un mocan. Mocanii veneau toamna la câmpie să schimbe fructele lor pe porumb și grâu. Măria Moromete oprea fiecare căruță care trecea prin dreptul bordeiului ei. Se apropia de coviltirul mocanului, se uita în căruța lui, îi răscolea sacii cu mere și cu nuci, lua câteva în care își înfigea dinții și abia la urmă întreba cum le dă. Omul spunea cum, iar femeia îi întorcea spatele, mâncând din fructele luate, spunând că nu sunt bune, sunt acre și viermănoase. În acest fel nu numai că se sătura mâncând, dar chiar strângea câte un săculeț. Se vede însă că într-o toamnă, un mocan a ținut-o minte și când a ajuns în dreptul ei n-a mai vrut să oprească.

„Stai, mă! n-auzi că vreau să iau niște mere?” a strigat femeia de pe scăunelul ei.

Mocanul a oprit și s-a așezat în dreptul coviltirului să n-o lase să se urce.

„Ai mere bune?” a întrebat ea vrând să-l dea la o parte.

„Da, am mere frumoase, adu porumbul și-ți dau.”

„Ia să văd!” a spus femeia încercând zadarnic să-l dea la o parte.

„Adu întâi porumbul”, a spus mocanul liniștit.

„Ia să văd, mă, stai să văd și eu ce mere ai!” a spus Măria cu un glas înțepat și cam tare.

„Nu țipa, leică, de ce țipi?! Adu porumbul și atunci te uiți!” i-a răspuns mocanul fără să se dea la o parte.

„Du-te naibii cu merele tale! a zis atunci femeia îndepărtându-se de om. Parcă n-am mai văzut mere! Uită-te al naibii! Pe ce să-i dau eu porumbul meu, mocanului! Parcă fără merele voastre viermănoase nu trăiesc!”

„Nu țipa, leică, de ce țipi așa?” a spus mocanul uitându-se în urma ei uimit.

„Du-te naibii, mă, ce dacă țip? Țip în curtea mea, în satul meu, mocane!”

„Leică, nu mai guici așa, că nu ți-am spart casa, a spus iar mocanul cu vocea lui moale de muntean. Ce guicii așa, leică? Vai, vai! Cum mai guică!

Ca o purcea!“ a mai adăugat mocanul nedumerit și vorba a fost prinsă de vecini. Măria Moromete se înfură rău când i se spunea Guica.

Cei trei nepoți intrară în curtea mătușii și Paraschiv ciocăni în ochiul de geam.

– Ga Mario, deschide!

Măria Moromete deschise ușa și cei trei se aplecară pe rând să nu se lovească de pragul de sus. Paraschiv abia intră în bordei.

– Ga Mario, exclamă el, gata, îi dă drumul lui Achim cu oile la București! Începe răfuiala!

Și râse hurducat, plesnindu-și palmele una de alta, apoi frecându-le repede în semn de mare bucurie nestăpânită. Măria Moromete se înfipse în ochii lui și întrebă, încet, ascutit, abia ținându-și răsuflarea:

– Ce vorbești, mă? Îi dă drumul? Zău? Cum a fost? Ce-a zis?

– Nu-mi venea să cred, răspunse Paraschiv uitându-se spre pat, vrând să se așeze, dar mătușa îl preveni.

– Stai naibii jos pe pământ, că se rupe patul cu tine... Apoi relua întrebările. Zău, mă? Ia spuneți! Ce zicea, ce zicea?!!

– Avem douăzeci și patru de oi cu lapte, asta înseamnă două sute patruzeci de lei pe zi, zise Paraschiv miorlăit, încercând să imite glasul fățarnic al fratelui său mai mic; așa le tot spunea asta la masă.

– Și el ce zicea?! Ce zicea?! întrebă Guica cu glas înecat de curiozitate și plăcere. Alea ce zicea, puturoasele alea? Mă-sa, mă-sa ce zicea?

Achim răspunse căutând să-și potrivească glasul și să-l facă asemănător cu al mamei vitrege adică: cinstit și înțelegător așa cum îi răspunsese tatălui lor la masă:

– Lasă-l mă, să se ducă. Nu e vorba numai de bancă, dar sunt și ei băieți mari...

Paraschiv izbucni în hohote groase. Mătușa nu râse, însă chipul ei zbârcit și negru și gura cu buzele supte înăuntru se frământară de plăcere. Nilă zâmbi stingherit, parcă rușinat. El spuse:

– Hai, bă, ce râdeți așa?

– Pe urmă l-a luat pe asta în grădină și nu știu ce i-a spus. Ce ți-a spus, Nilă? întrebă Achim.

– Ce mai întrebi, nu spusei o dată? bombăni Nilă.

– Zău, mă? Te-a luat în grădină! Și ce ți-a spus? întrebă Guica ca și când n-ar fi auzit bombăneala lui Nilă. Ce ți-a spus, Nilă? Spune, mă, dă-te naibii, că cine știe ce ți-o fi spus și tu n-ai înțeles. Hai, spune!

Nilă tăcea cu fruntea în pământ. Faptul că se lăsa greu, până la urmă le strică cheful celor doi frați și îl întrebară dacă da sau nu, îi dă drumul lui Achim să se ducă?

– Nu vă spusei, bă, că îi dă? Ce tot întrebați atâta? Numai să aducă bani! adăugă Nilă cinstit. Să aducă la toamnă patru mii de lei.

Paraschiv râse iar, răgușit, și îi dădu lui Nilă un pumn în spinare.

– Auzi, ga Mario? se adresă el mătușii, fără să-l mai ia în seamă pe Nilă. Să vezi ce gogoși le turna Achim alaltăieri la sapă.

– Ei, mă, ei! Zău! Ce gogoși, ce gogoși? Întrebă mătușa abia stăpânindu-se.

– Douăzeci și patru de oi cu lapte, pă puțin douăzeci și patru de chile pe zi! Asta face două sute de lei pe zi, ori treizeci de zile, face pe puțin șase mii de lei pe lună! Ei! două mii o să coste chiria locului de pășunat, iar patru mii rămâne câștig.

– Bă, eu mă duc să mă culc; mâine trebuie să merg la premilitară! îl întrerupse Nilă sculându-se de jos.

– Stai, Nilă, stai, mă, prostule! îl opri mătușa înțepată. Stai să vorbim. Și se adresă lui Paraschiv: Acum voi ce faceți, tu și cu Nilă? Când plecați? Trebui, să fugiți înainte, de, secere, să n-aibă cine să le secere grâul și nici cu ce să-l care. Să vedem ce-au să facă fără voi.

– Tu când pleci cu oile, Achime? Întrebă Paraschiv.

– Să vedem. Să vorbim cu al lu' Cătănoiu.

– Eu zic că după vreo săptămână în urma ta, luăm caii din grajd, încălecăm pe ei și fugim. Nu așa, mă, Nilă?

– Bă, eu v-am mai spus: fugim, dar nu putem să furăm caii din grajd; află lumea și ne facem de râs, răspunse Nilă cu privirea în pământ.

– Iete al naibii! Făcu mătușa indignată. Vezi să nu-ți dau câteva, blegule! Te-a îmbrobodit alde tac-tău, să stai și să muncești pentru copii lui, să-ți iasă sufletul! E caii voștri, e averea voastră! Dacă nu murea biata mă-ta, erați și voi în casa voastră, nu ca acum, că n-aveți loc de puturoasele alea.

Nilă tăcea. Paraschiv și Achim o aprobau pe mătușa lor din ochi. Măria Moromete continuă:

– Ați muncit de când erați mici și nu v-a luat niciodată o haină pe voi, cum e copiii oamenilor. Numai la alea le-a luat. Tita are *crepdeșin*, Ilinca ie de mătase, *aia* are scurteică de catifea... E plină chichița lăzii cu mamudele și cu icușari. Acolo e munca voastră, proștilor... Eu să fiu ca voi aș sparge lada într-o noapte și aș lua toate mamudelele!

Paraschiv se uită la Nilă, care continua să stea cu fruntea în pământ, și-i spuse răgușit, gros:

– Vezi, mă! Auzi ce zice ga Măria? Plăvane! Ai sta și-ai munci pentru ei până ai cădea jos, dacă n-am fi noi să te învățăm.

Nilă tresări. Avea o frunte mare, lată, cu carne groasă peste ea. Își ridică fruntea lui lată din pământ și răspunse cu un glas turbure care nu protesta contra celor auzite, dar care era totuși indignat, fără să știe însă pentru ce:

– Mai taci, bă, din gură! Ia mai taci dracului din gură! Ce tot vorbești!... Mătușa sări cu glasul ei ascutit:

– Ce să tacă din gură! Așa este! Te superi că îți zice plăvan? De când muncești și umbli desculț și dezbrăcat, pe degeaba? Plăvane.

– Păi, bă, Nilă, ce-am vorbit noi pân-acum? Nu ne-am înțeles așa? Întrebă Achim cu reproș.

Nilă răspunse la fel de turbure:

– Ne-am înțeles, bă, ne-am înțeles! Vezi să nu-ți dau un pumn după ceafă.

Achim mormăi disprețuitor:

– Dai tu pumn după ceafă!

– Eu mă duc, mi-e somn, mormăi Nilă deodată nepăsător, și deschise ușa bordeiului.

– Du-te naibii! Îl petrecu mătușa din urmă. O să mai vezi tu de la mine loc de casă! Proastă oi fi să ți-l dau!

Nilă ieși fără să răspundă, iar mătușa se întoarse în bordei, să vorbească mai departe cu cei doi nepoți.

IX

Pe la miezul nopții începu să cadă o ploaie liniștită și bogată. Murmura pe acoperișuri și peste pământ cu picături moi, ca de untdelemn. Nu se auzi nici un tunet și nu se văzu nici o fulgerătură. Era însă întuneric beznă.

Fiindcă ploaia începuse pe nesimțite, când se întezi nimeni nu se trezi din somn, și când de pe streșini începură să curgă șiroaie, de-a lungul prispei, cei care dormeau la margine se împinseră doar mai spre perete, mormăind.

Spre revărsatul zorilor ploaia stătu și norii părăsiră cerul. Moromete se culcase și adormise târziu dar când ploaia se opri, se trezi și rămase iarăși

nemișcat pe prispă. Nemișcarea lui trează o făcu pe Catrina să se deștepte la celălalt capăt al prispei.

– Ilie, ce e cu tine? De ce nu te culci? șopti ea.

Moromete nu răspunse, dar tuși liniștitor. Totuși Catrina nu-și văzu de somn. Se întâmpla ceva în familie!? Poate plecarea lui Achim la București, dar despre asta se vorbise de prin iarnă, se gândiseră destul. În timpul mesei fusese pomenit numele agentului de urmărire care avea să vină mâine dimineață după fonciire. Dar și asta era poveste veche; Jupuitu venea în fiecare an și anul acesta nu avea nimic deosebit față de celălalt. Banca? Dar banca venea taman la toamnă. Poate că toate aceste amenințări care se târau cu anii în urma lor, să se îngrămădească în acest an pe capul familiei? Da. Dar nici asta nu se putea, fiindcă timpul era foarte răbdător și amenințările mari se sfârâmau în puzderie de amenințări mai mici pe care cu ajutorul timpului le ducea zilnic în spinare. Așa se întâmplase că timpul făcuse să rămână în urmă una din cele mai cumplite amenințări de care își aduceau aminte și anume datoria făcută la banca pentru plata loturilor primite la reforma agrară de după război. Mulți au vândut loturile iar alții au rămas de tot fără pământ și au căzut în mizerie. Ei au avut însă răbdare, au dus-o de la an la an până când, într-o zi, statul văzând că țăranii tot n-au cu ce plăti, n-a mai avut încotro și a trebuit să șteargă datoriile. Încât banca se dovedise a fi ceva nu tocmai rău, drept care doi ani mai târziu se împrumutaseră din nou să cumpere vite în bățatură. N-aveau să poată plăti? Se gândiseră mult și mai mare nenorocire decât să piardă ceea ce nu câștigaseră ce putea fi? Era deci limpede că numai Moromete singur era pricina propriilor sale gânduri și Catrinei i se păru atât de ciudat acest lucru, încât se închină.

– Se vede că ai intrat în anul morții, șopti ea.

Și își lăsă capul pe căpătâi, pomenind că așa se întâmplă când omul uită de Dumnezeu, uită și Dumnezeu de el și îl lasă singur în fața păcatelor.

– Pentru că, mai bolborosi ea cu fața în căpătâi, numai păcatele nu te lasă să dormi.

La aceste cuvinte din urmă, Moromete tuși cu înțeleș și răspunse cu o veselie supărată:

– D-aia dormi tu buștean, lovi-te-ar moartea, că n-ai păcate!

Aruncă țigara, se dădu jos de pe prispă și o luă încet spre grădină, fără să mai asculte răspunsul femeii.

Catrina era credincioasă și de aceea pomenise de păcate. Cu zece ani în urmă născuse un copil mort care îi băgase spaima în suflet. Avusese visuri

rele. Se auzea noaptea strigată în somn, înghesuită de porci cu râturile mari în colțuri întunecate, sau locuind împreună cu țigani care îi spuneau lucruri murdare. Se îmbolnăvisese, nu mai putuse suferi carnea de porc, iar când vedea țigani se pitea. Nu-și mai putuse găsi liniștea; se certase cu toată lumea și se îngrozise simțind cum i se strecoară în inimă nepăsarea și sila față de bărbat și copii. Până într-o zi când povestise totul unei vecine din fundul grădinii:

„Eu știu ce e cu tine, e din copii! spusese vecina care, tot așa, crescuse o mulțime de copii. Știi ce să faci tu? Sâmbătă spre duminică, te scoli devreme, te duci la cimitir, jelești acolo morții și dai de pomană; după ce ți-ai făcut datoria cu morții, te întorci acasă până nu răsare soarele, aprinzi focul, dai să mănânce la copii, cureți casa, vezi ce mai e de făcut și după ce ți-ai făcut datoria și cu copiii, te speli și te primenești și te duci la biserică, Catrino. Acolo la biserică stai și ascuți slujba! Și-ai să vezi pe urmă ce bine e!“

Ceea ce se și întâmplase. Catrina îi crescuse cu trudă pe cei trei. Paraschiv, Nilă și Achim erau mici când se măritase cu Moromete, și în loc de răsplată aceștia începuseră s-o urască. Tudor Bălosu și fiu-său pe de o parte, Guica și Parizianul, o altă rudă a lui Moromete, căreia Catrina îi spunea „Guica al doilea mai prost“, pe de altă parte, îi învățaseră pe cei trei că mama vitregă era vinovată că se trăia greu la ei și că dacă n-or s-o dea afară din casă are să pună mâna pe averea tatălui. Nenorocirea făcea că era ceva adevărat din toate acestea, dar Catrina n-avea nici o vină. Iată ce se întâmplase.

În timpul foametei de după război, Moromete vânduse un pogon din lotul Catrinei – Catrina primise un lot de opt pogoane ca văduvă de război – spunându-i că în schimbul acestui pogon vândut va trece casa și pe numele ei. Catrina îl crezuse, socotind că în acest fel va avea bătrânețea apărată (se mai întâmplase în sat ca mama vitregă să fie gonită din casa tatălui). Numai că Moromete, în loc să se grăbească să facă acte pentru casă, începu să facă glume: „Crezi că am să mor eu înaintea ta?“ zicea el. Acest răspuns era, într-un fel, o asigurare că atâta timp cât trăiește el n-o să îndrăznească nimeni s-o dea afară din casă. Pentru Catrina însă nu era de ajuns, fiindcă cei trei fuseseră învrăjbiți de mici contra ei; începuse deci să-i pară rău de pogonul vândut, mai ales că îl vânduse tocmai pentru ca să nu moară ei, cei trei, de foame. Când bărbatul începu să glumească pe socoteala casei, Catrina pretinse pogonul pe numele Titei și îl pretinse cu atât mai insistent

cu cât Catrina se simțea vinovată față de fiica ei fiindcă fetei îi venise vremea să se mărite și Victor Bălosu cerea trei pogoane, iar Catrina nu-i putea da decât două. Era tocmai pogonul vândut.

Moromete șovăi. Se pare că era și el uimit de amenințările nelămurite pe care cei trei fii ai lui, mai ales cei doi, Paraschiv și Achim, i le transmiteau la ureche pe căi ocolite, prin Guica, prin Tudor Bălosu și prin Parizianu. Această șovăială o scârbi de tot pe Catrina. Va să zică avusese dreptate să se teamă!

Biserica însă îi liniști sufletul turburat și ca să fie liniște și în familie nu mai pretinse nimic. Când muierile cu care se avea bine pomeneau însă de amenințările pe care Guica nu înceta totuși să le răspândească prin sat, atunci Catrina se închina cu înverșunare și spunea că și Iisus Cristos a pățimit și n-o s-o lase el să moară pe marginea șanțului. „Dacă n-ași avea fetele alea, ași zice iartă-i, Doamne, că nu știu ce fac, dar m-a pedepsit Dumnezeu să am grijă de ele și nu pot să-i iert“, spunea ea cu îndârjire.

Cât despre celelalte amenințări, banca, foncierea, socotelile cu oile și vitele, Catrina nu vroia să știe de ele, se credea la adăpost. De lotul ei de pământ de șapte pogoane nu se putea atinge nimeni. Treaba lor, să plătească banca și foncierea cu ce-or ști, și dac-or ajunge să n-aibă vite de muncă, fetele sunt vrednice, au să se descurce ele într-un fel.

Numai că fetele când o auzeau gândind astfel se înfuriau rău și o sfătuiau să-și vază mai bine de biserica ei. Ceea ce Catrina și făcea, cu toate că biserica nu izbutea totdeauna să-i alunge amintirile dureroase ale vieții sau să-i lumineze cu totul anii lungi pe care îi mai avea de trăit.

Își găsisese totuși un sprijin cu care uneori se și lăuda, încât văzându-l pe bărbatul ei treaz pe prispa casei nu se putuse stăpâni să nu-i spună că numai păcatele nu-l lasă pe om să se odihnească, ceea ce adusese răspunsul binemeritat al bărbatului. De fapt ea vruse să-i dea de înțeles că dacă el „ar lua drumul bisericii“ (cel opus și de fapt mult mai cunoscut de oamenii din sat era cel al cârciumii), atunci el n-ar mai fi așa de neliniștit.

X

Moromete însă nu vroia s-o apuce pe acest drum, iar cât despre celălalt, al cârciumii, nu-l folosise niciodată ca o soluție. Era cu zece ani mai mare decât Catrina (contingent '911, făcuse războiul) și acum avea acea vârstă

între tinerețe și bătrânețe când numai nenorociri sau bucurii mari mai pot schimba firea cuiva.

Moromete luase în glumă nu numai temerea Catrinei în privința casei, dar și visurile ei înspăimântate. „Unde se întâmplă să avem noi atâția porci câți visezi tu“, spusese el, dar în curând pricepu și el că a face și a crește copii mulți poate fi uneori pentru o mamă ceva într-adevăr înspăimântător. Întâmplările care avură loc după aceea în familie nu-l turburară însă pe Moromete în aceeași măsură. Numai una dintre ele, care avu loc într-o iarnă puțin timp după ce familia scăpă de datorii prin legea conversiunii, îl făcu să înțeleagă că e totuși primejdios și pentru el să nu ia seama la copii. În anul acela recolta fusese bogată și toată lumea făcea comerț cu cereale la munte. Gospodăriile se refăceau din anii grei prin care trecuseră între 1929 – 1933. Prosperitatea bătea la ușa multora din sat, vitele se înmulțeau, oborul de cereale era ridicat, pânda de americană și uneltele mai ieftine, iar prețul pământului mai ridicat decât oricând.

Cei care simțiseră cei dintâi că e rost de făcut avere fură cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim (pe vremea aceea nu erau prea convinși că ar avea dreptul să-l învinuiască pe tatăl lor că s-a însurat a doua oară; înțelegeau vag că tatăl lor nu putea să-i crească, numai o femeie putea face acest lucru și abia mai târziu aveau să dea de înțeles că tușa lor Guica ar fi putut foarte bine să-i crească ea).

Familia se ținuse până atunci cu loturile întregi, dar gospodăria era lipsită de vite. Aveau doi cai prăpădiți, care când dădeai cu biciul în ei, ei dădeau din coadă.

Venise toamna și porumbul se făcuse și el din belșug (porumb și grâu și printre porumb dovleci, floarea-soarelui și fasole, altceva nu semănau, cu toate că pământul le-ar fi putut da să n-aibă ce face cu cânepa, inul, tutunul, sfecla de zahăr, plantele medicinale scumpe) și cei trei își frecară mâinile de bucurie și într-o seară îi spusese tatălui lor: „Ar trebui să îngrășăm caii-ăia, tată! Tudor Bălosu a fost săptămâna trecută la munte și a câștigat o mie de lei.“

Moromete n-a înțeles cum s-ar putea câștiga o mie de lei într-un drum la munte, dar n-a avut nimic contra îngrășării cailor. Au vândut porumb, au cumpărat ovăz și prin iarnă părul cailor strălucea ca mătasea.

Moromete însă tot nu se mișca. Petrecea seri lungi cu prietenul său Cocoșilă, discutând politică sau ascultându-l pe Niculae care citea povești grozave din cărți luate de la alde nean-său Cristache al Ilu' Dumitrache.

Erau seri turburătoare. Unsprezece frați care sufereau vraja de a rătăci în timpul zilei ca unsprezece lebede și la apusul soarelui cădeau îngrămădiți pe o stâncă în mijlocul mării, iarăși oameni. Cum stăteau îngrămădiți unii în alții, chinuiți și înspăimântați de întunericul nopții și de valurile furioase care amenințau să-i smulgă... Și suferințele îndurate de sora lor, care trebuia să țeasă cu mâna ei, într-un timp dat și neavând voie să vorbească, unsprezece tunici de urzici, ca să-i scape de vrajă și cum n-a avut timp să termine brațul unei tunici și frățiorul cel mic a rămas cu ceva din aripa de lebedă.

Dar Cocoșilă? Cocoșilă era un ins care stârnea în Moromete ceva neînchipuit de plăcut, ca și poveștile lui Niculae. Venea seara și ciocănea în ușă făcând pe boierul. I se spunea „intră“, intra și dădea bună seara numai Catrinei, spunând de fiecare dată că „la proștii ăilalți nu dau bună seara“, făcând-o pe Catrina să se rușineze, dar să și pufnească în râs, îi puneă lui Niculae întrebări gramaticale și istorice, lui Paraschiv îi puneă una și aceeași întrebare (când se însoară?), iar fetei celei mari îi recomanda să se mărite cu Năstase Besensac (un flăcău bicisnic). Numai că Moromete avea vechi răfuiele și nu-l slăbea nici o clipă. Cu mulți ani în urmă făcuse vâlvă un nou partid, care își spunea „țărănesc“ și al cărui program îl încântase pe atunci pe Cocoșilă. Moromete se arătase rezervat (Moromete era liberal) și când „partidul național-țărănesc“ luă puterea și Cocoșilă se înfurie că Maniu și Mihalache nu numai că nu-și respectaseră programul, dar se dovediseră parcă mai flămânzi decât Brătienii, Moromete nu-l cruță pe prietenul său, îl luă peste picior și observă că „proștii n-ar trebui să aibă drept de vot, fiindcă din pricina lor suferă țara“. După patru ani partidul liberal veni însă din nou la putere și Cocoșilă se răzbună fiindcă partidul liberal mări impozitul funciar și introduse taxe de barieră la piețele de schimb. „Vezi, mă, prostule?“ jubilase Cocoșilă.

De atunci îl urmărea pe Moromete fără cruțare. „Ești prost“, spunea el pe toate tonurile, uneori cu resemnare, alteori cu îngăduință, după împrejurări. De fapt se străduia să-l convingă pe Moromete că el, Cocoșilă, e mai deștept, ceea ce pe Moromete îl înveselea cumplit, cu atât mai mult cu cât Cocoșilă, față de alți oameni, se purta cu totul altfel, înjura rău, batjocorea și nu spunea „ești prost“, ci mult mai rău, „mănânci c...t“.

În privința înjurăturilor era vestit, îl înjura și pe tat-su – zicea că de ce l-a făcut – înjura și pe popa și pe primar și pe perceptor, pe toți, de la lingură, de la șervetul cu care se ștergeau până la cele mai mărunte lucruri, lampă,

sfeștilă, lumânare, ciorapi și: târla, grădina, neamul și străbunii, nepoții, copiii copiilor... Catrina aprindea tămâie în casă, dar pufnea și în răs. Odată Cocoșilă a intrat în casă și a spus doar atât: „A venit percitorul și mi-a luat Țoalele“, după care s-a pus pe înjurat și nu s-a mai oprit decât foarte târziu când s-a sculat și a plecat fără să mai spună altceva. Pe Dumnezeu mai ales, Cocoșilă îl cobora jos în sat, și îl înjura cu o anumită filosofie, învinuindu-l și punându-i întrebări ca oricărui om.

Curând însă Moromete înțelese că dacă toate acestea aveau pentru el un rost nu mai mic decât munca câmpului, sau grija de ceilalți ai casei (era atât de rară bucuria de a sta de vorbă cu un om deștept în stare să glumească inteligent, și Cocoșilă în afară de cazurile rare când înjura prea mult era pentru el un astfel de om) își dădu seama nu fără dezamăgire că cei trei băieți ai lui, Paraschiv, Nilă și Achim, nu văd nici un rost în aceste seri pierdute cu povești și cu discuții despre Maniu și Brătianu. Dezamăgirea însă nu fu prea mare, fiindcă, la urma-urmei, copiii oamenilor nu erau mai breji decât ai lui, încât îi înțelese și pe ei și cum caii se îngrășaseră, umplu căruța cu porumb și plecă la munte; avea datorii față de copii, să câștige și să-i îmbrace, că erau goi.

Câștigă.

Nu mai făcuse „comerț“ niciodată; îi plăcu atât de mult, încât socoti câștigul drept ceva nemaipomenit și după ce se întoarse povesti drumul său la munte ca pe-o aventură. Numai că cei trei nu se minunară deloc, Paraschiv făcu chiar observația supărătoare că „mare brânză, Stan Cotelici a dat mai bine porumbul“... Și că să se ducă iar! Niculae, care ascultase uimit peripețiile tatălui cu căruța pe drumurile de munte, sărise pe neașteptate și strigase: „Așa e, tată! Mai du-te iar.“

Moromete se pregăti pentru al doilea drum și când se întoarse arăta de nerecunoscut, atât de mult îi plăcuse. De astă dată drumul fusese și mai aventuros și Moromete povesti totul într-o seară, cu glas neobișnuit, și fu ascultat cu uimire. Descopereau toți, Cocoșilă, mama, fetele – până și cei trei – că tatăl lor avea ciudatul dar de a vedea lucrurile care lor le scăpau, pe care ei nu le vedeau. Numai că spre sfârșit cei trei se dezmeticiră, sfâșiară vraja care îi amețise și căzură pe gânduri.

Iată ce se petrecuse.

Moromete plecase cu Tudor Bălosu pe același drum ca și întâia oară, ieșiseră din regiunea de șes unde nimeni nu avea nevoie de porumb și, după ce făcuseră un popas la oborul din Pitești, o luaseră pe șoseaua care ducea

spre creierul munților, cu ținta Răchitele, un sat mare, cunoscut de Tudor Bălosu ca fiind o piață bună de desfacere. Mergeau neîncetat, era ger uscat, roatele pocneau, aburul ieșea din spinările cailor.

La primul drum dăduseră dublul cu cincizeci de lei.

Tudor Bălosu vroia de astă dată să-l dea cu șaizeci și într-adevăr, abia intrară în Răchitele, că fură opriți de un învățător care vroia să cumpere amândouă căruțele. Bălosu mirosi numaidecât cum stăteau lucrurile, sări jos din căruță și se și grăbi, spre uimirea lui Moromete, să desfacă șleurile de la cai...

Învățătorul, prevenitor, întrebă de preț. Tudor Bălosu dădu prețul cu un glas care din nou îl zăpăci pe Moromete: șaptezeci de lei și spuse asta ca și cum ar fi fost cunoscut de când lumea că așa se vinde porumbul.

Posomorât, învățătorul răspunse că șaizeci de lei este ultimul preț și că nu poate cumpăra decât așa, la care Bălosu legă șleurile grăbit, fără să mai discute, supărat chiar că fusese oprit din drum când toată lumea știa că șaptezeci de lei este prețul obișnuit. Uluit, Moromete observă că învățătorul dăduse exact prețul dorit de ei, dar Bălosu începu să râdă și răspunse că dacă el, Bălosu, ar fi cerut optzeci, atunci învățătorul ar fi dat bucuros șaptezeci de lei. „Să mergem mai încolo și să cerem optzeci și dacă nu dăm noi porumbul cu șaptezeci de lei, Moromete, să nu mai vii niciodată cu mine la munte.“

Merseră mai încolo și Bălosu spusese prețul său de optzeci, dar în afară de primarul comunei, care dădu un leu peste șaizeci, nimeni nu cumpără. „Dacă mergem trei sate mai spre vârf ai să vezi că îl dăm cu șaptezeci“, insistă Bălosu și Moromete conveni, depășit mereu de felul de a judeca al vecinului său.

De fapt, negustoria ca atare nu i-ar fi plăcut dacă câștigul ar fi fost lipsit de peripeții, încât insistența lui Bălosu i se păru firească. Moromete nu prevăzuse niciodată latura comercială a produselor pe care i le dădea pământul, iar existența banilor îi pricinuia o furie neputincioasă (când trebuia să-i dea, îi dădea cu gesturi disprețuitoare de aruncare și blestema mărimea, culoarea și mirosul lor). Când ieșise împreună cu bătrânul Moromete, acum treizeci de ani, în 1907 și dăduse foc conacului lui Guma nu se gândise că pământul moșierului îi trebuie pentru comerț și pentru bani. Existau niște obiceiuri pe vremea aceea care lui i se păreau mai mari nenorociri decât munca și foamea. Se duceau la conac și când dădeau ochii cu boierul, bătrânul se făcea de nerecunoscut, își lua căciula din cap și avea

un glas care și acum, când își amintea de el, Moromete se întuneca și se făcea crunt la față.

Când, după război, Moromete deveni proprietar, el trăia atât de deplin bucuria de a fi scăpat de moșier, încât nu băgă de seamă că unii nu se mai gândeau de mult la asta, ci la cu totul altceva: La ce anume? Să facă comerț! Așadar, cu cereale și să câștige bani! Și cu banii ce să facă? Să plătească impozitele! Asta era ceva de răs, cum de nu vedeau? Ce ciudat, unde ajunseseră! În sfârșit, fie și comerț, dar să fim înțeleși că nu asta e scopul...

Încât Moromete vedea în priceperea lui Bălosu de a face combinații mai mult ceea ce îi plăcea fiului său de zece ani, Niculae, și mult mai puțin ceea ce le plăcea celor trei, Paraschiv, Nilă și Achim.

Merseră deci mai departe cu căruțele și Moromete era foarte curios – și foarte vesel în același timp – să vadă dacă o socoteală făcută din nimic, cum era presupunerea lui Bălosu că vor da porumbul cu șaptezeci de lei, are să fie dovedită pe viu.

În satul următor un muntean mai înstărit oferi un leu peste șaiszeci, iar în celălalt, acest leu fu retras. Merseră mai departe și li se oferi apoi deodată trei lei. Moromete se plictisi, iar Bălosu îl asigură că în satul următor vor obține sigur zece lei. Nu ieșiră însă bine din sat, că se petrecu întâmplarea...

O femeie tânără de tot, cu fața albă, cu părul galben și cu niște ochi mari, albaștri, frumoși, cum aveau mocancele pe aici, îi strigă să oprească. Aveau porumb? Da.

„Ce bine c-ați venit, oameni buni, că nu știam ce să mai fac, a spus femeia bucuroasă. Haideți, trageți în curte că oți fi osteniți! Să vă fac ceva să mâncați și să mă duc pe urmă pe la vecini să cumpere și ei, să dați tot porumbul, că eu nu pot să iau decât vreo douăzeci de duble.“

„Nu duce dumneata grija noastră, leică, i-a răspuns Tudor Bălosu fără să se clinească din căruță. Du-te întâi la vecini și întreabă-i dacă cumpără, să nu pierdem timpul de pomană.“

„Dar cu cât dați dubla?“ a întrebat femeia pälind.

Glasul lui Tudor Bălosu era mai înghețat decât gerul:

„Optzeci de franci, leică!“

„Optzeci de franci?!“

„Hai, Moromete!“ a spus Bălosu apucând biciul, fără să-i mai răspundă femeii.

„Dar cât dai dumneata, leică?“ a întrebat Moromete din curiozitate.

„Oameni buni, a strigat femeia înspăimântată, șaizeci de lei, ăsta e prețul pe la noi...”

„A! Nu!” a clătinat Moromete din cap.

Nu se poate, însemna exclamația lui. Noi avem aici niște socoteli. Iese sau nu iese șaptezeci? asta e întrebarea. Nu-ți dau fiindcă trebuie să vedem dacă iese. Glasul lui Moromete i se păru însă femeii cu totul deosebit de al celuilalt, și-a încleștat mâinile de loitra căruței lui și vorbele ei au început să curgă șuvoi. Moromete nu prea înțelegea, o vedea doar cum se ține cu mâinile de loitră și calcă prea aproape de roată.

Ea spunea că să-i dea *el*, dacă celălalt nu vrea, cu șaizeci de lei... barim câteva duble... e rău, n-are ce da la copii... Să tragă căruța că șaizeci de lei e destul.

„Haide, omule, că doar n-oi fi și dumneata bogat să nu înțelegi... Oi fi venind de departe și ți-o fi frig pe gerul ăsta, trage căruța... Îți dau ceva țuică peste șaizeci de lei. De ce să te mai duci încolo să mai bați drumurile de pomană?”

Moromete s-a frânt de mijloc și s-a uitat la picioarele femeii:

„Dă-te la o parte, creștino, că te calcă roata!” i-a spus el grijuliu.

„Nu vrei, omule? a repetat mocanca și deodată din ochii ei albaștri au țâșnit lacrimi de furie. De ce nu vrei, omule? a continuat ea și glasul ei legănat și domol de munteancă s-a făcut dârz. De când v-ați făcut așa răi? a spus ea descleștându-și mâna de pe loitra căruței. Nu erați așa răi...”

Plângea și în ciuda mâniei ochii ei rămâneau mari și curați și se uita când la omul cocoțat în căruță, când la caii lui grași și voinici, aburiți de gerul sănătos al muntelui.

„Ptui, lovi-te-ar moartea cu ochii tăi! a exclamat Moromete furios. Apoi a strigat: Bălosule, oprește!”

„Ce s-a întâmplat, Moromete?”

„Hai să dăm porumbul, că nu e rost.”

„Cu cât?” a întrebat Bălosu.

„Cu șaizeci și trei.”

„Eu nu-l dau, a răspuns Bălosu și să știi că altă dată nu mai merg cu tine la munte.”

Nedumerit puțin Moromete n-a avut timp să răspundă, dar apoi l-a înjurat pe Bălosu de muiere, în șoaptă, pentru el însuși, în timp ce munteanca se uita la el, cu lacrimile înghețate pe obraz.

„Ce să mai vorbim, și-a încheiat Moromete povestirea. Am tras în curte, am băgat caii în grajd, a pus mocanca mâna și a tăiat o găină, și mănâncă Moromete și bea ȋuică galbenă. Pe înnoptate așa s-au strâns mocanii, și ăla a luat trei duble, ăla cinci, ăla șapte... Creștini, mocârțani! Mi-au luat porumbul cu șaizeci și trei. Să vezi după aia că nu mai puteam să scap de mocană: Că de unde sunt? Că copii am? Dar muierea trăiește? M-am uitat și eu la ea și m-am închinat: Păi bine, creștina lui Dumnezeu, de ce să nu trăiască? Trăiește, stă acasă după sobă și se vaită că nu-i place ce e mai bun pe lumea asta, carnea de porc. Avea ea un rost de întreba așa fiindcă îi murise bărbatul în pădure, căzuse un bulumac peste el...”

XI

Paraschiv, Nilă și Achim și-au păstrat pentru ei impresia care le-a făcut-o povestirea tatălui lor, dar când au aflat că Bălosu a dat totuși porumbul cu șaptezeci de lei nu s-au mai mulțumit să observe, ca la început, că tatăl lor n-a făcut mare brânză câștigând o mie de lei; trebuia să câștige o mie cinci sute, cum a făcut Bălosu și au început să murmure că a omorât caii și căruța de pomană și că și-a bătut joc de munca lor.

Murmuratul acesta, desigur, i-a ajuns la urechi lui Moromete pe alte căi, prin Guica și Parizianul, pentru că feciorii n-au îndrăznit să i-o spună în față.

Uimit și îngrijorat că feciorii îl vorbesc de rău în lume, Moromete se hotărî să înăbușe fără cruțare acest început de răzvrătire, având totuși speranța că poate nu-i adevărat. Luați din scurt, cei trei se speriară și deveniră mieroși, Paraschiv chiar se indignă spunând că: „Hai, bă, ce, te iei după prostul ăla de Parizianu?”, încât Moromete socoti că nu e cazul să meargă mai departe, ba mai mult, că n-ar strica să le dea chiar satisfacția să facă ei înșiși comerț la munte.

Bucuroși că izbutiseră să obțină atât de ușor libertatea de a se mișca, cei trei puseră la cale, o săptămână mai târziu, o afacere sortită să le aducă un câștig mare. Luară cu chirie încă o căruța cu caii lui Parizianu, cumpărară porumb din sat cu cincizeci de lei și porniră la munte.

Moromete nu zise nimic, le dădu chiar sfaturi, dar ceva – nu putea să înțeleagă bine ce – un soi de înfrigurare, de poftă oarbă, care se făcea simțită în purtarea fiilor săi, începea să-l îngrijoreze și în sinea lui le dori să nu izbutească.

Dorința lui se împlini. Săturat de afluxul de cereale de la câmpie, muntele scăzuse între timp prețul și cei trei abia izbutiră să scoată cheltuiala drumului. Moromete nu se putu stăpâni și strecură câteva aluzii batjocoritoare la adresa priceperii fiilor săi, dar bine intenționate, vrând să-i facă să înțeleagă că drumul pe care vroiau ei să apuce nu e bun. Cei trei parcă înțeleseseră ceva și se mai potoliră, dar vecinul din spatele casei lor se îmbogățea și din nou feciorii începură să murmure. Că tatăl lor nu face nimic. Că stă toată ziua. Că pe cele două fete le lasă să se pricopsească, iar pe ei îi batjocorește. Într-adevăr, fetele erau vrednice și vioaie, țeseau în război, împleteau, arătau vesele, spre deosebire de Paraschiv și Achim care parcă erau bolnavi.

Astfel trecu iarna și vara aceea. În toamnă, Moromete făcu din nou pe placul celor trei. Se sfătui cu ei îndelung, le arătă situația familiei, datoriile pe care le mai aveau la percepție, faptul că rămăsese fără un cal – se îmbolnăvisese de talan și nu mai era bun de nimica – și ajunseră la înțelegerea că un împrumut la bancă era cea mai bună soluție.

Numai că avantajele sperate nu veniră. Din lâna oilor fetele țeseau pentru ele covoare. Catrina își făcu o fustă, Moromete o frumoasă dulamă îmblănită, cu guler de miel creț... În numele celor trei, Paraschiv murmură pe față că o să pună mâna pe topor și o să le dea oilor în cap. Catrina nu se putu stăpâni și îi răspunse că pentru cât s-a trudit ea să-i crească, o nenorocită de fustă nu e mult. Și dacă fusta ei le stă în gât, s-o ia și p-aia, să se sature. Covoarele? Dar fetele nu muncesc? Cine ține casa, cine îi spală de murdărie și le face mâncare să bage în ei? Și în afară de asta să se uite: nenorocitu acela de băiat, Niculae, care toată vara rabdă de sete cu oile pe câmp, n-are nimic, râd copiii oamenilor la școală că e trențăros.

Paraschiv ascultase ca un surd, fără să audă. Achim și Nilă tăceau. Moromete intervenise împăciuitoare. Oile sunt ale lor, spuse el. Anu ăsta și-au făcut unii de îmbrăcăminte, la anu o să-și facă alții. Nu cumva dulama este pricina nemulțumirii? Nu înțelegea, Paraschiv avea dulamă bunicică, ce vroia? N-avea răbdare și vroia s-o poarte pe cea nouă? S-o poarte sănătos. Ei? Mai era ceva?

Mai era, pentru că nu era vorba de dulamă. Cei trei înțelegeau să trăiască la fel ca înainte, când nu făcuseră împrumutul și n-aveau oile, iar lâna, laptele, brânza, carnea mieilor, totul trebuia vândut și să facă bani, iar nu să se mănânce și să se poarte în casă. I-ar fi fost foarte greu lui Moromete să dibuiască acest fel de a vedea al celor trei copii ai săi, cu atât

mai mult cu cât aceștia începură să nu-și mai dea pe față gândurile nici măcar față de Parizianu.

În aceeași seară ei s-au dus la Guica și acolo au pus la cale planul cu plecarea lui Achim la București.

Târziu de tot, spre sfârșitul iernii, cu multe ocolișuri și prefăcându-se interesați numai de datoriile care amenințau gospodăria, ei dădură de înțeles tatălui lor că n-ar fi o afacere rea, îndemnându-l să se intereseze la al lui Cătănoiu și să se convingă singur ce bine s-ar putea câștiga la București. Vorbiseră mai dinainte cu al lui Cătănoiu și lăptarul, pus la cale, exagera câștigul. Moromete rămase să se gândească. Catrina și fetele aflară mai târziu de acest plan și se hotărâră repede: nu le convenea. Dacă Achim are să stea toată vara la București, înseamnă că el va tunde oile și cine știe ce are să facă cu lâna. Se împotriviră cu grijă, să nu afle frații; îi explicară tatălui că nu vor avea ce să mănânce în timpul secerișului și că mult mai bine ar fi ca o parte din laptele oilor să fie făcut brânză aci acasă și vândută apoi la București, dacă e vorba că la București sunt prețuri bune. În felul acesta vor avea și bani și nu vor suferi nici de foame.

În postul Paștelui însă, vitregul mijlociu, Nilă, spuse într-o zi la masă ceva care înmuie inima mamei. Mâncau untură în tigaie și Nilă, îngreșat nu se știe de ce, se strâmbase: „Ce naiba, mă, vine Pastele? Noi nu mai ținem post? Și adăugase uitându-se cu privirea curată la Tita: Mai pitește, Tito, untura asta.“

Noaptea mama se auzi certată în vis de un glas blând: „Catrino, Catrino, de ce ești dușmănoasă? Iartă-i pe copii, Catrino, iartă-l pe Nilă, că nu e rău la inimă...“

Pe nesimțite, de astă dată ferindu-se de fete, mama îi dădu de înțeles tatălui că la urma-urmei să-l lase pe Achim să se ducă. Sunt copiii lui și le-o fi părând și lor rău că altă lume o duce mai bine. Să-i dea drumul să plece, să nu zică lumea că din cauza ei și a fetelor trăiesc ei rău.

Moromete, nu se știe de ce, se supără de întoarcerea aceasta a mamei, spuse fetelor și se certară între ei. Îndoielile lui Moromete țineau de afacerea însăși. Nu-i venea lui să creadă că bucureștenii nu mai aveau altă ieșire decât să se îngrămădească pe laptele celor douăzeci și patru de oi ale lui Achim Moromete din comuna Siliștea-Gumești și să-l umple pe el de bani.

Dar în sfârșit... Îi împărtășise îndoielile și lui Nilă, în grădină, dându-le de înțeles și celorlalți doi că dacă e vorba să-l lase pe Achim la București,

atunci Achim trebuie să bage bine în cap că la toamnă îl așteaptă să se întoarcă acasă nu cu douăzeci de mii, cât se lăuda acesta ca un prost, nici cu zece și nici cu șase, ci cu patru. Dar aceste patru să fie! Nilă îl asigurase că vor fi, și Moromete, liniștit, vruse să se culce. Își aminti însă că a doua zi, după cum îi spusese Bălosu în drum, avea să vie Jupuitu după fonciire și nu putu să adoarmă îndată. Îl mai supăra și Niculae care stătea la spatele său și nu adormea nici el. Ce se bucura așa că are să scape de oi, nefericitul? Credea că la muncă o să-i fie mai bine?

XII

Moromete avea uneori obiceiul – semn de bătrânețe sau poate nevoia de a se convinge că și cele mai întortocheate gânduri pot căpăta glas – de a se retrage pe undeva prin grădină sau prin spatele casei și de a vorbi singur.

„Auzi ce idee“, reflectă el cu glas șoptit, oprindu-se lângă poarta grădinii. Apucă o ulucă de vârf și rămase liniștit cu fruntea în pământ. „Dacă ar fi așa, că din cauza păcatelor nu poți dormi – continuă el încercând ușor vechimea ulucii – ar însemna că Paraschiv al meu, care când se apucă să doarmă, doarme până iese apă sub el... ar însemna – și aici Moromete se întrerupse și gândi restul în tăcere – ar însemna că e omul cu inima cea mai curată de pe pământ. Proastă mai e și muierea asta a mea!“ se miră apoi cu glas tare în timp ce constata că ar fi greu de susținut că ulucile curții sale nu sunt putrede. „După încă o ploaie, aceste uluci au să-și rânjească dinții negri spre casă“, gândi apoi mai departe, fără glas.

Cineva îl întrebase odată în glumă de ce vorbește singur și Moromete îi răspunse serios că asta e din pricină că n-are cu cine discuta, cu sensul că nimeni nu merită să-i asculte gândurile.

Se dezlipi de uluci și o luă încet spre spatele casei. Aici fetele puneau totdeauna porumb pentru copt; creștea mai repede ca la câmp. Se opri printre firele înalte și rămase câțva timp între ele liniștit și recules. Apucă apoi un fir și îl înmuie într-o parte cu talpa piciorului. „Domnule, ce discută ei în parlament?! exclamă deodată enervat, uitându-și talpa desculță peste firul de porumb. Ce înseamnă situația asta? se supără el. Păi dumneata nu-ți dai seama că toată omenirea stă cu ochii pe tine să vadă ce faci?!!!“

Oftă, se aplecă la rădăcina porumbului și multă vreme nu mai zise nimic. Pipăia cu palma adâncimea pe care o atinsese ploaia. „A dat ploaia!“ constată apoi la sfârșit, cu un glas cu totul deosebit de cel dinainte, ca și

când ar fi vorbit alt om. „În fine, la nouă pogoane, cinci duble claia, ori zece clăi, cincizeci. Ori nouă, patru sute cincizeci de duble de grâu.“

Ieși dintre fire și se duse lângă colțul casei. Se așeză pe tălpici, se căută de tutun.

„Cât a fost anul trecut dublul de grâu?!“ se informă. Apoi își porunci: „Ei, ia înmulțește două sute de duble cu cincizeci... Scapi de daravelă? Cinci mii ar fi rata la bancă, plus dobânda, plus fonciirea pe doi ani. Nu mai rămâne nimic, dar în fine!... Faci tu ceva la București? Întrebă apoi pe cineva din gând. Bine, dacă zici tu, zic și eu ca tine, dar bagă de seamă!“ încheie el amenințător și se sculă hotărât de pe tălpici.

Intră în curte încet, ferindu-se să nu trezească pe cineva. Zorile se albeau și undeva un cocoș cântă prelung și insistent, înspăimântând liniștea satului. Se apropie de capătul dinspre drum al prispei, unde dormea Nilă și îi șopti acestuia la ureche:

– Băi Nilă-m’!

Nilă sări speriat de șoapta tainică și cu ochii holbați gângavi:

– Ce e, bă? Apoi, recunoscându-l pe tatăl său, mugi chinuit că l-a smuls din odihna în care zăcea: Ce s-a întâmplat, mă? Ce-ai cu mine?

– Hai încoace!

– Unde? Ce s-a întâmplat?

– Nu s-a întâmplat nimic, n-auzi, surdule! Scoală-te încet și hai încoace! porunci Moromete cu același glas.

La picioarele lui Nilă, cu trupurile desfăcute, Paraschiv și Achim gemeau în somn. Pe cer, luna răsărise după ploaie și fiindcă nici dimineață și nici noapte nu era, semăna cu un soare mort, ciuntit și rece.

Nilă se dădu jos de pe prispă și își trase pantalonii oftând.

– Unde mergem, mă? șopti el încă buimac de somn.

Moromete nu-i răspunse. Porni spre grădină și-i făcu semn fiului să vină după el. Aproape de poartă, Moromete se aplecă lângă un butuc de tăiat lemne și ridică securea care stătea trântită pe el.

– Ia și tu securea ailaltă, aia veche, vezi unde e! șopti el.

– Da’ unde mergem? îngână Nilă, de astă dată mai puțin curios.

– Avem treabă. Hai mai repede! îl îndemnă Moromete.

Nilă intră sub șopron după secure. Moromete deschise poarta grădinii și-i făcu iarăși semn să vină după el. Deodată se opriră amândoi. Un glas lung începu să se jelească pe undeva pe aproape, urmat apoi de altele.

– Ce făcuși, Ioane, cui mă lăsași, de ce muriși, Ioane? se auzea bocetul. Tu mă auzi acolo unde te-ai dus? Roagă-te la Dumnezeu să mă ia și pe mine, că m-ai lăsat singură. M-ai lăsat singurică și nu mai pot, Ioane! Ioaneeee, Ioane! Nu e greu să intri în pământ, dar eu mă chinuiesc p-aicea, și copiii se bolnăvesc... Unde-oi fi acolo, mă auzi tu pe mine că nu mai pot să îndur? Mă chinuiesc și nu mai pot să le duc pe toate...

Glasul care se jelea fu înecat de alte zeci de glasuri. Mirosul de tămâie adia dinspre cimitirul satului până în grădina lui Moromete.

Moromete și Nilă se opriseră în fundul grădinii. Vaietul cimitirului răzbătea acum printre salcâmi atât de aproape încât se părea că bocetele ies chiar din pământ. Într-un timp, un glas se desprinsese ciudat din celelalte și ajunsese șoptit la urechile celor doi. Era un glas plin de mirare și spaimă, care parcă nu înțelegea nici acum ce se întâmplase:

– Băiatul mamei!!! Cum ai murit tu, băiatul mamei?? Unde ești tu acum, pușorul mamei? Ce faci tu acolo, unde stai?... Of, dragile mamei sprâncene, cum s-or face buruiene!...

– De, mă, săraca, șopti Moromete. Așa e!

Locul unde se oprise tatăl și fiul era o vâlcea tăiată pe mijloc de un șanț, o viroagă. Locul era plin de salcâmi și de iarbă înaltă. Pe marginea șanțului însă, se înălțau spre cer, ca o barieră, un rând de plute drepte ca lumânarea și al căror vârf abia putea fi văzut în timpul nopții. Grădina era totuși întunecată, deși plutele înalte nu acopereau lumina cerului. Ceea ce umbrea întreaga vâlcea a grădinii era un salcâm uriaș care la început, pentru că era stufos și înalt, nu se băga în seamă. Lângă el se oprise Moromete.

– Nilă, zise el, până răsare soarele trebuie să-l trântim la pământ! Hai, pune mâna pe secure!

– Salcâmul?! întrebă flăcăul uimit.

Toată lumea cunoștea acest salcâm. Copiii se urcau în el în fiecare primăvară și-i mâncau florile, iar în timpul iernii jucau mija, alegându-l ca loc de întâlnire. Toamna viroaga se umplea cu apă, iar în timpul iernii îngheța. Când erau mici, Paraschiv, Nilă și Achim curățau șanțul de zăpadă și gloduri și netezeau cea mai lungă gheață de prin împrejurimi. Lunecușul pornea de undeva din susul grădinii și se oprea la rădăcina copacului. În fiecare iarnă era aici o hărmălaie nemaipomenită. Ajungând la capătul ghețușului, vrând-nevrând, copiii îmbrățișau tulpina salcâmului, lipindu-și obrații înfierbântați de scoarța lui neagră și zgrunțuroasă. Primăvara, coroana uriașă a salcâmului atrăgea roiuri sălbatice de albine și Achim se

cățara ambițios în vârful lui să le prindă. Salcâmul era curățat de crăci în fiecare an și creștea la loc mai bogat.

Nilă își dădu pălăria pe ceafă și întreabă încă o dată:

– Salcâmul *ăsta*? De ce să-l tăiem? Cum o să-l tăiem? De ce?!...

– Într-adins, răspunse Moromete. Într-adins, Nilă îl tăiem, înțelegi? Așa, ca să se mire proștii! Pune mâna, nu te mai uita, că se face ziuă.

– Cum să se mire proștii?! întreabă Nilă supărat, neînțelegând, trecându-i pentru întâia oară prin cap că la urma-urmei tatăl lui ar putea să țină seama și de ceea ce gândește el, așa cum a fost seara trecută, când l-a întrebat ce să facă cu Achim.

Moromete se uită mirat la fiu, dar după aceea puse mâna pe secure și-i încercă tăișul.

– Vrei să știi în ce fel să se mire proștii? îl întreabă el. Să se uite și să se mire până li s-o apleca.

– Bine, dar nu e salcâmul nostru! mai protestă Nilă.

– Dar al cui e? întreabă tatăl, apucând securea de coadă.

– Nu e al ga Măriei?! răspunse Nilă, crezând că totuși tatăl n-are să încerce să taie salcâmul. Și pe urmă, ziua n-avem timp? mai bombăni el nedumerit. Ce ți-a venit acum, cu noaptea în cap?

Moromete nu-i răspunse. Începu să dea ocol salcâmului, căutând un anumit loc unde să înceapă a-l lovi. O clipă el mai rămase gânditor, apoi deodată ridică securea și-o înfipse cu putere în coaja copacului. Din gât îi ieși un icnet adânc și lovitura țâșni de la rădăcina copacului, se lovi de uluci și se întoarse îndărăt, făcând să răsune viroaga.

Nilă apucă și el securea în mâini și trecu de cealaltă parte a tulpinei.

– Și cui îl dai? mai întreabă el.

– Ăstuia, răspunse Moromete arătând spre grădina lui Bălosu.

Amândoi începură apoi să izbească tăcuți și nu se opriră decât după un timp îndelungat. În amândouă părțile făcuseră în salcâm câte o tăietură adâncă și albă. Începură să izbească din nou și așchiile săreau acum, mai mărunț, uneori zbârnâind în aer. În curând ele înconjurară locul într-o roată înălbită.

Începuse să se lumineze. În cimitir vaietul femeilor contenise dar nu de tot, se mai auzea un murmur nelămurit, chemări șoptite și tainice. O femeie încă bocea și părea să nu mai termine litanie ei veche.

Dar Moromete și Nilă nu mai auzeau. Ei loveau de la o vreme mai încet, mai chibzuit, uneori scormonind cu securea în lovituri mici, căutând parcă

viața salcâmului falnic în vreo vână care se ascundea de secure. Cu toate că pătrunseseră în el adânc, din amândouă părțile, copacul stătea drept și liniștit, nici o frunză nu i se mișca. Deodată, niște aripi pâlپairă undeva într-un prun și încă o dată un cocoș cântă prelung. Când sfârși, în clipa următoare, satul răsună a doua oară ca o alarmă nesfârșită de glasurile celorlalți cocoși.

Moromete se opri, se șterse de nădușeală și lăsă securea jos:

– Ajunge Nilă, dă-te la o parte, zise el gâfâind. Du-te de adu caii. Vânos a mai fost!...

– De ce să aduc caii? întrebă Nilă.

– Adu, mă, caii și ștreangurile și nu mai tot întreba. Ce tot întrebi? Mai stai și tu locului și mai gândește-te când întrebi. Știi tu încotro cade salcâmul? Dacă se lasă peste pruni, sau dincoace în grădina ăstuia a lui Geacă și-i prăpădește răsadurile, ce faci?

Flăcăul se șterse de sudoare și plecă. Moromete se așeză pe așchii, uitându-se oftând în urma fiului:

– Umblă încet, vezi să nu-i scoli p-ăia! îi spuse.

Peste câțva timp, flăcăul se întoarse cu caii.

„N-am spus eu?“ reflectă Moromete din nou, ridicându-se de pe așchii și vorbind apoi tare:

– Unde vii, mă, cu ei, Nilă? îl întrebă batjocoritor.

– Cum unde viu? răspunse Nilă, nedumerit.

– Adică da! exclamă Moromete. Treci cu ei încoa să cadă salcâmul pe ei.

Nilă opri caii și rămase tăcut, neștiind ce să mai facă. Apoi pricepu, întoarse caii, le prinse răscrucile de ștreanguri, legă frânghia și porni cu ea spre tatăl său.

– Poți să te urci? întrebă Moromete. Urcă-te până spre vârf, nu-ți fie frică, n-o să cadă cu tine.

Moromete îl scruta posomorât. „Ce băiat greu de cap, uite la el că i-e frică să se urce, nu-și dă seama că salcâmul n-a fost tăiat atât de tare la rădăcină să nu se mai poată lega apoi frânghia de vârful lui.“

– Dacă vezi că se mișcă, săi și tu jos de-acolo, mai spuse Moromete batjocoritor.

Nilă nu răspunse la această batjocură, se urcă tăcut până spre vârf, nu se mai vedea pe chipul lui dacă înțelesese sau nu că n-avea de ce să se teamă și oricum dacă, totuși, se temea, soluția cu săritul jos tocmai de-acolo din

vârful copacului nu era în nici un caz cea potrivită. Legă frânghia și se dăduse jos. Moromete se apropiase de cai și măsura din ochi lungimea frânghiei cu aceea a salcâmului. Bombăni ceva, apoi trase caii spre partea din spatele casei, încotro trebuia să cadă copacul.

– Gata, Nilă? întrebă el în șoaptă.

– Gata! răspunse flăcăul.

– Treci lângă cai și când vezi că începe să se aplece, ai grijă să-i mâi, că mi se pare că frânghia e mai scurtă decât salcâmul.

Se alăturară amândoi într-o parte și alta a cailor, apoi Moromete urlă pe neașteptate, lung și răgușit, ca și când l-ar fi ars cineva cu fierul roșit:

– Haidaaa!...

Speriați, caii zvâcniră, vrând s-o ia la goană, frânghia se întinse ca o coardă și urlletului omului îi urmă un pâraie ascuțit care spintecă dimineața ca un trăsnet.

– La o parte! strigă Moromete, biciuind caii.

Din înălțimea lui, salcâmul se clătină, se împotrivi, bălăbănindu-se câteva clipe, ca și când n-ar fi vrut să părăsească cerul, apoi deodată porni spre pământ, stârnind liniștea dimineții ca o vijelie; se prăbuși și îmbrățișa grădina cu un zgomot asurzitor. Văile clocotiră și toți câinii de prin împrejurimi începură să latre.

După aceea se făcu tăcere. Se luminase de tot și printre șirul de sălcii se vedeau chiar cum sclipesc câteva raze roșii de soare.

Câtva timp, cei doi rămăseseră încremeniți, uitându-se la salcâmul doborât, neștiind parcă ce mai aveau de făcut. Duțulache ieșise din gaura lui făcută sub șira de paie și se uita peste grădină, parcă nedumerit și el. Numai caii stăteau tăcuți, nepăsători, cu buzele lăsate în jos.

– Ei, acuma ce-ai rămas cu capul între urechi?! se miră Moromete, călcând încet printre crăcile salcâmului. Desfă caii și bagă-i în grajd...

Salcâmul tăiat străjuia însă prin înălțimea și coroana lui stufoasă toată partea aceea a satului; acum totul se făcuse mic. Grădina, caii, Moromete însuși, arătau bicisnici. Cerul deschis și câmpia năpădeau împrejurimile.

– Bine, Ilie, de ce-ai tăiat salcâmul? se auzi de pe poteca viroagei un glas neliniștit.

Era mama, care venea de la cimitir prin fundul grădinii. De braț avea un coșuleț alb din care împărțise colaci pentru morți. În poarta grădinii ieșiseră Paraschiv și Achim descinși și în izmene. Tita, Ilinca și Niculae se uitau și ei încremeniți de după gard.

– De ce-ai tăiat salcâmul, tată? Ce ți-a venit? întrebă Tita.
– Ce făcuși, Moromete? se auzi un glas de după gardul din față.
– Bine, Moromete, alt salcâm nu găseai să tai? exclamă cineva din fundul grădinii.

În tăcerea care se lăsă, o fetiță strigă și ea parcă speriată:

– Nea Pațanghele, de ce-ai tăiat salcâmul?

Era porecla lui Moromete și se pare că fetița era foarte supărată de îndrăznise să vorbească așa.

– Când ți-oi da eu un pațanghel n-ai să-l poți duce, îi răspunse Moromete. Și voi ce vreți? se răsti apoi la cei care se uitau de după garduri.

Între timp, Paraschiv și Achim se apropiaseră și se uitau peste trupul salcâmului într-un anumit fel, parcă ar fi fost vorba de-un animal bolnav care fusese ucis.

– De ce-ai tăiat, mă, salcâmul? se pomeni Paraschiv întrebând. Avea însă un glas cu totul deosebit de al celorlalți, parcă ar fi fost singurul care punea întrebarea, sau în orice caz singurul căruia să i se răspundă.

– Întrebați-l pe Nilă, că el știe, răspunse într-adevăr tatăl cu un glas ciudat.

Paraschiv se prinse:

– De ce, mă? îl întrebă.

– Ca să se mire proștii, îl cită Nilă pe taică-său și deodată își arată dinții lui lați, bucuros pesemne că putea la rândul lui să-l prostească pe Paraschiv.

– Râzi ca un bou! mormăi Paraschiv.

Lui Nilă însă îi plăcuse atât de mult ce făcuse încât se veseli și mai tare. Chiar și când râdea avea un fel al lui greoi la care n-aveai ce să mai faci.

Tudor Bălosu ieșise în grădină și Moromete o luă spre el. În fundul grădinii mama se uita mereu la golul din care fusese smuls salcâmul. Atât de rău stăteau? De ce, dacă aveau așa nevoie de bani, nu vindeau o oaie sau câțiva miei?

Se pare că nimeni nu înțelegea că hotărându-se în sfârșit plecarea lui Achim la București însemna că trebuie să li se facă celor trei pe plac până la capăt, să nu se mai atingă nimeni de oi și cum altceva n-aveau ce vinde, salcâmul trebuia tăiat. Mai ciudat era că nici cei trei în cauză nu înțelegeau; încât răspunsul lui Moromete că a tăiat salcâmul ca „să se mire proștii“ nu era o batjocură întâmplătoare la adresa fiilor.

Niște ciori, învățate să se rotească și să se așeze deasupra a ceva înalt, acum că acel ceva nu mai era, dădeau târcoale prin preajmă și croncăneau

urât, parcă a pustiu, din ciocurile lor negre. Mama, luptând parcă împotriva presimțirilor și temeiurilor ei vechi care o năpădeau, cășună pe fete și se răsti la ele să se apuce de treabă. Ce, n-au mai văzut salcâm tăiat?

XIII

În grădină, Tudor Bălosu îl invită pe vecin în casă. Moromete ezită, spunând că ar avea treabă, dar pe urmă se hotărî:

– Haide, poate mai ai din țuica aia de la munte.

Mai avea și băură aldămașul. Tudor Bălosu era bucuros de mica afacere, salcâmul era dintr-aceia care se foloseau pentru fundamentul caselor și se găseau cam greu. Moromete însă nu prea se îndemnă, nu avea nicidecum înfățișarea celui care a vândut ceva. Erau singuri în odaie și se uita din când în când spre ușă, se uita prin casă, așteptând parcă să mai intre cineva. Tudor Bălosu crezu că îi ghicește gândurile și strigă spre odaia cealaltă:

– Victore, hai, mă, și ia o țuică cu Moromete!

Casa lui Tudor Bălosu avea trei odăi mari, spre deosebire de a Morometilor, care avea două. Odaia în care stătea era curată, cu paturi de fier cu tăblii. Sub geamul dinspre drum era așezată o mașină de cusut, Singer, la care lucra mama, Aristița Bălosu, care nu se știe când: învățase să croiască rochiile și cămășile cele mai frumoase din sat. Pereții odăii erau plini de covoare, fotografii în rame cu Bălosu și Aristița la cununie. Victor militar, fotografiat în culori, cu gradul de sergent. Polina singură, sfioasă și parcă străină de ea însăși, cu mâna pe un taburet. Pe jos era așternut un covor de cârpe.

Victor intră în odaie cu un prosop în mână. Avea pantaloni de „piele de drac“, bufanți, și ghetе galbene cu ciorapi vărğați trași pe pulpă. Se ștergea pe ceafă și arăta vesel. Era un flăcău nu prea voinic, dar se purta ca și când ar fi fost.

– Bună dimineața, nea Ilie, spuse el.

– Ia o țuică, Victore, îl îndemnă taică-său.

– Ți-am mai spus, tată, că nu obișnuiesc țuică dimineața, răspunse Victor cu un glas din care se vedea că îi făcea multă plăcere că nu obișnuiește.

– De ce, Victore, ai stomacul deranjat? întrebă Moromete cu seriozitate.

– Nu, dar nu obișnuiesc.

– Noi obișnuim! spuse Moromete puțin absent, rotunjind și spălând cuvintele întocmai ca feciorul lui Bălosu.

Victor Bălosu fusese câțva timp voiajorul firmei de la care cumpărase mașina de cusut și învățase să folosească cu gravitate cuvintele puțin cunoscute. Nici el, nici taică-său nu băgară de seamă ironia ascunsă a vecinului.

– Cum devine asta, Victore?! reluă Moromete mirat.

– Ce anume, nea Ilie?

– Să nu-i placă cuiva băutura.

– Asta devine după facultăți, răspunse Victor cu modestie. Sunt unii oameni care le place să aibă mintea turburată. Mie îmi place să fie limpede.

– Da, e un punct de vedere! conveni Moromete. Apoi schimbă vorba ca din întâmplare uitându-se iar spre ușă ca la început: Spune-i, Tudore, fetei ăleia, să mai aducă niște de-asta... Sau nici tu nu vrei să-ți turburi mintea?

Victor începu să râdă:

– Hehe, nea Ilie, ciudat mai ești, hehe! Polino, mai adu niște țuică.

Polina intră și Moromete se uită lung la ea. Din fotografie Polina avea numai acel amestec de sfială și înstrăinare, dar acolo nu era frumoasă. După ce se uită la ea, Moromete se uită curios la Bălosu, apoi la Victor, apoi din nou la Polina.

– Ce face Tita, nea Ilie? întrebă Polina cu glasul ei obișnuit, nici supărat, nici vesel, ca al oricărei fete care întreabă de o surată de-a ei, dar Moromete se uită nemulțumit la ea și nu răspunse.

– Dă-mi, mă, banii ăia, că mă duc, se grăbi el deodată. Las-o încolo de țuică, hai încolo de-acilea!

Și se ridică în picioare.

Bălosu însă nu se mișcă.

– Moromete, zise el și avea un glas din care se înțelegea că nu se mai gândea de mult la salcâm. De ce nu vinzi tu locul ăsta al tău din spatele casei?

Moromete se uită împrăștiat pe fereastră.

– Care, locul ăsta d-acilea?

– Da, tot îl ții tu degeaba.

– Mda, mormăi Moromete absent.

– Ti-l cumpăr eu, continuă Bălosu. Dacă vrei, facem repede formele.

– Hai, mă, nu mă mai ține aici, că am treabă, răspunse Moromete parcă n-ar fi auzit. Tu nu știi că nu e locul meu?

– Ba e al tău, îl informă Bălosu. Câți ani au trecut de când a plecat alde soră-ta Măria din casă?

– Păi... sunt mai bine de cincisprezece ani!

– Ei, după cincisprezece ani legea zice că moștenirea neîmpărțită rămâne ăluia care e în ea. Nu știai de chestia asta?

„Nu știam... pe mă-ta de bălos! răspunse Moromete în gând. Bine că știi tu.“

– Hai, mă, că nu e așa cum zici tu, dă-mi banii ăia să mă duc încolo d-acilea! spuse apoi tare.

Bălosu rămase nedumerit.

– Dacă nu crezi, întreabă și tu unu din avocații ăștia, insistă el. Întreabă-l pe Rădulescu.

– Hai, mă, altă treabă n-am eu acuma, răspunse Moromete, de astă dată cu un glas rece, tăios.

Bălosu nu mai insistă, iar Moromete, după ce primi banii, părăsi casa vecinului.

Soarele se ridicase sus, și o grămadă de nori, niște nori curați și frumoși, se și repeziseră spre el, parcă ar fi vrut să-l oprească pe loc sau să-l întoarcă îndărăt de unde răsărise.

Moromete intră în curte prin grădinița de sub geamul dinspre drum al casei, pe nesimțite parcă, și se opri lângă colțul prispei.

– Ilinco, strigă el înfuriat, nu te apuci o dată să măтури bătătura asta? Niculae, tu de ce n-ai plecat cu oile până acuma? Ce e cu voi, mă? Tu, Achime, n-ai de gând să dai drumul la caii ăștia? Au să roadă ieslea până te aranjezi tu... Și tu, Paraschive, ce stai și te uiți cu botul ăla ca de zăvod? În grajdurile alea nu s-a mai rânit de la Paști. Iar tu, Nilă, unde te gătești de plecare?

Nilă, nu se știe de ce, era mânios. Stătea cu un picior proptit în marginea prispei, cu fruntea lui groasă și roșie de îmbufnare și se încălța cu niște opinci vechi. Se pare că Paraschiv nu se lăsase până nu-i făcuse ceva în schimbul batjocurii de adineauri din grădină. Era chiar sigur, fiindcă se uita la fratele său cu satisfacție, ba chiar cu simpatie, acum după ce i-o plătise.

– Se duce la premilitară, observă el cu această simpatie în glas și se uită cu veselie la un obiect rezemat de parmalâc...

Era un lemn care închipuia o pușcă văpsită în roșu. Paraschiv se apropie de parmalâc, apucă lemnul acela vopsit care vroia să semene cu o pușcă și se uită la el preocupat, căutând cu degetul într-un loc unde ar fi trebui să fie

trăgaciul. El ridică pușca în sus și, plin de o veselie prostească pentru vârsta lui, începu să mânuie lemnul și să strige în gura mare:

– Pe umărrrr, arm! La piciorrrr, arm! Pentru onor, înainte prezentaați, arm! În cumpănireee, arm!

– Las-o, mă! se înfurie Nilă cumplit, smulgându-i lemnul din mâini.

– Ce-ai cu el, Nilă?! se miră Moromete. E și el deștept. Om de douăzeci și patru de ani!

Achim scoase caii din grajd, întinse dulama peste spinarea unuia din ei și se pregătea să plece. Niculae dăduse și el drumul oilor din obor și le tot lovea cu ciomagul, blestemându-le liniștit. Ilinca ridica așternuturile de pe prispă, iar Tita, cu un târn cât toate zilele, începuse să măture băătura.

– Vezi, fa, că mă duc la fierărie, să vedem dacă mai poate gașperu-ăla să ne dreagă secerile alea. Ia dă-le încoa, vezi că sunt în odaie între sobă, zise Moromete, adresându-se Catrinei.

– Achime, zise Niculae, oprindu-se lângă frate-său vitreg. Du-te tu cu oile, să mă duc eu cu caii, că tot ai să pleci cu ele la București.

Achim însă nu-l auzea, încălecuse și lovea mereu cu călcâiul în burta calului, iar animalul se învârtea cu el pe loc, cu dinții rânjiți în zăbală. Achim era vesel și porni în goană încă din curte.

– Hei, Bigică, haidaaa!... urlă el.

– Ce faci, mă, mânca-te-ar câinii? urlă și Niculae după el. Tată, oprește-l să se ducă cu oile.

– Tu ce-i fi având, Nilă, de ești așa roșu? se miră Moromete fără să-l audă pe Niculae. Ai, mă? Cine te pune pe tine să te duci acuma la premilitară aia, în loc să stai acasă și să-ți vezi de treabă?

– Hai, bă, taci din gură! mormăi Nilă furios. Te faci că nu știi. N-ai auzit că dacă nu ne ducem facem trei ani armată?

– Păi fiindcă sunteți proști! explică Moromete luând secerile din mâna Catrinei și îndreptându-se spre poartă. Sunteți proști, Nilă, d-aia!

Nilă pornise și el spre poartă, cu pușca aceea ciudată în mână.

– Sunteți proști... mormăi el.

– Păi sigur că sunteți proști. Dar ce credeai? spuse Moromete surprins. Ia să nu se ducă nimeni sau să-l atingă cineva la cap pe deșteptu ăla de mocârțan care vă gonește pe câmp, să vezi cum i-ar trece cheful să vă mai cheme.

Nilă mormăi ceva care putea să însemne că tatăl său vorbește ca să nu tacă. O luă pe lângă garduri, călcând în același fel cu mormăitura; adică

sigur, să nu se ducă nimeni, dar uite că se duce și te silește și pe tine să te duci. Moromete o luă și el pe lângă garduri, dar în direcția opusă și călca nepăsător și parcă dezamăgit că oamenii fac lucruri care dacă n-ar fi proști nu i-ar putea sili nimeni să le facă.

XIV

La început flăcăii nu se duseseră la premilitară, dar nu pentru că ar fi fost deștepți, sau că l-ar fi „atins“ cineva și i-ar fi pierit cheful celui care îi chema, ci pentru că așa ceva nu se mai întâmplase niciodată în sat. Să se facă instrucția duminica dimineată! Li se păruse o glumă tâmpită, se supăraseră toți și nu se duseseră, dar la prima recrutare se află că repartizările la trei ani plouaseră cu nemiluita, se îngrijoraseră și începuseră să se ducă. Nu se mai întâmplase niciodată în sat? Avea să se întâmple de-aici înainte. Pentru instrucție, satul avea să se numească subcentru premilitar, iar pentru flăcăi, învățătorul Toderici, care era ofițer în rezervă, comandant.

Nici învățătorului nu-i plăcuse la început, sau cel puțin așa se crezuse. Acum însă îi plăcea atât de mult încât nu numai că uita cu totul că e învățător, dar încerca să-i facă pe băieți să uite și ei că sunt flăcăi liberi, care trăiesc în satul lor cum le place.

Când Nilă ajunsese în curtea școlii, premilitarii erau strânși de mult în coloană de marș și se făcea apelul. Pe drum se mai vedea încă câte un flăcău alergând să ajungă mai repede, să nu fie pus lipsă.

– Hai mai repede, mă boierilor! strigă Toderici, de pe treptele școlii. Parc-ați fi domnișoare, fir-ar al dracului! Eu cum mă scol și vin înaintea la toți?... Plească Ilie!

– Prezent!

– Pacic Ilie!

– Prezent!

– Panaite Dumitru!

– Lipsă.

– Ce e, mă, cu Panaite ăsta? Și duminica trecută văd că a lipsit.

– Stă lângă mine, dom'le comandant, zise un flăcău din capul coloanei. Zice că nu vrea să mai vie, își bagă... în ea de premilitară.

– Pavel Vasile! strigă Toderici înfuriat.

– Prezent!

– Pielelungă Constantin!

– Present!

– O să-l bag eu la pușcărie... pe mă-sa de bandit! strigă Toderici, schimonosindu-se la față. Paliu Inochentie!

– Lipsă!

– Ce e cu Inochentie?! întrebă Toderici, spunându-i pe numele de flăcău celui care lipsea, parcă l-ar fi cunoscut cine e. Cine stă lângă el?

– Eu, domnule comandant, zise un glas. N-a vrut să vie, ‘cea că el e ostentit de la sapă, ‘cea că ce, l-a câștigat statul la belciuge?

– Belciugele mă-sii! strigă Toderici, frământându-și carnetul în mâini. Parcă pe mine m-a prins statul de bogdaproste... pe mă-sa de Inochentie... Dar când te cheamă țara la datorie, trebuie să te duci că dacă nu, te ia mama dracului... Că d-aia țara asta a rămas o țară de mameluci, pentru că Inochentie al meu îi dă cu belciugele.

– ‘Cea că dumneavoastră aveți leafă, domnule comandant, zise același glas. „Îi convine lu’ domnu Toderici, că are leafă“, așa zicea.

– O să ia și el leafă... pe mă-sa de Inochentie! strigă iarăși Toderici cu capul în carnet. La pușcărie, la Turnu, are să stea acolo și are să primească leafă.

Nu se știe cum se învățaseră flăcăii să fie înjurați și amenințați cu pușcări. Învățătorul făcea acest lucru ca și când nu el ar fi venit cu aceste obiceiuri în sat.

– Pielelungă Ilie! continuă el.

– Lipsă!

– Ce e cu frate-tău, mă, el de ce n-a venit? întrebă Toderici, căutându-l cu privirea pe celălalt Pielelungă.

– A venit la ziuă de pe linie, s-a culcat și dimineața n-a vrut să se scoale. Când l-am îțânat să se scoale, a dat cu picioru în mine...

– Spune-i că o să-i dau eu câteva picioare într-o zi, c-o să se pomenească tocmai... știe el unde! Palici! Polin!

– Lipsă!

– Prisăcaru Vasile!

– Present!

– Rață Ion!

– Lipsă!

– Raneti Vasile!

– Present!

– Rădoi Marin!

– Lipsă!

– Mama lui de Rădoi! Țsta stă colea peste drum, zise Toderici uitându-se peste curtea școlii la o casă mică, așezată chiar în fața școlii.

– Dom’le Toderici, dumneata să nu-mi înjuri băiatul că eu nu știu multe! se auzi un glas de peste drum.

– Să-ți fie rușine! strigă Toderici, ars, ieșind din fața coloanei de premilitari și înaintând spre poarta școlii. Să-ți fie rușine, nea Rădoi, că te găsești dumneata mai cu moț și nu-ți trimiți băiatul la instrucție. Că statul dacă dă un ordin... Am instrucțiuni precise să trimet tabel de ăi care nu vor să vină. Zece ani are să facă armata și are să se libereze la sfântu așteaptă...

Toderici înainta spre poartă și striga cu o mână ridicată în sus cu care tot împungea cerul când vorbea. Omul din casa alăturată se dădu jos de pe prispă și începu și el să vină spre poarta de la drum.

– O să știe el ce are de făcut când o pleca militar, zise el, apropiindu-se de drum, vrând parcă să-i iasă înainte învățătorului. Eu am făcut un război și nu mi-e frică mie de asta. Iar dumneata nu mai înjura lumea. Ai uitat că când ai venit aici aveai ȳari și cămașă de tort...

– Că când am să-ți fac eu un raport, o să-ți dai dumneata seama pe ce lume trăiești! strigă Toderici, batjocorind vorbirea celuiilalt.

Toderici era străin de sat, era muntean, și când venise aici părea un tinerel de treabă, foarte dezghețat, e drept, dar se purta bine cu lumea, dădea bună ziua și muierilor.

– Las’ că știm noi că ești dăștept, zise omul din drum, aruncând o privire mocnită spre curtea școlii.

Toderici se întoarse în capul coloanei de premilitari și continuă apelul.

– Că dacă n-o luai pe-asta a lui Oprescu, cu atâtea pogoane, și acum ai fi umblat în ȳari! strigă omul din drum, fără teamă.

Toderici desfăcu carnetul și strigă mânios:

– Ristea Gheorghe!

– Lipsă!

– Împușcatu Florea! strigă comandantul și mai furios.

– Prezent! răspunse un glas din toți bojocii, vrând parcă să-l întreacă pe învățător.

– State Ilie!

– Prezent!

– Stanciu Stoian!

– Lipsă!

Toderici ridică fruntea din carnet, vru să spună ceva, buzele i se mișcă și strânse carnetul în mâini. Începu apoi să strige mai departe. Din rândurile de premilitari, glasul celui strigat răspundea cu putere, făcând să răsunе satul până departe. Într-un timp, învățătorul trase aer în piept, își desfăcu picioarele și începu să urle fiecare nume, hotărât să întreacă glasurile care răspundeau:

– Tudor Marin! strigă el.

– Prezent! răspunse flăcăul tot atât de tare.

– Terci Mitică!

– Lipsă!

– Teculescu Ion!

– Lipsă!

– Tărbacă Anghel!

– Lipsă!

– Moromete Nilă! urlă din toate puterile Toderici.

– Prezent! răspunse atunci Nilă încet și scârbit și un hohot de râs urmă răspunsului său, cutremurând toată acea parte a satului până departe.

– Mai tare! scrâșni învățătorul, cu sudoarea pe frunte. Se opri, se uită la Nilă, făcu un semn în carnet în dreptul lui, apoi șopti amenințator: Atențiune, companie! Drepti! Liniște! Răspunde tare, camarade, că nu ești babă căptușită în piept de optzeci de ani. Udrea Ștefan!

– Lipsă!

– Ungureanu Gheorghe!

– Lipsă!

– O să dea ei de mama dracului, domnii ăștia care nu vor să vină la instrucție. Vanghele Costică... Vasilescu Avram.

Gheorghe Toderici își vârî carnetul într-un fel de porthart și se dădu câțiva pași înapoi să ia comanda:

– Atențiune! Companie, drepti, direcția câmpul de instrucție, ocolire la stânga împrejur, înainte! Marș!

Compania ieși în drum cu puștile de lemn pe umăr. Toderici trecu în fruntea ei și după câțiva pași își întoarse capul dând tonul:

– *Vesel, timpul primăverii...* Companie, cu cântec înainte, maaarș!...

Flăcăii începură să cante gros, în marș. Gheorghe Toderici se întorcea din când în când și în pauzele de marș striga:

– Una, două!

*Vesel, timpul primăverii
Vesel sunt și eu!*

– Una, două!

*Căci vara care a trecut
Multe mândre-am mai avut
Nu le pot uita!*

– Una, două! Mai cu viață! Ce mormăiți așa?

Nilă nu cânta și fruntea lui lată și groasă stătea încrețită în sus a nedumerire. Mergea greoi și nu ținea pasul. La un moment dat, el lăsa pușca de pe umăr și se uită în afara coloanei, parcă ar fi vrut s-o șteargă.

– Nilă, treci în front, ține pasul! strigă atunci cineva din urmă, un alt flăcău, prea zelos sau prea glumeț și cu un glas mult prea tare, așa cum se pârăsc copiii când vreunul dintre ei încalcă regula, și Nilă, supărat și posomorât, puse lemnul la loc pe umăr și încercă să țină pasul.

La instrucție, comandantul îl urmări cu priviri întunecate.

– Fii atent aici, camarade. Inamicul a ocupat gara și se pregătește să atace satul. Compania are misiunea să înainteze de pe liziera satului, să ia gara cu asalt și să dea inamicul peste cap...

Stăteau culcați pe liziera satului și comandantul le explica exercițiul pe care îl aveau de executat în duminica aceea. Până la gară erau patru kilometri. Șeful postului de jandarmi venise să asiste la exercițiu chemat de fapt de Toderici, care se temea că premilitarii nu vor voi să „atace” pe o distanță atât de mare.

Flăcăii însă atacă. Toderici gonia împreună cu ei și îi culca mereu. Jandarmul se târa în urma lor, plictisit. Când mitralierele inamice începură să „toace” din gură, comandantul deveni amenințător și dramatic.

– Capul la pământ! urla el. Capul la pământ, camarade, scrâșni el și se aplecă deasupra lui Nilă, îi puse mâna în ceafă și îi strivi fața de arătura aspră.

Nilă mișcă ceafa ca un taur, se zbătu și deodată sări în picioare. El scoase un muget cumplit și îl prinse pe comandant de guler. Nu-i făcu nimic, nu dădu în el, dar îl strângea cu ochii ieșiți din cap și îl ținea pe loc. Era atât de mânios și de încordat încât părea că îl ține pe celălalt pe loc ca

pe-o apărare, să nu plesnească ceva în el însuși. Speriați, câțiva flăcăi săriră și desfăcură mâna încleștată a lui Nilă. Toderici se învinețise, tușea, se îneca și când își reveni începu să înjure și să urle să vie șeful de post. Exercițiul se întrerupse.

Când se îndepărtă cu șeful de post, chipul lui Nilă se albi, iar fruntea i se încreți a și mai mare nedumerire, de astă dată lăsând descoperite niște priviri blânde și înspăimântate. Călca legănat și greoi, și-și ștergea des și în neștire fruntea cu mâneca.

Numai că șeful de post era vechi în comună. Îl înjură pe Nilă și îi dădu drumul spunându-i să nu mai facă așa, fiindcă Toderici e al dracului și s-ar putea s-o pățească cu el. Noroc că el, șeful de post, îl cunoaște pe Moromete, pe care îl consideră un om de care i-ar fi nu știu cum să-i ia băiatul la secție, altfel l-ar fi luat și i-ar fi tras o mamă de bătaie...

Nilă porni spre casă, dar mergea tot cu fruntea încrețită. Avea acea înfățișare chinuită a surzilor care încercă să înțeleagă din semne. Ce se întâmplă în lume? Cine avea de gând să ocupe gara și să atace satul?

După ce îi plătise lui Moromete, Tudor Bălosu ieșise cu Victor în grădină și amândoi începură să ciopârțească salcâmul. Loviturile se izbeau de ulucile Moromeților și Catrina, ca niciodată, întârzia să plece la biserică. Umbla de colo până colo fără rost și uneori, când loviturile din grădină se auzeau mai tare, se oprea locului și asculta. Paraschiv stătea lipit de gard, se uita la grădină și părea că n-are de gând să se miște din locul acela cu una cu două. Botul său ieșit în afară se lungise și mai mult și se uita fără grabă și fără să clipească, încet și stăruitor, la vecinul său. El stătu astfel multă vreme, apoi se îndepărtă încet și ieși în drum, ieși la poartă; după câteva clipe de gândire, porni pe lângă garduri, dar mergea alene, parcă fără scop.

Mama îl urmărise pe furiș din tindă. Când îl văzu că se depărtează de casă, ieși în pragul prispei.

– Abia a așteptat să plece *ăla* și s-a și dus! striga ea, uitându-se în altă parte, ca și când nu lui Paraschiv i-ar fi vorbit. Parcă era vorba să rânești acolo, că o să ajungă băligarul la grindă...

Paraschiv se uită îndărăt fără să se oprească. De departe gura lui arăta și mai mare.

– Aia e treaba mea, mormăi el. Te găsi inima rea de grajd.

– Dac-ar muri *ăla*, ați cânta de bucurie! L-ați adus în stare să taie salcâmul, să râdă lumea de noi de bine ce-am ajuns.

– Ia mai taci din gura-aia, mamă, ce-ai cu el? zise fata care terminase de măturat. De ce te legi de el? Și mai spui că te vorbește de rău în sat. Păi cum să nu te vorbească?

– Ce-ți pasă ție? zise mama întorcându-se în tindă. Uite, acu' se întoarce *ăla* și când o vedea grajdul nerânit, iar începe să înjure. Parcă n-ar avea destule păcate! Să-l mai auz acuma, în sfânta duminică, înjurând!

Deși Paraschiv plecase, el se întoarce însă curând înapoi, parcă s-ar fi gândit că mamă-sa vitregă are dreptate. Intră în curte repede, căută lopata într-un colț al șopronului și pieri în grajd. Catrina îl văzu și chipul i se mai lumină.

– Tito! strigă ea din tindă. Vezi că eu mă duc la biserică, ai grijă și pune de mămăligă. Du-te în grădiniță și ia d-acolo niște ceapă. Pe urmă, culege ștevie de dincoace și fă acolo o ciorbă, că altceva nu mai e. Că astă-iarnă au băgat în ei un porc de mai bine de-o sută de kilograme și când le spuneam:

„Măăă, vine vara, mai păstrați“, rânjeau la mine, parcă nu le-ar fi trebuit tot lor! Acu să bage în ei buruieni...

– Iar începi? o mustră Tita, făcând semn cu capul spre grajd că o aude Paraschiv.

– S-audă! zise mama cu un glas în care se simțea și necaz, dar și durere că la prânz n-are ce da la masă. De ce să n-audă? Că așa tot am tăcut și acuma au tăiat salcâmul să facă Bălosu casă, că ei nu sunt în stare să facă, așteaptă să moară *ăla*, să ne dea pe noi afară...

Catrina se îmbrăca pentru biserică și vorbea mereu, nu izbutea să se liniștească. Își schimbase bluza ferfeniță și-și trăsese o fustă de lână neagră, peste cea veche. Abia după aceea începuse să tragă pe dedesubt, lepădându-le, boarfele cu care era îmbrăcată mai înainte.

– Au cărat la șanț un porc întreg și trei sute de coșuri de porumb. Puteau să mai păstreze, nu să ajungem să dăm cămașa de pe noi că vine percitorul!

Deodată Catrina tăcu și trăsăturile feței îi căzură în jos parcă de spaimă. Pe poarta de la drum intrase o femeie slabă și neagră la față, îmbrăcată cu o bluză și o fustă decolorate, semănau cu praful de pe jos... Pășise în curte cu un pas repezit și, fără să se uite la cineva, pornise glonț spre poarta grădinii. Era Guica.

Ea deschise poarta și se duse drept spre salcâm, unde Tudor Bălosu și fiu-său ciopârțeau mereu. Numaidecât curtea și împrejurimile răsunară de glasul ei ascuțit care intra până în miezul creierului.

– Ce căutați, mă aici? De ce mi-ați tăiat, mă, salcâmul? Plecați d-aci, că... m-aș în gura voastră de ‘oți! Paraschive, unde ești? Săi, mă, încoace, cu un ciomag!

– Catrina încremenise pe prispă și obrajii i se făcuseră ca focul. Paraschiv ieși din grajd la auzul glasului care țipa, dar nu se grăbi să sară cu un ciomag, cum striga tușă-sa. După felul cum se uita și cum buzele sale împletite se întindeau spre urechi, se înțelegea unde se dusesse mai adineauri.

– Du-te, fa, și spune-i să plece d-aici! șopti mama uneia din fete. Ne facem numaidecât de basm, că ăsta, colțatul, altă treabă n-a avut decât să se ducă să-i spună, parcă ar avea numai fiere la inimă...

– N-am adus-o eu, mormăi Paraschiv cu un glas care arăta că chiar dacă n-ar fi adus-o el, Guica tot ar fi venit și în orice caz nu se sfiește să arate că venirea aceasta și tot ceea ce se întâmplă e una din marile lui plăceri.

– Mânca-v-ar câinii cu neamul vostru! Țipă Guica din grădină. Ți l-a vândut, ai? Cum ți l-a vândut, mă, ‘oțule, cum ți l-a vândut dacă e salcâmul meu? Și dacă ți l-a vândut, tu nu știai că e al meu, lovi-te-ar moartea de bălos, azi și mâine! Tu nu știai că ăsta e locul meu d-aici din spatele casei?

– Pleacă d-aici, ga Mario, și pune-ți lacăt la cățeaua aia... Nu te certa cu mine! Du-te și te ceartă cu frate-tău Ilie până te-i umfla... Ce te cerți cu mine?!

Glasul Guichii începu să se apropie de curte. Îngrijorată, mama intră în casă cu grabă, parcă cine știe ce nenorocire s-ar fi apropiat.

– Ilie! Ilie! Unde ești, mă, de ce, mă, mi-ai tăiat salcâmul și mi l-ai vândut? Ai, mă? Dar-ar Dumnezeu să te îngropi cu el, să-ți faci coșciug din el, Ilie! Că atâta aveam și eu și te repeziși să-l tai și să-l vinzi, tăia-te-ar *cinenu trebuie* și te-ar lovi vărsatul ăla marele!...

– Hai, ga Mario, nu mai țipa așa și pleacă d-aici, zise Ilinca de pe pragul prispei. Ce tot ții că e salcâmul tău, locul tău?!... Parcă nu ți-a cumpărat tata alt loc...

– Lovi-te-ar brânca aia reaua și pe tine! strigă Guica, oprindu-se în mijlocul bătăturii. Mi-a cumpărat, ai? Parcă mi-a cumpărat din averea mă-tii, izmenito. Mi-a dat din pământul ăstora care muncesc să vă țină pe voi, niște împutite.

– Ei, ia ascultă, Guico, ieși afară că acu’ mătur bătătura cu tine! zise fata cea mare, Tita, cu un glas liniștit, ca al tatălui.

– Tu ce stai, mă prostule, și te uiți? se-ntoarse Guica spre Paraschiv. Muncești aici ca prostul, vai de capul tău! Alți flăcăi au casă și copii și tu stai ca o baligă să crești puturoasele astea...

– Hai, ga Mario, nu mai țipa așa, că nu suntem surzi, zise și Paraschiv, întinzându-și cu plăcere buzele lui împletite.

– Iar tu să nu mă faci pe mine Guica, că eu n-am guicit la curul mă-tii când te-a făcut... Auzi, fă?

În casă, mama tremura și o striga pe Tita să nu răspundă, să intre înăuntru. Vecinii, mai ales copiii, ieșiseră pe la porți.

– Tito, tu n-auzi să intri în casă? Intră și las-o să strige până o face gălci la gât. Că nepoților li se sară inima că ne face de râsul lumii.

Catrinei îi dăduseră lacrimile.

– Ei, ne face de râsul lumii, răspunse Tita îndârjită, târnuind pe prispă. Fă, Guico, dacă nu pleci d-aici, asmut câinii pe tine. Cuțu-na! Duțulache!

Duțulache țâșni de undeva și se înfățișă dornic să capete ceva de mâncare. Era un câine pașnic.

– Tu, fa, să asmuți câinii pe mine? țipă Guica. Sunt sora lui tac-tu, nu ți-ar fi rușine, măgăreațo! Umbli după al lui Bălosu să te ia, dar nu te ia, fă! Nu ia ăla una ca tine, botoaso!

La aceste cuvinte Paraschiv izbucni într-un râs ciudat, parcă ar fi pârâit ceva.

– Ahaha-ha-ha! exclamă Guica continuând parcă râsul lui Paraschiv. Ai pupa tu să te ia ăla...

Tita aruncă o privire de pe prispă spre grădină. Victor se opri din ciopârțit și asculta cu toporul în mână. De departe i se vedea fața nepăsătoare, aproape veselă.

– Să te ia moartea cu Victor al tău de gât! strigă Tita roșie ca focul și intră în tindă închizând ușa.

Guica o porni spre drum și când o luă pe lângă garduri își aduse aminte de salcâm și începu să spună în gura mare, să audă lumea ce i-a făcut alde frate-său. Blestema și amenința că n-o să rabde, are martori și o să-l dea în judecată pe Moromete.

De rușine, Catrina ocoli fundul grădinii ca să se ducă la biserică.

XVI

Spre ziuă ploaia îl trezise și pe Birică din somn și nici el nu mai putuse să adoarmă.

După ce ploaia se opri, Birică se dădu jos de pe prispă și scoase caii din grajd. Deșteptat de tropăitul lor, Birică-tatăl ridică mirat capul de pe căpătâi și îl întrebă pe fecior ce i-a venit, unde se duce cu caii cu noaptea în cap?

– Pe izlaz! răspunse feciorul scurt și, fără să mai dea alte lămuriri, aruncă o haină veche pe spinarea unuia din cai, încalecă și ieși din curte.

– Ce e cu băiatu ăsta?! se miră tatăl și fiindcă nimeni nu-i răspunse – ceilalți copii dormeau cu toții – își lăsă la loc capul pe căpătâi.

Birică mergea cu caii la pas și părea că nu ia seama la ei. În dreptul fântânii caii traseră la jgheab ca și când ar fi fost singuri; călărețul nu sări îndată să le scoată apă.

Încalecă apoi din nou, dar caii o luară singuri la trap învățați pesemne de fratele mai mic al lui Birică; adică până la fântână, la pas, apoi după adăpat, în goană. Birică trase de căpăstru, și caii, puțin nedumeriți, încetară trapul.

Umedă de ploaie, câmpia dormea în tăcere. Pământul răsufla aburi calzi, încă nevăzuți, soarele nu răsărise, iar cerul înalt și amortit înghițea leneș ultimii nori de ploaie.

Pe coama dealului, Birică se opri câteva clipe parcă nehotărât. Simțind aerul cald și mirosul de ierburi crude, caii se agitară gata s-o ia iarăși la trap, dar fiindcă erau ținuti pe loc, își plecară capetele și începură să pască acolo.

– Haide! murmură flăcăul.

Se așeză mai bine și strânse pulpele. Cu mișcări liniștite dădu frâu liber căpăstrului și se încorda; calul simțind strânsoarea, țâșni înainte și o luă la goană.

Câmpia părea fără margini. Totul dormea. Nu se vedea nici o pasăre, nu se auzea nici un glas. Din depărtare, zidul grânelor se apropia mereu înaintea călărețului. Întinderea tăcută a câmpiei sperie parcă animalele care încetiniară goana, se opriră pe loc și agitară iarăși capetele lor frumoase, cu urechile întinse înainte, cu privirea domesticită dar vie și inteligentă. Câmpia tăcea mereu.

– Haide! murmură Birică și glasul său liniștit potoli neliniștea vagă și tainică a animalelor.

Când se opri, Birică arăta de parcă alergase alături de cai. Fața lui era țeapănă, obosită.

– Stai! șopti el și caii se opriră de îndată; fără să aștepte să se dea jos călărețul, începură să pască flămânzi, cu pași mari, sforăind cu nările în iarbă.

Birică împiedică picioarele din față ale cailor, întinse pe iarba umedă dulama veche, cu blana de oaie în sus și se culcă peste ea. Rămase apoi nemișcat multă vreme cu fața în jos, cu obrazul culcat într-o parte pe brațul îndoit. Se auzea numai sforăitul cailor. Satul se pierduse undeva în depărtare. De acolo, sau nu se știe de unde, răzbătea nefiresc câte un zvon nelămurit, ca o părere, sau ca un ecou a ceva tainic.

Se răsuci brusc cu fața în sus apoi rămase iarăși nemișcat. Cerul se limpezise de tot. Alături de dulamă, un pâlț de pădii dormeau cu măciuliile închise. Birică oftă din greu și închise ochii.

Când se trezi, se ridică într-un cot, puțin buimac. Alături, pădiiile înfloriseră și străluceau galben în iarba înaltă. Câmpia era acum de un verde orbitor iar soarele ardea atât de viu încât cerul albastru parcă se înnegrea.

– Noroc, Birică! Hai, mă, cu caii să-i băgăm în ovăz.

Se frecă la ochi și se ridică. Achim Moromete venea în goană cu caii și se opri fără să descălece. Bircă nu zise nimic, se întinse la loc pe dulamă, parcă supărat că fusese trezit din somn. De fapt îl trezise soarele care îi bătuse în față. Achim nu se grăbea, descăleca și veni aproape.

– Ce e, mă, n-ai dormit azi-noapte?

– Unde zici că te duci cu caii? se miră Bircă fără să răspundă la întrebarea.

– În moșia Marichii, să-i băgăm în ovăz.

Bircă își întoarse fața în partea cealaltă și închise ochii mohorât. Parcă nici nu auzise răspunsul. Alături de iarba deasă care parcă plesnea de verde ce era, chipul vânat al flăcăului semăna ciudat cu pământul.

– Să fiu al dracului dacă n-am să-i rup picioarele! mormăi el și încetul cu încetul chipul i se mai însufleți, se aburi de năvala sângelui.

– Cui, Polinii? întrebă Achim.

– Dar cui?

Nu părea însă prea sigur că va face ceea ce spunea; se înțelegea mult mai bine că se chinuia s-o smulgă din inima lui și că nu izbutise decât să se chinuie mai mult.

Achim se întinse în iarbă și gemu:

– Ha! făcu el. Mă, Bircă, să fie-al dracului, dacă și la București am iarba asta... Plec la București cu oile, explică el, și dacă și acolo o fi iarbă așa, toată ziua o să vânz la lapte.

Bircă nu zise nimic, se întoarse doar cu fața în sus. Achim continuă despre vânzarea laptelui și se laudă cu banii pe care avea să-i câștige.

– Hai, încheie el, ce stai aici? Hai să băgăm caii în ovăz.

Bircă se răsuci, oftând, cu fața în jos și răspunse că nu merge.

– Vezi să nu-ți îndoape pândarul ăla spinarea cu sare, îl preveni el.

– Unde are el norocul ăla să dea peste mine că i-aș arăta eu lui, se sumeți Achim.

Bircă nu-l luă în seamă, nu-l auzi. Oftă și se perpeli iarăși pe dulamă întorcându-se cu fața în jos. Când Achim porni spre cai să plece, se ridică pe jumătate și se uită câteva clipe la el. Privirea îi ardea. Îl întrebă dacă Nilă s-a dus azi la premilitară.

– Când te întorci acasă spune-i să nu plece nicăieri, că vreau să vorbesc ceva cu el.

De aseară vruse să nu se mai gândească la Polina, dar nu izbutise decât să-și dea seama – iarăși ca și în seara trecută – că nu poate decât să

dorească s-o vadă, și de astă dată atât de mult, încât faptul că s-ar putea cu adevărat să n-o vadă nici azi i se părea înfricoșător.

– Auzi tu, Achime? gemu el și se uită cu privirea sticloasă la Achim.

– Vrei s-o furi pe Polina? întrebă Achim râzând cu nepăsare. Crezi că ea nu știe ce-o așteaptă dacă iese azi la horă? Vezi mai bine să nu te pomenești cu ai lui Bălosu cu măciucile în capul tău, mai spuse Achim în timp ce încăleca.

Birică se întoarse cu fața la dulamă și nu răspunse.

XVII

Moșia de care pomenise Achim și în ovăzul căreia vroia să-și bage caii se afla chiar în capul lotului lor. Erau vreo patru sute de pogoane, ceea ce mai rămăsese din vestita moșie a lui Guma din 1924, după reformă. De fapt era mai dinainte moșia văduvei, cucoana Marica cum i se spunea în sat, care mai trăia și astăzi, cumplit de gârbovită, și care, spre uimirea tuturor, nu numai că trăia, dar umbla, era vioaie. Umbla în negru, în baston, și cumpăra ouă și lapte de la muieri, pentru fiică-sa, o fată veștejită și cam nebună care nu ieșea aproape deloc din casă (stătea cu franceza și cu pianul, cum o scuza inutil bătrâna față de muieri și copii).

Moșia era dată în parte. Oamenii care luau pământ în parte se înțelegeau cu un maior, soțul fetei mai mari a bătrânei, care venea din când în când prin sat și căruia nu-i păsa de cumnată-sa și de bătrâna soacră; le lăsa doar atât cât să nu moară de foame.

De fapt, cu câțiva ani în urmă, fusese chiar cât pe-acți să le vândă moșia. După reformă profitase și el de creditele pe care le deschisese Banca Centrală Cooperativă și se împrumutase cu o sumă mare. În timpul crizei însă, piața cerealelor scăzu atât de mult încât maiorul nu mai putu să plătească ratele împrumutului și ar fi vândut cu siguranță moșia dacă legea conversiunii nu l-ar fi salvat.

În afară de un administrator, maiorul mai ținea trei paznici pentru magazii, casă și câmp. Unul din aceștia era foarte credincios, și se certa cu oamenii la treierat, încercând pesemne să-i facă să înțeleagă că el nu e un simplu pândar, ci un fel de ajutor de logofăt, în orice caz ceva boieresc. Pentru pază avea pușcă cu sare și băieții cu vitele se temeau grozav de el. Când prindea vreunul nu numai că îl bătea, dar făcea și tărahoi, ducea vita la gloabă sau venea cu șeful de post în curtea omului. Nu se știe însă de ce

părinții copiilor nu se supărau pe el și îl lăsau în pace. Omul plătea gloaba plictisit. E adevărat că uneori omul se uita la pândar – ce ciudat, foarte puțini știau cum îl cheamă – se uita la pușca lui, la cornul lui de bou din care suna, la fața lui înțepenită și solemnă și îl asigura cu o blândețe suspectă în glas că data viitoare chiar el, tatăl copilului, o să ducă vita la obor, dacă pândarul n-o să-l prindă. Ba chiar, adăuga omul, o să ducă vita la obor înainte de a scăpa în bucatele moșiei.

Achim mâncase odată bătaie de la acest pândar, dar de mult, când era mai mic și se ducea la școală.

La prânz bătrâna Marica ieșea în poartă și când copiii se întorceau de la școală chema câțiva să-i aducă apă din vale de la fântână, cu un hârdău mare tras pe două roate. Avea nevoie de apă multă în fiecare zi, așa le spunea copiilor, să ude florile și să se spele fata „care ea este cu pianul și cu franceza“ nu poate să aducă. După ce cărau două-trei hârdaie copiii așteptau sub cerdac, bătrâna striga ceva și atunci apărea deasupra lor o arătare cu nasul ascuțit și cu fața dată cu făină, cu părul care de jos li se părea copiilor că e verde. Arătarea, fără să scoată un cuvânt, arunca fiecăruia, de acolo de sus, câte o monedă de zece bomboane.

Într-o zi însă arătarea a aruncat numai trei monezi și ei erau patru și tocmai Achim era cel căruia nu-i dăduse. Ceilalți au fugit, parcă s-ar fi temut să nu li se ia banul înapoi, dar Achim n-a vrut să plece și s-a plâns bătrânei care uda straturile cu stropitoarea.

„Ci ce mai vrei? Ci-a dat!“ a afirmat bătrâna convinsă, cu toate că nu fusese de față.

„Nu mi-a dat, cucoană Marico“, a strigat Achim la ea.

„Ci ciă nu strigi la mine, ci ciă nu fi hoț...“ l-a muștrătat bătrâna, dar Achim s-a înfuriat și a făcut-o surdă.

Bătrâna n-a mai zis nimic, a lăsat stropitoarea și s-a dus cu pasul ei mărunț și cu spinarea ei îndoită ca o toartă nu se știe pe unde și în curând a apărut de prin magaziile din fund un om care s-a apropiat de Achim și i-a cârpit una cumplită după ceafă. De spaimă, Achim a căzut de vreo două ori până să ajungă la poartă. Palma fusese atât de grea că l-a durut capul toată ziua.

În fiecare an Moromete lăsa un sfert de pogon trifoiste pe care-l cosea de două-trei ori pe vară.

Când ajunsese pe trifoistea din capul lotului, Achim își roti privirea peste câmp, descăleca și dădu drumul cailor în ovăzul de peste hotar al moșiei.

Era un ovăz înalt, bogat în spic și des ca o perie.

Achim se urcă pe o movilă cu piatră de hotar în vârf și începu să vegheze. Caii stăteau liniștiți în ovăzul înalt și rupeau spicul gras, sforăind mulțumiți.

După puțin timp, sosi și Niculae cu oile. Bisisica era în frunte și alerga parcă în salturi, iar Niculae venea în urma oilor șchiopătând, răcnind și înjurând. Achim se uita la el după piatra de hotar și râdea. Oaia frunțașă ajunsese aproape de lot, intră în pârlăoagă și se opri începând să rupă cu lăcomie iarba încă umedă.

Niculae era roșu la față și sudoarea îi curgea în șiroaie pe gât.

– Bine, mă, Achime, mânca-te-ar câinii, strigă el înfuriat, nu spunea tu alaltăieri că, dacă tata îți dă drumul la București, îmi lași mie caii și iei tu oile?

– Păi după ce plec, răspunse Achim râzând.

– După ce pleci! îl îngână Niculae strâmbându-se. Treaba ta, eu îți las oile aici și dacă nu-mi dai caii, ai să vezi și de oi și de cai! Dar ce sunt eu aicea, prostul tău?

În acest timp Achim își luase ochii de pe câmp. De undeva dintr-un grâu țâșni spre cer o ciocârlie și începu să se înalțe spre cer cântând. Tot atunci însă țipătul scurt al unui corn spintecă aerul apăsător, urmat de un glas crunt și amenințător:

– Stai pe loc că te împușc!

Achim țâșni ca o vietate speriată de la locul său și o luă la goană spre cai. Se aruncă din fugă în spinarea lor și o întinse printre pogoanele de grâu, lovind caii din toate puterile. Pândarul trase. Aerul parcă plesni și ciocârlia amuți speriată. Achim simți câteva alice de sare usturându-l pe ceafă. Mai alergă puțin, apoi opri caii și se uită îndărăt. Pândarul Maricăi se apropiase de Niculae și părea că vorbește cu el. Era voinic, cu fața pârlită de soare. Într-o mână ținea pușca și în alta o măciucă; pe după gât, legat de o curea, purta cornul lui ascuțit de bou.

– Ăla e frate-tău, mă?

– Da, răspunse Niculae.

– De ce mama voastră băgați caii în ovăz? întrebă pândarul surd.

– Nene, să nu dai în mine, eu sunt cu oile! strigă Niculae speriat.

Pândarul însă n-avea urechi pentru spaima lui; se apropie, schimbă măciuca în aceeași mână cu pușca și fără alte cuvinte îi plesni lui Niculae o palmă lată, gata să-l arunce la pământ.

- De ce dai, mă, nene, ce ți-am făcut eu? strigă Niculae îngrozit.
- E frate-tău, ai! Și nu vrei să spui! zise pândarul.
- Ba ți-am spus! țipă Niculae scos din sărite.
- Am să-ți iau oile la obor, amenință pândarul și îl apucă pe Niculae de cap, îl ridică mult în sus și dădu cu el de pământ. Am să te omor, fir-ar mă-ta a dracului! Și apucă măciuca de cap și cu coada ei începu să-l lovească pe băiat peste spate.
- Achime, săi că mă omoară! urlă Niculae.
- Vino încoace și tu, îl chemă și pândarul pe Achim, continuând să-i care lui Niculae la ciomege.
- Aaa!... aaa!... aaa!... urla Niculae cu un glas înnebunit de groază. Aaaa! aaa! Mă omoară! Aaa!...

Achim întoarse caii.

- Și ce crezi, mă, că nu viu? strigă el.

Pândarul se uită la el nepăsător, dar când văzu că Achim se apropie, îl lăsă pe Niculae și puse mâna pe pușcă. În aceeași clipă Achim sări de pe cai în plină goană, se făcu mic la pământ, apoi deodată țâșni în sus, repezindu-se spre pândar și urlând ca o fiară:

- Trage, mă... pe mă-ta de câine! Trage dacă ai curaj!

Pândarul îngălbeni la auzul urletului; trase, dar încă mai dinainte Achim se lăsase pe vine și țâșnise apoi în urma împușcăturii. Avea ochii holbați. Cu măciuca ridicată el se repezi asupra pândarului, se opinti din răputeri și-și trimise lovitură drept în cap... Paznicul abia avu timp să sprijine cu pușca. Achim îl lovi a doua, a treia și a patra oară, niște lovituri iuți și cumplite, care dacă l-ar fi nimerit pe pândar, nu i-ar fi trebuit mai mult. Dar el își apăra bine capul cu pușca. Loviturile curgeau mereu, din ce în ce mai furioase și țintind numai creștetul capului. Speriat, pândarul aruncă deodată pușca și se repezi în flăcău cu mâinile goale. Achim sări înapoi și-și repezi măciuca în capul lui. Pândarul sprijini cu mâna, scoțând în același timp un urlet, apoi puse mâna pe Achim și cu un pumn îl trânti la pământ. Se aruncă peste el, îi încalecă pieptul și începu să-l izbească peste gură cu pumnii, scrâșnind și înjurând înspăimântător.

Niculae, care tot timpul se uitase fascinat la cei doi, deodată se trezi și înfiorat plăcut de ceva care nu mai simțise niciodată, se repezi și apucă o măciucă de jos. O ridică drept în sus și-i dădu drumul cu sete, cu toată puterea, în tidva pândarului. Acesta rămase o clipă nemișcat deasupra lui Achim, apoi scoase un urlet ca de lup și se ridică în picioare. Niculae ridică

iar măciuca, fulgerat de un gând înfricoșător: „Mă omoară“. Îl izbi iarăși ținând capul. Pândarul se apără, sprijini cu mâna, apucând chiar capul măciucii în palmă, dar mai mult nu putu, se clătină și se lungi ca un sac. Achim sări în sus, puse mâna pe o măciucă și ca turbat începu să lovească în omul căzut, cu o furie care pe Niculae iarăși îl înfricoșă.

– Achime, îl omori! strigă el cuprins abia acum de o adevărată groază.

– Păi asta și vreau, să-l omor, scrâșni Achim.

Niculae se repezi la el și îl împinse în lături. Achim se opri câțva timp, parcă neînțelegând ce se întâmplă; apoi începu deodată să râdă batjocoritor:

– Măine când ai să vii iar cu oile, te prinde și toată viața nu mai ești om, zise el, punând iarăși mâna pe măciucă.

De astă dată el începu să-l bată pe cel de jos parcă cu un gând anumit: nu să-l omoare sau să-l schilodească pe pândar, ci să-i piseze doar trupul, să-l facă să zacă în pat cel puțin câteva luni de zile.

După ce osteni, îl chemă pe Niculae și amândoi apucară pe paznic de câte un picior, târându-l cu spinarea de pământ, îl traseră pe moșia pe care o păzea și îl duseră drept în mijlocul ovăzului. Achim îi luă apoi cornul și-l sparse cu piciorul, scrâșnind:

– Na, mai sună și acum... Și uite-al dracului cu ce e încălțat... Tragi cu pușca, ai? Vrei să mă împuști, ai? Dai în ăsta micu, ai?!

Achim se întoarse pe pârloagă, ridică pușca omului și-o izbi cu țeava de piatra de hotar. Avea două țevi. Săriră amândouă ca niște țurloaie, ca niște fluier.

– Hai, Niculae! zise Achim, aruncând pușca sfărâmată și măciuca pândarului departe în ovăz. Hai în Frunzari că nu pot să stau cu ăsta aici...

– Treci tu cu caii înainte și s-o oprești pe Bisisica, se rugă Niculae, mânând oile șchiopătând.

Achim sări în spinarea calului și-o luă înainte de-a lungul drumului de hotar. Niculae porni în urma lui și îl rugă să meargă mai încet. Bisisica nu putea s-o ia la goană din pricina cailor, dar încerca totuși să ocolească pe lângă ei și s-o ia înainte.

– Păzea, Achime! striga atunci Niculae. Dă-i una în cap Bisisicnii!

Achim se răsucea pe cal și plesnea oaia cu coada măciucii, spre satisfacția lui Niculae, care exclama de fiecare dată:

– Aha! Nu mai fugi? Mai fugi și acum dacă mai poți, belite-ar câinii!

Achim petrecu un picior pe după coama calului și de bucuros ce era, stăpânit pesemne mereu de gândul că în curând avea să plece în marele

oraș, gând mai puternic decât orice bătaie și orice primejdie, începu să cânte: avea însă un glas fals, care putea să supere chiar și caii, iar cuvintele care îi ieșeau din gât n-aveau nici o legătură cu ceea ce simțea el în clipa aceea:

Pentru tine Mărioară

Mi-am lăsat calul să moară măăăă!

XVIII

Moromete ieșise din curte și plecase spre fierăria lui Iocan să dea zimți celor două seceri stricate. Se grăbise să plece din pricina Guichii, cu care n-avea chef să dea ochi. Dar chiar fără toate acestea nu putea să nu se ducă duminica dimineața la fierărie.

Fierăria lui Iocan era așezată la o răspântie de uliți. Părinții fierarului fuseseră lăutari, dar Iocan era un băiat urât – avea o buză peste măsură de groasă și lăsată în jos – și chiar dacă ar fi izbutit să învețe să scârțâie la vioară, tot n-ar fi făcut nimic, fiindcă n-avea deloc glas.

Tatăl său îl dădu atunci la o școală de meserii. Iocan-bătrânul – tot Iocan îl chema și pe el – era un țigan înstărit. Își cumpăraseră chiar și câteva pogoane, deși câștiga destul cu tariful său. Iocan-fiul stătu trei ani la școală și nu mai vru să-l urmeze și pe al patrulea, să ia diploma. Deschise încă de tânăr un atelier de fierărie și începu să lucreze. Oamenii nu prea veneau la el, erau alți fierari și potcovari bătrâni care nu învățaseră meseria la școală.

Iocan nu se dădu însă bătut. În al doilea an, un om nevoiaș veni la el și-l întrebă: „Mă, Iocane, tu știi să faci căruțe? De trei ani de zile de când mă căznesc să înjghebez ceva și nu pot. Alde ‘oții ăștia îmi cer trei mii de lei. Am obezile, loitrele, toată lemnăria! Mi-o faci?“ „Nea cutare, ți-o fac cu două mii de lei. Adu lemnăria și dacă nu ți-o plăcea, vorba ăluia, să nu dai nici un ban.“ Căruța făcută de Iocan a stârnit uimirea oamenilor. Era frumoasă ca o trăsură și nu le venea să creadă că tânărul buzat ar fi fost în stare s-o facă și mai ales așa de ieftin.

Chiar în anul al doilea, Iocan a trebuit să-și caute un ajutor. După doi ani a mai căutat alt ajutor. O dată cu însurătoarea, Iocan dădăraș atelierul până la temelii, ridică altul de cinci ori mai mare, cumpără foale uriașe, cum nu avea nimeni dintre fierarii vechi din comună, și, mai ales, înlocui nicovalele și baroasele cu unele mari și piuitoare care se auzeau până departe.

După cinci ani, Iocan își cumpără o mașină de treierat și își făcu o casă nouă. Cu toate că se îmbogățise, Iocan lucra mereu cu aceeași putere ca la început. Buza lui se făcuse și mai groasă și el însuși se îngroșase de două ori cât era înainte. Avea un piept ca de bou și niște mușchi la brațe, înfricoșători. Se scula cu noaptea în cap și începea să lucreze cu sete. O căruță făcută de el nu se mai desfăcea până nu se rupea lemnul. O osie ruptă, fiartă în atelierul lui, ținea mai mult decât una nouă.

După o vreme, începu să primească comenzi și de prin alte sate. Cu toate acestea, el nu părăsi lucrul mărunț; potcovitul cailor, fierberea unei osii, belciugăriile. Avea doi lucrători buni și trei ucenici. Iocan mai păstrase însă și obiceiul vechi de lucru, adică acela de a-l pune pe omul căruia îi dregea ceva să-i dea cu barosul. Făcuse patru copii și cu toată averea strânsă, îi ținea tot cu burțile goale și desculți, nu i se părea că trebuie altfel. „Țiganul tot țigan“, observase Moromete. Moromete nu avea însă întru totul dreptate, pentru că atunci când la doi dintre copii le veni timpul de școală, Iocan îi îmbracă frumos, cu haine ca la oraș și cu încălțăminte bună.

Ceea ce nu știau însă oamenii era că rareori lipsea de la masa lui Iocan puiul fript cu usturoi și pâinea albă și proaspătă ca untul. Totuși de vreo câțiva ani încoace, Iocan nu prea mai lucra cu atâta râvnă, se îngroșase și mai mult și mai ales începuse să facă politică. Se înfierbânta, vorbea mult și câteodată uita fierul sub foale și amenința cu cleștele înroșit pe adversarii săi politici. Fierarul fusese la început averescan, apoi votase pentru P.N.Ț.-Mihalache și după asasinarea lui Duca de către legionari devenise liberal fracționist, ca și Moromete (nimeni nu știa ce legături făceau ei între asasinarea primului ministru și fracțiunea brătienistă).

Fierarul se bucura de multă considerație mai ales când îi rușina pe școlari întrebându-i care e legea lui Arhimede. Când se ducea la Pitești sau la Roșiori să cumpere fier, se întorcea cu fel de fel de cărți pe care le citea din scoarță până în scoarță, cărți cu titluri ciudate, care zăpăceau oamenii: *Progres? Există Dumnezeu?* sau *Niță Pitpalac la Karlsbad*.

În fața fierăriei se afla o poiană mare cu pământul bătătorit, plină de caiele rupte, de unghii de cal, cuie și belciugării arse. Fierarul bătuse în pământ stâlpi groși pentru legatul cailor năvălași. Adunările cele mai zgomotoase aveau loc pe poiana fierăriei mai ales duminica dimineața, dar dacă de la ele lipseau Moromete și Cocoșilă, nu erau prea reușite; Moromete era abonat la *Mișcarea*, Iocan la *Curentul*, iar Cocoșilă primea

Dimineața și dacă veneau fără ziare asta însemna pentru ceilalți că Moromete și Cocoșilă erau supărați și n-aveau chef să discute politică.

Totuși rareori poiana era goală, chiar dacă Moromete și Cocoșilă nu erau acolo, se găseau destui ambițioși care încercau să le țină locul.

De la o vreme Moromete începuse să se intereseze mult de dezbaterile din parlament, mai ales de când aflate că Iorga ia parte la ele. Socotea că marele învățat trebuia tocmai de aceea să fie și un mare om politic, și Moromete urmărea în dezbateri ceva care după părerea lui numai un om învățat putea să înfăptuiască. „Dacă el spune că face lucrul ăsta, eu îl susțin, domnule, să ia puterea“, declarase Moromete la fierărie, dar fără să dezvăluie care era lucrul acela.

Numai că *Mișcarea* nu dădea, în cele patru pagini ale ei, dezbaterile din parlament și astăzi Moromete se ducea la fierărie mai ales pentru a-l întâlni pe Cocoșilă, să le citească în ziarul lui, în care le găsea expuse pe larg.

Era însă prea de dimineață și Iocan nu deschisese fierăria, nu se auzea piuitul cunoscut al nicovalelor. Moromete mergea încet pe lângă garduri, cu secerile pe umăr și se oprea de la o podișcă la alta. Oamenii ieșiseră pe la porți; plouase în timpul nopții și vroiau să știe ce fel de ploaie a fost. Tocmai trecea unul desculț, cu izmenele sumese, și spunea că vine de la câmp, a plecat călare de dimineață și că a dat ploaie bună, n-a căzut piatră nicăieri.

– Te-ai procopsit, Moromete, observă cineva de pe o podișcă. A dat ploaie taman când înflorește spicul. Câte pogoane ai pus, zece?

– Ba paisprezece! se supără Moromete. Nouă pogoane, mari și late!

– Hehe! râse omul de pe podișcă. Ce mi-e nouă, ce mie-e zece! Hehe! făcu el râzând iar, de astă dată galben, cu invidie.

– A dat ploaie, Moromete, îl luă apoi altul în primire, de la altă podișcă, un om care vorbea tare fără nici un efort.

Aci Moromete se opri. Acest om avea într-adevăr un glas care se auzea de la un kilometru chiar și când șoptea. Îl chema Dumitru lui Nae și era unul dintre cei cu care Moromete sta de vorbă ceasuri întregi, un prieten mai tânăr... Toată lumea știa ce face Dumitru lui Nae acasă la el. „Vasile, pune caii la căruță să mergem la moară“... „Păi ce dracu are de schioapătă?“... „Lasă, dă-i ovăz“. Iar tăcerile, oricât de lungi, nu stinghereau deducția: „Deșartă taratele în colț...“ „De ce dracu n-ai fiert-o mai bine?“ Atât treburile cât și glasul lui erau, nu se știe de ce, foarte

odihnitoare. Odată, nu i s-a auzit glasul timp de câteva săptămâni. Umbla cu capul gol și tăcea. Îi murise un copil și vecinii au fost triști și ei.

– Da, aprobă Moromete grav, a plouat. Și după câteva clipe de gândire adăugă: Eu zic că a plouat de-a înecat toți șoarecii în găurile lor.

– Șoarecii?! se miră celălalt (și cuvântul șoarecii se auzi limpede peste toată ulița), apoi deodată înțelese: Da, șoarecii așa în general. Da, dracu i-a luat! conveni el.

– Auzi ce zice Victor ăsta al lui Bălosu, zise Moromete fără nici o trecere, și glasul lui, pe lângă al lui Dumitru lui Nae, parcă nici nu era, nu se auzea deloc. Fusei adineauri pe la ei și băui o țuică. Cică asta devine după facultăți!

– Hehe! râse Dumitru lui Nae. Hehe, Moromete! Adică cum?

– Nici eu nu știu! zise Moromete, înghesuindu-și capul cu umerii, de uimire. „Cum e, Victore?“ îl întreb. „După facultăți, nea Ilie“, zice.

– Hehe, Moromete! râse omul din nou. Hehe! Te duci la fierărie? Hai că merg și eu.

Porniră amândoi pe marginea drumului.

O fată trecu pe lângă ei cu un căldăroi cu apă. Dădu bună dimineața. Moromete îl lăsa pe celălalt să răspundă.

– Mizdra, explică apoi Moromete arătând cu capul în urmă pe fată. Cică soră-mea Guica s-ar fi dus acasă la alde Besensac. „Ai un flăcău, cică i-ar fi zis, pe alde Năstase. Nu vrei să-l însori cu Mizdra? Îl cere Mizdra de bărbat.“ Besensac l-a chemat pe Năstase: „Uite, mă, Năstase, zice, Mizdra vrea să se mărite cu tine“.

Moromete se opri și nu mai zise nimic. Dumitru lui Nae așteptă timp de câțiva pași, apoi i se auzi glasul pe uliță:

– Și Năstase ce-a zis?

– Năstase? Năstase a *refuzat*.

– Ce vorbești!

– Refuz! spuse Moromete repetând cu un gest, tăind orizontal aerul cu degetul. Așa cică ar fi zis, încheie el.

Celălalt mergea înainte, legănându-se. Moromete în urma lui, cu secerile pe umăr și cu mâinile în buzunare.

– Bună dimineața, Udubeașcă, salută Moromete pe cineva dintr-o curte. Unde-ai fost ieri?

– N-am fost nicăieri, am stat acasă! răspunse Udubeașcă naiv, mirat că fusese crezut plecat undeva, când el stătuse toată ziua în ograda lui.

– Ce vorbești! Păi nu te-am văzut! zise Moromete cu un glas din care nimeni n-ar fi putut ghici că nu l-a văzut pe Udubeașcă din pricină că omul nu se distingea prin nimic ca să fie văzut.

Se apropie de fierărie și Moromete fu întâmpinat de departe cu exclamații. Iocan abia deschisese și poiana era plină. Unii stăteau în picioare, alții pe niște butuci vechi, aduși acolo cine știe de când și tociți de ședere, toți gălăgioși și parcă nerăbdători. Dar Moromete nu-i luă în seamă, nu se grăbi să se ducă la ei. Se opri din nou pe o podișcă, îl părăsi pe Dumitru lui Nae și intră în curtea cuiva. Abia peste o jumătate de ceas ieși de acolo. Era ras proaspăt.

XIX

– Ce e, mă, ce v-ați adunat aicea?! se miră apoi când ajunse în poiana fierăriei. Bună dimineața!

I se răspunse din câteva părți și cineva, văzându-i secerile, îi spuse să se grăbească fiindcă îi rămâne grâul pe câmp.

– Păi de ce, Iordane, n-o să te chem pe tine să mi-l seceri tu! Erau foarte veseli și parcă nici nu se auzeau unii pe alții.

– Ce e cu Marmoroșblanc? Nu-l văd! zise Moromete ca și când ar fi fost cu toții înțeleși ca Marmoroșblanc să fie acolo.

– Doarme, presupuse cineva.

– Ieși, bă, afară, Marmoroșblanc, ce stai acolo în casă, nu te-ai săturat de-atâta somn? strigă unul uitându-se în curtea vecină cu fierăria.

– Bă, Marmoroșblanc, bea apă, mă, lua-te-ar dracii, zise altul tot strigând.

– De ce Marmoroșblanc și nu Vidrighin?! se miră Iocan ridicând fruntea de sub burta unui cal pe care îl potcovea.

– Păi cu Vidrighin și-a încheiat afacerile, explică Moromete.

Vidrighin era directorul general al C.F.R.-ului și omul pe care îl strigau fusese cândva ceferist. Când fusese dat afară împânzise satul că el se va duce la Vidrighin să-l ia de piept. Cu Banca Marmorosch-Blank încă nu se știa ce afaceri învârtea.

– Va să zică cu Vidrighin nu mai are nici în clin nici în mănecă? întrebă Iocan.

– Nu, acum lucrează cu Marmoroșblanc.

Iocan tocmai terminase de potcovit caii cuiva, un om înalt, cu o față albă, adus puțin de spate și care aștepta tăcut fără să se uite la oameni.

– Ei, cine e la rând cu potcovitul? întrebă Iocan uitându-se la cei care veniseră cu caii.

– Fă-l pe al meu, că trebuie să-l înham și să mă duc repede la carieră, după niște piatră, zise un flăcău scurt și îndesat, cu un nas mic și rotund ca o pătlăgică.

– Hai mai repede! Ce-mi spui mie că te duci la carieră? zise Iocan clănțănind cleștele în mâini, parcă ar fi vrut să-i scoată calului măselele din gură.

Flăcăul trase calul alături, îl legă de par și-și încleșta palma pe piciorul din urmă al animalului.

– Ăss-ta! ăss-ta! zise el apucându-l de chișiță.

Învățat, calul ridică copita și stătu cuminte în timp ce fierarul începu să i-o curețe și să i-o pregătească pentru pusul potcoavei. Miros greu de unghie arsă se răspândea până departe...

Omul care își potcovise caii mai înainte îi lega alături în tăcere. Ținea pleoapele peste ochi și nu zicea nimic.

– Ce mai faci, Boțoghină? îl întrebă cineva cu grijă, cu un glas scăzut. Ai terminat de sapă?

– Am terminat! șopti celălalt și fața i se posomorî. Iocane, îți plătesc mâine, se adresă apoi fierarului mai mult ca să nu intre în vorbă cu cel care îl întrebase, decât din grijă pentru fierar.

Trase de cai și porni alături de ei, fără să se uite la cineva și fără să dea bună ziua.

– Ce e cu Boțoghină?! se miră Iocan după ce Boțoghină se îndepărtă.

– E bolnav, săracu! răspunse cel care încercase să intre în vorbă cu el. E atacat, cică o să dea din lot.

– Cine dă din lot? întrebă Moromete.

– Boțoghină.

– De ce?!

– Să se caute.

– A, Botoghină! Și n-ați auzit cui vinde?

– He, he, răsă cineva, Moromete se interesează. Vrea să aibă trei loturi.

Moromete stătea lângă Iocan cu secerile în mână și se uita la el ca și când n-ar fi auzit înțepătura.

– Tudor Bălosu cică îi cumpără, explică cel dinainte.

– Du-te încolo cu secerile tale, Moromete! se supără Iocan. Nu pot să ți le fac azi.

– Și tu ce-mi arăți fasolele, Cimpocă?! întrebă Moromete fără să se sinchisească de Iocan. Parcă tu n-ai vrea?

– Ba îl dau dracului de pământ cu brazda lui, răspunse Cimpocă cu nepăsare.

– Îl dai fiindcă nu-l ai! explică Moromete. Dar ia să-l ai, să vezi cum ai vrea! Dă-mi o țigare, buzatule, se adresă apoi fierarului, după ce se căutase zadarnic prin buzunarele flaneli.

– Ia pleacă d-aici, Moromete, bolborosi Iocan ridicându-și buza lui groasă și amenințându-l pe Moromete cu cleștele.

Se opri totuși din bătutul caielelor, băgă mâna în buzunarul șorțului și-i întinse lui Moromete tabachera. Acesta își umplu o foiță și mai turnă și în buzunarul flaneli.

– Dați-vă la o parte! spuse Dumitru lui Nae cu gura mare; stătea singur pe un bulumac, cu picioarele întinse ca niște catalige. Păzea că vine Cocoșilă! exclamă el.

– Mă, deșteptilor! îi apostrofă Cocoșilă de departe. Ce v-am spus eu vouă alaltăieri?

Le spusese că o să plouă. Cocoșilă se opri la marginea poienii și rămase acolo în picioare parcă n-ar fi vrut să se amestece cu ceilalți. Era îmbrăcat de sărbătoare ca și ceilalți, în afară de pălărie și de chimir pe care le purta tot timpul. Era cam de modă veche Cocoșilă, încins cu chimirul lui de piele și cu cămașa albă cu poale lungi scoasă peste izmene, iar pălăria lui semăna cu o gambetă; avea culoarea prafului și încă ceva din care puteai să înțelegi că nu se va mai rupe niciodată; în picioare Cocoșilă avea bocanci. Ceilalți purtau cămași și izmene de pânză, dar fără bocanci și chimir, sau vestă peste cămașă, cu pantaloni bufanți ieftini și ghete cumpărate cine știe când și scofâlcite de atâta păstrare. Unii erau desculți, în cămașă și pantaloni și cu pălării vechi, dar periate proaspăt cu apă. Cel mai sigur semn că erau gătiți de sărbătoare erau fețele lor rase proaspăt.

– Ce ne-ai spus, Cocoșilă? întrebă leneș Dumitru lui Nae.

Cocoșilă se apropie mai mult și duse mâna la pălărie.

– Bună dimineă! spuse el cu demnitate. Ești prost! îl preveni în treacăt pe Dumitru lui Nae, după care nu-l mai luă în seamă, îl căută cu privirea pe Moromete: Unde ești, mă?!

Moromete stătea cu spatele parcă înapoi și se ciorovăia cu unul din ucenicii care nu vroia să-i dea zimbă la seceri.

– Unde ești, mă pârlitule? întrebă Cicoșilă din nou. Dă-mi o țigare!

– N-am! observă Moromete.

– Ce vorbești!

– Da! spuse el parcă fericit.

Cicoșilă scoase dintr-o despărțitură a chimirului un pachet de regie nedesfăcut, se așeză nepăsător pe un butuc și începu să-și răsucescă o țigare. Moromete se lăsă pe vine și își făcu și el din pachetul lui Cicoșilă, după care întinse mâna și trase încet de sub același chimir *Dimineața*. Ziarul nu era întreg, dar Cicoșilă avusese grijă să-i aducă lui Moromete paginile cu știri politice și cu dezbaterile.

– Asculți, Moromete? Nu mai citi, lasă că am citit eu înaintea ta și sunt mai deștept, ascultă aici la mine... Degeaba are doi creieri!

Era vorba de N. Iorga.

– Așa crezi tu! protestă Moromete jignit.

– Iocane, mi se pare mie că Moromete ne părăsește, spuse Dumitru lui Nae.

– De ce, Dumitru? întrebă Iocan curios.

– Păi nu-i mai place lui Moromete de Gheorghe Brătianu, răspunse Dumitru lui Nae vesel. Mă opresc alaltăieri, pe podișcă, Moromete cu *Mișcarea* în mână: „Ei, ce mai spune ziarul, Moromete?“ „E ‘oț... pe măsă“, zice. „Cine?“ „Ăsta, Gheorghe Brătianu.“ „Păi parcă spuneai că e deștept!“ „E deștept, dar e ‘oț“, încheie Dumitru lui Nae, foarte vesel.

– Bună dimineața! spuse cu sfială un nou venit.

Tocmai se făcuse o tăcere de-o clipă și noul venit se folosi de ea ca să fie și glasul lui auzit de toți. Era unul din aceia care la adunări stătea pe margine.

– Săracu Boțoghină, e bolnav, spuse el. Auzii că vinde din lot.

– Dacă trădezi partidul să nu te mai prind la fierărie, Moromete, spuse Iocan aruncând departe cu rindeaua din unghia celui alt cal. Îți dau cu barosul în cap, auzi tu?

Între timp venise și Marmoroșblanc de peste drum, cu șapca lui jerpelită de ceferist, și mai venise cineva, un om pe care îl chema Constantin Vasilescu (i se spunea Din Vasilescu), care se așeză la margine, lângă cel care încercase să-și facă glasul auzit.

– De ce, Iocane?! se miră Moromete fără să ridice capul din ziar. Crezi că fără mine n-ai să ajungi primar?

– Ce mai faci, al lui Miai? îl întreabă Din Vasilescu pe cel lângă care se așezase.

– Ce să fac, bine! tresări Ion al lui Miai de plăcere, chiar roșindu-se. Uite, mai venii și eu p-aici să vedem ce se mai aude.

Nu-l întreba nimeni nimic și nu era învățat să fie luat în seamă și Din Vasilescu îi pusese întrebarea ca și când n-ar fi știut de acest lucru. Ion al lui Miai se dădu mai aproape, având în privire un amestec de sfială, curiozitate și recunoștință.

– Măi, Dine, șopti el, e vorba să ajungă Iocan primar?

Din Vasilescu era atent la toți ceilalți, dar și la Ion al lui Miai.

– Sigur că nu, deșteptule, spuse Iocan furios. Când or veni alegerile parcă vă văd cum o să votați toți cu Aristide!

– Mănânci c...t! constata Cocoșilă flegmatic. Crezi că dacă Gheorghe Brătianu iese la putere o să se ia la ceartă cu Brătienii ălalți? Toți liberali sunt și tot Aristide o să rămână primar.

După ce ascultă atent ceea ce spusese Cocoșilă, Din Vasilescu îi șopti lui Ion al lui Miai care rămăsese cu întrebarea în aer.

– Ar vrea el, Iocan, să ajungă primar, dar are dreptate Cocoșilă! Înțelegi?

Ion al lui Miai nu înțelegea și se uita sânguincios și zadarnic la Cocoșilă. Îi părea totuși bine că într-un fel sau altul ia și el parte la dezbateri. Fiindcă se făcuse iarăși o tăcere de-o clipă, n-o lăsă să scape:

– Are dreptate Cocoșilă! spuse el. Gheorghe Brătianu... Dinu Brătianu...

– Ești prost! îl întrerupse Cocoșilă cu nepăsare, fără să-i explice însă de ce, iar Ion al lui Miai se zăpăci și se roși.

Din Vasilescu surâse. Se uita la Cocoșilă atent, cu o bucurie ciudată în priviri. Nu zicea nimic, stătea acolo pe marginea poienii, între Ion al lui Miai și Marmoroșblanc, și asculta atent și liniștit. Nici pe el nu-l lua nimeni în seamă, dar el părea bucuros de acest lucru. În curând lângă grupul lor de trei se alătură un al patrulea, un om cu o înfățișare întunecată. Când acesta se așeză, Din Vasilescu parcă tresări, se strânse să-i facă loc pe butuc. Noul venit era un om rău și neprietenos de care lumea se cam ferea. Îl chema Țugurlan.

– Mă, Iocane, eu te susțin, zise Moromete ca și mai înainte, fără să-și ia ochii de pe ziar, dar are să te mai vază cineva cu barosul prin fierărie? Aia e

întrebarea!

– Hai, Moromete, lasă-l pe Iocan, dădu cineva glas nerăbdării tuturor. Hai, dă-i drumul!

De fapt Moromete întârzia ca un școlar care nu e sigur pe el; citea întâi în gând:

– Auziți ce zice regele! spuse el și îndată se făcu tăcere deplină. Auziți ce zice majestatea sa, adăugă rotunjind mios pe „majestatea sa“.

Începu apoi să citească, deodată, cu un glas schimbat și necunoscut, parcă ar fi ținut el un discurs celorlalți. Avea într-adevăr în glas niște grosimi și subțirimi ciudate cu opriri care scormoneau înțelesuri nemărturisite sau încheieri definitive care trebuiau să zdrobească de convingere pe cei care ascultau.

Marele congres agricol

Abia și-a încheiat discursul său domnul ministru al agriculturii, că fanfarele au intonat solemnul imn și însoțit de suita Sa și-a făcut apariția în sala congresului „Primul agricultor al țării“, Majestatea sa Regele Carol al II-lea.

Întâmpinat la tribună de cei prezenți, Majestatea sa Regele a rostit un discurs.

Discursul Majestății sale Regelui

Domnilor, Am fost informat că congresul dumneavoastră este un congres de specialiști, agronomi și ingineri. Iau cuvântul aici ca unul interesat în chestiunile pe care le dezbateți și care am chiar oarecare experiență. Mi-ar fi plăcut poate ca acest congres să fie un congres al „gospodarilor“, pentru că, după mine, specialiștii noștri sunt încă departe de a fi gospodari. Știu acest lucru, pentru că agricultura m-a pasionat... Domnilor, a devenit o lozincă să se spună la noi că agricultura este ocupațiunea principală a românilor, am spus-o și eu, dar din nenorocire, dacă este ocupațiunea manuală principală a românului, nu este totdeauna și ocupațiunea lui mintală...

Moromete se opri și rămase cu privirea ținută în ziar. Tăcerea continua.

– Hehe! izbucni pe neașteptate Dumitru lui Nae și râsul său gâl găi puternic și leneș mai departe. He, he, he, ia uitați-vă cum a rămas Moromete.

– Adică, se răsuci Moromete spre Coccoșilă, lăsând pentru moment ziarul la o parte, adică ocupațiunea ta mintală, Coccoșilă, e la alte prostii!

Cocoșilă nu răspunse, se uita invidios la Moromete care știa să găsească în ziar astfel de lucruri.

– Primul agricultor o fi mergând și el la plug? dădu Dumitru lui Nae tonul comentariilor.

– Merge, de ce să nu meargă? zise Iocan. Când se desprimăvărează iese cu plugul din curtea palatului și se duce și el la arat.

– O fi având pământ? se interesă cineva.

– Are! afirmă Cocoșilă. Are așa, cam vreun lot și jumătate!...

– Nu cred, se îndoie cineva. Are mai mult, că trebuie să-l țină și pe-ăla micu, pe Mihai... Trebuie să-i dea să mănânce.

– Ești prost! reflectă Cocoșilă. Ăla micu are lotul lui de la mă-sa!

– În fine! încheie Moromete aceste scurte observații și apucă din nou ziarul în mână.

Pe frontul luptelor din Spania

Tragedia orașului Guernica

Călcând pentru a doua oară hotărârile Comisiei de neintervenție, o escadrilă de avioane germane a bombardat timp de șase ore orașul Guernica lipsit de apărare. Avioanele au coborât la patruzeci de metri, mitraliind populația civilă care alerga îngrozită prin orașul incendiat. Din zece mii de locuitori au mai scăpat opt sute, restul pierind în flăcări, sub dărâmături, sau uciși de piloții care îi urmăreau de la mică înălțime.

Moromete se opri și din nou se așternu tăcerea. Aproape toți cei adunați aici făcuseră și ei războiul, dar nu cunoșteau avioanele.

– Cum dracu să tragi cu mitraliera din avion! se miră cineva.

Dar nimeni nu-i explică. Țugurlan se uita la toți cu o privire înceată și dușmănoasă. El rupse tăcerea cu un glas răgușii;

– Uite-așa ar trebui p-aici pe la noi, amenință el, și chipul lui întunecat, ras proaspăt, se făcu vânăt.

Alături de el, Din Vasilescu tresări din nou și se strânse parcă să-i facă și mai mult loc. Lui Țugurlan nu-i răspunse nimeni. Abia într-un târziu Moromete spuse împăciuitoare:

– Lasă, măi Țugurlane, să trăiască lumea în pace! N-ajunge cât moare pe-acolo?!

Dumitru lui Nae dădu iar semnalul, mirându-se cu gura mare:

– Ce dracu o fi acolo în Spania; ce caută Neamțul acolo?!

– Ce să caute?! răspunse Cocoșilă. Vrea s-o ia pe coajă!

– Nu-i vine neam să stea, spuse din nou Dumitru lui Nae. A uitat ce-a pățit la Mărășești.

– Tu spui asta, Dumitre, ca și când toți nemții ar ști ce le-am făcut noi la Mărășești! observă Moromete.

– Păi să știe, fir-ar ai dracului!

– Ești prost! reflectă Cocoșilă îngăduitor. Neamțul e ca alde Ilie al lui Udubeașcă, explică el. Îl pune jos alde Voicu Căinaru și-l bătea de îl snopea. Pe urmă se pomenea iar cu el. „Bine, mă, Ilie, îi spunea atunci al lui Căinaru, nu te bătui eu pe tine alaltăieri?“ „Ce-are a face!“ zicea al lui Udubeașcă.

– Și îl bătea iar?

– Da!

– E și ăsta un punct de vedere! observă Moromete, apucând din nou ziarul.

În acest timp Din Vasilescu se ridicase de pe butuc și se așezase pe vine ceva mai încolo, la marginea șanțului. Ploaia umpluse șanțurile și unul din copiii lui Iocan umbla cu picioarele prin apă.

– Bă, peșoacă, ia vin încoace, chemă Din Vasilescu în șoaptă și, când copilul se apropie, Din Vasilescu îi arată ceva sub podișcă. Bagă tu mâna acolo, îi spuse, și dă-mi niște pământ de-ăla galben...

XX

Soarele se ridicase sus și, cu toate că trecuse destul timp, adunarea din poiana fierăriei părea mai pașnică decât oricând. Victor Bălosu trecu pe acolo și dădu bună dimineța; dar după ce se îndepărtă, Dumitru lui Nae se adresa lui Moromete în șoaptă:

– Cum e cu facultățile alea, Moromete?

Numai că șoapta lui fu auzită de la o sută de metri și Victor se opri pe loc și se uită îndărăt.

– Bă, nea Dumitre! strigă el. Dacă eu te-aș înjura acum de muierea dumitale ai zice că-s om al dracului, nu-i așa?

– Ce, bă, ești nebun?! se miră Dumitru lui Nae foarte vesel însă. Vezi-ți, taică, de treabă.

– Faci dumneata pe șmecherul, dar eu îți spun că dacă m-apuc și eu să fac pe șmecherul nu știu la care din doi o să-i pară rău.

– Depinde de facultăți! răspunse Dumitru lui Nae fără părtinire.

Cei adunați nu prea înțelegeau ce era cu aceste facultăți, dar știau că omul cu statura ca un plop, cu glasul acela al lui mare și care era cumsecade tocmai pentru că era așa de puternic, Dumitru lui Nae deci, avea și el ură pe cineva și anume pe Bălosu și pe fi-său Victor. Nu se știe cum – Dumitru lui Nae nu vroia să spună – Tudor Bălosu pusese mâna pe-o jumătate de pogon de vie de la Dumitru lui Nae.

Moromete răsfoia ziarul nepăsător, ca și când n-ar fi avut nici în clin nici în mână.

– Uite, am martori toți oamenii care te-au auzit! strigă Victor Bălosu de la distanță. Când te-oi da în judecată, să nu zici că am pus martori falși.

Și plecă, în timp ce Dumitru lui Nae îl urmărea cu râsul său care umplea ulițele fără nici un efort. Râdea și povestea celorlalți ceea ce îi spusese Moromete de dimineață.

– Se leagă de mine, al dracului. Eu credeam că o să-i zică ceva lui Moromete! se miră el.

– Lasă-l, mă, Dumitre, zise Moromete blajin. E și el legionar, ce-ai cu el?

– ...pe mă-sa cu legiunea lui, înjură Dumitru lui Nae cu veselie furioasă, îmi pare rău că nu m-am sculat să-i dau o labă după ceafă.

– Ești prost! îl avertiză Cocoșilă, cu un glas care dădea de înțeles că n-ar fi fost bine dacă ar fi făcut așa.

– De ce, nea Gheorghe? Mă dă în judecată? Vând trei oi și plătesc amendă, dar știu că-l bat... În facultăți pe mă-sa!

Cocoșilă nu adevăra că ef a vorba de judecată, dar nici nu spuse la ce se gândea.

– Ce vrei să spui, Cocoșilă? întrebă Iocan cu caielele în gură. Crezi că aici e Spania? Să fiu eu primar și să prind vreunul cu cămașa verde... Îl leg coala de stâlp și-i bat caielele în spinare cu cămașă cu tot! amenință el.

– Dacă nu te împușcă el cu pistolul! zise Cocoșilă. Ai uitat cum l-au împușcat acum trei ani pe Duca!

– Fiindcă a fost prost, bolborosi Iocan lovind îndârjit în copita calului. Cum să nu-mi aduc aminte... Au venit pe la spate trei inși la Sinaia și unul i-a pus mâna pe umăr: „Domnule prim-ministru!“ i-a zis și când ăla s-a întors au tras în el. De ce mai plătești atunci jandarmi și poliție dacă nu e în stare să apere un prim-ministru?

– Cică se juraseră să-l omoare chiar dacă mureau și ei, spuse cineva. Așa cică fac, se jură la miezul nopții...

– Eu i-ai beli de piele la miezul zilei! Să vezi pe urmă cum le-ar trece pofta! declară fierarul mânios.

– Care va să zică... anunță Moromete că e gata să citească și se făcu din nou, liniște. Care va să zică...

Mari dezbateri în parlament în chestiunea prelungirii stării de asediu și a cenzurii presei.

La orele 16,30 au continuat discuțiile în parlament referitor la proiectul de lege pentru prelungirea stării de asediu și cenzurii.

Discursul domnului V. Madgearu:

Domnule președinte, domnilor deputați, am onoarea să fac următoarea declarație: pentru a treia oară guvernul liberal român, menținând starea de asediu trei ani și cerând cenzurii, invocând spre justificare faptul că împrejurările care au instituit-o persistă... Nu se cunoaște nici un exemplu în istoria contemporană în care în vreun stat cu structură constituțională parlamentară, un guvern să fi folosit câțiva ani succesiv starea de asediu, deși în ultimii ani s-au produs în diferite state tentative de lovituri de stat, rebeliuni, sau grave convulsii sociale. Guvernul partidului liberal cere parlamentului prelungirea stării de asediu și prelungirea și pe al patrulea an face o deplorabilă excepție...

– Haiti! se sperie Moromete. Cine e ăsta, mă Cocoșilă?

– E deștept! răspunse Cocoșilă. ăsta n-a tocit băncile școlii degeaba.

– Nu pricep eu cum dracu devine chestia asta cu starea de asediu! nu se sfii Dumitru lui Nae să declare.

– Fiindcă ești prost! îl lămuri Cocoșilă.

– Dă-o dracului, Cocoșilă! protestă Dumitru lui Nae cu tot corpul, retrăgându-și picioarele lui lungi. Zice că e de patru ani stare de asediu! Unde dracu e, că n-o văd!

Dumitru lui Nae, prin faptul că nu înțelegea atâta lucru, însemna că ridică o problemă lipsită de interes și Moromete vru să citească mai departe, dar Iocan socoti că nu e cazul să rămână cineva nelămurit:

– Ce e, Dumitre?! se miră el. Ai uitat cum se dădea alarma în cazarmă? Cam asta e starea de asediu: iese armata sau poliția și trage!

– În cine dracu trage?!

– Bă, Dumitre! amenință Moromete supărat, jignit chiar. Cum în cine trage? Se ridică cineva contra statului și zice: *nu vreau!* Spre o pildă în iarna lui '33 toți muncitorii de la Grivița au zis: „Nu vrem să mai muncim!“ „Treaba voastră, a zis statul, ieșiți afară din ateliere să băgăm alții“. „Păi

nici asta nu vrem!“ „A, nici asta nu vreți?“ Și a scos armata și a tras în ei. N-a murit acolo bietul Niculaie Țugurlan? Sau ai uitat? N-a murit acolo alde frate-tău, Stane? se adresează Moromete lui Țugurlan, dar acesta nu răspunde, și Moromete apucă ziarul supărat și caută șirul...

În mod firesc, ne întrebăm: care e rezultatul acestei guvernări – una dintre cele mai lungi după război – dacă dezechilibrul social și național care a determinat instituirea stării de asediu a rămas același?... Se pune întrebarea nu cumva cauzele dezechilibrului trebuiesc căutate în înseși sferele superioare ale moravurilor politice? Și dacă este așa, ce este vinovată țara să plătească consecințele unor manevre și complicități ale guvernului cu forțele anarhice?... Guvernul a practicat arma diversiunii... a încurajat în fapt extremismul terorist. S-au săvârșit crime cu siguranța impunității.

Moromete se opri să răsufle.

– Dați-i apă! zise Cicoșilă.

– Stai, domnule, că aici nu e de glumă! protestă Moromete zgomotos, ca și când el însuși ar fi fost întrerupt pe băncile parlamentului. Va să zică... S-au săvârșit crime cu siguranță! reluă el eliminând ultimul cuvânt care i se părea de prisos. *Articolele de... Articolele de înfierare!...* Uite, Iocane, vorbește și de tine! observă Moromete în treacăt:

Articolele de înfierare, menite să arate revolta opiniei publice într-o țară neobișnuită cu asemenea acte de terorism, au fost suprimate; în schimb s-au tolerat...

– Ce este ăsta? întrerupse Iocan.

– Țărănist! răspunde repede Moromete și continuă:

În schimb s-au tolerat articolele de slăvire (aici Moromete pronunță cuvântul slăvire în înțelesul lui bisericesc) *articolele de slăvire a crimei...*

Se opri copleșit de uimire și-și dădu pălăria pe ceafă.

– Mă, voi auziți ce spune ăsta aici?! întrebă el și începu să-i înjure pe toți, fapt care îl cam zăpăci pe Ion al lui Măi.

– De ce ne înjură Moromete?! se miră el.

– Nu pe noi, pe ăia din parlament, îi explică Din Vasilescu.

Din Vasilescu ținea în mână un bulgăre mare de pământ galben și moale pe care îl frământa parcă în joacă. Nu se mira nimeni de el, îl cunoșteau că avea obiceiul să stea uneori și să facă din pământ fel de fel de figuri pe care le da apoi copiilor...

În procesele cu caracter de asasinat politic se omitea cercetarea autorilor morali, ceea ce constituia o prima de încurajare pentru noi atentate. În aceste condițiuni, cererea de prelungire a măsurilor excepționale, venită din partea unui guvern care le-a avut aproape patru ani, constituie o sfidare și o farsă, o tristă farsă ce poate avea incalculabile consecințe pentru țară... Încredințat că sunt în asentimentul întregii opinii publice, cer plecarea de îndată a guvernului...

– He! Cade guvernul! exclamă Ion al lui Miai, fericit că înțelesese în sfârșit și el ceva din ceea ce se citise.

Nimeni nu avu nimic de spus și Moromete așteaptă câteva clipe înainte de a continua. Începeau dezbaterile.

– Ei, ia să vedem ce răspunde guvernul la chestia asta! zise Iocan nerăbdător.

– Din discursul domnului Madgearu s-ar putea înțelege că România stă pe un vulcan și că aceasta ar fi opera partidului liberal, răspunse Moromete citind replica ministrului de justiție. N-aș vrea să fiu silit să împrăpățez memoria opoziției cu referiri la evenimentele din februarie '33. S-ar putea vedea atunci că partidul național-țărănesc își face aici propriul lui rechizitoriu (întreruperi și zgomot pe băncile opoziției; strigăte furioase).

– Ia uite, domnule, ia uite, domnule, murmură Moromete uluit.

– Ei, sunt dați dracului, exclamă și Dumitru lui Nae cu admirație.

Furtuna de strigăte și protestări continuă apoi cu aceeași violență. Moromete citea cu pauze mari încercând să înțeleagă. Grupările parlamentare din opoziție protestau împotriva cenzurii, dar o pretindeau pentru adversari. Era învinuit guvernul că a instituit starea de asediu, dar în același timp era acuzat cu violență că s-a îngăduit unui ziarist comunist din Paris să asiste la procesul unor comuniști.

Răspunzând, reprezentanții Ministerului de Justiție își permiteau contraatacuri nimicitoare. „Ce-ați fi vrut dumneavoastră să face guvernul în cazul ziaristului comunist? Întreba subsecretarul de stat. Răspundeți cu toată loialitatea“. „Îi puneam în vedere ca în cinci sau zece ore să părăsească țara.“ „Așa s-a și făcut! răspundea subsecretarul triumfător. Am impresia acum că predilecția dumneavoastră pentru ipoteze de această natură v-a pus în trista situațiune a cuiva căruia i-a dispărut scaunul de sub dânsul.“

Grupările antisemite și profasciste protestau împotriva interzicerii de către guvern a uniformelor și amenințau că vor veni aci în parlament în

cămăși albastre și verzi. Ministrul, care știa tot așa de bine ca și parlamentarii că de fapt nu uniformele ar trebui interzise, ci grupările înseși, amenința direct că majoritatea guvernamentală va vota legea și cei care vor călca-o „vor popula închisorile“.

Grupările „creștine“ înțeleseseră sensul ascuns al amenințării și dădură înapoi, declarând că „noi, care ne iubim în egală măsură țara...“

– Oprește că s-a fleșcăit! Întrerupse Cocoșilă. Vezi mă, prostule, adăugă apoi triumfător. Credeai că altă treabă n-au ei în parlament decât să discute că ai tu fonciire multă de plătit!

– Păi nu se putea, fiindcă era chestiunea asta la ordinea zilei, răspunse Moromete. Și pe urmă n-ai văzut că nici Iorga nu era acolo?

– În orice caz văz că guvernul a ieșit bine din afacerea asta! constată Iocan cam zăpăcit.

– Păi și opoziția a ieșit bine când a vorbit Madgearu la început, observă și Cocoșilă.

– E bine! zise Dumitru lui Nae cu gura mare și-și întinse picioarele lui lungi cât putu mai încolo. Cade guvernul! Vin țărâniștii iar la putere, vine alde Crâșmac!

– Mă, Dumitre, bine că ți-aduseși aminte! zise Iocan fără să pomenească de candidatura sa viitoare. Nu mai putea alde Crâșmac să mai meargă pe jos. Venea de la primărie cu bicicleta. Când ajungea la pod o striga pe fi-sa de departe: Ginaa! Ginicaaaa...

– Ha, ha, ha! râse Dumitru lui Nae auzind glasul scâlămbăiat al fierarului, din care înțelese că acesta îl disprețuia de mult pe adversarul său țărânist. Mă, Iocane, dacă vrei să nu iasă Crâșmac iar, dă-te cu țărâniștii! Să știi că te votez! declară el.

– Nu se poate, domnule, protestez! sări Moromete în apărarea prietenului său politic. Protestez! strigă el cu glasul cu care citise dezbaterile, dar mult mai tare.

Se descotorosi de ziar cu mișcări mânioase, se ridică în picioare și, retezând cu mâna peste capetele celorlalți, protestă încă o dată împotriva venirii țărâniștilor. Cocoșilă îl combătu din principiu, spunând să nu mai facă atâta gălăgie: țărâniștii au votat legea conversiunii. Moromete răspunse că minte, liberalii au votat-o. Se amestecă și Dumitru lui Nae, săriră aproape toți și din învălmășeala de glasuri care se iscă nu se mai înțelese câteva clipe aproape nimic.

În aceste clipe însă se înghesui pe neașteptate un glas neprietenos și străin, care spuse ceva neplăcut la adresa tuturor și în urma căruia se așternu o tăcere lungă. Nimeni nu înțelese ce s-a spus, dar își dădură seama că a vorbit iar Țugurlan.

XXI

Acesta stătea ca și mai înainte între Din Vasilescu și Marmoroșblanc și se uita la ceilalți cu ciudata lui pornire dușmănoasă, de neînțeles aici în poiana lui Iocan și mai ales azi când ei erau atât de bucuroși de ploaia căzută peste noapte. Încât se supărară când cineva, șoptind vecinului, făcu să afle toți ceea ce spusese Țugurlan. Aici nu era ca la cârciumă și Țugurlan vorbise urât, întocmai ca acolo.

Poate că Țugurlan avea alte păreri politice. După cum s-a văzut, guvernul liberal Tătărăscu putea să cadă înainte de sfârșitul anului. Aici în sat sunt doi fruntași politici, Aristide și Crâșmac, dar chestiunea era că amândoi au condus satul timp de opt ani și n-au făcut altceva decât să se îmbogățească. Dacă la alegeri Iocan ar ieși primar și ar forma un consiliu comunal din care să facă parte Moromete, Coccoșilă și Dumitru lui Nae, ar avea Țugurlan ceva împotriva unui asemenea primar și unor asemenea consilieri? S-ar putea să aibă, dar tocmai asta e lupta politică, să-ți combați cinstit adversarii. De ce să înjuri?!... Eeee!... Păi, asta nu mai e luptă politică! Asta înseamnă să nu știi să te porți...

– He, he, he! râse Dumitru lui Nae, leneș. Ce dracu, mă, Țugurlane, de înjuri p-acilea? Lasă că n-o să ne procopsim noi mai mult ca tine! Fă și tu politică, du-te dracului! încheie el cam flegmatic și cam supărat în același timp.

– Ce e, Țugurlane, ai ceva cu mine? întrebă și Moromete tot așa, cam nepăsător și cam supărat.

– Dar ce-a zis, mă, Dine? întrebă Ion al lui Miei curios, aplecându-se spre Din Vasilescu.

– Păi tu nu fuseși aici? surâse acesta, părăsind pentru o clipă lutul galben din mână. Tu ești nițel cam surd, Ioane! se minună el.

– Hai, mă, că nu sunt surd... se rugă Ion al lui Miei.

– Întâi a zis ceva când strigau ăștia, dar nu l-a auzit nimeni, l-am auzit numai eu, explică Din Vasilescu în șoaptă. Pe urmă, dacă a văzut el că nu-l aude nimeni, a strigat că face ceva pe politica lor...

Ion al lui Miai rămase cam dezamăgit; tot nu înțelese de ce s-au supărat ceilalți. Cocoșilă înjura uneori de zece ori mai urât și nu se supăra nimeni.

Din Vasilescu se ridică cu lutul în mână și se așază mai aproape de Moromete, spre tristețea lui Ion al lui Miai care îl urmări cu o privire părăsită.

– Ce să am cu dumneata! răspunse Țugurlan neprietenos, aruncându-i lui Moromete o privire întunecată.

Acum că vorbea, Țugurlan părea îndârjit mai mult pe el însuși decât pe ceilalți.

– Păi, văz că ai! spuse Moromete cu un glas care lupta între supărare și omenie.

– Păi, asta e politică ce faceți voi?! zise Țugurlan.

– Ei, așa se vorbește! spuse Moromete mulțumit. Suntem aicea un număr de oameni care, nu așa, avem pretenția că e ceva de capul nostru, și...

– Nu e nimic de capul vostru! întrerupse Țugurlan cu brutalitate.

Moromete vru să răspundă, dar Țugurlan se pare că nu era nici învățat și nici poftă n-avea să discute în felul celor adunați aici.

– Nu e nimic de capul vostru! strigă el cu pornire. Dumneata, Moromete, ai fost consilier comunal, și ce-ai făcut? L-ai ajutat pe Aristide să se îmbogățească. Nu umblai dumneata cu căruțele prin sat să strângeți pentru monument și dracu mai știe ce? Mai bine v-ați... în ea de politică și voi și eu!

Înțelesesă acum toți că venise de la început în starea aceasta, că îi asculta nu pentru a și-o schimba, ci dimpotrivă, iar în înfățișarea și în glasul său avea ceva care dădea de înțeles că acum n-are chef să fie întrerupt.

– Du-te ca mine la moșie și ia pământ în parte de la Marica și atunci ai să vezi! izbucni el și se opri și scuipă într-o parte cu dispreț.

Cu toate că nu reîncepu îndată, nimeni nu-l întrerupse. Ion al lui Miai avea pe chip o veselie prostească, pe care n-o înțelegea nimeni.

– Îmi spuse ăsta, reîncepu Țugurlan, arătându-l cu capul pe Ion al lui Miai: „Hai, mă, Țugurlane, pe la fierărie, să discutăm politică“. Muncește în parte, și îi arde să asculte palavrele lui Moromete.

– Dar ce să facă, Țugurlane? Să ia model de la tine? întrebă Moromete cu blândețe.

Țugurlan nu-i răspunse, îl preveni însă cu o privire neagră că a doua oară nu-l va mai cruța și continuă:

– Și când vrea să spună și el ceva, Cocoșilă: „Ești prost!“ De ce e prost? Că n-are lot ca dumneata? N-a fost și el în război ca dumneata? Atunci de ce el să muncească în parte la moșie și dumneata cu opt pogoane să-l faci prost? Din cauza dumatăle n-a primit lot, că v-ați repezit ca orbii și când v-ați văzut voi cu pământ, dă-i în... măsii pe-ăia care n-au luat! Și acum faceți politică! Țărăniștii, liberalii, parlament!... Deștepți ca oaia capie! Moromete zice de frati-meu că d-aia l-au împușcat la Grivița fiindcă n-a vrut să mai muncească. Așa crezi dumneata, că d-aia l-au împușcat? Întrebă Țugurlan, vânat la față. „Nu vrem să mai muncim!“ Taci că știi dumneata că așa au zis! Citești ziarele și nici ce e aia o grevă nu te taie capul. Dumitru lui Nae barimi spune că nu știe!

Țugurlan scuipă iar. Apoi reluă cu o voce mai scăzută, dar bătându-și joc cumplit de discuția lor de mai înainte.

– ...Parlament! Madgearu... Ia uite, domnule! Ia uite, domnule! bolborosi el, rostogolind spre Moromete privirea lui neagră și încercând să imite exclamațiile admirative ale acestuia când citise debaterile. Scuipă îngreșat și furios și reluă: Și când încercă și Ion al lui Miai să spună ceva, nici nu se uită la el, parcă ei ar fi mai deștepți! Se înfurie și mai rău și amenință: Nu sunt eu în locul lui Ion al lui Miai să mă facă cineva prost!

– Mănânci c...t! îl provocă Cocoșilă flegmatic.

– Ba te bag eu în... mă-tii! Tu-ți dumnezeul mă-tii! rosti Țugurlan cu un glas turbure și înfricoșător.

În afară de Cocoșilă și Moromete, săriră toți numaidecât în picioare. Ce făcea Țugurlan? Nu cumva era nebun?

– Ia mâna de pe mine, Dumitre! strigă Țugurlan încercând să scape de năvala imputărilor. De ce să vorbească așa cu mine? Am muncit în târla lui?

– Fugi că ești prost, dă-te dracului! spuse Dumitru lui Nae așezându-se la locul lui.

– Stați, lăsați-l că am înțeles ce vrea să spună! interveni Moromete după ce ceilalți îl lăseseră. Trei chestiuni rezultă din cele spuse de Țugurlan: că numai cine are lot poate să facă politică, alta că din pricina lui Cocoșilă a rămas Ion al lui Miai fără pământ și a treia că nu suntem mai deștepți decât Ion al lui Miai, nu e așa, mă, Țugurlane?

Nu se risipise însă încordarea și ura cu care rostise Țugurlan înjurăturile și ceilalți nu fură prea atenți la formulările lui Moromete. Cocoșilă fuma gânditor:

– Ascultă, Țugurlane, spuse el scuipând subțire între picioare. Tu nu mă cunoști pe mine! Eram în război și m-a luat un plutonier de piept, de două ori mai mare ca Dumitru lui Nae. Când i-am dat una a făcut a! și nu s-a mai mișcat! Dacă mă scol acum la tine, aci rămâi, în șanț! Auzi, mă?

Cocoșilă întoarse capul fulgerător și privirea sa se întâlni cu a lui Țugurlan. Dumitru lui Nae sări, dar Cocoșilă pesemne obținuse ceea ce trebuia, fiindcă întoarse capul în altă parte și scuipă nepăsător printre dinți.

– Ei... Paștele mă-tii! spuse el și începu să-l înjure pe Țugurlan îndelung și minuțios, așa cum avea obiceiul, prostindu-l și dăscălindu-l că vine între oameni și nu știe să se poarte. Du-te la cârciumă și ia-te la bătaie cu cine vrei, nu veni aici să te cerți cu mine. Ți-am furat eu lotul tău, prostule? Intră și tu în moșie și taie-ți un lot, dacă atunci când am luat noi n-ai fost în stare!

– De ce vorbești așa, Cocoșilă? Are dreptate Țugurlan! spuse Ion al lui Miai, dezghețat.

Totuși, nici de astă dată nu fu luat în seamă de cineva, nici măcar de Țugurlan. Țugurlan ascultase înjurăturile și amenințările lui Cocoșilă cu o înfățișare ciudată, ca și când s-ar fi trezit din beție. Se uita la oameni puțin mirat, parcă abia atunci i-ar fi descoperit. Când Cocoșilă termină, Țugurlan își plecă fruntea. După câteva clipe de tăcere și-o ridică și se uită pieziș la Dumitru lui Nae.

– Dă-mi și mie o țigare, Dumitre, spuse el mohorât și parcă întristat, începu să fumeze în tăcere.

– Ține, mă, calul bine! se răsti Iocan furios la cel căruia îi potcovea calul. Dacă știi că dă din picioare de ce nu-l ții bine? Sau vrei să-ți dau eu una în cap cu cleștele ăsta?

Țugurlan stricase adunarea și nu mai putea sta acolo, dar el stătea mai departe ca și când nu și-ar fi dat seama de acest lucru. Fuma posomorât, cu coatele pe genunchi, uitându-se în pământ. Ceilalți așteptară câteva clipe în tăcere, apoi Dumitru lui Nae îl întrebă ceva pe Marmoroșblanc. Acesta răspunse și se făcu iar tăcere. Atunci Țugurlan se ridică, intră în fierărie, unde întârzie câtva timp după care ieși și plecă întocmai cum plecase mai înainte Boțoghină, fără să se uite la cineva și fără să dea bună ziua.

Văzându-l că se îndepărtează, Ion al lui Miai îl strigă și se ridică și el de pe butuc. Dar fără grabă, păstrând ceva din veselia lui nevinovată și îndreptându-și alene cămașa la spate. El dădu bună ziua cuviincios și

îndepărtându-se făcu puțin pe boșorogul sau pe ostenitul și îl strigă de câteva ori pe Țugurlan să stea mai încet că vine și el.

– Bietul Țugurlan! reflectă Moromete după ce Țugurlan și Ion al lui Miai se îndepărtară. Rău mai ești, mă Cocoșilă!... Dar auzi ce idee la el, continuă Moromete să reflecteze după câțva timp de tăcere. Că din pricina noastră ar fi rămas el fără lot! A? Tu ce zici, Cocoșilă?

– Dă-l în mă-sa că e nebun! spuse Cocoșilă supărat. Mă face să-l înjur!...

Îl cunoșteau toți pe Țugurlan și le părea rău că era așa. Mai tăcură câțva timp gândindu-se la cele întâmplate, apoi vrură să schimbe vorba, dar se pare că prezența lui Țugurlan stăruia mereu între ei și nu izbutiră să se mai simtă în largul lor. Din pricina asta se înverșunară împotriva lui Țugurlan și Iocan îl înjură, spunând că Țugurlan ar vrea ca toată lumea să fie ca el. Unde n-are el lot, ar vrea ca nici alții să n-aibă.

– Nu e aia! spuse Moromete cu un glas care, deși nu-l apăra pe Țugurlan, căuta totuși să-l înțeleagă. Tu ți-aduci aminte, Cocoșilă, cum a fost cu ăștia care au rămas fără loturi?

– A spus că vine la toamnă să împartă și restul moșiei Marica! Toamnă s-a făcut! zise Marmoroșblanc care până acum tăcuse tot timpul.

– A! Marmoroșblanc, așa e! zise Moromete.

– A rămas că la anu, pe urmă la anu ălalt!...

– Tu ce dracu tot faci cu huma aia, Dine?! schimbă Dumitru lui Nae discuția, uitându-se mirat la Din Vasilescu.

Acesta tocmai ieșea din fierărie cu bucata aceea de lut galben în mână pe care o arse și o înnegrise la foale. Lui Dumitru lui Nae i se păru ciudată forma pe care o avea acum huma.

– Ia să văd și eu, Dine! ceru el și întinse mâna, iar Din Vasilescu se supuse ca un copil care e bucuros că jucăria lui stârnește, fie chiar și pentru câteva clipe, interesul oamenilor mari.

Se apropie și Marmoroșblanc. Într-adevăr, pentru câteva clipe uitară toți de ei. Dumitru lui Nae privea tăcut bucata de lut iar ceilalți stăteau împrăștiați la locurile lor.

– Ce e asta, Dine? întrebă Dumitru lui Nae intrigat, cu un glas care de fapt nu se adresa lui Din Vasilescu, ci se întreba pe el însuși, încercând să înțeleagă.

Auzindu-l întrebând astfel, vreo câțiva se ridicară și se apropiară și ei.

– Moromete! strigă deodată cineva.

– Moromete?! se miră altul, surprins.

– Da, Moromete, descoperi în sfârșit Dumitru lui Nae cu glasul său mare, de astă dată uimit și copleșit de încântare. Moromete este.

Zicând aceasta, dădu din mână huma arsă și înnegrită s-o vadă și alții. Cocoșilă o luă ca un cunoscător, în timp ce cei mai mulți, neîndrăznind parcă să se atingă de ea, se uitau nedumeriți la forma aceea ciudată, neobișnuită, care semăna a om. Era capul unui om care se uita parcă în jos. Fața îi era puțin trasă. Nasul se prelungea din fruntea boltită în jos spre bărbie, drept și scurt, cu ceva din liniștea gânditoare a frunții. Era el, Moromete, așa de... așa de serios, și de... Da, el era, dar parcă era... Era așa cum îl cunoșteau ei, dar parcă era singur, fără familie, fără Iocan și Cocoșilă, fără Dumitru lui Nae și... fără parlament.

– Mă, Dine, zise Cocoșilă uitându-se în treacăt la Din Vasilescu, care părea să n-aibă nici o legătură cu toate astea. I-ai făcut fruntea prea mare, obiectă el.

– Dă-mi-l mie, Dine, să-l pun coala pe poliță, zise Iocan și îl luă din mana lui Cocoșilă și îl puse deasupra ușii fierăriei.

Moromete aruncă și el o privire spre poliță, dar își lăsă iar fruntea în pământ, ca și când n-ar fi văzut nimic.

– De fapt el n-are dreptate, fiindcă noi am zis atunci: „Domnule, absolut toată lumea trebuie să ia pământ!“ Ți-aduci aminte, Cocoșilă?

– Cine, Țugurlan? întrebă Dumitru lui Nae.

– Țugurlan, Ion al lui Miei, toți ăștia!

– Tată, hai acasă! Hai odată acasă! strigă cineva pe neașteptate, un glas mânios al unei fete care nu vrusese să se apropie de oameni și striga de departe.

– Ce e, fetițo? sări Moromete iritat, ridicându-se în picioare.

Era Ilinca.

– Stai aici de dimineață și... Hai repede acasă! porunci fata fără să-și moaie glasul, semn că acasă se întâmplase sau se întâmpla ceva rău de care numai tatăl ei era vinovat.

Moromete înțelese și, fără să mai întrebe ceva, părăsi grăbit adunarea. După plecarea lui, ceilalți nu mai statură nici ei mult.

După felul cum vorbise s-ar fi putut crede că Țugurlan se gândea tot timpul la pământ, la moșia Marica, și că nu avea lot din pricina celor care aveau: într-adevăr pentru Țugurlan era limpede de mult că oamenii erau aceia care erau vinovați că acum cincisprezece ani nu s-a împărțit și restul moșiei boierului... Multă vreme el urâse cu stăruință, și mai ura și acum, tot satul, pe toți oamenii: pe cei care aveau loturi pentru că aveau, iar pe cei care n-aveau pentru că nu făceau nimic ca să aibă. Toți care n-aveau, aproape un sfert din sat, ar fi trebuit atunci, când nu se răciseră lucrurile, să intre pe moșie și s-o împartă cu de la sine putere, fără ingineri și fără autorități, nu să stea și să aștepte ca neghiobii. Țugurlan îi ura pentru încrederea lor prostească în guvernul de atunci, care nu încetase să facă promisiuni.

Astăzi venise la fierărie din pricina lui Ion al lui Miai, vecinul său, care se bucura ca un netot că ia și el parte la dezbaterile politice. Țugurlan ținea la vecinul său; Ion al lui Miai avea un cal și Țugurlan unul, îi înhămau la plug și arau amândoi pământul luat în parte de la moșie. Venise la fierărie cu gândul să-i arate lui Ion al lui Miai că dacă lui Moromete și celorlalți le convine să facă politică cu guvernul fiindcă guvernele le-au dat pământ, lui Ion al lui Miai nu numai că nu trebuie să-i convină, dar nici să n-aibă de-a face cu ei, nici bună-ziua să nu le dea, ba chiar să-i înjure...

De la fierărie, Țugurlan se duse acasă. Intră în tindă și dând ochii cu muierea se răsti la ea:

– Tu ce faci aici? De ce nu e gata mâncarea?

Nici nu trebuia să fie gata, era încă devreme. Muierea se uită la el și după ce îl văzu se sculă de pe vatră și intră liniștită în casă. Se întoarse însă curând și răspunse cu un glas nespus de blând:

– E gata acuma! Să dea oala asta în foc și e gata.

– Băiatul ăla unde e?

– Păi e la școală...

– Acuma, duminică?!

– Nu știu, cică au scenă! se miră femeia, dar cu un glas care îl apăra totuși pe băiat. Era vorba de piesa de teatru pe care școala o dădea la sfârșitul anului și căreia copiii îi spuneau „scenă“.

– Ce scenă? mai întrebă Țugurlan, dar nu mai așteptă răspunsul, ieși din tindă și se dădu jos de pe prispă, mohorât mereu.

Străbătu curtea și intră în grajd.

Avea un grajd mare, de altfel ca și casa și curtea. Văzută din drum gospodăria lui Țugurlan părea să fie a unui om cu stare. Avea un fânar cu patru rânduri, frumos făcut, înalt, cu acoperiș de șită, care de departe parcă era un acaret. Casa, de asemenea, învelită cu șită, părea arătoasă, cu două odăi, cu ferestre mari, cu tindă între odăi, cu prispă și parmalâc. Lângă gardul curții, în colțul pe care îl făcea cu drumul, se afla o fântână cu ghizdurile de ciment, cu două găleți cu lanț pe scripete, cu un jgheab mare de tot de ciment, întins lângă șanț.

Bineînțeles că fântâna nu era a lui Țugurlan. Cât despre fânar și casă, erau vechi, aveau treizeci de ani, fuseseră făcute de taică-său cu lemne furate din pădure în timpul răscoalei.

Țugurlan mai avea o soră care semăna cu el mai rău decât dacă ar fi fost gemeni. Era măritată cu unul tocmai în celălalt capăt al satului, îl chema Grigore Armeanca, tot fără pământ și el, acum ajutor de mecanic la moara și presa de ulei a lui Aristide. Țugurlan se înțelesese cu soră-sa să nu împartă casa, ci numa' vreodată, dacă Doamne ferește el se va îmbogăți, să-i dea ceva pentru dreptul ei. Era o femeie deosebită și multă lume știa că dacă lui Țugurlan, înrăit și dușmănos cum era, nu i se întâmplase încă nici o nenorocire, era din pricina soră-sii, care fără să fie mai puțin îngăduitoare cu lumea – uneori era chiar mai cumplită decât fratele ei – se înțelegea totuși mai bine cu oamenii decât el și avea grijă ca din când în când să-l țină de rău.

Țugurlan se însurase de timpuriu și făcuse în timp de treisprezece ani șapte copii. Moromete gândea la fel ca toată lumea când spusese la fierărie „bietul Țugurlan“; totdeauna era vorba de copiii lui când se spunea astfel. Copiii lui Țugurlan nu treceau de un an, sau un an jumătate: cât îi înțărca, se gălbejeau și mureau. Aproape în fiecare an pune la stâlpul porții câte o cruce nouă, proaspătă, pe care scria cu plaivazul, pentru câteva zile, numele micuțului băgat în pământ.

De la o vreme, Țugurlan și nevasta lui nu mai sufereau decât atât cât era proaspătă la poartă crucea celui dus la cimitir. După prima ploaie care înnegrea lemnul și ștergea numele scris cu creionul, uitau de el pentru totdeauna.

Numai doi copii trecuseră de vârsta care îi secerase pe ceilalți. Unul se făcuse de opt ani, iar altul de cinci. Cel de cinci ani muri și el într-o primăvară, după ce fusese chinuit un an de zile de friguri. Cel de opt ani se îndărătnici însă și crescui, în ciuda traiului rău, și se făcu mare. Avea acum

treisprezece ani și arăta voinic și sănătos ca unul de șaisprezece ani. Era pe clasa a patra primară și învăța bine.

Despre Țugurlan era cunoscută mai ales următoarea întâmplare... Odată, într-un Paști, Cotelicioaia, vecina lui din fundul grădinii, o strigase pe nevastă-sa peste gard, să-i dea de pomană. Țugurlan ieșise el la gard, n-o lăsase pe nevastă. Dincolo de gard, muiera lui Cotelici aștepta cu o strachină de lapte covăsit într-o mână, iar în cealaltă cu un colac mare, frumos, învârfuit cu colivă plină cu ploiță și bomboane, colivă care mai avea înfipt în vârful ei un ou roșu și o lumânare care mai era și aprinsă. Țugurlan s-a urcat pe stîngia gardului și s-a uitat la femeie. Cotelicioaia i-a spus: „Cristos a înviat!” Țugurlan a răspuns blajin: „Adevărat a înviat!” Muiera a spus apoi evlavios, întinzându-i colacul cu lumânarea: „Să fie pentru odihna copiilor voștri!” La care Țugurlan a răspuns încet: „Bogdaproste” și a luat colacul. Femeia i-a întins apoi strachina cu lapte și de unde până atunci vorbise evlavios, de astă dată ea îi spusese cu un glas pe care Țugurlan îl cunoștea bine: „După ce mâncați, să dați strachina îndărăt”. La care Țugurlan i-a răspuns: „Nu, n-am să dau nici o strachină îndărăt”. Cotelicioaia s-a făcut roșie și s-a uitat în sus la el cu niște priviri pe care iarăși Țugurlan le cunoștea bine. În clipa aceea, Țugurlan, cum stătea peste gard deasupra ei, i-a turnat laptele în cap, dându-i drumul cu strachină cu tot. Laptele covăsit i s-a năclăit muierii prin păr, peste ochi, i s-a prelins pe gât, murdărindu-i iia ei de zile mari. Cotelicioaia a țipat, iar Țugurlan s-a răsucit după aceea pe gard în așa fel încât să poată azvârli cu boboroaja spre tinda vecinului; a înjurat: „...’Vă muma voastră de porci. Acu doi ani când îmi muri copilul și mă rugai de voi, nici scândură pentru sicriu n-ați vrut să-mi dați! Acuma dați de bogdaproste lapte covăsit și cereți strachina îndărăt!...’Vă muma voastră!”...

Muiera lui Țugurlan era o femeie blândă și avea în priviri și pe chip acea lumină ciudată pe care o dă numai durerea neconținută, lumina care seamănă cu bucuria și care de fapt nu e prea departe de ea.

Când copilul veni de la școală și îl văzu ce vesel era, ea uită că omul ei fusese nedrept când se răstise la ea pentru mâncare, se duse în grajd după el și tot ea căută să-l îmbuneze:

– Hai la masă, nu mai fi supărat...

– Tată, am fost cu domnul învățător Teodorescu la gară să cumpărăm niște gumarabică... Să vezi că o să ne lipim niște mustăți, aa!... se prăpădea băiatul de bucurie. Uite așa niște mustăți ne-a făcut domnul învățător

Teodorescu! Eu sunt colonelul Pandelea... ho, ho! „Vasile, la mine fuga marș!... Sub pat, fuga marș!“ Vasile e Troscot Ilie, să-l vezi cum se bagă sub bancă!

Țugurlan mânca în tăcere, parcă nici nu-l auzea pe băiat. Mama vru să afle dacă tatăl e în aceeași stare de mai înainte: se supără de veselia prea zgomotoasă a băiatului; atunci Țugurlan își descreți fruntea și șopti:

– Lasă băiatul în pace!

– Auzi, tată? izbucni băiatul din nou. Și la gară am văzut cum a trecut trenul. Mamă, am văzut în tren un om gras... Aoleo, ce gras era! În viața mea n-am văzut așa gras!

Țugurlan se uită la fiul său și chipul i se mai luminează:

– Mă, dar lungă viață ai mai avut tu, Marine!

– Zău, tată, uite așa avea o gușă! Ca porcii! Și n-avea neam păr pe cap!

– Ferească Dumnezeu! spuse mama. Nu e el sănătos, așa gras.

– Păi dar! Fir-ar mama lui a dracului, spuse Țugurlan cu un glas înalt. De bine ce îi e, suferă!

Țugurlan spusese aceste cuvinte cu un glas al lui, cunoscut numai de nevastă-sa; ea pufni în râs, aducându-și parcă aminte de cine știe ce lucru vesel, spus de el cu acest glas.

– Marine, reluă Țugurlan cu glasul aspru, frământând mămăliga în mâini, când te-i însura să bagi de seamă să-ți faci nevasta mămăliga ca asta! Să ții și tu minte, se răsti Țugurlan mai departe, ca asta e mămăligă bună, așa cum o face mă-ta.

Femeia își lăsa pleoapele peste ochi și oftă, ca și când i-ar fi făcut rău lauda bărbatului.

– Uitai să-ți spun, zise ea strângând străchinile din care mâncaseră ciorbă de ștevie cu orez... Puse pe masă ouă fierte și continuă: Trecu de dimineață p-aici cumnatu Grigore; nu știu ce zicea că vrea să-ți spună. Dacă ai vreme, zicea că să treci mâine pe la moară, sau să te duci după-prânz pe la ei pe acasă.

– Nu mă duc eu tocmai în capul satului! răspunse Țugurlan.

Băiatul se ridică de la masă, se închină și intră repede în odaia de unde în curând i se auzi glasul. Învăța rolul.

– Ce zicea că are cu mine? întrebă Țugurlan de astă dată supărat și bănuitor.

Era bănuitor din pricină că de la o vreme băgase de seamă cum muierea îl trimitea la sora lui ori de câte ori i se părea ei că ar fi pornit contra cuiva.

Multă vreme nu băgase de seamă; nu știuse că de fapt cumnatele erau înțelese între ele.

– Nu mi-am dat seama ce era cu el, că n-a vrut să-mi spună; dar zicea să treci pe la moară!

Așadar nu era vorba de soră-sa. Țugurlan se miră:

– Ce să aibă el cu mine?!

– Ei du-te dacă ți-a spus! O fi având omul nevoie, degeaba n-a venit el!

– Să mai vie o dată, dacă are nevoie! spuse Țugurlan potrivnic.

Așa se învățase el să fie, chiar dacă acest fel de a fi nu-i folosea la nimic. Femeia tăcu. Ar fi fost zadarnic să-i amintească bărbatului că la urma-urmei era dator să se ducă fiind vorba de bărbatul sorei lui, care niciodată nu pomenise că ar avea drept asupra casei (și ar fi putut s-o facă; alții ajungeau până acolo cu neînțelegerea, încât umblau prin judecăți și nu se lăsau până nu împărțeau casa ca nebunii, scândură cu scândură, chiar dacă rudele de sânge se împotriveau; cumnatul Grigore – erau zece ani – nu suflase un cuvânt).

Gândindu-se la toate acestea, muierea lui Țugurlan se hotărî să-și facă ea vreme într-una din zilele următoare și să se ducă ea la cumnată-sa, să afle despre ce o fi vorba.

XXIII

Când intră pe poarta curții, Moromete nu se uită să vadă ce s-a întâmplat, pentru ce îl chemase fata de la fierărie. Știuse încă de aseară. Pe prispa casei stăteau doi oameni și îl așteptau.

Unul dintre ei era îmbrăcat orășenește, cu niște haine negre, parcă ar fi fost în doliu. Era slab la față, ai fi zis că mânca numai miercurea și vinerea, cum spuneau femeile; în cap purta o pălărie albă de paie cu un cordon negru; fața suptă făcea ca ochii lui să pară ieșiți din cap, dându-i un aer de furie stăpânită. Deși nu era prea tânăr, era ras de tot, fără mustață. I se spunea Jupuitu din pricină că atunci când se bărbiera, fața lui părea jupuită. Era un agent de urmărire cinstit, adică prost, cum îi spuneau oamenii, înjurându-l în același timp. Îmbogățise, așa credeau ei, doi percepatori, iar el rămăsese tot sărac. Adevărul era că fusese la început sărac lipit și ceea ce avea acum încă nu se cunoștea. Era băiatul unei văduve, Albuleasa, care nu-i lăsase nimic. După ce terminase patru clase primare, fiindcă scria frumos intrase la primărie ca ajutor de secretar, post în care

slujise uneori fără leafă, spunându-i-se că în luna aceea n-a fost trecut în buget. Pentru că după câțiva ani începuse să priceapă unele treburi de-ale primăriei, la un moment dat perceptorul l-a ajutat să fie numit agent de urmărire. Se însurase înainte de această numire și însurătoarea nu-i adusese nimic. Acum însă avea vreo șase pogoane de pământ – ca omu! cum spunea Moromete – și-și făcuse o casă frumușică.

Moromete trecu pe lângă prispă fără să se uite la cei doi care îl așteptau și se opri în dreptul tindei:

– Catrino, ia, fa, secerile astea! strigă el supărat, aruncând secerile pe prispă într-un fel de parcă secerile ar fi fost afacerea care nu-i plăcea.

Nu luă nimeni secerile, Catrina era plecată la biserică, iar fetele parcă stăteau la pândă în casă.

Moromete se întoarse apoi spre grădină cu spatele la agent și la însoțitorul acestuia și strigă iarăși, ca și când cei doi de pe prispă nici n-ar fi existat:

– Paraschive, tu unde ești, mă? Nu vezi că furca aia stă acolo lângă gard de cinci săptămâni! Ia-o de acolo și bag-o în șopron! Ar putea să stea acolo pân-o rugini, până te-ai înțepa în ea și tot n-ai s-o ridici!...

Paraschiv nu-i răspunse; nici nu se vedea unde este. Moromete mai rămase câteva clipe cu spatele întors spre cei doi de pe prispă, apoi deodată se răsuci pe călcâie și strigă:

– N-am!

Agentul se ridică și vru să spună ceva, dar Moromete strigă iarăși, de astă dată desfăcându-și brațele în lături:

– N-am!

– Asta mi-o cânti dumneata, nea Ilie, de când te știu eu, zise agentul tăios, fără să se mire. Pe mine perceptorul nu mă întreabă dacă dumneata ai sau n-ai. Anul ăsta s-a terminat cu „n-am“. Ia stai colea jos pe prispă și nu te mai uita așa urât la mine!

Moromete se apropie de prispă tăcut. Acum se uita în altă parte, întocmai ca și când n-ar fi auzit nimic din ceea ce i se spusese. Se rezemă liniștit de stâlpul casei și începu să se caute prin buzunarele flaneliei. Scoase din fundul buzunarului puțin praf de tutun, amestecat cu gunoi, și vru să-l toarne într-o foiță, dar îl suflă repede și se uită urât la omul care îl însoțea pe agent. I se adresă supărat și poruncitor:

– Dă-mi, mă, o țigare!

Omul își scoase repede tabachera și i-o întinse.

– Foncierea pământului, lot Moromete, trei mii de lei. Lot Catrina Moromete, rest de plătit două mii opt sute șaizeci și trei de lei, zise agentul frunzărind un registru cu scoarțele moi. Nu e cine știe ce! Nea Ilie, uite ce este, plătești acum restanțele care sunt mai urgente, și pe anul ăsta te las până după secere. Altceva n-am ce să fac. Hai mai repede, că până la prânz mai am de încasat șaizeci de oameni...

Moromete, care în acest timp își răsucise țigarea, își ridică fruntea la agent, se uită la el întrebător, apoi spuse:

– Catrino, sau Tito, care ești în tindă; dă-mi un foc!

Agentul se așeză pe marginea prispei, scoase un chitanțier și începu să scrie în el: „Adică lei trei mii s-a primit de la d. Ilie Moromete...” înainte de a scrie se uitase la om să-l audă confirmând. Moromete însă nu zise nimic.

Tita ieși pe prispă cu un cărbune și-i dădu tatălui să aprindă. Jupuitu rupse chitanța și i-o întinse lui Moromete cu un aer grăbit, azvârlind registrul cu scoarțele moi într-o geantă, pe care o ținea sub braț. Moromete luă chitanța, se uită la ea cercetător, parcă ar fi vrut să-și dea seama dacă e legală, o întoarse pe partea cealaltă, apoi o puse încetișor pe prispă, trăgând liniștit din țigare.

– Hai, nea Ilie, hai, nea Ilie! se grăbi Jupuitu, pocnind încuietorea genții.

– Păi nu ți-am spus că n-am?! zise Moromete nevinovat. Ce să-ți fac eu dacă n-am! De unde să dau? N-am!

– Ce dracu, nea Ilie! strigă agentul înfuriat. Nu vezi că ți-am tăiat și chitanța? Nu mai mă fierbe atât că statul nu mă plătește să-mi pierd vremea prin curțile oamenilor...

– Uite-te la ăsta! se miră Moromete cu oarecare veselie. Ce, te țin eu?

– Nea Ilie, a tăiat chitanța! zise și însoțitorul grav.

– Văz și eu că a tăiat-o, se dezvinovăți Moromete.

– Plătește, Moromete! strigă agentul înfuriat. Ce dracu, ne jucăm de-a baba-oarba?

Moromete se uită la agent și încercă să zâmbească.

– Ei, da, plătește! Dar de unde să-ți plătesc? N-auzi că n-am!

– Ia treci încoa'! îi făcu agentul un semn însoțitorului.

Ei se urcară pe prispă și intrară amândoi în casă. Moromete rămase pe prispă tăcut, fumând liniștit. Numai fruntea lui bombată se încrețise. Jupuitu intră în odaia cea mare unde stăteau Moromeții și se repezi spre capul unui

pat unde, deasupra unei lăzi vopsite cu fel de fel de înflorituri, se aflau puse unele peste altele vreo cinci-șase covoare țărănești și câteva velințe. Agentul trase de maldărul de deasupra lăzii și îl trânti pe pat, strigând însoțitorului:

– Ia-le! O să-l învățăm noi minte pe domnul Moromete să aibă grijă să plătească impozitele statului! Ia-le pe toate!

Însoțitorul se opinti și se încarcă gemând. Agentul luă ce mai rămăsese și ieșiră afară amândoi. În tindă, însă, Tita le ieși înainte și începu să strige:

– Lăsați Țoalele aici, ce v-ați repezit la ele?! N-ați mai găsit ce să luați? Nu vă dau Țoalele!

Ea se agăță de omul care ducea Țesăturile pe umăr și începu să tragă de el. Îi smulse cu adevărată furie maldărul pe care îl ducea, îl aruncă în mijlocul casei, sări pragul și trase zăvorul de la ușă. Făcuse acest lucru atât pe neașteptate și cu atâta iuțeală că agentul și însoțitorul rămaseră în tindă prostiți, cu gurile căscate.

– Aaa! Va să zică așa merge! Ia du-te, mă, și cheamă șeful de post, zise agentul lovind cu pumnul în ușă.

– Poți să vii cu zece șefi de post, în casă n-ai să intri! strigă Tita de dincolo, cu glas batjocoritor.

– Să luăm altceva, din curte! hotărî Jupuitu. Haide! Ieșiră pe prispă și agentul întinse mâna spre colțul ogrăzii:

– Căruța! Trage-o afară și la primărie cu ea, zise el pornind să deschidă poarta.

Paraschiv ieșise din grajd și se uita nepăsător la omul care apucase oiștea căruței și se opintea s-o tragă spre poartă.

– Crezi că ai s-o poți duce? Întrebă Moromete cu interes.

– Înhamă caii! strigă agentul nerăbdător. Adică stai, ia amândoi caii la primărie, să vezi cum scoatem noi foncierea pe ei.

Omul se apropie de grajd, dar în ușă se pomeni cu Paraschiv piept în piept.

– Nu poți să iai caii, mormăi el cu buzele lui împletite, sunt caii mei, nu sunt ai tatii, mai zise Paraschiv. Grajdul era gol, el totuși îl apăra rânjind ciudat.

– Dă-l la o parte și intră în grajd! strigă agentul apropiindu-se și el de cei doi.

– Nu, caii nu-i luați! zise Paraschiv iar, sigur de el.

– Părerea mea e că e mai bine să lași caii în pace, interveni Moromete împăciuitor. De ce nu vrei să înțelegi că n-am? Ia ici o mie de lei și mai

încolo așa, mai discutăm noi! Ce crezi că noi fătăm bani?

Moromete scoase dintr-un buzunar, dinăuntrul flanelei, două hârtii și începu să le fluture sub nasul agentului.

– Peste o săptămână, două, îți mai plătesc eu ceva. Se duce fi-meu la București și-ți plătesc. Te rog să mă înțelegi! mai zise Moromete de astă dată cu un glas foarte supărat, ca și când de mult i-ar fi spus toate acestea agentului, iar agentul n-ar fi vrut să înțeleagă.

– Dumnezeul mă-sii, nea Ilie! izbucni agentul pornind furios spre prispa casei. De șase ani de zile de când mă cârâi cu dumneata, parcă ar trebui să-mi plătești mie, nu statului.

Se așeză pe prispă izbind geanta de genunchi și trăgând afară chitanțierul. El scrise în goană o altă chitanță, o rupse și-o zvârli în nasul omului.

– Îți spun pentru ultima oară, Moromete, că dacă nu vii la primărie să plătești, peste două săptămâni viu eu aici cu jandarmii și te iau și pe dumneata, nu numai caii. Legat te iau!

Dându-și seama că trecuse măsura la vorbă, Jupuitu sări în picioare și-și desfăcu brațele în lături:

– Ce dracu, mă, nea Ilie! zise el cu glas care vroia să fie plin de uimire. Ce dracu, mă? Nu poți să plătești câteva mii de lei? De ce nu plătești o dată să scapi de belea? Ce aștepti?

– De unde să plătesc dacă n-am! răspunse Moromete pe gânduri, căutându-se iar în buzunarul flanelei. Mai dă-mi, mă, o țigare, îngână el iar. De unde să plătesc, Jupuitule, că-ți mai spusei și adineauri: dac-aș putea să fac bani, de câte ori ai veni *aș făcea* și ia, domnule!

– Da' lumea ailaltă cum plătește?! strigă agentul scos din sărite că omul îl numise cu porecla sa. Rasă de om ca dumneata n-am mai pomenit! strigă el. Sărac nu ești! Copii mici n-ai! Bolnav nu ești!!! Atunci cum? Toată lumea plătește loturile, numai dumneata o întinzi ca gaia-mațu de mai bine de cincisprezece ani!,,.

– Care cincisprezece ani?! mormăi Moromete răsucindu-și țigarea.

– Cum care cincisprezece?! Câți ani sunt de la război de când ai primit lotul? Sunt șaisprezece-șaptesprezece ani!

– Care șaptesprezece ani?! mormăi Moromete din nou. Tito sau Ilinco, ceru el spre tindă, dă-mi un foc.

– Cum care șaptesprezece ani?! Cât e din 920?

Fiindcă Moromete nu răspunse, agentul izbucni din nou:

– Sunt șaptesprezece ani! strigă el și repetă: Șaptesprezece ani! De șaptesprezece ani de zile o tot lungești ba cu plata titlurilor, ba cu foncierea... Vine conversiunea și te scutește, se împrumută pe urmă domnul Moromete la bancă ca un ghimpașă cumpără oi și cai... Ai paisprezece pogoane de pământ și din paisprezece pogoane, auziți! nu e în stare să plătească loturile pe care i le-a dat statul, plească.

– Care paisprezece pogoane, care plească?! întrebă Moromete uitându-se la agent, de astă dată cu o privire care parcă abia acum îl vedea cu adevărat și mormăind în același timp niște înjurături în care cuvântul *plească* se auzi de vreo două-trei ori.

– Înjuri dumneata, dar eu îți spun pentru ultima oară: de șase ani de zile de când sunt agent îmi scoți ochii ba cu cinci sute, ba cu cinci sute cincizeci, ba cu șase sute și un leu...

– Bine că-ți dau și leul ăla, mormăi Moromete.

– Bine că-mi dai și leul ăla? Află că anul ăsta nu te mai las eu pe dumneata să joci comedia! declară agentul. Ajunge de cincisprezece ani de când joci tiribomba.

– Nea Ilie, ziarul! strigă în clipa aceea poștașul care trecea pe drum și care aruncă din fuga gabrioletei ziarul peste gard.

– Și mai face și politică! izbucni agentul în culmea nedumeririi. E abonat la ziar și foncierea nu vrea s-o plătească.

Adevărul era că în privința abonamentului Moromete plătise o dată un pol pentru o luna, și *Mișcarea* îi venea de atunci, de aproape doi ani, pe gratis.

Agentul porni furios spre poartă urmat de celălalt om, continuând:

– Face politică! E abonat la ziar! Și impozitele nu vrea să le plătească. Lasă că stăm noi de vorbă!

XXIV

Strigătele agentului făcuseră parcă gol în jurul casei Moromeților. Era tăcere și nu se vedea nimeni. Moromete mai stătu câțva timp pe prispă, apoi se ridică cu fruntea în pământ și o luă încet spre poartă. În dreptul ziarului se opri, se uită la el ca și când ziarul ar fi picat acolo din cer, apoi se aplecă și îl ridică.

De la poarta cealaltă Tudor Bălosu îl urmărea cu atenție, auzise totul din curte precum și suma mare pe care o avea Moromete de plătit, și când îl

văzu că iese pe podișcă, porni spre el. Bălosu se așeză ca și în seara trecută pe cealaltă stănoagă, dar de astă dată nu zise nimic, aștepta să înceapă vecinul vorba, fiindcă nu era plăcut să ți se strige în gura mare că ai datorii, și cum Bălosu avea de gând să-l întrebe din nou despre locul de casă, nu vroia să lase să se creadă că îl urmărește pe vecin la strâmtoare.

După câțva timp de tăcere, Moromete, care fuma gânditor, deodată ridică fruntea și se uită vesel la Bălosu.

– L-am păcălit! spuse el.

Bălosu nu înțelese. Moromete vârî mâna în buzunarul dinăuntru al flaneli și scoase de acolo niște hârtii la care se uită încântat.

– Cât mi-ai dat tu pe salcâm?

– O mie două sute! răspunse Bălosu.

– L-am păcălit cu două sute de lei, repetă Moromete. I-am dat numai o mie, adăugă apoi cu ciudată voioșie și cu o voce scăzută ca și când agentul, care acum era departe, ar fi putut să-l audă.

Bălosu se uita la el cu o privire rece și buimacă. Nu înțelegea. Glumea Moromete? Își bătea joc de el?

Fără să-și dea seama dacă se înșală sau nu, vecinul lui Moromete avu pentru întâia oară bănuiala că Moromete se gândește la el, la Bălosu, cum s-ar gândi Bălosu la nimic, adică așa, ca și când Bălosu nici n-ar fi. Se hotărî să-l întrebe totuși despre loc și își spuse că dacă și acum va glumi – și gândind astfel Bălosu simți deodată că îl urăște pe acest om și că îi dorește să-l vadă venind la el poartă să se roage, iar el, Tudor Bălosu, să se uite surd, disprețuitor, în aer, așa cum se uita de astă dată Moromete – dacă deci nici acum Moromete nu va sta cinstit de vorbă, niciodată nu-i va mai da el cel dintâi bună ziua, așa cum se întâmplase până azi, și niciodată n-o să-i mai treacă cu vederea glumele lui tâmpite și felul lui de a fi care totdeauna îl zgândărise.

– Moromete, te-ai mai gândit, mă, la ce-ți spusei eu de dimineață? se pomeni Bălosu întrebând cu același glas de până acum, dacă nu chiar mai binevoitor ca de obicei.

În ultima clipă alungase undeva în adânc ceea ce îi trecuse prin cap. Nu se putea un loc mai bun unde să-și facă Victor casă; era așa de bun locul, îți lăsa gura apă...

– Îți dau bani frumoși pe el! adăugă.

– A! Locul! murmură Moromete parcă pe gânduri.

– Ce dracu faci cu el acolo? spuse Bălosu cu dispreț pentru loc, speriat acum că omul va ceda și va cere un preț prea mare. Stă de ani de zile acolo și cresc scaieți pe el. Să zici că ți-l cumpără cineva, nu e bun, că e înghesuit, dar să fac eu un coșar pe el mai merge!

Nu trebuia să-i spună că vrea să-i facă lui fi-său pe el o casă...

– A vândut, mă, Boțoghină din lot? întrebă Moromete curios, amintindu-și că la fierărie se spusese că Bălosu ar fi cumpărătorul.

– Da, m-am gândit să cumpăr eu, trebuie să mă duc să vedem cum îl dă, confirmă Bălosu.

Moromete căzu iar pe gânduri. Scuipe printre dinți și nu mai zise nimic. Bălosul vru să se înghesuie din nou în așa-zisele gânduri ale celuiilalt, dar trecu un flăcău pe lângă ei și dădu bună ziua.

– Bună ziua, răspunse Moromete cu plăcere și cu glas mult și cum ceva îi atrase luarea-aminte la flăcău, se răsuci și se uită îndelung în urma lui.

Când încetă să se mai uite, după clipe nesfârșite, cum i se păru lui Bălosu, se întoarse foarte nedumerit și întrebă:

– Al cui e, mă, ăsta?

– Al Bâldii! răspunse Bălosu.

– O fi însurat?

– Nu este! răspunse Bălosu cu un glas surd.

– Dar pe unde stă Bâldea ăsta?

– Prin Cățelești.

– Hm! făcu Moromete.

– De ce te miri?

– Păi tu n-ai văzut?!

– Ce să văd, Moromete? întrebă Bălosu cu fălcile încleștate.

– N-ai văzut, mă, ce urât e?!

Bălosu se ridică pe neașteptate de pe stanoagă și plecă scrâșnind din dinți:

– Îl dau dracu de om care eu îi spun una și el face pe surdul! bolborosi el.

Moromete dădu din umeri cu totul nedumerit de ieșirea aceasta... „ăsta e nebun“, șopti el.

– Mă, Bălosule, nu e locul meu, degeaba te superi! strigă apoi în urma acestuia. E al soră-mii, mă, nu-ți spusei de dimineață? Sau tu ești zăpăcit?

„Ei... pe mă-ta de chior, după ce că ești chior, nici n-auzi bine“, adăugă apoi în șoaptă, pentru el însuși. Bălosu nu se mai văzu.

– Toată ziua stai la drum și bei tutun și la sfânta biserică nu vrei să mai vii! Ilie, în fundul iadului ai să ajungi! Să fi auzit ce cazanie s-a citit azi: că nu cel ce se îngrijește de viața asta, care e trecătoare, o să vie în împărăția lui Dumnezeu! Ridica-voi ochii mei spre ceruri și voi preaslăvi mărirea Ta!

– ...Și dă-ne nouă, Doamne, cât mai multe leturghii și colive... și adu cât mai multe proaste la biserică! Slavă Tatălui și Fiului și Sfântului Duh... pe mă-sa de popă cu preoteasa lui și cu tot comitetul lui bisericesc!... răspunse Moromete Catrinei, care se întorcea de la biserică și se opri lângă stanoagă.

– Ce se mai bucură Satana când te aude! continuă Catrina cu busuiocul în mână. Uite așa bate în pumni de bucurie!

– Du-te, fa, d-aci, zise Moromete vesel, și când Catrina se întoarse să intre în curte, Moromete întinse un picior prefăcându-se că vrea să-i pună piedică, la care Catrina se feri și îl amenință cu busuiocul:

– Negru trebuie să fie sufletul tău, îi spuse. De păcate și de tutun, adăugă ea stăpânindu-se din răputeri să nu râdă.

Era furioasă că ținea totuși la el, așa păcătos cum era, dar se străduia să uite de asta, ca să nu-și strice starea ei lăuntrică de sfințenie.

Moromete rămase mai departe pe stanoagă podiștei. Arăta într-adevăr bucuros că îl păcălise pe agent. Stătea pe stanoagă și se uita cu atenție pe șosea, fără grijă, fumând liniștit, întorcând din când în când capul după cineva. Într-o vreme se auziră niște lovituri puternice dinspre curtea vecinului și se întoarse mirat să vadă ce era. Victor Bălosu se urcase pe spinarea coșarului și, cu un topor în mână, descleia acoperișul și căpriorii. Lovea cu toporul și părea îndârjit. Pesemne că tatăl său îi și spusese despre a doua discuție avută cu Moromete. Întâi zburară vârfurile putrede ale coșarului, apoi căpriorii și stinghiile care susțineau șindrila. Victor Bălosu apucă apoi acoperișul și după ce îl desprinse din ultimele cuie, îl aruncă la pământ. Trosnetele și pocniturile tulburau liniștea dimineții de vară. Între timp, ca un huruit îndepărtat se auzea dinăuntrul casei zgomotul mașinii de cusut. Când avea mult de lucru, Aristița lucra și duminica.

Paraschiv terminase de rânit în grajdul cailor. Acum stătea cu mâinile în buzunarele pantalonilor lui militărești, singurii pe care îi avea, rezemat de ușa grajdului și se uita și el spre șosea. Moromete se ridică de pe stanoagă și intră în curte. Văzându-și feciorul, se uită la el lung și în tăcere. Se uită apoi prin curte, peste grajduri, peste ulucile înnegrite și rânjite de ploi, peste grădina goală acum de salcâmul ei falnic; umbre de îndoială și nesiguranță

îi licăreau acum în priviri. Mototoli ziarul în pumn, se apropie de prispă, se așeză și oftă. Paraschiv se uita la el mereu, cu mâinile în buzunare, nemișcat și încremenit, parcă ar fi fost totuna cu peretele de pământ netencuit al grajdului.

– Paraschive, chemă omul cu glas tainic.

– Ce vrei? mormăi flăcăul fără să se miște.

După câteva clipe, simțind parcă ceva, Paraschiv se urni de lângă perete și se apropie încet de tatăl său. Se așeză lângă el pe prispă, abia privindu-l cu o ușoară urmă de interes. Moromete îl măsură de sus până jos, parcă nu l-ar fi cunoscut, vru să spună ceva dar se opri. Apucă ziarul de pe prispă și încet de tot, cu migală curioasă, începu să-i rupă marginea albă. Fruntea lui bombată și limpede era acum încrețită. Aștepta. În așteptare, oftă din nou și greși ruptura ziarului. O aruncă, oftă iarăși și începu să rupă alta, mai încet și mai cu grijă ca la început, cu mai atentă migală.

– Ce e, mă? îngăimă Paraschiv, moale, lipsit de chef, neînțelegând ce aștepta tatăl său de la el.

Moromete își privi a doua oară fiul, de astă dată mai pieziș, mai ascuns. Nu-i răspunse. Din nou ochii îi rătăciră peste curtea goală, plină de lumina fierbinte a soarelui, peste pereții netencuiți ai grajdului și peste căruța murdară de pământ pe care agentul o scosese de sub umbra salcâmului din dreptul porții. Se uită din nou la Paraschiv, dar de astă dată își reveni, nu mai vru nimic de la el, se făcu nepăsător și ceru fiului să-i dea o țigare.

Paraschiv însă nu-i dădu, înțelegând pesemne că nu era vorba de țigare. Se sculă de lângă tatăl său și se îndepărtă spre grădină. Își ținea și acum mâinile în buzunare și călca nepăsător. „Vreți nepăsare? parcă întreba. Și eu mă pricep la așa ceva. Sigur, acum ai vrea să ai banii lui Bălosu, parcă îi spunea el tatălui său, dar când eu am vrut să-i fac, ți-ai bătut joc de mine. Acuma descurcă-te!”

Nu înțelegea că tatăl său nu-l chemase pentru a-l învinui de ceva.

XXV

Plecând furios de pe podișca lui Moromete, Tudor Bălosu simți nevoia – o simțea pentru întâia oară – să se întrebe dacă ceea ce se petrecuse între el și vecinul său era din vina lui sau din vina vecinului. Nu se întâmplase încă nimic, dar avea să se întâmple, simțea că de aici înainte avea să dorească și mai mult să-l vadă pe Moromete așa cum îi țâșnise în clipa aceea dorința,

adică acesta să vină la el la poartă și el, Tudor Bălosu, să-și bată joc de el și să-l umilească.

Îi povesti într-adevăr lui Victor cele întâmplate și avu bucuria – și întrebarea despre cine era vinovat se stinse și ea – să-l audă pe Victor amenințând:

– O să-i arăt eu domnului Moromete. He, rânji Victor, domnul Moromete vine în casa mea și bea țuică și pe urmă se duce și-l pune pe Dumitru lui Nae să-și bată joc de mine! Lasă, tată, pun eu mâna pe locu ăsta de casă, nu e vorba de asta... Dar nu e întâiași dată când domnul Moromete își bate joc de noi! Ai răbdare!

Era întocmai cum gândea și Bălosu.

După ce desfăcură coșarul, se așezară la masă grăbiți. Vroiau să se înțeleagă cu Boțoghină chiar astăzi și pe seară să se ducă să vorbească cu avocatul pentru contractarea vânzării. Plecară spre marginea pădurii, să mai vadă încă o dată locul lui Boțoghină. Conveniră că nu trebuie să dea mai mult de cinci mii de pogon și se îndreptară apoi spre casa acestuia. Omul era taman la masă când cei doi intrară în curtea lui și îl strigară să iasă și să-i apere de câini.

Casa lui Vasile Boțoghină era așezată la trei-patru case de fierăria lui Iocan. Avea o curte mititică în mijlocul căreia stătea căruța omului; nu avea nici șopron, nici vreun salcâm mai umbros sub care s-o vâre. În fundul curții se vedea un fel de gard mic din nuiele care despărțea casa și bătătura de o grădină la fel de mică în care Vasile Boțoghină avea câteva straturi de ceapă și usturoi. Între grădină și curte omul făcuse un grajd pentru cai.

– Ia vezi, Irino, cine e la poartă, zise el când auzi câinele hămăind.

Vasile Boțoghină avea doi copii. Pe Vatică, un băiat de vreo treisprezece ani, și o fetiță pe clasa a treia primară, Irina. Vasile Boțoghină se însurase din dragoste și Anghelina, nevastă-sa nu-i adusese ca zestre decât casa în care stăteau.

Fetița ieși pe prispă și se întoarse numaidecât îndărăt cu niște ochi parcă speriați, deși nu văzuse altceva decât doi oameni.

– Doi inși, zise ea încet, chiar șoptit, ca și cum cei de la poartă nu trebuiau să audă aceste cuvinte.

– Mă, Boțoghină, se auzi tot atunci glasul lui Tudor Bălosu.

– ăsta e Tudor Bălosu, zise Boțoghină sculându-se de la masă și ieșind în prag.

– Dă, mă, în câini, zise iar Tudor Bălosu. Ce făceai? Ești la masă?

– Hai că nu e p-aci, e dus prin grădină, intrați! răspunse omul din prag, frecându-și mâinile de mămăligă.

Vatică și Irina, auzindu-i pe cei doi apropiindu-se, se sculară de la masă și încercară să treacă în odaie, dar chiar atunci Tudor Bălosu și fiul său îi văzură în dreptul prispei și Victor spuse repede și tare:

– Mai bună masă! Dar stați, stați și mâncați...

– Am cam terminat cu mâncatul, zise mama copiilor, ridicându-se și ea de la masă.

Vasile Boțoghină stătea în prag și nu se mișca. Cei doi, văzându-l că nu se mișcă și nu spune nimic, se așezară pe prisma casei.

– Treceți înăuntru, zise și Boțoghină, făcându-le semn cu mâna și dându-se la o parte din prag.

– Nu, că nu stăm mult, răspunse Tudor Bălosu așezându-se mai bine pe prispă. Ce mai faci, Boțoghină?

– Ce să mai fac? Dau din coadă să ies din iarnă. Am fost de dimineață și am potcovit niște cai. Începuse unul să cam șchioapăte, că nu-l potcovisem de mult...

După un timp de tăcere, fiindcă cei doi nu spuneau nimic, Boțoghină continuă:

– Am terminat și noi de sapă și așteptăm să plouă iar, să băgăm rarița în el. Mai prost cu secerea, n-am seceri, trebuie să mă duc zilele astea pe la gară să vedem cum fac de niște seceri...

– Pe ce clasă e, mă, fata ta? Întrebă Tudor Bălosu uitându-se la Irina care stătea puțin pitită pe după prag și asculta.

– Spune, mă, lui nean-tău Tudor, pe ce clasă ești, zise Boțoghină întorcându-se spre fiică-sa.

– Sunt în clasa a patra, răspunse Irina rar, rotunjind fiecare cuvânt și aruncându-și privirea pieziș.

– Și a mea e pe-a patra, zise Tudor Bălosu ca să spună ceva.

– Ei! făcu Victor Bălosu ridicându-se de pe prispă și prefăcându-se grăbit.

– Mai stai, Victore, zise Boțoghină alb.

– Ce să mai stau! Nu mai stau, mă duc pe la ăsta al lui Voicu să mă rad.

Se făcu iarăși tăcere, Victor nu plecă. Vasile Boțoghină se întoarse în prag și vorbi:

– Vatică, ei, ai mâncat! Eu zic să te duci cu caii. Până te aranjezi, până ajungi, se duce *soarele*.

– Mai lasă-l să se mai odihnească, zise femeia din tindă, răsturnând masa și deretecând.

– Ce să se mai odihnească! Se odihnește pe câmp. Până în seară se tot odihnește, că n-are altă treabă.

Vatică ieși din casă cu capul în jos și porni încet spre grajdul cailor. Era un băiat cam galben la față, dar destul de înalt și de bine făcut pentru anii lui. Semăna cu tatăl său. Picioarele desculțe erau negre de soare și de pulbere. Peste mijloc cămașa îi era spumuită de jur-împrejur, din cauza sforii cu care era încins. Un genunchi al izmenei era și el spumuit, celălalt era cârpit cu un petic negru de basma, și abia îi ținea partea de izmana de la genunchi în jos. În unele locuri sfoara de cânepă cu care era încins stătea chiar pe piele. Boțoghină îl petrecu din ochi până ajunse în grajd și în același timp îl înjură:

– Lapădă, mă, sfoara aia, raiul mă-tii de bleg, nu vezi că-ți roade pielea?

– Cum o să merg, mă, așa?! se răsti băiatul înfuriat.

El se descinse de sfoară și cămașa îi căzu ca o fustă de jur împrejur. Rupturile și pielea i se vedeau și mai rău.

– Cum să merg așa?! zise Vatică, uitându-se arțăgos la tatăl său.

– Mergi așa! Ceara mă-tii! Ce! Te vede princessa? răspunse tatăl cu glas moale. Apoi, după câteva clipe, zise iar: Hai, Vatică, tată; lasă, mă, că nu ești flăcău! Uite, acum după secere am să pun pe mă-ta să-ți facă o cămașă d-aia cu piepți! Am eu grijă de tine!

– Ai tu grijă de mine! mormăi băiatul aruncându-se în spinarea unui cal. Haidaaa! scrâșni el lovind cu putere calul, care țâșni în aceeași clipă din loc și ieși ca un glonț pe poarta de la drum.

– Încolo, ce mai faci, Boțoghină? Am auzit că vinzi niște pământ! „Boțoghină cică vinde niște pământ“, spunea unul mai alaltăieri, zise Tudor Bălosu în treacăt.

– Da, am spus, răspunse Boțoghină încet. Spusei și azi-dimineață. Îmi trebuiesc douăzeci de mii de lei.

– Aha! făcu Tudor Bălosu, ca și când cine știe ce ar fi fost de înțeles. D-aia am venit să te întreb. Noroc că am niște gologani... Altfel!...

– Irino, ia du-te încolo pe la fete, hai! zise Boțoghină uitându-se la fiica lui și făcându-i semne aspru cu capul să plece.

Fără nici un chef, fetița se dezlipi de lângă prag și o luă spre poartă. Spre deosebire de fratele ei, Irina arăta mult mai mică decât trebuia să fie față de cei zece ani pe care îi împlinise. În schimb, părea mai sănătoasă

decât el. *Picioarele* ei micuțe erau curate, și la chip amintea de frumusețea oacheșă a mamei. Într-o zi de iarnă, tatăl ei, răsfoind o carte de geografie, se oprise la o poză și începuse să râdă. „Uite-o pe Irina“, spusese el, arătându-le la toți o mică chinezoaică de pe pagina cărții. Fetița își lăsase buza în jos și începuse să plângă. Semăna într-adevăr cu poza din carte, cu umărul stâng ridicat puțin mai sus decât cel drept, cu umerii obrajilor înalți și apropiați de frunte. După câțiva ani se schimbase însă cu totul; liniile feței căutau mereu asemănarea și frumusețea mamei. Numai umărul ridicat rămăsese ca și înainte, lucru care o făcea să pară cu gâtul strâmb.

– Dau jumătate din lot, zise Vasile Boțoghină încet, când fetița se îndepărtă.

– Aha! făcu Tudor Bălosu nepăsător. E bine să se caute omul. Pământul poți sa-l pui la loc, dar viața... Mă, Boțoghină, tu știi că am venit la tine și anul trecut. Mă gândeam să vând toate oile, să mai pun ceva și să cumpăr două vaci, tinere, de lapte. Ți-am spus de atunci că ți-aș fi cumpărat un pogon, două, pentru trifoiște, alea de pe lângă pădure și gărlă. Acum e altă socoteală. Ei, cu cât dai pogonul?

Victor Bălosu se uită uimit la tatăl său când îl auzi spunând că nu-l interesează pământul de lângă gărlă. Tocmai că despre acele pogoane vorbiseră amândoi cu câțva timp mai înainte.

– Păi cu cât să-l dau?! Atât e prețul! Șapte mii!

– Aha, îngână celălalt. De unde e prețul ăsta?

– Cum de unde e? ăsta e prețul pământului!

Tudor Bălosu se uită nepăsător prin vârful salcâmlor.

– Bine, Boțoghină, zise el după un timp. Încolo, ce mai faci? Ai terminat de sapă?

– Mai am nițel... Numai că e cam prost cu rarița. Trebuie să mă duc pe la fierarul ăsta să-i ascută limba, că nu știu în ce s-a înfipt când spărgeam pământul cu ea și i-a plesnit buza...

– Aha! Bine, mă! îngână Tudor Bălosu, ridicându-se. Ce faci după-prânz? Vii devale? Vin p-acolo să mai stăm de vorbă.

Vasile Boțoghină nu răspunse decât târziu. Felul nepăsător al celui care vroia să cumpere îl neliniștea. Tudor Bălosu nu părea hotărât să sfârșească repede socoteala, așa cum ar fi vrut Boțoghină.

– Ascultă, nea Tudore, vrei să cumperi pământ? întrebă Boțoghină nemulțumit.

– Păi nu-ți spusei? răspunse Bălosu din mers, fără să se mai întoarcă, îndreptându-se agale și nepăsător spre poarta de la drum.

Boțoghină îl privi din urmă și o clipă întârzie uitându-se în ceafa albă, nearsă de soare a lui Bălosu. Clipa aceasta cât și privirea ascuțită a celui din spate îl făcu pe Bălosu să se oprească și să se întoarcă pe jumătate spre Boțochină.

– N-auzi, mă, ne întâlnim deval! Boțoghină! Ce treabă ai?! Fiecare cuvânt scos de cei trei oameni scârțâia, nu se lipea de celălalt, nimerea alături, nu se putea rotunji și încălzi, atât Boțochină cât și Bălosu se uitau în lături, întorceau capetele în altă parte când unul din ei deschidea gura.

– Poate că nea Vasile o fi vrând să aranjezi acum, tată, zise Victor Bălosu, oprindu-se și el și întorcându-se pe jumătate spre Boțoghină.

– Păi ce să aranjez, mă?! Ce să aranjez? Nu tot trebuie să vorbim cu Voicu Dobrescu să ne facă vânzarea la ocol? D-aia ziceam să vină deval!

Atunci se auzi un glas aprig din tindă:

– Haide, Vasile, ce tot ții oamenii de vorbă; fă așa cum te-ai înțeles, nu mai tot ține oamenii!

Cei doi deschiseră poarta de la drum și ieșiră. Vasile Boțoghină se întoarse în tindă și se așeză pe prag, încrețit la față.

XXVI

Femeia terminase de strâns masa și se ștergea pe față de sudoare cu o treanță nu prea curată. Când îl văzu pe bărbat așezându-se, încremeni cu treanța pe un obraz, în timp ce cu o mână își vâra sub basma șuvițele de păr care îi acopereau urechile. După aproape cincisprezece ani de la măritiş, nevasta lui Boțoghină nu mai păstra din frumusețea ei de atunci decât gura și ochii. Avea obraji subțiri și înăspriți, iar fruntea parcă i se îngustase. Semăna cu o țigancă pribeagă, cu fața arsă de vânturi și ploi, înnegrită și îmbătrânită înainte de timp. Numai când stătea liniștită fără să vorbească sau să se uite undeva, abia atunci liniile gurii se rotunjeau ca un desen luminos și împrăstiau de pe chipul ei asprimea și urmele anilor. Când vorbea sau se uita undeva și vedea ceva de făcut, trăsăturile rotunde și liniștite ale buzelor se stricau, lumina ochilor se întuneca.

– Vasile, mie de ce nu mi-ai spus nimic de pământ? Cum o să vinzi pământul?! Copiii ce au să facă fără pământ? Îi arunci pe drumuri, ce faci cu ei?

Vasile Boțoghină se uită la femeie lung și după câteva clipe șopti:

– Cum nu ți-am spus de pământ! Nu ți-am spus că-mi trebuiesc douăzeci de mii de lei?

– Ei și dacă îți trebuiesc douăzeci de mii de lei, trebuie să vinzi din pământ? Întrebă Anghelina cu un glas în care uimirea și îndărătnicia abia erau stăpânite.

Omul încercă să-i prindă privirea, să-și dea seama ce vrea să spună, dar Anghelina stătea țeapănă în mijlocul tindei, cu treanța murdară în mână și cu pleoapele și trăsăturile feței încordate și lăsate în jos. Se vedea din înfățișarea ei că nu se gândise nici o clipă că pentru douăzeci de mii de lei trebuia vândut din pământ. Neînțelegerea aceasta îl turbură pe bărbat:

– Dar ce-ai vrea tu să fac, de unde să iau douăzeci de mii de lei? Ce să vând? Dacă ași putea să mă vând pe mine m-ași vinde, dar cine mă cumpără? zise el stăpânindu-se, încercând să-și ascundă turburarea, vorbind liniștit, cu glasul limpede.

– Da, și noi ce ne facem? Întrebă femeia, dezbrobodindu-se cu o mișcare aprigă.

– Păi așa întreabă, nu te rezezi că de ce nu ți-am spus... Om vedea noi; un an de zile până mă fac eu sănătos n-o să murim!

– Păi dar, te rezezi la pământ, ce-ți pasă ție! Ai uitat că ai doi copii care umblă cu spinarea goală. De doi ani de zile de când umblu cu o singură fustă pe mine... Să ieși și tu până la poartă, nu poți să te duci, că râde lumea de tine! Tot timpul cu gura căscată; una-două, la munte, una-două, aoleo, să facem bani, aoleo că ăla se duce după porci, o viață întreagă ai alergat ca un besmetic și când veneai cu banu, hop cu el în buzunarul percitorului... Și-ți spuneam: „Măăă, nu vezi că degeaba alergi? Ai șase pogoane de pământ, fă cum a făcut ăla și ăla, vinde și scapă de percitor și pe urmă dacă poți să mai faci, mai pui la loc...” „Nuu! Taci, tu-ți raiul mă-tii! Taci, ceara mă-tii!” Acu’ vii la vorba mea și nu mi-e de mine că mă lași despuiată, dar te-ai apucat să faci copii!

– Și tu ce vrei să faci acum? Întrebă omul uitându-se ascuțit la femeie.

– S-a mai îmbolnăvit lumea și nu și-a vândut pământul. A stat omul acasă, a mai mâncat un ou, a mai tăiat un pui și dacă a avut zile, a trăit!

– Da, las’ că știu eu!... Tot așa s-a uitat și alde Florea lui Gogoasă la pământ. „Eu, mă? striga. Decât să ajung ca alde Țugurlan fără pământ și să râdă lumea de mine, mai bine la cimitir.” Pe urmă se ruga de muiere să-i bage pumnii pe beregăți...

Anghelina se îmbrobodise strâns și se așezase pe pragul prispei. Gura ei frumoasă era încleștată și crâncenă. Stătea cu gâtul înțepenit și se ferea să-și privească bărbatul. Vasile Boțoghină simțea cum nevasta lui se stăpânește să nu țipe.

– Eu îți spun una și tu îmi dai zor cu Florea lui Gogoasă.

– Păi tu ai uitat, fa, ce-a pățit Măria lui Turcin astă-toamnă? Vrei să mă duci la cimitir? Întrebă omul plin de mânie. Cu ce mă duci, fa, la cimitir? Nu tot trebuie să vinzi?

– Vorbești parcă ai fi proasta în târg, răspunse Anghelina tăios. Mai bine nu m-ai fi luat, dacă n-ai fost în stare de-o casă! Parcă am fost din alea care să-ți puie sula în coastă să-i cumperi marchizet și pantofi de lac. Toate iernile cu gura căscată pe la munte și nemâncat și nedormit. Cum să nu te îmbolnăvești? N-am să uit pân-oi muri iarna de-acu' trei ani, când; ai pus porcu în căruță și te-ai dus de l-ai dat! Ce-ai făcut? Ce-ai făcut?! Stăteai cu banii doldora și când venea ăla, *fonciirea, fonciirea*, te uitai ca blegu, nu puteai să-l dai afară pe poartă. Ai lui Moromete nu plătesc cu anii și trăiesc și nici pământ n-au vândut...

– Fă, tu nu vrei să taci odată din gură? strigă omul nestăpânit. Când ți-oi da una acuma îți mut fălcile în partea ailaltă. Ce-ai fi vrut să fac, fa, ce-ai fi vrut să fac? Să-l las să-mi ia țoalele și brișca din bătătură?

– Să nu te fi îmbolnăvit să fi vândut din pământ și să nu fi alergat ca besmeticu toată iarna. Acum erai sănătos și n-ai fi avut nevoie să vinzi trei pogoane. Așa a făcut toată lumea.

– Așa a făcut toată lumea?! Ai uitat, fa? Tâmpito! (Că mai bine nu ți-ași mai zice!) Cu ce-am cumpărat în vara aia plugul și rarița? Că doar nu mă duceam la munte ca Bălosu, să mă îmbogățesc!

– Da, te-ai repezit să cumperi plug nou, în loc să mai aștepți cum au făcut unii, și au luat când se mai ieftinise...

– Și cu ce aram, fa, că-ți dau una acuma?! Cu ce aram?

– Da' lumea ailaltă cu ce ara?

– Care lumea ailaltă? Care lumea ailaltă, fa, prăpădito?! Lumea ailaltă! Care n-a cumpărat, a avut de bine de rău un plug vechi. De unde era să iau eu un plug vechi? Tu nu vezi, fa, că ești proastă de dai în gropi? Și acuma ce vrei? Ti-e frică de pământ? Tu auzi, fa? Uită-te la mine, n-auzi, Anghelino?! Al dracului să fiu dacă dau o brazdă. Am să stau aici până o să cad pe brânci și atunci să vedem ce-ai să te faci. Să vedem cum ai s-o duci. Eu mă duc la cimitir, m-am săturat de atâta alergătură, dar să vedem ce-ai să

faci tu! Cum ai să trăiești tu, singură. Să te văd! Atunci să vedem ce ai să faci!

Omul tăcu, zvârli cu unghia piciorului o fărâmbă de mămăligă storcoșită alături de el și după un timp începu din nou:

– Că de ce am muncit și am alergat! Ce-ai fi vrut să fac? Să stau de pomană și să înjur ca alde Țugurlan? Am muncit cât am putut. N-oi mai putea munci, la cimitir e loc destul! Mă duc acolo și mă odihnesc și să te văd pe tine ce-ai să faci! Că dacă muncești, e rău, dacă nu muncești, e mai rău!

– Vezi că ai luat-o pe urmele Măriei lui Turcin, mârâi femeia. Măria lui Turcin vorbea tot așa: „Eu o să mor și o să mă odihnesc la cimitir, dar să vedem ce-o să facă Turcin fără mine“.

Vasile Boțoghină, al cărui glas se tot înmuiase până acum, ridică fruntea atins și mârâi și el (asemănarea cu Măria lui Turcin îl scosese din sărite):

– Când ți-oi da una, Anghelino!... De ce am luat-o pe urmele Măriei lui Turcin? Păi bine o să fie de tine, raiul mă-tii, când ai să rămâi singură?!

– Ce tot îi dai zor cu cimitirul? strigă Anghelina înfuriată. Una-două, la cimitir! Mă duc la cimitir! Du-te la cimitir, dacă nu mai ești în stare să trăiești!

Uimit de glasul nemilos al nevestei, omul rămase cu ochii holbați la ea, neștiind ce să răspundă. Stătea moleșit pe prag și răsufla încet. Vru să mai spună ceva, dar simți parcă zădărnicia vorbelor și tot atunci o liniște adâncă ai fi zis că îl atinse ca o răcoare și în același timp ca o deznădejde. Această nemișcare a omului se pare însă că înfurie și mai rău femeia:

– Se duce la cimitir! Mare brânză că te duci la cimitir! Nu striga tot așa Măria lui Turcin? „Să vedem ce-o să facă“...

Repetarea acestor cuvinte turbură pacea omului într-o clipă și el n-o lăsă să termine; sări drept în picioare și fără să mai facă vreun pas se îndoi ca o prăjină și o plesni pe femeie peste cap cu toată puterea. El făcu setos „ha“ și se lăsă tremurând pe pragul lui, roșu la față:

– Raiul mă-tii, nu vrei să taci din gură?!...

Anghelina se înghemui lângă tocul ușii și nu mai suflă. După un timp ea ridică ochii și se uită cu ură la bărbat.

– Nu-ți vine neam să taci, lovi-te-ar buba, mormăi omul gâfâind. Parcă ai fi Guica lui Moromete! Ce vrei, fa, ai? Ce te-a apucat? Eu spun că să vând, să scap de belea, ea că nu, că ce-au să facă copiii! Eu spun că n-am să vând, ea că am luat-o pe urmele... Ni așa, ni așa! Atunci ce vrei, fa? Ești

nebună! Spune ce vrei? Vorbește! Ai amuțit? Spune, fa, n-auzi, ce-ai vrea tu? Ai surzit?

Femeia tăcea înghemuită în colțul pragului, cu fața ca de piatră, și nu se vedea că are de gând să mai scoată vreun cuvânt, lucru care îl stârnea acum pe bărbat din ce în ce mai mult.

– Fă, tu n-auzi ce spun eu? Vorbește, să auz ce vrei tu. Cam ce te taie pe tine țeasta. Că de vândut când veni vorba o luași de la moș Adam, că de ce-am plătit fonciirea, că de ce-am cumpărat plug... Da, așa o fi! Nu e bine să dau din pământ, rămân copiii pe drumuri... Bine, nu mai vând, vorba ta, dacă am zile scap! Păi nici așa nu taci din gură! Ce vrei tu să fac? Spune! Ori acum ți-a luat moartea glasul, prăpădito! Mă faci să mai dau și în tine, parcă nu-ți ajunge că ai ajuns ca o lăiață! Ce să-ți fac eu? Că ai văzut și tu cum am muncit! Nu mai bâzâi degeaba că nu te-am omorât! De ani de zile nu ne-am mai certat și taman acuma te găsiși, când... Fă, tu n-auzi să nu mai plângi degeaba? Lasă. Sunt alții care au ajuns mai rău ca pe vremea ciocoilor. O să mă fac sănătos și atunci o să știm ce să facem! Fă, tu n-auzi că vine Irina și să nu mai plângi?

Poarta de la drum zdrăngăni și fetița, cu umărul ei puțin ridicat, se apropie în goană de prispa casei.

– Mamă, ieși afară! strigă ea îmbujorată de bucurie. Hai că vin călușarii: s-au oprit la Iocan și joacă acolo...

XXVII

Între prânz și seară, Birică se îmbracă de horă și se duse să-l întâlnească pe Nilă al lui Moromete.

Înainte de asta, însă, se petrecu acasă între el și ai lui ceva neobișnuit.

De obicei, duminica după-amiază, când se îmbrăca să se ducă în sat, aproape toată familia lua parte la plecarea lui. Nu se știe când și în ce fel se stabilise în familie că decăt să iasă toți în lume și să se facă de răs că sunt rău îmbrăcați, mai bine să iasă unul, bine îmbrăcat, iar ceilalți să stea și să nu se ducă nicăieri.

Birică îndura rău situația lui de flăcău mai mare între frați, deoarece toți îl așteptau să se însoare. Nimeni nu suflase niciodată nici un cuvânt despre acest lucru, dar seara, când Birică se întorcea și le găsea în dosul porții pe cele două surori, înțelegea că ele au stat acolo tot timpul și că nimic altceva n-au făcut decăt să stea și să se tot uite peste gard cum se scurg spre horă

fetele de seama lor. Totuși, Birică avea niște surori vesele și răbdătoare. Sufereau nițel duminica și apoi uitau.

Când fusese militar, ele avuseseră grijă să-l facă să nu simtă așa de mult asprimea cazărmii; îi trimiteau mănuși și ciorapi, îi scriau des, îi spuneau „ale tale surori Ileana și Gheorghita și părinți și frați care te dorim în tot momentul“...

Dar ele nu se schimbă nici după ce se făcuseră mai mari, adică nici după ce Birică se întoarse din armată și le găsi gata să iasă în lume. În multe familii ieșirea în lume dădea naștere la certuri cumplite, dar surorile lui Birică păreau să fi descoperit ele ceva deosebit... Erau foarte vesele și îl găteau pe fratele lor cu haz mare, numai ele știau de ce râdeau, îi călcau hainele, îi periau ghetetele și aproape de fiecare dată îi făceau în necaz că nu știe să ia *batistoare* de la fete.

Cu timpul însă veselia surorilor începu să-l apese pe Birică. Surorile se lăsau pe ele la o parte până într-atât încât cu adevărat nu puteau ieși nici măcar până la poartă; aceeași fustă veche, aceeași bluză arsă de soare și cârpită, „Nene, spuneau ele, ce zici de mătasea asta? Să-ți facem din ea niște piepți la cămașă, că nouă tot nu ne-ajunge!“ Sau: „Nene, din lâna asta să-ți facem mai bine o flanelă!“...

Mai bine!

Când le auzea așa, lui Birică îi venea să plece din sat, să se ducă nu se știe unde, să muncească nebunește câțiva ani și să se întoarcă plin de haine și de lucruri frumoase pentru surorile lui. Ținea la ele cu o durere pe care cu greu și-o ascundea prin cuvinte aspre, gonindu-le de la muncă, muncind el mai mult sau ridicându-se supărat de la masă și lăsând pentru ele bucatăria mai bună.

Astăzi însă, în timp ce se îmbrăca, băgă de seamă că ele lipseau și nici frate-său nu era acolo. Numai cei doi gemeni mai mici stăteau pe pat și se uitau cu ochii strălucitori la cămașa lui cu piepți de mătase, gata să sară să-i aducă apă să se spele, să-i țină oglinda sau cureaua să dea briciul pe ea.

Birică era tăcut și galben la față. Tocmai se încălțase și își trăsese pantalonii, când mama lui intră în odaie.

– Birică, spuse ea, fetele și tat-tău sunt supărați pe tine. Aseară și azi-noapte n-ai dormit și n-ai mâncat nimic... Noi n-am vrut să-ți spunem, dar ce cauți tu la aia a lui Bălosu? Noi am zis de la început că n-o să iasă bine, că n-o să vrea Polina să vie în casa asta cu atâția frați... Maică, Birică – și deodată mama, văzând chipul palid al feciorului, izbucni în plâns – las-o,

maică, nu te mai duce... Însoară-te cu o fată pe potriva ta... Ai să găsești tu o creștină...

Mama nu mai putu vorbi și ieși din odaie. Intrară fetele.

– Ce e, Birică, fir-ar a morții de minte pe care o ai tu! spuse cea mare mânioasă și jignită. De-aia muncim noi și ne căznim, să te vedem pe tine strigând pe la porțile lui Bălosu? Ce-ai avut aseară de-ai strigat și-ai înjurat ca un țigan? Numai asta n-ași fi crezut-o, să ne faci de râsul lumii!

– Parcă nu mai sunt alte fete! spuse și cea mică, roșie de necaz.

Între timp intră și tatăl și se făcu o clipă liniște. Văzând că tatăl nu zice nimic, fata cea mare înțelese că poate să-i dea ea mai departe.

– Nu e vorba că nu mai sunt fete! spuse ea rezemându-se de marginea patului și ținându-și pleoapele peste ochi. Nu e vorba de asta. Avea o expresie înțepenită și parcă spunea ceva învățat pe dinafară. Acest ceva însă era deosebit de necruțător și toată lumea, chiar și Birică, o asculta în liniște și tăcere, așa cum în liniște și tăcere se asculta ploaia sau vântul. Aia care e, să fie! reluă ea după o clipă. Dar dacă nu e, ia-ți gândul și vezi-ți de treabă, că d-aia ești flăcău! Muncim cu toții aici ca să trăim cum e bine, să nu zică lumea că alergi după ea din pricina pământului.

– Așa zice lumea! spuse tatăl cu un glas limpede, uitându-se o clipă neclintit la feciorul său.

– Dar nu e vorba numai de lume! continuă fata după ce tatăl își termină uitătura sa. Fiindcă dacă Polinei îi place, dă-o morții de lume, n-o să te apuci să lași pe cine îți place din pricina lumii! Dar ai umblat destul după ea, reluă fata cu un glas și mai înalt și mai aspru și mai îndârjit, și nu mai spuse nimic, încheie aici.

– Să mai umble și ea după tine, dacă îi place, spuse cea mică, ambițioasă, dar mama se răsti acum la amândouă fetele:

– Ho, ajunge! Nu vă e rușine? E frate-tău mai mare!...

Îi părea rău. Asemenea lucruri erau neobișnuite la ei. Era neobișnuit să se amintească de ce o anumită faptă era bună sau rea; aceasta trebuia să se știe.

Dar tatăl socoti că dacă acest lucru s-a petrecut, atunci să se meargă până la capăt.

– O fi el mai mare, dar a făcut armata degeaba. Un flăcău...

Dar mama socoti totuși că era destul.

– Ho! ajunge și tu! îl întrerupse ea. E flăcău, știe el ce face.

– Ce mai la deal și la vale, țină totuși să încheie tatăl. Birică! îl strigă el pe fecior.

– Ce vrei?

– Tu vezi cum trăim noi!

– Văd.

– Uită-te la fetele astea.

Dar Birică n-avea nevoie să se uite. Fetele totuși se lăsară parcă văzute, rămaseră neclintite una lângă alta, desculțe cum erau, cu fustele și bluzele lor care nu mai aveau culoare, cu brațele puternice, arse de soare, strânse la piept; stăteau astfel cu pleoapele peste ochi și arătau nespuse de mândre și de frumoase. „Astea suntem, păreau să spună. Sărace și curate; și niciodată n-o să murim după vreunul fiindcă ar avea pământ. Cui îi place! sfidau ele parcă niște flăcăi închipuiți. Și să știți voi că nu puțini vor fi flăcăii care să alerge după noi când o să ieșim în lume“.

– Vorbiți degeaba, spuse Birică posomorât. Nu eu am alergat după ea. Se gândi o clipă și continuă: Aseară n-am știut, că nu m-ași fi dus... A ieșit Tudor Bălosu și m-a înjurat!

– Bine ți-a făcut! afirmă tatăl, dar săriră cu gura pe el să tacă.

Birică continuă:

– De ce să mă înjure?! L-am înjurat și eu.

Încheie, astfel și nimeni nu mai zise nimic. Birică se întoarse la oglindă, să termine cu îmbrăcatul. Acum, surorile rămaseră să-l petreacă. Cea mică îi peria haina în timp ce cealaltă căuta ceva în chichița lăzii.

– Na, dă cu astea, spuse ea punându-i înaintea o cutie mică de cremă și o sticlă cu parfum făcut de ea în casă din levănțică și alcool.

Birică își puse cravata, sora cea mică îi ținu haina, se pieptănă și se parfumă, după care ieși pe poartă petrecut de privirile familiei și ale vecinilor. Costumul negru și cravata nu-i stăteau rău, spre deosebire de alți flăcăi pe care hainele orășenești îi făceau de nerecunoscut.

XXVIII

În drum spre Moromeți, Birică se luptă din răputeri să alunge supărarea pe care i-o pricinuisese tatăl său. Acesta îi vorbise ca și când el, Birică, ar fi uitat vreo clipă felul cum trăiesc ei. Ce-a vrut să spună? Că surorile lui... Era de neînțeles! Doar știa că trebuie să se însoare cât de curând, să lase drum surorilor, știa totul, ce rost avea să-i reamintească?!...

Având o stare turbure de nemulțumire și ură împotriva nu se știe cui și de pornire necruțătoare contra Polinei care îl zăpăcise cu dragostea ei, Birică ajunsese pe ocolite în fundul grădinii Moromeților – nu vroia să fie văzut de ai lui Bălosu – îl strigă pe Nilă printr-un șuierat scurt și se așează să-l aștepte. Era hotărât s-o vadă acolo pe Polina cu orice preț și, dacă s-o putea, să-i ardă câteva... Gândea că ea nu se purtase cinstit...

– Tu ești, Birică?

– Nilă, hai că vreau să vorbesc ceva cu tine, spuse Birică în șoaptă groasă.

Nilă se așează greoi și nu mai zise nimic. Se vedea după fața lui că bănuiește despre ce e vorba. Birică nu mai zise nici el nimic.

Stăteau sub un dud bătrân și tăceau. Nilă se gândea și Birică aștepta. Deasupra lor câteva păsărici se certau pe o cracă și țopăiau cu piciorușele lor subțiri ca firul de iarbă. Era cald și liniște, în aer nu se simțea nici o adiere. Pe o cracă mărginașă câteva frunze late ale dudului începură să pâlpaie slab, dar obosite se stinseră în nemișcare. Peste sat zgomotele erau parcă înăbușite chiar de la început, parcă se dormea în aer. Obosit și parcă mâhnit, Nilă se uită ținută la prietenul său.

– Vrei să vorbești cu Polina?... Să-i spun Titei s-o cheme?...

– Spune-i!

Nilă se ridică ceva mai vioi și vru să se îndepărteze, dar Birică îl opri:

– Nilă, șopti el mohorât. Adu și o măciucă...

Nilă se posomorî, nu înțelese dintr-o dată, apoi se împotrivi slab:

– Lasă, mă, ți-e frică de Victor?

– Nu, dar s-o am aici! mai spuse Birică.

Nilă se întoarse cu Tita, care și ea înțelese când îl văzu pe Birică lungit sub dud. Dar parcă nu vroia să se ducă.

– Vrei să vorbești cu Polina? întrebă ea. Arăta supărată. Să-i ia moartea cu neamul lor! spuse ea așezându-se. Nu știu cum o fi Polina, dar Victor, mă gândesc ce proastă am fost! Guica mă făcea de râs că ași vrea eu să mă mărit cu Victor! Și Victor sta acilea și nu zicea nimic... Nu mă duc eu la gardul lor! mai spuse Tita furioasă. O să creadă că strig să mă vadă el.

– Lasă, Tito! Du-te! șopti Nilă.

– Nu mă duc. O s-o trimet pe Ilinca! răspunse Tita și vru să se ridice, dar taman atunci Ilinca o strigă din curte și apoi glasul ei se apropie de grădină și o strigă iar:

– Tito, unde ești? Hai că trec călușarii!

Se auzea într-adevăr în liniștea satului cum se apropie cântecul lăutarilor. Birică, Nilă și Tita ascultară. Deodată se auzi strigătul prelung al mutului, urmat de țipetele ascutite ale muierilor și fetelor.

– Abreaaaaau!...

Tita se ridică, Nilă vru să se ridice și el, dar se uită la prietenul său:

– Hai să vedem călușarii!

– Dă-i dracului de călușari că-i vedem noi pe urmă... Te gătești și mergem pe urmă după călușari! răspunse Birică.

– Hai, Tito, du-te odată și spune-i Ilinchii, dacă tu zici că nu te duci! se supără Nilă.

Tita plecă, dar Ilinca întârzia să se arate. Călușarii se opriseră undeva foarte aproape și țipetele de spaimă vesele ale muierilor și fetelor nu mai conteneau.

– Ia hai, mă, până la drum, să vedem unde joacă! nu-și putu stăpâni Nilă nerăbdarea.

Se ridicară și se întâlniră cu Ilinca. Venea fuga să le spună că n-o poate chema pe Polina fiindcă s-au oprit călușarii la ei, și Polina e în casă, se gătește.

– Hai acolo! se hotărî Birică.

Lumea umplea toată curtea lui Bălosu. Nu era loc și năvăleau pe prispă și în grădină, în spatele casei Moromeților. Copiii cățărați pe garduri urmăreau mutul, gata să țipe și s-o ia la goană. Bălosu deschisese poarta spre șosea și, cu toate că împrejurimile casei erau înțesate, cea mai mare parte din lume rămăsese afară.

Birică și Nilă se înghesuiră prin grădină să ajungă mai aproape. Birică îi spuse Ilinchii să se strecoare ea până lângă prispă și când o ieși Polina să-i spună să vină după căluș sub dudul din fundul grădinii. El căuta totuși să se apropie de călușari, s-o vadă pe Polina când o ieși. Avu noroc cu mutul, care se repezi în mulțime urlând și lovind cu sabia lui roșie să facă loc călușarilor. Ținu piept năvalei înapoi și se împinse aproape de tot în față fără să ia în seamă lovitura pe care o primi de la mutul furios.

Tocmai se începea vestitul joc și călușarii se strigau unul pe altul să se adune: hăp! hăp! hăp! Se aliniară în mijlocul bătăturii cu fața spre pridvorul lui Bălosu și îl așteptară pe mut să dea semnalul.

Tudor Bălosu cu muierea și cu Victor ieșiseră în pridvor, Victor stătea în picioare, îmbrăcat într-un costum gri, cu cravată în dungi roșii la cămașă galbenă de mătase, cu capul gol și pieptănat lins. Arăta cam spălăcit la față,

dar era distins îmbrăcat și țeapăn. Tudor Bălosu și muierea, gătiți și ei de sărbătoare – Tudor Bălosu purta vestă neagră peste cămașă albă cu mâneci bogate, Aristița rochie de catifea albastră – stăteau pe scaun avându-l pe Victor între ei. Nu oricine putea primi călușul, care ținea mai bine de un ceas, și felul cum stătea Victor în picioare și se uita în jos la mulțime dădea de înțeles tocmai acest lucru.

– Mă, șeful ăla al călușarilor! strigă el, și când acesta se apropie de Victor, Victor îi spuse: Jucați călușul întreg! lucru care plăcu la toată lumea, fiindcă numai la Aristide și la câțiva din sat se juca în întregime acest joc rar. Aristița Bălosu părea mai retrasă și mai puțin mândră, și se uita din când în când spre tindă așteptând-o pesemne pe Polina, care întârzia.

– Mutule! strigă șeful călușarilor spre mut. Mă, Abreau, treci încoace!

Mormăind, Abreau se apropie cu oala în mână și se opri în fața călușarilor aliniați.

Nu era mut și nu-l chema Abreau, îl chema Costică Giugudel și rostul lui ca „mut“ în jocul călușarilor părea să fie al unui regizor sau director de scenă. În timpul jocului lovea groaznic cu sabia călușarii care oboseau sau jucau prost, iar călușarii erau legați prin jurământ să nu se supere și să nu întoarcă loviturile, ci doar să se apere cu frumoasele lor ciomege la care aveau legați clopoței. Călușul ținea trei zile, de Rusalii, și istovea cumplit pe călușari, căci era un joc cu atât mai frumos cu cât ritmul său ajungea mai încordat și mai intens.

Când speria și stropea cu ouă clocite muierele și copiii, mutul mormăia ca un urs sau urla ca un taur: aabreau! Purta o fustă murdară și zdrențuită sub care ținea ascuns falusul de lemn. Era boroșcoit pe mâini și pe față cu roșu și arăta înspăimântător.

Abreau se grăbi să facă așa-numita numărătoare, trecând de la un călușar la altul și mormăind nu se știe ce în dreptul vreunuia pe care îl știa mai slab. Se trase înapoi și se stropși la ei poruncitor:

– Hăp-șa!

– Hăp-șa! răspunse șeful călușarilor care apoi își întoarse fața de la mut și porni la pas, în tactul muzicii, ocolind în cerc cu jucătorii în urma lui. Toți aveau clopoței la picioare, la ciomege și la fes, betelii și caftane roșii. Erau oameni din sat, dar erau de nerecunoscut, arătau deosebit de frumoși în această îmbrăcăminte a lor. Jocul lor stârnea în sat o încântare aproape fără margini; era singurul joc care avea rigoarea lui veche: nu se putea juca decât în formație, în costume, cu mut și cu încă ceva care era greu de găsit

și de păstrat și anume un conducător neobosit și mai bun decât toți ceilalți care „să știe călușul“, adică să țină minte numărul și ordinea figurilor de joc. La a patra măsură șeful întorcea fața spre jucători și striga chemarea: hăp-șa! la care ceilalți, la măsura următoare, răspundeau în același fel. Din ce în ce însă chemarea șefului se lungea ca o rugămintă și în același timp ca o poruncă, până ce, deodată, el se întoarse cu totul spre jucători, ridică ciomagul deasupra capului și strigă aspru:

– Hăp-șa!

– Hăp-șa! i se răspunse și intrară în plin căluș, șeful jucând în fața lor, mergând de-a-ndăratelea și strigând mereu, în tactul trepidant al muzicii, aceeași chemare.

– Abreaaaau! izbucni mutul și se repezi cu sabia roșie în mulțime, care la vederea lui se năpusti îndărăt cu strigăte sălbatice de veselie și spaimă. Mutul scoase falusul de lemn și gonind și mormăind bestial de-a lungul cercului din jurul călușarilor începu să toarne peste el lapte și să spargă ouă.

Fără să se fi uitat spre pridvor, Birică simți că Polina a ieșit din casă și întoarse capul într-acolo luptându-se cu mulțimea care îl înghesuia. O văzu pe Ilinca apropiindu-se. Polina stătea în spatele maică-sii, în picioare, cu brațele strânse la piept. Văzând-o, Birică uită pentru o clipă totul și înverșunarea se topi în el ca și când n-ar fi fost. Ea arăta veselă și liniștită, și când Ilinca lui Moromete se apropie și îi șopti la ureche, Polina dădu din cap că a înțeles și continuă să rămână veselă, cu fața spre călușari.

Buimac, neînțelegând, flăcăul nu mai putu sta la călușari și se retrase spre grădină. Se duse sub dudul Moromeților și se întinse în iarbă cu fața în jos. Stătu acolo singur, așteptând spargerea călușului, care părea să nu se mai termine. Strigătele animalice ale lui Abreau, țipetele și râsetele ascuțite spintecau aerul până departe, iar printre ele, neîncetat, ritmul clopoțelilor, chemarea încordată a călușarilor, hăp-șa!, uneori istovită și lungă, hăp-șa și mereu în tactul rigid și intens al viorilor. Când în sfârșit muzica încetă și se auziră strigătele de astă dată răzlețe, hăp! hăp!, Birică sări în picioare. Viorile însă începură din nou. Uitase că după căluș flăcăii și fetele jucau și ei horele lor mai domoale.

Se întinse la loc în iarbă din nou mohorât și înverșunat, dar deodată tresări. Polina deschidea poarta grădinii și se apropia. Nu mai arăta veselă, dar nici nu se putea spune că ar fi îngrijorată de ceva. Se apropie totuși cu sfială de flăcău și când se opri îi dădu bună ziua.

– Bună ziua, Birică! îi spuse și avu o sticlire ciudată în ochi, când îl văzu cum arăta și cum stătea întins în iarbă.

Birică se ridică încet și se dădu după copac. Polina veni după el. Se uita la el drept, cam de sus și aștepta.

– Ce e, Birică? îl întrebă.

Era frumoasă, cum stătea înaintea lui cu fața aproape. Avea un obraz alb, bărbia rotundă și curată. Încă de tinere unele fete aveau pe chipul lor ceva muieresc. Polina nu avea, și nici nu se vedea că va avea curând, cu toate că împlinea douăzeci de ani. De obicei ținea pleoapele peste ochi și numai Birică îi cunoștea privirea vie, strălucitoare, umbrită totuși de ceva tainic care nici ea nu părea să știe ce ascunde. Acum se uita la el cu privirea aceea.

– Ce vrei, Birică? îl întrebă ea din nou și arăta parcă grăbită să se întoarcă la căluș.

– Va să zică, Polino, eu fluier la tine și tu îl trimiți pe tac-tău să mă înjure! spuse Birică întunecat.

Polina nu răspunse și nu se clinti.

– Te măriți, ai? spuse el, de astă dată cu un glas trăgănat de încordare și amenințare. Dumnezeuul tău că n-am știut eu cine ești! exclamă el acum cu o durere vie și se uită la ea crunt, gata s-o plesnească.

Ea nu se feri, ceea ce îl făcu pe flăcău să se abțină:

– Și nu puteai să-mi spui mai dinainte? Să-mi fi spus că nu-ți mai place și te...

– Păi, ți-am spus, zise fata.

– Când?

– Joi după Paști!

„Joi după Paști“ era o batjocură, adică niciodată. Ea îi spusese totuși ceva atunci la început când el adusese vorba de însurătoare.

– Joi după Paști, nu ții minte? repetă ea batjocoritor. Și pe urmă ce, trebuie să-ti spun ție cine îmi place? Pe cine îmi place pe ăla îl iau.

Birică o plesni peste față cu toată puterea. Ea țipă înăbușit și își duse brațele la ochi, dar nu se clinti din fata lui. Fiindcă el nu mai dădu, își descoperi ochii. Ardeau.

Birică o văzu și rămase nemișcat sub privirea ei, sumbru și necruțător. Dar ea nu clipea și o umbră de spaimă și un fulger de bucurie licăriră în privirea lui.

– Ei, te-ai răcorit?! murmură fata. Birică înghiți greu de câteva ori. Gâfâia.

– Hai, Birică, nu fi supărat! repetă fata, de astă dată cu sfială și teamă. Nu fi supărat pe mine, că mi-a fost frică de tata și d-aia n-am ieșit. Eu credeam că tata știe de tine, dar el a aflat abia alaltăieri... Stai să vezi cum s-a întâmplat...

– De ce nu mi-ai trimes vorbă? o întrerupse Birică mânios. Să mă fac eu de râsul lumii la poarta voastră!

– Birică! se rugă Polina cu o voce diferită de a lui, șoptită și fierbinte, și el începu s-o asculte posomorât și îmblânzit, pe chip cu o expresie care arăta, înainte ca el să fi știut, că se afla din nou sub puterea simțirii care o stăpânea și pe ea.

Era glasul ei cunoscut, glasul ei care îi aprinsese inima. Surorile lui, care îi ceruseră să fie necruțător cu ea, nu cunoșteau acest glas, iar părinții ei, care vroiau s-o mărite cu altul, nici ei nu-l cunoșteau.

XXIX

Tudor Bălosu cel puțin nici nu se gândea în clipa aceasta la ea. Pentru el măritișul Polinei se și terminase. Stan Cotelici avea douăzeci de pogoane de pământ și hotărâse în mintea lui – deocamdată nu știa nimeni de acest lucru – să-și mărite fata fără zestre și anume cu obligația scrisă din partea ginerelui că renunță la ea, ceea ce însemna la urma-urmei înzestrarea pe socoteala ginerelui, lucru greu de îndeplinit, dar acum nu se gândea la asta. În timp ce călușarii jucau și lumea se înghesuia în curtea lui mică, Tudor Bălosu constata încă o dată că locul din spatele casei lui Moromete îi trebuia ca aerul. Nu se mai gândea nici la Boțoghină, socotea afacerea încheiată, se întreba mereu ce anume ar fi de făcut să pună mâna pe locul Moromeților și nu vedea nimic și ura împotriva lui Moromete creștea în el în așa fel încât își dădea seama că această ură nu se va opri până ce nu-și va împinge curtea până sub casa acestuia.

Starea aceasta nu-l părăsi până seara, și la masă abia băgă de seamă că Polina întârzia de la căluș. După masă însă, cineva, o muiere, strigă la poartă și îi spuse Aristiței că a auzit că Birică ar fi furat-o pe Polina. „Așa o fi?” se interesă muierea. Aristița răspunse de formă că astea sunt vorbe, dar se întoarse în casă înspăimântată și îi spuse bărbatului ei care, auzind,

scoase un răcnet de furie. Victor înjură de astă dată fără nici o eleganță și strigă: „Hai, tată!“ și ieșiră amândoi din curte cu ciomege groase în mâini.

Nici nu se gândeau că Polina ar fi vinovată de altceva decât de faptul că e proastă și s-a lăsat amenințată de cel care a furat-o. Când îi spusese că a cerut-o Stan Cotelici, *ea nu zise nimic*, era deci limpede pentru ei că numai din prostie s-a dus după al lui Birică.

– Vezi, tată? Ți-am spus eu că trebuia să-i fi spart capul ăluia aseară când a fluierat în poartă, zise Victor. N-ar fi îndrăznit el acuma să-i iasă Polinei înainte.

La Birică era lumină în tindă și nimic neobișnuit. Într-un fel foarte pașnic, fetele spălau vasele, iar Birică-tatăl, în izmene, se pregătea să se culce. Rămaseră cu toți uluiți când, fără să strige sau să dea de veste cu ceva, Tudor și Victor Bălosu și încă vro doi, rude ale acestora, năvăliră cu ciomegele în tindă și amenințară să iasă Polina afară:

– Polino, ieși afară de bunăvoie și hai acasă, dacă vrei să nu intru eu peste tine! strigă Bălosu.

– Iar pe dumneata, dom'le Birică, dacă te mai prind că-i ieși Polinei înainte, pe cuvântul meu că-ți dau la cap! amenință Victor cu un glas iarăși elegant.

Numai că repede își dădură seama că Birică n-a fost el atât de prost să tragă acasă cu Polina. Intrară prin odăi se urcară în pod, căutară prin grajd și grădină...

– Ia lasă, Victore! spuse Bălosu într-o vreme, oprind cercetările. Ia hai acasă! Hai acasă că s-a terminat, s-a făcut de răs, dumnezeul ei de fată... Las-o că se întoarce ea, n-avea nici o grijă! dacă n-am s-o omor!

– Nu e vinovată ea, tată! spuse Victor cu glasul lui spălat. Ar trebui să mergem la șeful de post și să...

Dar se opri; își dădu și el seama că n-ar fi izbutit decât să se facă de răs.

– Ascultă, Birică, dacă voi credeți că o s-o las eu pe Polina la voi, vă înșelați! spuse Bălosu în pragul tindei, adresându-se tuturor. Atâta vă spun, că dacă Polina e proastă fiindcă n-am bătut-o, dumnezeul ei de fată, că trebuia s-o bat s-o omor, și credeți că o să-i dau pământ, vă înșelați amarnic, încheie el cu ceva din felul elegant de a vorbi al fiului său. Dar să știți de la mine, mai spuse în timp ce Victor și ceilalți se îndepărtau spre poartă, nici o brazdă n-o să-i dau și mai bine ați face să vă duceți acum și să-i spuneți acolo unde s-a pitit că n-o să mă împac cu voi orice-ați face! Să lase mai

bine fata să vie acasă și să fim oameni de omenie... Atâta să știți, să nu ziceți că nu v-am spus! Bună seara!

Bălosu se mai liniștise. N-avea îndoială că ai lui Birică l-au înțeles cum trebuie; să se însoare Birică-fiul cu o fată fără zestre, nu putea fi o glumă pentru ei.

Numai că familia lui Birică nu știa nimic. După ce ai lui Bălosu plecară, Birică-tatăl rupse tăcerea uimită care stăruia în tindă și porunci:

– Să se ducă cineva și să afle ce e cu ăla; să-i spună să se întoarcă acasă, dacă nu cumva e nebun!

Fata cea mare se îmbrobodi în tăcere și pieri grăbită în întuneric, întârzie cam mult, se întoarse cam după vreo două ceasuri. Ea spuse că a fost la ai lui Moromete și l-a întrebat pe Nilă. Acesta i-a spus că Birică s-a vorbit cu Vasile al lui Dumitru lui Nae să stea la ei cu Polina până mâine dimineată.

Fata arăta parcă împăcată cu ceea ce făcuse fratele ei. Ba, ceva din povestea aceasta începea chiar să-i placă.

– Ei, și ai fost la Dumitru lui Nae? întrebă Birică-tatăl supărat de înfățișarea fetei. Ce te râzi așa?

– Păi râd fiindcă Polina era gătită ca o mireasă, spuse fata veselă, dar fără să fie ea însăși prea convinsă că asta era pricina veseliei. Am fost la Dumitru lui Nae și i-am găsit în odaia curată, povesti ea. Erau cu Dumitru lui Nae și cu fi-său Vasile și cu toții stăteau și beau vin!...

Fata izbucni de-a binelea în râs, spre stupoarea familiei.

„Ei, bine c-ai venit, Ileano! m-a luat Birică în primire când m-a văzut. Ia stai tu colea, zice, lângă fratele tău și spune-mi că nu ești supărată pe mine“. „Eu pe tine?!“ zic. „Păi da, zice, că azi după-prânz m-ai luat la rost...“ „Treaba ta, zic, ești mai mare! N-o să te învăț eu!“ „Ei, ia lasă, Ileano, zice Dumitru lui Nae cu glasul ăla al lui. Ia lasă“, zice.

Fata pufni din nou și se făcu roșie de rușine, dar nu-și putea stăpâni veselia.

– Ce e cu tine?! se dumiri tatăl deodată. Ai băut ceva pe-acolo! constată el cu reproș.

– Să-l ia moartea pe Dumitru lui Nae, mi-a dat cu sila, se dezvinovăți fata, supărată acum că se făcuse de rușine dintr-un pahar de vin.

Toți înțelesesă că fata n-a mai găsit de cuviință să-i spună lui Birică și Polinei despre amenințarea lui Bălosu. Ar fi fost zadarnic, n-ar fi izbutit decât să le strice bucuria. Încât familia se împacă cu ideea că, bine sau rău, Birică s-a însurat.

În zori se pomeniră cu Birică și Polina intrând în casă, se treziră și rămaseră cu ochii mari și fără glas, iar mama abia putut să mai exclame:

– Birică, mamă! Iar Polinei: Și tu, Polino!

Se uitau la ei și parcă nu le venea să creadă că doi inși pot arăta atât de bucuroși, că le poate sta atât de bine unul lângă altul. Surorile cel puțin parcă se prostiseră cu totul, iar cea mică nu se sfii chiar să rămână mai mult timp cu privirea asupra Polinei și să spună:

– Ce frumoasă ești, țăță Polino!

– Maică, să vă fie cu noroc! se rugă parcă mama, apropiindu-se. Polina îi luă mâna și i-o sărută; mama o îmbrățișă, dar nu se putu stăpâni și izbucni în lacrimi. Polina însă era veselă, și la lacrimile soacrei ea se veseli parcă și mai tare.

– Nu plânge, mamă, că mai avem și nunta, spuse ea.

Adică dacă era vorba să plângă de bucurie, să plângă la nuntă, când bucuria o să fie mai mare, și aceste cuvinte sporiră și mai mult bucuria aceasta de acum, venită parcă pe neașteptate.

PARTEA A DOUA

I

În ziua când Achim se pregătea să ia drumul spre București, de dimineață căzu o ploaie scurtă și furtunoasă care se porni cu picături rare și puternice ca de piatră. Pe prispa casei Moromeților stătea un tânăr îmbrăcat într-o dulamă jerpelită și fuma în tăcere, gânditor, fără să ia în seamă ploaia care zguduia cerul. Achim se uita nemișcat la el, rezemat de stâlpul parmalâcului. În curând pământul se acoperi de clăbuci și aerul se încețoșa ca de toamnă.

Mai galben ca ceara – după bătaia cu pândarul îl prinseră iarăși frigurile – Niculae ieși pe prispă și se opri între tânărul tăcut și fratele său Achim. Catrina și fetele, Moromete, Paraschiv și Nilă stăteau și ei nemișcați, împrăștiați pe toată lungimea prispei și ascultau înfiorați zgomotele văzduhului.

– Chestiunea asta nu prea îmi vine mie la socoteală, spuse Moromete nemulțumit. Planta are sucurile ei care...

– Mai bine închină-te la Dumnezeu să nu dea piatră, îl întrerupse Catrina înfricoșată că omul ei cârtea acum împotriva norilor. Tito, Ilinco, închinați-vă voi, că ăștia...

Dar nu se închină nimeni. Din grădină se auzi zgomotul cuiva care vroia să intre în curte. Era Duțulache. Se ridicase dincolo de poartă cu labelle pe gard și schelălăia; poarta grădinii era prinsă în lanț. Câinele dădu ocol prin spatele casei, ieși în goană prin grădiniță și străbătu bătătura supărat și fleșcăit de ploaie, se piti sub streășină mică a grajdului.

– Duțulache, vin, mă, încoa'?! îl chemă Moromete familiar.

– Achime, după ce stă ploaia, pleci? întrebă Niculae cu ochii aprinși, uitându-se cu dragoste când la fratele său, când la tovarășul acestuia care stătea tăcut pe prispă.

– Da, plecăm, îi răspunse Achim.

– Și nu e așa că vă întoarceți taman la toamnă?

– Așa o fi!

– Bietul de el, l-a prăpădit de tot pârlita aia de Bisisica, murmură mama, la auzul glasului tremurat și plin de teamă al băiatului. I-e drag și lui să se ducă la școală, continuă ea. Copiii oamenilor stau cu cartea și el zace aci pe

capul meu și plânge în fiecare seară, zise Catrina mai departe, trăgând albia de spălat sub streșina casei.

– Păi să se ducă, de ce nu se duce! spuse Moromete iritat. Și ce să caute la urma-urmei? Că de trecut clasa tot nu-l mai trece! Atunci cum? Doar așa, ca să se afle și el în treabă?!

– Nu e vorba că să-l treacă clasa, zise femeia. I-e drag și lui... că toată ziua stă singur pe izlaz și i-o fi urât...

– Ce-i facem, Paraschive, ce dăm la caii ăia? zise Moromete luând vorba femeii din gură.

– Mai sunt niște coceni... mormăi Paraschiv.

– Și tu ce faci, Nilă, ce găinezi acolo pe scaun? spuse Moromete din ce în ce mai iritat. Ia du-te și adu hamurile alea să le mai dregem... Niculae, vezi unde e sula, ad-o încoace...

– Ilinco, dă-i sula lui tata, vezi că e pe poliță, deasupra ușii, zise Niculae fără să se miște dintre cei doi.

– Și zici că să te mai duci la școală! se răsti mama nemulțumită.

– Da' ce, o doare ghearele să-i dea sula de pe poliță?!... mormăi Niculae arțăgos.

În loc să se supere, femeia avu un zâmbet ascuns. Asemănarea dintre copil și tată o izbise în clipa aceea. „Neamul, lovi-l-ar moartea să nu se stingă!“ gândi ea.

După o jumătate de ceas ploaia se opri și Achim scoase oile din obor. Moromete stătea cu fruntea aplecată în hamuri și cosea. Abia când fiul ieși cu oile în drum și se întoarse să-și ia ziua-bună, omul strigă de pe prispă fără să-și ridice privirea din curele:

– Achime!

Acesta se apropie. Niculae se apropie și el, chipul lui galben se însuflețise de bucurie.

– Vezi cum îi faci p-acolo! mormăi Moromete mereu cu fruntea și cu sula în hamuri. Te laudai că... Tăcu câteva clipe lungi, apoi, deodată, încurcat și nemulțumit, ridică fruntea din curele: Soră-mea Guica clănțâne pe la toate ulucile că nu vă las să vă căpătuiți! înfipse sula adânc și se opri uluit: Auzi?! Nu vă las eu!

– Ai, mă, Achime, ce faci? Când mai ajungem noi la București? strigă flăcăul din drum.

Moromete își întoarse privirea spre poartă și observă:

– Ce e, mă, Cătănoiule?! Crezi că se mută Bucureștiul din loc?

– Hai, nea Ilie, dă-o dracului! răspunse flăcăul supărat.
– Du-te, mă, și aranjează-te, viu și eu acuma, zise Achim așezându-se pe prispă lângă tatăl său.

Moromete scoase sula din ham și se întoarse spre Achim:

– Na! făcu el. Uitați-vă la ăsta! Ce-o mai fi așteptând?! Ce mai aștepți, Achime?

Niculae izbucni în râs.

– Tu ce râzi, mă, ca proasta? se supără Moromete, căruia pesemne că nu-i ardea de glumă.

Achim se ridică de pe prispă și porni spre poartă.

– Vezi că peste o săptămână începem secerea, zise Moromete tare, cu spatele spre drum. Cumpără d-acolo câteva seceri și trimite-le prin ăsta al lui Scămosu... că n-avem cu ce secera.

– Unde îl găsesc eu pe Scămosu? răspunse Achim, oprindu-se din mers.

– Întreabă și tu pe cineva p-acolo: „Mă, unde trage alde Scămosu de la noi din sat?“ și o să-ți spuie! Fiindcă toată lumea îl cunoaște p-acolo! îl lămuri Moromete sarcastic.

– Hai, Ilie, lovi-o-ar moartea de vorbă! zise Catrina. Omul pleacă la drum și tu... Achime, ia-mi și mie o basma, că îmi iese părul prin cap, mi-e rușine și mie de muieri la biserică... se rugă apoi mama.

– Auzi, mă, Achime, ce spune mă-ta? zise Moromete dintre hamuri cu un glas furios. Trimite pentru ea și pentru fetele astea, așa, cam... o duzină de basmale.

Paraschiv și Achim izbucniră într-un râs, care mamei i se păru nerușinat. Ea se făcu roșie de mânie și nu putu înghiți batjocura:

– Și ce dacă zic? spuse ea. Zic și eu ca o mamă, care...

Moromete întoarse fulgerător capul spre ea. Catrina tăcu o clipă.

– Ia nu te mai uita! îl înfruntă apoi. „Așa cam o duzină de basmale!“ îi imită ea glasul furios și adăugă cu dispreț: Cloșcă! Stă între hamuri și vorbește! Guica al treilea!

Dar Niculae era vesel, și Catrina nu-l mai luă în seamă pe bărbatul ei. Se uita la Niculae care îi tot sărea lui Achim în spinare, încerca să-i pună piedică și cum acesta arăta pentru bucuria lui o înțelegere mai mult decât binevoitoare, Achim chiar promise că dacă anul ăsta Bisisica rămâne stearpă, are s-o taie la București și are s-o vândă. Ce ciudat era copilul ăsta, gândea mama despre Niculae. El nu-și ura frații vitregi...

– Niculae! îl chemă ea mai târziu, după ce Achim nu se mai văzu. Ia-o și tu prin grădină, vezi să nu bage tat-tău de seamă, și du-te la școală!

Nu pentru că taică-său ar fi avut ceva împotriva școlii, dar astăzi, după cum socotea Catrina, nu l-ar fi lăsat să se ducă la școală, l-ar fi prins pe Niculae să-i țină, de pildă, hamurile...

Nu mult după plecarea lui Achim, pe ulița Moromeților fu văzut șeful secției de jandarmi însoțit de doi soldați cu puștile în bandulieră și de un om cu capul bandajat. Căinii lătrau nu ca la urs, ci într-un fel deosebit, și anume așa ca pentru niște oameni-jandarmi. Mare îi fu mirarea lui Moromete când văzu, dintre hamurile și curelele lui, că șeful secției trece podișca și intră chiar la el în curte.

Duțulache, care până atunci stătuse liniștit, porni glonț fără să latre și ar fi sărit în capul șefului dacă acesta nu s-ar fi tras înapoi și nu ar fi închis repede poarta.

Catrina se sperie rău:

– Mă! îi spuse omului. Scoal' în sus. Jandarmii! Apoi către fete: Și voi ce stați? Intrați în casă!

– Ce-ai, fa, cu ele? zise Moromete, văzându-și de treabă...

– Moromete, strigă un glas din poartă, vin' până aici! Moromete abia acum ridică fruntea și se uită cu adevărat spre drum.

Chipul i se prefăcu surprins.

– Vin' până aici, Moromete, ce, n-auzi? strigă iar șeful de post, ezitând să intre în curte.

Moromete își lăsă fruntea în jos și spuse încet, înfigând sula într-o curea, ca și când ar fi vorbit hamurilor: „...Pe mă-ta și pe tine, găinarule! Parcă ai fi mâncat cu mine dintr-o strachină!“ Apoi ridică fruntea și răspunse cu un glas binevoitor, glumeț chiar:

– Acu' de ce m-oi fi făcând să mă scol degeaba?! Ce-i fi având cu mine?!

– Moromete, n-auzi să vii pân' la poartă?

– Hai, domnule, că n-o să te mănânce! De ce mai porți pușca aia în spinare? Dacă te mușcă îți dau autorizație să tragi în el...

Șeful de post, însoțit de cei doi soldați și de civilul bandajat la cap intrară în curte și se apropiară de prispa casei.

– Nea Ilie, zise șeful de post oprindu-se înaintea hamurilor, bună-dimineța!

„Așa!... pe mă-ta de ‘oț!’” își spuse Moromete în gând, satisfăcut. Apoi răspunse cumsecade:

– ‘Neața, domnule Florică! Stați pe prispă! Uite, mai dreg și eu hamurile astea, că s-au cam prăpădit... mai spuse el, deși nimeni nu-l întrebase ce face.

– Nea Ilie, unde e băiatul ăla al dumitale care a fost duminică cu caii prin Răteasca? Trebuie să-l iau la post, am primit o reclamație de la moșie. Azi-dimineață, personal, a venit la mine administratorul și a reclamat... S-a apucat cu omul ăsta, a băgat caii și oile în ovăzul moșiei, l-a bătut pe pândar până l-a nenorocit și i-a luat și pușca! Acum te-ai lămurit? Încheie șeful de post mai puțin familiar.

– Cine s-a apucat cu omul ăsta? Administratorul? întrebă Moromete după un lung timp de gândire.

– Moromete, nu te prefacă că nu înțelegi!! zise jandarmul.

Moromete nu mai zise nimic. Se căută prin buzunarul flanelii și scoase de acolo niște praf de tutun. Începu să rupă dintr-un jurnal. Stătea înconjurat de hamuri și nu spunea nimic. După chipul posomorât se părea că chibzuiește adânc ce trebuie să facă. Șeful de post își pierdu răbdarea.

– Haide, nea Ilie, că n-am venit să stau la taifas cu dumneata.

– Mă vezi pe mine tăifăsuind, ori nu ești în toate mințile?! răspunse Moromete ieșindu-și și el din sărite.

– Moromete, nu glumi cu mine că o pățești! zise șeful de post, strângând patul puștii și ridicându-se de pe prispă înfuriat. Cei doi soldați strânseseră și ei patul puștilor.

– De ce s-o pătesc? întrebă Moromete răsucindu-și țigarea. Apoi adăugă: Ce, m-ai prins cumva furând *găinii* și apăsă cu un anumit glas pe cuvântul *găini*.

– Cheamă băiatul, Moromete, și nu mai sta cu mine la discuție! zise șeful de post stăpânindu-se. Eu n-am nimic cu dumneata! Dacă ar fi vorba să am, întreabă-l pe Nilă, ălălalt băiat al dumitale, să-ți spună cum m-am purtat cu el la premilitară, când era s-o pătească. Ce dracu, ne jucăm de-a baba-oarba!? Ei, fir-ar al dracu’ de om, te porți bine cu el și el jefuiește moșia... Cheamă băiatu! Nu-i fac nimic, îi iau declarație și pe baza ei, să se judece cu ăsta!

Moromete prinse sula în mână și arătă în spate:

– Du-te la ăstălalt, la alde Bălosu, sau la alde Voicu Căinaru că și ăia au băieți care se duc cu vitele.

– Moromete, n-o mai scâlda, îți spun cu frumosu, zise șeful de post amenințând. Nu mă face să pun soldații pe urma lui și să spui că sunt om al dracului. Băiatul dumitale a fost cu caii și cu oile și a intrat pe moșia boierului.

– Nu e boier, e boieroaică! observă Moromete.

– Să știi că te dau în judecată și o pățești urât, îl preveni jandarmul. Omul ăsta nu minte! Crezi că i-a cășunat așa, ca orbul, pe băiatul dumitale?

– Dar ca pe ce i-a cășunat?! Ca orbul i-a cășunat, nu vezi? răspunse Moromete căznindu-se să-și lipească ȱigarea. Cine știe cu cine s-o fi bătut și fiindcă n-a mâncat destulă bătaie îl taie capul să intre în târla mea, cu șeful de post!

– Nene, zise paznicul înfumurat, eu n-am nimic cu dumneata. Dar știu că e băiatul dumitale. Am întrebat al cui este și mi-au spus. Am întrebat și pe băieți și mi-au spus: „Ai lu’ Ilie Moromete!“

– Ce vorbești? bolborosi Moromete absent. Iete-m’! Ai lui Moromete, ai? Deștept mai ești! Ce-i fi crezând, că numai un câine e ciunt de coadă?

– Moromete, cheamă băiatul și nu mai discuta! mârâi șeful de post uitându-se la soldați într-un anumit fel. Ia puneți mâna și căutați-l! ordonă el. Puneți mâna pe el, că dacă n-am să-i trag o bătaie de-o să...

Soldații intrară în casă tropăind, iar șeful de post porni spre grajduri, în drum se mai întoarse spre omul bandajat la cap:

– Îl cunoști, mă?

– Îl cunosc și mort, răspunse pândarul apropiindu-se și el de șef să caute.

– Cum să nu-l cunoști, dacă te-a picnit în moalele capului, observă Moromete vesel. Apoi se supără: în loc să te apuci de muncă, bați câmpii în *bocanci*, păzești pe boier!

Moromete nu s-ar fi supărat pe pândar dacă în legătură cu moșia nu și-ar fi adus aminte de discuția de la fierărie și de ȱugurlan. Avea dreptate ȱugurlan: prostu ăsta în bocanci în loc să vrea să rupă și el un lot din moșie, stă și o păzește să n-o fure cineva și trage cu pușca cu sare în copiii oamenilor.

– Auzi, mă, prostule, că nici nu știu cum te cheamă! reluă Moromete și mai supărat. Bine ți-a făcut, dacă zici că te-a bătut, și nu-l mai căuta degeaba, că a plecat la București; așteaptă-l și tu să se întoarcă. Până atunci poate că îți mai trage cineva o bătaie!

II

Jandarmi în curtea cuiva nu putea fi ceva de laudă. Catrina, de obicei înspăimântată în asemenea împrejurări, de astă dată stătea în tindă și nu-și putea înăbuși râsul. De la o vreme, mai ales de duminică încoace, bărbatul ei avea mereu starea aceasta de nemulțumire și iritare care ei îi stârnea veselia, o stare ciudată pe care ea o numea *suceală*. Moromete era într-adevăr nemulțumit de ceva, dar era parcă nemulțumit mai mult de însuși faptul că era nemulțumit decât de acel ceva care îi stârnea de fapt nemulțumirea. Catrina nu-și ascundea satisfacția când îl vedea apucat de starea aceasta, ea știa ce înseamnă, și se simțea parcă răzbunată.

– Aha! exclamă ea după ce jandarmul pleacă amenințând. Nu mai zici că suntem noi proaste?! Na! mai zi și acuma! Că ești deștept tu să te cerți cu un pândar! Ooo! exclamă Catrina ridicând o mână spre cer. Ai umplut pământul cu deșteptăciunea ta!

Moromete se uită uimit la mâna ei și în ciuda iritării care îl stăpânea, trebui să convină că nevasta lui era reușită.

– Intră, fa, în casă! răsă el uitând o clipă de starea lui. Vezi să nu-ți înfig sula asta undeva!

– Desfrânatule, spuse Catrina cu indignare bisericească. Ești mort după ședere și după tutun! Habar de grijă n-o să am, să știi! amenință ea. Și intră în casă triumfătoare.

Știa că n-o să treacă mult și o să le strige, pe ea și pe fete, să se sfătuiască cu ele, nefiind în stare, sau nevroind, nu se putea ști, să hotărască singur ce era de făcut.

Dar Catrina amenința degeaba: nu se putea stăpâni să nu fie alături de el. Tot așa se întâmplă și astăzi; când Moromete lăasă hamurile și intră în casă, ea chemă cea dintâi fetele cu glas îngrijorat:

– Tito, Ilinco! Hai la tată-tău! Hai, că ce-o să fie acuma fără oi, o să fie vai de capul nostru, o să mâncăm știr și urzici!

– Păi dar! exclamă fata cea mare supărată. Taci că te găsi grija! Când îl îndemnai pe tata să-l lase pe Achim să plece, mă făceai pe mine proastă!

– Ho! o opri mama împăciuitoare. Ho, că n-o să murim! Trăiește lumea și fără oi. Mai rău e de tat-tău, că vă duce grija și nu știe nici el ce să facă.

– Ba o să-i dau să mănânce numai urzici! se împotrivi Tita intrând în casă peste tatăl ei.

Paraschiv și Nilă nu erau acasă, plecaseră nu se știe unde. Niculae fugise la școală. Ilinca intră și ea în odaie și se așeză lângă sora ei. Stăteau amândouă supărate și potrivnice și păreau hotărâte să nu-i dea tatălui nici o mână de ajutor. Mama se așeză pe celălalt pat, dar nu prea aproape de bărbatul ei. Ea vorbi cea dintâi și spre surprinderea tuturor începu prin a-l învinui pe tată de un lucru la care nu se gândise nimeni până acum, și anume că nu era rău că i s-a dat drumul lui Achim la București, dar de ce trebuia să i se dea drumul cu toate oile? Nu se putea să fi lăsat aci șapte-opt dintre ele și să aibă familia ce mânca? Se putea, cum să nu se poată, dar așa se întâmplă într-o casă unde *stăpânul* sade toată ziua și bea tutun: toate ies de-a-ndoaselea și toți trag în toate părțile! Cum o să fie bine?!

Ce ciudat lucru! Auzind aceste învinuiri, tatăl nu numai că n-o opri pe mamă să vorbească mai departe, dar lăsându-și fruntea în jos, el parcă chiar o îndemna să-l învinuiască și mai mult. Ceea ce Catrina și făcu, și încă cu multă pricepere, deoarece nu era prima dată când jucau împreună, față de copii, această comedie.

– Că dacă ne-am învățat cu ele, acum o să fie rău... Mai bine nu le-am fi luat și n-aveam greutatea la bancă! Numai tu ești vinovat: cu cinci mii de lei pe care i-am plătit astă-toamnă la bancă cumpăram o vacă și era mai bine și nici prăpăditu ăla de Niculae nu se mai chinuia cu ele pe izlaz... Că am zis că din pricina lânii, că vaca dă lapte, dar oile dă și lână... Iar acum uite că n-o să fie nici una, nici alta, și fetele astea, râde lumea de ele! Râde Guica!

– Ei, mânca-o-ar pământul de Guică! spuse Moromete cu fruntea în pământ.

– Mânca-o-ar pământul, dar vine colea și te face de râs! i-o reteză Catrina cu asprime. Vine colea și râde de asta mai mare, că ar vrea să se mărite cu Victor!

– ...Pe mă-sa de Victor! mormăi tatăl posomorât.

– Pe mă-sa, pe mă-sa, dar ce-ți pasă ție dacă fata o să rămână aici nemăritată? strigă Catrina furioasă.

– Ia mai taci din gură, mamă, că nu e vorba de măritiș! Dacă e vorba să mă mărit, și mâine mă mărit! spuse Tita supărată pe mama ei.

Mama tăcu. Izbutise deci să atragă și spre ea supărarea fetelor.

– Chestiunea stă în felul următor, începu Moromete cu un glas mai puțin vinovat decât s-ar fi crezut, totuși prevenitor. Nu e asta care zice mă-ta, se adresa el fetelor, că dacă e să cauți în satul ăsta – și de astă dată se adresa mamei – n-ai să găsești o fată mai vrednică decât Tita. Nu e problema asta!

Și nici că am rămas vara asta fără oi! Că fetele astea sunt supărate și îmi spun mie că o să-mi dea numai urzici! Poți să-mi dai și scaieți, Tito, că eu nu mă supăr! o asigură el și rămase o clipă nemișcat și convins (adică toată lumea știe că el mănâncă orice și se miră că fata îl amenință cu urzicile).

– Hai, lovi-o-ar moartea de suceală, vorbește ca lumea, nu te mai fandosi! spuse Catrina, izbutind să nu pufnească în râs.

– Păi nu e problema asta!!! se dezvinovăți Moromete uitându-se la mamă și rugându-se parcă de ea, cu durere, să fie înțeles că nu e vorba de ce-o să mănânce el.

– Spune odată și nu mai ține fetele aici, că au treabă!

– Ce facem cu fonciirea! aruncă Moromete deodată grăbit și cu mâna făcu gestul: iată, asta e problema! Ce facem cu fonciirea, că vine ăla peste o săptămână și nu ne mai iartă! repetă el cu un glas dramatic. Că nu e vorba de urzici, încheie supărat și posomorât.

Dar atât glasul său dramatic cât și supărarea cu care încheie nu făcu fetelor nici o impresie. Tot așa, el părea mai mult supărat că era el supărat, că nu-i era lui bine.

– Atunci de ce n-ai făcut cum am zis noi? spuse Tita, ghicind această stare ascunsă a tatălui. De ce i-ai dat drumul la București? De ce-ai tăiat salcâmul? Dacă e vorba să răbdăm, barim să știm că nu răbdăm degeaba, că o să vie grâul și o să avem, nu să-l vindem să plătim banca.

– Și dacă nu pleca Achim la București cu ce plăteam? întrebă tatăl vrând s-o încurce, deși gândul fetei era limpede.

– Cu ce plăteam? Cu oile plăteam. Le vindeam și plăteam, spuse fata.

– Aha! făcu Moromete fără noimă.

– Și ne rămânea și lâna și aveam și ce mânca toată vara, spuse și Ilinca.

– Măi fetițelor! se rugă Moromete din nou, îndurerat că nimeni nu înțelege ideile lui atât de simple. Măi fetițelor, repetă el, păi nu ne-am înțeles noi că o parte din bani ne trimite Achim să plătim banca? Nu ne-am înțeles așa? Ce Dumnezeu, uităm de la mână pân'la gură? De ce să vindem oile? O parte din bani ni-i trimite Achim, iar ce n-ajunge pentru bancă, mai dăm din grâu! Așa s-ar făcea că ne-ar rămâne oile aici, am plăti banca și n-am vinde nici cine știe ce grâu! De ce nu înțelegeți voi!

Mama se prefăcu că a înțeles.

– Ar fi bine așa!

– Păi așa trebuie să fie! se miră Moromete că există îndoieli în privința asta. Așa trebuie să fie, repetă el convins. Vedem cu toții că Dumnezeu are

grijă de noi (și aceste cuvinte el le spuse ca să-i facă plăcere mamei), are să se facă grâu berechet și în felul ăsta scăpăm de bancă pe jumătate și ne rămân și oile! Nu mai spun de banii care le rămân lor! O să-i las să facă ce vor ei cu banii ăia! Și dacă o să fie cinstiți și n-o să se apuce să înșele lumea, o să fie bine de toți!

Moromete tăcu și mama se uită nedumerită la fete. Era limpede: avea să fie bine, de ce mai erau nemulțumite?

– Lasă, maică, răbdăm și noi vara asta! le mângâie ea.

– Dar ce-i facem cu fonciirea! turnă Moromete apă rece peste propria-i liniștire. Și ce-i facem cu fonciirea *acuma*! Că dacă ar fi să ne mai lase și anu ăsta, poate o veni vreo lege să ne mai taie din ea! Trebuie să vie, fiindcă toată lumea geme, dar ne apucă de ea *acuma*.

– Păi cât avem noi de dat? se interesă Catrina.

– Patru mii!

– Păi mai plătește și tu din ea acolo și las-o până la anu! îl sfătui Catrina. „Mai lasă-ne, Jupuitule, nu ne lua cămașa din spinare“, vorbește și tu cu el!

– Am vorbit... pe mă-sa de jupuit cu ochii ăia ai lui, am vorbit, cum să nu vorbesc, răspunse Moromete furios. M-a trimis la perceptor, zicea că numai perceptorul poate să mă amâie. M-am dus la ăla și ăla, oleu, nici nu vrea să stea de vorbă. Dar n-ar fi nimic dacă m-ar amâna până după culesul porumbului. Ași vinde și din porumb, că o să se facă și porumbul, și am scăpa, dar mă apucă *acuma*!

– Împrumută-te și tu la Aristide!

Asta era! Aici vroia să ajungă. De fapt hotărârea de a se împrumuta o luase el mai dinainte dar vrusese să aibă și girul fetelor. Moromete se ridică de pe pat și deodată părăsi consiliul de familie.

– Aoleu, mă dor oasele! se cumpăni el pe șolduri.

Avea cu totul alt glas. Se îndreptă spre ușă și ieși, lăsând-o pe Catrina să se descurce ea cum o știu cu fetele.

III

Aristide nu fusese cămătar și nu împrumutase bani decât la începutul începuturilor, acum vroia să se uite acest lucru, dând de înțeles că el se îmbogățise datorită politicii.

A împrumuta cu bani și a sta la pândă pentru ca în momentul potrivit să-l scoți pe om la vânzare sau a „ajuta“ pe cineva în așa fel încât ajutorul

acesta să-ți fie întors de cinci ori mai mult, de pildă să dai un sac de grâu și să-l primești înapoi după treieriş, dar la preţul din timpul iernii, în felul acesta putea să facă avere Tudor Bălosu, care niciodată n-avea să ajungă primar, dar nu Aristide, care străbătea judeţul pe motocicletă și avea deschisă uşa preotului, a judecătorului și chiar a prefectului. Aristide nu mai împrumuta nici bani, nici cereale, avea nevoie de ele pentru combinații comerciale în afara satului, care trebuia să rămână numai o piață, ca să zicem așa, a prestigiului politic și socotea că pe bună dreptate afacerile acestea mărunte cu oamenii sfârșeau totdeauna, din punct de vedere electoral, prost pentru cel care le făcea. Crâșmac, adversarul său țărănist, nici acum nu știa pentru ce, numai după doi ani, căzuse în alegerile pentru consiliile comunale.

Moromete știa că Aristide nu împrumuta bani, dar asta n-avea nici o importanță. Mult mai important era faptul că el, Moromete, se ducea la Aristide sa-i ceară ceva.

Casa lui Aristide era așezată în centrul satului, unde se încrucișau toate drumurile comunale și județene. Centrul semăna cu un cerc turtit și tăiat. De aici se putea apuca spre răsărit, șoseaua Glavacioc – București (80 km); spre miazăzi, spre Dunăre (60 km); gara era la 4 km de sat, iar spre munte, spre „creierul Carpaților“ cum spuneau oamenii, era de obicei urmărită șoseaua care însoțea calea ferată până la Pitești – Curtea de Argeș.

Clădirea cea mai impunătoare a comunei era banca populară cooperativă „Primăvara“, clădită în 1931 și care dăduse faliment îndată ce apăruse legea conversiunii. Era clădită în stilul primăriilor comunale, dar mult mai mare, cu paisprezece trepte de ciment, cu câte două coloane în părți și cu două intrări laterale mai mici. Acum era folosită la întrunirile consiliului comunal, sau ale comitetului bisericesc, sau în timpul campaniilor electorale. Uneori tinerii obțineau aprobarea lui Aristide pentru baluri și serate.

Alături de bancă, înconjurată de o bogată grădină cu pomi și straturi de zarzavat și flori, se afla casa parohului Petrică Provinceanu, care imita clădirea băncii. În partea cealaltă a centrului, ocupând o mare întindere de pământ, se vedea conacul fostei moșii, cu numeroase dependințe. Acum conacul era închiriat de maior (sau vândut, nimeni nu știa) stației de agronomie și montă care fusese înființată de curând. Bătrâna Marica și fiica ei cu părul verde locuiau în spatele stațiunii, într-o clădire ceva mai mică decât conacul. În fața stațiunii, peste drum, se afla o căsuță mică și

pipernicită: acolo locuia ruda lui Moromete, Parizianul, „Guica al doilea mai prost“, cum îi zicea Catrina. Mama lui Parizianul era soră cu nevasta dintâi a lui Moromete și pe vremuri ea însoțise la Paris, ca servitoare, pe cucoana Marica. La câteva luni după ce se întorsese de acolo născuse, nemăritată fiind, un băiat pe care Moromete îl poreclise Parizianul. Parizianul era mai mare decât Paraschiv, și se însurase de mult; avea un băiat cam de seama lui Niculae. De nenumărate ori Aristide îi oferise pământ și bani, numai să-și vândă casa și locul care stăteau înfipite ca un cui în coasta gospodăriei acestuia. Nu vroise.

Aristide avea o curte imensă care înconjura din trei părți și căsuța și locul lui Parizianul. În curte se ridicau două șoproane uriașe sub care se odihneau o batoză vopsită în roșu și un vapor al cărui coș răzbătea printr-o gaură făcută în acoperiș. Casa lui Aristide era toată învelită în coarde de viță care se împleteau de la stâlpi până la streășină, ajungând până în vârful acoperișului. Casa era împrejmuită cu un gard mic făcut din scânduri vopsite cenușiu, iar în spațiul dintre prispă și gard creșteau flori. De-a lungul gardului dinspre drum, pe partea dinafară a curții, Aristide lăsase o fâșie lungă pentru jocul de popice. Construisese chiar anume un fel de acoperiș, demontabil, pe care îl întindea peste gard atunci când ploua.

Avea cârciumă, care era așezată cu obloanele spre centru. Doi stâlpi în afară susțineau o prelungire mare a acoperișului, sub care Aristide scotea trei-patru mese mici cu scaune, la care se putea așeza oricine.

În continuarea șoselei, de la centru spre răsărit veneau rând pe rând: o fântână de piatră, școala primară, o uliță care ducea spre prima biserică, primăria comunei, față în față cu primăria, casa notarului, alături de el casa ginerelui, directorul școlii primare, învățătorul Toderici, apoi casa celui de al doilea paroh al comunei, un tânăr învățător care se făcuse popă și reușise să împartă chiar anul acesta parohia în două (acum umbla prin sat și strângea de la oameni să repare vechea biserică). Alături de el se afla magazinul comercial și casa lui Petre Ianculov, vechi negustor al comunei.

Acesta era centrul sau *Devale*, cum i se spunea, pentru că într-adevăr comuna semăna cu o albie și orice uliță pornea la vale spre fundul acestei albie. La marginea dinspre răsărit a comunei, pe un câmp deschis, împrejmuit cu un gard înalt de sârmă ghimpată, se afla moara cu valțuri a lui Aristide și presa de ulei.

Moromete îl căută pe Aristide la primărie și întrebă secretarul dacă „domnul primar ăsta“ e aici.

Secretarul primăriei era un om care avea pentru Moromete multă considerație. Cândva Moromete fusese consilier comunal, o singură dată și, nu se știe de ce, nu-i plăcea să i se amintească de acest lucru, era și acum membru în comitetul bisericesc dar nu se ducea niciodată la adunări, și pe vremea aceea, murind secretarul primăriei, Moromete îl susținuse în consiliu pe tânărul Oprescu, secretarul de acum, care nu uita acest serviciu și îi păstra lui Moromete o veche și inutilă, nu recunoaștință, ci considerație, recunoaștința fiind ceva care trebuia să i se cuvină lui ca secretar, fiindcă el era acela care scotea pentru oameni copii după registrul de nașteri, acte de naționalitate și origine etnică, bilete pentru vite și adevăruri...

– Am onoarea, dom'le Moromete! spuse secretarul fără să se oprească din scris: scria nemaipomenit de repede și de frumos și izbutea să facă acest lucru fiind, ca orice secretar de primărie, jumătate beat; am onoarea și toată stima, repetă el, cu ce te pot servi?

– Cu o țuiculiță, spuse Moromete ironic. Primarul ăsta e aici?

– Este! răspunse secretarul cu un glas ca de chelner. Este! strigă el, continuând să scrie în felul lui nemaipomenit, spre admirația oamenilor, care nu lipseau niciodată de pe capul lui.

Moromete ieși din birou și intră la primar.

Aristide îl întâmpină cu voioșie. Era un om cu trăsături tinerești, deși avea tâmplele încărunțite. Gulerul alb al cămășii, răsfărânt peste haină, accentua buna dispoziție tinerească a primarului.

– A... Moromete! strigă el ridicându-se de după birou și dând la o parte hârtiile și ziarele pe care le răsfoia. Aha! Aha! exclamă. Ai citit în gazetă discursul lui Madgearu și ai venit să-mi spui că o să cadă guvernul! Șmecher Moromete! Crezi că o să ieși primar!? He, he, he! Hai noroc!... Stai jos, nea Ilie, stai pe scaun. Ce faci, domnule? E posibil, după cum se aude, că la toamnă o să fie alegeri generale, dă-o în... mă-sii, trebuie să intri în consiliul comunal.

Aristide se întoarse vorbind la birou și, așezându-se la loc pe scaun se dădu puțin pe spate și se întrerupse familiar și totodată politicos:

– De ce nu stai, nea Ilie! Stai, domnule, pe scaun!... Ia spune-mi, nea Ilie, Cocoșilă ce mai face?

Moromete, depășit de veselia și politețea primarului, se așeză pe scaun și nu zise nimic. Aristide, degajat, reluă printr-o nouă exclamație:

– He, he, he! râse el. Cocoșilă îi înjură pe liberali, dar nu vrea să spună cu cine o să voteze. Te pomenești că l-ai atras dumneata să voteze pentru

Iorga!

– Nu vrea! zise Moromete.

– He, he, he!

– Da. Cică nu se poate discuta cu el.

– Cu cine?

– Cu Iorga.

– De ce?

– Cică degeaba are doi creieri, că nici unul nu e bun.

– Iorga? He, he, he! râse Aristide. He, he he, Moromete, ciudat mai ești! Care va să zică degeaba are doi creieri, he, he, he, fugi d-aici... Chiar așa zice? Ce zice?... Lasă, nea Ilie, tot cu ai noștri o să votați toți, ce să mai discutăm! Ia spune, ce mai faci? Vrei ceva p-aici, vreun act?

– Aș vrea eu un act, dar nu se poate! zise Moromete.

– De ce să nu se poată?! Pentru dumneata facem noi.

– Oare? încercă Moromete uitându-se dintr-o parte la primar. Așa, un act! zise el și începu să spună cu glas oficial și să scrie cu mâna în aer prin fața ochilor:

Act

Domnul Ilie Moromete, din comuna cutare, județul cutare, consfințim noi că nu mai are dreptul să plătească fonciire și impozite!

– He, he, he! izbucni primarul nestăpânit, uitându-se curios la mâna lui Moromete care tocmai semna actul în aer cu o mișcare lungă și încogârlițată. He, he, he, las-o dracului, nea Ilie, dă-o în... mă-sii!

– Sigur, îți convine să râzi, dar ia întreabă-mă pe mine!

– Ai de plătit mult?

– Hm! făcu Moromete.

– He, he, he, las-o moartă, nea Ilie, se veseli Aristide. Anul trecut dumneata nici nu știi că eu personal l-am oprit pe perceptor să nu-ți confişte căruța! Păi dacă o tot amâi... He, he, he! Te pomenesti că ți-au și luat ceva din casă! Ai?

– Nu! spuse Moromete parcă cu recunoștință că nu s-au purtat încă cu el în acest fel. Nu, nu mi-au luat nimic, adăugă. Dar o să-mi ia! spuse apoi cu glas de parcă i-ar fi făcut celuilalt o promisiune.

– O să-ți ia? He, he, he! Las-o moartă, nea Ilie! Lasă că dacă o să fii ales în consiliul comunal ne descurcăm noi.

Aristide nu mai răsese. Moromete se uită o secundă la el, apoi întoarce capul în altă parte și rămase nemișcat și posomorât. Primarul îi propunea într-un fel destul de lămurit să devină omul lui. Ceva asemănător se mai întâmplase o dată pe vremea când Aristide nu era așa de bogat și Moromete nu atât de prudent în politică. Aristide plăcuse oamenilor și fusese susținut în alegeri, iar consiliul comunal din care făcuse parte și Moromete aprobase cu multă nevinovăție două importante hotărâri pe care le propusese Aristide îndată ce fusese ales primar: o hotărâre cu privire la un monument în cinstea eroilor și alta cu privire la ridicarea unui cămin cultural. Amândouă proiectele trebuiau realizate prin autoimpunere. Porniseră membrii consiliului comunal prin sat cu căruțele și strânseseră grâu și porumb; de două ori, în doi ani; și oamenii dăduseră, avuseseră încredere în consilierii lor; iar consilierii predaseră grâul și porumbul primarului, în care aveau încredere; iar primarul nu dezminți încrederea consilierilor săi, ridică un monument de ciment de doi metri pe un teren de un metru pătrat, monument pe care fură trecuți toți eroii războiului de reîntregire și clădi o aripă a școlii începută de mult, adăugând, sub frontispiciul pe care scria *Școala, și: Căminul cultural*. Dacă între timp Aristide n-ar mai fi luat și alte hotărâri la fel de importante, de astă dată referitor la executarea bugetului comunei, la folosirea terenurilor și altor bunuri ale primăriei, și nu le-ar fi executat în același chip, adică având grijă să nu existe hârtii sau să existe hârtii care îl acopereau, afacerea cu monumentul și căminul cultural ar fi sfârșit rău pentru el, adică așa cum i s-ar fi întâmplat oricărui om care n-ar fi fost total cinstit; dar amestecată cu altele și întinsă pe mai mulți ani, această afacere de început se împletise într-un lanț gros, puternic și total, pe care nimeni, o dată ce lanțul se formase, nu mai putea să-l desfacă. Moromete cunoștea și el această chestiune cu monumentul și căminul cultural, dar Aristide îi dăduse de înțeles că afacerea era în ordine; era foarte mirat că Moromete nu-i spusese din vreme să-i dea și lui niște izlazuri să le folosească; ce dracu, toți consilierii luaseră, numai Moromete rămăsese...

Drept răspuns Moromete părăsise consiliul și se găsiseră destui care să râdă de el că a fost prost și nu s-a ales cu nimic și că de aceea nu se mai duce pe acolo. Poveste veche și uitată chiar și de Moromete. Dar iată că Aristide n-o uitase și îi propunea iarăși, având în vedere alegerile apropiate, să voteze din nou pentru el și să-l sprijine iarăși în sat. În schimb Aristide avea să-l ajute să se descurce în consiliul comunal mai bine ca data trecută.

– Știi că eu nu fac aici la primărie decât să iscălesc hârtii, spuse Aristide mai departe, văzând că Moromete tace posomorât.

„Se știe de mult că eu las acuma pe alții să se ocupe de afacerile primăriei“, însemnau de fapt cuvintele lui.

– Nu mai am timp nici să mor, adăugă el vesel, și nu mințea, era ocupat până peste cap cu construcția unei noi mori în Tătărăști, o comună mai mare decât aceasta de aci unde era primar. A! Ce zici, Moromete?

– Domnule, i-am dat drumul la București, răspunse Moromete după lungă vreme de tăcere. I-am dat drumul la București și e vorba să-mi trimeată niște franci! repetă el. Dar mi-e frică să nu vină iar Jupuitu după fonciire!

– Stai că nu pricep nimic, zise Aristide.

– N-auzi că i-am dat drumul la București lui Achim? spuse Moromete puțin supărat că celălalt nu înțelegea. I-am dat drumul lui Achim, lui fi-meu!

– Ei și?

– Trebuie să-mi trimeată niște franci!

– Nu pricep!...

– N-am acuma să-i dau ăluia cu fonciirea.

– Ei si?

– Dă-mi patru mii de franci să-i dau la fonciire și când îmi trimite fi-meu, ți-i dau îndărăt...

Aristide se hotărî repede:

– Mi-am închipuit eu, când te-am văzut, de ce ai venit, Moromete, spuse el devenind din nou vesel. Bine, atunci rămânem înțeleși: îți dau. Și se ridică de la birou: prietenii mei îi împrumut cu plăcere. Hai cu mine pe la cârciumă că n-am bani la mine!

De la primărie la Aristide nu era departe. Mergeau împreună agale. Aristide era mai înalt, și cu toate că era elegant în costumul său ușor, de vară, albastru-deschis, cu pălărie moale de pai de orez, atrăgea atenția mai puțin decât Moromete, care arăta parcă supărat, și avea o expresie ca și când nu singur, ci silit de cineva ar fi mers alături de primar.

IV

În acest timp Paraschiv pornise înfrigurat spre tușă-sa Guica. Achim plecase și trebuia făcut ceva repede cu Nilă, să-l îndemne să termine o dată

cu bombănelile lui de neînțelese.

– Ei, gata, ga Mario! îi dădu Paraschiv de veste tușei. Gata, dar nu știu ce să fac cu Nilă, că îmi vine să-i dau câțiva pumni după ceafă și să-l satur.

Guica stătea în fața bordeiului și împlotea la ciorap; ea nu luă în seamă supărarea nepotului și, de bucurie că în sfârșit Achim plecase, scăpă câteva ochiuri la ciorap.

– Ce vorbești, Paraschive? șopti ea cu glas strâns. I-a dat drumul? A plecat? Când a plecat?

– De dimineață! răspunse Paraschiv. Mi-era nițel frică și mie: haiti, acu’ îl întoarce îndărăt! Că și ăla se moșmonea, se moșmonea... mai adăugă Paraschiv supărat.

– Așa, mă! Așa! continuă Guica cu bucuria ei sărată și nițel surdă, ca și când bine făcuse Achim că se moșmonise. Aha! Aha! mai exclamă ea. Și *alea* ce zicea? A? Paraschive! *Alea* nu zicea nimic?

Paraschiv nu răspunse.

– Hai, mă, dă-te naibii, ce ești supărat? îl certă Guica. De ce nu spui? Acuma trebuie să plecați și voi! Când plecați? Paraschive, se rugă Guica sfătuitoare, vezi, nu stați mult p-acolo! Un an, doi și întoarceți-vă acasă. Eu ți-am mai spus. Locul ăla din spatele casei e al tău. Cu banii din București faci o casă pe el, te însori, cumperi pământ și să mor și eu acolo ca o creștină între ai mei, să aibă cine să mă îngrijească. Vorba ăluia, să nu vie un străin! Că de! Suntem de-un sânge! Și acolo, în București, mai trimite-mi și mie un frâng, că dacă nu eram eu să vă învăț de bine, ce făceați? Nu mai pierdeți vremea de pomană, să mai munciți și la secere pentru ei! Auzi tu?! Când plecați?

– Nu vrea boul ăla de Nilă, ga Mario, n-auziși ce-ți spusei? zise Paraschiv scuipând și făcând ca buzele lui să se încalece și să se despletească în fel și chipuri.

– Ce, e nebun?! se mânie Guica, oprindu-se surprinsă din împletit.

– Cică: „Nu, bă, că cum să plecăm cu caii și să lăsăm grâul pe câmp?”; Cică: „Nu acuma, bă, mai încolo, pe la Sântămărie!”

– Păi și tu, zise Guica, prost ești? De ce n-ai venit cu el încoace? Ia du-te și vin’ cu el încoace! Ce, e prost?

– E prost, răspunse Paraschiv scuipând furios. Apoi continuă cu un glas gros, care vroia să semene cu al lui Nilă: „Că ce, bă, ce ți-a venit și ție! Plecăm acuma, râde lumea de noi: ăia ai lui Moromete fugiră câteștrei de acasă și-l lăsară pe tat-său singur cu grâul pe câmp...”

– Du-te, mă! Du-te! zise Guica fără să mai asculte. Du-te, mă, n-auzi? Du-te și vin cu el încoace! Am să-i spun eu ceva și ai să vezi că n-o să mai zică nimic!

Nilă însă plecase cu caii la păscut și abia a doua zi spre seară se întâlniră cu tușa lor.

Când îi văzu trecându-i pârleazul, Guica se ridică de pe scăunelul ei din fața bordeiului și le făcu semn să vie după ea înăuntru. Ca de obicei nepoții își îndoiră cefele să nu se izbească cu fruntea de pragul de sus al ușii, intrară în odaie și se așezară tăcuți pe aceleași scăunele de-o șchioapă; se fereau să stea pe pat, care era de totdeauna șubred și s-ar fi putut rupe cu ei.

Guica se așeză pe prag în fața lor, fără să-și lase ciorapul de la gât și începu:

– Ei, Nilă! Păi ce-am vorbit noi până acuma? Ia ascultă aici la mine: lui Achim i-a dat drumul la București și dacă nu trimite bani, crezi că tac-tău e prost? Păi știi ce e în stare să facă? Să se ducă peste el acolo și să nu mai puteți face voi nimic! Tu auzi, mă?!

Paraschiv se uită la Nilă și făcu un semn din mâini care vroia să spună: vezi! Nilă se uită la Paraschiv și dădu din umeri vrând să spună că nu înțelege nimic. Guica deschise gura să-i dea drumul mai departe, dar Paraschiv o întrerupse. El îi aruncă fratelui o privire de dispreț și parcă mugi:

– Mai și vorbești!

– Ce vorbesc, mă, ce vorbesc? bolborosi și Nilă în felul lui de neînțeles, din care nu puteai să-ți dai seama niciodată dacă protestează, cere explicații, sau pur și simplu nu pricepe despre ce e vorba.

– Cum nu vorbești? Păi nu spui? reluă și Paraschiv.

– Ce spun?

– Cum ce spui? Că: „Lasă, bă, că să mai așteptăm, că râde lumea de noi!“ Tu auzi ce spune ga Măria? Crezi că tata când o vedea că ăla nu-i trimite nici un franc, o să ne aștepte pe noi să vie Sântămăria?

Nilă își încreți fruntea lui lată și groasă, o lăsă în jos și nu mai spuse nimic. Dar iarăși nu puteai să știi ce e cu el. Guica vorbi mai departe:

– Nilă, dacă n-o să rămâneți voi cu buzele umflate, haida-de! Păi voi nu știți ce vorbesc *alea*? Ce spun pân sat? Că tac-tău are să-i treacă pe toți pe numele lui și are să-i treacă ăleia bătrâne casa și jumătate din locul de casă. Pentru că ești bleg și umbli cu capul între urechi, d-aia! E averea voastră! Ce-ai să te faci tu dacă tac-tău îl pune alea la cale și le trece casa? Ai, mă?

Ce-ai să faci, Nilă? Că atunci nu poți să le mai dai afară, că se duce la secție și vine cu jandarmul. Tu auzi ce-ți spun eu? Guica se opri din împletit și se ascuți cu capul spre Nilă. Tu auzi, mă? repetă ea. E casa voastră, e averea voastră de la biată mă-ta! Și lumea o să fie de partea voastră, că tac-tău cu nimeni nu se are bine...

Nilă asculta în tăcere, cu pleoapele lăsate cu totul peste ochi ca și când ar fi dormit. Guica continuă:

– Și atunci ce să mai așteptați? Încălecați într-o noapte pe cai și luați-o spre București. Și când o să vă întoarceți cu bani peste vreun an și-o să le dați pe-alea afară, lumea o să zică: „Bine le face! Au fugit la București din pricina lor! Așa le trebuie, că au vrut să pună mâna pe averea fraților!” E averea voastră, Nilă! De câte ori să-ți tot spun?

Guica își trase capul care stătuse întins și înfipt sub ochii lui Nilă, apucă ciorapul din poală și începu să împletească repezit, cu mișcări înghiontite.

– Nu, că lui îi e rușine de lume, zise Paraschiv când tușa se opri. Nu înțelege că lumea râde de noi taman d-aia, că îi lăsăm pe ei să ne mănânce munca. Păi, bă Nilă, lumea zice că suntem noi proști, tu știi asta? îl informă Paraschiv având în glas ceva care arăta că în privința asta de mult sunt ei acoperiți de rușine.

Nilă însă tăcea mai departe, cu fruntea lui lată și groasă cât degetul aplecată în jos. Nu se știe de ce, lucrurile acestea care păreau foarte limpezi continuau să fie pentru el turburi. Paraschiv se uită la el cu dispreț și spuse iar, cu un glas lung, tăragănat, ca și când l-ar fi strigat de la cine știe ce depărtare:

– Băi, Nilă, bă! O să te tragă fetele de turul pantalonilor, ca pe Năstase Besensac. Zici și tu că ești flăcău! Eu m-ași fi însurat până acum de zece ori, dar n-am vrut! Tot pentru voi, pentru tine și Achim! Să vă fac oameni!

Nilă ridică fruntea, se uită la fratele său și mormăi ca un urs.

– Faci tu oameni! Păi dar! Dăștept mai ești! Mă mir că nu te vezi!

– Nu, că sunt ca tine, să dau în gropi, răspunse Paraschiv pornit. Dacă n-aș fi eu... Dacă ar zice tata să tragi la jug, ai trage la jug.

Nilă își încreți fruntea și chipul lui mare se aprinse de această jignire. Se întoarse spre Paraschiv și mormăi cu toată puterea, clipind des din ochi și strângând pumnii amenințător:

– Ce, bă, ce? Ce, ce? Ce vrei? Ce?

– Cecsina! blodogări Paraschiv fără să se sinchisească.

– Ia nu vă certați! interveni Guica ridicându-se de pe prag și căutând ceva între sobă. Ea scoase de acolo o oală cu duche și o puse înaintea nepoților. Nu vă certați ca proștii, ce v-a apucat? Paraschive, tu ești mai mare, ce vorbă e aia? De ce râzi de el? Parcă tu ești mai breaz? Să te duci acolo la București și să te-ntorci, să te-nsori! Să faci copii! Atunci să te vedem! Haide, luați niște duche d-astea și nu vă mai certați!

Cei doi începură să bage mâinile în oală și să mănânce din ea în tăcere. Guica se așezase la loc pe prag și bestecăia la ciorap. După puțin timp trase un fir lung din ghemul negru de lână și spuse:

– Hai, mă, ce faceți? Că trebuie să plămădesc, să vă fac niște pâine! Am și eu câteva ciurele de făină pentru zile mari. Să vă fac să aveți pe drum! Înțelegeți-vă mai repede!

– Ce să ne mai înțelegem, zise Paraschiv ridicându-se. Gata, plecăm!

– Și caii? întrebă Guica.

– Îi luăm cu noi, răspunse Paraschiv hotărât. Cu ei câștigăm mai mult decât cu oile. Altfel de ce dracu mai plecăm?

– Cum, mă, să furăm caii lu' tata? tresări Nilă cu un glas din care se vedea că acest gând nu izbutea cu nici un chip să-și facă loc în capul lui.

– Păi nu sunt caii voștri, Nilă? N-ați muncit voi anul trecut și ați plătit cinci mii la bancă? Cu ce v-ați ales voi din douăzeci de mii care s-a împrumutat tat-tău? Nu și-au făcut alea covoare de pe urma oilor? Sunt caii voștri, tu nu vezi, ce naiba tot vorbești! Ia vezi, că acum mă supăr pe tine!

– Păi vorbește și el ca să nu tacă, zise Paraschiv mereu furios de împotrivirea lui Nilă. El se sculă în picioare și continuă hotărât să termine cu atâta vorbă: Ascultă, Nilă, eu încălec și plec și te las ca pe-un prost aici... Mie să-mi spui verde... Te întreb: mergi sau nu mergi? De-un an de zile de când vorbim; mergem, mergem, mergem! Și acum faci pe... Că râde lumea că *furăm*, că, bă, să mai așteptăm! Ce să mai aștepti? Nu mai aștept, am așteptat destul!

De pornit ce era, Paraschiv uită și se așeză pe patul tușei, care îndată începu să trosnească și să pârâie. Guica țipă la el:

– Du-te, mă, naibii, că-mi rupi patul!

Paraschiv sări în sus. Supărat, el puse mâna pe umărul lui Nilă și-l mișcă, parcă l-ar fi sculat din somn.

– Nilă, mergi, mă, sau nu mergi?

Nilă tresări și deodată sări în picioare:

– Merg, mă, merg, ce tot mă îțâni? N-auzi că merg? Nu ți-am spus o dată că mergem?

– Păi vorbește!

– Ce să vorbesc? mormăi Nilă, de astă dată cu un glas slab, fricos, ca și când i-ar fi părut rău că spusese că merge. Continuă: Să mergem odată! Ce tot vorbim atâta! Și dacă se întâmplă ceva...

– Dacă se întâmplă ceva, eu răspund! aproape că strigă Paraschiv.

V

După ce se luaseră, Birică și Polina continuau să se uite unul la altul ca și când ar fi fost singuri pe pământ. Zadarnic încercau, Polina să stea mai mult prin casă cu soacra și cumnatele, iar Birică prin curte cu tatăl și frații! Se strigau pentru lucruri de nimic și dacă se stăpâneau să nu fie mereu unul lângă altul, nu se puteau împiedica să nu-și audă glasurile. Se auzea glasul ei sau al lui spunând nu se știe ce, se opreau pentru o clipă și bătaia inimii se iuțea...

Dar dacă durerea trebuie stăpânită fiindcă îndurerează și pe alții, bucuria prea mare trebuie și ea stăpânită fiindcă poate fi rău înțeleasă. Într-o zi mama spuse „o vorbă“ Polinei, închipuindu-și că îi face un bine dacă îi amintește că traiul ei aici o să fie rău, dacă nu se împacă cu ai ei.

Erau la masă. Polina nu luă din ciorbă decât de vreo două ori și lăasă lingura pe masă. Era o ciorbă de verdețuri nici mai bună nici mai rea ca în alte zile, dar mama-soacră nu se uită la chipul norei să vadă că de fapt ei nu-i ardea azi de mâncare la fel cum nu prea îi arsese nici până acum de când venise aici; socoti că ciorba era de vină:

– E fără untdelemn! spuse ea. Trebuie să păstrăm untdelemnul pentru secere! Și în loc să se oprească aci, se pomeniră cu toții auzind pentru întâia oară niște cuvinte cam nepotrivite și supărătoare. Noi suntem învățați, maică, să mai mâncăm și fără untdelemn!

Nepotrivite și supărătoare cuvinte, dar adevărate și de aceea clipa care urmă după rostirea lor nu fu alungată de nimeni.

Polina se făcu roșie și deodată, cu totul pe neașteptate pentru ei, ea rosti cu o veselie înțepată și necruțătoare:

– Ba eu, mamă, nu sunt învățată să mănânc fără untdelemn!

„N-am de gând să înghit ceea ce nu se cuvine“, însemnau de fapt cuvintele ei.

– Și nouă ne-ar plăcea, dar ce să facem! rosti mama-soacră între două porniri, de frică să nu iasă ceva urât, dorind să nu ocolească ceea ce trebuia în cele din urmă spus pe față.

Dar Birică-tatăl se sinchisi mai puțin. Se întoarse spre noră și-i aruncă cu nepăsare:

– Ba o să mănânci, că n-o să ai încotro!

– Nemâncată nu stau!? răspunse Polina cu veselia ei șuierată.

– Lasă, maică, o să vă aranjați voi! rosti mama. O să vă împăcați cu alde tac-tău și o să vă duceți acolo! Că aici e greu de trăit, suntem mulți și.

Nu spuse mai mult, se făcu tăcere. Ce însemna asta?! Așadar în timp ce ea și Birică nici nu știau ce mâncau amețiți de marea lor bucurie, aici exista nemulțumire, gânduri grăbite să-i împovăreze cu grija traiului... Polina nu mai zise nimic, se ridică de la masă și intră în odaie. Birică se posomorâse și mânca în tăcere. El socotea ieșirea soției lui la fel de nepotrivită ca și cuvintele mamei. Era însă limpede că bucuria familiei trecuse de mult; și că ei doi băgau de seamă acest lucru abia acum.

– Ce e cu tine, mamă? spuse el supărat.

– Ce să fie? rosti tatăl numaidecât. Spune și ea ce este. Sau nu-i așa? întrebă el cu nepăsare.

În clipa aceea, în casă, Polina izbucnise în plâns. Birică tresări, se făcu galben la față. El rămase cu lingura într-o mână și cu bucata de mămăligă într-alta, ascultând înfiorat, zguduit. Pe chipul lui se așternea încet o expresie rece, străină de familie, care nu fu observată de ceilalți. Lăsă lingura și mămăliga pe masă, se ridică și se duse la soția lui.

– Hai, taci din gură! o ocroti el. Ce-ți pasă ție de mama? Numai dacă îți fac eu ceva, atunci să plângi!... Hai! își înmuie el glasul.

„Hai, uită-te la mine, uită-te în ochii mei, însemna acest hai. Cum poți să plângi când eu sunt cu tine, când amândoi știm ceva care nu știe nimeni?!“

– Hai, Paulino! o mângâie el cu numele ei întreg, turburat de plânsul ei care întocmai ca și bucuria creștea din el însuși copleșitor. Hai, tu... taci! Lasă! Numai dacă eu...

Dar Polina, cum stătea pe pat cu capul lăsat pe coate și coatele pe genunchi, se răsuci fără să se ridice și își puse fața udă pe piciorul lui. Înfiorat, el îi apucă fața în palmele lui aspre și sub palmă îi simți gura fierbinte cum plânge și vorbește:

– Destule vorbe urâte am auzit în casă! Am crezut că dacă mă mărit o să scap! Toată ziua și toată noaptea numai bani și pământ! Bani și pământ!

Polina aproape că striga și era limpede că o spunea pentru cei din tindă. Într-adevăr, aceștia încetaseră să mai mănânce și ascultau.

– Am fugit de acasă numai să nu mai aud și acuma vă bateți joc de mine că nu sunt învățată să mănânc fără untdelemn. Am fost și eu fată pe lumea asta! A trebuit să mă feresc și să strâng din dinți și acuma...

– De ce a trebuit să strângi din dinți? o întrerupse Birică-tatăl din tindă.

– Hei, tată! protestară într-un glas fetele și mama.

– Pentru că alte fete se mărită cu nuntă și cu lăutari, răspunse Polina plângând. Dar dacă e vorba pe-așa, am să plec chiar acuma, dacă soacra nu mă lasă nici măcar să răsuflu! Birică, hai cu mine!

În tindă, mama se ridică speriată de la masă și trecu pragul odăii.

– Polino, tu degeaba te superi și plângi, că n-am zis ce ți se pare ție. Am zis și eu o vorbă, oi fi greșit! Dar vorbește lumea prin sat, maică, și voi nu știți nimic. Tat-tău zice că nu cumva să ne prindă că venim peste el cu împăcăciunea, că ne dă afară și ne face de râsul lumii. E pus pe dușmănie contra lui Birică și ne-am gândit și noi că tu, Polino, trebuie să te duci pe-acasă și să le spui că nu sade frumos să ne dușmănească degeaba! Dacă o vrea să-ți dea ceva, bine, dacă nu, lasă-l să-i rămână lui, să se sature de pământ. Dar ne pare și nouă rău când auzim ce spune la lume. Barim să tacă din gură! Adineauri spusei vorba aia cu dusul la alde tat-tău fiindcă așa ar fi stat bine, ne-am fi bucurat și noi să-ți dea tat-tău dreptul tău și să vă ajute până vă faceți o casă. Dar Doamne păzește dacă am vrut să spun ceva rău. Fiindcă noi ne-am gândit: dacă se însura Birică cu alde Leana lui Floricel, care n-are decât o jumătate de pogon pământ, ce făceam? Nu tot trebuia să stea aici, cu ea? Te-a luat pe tine! Ei! Și dacă n-o să-ți dea tat-tău nimic, ce?! Uite, sunt fetele astea aci și frații ăștia, să spună ei dacă se gândește cineva rău la tine. Atâta zicem și noi: să tacă din gură alde tat-tău și să nu ne mai înjure. Fiindcă fetele astea s-au făcut și ele mari și altă zestre decât că sunt vrednice și cinstite n-au, de ce să-și bată Tudor Bălosu joc de ele? D-aia eram supărați, că altfel, maică...

Mama se opri. Era foarte îndurerată și când sfârși de vorbit se așeză pe pat și oftă; privirea ei se lărgi și rămase nemișcată într-o contemplație liniștită a durerii. Asta era tot, nimic altceva nu mai aveau cu Polina. Fetele intraseră în casă și tăceau, adevărind prin asta spusele mamei. Numai Birică-tatăl părea să mai aibă ceva de spus. Pe de altă parte atmosfera

aceasta o surprinsese atât de mult pe Polina, încât ea nu zise multă vreme nimic, se uita mereu când la mama-soacră, când la cumnate și pe fiecare clipă care trecea, o ciudată licărire creștea în privirea ei. Întâi se îndreptase pe pat, apoi se îndepărtase puțin de bărbatul ei. Urmele plânsului se șterseră treptat, apoi un zâmbet ascuns, cu neputință de ghicit ce însemna, se ivise pe buzele ei. Se cunoștea totuși că nu se îndoiește de adevărul celor auzite, că o crede pe soacră și pe cumnate și le dă întru totul dreptate. Dar zâmbetul acela... parcă își bătea puțin joc de ei, parcă râdea de nevinovăția lor.

– Păi bine, Birică, tu de ce nu mi-ai spus? se întoarse ea după o vreme spre bărbatul ei. Ia hai cu mine la tata! Hai chiar acum cu mine! repetă ea și se dezbrodă și îmbrobodă cu o singură mișcare. Se sculă de pe pat și rămase în picioare liniștită și hotărâtă.

– Vezi să nu te întorci plângând! spuse Birică-tatăl batjocoritor. Se pare că el știa ceva mai mult decât toți despre Tudor Bălosu.

– Nu acuma, Polino, spuse mama cu îndoială. Mai lasă-l pe alde tat-tău să se mai gândească, să mai...

– De douăzeci de ani de când m-a făcut a avut destul timp să se gândească, spuse ea uimindu-i pe toți cu acest răspuns. Hai, Birică!

– Nu striga la mine, fă! murmură Birică scuturându-se parcă.

Tânăra lui nevastă era de nerecunoscut, se uita la ea uimit și părea să nu priceapă ce vrea de la el.

Polina deschise ușa de perete și o lăasă larg deschisă. I se auziră pașii apăsați străbătând bătătura. Birică se ridică de pe pat și se luă după ea. Abia o ajunse din urmă, atât de repede și mânioasă se îndreptă nevasta lui, după măritiş, să dea ochii cu părinții.

VI

În seara și în zilele următoare după ce fugise cu Birică, mama ei plânsese și încercase s-o trimită pe fata mai mică, Rafira, cu câteva lucruri de-ale Polinei, dar Rafirica, deși avea numai zece ani, în loc s-o asculte pe maică-sa, se apucase să-i spună lui Victor. Tudor Bălosu aflase și o amenințase pe muierea lui cu bătaia.

Dar așa slabă cum era, Aristița îndrăznise să se împotrivească:

– Tu ai făcut-o de râs! strigase ea plângând. Parcă ți-a păsat ție vreodată de noi! Proastă să fie Polina să-ți mai spună în viața ei tată.

– Si dacă nu-mi mai spune, ce? rostise Tudor Bălosu, îngrozind-o pe muiere cu acest răspuns. Lasă c-o să-mi spună ea, n-avea grijă. N-are să treacă nici o săptămână și ai să vezi cum intră pe poartă cu împăcăciunea. Are nevoie de pământ.

– Și dacă are nu e dreptul ei? Ea singură a muncit cât voi toți... Nu ți-e frică să nu te ia lumea la ochi?

– De ce să mă ia lumea la ochi, că i-am vrut binele? Ce-are băiatul lui Stan Cotelici? O să trăiască cu al lui Birică din cântat? Treaba ei! Eu nu-i dau nici o brazdă! Băiat cu atâta pământ și fuge de el! Ce are fa, băiatul lui Stan Cotelici?

– Are pe dracu! strigase Aristița înfuriată. Dacă nu-i place, vrei tu să i-l bagi pe gât?

– Nici nu-mi trece prin cap, răspunsese Tudor Bălosu nepăsător. Dar dacă făcea cum am spus eu, era fericit de ea. N-a vrut să-l ia pe-al lui Stan Cotelici? Foarte bine! Dar de ce s-a apucat să se ducă după al lui Birică? Altul mai bun nu găsea?

Se certaseră până târziu, fără folos. Tudor Bălosu era mereu nepăsător la rugămințile femeii care îi spunea să se ducă acasă la Birică și să se împace cu fata. Tudor Bălosu nu numai că nu-și cunoștea bine fata, dar nici măcar nu bănuia ce se petrecuse cu ea după măritiș; când o văzu pe Polina intrând pe poartă cu Birică, de uimire, ochiul care nu i se deschidea bine, de astă dată i se deschise cât o ceapă; Polina intra în curte cu o înfățișare și niște pași care nu semănau deloc cu ai Polinei pe care o știau ei, sfioasă și supusă, cam încăpățânată în sfioșenia ei ascunsă, dar totdeauna ascultătoare.

Pe drum Polina se sfătuisese cu bărbatul ei. Spre uimirea acestuia, ea spusese că are dreptate mama-soacră: trebuie negreșit să se împace cu părinții. Cum au să poată trăi fără zestrea ei? Nici să nu se gândească, nici să nu-i treacă prin cap. Unde-au să stea? Așadar, se vor împăca și vor sta la părinții ei, vor munci împreună un an, doi și în acest timp vor strânge să-și facă o casă. Așa face toată lumea. Toate acestea are să le spună el.

– Pe urmă să taci din gură și să mă lași pe mine, că o să mă înțeleg cu ei, încheiase ea.

Despre faptul că Tudor Bălosu făcea de râs în sat familia bărbatului ei, fapt care o nemulțumise atât de mult pe mama-soacră și pe cumnate, nu mai putea fi vorba, de vreme ce scopul lor era împăcăciunea.

Birică se cam supăraseră de sfaturile acestea, dar în cele din urmă convenise. Era încă nedumerit de schimbarea ei parcă neașteptată.

Tudor Bălosu îi văzu dinăuntru intrând în curte, și fără să știe pentru ce, închise fereastra care era deschisă și deschise ușa din tindă. Aristița aprindea focul în vatră și se pregătea să lucreze la mașină niște rochii.

– Vezi că vine Polina și cu ăla, îi spuse Victor Bălosu mamei trecând și el pragul și intrând în casă.

Tot atunci, Polina și Birică urcară scara prispei; ajunși în tindă, fata se opri, se uită la mama ei care se îmbrobodea zăpăcită și-i spuse simplu, dar cu ceva nou parcă străin, în glas:

– Bună-zuua, mamă!

– Bine v-am găsit! spuse și Birică încet.

– Bine-ați venit, răspunse Aristița luând-o înaintea lor în casă și uitându-se îngrijorată dacă nu era ceva aruncat în dezordine peste paturi.

Cei doi intrară în odaie și dădură și acolo bună-zuua. Tudor Bălosu răspunse limpede bună-zuua și-și aruncă privirea cercetător spre fiică, dar Polina parcă nu-l lua în seamă; se așeză pe pat și-și strânse mai bine basmaua sub bărbie. Pe nesimțite, în tăcere, Tudor Bălosu, Aristița și Victor se apropiară de celălalt pat și se așezară pe rând, așteptând. Polina se uită la bărbatul ei. Acesta se posomori și-i întoarse privirea parcă furios. Începu să vorbească limpede și încet, simplu, parcă s-ar fi cunoscut și ar fi trăit împreună cu ceilalți de multă vreme:

– Îmi pare rău, nea Tudore, că ne-am certat...

Flăcăul se opri câteva clipe, timp în care Victor se așeză mai bine pe pat. Dar Tudor Bălosu nu luă în seamă părerea de rău a ginerelui, care trebuia să fie începutul împăcării.

– Ce vreți, mă, voi? Ce căutați aici? întrebă el.

– Tudore, taci din gură! sări Aristița speriată.

– Stai că eu n-am chef nici de ceartă, nici de discuție! răspunse el liniștit, și continuă spre cei doi, mai mult spre Birică, despre care credea că pusese la cale venirea la el în casă: Ce e, Birică, ce cauți aici? În seara când ai furat-o pe proasta asta, eu am venit la tat-tău și i-am spus. Ce mai vrei? Sau unde te-am lăsat să intri pe poartă crezi că am să mă tocmesc cu tine!

– Nea Tudore, n-am să-ți spun decât câteva vorbe și ne ducem... Nici eu n-am chef să mă tocmesc cu dumneata. Eu cred că ar fi bine să ne înțelegem ca oamenii. Am un singur pogon de pământ, mare și lat. Pământul Polinei... dar nu e vorba acuma de pământ, fiindcă... Polina spune că să stăm la dumneavoastră, un an sau doi, până ne facem noi... dumneavoastră aveți

trei odăi... și muncim cu toții. De ce să ne certăm? Dacă vreți, bine, dacă nu... treaba dumneavoastră, noi ne-am luat și o să ne descurcăm noi...

Victor Bălosu rânji din patul lui și se mișcă în el într-un fel care făcea să se vadă că ceea ce auzise îi plăcea mult, îl înveselea. Bircă băgă de seamă și chipul i se aprinse. Se ridică în picioare gata să plece, dar Polina se prinse în aceeași clipă de umărul lui:

– Unde te duci? Stai că merg și eu.

– Da, stai, zise Tudor Bălosu batjocoritor.

– Da, să mai stea, răspunse Polina rece. Apoi la fel de rece și liniștit continuă: Și tu, Victore, ce rânjești acolo în pat? Nu ți-e rușine?

Victor Bălosu, Aristița și Tudor Bălosu făcură ochii mari.

– Polino, ce e cu tine? zise Aristița abia șoptit.

– Ia spune, tată, continuă fata fără să răspundă. Ce zici de ce-a zis Bircă?

Întrebarea aceasta liniștită i se păru tatălui obraznică. Se înfurie:

– Vezi să nu te iau acum de moațe și să te satur de măritat, spuse el așezându-se la locul lui.

– Atunci nu vrei să stau nici cu Bircă? Întrebă Polina iarăși, uitându-se la el deschis.

– Ia spune, Polino, vrei s-o iai pe coajă? spuse tatăl amenințător. Acum te iau de mână și te dau afară! Ai fugit cu ăsta ca o proastă, te-ai dus în crila lor de copii! Că altul mai bun nu găseai.

– Nu, altul mai bun nu găseam, răspunse Polina limpede. ăsta mi-a plăcut mie! Și de ce zici că nu ne lași aici? Spune, ca să știm și noi.

Drept răspuns, Tudor Bălosu se ridică de pe pat și spuse încet și scrâșnit:

– Bă, ia ieșiți afară d-aici! Ieșiți afară până nu asmut câinii pe voi.

Aristița sări și i se puse în față:

– Tudore, ne aude lumea! Râde lumea...

– Ia lasă-l, mamă, spuse Polina apăsător.

Se ridică în picioare înaintea tatălui:

– Să asmuți câinii pe mine? Întrebă ea mușcându-și adânc buzele, aprinsă la față. Să asmuți câinele? N-ajunge cât am îndurat aici, cât am muncit? Ia stai tu nițel, tată, să vorbești aici cu mine! strigă ea cu un glas tăios și înalt. Se rupse din fața tatălui, merse spre ușa odăii care rămăsese deschisă și o trânti cu putere. Se întoarse apoi spre mama ei: Iar tu, mamă, să nu te amesteci, că nu ești bună de nimic! Ai rămas oarbă, de când lucrezi la mașină să le dai lor mii de lei! Și de săptămâni de zile de când mă

omoară să mă mărit cu Stan Cotelici, tu n-ai spus nimic! Iar acum m-ai lăsat să mă fac de râsul lumii!

De astă dată, Tudor Bălosu se năpusti spre ea și vru s-o apuce de mâini și s-o dea afară. Bircă și Victor săriră de pe pat. Polina se smulse din mâinile tatălui și țipă:

– Ia mâna de pe mine!

Tudor Bălosu încremeni cu ghearele în aer. Fata îl fulgera cu niște priviri a căror ură ardea în ele ca o flacăra.

– Să nu dai în mine că-ți scot ochii! rosti Polina cu un glas șuierător.

– Polino, țipă Aristița, ai înnebunit?!

În clipa aceea, Victor sări între ei, deschise ușa și spuse tare și disprețuitor spre Bircă:

– Ia ieși, mă, afară d-aici! Ia ieșiți afară d-aici!

Bircă îl privi mocnit, mestecându-și fălcile. Nu se mișcă. Victor Bălosu se apropie de el și îl apucă de flanela lui cârpită în coate. Spuse cu același dispreț:

– Ieșiți, bă, afară!

Acest glas îngâmfat îl făcu pe Bircă să-și smucească mâna cu putere și să se dea îndărăt gata să-i sară în cap. Polina îl apucă liniștită pe fratele ei de gulerul hainei și când acesta se întoarse cu fața, ea îi cârpi o palmă atât de năprasnică încât Victor se clătină. Când își reveni și se repezi spre Polina, Bircă îi ieși atunci înainte și într-o clipă se încheștară unul cu mâinile în gâtul celuilalt.

– Tudore, sai că se omoară! strigă Aristița înăbușit.

Mama și fiica și Tudor Bălosu săriră și începură să izbească în mâinile lor încheștate.

O dată despărțiți, cei doi se priviră cu ură, mult timp gâfâind. Victor Bălosu parcă uitase de palma dată de sora lui. Abia întru târziu își aminti și se repezi pe negândite spre ea, dar Aristița îi ieși înainte.

– Dai în mine, hai? Polino! Dai în mine! gâfâi el.

– Dau în tine! răspunse ea tremurând. Măgarule! Ai și tu o soră care se mărită și strigi la ea să iasă afară! Porcule! Ai un obraz de porc, mă mir că nu-ți plesnește.

Victor Bălosu sări iar de la locul lui și de astă dată o luă spre ușă, să iasă afară. Bănuind ceva rău, Aristița țipă:

– Victor, stai aici, Victore? Stai aici! Stai aici! Tudor Bălosu sări și el și îl apucă pe fiu de umeri.

– Ia stai, mă, la locul tău! Stai să le spun eu încă o dată, să nu zică pe urmă lumea că a venit fata la mine și am gonit-o...

VII

Se făcu un timp de tăcere grea. Se așezară iarăși pe paturi, cei doi singuri într-o parte, iar ceilalți pe celălalt pat. Tudor Bălosu rupse tăcerea cu un glas schimbat din care înfumurarea de tată pierise.

– Va să zică, Polino, abia te-ai măritat și ți-a și sărit țandăra. Te-au pus ai lui Birică la cale. Vii să-mi bagi ghearele în ochi! Ași putea să ies afară și să-mi văd de treburi, dar mă gândesc la ce-ai să tragi când te-or pune ai lui Birică la muncă. Acolo să vezi muncă, nu ca acasă! Ai muncit și acasă, nimeni nu zice, dar taman d-aia ar fi trebuit să nu-ți iai lumea în cap. Dacă ar face toate fetele ca tine, ar fi un balamuc în tot satul... Așa că vezi, îți spun încă o dată, pentru ultima oară, cu frumosul, să te întorci...

– Îmi spui cu frumosul, dar sări cu pumnul la mine, spuse Polina limpede, uitându-se drept în ochii lui.

Tudor Bălosu înghiți greu.

– Nu vrei să taci din gură, cauți ceartă! zise el.

– Să vorbești ca lumea și să nu mă minți! Niciodată nu te-ai uitat la mine ca la o fată. Tot cu Victor: Victor în sus, Victor la deal... Numai eu am muncit și ai crezut că sunt proastă, am să înghit mereu și o să mă mărit cu cine vreți voi...

– Acum te-ai făcut deșteaptă, măgăreațo! Nu ți-e rușine să vorbești așa cu tata? spuse Victor.

– Nu mai pot de rușine, răspunse Polina batjocoritor. Uite unde s-a adunat rușinea, la alde tata și la domnul voiajor!

– N-am știut eu ce zace în tine că te învățam eu minte, răspunse Victor clocotind. Poți să zici că cu vorbele astea care le-ai spus acum, te-ai spălat pe bot de-un frate!

– Păi da, că mama nu putea să facă și ea un limbric lângă un gard în loc să-mi facă un frate ca tine.

Era de o răutate care adâncea și nu apropia groapa care să căscase între ei. Birică nu mai pricepea cum o să se mai împace soția lui cu părinții după toate acestea. Nimeni însă nu mai îndrăznea s-o amenințe pe Polina.

– Uite, Polino, una și cu una face două! rosti Bălosu. Eu atât am de spus: ai fugit de acasă, te-am sfătuit să te întorci, nu vrei, gata, acum n-ai

ce mai căuta îndărăt. Am terminat socoteala.

Se făcu tăcere. Polina își rezemă un cot în genunchi și apoi își rezemă bărbia în podul palmei:

– Așa crezi tu, spuse ea neturburată.

– Așa are să fie! apăsă Bălosu.

Polina repetă:

– Așa crezi tu!

– Așa cred eu, așa este, am terminat, ce mai atâta vorbă! zise Tudor Bălosu gata să-și piardă din nou răbdarea.

– Nu-nu! îl preveni Polina aproape veselă. Trebuie să înțeleg și eu. Va să zică de ce zici că nu vrei să stăm amândoi în odaia de dincoace, până ne facem noi casă?!

– Tudore, lasă-i, mă, să stea, îndrăzni Aristița încet. Birică e băiat muncitor, ce-aveți cu el? Așa face toată lumea...

Era de necrezut, mama se dăduse deschis de partea fetei. Tudor Bălosu o fulgeră cu ochii, dar Polina nu-l slăbi:

– Nu te mai uita așa la mama, zise ea. Ai să ne lași să stăm aici.

– Voi amândoi să stați cu mine?! se miră Bălosu. Poate dacă mor eu și băiatul ăsta! Atunci da!

Polina se uită spre fratele ei și, ce lucru de neînțeles, glasul i se făcu mai cald, așa ca al unei surioare mai mici:

– Victore, nici tu nu vrei să mă lași să stau aici?

– Da' ce, e casa mea? răspunse Victor colțos dar zăpăcit totuși de rugămintea ei. Ce mă întrebi pe mine? se scutură el. Din partea mea, n-ai decât să stai!

– Da, se vede, spuse Polina cu părere de rău. Apoi, ridicându-se pe neașteptate de pe pat: Hai, Birică! Se întoarse spre toți ai casei: zi, mă goniți? Bine, mă goniți voi, da' să nu credeți că eu sunt proasta aia! Nu scăpați voi de mine câtă viață oți avea!

Deschise ușa înainte și ieși afară, fără să dea bună ziua sau să mai spună vreun cuvânt. Birică mergea în urma ei cu fălcile încleștate. Când ieșiră în poartă, tânărul mârâi supărat:

– Fă, tu ești nebună!

Se opriră în drum, în fața casei. Polina întârzia, parcă ar fi vrut să se întoarcă îndărăt, să mai spună nu se știe ce.

– Haide! o îndemnă bărbatul mohorât, fără să se uite la ea.

– Nu merg!

– Ce?! se miră Birică și se uită la ea. Avea o înfățișare ascunsă, ca pe vremea când era fată. Îl fulgeră un gând, pe care îl și rosti: Polino, mă lași?

Ea nu răspunse și nu se mișcă. Se uita înțepenită nicăieri.

– Nu merg! Unde vrei să merg? Unde să dormim la iarnă? În coșar? În trențe, pe jos?

Aceste cuvinte îl înspăimântară pe Birică, se făcu alb ca varul.

– Da, șopti el copleșit. Bine, Polino! Atunci rămâi la ai tăi! Du-te atunci! șopti el într-un târziu și de astă dată își înălță fruntea.

Văzuți de departe, nimeni n-ar fi putut să-și dea seama ce se întâmplă între ei. Birică nu mai putu îndura și se îndepărtă încet. Lumea care se uita putea crede că s-au înțeles să rămână la Bălosu; altfel s-ar fi certat și înjurat cu glas tare, așa cum se întâmpla cu cei mai mulți când nu se înțelegeau. De aceea, când Polina îl chemă din urmă pe Birică, chemarea nu miră pe nimeni.

Birică se opri, se întoarse și o așteptă. Privirea lui ardea și dacă n-ar fi fost în drum ar fi lovit-o întocmai ca atunci sub dudul Moromeților; din nou ea îl făcea să se teamă că ar putea-o pierde. Își aminti însă privirea și răspunsul ei de atunci și deodată înțelese că nu pentru a-l chinui zadarnic se purta ea așa.

„Ah, ce nație de femeie! gândi el. De rămas la ai ei nu vrea, dar nici cu mine nu merge!“

– Hai, Paulino! șopti el mohorât. Hai, nu te speria, că să fie ea a dracului de casă, cu două etaje o fac, dacă e vorba că din pricina casei...

Și o luă înainte îndârjit. Polina merse de astă dată în urma lui, ca orice nevestă supusă bărbatului. Birică mai întoarse o dată capul spre casa lui Bălosu și îl văzu pe acesta pe după geamuri urmărind ceea ce se petrecea la poartă. „Mama ta, amenință Birică. Ai crezut că dacă nu-i dai zestre, am să ți-o las!“

– Birică, întrebă Polina din urmă, cu ce zici că ai să faci casă? Și fiindcă el întârzie cu răspunsul ea adăugă: Să știi că mie nu-mi place cu două etaje!

Era veselă, râdea de el, dar el nu se supăra, începuse s-o înțeleagă; firea ei era așa că vroia să trăiască în voie și bărbatul să nu-i pună pe umeri nici o povară; doar de aceea îl luase pe el și nu pe altul și de aceea fugise de la părinți. Dar ce era de făcut, de unde să facă rost de bani pentru casă? Ea glumea, dar dacă până la toamnă frații și surorile lui mai puteau dormi pe prispă, când s-o face frig vor trebui să intre înăuntru și atunci unde are s-o culce pe Polina? Ce-are să se întâmple între ei dacă n-or mai avea unde să

stea? Pentru că, oricât de ciudat părea lucrul ăsta, ciudat mai ales fiindcă nu-și dăduse deloc seama de el până acum, pur și simplu n-avea unde să stea cu ea!

VIII

Astfel se întâmplă că, în scurtă vreme de la însurătoare, bucuria lui Birică se și făcu dureroasă. Gândul că s-ar putea să-l apuce toamna fără casă îl neliniști atât de mult încât, fără să se mai sfătuiască cu familia, se hotărî să facă rost de bani numai în singurul fel în care putea să facă atât de repede și anume să vândă de îndată jumătate din pogonul lui de pământ. Se gândi câteva zile în șir, îi trebuiau cel puțin trei mii de lei dacă vroia să-și facă o casă ca să nu fie bordei (și numai o astfel de casă îi trebuia, altfel toată lumea ar fi zis că iată ce rău a ajuns Polina trăind cu el), dar de unde să ia trei mii de lei? Și apoi cum avea el să trăiască cu o jumătate de pogon de pământ, când alții cu un lot întreg abia se țineau?

Dar această întrebare din urmă nu-l turbură pe Birică. Înainte de orice trebuia să-și ridice casă, și încă una frumoasă, așa cum pe drept merita o nevastă ca a lui. După aceea avea să vadă.

Luând această hotărâre el se grăbi să anunțe familia:

– Gata! De mâine încolo, cine vrea să mă ajute să fac casă, să meargă cu mine în vale la văgăuni să facem cărămizi.

Erau tot așa, la masă, a treia sau a patra zi de când făcuseră încercarea de împăcaciune.

Polina nu se arată deloc surprinsă, dar Birică-tatăl și ceilalți încetară o clipă să mai mănânce și se uitară la el bănuitori.

– Să faci cărămizi și să le lași acolo să dea zăpada peste ele! Sau de ce?! se miră tatăl.

– Nu, ci să ridic casă cu ele, răspunse fiul.

– Aha! exclamă Birică-tatăl dumirit. Uitasem că acolo în vale la văgăuni, după ce sapi și termini cu cărămizile găsești la fund și niște bani!

– Asta mă privește pe mine! zise Birică închis în sine, dar tatăl socoti, uitându-se la el, că n-avea el ce să închidă în sine și i-o întoarse cu nepăsare:

– Te-o fi privind, zise. Mai bine dă flanela aia mă-tii, s-o cârpească în coate, că atârnă jurăbiile pe tine, adăugă măsurându-l de sus până jos.

Polina, care n-avea nimic rupt pe ea, se simți iarăși atinsă ca și data trecută cu untdelemnul.

– Ce s-o mai cârpească, trebuie altă flanelă, zise ea.

După aceste cuvinte, tânăra nevestă văzu multe perechi de ochi îndreptându-se scurt și în tăcere asupra ei.

– O fi trebuind, mormăi Birică-tatăl sorbind încet din strachina cu verdețuri din mijlocul mesei.

– Ce tot dondănești din gura aia? interveni atunci mama-soacră, uitându-se cu simpatie la noră. Așa este, îi trebuie flanelă că s-a însurat și a intrat și el în rândul oamenilor!

Tatăl prinse cu privirea mulțimea de copii de la masă și așteptă câteva clipe ca să fie înțeles de ce se uită: cei doi gemeni aveau pe ei doar niște închipuiri de cămăși, iar fetele...

– O să tundem câinele și o să ne facem flanele, zise el.

– Parcă noi o să ne luăm după tine! răspunse mama.

Știa și ea că tatăl avea dreptate, dar dacă nu era lână pentru flanele, barim să fie o vorbă bună!

Trecu deci cu bine această clipă grea pentru Birică: nu-l întrebă nimeni de unde avea să ia bani și el înțelese că la urma-urmei într-adevăr acest lucru îl privea numai pe el.

Umbla prin curte fluierând și cântând. Puse mâna pe secure și se duse în grădină să taie salcâmul pentru tălpici. Polina stătea lângă el și îl asculta cum cântă, parcă amețită, cu ochii închiși și cu mâinile încrucișate pe sâni. Din când în când el se oprea din cântat și arăta cu mâna:

– Dă-râmăm cotețul... În partea asta o facem, cu fața încolo.

Și începea iar să cânte și să izbească în salcâmi cu securea. Era așa de vesel încât își amesteca glasul cu loviturile de secure în așa fel, încât frații lui mai mici, care se așezaseră puțin mai în vale, se tăvăleau pe iarbă cu burțile lor goale și râdeau.

– Și cu ce zici că o să cumperi *metri cubi*, Birică? întrebă tatăl din poarta grădinii.

Adică metri cubi de lemn de construcție, podele, uși, ferestre... Dar Birică și Polina nu mai erau singuri, apăruseră din fundul grădinilor câteva fete atrase de glasul cunoscut al vecinului, și Birică nu mai putu să răspundă.

– Ce are să mai cânte Birică la nuntă! se minună una dintre fete, apropiindu-se și așezându-se jos lângă Polina.

– Birică, ia cântă tu *Vai de copilul străin*, că vreau să-l învăț și eu... zise alta care se apropia încet, cu fruntea într-o cusătură.

Dar a doua zi, când Birică puse caii la ham să se ducă la văgăuni, tatăl îl opri:

– Salcâmmii ca salcâmmii, zise el, sunt verzi și până se usucă trebuie să-i tai din vreme, dar nu pune tu copiii să muncească degeaba la *cărămizi*.

– De ce?

– D-aia, fiindcă nu te-aranjează!

– Bine, o să mă duc singur.

– Du-te singur, dacă n-ai ce face!

– De ce n-am ce face?

– Fiindcă te-am mai întrebat și ieri: de unde faci tu rost de bani?

– Păi nu spuneai că-i găsesc la văgăuni?

– A, uitasem. Du-te! îl îndemnă tatăl binevoitor. Ileano și Gheorghito, strigă el, hai, duceți-vă cu Birică și ajutați-l!...

Fetele chiar se urcaseră în căruță. Ele erau acum vesele pentru ele însele; de când fratele se însurase, nu prea le mai păsa de el. Dar de ajutat cu brațele lor vânjoase puteau să-l ajute.

– Adevărat, nene, de unde faci rost de bani? întrebă cea mai mare când se dădura jos la văgăuni.

Polina se uită țintă la bărbatul ei și Birică citi în privirile ei aceeași întrebare. Prefăcându-se vesel, el le spuse că are să vândă jumătate de pogon din partea lui de pământ. La auzul acestei vești pe chipul surorilor apăru o expresie rece.

– Nu vă speriați, îl cumpăr la loc după ce îmi fac casă, zise Birică, dar tăcerea străină a surorilor îl tulbură și îl supără ca niciodată. Începu să strige: Ce vă uitați așa la mine? Ia duceți-vă acasă d-aici și lăsați-mă voi în pace. Vă uitați la mine parcă cine știe ce v-am făcut. E pogonul meu de pământ și fac ce vreau cu el: Nu știți decât să stați cu ochii pe om și să-l păziți: aia nu; ailaltă nu; așa nu!

Apucă târnăcopul și începu să izbească în lutul galben și gras. De uimire surorile abia se dezmeticiră. Se uitară la Polina. Ea stătea lângă căruță cu o înfățișare de nepătruns. Se gândea, dar era greu de ghicit la ce.

– Hai, Gheorghito, hai acasă! spuse fata mai mare, după o vreme de tăcere, în timp ce Birică își vedea de treabă fără să le mai ia în seamă.

Plecară amândouă fără nici un pic de șovăială. Birică lovea mai departe cu târnăcopul. După o vreme Polina se mișcă de lângă căruță și se duse

alături pe malul gârlei, se așează și începu să se spele îndelung pe picioare.

– Polino! strigă Birică, când băgă de seamă lipsa ei. Tu ce tot faci acolo, nu vii să arunci pământul ăsta în căruță? Sau crezi că o să se arunce singur?

Polina își văzu de spălat ca și când n-ar fi auzit. Când se întoarse se rezemă de șușleț și începu să se uite la bărbatul ei. El și săpase să umble o căruță, dar ea nici nu se gândea să pună mâna pe lopată. Se uita la el cu o ciudată satisfacție; pe chip avea o expresie de parcă totul ar fi fost pus la cale de ea; până și sudoarea pe care el și-o ștergea din când în când cu cotul, și mirosul puternic de pământ care parcă țâșnea de sub târnăcopul lui, chiar și acestea erau ale ei.

– Tu n-auzi, Polino? spuse el din nou, dar Polina nu se urni și atunci el se uită la ea.

– Ai de gând să mai dai mult cu târnăcopul ăla? întrebă ea zâmbind ciudat.

– De ce să nu dau cu târnăcopul?

Și ea nu răspunse și deodată el înțelese că de mult stă el aici singur cu ea... Aruncă târnăcopul. Polina se întoarse cu umărul și îl așteptă dintr-o parte, parcă la pândă, cu ochii deschiși; se lăsă greu cu toată puterea trupului și gemu când el o apucă și o înfășură în brațe; numai când o ridică pe sus închise ochii. El o duse chiar pe pământul din care avea să-și ridice casă și o iubi acolo pe răcoarea lui curată, păzit de lumina mare a zilei.

Un ceas mai târziu duceau pământul acasă și îl descurcau în mijlocul bătăturii.

Când se așezară la masă, o tăcere de gheață îi întâmpină, dar Polina sparse această gheață dintr-o dată zăpăcindu-l mai ales pe bărbatul ei:

– De ce tăceți așa, a murit cineva?! se miră ea mai veselă ca niciodată. O să ne facem casă, dar n-o să se vândă nici un fel de jumătate de pogon.

Și nu înțelese nimeni ce era în capul ei.

IX

Tot în această vreme, în aceste verzi zile de iunie când înfloresc salcâmi și când până la seceriș nu mai era decât sărbătoarea Sfinților Petru și Pavel, Țugurlan află că în sat se vorbea iar despre el; că ar fi sărit la bătaie cu Cocoșilă în poiana fierăriei lui Iocan.

Țugurlan nu pricepuse niciodată pentru ce unele din întâmplările în care era amestecat el se răspândeau numaidecât printre oameni. Totdeauna acest

lucru îl întărâta fiindcă de fiecare dată descoperea nepotriviri; una gândea el și alta înțelegeau ceilalți. Să sară la bătaie? Dar, la urma-urmei, de unde această părere la ei?

Ciudatul adevăr era că Țugurlan nu sărise decât o singură dată la bătaie. Cu mulți ani în urmă fusese chemat la o nuntă și în timpul mesei cineva strigase de răsese toată lumea: „Mănâncă, Țugurlane, să-ți ajungă o săptămână!“ Îl bătuse înspăimântător, era adevărat, dar cine n-ar fi făcut la fel în locul lui? Iar în ce privește faptul că vărsase strachina în capul Cotelicioaiei, asta nu însemna că a bătut-o.

Sărise el la bătaie la fierărie? Tocmai că nu, Cocoșilă îl înjurase cel dintâi! Era limpede că lumea îl credea nesăbuit. Nu era, de altfel, întâia oară când Țugurlan afla ce credea lumea despre el. Într-o vreme se spusese chiar că ar fi hoț, că ar fi furat nu se știe ce de la cineva, încât nu se mai miră când Ion al lui Mihai îi spuse ce vorbesc oamenii despre întâmplarea de la fierărie.

Nu se mai mira, dar îi rămase gândul aci și seara când se culcă întârzie câteva clipe să adoarmă. Ani în șir Țugurlan se simțise bine cu starea lui: el de o parte și toți ceilalți în afară; nici o apropiere și nici o încredere. Dar de astă dată un gând străin îl întreba: de ce îi înjurase pe oameni la fierărie? Că de înjurat îi înjurase, asta era adevărat.

Țugurlan se răsuci în așternut și îi mai înjură încă o dată. El nu ne uita niciodată îndărăt ca să se învinuie pe el însuși, ci totdeauna ca să-i învinuie pe alții. Așa făcu și acum și se liniști, și așteptă sa-i vină somnul iar somnul veni ca o apă neagră în care orice urmă de gând pieri.

Dimineața, Țugurlan se trezi ca totdeauna liniștit și odihnit. Se ridică în capul oaselor, se răsuci pe prispă cu picioarele jos pe pământ și vru, ca de obicei, să se ridice și să-și vadă de treburile. Dar mai întârzie; ceva din dimineața aceasta îi plăcea. Începu să se uite peste curte, peste garduri și șopron, peste grădină și împrejurimi. Se trezise parcă mai devreme și era liniște. Totul se odihnea în nemișcare. Țărâna bătăturii, umedă de rouă, parcă era o ființă vie care dormea și ea. Tăcută, nevasta lui se trezi la celălalt capăt al prispei, înveli copilul lăsându-l să mai doarmă și, cu pași parcă nesimțiți, intră în tindă. Țugurlan o văzu pe ea tot așa cum vedea curtea și împrejurimile. Da, aceasta era lumea: șoseaua trecând pe la poarta lui (șoseaua oamenilor, a satului), gardurile liniștite, fântâna (fântâna din care oameni și vite beau apă), doi salcâmi înalți în dreptul porții (pe unul din ei mici cruci, semne ale morții, ale copiilor pe care îi îngropase) și peste

toate acestea cerul curat, iar pe prispa casei el, Țugurlan, în mijlocul acestei lumi...

Ce bine ar fi să primești de la lume doar această pace adâncă... Țugurlan își aminti iar de întâmplarea de la fierărie și de întrebarea care nu-l lăsase aseară să adoarmă și această pace de o clipă se destramă. Fără să-și dea seama pentru ce, întrebarea revenise într-un fel și mai supărător decât aseară. Nici pomeneală că nu din pricina lui Ion al lui Miai îi înjurase pe oameni; Ion al lui Miai și așa nu înțelegea ce se discuta acolo...

Turburat, Țugurlan uită să se mai dea jos de pe prispa. Astfel de întrebări supărătoare mai avusese de câteva ori în ultima vreme. Dar le uitase, le alungase repede. Asta din urmă, deși pornea de la un fapt neînsemnat, amenința și stăruie mai mult asupra lui.

Prima dată se întâmplase într-o zi când copilul său venise de la școală plângând.

Era toamnă târziu, Țugurlan încă nu-i făcuse, rost de încălțăminte și băiatul umbla desculț. La școală ajungea cu picioarele roșii de frig și într-o dimineață când s-a așezat în bancă s-a tăiat în niște cioburi de sticlă pe care i le pusese acolo colegul său Toderici Artur, băiatul directorului. Învățătorul, care nu se avea bine cu directorul, îl pedepsise pe Toderici Artur și acesta, ca să se răzbune, îl pândise pe colegul său Țugurlan și cu ajutorul altor copii îl pusese jos și îi băgase pământ în gură.

După se ascultase această poveste, Țugurlan își luase copilul între genunchi, se uitase crunt în ochii lui limpezi și îl înfricoșase astfel: „Dacă mâine la prânz nu vii să-mi spui că i-ai spart capul ăluia care ți-a băgat pământ în gură, te omor cu bătaia“, și îi cârpișe și o palmă ca să-l facă să priceapă că în astfel de lucruri nu avea tată.

Copilul însă avea mamă și s-a dus și i-a spus ei și ea l-a înțeles, iar de tatăl său a început să se ferească. Țugurlan a băgat de seamă și pentru întâia oară s-a simțit cuprins de neliniște: oare nu așa trebuie crescut copilul, să învețe să se apere singur? Și deodată Țugurlan s-a pomenit întrebându-se pe el însuși de cine și de ce s-a apărat el toată viața, și unde a dus această apărare? Și și-a dat seama că de fapt el crezuse până atunci că avea să ducă undeva.

Altă dată stătea la poartă și a trecut cineva pe drum și i-a dat bună ziua. Țugurlan nu dădea nimănui bună ziua și nici nu răspundea când i se dădea lui. Nu i-a răspuns nici acestuia, dar s-a pomenit întrebându-se: „Pentru ce

îmi dă el mie bună ziua? El nu știe cine sunt eu și atunci de ce... Dar, la urma-urmei, cine sunt eu?”

Iar acum, în legătură cu fierăria, din nou: de ce, ducându-se acolo, se purtase așa cum se purtase? Îl supăra mai ales faptul că Moromete nu se sinchisise deloc de înjurături. „Lasă, mă, Țugurlane, lumea să trăiască în pace“, spusese el, iar la sfârșit nu se știe de unde scosese Moromete că „trei chestiuni rezultă din cele spuse de Țugurlan“.

Se sculă de pe prispă nemulțumit și se duse în grădină să cosească iarbă pentru cal. „Sigur că da, gândi el întărâtat, când ai două loturi cred și eu că nu-ți pasă când te înjură alde Țugurlan. Dacă ar mai fi să fie patruzeci de moșii, în toate patruzeci v-ați repezi, lua-v-ar dracu pe toți!“

Țugurlan cosea iarba și gândurile sale curgeau fără oprire, negre și turburi. „Trei chestiuni rezultă din cele spuse de mine, *Chestiuni, ai?* Astea la tine sunt chestiuni! Și ce deștepți v-ați făcut voi! Se apucă domnul Moromete să-i spună lui Dumitru lui Nae cum a fost împușcat frati-meu la București! Parcă ar fi fost acolo al dracului! Și când te gândești bine, habar n-are“.

Țugurlan se șterse pe frunte cu mâneca, înfipse coasa în pământ și se aplecă să strângă iarba. „Ce bine mi-ar fi și mie, gândi apoi mai departe, în grajd, în timp ce dădea cu țesala pe spinarea calului. Ce bine mi-ar fi să știu acum că la deal îmi crește porumbul pe șapte pogoane, iar pe alte șapte pogoane plesnește bobul de grâu în spic. Ași sta și eu iarna după sobă ca domnul Moromete și așa și eu să-l pun pe Marin să citească povești!“

Țugurlan se opri din țesălat și rămase câteva clipe gătit de amintiri. Marin al lui se rugase într-o seară de iarnă să-l lase să se ducă pe la Niculae al lui Moromete, cu care era într-o clasă, să citească cu el povești. Nu-l lăsase și această amintire îi făcu rău lui Țugurlan. La urma-urmei, de ce nu-l lăsase? La urma-urmei, Moromete...

Țugurlan se pomeni gândind fără voia lui că niciodată până acum nu se oprise atât de stăruiitor asupra cuiva. Îi disprețuia pe toți, fără alegere și fără nume. Ce-i cășunase pe Moromete? „Dă-l în mă-sa, cu loturile și cu chestiunile lui!“ încercă Țugurlan să alunge, totul din minte. Dar ceva cu neputință de explicat îi aduse în ureche glasul acestuia, parcă aievea, cum stătea acolo la fierărie și citea ziarul... „Domnilor!... Așa și pe dincolo... Ocupațiunea lor mintală...“ Ce ciudat citea! „Vă rog să mă credeți că nu eu am scris drăcoveniile astea“, parcă vroia să spună Moromete tot timpul.

Nedumerit, Țugurlan lăsă țesălatul și se așeză pe marginea ieslei. „Primul agricultor o fi având pământ?” își aminti el într-un fel uimitor discuția lor despre rege.

„Are! zicea Cocoșilă. Are, așa, cam vreun lot și jumătate“.

„Are mai mult, zicea altul, fiindcă trebuie să-l țină și pe ăla micu, pe Mihai... trebuie să-i dea să mănânce!“

„Ești prost, zicea Cocoșilă. Ăla micu are lotul lui de la mă-sa!“

Țugurlan rămase o clipă cu privirea în gol, apoi deodată izbucni într-un hohot furios: „Ptiu, fir-ați ai dracului!“ scuipe el în pământ și rămase mai departe pe ieslea grajdului, negru la față. Dar dacă amintirea acestor lucruri nu izbutea să răzbată în afară și să-i lumineze chipul posomorât, simțea totuși cum ceva se topea în el. Cunoștea și el starea în care mintea contempla în liniște lucrurile și pătrundea dincolo de ceea ce arătau ele că sunt. Era o bucurie deosebită și rară. El se înfuriase când Moromete citise discursul regelui, ei, dimpotrivă, se înveseliseră. Nu era oare înveselitor să descoperi că un rege părea mai puțin deștept decât Ion al lui Miei?

Îngândurat, Țugurlan se ridică de pe marginea ieslei și ieși afară. Se duse în casă și se întinse în pat.

„Da, așa o fi, continuă el să se gândească, dar săracul Ion al lui Miei era un nevinovat, pe câtă vreme *primul agricultor* avea sute de mii de hectare – Țugurlan știa acest lucru de la fratele său care, înainte de a intra la Grivița, muncise câteva veri pe moșiile Coroanei – și când o țară întreagă îl lasă să se lăfăie cu atâta pământ, nu-mi mai arde mie să mă înveselesc că e prost. Lasă că bine v-am făcut că m-am repezit în voi, gândi Țugurlan mai departe despre cei de la fierărie. Să vă mai gândiți și voi că nu toată lumea are timp să se înveselească; dacă de altceva nu sunteți în stare, înveseliți-vă barim mai puțin, fir-ați ai dracului!“

După-masă Țugurlan se gândi să se ducă și el la fierărie, să-și dreagă secerile. Muierea îi spuse că au terminat mălaiul și că trebuie să se împrumute de la cineva, altfel o să-i apuce secerișul fără nimic în hambar.

– Vezi la Ion al lui Miei, răspunse Țugurlan, îndreptându-se spre poartă.

– N-are nici el!

Țugurlan se opri o clipă fără să se întoarcă:

– Vezi la Tudor Bălosu! spuse el.

– Nu mai iau de la Tudor Bălosu! se feri și se rugă femeia. O să ne cheme iar la secerat și ai văzut ce ne dă el să mâncăm!

– Cere și tu la cineva! se scutură în cele din urmă Țugurlan și porni pe lângă garduri cu secerile pe umăr.

„Sigur că da, domnul Moromete! bolborosi apoi în gând. Tu n-ai nevoie să te împrumuți! Te găsește secerea cu făină veche în hambar“.

Țugurlan se pomeni ispitit să-i ceară lui Moromete să-l împrumute. În astfel de împrejurări el cerea ori de la cineva care rupea de la gură ca să-i dea, cum era Ion al lui Miai sau Marmoroșblanc, ori de la Tudor Bălosu sau Crâșmac, cărora le făcea zile la câmp; niciodată însă de la acești oameni ca Moromete, nici săraci, nici bogați și cărora le tremura mâna până se hotărau să spună da sau nu. Lui Țugurlan îi veni un gând: să-i ceară lui Moromete să-l împrumute și apoi, fiindcă era sigur că acesta n-avea să-i dea, să-i scoată pe nas deșteptăciunea de la fierărie. „Nu mai zici că rezultă trei chestiuni?“ și să-și bată încă o dată joc de el.

X

Moromete era acasă, dărmase poarta și își făcea una nouă. După ce plătitise cu bani de la Aristide partea de *fonciire* pe care i-o cerea Jupuitu și amânase jumătate din ea până spre toamnă, se dusesse a doua zi la gară și cumpărase cu restul de bani o căruță de uluci. Nu se mai putea, atât poarta de la drum cât și gardurile grădinii se înnegriseră și putreziseră de tot, trebuiau altele. Începuse întâi cu poarta de la drum, și lucrase la ea două zile. Acum era pe sfârșite cu poarta și nu se grăbea deloc să treacă la grădină: o poartă sau un gard le pui o dată la zece ani, dacă nu chiar la mai mulți.

– Asta depinde de ulucă, Dumitre, îi spunea Moromete lui Dumitru lui Nae care tocmai făcea observația de mai sus. Depinde de ulucă, repetă el. Asta care am luat-o eu, explică el, e ulucă bună. E fag!

– Nu prea ai stacheții buni! observă Dumitru lui Nae după câțva timp, și glasul său făcu ca pe o distanță de zece-cincisprezece case toată lumea să audă ce fel de stacheți avea Moromete.

Era și Cocoșilă acolo. Alături, cu un topor în mână, Paraschiv ascutea ulucile pe un trunchi. Niculae stătea pe vine lângă tatăl său și pândea când să-i dea cuie. Fără să se uite, Moromete lua cuiul din mâna întinsă a lui Niculae, îl potrivea îndelung, uitându-se de câteva ori în spate să vadă dacă ștachetele va fi prins drept în mijloc, apoi cu tesla împrumutată de la Dumitru lui Nae bătea adânc uluca, mai stăruind apoi și cu lovituri nefolositoare asupra cuiului care pierise în lemnul alb vrând parcă să spună că e de dorit ca acest cui să nu mai iasă niciodată de acolo.

– Era unul al dracului, unul Nastratin, zise Cocoșilă scuipând subțire înaintea sa. Și-a pus poarta pe foc și pe urmă tot el s-a supărat!

– Niculae, adu ulucile! ceru Moromete.

Paraschiv se oprise din ascuțit. Ridică toporul și continuă să ascută mai departe. Hotărâse plecarea la București chiar în seara aceasta și era supărat că Nilă întârzia să se întoarcă cu caii de la izlaz. Era furat de gânduri.

– Ce ziseși tu, Cocoșilă? întrebă Moromete. Paraschive, bate tu astea care au mai rămas.

Moromete lăsă tesla jos și se căută prin buzunare să găsească o hârtie. O găsi și i-o întinse lui Cocoșilă sub nas.

– În locul unde e poarta asta era gol, spuse Cocoșilă în timp ce umplea cu tutun foița lui Moromete. Poarta mică o pusese și p-aia pe foc și venea

cum ași veni eu la tine, intra prin golul ăsta mare.

– Cine, mă?! întrebă Moromete sâcâit că nu înțelegea. Apoi înțelese: Aha, când venea cineva pe la el!

– Așa, mă! Și ăsta striga din casă, de la geam, că de ce intră pe poarta mare (adică prin locul pe unde fusese poarta mare!), să intre tot pe poarta mică! Cum e, Niculae?

– „Într-o zi Nastratin Hogea, lemne de foc neavând“, spuse Niculae începutul acelei povești.

– Păi ce dracu îi mai păsa lui pe unde intră?! se miră leneș Dumitru lui Nae.

– Păi îi păsa! zise Moromete așezându-se jos, cu țigarea în gură. Să nu uite omul unde-a fost poarta! Nu trebuie să uităm ce-a fost, mai adăugă el. Poate facem la loc ce nu mai e...

Niculae îi dădea acum cuie lui Paraschiv. Într-o vreme nu se știe ce văzu el la fratele său că în loc să ție cuiele cu vârful în jos, cum le ținuse până atunci, le întoarse, și zâmbind viclean, le ținu în așa fel că Paraschiv când întinsă mâna se înțepă în ele.

– Mă, dar prost mai ești! bolborosi Paraschiv cu dispreț îngăduitor. Nu așa!

– Dar cum? întrebă Niculae nevinovat.

– Invers.

Dumitru lui Nae se ridică alene de jos, de pe iarbă.

– Mă duc acasă! spuse el parcă nemulțumit de ceva. Paraschive, vezi să nu știrbești tesla aia!

Paraschiv ridică fruntea și se uită la el:

– Păi dar ce, bă, nea Dumitre, eu bat cuiele cu tăiușul?

Înalt cum era, Dumitru lui Nae văzu peste garduri ceva care îl făcu atent. “

– Trece Țugurlan, spuse el și rămase în picioare. Unde dracu s-o fi ducând?! se miră apoi fără nici un rost și fiindcă nimeni nu zise nimic, își dezveli dinții și mai adăugă: păzea, Cocoșilă!

Spre uimirea lor, Țugurlan, care se apropia încet pe lângă garduri, când, ajunse în dreptul porții lui Moromete, se opri și se uită înăuntru.

– Ce e, Țugurlane, îl cauți pe Cocoșilă? zise Dumitru lui Nae destul de străveziu.

– Vezi să nu te caut eu pe tine, răspunse Țugurlan și împinse poarta nouă a lui Moromete și se apropie de locul de sub salcâm unde acesta și Cocoșilă

stăteau jos.

O clipă se uitară țintă la el, apoi își feriră privirile.

– Bună-ziua! zise Țugurlan cu glasul său neprietenos, și ceilalți, de uimire, uitară să-i răspundă.

– Să trăiești, Țugurlane! răspunse în cele din urmă Moromete cu un glas curat și grăbit. Uite mai dăm și noi din coadă până vine secerea; că după ce vine... Niculae, porunci apoi Moromete stăpân pe sine, adu un scaun lui nean-tău Țugurlan!

Dumitru lui Nae nu mai plecă, iar Cocoșilă arăta ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic între el și Țugurlan. Când Niculae aduse scaunul, Țugurlan se făcu că nu vede și se așază și el jos pe pământ. Rămase apoi tăcut și așteptă tot așa cum așteptau și ei, având aerul că a venit așa degeaba și că are de gând să stea așa degeaba cât timp au să stea și ei. Cineva trecu pe drum și din pricina ulucilor albe nu-i văzu pe cei din curte.

– Ce mândrețe de om mai e și Vasile ăsta al lui Tăbârgel! zise Moromete urmărindu-l cu privirea pe cel care trecea. Cică își bate muierea în curte să-l vază toată lumea, iar aia strigă în gura mare: „Aoleo, fire-al dracului, p-aici n-ai dat!“

– He, he, he! zise Dumitru lui Nae cu plăcere. Păi a prins-o de vreo două ori cu unul al lui Trăilă; și cică îi zise „fire-ai a dracului cu...“

– Țigani, întrerupse Moromete, și schimbă repede vorba. Mai bate un cui în uluca aia, Paraschiv. Jos mai bate un cui, că e stachetul mai gros.

Din curtea lui Tudor Bălosu se auzi glasul spălat al lui Victor, care îi spunea ceva lui tat-său.

– Am auzit că vecinul tău, Moromete, a mai cumpărat două pogoane! spuse Dumitru lui Nae, înțelegând că lui Moromete nu-i place să audă vorbindu-se deșuchiat.

– Așa e vorba! răspunse Moromete. Hm! făcu el după câteva clipe de tăcere. Iar îi „amendează“ alde Piscică pe copiii ăia ai lui. A trecut p-aici pe la mine după ce a vorbit cu Tudor Bălosu. Alaltăieri. „Ce faci, Traiane, iar vinzi pământ?“ îl întreb. „Nu vând, zice, îi amendez iar pe copiii ăia.“ „Mai ai?“ zic. „Ce?“ „Pământ.“ „Gata! zice. Nu mai vând decât astea două pogoane. Mai am două, le păstrez pentru tutun.“

Omul despre care pomenea Moromete era cizmarul satului. Avea o droaie de copii pe care cizmarul îi „amenda“ mereu vânzându-le pământul.

– He, he, he! râse Dumitru lui Nae gânditor. Nu știu ce dracu are să facă el cu copiii ăia când s-or face mari.

– Păi ce vrei să faci, Dumitre! se miră Moromete. Când s-or face mari și le-o veni vremea să se însoare o să le spună alde tat-său: „De vândut pământul, vi l-am vândut, de învățat să fumați, v-am învățat, de băutură mai învățați și singuri!“

– He, he, he! râse Dumitru lui Nae, de astă dată cu satisfacție, așezându-se mai bine pe pământ. Zău, mă? Ce vorbești!

Între timp, aproape pe neobservate, mai veniseră vreo câțiva inși care se așezaseră pe iarbă fără să se anunțe prin bună-ziua; erau vecinii lui Moromete. După felul cum vorbea, Moromete părea să aibă ceva nou de spus despre Traian acela, deși ceilalți știau tot ce se putea ști despre el. Acest Traian Pistică nu vânduse din lot chiar îndată ce-l avusese. Dimpotrivă, ambiția lui fusese să-l mărească și într-un fel chiar izbutise, plătindu-și titlul de împrumputare și impozitele din cizmărie. Muierea lui însă îi strică planul; începu să-i toarne la copii. Întâia oară îi făcu doi gemeni, apoi după aceea patru copii în mai puțin de șapte ani, apoi iarăși doi gemeni și încă timp de șapte ani, alți cinci copii. În acești ani, iarna sau vara, pe vreme rea ori în zile frumoase de primăvară, cine trecea prin dreptul casei cizmarului trebuia să-și pună amândouă mâinile la urechi și să grăbească pașii. Zarva celor treisprezece copii ai lui semăna cu aceea pe care o fac țiganii pribegi când chefuiesc ori se iau la bătaie. Pe seama gălăgiei și urlitelor care se auzeau uneori din casa lui, femeile spuneau în mod firesc când era vorba să fie pricepută mai bine neorânduiala sau dezmațul din vreo familie: „Ca la alde Pistică“.

– Cine? Pistică, mă Dumitre?! exclamă Moromete văzând că Dumitru lui Nae își întinsese picioarele lui lungi, pregătindu-se să asculte. Păi voi nu știți nici unul cu cine avem noi de-a face aici în sat, anunță el cu glasul acela nepărtinitor, care parcă nu era al lui. Să cauți în toată România, de la munte la baltă, și la turci să căutați și altul ca el nu mai găsiți.

Cocoșilă, gelos de ceea ce avea să urmeze, îl întrerupse pe Moromete spunându-i că minte, e prost. Moromete răspunse că nu-nu, nu minte! Și ca să convingă pe ceilalți care ascultau, începu cu o falsă înflăcărare și seriozitate să se înjure la persoana a treia că ceea ce spunea el e adevărat. Atunci Cocoșilă îi răspunse că dacă e vorba pe așa, să răscolești în toată lumea și unul ca Parizianul n-ai să mai găsești! Moromete vru să-i dea lui Cocoșilă replica cuvenită, dar ceilalți îl apucară de mâini și-i potoliră cu șiretenie falsă lui înfierbântare.

– Hai, Moromete, lasă-l pe Cocoșilă, spune de ce zici că nu mai găsești altul ca Pisică...

– Nu există, domnule!... exclamă Moromete și ridică mâna în sus și se înjură din nou la persoana altuia că nu există.

Cineva care nu l-ar fi cunoscut pe Moromete, ar fi putut crede că între el și Pisică s-a petrecut ceva neobișnuit. De fapt nu se petrecuse nimic. Moromete se dusese într-o dimineață să-i vadă pe-ai lui Pisică ce fac ei când dorm atâția “copii, cum se scoală, ce le spune Pisică, ce face el și muierea, dacă se pun la masă și în general cu ce se ocupă această familie și mai ales din ce cauză e atâta zarvă, și zbierete, și gălăgie, și răcnete care se aud de la cinci kilometri.

– Am fost într-o dimineață la el!... Trebuia să mă duc în ziua aia pe la obor și n-aveam cu ce să mă încălț, începu Moromete, mințind din capul locului.

– Ține, mă, cuiele aicea, Niculae, unde te uiți?! se răsti în clipa aceea Paraschiv.

– Ce faci, mă, acolo?! se miră Moromete, uitându-se la Niculae, care și el se uita la tatăl său cu niște ochi sticlind de nerăbdare. Muierea zice: „Ia cizmele și du-te cu ele să ți le dreagă, le-au ros șoarecii acolo în pod“. Iau cizmele și plec spre Pisică. Erau ele bune, trebuia numai să le bată niște cuie pe talpă, că aveau tălpile desfăcute. Intru înăuntru și, bună dimineața, bună dimineața! Pisică cu ai lui în pat! „Uite, mă, Traiane, trebuie să mă duc pe la obor și e noroi afară, nu e bun bocancul, bate-mi acilea câteva cuie și unge-le cu ceva“, îi spui eu. Nu știu dacă ați mai fost vreunul în casă la el. Tu ai fost vreodată, Cocoșilă?

– N-am fost!

– Păi tu unde-ți pingeleşti bocancii?

– Eu mi-i pingelesc singur.

– Nu știu, dar eu n-am mai văzut paturi ca ale lui Pisică. Eu zic că zece paturi de-astea de-ale noastre nu fac cât unul de-al lui. Dar ca să nu zic zece, zic cinci. Erau așezate acolo în magazia aia a lui, fiindcă așa de mare e odaia unde stau ei, ca o magazie. Când să mă așez pe scaun, o dată mă pomenesc că mă apucă cineva de gât și se încleștează de spinarea mea; întorc așa mâna spre ceafă, îl apuc de păr și îl dau jos și mă uit la el: un ăla ca un gherlan, de-o șchioapă, se uita la mine și făcea au! ooo! au! ooo!

– Ții, mă, cuiele astea aici, sau acuma îți dau una după ceafă! amenință Paraschiv de lângă uluci.

– Ține cuiele acolo, Niculae, zise Moromete. Era băiatul ăla al lui, micu și mutu. Pisică, din pat, când vede gherlanul ăla pe mine, bate din palme: „Sfârâlică, zice, na la tata din țigare!“, „Hai, mă Traiane, zic eu, scap oborul, vreau să cumpăr niște cartofi, ce faci?“ Traian în loc să răspundă îl văz că-și umflă pieptul și o dată urlă de răsună toată magazia: „Deșteptarea!“ Știți? Ca la armată! Ei! zic eu! Ce să-i faci? Aici trebuie instrucție! Nici n-apuc eu să-mi vin în fire, că îl văz pe gherlanul ăla că sare de lângă tat-său! Așa cum era, fără izmene și cu burta goală, începe să Țopăie și să joace sârba peste spinările ălor care dormeau. Știți cum sărea? Peste nasurile lor, peste ochi, peste capete, pe grumaji. Sărea și mormăia! Încep urletele! Au, chiu, jap! Țin’te nene! Începe păruiala! Mă uit la Traian și la muiera lui... Nimic! Muiera căsca și cu pieptenele în mână începuse să se Țesale. Traian își răsucea țigarea și numai așa, din când în când, ridica fruntea: „Sfâr-fâ-li-că! zicea, na la tata din țigare, lua-te-ar dracii!“ Din paturile lor, copiii au sărit jos și acolo în fața mea a început o viermuiala... Trei-patru din ei, ăia mai mari, căutau să-i desfacă, dar ce să desfaci, că uite așa le umblau cracile pe sus; și se rostogoleau; și se dădeau de-amboua; și se loveau la burtă; și pârlăiau cămășile de pe ei; și se bășeau; și le curgea sânge din nas! Traian, din pat de-acolo uite-așa spunea, știți, întâi încet și subțire: „Sfâr, și pe urmă tot mai gros, *fâ-li-că!*“ „Traiane, strig eu, dă, mă, în ei, că-și fac cămășile ferfeniță!“ „Păi tot nu le iau eu altele“, zice. „Bine, dar dă în ei, de ce îi lași să urle așa?“ „Dacă dau în ei, atunci să vezi urlete, Moromete“, zice el.

– Ce-ai cu mine, nene, ești nebun? strigă Niculae indignat.

– Ce-ai cu el, Paraschive?! se miră și Moromete, dar Paraschiv bătea în ulucă mânios și nu răspunse. Ține-i bine cuiele, Niculae! Auzi, Cocoșilă? Cum crezi tu că s-au astâmpărat cei treisprezece copii ai lui Pisică? Crezi că de bunăvoie? Nu, fiindcă unii intraseră pe sub paturi și se gătuiau pe-acolo; alții pe după sobă, alții puseseră mâna pe calapoade și se pocneau cu ele... Și în timpul ăsta muiera lui Traian taman se terminase de Țesălat. După ce termină ea așa, o văzui că se ridică în picioare, înfige pieptenele sub grinda casei, își duce o mână la ureche, își vâră un deget în ea și începe să-l miște așa repede ca și când i-ar fi intrat ceva înăuntru. „Ei, Ciulco, ia uite, ia! ia uite, ia!“ La glasul ei văzu că una dintre fete se oprește din zbănțuit și când o vede pe mă-sa cu degetul în ureche rămâne cu ochii beliți. Mă-sa, iar: „Ciulco, ia uite, ia!“ Fata, e una mică de vreo șase ani, seamănă cu tat-său, se apucă cu mâinile de păr, se lasă pe vine și începe să urle ca în gură de

șarpe. De ce urla ea, exclamă Moromete nedumerit, n-am putut să pricep! Chestia e că s-a făcut liniște, muierea și-a scos degetul din ureche și fata a tăcut și ea dintr-o dată. Știți? Odată a tăcut!... Îți spusei adineauri, Dumitre, de tutun! Moromete se opri și se uită la Cocoșilă: fiindcă veni vorba de tutun, spuse el cu alt glas, mai dă-mi o țigare, Cocoșilă! Tu nu fumezi, Țugurlane?

– Nu, răspunse Țugurlan răgușit.

– Alde Traian Pisică, continuă Moromete, pune numai tutun pe pământul lui. Când am fost eu cu cizmele, după încăierarea de dimineață, care mi s-a părut că ține loc de mâncare, îl văz pe Traian că se ridică din pat și strigă: „Haida! gata! Toată lumea la păpușit tutun“. A ieșit liota afară, s-a suit în pod și s-a întors cu șiruri de tutun; umpluseră casa; doisprezece inși; făceau păpuși și fumau! Afară de doi mai mici și de fete, toți fumau. Traian zice că el câștigă cu pusul tutunului mai mult decât scot eu de pe un lot. Ei, pe urmă s-a așezat el pe un scaun și a început să-mi dreagă cizmele. Îmi dregea cizmele și îl chema pe ăla micu: „Sfârâlică! Na la tata din țigare!“ Și scotea țigarea din gură și-i dădea ăluia să tragă din ea.

Dumitru lui Nae își mișcă fălcile și rămase cu dinții dezveliți, într-un râs mut, cu privirea sticlind de satisfacție. După ce își mănă astfel plăcerea pe care i-o făcuse Moromete, se miră:

– Și ce dracu face el cu banii de pe pământ?!

– Păi nu-i trebuie să-i bea, Dumitre? exclamă Moromete nedumerit că încă nu se înțelesese bine acest lucru.

– Gata poarta, Moromete! zise Cocoșilă uitându-se la Paraschiv, care bătea ultimul cui.

Moromete se uită și el gânditor la Paraschiv. După câteva clipe de tăcere își lăasă fruntea între genunchii desfăcuți și se îndoi.

– Nu e gata! spuse el. Mai trebuie un vițel care să se uite la ea!

Se ridică apoi să vadă cum a bătut Paraschiv ulucile; ceilalți înțeleseseră că au stat destul și se ridicară să plece.

– Hai, Țugurlane, mergi la fierărie? zise Dumitru lui Nae uitându-se la secerile lui Țugurlan.

– Păi, Țugurlan a venit pe la mine, ce să caute la fierărie? se miră Moromete cu spatele.

– Văz că e cu niște seceri!

– Aia e altceva! zise Moromete. Dar cu tine ce e, Cocoșilă? îl întreabă apoi pe Cocoșilă. Parcă îți lipsește ceva...

– Niște parale! zise Dumitru lui Nae rar, și cuvântul *parale* se urcă în salcâmi și pluti limpede prin împrejurimi. He, he, he, uite la Cocoșilă, se înveseli el, parcă ar zice că nu-i trebuie!

– Fugi că ești prost! mormăi Cocoșilă supărat nu se știe de ce și ieși pe poartă agale, fără să-și ia ziua-bună. De altfel tot așa făcu și Dumitru lui Nae, iar Moromete nici nu-și întoarse spatele; se despărteau ca și când s-ar fi înțeles să se vadă îndată în altă parte. Cocoșilă era totuși supărat. Moromete spusese: „Țugurlan a venit pe la mine“, ceea ce însemna că se purta prietenos cu unul cu care el, Cocoșilă, era certat. Asta nu se făcea!

– Ei, ajunge! Strângeți de pe-aici!

Moromete lăsă poarta și veni lângă Țugurlan. „Strângeți de pe-aici și plecați“, înțeleseseră Paraschiv și Niculae.

– Ce mai faci, Țugurlane? zise Moromete în treacăt, așteptând ca Paraschiv și Niculae să plece de acolo.

Avea totuși un glas deosebit pe care nu-l avusese mai înainte.

– Ce să fac! mormăi Țugurlan răgușit de atâta tăcere. Bine.

– Apucă-te de gardul de la grădină, Paraschive, că până mâine trebuie să-l terminăm și pe el, mai spuse Moromete în timp ce Paraschiv se îndepărta.

„Până mâine ai să vezi tu ce-o să fie“, îi răspunse Paraschiv în gând.

XI

Țugurlan continua să tacă. Ceea ce văzuse și auzise aci era același lucru, aceeași vorbărie fără noimă pe care o mai auzise și la fierărie și fără de care acești oameni se pare că nici nu puteau trăi. Acolo, ziarul fusese acela în jurul căruia amețiseră învârtindu-se, aci, povestirea lui Moromete despre Traian Pistică. Ceea ce îl uimise însă pe Țugurlan și îl făcuse să părăsească gândul de a-și mai bate joc de ei, era faptul că ei pluteau pe apa aceasta a lor cu atâta seninătate, încât era cu neputință să nu-ți dai seama că acest fel de a fi era de fapt bucuria și libertatea lor. Dacă ar mai fi avut și niște *parale*, cum spunea Dumitru lui Nae, n-ar mai fi dorit nimic nici pentru ei, nici pentru alții. Moromete cel puțin se pare că chiar ajunsese acolo, adică să-și ajungă lui însuși cu ce avea. Era sănătos, avea copiii sănătoși, avea două loturi de pământ, era un om deștept care își făcea plăcere să stai cu el de vorbă (Țugurlan trebuia să convină că un om supărat nu putea asculta povestirea lui Moromete despre Pistică fără să nu uite o clipă de supărarea

lui) și pe lângă toate acestea mai era și un om bun. Acum, la sfârșit, Țugurlan nu se mai îndoia că Moromete avea să-l împrumute cu bucate fără să stea pe gânduri. Ce om ciudat! Dar la urma-urmei, de ce se purta el așa de prietenos? se întreba Țugurlan. Nici rudă nu era cu Țugurlan, nici prieten, nici prieten cu un prieten de-al lui Țugurlan!

– Ce e cu prostul ăla de Cocoșilă? se pomeni Țugurlan întrebând. Tot el mă înjură, și tot el e supărat?

Abia mult mai târziu avea să-și dea seama Țugurlan pentru ce simțise el nevoia să se împace cu Cocoșilă. Și nu era vorba numai de Cocoșilă. Întrebările lui din ultima vreme porniseră de fapt din această nevoie de a se împăca cu lumea, dar el încă nu-și dădea seama de acest lucru.

– Păi nu, zice că tu l-ai înjurat întâi, explică Moromete cu o anume veselie care de fapt ținea partea lui Țugurlan.

– Păi așa și pe dumneata te-am înjurat și dumneata de ce nu te-ai supărat? se răsti Țugurlan și în aceeași clipă se făcu roșu ca para focului.

– Nu, pe mine m-ai combătut, zâmbi Moromete, scuișând subțire printre genunchi. Aia e altceva!

Țugurlan arăta cuprins de o puternică emoție. Niciodată nu făcuse ceea ce făcea acum.

– Moromete, spuse el cu o voce scăzută, intensă. Uite, ascultă-mă aici... dumneata ești singurul care meriți loturile pe care le ai!

– Ei, nu mai spune, mă, Țugurlane? se înveseli sincer Moromete.

– Da! Să ții minte asta de la mine! spuse Țugurlan cu un glas profetic care îl făcu pe Moromete să tresară. Acuma, uite de ce m-am oprit la dumneata... Împrumută-mă cu un sac de porumb.

– Mă, Țugurlane, n-am porumb! exclamă Moromete. Grâu dacă vrei!

– Dă-mi grâu, că găsesc eu să-l schimb.

– Ai sac?

– Am acasă.

– Ia cu sac cu tot și mi-l dai tu îndărăt.

Moromete se ridică în picioare. Țugurlan apucă secerile și porni spre poartă.

– Trec după ce mă întorc de la fierărie, spuse el și se îndepărtă repede pe lângă garduri.

Iar spre seară, când plecă de la Moromete cu sacul în spinare, toată lumea află și se miră și nu înțelese nimic din această neobișnuită purtare a lui Țugurlan.

Acasă, el îl găsi apoi pe cumnatu-său Grigore Armeanca, care îl căutase și duminica trecută. Muiera îl întreabă pe Țugurlan de la cine luase el un sac cu grâu și se îngrijoră: nu cumva s-a împrumutat iar la Tudor Bălosu sau Crâșmac?!

– Ei, ia spune, Grigore, ce s-a întâmplat? se adresă Țugurlan cumnatului său după ce o liniști pe muiera lui spunându-i de la cine a împrumutat grâul. Am vrut să trec eu pe la tine, dar n-am avut vreme, am lucrat zilele astea la gară, la siloz.

Țugurlan avea de la moșie doar două pogoane pământ, deoarece nu-i convenea să dea maiorului jumătate de pe un număr mai mare de pogoane. Alții luau mai mult, Ion al lui Miai, de pildă, muncea vreo opt pogoane. Anul acesta Țugurlan câștigase mai bine lucrând cu ziua la gară, unde se construia un siloz.

– Ascultă, cumnate, ce să fac eu cu ăștia ai lui Aristide? Alde Tache vrea să mă dea afară! spuse Grigore Armeanca după ce Țugurlan se așeză lângă el pe prispă.

Țugurlan nu zise nimic. Cumnatul său era de mult mecanic la moară și din asta trăia, n-avea nici el pământ. Numai că dându-i această veste Grigore Armeanca, deși îngrijorat, avea pe de altă parte aerul că nu prea îi vine lui să creadă că o să i se întâmple chiar așa. Parcă ar fi vrut să-i spună Țugurlan ce-o să i se întâmple.

– Ascultă, cumnate, te dă sau nu te dă afară? întreabă Țugurlan uitându-se la el curios. Ți-au spus ei că or să te dea afară?

– Nu mi-au spus ei, mi-a spus alde Isosică.

– Și alde Isosică de unde știe?

– I-a auzit vorbind.

Părea limpede, dar Grigore Armeanca ar fi vrut să nu fie adevărat.

– Uite de ce, explică el, dacă ei mă dau afară, eu pot să-i dau în judecată și să-i pun să-mi plătească locul. Eu pot să nu cer bani pentru loc, și atunci ce-au să facă, au să mute moara de pe locul meu?

– Nu înțeleg! se miră Țugurlan. Moara lui Aristide e așezată pe locul tău?

– O parte.

– Păi atunci ce-ți mai pasă! se miră din nou Țugurlan. Dar tot nu înțeleg. Moara lui Aristide e chiar pe locul tău?

– A vrut el s-o facă dincolo în vale, dar la mine e taman locul unde se întâlnește șoseaua de la Tătăraști cu drumul dinspre Ciolănești și pe vremea când a făcut-o el mai avea Crâșmac moara aia cu piatră. Nu s-a mai dus nimeni din partea asta la moara lui Crâșmac, a știut el Aristide ce face!

– Păi acolo parcă e o măgură! se miră mai departe Țugurlan.

– Păi partea aia de măgură e a mea și Aristide credea că e a comunei; când i-am spus a zis că o să ne înțelegem noi, o să mă ia să lucrez la moară. Ei! Și iese acuma fi-său, Tache, din școala de meserii și vrea să fie el mecanic! Asta e povestea!

– Păi, Tache ăla parcă vrusese Aristide să-l facă popă!

– A rămas repetent! spuse Armeanca făcând un gest de lehamite.

– E limpede, spuse Țugurlan după câțva timp de tăcere. O să te dea afară!

Nu era însă deloc limpede, Grigore Armeanca nu-i spunea totul. Era o poveste pe cât de simplă pe atât de uluitoare pe care n-o știa decât Grigore Armeanca. El vroia acum să se folosească de ea ca să nu fie dat afară, dar nu știa dacă o să izbutască și de aceea venise să se sfătuiască cu cumnatul său. Era vorba de faptul că proprietarii furau de mult grâul și, floarea-soarelui din cele trei sate care măcinau la ei. Ideea o avusese Năstase, fratele cel mare al lui Aristide, care era coproprietar.

Moara avea o țeava de scurgere pentru rămășițe (irimic) și la început, pe când mai exista încă moara lui Crâșmac, acest irimic omul și-l lua acasă la păsări, dar după ce moara lui Crâșmac fusese părăsită, Aristide făcuse ca pe nesimțite irimicul acesta să fie considerat ca făcând parte din uium.

Văzând că oamenii înghit mica hoție, Năstase plănuise pe cea mare, care îi izbutise pe deplin. Furtul se făcea sub ochii lor, printr-o a doua țeava de scurgere, nu prea ingenioasă, care pornea chiar de la coș. Oamenii care măcinau se sprijineau chiar cu mâna de ea, fără să le treacă prin cap ce fel de scurgere avea țeava aceea. Ei controlau doar irimicul, să nu fie prea mare, adică nu cumva ca proprietarii să tragă o dată cu irimicul și boabe curate.

Țeava nu era prea ingenioasă, dar ideea era, fiindcă tragerea se făcea pe nesimțite și cu anii devenise lege că la o moară cu valțuri nu iese sută la sută făină. Furtul se stabilizase cam la un kilogram din șaptezeci și cinci și aducea într-un an de zile câteva vagoane de grâu și floarea-soarelui. Năstase nu ajunsese totuși la acest rezultat fără să lupte împotriva amenințării de a fi descoperit. Legând băierile sacului, țăranul avea nu o dată nedeslușita

impresie că lipsește ceva... Nu mult, era adevărat, dar de ajuns ca să-l facă să se uite dintr-o parte la coproprietar, să întârzie bănuitor cu mâna la gura sacului... Dar Năstase, care avea grijă să fie totdeauna acolo, devenea deodată grăbit, striga „altul la rând“, îl înghesuia pe om fie cu vorba, fie împingându-l ușurel să facă loc...

– Eu zic că n-or să îndrăznească ei să mă dea afară. Dacă o să mă dea, am să spun la toată lumea hoțiile pe care le fac ei acolo de ani de zile, spuse Grigore Armeanca pe gânduri.

Țugurlan se făcu atent:

– Ce hoții? întrebă el.

– Cu cântarul... cu irimicul... se feri însă Armeanca.

– Prostii! spuse Țugurlan cu dispreț. Vrei un sfat de la mine? îl întrebă apoi scrutându-l liniștit.

– Da...

– Dacă te dă afară, dă-i foc la moară!

– Să mă bage în pușcărie?...

– Atunci... spuse Țugurlan și dădu din umeri supărat. „Atunci du-te dracului, de ce mai vii la mine să-mi ceri sfatul?!“ ar fi vrut să-i spună de fapt Țugurlan.

Grigore Armeanca încheie spunând că o să vadă el mai pe urmă. Țugurlan îl întrebă apoi ce-i mai fac copiii, mai vorbiră câțva timp, și la plecare Armeanca îi aminti că vaca lui, care fătase nu de mult, continua să dea o grămadă de lapte. De ce nu-l trimite pe Marin cu oala să-i dea niște lapte? Țugurlan răspunse că o să-l trimită.

Seara, Țugurlan întârzie iarăși să adoarmă, dar de astă dată nu din pricina întrebărilor. Întinzându-se sub așternut el simți cum se întoarce în el acea liniște adâncă și ocrotitoare a cărei bucurie, în cei peste patruzeci de ani pe care îi avea, Țugurlan n-o cunoscuse decât foarte puțin și foarte rar: o simțise mai puternic astăzi, când întârziase de dimineață pe prispa casei. Această liniște nu adormea întrebările și nici nu le dădea un răspuns, dar le dădea un înțeles. Pentru ce? Nu se știe pentru ce, dar dacă așa a fost făcut, așa o să rămână și n-are nici un rost să-și spargă capul dacă asta e bine sau rău. Iar dacă vreodată o să afle și de ce, o să fie cu atât mai bine!

În aceeași seară, fără ca Moromete să bănuiască ceva, Paraschiv încălecaser pe cai spunând că se duce să măie noaptea cu ei pe câmp și o luase pe drumul spre București. Nilă îl așteptase la Guica și de acolo încălecaser și el și porniseră împreună.

Era o seară cu un cer adânc, încărcat cu stele. Cei doi ieșiseră în goană la câmp și se opriră abia când lăsară în urmă valea satului. Căii tropăiau și sforăiau îndărătnici, neînvinși cu drumul pe care erau duși; de nenumărate ori, din plină goană, căutară s-o ia pe drumurile lăturalnice ale câmpiei sau chiar înapoi, atrași de zgomotele înfundate ale satului, de respirația lui abia simțită.

La un moment dat, Nilă se opri și el, ținând calul pe loc. Tăcerea câmpiei era desăvârșită și întinderea ei învăluită de întuneric. Ceva se pare că începuse să-l neliniștească; el șopti cu un glas turburat plin de îndoială:

– Paraschive! Stai!

Paraschiv se opri și el. Așteptă câteva clipe și fiindcă fratele său nu spunea nimic, întrebă:

– Ce este?

Nilă tăcea mai departe. Atunci Paraschiv se apropie și mai mult, strunindu-și calul și întrebă iar, răgușit și intrigat:

– Ce este, mă? De ce te-ai oprit?

Nilă se uită încet îndărăt, cu teamă, parcă s-ar fi așteptat să fie urmărit de cineva. Șopti neliniștit:

– Mă, unde mergem noi?

Paraschiv îi răspunse printr-o smucitură a calului, pornind în goană înainte pe șosea. Calul lui Nilă porni și el pe urmele celui alt. Goneau unul lângă altul în tăcere, aplecați peste coamele cailor și până aproape de întâiul sat prin care trebuiau să treacă, în afară de un automobil cu niște faruri puternice, nu întâlneau pe nimeni.

Tot în aceeași seară, Vasile Boțoghină se pregătise și el de plecare.

Între timp copiii aflaseră și ei de la mama lor despre boala tatălui lor și despre vânzarea pământului. Vatacă umbla tăcut prin curte, parcă rătăcind, nevroid să intre în casă, deși Boțoghină îl strigase de câteva ori. Numai Irina se uita întristată la tatăl ei. Stătea pe prag cu umerii ei micuți și strâmbi și îl urmărea cum înghite rar și adânc dumicații. Într-o vreme începuse să-i povestească despre ceea ce se întâmplase în timpul dimineții la școală; cum la examen domnul învățător Teodorescu o lăudase și îi

dăduse să învețe o poezie; cum pregătiseră ei serbarea, care va avea loc chiar mâine, de Sâmpetru, și sfârșise părăndu-i rău că el n-o s-o audă când o să spună poezia. Boțoghină n-o auzea nici acum; îi făcea rău glasul ei și când Irina tăcu, el spuse:

– Anghelino, ia fata asta la culcare.

După aceea, Boțoghină ieșise afară și începuse să se pregătească pentru plecare. Umpluse căruța cu niște paie de ovăz, apoi o chemase pe femeie să vie cu lampa lângă căruță și să lumineze roatele. Boțoghină îl strigase pe Vaticană să-i aducă oala cu păcură din grajd, apoi amândoi începuseră să desfacă roatele și să ungă osiile căruței.

A doua zi dimineață, înainte de revărsatul zorilor, Boțoghină se deșteptă și după ce îl sculă și pe băiat, înhamă caii, se urcă în căruță și împreună cu el porni spre spitalul din Udup. Înainte de plecare el scoase din brâu un teanc de hârtii, alese două de câte o mie și i le întinse femeii. Anghelina le luă și rămase cu ele în mână, uitându-se nemișcată la omul ei care stătea pe cutia căruței cu hățurile pe genunchi.

– Până la Udup v-apucă prânzul! Cum o să se întoarcă Vaticană singur? Dacă îi ia cineva căruța și caii? se temu ea.

Drept răspuns, Boțoghină apucă hățurile în mâini. Simțind mișcarea curelelor, caii porniră și trecură podișca de la drum cu zgomot. Femeia o luă în urma căruței și ieși înaintea cailor, oprindu-i în drum. Se apropie apoi de loitră și vorbi iar:

– Vasile, când ai să te întorci?

– Am să-ți scriu eu d-acolo, răspunse omul cu grabă. Apoi adăugă: Vezi cum îi faci cu seceratul! Ia-o și pe fata aia să v-ajute. Ai grijă să nu se taie cu secerea. Tăcu câteva clipe, apoi vorbi iar: La treierat, vezi că am aranjat cu alde Cocoșilă să vă ia în ceată cu el. Tăcu iar un timp, apoi vorbi din nou, de astă dată cu un glas care arăta că nu mai are nimic de spus: Vezi să nu se întâmple ceva p-aici! Și ridică hățurile: Haida! Hă! Hai! die!

Caii porniseră, dar femeia se ținea mereu de căruță. Mergea alături de răscruci și se uita întruna spre bărbatul ei, vrând parcă să mai spună ceva. El ghici slăbiciunea și frământarea ei și îi spuse cu glas gătuit, cu o asprime dureroasă:

– Fugi d-aici! Păzea că te calcă roata!

În clipa aceea, femeia nu se mai putu stăpâni și izbucni scurt într-un plâns deznădăjduit:

– Vasile! Să nu mori p-acolo, Vasile!

Boțoghină dădu bici cailor.

XIII

Aproape de prânz ajunse la Udup. Spitalul de plasă era așezat la marginea satului și de departe semăna cu un conac boieresc. Acoperișul lui de țiglă se vedea de la cinci kilometri. Era înconjurat de o mulțime de salcâmi altoiți, cu coroanele ca niște măciuci uriașe, și de duzi stufoși și bătrâni din care se auzea de departe ciripitul gălăgios al păsăricilor...

Vasile Boțoghină opri sub unul din duzii din fața intrării și sări jos din căruță. Vaticană se uită mirat peste clădiri și spuse arătând cu degetul înainte:

– De ce nu oprești în dreptul spitalului?

– Asta e spitalul, nu acolo, răspunse Boțoghină. Așa fac toți care nu-l cunosc, se opresc dincolo. Acolo stă doctorul! E casa lui! Stai jos și dă iarbă la cai!

Vaticană sări jos, scoase căpestrele din capul cailor, le desfăcu șleaurile, luă din căruță un braț de paie amestecate cu iarbă și îl puse înaintea vitelor. Boțoghină dădu câțva timp ocol căruței, uitându-se pe sub sprâncene să-și dea seama de ceea ce se întâmplă în jurul lui, apoi intră încet în curte spitalului.

Intrarea în clădire avea niște scări de ciment negru care dădeau într-un coridor lung; atât scările cât și coridorul erau înțesate de țărani desculți; cu chipurile galbene și supte; de femei îmbrobodite strâns, cu privirile înțepenite și dârze, cu câte un copil în brațe sau de mână; de lucrători istoviți cu cămașile rupte pe ei și murdare; stăteau pe cele două bănci de lemn așezate de-a lungul pereților și așteptau. În afară de cei de pe scări și cei dinăuntru, pe lângă zidurile spitalului stăteau alții sub umbra duzilor în grupuri mici. Era timpul prânzului și unii întinseseră pe pământ legăturile cu care veniseră și începuseră să mănânce.

Vasile Boțoghină văzu încă din poartă mămligile întinse pe iarbă și coridorul înțesat de oameni. Intră înăuntru și fiindcă pe bănci nu mai era loc se rezemă de tocul ușii pe care scria *Consultații* și începu să aștepte cu aceeași răbdare pe chip ca a celorlalți.

La un moment dat ușa se deschise dinăuntru fără veste și Boțoghină, care se rezemase puțin de ea, se clătină și se izbi de umărul doctorului care tocmai ieșea.

– Ce te proptești în ușă? Stai jos pe bancă! se supără doctorul.

Speriat, Boțoghină se trase într-o parte simțind cum obrajii îi ard de rușine. Doctorul își roti privirea peste oameni și spuse:

– Sunteți prea mulți azi, cine stă mai aproape să plece acasă și să vie mâine dimineață.

Dar toți parcă înțelesesă pe dos, adică să se apropie și să-i spună ce-i doare.

– Domnule doctor, de trei zile nu vrea să mai sugă, stă în brațe și doarme! Mi-e frică să nu-mi moară în brațe! I-au mai ieșit și niște pete roșii pe tot corpul. Nu știu ce să...

– Varsă mereu, domnule doctor, ce mănâncă, varsă! spuse altă femeie arătând copilul.

Alte glasuri se îngrămădiră strângându-se și înconjurându-l pe medic. Toată lumea se sculase de pe bănci și de afară câțiva chiar alergaseră înăuntru.

Medicul, un om scund și cam gras, cu niște trăsături înăsprite de soare și vânt, întocmai ca ale țăranilor, stătea liniștit în mijlocul bolnavilor și se uita peste capetele lor, reținut, cam aspru, cu o privire care arăta că ceea ce vedea el acum era un lucru obișnuit pe care îl vedea de mulți ani.

El apucă de cămașă copilul uneia din femei, i-o ridică spre bărbie, dezvelindu-i burta și după ce se uită o clipă spuse:

– Fă-i o baie cu flori de mușetel!

Apoi se adresează unei alte femei, spunându-i să se ducă la sanitar, să-i dea niște *prafuri*, dar femeia cu copilul cu pete pe trup îi acoperi glasul:

– Domnule doctor, i-am făcut de trei ori, așa cum mi-ai spus...

Un om care stătuse până atunci la o parte se apropie și el de doctor, îl apucă de braț și spuse șoptit, cu un glas insinuant:

– Domnule doctor!...

Dar doctorul nu-l luă în seamă. Boțoghină se vârâse și el printre ceilalți și se uita drept în ochii medicului, crezând că acesta are să-și aducă aminte de el și are să-l cheme înăuntru. Doctorul deschise ușa fără să ia în seamă glasurile numeroase care îl chemau și pieri înăuntru cu bolnavul care era la rând.

– Ce să-i faci, zise un țăran tânăr, posomorându-se și căutând abătut un loc pe bancă. Un singur doctor la atâtea sate! De fier să fii și tot nu prididești!

Cineva vru să răspundă, dar în clipa aceea un copil din brațele unei femei începu să țipe. Femeia ieși repede afară. Un om oftă greu și se sculă

de pe bancă. O dată cu el se mai sculară încă vreo câțiva. După o jumătate de ceas, coridorul se goli mai mult de jumătate. Abia pornind prin curtea spitalului, oamenii și femeile puteau fi văzuți că sunt într-adevăr bolnavi. Un țăran înalt ca o prăjină mergea încet, abia pășind, ținut de două rude de amândouă brațele: sudoarea îi năvălea des pe frunte și gema încet, cu gura deschisă, cu privirile rătăcite; un altul însă, era singur, și cât se sculase de pe bancă, începuse să se clatine ca beat, mergea orbecăind, ținându-se de ziduri. Ieși cu greu și se așeză pe iarbă aproape căzând pe brânci, în patru labe, ca și când ar fi fost împușcat.

– Omule, de ce nu intri acolo peste el? zise un muncitor, apropiindu-se de cel căzut și ajutându-i să se întindă mai bine. Noi putem să mai așteptăm, dar dumneata de nu intri peste el?

Omul vru să bâlbâie ceva, dar tot atunci curtea spitalului fu străbătută de un glas sfâșietor ca de cuțit. Privirile se întoarseră spre drum. Pe poarta spitalului se văzură intrând câțiva oameni care duceau o femeie pe o cergă. O dăduseră jos din căruță și femeia țipase crunt. Ajunși în fața scărilor, oamenii lăsară cerga cu femeia pe iarbă și unul dintre ei se șterse pe frunte de sudoare și intră în coridor. După câteva clipe, doctorul ieși afară și întrebă scurt, din capul scărilor, spre oamenii care stăteau alături lângă bolnavă:

– Când a născut?

– Ieri dimineață, domnule doctor! răspunse unul din țărani, luându-și pălăria de pe cap.

– Copilul trăiește?

– Trăiește, domnule doctor!

Medicul se apropie și privi câteva clipe în jos spre bolnavă. Femeia stătea cu ochii închiși și părea moartă; la soare, chipul ei arăta albastru, livid. Doctorul se aplecă și-i prinse încheietura mâinii între degete. Cât îi prinse însă încheietura, îi și dădu drumul și se răsti la oameni fără milă:

– Ați omorât-o! Ați adus-o în căruță și i-ați mâncat zilele!

Unul dintre cei trei oameni care aduseseră bolnava, la auzul acestor cuvinte tăioase, nu se putu nici el stăpâni:

– Am adus-o în căruță? N-oi fi vrând s-o aducem cu aeroplanul!

– Haide, lasă vorba! porunci doctorul ca un militar. Băgați-o înăuntru.

Abia spre seară îi veni lui Vasile Boțoghină rândul la consultație. El intră în cabinetul doctorului și spuse:

– Nu mă mai cunoașteți?! Am venit acum vreo două săptămâni...

Doctorul se apropie de el și-l întrebă grăbit:

– Da! Ce ți-am spus că ai?

Boțoghină vru să răspundă, dar doctorul întrebă iar, cu aceeași grabă reținută:

– Cum te cheamă?

Omul își spuse numele și comuna iar doctorul îi întoarse spatele și începu să răsfoiască un registru gros. Răsfoind, întrebă din nou:

– Când spui că ai fost aici?

– Acum zece-cin’șpe zile! răspunse Boțoghină nedumerit că doctorul nu-și aduce deloc aminte de el.

– Vasile Boțoghină, din Siliștea-Gumești, zise doctorul cu un glas rece. Păi asta e a treia oară când te consult! Ai fost la raze?

– Da, răspunse Boțoghină vinovat și-i întinse doctorului sulul negru al radiografiei, pe care acesta îl desfășură la lumină și îl cercetă multă vreme.

– Stai jos. De ce nu stai jos? se adresă el bolnavului la sfârșit.

Boțoghină se așeză pe un scaun rotund și alb și începu să urmărească intrigat fiece mișcare a doctorului. Medicul, după ce îi arătase omului scaunul, se așezase la birou și începuse să scrie pe o foaie. Scrisa repede și mult, și din când în când se oprea, ridica fruntea de pe foaie pentru câteva clipe, apoi, începea iar să scârțâie din peniță. Acest lucru ținu multă vreme și când doctorul se ridică de la biroul lui, Vasile Boțoghină se ridică și el. Medicul însă nu mai arată acum nici o grabă. El se așeză pe un scăunel în fața omului și-i făcu semn să stea jos. Începu să-i spună rar, apăsând pe cuvinte, cu un glas care uneori era străbătut de urme de neîncredere, alteori de amenințare:

– Uite ce-ai să faci! Te duci acasă și vinzi ceva: un cal, un bou, un pogon de pământ...

Se opri și spuse după câteva clipe, amenințându-l pe om cu rețeta:

– Ai să te duci la farmacie cu rețeta asta. O să-ți trebuiască mulți bani, pentru că ai să iai doctoriile astea de trei ori. Dar nu e vorba numai de doctorii. N-ai voie nici să ridici un pai de jos. Înțelegi? Nimic. Să nu faci nimic. Și în fiecare zi să mănânci ouă, să bei lapte mult și să nu-ți lipsească găina de la masă. Să vorbești cu sanitarul din sat să-ți facă injecțiile și să te învețe cum să iai doctoriile. Asta e o boală grea, dar voi nu vă vindecați pentru că nu vreți să cheltuiți. Și chiar dacă cheltuiți, cât vă simțiți nițel mai bine, gata, vă puneți pe muncă să vă scoateți pârleala pentru ce-ați vândut.

După o boală ca asta nu mai ai voie niciodată să muncești prea mult...
Doctorul se opri o clipă: Vrei să nu mori?

Boțoghină făcu ochii mari, înspăimântat și răspunse repezit, dar nu îndată:

– Da, domnule doctor!

– Atunci să faci așa cum ți-am spus. Începând de azi te întinzi cu burta la soare, mănânci bine, iai doctoriile astea și după o lună de zile să treci iar pe la mine. Altfel să știi că nu e glumă. Dacă ajungi să cazi la pat n-ai ce mai căuta la mine.

Medicul ieși de după birou și-și puse mâna pe flanela cârpită a omului, care cât o simți se și ridică în picioare.

– Să nu-ți pară lucru de glumă! că eu știu cum sunteți voi: „Lasă că-mi trece“, până începeți să vă scuipați bojocii pe jos. Vă repeziți pe urmă la doctor și când vedeți că nu vă mai poate face nimic, începeți să înjurați că nu e bun doctorul.

– Domnule doctor, îl întrerupse Boțoghină, nedumerit mereu că medicul uitase ce-i spusese data trecută, păi eu am făcut rost de douăzeci de mii de lei, că mi-ai spus că mă bagi într-un spital unde o să mă fac sănătos într-o lună, două...

Medicul tresări.

– Douăzeci de mii? întrebă el neîncrezător.

– Păi așa mi-ați spus dumneavoastră!

– Ai la dumneata douăzeci de mii?! întrebă doctorul uimit, impresionat de privirea bolnavului, pe care abia acum i-o vedea. Era o privire lărgită, strălucitoare de viață și de speranță, dar străbătută și de umbre nedesluite, umbre ale nopților de neliniște și spaimă.

– Păi am vândut din lot, domnule doctor! întări Boțoghină limpede și ușurat, ca și când ar fi fost de pe acum sănătos. Adăugă senin și împăcat: Ce era să fac? Astă-primăvară au murit doi inși la noi în sat, tot așa au stat acasă și...

– Uite ce e, Boțoghină, da, știu acuma... Așa este, cu vreo douăzeci de mii de lei poți să intri într-un tratament supravegheat, bine că ai vândut. Eu ți-am spus data trecută să vinzi și să faci rost de bani, așa cum spun la fiecare. Dumneata, bine că ai avut ce vinde... Uite ce-ai să faci: ...ia spune-mi, ești cu căruța?

– Cu căruța, domnule doctor. Cu băiatul.

– Dă drumul căruței acasă și rămâi aici. Măine o să te trimit la munte într-un sanatoriu...

XIV

A doua zi dimineța, Guica își luă ciorapul de gât și porni spre casa fratelui ei să fie de față când Moromete și cu toți ai lui au să bage de seamă că Paraschiv și cu Nilă au fugit cu caii la București. Se gândea încet, cu o bucurie care îi ungea inima, cum are să se întindă vestea numaidecât în sat că cei trei băieți ai lui Moromete au fugit căteștrei de acasă cu caii și cu oile și că asta s-a întâmplat – și Guica avea să aibă grijă să se afle întocmai așa – din pricina celor două fete ale lui Moromete, care vroiau ele să pună mâna pe averea fraților...

Plecarea aceasta se întâmplase cum nici ea, Guica, n-ar fi crezut că se putea mai bine; întâi Achim cu oile, acum două săptămâni; apoi seara trecută cu amândoi caii, Paraschiv și Nilă; astăzi era zi de sărbătoare, Sfinții Petru și Pavel; mâine toată lumea avea să iasă la secerat grâul. Mai întâi, Moromeții, rămași, adică cele două fete, Tita și Ilinca, Niculae și mama lor Catrina, cu Moromete în cap, n-au să mai aibă ce mânca în timpul muncilor, nu mai aveau laptele; apoi, nu vor mai avea cu ce să se ducă la deal, o să trebuiască să se ducă pe jos, cu secerile pe umăr; apoi, strânsul și treieratul grâului, căratul lui pe arie și celelalte munci: n-au să mai aibă cu ce le face, vor trebui să dea din colț în colț, să bată la porțile oamenilor după vite.

Acest dat din colț în colț îi săra inima Guichii. Și mai ales dusul Moromeților la secerat pe jos. Și încă: Niculae nu știa să secere, Catrina Moromete trebuie să rămână acasă și să facă de mâncare, să îngrijească de păsări, Moromete la fel, cu atâția copii, se dezvățase să muncească, stătea toată ziua pe miriște, zicea că leagă snopii, fuma și umbla înapoi și înapoi; singurele care aveau să muncească rămâneau cele două fete.

„Na! Să vă săturați, gândi Guica, apropiindu-se de casa fratelui. Să munciți acum să vă iasă ochii din cap. Și până să cumpărați voi cai și oi, se întorc ăia cu buzunarele pline de bani! O să vedeți voi atuncea ce-o să vă facă ei, că v-ați făcut stăpâne pe casa lor!“

Guica se apropie de podișca fratelui și se opri pe ea, uitându-se în curte peste gard. Fata cea mare a lui Moromete, Tita, mătura bătătura cu un târn uriaș făcut din fire de rosmarin. Pe prispa casei stătea, într-o parte Moromete, iar în colțul dinspre drum Niculae și cu sora lui mai mare,

Ilinca. Niculae plângea încet, prelung, jelindu-se prosteste și spunând mereu unul și același lucru:

– Hai, mă, Ilinco, dă-mi! Dă-mi, mă, Ilinco, n-auzi?! Hai, mă, Ilinco, aaaa! Dă-mi, mă, Ilinco, și mie niște flori!

Moromete bea tutun și se uita spre șosea. Din când în când, cineva trecea pe drum și îl saluta. Moromete răspundea tare, cu multe cuvinte, spunând „bună să-ți fie inima, cutare“, sau „să trăiești, mă, Dumitrache!“. În acest timp Niculae bâzâia mereu, dar nimeni nu-l lua în seamă, ca și când treaba lui ar fi fost să plângă așa mereu, fără nici o socoteală.

Guica intră încet în curte, cu ciorapul de gât, și apropiindu-se de prispă, dădu bună dimineța. Nu-i răspunse nimeni. Tocmai atunci Ilinca se răstema la Niculae:

– Mai taci, mă, din gură, dezghiocatule! Până mai alaltăieri te-ai ținut de coada oilor și acuma te găsi coroana. Să-ți dau eu flori din grădiniță ca să faci coroană altora! Păi dar!

– Dă-i, fa, și lui niște flori, dosădito, ce ești așa de cârpănoasă?! se auzi din casă glasul mamei.

– Ia mai taci din gură, mamă, ați săpat vreunul grădinița? Să-i dau flori să facă altora coroană! Ia uită-te!

La auzul acestui răspuns, Niculae începu să urle de-a binelea. De astă dată el se ridică și sări spre grădiniță.

– Să nu te prind că ieși vreo floare, că-ți rup zulufii, Niculae, amenință Ilinca de pe prispă.

Catrina Moromete ieși afară, gătită pentru biserică. În clipa aceea, clopotele bisericii începură să bată. Femeia de închină și se dădu jos de pe prispă. Chipul necăjit și ars de soare al femeii era acum liniștit, plin de bunătate. Ea își sumese fusta neagră de lână și își ascunse pe la spate cine știe ce albitură care nu trebuie să se vadă. Se uită peste bătătură și văzând-o pe Guica așezată pe prispă, cu ciorapul de gât, i se adresă cu multă evlavie:

– Mario, mai lasă și tu ciorapul ăla, că o să te duci în fundul iadului! Cât e săptămâna de mare, umbli mereu pe la muieri și spui că azi e joi-mari, mâine miercurea păsărilor, poimâine luna verde! Și acum, că e sărbătoare lăsată de Domnul Cristos, lucrezi la ciorap în loc să vii și tu să ascuți baremi *Sfânta Evanghelie*!

– Ei las' să mă duc eu în iad, răspunse Guica lucrând parcă înadins și mai repede la ciorap. Ce e iadul? S-a întors cineva d-acolo?

Moromete își încreți fruntea și aprobă subțirel:

– Așea-ie!

Guica continuă:

– Că n-o fi mai rău ca p-aici. Că când oi muri, intri în pământ și te mănâncă viermii. Și sufletul? Un abur care trăiește și el și se tot plimbă...

– Păi se plimbă! aprobă Moromete, cu o indescritibilă ironie. „Păi da, n-are încotro, se plimbă, firește...”

– Ei, he! făcu Catrina, pornind încet spre poartă. Ce trebuie să fie în inima voastră! Stăpânește ăla spurcatul!

– Păi, stăpânește! făcu Moromete din nou.

În acest timp, furat de starea ciudată a tatălui său, Niculae uitase să mai bocească. Deodată însă el își dădu seama că dacă mama lui se duce, nu mai e nimic de făcut cu coroana lui. Sări de pe prispă și se luă după ea și îi ieși înainte și o apucă de fustă; se uită în ochii ei cu jale și începu să verse lacrimi cât boabele de porumb de mari:

– Mamă, mi-a spus dom'nvățător să fac și eu o coroană, se jeli el deznădăjduit. Și mi-a spus să veniți și voi la școală, mi-a dat să învăț și eu o poezie, hai, măi, maică, spune-i Ilinchii să-mi dea flori din grădiniță... mi-a spus că o să mă treacă clasa și că o să spui și eu o poezie... dom'nvățător Teodorescu mi-a spus să nu lipsesc, că am dat examen acu' o săptămână, m-a ascultat și mi-a spus să-mi fac coroană... spune-i Ilinchii, mamă...

Băiatul își încleșta mâinile lui mici și înnegrite de soare de fusta aspră a femeii și n-o lăsa deloc să se mai miște. El se uita în sus spre chipul ei și vărsa lacrimi atât de copleșitor încât femeia îi puse mâna pe cap și înghițind greu îi mângâie urechile înnegrite cu palma ei aspră și îi șopti:

– Du-te în grădiniță și ia-ti flori, hai!

Apoi, se întoarse spre casă și se uită spre fată. Dar Ilinca i-o luă înainte chemându-l pe băiat cu un glas înmuiat:

– Hai, mă, treci încoace, căpățânosule, nu ți-am spus că-ți dau, ce te jelești așa? Plânge ca blegu!

Ilinca nu era mai mare ca Niculae decât cu un an, dar se purta față de el ca și când ar fi fost cu cinci, cu toate că atunci când își amintea de această diferență atât de mică, Niculae o plesnea.

– Ilinco, Ilinco, amenință și mama din poartă! Pentru niște flori, fa? Te vede Dumnezeu de sus!

Moromete, auzind aceste cuvinte din urmă, își lăsă capul într-o parte și întări cu finețe:

– Păi te vede!

Guica stătea mai depărteze pe prispă, împletea la ciorap și aștepta ca fratele ei să înceapă să se neliniștească de lipsa celor doi, Paraschiv și Nilă. Moromete însă stătea mereu pe prispă, bea tutun, se uita din când în când spre drum răspunzând la saluturi și nu se sinchisea că deși soarele se ridicase sus pe cer, Paraschiv și Nilă încă nu se întorceau cu caii de pe izlaz. Atunci Măria Moromete se întoarse spre Tita, care ajunsese cu măturatu aproape de scara prispei, și întrebă într-o doară:

– Tito, unde sunt, fă, băieții ăia?

– Ce mă-ntrebi pe mine? Cu caii pe izlaz, unde să fie?! răspunse fata în silă.

– Dar de ce n-au venit până acum? întrebă Guica iar, cu o bucurie ascunsă.

– Du-te și-i întreabă, răspunse fata ursuză.

„He, o să vedeți voi! O să te văd eu cum ai să te duci mâine pe jos la secere“, gândi Guica.

– Dar de ce s-au dus amândoi? Ce i-a găsit? întrebă Guica iar. Că vorbisem cu ăla marele să vie să-mi dreagă podul, că s-a stricat la căpriori.

Fata nu mai răspunse. Moromete nici nu auzise schimbul de cuvinte, în grădiniță, Niculae își terminase coroana și se pregătea să plece la școală. El se apropie de tatăl său și-i puse mâna pe umăr:

– Taicule, dă-mi și mie pălăria ta, să mă duc și eu la școală.

Moromete se trezi din visare:

– Ce e, mă? Pleacă de-aici!

– Hai, tăticule, zău, dă-mi și mie pălăria ta, se rugă băiatul încet.

– Hai, tată, dă-i pălăria să plece o dată, că iar începe să bâzâie, spuse și Ilinca din grădiniță.

Moromete își scoase pălăria din cap, se uită la ea cu atenție, parcă abia atunci ar fi văzut-o întâia oară, și spuse:

– Na, mă, pleacă de-aici. Căpățânosule! Ai un cap cât o baniță! Unde te duci tu? Ce cauți la școală?

Băiatul tăcu, nu spuse nimic și se îndreptă sfios spre drum. Moromete îl urmări câteva clipe, apoi îi strigă:

– Mă, n-auzi? Ia vin'ncoace.

Niculae se întoarse și se opri în fața tatălui. Așa cum se oprise, cu obrazii negri-galbeni de friguri, cu capul mare, peste care pusese pălăria destul de veche a tatălui, în cămașă și cu picioarele desculțe și pline de zgârieturi, Niculae parcă era o sperietoare.

– Spală-te pe picioarele alea, îi spuse Moromete descingându-se de cureaua de piele care îi ținea brâul roșu peste mijloc. Spală-te cu săpun și na ici, încinge-te cu cureaua asta peste cămașă, că parcă ești dăulat, parcă te-a prins cineva de pe gârlă.

Băiatul luă cureaua nemaiputând de încântare și alergă spre troaca păsărilor să se spele. Tot atunci, de pe șosea, se auzi un tropăit zgomotos de cai. Guica sări în picioare atât de repede, încât s-ar fi crezut că a mușcat-o ceva de sub pământul prispei. Poarta se deschise și cei doi, Paraschiv și Nilă, intrară în curte. Caii sforăiau întruna și se vedea că au fost gonți; dungi mari de umezeală le brăzdau spinarea și pulpele le erau pline de spuma albă. Guica încremenise lângă prispă și ghemul negru de lână i se rostogoli în mijlocul bătăturii.

Moromete își ridică și el privirea:

– Ce e, mă, cu voi?! Sunteți nebuni? Ce-ați gonit caii ăia așa?

Nu căpătă însă răspuns. Paraschiv descăleca repede și avea buzele atât de ieșite în afară și atât de încălecate una peste alta, încât de departe semăna cu unul care și-ar fi agățat de gură niște clape de gumă. Nilă era posomorât și se mișca mai greu decât oricând. Trupul lui gros alunecă de pe spinarea calului ca un sac cu picioare și rămase tăcut, ștergându-se încet cu palma peste turul pantalonilor.

– Nilă! Ce, mă, tu ești surd? Ce e cu voi? Întrebă Moromete iarăși.

Atunci Nilă se întoarse spre tatăl său și fruntea lui lată și cu carne multă pe ea se încreți și se îngrămădi spre rădăcina groasă a nasului; răspunse mormăind, dar glasul i se auzi totuși limpede:

– N-auzi, mă, că ne-a gonit niște pândari? Ne-au intrat caii în niște ovăz!

„Ce e cu ăștia? se întrebă Guica trăsniță de întoarcerea aceasta a celor doi. De ce n-or fi plecat?“

– Paraschive! izbucni ea cu glas ascutit, clocotind de furie acră și nestăpânită. Bine, mă, ce e cu tine, fire-ai al naibii să fii?! D-aia îți fac eu ciorapi, mă? Ziceai că vii să-mi dregi căpriorile alea ale podului! Fire-ai al naibii să fii, cu botul tău!

Și fără să mai aștepte răspuns își culese ghemul din țărână și porni cu pașii ei iuți spre șosea. Paraschiv se întoarse spre ea și o strigă din urmă:

– Viu acuma, ga Mario!... Bagă, mă, caii în grajd, se adresă apoi lui Nilă, făcându-i un semn, adică să vie și el la ga Măria.

Dar Nilă nu-i luă în seamă semnul, îi întoarse spatele și intră cu cai cu tot în grajd.

XV

Paraschiv era atât de furios, încât intrând în bordeiul tușei uită de șubrezenia patului și aproape se aruncă pe el.

– Nu ți-am spus eu, ga Mario, că ăsta n-are să meargă? Fir-ar capul lui al dracului de bou! Asta e bou! Bou de mere și de pere.

Dar tușa îl primi cu strigăte ascuțite:

– Și tu de ce n-ai fugit singur? Ce-ți pasă ție de el? Dă-te la o parte de pe pat, n-auzi că trosnește?

Paraschiv se ridică și se așeză pe un scăunel. Tușă-sa era atât de înăcrită, încât îi întoarse spatele și nici nu vroia să-l mai asculte cum s-a întâmplat. Ea își scoase firul de lână de pe gât, aruncă ciorapul între sobă, în timp ce se uita în curte și blestema; un câine al nu știu cui hlăpăia niște mălai dintr-o strachină mică în jurul căreia piuiau jalnic vreo zece-cincisprezece pușori mici cât nucile.

– Nia d-acolo, plesni-ți-ar ochii de potaia dracului! țipă Guica ieșind afară. Mâncași mâncarea puilor, lovite-ar turbarea astăzi și mâine!

Guica se luă cu bulgări după câinele care sări gardul vecinului și-i arătă femeii o clipă coada și picioarele dinapoi. Furioasă, Guica izbi cu bulgări în gard blestemând:

– Mânca-ți-ar coada cui te are, că nu-ți dă să mănânci și vii să faci burtă în curtea mea! Fă, armăsăroaicelor, legați-vă câinele, mânca-l-ați fript!

De la vecin nu răspunse nimeni și Guica se întoarse în bordei. Paraschiv stătea cu coatele pe genunchi și o aștepta să se liniștească, deși era și el furios.

– Plecasem, ga Mario, și când am trecut de Tătărești n-a mai vrut Nilă să meargă, explică el. De la început se tot oprea și se uita îndărăt... ce să fac eu cu el dacă e tâmpit?!...

– Păi, fiindcă sunteți buni numai să vorbiți! țipă Guica scoasă din sărite. Toată iarna stați pe la mine, și ga Măria în sus, ga Măria în jos... fir-ați ai naibii să fiți că sunteți mai proști ca Năstase Besensac! Sunteți buni numai să veniți să vă fac ciorapi și flanele și să vă pui deoparte ce am și eu mai bun și voi vă moșmoniți de-un an de zile și nu sunteți în stare să vă faceți și voi un rost!

– Hai, ga Mario, taci din gură și ascultă aicea, nu mai țipa așa ca o coțofană. Dacă nu știi, de ce vorbești? mormăi și Paraschiv arțăgos.

Guica își ieși din minți.

– Ce să știi, mă, ce să știi? Cine e coțofană? Să nu-ți dau acuma cu ceva peste botu ăla!

– Păi dacă te repezi și nu vrei să asculți! Ascultă aicea la mine.

– Nu vreau să mai ascult nimic. Am avut și eu un loc acolo, în spatele casei lui tac-tău, se vaită ea pe neașteptate. Ooof... o să iau pe cineva străin și-o să i-l dau, că am avut și eu nepoți și m-au făcut de râsul lumii! Un pogon de pământ am și un cap de vie și casa asta așa cum e... am s-o iau pe fata aia mai mică a lui Ripitel, săraca, să-i rămâie ei bordeiul ăsta și să se mărite și ea cu pogonul meu, să nu stea ca mine nemăritată! Că alde frate-tău a rămas neînsurat, vai de capul lui, și cine să-l ia așa gol și fără nimic?! Și-o s-o dau aici, și o să-i trec și pogonul și casa și să aibă și ea grijă de mine când o să închiz ochii... că frate-meu Ilie... că rudele... nepoții...

Măria Moromete se făcu deodată moale și se lăsă încet pe pragul bordeiului. Ea începu să se jelească lung și fără lacrimi și bocetul ei, deși încet, împânzi aerul bordeiului și al bătăturii și se răspândi ca de mort pe toată întinderea uliței:

– Ooof, nepoții, nepoții! Doamne, Doamne... eee... C-am avut și eu o mamă, Doamne; și a intrat în pământ îî... Î-îî... și m-a lăsat singură-î! Că frati-meu Ilie s-a însurat a doua oară-î. Și soră-meă a făcut copil de fată mare iii! Și dacă s-a dus din sat m-a lăsat pe mine singură, Doamne! Și lui Ilie nu-i pasă de mine, Doamne! Of, Doamne, Doamne-ei!... eeeii! Și-am avut și eu un copilîî... și-a murit și-ăla, că mi l-ai luat, Doamne! Și m-ai lăsat singuricăăă! M-ai lăsat singurică, Doamneeee!... eeee! Singurică m-ai lăsat, Doamne, pe pământul ăsta! Că nici nepoții și nici frații și nici rudele, că s-a dus cu toți și nimeni nu te ia în seamă și toți râd de tine, Doamne! Că am vrut și eu să las nepoților bucatăica mea de pământ și să-și facă și ei casă pe ea... și să mă ție și ei în casa lor, că am îmbătrânit și nu mai pot, Doamne... că am zis și eu că să fie bine de ei, că sunt nepoții mei și am vrut să se însoare și ei să-și ia muieri și dacă închiz ochii și mor să aibă cine să mă spele, să nu mor cu ochii beliți, Doamne... Of, Doamne, Doamneeee!... eee... că n-am vrut răul nimănui și i-am îndemnat și eu să-și facă rost de bani și să-și facă casă că sunt mari și le trece vremea, Doamne! Că numai tu știi ce e în inima mea, Doamne, inima mea friptă și prăjită... că sunt singurică și mi-e urât și frică, Doamne! Of, Doamne, Doamneeee, eee!... eeeee! Că dacă îi înveți îți ies fel de fel de vorbe, Doamne, și lumea te poreclește și-ți spune Guica... și nimeni nu știe cum îmi tremură mie inima,

Doamne, și picioarele mi s-au răcit, că nu mai poci, că o viață am avut și s-a dus și-aia, Dumnezeu!!

Paraschiv se ridică de pe scăunel și îi puse mâna pe umăr.

În timpul cât tușa lui jelise, el se uitase pe geam să vadă dacă aude cineva. Lumea care trecea pe drum, auzea, dar nimeni nu se oprea. Întorcea doar capul și apoi își vedea de drum; numai niște copii se opriseră sfioși și ascultaseră un timp, cu gravitate, bocetele femeii.

– Ei, ga Mario, șopti Paraschiv încurcat. Hai, taci o dată, că nu e nimic. Ce te-a apucat? De ce nu stai să auzi cum a fost, că nu e vorba să...

Măria Moromete tăcu și se ridică încet de pe prag fără să-l ia în seamă pe nepot. Ea merse și ridică din mijlocul bătăturii strachina răsturnată de câine, o șterse cu mâna de mălai și uitându-se în jurul ei începu să cheme puii cu un glas care nu mai amintea cu nimic de cel cu care se jelise puțin mai înainte. Ea chema puii și risipea mălai, iar cloșca dădea târcoale cloncănind și cârâind zgomotos. De pe cer soarele de vară începuse să verse cu putere o căldură înăbușitoare.

Paraschiv ieși din bordei și plecă încet, cu umerii îndoiți. Fuga nu izbutise, dar nu era nimic; trebuia căutat curând un alt prilej, până nu trecea vara. Și altfel trebuia acum să procedeze.

XVI

Niculae intră în curtea școlii, foarte mândru de pălăria pe care o avea pe cap și de cureaua cu cataramă albă cu care era încins peste cămașă. Se îndreptă spre grupul fetelor din clasa lui care făceau mare zarvă în curtea din spatele școlii; nici nu apucă să se apropie bine și se pomeni arătat cu degetul de vecina lui, Bălosu Rafira, care cât îl văzu, începu să țipe:

– Uite la Moromete, uite la Moromete! A venit cu pălăria lui ta-său! ăăă! Pălăria lui ta-său! Pălăria lui ta-său! Și cureaua!

Niculae îngălbeni de furie, dar nu putu să spună nimic. Se liniști însă repede văzând că celelalte fete își văd de joc și nu-l iau în seamă. El se opri în dreptul unui grup de trei-patru fete care jucau ceva sărind într-un picior printre niște pătrățele și semne zgâriate în pământ. Boțoghină Irina stătea și aștepta să-i vie rândul la sărit. Când o văzu Niculae cum stă, cu umărul ei stâng puțin ridicat, oacheșă și cu coadele mici lăsate peste o bluză nouă, i se păru atât de frumoasă încât, uitându-se la ea, sângele îi împurpura obraji și inima începu să i se zbată în piept ca o vrabie. Așteptă ca ea să ridice ochii

și să-l vadă cu pălărie și curea. Irina însă nu ridica deloc ochii spre el; aștepta cu nerăbdare să-i vină rândul la joc. Chiar îi veni rândul; luă bucașica de ciob în mână, se așază în dreptul pătratului, aruncă ciobul și începu să sară printre pătrățelele și semnele jocului. Niculae o urmări cum sare și după un timp nu mai simți decât necaz. Când fata aruncă ciobul în figurile cele mai grele și anume în *iad* și în *cer*, Niculae făcu pe neașteptate un pas, strică liniile și o îmbrânci pe fată din mijlocul figurilor. Celelalte țipară ascuțit și tăbărâra pe el. Pălăria lui Moromete fu mototolită rău pe capul fiului. Niculae o luă la goană și fetele îl lăsară în pace. Ele refăcură repede pătratul stricat și Irina spuse că trebuie acum să dea din nou cu ciobul.

În ziua serbării școlare, copiii veneau în număr mare. Veneau chiar și cei care lipsiseră mai tot timpul anului; chiar și cei care știau că au să fie lăsați repetenți.

În fața intrării, băieții din cursul complimentar ridicau o scenă. Băncile fuseseră scoase în curtea școlii să se așeze oamenii în ele. Din când în când, câte un învățător ieșea afară și bătea din palme să potolească zarva. Unii copii jucau *oină*, alții chinuiau o minge de cârpe jucând fotbal. Niculae era mare fotbalist, juca la becie, era vestit prin șuturile lui și i se spunea Dobay.

Deodată un murmur începu să umble prin toată curtea. Un băiat care stătea la poartă strigase tare:

– Vine dom' învățător Teodorescu cu doamna.

Vestea străbătu curtea prin toate colțurile și zarva începu să se stingă. Cei care jucau *oină* lăsară jocul, iar fetele ieșiră din spatele școlii și trecură fuga în față. Învățătorul Teodorescu și soția lui erau însă departe de școală, abia puteau fi văzuți. Un copil care stătea în poartă anunță că cei doi au intrat în primărie. Copiii așteptară în liniște, iar cei care încercau să facă gălăgie erau înghionțiți.

– Bă, tu n-auzi? Vine dom' învățător Teodorescu!...

În cele din urmă, învățătorul fu văzut apropiindu-se de poartă. El mergea încet alături de o femeie mică și grasuță, îmbrăcată în costum național și încălțată cu niște pantofi cu tocuri foarte înalte. Avea buzele rujate și mărgelile la gât.

Copiii se îngămădiră de-a lungul drumului de la poartă până la scările de la intrare. Învățătorul pătrunse în curte și se îndreptă spre școală. În clipa aceea, din capul șirului izbucniră câteva glasuri subțiri:

– Bună-zuua! Bună-zuua!

Și pe măsură ce învățătorul și soția lui înaintau erau urmate neîntrerupt de altele, din ce în ce mai puternice și mai ascutite.

Nu de aceeași primire se bucură însă învățătorul în cancelarie. Directorul Toderici, cât îl văzu intrând, sări în picioare. Era îmbrăcat în uniformă de locotenent. El își desfăcu mâinile și strigă:

– Haide, domnule Teodorescu, pleci din comună și lași situația elevilor neîncheiată! Am să fac raport la inspectorat. Ai plecat și ai luat catalogul cu dumneata. Ce înseamnă asta?

În cancelarie era strâns întreg corpul didactic al școlii. Parohul Petre Provinceanu și parohul Andrei Bălan, dintre care primul cu soția, învățătoare în sat, erau și ei aici. Preoteasa era numită doamna Lily. Apoi tinerii învățători Bădilă Aurel și Enăchescu Adrian, dintre care al doilea cu soția, tot învățătoare. Ea era numită doamna lui dom' învățător Enăchescu.

Învățătorul Teodorescu trase un scaun și se așază, puse catalogul pe birou. Doamna Lily schimbă o privire scurtă cu soțul ei, preotul, și ieși din cancelarie. Teodorescu răspunse atât de agresiv, încât toți învățătorii și doamnele se ridicară în picioare.

– Situația elevilor mei e încheiată și pe catalog eu sunt stăpân!

Se petrecea un lucru nemaipomenit. Teodorescu vroia să lase repetent pe fiul colegului său, Toderici Artur, care învăța foarte prost. De altfel, Toderici se resemnase ca fiul său să ajungă doar un bun proprietar de pământ, așa zicea, dar nu chiar un analfabet.

– Am mai discutat o dată pe chestia asta și ți-o spun verde, domnule director: am să-ți las băiatul repetent, așa cum se cuvine, și să nu strigi aicea la mine, pentru că nu ești la instrucția cu premilitarii...

Directorul își mușcă buzele. El mârâi stăpânit, lăsând deodată la o parte formulele de politețe și oficiale cu care îl întâmpinase mai înainte:

– Teodorescule, îți spun prietenește că cu mine ai s-o pățești urât de tot. Te răzbuni că ți-am luat locul de director?! Suntem aici cu toții de față: băiatul meu nu e cel mai rău și mai prost din clasa ta; am să cer inspectoratului reexaminare și am să te dau în judecată...

– De trei ani de zile ți l-am trecut clasa de rușine, răspunse Teodorescu cu dispreț. Eram director pe vremea aia, așa că vezi, nu e vorba de răzbunare. E un copil rău, pe care l-ai crescut obraznic... îmi terorizează clasa...

Se făcu o tăcere de câteva clipe, după care Teodorescu continuă:

– Și ce mă sperii tu cu inspectoratul? Ce-mi pasă mie! Eu ți-l las repetent, îmi iau catalogul coala în fața satului...

– Te rog să predai imediat catalogul clasei a patra fiindcă eu sunt director și eu prezint situația!

Toderici izbi cu un scaun în podea și începu să urle soldățește și să insulte cu grosolănie pe colegul său, fără să mai țină seama de doamne.

– Te găsiși tu, să-mi faci, în școala mea, pe grozavul.

Toderici izbi a doua oară cu al doilea scaun de dușumea și ridică brațul în sus strigând cu o voce înaltă:

– Bagă de seamă, Teodorescule! Să-i... dumnezeul mă-sii dacă n-am să te fac eu pe tine să tremuri și să mă ocolești zece kilometri când ai să mă vezi! Bagă de seamă! Vrei să te pui cu mine și să mă muști de c..., dar eu îți spun că am c... tare și ai să-ți rupi dinții în el.

Parohul Petre Provinceanu interveni cu glasul lui bisericesc:

– Ascultă, Florică, nu striga așa că te-aud copiii de afară.

– Lasă-mă, părinte, că am ajuns cu toții o adunătură de nebuni, nu de învățători, continuă să strige directorul. Nu te uiți la el cum stă și se uită la mine ca un...

În clipa aceea soția învățătorului Teodorescu sări în sus și începu și ea să strige cu glas subțire, pițigăiat și care se vedea că tot timpul se încărcase de revoltă:

– Păi să-ți fie rușine, domnule director, cu înjurăturile și mitocăniile dumitale. Am să te dau în judecată, toată lumea e martoră! Da, am să te dau în judecată și n-am să te las până nu înfunzi pușcăria! Mocane! Ai venit aicea în ițari și te-ai ghiftuit și acum urli și strigi la el parcă ar fi ordonanța ta! Mă mir că nu-ți crapă obrazul de-atâta nerușinare.

Glasul învățătoarei clocotea de atâta revoltă și ură, încât directorul rămase încremenit și prostit în fața ei. Ea își îndreptă privirea spre cei doi învățători Bădilă și Enăchescu, și li se adresă palidă, tremurând de indignare:

– Să vă fie rușine că stați și vă uitați la un astfel de spectacol. Rușine! Huo!

Adevărul era că soția lui Teodorescu nu se putea împăca cu gândul că „mocanul“ luase locul de director bărbatului ei. După prima izbucnire, Toderici își reveni din surpriză. El rânji cu grosolănie și spuse:

– Măsoară-ți cuvintele, madam, să nu ți le măsoar eu!

Nu apucă să termine. Soția învățătorului Teodorescu apucă strâns călimara mare și grea de pe masa cancelariei și o rezezi drept în capul directorului. Acesta se feri și călimara plesni în țăndări în portretul regelui Carol al II-lea de pe peretele opus. Geamul portretului se sfărâmă cu zgomot și trăsăturile „primului învățător“ fură boroșcoite de cerneală și de lovitură. Portretul începu să se clatine în sfoara și cuiul de care era agățat, fără să cadă însă, și se clătina încet la dreapta și la stânga ca și când și-ar fi muștră pârintește corpul său didactic din cancelaria școlii, învățătoarea, văzând că dăduse greș, apucă în mână un scaun și se rezezi spre Toderici; se făcu o învălmășeală mută și înțeleștată; Toderici îi smulse scaunul cu ușurință; femeia apucă altul; soțul ei sări și se rezezi spre director; parohul Petre Provinceanu îi ținu calea; în cele din urmă învățătoarea, aprinsă la față, izbucni în plâns și își apucă soțul de braț; își pierduse firea.

– Haide d-aici! Ți-am spus de la început să nu vii astăzi la serbare!

Teodorescu își desprinse brațul, deschise ușa cancelariei și o împinse ușor afară.

Rămași singuri, cei șase bărbați se priviră unul pe altul în tăcere și pe nesimțite corpul didactic se împărți în două tabere. Singur parohul Andrei Bălan nu se amestecă; el porni spre ușă și ieși afară fără să scoată vreun cuvânt.

– Domnule director, începu tânărul Bădilă, bagă de seamă că se aude! Școala asta nu e casa noastră particulară.

Toderici trase un scaun și se așeză oftând agresiv. El răspunse cu un glas care căuta să-l atragă pe tânăr de partea sa și să-l izoleze pe fostul director.

– Lasă-mă în pace, dragă Aurele, asta e curată bătaie de joc... Vezi ce-a făcut cu cerneala? Cum dracu să nu înjuri... dumnezeul mă-sii, când te scoate din sărite? Eu știu că nu învață bine, dar dă-l în mă-sa, n-o să fac din el un savant. Și pentru asta trebuie lăsat repetent? Dă-o dracului, Teodorescule, că întreci măsura!

– De ce întrec măsura? Întrebă Teodorescu așezându-se și el pe scaun. Eu nu pot să trec clasa un elev care își bate joc de carte. Pentru că băiatul tău nu e prost și ar putea să învețe și ți-am spus de atâtea ori să-l ții din scurt. El știe că tat-său e învățător și director și în loc să învețe îmi terorizează clasa ca o bestie.

– Lasă, măi Teodorescule, zise parohul Petre Provinceanu, plimbându-se agale pe lângă biroul cancelariei. Ce dracu, parcă ai fi venit acum de pe băncile școlii normale.

– Ca un *Apostol* de Cezar Petrescu, completă Enăchescu vrând să fie ironic. Domnule Teodorescu, continuă el, de fapt numai dumneata ești de vină, pentru că n-ai știut să sădești în el dorința de carte! Asta e! S-o știi de la mine, nu te supăra.

– Lăsați-l, dragă, că eu nu mă supăr, zise directorul ridicându-se de pe scaun. Să-mi lase copilul repetent. Bine! Lasă-l repetent, Teodorescule! Pe cuvântul meu de onoare! Și ce-o mai fi pe urmă om mai vedea.

– Domnule Enăchescu! strigă fostul director furios. Îmi spui mie că n-am știut să sădesc în el dorința de învățătură? Ai uitat că până mai anul trecut veneai aproape în fiecare zi la mine să te învăț cum să predai o lecție? Acum ți s-a îngroșat obrazul și faci ironii.

– Teodorescule, liniștește-te, dragă, murmură cu blândețe parohul Petre Provinceanu. Ce-o să creadă lumea despre noi dacă ai să-l lași pe băiatul lui Florică repetent? „Ia uită-te, o să zică, mama lor de învățători, că proști copii mai au“. Gândește-te și tu, ce dracu!

Teodorescu vru să răspundă, dar fu întrerupt de revenirea în cancelarie a celor care ieșiseră: parohul Andrei Bălan și învățătoarele Lily și soția lui Teodorescu.

– Haide că s-a strâns lumea și așteaptă, e curtea plină, spuse parohul Andrei Bălan lăsând ușa deschisă.

XVII

Spre prânz, Moromete se satură să stea pe prispă; ieși la drum pe stănoaga podiștei. Ziua era frumoasă, deși căldura năvălea din cer asupra ei. Pe stănoaga era la umbră, deasupra salcâmi înfloriți, iar pe șoseaua curată, măturată din toate părțile de fete, treceau oameni. La a treia casă, înainte, ieșea din curte și se ducea nu se știe unde Matei al Barbului, care avea o gălmă în gât și care din pricina asta, când vorbea, îți venea mereu să-i spui: „Tușește, mă, Matei, să-ți iasă gălma aia din gât“.

– Unde te duci, Matei?! îl întrebă Moromete anume ca să-l audă vorbind.

– ...ă duc înă la mnatu-meu, ă-mi dea un ăpăstru!

„Vedeți? Din pricina gălmei cuvintele lui sunt ciumpăvite, topite în omușor“, părea să spună Moromete prin întreaga lui înfățișare. Vecinul din față, alde Udubeașcă, ieșise și el la poartă.

– Mă Udubeașcă! chemă Moromete parcă prăpădit de uimire. Ce face, mă, Gheorghe ăla al tău?

Gheorghe acela al lui Udubeașcă nu făcea nimic deosebit ca să se mire și să fie atât de nemaipomenit de încântat Moromete, dar întreba de el tocmai de aceea, tocmai pentru că săracul Gheorghe al lui Udubeașcă era un flăcău șters și bun, ale cărui urme pe pământ nu le vedea nimeni.

– Gheorghe s-a dus cu caii pe izlaz! răspunse Udubeașcă. „Vedeți?! asta face Gheorghe al lui Udubeașcă“.

– Bună ziua, Moromete!

– Bună ziua, Nae!

Nae Boldeafă, un creștin! Vreți să mai știți altceva despre el? Nu e nevoie. Iată-l pe altul:

– Ce faci, Moromete? Hai devale!

Ei, ăsta da, om în toată puterea cuvântului: trece pe lângă tine, nu dă bună-ziua, te întreabă doar așa, ce faci, hai devale, adică nu faci bine ceea ce faci, mai bine ai face dacă te-ai lua după el.

Trecând pe lângă el, unii încercau să-l ia cu ei la fierărie, la Iocan, dar Moromete le răspundea că nu merge, ce să caute el acolo? Și spunea acest lucru cu un glas care vroia să însemne că el niciodată n-a fost pe acolo, ba chiar s-a ferit totdeauna să se ducă; altora le răspundea că *n-are timp*; unuia i-a răspuns chiar că nu poate, e *ocupat*.

Într-o vreme, un vecin din fundul grădinii, care de cele mai multe ori trecea prin curtea Moromeților ca să iasă spre șosea, se opri lângă el și îi adusesese aminte că astăzi după-masă popa Petrică are comitet la bancă și că Moromete să fie și el acolo, ca fiind membru în comitetul bisericesc. Moromete îi răspunse vecinului că nu merge și, la întrebarea celui alt că de ce nu merge, tăcuse câteva clipe, apoi răspunsese rar și târăgănat: „Nu viu, mă Ene; ce, tu nu știi că eu nu mai sunt în comitet? Am fost *destituit*! M-a destituit popa“. Vecinul nu înțelesese cuvântul *destituit*, plecase fără să mai spună ceva.

Moromete fu urnit de pe stănoagă de Cocoșilă. Dar nu fără cârâială și discuție. Cocoșilă îi spunea să meargă împreună la serbare, că e serbare la școală, să vadă și ei ce-o fi pe acolo; Moromete răspunse că nu merge, ce să facă acolo?

– Hai, mă, trecem pe la Aristide și bem câte-o țuică, fac eu cinste, spuse în cele din urmă Cocoșilă, știind că la această invitație celălalt n-are să se mai opună.

Moromete ridică privirea spre prietenul său și întrebă cu neîncredere prefăcută:

– Zău, mă? Ce te-a apucat? Ce-ai pățit?

Cocoșilă se supără și spuse că Moromete să nu facă pe deșteptul, că dacă e vorba să numere care a făcut cinste de mai multe ori, el, Moromete, iese prost. Moromete începu să râdă încet și părea dispus să înceapă numărătoarea, dar Cocoșilă îi întoarse spatele și se prefăcu că pleacă; fără folos însă, deoarece Moromete îl cunoștea și știa că totdeauna când Cocoșilă era atât de insistent, avea ceva de spus, ceva care îl rodea și în care nu se poate descurca.

Porniră încet spre centru, răsucindu-și țigări.

– Moromete, ai auzit, mă? anunță în sfârșit Cocoșilă. Am vrut să-ți spun eu de ieri, dar a venit Țugurlan și... în fine, m-am gândit aseară, până să adorm... M-am gândit... am făcut la țigări, iar m-am gândit... Mă, tu auzi? Am băut la tutun... stam și mă gândeam și am băut tutun! Mă, am băut tutun!!! Ce să-ți mai spun, până m-a luat dracu și-am adormit.

– Ce, mă, la ce te-ai gândit? întrebă Moromete vesel.

– Am fost alaltăieri pe la gară și am auzit doi inși care vorbeau.

– Ce spuneau?

– Vorbeau de politică. Erau doi inși nu știu de pe unde. Am vrut să-ți spun eu de ieri, dar a venit Țugurlan și... Intrasem la Marinescu să iau o țuică și ei stăteau în picioare și discutau; aveau o gabrioleță în fața cârciumii. Nu-ș' ce-or fi fost ei, în tot cazul oameni deștepți, nu proști ca tine.

– Sau ca tine, completă Moromete neturburat.

– Da, și vorbeau între ei. Vorbeau, vorbeau, uite așa le mergea gura! Dar nici unul nu se lăsa! Amândoi deștepți! Trebuie să fi fost niscăi geambași sau negustori din ăștia care au magazii de grâne prin gări. Adică numai unul din ei, că avea ceafa groasă; ălălalt nu-ș' ce era, că era mai spălatei, așa ca agentul ăsta al nostru de la C.A.M. La început n-am prea înțeles, că nu știam despre ce e vorba. Eu am cerut o țuică și m-am făcut că nu-i aud; și pe urmă am început să prinz ceva. De fapt mâncau amândoi c...t, spuneau că o să vie legionarii la putere, că țărâniștii nu sunt contra lor... Ei! au mâncat ei la c...t așa cam vreo jumătate de ceas și o dată îl auz pe ăla mai spălatu că dacă vin legionarii la putere, atunci e bine, s-a terminat cu partidele. Ălălalt, ăla borțosu, zice că nu se poate. Dacă e vorba așa, atunci regele ce face fără partide? „S-a zis cu partidele, zice ălălalt. Ori așa, ori așa, partidele nu mai

sunt în stare să guverneze: e limpede că partidele n-au să mai fie; au dus țara la răpă și trebuie oprită să nu se rostogolească. Numai legionarii pot s-o oprească.“ Așa spunea ăla, trebuie să fi fost legionar... pe mă-sa, că avea pe sub haină o flaneă verde.

– Și ăla grasu ce spunea? întrebă Moromete cu interes.

– Dracu să-l ia, că n-am înțeles ce politică făcea. Ba spunea de legionari, că nu se poate, ba spunea de Maniu și de rege. Spunea că Maniu și cu regele, numai ei pot să mai facă un guvern care nu știu ce mânca el c...t că țara românească este așa și pe dincolo. Eu ce mi-am spus? Dă-i în mă-sa, ăștia sunt legionari amândoi. Asta vream eu să-ți spun ție, că nu e de glumă cu legionarii ăștia, dar tu ești capiu, nu înțelegi...

– Fugi, mă, d-aici! Dă-i în mă-sa de legionari! zise Moromete senin, mergând agale, cu mâinile la spate.

Ajunseră apoi la centru, la Aristide, și intrară în cârciumă. Cocoșilă făcu într-adevăr cinste, și după aceea, fiindcă în cârciumă nu prea găsiră cunoscuți, ieșiră și se îndreptară spre școală.

Când intrară înăuntru, curtea școlii era înțesată de oameni și serbarea gata să înceapă. În fața băncilor dinaintea scenei se așezaseră un rând de scaune. Tocmai atunci pe aceste scaune începuseră să se așeze frunțașii comunei: notarul Istrătescu cu soția lui, o femeie grasă, îmbrăcată cu o fustă uriașă de catifea subțire; agentul C.A.M. cu soția, o cucoană îmbrăcată în costum național și cu o umbreluță de soare pe care o ținea deasupra capului cu un aer de mare doamnă; alături de ea se așezase Aristide Rădulescu, fără soție; apoi veneau la rând perceptorul cu soția, agentul fiscal, Jupuitul, singur, cu pălăria lui de paie și cu obrazii lui care păreau jupuiți; și în sfârșit inginerul agronom Ionescu cu toată familia, un student și două eleve de liceu abia veniți în vacanță. În spatele acestora, în primele bănci, se așezaseră Crâșmac, Tudor Bălosu și administratorul moșiei Marica, Cristescu.

Scena din fața școlii ocupa intrarea în întregime. Învățătorii și învățătoarele, cu un grup de elevi, premianții, stăteau în dosul scenei, pe coridor, fiecare clasă cu învățătorul ei.

Moromete și Cocosilă se amestecaseră și ei printre oameni și, nemaiavăd loc pe bănci, se așezară jos pe pământ. După câțva timp, serbarea începu. Directorul școlii o deschise cu o cuvântare. Când apărură pe scenă, în uniformă, se făcu în toată curtea o tăcere deplină.

– Domnilor! începu el cu glas tare, proptindu-și pumnii pe catedra de pe scenă și rezemându-se în ei. Domnilor, repetă el nepoliticos, uitând că în fața sa, pe scaune, se aflau și doamne, serbarea școlară din anul ăsta se serbează cu bucurie pentru părinții care și-au trimis copiii la școală și fără bucurie pentru ăia care nu și i-au trimis. Și vă spun, domnilor, că din situația încheiată pe școală iese că oamenii nu-și dau copiii la școală. Știți și dumneavoastră că cine are carte, are parte. Păi, să vă spun eu, d-ai n-aveți parte fiindcă n-aveți carte. Și pentru mine, domnilor, să vă spun drept, că eu așa am obiceiul să vorbesc, pentru mine, zic, după părerea mea, e cel mai prost ăla care nu-și dă copilul la școală! Eu am aicea înscriși patru sute cincizeci de elevi și din ăștia patru sute cincizeci și ceva, nu zic să fi venit toți, că n-ai unde să ții atâta mulțime de copii, și la urma-urmii unii din ei sunt așa de proști că n-au ce căuta la școală; nu zic patru sute cincizeci, dar zic jumătate, ca să batem și noi recordul pe toată România, fiindcă noi, domnilor, ăștia din Siliștea-Gumești suntem mai breji ca alții din alte sate, și am fi zis atunci că stăm bine, adică uite, fir-ar al dracului, ce spun ăia că suntem o țară fără știință de carte? Păi foarte mulțumesc, dă-mi și mie ici, României, niște colonii, să trăiesc bine, și să vezi cum învăț carte. Așa că dacă veneau două-trei sute aș fi zis că degeaba se laudă Franța și Anglia că la ei oamenii sunt bătuți în cap de atâta carte; uită-te aici în România, uitați-vă, domnilor engleji și franțuzi, sunteți mai proști ca noi, sunteți proști de dați în găuri, noi avem cu ce trăi fără colonii și învățăm carte, avem daravelile noastre și nu ne ducem la mama dracului cu vapoare și cu submarine? Deși am putea să ne ducem că avem ieșire la mare, dracu știe de ce n-avem și noi corăbii și vapoare măcar ca grecii, dacă nu ca englezii. Numai dracu știe cine ne oprește să le fabricăm, că de fabricat am avea cu ce. Avem lemn, avem fier! Numai pe dracu în noi, care să ne înghioldească, n-avem! Suntem prea cuminți, domnilor, suntem plini de cumsecădenie. Și când nu suntem o nimerim prost ca Ieremia cu oiștea în gard. Măcar dacă am învăța mai multă carte, să-i tăiem pe toți prin știință de carte! Îi tăiem noi, dar nu cine știe ce, se apucă unul ca Iorga și învață prea multe, în timp ce altul nu știe să se iscălească, asta e paradoxal, domnilor. De-ai ziceam adineauri că e cel mai prost ăla care nu-și dă copiii la școală! Zice că n-o să-l facă popă și nu-l trimite și... Ia dă-mi, Enăchescule, situația aia, spuse directorul întorcându-se spre fundul scenei și părăsind brusc incursiunile sale istorice și geografice, care îi lăsau ca de obicei cu gura căscată pe părinții adunați. Apoi continuă cu situația în mână: Pe clasa întâia au fost

înscriși o sută cincisprezece. Au frecventat regulat, câți credeți? Optzeci și șapte, anunță Toderici tare. Și din ăștia au rămas repetenți patru. Asta e cu clasa întâia, dar aici stăm bine, fiindcă pe clasa întâia tot mai vin ei! Și stăm bine și cu clasa a doua. Dar ce se întâmplă după aia, nici dracu nu mai poate să mai înțeleagă. Să vedeți: clasa a treia înscriși șaptezeci. Au frecventat cincizeci. Din cincizeci ce să scoți? Mai poți să lași vreunul repetent? Cu clasa a patra...

Directorul întinse mâna înapoi:

– Dă-mi te rog catalogul și situația clasei, domnule Teodorescu...

Teodorescu îi întinse catalogul și situația și timp de un minut asistența așteptă ca directorul să continue. Toderici cercetă catalogul încordat și când ajunse la sfârșitul lui, văzu că în dreptul partidei fiului său era scris absolvent. Ridică fruntea și continuă:

– La clasa a patra situația e ceva mai bună pentru că domnul învățător Teodorescu a fost mai aspru decât mine și v-a trimis amenzi încă de la începutul anului. Că așa e omul nostru, nu vrea să înțeleagă dacă nu-i trimiți amenda pe cap. Eu am vrut să nu mă înjure oamenii, și ca rezultat mi-au venit, mari și lați, douăzeci și cinci copii la clasa mea. Dar de la anul încolo, uite, vă spun verde, să nu ziceți că sunt al dracului: care nu și-o trimite copilul la școală, o să-l amendez și o să-l usture, pardon de expresie, știți dumneavoastră unde. Clasa a patra au fost înscriși cincizeci și șapte, au frecventat patruzeci și opt, dintre care trei repetenți. Și dacă trecem la cursul complimentar, aici nu se mai poate discuta. Eu cam atâta am avut de spus. Acuma doamna Lily are să vă spună cum stă situația clasei întâia la fete...

Toderici se întoarce cu spatele spre asistență și chemă:

– Unde ești, doamnă Lily? Poftește, te rog, pe scenă!

După care directorul părăsi catedra și coborî printre păturile scenei jos lângă fostul director Teodorescu. El îl apucă pe colegul său de braț, îl trase printre copii înăuntrul școlii și rămaseră singuri, într-una din clase. Toderici își îndoi mâinile spre spate și se miră:

– Măi Ionele, de ce mă pui în situația să facem scandal de pomană?! Dă-o în... mă-sii de afacere, biserica mamei lui de copil! Dacă nu învață, ce dracu vrei să-i fac? Eu te rog să mă scuzi, știți cum e felul meu, roag-o pe soția ta să nu se supere! Crucea lui de copil, că dacă mi-ar semăna mie, aș ști ce să fac, dar seamănă cu soacră-mea, fir-ar a dracului cu mama ei de soacră, că toată ziua îl ține pe-acolo pe la ei; eu am treabă, n-am timp să-l

învăț carte! Pentru asta să ne certăm și să mă faci să-mi ies din sărite? Te rog să mă ierți și să nu fii supărat pe mine!

– Să-i ceri scuze în cancelarie în fața tuturor soției mele, zise Teodorescu. E în tine un amestec de măgărie și inteligență care mă scoate din sărite, într-o zi o să-ți dau eu cu călimara în cap, da' am să te nimeresc. Păstrează-ți pentru soacră-ta măgăriile și la școală poartă-te ca un învățător, nu ca un văcar.

– Am să mă port, am să mă port, mă, Teodorescule, răspunse directorul cu o obidă amenințătoare și patetică, dar scutește-mă și tu de înțepăturile cucoanei tale, că n-avem timp de ele. Și încă dacă s-ar rezuma la înțepături. Dar dacă nu eram eu ager, pe cuvântul meu că îmi spărgea capul.

Teodorescu nu mai zise nimic, se ridică și ieși.

XVIII

Afară, învățătorii și învățătoarele își strigau premianții și copiii spuneau poezii. Când veni rândul clasei a patra, fostul director se urcă pe scenă și înainte de a începe să numească pe premianți, el se opri câteva clipe în fața catedrei, dând de înțeles că are și el ceva de spus. Se făcu liniște, și unii oameni care stăteau jos, tăifăsuind încet, se ridicară în picioare și curmară șoaptele. Numai niște babe surde, uitându-se la învățător, își aduceau aminte de părinții acestuia; fostul director era chiar de-aici din sat.

– Bietul băiat al lui Niță Teodorescu! îl căina una. E mereu slab, săracul.

– L-a supt învățătura, că ce mai învăța, eu îl știu de când era mic, zicea alta.

– Ia tăceți din gură, muierile alea d-acolo! se răsti un bărbat, întorcându-se foarte indignat încotro se auzeau șoaptele.

– Ei, mai vorbim și noi, Ghiță, ce belești ochii ăia așa? răspunse una din babe cu un glas nepăsător.

– Duceți-vă încolo, afară, dacă aveți chef de vorbă.

– Hai, nu-ți mai răci gura, Ghiță, că faci praf, spuse altă babă râzând.

– Tăceți din gură! Hei! se auzi atunci glasul poruncitor al directorului.

– Oameni buni! Domnul director a spus la început că e cel mai prost ăla care nu-și dă copilul la școală. Dar eu știu de la părinții mei că nu sunt decât oameni care au cu ce să-și dea copiii la școală și oameni care n-au cu ce, nu pot să-i dea, că au nevoie de ei, n-au cu ce să-i încalțe și să-i îmbrace, cu ce le lua cărți. Sunt și oameni care nu vor să-și dea copiii să învețe, dar nu sunt

proști, sunt neștiutori, și dacă sunt neștiutori, sunt tot din cauză că părinții lor i-au ținut fără carte. Dar de ce trebuie să învățăm carte? Eu nu vorbesc numai de ăia săracii care nu pot veni. Dar sunt și alții care mai au și nici ăștia nu-și dau copiii la școală. Iarna, copilul dacă stă în casă, îl scutește pe om de o treanță pe el și de o opincă în picioare. Eu vă întreb, cui nu i-ar plăcea dintre dumneavoastră să-și vadă copilul îmbrăcat și încălțat și să vie iarna să învețe, să nu rămână neștiutor?

– S-a făcut lumea rea, maică, spuse una din babe din fund cu busuiocul în mână (de la biserică venise și ea la serbare).

O clipă se lăsă tăcerea peste toată curtea. În față, Aristide stătea cu aerul său tineresc picior peste picior, își clătina pantoful în aer și se uita intrigat la învățătorul de pe scenă.

– Așa este, continuă Teodorescu, sunt țări care nu sunt așa bogate ca a noastră și trăiesc mai bine ca noi. Ei s-au lăsat de plugărie și au început să facă industrie; în fabricile lor ei țes pânza și ne ia grâul nostru pe ea, bucatele noastre. Dacă ați ști carte... Dumneavoastră ați primit pământ după război, dar viața nu s-a făcut mai bună. Dar unii n-au pământ deloc și eu am vrut să vă spun că trebuie să vă dați copiii la școală, să învețe carte și să apuce alte drumuri. Altceva nu e de făcut pentru copiii dumneavoastră, așa a făcut și tata cu mine, așa că la toamnă lăsați-i pe copii, rupți, cârpiți, să vie la școală. Rupe de la gură și ia-i numai o carte, două și dă-i drumul să se ducă. Aici la Miroși e o școală de meserii și bursierii nu plătesc nimic. Am citit ieri în ziare (dumneavoastră dacă nu știți carte, nu citiți ziarele) și am văzut că la București, la Atelierele Grivița, s-a înființat o școală gratuită de ucenici, nu se plătește nimic, îl ține pe ucenic în cămin, îi dă mâncare și îmbrăcăminte, dimineată învață carte, după masă învață meserie... Stă patru ani, și după patru ani iese din internat și intră la uzină. Pe urmă am citit iar că la Spanțov, pe domeniile statului, e o altă școală. Înseamnă că dacă vă dați copiii să facă cel puțin patru clase primare, puteți pe urmă să-i dai undeva să-și câștige o pâine mai bună.

Învățătorul se opri: sudoarea îi curgea pe obraji și pe gât. Era foarte cald.

– Am să strig acum catalogul, încheie el. Veniți mai încoace, băieți. Premiul întâi la fete e Botoghină Irina! anunță el. Haide, Botoghină, treci încoace!

Abia acum oamenii se destinseră din încordare; se pare că învățătorul fusese ascultat de oameni cu trupurile înțepenite. Fata lui Botoghină se urcă

pe scenă și se uită drept în sus spre învățător.

– Treci aici! îi spuse Teodorescu, luând-o de umeri și împingând-o în fata scenei. Spune poezia!

Cuvântarea învățătorului făcuse însă o impresie care nu se ștergea și oamenii nu mai fură atenți la poezia fetei.

– Lăsați gălăgia, domnilor, că nu se mai aude nimic! Prospectul cu Spanțov și cu Grivița a venit și la primărie, o să fie afișat și o să-l citiți, spuse directorul.

Pe scenă Botoghină Irina ajunsese la sfârșit cu poezia ei în care niște pisici, certându-se pentru o bucată de brânză, se duseseră la un cotoi să le facă dreptate; cum acesta rupsesse brânza în două, o pusese pe cântar și tot mușcase din ea ca să facă părțile egale, până nu mai rămase nimic... Moromete nu prea asculta, dar deodată ochii îi rămaseră pironiți pe scenă. El murmură nevenindu-i parcă să creadă:

– Cocoșilă! Mă! Țăla nu e Niculae al meu?

– Premiul întâi la băieți, Moromete Niculae! spuse învățătorul Teodorescu tare, apoi îl împinse pe băiat în fața scenei.

Moromete nu se mai îndoi, mai ales că își recunoscuse pălăria pe capul mare al fiului; gătit de emoție, tatăl strigă din colțul lui:

– Mă, n-auzi? Scoate-ți pălăria din cap. Și adăugă încet, vorbindu-i lui Căcoșilă: Săracu de el, nu i-am luat deloc o pălărie și uite că nu e învățat s-o poarte, stă cu ea pe cap.

Teodorescu așteaptă să se facă liniște, timp în care spuse și el elevului să-și ia pălăria de pe cap, apoi îi dădu o coroană și câteva cărți și-i șopti să spună poezia. Se făcu liniște, dar premiantul încă nu-și spunea poezia; învățătorul îi tot șoptea și se vedea că elevului i se întâmplă ceva. În cele din urmă, premiantul tuși și începu tare să spună o poezie, dar nu izbuti să recite decât două, trei versuri; elevul se opri și se clătină; el se apucă de catedră cu o mână, și încercă să spună mai departe. Învățătorul, care pricepu ce e cu el, îl opri:

– Ajunge, Moromete!

Elevului începură să-i clănțane dinții; mâna cu care se ținea de catedră îi tremura; foarte încăpățânat, el încerca totuși să-și spună poezia.

– Ce-are, mă, băiatul tău, de ce nu l-a lăsat să sfârșească? întrebă Căcoșilă.

Moromete nu-i răspunse. Se smulse din loc și o luă repede spre poarta din dosul scenei. Din momentul acela el nu mai auzi nimic din serbare. Intră

în coridorul școlii și se apropie de fiu-său atât de repede încât copiii din sală se speriară și crezură că omul vrea să bată pe vreunul din ei. Niculae stătea rezemat de zid și tremura; cu toate acestea el zâmbea fericit, cu coroana într-o mână și cu câteva cărți mici și subțiri sub braț. Moromete îl apucă de mână și îl strânse; îl întrebă încet cu un glas apăsător și greu:

– Mă, ce e cu tine? De ce tremuri?

Băiatul își desprinsese cotul din mâna aspră a tatălui și îngână, stins, clănțănind:

– Păi azi îmi vine rândul la friguri; nu știi că două zile mă lasă una măia?

Nu știa, de unde să știe? Parcă frigurile erau o boală care să fie luată în seamă?

– Hai acasă, nu mai sta aici! spuse Moromete cu același glas apăsător.

Băiatul se împotrivi, dar până la urmă se lăsă prins de mână și tras încet printre oameni, afară din curtea școlii. Moromete îl ținea de mână și îl îndemna:

– Hai, mă! Hai, mă!

Ieșiră la șosea. Copilul mergea zgribulit și din când în când se oprea și strângea brațele clănțănind; se închircea și dârdâia parcă ar fi suflat crivățul peste el.

– Uuuu! brrr! Taicule, mi-e frig rău, taicule!

– Hai, mă! Hai p-aici pe la soare, răspundea Moromete șoptit.

Într-o vreme, pe la jumătatea drumului, băiatul se lăsă deodată pe vine și dinții din gură începură să-i toace des, ca și când fălcile i-ar fi fost puse în contact cu un motor; clănțănă acum neîntrerupt și gemea; coroana de flori îi căzu în țărână și cărțile îi alunecară și ele de sub braț și se împrăștiară pe jos.

Moromete se uită în jur zăpăcit și nemaștiind ce să facă se aplecă și strânse lucrurile copilului; îi luă coroana de jos cu niște mișcări sfioase, abia atingând buchetele de flori, apoi adună cu aceleași mișcări line cărțile împrăștiate; el se apleca încetișor, prindea cartea de coif și o ștergea de praful de pe ea făcând-o să alunece ușor peste cămașa și izmenele sale, apoi o lua sub braț și aduna altă carte; în acest timp băiatul încerca să se ridice; el chiar se ridică pe jumătate, dar se adăposti numaidecât lângă genunchii tatălui:

– Taicule, uhuhu, ameteșc... mi-e frig rău... mă duc în jos...

Și se agăță de izmenele lui Moromete, cât era de mare, turtindu-și pălăria de pulpele lui; atunci omul făcu o mișcare să-l apuce de subsuori, dar se opri și-și întinse gâtul în aer; sub bărbie i se ridicase și rămăsese înțepenit mărul lui Adam; omul căuta aer cu buzele deschise și înghiți adânc și cu caznă ghemul care îi tăia răsuflarea; apoi se aplecă, vârî un braț sub picioarele chircite ale băiatului și apucându-l cu celălalt peste mijloc îl ridică de la pământ. Se pare însă că această mișcare îi făcu rău bolnavului, pentru că el își încolăci strâns brațele de gâtul părintelui și se lipi gemând de pieptul lui; brațele încolăcite de gât nu-i conveniră însă lui Moromete; glasul său se auzi bolborosind în liniștea de vară a șoselei:

– Hai, mă! Hai, mă! Prăpăditule! Lovi-o-ar moartea de treabă, vă îmbolnăviți așa, fără nici o socoteală. Că eu când vă spui... voi...

Moromete porni cu băiatul în brațe și mergând se ferea să se uite la copil; vorbea singur și ca niciodată făcea pași largi și repezi. Părea nemulțumit și dezorientat, atins tocmai în liniștea sa neturburată. Ce era cu Niculae ăsta? De unde mai răsărise și el cu povestea asta a lui cu școala? Și ce vroia la urma urmei? Când ajunsese în fața porții el o împinse cu piciorul, intră, se apropie de prisma casei înălbită de soarele fierbinte al amiezii și strigă supărat:

– Ilinco, Tito!

Fata cea mică, Ilinca, ieși din tindă unde făcea mâncare și când îl văzu pe tatăl ei cu Niculae în brațe, se sperie. Întrebă ce s-a întâmplat. Moromete, în loc să-i răspundă că băiatul e prins de friguri, întoarse capul în altă parte, nemulțumit, și spuse că băiatul a luat premiul întâi. Fata se apropie de tatăl ei și îl apucă pe Niculae cu două degete de bărbie:

– Mă țestosule, ai luat primul întâi, mă? întrebă ea cu un glas batjocoritor.

Niculae gemu și deschise ochii; se vede că el auzise cuvântul țestosule, care însemna ceva în legătură cu capul lui mare; se zvârcoli în brațele tatălui și încercă să dea în sora lui. Aiura:

– Stai tu, să trec eu valea... Să vezi cum o să vă duc eu cu o căpățână de usturoi... lovi-te-ar moartea de Bisisică!...

– Hai, Ilinco, nu te mai uita, așterne o pătură pe prispă, că mi-a rupt mâinile! se răsti Moromete, lăsându-l jos pe băiat.

Fata așternu o bucată de cergă pe prispă, puse un căpătâi și îl apucă pe Niculae de subsuori. Îl urcă sus și îl înveli. După aceea, Moromete îi întinse fetei coroana și cărțile:

– Ia astea și pune-i-le undeva... prăpăditul de el... când l-am văzut pe scena aia acolo, mi-a secăt inima... că nici nu spune... eu ziceam c-o să-l lase repetent...

– Zău, tată? A luat primu întâi? Nu glumești? Întrebă fata cu neîncredere.

De pe prispă, Niculae se uită la tată și la soră cu niște ochi arzători. Tremurul îi încetase și el stătea nemișcat sub cergă și asculta. Ilinca se întoarce spre el și îl întrebă:

– Așa e, mă?

Bolnavul însă nu răspunse. Fata intră în tindă, iar Moromete se așeză tăcut lângă copil, care din nou începuse să aiureze.

PARTEA A TREIA

I

Timp de câteva săptămâni satele câmpiei rămaseră după aceea pustii. Căldura începea numaidecât după răsăritul soarelui, și dacă în timpul nopții se mai întâmpla ca norii să acopere cerul, acești nori dimineața se făceau nevăzuți și lăsau să se reverse din adâncurile limpezi dogoarea neconținută și grea a zilei de vară. Tocmai în această vreme, când dobitoacele scurmă țărâna căutând răcoare, ori aleargă bezmetice după umbră, viața oamenilor iese afară din sat și se mută cu totul sub soarele năprasnic al câmpiei. Căruțele încep să iasă din sat înainte ca luceafărul să fi pierit de pe cer. Oamenii se îndreaptă spre câmp întretăind izlazul pe numeroase drumuri și poteci, și pe aceste drumuri roatele pocnesc neîncetat și câmpul e străbătut de glasuri răzlețe care se cheamă între ele ori se vorbește neobișnuit de tare și de omenește unei vite care trage rău.

Dimineața e alburie și satul răsună încă de cântecul cocoșilor. Omul se scoală, trezește copiii, înhamă caii și umblă de colo până colo prin curte. Nu este nimic de făcut, plecarea în prima zi de secere pare să fie un lucru obișnuit, totuși căruța și caii înhămați așteaptă în bățatură de mult timp; omul și copiii sunt gata; secerile și bota cu apă sunt puse în căruță; mâncarea gătită de cu seară asemeni; nu se știe însă pentru ce căruța stă timp atât de îndelungat în mijlocul bătăturii. Omul se învârtește pe loc, se uită prin grădină, străbate curtea, intră în casă și strigă la femeie fără rost, întrebând-o dacă a pus mâncarea în căruță; muierea se supără și-i răspunde că a pus-o demult, dar bărbatul nu aude, nu ascultă, iese afară cu un aer grav, foarte grăbit și foarte îngrijorat. Se pare că s-a întâmplat ceva, a fost uitat cine știe ce lucru. Omul se apropie de căruță, se uită la secerile vârate între scoarțele loitrei, le numără, scoate una și-i pipăie zimții, o bagă la loc și începe apoi să caute sub cergă; dă totul la o parte și se uită la oalele cu fiertură de buruieni, la mămăliga încă aburindă; le acoperă repede, nemulțumit parcă de faptul că totul e în ordine, și trece la cai. Animalele așteaptă liniștite, cu buzele în jos, și când omul se apropie de ele, se întâmplă ca unul din cai să ofteze adânc; omul se uită la hamuri, apucă hăturile, bagă zăbala unuia din cai în gură; îi trage smocul de sub cureaua de pe frunte și răzgândindu-se scoate zăbala din gura animalului. În această

clipă muiera strigă din prag înfuriată: „Ce mai așteptați? Ce vă tot învârtiți? Ei, cutare, ce stai cu capul între urechi?! Hei, voi! dați-i drumul odată!“

Căruța însă tot nu pornește. A fost uitat ceva. Da! „Ăsta micu, să meargă și el la secere“, zice omul cu un glas pătruns de o neașteptată gravitate, apropiindu-se de așternutul de pe prispă. Acolo, în așternut, doarme un copil de cinci-șase ani. Zgomotele acestea puternice și îndelungate nu l-au trezit din somn. El doarme suflând rar, topit parcă în somnul lui greu. „Tu, mă! Scoal’ în sus! Hai la deal.“ Femeia începe să strige: copilul să fie lăsat în pace. Are nevoie de el să-i toace la pășări, să-i culeagă ștevie, să-i aducă cutare și cutare, să aducă mâncarea de prânz. Omul n-o ia în seamă. Îi răspunde că să facă singură treburile astea, băiatul – trebuie să vie la câmp și să pună poloage pe legături, să aibă grijă de cai și să învețe să secere. Muiera încearcă să-l înduplece pe bărbat, dar omul n-o ia în seamă. El dă așternutul la o parte, dezvelește pe copil, care doarme mereu, îi vâra o mână pe sub mijlocul lui plăpând și îl ridică în brațe; apoi așa pe brațe, pe sus, îl duce la căruță și îl așează înăuntru peste paie și cergă. Băiatul se deșteaptă și adoarme iar. „Gata! Plecarea! strigă omul. Hei, cutare, deschide poarta! Haide! Sus în căruță! Ia vedeți în cutie acolo, nu lipsește nimic? Bota cu apă este? Tu, muiera aia, unde ești? Ai pus, fa, mâncarea în căruță?“

Deschiderea porții se face cu repeziciune și bătătura curge spre șosea, șoseaua pătrunde înăuntru prin golul căscat. Căruța pornește zdroncând rău peste podișca de lemn, iese în drum și acolo se mai oprește iarăși. Uneori, se mai uită totuși ceva. Muiera aleargă cu lucrul acela în mână, o bucată de brânză, o ceapă, un ou, o lingură care a fost uitată, sau chiar și mai rău, sarea! A uitat să pună sare, legăturica mică de treanță cu sare în ea, și muiera aleargă pierdută, străbate bătătura cu legăturica aceea în mână și se apropie de căruță și atunci omul strânge din pumni, înjură din gât și se prefăce că dă în ea, dar muiera nu se sperie deloc, vâra sarea în coșnița cu mâncare și îl învinuiește tot pe om că se moșmondește atâta până pleacă, încât îți pierzi capul de atâta pregătire.

Căruțele ies din sat prin toate părțile lui, prin toate ulițele și ulicioarele și cu mult înainte de răsăritul soarelui casele rămân goale de viață și drumul e pustiu și tăcerea și căldura domnesc peste tot timp de săptămâni întregi.

Căruța străbate câmpul și se apropie de capul locului. Pe timpul drumului oamenii tac, nu prea vorbesc între ei și în această tăcere își mână caii alergând unul după căruța altuia, fără să se privească, cu o grabă

liniștită în care se simte gândul stăruitor la întinderea de pământ peste care grâul s-a ridicat și s-a copt.

Soarele începe să răsară; câmpia se limpezește de spuma argintie a aburilor de rouă și întinderea ei care joacă acum în nemărginiri de foc rece pătrunde prin ochi înăuntrul omului, îl împrăștie afară, îl golește de frământările lui trudnice și apăsătoare, pentru ca după aceea să-l adune la loc, într-un fel nou; florile albastre de cicoare, ale căror priviri mai curate ca adâncul cerului răsar din loc în loc pe marginea drumurilor înguste, și vântul ușor al dimineții care face cu grâul valuri asemănătoare mării, și ciocârlia care țâșnește din lan și urcă cu spinarea în sus spre cerul boltit și albastru și într-adevăr, pitpalacul turburător și barza care pășește rar printre răzoare, și floarea galbenă a spicelor de grâu care nu s-au copt încă și se revarsă în aer din nimic, și drumurile care lasă satul în urmă, și ierburile groase de pe marginea drumurilor înțesate cu scaieți puternici a căror floare uimește ochiul de la mare distanță, toate acestea răzbat cu putere din viața câmpiei și pătrund înăuntrul omului subjugându-l. El încearcă să prindă vraja, s-o păstreze cu sine mereu, și fiindcă nu izbutește lovește caii cu biciul și aleargă posomorât spre locul lui de grâu. Iată însă că animalele se opresc la pas, suflă cu putere pe nări, nu vor să mai alerge. Un mânz nechează undeva departe și i se răspunde numaidecât cu îngrijorare; mânzul rămas în urmă aleargă voinicește cu coama lui mică înfoiată puțin în lături și bate pe loc și zvârle din copitele lui mici cât pumnul de copil, maimuțărind goana cailor mari; atunci omul râde încet, obsesiile lui se topesc și o bucurie liniștită, aproape neștiută nici de el însuși, dar luminoasă și eternă ca și cerul, se așterne pe chipul lui.

Ajuns la capul locului se dă jos și deshamă caii, copiii iau secerile în mâini și încep să se învântească pe lângă capul încărcat cu ierburi al pogoanelor de grâu. S-ar părea că nu se petrece nimic, că se vor apuca numaidecât să lucreze, dar și aici se întâmplă ca și acasă. Trece timpul și ei tot nu încep; stau în fața locului și se uită peste mărimea lui, se întorc spre soare, învârtesc secerile în mâini, spun câte o vorbă ca să facă totuși ceva și de început nu încep. Se ceartă pe seceri, fiecare dintre ei vrând să aibă pe cea mai bună; dacă i se pare cumva că secerea lui cutare e mai nouă și cu zimții mai bogați, cel mai mare dintre copii i-o schimbă cu forța, atunci acesta o schimbă și el cu altul mai slab și de obicei celui mai mic îi ajunge în mână o ghioarsă subțire și tocită cu care el va trebui mai mult să rupă

decât să taie. Atunci el dă cu ea de pământ și începe să plângă; secerișul ține multe zile și în această vreme el se va chinui tot timpul cu unealta tocită și bună de nimic. Amenință că nu va secera, dar nimeni nu-l ia în serios. „Haide, începeți odată, că soarele se ridică! Strigă omul necăjit, dar copiii nu-l iau în seamă nici pe tatăl lor. Ei așteaptă ceva, smulg câte un spic, îl sfărâmă în palmă și îi suflă pleava; aruncă în gură boabele pârguite, le mănâncă, vorbesc despre grâul vecinilor și despre cei care încă n-au sosit la câmp și de care își bat joc, se întind, își trosnesc unul altuia oasele apucându-se pe după gât și lucrul tot nu începe. Atunci omul se apropie de ei și strigă: „Bă, voi sunteți nebuni?“ Cel mai mare râde cu toată gura și le spune fraților: „Ia uitați-vă la tata, l-a găsit vrednicia“. Copiii izbucnesc în hohote. Ei sunt aceia care vor munci, și o dată lucrul început, nu va mai fi timp pentru vorbă și glume. De aceea râd acum atât de zgomotos. De aceea în aceste minute de așteptare caută să-și amintească de trecut, să se pregătească pentru istovitoare muncă, în această așteptare cel mai vrednic dintre copii începe să măsoare cu pasul *stanțiile*, părțile de loc pe care fiecare va trebui să le ducă înainte până la terminare. De la această măsurătoare tatăl este scutit. El trebuie să lege snopii și să-i așeze în clăi. Odată măsurătoare făcută, cel mai vrednic dintre copii începe deodată să taie spicele și să arunce mănunchiurile în urmă. Pe toată întinderea câmpiei oamenii încep apoi să intre în inima spicelor: secerișul a început.

II

Soarele se ridică greu pe cer și tot atât de greu se îndepărtează și omul de capul locului. Uneori el stă aplecat timp de o jumătate de ceas, nevoind să se uite în urmă; chiar când se ridică și își îndreaptă spinarea înțepenită, secerătorul închide ochii; trage nădejdea că pașii lui stăruitori de melc se vor fi îndepărtat mult de capul locului. Cel mai slab însă nu se poate stăpâni. Din vreme în vreme el se întoarce să se uite îndărăt. Și cu cât se întoarce să se uită, cu atât se apleacă mai greu la rădăcina spicelor. Uneori secerătorul izbește cu unealta lui bicisnică în pământ și înjură crunt căldura năprasnică a soarelui; intră în porumb și rupe foi verzi cu care își încinge mijlocul și-și înfășoară capul. Acolo însă unde sunt copii mulți, tatăl, care strânge poloagele și face snopi, este înarmat cu vorbe usturătoare și cu rafinate ironii. „Păzea, mă! Bă, ăsta, cutare!... Bă, n-auzi? Vezi că se ia locul după tine!“ Ori i se spune cu o falsă bunăvoință și compătimire: „Mai

stai jos, cutărică!“ Sau omul își scoate, politicos, boierește, pălăria de pe cap, și salută scurt pe cel ce se uită în urmă; atât numai, îl salută scurt și-și vede de snopii lui. Alteori însă secerătorul este cruțat în timpul lucrului, dar când toată lumea se așează la masă, cel în cauză înghite cu noduri în vreme ce frații lui se prăpădesc de râs. „Nu știu ce să facem noi, că toată dimineața m-am gândit mereu la alde Badea lui Modan, începe omul misterios. Badea lui Modan, continuă omul, ar trebui să-l pună pe Bărăgan să sune cu goarna înainte de secere și să cheme pe toată lumea la primărie. Eu i-am spus odată să facă treaba asta: bă, Modane, să-l... care te minte dacă nu-ți spui drept! Strânge, mă, oamenii la primărie cu câteva zile înainte de secere!“ „Nu, zice, cine are nevoie n-are decât să vie la mine acasă.“ „Păi nu prea știu oamenii, mă, de! De unde să știe ei că unul ca tine nu se mai găsește prin satele astea“, îi spun eu. „Cine are nevoie află“, răspunde el. Acum, eu am stat așa, mai cu seamă ieri. Mă tot gândeam: „Mă, să-l trimet sau să nu-l trimet? Dacă îl trimet, trebuie să-i dau ăluia, lui Modan, un ciurel de mălai. Că nu *face* degeaba! Păi te gândești pe urmă și altminterea: costă el un ciurel de mălai? Merită să dau eu un ciurel de mălai lui Modan pentru el?“ „Pentru cine, tată?“ întreabă unul din băieți, neînțelegând aceste ocolișuri. „Cum pentru cine? strigă omul, prefăcându-se surprins că nu se pricepe despre ce e vorba. Cum pentru cine? Păi nu vă spusei? Pentru alde cutărică ăsta al nostru, n-auziți? N-auziți că mă tot gândeam dacă să-l trimet ori nu la Modan?“ „Dar ce să caute acolo, tată?“ La această întrebare omul se supără. Apucă un cocoloș de mămăligă în mână și-l trânteste între genunchi dezamăgit. Apoi în culmea uimirii: „Bine, mă, voi nu știți că alde Modan știe să taie de lene?! Nu știți că are niște scule, acolo, la el acasă, cu care taie de lene?“ în urma acestei izbucniri false, copiii fac ochii mari, încă nepricepând limpede despre ce e vorba, după care deodată înțeleg și încep să orăcăie, să urle, să se tăvălească de râs. Secerătorul slab se face roșu. Râde și el în silă, se preface că râde.

Toate acestea se întâmplă cu cei care au mult de secerat, care pot semăna de la trei pogoane în sus. Însă cei mai mulți ar dori ca micul lor pogon să nu mai aibă sfârșit. Ei seceră încet, cu multă grijă, cât pot de jos de la rădăcină, adunând spic cu spic. În urma lor miriștea rămâne lucie, ca o perie tocită. Din cauza aceasta, pentru că zăbovesc prea mult secerând, mulți dintre ei sunt socotiți puturoși, și cei care au loturi întregi, cum sunt Moromete și Dumitru lui Nae, îi iau peste picior cu întrebări usturătoare de soiul acesta: „Mă, alde cutare, mai ai, mă, mult de secere?“

Loturile lui Moromete aveau din două părți astfel de vecini, iar din alte două părți era înghesuit de moșia Marica și de pământurile bisericii. El era văzut călcând încet pe miriște și trecând pe rând la vecinii săi. Se oprea deodată din legat snopii, își puneă palma la frunte, rămânea astfel timp de aproape un minut, apoi striga tare și lung, ca și când vecinul s-ar fi aflat la o depărtare de mulți kilometri: „Bă, Voicule, băăăăămmm!“... Voicu lui Rădoi nu răspundea. I se vedea spinarea mișcându-se jos la rădăcina grâului. Târziu, el se ridica, se uita la vecinul său și întreba scurt și încet, ca și când Moromete s-ar fi aflat acolo lângă el: „Ce, bă?“ Moromete începea iar și mai lung: „Mai ai, mă, mult de secerat?“. Voicu Rădoi se apleca iarăși la rădăcina spicelor și de astă dată nu mai răspundea. Și atunci Moromete începea să pășească încet pe miriște și se pornea spre el. Până ajungea acolo se putea în acest timp trage un pui de somn, deși până la vecin nu erau decât patruzeci-cincizeci de metri. Moromete făcea un pas, se oprea; smulgea un spic rămas în urma băieților, îl ținea în mână, se uita la el, făcea socoteli, chibzuia ce e cu spicul? A, da! Cine a secerat pe-aici? Nilă! „Bă, Nilă! Vezi, mă, când trece vreo barză pe-acilea, spune-i să-ți ajute să aduni spicele astea“. Nilă, cu chipul aprins, se întorcea, se uita, își ștergea sudoarea, nu zicea nimic; se apleca să nu rămână cu postata în urmă. Moromete, cu spicul în mână, se întorcea și pășea peste unul din snopi. Vâra spicul sub legătură și pornea iar spre vecin. Călca chibzuit, să nu se întepe în miriște; dibuia cu talpa desculță miriștea, făcea loc degetelor și abia după aceea îi dădea pas. După vreo zece călcături se oprea. Era cald, aerul era aprins, soarele bătea în creștet cu puterea unui foc uriaș care ardea aproape de tot, la câțiva metri deasupra capului. Moromete se uita în sus, cu mâna la frunte; vorbea singur: „Mă, ce arde! Ne coacem! Murim!“ Apoi tare: „Măi, Voicule, ce-i facem, mă, cu soarele ăsta? Arde de-ți aprinzi țigarea la el!“ Vecinul nu se ridica și nu răspundea, Moromete înainta, cucerea terenul încet și sigur, pas cu pas. Din când în când se oprea, se apleca, răsturna un bolovan mai mare și se uita la el pe gânduri. În golul de sub bolovan, pământul era negru și gras; un vierme se zbătea pe toate părțile să se facă nevăzut. Moromete vâra unghia degetului său negru și gros, strivea larva. Mormăia: „Strădania mă-tii! Stai la răcoare! Ar trebui făcute după secerea asta, niște ogoare!“ Pornea mai departe; intra în porumb; deodată își amintea de ceva și exclama necăjit: „Na! Mă faci să mă întorc îndărăt!“ Se întorcea îndărăt spre căruța să-și ia tutun! Vecinul n-avea tutun și la căruța chibzuia îndelung dacă să ia sau nu o țigare și pentru vecin. Se hotăra să ia

și pornea din nou. Nu făcea însă prea mulți pași și se oprea ținut de un glas ascuțit și necruțător; una din fete se oprea din secerat și striga la el: „Haide, tată, leagă snopii ăștia că te-apucă noaptea cu ei! Unde tot umbli? Te învârtești mereu ca un ou într-o căldare.“ Moromete răspundea necăjit, cu o mincinoasă obidă: „Hai, mă, ce strigi așa? Mă speriași! Nu-mi dai voie să fumez și eu o țigare?“ „Lovi-o-ar moartea de țigare! Se uscă legăturile colo și te tot învârtești!“ Omul însă nu o mai lua în seamă. Își continua expediția sa spre locul vecinului.

III

În acest an la seceriș Moromete n-avea de ce să nu fie ca totdeauna el însuși, adică nepăsător față de ceea ce se aduna în urma lui, uitând de toate și pierzându-se pe miriște în contemplări nesfârșite. Nu avea nici cea mai slabă bănuială că Paraschiv socotea acest seceriș ultimul la care avea să ia parte și cu atât mai puțin bănuia că o dată cu aceasta Paraschiv plănuia să smulgă familiei nu numai oile și caii, dar și ceva din acest seceriș. Dimpotrivă, Moromete constata că socotelile lui se împlineau cu prisos; făcuse aprecieri adevărate în dimineața aceea când se trezise din somn; recolta avea să fie deosebit de bogată. Pentru ce avea să se teamă?

Nu prea înțelegea, era adevărat, de ce Paraschiv, în loc să se bucure că grâul ieșise cum nu-și aduceau ei aminte să se fi făcut vreodată, arăta mereu posomorât și secera ca și când ar fi tras la jug. De fapt, ar fi trebuit ca în toamnă, cum era un an bun, să se însoare și el ca orice flăcău și să intre în rândul lumii, dar pesemne că nu găsea fata care să-i convie lui, adică una care să aibă pământ mult, și de aceea era posomorât. Așa își închipuia Moromete.

În schimb Niculae era, nu se știe de ce, nemaipomenit de vesel, fetele se împăcaseră și ele cu lipsa oilor, iar mama nu mai contenea să-l laude pe Dumnezeu pentru „mana cerească“, cum îi spunea ea grâului, cu care îi milostivise cerul.

Ca întotdeauna, Moromete o încurcă cum putu cu legatul snopilor, dar când după câteva ceasuri soarele se urcă sus și începu să-i apese ceafa, el înfipse liniștit secerea într-un snop și se alungă singur cu un glas de parcă s-ar fi pedepsit:

– Mă duc încolo d-acilea! spuse el supărat și o luă agale spre căruță (mai întâi la căruță, unde avea flanela cu tutun, și abia după aceea spre vecini).

Familia îl văzu întâi într-o parte, apoi se constată că de multă vreme se afla în partea astălaltă, apoi se topi nu se știe unde și când se făcu prânzul și se pregătiră pentru masă trebuiră să-l strige de nenumărate ori. Niculae se urcă pe cutia căruței și îl strigă în gura mare:

– Măi, tată-m'! Tată-ăăă!...

– Ce e, mă! răspunse Moromete deodată.

Era acoloa cu vecinul, dar se așezase jos și nu se vedea din pricina spicelor. Fetele scoaseră mâncarea din cutie și făcură umbră cu rogojina. Mama aprinse focul și puse la încălzit o tigaie mare plină cu fasole scăzută. La lumina albă a zilei flăcările de paie pâlpâiau în culori când galbene, când în umbre albe de aer topit și viu, care o înșelau pe femeie frigându-i mâna. În așteptare, Paraschiv și Nilă zăceau sub căruță cu fețele în jos. Chipul lui Nilă se făcuse parcă mai mare, și aprins cum era, ai fi zis că flăcăul s-a îmbolnăvit, are temperatură și suferă în tăcere cu mintea buimăcită.

– Domnule, una și cu una fac două: murim! spuse Moromete apropiindu-se de căruță. Alde Voicu spuse că să te uiți la noi când s-o ridica soarele la amiaz: ne topim!

Niculae behăi de pe cutia căruței ca un ied: he-he.

– Dă-te jos de pe cutie, te cocoțași acolo să te vadă lumea! se răsti la el soră-sa mai mare.

– Lasă-l, c-a fost vrednic, îl apără tatăl, așezându-se sub umbra rogojinei. A fost vrednic și la școală a luat premiul întâi și e vrednic și la secere, îl laudă el.

– Ei, tată, se miorlăi Niculae, pe care glasul tatălui îl înșelase o clipă crezând că îl laudă. Dar ce, n-am învățat?! se revoltă el. Spune tu, Ilinco, nu secer eu bine?

– Da, ai învățat, spuse Ilinca. Țâi secerea în mână parcă ai fi o barză.

– La masă! spuse mama venind cu tigaia cu fasole sub umbra rogojinii.

Moromete se uită o clipă la tigaie. Fasolea, cu boabele mari, parcă nu fusese luată atunci de pe foc, prinsese pojghiță pe deasupra și parcă era sleită, rece. Paraschiv și Nilă se târâră de sub căruță și se așezară în capul oaselor.

Moromete rupse o bucată de mămăligă, luă din tigaie fasole și fără nici o grijă înghiți dumaticatul. În clipa următoare însă el se cam înțepeni pe locul unde se afla, se făcu roșu la față și îi țâșniră lacrimile. Dar în loc să bea apă și să-și potolească arsura, el se stăpâni și se întoarse către fete.

– Voi de ce ziceți că n-ați încălzit fasolea asta? întrebă el în treacăt, cu o înfățișare de nepătruns și nu prea tare, încât mama care scotea niște ceapă din cutia căruței nu-l auzi, să-i răspundă că abia o luase de pe foc.

– Hai, mamă, tu ce faci acolo?! se miră Tita. Și tu, Niculae, ce stai în spinarea mea? Stai jos, starea-i bumben!

– Bumben?! se miră Moromete. Asta ce-o mai fi?

Asta însemna că Niculae să fie bolnav și să stea cu șezutul în sus. Paraschiv parcă era singur. Nu mai așteptă să se așeze toată lumea, rupse ca și tatăl său din mămăligă și râni cu nădejde din tigaie. În clipa aceea Moromete își pironi privirea asupra lui și așteptă. Paraschiv, hulpav și absent, înghiți dintr-odată, dar apoi ochii i se beliră și scoase un răcnet.

– Na, Paraschive, bea apă, se precipită Moromete apucând bota în brațe și întinzându-i-o grijuliu. Te-ai ars rău? Eu credeam că e rece, mărturisi el naiv.

Cu privirea sticlind, Niculae se uita când la Paraschiv, când la tatăl său. Mama nu înțelegea.

– Ce să fie rece? întrebă ea.

– Fasolea asta! răspunse Moromete.

– Păi acu' o luai de pe foc! se dezvinovăți ea.

Fetele pufniră în râs, iar Niculae, înțelegând, începu să răcnească și să dea din picioare, arătându-l pe Paraschiv cu degetul. Acesta, schimonosit, bând apă, aruncă deodată bota de la gură, se întinse și îl cârpi pe Niculae cu atâta sete, încât din pricina asta Niculae nici măcar nu simți durerea, atât de mult îi plăcu furia cu care îl plesnise fratele său.

Până și Nilă râdea.

– Îți arde de prostii, se supără mama fără să se uite la omul ei. După ce că nu muncești, nici nu taci!

– Dar ce-am zis eu, frate?! exclamă Moromete nedumerit, stârnind din nou hohotele care se mai potoliseră. M-am uitat și eu la fasole și când am văzut-o așa încrețită pe deasupra și fără nici un pic de abur care să iasă din ea, mi s-a părut că e rece și v-am întrebat de ce n-ați încălzit-o. De unde să știu eu că arde! exclamă apoi.

Tita, care tocmai se potolise din râs și înghițea un dumaticat, izbucni din nou, și se înecă, se făcu roșie ca focul. Mama dădu în ea, spunându-i că nu-i e rușine?

Se liniștiră și începură să mănânce în tăcere.

– Voicu lui Rădoi! afirmă Moromete după câțva timp. Vine și el la secere, dimineața (nu prea de dimineață fiindcă dimineața somnul e mai dulce, și de ce să se scoale el cu noaptea în cap? Nu e ziua destul de mare?). Și când oprește căruța și se dă jos din ea, se uită lung peste loc și zice:

„*Bună-dimineața, locule!*“

Iar locul îi răspunde:

„*Mulțumesc dumitale, Voicule!*“

Și după ce se uită așa, Voicu întreabă:

„*Să m-apuc de tine, locule?*“

– Și locul ce zice, tată? Întrebă Ilinca văzând că tatăl ei nu se grăbește să spună ce mai răspunde locul.

– Păi locul ce să zică? explică Moromete. Crezi că se ceartă cu Voicu? „*Poți să mă lași și așa, Voicule!*“ zice, „poți să te duci acasă“, adaogă Moromete de la el.

Moromete nu avea dreptate, vecinului său îi plăcea să muncească, dar se învăța greu cu faptul că lotul său se micșorase prin vânzare. De fiecare dată când se dădea jos din căruță el se uita lung peste el și nu începea de îndată munca.

– Acum cincisprezece ani era foametea aia, parcă îl văz și acum! Venea Voicu cu căruța și cu muiera, continuă Moromete după câteva clipe. Era mai în putere el, nu se cocârjase ca acum. Mă! exclamă Moromete aducându-și aminte. Aoleu! se văietă. Se ridică soarele sus și degeaba te uitai că e prânzul, n-aveai ce mânca! Mâncai numai o dată pe zi. „Mă, zice mama asta a voastră (era așa, după vreo două zile de secere), hai să mâncăm că nu mai pot.“ „Mâncăm noi, îi spun eu ei, dar ce facem pe urmă până în seară?“ Voicu și el, tot așa, mai făcea ce mai făcea și se uita la soare. Abia pe urmă am aflat noi că săracu Voicu cu muiera n-aveau neam de mâncare. Noi tot mai aveam așa să amețim o dată foamea. Ne așezăm noi și eu mă pomenesc zicând: „Hai, Voicule, să mâncăm!“ Am zis așa ca omul, dar Voicu nimic, să răspundă și el cum e obiceiul: „Mulțumesc, am mâncat“, nu! tăcea! „Fă, îi spun eu mă-tii speriat, să știi că Voicu are de gând să vie la noi să mănânce, d-aia tace el așa!“ Dar mă-ta zice: „Ei! Nu vine el, știe că atunci când vrei să chemi pe cineva la masă trebuie să spui de trei ori.“ N-am mai zis eu a doua oară, dar degeaba, fiindcă zisesem o dată și Voicu a așteptat el ce-a așteptat și pe urmă îl vedem că înfige secera într-un snop: „Păi să viu și eu să iau de vreo două ori“, zicea, și când l-am auzit așa mi s-a făcut frig. Ne părea rău, domnule! Credeam că are mâncarea lui și că vine

la noi ca să-i ajungă lui să mai mănânce o dată până în seară; nu mai vorbesc că uite așa numai jumătate de palmă de mămăligă aveam. Și acum râde Voicu când îi aduc aminte.

– Nu prea îi vine lui să râdă, că a vândut în anul ăla trei pogoane, spuse mama. Atunci am vândut și noi un pogon...

Fiindcă veni vorba de acel pogon care fusese vândut să nu moară Paraschiv, Nilă și Achim de foame, fetele își aduseră aminte că pentru pogonul acela tatăl lor promisese să treacă pe numele mamei și al lor casa părintească și grădina și că acest lucru nici până azi nu se făcuse.

– Să stăm acum să ne aducem aminte de boi bălțați! spuse fata cea mare cu un glas mohorât, aruncând o privire întunecată spre Paraschiv.

– Păi dacă avem vaci, de ce să nu ne aducem aminte! rânji Paraschiv și privirea îi sticli de satisfacție pronunțând cuvântul vaci.

Mândră, fata nu răspunse, se îndepărtă de căruță să se odihnească undeva sub o tufă, pedepsind-o astfel pe mama să strângă singură masa. Ceea ce mama și făcu în timp ce toți ceilalți se lungiră care încotro. Numai Niculae nu se simțea ostenit și când maică-sa închise cutia căruței, și căută și ea un loc cu umbră să se culce, el o luă pe urmele ei. Nici nu se terminase bine povestea cu Bisisica și Niculae și intrase în alta. Deocamdată sfios, necutezând. N-avea încă cu ce să răzbată spre atenția mamei; ea nici măcar nu-l asculta, dar să-l mai și înțeleagă.

– Mamă! mamă! șopti el în urma ei, și când mama se întinse pe răzor sub o tufă, el se așeză aproape de tot de ea și îi șopti din nou numele.

Era liniște peste câmp, totul zăcea în căldură și nemișcare. Niculae șoptea lângă capul maică-sii cu un glas în care voința și teama îi făceau ruga atât de curată, încât mama deschise ochii:

– Ce e, Niculae, mamă?! îl întrebă ea copleșită de osteneală. Ce vrei tu, maică, de ce nu te odihnești?

Niculae rămase cu privirea deschisă larg spre chipul ei, cu bulbii ochilor arzând...

– I-ai spus lui tata, mamă?! se rugă el sfios și înspăimântat că mama s-ar fi putut să nu-i fi ascultat ruga.

– I-am spus, i-am spus, Niculae, lăsă-mă în pace, du-te de-aici! se rugă și mama îngrozită parcă de neputința ei de a rezista acestui copil. Du-te de-aici, haide, lasă-mă să mă odihnesc!

Niculae nu se duse, iar ea nu se mai putu odihni. Băiatul stătea alături, cu labele picioarelor strânse sub el, cu mijlocul frânt într-o parte și cu capul

aplecat spre miriște.

– Mă duc, zău că mă duc, dar roagă-l pe tata, începu el zgândărind pământul fierbinte cu degetul. Spune-i, mamă, că ai văzut că am luat premiul fără să mă duc prea mult la școală și dacă tata vrea, n-o să mă coste nimic. Eu am să învăț și am să am bursă. Zău, mamă, ce să fac eu toată iarna acasă? Am să viu în vacanță și o să fiu la secere ca și voi și numai toamna și primăvara n-o să fiu. Și toamna la arat eu tot n-am ce să fac, iar primăvara când începe sapa, se termină anul școlar; așa că o să fiu și la sapă... Și nu costă nimic, mamă, și după opt ani... Niculae își întoarse fața din miriște, se holbă din nou la mama lui și șopti cu patimă mistuitoare: Mamă, după opt ani eu ies învățător și...

– Tu ce tot vorbești acolo, Niculae? se răsuci atunci pe neașteptate sora cea mare și Niculae aproape că se înspăimântă de acest glas tăios și necruțător.

– Vezi să nu te fac eu acuma popă, nu învățător, spuse Ilinca de pe undeva.

Ascultaseră amândouă și Niculae nu se mai răzvrăti ca altădată împotriva lor. Erau rele și atotputernice și el înțelegea că împotriva voinței lor era cu neputință să se întâmple ceea ce dorea el.

– Hai, mă Ilinco, ce strigi așa la mine? se rugă el. Și Ilinca, uimită că arțăgosul de altădată s-a fleșcăit, îl luă peste picior, totuși binevoitoare:

– Te faci tu învățător, un prost ca tine!

– Taci din gură, Ilinco, de ce îl faci prost? se supără mama.

– Păi n-ai văzut că am luat premiul întâi, Ilinco? se rugă Niculae mai departe.

– Și dacă ai luat, ce?

– Bă, voi vă odihniți acolo, sau ce faceți? strigă Moromete de la căruță.

Niculae arăta atât de întristat încât ți se făcea rău uitându-te la el.

Când începură din nou să secere, Moromete, intrigat, o întrebă pe mamă, în șoaptă, ce vrea băiatul acela. Nu uitase nicidecum întâmplarea cu premiul și cu frigurile. Turburarea care îl cuprinsese în ziua aceea lăsase în el o urmă care nu voia să se șteargă. Era ceva de neînțeles aici. Pentru întâia oară Moromete nu putea scăpa de un sentiment de vinovăție care își scotea capul ori de câte ori se uita și vedea ochii mari și aprinși și chipul galben-negru al băiatului. Și se supăra fiindcă de muncit nu prea îl pusese să muncească, și de mâncare nu ducea lipsă. Atunci ce avea? Și cum de

căzuseră frigurile taman pe el? Mama repetă noua poveste cu școala și Moromete se înveseli:

– Așa, mă, Niculae? D-aia ești tu trist? Hai, mă, lasă, că te facem noi popă, nu învățător!

– Păi, dar! murmură Niculae cu buza în jos.

– Hai, mă, că e mai bine popă, ascultă aici la mine, îl consolă tatăl. Iai colivă și leturghii de la muieri, mă!

Fetele râseră și a îndemnară pe Niculae să pună poloage pe legături. Paraschiv rânji:

– Niculae, ia să vedem dacă ești bun de învățător: spune, ce învelește pisica? Dacă știi, atunci ești bun! hotărî Paraschiv.

– Lasă băiatul în pace! zise tatăl.

Dar nu-l lăsară în pace, îl sâcâiră și râseră de el din toate părțile, și când Niculae se lăsă jos și-și ascunse fața cu brațul, fetele strigară la el să se apuce de pus poloage. Dar el nu se ridică și rămaseră cu toții foarte uimiți când auziră din locul unde stătea el jos izbucnind pe neașteptate un hohot de plâns. Încrederea înșelată și dorințele călcate în picioare îl chinuiau pe băiat și așa de cumplit îi învinovătea prin hohotele lui disperate, încât toți se supărară și se răstiră la el să se ridice. Mama protesta și închise gura fetelor, iar tatăl se apropie de băiat și îl apucă de braț. El se împotrivi și atunci tatăl îl săltă de braț ca pe-o pasăre și îl sili să stea în două picioare, spunându-i că plânge degeaba ca un bleg care nu știe de glumă.

– Nie, se smuci Niculae furios și o luă din loc pe miriște, îndreptându-se spre drum.

Va să zică așa! Moromete porunci atunci unei fete să se ia după el și să-i dea câteva la spate. Se duse Ilinca, cu intenția de a se întoarce cu el de urechi, dar când să pună mâna pe el, Niculae o plesni peste ochi, făcând-o să țipe.

– Mânca-te-ar câinii să te mănânce! scrâșni apoi Niculae repezindu-i-se în cap și trăgând-o jos de păr.

– Ce e cu băiatul ăsta?! se miră tatăl stăpânindu-și mânia. Ilinco, ia lasă-l în pace! Ia vin' încoace de acolo și lasă-l în pace.

Îl lăsară, dar nici Niculae nu se dădu bătut. La distanță de ei, se așeză jos pe miriște și își puse capul pe genunchi. Trecură ceasuri întregi și nu se mișcă din locul acela; se făcu amiază și se așezară din nou la masă, el nu se clinti și nu veni să mănânce.

Moromete se supără de-a binelea, se duse la el și îl întrebă uluit:

– Ce vrei tu, Niculae? Vrei la școală, am înțeles! Dar vrei acum, azi? Sau ești nebun? Și încep să se închine: vine de dimineață cu noi cu toți în căruță, începe ca un băiat cuminte ce e și învață să secere și pe urmă, o dată îi trăsnește că vrea să plece la școală. Vrei să pleci la școală, acum?!!

– Nu ți-am spus de-alaltăieri ce zice domnul învățător Teodorescu de bursă? De ce n-ai zis nimic?

– Dacă ai fi băiat deștept, mi-ai plăcea mai mult, spuse tatăl. Un băiat deștept spune o dată lucrul pe care îl are de spus și a doua oară nu-l mai repetă. Mi-ai spus o dată: gata!

Parcă era o promisiune în glasul tatălui! În orice caz, îl făcuse să înțeleagă că în familie nu există numai Paraschiv, Nilă și Achim și banca și fonciirea, la care el, tatăl, să se gândească. Trebuie să se gândească de aici înainte și la Niculae.

IV

În ziua când Boțoghină îi dăduse fiului său secerea în mână, băiatul, care avea atunci zece ani, se uitase la tatăl său nedumerit:

– Și de cai cine o să aibă grijă? întrebasese închipuindu-și că problema cailor e fără soluție.

– De cai o să aibă grijă Irina, răspunse tatăl cu simplitate.

Vatică făcuse ochii mari:

– Irina?! Păi are s-o calce pe picioare, tată.

Boțoghină îl apucase atunci pe fiu de umeri și îl silise să stea jos cu umerii drepți.

– Ia stai așa! Țin-te bine. Ține grumazul încordat! Și spinarea.

Apoi îi apucase în palme rotunjimea umerilor încă plăpânzi și se lăsase greu pe gâtul fiului. Ambițios Vatică rămăsese drept, simțind că e vorba să-i fie încercată puterea. Boțoghină începuse să râdă:

– Ia te uită ce măgar! Ar fi în stare să mă ducă în ciuș. De anul trecut ar fi trebuit să te pun la secere. Ești bun de secere!

Irina avea atunci șapte ani și Vatică a fost foarte mirat când a văzut cu câtă grijă se feresc caii să n-o calce pe sora lui pe picioare. Uneori Vatică încremenea când Irina se așeza ca un nod între ei și începea să-i împiedice la picioare. Caii stăteau liniștiți până ce fetița se ridica de lângă ei, apoi

ridicau picioarele din față, împiedicate, și săreau un pas mai încolo, sforăiau și începeau să pască. Vaticană striga de departe cu secerea în mână:

– Mă, păzea, mă! Păzea, mă, Irino, că dacă te lovește unul o dată, vai de pielea ta, vai de tine! Îți plâng de milă, Irino, înțelegi tu?

Nu se întâmpla însă nimic. Copitele cailor călcau aproape de tot de picioarele mici ale fetei, fără ca s-o atingă vreodată.

În acest an, după serbarea școlară, când Irina se întoarse acasă, Vaticană stătea în mijlocul prispei și dregea hamurile întocmai ca un om mare. Când o văzu pe sora lui, își ridică privirea și spuse scurt:

– Hai mai repede, mă premianto! Ia să te văz mâine la secere, tot premiantă ești?

– Da, păi dar, a plecat tata și ai rămas tu să comanzi, răspunse Irina strâmbându-și buzele spre fratele ei.

Vaticană nu răspunse nimic. Își plecă fruntea grav în curele și continuă să înfigă sula. Anghelina ieși în prag, se uită la fată, care rămăsese în soare cu coroana în mână, și după un timp o întrebă:

– Ai venit?

Și glasul i se păru fetei aspru. Își ridică privirea spre mama ei și răspunse:

– Am venit!

Femeia își înmuie atunci glasul și întrebă blând:

– Ai luat premiu?

– Am luat.

– Întâi?

Fetița răspunse că da, a luat premiul întâi la fete. Atunci femeia se uită la coroana ei și la cărțile de sub braț. Întinse mâna:

– Alea ce sunt?

Irina răspunse că sunt cărți. Atunci femeia, după ce tăcu un timp, își înmuie și mai mult glasul și șopti:

– Bine! Treceți la masă că se răcește mămăliga!

În tindă, înainte să se așeze la masă, Vaticană se apropie de sora lui, care stătea jos pe prag, își puse mâinile pe umerii ei și se lăsă cu toată greutatea lui de paisprezece ani. Fetița se înmuie și țipă:

– Vaticană! Stai la-n loc!

– Țin-te dreaptă, nu te moleși! spuse el apăsând mai încet. Apoi hotărî: Ești bună de secere, ce să mai vorbim!

A doua zi au ieșit la câmp. Lotul lor, prin vânzare, se înjumătățise. Deși nu era deloc frig și nici măcar răcoare, Irina tremura din tot trupul. Se dădu jos din căruță și în timp ce deshăma caii, Vaticană strigă la ea:

– Haide, Irino, pune mâna pe secere și dă-i drumul!

Glasul aspru și neînduplecat al fratelui, un glas necunoscut, parcă al unui om străin, o sperie; dărdâia; se uita la mama ei, așteptând să audă de la ea un cuvânt bun, dar femeia tăcea posomorâtă și nici n-o vedea.

Vaticană luă repede o secere și începu să taie cu iuțeală grâu amestecat cu iarbă. Încarcă brațul și dădu cailor să mănânce în spatele căruței. Femeia se pregătea și ea de muncă. Irina îl urmărea pe fratele ei cu niște priviri rugătoare, fierbinți. Vaticană luă din cutia căruței o secere și se uită spre sora lui cu asprime. O chemă:

– Treci încoace, ce-ai rămas înțepenită lângă cai?

Se pare că micul flăcău pricepu ceva în legătură cu privirea neclintită și umedă a sorei lui pentru că se apropie de ea și apucând-o de braț îi spuse frățește, mai înduplecat:

– Hai să te învâț, nu te speria așa! Ia uită-te la ea cum tremură, ca proasta! Mă, ce moale ești!

Îi dădu drumul de braț și-i puse secera în mână. Irina o apucă de coadă și rămase cu ea în aer, neștiind ce mișcare să facă. În acest timp, mereu posomorâtă, mama lor începuse să secere în tăcere. Vaticană se apropie de grâu și, înainte să se aplece la rădăcina spicelor, întoarse capul și spuse cu mândrie:

– Uită-te la mâinile mele, Irino!

Fetița se apropie și se uită. Vaticană se aplecă, prinse un pâlț de spice sub încovoierea secerii, îl apucă cu cealaltă mână și trase; paiele se rupseră toate deodată, ca tăiate de brici, și mănunchiul de spice se ridică în aer foșnind. În clipa următoare mișcarea se repetă, apoi iar și încă de patru-cinci ori până ce mănunchiul se îngroșă. În acest timp pașii secerătorului înaintau în golul făcut, călcând ușor peste miriștea rămasă.

– Ai văzut? Întrebă Vaticană ridicându-se și lăsând la pământ mănunchiul. Ei, ia apleacă-te. Treci aici lângă mine.

Atunci mama copiilor își ridică spinarea și spuse:

– Vaticană, vezi să nu-și taie vreun dești.

– Să nu-ți tai vreun dești, spuse Vaticană uitându-se cu atenție să vadă în ce fel vără sora lui secera în grâu.

Fetița făcu aceleași mișcări pe care le văzuse la fratele ei, dar când trase, grâul, în loc să fie tăiat, se smulse cu pământ, cu niște bulbi mari și fărâmicioși. Vaticană se îndoi de spinare și izbucni în râs:

– Bă, Irino, au! Bleaga mai ești! Păi nu așa! Nu trebuie să tragi de grâu, trebuie să tragi de secere și să împingi spicele înainte.

Fetița se ridică și rămase în picioare prostită, într-o mână cu secera și în alta cu un mănunchi de spice smuls din rădăcini. Văzându-l pe fratele ei că râde, se simți mai bine și începu și ea să râdă. Se prefăcu supărată și ceru:

– Nu mai râde, parcă tu când ai secerat la început...

– Uită-te, mă, la mine, răspunse Vaticană iar aplecându-se la rădăcina spicelor. Vezi? Uite! Tragi așa și ții secera uite-așa, nu ca tine, parcă ai ține un băț. Și te apleci jos de tot, că n-ai oase în burtă! Și până te-nveți, apucă puțin, nu intra în grâu ca o barză! Ia treci acum!... Nu! Ce apleci spicele în jos? Apucă-le bine în mână! Și când ai să tragi cu secera lasă mâinile moi, că pe urmă ostenești și faci bățături în palmă; lasă mâinile moi, ce, n-auzi? Așa! Acuma, când ai să tai să nu tragi de spice, să le împingi înainte, dar fără să le calci. Acuma ia să te văz: taie!

Fetița tăie mănunchiul și se ridică veselă. Privirile ei licăreau de bucurie.

– Ei, dă-i înainte! sfârși Vaticană mulțumit. Vezi să nu nimerești în dește. Ai grijă și apucă doar atâta cât poți lua cu mâna!

Se întoarse apoi spre mama lui, care între timp înaintase în grâu, scuipă în palmă și se așeză la lucru.

Irina puse mănunchiul jos și vru să se aplece la rădăcina spicelor să secere mai departe, dar se opri. Își duse mâna la frunte, ca și când ar fi vrut să alunge vreo gănganie, se șterse apăsător, se uită la dosul palmei: nu era însă nici o gănganie. Fetița se șterse iar și din nou se uită; nimic, în afară de câteva picături de umezeală, de sudoare limpede și curată ca rouă; atunci copilul își trase un colț al basmalei ei subțiri și decolorate, își șterse cu uimire chipul ei micuț și oacheș, se îmbrobodi mai strâns în așa fel ca fruntea să-i fie apărată de soare, se aplecă și începu să secere.

V

În dimineața plecării la seceriș, Bircă pricepu în sfârșit ce era cu Polina la ce se gândise ea în ziua aceea când, întorcându-se de la văgauni cu pământ, spusese că au să-și ridice casă fără să vândă nici un fel de jumătate de pogon: nici mai mult, nici mai puțin decât ca întreaga familie să meargă

cu ea la seceriș pe *locurile ei*, să pună astfel mâna pe grâul de pe pământul care i se cuvenea de la părinți și din vânzarea lui să-și ridice casă.

Birică-tatăl o auzi cel dintâi spunând aceste cuvinte, dar nu socoti că merită să le dai vreo atenție. Între timp el înhămasse caii. Căruța aștepta în bătătură. Unul din copii deschise poarta și tatăl se urcă pe cutia căruței și spuse cu glasul lui gros și căptușit de ani:

– Gata! În căruță! Vedeți să nu fi uitat ceva.

Atunci Polina se apropie de cai și-i apucă de zăbale; ea se adresă bărbatului ei care se apropiase și el de căruță:

– Ioane, tu ce faci? N-auzi ce zic eu, să mergem întâi să secerăm la noi!?

Aceste cuvinte i se părură socrului cu totul prostesti și din nou se făcu că nu le-a auzit. Câțiva dintre copii se uitară nedumeriți la cumnata lor. Birică însă își privi nevasta cu atenție și rămase nemișcat lângă răscrucile cailor. El învățase s-o cunoască destul de bine pe Polina lui și nu i se părură deloc prostesti cuvintele ei.

– Haide, mă, păzea de acolo! Te sui în căruță, sau ce faci? zice Birică-tatăl cu un glas surd, adresându-se norei.

Polina se prefăcu și ea că n-aude ce zice socrul. Continua să se uite stăruitor la bărbatul ei. Tatăl apucă hățurile și învârti biciul. Caii porniră. Birică se smulse din loc și sări în căruță. Atunci Polina apucă strâns de zăbale și trase. Caii tropăiră pe loc și se opriră. Mama rămăsese înlemnită pe prispa casei. Unul din băieți se ridică în picioare în căruță și strigă:

– Hei, cumnată, ce e cu matale?

Polina răspunse cu blândețe:

– Stai nițel! Sunteți surzi?

Deși era liniștită, avea un glas care îi făcu pe toți să se ridice din căruță și unii chiar să sară jos. Birică sări și el de pe cutia căruței și se apropie de nevasta lui. O întrebă:

– Ce e, fă?

– Să mergem întâi la *noi* să secerăm, că e grâul mai mare și mai copt, răspunse Polina.

– Care la *noi*? întrebă Birică puțin cam supărat. Ești nebună? Sui-te în căruță că se face prânzul!

– Hai, mă! Hai, mă! Dii! strigă tatăl înfuriat, învârtind biciul pe deasupra cailor, dar Polina apucă iar de zăbale:

– Tată, n-auzi să stai?

– Ce vrei, mă, tu asta? Acu' îți dau una cu biciul! La cine strigi tu așa?

Tânăra nevastă, când îl auzi, se făcu galbenă. Dădu drumul zăbalelor și se trase în lături. Se apropie de bărbatul ei. Căruța porni. Birică vru să se urce, dar femeia îl chemă:

– Ioane, n-auzi să stai?

Birică o privi în treacăt, se urcă pe loitră și spuse cu asprime:

– Urcă-te odată, ce dracu tot cauți ceartă?!

– Ioane, unde te duci? Vezi să nu te duci de tot! zise atunci Polina.

Ea înfrunta acum ceea ce de obicei nu înfruntă femeile decât foarte târziu. De pe prispă mama-soacră socoti că n-ar fi rău ca băiatul ei să-i tragă câteva Polinei, s-o învețe să nu mai poruncească peste el.

Polina aștepta și ea același lucru, dar avea o privire care nu spunea nimic bun. Birică se dădu jos din căruță și apropiindu-se de ea ridică pumnul.

– Vrei să dai în mine? îl preveni ea.

– Fă!

Dar nu lovi. Lăsă pumnul jos. Porunci:

– Hai la deal!

Femeia răspunse scurt, fără teamă, dar totuși supusă:

– Nu merg la deal!

– Atunci ce vrei?

– Hai la *mine* la deal!

– Ce, ești nebună?

– Dacă nu mergi tu, mă duc singură. Eu am dreptul meu. Mie îmi trebuie dreptul meu, dacă e vorba că sunt măritată.

– Vrei să mă iau la bătaie cu ai tăi? N-am chef să mă fac de râs în sat că mă bat pentru averea ta.

– Ba să te bați, ai auzit? izbucni deodată Polina cu un glas care parcă piui în liniștea dimineții. Sunt muierea ta și am dreptul la zestre. Tata n-o să-mi dea nimic dacă nu te bați cu el.

Din glasul și mânia ei se vedea pe de altă parte cât de mult ținea ea la el. Birică izbucni și el întărâtat:

– Fă, tu ești sărită din balamale? Cum o să viu să secer pe locurile lui tac-tău?

– Să vii cu mine și să seceri acolo! Secerăm grâul *nostru* pe care ai să-l cari pe urmă cu căruța în aria *noastră*!

– Să sară ăla cu parul!

– Să sari și tu cu parul!

De astă dată Birică își ieși din minți, o înjură și-i spuse că nu e vorba de par, ci de jandarmii cu care tatăl ei are dreptul să vină. N-ar vrea cumva să se bată și cu jandarmii?

– O să vedem noi atunci ce e de făcut, răspunse Polina mai domolită, în timpul acesta căruța ieșise în drum și se oprise acolo.

Toți copiii ascultau. Unii se dăduseră jos, se apropiaseră și se uitau. Bătrânul ascultase și el înmărmurit. Când schimbul de cuvinte luă sfârșit, sări și el din căruță și se apropie de cei doi, dar fiul îl opri:

– Ia nu te amesteca, tată, lasă-mă dracului în pace!

Bătrânul dădu din umeri, se întoarse și familia plecă. Birică și Polina rămaseră. Își luară secerile pe umăr și porniră amândoi spre locurile lui Tudor Bălosu. Pe drum, Polina își spuse din nou că nu se poate ajunge la o înțelegere cu tatăl ei dacă au să stea și să-l aștepte pe el să se împace. Ea îl cunoștea bine. Pământul trebuie luat cu forța. Birică îi răspunse că orice lucru se poate lua cu forța cum ar fi să zicem un cal, o căruță, o vită; îl iai cu forța și îl duci cu tine. Dar pământul n-ai cum să-l iai. Pentru pământ trebuie forme la notariat și numai atunci poți să zici că e al tău. Spunându-i acest lucru, Birică îi atrase luarea-aminte cât e ea de proastă când își închipuie că nu s-a gândit în toate felurile la situația lor. Polina răspunse că știe ea *de forme*, chiar mai mult decât crede el. Și anume că dacă te folosești de, un lucru, mai mulți ani și aduci pe urmă martori că atâția ani lucrul acela a fost al tău, poți să-i faci *forme* că e al tău chiar dacă *ăla* nu vrea. Birică își descreți fruntea și spuse cu multă mirare și admirație că, zău, a dracului nație de muiere mai este ea. Polina se făcu roșie auzindu-l cum o laudă și îi răspunse că cu alde tat-său ea și-a luat gândul de la omenie. Nu trebuie să se mai strice omenia pe el. Cât a fost fată mare nu i-a cumpărat nici o ață, nici un petic, a umblat desculță la horă; el, Birică, cunoaște și el bine povestea asta. Ar trebui să înțeleagă că altceva nu mai e de făcut. Merșeră mult în tăcere și el nu-i răspunse decât târziu. Îi atrase luarea-aminte că tatăl ei îl poate da în judecată. Îl dă în judecată și iese rău. Polina îl întrerupse spunând că asta n-are să îndrăznească el s-o facă. Ea s-a măritat și are dreptul la pământul pe care l-a muncit. Și dacă tatăl ei are să le facă proces, are să aibă și ea grijă să-i scoată procesul pe nas.

– Cum de nu înțelegi tu, Ioane, că trebuie să-l faci pe tata să tremure când ți-o pomeni numele! Pe marginea satului să te ocolească, când te-o vedea! Să vezi tu atunci cum îi trece lui cheful să se mai bucure de zestrea mea!

Birică o înjură pe nevasta lui liniștit și supărat, dar cu glas bun și cald, ca și când ar fi mângâiat-o, și îi răspunse că abia acum înțelege el ce e cu ea și anume că ei nici prin cap nu-i trece să trăiască fără pământul de la tatăl ei.

– Dar ce credeai? zise ea, și apoi tăcu și-și lăsă pleoapele peste ochi.

Cum nici el nu mai zise nimic, merse apoi tot timpul tăcută. Cine ar fi văzut-o călcând alături de el, cu o jumătate de pas în urma lui și cu pleoapele lăsate peste ochi, ar fi crezut că cine știe ce palme i-o fi tras bărbatul; arăta acum supusă și blândă. Se făcuse înțeleasă.

VI

Treceau pe lângă căruțele oamenilor mergând fără grabă, cu secerile pe umăr și arătau amândoi liniștiți și nepătrunși. Birică ducea mâna la pălărie, spunea bună-dimineța și trecea mai departe fără să se uite la cel pe care îl saluta. Din urmă se auziră de câteva ori șoapte pe care aerul liniștit al dimineții de vară le împrășteie până la urechile lor. Se spunea: „Alde Birică a venit la socru-său!” Sau întrebări nedumerite: „Când s-au împăcat ăștia cu Bălosu?” Un singur glas prevesti: „Să băgați ca se încaieră!”

Tudor Bălosu nu-i văzu pe cei doi apropiindu-se pe drumul de plan, deși stătea cu fața spre ei; în clipa când Birică și Polina intrară în miriște, el se întoarse liniștit cu spatele și continuă să pună poloage de grâu pe legătură; tresări speriat când auzi alături un glas șoptit, apăsător:

– Bună dimineța, nea Tudore!

Tocmai atunci mâinile omului se pregăteau să strângă snopul și să-l lege. Ridică fruntea și legătura se desfăcu; genunchiul care îndesa spicele se dezdoi; Tudor Bălosu se ridică în picioare. Cei trei oameni care secerau cu ziua grâul lui Tudor Bălosu se opriră și ei din lucru și se uitau și ei să vadă ce are să se întâmple. Pe drumul de plan, destul de departe, o pereche de cai pășteau unul lângă altul ținându-se în lanț de sora mai mică a Polinei.

Tudor Bălosu nu avu timp să răspundă la salutul ginerelui. Birică vorbea mai departe; vorbea încet și apăsător, să nu se audă; spunea cuvintele cu buzele strânse, cu hotărâre:

– Am venit la secere, nea Tudore. Trebuie să ne înțelegem ca oamenii, că dacă nu, iese rău; iese urât! amenință el.

Tudor Bălosu era singur. Oamenii care îi secerau se uitau nemișcați, așteptând. El nu răspunse nimic ginerelui. Îi întoarse spatele și se îndepărtă

câțiva pași. Îndepărtându-se, își scoase pălăria din cap și făcu semn spre partea unde se aflau caii și fata; strigă:

– Firico, vino încoace!

Și după ce văzu că fata întoarce caii și vine spre căruță, se apropie de snopul pe care-l lăsase nelegat, îl legă, luă secerea de jos și, îndepărtându-se iar, își văzu de treabă. Birică schimbă o uitătură cu Polina, apoi se apropie iar de socrul său. Tudor Bălosu nu-l lăsa să se apropie; se întoarse și porni spre căruță. Atunci Polina i-o luă înainte:

– Unde te duci?

– Firico, spuse Tudor Bălosu în loc de răspuns, du-te acasă și spune-lui Victor să vie încoace!

Fetița, văzând-o pe sora ei mai mare și pe Birică, înțelese repede despre ce era vorba și o luă la goană. Atunci Polina strigă în urma ei:

– Hei, und’te duci? Stai locului! Te frâng cu bătaia, afurisito!

Fata se opri fără voie, speriată. Polina amenință cu pumnul în aer:

– Stai aici! Îți rup părul!

Tudor Bălosu strigă și el ridicând pumnul și înjurând:

– Ia-o la goană, raiul mă-tii, de cine ascuți tu?

Birică o apucă pe femeie de braț și o potoli:

– Las-o să se ducă! Ia secerea și hai să măsurăm locul!

Nu trecu multă vreme și se încăierară. Victor veni de acasă și începu să înjure de departe. Se apropia pe drumul de plan și înjura tare. Peste toată partea aceea a câmpului seceratul se opri. Unii copii, nefiind lăsați de părinți să se apropie, se urcaseră pe cutiile căruțelor ca să vadă mai bine. După felul cum Victor Bălosu se apropia cu bocancii în picioare și ce pantalonii lui bufanți, înjurând și amenințând, s-ar fi părut că o dată ajuns în fața dușmanului are să-l amestece numaidecât cu pământul. Călca cu pași mari și iuți, ridica pumnul și striga fără încetare. Încă de pe când intrase pe drumul pe plan începuse să se aprindă; alături de el alerga Rafira, abia ținându-se cu fuga de pașii mari și iuți ai fratelui ei. Mai întâi începuse să întrebe tare, să audă lumea, s-o întrebe pe fată ca și când n-ar fi știut despre ce era vorba:

– ...și au venit pe lotul nostru? Cum? A dat în tata? Cine, mă, al lui Birică? Păi ce să caute el pe lotul nostru... pe mă-sa și tat-su de hoț! Și tata n-a pus mâna pe furcă? Bă, al lui Birică, ce cauți tu, mă, pe locul nostru, hai? Ce, mă, e lotul lui tac-tu, fire-ai al dracului cu mama ta! Ai, mă? Ce cauți tu pe lotul meu, mă, al lui Birică? Ce, mă, mai stai și te uiți la mine?

Aceste cuvinte le spuse până în clipa când intră pe miriște, după care urlă:

– Pune mâna pe-un par, tată, ce, ți-e frică de el... în paști și dumnezei de hoț! Și se repezi ca un uliu asupra cumnatului.

Toată povestea asta însă, cu înjurăturile și strigătele lui amenințătoare, înfierbântate și furioase, se sfârși în momentul când se repezi în celălalt. El îl lovi pe Birică din zbor drept în obraz. Carnea lovită se auzi închis, ca de apă zdrobită. Birică nu se ferise de prima lovitură. La a doua însă el apucă brațul dușmanului cu mâna stângă, iar cu cealaltă îi dădu un pumn după ceafă. Un singur pumn; Tudor Bălosu nu avu când să sară și el. Victor rămase în picioare, nu căzu: stătea doar năuc, înfipt în miriște. Birică își descleștă pumnii și porni încet spre Tudor Bălosu. Pășea cu brațele lăsate în jos și se ducea drept spre socrul său. Atunci săriră cei trei oameni care munceau cu ziua pentru Tudor Bălosu și îi ieșiră înainte, dar se dădură totuși la o parte lăsându-l să treacă spre celălalt. Strigau numai ca proștii, așa de pomană:

– Mă, Birică, stai, mă! Înțelegeți-vă ca oamenii! Măi băiete!

În acest timp, Victor Bălosu se împletici și căzu pe miriște. Căderea lui târzie îl făcu pe un băiat al unui vecin, care se cocoțase pe cutia căruței, să înceapă să râdă în hohote și să arate cu degetul în direcția aceea. Unul din cei trei oameni îl lăsă pe Birică în pace și se apropie de cel căzut.

– Să știi că i-a rupt junghietura gâtului, spuse el uitându-se la Polina și scărpinându-se la spate.

– Așa-i trebuie, răspunse Polina cu mândrie și ură urmărind să vadă ce se întâmplă cu tatăl ei.

Tudor Bălosu apucase o secere în mână și aștepta. Birică se opri înaintea lui și bolborosi:

– Bă! Vă omor, fir-ați ai dracului! Vouă nu vă e rușine, mă? Nu ți-e rușine, mă? Nu e fata ta? Nu ți-a muncit? Nu ți-a muncit destul, mă? Că acum te fac morman!

Birică vorbi astfel în timp ce oamenii îl tot îngânau trăgându-l de mânecă:

– Măi Birică! Lasă, mă, astâmpără-te! Ajunge!

Birică se potoli și îi întoarse socrului spatele. Se apropie de Polina și își ridică secerea de jos. Nu se sinchisea de Victor; știa că n-are să-și vie repede în fire. Birică primise el însuși o astfel de lovitură de la un plutonier când era militar și învățase mai târziu să lovească, și el cu chibzuială. În

acest fel; știa că o lovitură ca aceasta între ceafă și osul capului, dacă e dată pe neașteptate și cu putere, poate chiar să omoare pe cineva.

Totuși Victor Bălosu putu să se adune de pe jos. Se împleticea însă. Se potolise cu totul, era galben și liniștit. El se apropie de cumnatul său cu pași rari și încercă potolit și în tăcere să se vâre în fața acestuia. Birică îi propti palma lui lată în piept și îl opri, vorbindu-i cu milă, rugându-se parcă de el:

– Du-te, măi cumnate, nu căuta belea! Du-te, mă! Vezi-ți de voiajoria ta, nu mă face să-ți mai dau una!

– Zi, dai în mine, Birică! spuse Victor blând cu reproș parcă. Dai cu pumnii în mine!

– Du-te, mă, Victore, îl imploră Birică iarăși.

– Va să zică dai în mine, Birică, sări la mine, pe locul meu! continuă Victor, în glas cu aceeași blândețe. Bagă de seamă, Birică, să știi de la mine că...

Victor Bălosu se opri, își înmuie și mai mult glasul și vorbi șoptit, ca un gușter:

– Birică, mă, Birică! Dacă n-ai să spui tu, „aoleu, mamă, de ce m-ai făcut“, ascultă tu aici la mine!

Birică scupă, se îngrețoșă, făcu un pas îndărăt, își îndoi brațele și spuse scârbit și sâcâit:

– Du-te, mă! Pleacă, mă, dinaintea mea!

Victor Bălosu se retrase de sub ochii cumnatului și se duse la căruță. Se ținea drept, dar nu mai era bun de nimic, își simțea junghietura gâtului fierbinte.

La capul locului, Birică și Polina începuseră să secere, fără să se sinchisească de Bălosu, care îi lua martori pe oameni de cele întâmplătoare.

VII

În aceste zile oamenii lui Aristide pregătesc mașinile de treierat și pe la jumătatea lui iulie ei le și scot pe izlaz. Începe să se care grâul la arii și să fie așezat în șire. Aceste șire nu sunt altceva decât însuși satul, construit de astă dată din snopi de grâu.

La treieruș familia trăiește aici câteva zile neobișnuite, care nu seamănă cu nici una din timpul anului; adus până aici numai de familie, snopul de grâu intră de astă dată pe mâini străine, pe mâinile cetii fără de care treierușul nu poate avea loc. O căruță străină va trage lângă șiră, o furcă

necunoscută se va înfige în snopi, iar la batoză legătura snopului, legătura aceea cu răsucitura deosebită, care amintește familiei de mâna puternică, a tatălui, e desfăcută acum de altcineva. Și cu toate acestea, o bucurie necunoscută și de neuitat stăpânește pe toți.

Doi oameni la coș, în amândouă părțile mașinii, două căruțe cu alți doi oameni, la șiră alte două căruțe care încarcă, la paie doi-trei care să le tragă în față, lângă hambar câțiva care vor duce grâul acasă. Timp de un ceas, sau poate un ceas și jumătate, vor asuda numai pentru familie, vor glumi încercând snopii, își vor șterge praful de pe față trăgând paiele familiei, se vor bucura pătrunzând în curte, trăgând la scara prispei, descărcând grâul... Înainte de a fi pâine, grâul trece astfel și prin mâinile altora și sudoarea frunții care l-a câștigat se șterge mai repede din amintire. Bucuria aceasta Țugurlan o avea înjumătățită, deoarece el trebuia să împartă grâul pe din două cu maiorul. Treieriișul se începea de obicei cu grâul moșiei, fiindcă maiorul se grăbea să pună mâna pe recoltă și cerea oamenilor să secere întâi grâul lui.

Avea administrație puțină, nu ținea recolta în magazii, o vindea repede și pleca din sat. La treieriș stătea lângă mașină așezat pe marginea hambarului, cu capul gol, într-o cămașă colorată, cu mâneci scurte și se uita cum curge grâul din batoză.

„Înghite praful degeaba, domnul maior“, spuneau oamenii parcă cu un anumit regret.

În dimineața treierișului Țugurlan se sculă mai devreme și se apucă să golească odaia, să facă loc unde să pună grâul. Muierea se sculă și ea și îl sculă și pe băiat.

– Stane, îl întrebă ea pe bărbatul ei, când ne vine nouă rândul la batoză?

– Nu știu, pe la prânz, răspunse Țugurlan grăbit.

Femeia se vaită și îl întrebă dacă nu s-ar putea cumva să-i schimbe de pe listă și să le vină rândul după-prânz, sau înainte de prânz.

– Nu știu, înainte de prânz, după-prânz, când ne-o veni rândul atunci treierăm! De ce întrebi?

– Păi, pentru că dacă e la prânz trebuie să dăm de mâncare la mecanici și n-avem ce le da.

– De ce trebuie să dăm de mâncare la mecanici? întrebă Țugurlan cam surd, deși știa că așa era obiceiul, să se dea mâncare la mecanici de către cei care se întâmplau să treiere la ora mesei.

Nu-i părea nimănui rău din pricina asta, în general, în aceste zile toți erau mai generoși, și cu anii devenise chiar un lucru de cinste pentru familia care se nimerea să treiere la orele prânzului în a găti pentru mecanici bucate cât mai bune și mai din belșug. Toți erau atenți: cine dă mâncare la mecanici?

– Dacă ne-o veni rândul la prânz să treierăm, să mănânce și ei ce mănânc eu, adăugă Țugurlan pregătindu-se de plecare. Marine, chemă el, hai, tată, și tu la arie, să vii după căruță după ce treierăm, să te uiți să nu curgă grâul pe drum!

La arie, Țugurlan se uită pe listă. Ceata treiera de ieri de la prânz și astăzi până pe seară aveau să fie treierați toți. Șeful cetei, văzându-l pe băiatul lui Țugurlan, se supără și zise că de ce Țugurlan n-a spus că are un băiat așa de mare? Ar fi trebuit să-l treacă și pe el pe listă să tragă paie de la mașină.

Șeful cetei era unul de prin capul satului care nu prea îl cunoștea pe Țugurlan și trebui să-i facă cineva un semn să tacă din gură.

– Nu te apuca cu el, i se șopti când acesta se dădu mai la o parte. A avut o groază de copii și i-au murit toți și d-aia îl ține pe ăsta să nu muncească.

Șeful cetei nu mai zise nimic, dar socoti că dacă așa stau lucrurile, atunci Țugurlan să se urce pe batoză la coș și să muncească el mai mult.

Țugurlan nu zise nimic, se urcă la coș. Altă dată ar fi zis, nu s-ar fi urcat, deoarece în ce privește copilul nu era singurul dintre ei care și-l cruța, iar cât despre urcatul la coș, se mai urcase și ieri.

Se pomeni spunându-i băiatului:

– Marine, pune, tată, mâna pe-o furcă și dă și tu la curul mașinii.

Băiatului i se păru ceva vesel să se vâre cu furca acolo în praful și pleava aceea. Mai erau și alți copii, niște fete ceva mai mărișoare decât el și Marin învăță de la ele cât ai clipi din ochi cum să amestece paie cu pleava, cum să se vâre chiar lângă sitele batozei cu lanțul și să le țină din urmă cu coada furcii. Când caii traseră grămada afară, Marin trebui să se vâre pe sub gura mașinii și atunci sitele scuipară peste el noi mormane de pleavă și paie. Marin se despresura de ele râzând și petrecu grămada vesel cu gura până la urechi ca și când cine știe ce ispravă ar fi făcut.

– Mă, n-auzi?! strigă Țugurlan de sus de pe batoză. Ține-te departe de coarnele furcii, să nu dai cu burta în ele!

Batoza mormăia și vuia ca o ursoaică hămesită. Glasurile oamenilor se auzeau numai strigând, iar praful se ridica sus de tot, întunecând lumina

soarelui.

Țugurlan vâră snopii în batoză, stând în picioare. Nu se întreba pentru ce își schimbase gândul punându-l pe băiat la treabă. Nici pentru ce nu-l luase în seamă pe omul acela care era șeful cetei. Așa simțise și așa făcuse. Că altă dată i s-ar fi făcut negru înaintea ochilor și numai aruncându-i omului acela o privire l-ar fi făcut să-i rămână vorba în gât și să meargă de-a-ndăratelea, era adevărat, dar tot atât de adevărat era că de astă dată nici măcar prin minte nu-i trecuse să se supere. Și apoi, la coș era parcă mai bine. Ce forță amețitoare se zbuciuma sub ochii lui, cum înghițea snopul și îl făcea praf, cum se îneca și tușea și cum vuia și scuipa!

Țugurlan dezlega snopul, îl lua în brațe, îl răsfira de-a lungul coșului, îi dădea drumul în inima furtunoasă a mașinii și propria lui inimă își mărea și ea bătăile când câteva clipe mai târziu gura batozei își arăta, cu străluciri fulgerătoare, din nou zâmbetul ei metalic. Și încă un snop, și apoi iarăși alt snop, și mereu cu ochii pe vietatea aceea neostenită, mereu pe ea cu snopi, să nu i se mai vadă dinții, să înghită fără întrerupere și să țină minte că la coș se află Țugurlan...

– Uăăăăăăi... Pfiuu... Bagă mai încet!... Pfiu...

De ce să bage mai încet? Cine striga așa? A, cel căruia i se treiera. Se îneca “mașina și ieșeau paiele cu boabe! Țugurlan începu să bage mai rar și inima lui începu și ea să bată mai rar. Soarele înfierbântat îi dogorea în creștet, dar el nu-l simțea. Urmărind pulberea spicelor, ochii minții începură să vadă năluciri. El era aici sus, peste întreaga arie; în depărtare, lumea se pierdea în nimic. Cerul se împreuna cu pământul și gândul se întorcea îndărăt, neputincios să străpungă orizontul închis. Acolo în depărtare exista ceva încuiat, ceva ca o părere, ca un gând întunecat. Acest lucru ar trebui apucat în mâini, ridicat până în dreptul frunții și înfipt în măruntaiele sălbatice ale batozei. Ca în povești, ca în basme, ca pe tărâmul celălalt, s-ar auzi atunci o pârâitură asurzitoare. Ar ieși poate flăcări și fum. S-ar face poate o mare liniște și s-ar face și puțin întuneric. Uimit, Țugurlan își luă pălăria din cap și-și făcu vânt. Era foarte cald. „După ce o să treier trebuie să împart grâul cu domnul maior“, gândi el foarte limpede și se miră că acest gând, înfierbântat de căldura soarelui, se împrăștiase ca o nălucă spre zarea câmpiei și îi turburase mintea.

Se uită peste câmpie cu mâna la ochi. Nicidecum, dincolo de orizont erau alte sate și în partea asta se afla Bucureștiul. Acolo trăia domnul maior.

– Uăăă... Pfiuuu... Urlă mașina în gol! Ce faci, mă, Țugurlane, ai adormit?

Începu din nou să dezlege snopii, dar ostenise. După câțva timp se uită jos să-l vadă pe șeful cetei și să-i spună să vie cineva să-l schimbe. Dar nu mai era nimeni prin preajmă, numai femei și fete și câte-un flăcăiandru cu căruța. Ce-au făcut, l-au lăsat singur?

Țugurlan mai vâri câțva timp în batoză dar deodată inima îi zvâcni și mintea i se întunecă de mânie. Adică cum, ei nu-și dădeau seama că îl țineau prea mult la coș?

Dar punându-și această întrebare Țugurlan se pomeni ispitit să afle dacă într-adevăr ei nu-și dădeau seama. Fără să înceteze să fie mânios el continuă să bage snopi și gândul care îl stăpânea, să afle ce era cu ei, i se păru atât de nou și plin de atâta interes încât oboseala îi mai pieri. „Fir-ați voi ai dracului, ‘ai să vedem cât o să mă țineți aici!“ exclamă în sinea lui.

Vârând snopii începu să se uite peste arie. Liniștite, mâinile lui își vedeau în acest timp de treabă, călăuzite de revenirea ritmică a snopului care urca spre aripa mașinii în vârful furcii celui care se afla jos în căruță. Alături de el, la celălalt coș, fusese mai înainte un om care nu așteptase să fie schimbat și plecase singur, nici nu băgase de seamă când. Da, iată că venea un altul în locul lui, dar să-l schimbe pe el, pe Țugurlan, nu venea nimeni. Țugurlan se și văzu coborând, căutându-l pe șeful cetei, apucându-l de guler și înjurându-l. „Să dea dracul, sau Dumnezeu, să încerce vreunul să țină partea șefului cetei“, își spuse el.

Noul-venit se urcă la coș și începu să bage snopi cu pofta celui odihnit. El chiar îi aruncă lui Țugurlan câteva priviri îngăduitoare și într-o vreme îi strigă:

– Mai cu viață, frate-meu, că nu ești babă!

Țugurlan vru să-i răspundă printr-o înjurătură urâtă, să-l învețe minte cum să vorbească, dar în loc de asta, un zâmbet bizar îi strâmbă gura. „Tâmpitul ăsta nu vede nimic, gândi el, nu vede că sunt ostenit și că stau aici dinainte de a veni el.“

Se uită iar peste arie. Sub o șiră de grâu, la umbră, stăteau vreo trei inși cu burțile la pământ. Tăifăsuiau. Ceva mai încolo, unul stătea foarte liniștit pe oiștea căruței și mânca. Se vedea mămăliga galbenă într-o mână și brânza albă în cealaltă. Era năbușeală mare. Unul chiar adormise și i se vedea trupul în cămașă albă, zăcând nemișcat la umbră, ca și când ar fi fost mort. „Fir-ați voi ai dracului să fiți!“ exclamă Țugurlan stăpânit de-o veselie

pe care nu și-o înțelegea. Pe deplin liniștit, părăsi snopii și începu să coboare încet scara batozei. Jos, se scutură de praf și pleavă și porni apoi spre grupul celor care tăifăsuiau. Nimeni nu-l văzu și nimeni nu protestă.

Ajuns lângă cei trei, se întinse alături de ei și deveni, pe neăgate de seamă, al patrulea.

– Să se ducă cineva la coș că eu am ostenit, zise el. Am fost și ieri! Auzindu-l, ceilalți tresăriră și foarte mirați părăsiră tăifăsuiala. Unul dintre ei chiar se revoltă:

– Păi ce dracu face șeful ăla de ceată?

– Tu de ce nu spui, Țugurlane?!...

– Vasile, du-te la coș! porunci atunci un altul și cel numit se ridică numaidecât în picioare și plecă. O clipă, se făcu tăcere, apoi cel dintâi, uitându-se la Țugurlan, se răsti la el:

– Și tu ce mai stai, Țugurlane? Du-te la șiră și trage un pui de somn.

Veselia de mai înainte, pe care Țugurlan nu și-o înțelegea, se încălzi și mai mult în inima lui și toropit de bucuria aceasta bună și răcoritoare, pe care n-o cunoscuse îndeajuns în viața lui, se propti în coate și ridicându-se de jos, se supuse.

– Păi să mă duc, șopti el. Parcă m-a bătut cineva cu ciomagul.

La șiră, însă, după ce se întinse și stătu câteva minute, oboseala îi pieri din trup ca și când n-ar fi fost. Își aminti că s-ar putea să-i vie rândul la treierat în timpul amiezii și că trebuia să dea mâncare la mecanici. Se sculă și îl căută pe șeful cetei să se uite pe listă. Fără să-i mai arate lista, acesta îi spuse că va treiera spre seară și ceva din glasul lui îl făcu pe Țugurlan să înțeleagă că ordinea treierii fusese schimbată.

– De ce, eu parcă eram înaintea lui Bălțoi?! se miră el.

– L-am trecut pe Bălțoi înaintea ta, ca să dea el mâncare la mecanici, răspunse șeful cetei.

– Ba nicidecum, se supără Țugurlan. Cine ți-a spus ție că n-o să dau mâncare la mecanici?

– Oamenii! răspunse șeful cetei.

– Nu, spuse Țugurlan liniștit, de ce să stricăm ordinea?!

Mirat, șeful cetei nu mai zise nimic. Țugurlan se apropie de spatele mașinii și se uită la fiul său, care continua să muncească în pleavă și praf ca și când s-ar fi jucat.

– Marine, strigă Țugurlan, vin încoace! Du-te acasă și spune-i mă-tii că treierăm la nimiez: să taie o găină... Fuga! Mă, n-auzi? Mai spune-i să

caute în chichița lăzii și să te trimită să cumperi o litră de țuică. Pentru mecanici. Ai ajuns?

Până la prânz, Țugurlan se plimbă încoace și încolo pe arie. Nu făcea nimic. Se uita liniștit la oameni, la arie, la căruțe... Se uita cu atenție și descoperea lucruri pe care niciodată nu le văzuse. Iată-l pe Sandu lui Troscot, era furios de ceva și din pricina asta nu izbutea să prindă o vită; umbla după ea și vita sărea în lături chiar în clipa când omul vroia să-i pună lanțul în coarne. Curios, Țugurlan se dădu mai aproape.

– O, ho, ho, ho! făcea Sandu în șoaptă, apropiindu-se de vită cu lanțul în mână și încercând să-și stăpânească mânia. O, ho, ho, ho, ho, ho! și când să-i pună lanțul izbucnea nestăpânit: Ho, aci! Vita țâșnea înapoi speriată și Sandu o lua de la cap și mai furios: Ho, ho, ho, ho! Și iarăși: Ho, aci! Până ce își ieși cu totul din pepeni, nu mai putu să spună ho, ho, în șoaptă, începu să strige ho, fir-ai al dracului cu limba ta și se luă după bou cu lanțul, lovindu-l groaznic din urmă peste șolduri.

„Tâmpitul, gândi Țugurlan înveselit, ce vinovată o fi fiind vita că e el supărat!“ Și ce înfățișare avea! Țugurlan își dădu seama pentru întâia oară că înfățișarea unui om furios nu era deloc ceva de lăudat. „Cine știe de câte ori or fi râs și alții de mine așa“, își spuse el și această reflecție îl uimi prin adevărul ei neașteptat și nebănuit.

– Cornile! auzi apoi în spatele său glasul pițigăiat al unei femei.

Se întoarse și o văzu pe Anghelina Șutică, îl striga pe Cornel, bărbatul ei, care era mecanicul batozei. Se fandosea strigându-l pe Cornel înadins, ca lumea s-o audă și să zică: „Uite ce bărbat are Anghelina, e mecanic“... Cornel era ungur, fusese găsit de Anghelina la un târg, purta bretele și vorbea stricat românește.

– Cornile! strigă Anghelina din nou.

– Ce vrei? răspunse Cornel cu un glas subțire.

– Cornile, iunde e fiurca? se izmeni Anghelina la fel de subțire.

– Uite-o în pelaria mea, răspunse ungurul furios, și Țugurlan se întoarse cu spatele să nu-l vadă cineva râzând.

Avea o stare ciudată, parcă îi era lene. Își aduse aminte că Dumitru lui Nae când râdea acolo sub salcâmul lui Moromete avea lenea aceasta în râs, he, he, o moliciune așa ca și când ai pluti peste niște valuri calde. Auzi parcă glasul lui Traian Pisică în urechi și parcă îl și văzu pe Traian Pisică cu mustățile mari mergând pe drum și cu bidigania după el mormăind printre picioarele lui: „Sfârâlică, lua-te-ar dracii, na la tata din țigare“.

Țugurlan își dădu pălăria pe ceafă și se uită lung spre aria învecinată. Acolo treiera batoza lui Iocan și era sigur că Moromete treiera la el. Se urni din loc, porni într-acolo:

– Bă, Țugurlane, bă! se auzi strigat din depărtare, din vârful unei șire mari.

Era chiar Moromete. Se apropie, dar încă de departe Țugurlan rămase uimit de cât de mare era șira de grâu a acestuia. Tocmai terminase, îi făcea creastă ca unui acoperiș, și Paraschiv se chinuia greu cu snopii din pricina înălțimii. Parcă era un palat șira lui Moromete, un acaret, față de colibele de prin preajmă.

– Faci vreo șase sute? întrebă Țugurlan tare, de jos.

– Ce, duble?

– Da.

– Nu, dar cinci sute tot ies, zise Moromete. Am avut o idee, Țugurlane, explică Moromete de sus. „Mă, zic, ia să pun eu nouă pogoane de grâu!“ Gata, Paraschive? Mai ai vreun snop?

Paraschiv mormăi că nu mai are și Moromete începu să se dea jos. Ca să-i ajute, Paraschiv se urcă pe patului căruței și înfipse furca în șiră, să se sprijine tatăl cu piciorul.

– Hai, bă, să fumăm o țigare, Țugurlane! spuse Moromete când ajunse jos. Se dădu mai încolo și se așeză la umbră. Țugurlan se așeză și el. E topenie de grâu, Țugurlane, continuă Moromete făcându-și de țigare. Uite așa curge, pe toate drumurile. Eu zic că toată iarna o să mănânce românii la pâine.

Țugurlan nu zise nimic și tăcerea lui îl făcu atent pe Moromete.

– Câte pogoane ai tu de la moșie? îl întrebă.

– Două, răspunse Țugurlan.

– Și din astea două, jumătate trebuie să-i dai maiorului?

– Mai îmi rămân și paiele! zise Țugurlan.

– Măi, Țugurlane! exclamă deodată Moromete. De ce stai tu aici să muncești pe din două pe moșia ciocoiului ăsta?!

– Dar ce să fac, Moromete?

– Du-te în lume, domnule! zise Moromete cu un glas din care se înțelegea că nu vorbea doar ca să se afle în treabă. Du-te în lume și ai să găsești tu să muncești mai cu folos decât aici. Trăiești în sat și-ți faci sânge rău! Eu în locul tău aș pleca, domnule, și îndărăt nu m-aș mai uita.

– Așa zici acuma! șopti Țugurlan nu prea turburat.

– De ce?! se miră sincer Moromete. Să stai aici în sat și să te uiți la mine că am o șiră cât toate zilele? Dar hai să zicem că treacă-meargă cu șira mea, e pe copii mulți, abia dacă mi-o mai rămâne și mie să am pâine până la anul, că am datorii multe, dar cum să împart eu, mă, munca mea cu unul care n-a muncit?! exclamă Moromete revoltat și în același timp nedumerit.

Se uită la Țugurlan cu o privire limpede, așteptând răspunsul. Arăta cu adevărat uimit cum poate cineva să îndure așa ceva.

– Cum adică, izbucni el de astă dată iarăși într-o totală neputință de a înțelege, să-i dau eu jumătate din munca mea?! și-și arată brațele și-și întoarce apoi capul în altă parte, vrând să spună că de fapt nici nu vrea să înțeleagă, lucrul fiind în însăși esența lui cu neputință de înțeles.

Exagera, deoarece el însuși, când era flăcău, muncise pe moșia ciocoiului și știa foarte bine cum era cu puțință un astfel de lucru; totuși nu glumea.

– N-auzi că-mi rămân mie paieile?! zise Țugurlan cu un zâmbet ascuns, dând de înțeles că apreciază sinceritatea revoltei lui Moromete, dar obiectează împotriva faptului că acesta se prefăcea că nu înțelege de ce există moșieri.

– Adică vrei să spui că nu e pe din două, din moment ce-ți rămân ție paieile! zise Moromete.

– Întocmai! confirmă Țugurlan.

– Ei, atunci se schimbă socoteala! zise Moromete subliniind ideea cu sprâncenele.

Țugurlan, pe care problema aceasta se pare că nu-l mai turbura deloc, începu să râdă cu poftă, spre uimirea lui Moromete, care acum cu adevărat că nu-l înțelegea pe acest om.

– Să-ți spun drept, Moromete, îl bag în mă-sa de maior cu moșia lui! exclamă Țugurlan. Mă uitam la el când m-am urcat la coș cum sta pe marginea hambarului, cu gâtul alb, descheiat. Ce-mi pasă mie de el! Dă-l în mă-sa! mai spuse Țugurlan cu un glas curat și schimbă vorba întrebându-l pe Moromete ce se mai aude cu guvernul: Cade, sau ce dracu face? După glas întrebarea i se păru lui Moromete cam suspectă. Țugurlan da de bănuit că în ce privește problema discutată, nu credea că Moromete poate să înțeleagă ce gândea de fapt Țugurlan despre ea și asta oricât de mult ar încerca Țugurlan să-i explice: „Mai bine hai să vorbim despre lucruri care sunt la îndemâna amândurora, de pildă despre guvern“, se înțelegea pe dedesubt din glasul lui Țugurlan. Până să găsească Moromete răspunsul

potrivit, acesta izbucni într-adevăr în râs. Îl prinsese, îl atinsese bine și Moromete râse și el, dar nedumerirea tot nu se stingea de pe chipul lui. Ce era cu Țugurlan? Și apoi de unde și până unde la el să facă glume atât de subțiri?

Când se întoarse îndărăt la arie, Țugurlan se înveseli și mai mult de mica întâmplare. Moromete, care avea acel fel uimitor al său de a fi, de a vedea lucrurile și faptele oamenilor cu niște ochi limpezi și neturburați, se dovedea că nu înțelegea nimic când altcineva era la fel ca el. Credea că numai el putea fi așa, sau în orice caz i se părea cu neputință să fie cineva așa când trebuia să dea jumătate din munca lui altcuiva. „Aia e, Moromete, gândi Țugurlan din ce în ce mai înveselit, așa stau lucrurile, dacă vrei să știi.“

În urma lui, Moromete, întins la umbra șirei de grâu, se întreba și el cu o vagă neliniște ce-ar face dacă ar ști că din două pogoane pe care le-ar avea, jumătate din bucatele de pe ele ar trebui să le dea moșierului. Nu ajunsese până acolo încât să răspundă, dar în cele câteva clipe cât acest gând stăruia asupra lui, se făcu negru și crunt la față.

VIII

A doua zi pe la prânz, după ce treierase și își cărase paiele acasă, Țugurlan se duse la Ion al lui Miai.

– Ioane, hai la moară să măcinăm de pâine, îi spuse.

– Taman asta vream să-ți spun și eu, răspunse Ion al lui Miai, care treierase și el de dimineață. Mergem cu căruța mea, sau să aduc calul la tine? mai întrebă el.

– Adu calul să mergem cu căruța mea, hotărî Țugurlan. Tu du-te înainte și pune-te pe listă, că o fi gloată la moară.

Era într-adevăr gloată dar foarte mulți oameni măcinau puțin și mergea repede, încât le veni rândul înainte de a se face seară. Se măcina neconținut, ziua și noaptea.

Fiindcă tot era acolo, Țugurlan îl lăsă pe Ion al lui Miai la căruță și se duse pe la cumnatu-său Grigore. Nu-l mai văzuse din ziua aceea și era curios să știe ce făcuse, dacă ai lui Aristide îl dăduseră sau nu afară. Nu-l vedea pe acolo pe la moară și bănuia că da, dar era mirat că judecând după îngrijorarea lui din ziua aceea, ar fi trebuit să vină să-i spună și iată că nu

venise. „Poate că nu l-au dat!“ își spuse Țugurlan și intră în curtea cumnatului.

Armeanca nu era acasă. Nevastă-sa, sora lui Țugurlan, era în curte, cocea pâine afară, în țeșt, se simțea mirosul de departe. Când îl văzu pe fratele ei, femeia se ridică în picioare.

– Bună ziua, didă! spuse Țugurlan apropiindu-se. Sora lui nu era mai mare ca el decât cu doi ani, dar el o respecta spunându-i didă, învățat de mic de părinți, și cu anii respectul acesta nu scăzuse, ci dimpotrivă. Ce faci, coci pâine?

– Mai mult pentru copii, că pentru noi... răspunse sora și se uită alături la copiii care stăteau pe lângă ea. Traiane, uite unchiul! spuse ea.

Avea o voce moale și dulce și niște ochi negri. Lui Țugurlan nu-i scăpă felul cum rostise ea cuvintele „că pentru noi“ și nici privirea care completase: „s-a întâmplat ceva rău, am să-ți spun îndată“.

– Uite unchiul! repetă ea cu vocea ei bogată, în care dragostea pentru copii căpăta o tărie care nu lăsa loc nici unei îndoieli: era o mamă care ar fi știut să-și apere copiii tot atât de bine ca și un bărbat.

Pe Traian, care îl arăta ea, și care era cel mai mic, îl ținea în brațe o fetiță de vreo treisprezece ani. Se cam căznea cu el, era cam greu. Traian era aproape gol, cu burta neagră, arsă de soare; cu capul cât un dovleac și cu niște ochi de asemenea mari, larg deschiși, și nemișcați; stătea cuminte în brațele sorei, cu mâinile încolăcite de gâtul ei.

– Traiane, unchiul, unchiul! zise și fetița și răsucindu-și gâtul îl pupă pe copil pe obraji, apăsător, cu poftă.

În acest timp, se apropie o cloșcă croncănind, cu o grămadă de pui de rață care se și revărsară printre picioarele lor; unii din ei se opreau pe labele picioarelor mamei, care aveau culoarea prafului și o ciuguleau cu ciocurile lor late de unghiile degetelor.

– Vasilico, ia du-te tu pe măgură și când o fi pâinea gata te chem eu, spuse mama. Hai că trebuie să vină și tat-tău și frati-tău și te chem eu!

După ce fetița plecă, Țugurlan se așeză jos pe troscotul verde al bătăturii.

– Da' unde e Grigore? întrebă el.

– E dus cu Pavelică la obor, să încerce să cumpere un cal, zise sora. Nu ți-a spus că l-au dat afară?!

– Nu, răspunse Țugurlan cu ochii mari.

– L-au dat afară și pentru locul ăsta – femeia arătă cu mâna spre moară – ne-au scos ochii cu o mie de lei. Mai aveam strânși vreo mie și el s-a gândit să ia un cal.

– Și voi ce faceți, stați așa? Întrebă Țugurlan nedumerit.

– Nu știu ce e cu el... I-am spus să nu ia mia de lei și nu știu ce mi-a balmăjit, că știe el ce face.

– A venit și la mine și mi-a spus și n-am înțeles nimic! se miră din nou Țugurlan.

– Uite-l că se întoarce, zise femeia, și o strigă pe fetiță să vină să mănânce pâine.

Armeanca se bucură când, îl văzu pe Țugurlan. Se așezară, toți pe iarbă și femeia băgă vătraiul în capul țestului. Când scoase pâinea aproape că se îmbătară. Privirile li se lărgiră, chipurile li se făcură frumoase. Femeia se închină, iar Armeanca, fiul său cel mare și Țugurlan își luară pălăriile de pe cap. Femeia rupse pâinea și le dădu bucăți mari care în mâinile lor palpită de dogoare și abur, parcă ar fi fost vii. Începură să mănânce cu o lăcomie curată și reculeasă și timp de câteva minute nimeni nu scoase nici un cuvânt.

– Mă, borțosule, îl mângâie apoi Armeanca pe Traian cel mic. E bună pâinea, mă? Dar la secere de ce nu vrei să te duci?

Nu putuse cumpăra un cal, erau grozav de scumpi. Țugurlan schimbă o privire cu soră-sa și nu zise nimic.

– Și acum ce-ai să faci, cumnate? se răsuci în cele din urmă Țugurlan, ridicându-se să plece. Mi se pare că n-o să ai încotro și o să trebuiască să iai pământ de la moșie.

Armeanca vru să răspundă, dar câinele începu să latre spre grădină și se uitară toți într-acolo. Țugurlan rămase înmărmurit. Ion al lui Miai se apropie alergând și strigând:

– Țugurlane! Mă, Țugurlane! Ha! Hai că m-au bătut ai lui Aristide!... Auzi tu, mă?!... M-au bătut!...

Săriră în picioare cu chipurile țepene ca de lemn. Cu un glas încordat, dar păstrându-și cumpătul, Țugurlan întrebă ce este. Ion al lui Miai însă nu putu spune nimic limpede, numai înfățișarea lui era grăitoare. Avea privirea înspăimântată și buza de sus, cu mustața pe ea, i se strâmba într-un fel de neîndurat. Spunea ceva de niște saci, adică chiar aceia cu care veniseră la moară, zicea că al lui e mai mare de cinci duble, a cerut să i-l cântărească și i-a cântărit Tache.

– Ei, și? întrebă Țugurlan.

– După ce-am măcinat am, cerut să mi-l cântărească din nou, mi l-a cântărit și era mai puțin. Eu am zis că de ce și el s-a pus cu pumnii pe mine... S-a pus cu pumnii pe mine, în dumnezeu pe mama lui! Începu să urle Ion al lui Miai tremurând din tot trupul.

Atât glasul cât și gesturile și privirile sale aveau ceva care dovedeau că toată ființa lui era o rană vie de durere și jignire. Se uita la Țugurlan ca un copil și uitătura sa disperată și rugătoare îți făcea rău.

Țugurlan însă rămase nemișcat. „Săracul Ion al lui Miai, gândi el, a făcut-o fiartă și acum vine la mine ca și când eu ași fi frate-său“...

– Mă, Ioane, încercă Țugurlan să-l domolească. Tu cum ai obiceiul să-ți dai drumul la gură, nu prea îți dai seama ce faci! Nu cumva l-ai înjurat pe ăla?

– Mă, nu i-am zis nimic! se prăbuși parcă Ion al lui Miai implorând. Țugurlane, nimic nu i-am zis! Nimic!

„O fi având și el dreptate! gândi Țugurlan. Și la urma-urmei, cine e Tache ăsta de crede că poate să dea cu pumnul în oameni?“

– Ia hai acolo! spuse el. Grigore, hai și tu!

Până acolo Țugurlan întrebă care era Tache. Tache, răspunse Armeanca, e acela mai mic care a ieșit acum din școală și i-a luat lui Armeanca locul. E mare și gras, are un cap cât ciutura și niște pumni ca baroasele.

– Să dea cu ei în mă-sa și în ta-său, dacă are așa pumni, nu în oameni, spuse Țugurlan liniștit. Unde e? Arătați-mi-l și mie!

Fără să bage ei de seamă, venise în urmă și sora lui Țugurlan cu băiatul. Când ajunseră printre căruțe, ea se apropie de fratele ei și îl apucă de braț.

– Stane! porunci ea.

– Nu, zise Țugurlan, vreau să văd dacă e adevărat că e făină mai puțină.

– N-ai să poți vedea!

– De ce?

– N-au să-ți cântărească.

– Ba trebuie să cântărească, spuse Țugurlan cu un glas înalt, făcându-i pe cei din jur să se înfioare. Ioane, hai încoace cu mine!

Mergeau printre căruțe cu pași mari și încordați. De câteva ori oamenii îl înconjură, încercând să-l oprească, dar el le spuse că dacă sacii lui cântăresc atât cât trebuie n-o să fie nimic.

Auzi ce prostie! Vrea să cântărească făina când toată lumea știe că fiii morarului „trăgeau“ de mulți ani. Chestia asta n-o mai discuta nimeni.

- Ce! strigă Țugurlan uluit.
- Tu și cu Ion al lui Miei nu știți de chestia asta? râse cineva.
- Las-o moartă, Țugurlane!
- Cum?!

Îl lăsară în pace. Țugurlan parcă era căzut din cer, se mirau ei. Țugurlan abia acum află cine erau ai lui Aristide. Ba mai rău: nu știa nici ce putere aveau, că nimic bun nu ieșea dacă te ridicai împotriva lor. Dar dacă nu știa aceste lucruri trebuie lăsat să le afle; nu te puteai numi un om întreg dacă nu știai cu cine trăiești în sat.

Țugurlan într-adevăr nu știa aceste lucruri. Dacă i s-ar fi spus că averea lui Aristide și a feciorilor săi era de două ori mai mare decât moșia maiorului ar fi rămas buimăcit. Și n-ar fi crezut în nici un caz că oamenii care munceau cu ziua pe pământurile lui Aristide trăiau, tot atât de rău ca și el. Faptul că Aristide avea trei mașini de treierat, o moară cu valțuri și o fabrică de ulei aici în sat și gata să fie terminată în Tătărăști altă moară și presă de ulei, aceste lucruri le știa, nu i se părea de mirare; cineva trebuia să aibă mașini de treierat; mașina de treierat și moara cu valțuri, care îți făcea făina albă de țigărie să pui mâna pe ea, erau niște minuni. Altceva era cu pământul; un om singur să aibă sute de pogoane de pământ, cum avea maiorul, în timp ce Țugurlan să nu aibă nimic, asta nu mai era o minune. Moara și fabrica de ulei și mașinile de treierat nu puteau fi împărțite. Dar moșia? Nu știa că pe lângă moară și mașini de treierat Aristide mai avea cel puțin o sută de hectare de pământ și mai mult de douăzeci de hectare de pădure și vie...

Încât faptul că Tache, feciorul lui Aristide, îl bătuse pe Ion al lui Miei pe nedrept i se părea lui Țugurlan ceva de neiertat, tot atât de grav ca și când ai descoperi că într-o familie tatăl își leagă copiii cu capul în jos. Există o putere și un drept al tatălui asupra copiilor și există și o putere și un drept al celui care are moară asupra celor care macină la ea, ai putere ca la urma urmei, dacă nu-ți place de Ion al lui Miei, să-l gonești de la moară și să nu-i dai voie să macine, dar de unde dreptul să-l lovești?

Țugurlan era foarte liniștit, dar aceste gânduri îl stăpâneau cu atâta putere încât nu vedea cum ar mai putea să rămână liniștit și bucuros cu el însuși, cum se simțea în ultima vreme, dacă ar lăsa lucrurile așa cum se petrecuseră. Bucuria de a fi liniștit și împăcat n-ar mai avea nici o valoare.

Îl căuta pe feciorul lui Aristide cu niște priviri negre, strălucitoare, cu chipul alb și înțepenit. Tache se afla la marginea poienii cu căruțe, împreună cu unchi-său Năstase. Venise un convoi dintr-un sat vecin și îi treceau pe listă pe aceștia care n-aveau moara lor în sat...

Țugurlan îl zări și, cu Ion al lui Miai după el, se îndreptă într-acolo. Se apropia cu pași rari, cu fruntea sus, și cei care îl văzură se înfiorară. Mulți nu-l cunoșteau, și întrebau cine era. De mult nu mai văzuseră un astfel de om și faptul că ăsta, care arăta a fi unul stăpânit care știa ce face, îndrăznea totuși să nu se împace cu ceea ce de mult se stabilise în sat, îi făcură să uite ceea ce știau bine de ani de zile. Dacă el îndrăznea, însemna că el știa ceva care ei nu știau și înfrigurați să afle acest ceva nou și nebănuit care apăruse în mijlocul lor, lăsară căruțele fără pază și începură să se apropie din toate părțile. Se apropiau însă cu grijă, mai mult la pândă decât hotărâți la ceva. În orice caz, el avea dreptate, o știau prea bine, și dacă nu puteau face ceea ce făcea el, puteau totuși să-l apere.

Tache și Năstase se pomeniră fără veste cu Țugurlan lângă ei și o clipă se mirară. Tache era așa cum spusese Armeanca, adică foarte gras și avea o frizură înaltă și deasă. Mirarea lui de o clipă scoase la iveală ceva care statura și grosimea sa ascundeau și anume faptul că era mult mai tânăr decât s-ar fi crezut. Altfel, cu ceafa mare, cu gușa care îi apărea sub bărbie, cu grosimea de butuc a trupului, ai fi zis că are cel puțin treizeci de ani. Nu numai ochii, dar și gura și nasul și urechile i se ascundeau în grăsimea chipului. Brațele piereau și ele de asemenea în umeri, parcă avea mâini numai de la coate în jos. Pe lângă el, Ion al lui Miai părea o creangă lipsită de coajă și frunze.

– De ce, întrebă Țugurlan, l-ai bătut pe Ion al lui Miai?

Tache mai rămase o clipă cu ochii lui neclintiți, nedumeriți de apariția lui Țugurlan.

– Cine l-a bătut? întrebă Năstase.

– Dumneata l-ai bătut! afirmă Țugurlan uitându-se la Tache. De ce?

Ion al lui Miai ieși în față cu chipul lui parcă strâmbat de lovituri, în realitate de umilința aceea pe care o îndurase și de care vroia să scape, și atunci Tache își aduse aminte. Văzându-l, deodată, fără nici un fel de semn de furie, se repezi în el și îl lovi iar cu pumnul cu atâta putere, încât Ion al lui Miai se prăbuși.

– ...Pe mă-ta să te... iar ai venit, dumnezăul... sughiță apoi Tache cu un glas straniu, neașteptat de subțire pentru gâtul și pumnii lui înfricoșători. Iar ai venit, fir-ai al dracului, mă faci pe mine hoț, dumnezăul... M-a făcut hoț, strigă el mai departe cu glasul acela, adresându-se unchiului său.

– De ce te-a făcut hoț? întrebă Țugurlan liniștit, fără măcar să-i arunce lui Ion al lui Miai o privire, ca și când ceea ce făcuse Tache, noile lovituri pe care i le dăduse prietenului său, nu prezenta pentru el nici un interes. De ce te-a făcut hoț? repetă el, de astă dată apropiindu-se mai mult de Tache, venind chiar lângă pieptul lui.

Aștepta răspuns. Se făcuse liniște.

– Ce?! guiță Tache.

– De ce te-a făcut hoț?

– Și tu ce vrei? Și tot așa pe neașteptate, își făcu vânt și-și repezi pumnul în capul lui Țugurlan.

Acesta se feri, se trase înapoi și vru să repete întrebarea, dar Tache, înfuriat că lovitura nu-i izbutise, își făcu vânt din nou, năpustindu-se ca orbul înainte.

Oamenii țâșniră în lături, lăsându-i lui Țugurlan loc să se retragă. Țugurlan se dădea îndărăt, repede, ferindu-se. Privirea sa strălucitoare nu-l slăbea însă pe fiul morarului și se lărgea din ce în ce mai mult, fascinată parcă de ceea ce vedea. Tache devenise parcă un vierme monstruos, din fața căruia ori trebuia să se dea mai repede îndărăt, ori să-l omoare cu scârbă, cu groază și cu mânie. Și nu putu să se dea mai repede și se opri și îl lovi în față, o dată, de două ori, una după alta. În aceeași clipă sângele țâșni din nasul și gura lui Tache, și acesta, buimăcit, nevenindu-i parcă să creadă, se uită zăpăcit în jur. Mugi și se repezi iar înainte, dar de astă dată lovitura care o primi îl trimise de-a-ndaratelea și îl culcă în cele din urmă la picioarele celor din jur. De acolo însă oamenii nu-l mai lăsară să se repeadă, nu mai putură îndura să-l vadă cu sângele acela cleios curgându-i din nas și îl împinseră la margine și umplură cu trupurile lor golul dintre ei și Țugurlan. Tache se zvârcolea însă mereu să se repeadă, dar oamenii îl țineau uitându-se la el cu dispreț.

Năstase fusese luat fără veste, n-avea în clipa aceea pe nimeni de-ai lui care să-i sară în ajutor, încât văzându-l pe nepotu-său trântit la pământ, nu îndrăzni să sară să-l răzbune, se smulse de lângă căruță și o luă spre șosea cu pași repezi. Cineva băgă de seamă și strigă:

– Fugi, Țugurlane!

Se îngrămădiră toți pe el și-l îndemnară să urce în căruță și să fugă cât mai repede. Năstase avea să se întoarcă cu ai lui de prin Cotocești și au să-l taie.

– Cum adică! strigă Țugurlan. Ei sunt hoți și sar cu pumnii pe mine și pe ăsta și tot ei să mă taie? De ce să fug? Să cântărească sacii, să fiți martori, am să-l dau în judecată! Adică cum...

– Țugurlane, fi-ți-ar cântăritul al dracului, îl întrerupse unul dintre ei, un om voinic pe care Țugurlan nici nu-l cunoștea, fugi dracului de aici și nu mai aștepta! Și spunând acestea îl apucă strâns de braț pe Țugurlan și îl trase cu el spre căruță. Al lui Miai, strigă el, fără să-l slăbească pe Țugurlan din strânsoare, înhamă caii, ce dracu te mai uiți ca un prost!

Pe drum însă Năstase se răzgândise să se mai ducă în Cotocești la ai lui. Se duse fuga la primărie și îi spuse fratelui său, care auzindu-l își pierdu cumpătul și chemă jandarmii.

Când șeful postului sosi, Țugurlan și Ion al lui Miai coborau cu căruța spre sat și, neprevăzători, trecură chiar prin fața primăriei.

– Uite-i! strigă Năstase țâșnind afară.

Văzându-l, Ion al lui Miai se sperie și vru să dea bice cailor, dar era prea târziu. Năstase tăbări peste saci și sărind deasupra se prăvăli cu pumnii și picioarele în capul lui Țugurlan. Acesta nu-și pierdu cumpătul, sări jos și vru să întoarcă loviturile, dar în același timp o mână i se înfipse în ceafă pe la spate și când se răsuci să vadă cine era, o palmă grea îl făcu să simtă flăcări înaintea ochilor.

Se trase înapoi și se dezmetici. Era jandarmul. Înghiți greu și se liniști.

– De ce dai în mine, dom' șef?

– Am să-ți spun la secție! răspunse șeful postului la fel de calm și nu se mai uită la el. Se apropie de căruță și îi spuse și lui Ion al lui Miai: Mergi și tu la secție.

Țugurlan avu o presimțire fulgerătoare a tot ceea ce avea să se întâmple cu el de-aici înainte și tot atât de fulgerător el se împacă pe deplin cu ceea ce vedea în această presimțire... Inima, pe care palma jandarmului o înghețase ca de moarte, îi spunea că dacă o va lăsa așa, înghețată de palma aceasta, niciodată nu va mai bate cum bătuse. Îndurată, palma jandarmului va stinge în el flacăra îndrăzelii și nenorocirea aceasta ar fi mai mare decât orice închisoare (închisoarea fusese presimțirea care îi trecuse ca un fulger prin cap).

– De ce dai dumneata în mine, dom' șef, când nu știi despre ce e vorba? repetă el cu un glas liniștit.

Jandarmul tresări. „Aha!“ se miră el. Va să zică avea de-a face cu unul care vroia să știe de ce. Înainte de orice trebuia să afle că de aceea, pentru că așa vroia el, jandarmul, așa judeca el, așa socotea el că e bine, el era acela care judeca lucrurile și nu Țugurlan.

– Nu știi despre ce e vorba?! se miră jandarmul. Vrei să spui că nu tu ești ăla care a sărit și l-a bătut pe domnul Tache?

– Nu, el a sărit la mine, răspunse Țugurlan.

– Și de ce n-ai venit la mine să-mi spui? zise jandarmul împingându-și pușca cu cotul spre spinare și apropiindu-se din nou de Țugurlan. Sau crezi că eu sunt pus aici de... mă-tii! zise aproape vesel și de astă dată îl cârpi pe Țugurlan din plin, aruncându-l pe picioare trei pași mai încolo.

Țugurlan scutură din cap, încordat, și avu o clipă de spaimă. Această a doua palmă amenința să șteargă tăria celei dintâi: jandarmul lovea fără ură și fără plăcere; se vedea cât de colo că el credea că aceste palme erau niște fleacuri.

– De ce zici că n-ai venit la mine să-mi spui? repetă jandarmul apropiindu-se de Țugurlan cu niște pași leneși și cam plictisiți.

– Oamenii sunt martori, zise Țugurlan cu răsuflarea șuierătoare. L-am întrebat de ce ne-a dat făină lipsă și de ce l-a lovit pe Ion al lui Miai! A sărit la mine și...

– Ia-l la post, jandarm! Ce stai la discuție cu el? strigă atunci Aristide de pe treptele primăriei, și acest strigăt alungă clipa șovăitoare care se strecurase hoștește în inima lui Țugurlan.

– Da, da, și? Spune! îl încuraja jandarmul pe Țugurlan ca și când n-ar fi auzit strigătul lui Aristide. Făină lipsă, zici tu, nu-i așa? Spune! Va să zică îl faci hoț pe domnul primar, cu alte cuvinte! Pentru tot satul domnul primar e domnul primar, dar pentru tine nu!

De astă dată șeful nici nu-și mai ascunse mișcările și Țugurlan văzu din timp cum îi pregătește o nouă lovitură. O bucurie arzătoare licări în privirea lui. Inima începu să-i bată rar, cu o putere copleșitoare: d-aici înainte nimeni și nimic n-avea să-i mai înghețe sau să-i încetinească bătaia.

– Da, pentru mine domnul primar e un hoț! spuse el rar și răspicat și în clipa următoare sări asupra omului din fața sa, a cărui mișcare de a lovi nici măcar nu se mai văzu.

Se prăbuși cu jandarmul în mijlocul drumului, încalecă peste pieptul lui și îl strangula izbindu-l cu capul de pământ. Mișcarea aceasta nu avea însă puterea care trebuia și îndată țâșni în picioare, apucă pușca de țeava și vru să lovească cu ea, dar o aruncă și năvăli din nou cu picioarele lui desculțe peste pieptul și fața jandarmului.

Acesta se răsuca pe jos cu destulă ușurință. De uimire aproape că nici nu simțise cele câteva lovituri pe care i le dăduse Țugurlan peste față.

Oamenii alergară de prin curți, se auziră țipetele înfricoșate ale muierilor.

– Puneți mâna pe el! strigă Aristide și se repezi el însuși în Țugurlan împreună cu fi-său.

Năstase sărise pe la spate și încerca să-i prindă mâinile. Până să se apere, Țugurlan se pomeni găuit și izbit în față de primar. Îl lăsă pe Năstase să dea pe la spate și gătuindu-l la rândul său pe primar îl împinse de-a-ndaratele spre primărie și izbindu-l sălbatic, roși zidul cu capul lui.

– A, domnul primar! găfâia el. De ce pui jandarmul pe mine, dom'le primar? De ce, dom'le primar, faci una ca asta? Fiindcă ești hoț și ți-e frică să nu afle lumea, d-aia pui jandarmul pe mine? Păi tot hoț rămâi și așa, dom'le primar, biserica și crucea dumnezeului mă-tii! D-aia ai făcut tu moară, să furi bucatele oamenilor?

Și în această clipă de buimăceală, în care nimeni nu îndrăzni să se atingă de el, Țugurlan se îndreptă spre căruță continuând să strige:

– Și-a pus copiii la moară să fure bucatele oamenilor și să dea cu pumnul și tot el cheamă jandarmul. Mama voastră de hoți, lasă că v-arăt eu vouă!

Când să se urce alături de Ion al lui Miai, deodată Țugurlan se opri, se întoarce înapoi liniștit și trecând printre oameni, care îi făceau loc încă uluiți, se aplecă, ridică de jos arma jandarmului și se întoarce la căruță cu aceiași pași măsurați.

– Mână, Ioane! strigă el și abia atunci șeful postului se dezmetici și se repezi spre căruță, dar era prea târziu. Să vii la mine acasă, dom' șef, să-ți dau pușca! mai strigă Țugurlan în timp ce caii cu căruța se îndepărtau în goană, înecându-l pe jandarm într-un nor de praf.

Țugurlan ajunse repede acasă și o îngrozi rău pe muierea lui când o dată cu sacul de făină el dădu jos și o pușcă. Ion al lui Miai nu era mai puțin îngrozit, dar Țugurlan îl liniști spunându-i că n-avea de ce să se teamă:

– Tu n-ai făcut nimic, Ioane, îi spuse. Du-te acasă și vezi-ți de treabă.

Țugurlan deșertă sacul cu făină în hambar și îl puse pe băiat să pândească la poartă.

– Vezi dacă vine jandarmul cu soldați! îi porunci el.

Muierea nici măcar nu-l mai întrebă ce s-a întâmplat.

Tocmai când se așteptau mai puțin, tocmai acum când de câțeva vreme bărbatul ei arăta mai liniștit și mai împăcat, se petrecuse nenorocirea. O presimțise de mult și iată că acum era aici, în colțul tindei, având forma înfricoșătoare a unei puști.

Țugurlan scutură cu grijă sacul să nu pice făină pe jos, se întoarse în tindă și se așează apoi pe celălalt prag, aruncând sacul în colțul unde era pușca.

– Nu-ți fie frică, zise el. A dat degeaba în mine, n-are ce să-mi facă.

Ea oftă resemnată, cu privirea pierdută parcă în niște depărtări fără sfârșit.

– Ei și! zise el și aceste cuvinte însemnau: „Și dacă o să fie rău, ce? Nu te-ai învățat încă cu acest gând?”

– Stane, ce-ai făcut? se auzi deodată un glas urcând pe prispă și o clipă mai târziu intrară înăuntru Armeanca și nevastă-sa.

– Ce să fac, didă, o întâmpină Țugurlan pe soră-sa cu un glas firesc, de gazdă, și-i dădu un scăunel mic cât șchioapa. Șezi, didă. Au vrut să mă ia la secție și jandarmul a dat în mine. I-am luat pușca! De ce nu șezi?

– Stane, spuse sora poruncitor. Lasă pușca aici și fugi. Aștepți să vie să te prindă, ori ai înnebunit?

Abia spuse aceste cuvinte și se auziră alte glasuri la poartă. Era Ion al lui Miai cu fiu-său și cu muierea și cu încă vreo doi vecini. Le povestise Ion al lui Miai și intrară peste Țugurlan cu spaima în priviri, îndemnându-l să fugă numaidecât.

– Unde să fug? întrebă Țugurlan supărat.

– În pădure.

– Și acolo ce să fac?

Nu știau nici ei, arătau cu totul rătăciți.

– Ce să fac în pădure, nu tot trebuie să mă întorc acasă? Și pe urmă, dacă mă prinde, ce? zise Țugurlan.

Nu-l înțelegeau. Ca să rămâi curat și întreg trebuie să plătești. Și dacă alții trăiesc ca niște iepuri, treaba lor. Trăiește fiecare om cum poate. El, Țugurlan, nu putea trăi ca un fricos. Copilul veni fuga, înspăimântat și strigă că se vede jandarmul.

– E cu soldații? întrebă Țugurlan.

– Nu, e singur.

Vecinii se împrăștiară. Țugurlan se ridică de pe prag, apucă pușca și se duse cu ea în grădină, unde o piti sub șira de paie. Uniforma jandarmului se vedea de departe înaintând pe lângă garduri. El intră în curte fără grabă, închise poarta și, fără să se uite la Țugurlan, care îl aștepta în mijlocul bătăturii, urcă scara prispei și pătrunse în tindă. Țugurlan veni după el. Jandarmul intră în odaie, își luă capela din cap și se așează pe pat. Țugurlan rămase în picioare. Din toate acestea el înțelese îndată că a dezarma un jandarm nu era rău numai pentru tine, ci și pentru el, dacă nu chiar mai rău pentru el.

– Ce e, dom’șef? zise Țugurlan.

Fără capelă, șeful de post semăna cu un țăran mai umblat. Era tuns ca și țăranii, fără frizură, și la tâmple încărunțise.

– Uite, Țugurlane, eu când întâlnesc dreptatea omului îl dau dracului, îmi scot capela! zise șeful uitându-se țintă la Țugurlan.

– Dar până o întâlnești, îl lovești pe om peste obraz! răspunse Țugurlan așezându-se pe celălalt pat.

– Vezi părul ăsta al meu! zise șeful arătându-și tâmpla cu degetul. Al tău e negru! întreabă-mă pe mine și o să-ți spun multe! promise el cu un glas care nu mințea. Ce-ai avut de te-ai apucat cu ai lui Aristide?

– Nu puteai să întrebi așa dinainte?

– Mai bine taci din gură și ascultă-mă aicea, zise jandarmul supărat. Am dat eu, ai dat și tu! Ce mai vrei?

Țugurlan nu mai zise nimic. Șeful își lăsă capul cărunt în jos și rămase astfel, cu coatele pe genunchi, câteva clipe lungi. Când își ridică fața, expresia lui era ca și mai înainte, aspră și întunecată. Nici o urmă nu-i rămăsese pe chip de loviturile primite. Numai privirea îi era mai vie.

– Mă, băiatu-ăla, ia vin’ încoace! spuse el uitându-se spre ușă, și când băiatul lui Țugurlan, uimit și cam speriat, pătrunse în odaie, jandarmul se căută în buzunarul dinăuntru al vestonului și scoase portofelul. Du-te la Crâșmac și adu două kile de vin. Ia-o prin grădină, să nu te vadă cineva.

Marin se întoarse spre taică-său dar acesta, cu privirea neagră, se uita neclintit la jandarm și nu-l vedea pe băiat. Marin ieși în tindă cu bancnota în mână și șopti maică-sii ciudata însărcinare.

– Du-te, oftă mama ușurată și intră în odaia cealaltă după sticle. Armeanca plecase, dar sora lui Țugurlan aștepta pe prispă să vadă ce-o să se mai întâmple.

Până veni Marin, șeful de post rămase mut, cu pleoapele peste ochi. Se gândea. Țugurlan ieși afară și îl lăsă câțva timp singur.

– Să nu-i dai pușca! îi șuieră sora lui Țugurlan, în tindă.

– O să vedem! răspunse Țugurlan.

– Să nu bei cu el, spuse ea din nou.

– Și asta o să vedem.

Nevenindu-i încă să creadă, nevasta lui Țugurlan intră în odaie, așternu o față pe măsuța de la geam și aduse pahare. Totul se petrecu în tăcere. Când Marin puse sticle pe masă, șeful de post se apropie și trase perdelele de la geam, să nu se vadă în drum. Apucă sticla și turnă hotărât, fără să-l prea ia în seamă pe Țugurlan. Nu zise noroc, ciocni doar și dădu paharul pe gât dintr-o singură sorbitură. Turnă iar și paharul de vin tremura în mâna lui, dar nu de slăbiciune, ci de emoție pentru vin. La al treilea pahar fața aspră i se mai destinsese și se uită în sfârșit la Țugurlan, care în acest timp nu-l slăbise nici o clipă din priviri.

– Bă, eu nu sunt jandarm al dracului! se răsti șeful de post rezemându-se cu cotul de masă și uitându-se drept în ochii lui Țugurlan. Ai auzit tu de mine ceva p-aici prin comună? (Supărat, își turnă al patrulea pahar). Nimeni nu poate să zică de mine că am făcut ceva cuiva! Asta s-o știi de la mine, că eu nu sunt prost și n-am venit aicea să beau cu tine ca să mănânc c...t de pomană. Crezi că eu nu știu cine ești tu? Știu, dar tu nu știi cine sunt eu. Te-ai luat după palmele pe care ți le-am dat, dar când ai fost în armată, ia să-mi spui, câte palme de astea ai-mâncat? Și acuma am să vin eu să-ți pun ție întrebarea și să-ți dovedesc că ți-ai făcut-o singur cu mâna ta. Pentru că ți-ai făcut-o singur, fiindcă dacă veneai la mine și-mi spuneai: uite, dom' șef, așa și așa! eu te-ași fi învățat ce să faci, nu mă cunoști, nu știi pe câți am scăpat eu de la pușcărie. Uite al lui Baltag, să te duci să-l întrebi și pe Lisandru Pițur. (Jandarmul își aprinse o țigară, fuma, vru să continue, dar îl întrerupse tușea, tuși și scuipă alături de masă și șterse furios cu talpa cizmei ca și când ar fi strivit ceva). Să nu crezi că am venit la tine să mă rog să-mi dai arma! spuse el aproape cu dușmănie, clătinând mărunț din cap și

amenințând cu privirea. Să nu crezi chestia asta! Fac un raport că am fost dezarmat prin atac de forță majoră și pe urmă tu belești coceanul, nu eu. Martor mi-e primarul și lumea care era acolo! Dar eu vreau să-ți pun ție întrebarea de ce te-ai apucat tu cu ai lui Aristide? Și la chestia asta să te vedem cum răspunzi!

Șeful de post, în timp ce vorbise, se aplecase din ce în ce mai mult spre Țugurlan. Se retrase dintr-o dată și puse din nou mâna pe sticlă. Țugurlan tăcea.

– Eu am venit aici acum șapte ani! Eu numai o singură dată am fost mutat, și de la Stoilești de unde am venit le-a părut rău după mine. Eu n-am nimic pe conștiință! Dar știu cum să procedez, și dacă beau acum un pahar cu tine (Țugurlan nu se atinge de vin), mâine când ne-om întâlni pe drum, dacă vrei îmi dai bună ziua, bine, dacă nu, nu! Și îi găsesc aici: pe domnul primar Aristide, pe domnul notar, pe domnul Toderici, pe domnul Crâșmac, pe domnul Stan Cotelici, pe domnul Tudor Bălosu! Și veneau oamenii la mine: dom' șef, așa și-așa, mi-a omorât un mânz, m-a bătut, nu mi-a plătit... Chem la anchetă: aduce martori că nu e adevărat. Poți să-i faci ceva? Cu ce dovedești? Dragă Căciulă, nene Izmana, frate Peline, mi-a dat statul misiunea de jandarm, dar n-am ce să-ți fac! Vino cu martori și-ți fac proces. Aude omul cum stă povestea, vine cu martori și-i fac proces, dar are el bani să ia avocat, ca să-l apere? Domnul Crâșmac ia un avocat, iar domnul notar ia doi! Și vine altul să-i fac și lui proces. Și mă uit la el și-i spun! „Bă, ce vrei să faci tu?“ „Să-l dau în judecată!“ „Dar n-ai să mă înjuri pe mine?“ „De ce?“ „Că-ți fac proces!“ „De ce să te înjur?“ „Păi fiindcă o să cheltuiești degeaba și o să mă înjuri pe mine că te-am pus la cheltuială!“ Se duce omul acasă. Mai vine el altă dată să-mi ceară să-i fac proces? Nu mai vine! De ce? Pentru că a băgat la cap că mai bine să se ferească de domnul primar și de domnul Crâșmac și să n-ajungă cu ei la proces. Acum șase ani era unul al lui Ciucă, de acolo de la ei din Cotocești. Stătea toată iarna pe la ei prin curte, tăia lemne, vai de capul lui, avea o grămadă de copii. Vara muncea toată ziua pe câmp, cu muiera și cu copiii (copiii și muiera mai veneau acasă, dar el rămânea și noaptea, dormea la vie, le păzea via aia cu struguri albi). Și mă pomenesc într-o zi că vine la secție. „Ce e, mă, Ciucă?“ Așa și pe dincolo, s-a îmbolnăvit și a zăcut în spital. Era alb la față. „Și ce vrei de la mine? Vorbește și tu mai tare, că nu se înțelege nimic“, i-am spus eu (abia i se auzea glasul!). Hîr-mîr, abia am putut să pricep că domnului Năstase nu-i mai plăcea de el și că tocmise altă

slugă. Dar nu era aia, că mai găsea el unde să muncească, dar zicea că avea la el cinci mii de lei. Am rămas trăsnit. „Cinci mii de lei?“ „Am adunat și noi, zice, să cumpărăm un pogon de pământ“. Avea două fete mari și zicea că una să ia pogonul de pământ, altele să-i rămână casa, iar băieții când s-or face mari, e mai lesne cu ei, că sunt băieți, dar fetele e greu să se mărite fără nimic. M-am dus la Aristide și l-am întrebat. „Habar n-am, zice, fi-meu, Tache, se ocupă cu chestiile astea, întreabă-l pe el“. „I-am dat toți banii, dă-l în mă-sa“, mi-a răspuns Tache. Nici măcar n-a vrut să stea de vorbă. L-am chemat iar pe Ciucă: „Ai martori că ai muncit la el?“ „Păi toată lumea știe“, zice. „Dar ai martori că nu ți-a dat nimic?“ „Păi el trebuie să aibă martori, nu eu“, zice Ciucă. Hm! Avea și el dreptate. M-am dus iar la Tache. „Ai chitanță că i-ai plătit cinci mii de lei?“ „Care cinci mii de lei? zice Tache. L-am ținut pe mâncare și îmbrăcăminte.“ „Domnule Tache, îi spun, omul a venit la mine și declară că a muncit la dumneavoastră cinci ani de zile, cu o mie de lei pe an, cu mâncare și un rând de haine pe iarnă. El așa zice.“ „Minte, dă-l în mă-sa.“ „Are martori, zic, are să te dea în judecată.“ „Să mă dea, zice, și eu am martori.“ Nu era de competența mea, așa că nu i-am făcut eu procesul, i l-a făcut alde Dobrescu, avocatul. Îl ții minte pe Ciucă? Era unul așa, înalt și slab, cu nasul mare, cam amelițat de-un picior, îi scăpase odată securea în fluierul piciorului. Era pe primăvară. L-a apucat primăvara ailaltă și procesul tot nu l-a câștigat. Pe toamnă a căzut iar la pat și a murit în spital.

Șeful de post se opri și-și udă gâtul uscat cu un pahar de vin. Se uită la Țugurlan și mormăi:

– De ce nu beai?

Țugurlan apucă paharul și îl dădu pe gât. Se înnoptase de mult și între timp muiera aprinsese lampa și o pusese în firidă.

– Acum trei ani, pe toamnă, vine la mine al lui Baltac cu falca ruptă. „Dom’șef, zice, dau declarație că așa și pe dincolo și mă duc și-l omor.“ „Pe cine, mă?“ „Pe Tache al lui Aristide.“ „Ce ți-a făcut?“ O chestie cu niște lemne... Într-o noapte Tache a trimis doi inși cu tunicile în cap, i-au spart lui alde Baltac geamul, au intrat peste el și l-au bătut numai în fălci. „Nu da nici o declarație, îi spun, du-te în... mă-tii, omoară-l, fă ce vrei, dar dacă te dovedesc cu martori, pușcăria te mănâncă.“ S-a pus alde Baltac la pândă și l-a prins; a stat și a așteptat câteva luni până a crezut Tache că nu mai e nimic și într-o noapte Baltac și cu frate-său, și ei tot cu tunicile în cap, l-au prins și l-au bătut tot așa, în fălci... Dar mai rău! Prinde orbul scoate-i

ochii! Am anchetat cazul de față cu Tache și cu tat-său, domnul primar: „Baltac, unde-ai fost în seara cutare, la ora cutare?“ „În seara cutare, la ora cutare, zice Baltac, am fost la Pălămida să cumpăr niște blană.“ „Blana mătii, zic, lasă că-ți arăt eu ție“. „Am martori că am plecat cu căruța și dacă vreți uite și hârtia de vânzare de la negustor cu data și ziua aia. Întrebați și negustorul.“ (Dracu să-l ia pe Baltac, cum băgase el în cap sa se ferească! Chestia cu hârtia de la negustor nici eu n-ași fi putut să-l învăț mai bine; nu știu cum o fi aranjat el cu negustorul și cum de-a pândit el ca chiar în ziua aia să-l prindă pe Tache!) L-am dat afară și i-am spus lui Aristide: „Domnului primar, vă spun eu, nu e ăsta!“ A scăpat Baltac de pușcărie, că dacă nu venea la mine, ar fi fost în stare să se ducă orbește peste ăla și s-o pățească! Ei și acum, azi pe seară așa, stam eu în secție și-mi făceam raportul, începu șeful deodată cu alt glas, dând la o parte sticla goală și turnând din cealaltă. „Țîrrr! Domnule șef, vino imediat la primărie că a sărit unul să-l omoare pe fi-meu!“ „Cine dracu o fi nebunu ăla? mă întreb eu. Unde domnule primar?“ „La moară!“ „Cine e?!“ „Unul al lui Țugurlan!“ Al lui Țugurlan! Cum să nu știu! Atunci, când cu chestia cu nunta, când l-ai bătut pe ăla la nuntă, crezi că n-am aflat?! Crezi că n-a venit; acela la mine?! „Păi dracu te-a pus să zici ce i-ai zis? i-am spus eu. N-am dreptul să-l chem la secție fiindcă tu te-ai legat de el și nu el de tine.“ Dar cu muiera lui Stan Cotelici, când i-ai turnat laptele în cap? „Dă-l în judecată“, i-am spus lui Stan Cotelici, dar el nu vrea să te dea pentru atâta lucru, că ar fi râs lumea de el, ar fi vrut să te cheme la secție și să te bat. Te-am chemat? Nu te-am chemat! Puteam să te chem?! Puteam!!! Puteam să-ți trag, în mod legal, o bătaie a dracului, s-o ții minte cât oi trăi?! Cum să nu pot, d-aia sunt șef! N-am făcut chestia asta! Eu nu fac chestii d-astea! Dar acum, frate Peline, ai pus-o de mămăligă! Încheie șeful de post pe neașteptate cu un glas dramatic. Ai crezut că-mi bat joc de tine când ți-am spus acolo în fața primăriei de ce n-ai venit să-mi spui mie!

– Chiar dacă știam, tot nu veneam, răspunse Țugurlan răgușit de tăcere.

Jandarmul se posomori și nu mai spuse nimic timp de câteva minute. Rămase nemișcat, cu mâna pe pahar, cu pleoapele peste ochi. S-ar fi părut că acest răspuns îi amintea de ceva și că amintirea aceasta îl uimea, de altfel ca și răspunsul lui Țugurlan. Își ridică încet pleoapele și se uită la omul din fața sa cu privire străină, rece: nu mai înțelegea. Se posomori din nou și turnă vin, de astă dată numai în paharul său, atât de mult îl stăpânea

neînțelegerea. Nu se lipise oare nimic din tot ceea ce spusese el de Țugurlan? Se uită bănuitor la el și îl întrebă:

– Unde e pușca?

– E la mine.

– Ad-o încoace!

Țugurlan se ridică, se duse la paie și aduse arma. Jandarmul o luă și o puse alături, lângă el. Se făcuse târziu. Jandarmul se ridică, mai turnă un pahar, pe care îl bău din picioare, apoi spuse:

– Eu n-am să-ți fac nimic, dar ai lui Aristide n-au să se uite la bani ca să te bage în pușcărie. Bună-seara!

– Bună-seara, dom' șef! răspunse Țugurlan, cu un glas curat și ieși după el să-l petreacă.

Jandarmul nu-l mințise pe Țugurlan, tot ceea ce spusese era adevărat. Dar nu-i spusese totul. După ce Țugurlan fugise cu căruța, Aristide intrase în primărie furios, și chemase la telefon pe pretorul plășii, cu care era prieten, și căruia îi ceruse să intervină la legiunea de jandarmi să vină cineva în comună unde șeful de post, ca un papă-lapte, a fost bătut și dezarmat de oameni. Primarul avea de mult bănuiala că șeful de post îi ascundea unele lucruri, nu descoperise nici până astăzi cine îl bătuse pe Tache acum trei ani, și vroia să scape de el, să fie mutat din comună.

Șeful de post înțelesese că dacă vine șeful legiunii și îl găsește fără armă o să fie sancționat și încercase să-l îmblânzească pe Aristide, dar Aristide se făcuse că nu înțelege și atunci jandarmul plecase spre Țugurlan, hotărât să facă orice ca să pună mâna pe armă.

Când îl văzuse pe Țugurlan în mijlocul bătăturii, înțelesese că acest om nu se sperie de el cu una, cu două, în primul rând era de mirare că nu fugise, și că nu va izbuti decât cu vorbă bună să-i ia arma. Dacă Aristide n-ar fi chemat legiunea, l-ar fi iertat pe Țugurlan, l-ar fi ținut câteva zile la arest, i-ar fi tras de astă dată o bătaie pentru că sărise asupra lui și i-ar fi dat drumul fără să-i mai facă acte. Încât nu mințise nici când îi spusese la sfârșit că *el* n-o să-i facă nimic, dar știa că în aceeași seară va trebui să se întoarcă și să-l ridice și acest lucru nu i-l spusese.

Țugurlan era încă la masă când auzi poarta bătăturii deschizându-se.

– Tot eu sunt, Țugurlane, spuse șeful de post în șoaptă (era acum însoțit de doi soldați). Ce faci, te-ai culcat?

– Nu, taman mâncasem.

Șeful de post intră în curte și se așeză pe prispă.

– Țugurlane, Aristide a telefonat la legiune, îi spuse el. Când m-am dus la secție și am vorbit și eu cu legiunea, dom' majur mi-a dat ordin să te trimit acolo cu escortă; așa că îmbracă-te, ia-ți ceva de mâncare, și ceva bani dacă ai, și hai să mergem!

– Dom' șef, dar dumneata de ce n-ai raportat cum s-a întâmplat? Dumneata știi că eu nu...

– Lasă vorba, Țugurlane! Ți-am spus adineauri că n-am ce să-ți mai fac! După ce că-mi sari în cap, mai vrei să te și apăr.

– N-am nevoie de apărarea dumitale!

– Atunci îmbracă-te mai repede și nu mă mai ține aici! Țugurlan intră în casă. Își luă o flanelă. Își puse pălăria pe cap.

Nemaiavând ce să ia, vru să iasă, dar avu o clipă de neliniște. Rămase ținut în mijlocul casei și i se păru că lumina lămpii scade și se face întuneric. Într-o clipă își aminti de arie, de snopii de grâu, de Moromete. („Ce-o fi făcând Moromete?“ îl fulgeră prin cap și îi păru rău că n-are să mai poată să-i dea îndărăt sacul de grâu.) Apoi neliniștea îi trecu și o strigă pe muiere din tindă. Îi spuse că are să se întoarcă, să n-aibă nici o grijă. Să nu i se întâmple ceva băiatului.

– Până mă întorc, mai du-te pe la soră-mea, sfârși el și ieși și trecu prin tindă, fără să se uite spre prag.

Acolo era băiatul și simțise că era mai bine să nu-l vadă.

XI

În acest timp, la Moromeți era liniște. Mai târziu când întâlnindu-se cu Cocoșilă, cu Dumitru lui Nae și cu Iocan, avea să afle că Țugurlan a fost condamnat la doi ani închisoare, Moromete avea să întrebe: „De ce a făcut Aristide chestia asta? A înnebunit, sau ce e cu el? El nu-și dă seama că...”

Și nu mai spusese restul gândirii, de uimit ce era...

La ora aceasta însă, când șeful de post încheia procesul-verbal pe baza căruia Țugurlan avea să fie condamnat, Moromete dormea.

Erau istoviți toți, treieraseră chiar astăzi și se culcaseră devreme ca să se poată duce dimineață din nou, la arie. Ceata nu terminase și în afară de asta mai aveau de cărat paie.

Cu toate că Niculae dăduse toată ziua cu furca la spatele mașinii și se simțea zdrobit de oboseală, când se făcu liniște deplină peste sat el deschise din nou ochii lângă spinarea tatălui său și, ca și data trecută când se hotărâse

plecarea lui Achim la București, bucuria îi luă cu mâna oboseala și rămase treaz, cu privirea deschisă spre stelele de pe cer.

De astă dată tatăl său dormea dus și putu să se gândească în voie la el însuși și la dorințele lui arzătoare.

Din ziua aceea, de la seceriș, când plânsese pe miriște fiindcă frații își bătuseră joc de el, înțelese că într-adevăr tatăl său nu era un tată din aceia pe care un copil, ca să i se îndeplinească dorința, trebuie să-l sâcâie mereu cu același lucru. Tatăl său era un om care gândea și gândirea lui era limpede, n-avea nevoie să se îngheșue în ea. Nu cu rugăminți putea să-l facă să-l dea la școală, ci cu argumente...

Și din ziua aceea începuse să le caute. Nu mai suflase o vorbă nimănui și ori de câte ori avea prilejul să rămână singur (de obicei seara la culcare sau ziua în grădină sub dud, sau la câmp pe o brazdă), se retrăgea în sinea lui și se gândea în liniște la acel lucru necunoscut care îi închidea calea: voința tatălui său. Așezându-se jos cu coatele pe genunchi și cu fruntea aplecată spre pământ, încerca să-i pătrundă adânc taina, să afle cum și în ce fel trebuie să procedeze pentru ca de acolo să țâșnească hotărârea: „Pe Niculae am să-l dau la școală“.

Prima descoperire pe care o făcu fu aceea că tatăl său nu spunea nici da, nici nu și socoti acest lucru drept o victorie; tatăl său ar fi putut spune *nu*, din capul locului! Gândindu-se ce lucru turburător ar fi să plece din sat și să învețe mai departe la școala normală, nehotărârea tatălui său (el așa credea, că era vorba de nehotărâre) căpătă pentru el proporții nemăsurate: îi pândeia expresia chipului, privirea, mișcarea cutelor frunții și își spunea: „Se gândește, ah, ce bine! Să nu spun nimic, să nu suflu o vorbă, să-l las să se gândească.“

Și între timp se gândea și el și în curând făcu altă descoperire, și anume că pentru frații și surorile lui școala era ceva absolut străin și îndepărtat, al cărei rost pe pământ nu-l cunoșteau și nici nu vroiau să-l cunoască. Descoperirea aceasta îl întrista puțin pentru mama lui. Ar fi dorit ca ea să știe să citească și să se bucure și ea așa cum se bucura el când îi cădea în mână o carte și o citea. Descoperirea îl făcu apoi să simtă pentru frați și surori dispreț și dușmănie. Ei nu numai că nu doreau cartea, dar încercau chiar să-i dea de înțeles că dacă el o dorește, asta n-o să le schimbe lor părerea despre el, tot la muncă au să-l pună și tot „țestosul ăla de Niculae care trebuie luat de urechi“ o să-l numească. Tatăl său prețuia cartea, dar nici el într-atâta încât să înțeleagă că pentru cineva ea putea însemna totul.

Ajuns aci cu descoperirile, Niculae își dădu seama că trebuie negreșit, cu orice preț, orice s-ar întâmpla, să plece din sat și să învețe mai departe și descoperirea i se păru atât de revelatoare încât i-o comunică fără șovăială tatălui său.

– Tată, eu trebuie să mă duc la școală! spuse el într-o după-amiază la arie, cu un glas dramatic și amenințător, în auzul întregii familii.

– Du-te, mă! răspunse Moromete cu simplitate, și toți, până și maică-sa, izbucniseră în hohote.

Tatăl său avusese un glas din care înțelegea că era vorba de școala asta din sat.

– O să vedeți că am să mă duc, răspunse Niculae, de astă dată fără să se mai tulbure, cu acea convingere care nu mai avea nevoie să fie dovedită.

Și în clipa aceea se produsese desprinderea de familie, un sentiment tainic, care trebuia ascuns în adâncul sufletului: avea încă nevoie de ei, nu putea zbura fără ei.

Începuse apoi atacul. Totul trebuia făcut prin mama, de ea se simțea încă legat și fără ajutorul ei nu putea să înceapă lupta.

– Mamă, eu, dacă mă însor, am dreptul la două pogoane de pământ, nu e așa?

– Întâi să te faci mare și pe urmă să te gândești la însurătoare, răspunse mama.

– Mamă, dacă ia Tita un pogon și Ilinca un pogon, partea mea, mă lasă să mă duc la școală? Eu n-am nevoie de nici un pământ, să-l ia ele și să mă ajute să plec.

– Niculae, Niculae, nu ne arde nouă de școală! răspunse mama după câteva clipe de uluială.

– Ba să le spui, mamă, să vorbești cu ele, că eu la toamnă plec! Zău că plec, fug!

Niculae nu știa totuși ce se petrecea cu mama lui. În duminica următoare ea rămase mai la urmă în biserică și, când se termină slujba, îngenunche în fața altarului. Preotul o văzu și, deschizând mica ușă, o întrebă cu blândețe:

– Ce este, Catrino, vrei să te spovedești?

– Părinte, aș vrea să mă spovedesc, că iar n-am odihnă în somn!

Parohul Petre Provinceanu nu era pentru mama un sfânt. Știa că în timp ce le îndemna pe femei, la biserică, să țină post și să nu păcătuiască, el mânca de dulce și păcătuia. Când era mai tânăr era chiar hrăpăreț, umbla după muieri și îi plăcea să tragă la măsă. Nu mai târziu decât cu un an în

urmă săvârșise un mare păcat certându-se cu celălalt paroh mai tânăr, în altar, pentru leturghii. Toate acestea nu scădeau însă în ochii mamei „harul“ preotului. „Părintele are copii în școli, o duce și el greu!“ spunea ea. Preotul se așază în strană și o chemă pe Catrina sub patrafir.

– De ce nu dormi? o certă el. Să știi că uneori când ești prea ostenit, nu te odihnești bine. Ați terminat de secerat?

– Am terminat, părinte, l-am cărat la arie.

– Ei, ia spune, ce mai este? Te-ai certat iar cu copiii, vitregi?!

– Nu, că eu de mult nu le mai zic nimic!

– Dar zic ei.

– Nu mai zic nici ei, că i-am lăsat să facă ce vor. Dumnezeu a avut grijă de mine și m-a iertat din partea lor, nu mai visez nimic.

Preotul spuse o rugăciune scurtă, o închină pe mamă peste patrafir și apoi se făcu tăcere.

– Părinte, începu mama într-o șoaptă reculeasă, am un băiat și nu știu ce e cu el... A zăcut de friguri toată vara... Părinte, l-am crescut și eu cum am putut și de dat la școală l-am dat ca și pe ceilalți... Ba se ducea, ba nu se ducea, că îl trimeteam cu oile și iarna era desculț... Nu știu ce să fac, părinte, că tat-său nu se uită la el și mi-e milă de el că slăbește și plânge pe sufletul meu! S-a lipit învățătura de el! Ar munci el, săracu, dar e slăbuț și fetele alea sunt rele. Că nici el nu e bun, dar îl doare și pe el inima când vede alți copii prin școli. Îi e necaz, râd de el și n-am ce face... M-am gândit, părinte, că ar fi bine să plece de-aici.

Mama se opri și părintele nu întrerupse tăcerea ei dureroasă. Deodată mama oftă din adâncul inimii și își acoperi fața cu palmele.

– Am avut un vis, părinte, și nu pot să mă mai odihnesc. Cât pui capul pe căpătâi și închid ochii, văd visul.

– Spune visul, șopti preotul ocrotitor.

– L-a prins odată frigurile pe miriște și în ziua aia eram pe terminate la secere și se făcea seară și fetele voiau să sfârșim până seara, să nu mai venim și a doua zi și s-au pus cu gura pe el ca să dea mai repede. El, săracul, a dat, dar e numai inima de el, părinte, și a ostenit băiatul și a doua zi l-au prins iar frigurile. Cum eram pe miriște – că nu terminasem – tat-său l-a trimes acasă și el s-a dus și când am venit și noi pe la nimiez, l-am găsit în mijlocul bătăturii, zăcea la soare. Nu știu ce mi s-a părut mie, părinte, că nu mai mișcă! „Niculae, scoal’ că te calcă căruța!“ M-am dat repede jos și l-am tras de acolo. Noaptea am avut visul... Se făcea că îl luase sanitarul la

spital – că așa ne-a tot spus, să-l băgăm în spital – și eu mă sculasem de dimineață să mă duc să-l văd. Mergeam spre spital așa spre revărsatul zorilor și ostenisem. M-am așezat pe iarbă să mă odihnesc. Când mă uit pe cer, văd o stea. „E steaua lui Niculae“, am auzit un glas. M-am ridicat de pe iarbă și se făcea că ajunsesem. Mergeam încet pe dealul ăla și în vale se vedea spitalul. Când mă uit eu în curtea spitalului, văd o luminiță la morgă! O lumină mică și albastră, ca o stea. Și atunci am auzit glasuri cântând: „La Cristos împăratul!“ „Doamne, a murit băiatul“, am zis eu.

Mama se opri din nou și tăcu câțva timp.

– Dar n-am simțit eu, în vis, nici o durere, părinte, continuă apoi cu alt glas, dar de câte ori îl văd cum se uită la mine cu ochii, mi se face rău și-mi tremură picioarele. Că el nici nu mai îmi spune, dar eu îl simt după ochi și mi-e frică să nu moară dacă nu se duce la școală. Ce-o fi steaua aia care am visat-o, părinte?

– E steaua lui, răspunse preotul.

– Și lumina aia de la morgă mi-e frică să nu fie moartea, părinte! mărturisi mama turburată. Că dacă nu-l lăsăm pe băiat să-și urmeze steaua lui, moare!

– Învăță bine băiatul? întrebă preotul.

– Părinte, el a fost rar la școală, dar a luat mereu premiul întâi.

– Cât pământ aveți?

– Eu am lotul meu, șapte pogoane.

– Să-l ajute fetele și să le rămână lor partea lui de pământ.

– O, părinte... murmură mama în prada unei mari turburări. Fetele trebuie să-l ajute, că e pământul meu, și dacă vreau nu le dau, dar e tat-său care nu se poate înțelege nimeni cu el. Avem datorii mari la bancă și la fonciire.

– Ai vorbit cu el?

– I-am spus o dată: „Ilie, fă și tu ceva pe lumea asta, dă-l pe băiat la școală“.

– Și el ce ți-a răspuns?

– Le-a spus fetelor: „Auziți ce zice mă-ta, că să-l dăm pe Niculae la școală!“ Râde, părinte, nu-i pasă!

– Nu trebuie să te superi pe el! o sfătui preotul cu blândețe. Vrei să vorbesc eu cu el?

– Asta am vrut să te rog părinte, șopti mama cu un glas găuit, dar preotul îi acoperi șoapta cu o rugăciune și după ce o închină din nou peste

patrafir îi puse întrebările spovedaniei: A mințit? A furat? A făcut farmece?

Mama răspunse că s-a ținut cât a putut să nu facă nici un păcat de la ultima spovedanie încoace, dar că i-a mai scăpat. Dar n-a făcut farmece și n-a furat în viața ei!

– Ăsta e păcatul de care mă tem, să nu moară băiatul, spuse ea din nou și începu să plângă liniștită și ușurată, în timp ce preotul spunea rugăciunea de încheiere.

Acasă mama îi spuse lui Niculae, și Niculae, oho! sărise în sus: era o idee grozavă. Și pe loc îi venise și lui una: să se ducă să vorbească cu învățătorul. Se dusesse și vorbise chiar azi pe seară și acum stătea în întuneric pe prispă la spatele tatălui său și chicotea în sinea lui gândindu-se că tatăl nici nu știe ce-l așteaptă.

„Dar dacă nici așa n-o vrea?” i se strecură apoi îndoiala în suflet. Îl cunoștea bine! Era în stare să-i spună atât părintelui cât și învățătorului că dacă părintele și învățătorul îi dau niște bani așa de la ei, atunci el, Moromete, „consimte cu cea mai mare plăcere” să-l dea la școală.

„Ba o să consimți tu și așa! gândi Niculae uitându-se supărat la spinarea lui taică-său. Păi sigur, dacă vouă puțin vă pasă de mine, credeți că așa merge! Să vedeți voi cum vinde ea mama două pogoane ale mele și mă dă! A, mamă! exclamă Niculae cu inima ticăind de recunoștință pentru ea. Când o să ies învățător, o să-ți cumpăr o fustă de catifea și n-am să te las să mai muncești. Iar tu, Tito și Ilinco, mânca-v-ar câinii, ce-o să vă pară vouă rău când m-oți vedea învățător!” „Niculae, ești învățător?” o să spună Ilinca cu privirea plecată. „Păi sigur că sunt, ce credeai tu?” o să-i răspundă el bătos și încă supărat de câte a îndurat din partea lor. „Nu-mi iai și mie o rochie, Niculae?” o să se roage Tita. „Nu-ți iau. Când eu spuneam să mă duc la școală, râdeai. Râzi și acuma!” Iar lui Paraschiv o să-i spună așa: „Bă, nene, ia spune, mă, ce învelește pisica?” adică o să-i aducă aminte de cuvintele lui tâmpite de la secere, când a plâns din pricina lui.

Astfel gândea Niculae, tremurând de bucurie, de speranță și de teamă, în timp ce liniștea nopții cobora din ce în ce mai jos pe pământ. În salcâmi tântării bâzâiau. Undeva în tindă cricăia un greier. Fără să bage de seamă, liniștea pământului se strecură încet în inima lui Niculae și privirea lui deschisă spre lumea fantastică a cerului plin de stele se închise pe nesimțite. Gândurile lui răzbunătoare se topiră și ele ca și când n-ar fi fost.

Niculae nu ştia că tatăl său se gândea la el mai puţin decât oricând.

Ştiri neliniştitoare îi veniseră lui Moromete la urechi. Ieri seara se întâlnise cu Scămosu, negustor de găini, care îi povesti ceva despre Achim, iar de dimineaţă auzise pe unii vorbind că s-a dus cineva la obor să vândă grâu şi că s-a întors cu căruţa îndărăt: negustorii de cereale dădeau pe dublă nici mai mult nici mai puţin decât douăzeci de lei.

Ştirea despre preţul pieţei i se păru lui Moromete cam fără rost (cu toate că îngrijorătoare, deoarece pentru a urca în toamnă la cincizeci şi în iarnă la şaizeci-şaptezeci ar fi trebuit ca piaţa să ofere acum pentru dubla de grâu cel puţin treizeci-patruzeci de lei) şi nici nu vru să se gândească prea mult la ea, dar de-a dreptul de neînţeles i se păru ceea ce îi povesti Scămosu despre Achim.

Nu spuse nimic nimănui, încercând să priceapă singur, dar câteva zile mai târziu, după ce termină de cărat paiele şi macină, renunţă să mai înţeleagă.

Era sâmbătă după-amiază şi mama făcuse pâine nouă. Fetele puseră pe masa o strachină cu borş de lobodă, dar nimeni nu vroia să strice gustul pâinii cu borşul acela, o mâncau goală, trântiţi prin colţurile tindei. Singur Moromete stătea la masă cu o înfăţişare nepătrunsă şi şi-l strica. După felul cum umbla în strachină ai fi zis că îşi alege gândurile cu lingura şi le mănâncă. Dar nu-i plăceau şi într-o vreme rotindu-şi privirea în toate părţile deodată lăsa lingura pe masă şi spuse:

– Să mă ierte sfânta pâine, că sunt cu ea în mână, dar eu vă spun că nu înţeleg care e situaţia. Adică cum, exclamă el în culmea nedumeririi, punând pâinea pe masă şi dând-o la o parte cu dosul palmei, d-aia te-ai dus tu acolo?!!

Niculae se uita la tatăl său cu un zâmbet uitat, cu o anumită superioritate înţepenită, vrând să spună că el ştie despre ce e vorba, dar că plăcerea de a aştepta să se confirme că el ştie e mai mare decât aceea de a anticipa pentru ceilalţi.

– I s-a tăiat foamea lui tata, spuse Ilinca cu acelaşi zâmbet ca a lui Niculae, şi fiindcă Moromete apucă din nou lingura cu o grabă şi cu o enervare mincinoasă, ea puse mâna pe oală şi îl întrebă: „Mai vrei?“ Şi fără să-i aştepte răspunsul, răsturnă toată oala cu borş în strachină.

– Cum, mă?!! D-aia te-ai dus tu acolo? repetă Moromete şi se uită ținţă la Ilinca, supărat.

– Unde să mă duc, tată? întrebă fata.

– Cum unde? La București.

Paraschiv tresări. Era vorba deci de Achim. Trecuseră aproape două luni și Achim nu trimisese nici un leu. Nu cumva tatăl a intrat la bănuială? După felul cum vorbea se înțelegea lesne că dacă n-a intrat la bănuială, în orice caz a aflat ceva, i s-a povestit ceva. Dar cine și ce putea să-i povestească și să-i trezească vreo bănuială? În afară de ei trei și Guica nu știa nimeni de planul lor. Se prefăcu că nu înțelege și își luă o înfățișare nepăsătoare, așteptând însă la pândă să audă despre ce e vorba.

– Mă întâlnesc cu alde găinaru ăsta, cu Scămosu, începu Moromete și-și înghesui de la bun început umerii în sus, dând de înțeles că cele vor urma vor fi fapte, brute, neînsoțite de comentarii și să înțeleagă cine poate.

„Mă, zice, Moromete! Fi-tău ăla, Achim, e mare și tare, mă, la București.

„Ce vorbești-m’?“

„Păi dar!!!“ zice.

„Ei, cum?“

„Uite-așa.“

„De ce, mă, Scămosule?“

„Moromete, ascultă aici la mine, zice, vândusem găinile, eram la Obor și ce zic eu: să intru nițel, să iau o țuică! Ei, intru eu și iau țuica, o beau și dau să plec. Era pe seară așa. Ce să plec, că țuica veni și-mi făcu foame. M-așez la o masă și cer o ciorbă, zic, stai să mănânc o ciorbă că n-o fi foc! (Aveam eu de mâncare, dar zic că stai să iau ceva cald.) Mi-aduce ăla ciorba, chelnăru ăla, mănânc eu și mă ridic să plec. Când să plec, să ies pe ușă, cu cine crezi că dau piept în piept?“

„Cu cine, mă, Scămosule?“

„Bă, Ilie, cu alde fi-tău, mă!“

„Ce vorbești, măi“

„Păi dar!!! Cu Achim, mă! Cu fi-tău Achim. Era cu o fată, cu una (nu știu dacă îți mai aduci tu aminte de ea) fusese într-o vreme servitoare pacilea pe la popa Provinceanu, una Nina de pe la Balaci. Mă, Ilie, mă uit la ea, se făcuse frumoasă mă, a dracului. Parcă era cucoană. Cu buzele uite atâta date cu roșu, ca pe deșt și cu rochie pe ea și cu unghiile tot așa, ascutite și roșii. Achim, și el: cu haine pe el, așa ca la București, de! Cu pantofi, cu cravată la gât... Mare și tare, Moromete, era să nici nu-l mai cunosc. Bă, Moromete, o văz pe Nina aia că se apropie de tejghea, ia două

ouă fierte, la taie cu cuțitu ca pe varză, le scobește acolo și numaidecât le și înghite. Achim al tău, cu chef! Mă apucă de mânecă și nu, că să stau cu el la un pahar de vin. «Nu poci, mă, neică, trebuie să plec că nu mai am ovăz la cai.» Nina aia, o văz și pe ea că vine lângă fi-tău Achim și-l apucă de după gât: «Hai, mă, iubitul, zice, că mor de sete, lasă-l pe ăsta, dacă nu vrea» (adică pe mine). Și îl trăgea de gât să se așeze la masă.“

Moromete se opri. Își aruncă privirea spre Paraschiv și Nilă, o clipă, apoi se uită afară:

– Aia e! spuse el. Mai deștept ca voi.

– De ce mai deștept ca noi?! se umfla Paraschiv. Ce, n-are și el voie să intre undeva și să se așeze la o masă?

Trebuia înlăturată cu hotărâre bănuiala. Acum că rămăseseră la secere și munciseră, trebuiau să aștepte să se vândă grâul; făcuseră aproape cinci sute de duble și era o neghiobie să lase acasă atâta grâu, iar ei, Paraschiv și Nilă, să fugă la București fără să ia nimic. De obicei grâul se vindea mai încolo, prin toamnă (îndată după treieriș, prețul era totdeauna scăzut), încât hotărâseră să aștepte până după Sfânta Măria Mică și să plece înainte de culesul porumbului. Văzând că tatăl său tace, Paraschiv insistă:

– Și dacă avea pantofi și cravată, ce? Le-o fi găsit ieftin și le-o fi luat. Că așa e la București, după ocazie.

– De ce, Paraschive?! răspunse Moromete cu candoare. Am zis eu ceva?

– Nu, dar spui că Scămosu așa și pe dincolo! îl... pe mă-sa de Scămosu! Te iai după el?

Moromete se uită afară și părea că se gândește acum la altceva.

– Cică odată, un om și-a trimis băiatul la București, spuse el. După un an vine cineva și-i spune: „Mă, l-am văzut pe băiatul ăla al tău. E rău de el.“ „De ce?“ „Mă, zice, înjura.“ „Nu e nimic“, zice omul. După un an vine ăla iar: „E rău de băiatul tău, zice, l-am văzut cum se bătea cu unii, era plin de sânge!“ „Nu e nimic, zice omul, trece.“ Când s-a întâlnit a treia oară, ăla n-a mai îndrăznit să-i spună. „Nu îndrăznesc să spun, zice, e rău de tot.“ „De ce?“ „L-am văzut cum îl duceau legat, furase.“ „Da, nu e prea bine, a zis omul, dar trece și asta.“ În fine, când se întâlnesc ei iar după un an, omul întreabă: „Nu l-ai mai văzut pe fi-meu?“ „Ba l-am văzut“, zice. „Ei?“ „Mă, zice acum era bine! Ieșise din închisoare și l-am găsit într-o cârciumă cu niște muieri. Chefuia acolo cu ele, bea vin.“ Dar omul a dat din cap: „Nu, zice, acum e rău; asta nu mai trece“.

Moromete se uită câteva clipe în jos, printre genunchi, scuipă subțire printre dinți și încheie:

– Aia e !

Se ridică apoi după prag și ieși afară. Ieși întâi pe prispă, unde rămase câteva clipe pe gânduri, apoi se dădu jos și nu se mai văzu. În tindă se făcu tăcere deplină. Povestirea scurtă a tatălui le uluise pe fete și pe mamă. Niculae rămăsese în colț, cu dumaticatul uitat în gură. El nu înțelesese bine tâlcul celor povestite și de aceea rupse tăcerea și întrebă prostește:

– Cum? Ce-a făcut? Ce-a făcut, Ilinco?

Fata, cu mătura în mână, îl înghioldi:

– Scoal' în sus d-aici, să mătur, și mai taci din gură!

Uimit de tăcerea nefirească din tindă, Niculae se urcă pe prag și făcu loc. Ilinca începu să măture apăsător, ocolind labele picioarelor celor doi frați vitregi. În cele din urmă li se adresa și lor, scurt, întunecat:

– Dați-vă la o parte să mătur!

XIII

Moromete nu credea totuși că era chiar așa de rău, că într-un timp atât de scurt Achim prinsese gustul să cheltuie banii pe care îi câștiga cu vin și cu femeii, dar nu-i plăcea ceea ce auzise și mai ales nu înțelegea. La urma-urmei pentru ce a socotit Achim că e mai bine să-și cumpere haine, pantofi și cravată, când fusese vorba că primii bani pe care avea să-i câștige trebuia să-i trimită acasă? Nu fusese de față când tăiasă salcâmul? Se împrumutase la Aristide cu o sumă neobișnuit de mare și nu știa Achim, nu presupunea, că acest împrumut, care avea să se facă în urma lui, trebuia acoperit tocmai de el, de Achim?

Punându-și aceste întrebări, Moromete se văzu silit să răspundă că într-adevăr Achim nu știa și nu presupunea, altfel totul ar fi de neînțeles. Se pare că Achim luase drept bună ideea că dacă la toamnă aduce trei mii de lei, toată povestea s-a încheiat.

„Fie!“ gândi Moromete și îl scoase pe Achim din socoteli... Până la venirea lui n-avea nici un rost să mai pomenească de el. Bineînțeles însă că Paraschiv și Nilă nu trebuiau nici ei să mai aibă pretenții la grâu, adică din vânzarea care se va face curând pentru târgul de la 6 august trebuiau să cumpere numai fetele, urmând ca la târgul de Vinerea Mare, când se va întoarce Achim cu bani, să-și cumpere ei, să-și ia numai ei de îmbrăcăminte.

Fonciirea și banca aveau să fie plătite tot din grâu, și anume grâul care li s-ar fi cuvenit lui Paraschiv și Nilă, dacă Achim ar fi trimes bani. Cum Achim n-a trimes, și după cât se poate înțelege, nici nu va trimite, va veni la toamnă cu toți banii, e cât se poate de limpede că Paraschiv și Nilă trebuie să aștepte ca Achim să se întoarcă.

Cu podul plin de grâu, Moromete simțea bine pământul sub picioare. Cinci sute de duble erau acolo, în pod, în mod sigur. Patruzeci pentru sămânță, o sută șazeci pentru făină până la anul. Rămâneau trei sute de vânzare.

De pildă(gândea Moromete):

Și dacă: $300 \times 60 = 18\ 000$ lei!

$300 \times 50 = 15\ 000$ lei, era rău?!

Dar dacă: $300 \times 70 = 21\ 000$ lei? Ei?! Era exclus?

Anul trecut în octombrie, oborul din Costești dădea 70 de lei.

În orice caz:

$300 \times 50 = 15\ 000$. Admitem cazul cel mai rău!...

4 000 Aristide

5 000 banca (plus dobânda, n-are importanță!)

2 000 fonciirea

Total 11 000

Din cincisprezece mii rămâneau patru mii de lei pentru fete, adică exact cât aveau să primească și Paraschiv și Nilă când s-o întoarce Achim de la București. „Dar prăpăditul ăla de Niculae?” se întrebă Moromete într-o zi, aducându-și aminte de el. Nu mai spun de mine și de mă-sa, pe noi ne lăsăm la o parte, dar a secerat și el anu ăsta, ar trebui să-i iau și lui ceva! Dar ce să-i iau, că el vrea la școală! Auzi ce-i trece prin cap!“

– Vrei la școală, Niculae? îl întreabă pe băiat cu un glas ciudat, vesel, și Niculae nu băgă de seamă această veselie ascunsă și sări ars:

– Da, taicule!

Stătea pe prispă cu burta pe carte, iar tatăl său stătea mai încolo cu coatele pe genunchi. „Așadar? Nu cumva?”... Îi trecu prin cap lui Niculae.

– Mă, Niculae, păi n-am cu ce, taicule! zise Moromete cu duioșie și blândețe, dar totodată cu gravitate și hotărâre. Era pentru întâia oară când îi vorbea astfel. Trebuie cheltuială și de unde să luăm noi bani?! Spune și tu! mai adăugă Moromete.

– A!... făcu Niculae stins și chipul lui se lungi și se îngălbeni.

Dar își reveni curând. Tatăl său nu știa pesemne de ideea renunțării lui la pământ. Nu zise nimic, nu i-o spuse de teamă ca tatăl său să n-o respingă imediat. Dacă și această din urmă speranță s-ar prăbuși? Ca să aibă puterea trebuitoare ideea trebuia să vină din partea învățătorului și a preotului, așa se înțelesese cu maică-sa, încât tăcu mîlc, se întoarse cu nasul în carte și după ce oftă fără voia lui, își văzu de citit.

Era duminică după-amiază și Moromete întârziase să iasă la drum pe la oameni din pricina socotelilor pe care și le încheiase în cap.

Vru să se ridice și să plece, dar ceva îl opri, și anume tăcerea lui Niculae, faptul că acesta primise cu destulă resemnare, așa i se păruse, știrea că nu va putea să meargă la școală. Din nou acel sentiment de vinovăție îi dădu târcoale și, neștiind ce să facă, se apropie de băiat și se așeză lângă el.

– Ce citești tu? îl întrebă după câteva clipe de tăcere.

– O carte! răspunse Niculae cu totul absorbit.

– O carte!? se miră Moromete.

– Hai, tată, lasă-mă în pace! se încreți Niculae sâcâit. În viața mea n-am să mai vorbesc cu tine despre cărți și nici să-ți mai citesc eu iarna...

– Și dacă n-ai să mai citești, ce!

– Lasă-mă în pace!

– Niculae, tu te superi degeaba! se rugă parcă Moromete întristat. Dacă aș avea eu cu ce, crezi tu că nu te-aș da eu pe tine la școală?

– Nu m-ai da! răspunse Niculae arțăgos. Nu m-ai lăsat tu nici aci în sat! M-ai trimes cu oile. Și când te rugam și eu: „Tată, cumpără-mi măcar *Citirea*“, te răsteai la mine.

Niculae se foi cu burta pe prispă și rămase apoi cu nasul în carte, nemișcat și furios. Nu mai citea. Moromete se posomori și nu știa ce să mai zică. Avea dreptate Niculae, nici măcar nu-l auzea când se ruga să-i cumpere cărți.

– Dacă vrei, du-te și la anul pe clasa a cincea și am să-ți cumpăr cărți. Te las să faci șapte clase, încercă tatăl să-l îmbuneze, dar Niculae parcă nici nu-l auzea.

De lângă grajd, unde dormea la umbră, Duțulache ridică botul și dădu veste că s-a oprit cineva la poartă. Niculae se uită și sări în capul oaselor.

– Tată! Popa și dom' învățător! șopti el.

Moromete se uită și el la poartă, dar nu înțelese. Preotul și învățătorul se opriseră într-adevăr în dreptul casei lui, dar ce căutau ei la el, pentru ce se

opriseră? Se ridică de pe prispă și rămase în picioare.

– Plecăciune, părinte! spuse el cu pălăria în cap. Bună ziua, domnule învățător! Mă căutați pe mine?

– Tată, du-te la poartă, ce mai stai? șopti Ilinca din odaie, închizând fereastra. Aoleo, uite cum stă și se uită!

– Dă în câini, Moromete! zise părintele și intră în curte însoțit de învățător.

Mama dormea ostenită în odaie. Se trezi și când văzu pe fereastră apropiindu-se de prispa casei pe părintele Provinceanu, se pierdu cu totul și ceru fetei să-i dea fusta și bluza cu care se ducea la biserică. Ilinca săltă capacul lăzii și i le aruncă, iar mama și le trase pe ea cât ai clipi din ochi. Era aprinsă la față de tulburare și parcă îi tremurau mâinile.

– Ei, ho, că n-o să intre în casă! o liniști fata.

– Taci din gură, așterne velința aia nouă pe pat.

Niculae intră și el în casă și sări în dreptul geamului unde se piti să poată auzi totul fără să fie văzut.

– Ce s-a întâmplat, mamă? Ce caută la noi? întrebă Ilinca.

– Nu știu, de unde să știu eu? minți mama. Niculae, fugi de acolo, nu ți-e rușine?

Afară, Moromete tot nu se dumirea. Îi ținea pe musafiri în picioare lângă prispă. Învățătorul se supără și îl luă peste picior.

– De ce nu ne dai ceva să ședem, Moromete? Sau te-am deranjat?

– Aoleo! se scuză Moromete tresărind. Pofțiți în casă! Pofțiți!

– Lasă, nu mai poftim, stăm pe prispă, zise învățătorul cu același glas.

Arăta pentru gazdă un dispreț pe care înadins nu-l ascundea. Nici măcar nu se uita la el, îi vorbea uitându-se în altă parte, iar când Ilinca aduse din casă două căpătâie înflorate și le puse pe prispă, învățătorul refuză la fel de nepoliticos, spunând să i se dea mai bine un scaun. Zăpăcită și roșie de rușine, fata aduse un scăunel din acelea cât șchioapa (altele nu aveau) și învățătorul se urcă pe prispă și se așeză pe el țărânește. Preotul ceru și el un astfel de scaun, peste care însă puse căpătâiul înflorat, să-i fie moale.

– Unde e băiatul? întrebă învățătorul.

Niculae se înfățișă în pragul prispei dar nu se apropie, rămase acolo tulburat, cu capul lui mare și cu izmenele cu un crac mai lung și cu unul mai scurt.

– Mai ești bolnav? îl întrebă învățătorul.

– Nu mai sunt.

– De ce ții băiatul bolnav, nea Ilie? îl întrebă învățătorul pe Moromete fără respect. Sau crezi că frigurile nu înseamnă boală? Păi dumneata știi că de friguri poți să mori? Sau unde dumneata ești sănătos, puțin îți mai pasă de copil?! Nea Ilie, reluă învățătorul, strâmbându-și buzele și clătinând din cap fără considerație, am venit la dumneata fiindcă mi-a spus părintele, dar să știi că n-aș fi venit! Du-te, Moromete, se adresă apoi lui Niculae, făcându-i semn cu capul. Să stăm nițel de vorbă cu tac-tău.

Niculae pieri după colțul casei. Nu mai avea nici o îndoială: învățătorul avea ceva în felul lui de a fi care te făcea să înțelegi că știe el lucruri pe care când i le va spune lui taică-său, acesta va rămâne mut și nu va mai putea decât să zică: „Bine, domnule învățător, dacă așa stau lucrurile, văd și eu că n-am nici o ieșire și că trebuie să-l dau pe băiat la școală.“ Și Niculae era atât de convins că așa are să se întâmple totul, că o luă încet spre grădină să se culce sub dud și să trăiască singur bucuria acestor clipe hotărâtoare.

El se înșela însă. Învățătorul avea acea înfățișare a cuiva care știe că întreprinde ceva zadarnic; dacă ținea totuși să-i spună omului ce credea, o făcea în nădejdea că poate va fi totuși înțeles și atunci, cine știe, spusele lui vor pătrunde prin carapacea groasă pe care orice țăran o are, oricât ar fi de deștept, peste creierul lui.

Preotul însă era mai încrezător și-i arăta lui Moromete mai multă considerație.

– De ce te-ai lăsat de politică, Moromete? întrebă el parcă încântat că Moromete făcuse această ispravă. Taman acum când a început mie să-mi placă, nu-ți mai place dumitale.

– Nu m-am lăsat deloc, sfinția-ta, răspunse Moromete. Îi dau înainte!

– Atunci să te văd, ai să vii la întrunire?

– Care întrunire?

– Poimâne seară la Aristide, la bancă. Vine prefectul! „Îl fac pe Moromete ajutor de primar“, spunea Aristide azi-dimineață.

Moromete întoarse privirea să vadă dacă preotul nu glumește. Nu glumea deloc.

– Altă treabă n-am eu acum, părinte, decât să fac politică cu Aristide! spuse Moromete enervat brusc.

Și preotul începu să râdă:

– Păi ziceai că îi dai înainte!

– Îi dau eu, dar... spuse Moromete și nu-și termină gândul, se supără parcă și mai rău și-și plecă fruntea. Sunt plin de datorii, părinte, continuă

apoi după câteva clipe, ridicându-și din nou fruntea. Am făcut și eu câteva boabe de grâu și mă gândesc cum să fac să-mi rămână și mie să am de pâine.

– Lasă, nu te mai plânge cu cinci sute de duble de grâu, zise preotul, și Moromete îi aruncă o privire bănuitoare, întrebându-se de unde știe popa cât grâu a făcut el.

Îi trecu prin cap că popa a auzit că are grâu mult și că a venit după căpătat pentru biserică. Se știa că părintele Provinceanu avea de gând să strângă de la oameni să zugrăvească biserica, dar celălalt paroh strângea și el pentru biserica lui care era neterminată și oamenii nu vroiau să dea pentru două biserici.

– Păi, mai am altceva afară de dublele alea? zise Moromete cu un glas care dădea de înțeles că dacă părintele nu avea grâu, în schimb avea leafă și leturghii la biserică.

– Nu te speria, că nu ți le ia nimeni, spuse învățătorul ghicindu-i gândul. Uite de ce am venit, nea Ilie...

Moromete asculta jupuind un ziar împăturit să-și facă foiță pentru țigare.

Învățătorul vorbi timp de câteva minute și spuse că nu se poate ca un băiat așa cum avea Moromete să nu urmeze mai departe o școală superioară. Nu luă în seamă nici un fel de împotrivire. Datorii a avut Moromete o viață întreagă și va avea o viață întreagă. Nedându-l pe băiat mai departe la școală, nu va scăpa de datorii, dar de nenorocit îl va nenoroci; băiatului îi place cartea și va suferi cât va trăi din pricina asta, n-o să fie niciodată om întreg dacă rămâne aci în sat. Asta s-o știe de la el, de la învățător, care îl cunoaște pe băiat de patru ani!

– Dă-ți băiatul la școală, nea Ilie! porunci învățătorul cu un glas a cărui tărie îl făcu pe Moromete să tresară cu putere. Nu e băiatul meu, e al dumitale. Are frați, surori! Să-l ajute! Și dacă îl dai la școală, n-o să mai aibă el nevoie de pământ, și rămâne fraților și surorilor partea lui de pământ. Și dacă frații și surorile nu vor să-l ajute, vinde partea lui de pământ!

Învățătorul se opri și urmară câteva clipe de tăcere. Atunci începu să vorbească preotul. El atrase atenția că învățătorul n-are nici un interes în chestia asta, dar își da seama că trebuie să-și facă datoria și să spună părinților care e soarta care îl așteaptă pe băiat. După care preotul începu să dezvolte ideea învățătorului (de fapt a mamei) că adică băiatul nu e bun de muncă și că s-ar putea să moară dacă îl mai ține aici.

Moromete tăcea mereu și continuă să tacă și după ce preotul se opri. Se vedea că e cu totul copleșit de întâmplare. Niciodată n-ar fi bănuț cã fiul său putea fi ceea ce spunea învățătorul că este. Pe neașteptate, ceva nou, asemănător unei legi neîndurătoare, se ridică în fața lui și îi porunceă: trebuie să faci acest lucru!

Învățătorul rupse tăcerea:

– Hai să mergem, părinte! și Moromete, la auzul acestui glas, se zăpăci și se ridică în picioare.

– Domnule învățător, stai puțin... păi... problema asta... care școală și cum să fac eu să...

– Te învăț eu ce să faci, nea Ilie, îl asigură învățătorul cu un glas mai binevoitor. Fă dumneata rost de bani și te învăț eu ce trebuia făcut. Bună seara!

Ceea ce se mai petrecu nu dură mult. Ilinca auzise totul din casă, văzuse zăpăceala tatălui ei și cum rostise el cuvintele din care se înțelegea că învățătorul și preotul biruiseră și, fără să spună vreun cuvânt, ieși afară și se întoarse repede cu soră-sa mai mare. Moromete intră în odaie, își desfăcu brațele și rămase așa, nemișcat, în formă de cruce, cu înfățișarea celui care n-are putere să se împotrivească soartei. Urmă o luptă scurtă și îndârjită, cu zvârcoliri neputincioase din partea fetelor.

– Eu sunt stăpână! puse mama capăt strigătelor și amenințărilor cu care fetele încercau s-o sperie. Nu vreți să-l ajutați, vând partea lui de pământ și am terminat socoteala. Alegeți, una din două.

În grădină, Niculae citea întins pe burtă și era atât de absorbit încât abia când amurgul îl împiedică să mai citească, își aduse aminte că acolo pe prispă soarta lui s-a hotărât de mult. Sări în picioare și, alergând în casă, nimeri tocmai la sfârșit, când surorile, tăcute și întunecate la față, ieșeau să aprindă focul.

– Mamă!? strigă.

– Taci din gură! porunci mama cu blândețe. Poartă-te bine cu tat-tău și fetele...

XIV

Așteptând vânzarea grâului, Paraschiv și Nilă îngrășau caii. Se duceau la câmp și îi băgau în porumb, îi lăsau să jefuiască știuleții încă cruzi. Nilă nu zicea nimic, dar ceva dintr-însul se revolta totuși când îl găsea pe fratele său dormind, iar mai încolo caii prăpădind firele negre ale porumbului.

– Și ce-o să facem, bă, noi la București? îl întrebă el pe Paraschiv într-o zi, încrețindu-și în sus, a nedumerire, fruntea lui lată și groasă.

– Cum ce-o să facem? Îți spun eu ce-o să facem! răspunse Paraschiv mirat că Nilă nu înțelese până acum ce aveau să facă ei la București.

Întâi și întâi se vor întâlni cu Achim și vor împărți banii pe care îi făcuse cu oile. Cu banii de la Achim, cu banii care aveau să-i primească de la tatăl lor din vânzarea grâului (Moromete nu le spusese că le destinase lor banii pe care îi aștepta de la Achim și că nu le va da nimic din vânzarea grâului), cu banii aceștia, continuase Paraschiv, aveau să cumpere un camion și să închirieze o casă cu grajd la marginea Bucureștiului, cum văzuse el la manutanța armatei când fusese militar. Știa Nilă că având cai buni (așa cum erau ai lor) și având un camion, puteau să câștige la București o grămadă de bani? Nu știa! Ei, atunci să afle! Și știa Nilă că apoi, strângând iar o sumă de bani, puteau mai pe urmă să închirieze o baracă la Obor, sau la Rond, sau la Piața Mare și că având „transport propriu“ puteau face comerț cu cereale și alimente?! Nu știa. Ei, păi dacă nu știa, atunci de ce vorbea?

– Eu am fost, în armată, magazioner! explică Paraschiv supărat că Nilă uita acest lucru (în general Nilă uita mereu că Paraschiv nu era ca Nilă, să stea mereu cu capul în jos, cu fruntea încrețită și să nu înțeleagă nimic!). Prin mâna mea treceau mii de kilograme de arpacaș și de untdelemn și de vite tăiate, eu mergeam în oraș și achiziționam, continuă Paraschiv să-i explice.

Stăteau pe miriște, la umbra căruței, și coceau porumb. Nilă cu pleoapele peste ochi, mesteca rar, parcă în neștire și asculta.

– Când venea majurul batalionului, poftim, dom' majur, bonurile și se uita majurul și cântărea. Dar îmi ieșea? Păi sigur că îmi ieșea, fiindcă majurul, după ce făceam predarea, poftim, dom' majur, trei sute de lei, patru sute de lei, cinci sute de lei. De ce? Pentru că socoteam la scăzământ și putea să vie el mama intendenței, că socoteala ieșea așa cum o făceam eu. Și nu era numai scăzământul, pentru că, bă, pe mă-ta, Vasile, carnea asta nu face zece lei, dă-mi-o cu șapte lei, că dacă nu, iau de la altul. Îl

convingeam? Păi sigur că nu-i convenea și mi-o dădea cu șapte lei, dar pe bon cât puneam? Cât puneam, mă, Nilă?

– De unde să știu eu cât puneai? răspunse Nilă tot așa, mestecând în neștire porumbul copt pe care îl mânca.

– Cum de unde să știi? Păi dacă prețul aprobat de intendență era zece lei și eu luam carnea cu șapte lei, cât puneam pe bon?

Nilă își închipuia că e vorba de o socoteală complicată de cifre, care ținea de știința de a fi magazioner, știință care dacă nu era învățată, n-aveai cum pricepe cât punea Paraschiv pe bon, și nicidecum că era vorba de hoție, încât rămase cu fața vinovată sub privirea întrebătoare a fratelui său. Paraschiv însă crezu că el a înțeles și dădu din cap cu reproș, adică să poftească acum Nilă să mai aibă îndoieli în ce privește priceperea lui Paraschiv în afaceri.

– Să mă văd eu la București, că nu mi-e frică mie... mai spuse Paraschiv și mușcă vârtos dintr-un porumb. Cu gura plină, el continuă apoi să-i explice amănunțit și alte secrete ale comerțului.

Nilă nu dădea însă nici un semn de entuziasm și nici măcar de acceptare înțeleasă a planurilor pe care le făcea fratele său. El continua să nu înțeleagă ceva și Paraschiv știa care era acel ceva: în primul rând Nilă nu înțelegea pentru ce toate acestea trebuiau făcute pornind de la furatul oilor și cailor familiei. Altfel nu se putea? Paraschiv însă obosise să-i tot explice că altfel nu se putea și nu-i explică nici acum. În al doilea rând Nilă nu înțelegea pur și simplu ce însemna din punctul de vedere al legăturii lor cu familia ceea ce aveau ei de gând să facă; rupeau cu ea, fugeau, n-aveau să se mai întoarcă niciodată îndărăt, păraseau satul definitiv? Aici problema era ceva mai neclară și Paraschiv spuse ce gândea el.

– După ce ne ridicăm case în București, ne însurăm, bă, Nilă, și atunci venim în sat coala cu nevestele: „Ne-am însurat, dă-ne partea noastră de pământ“, o să-i spunem tatii și vindem pământul și cu banii deschidem prăvălii.

– Vezi să nu-ți dea tata pământ! mormăi în sfârșit Nilă, aruncând coceanul în foc.

– De ce să nu-mi dea pământ! Să îndrăznească să nu-mi dea pământ! zise Paraschiv amenințător. Crezi că mai merge așa?

Nilă nu arăta că are de gând să mai spună ceva, și Paraschiv, posomorât, nu mai zise nici el nimic, rumegă timp îndelungat din cotoalanul copt pe care îl ținea în mână. La urma urmei, dacă Nilă nu înțelegea, treaba lui. Până la

urmă, dacă o fi și-o fi, poate chiar să nici nu mai meargă. Numai să nu spună, că atunci e rău. Dacă ar ști că spune, ar încăleca chiar acum pe cai și ar pleca. Ar pierde banii pe grâu, dar n-ar pierde caii. Fără cai și fără bani, numai cu cât avea Achim, ar fi fost aproape cu neputință să încropească ceva în București.

– Și ce face tata aici cu banca, bă, Paraschive? Că el așteaptă să-i trimită Achim bani, mai spuse Nilă într-un târziu.

– Cum ce face cu banca? Dar grâul?! se miră Paraschiv. Treaba lui, să vândă din grâu și să plătească.

– Și fonciirea?

– Fonciirea?! Lasă să le ia țoalele din casă, răspunse Paraschiv cu satisfacție. Au făcut covoare din lâna oilor și eu nici o pereche de ciorapi nu mi-am făcut. Să nu creadă Tita și Ilinca că eu sunt prost!

Seara se duseră pe la tușa lor, care îi primi cu gura pungă de satisfacție. Aflase ceva și știa dinainte că acest ceva când are să li-l spună nepoților, aceștia au să sară în sus.

– Veniți încoace că am să vă spun ceva. Vino încoace, Nilă, prostule, că eu când îți spuneam ziceai că așa și pe dincolo. Auziți voi? Vor să-l facă boier pe ăla micu. Auzi, Paraschive?

– Pe cine să facă boier?

– Pe ăla micu, pe zgâamboiatu ăla de Niculae. Mă-sa vrea să-l dea la școală! Și l-a pus pe tat-tău la cale. Voi nu știți nimic, degeaba stați cu ei în casă.

– Fuși d-aici, ga Mario! zise Paraschiv care știa că tatăl său nu dăduse nici un semn că s-ar gândi să-l dea pe Niculae la școală. Cine ți-a spus ție că vrea să-l dea?

– A venit popa Petre și cu un învățător, acum o săptămână, la ei acasă! Mi-a spus mie Marița lui Udubească! Dar nu știa nici ea de ce și am aflat. S-a lăudat Niculae la alde fata aia a lui Boțoghină, cu care e într-o clasă, și aia a spus mă-sii și mă-sa a spus ăsteia a lui Șutică, care are și ea un băiat într-o clasă cu Niculae. „Mario, zice asta a lui Șutică, de unde are bia, frate-tău Ilie, bani să-l dea pe Niculae la școală?”

– Fugi d-aci, ga Mario, s-a lăudat Niculae la fata aia, se îndoi Paraschiv mai departe.

– Așa am zis și eu, dar ce, crezi că nu l-am întrebat pe popa? L-am întrebat, na! M-am dus să mă spovedesc și l-am întrebat, răspunse Guica triumfătoare. „Părinte, zic, am și eu un nepot și aș vrea să se ducă și el la o

școală, dar nu vrea alde ta-său.“ „Cum nu vrea? zice. Când am vorbit eu cu el, a spus că vrea.“ Ei?! exclamă Guica vârându-și fruntea sub fețele înțepenite ale nepoților. Ați văzut? Ai văzut, Nilă, unde o să se ducă grăușorul vostru?

– Vezi, bă?! exclamă și Paraschiv, uitându-se înfuriat la fratele său. Ei-he! exclamă apoi amenințător și se ridică de pe pat. Să prind eu pe cineva că dă vreun bob de grâu fără știrea mea.

Dar Guica îi potoli repede mânia, spunându-i că nu e bine să arate că știi despre ce e vorba. Interesul lor e să pună mâna pe bani, nu să-i lase pe-ai lor cu podul plin de grâu!

– Lasă-l pe tat-tău să vândă, și într-o noapte... puneți mâna pe bani și fugiți. Tot eu să vă învăț?! ■

XV

Pe la începutul lui august, într-o după-amiază, Anghelina lui Boțoghină stătea în mica ei bătătură și trăgea pe războiul de țesut niște urzeală de cânepă. Vatică o ajuta să învâртеască sulul, iar Irina ședea ca greutate pe scara de la pod de care se lega de obicei urzeala de țesut.

– Aștează! strigă cineva la poartă, adică „așa să vă ajute Dumnezeu“ și Anghelina răspunse fără să se uite:

– Mulțumim dumitale!

– O scrisoare! strigă atunci omul din drum. Fetița țâșni de pe scară și alergă cu toate puterile spre poartă.

Era o scrisoare de la Boțoghină.

Mama și copiii lăsară războiul. Tatăl scria că o duce bine, s-a făcut sănătos și în curând avea să se întoarcă acasă. Îi era dor de copii. Era îngrijorat ce-au făcut ei cu seceratul și cum s-au descurcat la arie cu ceata. Spunea că arată zdravăn, a făcut o ceafă de boier. Povestea despre doctori și spunea de unul care a zis că de o boală trebuie să și vrei să te vindeci, că altfel nu faci nimic chiar dacă cheltui o groază de bani și iai la doctorii toată ziua. Cât a stat la spital, mai spunea el, erau și zile când se întorcea pe-o parte și pe-alta. Se gândea la pământ, că a mai rămas doar cu jumătate; îi era milă mai ales de Irina, ce-o să se facă ea când o fi mare și a întrebat pe o soră de acolo care îl îngrijea dacă fata lui n-ar putea și ea să intre într-un spital și să ia și ea leafă? Sora a răspuns că se poate, mai ales dacă fata a fost premiantă la școală și că în privința cheltuielii nu e cine știe ce. I-a dat

o adresă la București, unde să se ducă după ce iese din spital, să vorbească cu cineva de acolo, o rudă de-a ei, și să-i spună cum să facă.

Fetița citea și chipul îi înflorise de fericire. Mama o domoli, spunând că unde să se ducă ea așa mică, dar Vatică îi ținu parte, spunând că nu e așa mică, e măgăreață mare, pleacă pe treisprezece ani. „Săracul Vatică, gândi mama, ar vrea să rămână singur pe cele patru pogoane“.

– Treceți la război, spuse ea oftând. Irinico, treci pe scară!

De atâtea nopți cât suferise, scrisoarea bărbatului o făcuse să uite totul. Sărăciseră, dar erau sănătoși. Cumplit lucru să sărăcești, era adevărat: să te uiți că nu ai, să-ți dai seama că nici nu poți avea și să fii silit să înduri fără nici o speranță; dar ce-ar fi putut face? Să fi furat? Să nu fi vândut din pământ? Mai bine moartea decât pământul? Nu, au să se descurce, alții au ajuns și mai rău. Și apoi, d-aici înainte el n-avea să mai muncească așa cum muncise, mereu cu gândul și cu spaima la pământ. Grija l-a îmbolnăvit. Acum grija asta nu mai era și nici fonciire mare nu mai aveau de plătit. Și dacă n-o să le ajungă să aibă ce mânca, dacă are să fie rău de tot, au să lase mândria la o parte și au să mai muncească și pe la alții. La urma-urmei tot muncă e și oamenii sunt oameni, chiar dacă unul e sărac și altul bogat.

Astfel gândea ea: nu muncise niciodată la alții și nu știa ce înseamnă acest lucru.

O săptămână mai târziu primi și muierea lui Țugurlan vești de la bărbatul ei, dar nu prin poștă, ci prin cineva dintr-un sat vecin, un soldat care se liberase din armată și care făcuse parte din corpul de gardă al penitenciarului Jilava.

Ion al lui Miai era în curte și văzând străinul avu bănuiala că trebuie să fie în legătură cu vecinul și prietenul său Țugurlan și nu șovăi să afle ce putea fi.

O dată cu el intrară și câteva muieri, care, tot așa, avură și ele aceeași bănuială. Ceea ce auziră semăna a poveste. Judecata lui Țugurlan nu ținuse mult. Ajuns la închisoare el se pregătise dinainte pentru ceea ce știa toată lumea că e o închisoare, adică o încăpere cu pereți întunecoși unde erai băgat și niște oameni înfricoșători la vedere care te păzeau și erau gata să te împuște dacă ai fi încercat să fugi.

– Așa mi-a spus el că credea, preciza fostul soldat având un aer vesel, lucru care i se păru atât nevastei lui Țugurlan cât și lui Ion al lui Miai și celorlalte muieri de neînțelese, și chiar straniu.

– Și nu era așa? întreabă Ion al lui Miai buimac.

– Nu e chiar așa, nu e dracu chiar atât de negru, spuse omul. Adică e rău, ferească Dumnezeu să ajungi la pușcărie, o întoarse el clătinând din cap într-un fel care voia să spună că nu trebuie înțeles greșit. Dar, adăugă el din nou, sunt unii care stau acolo pe viață și trăiesc!

– Ce trai o fi ăla-a! se strâmbă Ion al lui Miai nemaîntelegând nimic.

– Ioane, biată Țugurlănoaia arde sufletul în ea să afle ce-o fi cu rumânul ei și tu... Lasă omul să-i spuie, se supără una din muieri.

– Asta mi-a spus să spun acasă, reluă fostul soldat adresându-se muierii lui Țugurlan. „Spune-i muierii mele, zice, că e ca la cazarmă, dar că în loc de instrucție, dăm cu târnăcopul. Tot așa, păduchi, goarnă, santinele și mâncare proastă.“ Când a venit el acolo, începu fostul soldat să povestească, eu eram în schimb, era într-o duminică dimineață. Când vine unul nou se strâng ceilalți pe el și-l întreabă la câți ani e condamnat, de unde e și pe cine a omorât. Au râs de el când au auzit că numai dintr-atâta l-au condamnat. Stătea el cam retras și când s-a adus mâncarea a început să mănânce. Îi era foame. Numai că n-a luat el nici de două ori și îl văz că lasă lingura și se uită la mine. „Ehe, tată, zic eu în gând, asta e pușcăria! Dacă n-ai bani să-ți mai cumperi de-ale mâncării, te prăpădești.“ Vreo săptămână eu am escortat pe urmă niște civili la Curtea Marțială și când m-am întors, zic, ia să vedem ce-o mai fi făcând vecinul meu de sat? Stătea tot așa retras. „Camarade, zice, de unde ești?“ „Lasă vorba!“ zic (că n-avem voie să vorbim cu deținuții), dar el nu se sperie și îmi spune că e dintr-un sat vecin cu al meu (nu știu cine i-o fi spus!). „Să fii sănătos“, zic și nu m-am mai uitat la el. Erau unii soldați care îi cunoșteau mai bine, le aduceau băutură și fel de fel; aveau afacerile lor, dracu să-i ia. Eu am fost transferat de la Compania administrația financiară și nu prea cunoșteam serviciul penitenciar.

Fostul soldat se opri din povestit și rămase câteva clipe gânditor, apoi își ridică privirea către muiera lui Țugurlan și-i ceru o cană cu apă.

– În seara aia i-am spus bărbatului dumitale dacă vrea să scrie vreo scrisoare acasă, continuă el, după ce bău apa. Dar n-am apucat s-o iau, fiindcă am fost chemat la companie și nu m-am mai întors la penitenciar. Dar am vorbit cu el în seara aia și m-a rugat să-ți spun să nu-i duci grijă. Doi ani trec ca două zile și o să se întoarcă sănătos. Spunea că să te duci pe la cumnatu Grigore, parcă așa a spus, și să te rogi de el să vie cu matale la București, că vrea să te vadă.

– Păi se poate? tresări nevasta lui Țugurlan și privirea ei lărgită de suferință se opri pe chipul tânărului.

– Se poate, spuse acesta, dar trebuie să fii acolo joia, că numai joia poți să-l vezi.

Se făcu tăcere. Nevasta lui Țugurlan stătea dreaptă cu privirea pierdută în depărtări. Pe obrazul ei nemișcat începură să alunece lacrimi mari. Dar ea parcă nu știa de ele, se uita mereu în gol, cu răbdare și nădejde, așa cum se uitase mereu toată viața.

Întru târziu o întrebare apăru parcă în privirea și pe trăsăturile ei. Era parcă o îngrijorare.

– Și numai atât ți-a spus? zise ea apoi.

Ar fi vrut să întrebe: omul ei nu se schimbase? Tot așa curat rămăsese, cum îl știa ea? Pușcăria nu-l speriasse și nu cumva uitase ce fel de om fusese?

– Ce să-mi spună? întrebă fostul soldat.

– Știu și eu? Nu arăta speriat?

– Speriat? Hm! avea niște ochi cu care parcă te apăsa.

– Slăbit nu era?

– Nu era neam! Adică, ce să spun, gras nu era, dar nici nu-i ieșeau ochii din cap de foame, ca la alții. Știa să rabde, alții de foame se făceau ca animalele. El nu! Arăta bine! Păi de-aia mi-a și plăcut de el și am venit să-ți spun. Că altfel, câți nu sunt care îți cer fel de fel de servicii.

– Of, Doamne, șopti tânăra muiere luptându-se cu greu să înfrângă încordarea care i se urcase în gât. Câte mai trebuie să pătimim! Taman în ultima vreme începuse și el să se împace cu lumea și taman acum a pățit-o. Dar bine că zici că se ține tare și nu și-a plecat genunchii. Că nu e nimic mai rău decât să suferi degeaba. Ți-o fi foame, se adresă apoi fostului soldat. Ai venit pe drum și e departe de la Tătăraști până aici.

În aceste zile Birică și Polina primiră și ei o veste. Le-o adusesse la poartă șeful de post.

Birică Ion era citat la judecătoria de ocol să se prezinte la data de 2 septembrie, în calitate de inculpat în procesul de furt săvârșit asupra domnului Țudor Bălosu. Agenții forței publice erau obligați să ducă la îndeplinire numita citație.

Șeful de post îl puse pe Birică să semneze și vru să afle și despre ce furt e vorba, dar Birică nu-i dădu nici o lămurire. Vestea îl lua pe neașteptate.

După bătaia de pe miriște, nu se mai întâmplase nimic. Birică socotise că, din pământul tatălui ei, Polina avea dreptul la cel puțin cinci pogoane de pământ, nu socotise pe cele patru de pădure și tot atâtea de vie, și nici pe cele cumpărate de curând de la Boțoghină și Traian Pisică; de fapt socrul său avea vreo patruzeci de pogoane de pământ care dacă ar fi fost împărțite la toți membrii familiei, cum se făcea de obicei ca să se afle zestrea de drept a unei fete, ar fi însemnat să i se cuvină Polinei cel puțin opt pogoane, dar Birică spusese că un tată are dreptul să dea unuia mai mult și altuia mai puțin; cinci pogoane erau deci atât cât un tată părtinitor și nedrept putea să dea, mai ales că nici vite, nici unelte și nici altceva nu luaseră, și Polina spusese și ea la fel, și măsuraseră și seceraseră prin urmare cinci pogoane de grâu. Tudor Bălosu nu mai suflase un cuvânt, îi lăsase să secere, să care grâu la arie, să treiere și să-l ducă acasă. Iată însă că îi dăduse în judecată.

Polina era în mijlocul bătăturii cu cumnatele ei, cu mâinile și picioarele pline de pământ, făcea chirpici pentru casă. Se apucaseră de ea îndată după treieriș, cumpărând totul pe grâu, prin schimb direct, atâtea duble pentru salcâmi de fundament, atâtea pentru șindrila și metri cubi de blană – metri cubi și șindrila le luase Birică făcând două drumuri la munte – iar tâmplarului, căruia îi comandaseră uși și ferestre, îi plătiseră tot cu grâu. Polina se apropie și, ferindu-și brațele pline de pământ până peste coate, întinse capul alături de umerii bărbatului ei și ceru să vadă și ea hârtia. O citi și rămase câteva clipe nemișcată. Se uitară unul la altul în tăcere.

– Hm! făcu după aceea Polina. Ce zici, Birică?

– Ce să zic! O să ne condamne să-i dăm grâul îndărăt, să plătim cheltuielile de judecată și dacă vrea tat-tău, se poate să iau și câteva luni de pușcărie.

– Când zice că e procesul? întrebă Polina.

– Peste două săptămâni, la 2 septembrie.

Polina se uită iar la bărbatul ei și încetul cu încetul ochii ei care erau atât de catifelați și de frumoși se micșorară și căpătară culoarea oțelului clătină din cap cu îndoială: nu credea că la data aceea de 2 septembrie tatăl ei se va prezenta la proces. Birică clătină și el din cap. Ce voia să spună? La ce se gândea?

– Nu, șopti Birică gânditor, înțelegând că soția lui îi dă toată libertatea să ia orice fel de măsuri împotriva tatălui ei. Nu, să mergem întâi la proces, să vedem ce face, mai spuse el.

Ea își aplecă fruntea: avea dreptate omul ei, trebuia văzut... Nu se putea spune că tatăl ei nu avusese prilejul să-și dea seama cât de hotărâtă era ea și bărbatul ei să câștige această luptă. Dacă la proces el avea să îndrăznească să meargă mai departe, însemna că încă nu-și dădea seama cu cine avea de-a face.

Polina gândea că nu mai târziu decât a doua zi după proces, el avea să afle o dată pentru totdeauna ce fel de fiică și ginere avea. Se duse liniștită la cumnatele ei să facă mai departe chirpici pentru casă. Cumnatele auziseră totul și nu întrebară nimic. În dimineața aceea a secerișului înțeleseseră toți că Polinei lui Bălosu nici prin gând nu-i trece să-și lase bărbatul din pricină că tatăl ei nu vrea să-i dea zestre și de atunci începuseră să țină la ea. Era rău că Birică se bătuse cu ai ei pe miriște, dar era drept; Birică nu vroia să se îmbogățească din averea socrului; cerea cinci pogoane de pământ, dreptul cât de cât al Polinei; și dacă acum venise citație pentru proces, rușinea era pentru Bălosu și familia lui, nu pentru Birică.

XVI

– Ei, Niculae, hai acum cu mine să vedem dacă poți să mergi la școală sau nu. E nenorocire, Niculae! Am crezut că, hai, că n-o fi el prețul grâului ca acum un an, că piața mai scade când se face grâu mult, dar să scadă el la jumătate, asta n-ași fi crezut niciodată că o să se întâmple. Sui-te sus și fă-ți cruce. Dacă ne întoarcem cu grâul îndărăt, n-am ce să-ți mai fac, sărac de sufletul tău!

Moromete încărcase căruța cu grâu și se ducea să încerce piața de la Pitești. La gară, la obor și la oborul mare din Costești fusese lumea ailaltă, nu mai avea nevoie să se ducă și el. Era de dimineață. Niculae se urcă în căruță peste cergă, deasupra grâului și, de înfigurat și înspăimântat ce era, i se auzeau dinții clănțănind în gură.

Nenorocirea de care pomenea Moromete amenințase tot timpul satul. Cu toate că trecuse mai bine de o lună de zile de la treieriș, prețul grâului rămânea mereu același ca la început, adică scăzut la jumătate față de anul care trecuse. Cu toate că Moromete auzise mereu și văzuse și cu ochii lui cum oamenii, neliniștiți și furioși, se întorceau cu căruțele cu grâu îndărăt, el nu luase în seamă amenințarea, nu crezuse în ea nici o clipă. Își spunea – și avea dreptate – că fiind grâu mult, oamenii se repeziseră prea fără socoteală cu căruțele în oboare și firește că negustorii știuseră să-i

primească cum se cuvine. Dar timpul trecea și dubla de grâu nu urca nici măcar cu cincizeci de bani.

Nevenindu-i însă să creadă, și cum septembrie se apropia și Niculae trebuia să plece, Moromete încarcă șaptezeci de duble în căruță și plecă spre Pitești, o piață mai îndepărtată, al cărei preț se zicea că era mai bun. Trebuia să vândă negreșit, nu mai putea aștepta.

Plecaseră de dimineață de tot și soarele răsări târziu în urma lor. Moromete ținea hățurile în mână, îndemna caii fără încetare și timp de câteva ceasuri, trecând peste poduri și bariere, prin sate și păduri, urcând și coborând vâlcele, el nu scoase nici un cuvânt, nici o exclamație, nici măcar atunci când ar fi fost trebuincios pentru cai; încorda doar brațul și ridicând biciul lovea îndesat; odihniți și grași, caii duceau la trap căruța încărcată, sforăiau și scuturau din cap.

Soarele răsărit îl lumina și îl încălzea pe Moromete din spate, dar el nu-l simți și nu-i văzu lumina. Nu văzu nici oamenii de pe drum și nici casele-pe lângă care treceau. Cu această grabă și cu această orbire încerca să fugă el de un gând care îl urmărea: ce va face dacă la Pitești va fi aceeași piață? Niculae stătea și el în căruță la fel ca și tatăl său, mut, nemișcat, în prada aceleiași așteptări încordate...

Multă vreme nu văzură nici unul căruțele cu care se întâlneau.

Aceste căruțe semănau într-un fel izbitor cu a lor, adică aveau aceeași cergă de cânepă pe deasupra acoperind ceva. Dar, deodată, Moromete le văzu și trase de hățuri.

– O, hooo!... exclamă cu tot pieptul, mai lung și mai tare decât era nevoie și, deși caii se opriseră, mai adăuga încă: Ho! Ho! Se răsuci apoi cu tot trupul și strigă în urmă: „Bă, rumânilor!“

– Ce este, măi tăticle?

– Ia opriți nițel.

Era un șir întreg de căruțe și se opriră uimiți la auzul acelui glas încordat care voia parcă să le dezvăluie o taină.

– De unde veniți, mă, voi? fură întrebați cu același glas.

– De la Pitești, tăticle, răspunseră câțiva deodată.

– Cu ce sunteți?

– Cu grâu.

– Și unde vă duceți?

– Acasă.

– De ce?

- E grâu mult.
- Ei, și?
- Nu cumpără nimeni.

Aici întrebările se opriră. Se scurseră câteva clipe și se auzi nesfârșită și uriașă tăcerea câmpiei, apoi sforăi un cal, își aduseră aminte de ei înșiși, și cei cu șirul de care îndemnară vitele să pornească.

– Ce-i facem, Niculae?

– La Pitești, tăticule! porunci și se rugă Niculae și glasul său, arzând ca o flacără, îl răsuci repede pe om cu fața înainte.

Merseră toată noaptea și dormiră cu rândul. Când căruța ajungea la o răspântie de șosele și se întâmpla ca tatăl să doarmă, Niculae îl deștepta să-i arate drumul și tatăl spunea: drept înainte, sau hart caii, sau hăț. Mergeau din ce în ce mai greu, erau din ce în ce mai numeroase dealuri și văi și de la miezul nopții Moromete nu mai dormi.

Dimineața, Niculae se deșteptă ud de rouă. Căruța scârțâia pe o șosea necunoscută, cu pulbere puțină, albă ca sarea pisată, cu pietriș ascuns trosnind mărunț sub șinele roților. Moromete mergea pe jos și ceva din înfățișarea lui și din felul cum mergea cu caii atrase băiatului luarea-aminte.

– Tată, unde suntem?

– Am trecut de Pitești.

– De ce?

– N-avem loc de căruțe.

– Și unde mergem?

– La munte.

– De ce nu m-ai sculat să văd și eu Piteștiul?

– Ai să-l vezi când ne întoarcem. Uite, zise tatăl mergând alături de roată și dezvelind un colț de cergă. Ia și mănâncă.

Lângă pâinea de acasă era un pachetel cu ceva. Băiatul îl desfăcu, și mirosul șuncii afumate făcu nările lui subțiri și străvezii să palpite. Începu să mănânce.

Înainte ca soarele să apună, muntele începu să-și dea de veste apropierea, între sate, șoseaua era mai puțin umblată ca la șes. Din depărtare se făcea simțită răcoarea; privirea obosea, trecând de la un munte la alt munte, de la o râpă prăpăstioasă la un ascuțiș înalt, iar liniștea era aici mai aspră, mai lipsită de taine, ascuțea auzul și întetea bătăile inimii. Niculae băgă de seamă că tatăl său arată schimbat. În afară de faptul că tăcea, fața lui se urâtise, fruntea parcă i se făcuse mai mică, nasul mai mare, părul tuns

scurt se vedea de sub pălărie ca al unui străin... Niculae se simți și el străin în liniștea aceasta străjuită de munți neprietenoși. În curând însă își dădu seama de ce se schimbaseră tatăl său așa: se întâlneau din când în când cu căruțe și văzu cu ce ochi se uita tatăl său la ele. Erau căruțe de-ale lor, de la câmpie, se întorceau acasă goale. Veneau deci de la munte după ce vânduseră grâul. Niculae se uită din nou la tatăl său și se sperie: niciodată până acum nu crezuse că el poate avea o privire atât de turbure și de dușmănoasă.

– Tată! șopti.

– Ce vrei tu?

Niculae simți cum inima i se micșorează.

– Ce vrei? repetă tatăl și se uită înapoi și privirea lui turbure îl zăpăci pe băiat.

Trecură astfel ceasuri lungi. Abia într-un târziu Moromete înfășură capătul hățurilor de vârful loitrei, înfipse biciul în grâu și-și plecă fruntea. Ce se petrecea? îi ura pe cei care cutreieraseră înaintea lui aceste râpe, în căutarea de prețuri mai bune, ca și când dacă aceștia vânduseră n-ar mai fi rămas loc și pentru el. Ce însemna acest lucru?

– Ce e, Niculae, tată? Te doare ceva?

– Nu...

Moromete se întoarse și puse mâna pe piciorul slăbuț al băiatului. Îl strânse ușurel și se uită la fața lui. Cum stătea aplecat spre genunchii băiatului, acesta îi văzu întâi mustățile și se rușina că i se păruse mai înainte că tatăl său era urât. Tatăl său semăna uneori cu Ștefan cel Mare (fără pletele acestuia), iar alteori, când purta căciulă și era supărat, aducea puțin cu Matei Basarab.

– Atunci de ce mă chemași? Ți-e foame? întrebă Moromete.

– Nu...

– Te-ai săturat de mers?

– Nu! protestă Niculae. Tată, de ce nu întrebi pe unul din ăștia care au vândut?...

Moromete își retrase mâna. Copiii pătrund în sufletul unui om repede și necruțător. Abia auzind-l pe băiat își dădu seama Moromete că se ferise să intre în vorbă cu cei care vânduseră. Era furios pe ei, pe graba lor și poate chiar pe norocul lor: dacă ei dăduseră grâul bine, luaseră caimacul și acum poate că și scăzuseră prețurile în urma lor. Opri căruța unuia care se

întorcea gol și îl întrebă până unde s-a dus și cu cât a dat grâul. Omul răspunse că a fost cam departe, dar a dat grâul bine.

– Cu cât?

– Cu șapte lei.

– Ce înseamnă asta? întrebă Moromete.

– Șapte lei peste Pitești.

Moromete întoarse capul înainte și porni caii. Asta însemna bine la omul ăsta? Pentru șapte lei la dublu să bați drumul prin creierii Carpaților?

– Credeai că e mai mult? strigă omul din urmă.

Moromete opri caii.

– Păi eu așa credeam... mărturisi el cu o dezamăgire naivă în glas.

– N-au mocanii bani! explică celălalt. Iarna au ei mai mulți bani.

– Păi poate cineva să păstreze grâul până la iarnă, domnule? protestă Moromete către cel din urmă, ca și când acela ar fi pretins contrariul și din pricina asta se și supără parcă brusc pe el și-i întoarse spatele.

În sfârșit, după două zile și-o noapte, Niculae, recunoscând vechiul fel de a fi al tatălui său, behăi de bucurie ca un ied în aceste locuri necunoscute și se agăță și-l trase fără nici o noimă pe tatăl său de flanelă. Moromete îndemnă caii și râse pe sub mustață.

– Auziși ce zicea ăla?! îl luă apoi martor pe Niculae. Un creștin și el! S-a dus la munte și a dat grâul cu douăzeci și șapte de lei dubla!

– Tată, dacă mocanii nu fac grâu și porumb, de unde au ei bani?

– Păi tu n-ai învățat la geografie? Care sunt bogățiile țării? îl examinează Moromete sever. Ia vezi, că dacă la examen nu ieși bursier, n-am de unde da șapte mii de lei pe an!

Niculae întâi râse, dar apoi începu să-i turuie gura de localități unde se găsesc bogate zăcămintele de fier, aur, sare, aramă, var, aluminiu, cu industriile lor cu tot.

– Oamenii ăștia de pe aici, îl întrerupse Moromete văzând că știe, mai lucrează și în păduri, fac șindrilă din brad, metri cubi de construcție, obezi, fel de fel de putini și butoaie, unii sunt zidari, alții sunt ciobani, au livezi fac țuică, fac drojdie, fac poame și... ghici mai ce? Poșircă, mă, Niculae încheie Moromete cu dispreț binevoitor și Niculae îl trase iar de flanelă.

Când soarele apuse, Moromete îi făcu băiatului o destăinuire: aveau să tragă și să mâie chiar la femeia aceea despre care povestise el acum două ierni, când fusese la munte cu Tudor Bălosu. Își mai aducea aminte?

Numai că Niculae fu cam dezamăgit de felul cum îi primi mocana. De bucuroasă era ea bucuroasă, așa cum povestise tatăl său, dar lui nu i-a plăcut nici pâinea, nici ciorba de fasole și nici mâncarea de prune pe care le-o puse ea pe masă. Pâinea era parcă făcută din uruială, fasolea n-avea nici un gust, iar prunele erau leșinate. Numai Țuica era bună.

A doua zi vândură grâul în sat, iar pe la prânz, împăturind banii și vârându-i la brâu, Moromete oftă cu tristețe și-i spuse băiatului:

– Râdeam de ăla, Niculae, care a dat grâul cu douăzeci și șapte dubla! Noi l-am dat cu douăzeci și șase!

Porniră îndărăt, iarăși tăcuți și tatăl și fiul. Erau însă împăcați și Moromete ajunsese chiar la concluzia că șase lei peste Pitești e un preț destul de bun. Ce puteau face?

La Pitești tatăl arată băiatului orașul și îi arată oborul de cereale. Niculae rămase buimăcit de mulțimea de oameni. Nu se vedea de la o margine la alta, iar înghesuiala căruțelor era de neînchipuit. Cum ele trebuiau să se miște, unele să dea înapoi să iasă, altele să-și facă loc să intre, roțile se atingeau, oiștile intrau una în alta, suslețul uneia strivea capetele boilor din spate... Se auzeau îndemnuri mânioase, alteori cineva răcnea înjurând înspăimântător... Și aceleași cergi de cânepă cenușie, întinse peste căruța plină sau pe fundul gol al căruței zăcând stoarse. Căruțele cu boi erau cele mai liniștite. Fără ele îți trecea prin cap că n-ar avea cine să împiedice o zăpăceală a cailor, o bătălie ca în cărțile de istorie, cu bice în loc de săbii și cu înjurături în loc de strigăte războinice.

Undeva în fund se vedeau magaziile și rampele de descărcare. Agenții caselor de comerț treceau printre căruțe și dădeau bonuri. Purtau pălării albe de paie și pantaloni de asemenea albi. Treceau de la căruță la căruță, vârâu adânc mâna sub cerga țăranului, lăsau să li se scurgă grâul din palmă și strigau: șaptesprezece lei; nouăsprezece cincizeci; douăzeci și foarte rar douăzeci și unu. Acesta era prețul grâului și uneori, la câte o căruță, nu strigau nimic și nu dădeau nici un bon; asta însemna că grâul acela avea prea multe corpuri străine sau că bobul lui era prea sec.

– Se scurge grâul rumânilor, Niculae, se varsă ca apa. De la treierat și până la culesul porumbului tot așa cum vezi... Se varsă sudoarea noastră, se strânge în magazii, Niculae...

Moromete vruse să facă la obor un popas. Apucă însă hățurile și dădu cu biciul în cai; era mânios și multă vreme se uită drept înaintea sa. Ai fi zis că se teme că uitându-se înapoi își va pierde stăpânirea de sine.

În zilele următoare el încercă să mai glumească, să-i spună lui Cocoșilă că a făcut-o fiartă cu grâul („am dat, Cocoșilă, din șaptezeci de duble, treizeci și cinci pe degeaba“, adică numai pe primele treizeci și cinci a luat el cincizeci și doi de lei pe dublă, cum plănuise, dar pe celelalte nu mai luase nimic...), încercă să se amăgească spunându-și că totuși prețurile se vor urca, întârzie ceasuri întregi în poiana ferăriei lui Iocan și toate acestea în speranța că doar-doar va veni cineva sau se va auzi de undeva că se va întâmpla un lucru, o mișcare undeva, sau nu știe ce răsturnare, nu se știe ce lege, care dacă n-ar schimba cu totul situația, în orice caz s-o țină pe loc, să stea pe loc banca, să nu se miște fonciirea, să nu plătească nimic pentru școala lui Niculae și numai negustorii să nu stea pe loc, numai pentru ei să treacă timpul și să-i silească în felul acesta să urce prețurile.

Timpul trecea însă pentru toată lumea și Niculae îi dădu primul de veste că peste trei zile trebuie să plece la Câmpulung pentru examenul de admitere.

Se duse cu Niculae.

Fiindcă tot pleca la munte – Câmpulungul era un oraș de munte – mai încarcă o căruță de grâu și o vându pe drum cu același preț.

Îi mai rămânea astfel în pod jumătate din grâu. Erau totuși în picioare jumătate din speranțe. Fetele se împăcaseră cu gândul de a nu mai pretinde ceva din munca lor (aveau să aibă în schimb partea de pământ a lui Niculae și nu era puțin să te măriți în loc de două pogoane, cu trei), iar Paraschiv și Nilă se arătau și ei parcă mai înțelegători (nu spusese nimic că se cheltuiau bani cu fratele lor vitreg), încât speranțele din pod, așa înjumătățite cum erau, dacă erau amânate până când prețul grâului avea să se ridice, puteau să se împlinească.

XVII

Astfel că datoriile trebuiau amânate și ele; toate datoriile, fiindcă nici una nu putea fi plătită!

Paraschiv, care fusese de față când tatăl său spusese acest lucru, îndată după plecarea lui, îndată chiar după ce căruța se îndepărtă de casă cu Niculae în ea, se adresă Titei rânjind:

– Din gură e lesne să amâi, și e lesne să-l sui pe Niculae în căruță și să-l duci la școală, dar ce-o să te faci când o veni coala banca și fonciirea să dai! Așa, din gură, pot să zic și eu: am zece mii de lei! Dar îi am?

Paraschiv stătea pe prag în locul unde stătea de obicei tatăl său. Fără Moromete, tinda arăta acum parcă goală; nu-i stătea deloc bine lui Paraschiv acolo pe prag. Fiindcă Tita nu răspunse, iar mama intră în odaie ca și când n-ar fi auzit, Paraschiv continuă cu ideea lui, deosebirea dintre a spune din gură și a avea.

– E cel mai lesne! reflectă el. Nu așa, mă, Nilă? Îl luă el martor pe frate-său. Vine colo iarna și n-ai dulamă pe tine și trebuie să ieși să dai caii la apă. Zici din gură: „Ia dă, bă, dulama să mă îmbrac!“ Dar ai dulamă?!

Mamei i se păru că este iarăși vorba de fusta ei pe care și-o făcuse anul trecut din lâna oilor și nu rabdă să nu răspundă:

– Ca să ai dulamă trebuie să torci, zise ea din odaie. Pune mâna pe fus și toarce!

– Știu eu că ți-ar place, dar n-ai găsit prostul ăla, răspunse Paraschiv fără respect. V-ați apucat să-l faceți pe ăla micu boier, dar să vedem ce-o să faceți când o veni colea fonciirea și banca?

– Abia așteptași să plece tat' tu, dar crezi tu că nu se întoarce? zise mama de după ușă cu un glas neliniștit. Fonciirea și banca să le plățiți voi, că de aia i-a dat drumul lui Achim la București. Ce te mai arde și pe tine să te faci boier! Ce te-ai mai face, dacă ai avea cu ce! Te vede Dumnezeu că-l dușmănești pe ăla micu fiindcă învață carte. Pe tine nu te-am dat la școală? De ce n-ai învățat?

– O sută de inși cu carte și nu mă dau pe ei! răspunse Paraschiv cu trufie.

– Vezi-ți de deșteptăciunea ta, lasă-ne pe noi! mai spuse mama și se închină la icoană. Abia termină însă crucile și continuă: Banca să faceți ce știți, fiindcă voi ați fost ăia care nu mai puteați cu gurile căscate după bani.

– Dar lâna de la oi a fost bună! Ehe! amenință Paraschiv cu glas acoperit, vrând pe de o parte să spună că iată cine a trăit și trăiește bine de pe urma băncii, dar lasă că de-aici înainte o să curme el acest trai.

– Ce-ai să faci? Îl sfida mama ieșind în tindă și apoi pe prispă. Uite colo lâna, niște velințe și niște pături, ia-le și sătură-te cu ele! Altceva mai ai ce să mai iai?

Și se dădu jos de pe prispă și porni spre grădină să nu-l mai audă. Ce ciudat lucru! Cât fusese tatăl aici, nu scosese un cuvânt și iată-l acum ce ieșea din el! Ce-a vrut să spună cu banca și fonciirea? El vorbea ca și când n-ar fi avut nici o legătură cu aceste datorii și amenința fără rușine. De unde răbufnirea asta? Achim fusese lăsat să se ducă la București; ce mai vroia? I

se spusese doar limpede că cheltuiala cu Niculae era din dreptul fetelor, din munca lor. Scăpată de grija lui Niculae, mama simți acum că vechile ei temeri n-au părăsit-o deloc. Își spunea iarăși că de-ar fi să rămână singură cu copiii vitregi, n-ar avea nici o scăpare, ar arunca-o pe drumuri chiar a doua zi.

Mama avea două vieți și, adesea, cea din timpul nopții era neliniștitoare. Cu ochii deschiși, nimic nu i se părea greu de îndurat, ar fi putut răbda chiar și izgonirea din casă. Noaptea însă, în vis, faptele ei și ale altora începeau din nou să trăiască și în această a doua viață puterea ei de a înțelege și a îndura se prăbușea sau se înălța fără voința ei. Trecuseră ani îndelungați și nu izbutise să afle decât foarte puțin din taina acestei vieți.

Adevărul unei bucurii sau liniștea unui gând curat erau deseori puse la îndoială în timpul nopții, iar alteori îndoiala și apăsarea din timpul zilei erau strălucite în somn de bucurii mari.

De câte ori avea ceva cu Paraschiv, chiar și numai în gând, Catrina Moromete îl visa apoi toată noaptea, și astăzi își aduse aminte de acest lucru abia după ce se certă. Era însă prea târziu să mai dreagă ceva, gândul rău îl avusese, nu se înșela față de ea însuși, și de frică se hotărî să se culce târziu și să se culce ostenită, poate că va trece noaptea fără să i se turbure sufletul.

Se apucă și cără nenumărate căldări de apă, sapă și udă straturile de zarzavaturi și grădinița cu flori, făcu singură de mâncare și tocă tot singură ierburi pentru păsări. Puse apoi mâna pe lopată și curăță cotețul de păsări, râni la porc...

Paraschiv stătea pe prispă și juca tabinet cu Nilă, dar ea nu-i vedea pe nici unul și nici la ea nu se gândea. Uitase de sine și de toți. Dădea mișcărilor ei acea distanță dintre ea și lucruri în care trupul, dăruindu-se întreg mișcărilor pe care le făcea, ferea sufletul de urmările rele ale acestor mișcări cum ar fi fost gândul că munca este istovitoare sau murdară, nemeritată sau nepotrivită. Din pricina asta Nilă, de obicei mai atent, nu băgă nici el de seamă că mama umbla cu lopata în mână, un lucru față de care și un străin s-ar fi simțit rușinat; juca tabinet și pierdea mereu și fruntea îi era încrețită în sus, a uimire și nedumerire că fratelui său îi veneau cărțile în așa fel încât *lua* de jos tot ce dădea el.

Terminând și cu cotețele, Catrina trecu în spatele casei și începu să curețe cu o săpăligă scaietii care creșteau pe lângă gardul dinspre curtea lui Bălosu. Ostenise și într-o vreme rămase nemișcată, cu palmele pe coada săpăligii. Își apleacă urechea minții asupra stării ei lăuntrice, dar nu putu să-

și dea seama dacă sufletul i s-a liniștit. Se uita în zare fără să vadă, trudită și mâhnită. Cerul era larg și lumea fără margini, dar viața omului se învârtea înăuntrul unei curți ca într-o închisoare. Adânc și luminos era cerul, dar aici jos era o casă împrejmuată cu gard și sufletul omului se chinuia aci, întunecat și orb. „Iisuse Cristoase, se rugă mama, luminează sufletul lui Paraschiv și luminează-l și pe-al meu.“

Văzând-o așa nemișcată, Aristița Bălosu se apropie încet de gard.

– Ai ostenit, Catrino! șopti ea. Eu zic că ai cărat mai mult de douăzeci de căldări de apă.

Catrina tresări.

– Ce să fac?! Omul e dator să muncească! spuse ea. Mai rău o fi când n-oi mai putea. Parcă nu auzii azi mașina, schimbă apoi vorba după câteva clipe de tăcere, nu mai ai ce coase?

Aristița oftă:

– Spun și eu... să nu m-audă Tudor... Mi s-a urât, Catrino! Uite-l, mai adineauri a venit de la ocol... N-aș fi crezut, Catrino, să ajungem în judecăți părinți cu copii.

– A! se sperie mama. Ce judecăți?

– Uite cu Polina! S-a măritat contra lui tat-său, tat-său nu vrea să-i dea pământ, s-au bătut cu al lui Biriță... acum, am ajuns să ne judecăm! Azi a fost proces! S-a amânat, continuă Aristița văzând uimirea vecinei. Noroc de judecător, cică ar fi unul bun care nu prea ia în seamă advocații, „Împăcați-vă, zice, vă dau termen“. Tat-său a sărit în sus, că nu vrea să se împace, și Polina... Aristița făcu un gest și oftă. Cică ar fi strigat acolo la alde tat-său: „Lasă că ai să te împeci tu, te fac eu să te împeci“. Și Victor mai rău ca tat-său: „Câtă viață oi avea, zice, cu mine n-ai să te împeci, Polino“. Fratele îi spune sorii! exclamă Aristița îngrozită. Nu știu ce să mai fac cu ei! Văz că tu, Catrino, te mai duci la biserică, dar eu degeaba mă duc...

„La alții mai rău ca la noi“, își spuse Catrina, dar seara, când se culcă, simți că truda din timpul zilei tot nu-i alungase neliniștea pricinuită de cearta cu Paraschiv și îl visă numaidecât ce adormi. Se făcea că Paraschiv stătea în mijlocul bătăturii și strângea de gât o purcea albă; o ținea cu picioarele în sus și o sugruma; purceaua țipa ascuțit și fața ei cu rât alb și cu ochii roșcați se schimba și ba era purcea, ba era Ilinca... Se auzeau țipete: „Mamă, mamă!“

– Mamă!

Catrina sări în sus înfricoșată. Era chiar Ilinca la căpătâiul ei și în clipa următoare auzi țipete undeva în noapte, parcă la spatele casei.

– Ce este?

– Arde casa lui Bălosu.

– Săriți! strigă mama, uitând într-o clipă de visul ei urât.

Alergă în tindă după căldarea cu apă și pieri pe după spatele casei. Paraschiv și Nilă săriră și ei. Casa lui Bălosu ardea dintr-un colț cu o vâlvătaie care clătina rar și liniștit întunericul nopții; dacă ar fi fost vânt, s-ar fi întins numaidecât peste tot acoperișul. Dar și așa, în liniștea aceasta neagră, flacăra roșie amintea parcă iadul cum trosnea și făcea să urce și să coboare asupra ei grămezi uriașe de întuneric.

– Săriți, săriți! țipau femeile, deși sărise să stingă focul aproape toată lumea din acea parte a satului.

Câțiva bărbați îndrăzneți se urcaseră pe acoperiș, foarte aproape de flacăra și aruncau una după alta gălețile cu apă care erau aduse în goană de la fântână. Nu era prea aproape fântâna și primejdia era mare, încât țipetele și îndemnurile nu mai conteneau. Țipau mai ales vecinii lui Bălosu, muierile care se temeau că focul s-ar putea întinde și la ei. Temerea nu era fără noimă, cu toate că în aer nu se simțea nici o adiere, dar flacăra părea o ființă vie, un balaur amenințător care printr-o voință dușmănoasă putea să-și întindă limbile și spre acoperișurile vecine.

Nu trecu însă multă vreme și se văzu că flacăra ardea acolo liniștită.

Se aduseră scări și în curând vâlvătaia începu să scadă. La întrebările oamenilor, Tudor Bălosu răspundea unul și același lucru: nu știa cum de i-a luat casa foc. Au scos cenușa din vatră cu tăciuni în ea? Nu, cenușa era scoasă dimineța și nu la spatele casei, ci departe, în fundul grădinii, o duce muierea. Atunci, cum au țâșnit scânteii pe coș? Nu știa nimic. Nu puteau țâșni scânteii tocmai spre colțul casei jos la tălpici; dacă ar fi țâșnit de pe coș ar fi trebuit să ia foc acoperișul; și acoperișul era de tablă și cel mult la streășină putea ajunge o scânteie; dar nu de la streășină, ci de jos se aprinsese. Era limpede: cineva a dat foc casei.

Muierile își făceau cruce, obosite și speriate. Se duceau acasă întrebându-se în dreapta și în stânga cine ar fi putut să dea foc.

Singură în odaie – fetele și Paraschiv și Nilă dormeau tot afară – Catrina Moromete îngenunche în fața icoanei și începu să se roage. Ea bănuia cine a dat foc casei lui Bălosu. Își aminti de ceea ce îi spusese Aristița de după gard și se gândi la Birică.

De fapt, nu Birică, ci chiar Polina, cu mâna ei, pusese focul; venise pe întuneric cu o sticlă de gaz și fugise apoi prin fundul grădinii. Dăduse foc numai la un colț. Tatăl și fratele ei nu erau proști să nu înțeleagă că dacă nu sting procesul contra bărbatului ei, le va aprinde toată casa. Lupta nu se mai dădea cu martori, ziua în amiaza mare, cum se întâmplase până acum, ci pe ascuns, noaptea pe întuneric și cu o îndârjire mai mare și mai primejdioasă ca înainte.

„Iisuse Cristoase, se rugase mama în genunchi, ne-ai apărut până acum, apără-ne și de aici înainte. O fi el Paraschiv rău și întunecat la suflet, dar gânduri de astea, Mântuitorule, știu că nu l-ai lăsat să aibă.“

XVIII

Când peste câteva zile Moromete se întoarse de la Câmpulung – Niculae era de-a dreptul fericit, reușise la examenul de admitere printre primii din câteva sute de candidați – mama nu socoti că mai trebuie să-i mai spună și bărbatului ei de răbufnirea lui Paraschiv. O stăpânea încă gândul acela că față de alții, față de ai lui Bălosu de pildă, feciorul vitreg nu era chiar atât de înfricoșător cum i se păruse ei. Visele sunt vise, uneori visezi rău și nu se întâmplă nimic; visul rău e gândul care n-ai scăpat de el, care ți se cuibărește în suflet și e numai al tău, venit din păcatele tale.

Catrina gândea astfel și din pricină că Paraschiv se purta parcă mai bine cu ea, el arăta ca și când s-ar fi temut ca mama vitregă să nu-l spună și Catrina gândea că dacă lui Paraschiv îi e frică de tatăl lui, atunci nici ea n-are de ce să fie îngrijorată.

Ea nu se înșela, dar n-avea de unde ști că teama lui Paraschiv era de altă natură; el făcuse o prostie lăsând să i se simtă o parte din gânduri și se temea că dacă mama vitregă vorbește, tatăl ar putea deveni bănuitor. În aceste zile el se arăta mai vorbăreț și mai vesel și se interesă chiar de examenul lui Niculae, întrebându-l de câteva ori cu bunăvoință:

– Ei, și acuma când te duci la școală, Niculae?

– Peste două săptămâni, răspundea Niculae și mama auzea și își spune că, deci, făcea bine tăcând.

În duminica următoare, însă, dimineață, intră în curte Jupuitu. Nu era „nimeni“ acasă, adică tatăl era pe la oameni. Dar agentul de urmărire se așeză pe prispă și porunci scurt:

– Să vie imediat aici!

Moromete nu era departe, era la Dumitru lui Nae, pe marginea șanțului, și veni repede acasă.

– Moromete, îl întâmpină Jupuitu, ridicându-se în picioare, plătește fonciirea.

– Păi n-am plătit-o?! exclamă Moromete plin de uimire și se opri la distanță, cu mâinile în șolduri.

Dar agentul, posomorât, nu mai stătu ca înainte la discuție. Moromete vroia să spună că dacă a plătit acum trei luni jumătate din ea, însemna că a plătit-o toată; începea iar comedia și agentul se săturase.

– Dacă peste două ceasuri nu vii imediat la primărie să plătești, mă întorc cu șeful de post și-ți iau vita din grajd, spuse el. Bună-ziua!

Moromete, ca de obicei, nu se sperie de această amenințare. E drept că niciodată nu se arătase Jupuitu atât de categoric, dar poate că îl lua și pe el la rost perceptorul și înțelese că trebuie să se ducă iar pe la primărie și să facă ce-o face să amâie plata până mai încolo... Trebuia să vorbească cu perceptorul, numai acesta putea să-l amâie.

Plecă liniștit la primărie. Nu se putea, doar nu erau nebuni; la iarnă prețul grâului avea să se ridice de două ori cât acum, avea să vândă și să plătească atunci, era limpede ca lumina zilei, doar n-o să-l silească să piardă jumătate din grâul pe care îl mai avea. Pierduse pentru Niculae fiindcă n-avusese altă scăpare, dar în chestiunea asta plătitese totdeauna când îi venise mai bine.

– A! Ce faci, Moromete, bine că te văd! exclamă primarul din biroul său, care avea geamul deschis spre șosea. Se apropie de geam și îl chemă pe Moromete înăuntru: hai că am ceva de vorbit cu dumneata!

Moromete intră, dar primarul rămase în picioare: nu-i întinse mâna lui Moromete și nici nu-i spuse să stea pe scaun.

– Am avut de două ori întrunire la bancă, spuse el. Credeam că ai să vii cu Cocoșilă și cu Dumitru lui Nae, dar nu te-am văzut.

Moromete nu-i răspunse imediat și Aristide îi întoarse spatele și se duse la fereastră. Avea neplăceri.

Întâmplarea cu Țugurlan se răspândise în tot satul și de teamă să nu se repete și cu alții, trebuise să-i poruncească lui Tache să se poarte cu grijă cu oamenii. Nu izbutise nici șeful de post, care negase că i s-ar fi luat arma în ziua aceea și legiunea de jandarmi n-avusese ce să-i facă. Apoi, ce se întâmpla acum, de ce nu mai veneau oamenii la întruniri? Nu înțelegea, nu credea că din pricina scandalului de la moară cu Țugurlan. Țugurlan nu

plăcea la nimeni, era un om pe care îl înjurau mulți, iar cei care nu-l înjurau puțin le păsa de el. Nu asta era pricina. Cu o săptămână în urmă avusese loc o întrunire a țărăniștilor cu Crâșmac și nici la ei nu veniseră cine știe ce partizani. Situația politică era turbure, circulau zvonuri ciudate despre legionari și despre faptul că partidele aveau să fie desființate. Pretorul îi informase că legionarii aveau să se prezinte și ei în alegeri și că, spre deosebire de alte dați, nu-i mai împiedica nimeni să facă propagandă. Aristide, care găsisese într-o zi o broșură legionară printre cărțile feciorului său Tache și citind-o se îngrijorase, îl întrebase pe pretor ce fel de program aveau legionarii și pretorul îi spusese că nici el nu înțelegea nimic, dar că din moment ce era vorba de acei oameni care îl împușcaseră pe Duca și care umblau mereu cu pistoalele la ei, nici nu mai era nevoie să înțelegi. Toate acestea erau însă numai zvonuri: Aristide nu vedea cum ar putea partidul liberal să lase puterea din mână, să se lase adică desființat de către rege... Dar atunci de ce se zvonea? Dacă partidul liberal cădea, cădea și el, Aristide. Cine l-ar mai fi ales?

– Ai? De ce zici că n-ai venit la întrunire?

Și se întoarce de la geam și de astă dată se așeză pe biroul său.

– Adică cum, se miră Moromete, veni ră alegerile și nu ne văzuși pe noi votând?!

– Da, dar de ce n-ai venit la întrunire?! Era foarte important să veniți la întrunire, să vă vadă lumea pe toți, pe dumnatea, pe Cocoșilă, pe Dumitru lui Nae... În fine, ce mai faci? Ai vândut grâul?

Privirea lui Moromete se lărgi.

– Ce te uiți așa la mine?! zise Aristide fără chef. Știi de ce te întreb.

– Păi tocmai asta bag și eu de seamă, doar nu ți-o fi venit în gând să-mi ceri banii ăia, se îndoi Moromete.

– Ba chiar mi-a venit, zise Aristide tăios. Nu pot să vând grâul la prețul ăsta și îmi trebuiesc bani.

– Păi nici eu nu pot să vând, zise Moromete deodată întunecat și hotărât. Cum o să vând?!

– Asta nu mă privește! replică primarul ridicând puțin glasul.

Era neprietenos și se vedea că n-are de gând să ierte un om care nu-și ținuse promisiunile față de el. Îl împrumutase cu bani, dându-i clar de înțeles că, la rândul său, Moromete să redevină ceea ce fusese odinioară, omul său în politică. Moromete primise bani, dar nu vruse să vină la întrunire.

– Nu mă privește și nici nu vreau să am discuție. Eu nu împrumut la nimeni; te-am împrumutat pe dumneata din prietenie dar acum am nevoie de bani!

– Domnule...

– Moromete! îl întrerupse primarul și îl fixă cu o privire cenușie. Nu mă face să-ți spun încă o dată că în trei-patru zile trebuie să vii să-mi dai banii. Bagă de seamă! îl amenință.

Moromete avu un gest fulgerător de a vârî mâna la brâu și de a arunca îndată banii, dar mâna îi rămase încleștată acolo! Întâi că nu avea toți banii, avea doar trei mii de lei, și apoi din acești trei mii de lei două îi trebuiau pentru Niculae. Își plecă fruntea, se întoarse și ieși fără să dea bună-ziuă. Pe coridor se clătină o clipă, dar își reveni. Își ridică fruntea și se îndreptă spre ușa pe care scria *perceptor*.

Când intră, perceptorul își ridică privirea din hârtii și se uită țintă la el. Se uită doar câteva clipe; așa cum arăta, cu mustățile mari și blajine, părea un om cumsecade care va asculta cu bunăvoință și înțelegere ceea ce i se va spune; dar deodată el izbucni:

– Ce e, bă, ce cauți aici, de ce nu-ți plătești impozitele? Ce, bă, vrei să ți le plătesc eu din buzunar?!

Și se mai uită odată furios și apoi, pufnind, puse mâna pe toc și își văzu de scris.

Moromete, după ce rămase o clipă locului, se urni spre biroul perceptorului și se așeză pe un scaun în fața lui.

– Dom'le Lisandre, zise el reflectând, de ce oi fi zicând dumneata că trebuie să strigi așa la mine? Crezi că sunt surd?

Perceptorul nu zise nimic. Tocmai termina, semna și ștampila o hârtie și arăta ca și când n-ar fi fost nimeni în birou. Trase un dosar dintr-un raft și vârî acolo copia hârtiei pe care o ștampilase.

– Vasile! urlă el apoi spre o ușă închisă. Adu niște apă, Vasile... și îl înjură pe Vasile de născătoarea mamei lui. Ce vrei, bă? se adresă apoi lui Moromete. Nu pot să te amân. Lasă-mă în pace că am treabă.

Moromete însă începu să-i explice că era cu neputință să vândă acum grâul și că dacă îl amână cu vreo trei luni...

– Nici două zile, nici două ceasuri, izbucni perceptorul după ce bău cu sete apa pe care i-o adusese Vasile. Veniți aici la mine, urlă el, parcă eu aș fi statul, să vă scutesc de impozite! Statului trebuie să-i plătești, nu mie și nu

mai veniți voi la mine de pomană! Du-te acasă și vinde și plătește că n-am ce să-ți fac.

– Nu pot să plătesc, ce-ai să-mi faci?! se supără brusc Moromete.

– Bă! îți iau vita din bățatură!

– Cu ce drept?

– Trebuie să plătești!

– Nu se plătesc impozitele acum! Statul nu-ți cere dumitale să-mi pui acum sula în coaste, când eu n-am de unde să dau. Așteaptă până la iarnă, că statul are destui bani, nu ca mine care...

– Te-am amânat cât am putut, Ilie, spuse perceptorul deodată cu alt glas, ca între țărani. Anu ăsta Finanțele e mai al dracului ca oricând, ascultă-mă pe mine. Nimic, nici o săptămână! Azi-mâine trebuie să plătești. Scurt.

Moromete se ridică și plecă. Nu se putea, nu-i venea să creadă. Pe drum însă se neliniști și se întoarse îndărăt, dar nu la perceptor, ci la secretarul primăriei. Era adevărat că trebuia să plătească neapărat acum? Cum adică, nu se putea să-l amâne cu vreo două-trei luni? Ce însemna funia asta cu care perceptorul vroia să-l strângă de gât tocmai acum când grâul...

– E cam groasă, nea Ilie, mi se pare că nu se poate, îi explică secretarul. Dacă vrei, mă duc eu să vorbesc cu el, dar nu știu dacă... Stai aici, să vedem, că mie o să-mi spună.

Secretarul intră în biroul perceptorului și se apleacă la urechea acestuia:

– Domn' perceptor, mai amânați-l pe Moromete până după culesul porumbului. Vă rog eu!

Mustățile mari ale perceptorului tresăriră. Se întrerupse din scris și-și aținti privirea asupra tânărului. Deodată urlă:

– Du-te, mă, dracului, Oprescule, fir-ai al dracului să fii! Ieși afară! Uite ici circulara 400 020. Ia și citește... pe mă-ta de secretar!

Secretarul însă nu se sinchisea de toate aceste înjurături; rămase serios ca și când ele nici n-ar fi fost pronunțate.

– Dom' perceptor, vă rog eu! insistă el.

Perceptorul mormăi, cu fruntea în hârtii:

– Bine-bine! Vezi să nu te pomenești cu călimara asta în cap. Și după ce mormăi astfel, deodată își ieși iar din pepeni: Du-te, mă, dracului... pe mă-ta, Oprescule!

– Dom' perceptor, vă rog eu! zâmbi de astă dată secretarul.

Perceptorul răspunse atunci prietenește, cu un glas binevoitor, ca între funcționarii primăriei care își cunosc bine afacerile, se acoperă între ei și se

servesc unii pe alții.

– Nu se poate, mă, Oprescule. Zău nu se poate. Uite ici ordinul 400 020!

– Dă-l dracului de ordin, dom' perceptor, dacă vrei dumneavoastră!

Perceptorul sări în picioare cu ochii holbați; mustățile îi tresăreau cu nervozitate:

– Bă, fire-al dracului, nu mă scoate din sărite!

Perceptorul l-ar fi amânat direct pe Moromete, fără intervenția secretarului, deoarece Moromete era unul din acei oameni care trebuiau considerați. Dacă unul ca Moromete nu-l vorbea de rău pe perceptor, acesta putea să-și vadă tihnit de treburile lui perceptoriale, care dacă ar fi fost cercetate de cineva, multe pensii neplătite, sau impozite plătite de două ori, sau impozabili omiși din roluri, ar fi ieșit la iveală. Perceptorul făcuse însă destul pentru de-alde Moromete, îi amânase și-i păsuise cât se putuse de mult, dar în ultima vreme sumele lor se îngroșaseră și trebuia neapărat să-i execute.

XIX

Întorcându-se acasă, Moromete se pomeni cuprins de mânie împotriva lui Achim. Faptul că acesta nu trimisese până acum nici un leu nu i se mai părea deloc firesc. Prețul grâului răsturnase toate socotelile și ideea că banii câștigați de Achim li se cuvin lui Paraschiv, Nilă și acestuia, nu numai că nu mai era bună, dar comparată cu amenințarea care se ivise fără veste asupra familiei i se părea acum lui Moromete nesăbuită. Achim stătea acolo cu mii de lei în buzunar, iar aici tatăl era silit să-și plece fruntea în fața trufașului Aristide. Pentru ce? Pentru că Achim chefuia în cârciumi cu muierile?

Nici nu ajunsese bine la poartă și Moromete strigă:

– Paraschive, Nilă!

Paraschiv nu se arată îndată și atunci Moromete strigă din nou, de astă dată cu o voce mai joasă, mai turbure:

– Paraschive, Nilă!

– Ce e, bă? răspunse Paraschiv apărând din fânar, unde dormea (noaptea fusese la fete). Ce-ai cu mine? era cam supărat că îi strica somnul. Ce strigi așa?

– Bă, zise Moromete cu aceeași voce joasă, apropiindu-se cu pași mășurați și amenințatori de fânar, ce e cu Achim de nu trimite nici un leu? Ce face el acolo la București de nu trimite nimic?

Luat fără veste, Paraschiv înlemni acolo sus și în prima clipă nu fu în stare să scoată nici un cuvânt.

– Mă, tu auzi?

– Aud.

– De ce nu trimete?

– Cum nu trimete?! făcu Paraschiv buimac.

– Mă, tu ești nebun? exclamă Moromete uluit și Paraschiv își veni în fire. Înțelese din glasul tatălui că nu e nici o primejdie, că tatăl său era doar mânios, dar nu avea nici o bănuială.

– De ce să fiu nebun? zise el coborând încet din fânar. N-a fost vorba că când se întoarce o să aducă patru mii de lei?!

– Că când, o să se întoarcă mâncând, strigă Moromete. Așa a fost vorba, dar vorba asta am spus-o eu! El trebuia să trimeată banii care a zis că-i trimete.

– Care bani a zis că-i trimete?

– Ția care se lăuda! Ptiu! făcu Moromete spre pământ, detunând aerul cu glasul și în aceeași clipă îi întoarse feciorului spatele și porni spre poarta de la drum ca și când l-ar fi chemat cineva. Acolo se opri și așteptă să se liniștească. Simțea că e nedrept, că la urma-urmei Achim n-avea de unde să știe că prețul grâului a răsturnat toate socotelile și că între timp se ivise Niculae cu școala lui.

– Ce adresă are Achim la București?

– Adresa lui Achim la București? întrebă Paraschiv, pălind. Nu știu, răspunse el, deși știa. Dar își dădu seama că nu folosește la nimic spunând că nu știe, tatăl său va întreba la al lui Cătănoiu și va afla. Mi se pare că suburbana Colentina, șovăi el, strada Nufărului. Mă duc s-o întreb pe muiera lui Cătănoiu. Dar de ce?

– Tu de ce crezi? zise Moromete cu dispreț.

– Să trimeată bani?

– Nu, să trimeată oase. Să se ducă la Chitila, să-și pună vreo două de gât și să vă trimeată și vouă să vă plimbați cu ele prin sat, de deștepți ce sunteți!

Moromete intră în casă. Mama era la biserică, fetele nu se știe pe unde, numai Niculae stătea în pat și citea absorbit, nu-l auzi pe tatăl său intrând.

– Tu ce faci aici, Niculae?

Niculae, întins pe burtă, cu călcâiele bălăgănind în aer, sări sus și-i arătă tatălui o față speriată de întrebare, dar și luminată de bucuria aceea a lui care nu-l mai părăsea.

– Citesc, tăticule! se rugă el și tatăl, posomorât, își luă ochii de la el, se întinse în pat și îi porunci să se ducă în altă parte să citească.

Nu credea că perceptorul va da curs amenințării cu sechestrul chiar așa cum spusese, adică azi sau mâine, dar peste o săptămână sau două era limpede că acest lucru se va întâmpla. Ce era cu ei? Înnebuniseră? Ei (perceptorul și cei cărora le varsă acesta banii) nu-și dădeau seama că oamenii așteaptă un preț mai bun pe grâu și că neavând altceva ce vinde nu puteau plăti? „Asta e o crimă! exclamă Moromete cu glas tare, negru la față, dar totuși cu ceva din glasul și înfățișarea cu care citea la fierărie dezbaterile din parlament. E o crimă față de poporul ăsta, de țara asta!“ adăugă el îndârjit.

– Moromete, ia ieși, mă, până afară! strigă cineva din drum (era Cocoșilă). Mă, prostule, ieși afară că ți-ai uitat urma la poartă!

Moromete tresări. Pentru întâia oară i se păru că Cocoșilă e necuvincios în limbuția lui tâmpită, că mai glumește omul, dar nici așa să strigi să te audă toată lumea.

– Mă, n-auzi? Unde ești, mă?! continuă Cocoșilă din drum. Nu mai așteaptă să i se răspundă, intră în curte și se apropie de prispa casei. În dreptul ferestrei el ridică bățul și bătu autoritar, gata să spargă geamul. Pațanghele, mă, prostule, scoal’ că fată vaca!

Moromete deschise fereastra.

– Ce e, mă Cocoșilă? Ce bați în geam? întrebă el, și Cocoșilă încremeni cu bățul în mână. Ce strigi așa? Dacă nu-ți răspunde omul, pe tine nu te taie capul să-ți vezi de treabă?

Uluit, Cocoșilă își dădu vechimea lui de pălărie pe ceafă și exclamă:

– Ia te uită la ăsta! Ce e cu tine?

Dar în clipa următoare uluiala îi pieri fără să mai aibă nevoie de răspuns. Ceea ce i se spusese era prea peste măsură ca să mai caute să dea cuvintelor și alt înțeles pe lângă acela pe care îl aveau.

– Bună-ziuă! spuse el cu demnitate și răceală și se îndepărtă țeapăn și jignit fără să mai adauge ceva, dând de înțeles cu asta că dacă prietenia lor se va strica, vina o să fie a lui Moromete.

Moromete închise geamul și se lungi pe căpătâi cu fața încordată. Nu simțea decât mânie și plecarea lui Cocoșilă, așa cum se petrecuse, deși îl făcu îndată să-i pară rău, totuși îl mai răcori: „Nici așa să întreci măsura și toată ziua bună-ziuă, ești prost, mănânci c...t! își spuse el în prada unei

turburări negre. Mai gândește-te și tu când scoți vorba din gât! Avea dreptate Țugurlan!... Nu se poate, n-am să plătesc! se împotrivi apoi ridicându-se în capul oaselor și strângând pumnii. Să prind eu pe cineva că-mi calcă bătătura!“

Țâșni de pe pat și ieși afară trântind ușa. Se duse în grădină, rătăci pe lângă șira de paie, se întoarse îndărăt pe la spatele casei. Se așeză pe tălpici, în locul unde se mai așezase cu trei luni în urmă, dar zadarnic, nu mai găsi în el liniștea de atunci și nu putu sta locului.

În aceeași dimineață el dădu o telegramă lui Achim: „*Trimite urgent toți banii pe care îi ai*“. Pe de altă parte, Paraschiv își dădea seama că a venit ziua hotărâtoare.

Situația în care ajunsese familia îl convingea atât de mult că a avut totdeauna dreptate să lupte împotriva ei, încât fu ispitit să nu plece fără a avea cu tatăl și cu mama vitregă o ciocnire răzbunătoare. Mai ales tatăl era vinovat, fiindcă el fusese acela care schimbaseră scopul împrumutului de la bancă, el făcuse din oi ceva care consuma și se folosea în casă, iar din cai un prilej de a spune povești despre mocani. Fugind de acasă cu caii și cu oile, Paraschiv gândea că nu face altceva decât să înlăture obstacolul care îl împiedica să fructifice împrumutul, adică să scape de familia consumatoare și de tatăl nepriceput în afaceri, căruia pe deasupra îi mai venise și ideea nesăbuită de a-l da pe Niculae la școală; dar răzbunarea? Familia nu pierdea prin fuga lor decât ceea ce nu avusese, adică oile și caii cumpărați prin împrumut, dar cine trebuia să plătească pentru munca zadarnică pe care Paraschiv o făcuse ani de zile pentru ei? Paraschiv gândea că nu era destul ceea ce vroia să facă și dacă mai întârzia să fugă era tocmai din pricină că chibzuia și se sfătuia îndelung cu Guica în ce fel să-i lovească.

Apoi, a cincea zi, mai devreme cu două luni decât anul trecut, Moromete primi din partea sucursalei județene a băncii Marmorosch-Blank înștiințarea că are de restituit din împrumut lei 5 000, plus dobânda. În caz de nerestituire, banca atrăgea atenția că se va folosi de formele legale pentru a intra în posesia banilor (era vorba de titlul de proprietate asupra pământului pe baza căruia banca acordase suma).

– Ilie! șopti mama înspăimântată. Ce-i facem?!

Era la prânz, se aflau toți în tindă și așteptau masa. Hârtia o adusesese poșta, o dată cu ziarul. Moromete nici măcar n-o citise, își aruncase ochii pe plic, văzuse titulatura băncii și-l lăsase pe Niculae să-l deschidă. El răsfoia

ziarul și când mama puse întrebarea ei înspăimântată, se supără și se răsti la ea:

– Ce e, fa, ce vrei tu? Nu știai? Sau credeai că ăia au uitat? Se supără și mai rău și continuă: Credeai că au pus lacăt la bancă și s-au dus la secere ca tine?! Se posomorî, își vârî fruntea în ziar și încheie: Uite colo caii în grajd și oile... Ne ducem la obor, vindem și gata socoteala!

– Vezi, Niculae! exclamă mama cu disperare, neștiind ce spune. Uite câte îndurăm din pricina ta.

– De ce din pricina lui? tresări Moromete cu nedumerire furioasă. Ți-a luat mințile biserica aia, sau ce e cu tine? Taci că îl găsiși pe Niculae cu pricina, lovi-te-ar moartea cu popa în brațe!

– Ho! se supără mama îndârjită și ea. Am zis și eu ca să știe și el ce greu n'e.

– De ce să știe? Ce vină are el?

– N-o fi având, dar ce-o să ne facem acuma fără lâna și laptele cu care mai trăiam? O să curgă trențele de pe noi și-o să ajungem ca șofranul.

Moromete se posomorî, își vâră fruntea în ziar și nu mai zise nimic.

Nimeni nu putea să-și închipuie câtă bucurie simțea Paraschiv auzind toate acestea. Ar fi vrut să fie de față când avea să-și dea seama că oile și caii nu mai erau ale lor. Atunci ar fi vrut să-l audă pe tată dacă îl mai țineau curelele să-l facă pe Niculae boier. Paraschiv vedea limpede dezastrul și nu numai că n-avea nici o remușcare dar socotea că tot nu era destul. Ar fi vrut ca lotul de pământ al mamei vitrege să fie înjumătățit, să nu se poată mărita Tita și Ilinca decât cu câte un pogon, iar Niculae, căruia îi intrase în cap să ajungă boier pe spinarea altora, să rămână aci și să muncească. În general să *muncească* toți (adică să muncească din greu!) și să se învețe minte că nu merge așa să-ți bați joc și să te crezi mai deștept decât alții (în mintea lui Paraschiv erau el, Achim, Parizianu și Guica, pe linie de familie, și Tudor Bălosu, din-afară; de aceștia toți tatăl își bătuse totdeauna joc). Cu toate că Paraschiv își dădea seama că tatăl său ar putea să se răzbune trecând pe numele mamei vitrege casa și locul de pe ea și chiar să vândă un pogon de pământ ca să-și cumpere alți cai (Paraschiv nu știa că Aristide cerea și el datoria tot acum), își spunea că făcea să se piardă din averea lor un pogon de pământ față de lovitura pe care le-o dădea. Tatăl n-avea să îndrăznească să se răzbune mai mult, deoarece fugind de acasă toată lumea avea să creadă (și Guica avea să aibă grijă ca acest lucru să se întâmple întocmai

aşa) că băieţii lui Moromete au fost „goniţi“ de tatăl lor din pricina mamei vitrege şi a copiilor acesteia, care vor să pună mâna pe averea tatălui.

XX

După-prânz Moromete se duse la primărie şi-i dădu lui Achim o nouă telegramă: „*Întoarce-te acasă urgent*“ se păru că nu-i de ajuns, şi mânios adăugă „*altfel vin eu peste tine*“. Trecuseră destule zile pentru ca Achim să fi putut să trimită bani şi nu trimisese. Moromete nu înţelegea de ce, dar acum când se făcuse limpede că oile trebuiau vândute, banii pe care presupuneau că Achim îi avea, nu-l mai interesau.

De mânios ce era avea o dorinţă nemărturisită, asemănătoare aceleia de anul trecut când cu dusul lui Paraschiv la munte, când de-abia izbutise Paraschiv să nu iasă în pierdere cu porumbul: dorea şi acum ca Achim să nu fi făcut nimic la Bucureşti şi să-i piară lui Paraschiv pofta, o dată pentru totdeauna, de a-şi mai învinui tatăl că nu-l lasă să se pricopsească.

Ieşind din primărie, Moromete se întâlneşte pe scări cu Dumitru lui Nae. Dumitru lui Nae, un om care te făcea să te bucuri atât de mult văzându-l şi auzindu-l, de câteva săptămâni nu-l mai vedea şi nu-l mai auzea nimeni.

– Dumitre! îl strigă Moromete cu glasul său uluit de uimire, uitând numaidecât de el însuşi. Ce este cu tine, domnule?

Cu statura sa înaltă şi dreaptă, cu bărbia pătrată şi frumoasă prin lăţimea ei bărbătească şi cu paşii săi largi, Dumitru lui Nae îi făcea rău să-l vezi acum ce fel de înfăţişare căpătase. Mergea cu fruntea în pământ şi arăta posomorât, copleşit de nelinişte şi tristeţe. Era greu să mai crezi că aveai în faţă acelaşi om al cărui râs se ridica leneş şi puternic prin coroanele salcâmlor lui Moromete când acesta povestea despre familia lui Traian Pisică.

– Dumitre, uită-te, domnule, la mine, când îţi vorbesc!

Dumitru lui Nae îşi ridică fruntea. Ochii lui erau şi ei pe potriva staturii şi când se uita undeva, erau largi şi luminoşi; o uriaşă lume nevăzută îşi dezvăluia tainele în această privire; în clipa aceea, dacă spunea: „Are să plouă“, vedea parcă pământul plutind în spaţiu şi undeva pe rotundul lui deasupra câmpiei Dunării, nori îngrămădiţi să se descarce; iar dacă spunea: „Uite-l pe Marmoroşblanc“, milioane de marmoroşblanci îi apăreau călcând agale prin satele lumii.

Acum însă privirea lui era întoarsă în sine și ceea ce vedea acolo înăuntrul său îl împiedica să mai înțeleagă ceea ce se petrecea în afară.

– Ce este, Moromete? șopti el.

– Păi se poate una ca asta, Dumitre?! exclamă Moromete supărat. Tu nu-ți dai seama? Nu este îngăduit! Nu se poate ce faci tu!

Exclamațiile lui Moromete aveau atâta căldură și reproș încurajator încât în privirea mohorâtă a lui Dumitru lui Nae pâlpâi o rază de speranță.

– Nu se poate să meargă așa, Dumitre, înțelege și tu! exclamă Moromete mai departe. Dar ce, suntem copii? Unde te duci tu acum?

– Să vorbesc cu perceptorul.

– Nu te mai duce, că te duci degeaba, nici măcar nu vrea să stea de vorbă. Dă-l în mă-sa de perceptor. Hai acasă și vezi-ți de treabă... Ne strânge de gât, Dumitre! strigă deodată Moromete cu un glas înalt, iar Dumitru lui Nae tresări și rămase hipnotizat de privirea cu care fuseseră însoțite aceste cuvinte, o privire pe care nu i-o cunoștea, bolovănoasă și fulgerată de lumini amenințătoare. Crezi tu că un popor întreg o să rabde să ne ia bucatele pe nimic? continuă Moromete să strige. Fii liniștit, Dumitre! Te știam om în toată puterea cuvântului. Ori ridică prețul la grâu, ori scad fonciirea; până atunci să nu dăm ce e ăla un bob de grâu.

– Și fonciirea cu ce-o plătesc?

– E vreme până la primăvară.

– Și dacă îmi ia vita din bătătură?

– N-o ia, afirmă Moromete cu tărie. Ascultă aicea, nu se poate să facă ei una ca asta... Nu se poate, fiindcă e pericol, te rog să mă crezi... Cu mine e altceva, adăugă apoi după câteva clipe de tăcere, coborând glasul, am luat de la Aristide niște bani și mi-i cere acum. M-am apucat și cu o parte din ei am făcut gardul ăla, ți-aduci aminte. Toate alelalte le terminasem și mai rămăsese gardul, observă el ironic. Dar Dumitru lui Nae nu numai că nu râse, dar nici măcar nu pricepu.

Perceptorul însă era departe de a fi de aceeași părere cu Moromete. Fără să se sperie de vreun pericol și după ce lăsase mai întâi să se creadă că nu-și va pune curând în practică amenințările, în dimineața următoare întâlnirii lui Moromete cu Dumitru lui Nae el formă o comisie din funcționarii primăriei și însoțit de șeful de post porni fără veste prin sat și începu sechestrările. Singurul pericol de care se temea erau câinii. Într-adevăr, aceștia urlau în voie; jandarmul amenința că va trage cu pușca în ei. Țăranul

lăsa dulăul să urle cu tot gâtul, ca și când asta i-ar mai fi folosit la ceva. Pe drum, în urma comisiei, veneau câteva căruțe. În ele erau puse covoarele și velințele, hainele, lăzile de zestre, tot ceea ce comisia scotea la vânzare din casele impozabililor. O spaimă și o zăpăceală cumplită le apucă mai ales pe femeile care aveau fete de măritat. Nu era însă greu de ascuns lada de zestre sau covorul, dar unde putea fi ascunsă căruța sau plugul, sau vita din grajd? Și chiar dacă și acestea puteau fi ascunse, unde putea fi atunci ascunsă casa în care stăteau? Se pune sechestrul chiar și pe casă, dacă omul avea datorii mari.

O femeie trecu prin fața porții Moromeților și dădu de veste.

– Catrino, pitește Țoalele că a plecat percitoru prin sat!

– Ilinco! Tito! strigă mama speriată.

– Paraschive! strigă și Moromete de pe prispă. Pune caii și plugul în căruță și du-te la lot.

Așadar zadarnic își închipuise că primejdia avea să-l aștepte pe el s-o întâmpine pregătit. Din depărtare se auzeau urletele câinilor.

Moromete plecă repede la Iocan să se împrumute de la el până venea Achim cu oile, dar Iocan îi spuse că n-a vândut nici el grâul și că deci n-are de unde să-i dea. Nemaștiind ce să facă, Moromete se întoarse îndărăt și se duse la Scămosu. Acesta era negustor de găini și nu se putea să n-aibă și să nu-l împrumute.

– Moromete, ți-aș da, că am bani, spuse negustorul, dar banii ăștia sunt capitalul meu și îmi trebuie să mi-i dai îndărăt repede.

– În cât timp?

– Maximul o săptămână, spuse negustorul. Peste o săptămână cumpăr iar găini și plec la București. Așa că vezi...

– Într-o săptămână ți-i dau! îl asigură Moromete. Eu am bani, am oile alea pe care trebuie să le vând și îl aștept pe Achim; în două-trei zile trebuie să se întoarcă; mă duc cu ele la obor sâmbăta ce vine și duminică ai banii.

Precupețul însă nu zise nimic. Auzind de Achim, el îl ascultă pe Moromete cu acea înfățișare a omului care știa ceva tocmai pe dos decât ce știa celălalt, dar care nu vrea să spună fiindcă n-are nici un interes s-o facă.

– Nu pot, zice. Îmi trebuiesc banii. „Dacă e vorba că te bizui pe oi, nu pot să-ți dau“ putea să se înțeleagă din glasul său, dar Moromete nu băgă de seamă în prima clipă. Se uită doar intrigat la precupeț.

– Păi n-auzi că dumin...

Si deodată avu o bănuială și nu sfârși cuvântul, văzu înfățișarea ciudată a celuiilalt și rămase cu privirea ținută pe chipul lui.

– Acuma de ce-oi fi crezând tu, zise, că nu se întoarce Achim cu oile de la București?! Crezi că te mint?

Înfățișarea precupețului se schimbă: la urma-urmei de ce să nu-i spună? Era mai bine să-i spună, de ce să creadă omul că nu vrea să-l împrumute?

– Eu îți spun, zise, dar să nu mă înjuri pe urmă dacă n-o fi adevărat. Știu de la Cătănoiu.

Moromete înțepeni.

– Ce știi de la Cătănoiu?

– S-a certat cu Achim și s-au despărțit. Achim al tău a plecat în altă parte, în alt loc de pășunat (nu știu în care, nici al lui Cătănoiu nu știe). Înainte să se certe ei, al lui Cătănoiu știa.

Negustorul șovăi și nu mai zise nimic. Moromete așteaptă câteva clipe cu gâtul întins, apoi deodată strigă:

– Spune, Scămosule! Ce zici că știa al lui Cătănoiu?

– Dar n-o să mă înjuri pe mine?

Moromete nu răspunse. Tăcerea mai dură câteva clipe, apoi negustorul coborî vocea:

– Ilie, spuse el cu părere de rău, băieții ăia ai dumitale sunt înțeleși între ei să fugă de acasă. Achim nu se mai întoarce cu oile, degeaba îl aștepti dumneata.

– Cum? șopti Moromete înțelegând sau nevroind să înțeleagă. Ce spui tu, Scămosule?

Negustorul repetă, dar Moromete tot nu înțelese bine și negustorul trebui să repete încă o dată și să-i dea amănunte, să-i spună ziua când a vorbit cu Cătănoiu, de ce s-a certat Achim cu Cătănoiu... În sfârșit Moromete înțelese. Rămase tăcut. Stăteau jos pe prispa casei și fiindcă Moromete tăcea mereu, negustorul se ridică și îl lăsă singur câteva minute. Se întoarce și îl găsi în aceeași nemișcare, cu fruntea în pământ, țeapăn și sumbru. Fața i se înnegrise și în cele câteva minute parcă și slăbise; parcă se ascuțise și se subțiasse. Negustorul se așază alături și după ce mai respectă câțva timp tăcerea celuiilalt, simți nevoia să lărgască îndoiala pe care o anunțase la început:

– Poate c-o fi mințit ăla al lui Cătănoiu...

– Sunt trei luni de când a plecat, zise Moromete cu acel glas firesc și în același timp straniu, pe care îl au oamenii când vorbesc despre lucruri

practice în odaia unui mort. Nu mi-a trimes nici un ban! Nu mi-a trimes el nici un leu, Scămosule! adăugă Moromete cu jale și tristețe, dar tot așa, cu o jale și o tristețe aproape duioasă, nepământească. El clătină din cap și uitându-se țință în pământ, șopti: Achime, Achime... Nilă, Nilă!... Paraschive, Paraschive...

– Ilie! tresări Scămosu neliniștit și parcă speriat de glasul lui Moromete. Eu nu cred să fie adevărat... Nu se poate ca băieții dumitale...

– Băieții mei! exclamă Moromete cu un glas de parcă n-ar fi știut că avea băieți. Băieții mei, Scămosule, sunt bolnavi... Să fugă de acasă! De ce asta? Nu i-am lăsat eu să facă ce vor? Absolută, absolută libertate le-am lăsat! Dacă veneau și-mi spuneau: „Mă, noi vrem să fugim de acasă“, crezi că i-ași fi împiedicat eu, Scămosule!? „De ce să fugiți, frățioare? le-ași fi spus. Încet nu puteți să mergeți?“

Moromete oftă din nou și rămase iarăși tăcut multă vreme. Înțepenise pe prispă lui Scămosu și nu mai zicea nimic și parcă nu mai vroia să plece de acolo. Scămosu mai stătu cu el câțva timp, dar apoi îl lăsă și își văzu de treabă, se apucă să curețe de găinaț căruța-coteț din mijlocul bătăturii. Abia mai târziu, când se uită spre prispă, văzu că Moromete nu mai era. Plecase nebăgat în seamă.

XXI

Se sculase deodată de pe prispă și pornise spre casă cu niște pași nesimțiți, Nu era grăbit, dar nici timp de pierdut nu avea. Avea o țință, trebuia să ajungă acasă, dar ceea ce avea acasă de făcut putea să facă și pe drum. Mergea cu pași egali, fără să greșească, un pas după altul, când pe marginea șoselei, când trecând podișca cuiva și luând-o pe lângă garduri. Nu se uita și nu vedea pe nimeni și pentru întâia oară nu răspunse la salutul cuiva care trecu pe lângă el și îi dădu cu glas tare bună-dimineța. Când ajunse în dreptul casei nimic din înfățișarea sa nu se schimbă; ai fi zis că nu-și va recunoaște poarta și că va merge înainte pe lângă uluci, împins însă ca de un resort mecanic, trupul său împinse mica poartă și pătrunse în curte fără să-și fi mișcat brațele: ușa se deschise și se închise parcă singură. Cu aceiași pași omul urcă scara prispei, străbătu tinda, de astă dată mâna i se întinse și apăsă clanța ușii de la odaie, trecu pragul și se duse spre pat. Întinse brațele și ridică un genunchi, se urcă și întinzându-se pe-o parte își

așeză tâmpla pe căpătâi și palma sub tâmplă. Închise ochii și rămase nemișcat ca și când ar fi adormit de multă vreme.

Mama îl văzu din fundul grădinii unde culegea zarzavaturi într-o coșniță. Lăsa coșnița și se grăbi să vie în casă. Le strigă și pe fete și pe Niculae. Ceva din mersul omului îi adiasse a nenorocire, o nenorocire cu mult mai mare decât aceea pe care o așteptau din partea receptorului.

În casă, mama și copiii se apropiară de pat.

– Ei, tată, ce e cu tine?! spuse fata cea mare punând mâna pe umărul lui și mișcându-l să se trezească.

– Ilie, șopti mama speriată, ce s-a întâmplat?! Scoal' în sus! Puse mâna și îl hâțână de umăr, dar omul parcă era țeapăn, parcă închisese ochii pentru totdeauna. Ce e asta la tine, Ilie? Scoal' în sus, n-auzi?! Am trecut noi prin altele mai rele... nu ca acumă că avem de dat câteva mii de lei. O să vindem și-o să dăm! Scoal' în sus!

– S-o fi dus să împrumute și n-a găsit la nimeni, spuse fata cea mare.

– Ei, și din atâta lucru?! spuse mama. O să facem rost și-o să scăpăm. Ilie, ridică ea glasul, n-auzi să te scoli odată?! Și iarăși puse mâna și îl hâțână.

Fără să facă o mișcare, Moromete deschise ochii. Mama și fetele amuțiră.

– Ieșiți afară din casă! se auzi atunci glasul său încordat, care acumă era turbure și însingurat și pe care nu-l mai auziseră până acum.

Rămase cu ochii deschiși și țeapăn într-o așteptare poruncitoare.

Nedumerite și speriate, mama și fetele ieșiră afară. Niculae se uita când la fete, când la maică-sa. El înțelegea cel mai puțin ce se întâmpla.

Curând câinii începură să latre prin apropiere și ceva mai târziu căruțele comisiei opriră în dreptul Moromeților. Bătătura arăta pustie.

– Moromete! strigă unul din comisie.

Dar în locul lui Moromete ieși mama, care fără să se uite spre poartă, se dădu jos de pe prispă și îl goni pe Duțulache în grădină.

Receptorul, agentul de urmărire Jupuitu și șeful postului de jandarmi străbătură bătătura, intrară tropăind în tindă și pătrunseră în odaie.

– Moromete, scoal' în sus! zise receptorul așezându-se grăbit pe pat și desfăcând servieta. Dă-mi rolurile comunale! ceru apoi agentul. Are ceva la comună?

– Are, spuse Jupuitu. Șase sute paisprezece lei.

– Plus două mii pe exercițiul ‘36 – ‘37, scrie! plus trei mii pe prima parte a exercițiului curent. Adică nu, pe exercițiul curent îl mai amânăm. Auzi, Moromete? Te amânăm. Plătește restanțele, foncierea și impozitele comunale.

Moromete se ridicase în capul oaselor și se uita la ei cu o nepăsare sumbră.

– Ei, Moromete, facem chitanța? întrebă perceptorul binevoitor.

– N-am! spuse Moromete. Ieșiți afară! Și se întinse la loc cu tâmpla pe căpătâiul roșu-înflorat și înțepeni cu ochii închiși.

Perceptorul, agentul, șeful de post se uitară o clipă intrigati, apoi perceptorul observă:

– E bolnav Moromete! Țată Catrino, strigă el, ia vin încoace.

Mama apăru din tindă și nu așteptă să i se spună ceva; ridică fruntea la bărbați și vorbi:

– Percitorule, nu ne lua cămașa din spinare! O să vindem, o să plătim, dar nu ne jupui!

– Nu vă jupoi, vă amân, dar suma asta trebuie s-o plătiți! Uite aici, spuse el bătând cu dosul palmei pe registrul deschis, în timp ce mustățile îi tresăriră de nervozitate. Aveți pământ, ați făcut grâu, vindeți și plătiți.

Glasul i se urca și înăsprea. Era perceptor vechi și știa că dacă bărbații protestează în aceste momente și înjură furioși, femeile se pun pe plâns și rugăminți și cu timpul începuse să nu mai poată suferi aceste lacrimi și implorări zadarnice.

– Plătiți sau nu plătiți? strigă el deodată furios și nu mai așteptă răspunsul, se ridică în picioare și își roti privirea prin casă.

Nu avea însă ce lua. Pereții erau goi. Odaia mare cu două paturi largi, cu soba de cărămidă dată proaspăt cu var, cu icoana deasupra firidei dinspre tindă, cu cele două ferestre mari, una spre bătătură lângă patul în care stătea culcat Moromete și una spre drum, sub care se afla o masă acoperită cu o față brodată și pe care se aflau cărțile și caietele lui Niculae și la care se mânca la Crăciun, Anul Nou și Paște, totul era gol, nu se vedea nimic de preț nicăieri, în afară de un ștergar mare înflorat care încadra icoana și de paturile cu bătătură din betelii colorate de cârpe, care nu valorau nimic, erau bune de pus pe jos și nu pe pat.

Perceptorul se apropie de lada brașovenească așezată la capul celui alt pat – covoarele de pe ladă, lucrurile din ea, cât și covoarele de pe paturi fuseseră pitite de fete la vecini – și-i deschise capacul. Nu era nimic

înăuntru și receptorul rânji; deschise ușa și trecu tinda spre cealaltă odaie. Aci se afla o parte din grâu, cerga mare de cânepă, o mulțime de oale și străchini, o damigeana, războiul de țesut, desfăcut și așezat în cele două colțuri, sucala de răsucit, fusceii, parul de pus porumb și încă ceva tare, acoperit cu saci și peste care zăcea un balot de lână legat cu o basma neagră și ruptă. Receptorul se duse direct acolo și dădu sacii și lână la o parte. Privirea mamei se lărgi: cum de uitase de lucrul acela de preț cum era căldarea cea mare de aramă? Era căldarea în care fierbea apa de spălat rufe și de lăut în timpul iernii și în care făcea în fiecare an săpunul, mare cât un hârdău și de neprețuit pentru ea; o avea de optsprezece ani, de când se măritase, i-o dăduseră părinții ca zestre. Ea însemna pentru mama nu numai curățenia trupului, dar și a sufletului. Lipsa ei însemna râia și păduchii și mirosul urât și mai ales rușinea de a fi murdar în fața celui sentiment de înălțare pe care îl trezise în ea biserica.

– Percitorule, nu lua căldarea! strigă ea speriată și se grăbi și puse mâna pe toartele căldării și ieși repede luptându-se cu mărimea și greutatea ei. Chipul i se făcuse dârz și mai roșu decât strălucirea metalică a aramei. Luați orice, dar căldarea n-am s-o las! strigă ea. Tito, Ilinco, unde sunteți? Ilie, scoal' în sus!

Mama vârî gâfâind căldarea sub pat și se așeză straje în dreptul ei. Jandarmul veni după ea:

– Leiță, zise, nu te supăra, dar nu mă face să ți-o iau cu sila. Văz c-ați pitit tot, cine e de vină?

– Ia căldarea! porunci receptorul.

Fetele și Niculae intraseră și ei în casă. Paraschiv și Nilă plecaseră cu căruța și caii la câmp.

– Tată, ia scoal' în sus! strigă fără cruțare Tita. Scoal' în sus și spune-le să plece de aici. N-avem acuma bani, să aștepte pân-om vinde oile și-o să plătim. N-avem bani! strigă ea spre receptor, fără respect, fără să se rușineze că ea, o fată de optsprezece ani, striga la un bărbat care avea asemenea mustăți. Ia uită-te cum intră ei în casă, nu le-ar fi rușine! continuă ea să strige.

Moromete deschise ochii și Niculae îl văzu. Îl văzu și pe jandarm și pe receptor și înțelese că aceștia nu vor pleca, iar mama nu va lăsa să i se ia căldarea. Însăimântat, îl văzu atunci pe tatăl său ridicându-se încet în capul oaselor. Se ridica greu, cu trudă și arăta într-adevăr doborât ca de boală. Era însăimântător de posomorât și de întunecat la chip.

– De ce zici, perceptorule, că nu poți să mă amâi până la iarnă? întrebă el.

– Nu se poate, Moromete, zise perceptorul cu hotărâre, trebuie să plătești restanțele! Așa am ordin, nu-mi plătești mie! Plătești statului, că statul te pune la impozite, nu te pun eu, mai adăugă el întorcându-se și așezându-se pe pat, furios că era silit să explice și să piardă atâta timp. Plătești sau nu plătești? amenință el.

Niculae văzu cum tatăl său se apleacă și saltă capacul lăzii, văzu cum din chichița ei el scoate un teanc de bani și ceva rece îi săgeta de sus până jos spinarea. Erau banii cu care peste câteva zile trebuia să plece el la școală. Nu mai era sigur că tatăl său va mai voi sau va mai putea să facă rost de alții. Nu putu să mai stea în casă, ieși afară pe prispă și se așeză îndată jos. I se înmuiaseră picioarele. Își plecă fruntea, umerii îi căzură, iar gâtul i se îndoi și se lungi. Cum stătea cu fruntea în jos, fața nu i se vedea, dar ceafa îndoită și labele desculțe ale picioarelor, atârând fără vlagă pe marginea prispei, arătau că băiatul e stăpânit de o tristețe coplesitoare.

Perceptorul și cei care îl însoțeau ieșiră. Căruțele se îndepărtară. O liniște grea se lăsă asupra casei. Mama își veni cea dintâi în fire.

– Unde-o fi băiatul ăla? întrebă ea și ieși repede pe prispă și îl văzu. Niculae! șopti ea turburată rău de înfățișarea copilului. Lasă, mamă, că facem noi rost de alți bani, nu te las eu pe tine așa! Avem oile alea, trebuie să se întoarcă Achim cu ele... Și chiar dacă n-o vrea tat-tău vând eu un pogon de pământ și tot nu te las... aide, scoală-te în sus și nu mai sta așa, că dacă te îmbolnăvești...

După plecarea perceptorului, Moromete nu se mai culcă.

– Unde sunt băieții ăia? o întrebă el pe mamă.

– Au plecat cu căruța... Ilie, șopti ea uitându-se drept în ochi, ai aflat ceva de Achim?

Gândul țâșnise aproape fără voia ei și în aceeași clipă înțelese că nu greșise. Moromete însă nu zise nimic, se sculă de pe pat și ieși.

– Ilie, vorbește odată! strigă mama ieșind neliniștită în urma lui.

Despre Achim era vorba, nu se putea înșela, dar ce putea fi atât de rău încât să-l dărâme și să-l întunece atât de mult? Mai rău decât că Achim n-a izbutit să facă deloc bani, ce putea fi?

– Tu n-auzi, Ilie? strigă ea din nou, de astă dată cu un glas poruncitor, făcându-l să se oprească din drum. Tu n-auzi, Ilie?

– Taci! strigă deodată Moromete și în aceeași clipă ridică pumnul. Taci din gură! aproape că urlă el schimonosit groaznic la față. Vă omor dacă nu tăceți din gură!

Mama amuți și îngălbeni. Fiindcă nu înțelegea, o fluturare de spaimă trecu peste chipul ei. Moromete amuți și el o clipă, dar apoi se smulse din loc și amenință încă:

– Dacă mai văz pe cineva înaintea ochilor... Și dacă mai aud o vorbă...
Și pieri cu pași mari pe după colțul casei.

XXII

Mama se grăbi să pregătească prânzul, și fetele, neliniștite și ele, o ajutară amândouă în tăcere. Când mămăliga fu răsturnată pe masă, se auzi zgomotul podiștei peste care trecea căruța; Paraschiv și Nilă se întorceau de la câmp.

Moromete apăru de după colțul casei și, fără să se uite la cei doi care deshămau, intră în tindă și își luă locul pe pragul lui. Se adunară apoi cu toții și începură să mănânce într-o tăcere apăsătoare. Paraschiv și Nilă înțeleseseră de la ceilalți că nu e bine să turbure cu vreun cuvânt tăcerea tatălui. Toate privirile erau întoarse înăuntru: aveau toți pleoapele trase în jos ca și când un somn greu ar fi plutit peste întreaga familie.

Moromete avu astfel timp să cerceteze în liniște, de pe pragul lui, chipurile celor doi. Nu descoperi însă nimic. Paraschiv avea ca totdeauna aceeași înfățișare a lui, lipsită de lumină, dedesubtul căreia era greu să bănuiești ce se petrece, iar Nilă aceeași frunte încrețită în sus, care dovedea că cu greu ar fi putut avea el o voință vinovată. Pe Paraschiv însă puteai să-l vezi vinovat până în măduva oaselor, dar puteai să te și înșeli. Și în afară de asta nu cumva Paraschiv, văzând acum familia înconjurată de primejdia ruinei, să-și fi schimbat sau să-și schimbe gândurile?

Moromete lăsă lingura din mână și-si puse coatele pe genunchi. Această mișcare făcu ca pleoapele celorlalți să se ridice pe jumătate, la pândă. Își revenise tatăl? Avea să-i liniștească sau să-i îngrijoreze și mai mult? În privința lui Niculae oare ce hotărâse?

– Am scăpat de perceptor! spuse Moromete cu un glas care putea îndreptăți revenirea speranțelor, sau măcar o parte din ele. Dar mai avem banca, și Achim văz că nu se întoarce. Pesemne că n-a primit telegrama.

Paraschive, du-te după ce mănânci pe la primărie și dă-i și tu o telegramă, cheamă-l să se întoarcă îndărăt, că nu e vreme de pierdut.

Spunând acestea întoarse capul în altă parte, prefăcându-se că nu se uită la Paraschiv. Se feri însă zadarnic, pentru că Paraschiv nu se arătă nici uimit, nici potrivnic. A fi trebuit să se împotrivească, fiindcă telegrama pe numele lui l-ar fi adus, fără doar și poate, îndărăt pe Achim. Pe de altă parte mama și fetele se cam mirară; înțeleseseră dinainte că Achim n-a trimis bani fiindcă nu i-a făcut sau dacă i-a făcut i-a cheltuit pe acolo, cum povestise Scămosu, prin cârciumi cu muieri și că astăzi tatăl aflase, tot de la Scămosu, că nici acum n-are bani, că i-a cheltuit tot așa, chefuind. Dar telegrama? De ce s-o dea Paraschiv?

– Eu l-aș lăsa să mai stea, fiindcă văz că a făcut treabă pe acolo, mi-a trimes patru mii de lei, dar banii ăștia i-am și dat lui Aristide, așa că tot n-avem cu ce plăti banca și trebuie să se întoarcă repede să vindem oile, spuse Moromete după câteva clipe de tăcere.

Aceste cuvinte buimăciră întreaga familie. Dezorientată, mama se uită zadarnic la chipul nepătruns al bărbatului ei, iar Paraschiv aproape că se înecă cu dumicatul. El făcu o sforțare să înghită, își ridică privirea turbure asupra tatălui său și bolborosi:

– Când ți-a trimes Achim patru mii de lei?

În aceeași secundă Moromete își feri ochii. Ceea ce licărea în privirea lui Paraschiv era greu de îndurat.

– Azi, înainte să vie receptorul, răspunse el cu un glas blând. M-am dus la Scămosu să mă împrumute el cu niște bani, și Scămosu taman se pregătea să vie pe la noi. S-a întors aseară de la București și Achim a trimes banii prin el. Dar ce folos! adăugă Moromete cu îngrijorare, arătându-se stăpânit numai de gândul că Achim n-a primit decât prima telegramă. Tot trebuie să se întoarcă și să vindem oile.

– Să vindem oile? nu se putu stăpâni să nu strige Paraschiv. După ce că ți-a trimes patru mii de lei, mai vrei să le și vinzi? Ce-ai făcut cu patru mii de lei? se stropși el în pornirea și mânia lui tulbure.

– N-auzi, bă, că i-a plătit lui Aristide? șopti Nilă speriat de amenințarea nesfiită și fățișă care se simțea din glasul fratelui. Ce-l mai întrebi?! adăugă el cu un reproș mic și uimit.

– I-a plătit lui Aristide? Și ce dacă i-a plătit? strigă Paraschiv din ce în ce mai furios și mai surd. Ce-mi pasă mie că i-a plătit? Își ieși el din sărite, nemaștiind ce spune. Deodată Paraschiv își întoarse capul spre Nilă și urlă

înfiorându-i pe toți: îmi spui tu mie, că i-a plătit? Și ce mă privește pe mine că i-a plătit? Când ți-oi da un pumn după ceafă te podidește sângele pe gură.

Fața lui întunecată începuse să prindă pete albe. Nilă însă, de frică, se făcuse roșu și nu îndrăznea nici să mai mănânce. Când, după câteva clipe de tăcere grea, Paraschiv puse mâna pe lingură să mănânce mai departe, Moromete, uitându-se la el cu o privire intensă, îi explică:

– Ai întrebat ce-am făcut cu patru mii de lei și Nilă a spus că ai auzit că i-am plătit lui Aristide. N-a zis că te-ar privi pe tine ce-am făcut eu cu banii, așa că nu văz de ce i-ai da un pumn după ceafă să-l podidească sângele pe gură!

Drept răspuns Paraschiv încetă deodată să mai facă vreo mișcare și-și ridică privirea amenințătoare și spre tatăl său; dar numai atât, numai o clipă; nu îndrăzni mai mult; în clipa următoare își continuă mișcările mestecând furios.

– Degeaba te superi! observă Moromete cu aceeași blândețe nefirească în glas. A zis Nilă altceva?!!! se adresă el apoi către ceilalți, cu o uimire și cu o înfățișare care aștepta cu tot dinadisul un răspuns.

Nu îndrăzni însă nimeni să deschidă gura. Un răspuns la uimirea provocatoare a tatălui putea fi primejdios; Paraschiv o dovedise. Tot așa, pe neașteptate, Paraschiv se satură să mai mănânce și se ridică brusc în picioare. Scăunelul de sub el se răsturnă și îl împiedică să plece; izbi în el cu bocancul lui milităresc, trimițându-l în spinarea lui Niculae și părăsi tinda cu pași grei.

În urma lui, Moromete își plecă fruntea. Nu mai putea fi nici o îndoială: al lui Cătănoiu nu mințise și nici nu se putea spune că Paraschiv și-a schimbat sau și-ar putea schimba gândurile. Oftă îndelung și greu și o tristețe neagră coborî peste chipul lui.

Fetele adună vasele în tăcere. Mama răsturnă masa și Duțulache se repezi hulpav, tremurând din tot trupul, făcând ca într-o clipită să nu mai rămână nimic pe jos. De undeva de afară Paraschiv chemă poruncitor și tainic:

– Nilă!

Iar Nilă se supuse și ieși din tindă. Niculae se retrase într-un colț al grădinii pierdut și uitat de toți, fetele plecară nu se știe unde, iar mama, care se gândea că s-ar putea ca omul ei să aibă nevoie de ea, nu putu totuși să uite amenințarea nedreaptă care îi fusese adusă înainte de masă și părăsi și ea tinda.

„Da, gândea Catrina ieșind din curte cu vadra sub braț, ani de zile te-ai uitat la ei și în loc să pui mâna pe par și să-i dai pe brazdă, i-ai lăsat să facă ce vor. Dormeai ca un buștean în pat când eu până în grinda casei săream din somn!... Ilie, mi-e frică! mă rugam în miez de noapte (cum să nu-ți fie frică când îi visam pe câteșitrei negri și urâți!) și tu nimic, sforăiai de putea să ardă casa și să nu te deștepți! Ar trebui acuma să nu-mi pese, că după ce că ai ajuns în întuneric (că nici biserica nu poate să-ți mai ajute, prea ai răs de ea și ai luat-o în deșert), tot la mine ridici pumnul și urli că să nu mă vezi în ochi! Da, gândi Catrina îndârjită și ispitită să n-aibă nici un fel de remușcări, ar trebui să te las să te chinuiești singur, să știi și tu câte-am îndurat eu lângă tine... «Ilie, de ce nu treci casa și pe numele meu? Are să mă dea afară Paraschiv» mă rugam. «Ce, zice, crezi că o să mor eu înaintea ta?» Uite, n-ai murit, dar Paraschiv tot a ajuns să nu-i mai fie frică de tine și dacă azi a îndrăznit să te înfrunte cu vorba mâine o să te înfrunte cu parul. Ce folos că n-ai murit? Pe mine o să mă dea afară, am știut asta de mult și m-am rugat la Dumnezeu, dar tu ce-ai să faci dacă te dă și pe tine afară?”

Ajunsă aici cu gândurile, Catrina deodată se sperie. I se păru că în timp ce ea îl judeca în inima ei și îl găsea vinovat, acasă Paraschiv și Nilă poate că au și sărit cu parul la el. Grăbită, tremurându-i mâinile pe lumânarea fântânii, umplu vadra cu apă și după ce o puse în cap porni repede spre casă. De obicei mergea cu vadra fără s-o țină și fără s-o verse, dar acum o ținea cu amândouă mâinile și ajunse acasă leoarcă de apă.

– Tito! Ilinco! strigă de la poartă și când ajunse lângă prispă puse vadra jos și intră în tindă.

Neliniștea ei crescuse: nu era nimeni. Se întoarse pe prispă și le strigă încă o dată pe fete, atât de tare și de speriată, încât Niculae veni el din fundul grădinii și spuse că fetele au plecat la vie.

– Unde e tat-tău?

– Nu știu!

– Paraschiv și Nilă unde s-au dus? Nu l-ai văzut pe tat-tău? repetă mama.

– A ieșit pe poartă și nu știu unde s-a dus, răspunse Niculae.

Dar neliniștea tot n-o părăsi pe Catrina. O turbura gândul că tocmai acum își găsisese să-și învinuiască bărbatul și să-l lase singur când în fiecare clipă putea să i se întâmple o nenorocire. Uitase că în noaptea aceea când luase foc casa lui Bălosu avusese gânduri mai bune despre Paraschiv; îl credea acum în stare de orice.

XXIII

Moromete însă era departe de neliniștea și temerile mamei. Ceea ce se petrecea cu el îl împiedica să se mai gândească la soarta familiei.

Stătuse mult pe prag și nu băgase de seamă cum ceilalți se împrăștiaseră toți. Văzuse afară bătătura și ieșise. Văzuse poarta de la drum și pornise într-acolo. Un om îi dăduse bună-ziua și recunoscându-l nu-i răspunse. Era unul dintre aceia care mai credea că lumea era așa cum și-o închipuia el, care credea că speranțele sunt bucurii adevărate și nenorocirile numai ale altora și care în loc să se oprească pe loc, să se trezească și să se înspăimânte, trecea pe drum liniștit și încrezător și dădea bună ziua.

Se așezase pe stănoagă ca întotdeauna, dar se ridicase numaidecât și pornise pe șoseaua satului. Mergea cu fruntea în pământ, nici încet nici grăbit și nu se uita nicăieri, astfel că nu-l văzu pe Dumitru lui Nae când trecu prin dreptul casei lui. Dumitru lui Nae stătea rezemat de stachet, dincolo de poartă, și arăta una cu ulucile, parcă ar fi crescut de la rădăcina lor ca un pom. Nici el nu-l văzu pe Moromete, nu zise nici el nimic.

În dreptul unei uliți, Moromete păși cu aceiași pași egali și ghicind de departe că un om care venea din direcția opusă vrea să-l oprească, se feri din calea lui. Trebui totuși să se oprească fiindcă celălalt nu înțelese că Moromete se ferea de el și îi tăie drumul ieșindu-i înainte.

– Hai noroc, Moromete!

Ridică fruntea și văzu un om liniștit și parcă blând, cu mustăți mari și cu un copil în urma lui. Recunoscă întâi copilul, apoi omul: Traian Pistică. Sfârâlică scoase un scheunat mic de rugămintă. Traian Pistică își luă țigarea din gură și îi dădu să tragă, apoi îl întrebă pe Moromete prietenos:

– Ce mai faci, Ilie? Nu te-am văzut de mult.

– Bine, răspunse Moromete.

– Ce mai fac copiii ăia ai tăi?

– Bine.

– Tu ce mai faci?

Tăcere. Traian Pistică se uită la bocancii celui alt:

– S-au rupt. De ce nu vii să le pun un petic?

Între timp Sfârâlică, văzând că stănoagă podiștei lângă care se opriseră era puțin aplecată spre șanț, se propti în ea s-o aplece și mai tare“ și chiar se înfurie și începu s-o zgâlțâie.

– Am auzit, Moromete, că vrei să-l dai pe băiatul ăla al dumitale, Niculae, la școală! Am și eu unul de seama lui, învață bine, m-a chemat Teodorescu să-mi spună că să-l dau și eu. O fi scump? întrebă Traian Pisică.

Moromete nu răspunse. Traian Pisică trăgea din țigare gânditor. Se auzi o pârlitură, apoi un bufnet din acela pe care îl face noroiul când primește un bolnav în el și Sfârfâlică fu văzut în șanț cu stănoagă cu tot, plin de noroi până și pe dinți.

– Sfârfâlică, lua-te-ar dracii, rupseși stănoagă, spuse Traian Pisică în treacăt, și când Sfârfâlică ieși din șanț orăcâind, scoase țigara din gură: Na la... Dar uitându-se la gura lui plină de noroi nu mai putu pronunța „na la tata din țigare“, se întoarse spre Moromete și continuă: Teodorescu zicea că dacă ia bursă, n-ar fi așa scump. Tu ce zici, Moromete?

– Nu știu, răspunse Moromete și se îndepărtă cu fruntea în pământ, cu aceiași pași, nevăzând și neauzind nimic.

Ca și mai înainte cu Dumitru Iui Nae, trecu pe lângă doi inși fără să le dea bună-ziua. Aceștia stăteau la umbra unui salcâm și văzându-l nici ei nu-l opriră. Erau doi din cei care veneau la fierărie și-l ascultau cu interes: Din Vasilescu și Marmoroșblanc. Se uitară lung în urma lui.

– S-a întâmplat atunci cu conversiunea că i-a fost mai lesne lui Moromete să scape de datoriile de la bancă și el pe urmă s-a împrumutat iar, a crezut că o să vie iar o conversiune, spuse Marmoroșblanc cu oarecare uimire. Acum uite-l că rămâne fără grâu și tot n-o să-i ajungă.

– Păi tot așa zicea el și de fonciire! își aduse aminte și Din Vasilescu. Zicea că nu se poate să nu vie el Iorga cu o lege în privința asta.

– Nu pricep, se miră Marmoroșblanc cu dispreț, Moromete ăsta se pretinde om deștept; cum putea să creadă în prostiile astea?

Din Vasilescu se uită în pământ printre genunchi și se gândi fără grabă. Marmoroșblanc însă rămase cu bărbia împinsă în sus, a dispreț, vrând să spună că nimeni nu-l poate convinge că Moromete ar avea vreo justificare.

– N-ai dreptate, spuse Din Vasilescu. Banii de la bancă i-a băgat în vite, așa că n-are decât să le vândă și să dea îndărăt, totuna e, iar cu fonciirea, adu-ți aminte ce ziceau liberalii când erau țărâniștii la putere: că o să micșoreze fonciirea dacă vin ei în locul țărâniștilor.

– Și el a crezut?

– Și dacă nu credea era mai bine?! se înveseli Din Vasilescu.

– Da, dar nu te uiți la el cum trece și nu dă bună-ziua? zise Marmoroșblanc jignit, iar Din Vasilescu dădu din cap într-un fel din care se

înțelegea că lui i se întâmplau altele și mai și, dar nu socotea că trebuie să se supere.

Moromete se îndepărtase pe o uliță care dădea în valea satului și care, sub forma unui drum îngust, urca printre dâmburi spre câmpie.

La ieșirea din sat, în colțul uliței, era o poiană și Moromete nu băgă de seamă că acolo se afla strâns un grup de șapte-opt inși care cât îl văzură se și porniră pe exclamații. Unde se duce Moromete? „A! Moromete, Moromete!” se auzea.

– Moromete! strigă cineva.

– Ce faci, domnule?! se supără un altul. Stai puțin, unde...

De astă dată Moromete se opri, dar nu băgă nimeni de seamă că oprirea sa fusese bruscă și neprietenoasă. Se sclifosiră și mai mult, iar unul din ei, parcă râdea mereu (avea niște dinți lungi, rari și galbeni), începu să spună că Iocan îl înjură pe Moromete de mama focului și zice că dacă îl mai prinde pe la fierărie o să-i dea cu barosul în cap. Cum?! De ce?! întrebarea ceilalți intrigați.

– Zice că Moromete nu mai are facultăți de încredere! explică omul, dezvelindu-și până la urechi dinții... Așa zice! sublinie el rânjind leneș. Cică Moromete s-a dedat cu Aristide și d-aia refuză să mai vie pe la fierărie.

Se făcu gălăgie și iarăși nu băgă nimeni de seamă felul cum ascultase Moromete aceste cuvinte. Rămăseseră consternați, când, făcând un pas spre cei adunați, acesta, cu pumnii strânși, bolborosi:

– Voi nu puteți, mă, să vă mai vedeți de treabă? Altă treabă nu mai aveți?

Și deodată le întoarse spatele și se îndepărtă mai bolborosind încă nu se știe ce.

În curând ieși din sat și urcă dealul. La câmp înfățișarea sa se schimbă, căpătă iarăși acea liniște posomorâtă și închisă pe care o avusese când pornise din curte. Merse o vreme peste întinderea netedă a islazului, apoi intră pe drumurile de plan, printre porumburi și miriști și se opri în sfârșit în dreptul unei pietre de hotar. Ajunsese la lotul său de pământ.

Moromete se așeză pe piatra albă de hotar și își luă capul în mâini. Era cu desăvârșire singur. Dacă n-ar fi fost miriștea locurilor sau urmele – roților de căruță, uscate adânc în pământul drumului, care arătau că pe aici au fost oameni, s-ar fi zis că porumburile au crescut singure, că au fost părăsite, că nimeni n-o să mai calce vreodată pe-aici și că doar el a rămas ca un martor al unei lumi ciudate care a pierit.

Moromete însă era departe de a fi rupt de lume și venise aici tocmai pentru că se simțea îngropat în ea până la gât și vroia să scape. Înțelegea că se uneltise împotriva lui și el nu știuse – timpul pe care îl crezuse răbdător și lumea pe care o crezuse prietenă și plină de daruri ascunseseră de fapt o capcană (fâlfâirea înceată a amenințărilor, întinderea lor de-a lungul anilor și de aici credința în fărâmițarea și dispariția lor) – iar lumea, trăind în orbire și nepăsare, îi sălbăticesc copiii și îi asmuțise împotriva lui.

Stătea pe piatra de hotar cu capul în mâini și încerca să dea de curgerea până mai ieri a gândirii sale liniștite, îndârjit și hotărât să nu cruțe nimic pentru a o regăsi, simțind că înstrăinarea de ea ar aduce întunericul și că moartea n-ar fi mai rea decât atât. Cum să trăiești dacă nu ești liniștit? Nu se întâmplase nimic atât de cumplit încât să nu fie repus totul sub lumina vie a minții. Nu cumva timpul era undeva același? Nu cumva trecerea lui era egală și dacă o dată te ocrotea fărâmițând primejdia, când te credeai scăpat îți distrugea de asemenea speranțele clădite peste legea lui? Nu cumva copiii de aceea sunt copii, ca să nu-și înțeleagă părinții, fără ca mai întâi să se rătăcească, și de aceea părintele e părinte, ca să-i ierte și să sufere pentru ei? „Dar i-am iertat mereu“, gândi deodată Moromete și gândirea aceasta reveni și nu mai fu urmată de alta, *i-am iertat mereu, i-am iertat mereu* și rămase cu ea în cap până ce își luă seama și o stinse.

După care nu mai fu nimic, se auzea numai foșnetul porumbului, vântul ușor care venea dinspre miazănoapte sporind parcă și mai mult tăcerea omului și a pământului. Un iepure ieși la marginea unui lot și își agită câteva clipe urechile, după care trecu drumul și pieri în porumbul celălalt, începuseră să scârțâie greierii.

„Am făcut tot ce trebuia, reluă Moromete cu o sforțare, le-am dat tot ce era, la toți, fiecăruia ce-a vrut... Ce mai trebuia să fac și n-am făcut? Ce mai era de făcut și m-am dat la o parte și n-am avut grijă? Mi-au spus ei mie ceva să le dau și nu le-am dat? A cerut cineva ceva de la mine și eu am spus *nu*? Mi-a arătat mie cineva un drum mai bun pentru ei pe care eu să-l fi ocolit fiindcă așa am vrut eu? S-au luat după lume, nu s-au luat după mine! Și dacă lumea e așa cum zic ei și nu e așa cum zic eu, ce mai rămâne de făcut?! N-au decât să se scufunde! Întâi lumea și pe urmă și ei cu ea.“

Și această gândire sumbră și trufașă îl ridică pe Moromete în picioare, pregătit parcă să facă față unei asemenea prăbușiri.

Se apropia seara. Câmpia își lăsa în jos, nesimțit, pleoapa ei uriașă. La răsărit era întuneric, se vedeau urcând nori de ploaie.

Când, într-un târziu, se uită în jurul său, își duse mâna la frunte, se clătină câteva clipe, apoi își reveni și porni încet să se întoarcă acasă.

XXIV

Îndată după prânz Paraschiv se duse la Guica și îi spuse să pregătească mâncarea de drum: aveau să plece neîntârziat, el și cu Nilă, chiar a doua zi de dimineață.

Paraschiv nu mai dădu pe acasă toată ziua. Nu veni seara acasă să mănânce, mancă la tușă-sa. După ce măncă, el plecă apoi prin sat. Era în vorbă de mult cu o fată, una Manda a lui Bodârlache, cu care vrusese chiar să se însoare. Nu se însurase fiindcă îl împiedicase tatăl său și acum îi părea bine că însurătoarea nu avusese loc – nu avea pe vremea aceea planuri atât de mari ca acum –, dar, mergând spre casa fetei, el își aminti din nou cum se întâmplaseră lucrurile și ura lui împotriva tatălui crescuse și mai mult. Erau lucruri la care el niciodată nu putuse răspunde (cum era faptul că tatăl său îl lăsase să se ducă la munte fără a-l preveni că piața muntelui scăzuse), iar în povestea aceasta cu însurătoarea, tatăl îl „lăudase“ atât de mult și de insistent pe viitorul său socru, încât laudele acestea îl făcuseră de râs nu numai pe Bodârlache și pe fata lui, ci și pe el, pe Paraschiv. Era adevărat că Bodârlache, care avea multe pogoane de pământ, nu era un om prea deștept, dar în urma laudelor lui Moromete, oricărui flăcău i-ar fi pierit pofta să se mai însoare așa de lesne cu Manda (Paraschiv descoperise cu acel prilej că Manda lui Bodârlache mai era și foanță).

Paraschiv n-o luă pe Manda lui Bodârlache, dar el nu-i spusese că n-o mai ia. Fata îl întreba câteodată ce are de gând, dar Paraschiv răspundea mereu că la toamnă, acum a trecut vremea; toamna se însoară lumea!

Manda avea nouăsprezece ani, abia ieșise în lume și se ferea de așa-zisul ei viitor bărbat. Când Paraschiv se așeza lângă ea pe marginea șanțului, nu trecea multă vreme și începea să se neliniștească. Atunci se ridica și pleca. Paraschiv încerca s-o țină, dar ea se zbătea crâncen, intra în curte și se ridica peste gard. Dacă Paraschiv mai rămânea, fata stătea cu el de vorbă în acest fel, apoi după o vreme se dădea jos de pe stînghia ulucii și ieșea iarăși în șanț, unde nu rămânea mult timp.

Felul acesta de a face dragoste îi amintea lui Paraschiv de vremea când avea el șaptesprezece ani, fapt care îl întărâta, îl scotea din sărite. Poate din

cauza aceasta nu-i spusese fetei că n-o mai ia; n-ar fi vrut s-o lase așa cum o cunoscuse.

În drum spre casa fetei el continuă să se gândească la ultimele întâmplări care avuseseră loc în familie. Căuta încet, fără grabă, feluri de răzbunare împotriva tatălui, ceva pe măsura lui, ceva care să lase urme adânci și de neuitat. Tatăl său era nemaipomenit de puternic. Până și acum, în ultima clipă, când receptorul îi dăduse o primă lovitură, el găsisese puterea să se prefacă și să-i întindă lui, lui Paraschiv, cursa aceea cu cei patru mii de lei trimiși de Achim. Se lăsase prins. Stăpânit de aceste gânduri Paraschiv ajunsese la casa lui Bodârlache. El se opri și trebui să facă o efortare să iasă pentru câțiva timp din plasa gândurilor sale răzbunătoare. Deși era târziu, fata ieși la poartă. Ea îl întrebă însă de ce n-a venit mai devreme. Paraschiv îi răspunse că a avut treabă, că a stat toată seara de vorbă cu ai lui. La întrebarea fetei care voia să știe despre ce au vorbit, el îi răspunse că despre ei au vorbit, adică despre însurătoarea lor.

Auzind aceste cuvinte, Manda se lipi de flăcău și își vârî pentru întâia oară palma sub brațul lui. Paraschiv se făcu că nu bagă de seamă și vorbi mai departe, se agăță la întâmplare de ceea ce spusese chiar el mai înainte că adică s-ar fi prăpădit stând de vorbă cu ai lui despre însurătoare. Începu cu un glas bun să-i spună o poveste lungă care ținu multă vreme, și în cuvintele „alde tata zicea că“, „și eu ziceam că“ reveneau des în vorbirea lui.

– Da, încă de astă-iarnă alde tata zicea „ia-o, mă, ce mai aștepți“, dar eu ziceam că când să fac nunta? S-a mai pomenit să faci nunta în postul Paștilor? Alde tata zicea că n-are nimic, o iai acuma și faci nunta la toamnă, ce mare brânză? Eu ziceam că nu, de ce să n-o iau cu nuntă! Ce, n-avem de unde? Tăiem douăzeci de găini, trei-patru oi și facem o nuntă să pâraie satul! Și în seara asta mă pomenesc cu alde tata că: „Ce faci, bă, Paraschive, uite, a venit și toamna, nu te însori?“ Eu zic că: „Stai, bă, să se coacă strugurii, să se facă vinul, vrei să cumpăr vin de la Aristide?“ „Dar de ce să nu cumpărăm, zice alde tata, n-avem cu ce?“ „Ba avem, zic eu, dar ce să dăm banii pe vin dacă avem vinul nostru?“ Alde tata se răstește la mine, că: „Ce, nu cumva o să dau de băut vin din ăsta prostu de la noi? Luăm vin calitatea întâia de la Pălămida, parcă n-avem cu ce?“ „Ba avem, zic eu, dar ce facem de țuică?“ „Însoară-te tu și nu-ți fie frică de țuică“, zice alde tata. Și pe urmă mama zice și ea: „Însoară-te, Paraschive, uite odaia, de când am spoit-o, de când te așteaptă!“ Frati-meu Nilă: „Bă, să-mi dai mie plosca să

chem oamenii la nuntă. O să-l punem pe-al lui Briță să-ți spună orațiile, că are cal frumos, ai văzut cum mergea călare prin sat cu bradul în mână, la nunta ăluia a lui Troscot“... Alde mama zice: „Dar trebuie să vorbesc și eu cu cuscră-mea, să vedem câte găini tăiem! Trebuie vorbit din pripă, să nu te pomenești că s-a terminat mâncarea!“ Și d-aia am întârziat, uite, vezi și tu! Și eu zic să ne luăm de duminică într-o săptămână, să mă duc mâine să tocnesc lăutari, că vreau să avem la nuntă două tarafuri de lăutari și Ilie Neață te pomenești că cine știe cine pune mâna pe el...

Fata începuse de mult să tremure, dar nu se ridica să plece; asculta pierdută vorbele flăcăului și din ce în ce se alătura cu mai mult curaj de umărul lui. Într-o vreme, cerul, care încă de cu seară se tot frământa, se întunecă de tot și începu să picure. Paraschiv se ridică și o întreabă pe fata unde să intre. Fata începu să tremure rău și îi răspunse că poate să meargă pe prispă.

– Pe prispă au să ne audă ai tăi; că vreau să stăm de vorbă cum aranjăm, șopti Paraschiv grav.

– Atunci să mergem în șopron, răspunse fata luând-o înainte.

Intrară în șopron și acolo fata rămase mereu în picioare; Paraschiv se prefăcu că nu se sinchisește de acest lucru. Se așeză jos la picioarele ei și cu același glas bun continuă povestea lui nesfârșită. Afară, ploaia se așternuse stăruitor peste pământul întunecat și din când în când cerul era sfâșiat de fulgere și zgâțâit de bubuituri grele. Cu toate stăruințele flăcăului, fata stătu tot timpul în picioare rezemată de unul din stâlpii vechi și tari ai șopronului.

XXV

Paraschiv se întoarse acasă pe al doilea cântat al cocoșilor, ațâțat și otrăvit de noaptea pierdută în zadar sub șopronul lui Bodârlache. Ploaia continua să cadă și drumurile se umpluseră de noroi și băltoace scârboase. Până ajunse acasă ploaia îl udă până la piele. În timpul nopții Moromeții mutaseră așternutul de pe prispă în odaie și cineva încuiase ușa de la tindă cu zăvorul. Paraschiv era atât de acrit încât pentru întâia oară nu mai ținu seama de nimeni ai casei și începu să izbească în ușă furios. Izbea cu bocancii lui militărești, amenințând destul de tare și fără teamă pe toți cei dinăuntru. Până să-și făurească el un plan de răzbunare se simțea împins înainte de o pornire turbure pe care abia și-o stăpânea.

Catrina se trezi din somn speriată de zgomote. Moromete se trezi și el. Se trezi, dar când deschise gura și vorbi în întuneric, avea un glas atât de limpede și liniștit încât s-ar fi putut crede că nu dormise deloc până atunci; el întrebă neturburat din așternutul lui:

– Care ești, mă, acolo, de bați așa?

Întrebase cam încet, de aceea cel de afară nu auzi, bătea mereu.

– Du-te de deschide, trebuie să fie Paraschiv! îl îndemnă mama.

– Ce, m-am băgat slugă să deschid ușa înaintea lui? răspunse Moromete fără să se miște din așternut. Și continuă să întrebe: Mă, n-auzi? Care ești acolo?

Tot atunci bățiile în ușă se opriră. Moromete repetă întrebarea lui neturburată:

– Bă, surdule! care ești acolo?

Urmără câteva clipe de liniște, după care deodată se auzi un fel de urlet gros și înfricoșător care spunea:

– Deschide, bă, ușa, că când i-oi da un picior o dărâm pe voi cu casă cu tot.

– Nilă, șopti femeia îngrozită, scoal' în sus și deschide ușa!

– Ce spui tu? întrebă Moromete din așternut. O dărâmi cu casă cu tot? Ia să vedem, baremi oi fi și tu în stare de ceva.

– Tată, mai taci din gură! zise fata cea mare sărind iute din pat și ieșind în tindă.

Din așternutul ei, femeia se văita în întuneric cu un glas rău prevestitor:

– Aoleu, Ilie, Ilie! Iisuse Cristoase! Apără-ne!

Din tindă se auzi scrâșnetul zăvorului apoi pași și smiorcăituri de încălțăminte fleșcăită. Fata se întoarse în așternut, lăsându-l pe Paraschiv în întunericul tindei.

– Aprinde lampa, Tito! șopti Catrina. Îl lași în întuneric? O fi ud!

– S-o aprindă singur! Cine îl pune să se întoarcă la ziuă!?

– Ai să vezi tu, când ți-oi da eu un pumn, cum o aprinzi! se auzi glasul lui Paraschiv din întunericul tindei.

– Taci din gură! șopti mama cu groază, adresându-se fetei. O fi beat! Îți dă una și te achită!

Fata însă nu se sperie deloc. Bombăni în șoaptă, dar destul de tare ca să fie auzită de fratele vitreg!

– Achită! Achită un c...t!

Se pare însă că nu fu auzită, pentru că tăcerea continuă. Totuși fata ținea să arate că nu-i e frică. De aceea continuă să bombănească în așternutul ei:

– Când te porți bine cu el, e mai rău decât când te porți rău!

Paraschiv aprinse lampa singur și intră în odaie. Se așează pe un scăunel și începu să se descalțe. La lumina galbenă și chioară din firidă, chipul lui arăta schimonosit și crâncen. Descălțându-se, el ceru într-o vreme nu se știe cui:

– Dă-mi o cămașă și niște izmene uscate!

Nimeni nu-i răspunse. Abia într-un târziu, Tita spuse' pe neașteptate, drept răspuns:

– Afară nu puteai să te descalți? Ai umplut casa de apă.

Glasul fetei era înțepat și dușmănos. Paraschiv tresări și cum tocmai își trăsese un ciorap din picioare, el îl mototoli în mână, se îndoi pe scăunel făcându-și vânt și îl aruncă cu putere în capul fetei. Ciorapul fiind ud și plin de noroi zbură cu putere și se lipi ca o plăcintă în perete, împrôșcând geamurile și păturile cu nisip; nu nimerise unde trebuia; în perete, ciorapul stătu o clipă lipit, apoi căzu în pat alături de căpătâiul fetei. Tita se ridică fulgerător în capul oaselor, îl apucă și îl înapoie cu aceeași viteză ținând capul fratelui vitreg. Paraschiv se feri și ciorapul plesni drept în mica icoană de pe peretele din spatele lui. Cum icoana avea geam, acest geam plesni și căzu jos în bucățele mici.

– Tito, icoana! gemu mama înfricoșată. Ați înnebunit?

Între timp toată lumea se deșteptase. Moromete se ridică într-un cot și îl întrebă pe Paraschiv cu compătimire:

– Ce e, Paraschive, te-a mânjit proasta la care ai fost cu baligă pe la gură? Ai, mă? Săracu de tine! Ești și tu flăcău, de! Te întorci și te iei la bătaie cu soră-ta!

– Ce mai flăcău! scrâșni Tita cu un glas aprins. Nu i-ar fi rușine să spuie că e flăcău. E mai murdar decât ciorapii pe care îi poartă în picioare!

– Tito, vezi să nu sar eu acuma la tine! zise mama din patul ei, căutând prin aceste cuvinte să înlăture primejdia.

Paraschiv însă nu răspunse la batjocura fetei. Se ridică de pe scăunel și trecu în tindă. De acolo, el luă lampa de pe firidă și intră în cealaltă odaie unde se schimbă, îmbrăcându-și singura lui cămașă bună cu care ieșea în lume. Se întoarce și se culcă alături de Nilă. În tăcerea care se făcuse, el mormăi cu o liniște în glas pe care nu i-o cunoșteau ceilalți.

– Bine, o să vă arăt eu vouă! O să vedeți voi!

Nu-i răspunse nimeni. Paraschiv își schimbă glasul și mormăi adresându-se lui Nilă:

– Dă-te mai încolo, Nilă! Apoi după un timp spuse mai departe: Lasă! Stăm noi de vorbă! Vine ea murga la traistă!

Cuvintele din urmă n-aveau nici o noimă, deoarece Paraschiv nu fusese niciodată unul din aceia care să poată fi numit traistă și la care să fi venit cineva să mănânce. La această socoteală se pare că se gândi și Moromete, pentru că se mișcă în așternut și pregătindu-se să doarmă, rosti:

– Da, așa mai zic și eu!

– Ai să vezi tu, continuă Paraschiv. Să nu zici pe urmă că „uite, de ce nu mi-ai spus?!“

Moromete nu mai răspunse.

Afară ploaia continua să cadă stăruitor. Din când în când izbea în geamuri cu putere. Când toată lumea adormi, mama se ridică din pat, se închină și se dădu jos. Strânse bucățelele de geamuri care căzuseră de la icoană, ieși în tindă și mai rămase acolo multă vreme.

Catrina se întoarse din tindă, închise ușa încet de tot și înngenunche la pământ, în fața icoanei. În mâna stângă ținea un ciob de oală din care ieșea un firicel subțire de fum. Ea rămase mult timp în genunchi, închinându-se rar, pierdută în rugăciune. În micul ciob, trosnea și sfârâia tămâia.

De prin paturi se auzeau uneori gemete grele. Într-o vreme mama tresări speriată: Nilă avea obiceiul să vorbească în somn. Se opri din rugăciunea ei mută și ascultă: Nilă chema încet și cu o limpezire în glas care te speria:

– Bă, al lui Pipitel! Bă, n-auzi? Bă, Sandule: Te-n... pe mă-ta!

Moromete, care abia ațipise, se deșteptă și ridică fruntea de pe căpătâi, începu și el să asculte. De multă vreme nu mai vorbise Nilă în somn.

– Ce spune, fă? Întrebă omul în șoaptă.

Femeia n-avu timp să răspundă. Nilă zise cu simplitate:

– Să încalice pe cai și să fugă? Dă-i una după ceafă!

Atâta spuse și tăcu; i se auzea răsuflarea ușoară în somn.

Moromete întrebă:

– Cui, mă? Cui să-i dea una după ceafă?

Nilă răspunse numaidecât cu un glas parcă supărat de întrebare:

– Ăluia care fură păpuși de tutun. Pune mâna pe ea! Pune bă, mâna pe ea și dă cu ea în pământ!... Am prins-o tăvălindu-se în paie! gemu el. I-am dat cu ciomagul peste fluierile picioarelor.

– Bine i-ai făcut! șopti Ilinca încântată. Dar cine era aia, Nilă!

– I-a băgat mâna în buzunar, spuse Nilă supărat, apoi gemu foarte greu, se întoarse pe cealaltă parte și nu mai spuse nimic.

Moromete se adresa mamei care rămăsese înghemuită pe pământ în fața icoanei:

– Hai, ajunge, spuse el cu blândețe, crezi că Dumnezeu n-are altă treabă, acum noaptea, decât să te asculte pe tine?!

Mama nu-l luă în seamă. Se ridică de jos și cu ciobul în mână începu să tămâie casa. Deasupra capetelor lui Paraschiv și Nilă se opri mai mult și făcu nenumărate cruci. Apoi ieși în tindă, stinse lampa și se întoarse în pat pe nesimțite. Afară, cu toate că ploua, cocoșii porniră să cânte a treia oară.

XXVI

Paraschiv Moromete stătuse doi ani de zile în armată, dar nu-și aducea aminte ca cel puțin într-o singură dimineață să se fi simțit atât de rău din cauza goarnei care suna deșteptarea, cum se simțea acasă când tatăl său trezea pe toată lumea cu noaptea în cap, strigându-i cu stăruință și pe fiecare în parte, să se scoale în sus. Se întâmpla uneori ca în ziua care venea să nu fie nimic de făcut, nimic de lucrat; cu toate acestea, Paraschiv auzea cu groază același glas înfundat și stăruitor care pune în mișcare toată casa; era un glas care la început nu chema pe nimeni pe nume și de aceea era atât de chinuitor; intra în ureche și turbura odihna dulce a somnului, fără să fie însă aspru ori hotărât; plutea în aer și se prelingea în ureche dureros: „Mă, n-auzi? Scoal' în sus!“ Doar atât se auzea la început, după care se făcea tăcere. Abia într-un târziu se auzea iarăși, în același fel, tot așa de îndepărtat și fără nume: „Mă, n-auzi? Scoal' în sus, mă!“ Și după câteva clipe de tăcere, se adăuga: „Scoal' în sus c-avem treabă“. Și iarăși se făcea tăcere. Și din nou, după multă vreme, glasul relua necruțător: „Scoal' mă, în sus, n-auzi? Avem o groază de treburi.“ Nimic, însă; tăcere deplină! Nu se mișca nimeni. Atunci glasul întârzia mult timp, căutând nu se știe ce și deodată striga pe cineva pe nume, striga de astă dată cu asprime, cu o hotărâre neașteptată, cu ceva apăsător în el, cu ceva rău prevestitor, cu un ce încordat, ca și când s-ar fi întâmplat o nenorocire: „Bă, Nilă-m'! Bă, Nilă-m'! Bă, n-auzi? Bă, Nilă-m'!“ Cel strigat sărea ars, ca atins cu fierul înroșit. Buimac bolborosea crâncen: „Ce e, bă, ce?! Ce?!“ Atunci se auzea din întuneric un răspuns uluitor de blând, de simplu și de omenos: „Scoal' în sus c-avem treabă!“

Deși dormise puțin, Paraschiv se sculă totuși o dată cu toată lumea; pentru întâia oară însă, glasul tatălui se vedea că răscolea în el ura cea mai neagră; nu se dădu jos din pat numaidecât, așa cum se întâmpla de obicei.

– Ce-ai, mă, de ce ne scoli? N-auzi că plouă afară? mârâi el fără teamă, ceea ce făcu ca foșnetele și trosniturile de oase ale celor ce se sculau să se oprească.

Moromete nu zise nimic, cu toate că asemenea vorbe spuse cu un astfel de glas nu fuseseră niciodată rostite în fața lui. El se ridică doar pe jumătate în pat și în liniștea care se făcuse întrebă cu o bunăvoință de neînțeles pentru situația în care se afla puterea lui de tată:

– Ce-ai spus, mă, Paraschive? Ce zici că ai spus?

Auzind un astfel de glas, Paraschiv se porni deodată mânios și nestăpânit:

– Ce tot ne scoli de pomană cu noaptea în cap? Mai lasă-ne dracului să dormim! În fiecare dimineață: „Mă, n-auzi? Mă, n-auzi? Scoal’ în sus c-avem treabă!“ Ce treabă avem?

Paraschiv tăcu o clipă: apoi se adresă lui Nilă:

– Stai, acilea, boule, unde te ridici? Nu vezi că plouă?

Nimeni dintre copii nu înțelegea ce se întâmpla cu tatăl lor. Totdeauna când se răzvrătea cineva în casă, din nepăsător și liniștit cum era, tatăl deodată ridica un pumn în aer și răcnea: „Bă! Smintitul! Te omor!“ Răcnetul acesta înțepenea aerul, făcea să piuie creierul celui răzvrătit, iar groaza îi spulbera nemulțumirea ca și când n-ar fi fost.

Astăzi, în fața revoltei lui Paraschiv, se pare că Moromete dădea înapoi: tăcea. Paraschiv bolborosi iar din așternut:

– Am ajuns bătaia ta de joc; după ce că ți-am muncit o viață întreagă, nici să dormim nu ne lași!

Moromete răspunse fiului; glasul lui neliniști pe mamă și pe fete; era un glas blând, poate chiar fricos:

– De, mă, Paraschive, zic și eu că să vă sculați! Că avem treabă. Dar dacă ți-e somn, dormi, de! Poți să dormi! Și după ce vorbi astfel se adresă fetelor: Sculați-vă voi și lăsați-l să doarmă. O fi ostenit, săracul, a tras la jug toată noaptea!

Batjocura însă nu prea mai avea tărie, mai ales că Paraschiv răspunse numaidecât, devenind amenințător:

– Să prinz eu pe cineva că trage așternutul; îi umflu botul!

Nimeni nu mai spusese nimic. Ca niciodată însă, Moromete se dădu întâiul jos din pat și începu să se îmbrace, mama și fetele săriră și ele. Afară se făcuse ziuă de mult.

Nilă se ridicase în capul oaselor și nu știa ce să facă: să asculte de fratele lui mai mare, ori de tatăl său. Stătea ca o momâie în așternut, căsca și se scărpină. Moromete îl îndemna cu blândețe:

– Hai, Nilă, dă-te jos! Să te duci și să mai dai cu țesala peste caii ăia! Uite, s-a oprit ploaia, trebuie să mergem la moară!

– Stai, mă, acilea, nu fi prost! bolborosi Paraschiv lovindu-l cu cotul în burtă.

Moromete se îmbracă în tăcere. Tot în tăcere, după ce se îmbracă, ieși afară din casă. Ieșind, el lăsă ușa deschisă.

După plecarea tatălui, Paraschiv se dădu jos din pat, deși mai înainte amenințase că are să-l lovească pe cel care o să tragă așternutul: arăta obosit și parcă încrețit, îmbătrânit. Tăcerea dușmănoasă din jurul lui se pare că îl răscoli rău, pentru că dându-se jos din pat el întinse o mână spre ușa lăsată deschisă de tatăl său și o trânti cu toată puterea în canaturile ei.

Zgomotul făcut fu neașteptat de violent și ochiul crăpat al unui geam se desprinsese din ramă și căzu dincolo, spărgându-se cu un zornăit care nu suna a bine.

Catrina nu se mai putu stăpâni. Galbenă la față, ea îl măsură pe fiu de sus până jos și îl huidui scurt cu un glas întunecat:

– Huo! La oase! Sparge, mă! Trânțește!

Paraschiv răspunse numaidecât cu un glas îngroșat de ură:

– Sparg! Le-ai făcut tu? E ale tale?

– Du-te, Ilinco, și cheamă-l pe ăla de afară! porunci mama. Ieși afară și strigă-l să vie încoace.

Fata cea mică ieși repede din casă. Numaidecât după aceea i se auzi glasul pe prispă, chemând:

– Tată! Ia vino încoace! Hai repede încoace.

Paraschiv se așezase pe un scăunel și se uita mohorât la ciorapii lui uzi, plini de noroi. Într-o vreme bolborosi veninos:

– Cheamă-l încoace, crezi că mi-e frică de el! Ehe! a trecut vremea aia!

Într-adevăr Ilinca se întoarse în casă și adevări:

– Nu știu ce tot face în grădină, că nu vrea să vie!

– I-ai spus ce fac ăștia aici? strigă mama. Du-te și spune-i, ce vii aici ca proasta! Ieși afară!

– I-am spus! răspunse fata dârz.

– Și acu' ce te uiți? Treci în tindă și aprinde focul! Nu mai sta aici între ăstia! Niculae, ieși afară pe prispă!

Niculae și Ilinca ieșiră din odaie. Nilă stătea încă în pat, se uita la cei din casă, se scărpină și rânjea prosteste; rânjea și el batjocoritor, simțind că s-a terminat cu puterea tatălui. Totuși, rânjetul lui se stinse de rușine când mama îl pironi cu privirea și îi spuse:

– Și tu ce-ți arăți colții, Nilă, îți pare bine că ai ajuns stăpân? O să ne ducem de aici, să rămâneți voi cu tat-tău, să vă mănânce câinii!

Paraschiv, auzind-o vorbind astfel, mârâi:

– Unde o să vă duceți? La văgăuni?

La văgăuni însemna locul plin de gropi de la marginea satului unde mureau sau erau omorâte animalele bătrâne.

– Nu ne lasă el Dumnezeu, răspunse mama cu obidă amară. O să fie vai de capul vostru, că mi-ați mâncat sufletul, câinilor!

– Hai, mamă, vezi-ți de treabă! spuse Tita liniștită. Te iei după capul lui?

Paraschiv se uită la sora lui cu îngăduință, ca la o muscă, și buzele lui împletite se întinseră a veselie; el aruncă ciorapii murdari sub pat și porunci fetei:

– Ia bagă tu mâna în *lada aia* și dă-mi *aici* niște ciorapi curați, dacă vrei să nu-ți cârlesc una după ceafă.

Lada aceea era comoara casei; Paraschiv, Nilă și Achim fuseseră învățați de tușa lor, încă de mici, să creadă că *înăuntrul lăzii* se găsește toată munca lor; că acolo ar fi ascuns mama lor vitregă și surorile vitrege toată averea; că lada are fundul înțesat de icușari și mamudele, de bani de aur și de argint. Era încuiată cu un lacăt destul de mare și în afară de fete și mama lor nimeni nu umbla în ea; pe fundul ei se aflau într-adevăr icușari și bani de argint și anume doi icușari și trei lei monedă măruntă în valoare de o mie de lei.

Auzind glasul poruncitor și obraznic al fiului vitreg, femeia o înghioldi pe fată cu pumnul:

– Ieși și tu afară d-aici! Nu mai sta aici!

Tita nu mai spuse nimic și se îndreptă spre ușă; atunci Paraschiv lăsă din mână ciorapii lui murdari de noroi, se ridică de pe scăunel și se apropie de ladă. Apropiindu-se, el apucă lacătul în mână și îl răsuci cu putere; se auziră pârâituri de lemn care plesnește. Fata tresări și se aruncă asupra fratelui, vrând să-l dea la o parte. Paraschiv o îmbrânci cu o mână, iar cu cealaltă

răsuci balamalele, le smulse din lemnul lor învechit, trase de ladă răsturnând maldărul de covoare de deasupra și deschise capacul. În clipa când vârî mâna înăuntru fata se repezi iarăși la el; de astă dată ea se agăță de capac furioasă și cu atâta violență, încât Paraschiv, prins cu mâna înăuntru, scoase un urlet. El se răsuci strâmb, își scoase laba de sub capac și o plesni pe fată drept în obraz. Tita încercă în aceeași clipă să-i întoarcă lovitura, dar Paraschiv o izbi iarăși, de astă dată în cap, făcând-o să se clatine, și pentru că fata nu se lăsa, căutând să-l izbească și ea, Paraschiv o trânti în mijlocul casei. Răzbită de lovituri, Tita încercă să apuce un scăunel, dar Paraschiv i-l smulse cu ușurință și-i plesni o labă peste ochi. Cu toate loviturile primite, fata nu scoase nici un cuvânt, nu strigă și nu se vaită; se ridică de jos și se agăță din nou de capacul lăzii. Obrajii îi ardeau ca focul și din ochi îi țâșneau fulgere de ură. În acest timp, Catrina ieșise de câteva ori afară și strigase zadarnic spre grădină.

În casă, Paraschiv reușise să răscolească în ladă și să scoată din ea mai multe perechi de ciorapi. Când, în cele din urmă, Moromete deschise ușa tindei și intră în odaie, Paraschiv tocmai își trăgea unul din ei peste talpa noroioasă a piciorului; ciorapul era însă prea lung, era femeiesc, căputa lui trecea dincolo de genunchi și Paraschiv nu știa ce să facă cu el, să-l îndoiaie pe gleznă sau să-l tragă în sus pe toată lungimea lui. Din pat, Nilă se uita la el cu veselie.

Moromete închise ușa încet și rămase nemișcat lângă ea; el văzu teancul de pături și covoare răsturnate, îl văzu pe Paraschiv încălțându-se cu ciorapi albi și curați, o văzu pe Tita cu chipul umflat de lovituri și pe femeie plângând încet; își întoarse privirea spre pat și îl văzu pe Nilă așteptând în așternut. Se desprinse de lângă ușă și-și îndreptă privirea spre femeia lui. Între timp Niculae și cu Ilinca intraseră și ei în casă.

– Ce e cu voi?! întrebă Moromete.

Nimeni nu-i răspunse. Moromete întreba pe toată lumea, dar se uita nedumerit spre femeie.

– Uite unde am ajuns, se auzi glasul mamei, întrerupt de sughițuri. De ani de zile ți-am spus mereu: Ilie, Ilie, trece-ne nouă, ăstora, jumătate de loc de casă, să ne facem noi cocioaba noastră și să-i lăsăm pe ei aici. Că după ce că i-am crescut și mi-au mâncat sufletul, acum sar cu pumnul să mă omoare!

Omul se apropie de femeie și îi puse mâna pe umăr cu sfială:

Fata cea mare nu se mai putu stăpâni și țipă ascuțit:

– Ce tot mai întrebi, nu vezi? Întrebi de pomană! Parcă nu vezi!

Strigătul fetei clocotea. Moromete întoarse capul spre ea și o privi adânc. Fata tremura din tot trupul. Ea strigă iară cu încordare, fără să ia în seamă privirea tatălui:

– Măcar dacă ne-ai fi spus dinainte, ne luam cămașa pe noi și plecam! Să nu ne lași bătaia lor de joc!

Nu apucă să termine cuvintele din urmă, Moromete ridică mâna și cu dosul palmei o izbi peste obraji cu toată puterea. Toată lumea tresări. Paraschiv ridică fruntea și se uită cu un aer tâmpit la tatăl său. O umbră de teamă îi trecu peste chip. Lovitura o înspăimântă rău pe fată; ura și furia care îi țâșneau din priviri se stinseră ca și când n-ar fi fost și în locul lor apăru groaza.

Moromete se întoarse spre femeie și o întrebă iar cu același glas stăpânit și care părea blând și sfios:

– Spune, Catrino, ce ai tu? Spune, n-auzi? Vorbește o dată!

Pentru că mama nu răspunse, omul o izbi cu pumnul în cap de două ori, întrebând-o mereu ce are, să-i spună ce vrea. Ciudat însă: înainte de a fi lovită, ea plângea; întâiul pumn o făcu să plângă și mai tare, dar la al doilea, deodată tăcu cu desăvârșire. Moromete îi dădu al treilea pumn; la cel de al treilea, mama se lăsă în jos lângă pat, se ghemui cu capul între genunchi și încetă chiar să mai sufle.

– Ce, tu n-auzi? Ce e cu tine? Ai amuțit?

După ce rosti aceste cuvinte întoarse spatele la toată lumea și vru să iasă. În casă izbucni atunci deodată un plâns sfâșietor, greu de obidă și de nedreptate, plâns care îl făcu pe om să-și răsucescă umerii și să amenințe iar:

– Haide-hai! Tito! Pesemne că nu te doare!

În acest timp, Paraschiv se hotărâse să ridice totuși ciorapii în sus peste pantaloni. Nilă se uită la el foarte intrigat; îi și spuse chiar, în clipa când Moromete deschise ușa să iasă:

– Bă, Paraschive, trage-i sub pantaloni, peste izmene, că râde dracului lumea de tine!

Aceste cuvinte îl opriră pe tată să iasă. El începu chiar să-și facă o țigară, în timp ce fata plângea și urla chinuită de necaz și de ură neputincioasă; ceilalți, în afară de Paraschiv și Nilă, tăceau înspăimântați. Moromete linse țigara de la un cap la altul, o înfipse între buze și murmură:

– Dă-i un foc, Niculae!

Băiatul țâșni ca un glonț și se întoarse cu vătraiul plin de spuză și de tăciuni. Moromete aprinse, trase un fum și puse iar mâna pe clanță să iasă afară. În tăcerea în care nu se auzea decât plânsul rupt al fetei, Moromete se adresa celor doi cu un glas părtinitor și spuse:

– Paraschive, Nilă, veniți cu mine în coșar! Ploaia asta a înmuiat acoperișul, mi-e frică să nu se dărâme!

Paraschiv se uită la tatăl său și murmură cu nepăsare:

– Lasă-l să se dărâme!

Apoi se ridica de pe scăunel și izbi pământul cu picioarele să-și scuture bocancii de noroiul uscat. Noroiul însă se crăpă fără să cadă și atunci Paraschiv mormăi:

– Ia dă-mi, mă, ăsta micu, o treanță!

Niculae, speriat, se uită în toate părțile, neștiind ce să facă; se uită întâi la tatăl său, dar tatăl tăcea, apoi la maică-sa, după aceea la surori.

– Dă-mi, mă, o treanță, surdule! bolborosi Paraschiv. Ce te uiți?

Niculae se vârî sub pat, merse de-a bușilea până după sobă.

– Nilă, se auzi glasul lui Moromete blând, tu ce mai stai de pomană? Hai cu mine că s-au rupt căpriorile coșarului!

Nilă răspunse și el nepăsător, căutând să semene în totul cu fratele său mai mare:

– Dă-le dracului de căpriori!

Moromete le explică:

– Dă-le dracului nu e greu de zis, dar vine pe urmă și se dărâmă coșarul! Ce-i faci atunci? De unde iai altul!

Nilă nu îndrăzni să mai spună nimic și atunci Paraschiv îl ajută: el se întoarse într-adins cu spatele la tatăl său și în așa fel încât se vedea limpede că mișcarea aceasta ținea loc de răspuns. Moromete se uită liniștit la spatele fiului, măsurându-l din ceafă și până la călcâi, după care spuse cu glas senin și împăcat, dezvinovățindu-se:

– Ce să-i faci! Au putrezit, în fiecare zi se strică! Ba aia, ba ailaltă!...

Paraschiv se întoarse și răspunse sâcâit, cu dispreț:

– Lasă-ne bă, în pace, că nu mergem!

Auzind acest răspuns, Moromete se întoarse spre ușă și apăsă pe clanță. Nimeni nu putu să-i vadă fața; i se auzi totuși după câteva clipe glasul, indiferent, poate puțin descurajat, lipsit de nădejde:

– Treaba voastră! Să nu ziceți că nu v-am rugat și nu v-am tras de mânecă!

După care omul deschise ușa încet, trecu pragul și ieși în tindă; ieșind în tindă, el închise ușa cu grijă și cu chibzuială mare, în așa fel că toți cei din casă văzură cum se ridică limba clanței în sus, apoi se lasă în jos așezându-se cuminte în cleștele ei.

XXVII

După ce omul ieși, mama se ridică de lângă stinghia patului și începu să-i înghiontească pe copii să iasă afară. Tita plângea mereu și în același timp aranja covoarele la loc peste ladă. Niculae, la ghiontiturile mamei, se sclifosea și nu vroia să iasă afară; Ilinca de asemenea. Nilă căsca mereu, se întindea sub așternut și se scărpinga pe toate părțile. Paraschiv se așezase pe un scăunel și începuse să-și curețe pe îndelete noroiul uscat de pe bocanci.

Trecu astfel o bucată bună de timp; nimeni nu vorbea. După ce aranja paturile și covoarele deasupra lăzii, fata cea mare ieși în tindă și de acolo cei din casă o auziră plângând mereu în fața vetrei, plângând mai adânc și mai afâșietor decât până acum: se simțea că loviturile primite peste chipul ei, de la frate și de la tată, îi atinseseră adânc inima și rana sângera fără oprire; cu cât plângea mai mult și cu cât durerea se făcea mai cuprinzătoare, cu atât se simțea că fata dorește să plângă și mai mult până la disperarea cea mai neagră, lucru care se și întâmplă și care îl făcu pe Nilă să se ridice din pat, și să rămână încremenit, ascultând. Într-adevăr fata plângea acum cu sălbăticie, ca și când ar fi fost chinuită cu fierul roșu.

Mama ieși în tindă și la început o certă scurt, vrând s-o potolească:

– Taci din gură! Fată mare ești tu? Ce e ambiția asta? Plângi din ambiție!

– Ce i-am făcut eu lui?... De ce să dea în mine? O! Doamne! Ce i-am făcut? De ce-a dat?

Nu se știa cine e acest *lui*, tatăl sau fratele vitreg...

– Taci din gură! I-ai răspuns! E tat-tău, zise mama, gândind că din pricina loviturilor tatălui plângea ea astfel. Să nu-i răspunzi părintelui. Că te-a făcut și a pătimit cu tine!

Fata își încleșta pumnii în aer și se chinui greu, rugându-se ca în fața altarului:

– Du-te, mamă... lasă-mă... lasă-mă!...

Și pentru că mama nu pleca și încerca s-o apuce de umeri și s-o mângâie, fata începu să tremure:

– Du-te d-aici și lasă-mă! Mai bine nu m-ai fi făcut... lasă-mă! Du-te!
O! O! O! Lasă-mă! Du-te!

Atras de aceste gemete, Moromete se apropie de scara prispei și întreabă apăsător:

– Ce-are, Catrino, a înnebunit?

Mama se făcu că nu aude și nu răspunse. Moromete tăcu câteva clipe, apoi strigă ușor, cu glas schimbat, fără acel ce apăsător cu care întrebase mai înainte:

– Bă, Nilă-m'!

Nu se auzi nici un răspuns. Omul strigă iar cu încredere:

– Bă, Nilă-m'!

– Ce e, bă? răspunse Paraschiv dinăuntru cu același „bă“ de mai înainte.

– Hai, sunteți gata? continuă Moromete prins parcă de o mulțime de treburi. Hai că se înseninează, uite, să mergem la moară. Trebuie pus grâu în saci și mers mai devreme, că e gloată, să măcinăm până în seară...

După ce spuse aceste cuvinte, care rămaseră fără răspuns, Moromete lăsă fruntea în jos și începu să aștepte. Așteptând, el începu să caute prin buzunarele flaneli, să-și răsucescă o țigare. Scoase o bucată de ziar și încercă s-o rupă, să-i dea forma unei foițe, dar degetul gros deodată porni să tremure și hârtia se strică. Omul se stăpâni și vru totuși să-și facă de țigare, însă acum îi tremurau amândouă mâinile de sus din umeri și din spinare. Deodată trupul lui țâșni pe prispă, ca scăpat dintr-un arc întins prea mult; din tindă, mama îl văzu și nu se putu stăpâni să nu exclame cu groază:

– Haiti! Ilie, stai la-n loc!

Moromete se opri și spuse apăsător:

– Nu mai plânge, fato, că te omor! Nu-ți fac altceva! Te omor!

Moromete își schimbă apoi din nou glasul și de acolo de pe prispă chemă aproape duios:

– Bă, Nilă, tată, hai, mă, că s-a înseninat, până nu se face gloată la moară!

După aceea nu mai așteaptă răspunsul. Intră în tindă și se opri lângă scara podului. Sub scară, în colț, se aflau rezemate de zid o grămadă de unelte: un topor mic de tăiat lemne, cărpătorul de băgat pâinea la copt, un rășchitor mic și un par de pus porumbul în brazdă. Moromete luă parul, îl piti la spate să nu se vadă și intră în casă. El deschise și închise ușa în așa fel încât să nu se bage de seamă ce ascundea în mână dinapoi: făcea mișcări sfielnice și dacă un străin l-ar fi văzut cum închidea ușa, ar fi crezut că omul se teme

grozav să nu spargă ceva, ca și când lucrurile pe care puneă mâna ar fi fost făcute din ceva foarte plăpând, foarte fragil.

Când îl văzu intrând astfel, Paraschiv bolborosi mânios:

– Hai, bă, ce tot intri și ieși p-acilea?! N-auzi că nu venim? Mai du-te și singur!

Moromete se lipi de ușă și se dezvinovăți numaidecât. Glasul însă îi tremura, cuvintele abia fură auzite:

– De, măi Paraschive, ziceam și eu că...

Paraschiv, care stătea cu fruntea în pământ și își curăța bocancii, îl întrerupse ațâțat, fără să bage de seamă, sau să audă cum ușa scârțâie din când în când din cauza spinării și umerilor omului care tremurau:

– Ce ziceai, mă? Ce ziceai? Nu-ți mai răci gura de pomană!

– Tu ești mă cuminte, Nilă, spuse tatăl cu blândețe. Hai, dă-te jos din pat și treci încoace!

Rușinat, Nilă se posomori, dar nu răspunse și nu se mișcă; se vedea că și în el este ceva potrivnic (ceva protestesc însă, necugetat, deoarece nu răspundea nici într-un fel chemărilor tatălui), tăcea și nu se mișca. Paraschiv se îndârji, simțind slăbiciunea fratelui mai mic, izbucni aruncând fulgere întunecate din priviri spre tatăl său:

– Da, Nilă e mai cuminte! V-a convenit vouă o viață întreagă cumințenia lui. Toți l-ați pus la ham și i-ați dat cu biciul! În locul lui... hm!... Știu eu ce v-ași face! A muncit ca un bou să vă ție pe voi! Ce stai, mă, prostule, acolo în pat? Pune mâna și scoate din lada aia și du-te și vinde și cumpără-ți haine! Umbli desculț și cu izmenele rupte în c... și lada zace înțesată cu *crepdeșin*!

Fără să se grăbească, Moromete ridică parul în aer și își făcu vânt. Paraschiv văzu, dar în clipa aceea nu înțelese despre ce era vorba; se uită cu neîncredere la parul ridicat în aer și când primi lovitura în cap ridică zadarnic coatele în sus; se prăbuși de pe micul scăunel și se întinse la pământ cu o expresie de mare uimire pe chip.

După ce îl lovi, în timp ce Niculae și Ilinca țipară îngroziți, Moromete se întoarse spre Nilă. La vederea parului, Nilă răspunse scurt, înspăimântat dintr-o dată:

– Aoleu, tată!

Strigătul arăta atâta spaimă, încât parul întârzie câteva clipe în aer, dar, ca și când Moromete ar fi reflectat repede în aceste clipe, lovitura totuși porni, abătându-se însă de la direcția ei, capul, și înfigându-se înăbușit în

spinare. Nilă se făcu ghem și întinse mâinile să se apere, strigând mereu cu groază mare:

– Aoleu tată! Nu da! Nu mai fac!

Moromete îl lăsă, nu pentru că îi era milă, ci ca să se întoarcă spre Paraschiv. Se întoarse și începu să-l lovească rar și adânc pe unde nimerea. Loviturile îl dezmeticiră pe Paraschiv: el încercă să se ridice, să se împotrivească. Parul însă îi paraliza cu chibzuială mâinile, fluierile picioarelor, oasele șoldurilor. Gemea înfundat, se tăvălea pe jos și trupul lui de om în toată firea, întins și făcând mișcări deșucheate, îi speriară pe copii.

Niculae începu să clănțâne din dinți. Catrina năvăli în tindă și se agăță de brațul bărbatului; ea vorbi apăsător, cu un glas coborât, cu o neașteptată liniște și hotărâre:

– Ilie, nu te potrivești! Nu ți-e rușine să dai în ei?

Tocmai în acest moment Paraschiv se ridică în picioare și clătindu-se greu izbuti să apuce în mâini parul tatălui. El vorbi gros, cu un glas turbure, abia ținându-se pe picioare; lovitura în cap îi luase de la început orice putere de împotrivire.

– Nu mai da! Auzi? Nu mai da! gemu el.

Moromete întrebă cu încordare, gâfâind:

– Mai faci?

Paraschiv nu răspunse.

– Mai faci? repetă Moromete.

– Nu mai fac! se auzi răspunsul.

Dar nu era al unui om treaz.

Moromete aruncă deodată parul la pământ și prea îndelungata lui stăpânire de sine se desfăcu într-un urlet:

– Ne-no-ro-ci-tu-le! Paraschive! Nenorocitul ce ești!

Apoi se întoarse spre Nilă, care între timp sărise din pat și se ghemuise într-un colț:

– Și tu, Nilă? Tu, mă? E lume care alergă din zi și până în noapte pentru un pumn de făină! Și voi ca niște câini! Ca niște câini turbați săriți unul la altul! Vă omor! Cu-i nu-i place la târla mea, să se ducă! Să plece!

Moromete, după ce urlă astfel cu ochii ieșiți din cap, făcu un pas repezit și lung și porni spre ușă. Apucă de clanță violent și vru să se ducă, dar din tindă se întoarse la fel de vijelios cum ieșise și continuă să urle:

– Atâta timp cât mă vedeți că trăiesc, ori faceți cum zic eu, ori dacă nu, să plecați. Am muncit și am trudit și am luat pământul de la ciocoi ca să

trăiți voi mai bine! De ani de zile mă zbat să nu vând din el, să plătesc fonciirea fără să vând, să vă rămâie vouă întreg, orbilor și sălbaticilor la minte! Și am plătit mereu, n-am vândut nici o brazdă și acum săriți la mine și la ăștia, că v-am furat munca voastră! Pământul rămas întreg, Paraschive, smintitule, acolo e munca voastră! Bolnavule după avere! Ai vrut să te însori cu a lui Bodârlache că avea pământ mult și te-ai făcut de răs. O să-ți mănânce capul averea, să ții minte de la mine!

Cuvintele din urmă fuseseră rostite atât de tare, încât se pierdură într-o răgușeală stinsă și neputincioasă. Omul era de nerecunoscut.

– Ce v-am făcut eu vouă și ce nu v-am dat, Paraschive și Nilă? Nu s-a muncit și nu s-a împărțit aici în casă tot ce-am avut? De unde să vă dau eu mai mult dacă atâta e? Vreți să mă jupuiți pe mine de piele? An de an am dat din colț în colț când intra percitorul în casă. An de an m-am dat peste cap să nu vând din pământ! Am trăit cu toții desculți și dezbrăcați, nimeni n-a avut mai mult! Ce vreți voi de la mine, nenorociților? Să ies la drumul mare și să jefuiesc? Să iau vita omului din băătăură și să mă țin de procese ca alții? Asta vreți voi?

Și cu aceste cuvinte Moromete deodată tăcu. Se așeză pe pat și începu să clatine din cap la dreapta și la stânga, cu ochii lucioși, parcă desfigurat. „Vai ce nenorocire, o, ce lucru groaznic!...” Dar nu mai avea putere să spună aceste cuvinte. Își ridică brațele spre cer și le lăsă izbindu-și cu ele genunchii. În curând nu se mai putu îndura nici pe sine, se ridică și ieși. Năucit, Nilă se luă după el și îl ajunse pe prispă:

– Acum unde te duci?

– O, mi-e sufletul plin de bucurie, Nilă! îi răspunse. Mă duc să mă laud!

XXVIII

Spre prânz norii se împrăștiară și soarele începu să usuce pământul. Mama și copiii stătură singuri la masă, singuri în această zi; Moromete se întoarse târziu, la miezul nopții. Din locul unde se dusesese să se laude se întorcea murdar de noroi pe genunchi și pe coate; de asemenea palmele îi erau murdare: căzuse și se sprijinise în ele. La ochi avea ceva; își tot ducea pumnul murdar și-și freca gemând pleoapele; frecându-le astfel, orbitele i se căptușiseră cu nisip și pământ și încerca zadarnic să se curețe. Stătea pe pat și gemea, mama încerca să-i șteargă ochii cu un șervet curat, dar el i-l smulgea, frământa în palme pânda murdărilor-o cu totul de noroi, pentru ca

după aceea să o ducă la ochi și să se apuce să-și curețe iarăși pleoapele de nisip. Niculae îi trase bocancii din picioare, fetele îi dădură în cele din urmă apă caldă să se spele și omul dormi buștean până a doua zi aproape de prânz.

Când se trezi, află că Paraschiv și cu Nilă fugiseră încă de ieri seară, spărseseră, în lipsa lui, iarăși lada, luaseră toți banii pe care-i găsiseră, aruncaseră cele mai bune covoare pe spinările cailor și plecaseră amenințând că asta încă nu e totul. Moromete nu păru surprins de știrea plecării cât de felul cum cei doi fugiseră; nu-i venea să creadă.

– Cu caii? Au fugit cu caii?

– Cu amândoi caii.

– Și Nilă, a fugit și el?

– Amândoi au fugit.

Moromete stătea pe pat, cu fruntea lui bombată aplecată spre genunchi, cu coatele înfipite în păturile așternutului. După un lung timp de tăcere, el se ridică și se uită la fiecare copil în parte; apoi încet și căutând să pară cât mai liniștit și mai neturburat:

– Da! Bine! Vedeți-vă de treabă!

După care el însuși se ridică de pe pat și porni spre ușă să-și vadă de treburile lui ca și când nu s-ar fi întâmpnat nimic.

În aceeași zi Moromete își făcu socoteala datoriilor și spre seară bătu la poarta lui Tudor Bălosu cu care se înțelese să-i vândă o parte din pământul familiei. Tudor Bălosu ridică din nou chestiunea locului din spatele casei, ceea ce Moromete acceptă fără șovăială. Tudor Bălosu nu avu totuși satisfacția pe care și-o dorise: Moromete arăta ca și atunci când vânduse salcâmul, îndepărtat și nepăsător.

Cu banii luați Moromete își cumpără doi cai, plăti fonciirea, rata anuală la bancă, datoria lui Aristide și taxele de internat ale lui Niculae, rămânând ca necunoscută soluția acestor probleme pentru viitor: din nou rata la bancă, din nou fonciirea, din nou Niculae.

Dar cu toată aparenta sa nepăsare, Moromete nu mai fu văzut stând ceasuri întregi pe prispă sau la drum pe stanoagă. Nici nu mai fu auzit răspunzând cu multe cuvinte la salut. Nu mai fu auzit povestind. Din Moromete cunoscut de ceilalți rămase doar capul lui de humă arsă, făcut odată de Din Vasilescu și care acum privea însingurat de pe polița fierăriei lui Iocan la adunările care încă mai aveau loc în poiană...

... Lipsite însă de omul lor, aceste adunări aveau să-și piardă și ele curând orice interes. Trei ani mai târziu, izbucnea cel de-al doilea război mondial. Timpul nu mai avea răbdare.

VOLUMUL 2

PARTEA ÎNTÂI

I

În bine sau în rău, se schimbaseră Moromete? Cei care îl dușmăneau sau stăteau cu ochii pe el se potoliră sau îl uitară, ca și când l-ar fi iertat sau l-ar fi disprețuit. Ce putea să însemne asta?

Bălosu deveni chiar binevoitor față de vecinul său, iar Guica și Parizianu le întrebau pe fete când le întâlneau pe drum dacă alde Paraschiv nu le-a mai scris. De Nilă și Achim nu ziceau nimic, ca și când din partea ăstora doi n-ar mai fi putut pridi să citească atâtea scrisori. Arăta tăcută Guica, nu i se mai auzea deloc gura prin fața casei, pesemne că nepoții aveau alte griji pe-acolo decât să-i trimită scrisori. În acei ani muri părăsită în bordeiul ei și fu dusă la cimitir de Parizianu. Moromete, cu toate că era vorba de sora lui mai mare, nu veni nici măcar s-o vadă, dar asta nu miră pe nimeni, se cunoșteau în sat altele de acest fel mult mai rele.

Cu atât mai puțin băgă cineva de seamă că fi-său cel mic, Niculae, nu se mai ducea nici el la școală; deși maică-sa vânduse și ea un pogon din pământul ei să-l țină mai departe, totul se opri când trebuia să treacă pe al patrulea an: Moromete îi spuse, fără multă vorbă, că s-a terminat și cu istoria lui cu *studiile*, să stea acasă și să pună mâna pe sapă. Băiatul nu se mai zbatu nici el ca la început, nu se mai plânse nici pe lângă maică-sa, și nici pe lângă preot sau fostul lui învățător ca să-l ajute; cu tatăl său se întâmpla ceva. Nu se mai putea vorbi cu el, spuneai una și el asculta și ai fi zis că înțelegea, ca să te pomenesti pe urmă că răspunsurile pe care ți le dădea veneau din altă parte... Devenise în mod ciudat întreprinzător și în anul când nu-i mai dădu voie lui Niculae să-și urmeze școala (an în care începuse și războiul) îi mergea destul de bine, își făcuse un pridvor în fața casei și tot timpul umbla cu căruța și caii de la munte la baltă. Parcă chiar întinerise, arăta zdravăn, cu mustața mereu neagră și când tot satul se pitea în casă și coșurile fumegau sub gerurile năpraznice ale iernii, era văzut cu alții mai tineri, cu săniile încărcate cu porumb, gata să plece să le vândă în

creierul Carpaților, la mocani. Se întorceau cu purcei mici cât niște gherlani pe care îi revindeau în sat, cu șită de învelit acoperișurile și cu butoaie de țuică. Poli galbeni îi umpleau buzunarele și pe toate le vedea acum din punctul de vedere al unui câștig eventual. El nu zicea așa, găsisese un alt cuvânt pe care îl adoptaseră și noii lui prieteni (căci cu cei vechi rupsese, cu Cocoșilă nu se mai împăcase nici până azi, iar de Dumitru lui Nae și Iocan se îndepărtase de mult), acest cuvânt era *beneficiu*. Moromete îl folosi chiar și când Niculae îl întreabă ce avea cu el de nu-l mai lăsa să meargă mai departe pe drumul lui, din moment ce nu era vorba de bani? Fusesse singura întrebare pe care băiatul i-o pusese după ce așteptase câteva săptămâni, și el și maică-sa, să se lămurească dacă nu cumva era vorba doar de o suceală a lui, sau poate de-o uneltire care îl izbise cu putere și îl ridicase contra lor, temerea de totdeauna a mamei.

– De ce zici, tată, că nu vrei să mă lași mai departe? întreabă fiul cu o voce în care cu trei ani în urmă speranța legată de fapt de firea de atunci a tatălui avusese totdeauna un tremur cu care îi forțase acestuia gândirea lui întortocheată; acum nu mai răzbătea din glasul băiatului decât o curiozitate rece.

– Și ce beneficiu o să am eu, mă, de pe urma ta, dacă te las să te duci mai departe la școală? răspunse Moromete. Ce, nu-ți place munca?!

Dacă îi plăcea munca lui Niculae? Sigur că nu-i plăcea, dar ce, asta era o noutate, nu se știa încă de când era mic ce-i plăcea și ce nu-i plăcea acestui băiat? Lui Moromete parcă îi zburase mintea din cap și, cu bună știință, făcuse schimb cu a unui alt țăran care vorbea cu tine așa cum vorbești cu un cal sau cu o vacă. Îl puse pe Niculae la muncă și când văzu că băiatul nu se mișcă îl lovi și-l amenință: dacă nu vrea să asculte, să se ducă de-acasă, s-o ia pe urmele celor trei, care au ajuns bine, Paraschiv lucrează la *ucebe*, să se ducă și el să intre acolo! Și pronunțase cu atâta satisfacție cuvântul, încât băiatul se înfricoșa, fiindcă era adevărat: Paraschiv nu făcuse nimic la București cu ideea lui de comerț, pierduseră și oile și caii și ajunseseră toți trei măturători de stradă. *Ucebe-ul* acela (Uzinele Centrale București) tocmai asta era, o instituție binecunoscută în sat, unde ajungeau în cele din urmă cei care cădeau jos. La toți li se părea că dacă zic *ucebe*, în loc de măturător de stradă, pot să ascundă în acest fel adevărul nenorocirii lor... Nu se știe dacă Niculae avusese sau nu în primul moment gândul să fugă de-acasă, dar soarta fraților lui vitregi o sperie și pe Catrina, care încercă să-l țină pe băiat de rău... Nu era nimic, zise ea, bine

că învățase și ăia trei ani, să stea și el să mai aștepte până ce se face mare și atunci să plece și el în lume... Și până atunci să facă ce zice tat-său...

II

Într-o zi se întâmplă însă ceva care dezvăluie familiei că într-adevăr fusese vorba de o uneltire, dar nu din partea cuiva, ci se copsese singură și îndelung în mintea tatălui.

Iată ce se petrecu... Primeau din partea celor trei câte-o scrisoare o dată sau de două ori pe an, în care unul din ei mângălea ca vai de lume că o duc bine... Anii care treceau micșoraseră parcă totul, ura lor că fuseseră bătuți atât de tare înainte de a fugi, rușinea familiei că fugiseră ca niște hoți... Scriau acasă ca și când una s-ar fi răscumpărat prin alta... Dar niciodată nu spuneau ce însemna binele acela, în timp ce același Scămosu povestea în sat că îl văzuse cu ochii lui pe Paraschiv în cunoscutul costum de culoarea prafului, pe care scria, pe spinare, cu litere mari și albe acele litere rușinoase.

În același an, când Niculae rămase acasă, primiră de astă dată o scrisoare în plic și înăuntru găsiră și o fotografie. Cei trei dădeau pentru întâia oară amănunte despre viața lor și iată ce spuneau, că Paraschiv nu mai lucra de mult la *ucebe*, că acum trecuse la *setebe* (Societatea Tramvaie București) și că era sudor autogen, câștiga atât pe lună. Nilă lucrase în ultimul an la un bloc, cărând materiale cu spinarea și inginerul îl lăudase și îl recomandase proprietarului care îl luase pe urmă portar. Asta era în plin centru Bucureștiului, se numea Bloc-Algiu și se afla pe strada Cheia Roseti. Iar Achim era singurul care reușise totuși în comerț, ținea pe Calea Colentina un *Consum alimentar*. Urma fotografia ca o dovadă. Paraschiv arăta bine îmbrăcat, cu o banderolă mică pe braț, pe care se vedeau într-adevăr limpede literele S.T.B., iar Nilă o șapcă pe cap pe care scria *portar*. Se strânseseră toți în pridvor, fetele și mama. Niculae nu era acasă, era plecat cu caii. Se uitau la poză încercând să înțeleagă și ceea ce în scrisoare nu se spunea. Nilă arăta mai gras și avea ochii albiți, dați peste cap, stătea în mijloc cu o femeie cu gura strâmbată de o veselie a ei din momentul acela (sau poate că așa era se strâmbă de felul ei), iar Paraschiv la fel, cu una cam neagră la față, putea să fie o țigancă (sau poate așa era ea neagră de felul ei), veseli amândoi, în timp ce Achim era mai greu de recunoscut, cu

beregata înainte, sub care atârna o cravată groasă, cu nodul cât un ghem, ai fi zis că se spânzurase cu ea și îi ieșise în felul acesta ochii din cap.

Rămaseră cu toții tăcuți, atinși de uimire. Va să zică ajunseseră bine până la urmă cei trei și nu în zadar se zbatuseră ei să plece de acasă. Se vedea după haine, după chipurile lor și se înțelegea și din felul cum scriau că nu se mai gândesc deloc la ceea ce se întâmplase în dimineața aceea când fuseseră bătuți cu ciomagul și tăvăliți pe jos: spuneau „dragii noștri, dorim ca micile noastre rânduri să vă găsească în momentele cele mai fericite...” și se deducea din aceste rânduri întinse pe mai multe foi că acum, după ce au ajuns și ei cu meserii și au devenit bucureșteni, vor să uite ce-a fost și să se împace cu ai lor din sat, din moment ce soarta i-a despărțit și nu vor mai trăi niciodată împreună. Rămânea doar ca cei de aici să uite, mai ales că întrebau și de Niculae, cum merge cu școala, ceea ce putea să însemne că într-adevăr nu mai aveau nimic cu nimeni, fiindcă în nici una din scrisorile lor de până atunci nu puseseră asemenea întrebare. Nu însemna asta că ura lor contra mamei și a fraților vitregi se stinsese? Ceea ce mama și crezu, după obiceiul multor oameni care gândesc că dacă vezi tu lucrurile în bine, chiar dacă ele sunt rele, n-o să fie pe urmă vina ta că nu le-ai luat așa cum sunt. Și zise:

– Bine că au ajuns bine, că ajunseseră de râsul lumii cu *ucebe*.

Nu se știe de ce, Moromete își ieși din pepeni. Se uită la ea cu privirea sticlind de vrăjmășie și îi spuse:

– Taci că ai auzit și tu de *ucebe*, lovi-te-ar moartea cu popa în brațe.

Nu se înțelese de ce tatăl nu era pe față bucuros de aceste știri neașteptate, se gândiră însă toți că în sinea lui îi părea bine, fiindcă uite că se putea spune că scăpase de grija lor și nu mai trebuia, ca până acum, să ia altă vorbă când cineva îl întreba ce mai fac copiii ăia ai lui pe la București. Fetele chicotiră.

– Nilă parcă e adormit, zise cea mare observând cea dintâi poziția ciudată a ochilor acestuia în mijlocul fotografiei.

– Păi dacă e beat! izbucni deodată Moromete. Nu vedeți? Sunt beți toți!

– Ei taci că știi tu, i-o întoarce mama. Ai fost tu acolo să vezi că erau beți! Așa arată pozele.

– Nu, că ai fost tu, zise Moromete abia stăpânindu-și furia. De multe ori te-ai pozat tu!

– Nu, că le știi tu pe toate, zise mama pufnind în râs, fiindcă era adevărat că în viața ei nu fusese să se pozeze nicăieri, și de ieșit din sat

ieșise și ea de vreo două, trei ori, până la orașul cel mai apropiat, la Pălămida.

– Și muierile astea cine-or fi, tată? zise cea mică, avidă să afle tot, uitându-se acum singură cu fotografia în mână.

– Muierile lor, cine să fie, răspunse Moromete ridicând fruntea din pământ și țintind-o pe fată cu o privire la fel de albă ca și a lui Nilă, deși în ziua aceea el nu băuse nimic. Și adăugă: sau crezi că sunt ale altora? Nu vezi cum se țin cu ele pe după mijloc, să nu se scape? Ce se fac ei unii fără alții dacă se scapă, nu cad jos și-și sparg capetele?

Mama intrase între timp în tindă și vedea de foc, dar curând ieși și-și făcu de lucru pe prispă, începu să scuture niște țeale vechi. Moromete se ridicase, coborâse din pridvor și pierise nu se știe unde. Mama se așează apoi pe căpătâiul roșu plin cu foi de porumb, pe care șezuse înainte Moromete și luă iar fotografia în mână, vrând parcă să descifreze în ea înțelesul purtării tatălui. Rămase multă vreme privind-o, în timp ce fetele intrară ele în tindă și luară seama la ceea ce se fierbea pe vatră. În cele din urmă mama, cu o expresie senină, ridică din sprâncene ca și cum ar fi înțeles și puse fotografia de-o parte... Nu era nimic, toane de-ale lui, cine știe ce i s-o fi părut: cei trei arătau bine, fata cu care era Paraschiv pozat era chiar frumoasă, oacheșă cum arăta, o creștină și ea, o fi găsit-o și el pe-acolo și s-or fi luat... Treaba lor, ce mai avea acum cu ei? Bine că n-au ajuns ca alții care au murit pe acolo de oftică! O mică nedumerire tot mai stăruia însă pe chipul Catrinei. Intră în tindă și începu să vorbească cu fetele: Paraschiv era la *setebe*, asta a înțeles. Nilă era portar. Dar Achim?! Era croitor?!

– De ce croitor? zise Tita.

– Păi parcă așa am înțeles, parcă așa zicea în scrisoare: costum...

Fata însă se pare că se gândea acum la ale ei și parcă nici nu auzi ceea ce spusese maică-sa: nici nu-i răspunse și mama nu mai zise nici ea nimic.

III

Totul se stinsese deci acum, și dacă n-ar fi fost Niculae care nu-și revenea din starea în care îl aruncase hotărârea de neînțeles a tatălui (în ultimul an Moromete cumpăraseră de la cineva un pogon de pământ și se spunea că mai avea bani de unul), totul ar fi putut să pară că era mai bine decât la mulți. Nu miră pe nimeni din familie faptul că puțină vreme după primirea acelei scrisori cu fotografia, tatăl (mereu posomorât însă) puse caii

la căruță și zise că se duce la București. Era de înțeleș, câtă vreme cei trei trăiseră pe-acolo, fără nici un rost, ce bucurie să te duci să-i vezi? Acum lasă să se ducă, sunt copiii lui, i s-o fi făcut și lui dor de ei după atâția ani.

Moromete plecă cu băiatul lui Parizianu, care se ducea la București ca să rămână acolo, făcuse și el ca și Niculae câteva clase de liceu și, ca și el, trebuise să întrerupă, tot în urma unei hotărâri a tatălui, cu deosebirea că Parizianu chiar că nu mai putea să-l țină și îl rugase pe Gheorghe al lui „să se ducă și el la București și să vadă ce-o face“. Băiatul ăsta al lui Parizianu a fost de față la întâlnirea care a avut loc între tată și feciori. După întoarcerea acasă a lui Moromete, mama lui Niculae și cu fetele trăiră multă vreme cu gândul că acolo nu putuse să se întâmple nimic deosebit mai ales că tatăl dădu din umeri când fu întrebat, ceea ce putea să însemne că nu era nici mai mult nici mai puțin decât puteai să-ți închipui. Al lu' Parizianu povesti însă lui alde tat-său care venise de Crăciun la București felul cum decursese revederea între unchiu-său și cei trei. Și Catrina și fetele auziră. Fetele dădură din umeri, nu prea le pasară, dar mama căzu la pat săptămâni de zile și începând din vremea aceea se petrecu între ea și Moromete un lucru ciudat și teribil, asemănător cu ceea ce se petrece de obicei numai între doi tineri care abia s-au cunoscut sau abia s-au căsătorit, și nu vorbesc nimănui despre asta, dar din pricina acestui lucru se iubesc sau se urăsc apoi toată viața. Ce se întâmplase la București?

Întâi că, în timpul care se scursese de când cei trei fugiseră de acasă, Nilă își făcuse armata, ceea ce deodată arăta că situația lui bună în care îl găsisese într-adevăr tatăl era de dată recentă, iar în ceea ce îi privea pe ceilalți doi, Paraschiv nu fusese măturător de stradă decât câteva luni și Achim niciodată. Oamenii din sat, zise Paraschiv, rânjind cu buzele lui împletite, se opresc la un punct care le convine lor, să arate că tu ești prost și ei sunt deștepți. Sunt pe... mășii, 'le muma în..., că altă treabă n-au când vin pe la București.

Moromete tăcea. Dăduse de ei cu ușurință și nu pățise nimic pe drum, fusese însă tot timpul, ca și acum după ce îi întâlnise, tăcut. Se uita mereu drept înainte cu acea expresie des întâlnită la țărani când merg în căruțele lor prin orașe, că sunt numai ei singuri pe lume cu caii lor chiar dacă trec prin mijlocul unei mari mulțimi sau pe străzile cele mai aglomerate: astea sunt așezări efemere, ei sunt stăpânii pământului și nu ăștia care au apă în perete și nu mai văd lumina soarelui de-atâtea etaje. Numai la intrare, când dăduseră peste primele șine de tramvai oprise caii să întrebe, și unul, care se

vedea că nu e mare brânză de capul lui, tot așa, avea și el o curte aproape țărănească, în loc să le răspundă prin cuvinte făcuse un gest cu mâna, adică mergeți și voi înainte, că tot n-o să înțelegeți dacă vă spun... Găsiră până la urmă acea stradă...

Nilă stătea în dosul biroului lui de portar și se ridicase numai decît când îl văzu pe tatăl său intrînd cu biciul în mână pe poarta clădirii. Era tot Nilă, nu se schimbaseră deloc, tot stînjedit arăta, ca și acasă, și la fel de greoi, cu fruntea lui încrețită, sub capela dată pe ceafă. În sat avea un fel al lui de-a sta în picioare, cu mâinile în buzunar, lângă un salcâm, un om sau un cal, cu un aer nehotărât, gata să plece din locul acela, unde continua însă să rămână cu toate acestea mult timp. Așa arăta și acum în fața tatălui, și abia după primele întrebări ale lui Moromete (unde e Paraschiv? ca și când Bucureștiul ar fi fost tot un sat, să știi care pe unde e) se trezi că în holul blocului era o canapea de piele și zise:

– Hai, mă, să stăm colea! Și avu în glas o insistență bruscă de parcă tatăl s-ar fi opus. Apoi i se adresă băiatului: Și cu tine ce e, mă? Ce cauți aici?

– Am venit la București, răspunse al lui Parizianu.

Și Nilă se agăță după aceea de el, cu vocea lui moale, cu toate întrebările pe care ar fi trebuit de fapt să i le pună tatălui: Ce face Tita, ce face Ilinca, ce face Niculae? Dar ga Măria cînd a murit? Cu pauze mari între întrebări, așa cum fac cei care nu vor să lase nici un înțeles să treacă prin mintea lor, fără ca ei să bage de seamă și să-l păstreze, avînd însă, de cîte ori deschidea gura, o mișcare greoaie a corpului, ca o respirație a gândirii lui încete, care tresărea și renunța: asta e, ce să-i faci, ce poți să faci? Era același Nilă, cu aerul lui împovărat și ziceai că îl știi și îl cunoști. Dar se purta tot așa de neașteptat cu tine, ca sub pornirea unei răzvrătiri resemnate, pe care era bine s-o îndrepti contra ta. Deși la mare pericol nu s-ar fi putut spune că te puteai aștepta din partea lui. Moromete nu stătu mult să se mire de purtarea fiului său mijlociu și întrerupse curînd aceste întrebări fără noimă:

– Tu ce crezi, Nilă, că Paraschiv vine singur înapoi, fără să te duci să-i spui? A ajuns el așa de deștept că o să-și dea seama de departe, prin tot Bucureștiul ăsta, că am venit eu pe la voi?

Între timp, ușa cea mare de la stradă se deschidea, intrau sau ieșeau oameni. Se îndreptau spre unul din ziduri mai în fund, apăsau pe un buton, se aprindea o lumină roșie, se auzea un bâzâit, se vîrau într-un fel de cutie luminată, trăgeau de grilaj, trînteau ușa și cutia urca în sus, în timp ce niște

frânghii groase și niște greutateți se mișcau cu aceeași viteză în jos. Nilă se ridică încet de pe canapea, cu mâinile în buzunare și rămase mult timp nemișcat chibzuind. În cele din urmă avu o mișcare mică cu mâna spre stradă și rosti:

– Mergeți și voi și plimbați-vă... Acum sunt în servicii și nu pot, dar peste un ceas sunt liber și mă duc după Paraschiv și Achim. Plimbați-vă pa-acă... Și pe urmă vă întoarceți...

Și le întoarse el însuși spatele. Dar nu plecă, stătea mai departe, așa întors, cu mâinile în buzunare, puțin aplecat înainte...

– Să nu vă rătăciți, zise el moale și nehotărât, reflectând poate dacă n-ar fi mai bine să-i țină aci în hol, dată fiind primejdia aceasta care i-ar pândi lăsându-i singuri. Pe urmă însă se decise și arătă cu mâna afară, încă îndoit dar venindu-i acum în minte o soluție care știa el că e bună: uitați-vă și voi acolo unde scrie Jamol, le zise el, pe blocul ăla! Și adăugă: Vizavi e Cheia Roseti, strada noastră...

Adică să ia și ei drept reper punctul acela pe care li-l arătase. Se vedea într-adevăr prin geamul mare al ușii o clădire uriașă pe vârful căreia se aprindea și se stingea neîncetat un cuvânt albastru, *Jawohl*. Pesemne că pentru Nilă însuși, multă vreme, acest cuvânt cu litera m întoarsă pe dos fusese un punct sigur de orientare în marele oraș.

Paraschiv se schimbase, s-ar fi putut spune că mai îmbătrânise, iar Achim arăta parcă mai gras, sau poate era așa din pricina hainelor orașenești, pe trupul lui mic și îndesat. Nu se mirară când îl văzură pe tatăl lor, sau poate se miraseră înainte, când le spusese Nilă. Veniseră cu pachete cu salamuri, cu franzelă și cu sticle cu vin, înfășurate în hârtie și urcaseră cu toții sus, în odaia lui Nilă, la etajul al unsprezecelea. Erau toți flămânzi și mai ales însetați. Moromete plecase pe la unu după miezul nopții cu căruța și până ajunsese la București nu pusese nimic în gură.

– Dar tu, Achime, zise al lui Parizianu, pe tine nu trebuia să te ia în armată? Parcă așa ne-ai scris nouă ultima dată.

– Hai, mă, tăceți din gură, se răsti Nilă, ca și când s-ar fi omorât cineva cu vorbitul, să mâncăm și pe urmă...

Odaia lui Nilă era mică, dar aveau loc în ea, și foarte curată. Avea un pat alb de fier, cu saltea și cearceafuri și o pătură cu dungi cafenii. Lângă geamul dintr-un singur ochi se afla o masă cu două scaune, pe care o traseră în mijloc și puseră peste ea sticlele și pachetele cu mâncare.

– Uite, zise Paraschiv, parcă l-ar fi contrazis cineva, pe Nilă o să-l ia în concentrare, pierde postul... Și se întoarse spre frati-său: ce-i faci, măi Nilă, dacă primești ordin?

– Toarnă mai bine în paharele alea și mai taci din gură, răspunse Nilă, care, nu se știe de ce, vroia tăcere.

Lui Paraschiv s-ar fi zis că îi plăcea că frati-său o să rămână fără serviciul lui și răsede deodată de zăngăni fereastra.

– Am vorbit eu cu domnul Algiu, zise apoi Nilă. Măcar să mă întorc, să nu mă trimeată pe linia întâia...

Dar avu un astfel de glas că nici el nu credea în ce zicea, că domnul Algiu avea să-i păstreze lui postul de portar dacă nu l-ar trimite pe front... Începură să rupă franzela cu mâinile și s-o mănânce cu salam. Nilă părea însă încrezător, așa în general, deși gândul acesta, că oricum ar fi rău de el, i se amesteca rar printre înghițiturile de pâine și gâtul îi rămânea înțepenit, ca și când s-ar fi uscat din timp în timp pe dinăuntru.

– Hai, mă, noroc, zise el deodată îndârjit, și puse mâna pe un pahar, îl ridică și îl dădu peste cap.

Apoi îl puse la loc gol și i se văzură dinții sticlind: asta era, de aceea i se oprea lui îmbucătura în gât și nimeni nu vroia să-i spună, ca să râdă de el: nu băuse un pahar! Ei, acum râdea el de ei! Și avu un fel de scuturătură din ceafă și îi dădu cu cotul lui al lui Parizianu:

– He! făcu, tu ai patru clase de liceu, mă?!

Asta părea să fie ceva de râs! Paraschiv se uită la el holbat și buzele lui se învălmășiră, parcă nu i-ar fi venit să creadă ce-i auziră urechile:

– Ce mă?! Și ce dacă are patru clase de liceu?! Știe carte, nu e prost ca tine.

– Ba prost ești tu, rânji Nilă pe neașteptate și îi dădu iar cu cotul lui al lui Parizianu: hai, mă, nu te uita la ce spune ăsta, o să ajungă el să-și facă casă în Colentina când mi-oi vedea eu ceafa fără oglindă.

Era ciudat că îi puteau trece prin cap lucruri atât de diferite și totuși limpezi. Nu se știa ce era cu el, vinul parcă îi trezea mintea dintr-un somn adânc și îl făcea mai deștept. Deci, dimpotrivă, în fotografie nu fusese câtuși de puțin beat, ci foarte treaz, judecând după înfățișarea lui dezghețată de acum, după câteva pahare. Paraschiv se uită la el cu neliniște.

– De ce să nu-mi fac casă în Colentina?! zise el. Că nu vrei tu?

Nilă răspunse de astă dată cu un glas moale, șovăind:

– E mulți șomeri în București, să te duci dimineața în Piața Mare să-i vezi.

– De ce să se ducă să-i vadă?! zise Achim. A dat examenul, are la mână carnetul, are leafă permanentă, nu ca tine.

– Cine are leafă? se întoarse Nilă ca un taur îmblânzit, dar care avea totuși, coarne feroase pe capul lui mare.

– Cum cine are?! zise Moromete mirat. Păi n-are?

– Are! exclamă Nilă cu gândurile în părți, fără să se uite la ce era înaintea lui și cu cine și despre ce vorbea.

– Cum, mă, n-am?! zise Paraschiv răgușit de furie că i se pune la îndoială tocmai ceea ce avea cu adevărat.

Și scoase din buzunarul de la piept un portofel de piele, îl desfăcu, trase dintr-una din despărțiturile lui un carnet albastru, îl trânti pe masă și răcni:

– Uite, na, deșteptule! Ce scrie aici? Ia și citește, dacă ești în stare, că n-am luat eu carnetul ăsta că l-am găsit pe stradă, i-am pus fotografia mea și să zic că sunt sudor autogen, dar nu sunt, să mă laud ca tine...

Nilă nu se lăudase, dar nu mai zise nimic, tot nu părea convins, își turnă un pahar, bău și rămase cu fruntea în jos.

– Să te fi văzut pe tine cum rezolvi, continuă Paraschiv ațâțat, dând și el pe gât un pahar. Ai un cazan în perete și s-a spart, ce faci? Țăla de lângă mine a stat cu gura căscată ca tine, l-au trimis la măturat tramvaiele și eu i-am spus că mă bag înăuntru și lucrez acolo. Și inginerul ca să mă încurce, zice: de ce să te bagi înăuntru când poți să faci gaură în zid, și vezi despre ce e vorba. Cum să fac gaură în zid, îi spun eu, să se dărâme casa? Când s-a montat s-a avut în vedere calcarul de ani de zile de când fierbe, și-l repara! Ei? se holbă Paraschiv la fratele său, cu o admirație de sine pe care nu mai putea s-o păstreze doar în mintea lui, din moment ce Nilă i-o refuza.

Și potolit și cu încrederea în planurile lui restabilită, continuă:

– Și atunci, de ce să nu-mi fac casă în Colentina? Locul l-am cumpărat, încet-încet mai cumpăr pe urmă și materiale și cu cărămida de-acolo îmi fac casă. Peste un an, doi, tragem stâlpi de la rețea și băgăm și lumină electrică. Și când vin acasă, pun mâna și țac, se aprinde odaia. Și mă duc și la bucătărie și țac, și lumina la bucătărie... E?! Și tu ce-o să faci?! O să te-ntorci la grajdurile lui Tirlică din Bolintin, să țeseli caii și să umbli prin noroi până la genunchi.

Nilă se trezi la auzul acelui nume din Bolintin și o secundă dinții îi sticliră din nou. S-ar fi zis că tot ceea ce spusese Paraschiv mai înainte avea

în vedere pe un altul și nu pe el, pe Nilă.

– Nu de tine ziceam, mă, murmură el, de ăsta al lui Parizianu.

Adică? În care anume punct i se oprise fix gândul? Achim își înțepeni și el gâtletul cu cravata, neînțelegând nici el.

– Ziceam de ăsta al lui Parizianu că n-are leafă, explică Nilă, că e mulți șomeri în București, să se ducă și el dimineața prin Piața Mare și să-i vadă. Nu de tine ziceam, i se adresă el fratelui cel mare.

Paraschiv își vârî portofelul la loc în buzunar și își turnă, lui și tatălui, în pahar, cu un aer resemnat: nu era pesemne întâia oară când Nilă îi spunea lucruri de acest gen, ca să-și dea pe urmă seama că el se gândise, de fapt, la altceva: trebuia să fii atent cu ăsta, că după ce spune, te lasă să vorbești și mai se și întâlnească... Mâncaseră tot ce era pe masă și Achim adună hârtiile, le mototoli și le aruncă în colțul odăii.

– Ce face, mă, mama? zise el. Niculae mai merge la școală?

Al lui Parizianu crezu însă că îl întreabă pe el și zise:

– Ce să facă, bine.

– Nu, mă, se răsti Achim și privirea i se ascuți, parcă ar fi avut spini în luminile ochilor: mama noastră!

Nu era neapărat o întrebare de bine, dar nici de rău, iar spinii din ochi îi tâșniseră din pricina precizării la care fusese silit: *mama*, cum întrebese el, era una, iar mama *noastră* era cu totul altceva, n-o cunoscuseră niciodată, poate doar Paraschiv, dar nici el nu-și mai aducea aminte.

– Ce să facă, zise Moromete apăsător, bine.

Nilă desfăcuse o sticlă nouă și umplea acum paharele la toți. Paraschiv mai mesteca încă, fiindcă vorbind prea mult, uitase să mănânce. Se vedea însă că avea acum gândul la ceva nou, care îl ațâța mult mai rău ca înainte, dar îi era foame și nu biruia în el nici gândul, nici foamea, amândouă îi puseseră parcă gheara în gât. Deodată se opri și sughiță. Ochii i se umflară în cap.

– Bea, mă, un pahar, zise Achim înfuriat.

Dar Paraschiv nu bău, dădu paharul la o parte și cu buzele lui împletite se stropși la Achim mâncând cuvinte; se amețise și îi juca beția în priviri:

– De ce nu vorbești la...

Și aici se poticni. Înghiți făcând ca toată osatura și mușchiulatura chipului său să participe și reluă:

– De ce nu vorbești la singu-ra-lal...

– Ce e, mă?!? se sumeți Achim cu un glas la pândă.

- De ce nu vorbești la singlu-ral? repetă Paraschiv.
- Ce e, mă?!? se înfipse Achim iar.
- Vorbește la singur-lal.
- Păi cum vorbesc?
- Cum păi cum vorbești? De ce vorbești la plural?

Acum se înțelesese bine cuvântul, Achim rămase însă mai departe năucit între nesiguranța dacă i se aducea o învinuire sau dracu știe ce vrea acum frati-său și de la el.

– Da' tu cum vorbești? sfârși Achim prin a se răsti vizibil uluit de pornirea lui Paraschiv și neînțelegerea cuvintelor care păreau să adeverească astfel că sunt făcute ca să-i încurce și nu să-i ajute pe oameni să comunice ușor între ei. Tu nu vorbești la plural? mai zise el.

- Ce, urlă deodată Paraschiv, mă auzi pe mine?

De dușmănie îi stropi pe toți cu vinul care îi gălgâise în gât înainte de a vorbi.

- Și ce? zise Achim, tot cu ochii beliți de furie că nu înțelegea.
- Cum ce?
- Ce vrei?
- Cum ce vreau? E mama ta? urlă iar Paraschiv.
- Și dacă nu e?! zise Achim.
- Atunci de ce zici?

Acum se înțelesese Achim spunând mama „noastră“ mamei lor vitrege, vorbise deci la plural și îi indusese în felul ăsta pe toți trei, în loc să vorbească la singular, numai în numele lui, adică. Și cu această rămășiță de gramatică, care era poate efectul prezenței lui al lui Parizianu acolo, cu cele patru clase ale lui de liceu, reintrase Paraschiv în atmosfera de familie față de care se arătase atât de senin în scrisori.

- Eu n-am nimic cu ea, nu mă interesează, zise Achim.
- Dacă nu te interesează, zise Paraschiv, atunci de ce întrebi?
- Și ce dacă întreb? Mă doare gura?
- Atunci nu mai zi că nu te interesează.

Paraschiv arăta parcă istovit de această înfruntare cu frate-său mai mic și fața i se scofâlcise și fruntea îi prinsese pete albe. Începu să tușească fără veste, o tuse adâncă și rea, care îi venea din piept și nu din gât; răsuna odaia.

– Dă-i, mă, doi pumni după ceafă, îi zise Achim lui Nilă, cu o sticlire jucăușă în ochi.

Paraschiv se liniște.

– Cui să-i dea? zise el. Mie?

Nu mai zise nimeni nimic câțva timp. Nilă se uita la Achim care băgase mâna în buzunar. Băgă și el mâna în buzunar și scoase un pachet de țigări. Paraschiv întinse laba, dar Nilă întâi se feri, pe urmă, la a doua întindere de mână a celuilalt, îl lăsă. Paraschiv scoase din pachet și puse țigara între buze.

– Și ce mai face, mă, Manda lui Bodârlache? îl întreabă el pe al lui Parizianu. S-a măritat?

– Nu s-a măritat, îi răspunse băiatul.

– Ce e, mă, zise Achim, ți-e dor de Manda lui Bodârlache?

– Din pricina ei am mâncat eu bătaie de la tata în dimineața aia, zise Paraschiv.

– Da' ce, numai tu ai mâncat?... Și ce ți-a făcut Manda lui Bodârlache?

Paraschiv însă nu vru să spună, trase din țigare cu sete, de i se văzură dinții, umplu odaia cu fum și se întinse pe patul mic al lui Nilă, cu pieptul în sus. Într-un târziu zise:

– Barim dacă...

– Ce-ți pasă ție acuma de Manda lui Bodârlache, zise Achim.

– Nu-mi pasă, dar când mi-aduc aminte de noaptea aia, parcă mă zgârie dracii în coșul pieptului.

Achim vru să-i spună iar nu se știe ce, dar Paraschiv se ridică în capul oaselor. În colț ziarul foșnise. Paraschiv duse degetul la gură, se îndoi ca o pisică și ascultă la pândă. Ziarul foșni din nou.

– Să știi că acuma îl prindem, șopti el, Nilă, ia dă-mi perna aia.

– Bă, să nu-mi murdărești perna, se împotrivi Nilă.

Paraschiv însă nu-l luă în seamă, trase singur perna, îi desfăcu nasturii, o despuie de fața ei, și făcu semn băiatului să se dea la o parte de pe pat. Vârî apoi mâna între perete și deodată împinse patul. Prin golul făcut îi țâșni aproape în față un șobolan mare. Paraschiv răcni:

– Dați-vă la o parte! Al lui Parizianu, ține piciorul aici pe gaura aia să nu fugă.

Între perete și scânduri se vedea într-adevăr o gaură, dar mult prea mică față de grosimea șobolanului. Băiatul puse piciorul pe ea. Paraschiv desfăcu fața de pernă și pândea șobolanul care alerga tremurând ca o piftie pe la colțurile odăii, încerca să se urce pe pereți.

– Stai tu, fire-ai al dracului, dacă nu te prind eu acuma pe tine, zise Paraschiv.

Și într-adevăr, când bestia se repezi la un moment dat printre picioarele lui, Paraschiv îi puse înaintea gura desfăcută a feței de pernă și îl văzură toți zbatându-se și chițcăind înăuntru, ca un purcel. Paraschiv ținea strâns fața de pernă, cu țigara în gură, și pe chipul lui se așternuse o expresie schimonosită, dar nu pentru că prinsese șobolanul, ci pentru ceea ce tocmai îi trecea prin cap să facă cu el.

– Bă, zise Nilă amenințător, aruncă-l dracu afară pe coridor, să nu-l storcoșești în pernă, că...

– Cum afară pe coridor, strigă Paraschiv, să vie iar? Bă, da' deștept mai ești și tu, mă Nilă, mă mir cum dracu te țin ăștia pe aici și nu te dau afară. Ia deschide fereastra, al lui Parizianu!

Băiatul o deschise. Paraschiv ridică fața de pernă cu șobolanul, se apropie, scoase mâinile și urlă:

– Veniți, bă, să vă uitați.

Nilă nu veni, dar Achim și al lui Parizianu se lipiră cu burțile de marginea geamului și se uitară în jos să vadă ce-o să se întâmple. Bulevardul era înțesat de oameni, se mișcau încoace și încolo ca într-un furnicar. Paraschiv apucă fața de pernă de fund, o răsturnă și o scutură în capul lor, și șobolanul căzu în vid. Îl urmăriră cum se rostogolea în aer cu burta în sus, făcându-se din ce în ce mai mic. Și când ajunse jos se auzi o izbitură, ca un plescăit într-o apă, apoi țipete de groază, urlete subțiri de femei. Se retraseră de la fereastră și Paraschiv râse gâfâit și îi aruncă lui Nilă fața de pernă în cap.

– Na, mă, zise el, te-am scăpat de gherlan!

– A căzut în capul cuiva? întrebă Nilă curios.

– Uite-al dracului că n-a căzut, zise Paraschiv, s-a făcut terci pe trotuar și i-a stropit pe ăia cu sânge!

Și râse iar și se trânti pe pat cu țigara în gură și trase iar cu sete din ea, de i se văzură acum parcă și măselele, nu numai dinții.

– Și zi, mă, al lu' Parizianu, ce mai face tac-tău, strigă Achim, roșu la față și el de vinul băut, cu țigara între degete.

– De ce-ai venit, mă, p-aici? zise și Paraschiv.

– A venit la București, îl informă Nilă, dar cu îndoială, urmând, după glasul lui, ca băiatul să mai spună o dată dacă e adevărat și, dacă vrea sau dacă poate, să mai spună și de ce a venit, că el nu prea înțelesese.

– Ai vreun servici pe-aicea, mă? zise Paraschiv cu respect.

Putea să aibă, avea patru clase de liceu și nu strica să vorbești cu considerație despre cineva care te uiți la el că e mai mic, dar nu știi ce ajunge și poți să ai nevoie de el.

– Sau ai venit și tu că ai auzit că pe aici umblă câinii cu covrigi în coadă? adăugă el, văzând că băiatul tace.

Deci se putea să ajungă și rău și atunci n-avea nici un rost tot respectul, cu toate clasele lui de liceu. Nilă zise:

– O să stea pe la mine dacă n-are unde, anunță și parcă se lăudă el, dar apoi tăcu, prins parcă de mari îndoieli.

– Cum să stea pe la tine, se zborși Paraschiv, și dacă pleci în concentrare unde mai stă?

– Treaba lui, ce-ti pasă ție?

– De ce să nu-mi pese, nu mi-e nepot de văr?

– Ce, o să-l iai tu la tine? se hlizi deodată Nilă și se uită în toate părțile atât de triumfător încât s-ar fi zis că aștepta să rădă pereții de pretențiile lui Paraschiv.

Achim se dădu pe spate și râse în felul lui, de parcă se înăbușea.

– Și tu ce râzi, mă! blodogări Paraschiv scos din pepeni, îl iai tu? Ia să vedem unde îl iai? Și adăugă pe deplin edificat: Deșteptule.

Se lăsă tăcerea și câțva timp toți trei fumară, pierduți în plăcerea pe care le-o făcea lor tutunul. Paraschiv rânjea mereu, trăgând din țigară și avea pe chip acea expresie amestecată a celui ce caută pe îndelete în creierul lui ce să mai scoată din ceea ce venirea atât a tatălui cât și a nepotului îi stârnea amintiri. Se uita la ei și toate se cântăreau în el și îi apăreau pe față cum se schimbă lumina când trec norii prea repede pe un cer nestatornic. Nu se topiseră prea mulți ani de când nu-l mai văzuseră pe tatăl lor, dar totuși erau ani și ce făcuseră ei trei fugind de acasă și furând, atât de nepăsători față de o posibilă întoarcere, pe care fapta lor n-o mai îngăduia? Ce putea tatăl lor să înțeleagă din ceea ce ei îi arătaseră și ce trebuia el să ghicească din felul lor gătit cu care se răstiseră ceasuri întregi unii la alții? Ce să înțeleagă acum din tăcerile lor fără rădăcini, din fumul țigărilor lor? Că degeaba avea băiatul acela al lui Parizianu patru clase de liceu, că nu era adică, și n-avea cum să fie altfel decât ei, sau chiar dacă avea să fie, asta era ceva atât de îndepărtat încât până atunci totul avea să se uite, toate cuvintele și toate gândurile, spuse cu glas tare sau doar lăsate să fie înțelese dintr-o găjăitură sau mârâitură? De asta le ardea lor acum, ce era cu al lui Parizianu?

– Paraschive, Nilă, Achime, zise deodată Moromete cu glasul lui de odinioară cu care îi scula dimineața din somn pe cei trei, Paraschive, Nilă, Achime, repetă ca și când cu adevărat urma să-i trezească dintr-un somn în care însă trăiau cu ochii deschiși și care le puneă viața în primejdie, ascultați... Ascultați că am ceva să vă spun o singură dată... Sunteți copii mei orice-ași face, și eu sunt tac-tău, oricum ați vrea voi s-o întoarceți... A venit timpul să recunoaștem fiecare... Greșit a fost că nu v-am lăsat în sat să vă arăniți... Greșit a fost că ați fugit de acasă când puteați să vă faceți rostul vostru și să munciți pământul... Dar dacă voi ați uitat de acest lucru, eu n-am uitat... După fuga voastră n-am avut decât un singur gând și gândul ăsta a fost la voi... Cum să fac... Cum să procedez ca să aflați că muncesc pentru voi și că puteți să vă întoarceți fără grijă și să găsiți tot pământul la un loc cum fusese?... Și mi-am reparat greșeala mea, am muncit zi și noapte să pun la loc pogoanele vândute... Și am reușit... Am mari speranțe, dacă nu-l mai dau pe Niculae la școală (și n-o să-l mai dau fiindcă îi ajung și lui clasele care le-a învățat să se arănească și el) să mai cumpăr un pogon și să refac totul complet și să-mi mai rămână sa ne facem noi, adică eu și mă-ta și ăilalți o cojmălie alături și să vă rămână vouă casa, s-o măriți și să vă însurați în ea... Paraschive, Nilă, Achime e timpul să reparați și voi greșeala voastră... Am la mine banii, nu vă vorbesc în vânt... Întoarceți-vă acasă... Ce vă așteaptă pe voi aici, măi, copiilor!? Să muriți într-o odăiță ca asta, în timp ce acasă aveți bătătura largă și pământul întins cât vezi cu ochii?... Să fie de aur meseria ta, Paraschive, și tu să câștigi bani cu duiumul, Achime, iar tu, Nilă, să ajungi portar șef și nu face să trăiești printre oameni străini care nu te cunosc de când erai mic, cum te cunosc cei din satul tău și te jucai prin țărână cu ei... Un bine a ieșit pentru voi stând aici trei ani în București, n-ați pierdut timpul degeaba, ați învățat ceva, știți și voi ce e lumea și ce sunt oamenii, da atât încât să vă dați seama că o clipă mai mult dacă mai stați n-o să mai puteți să vă întoarceți înapoi chiar dacă ați muri... Și de ce să muriți când sunteți băieți tineri? De ce să pieriți în floarea vârstei? Paraschive și Nilă și Achime? Ai?! De ce să vă prăpădiți?!...

Era ca și când acest lucru nu mai putea fi înlăturat. Era adevărul care se oprise deasupra lor la toți, părinți și copii, și nu mai vroia să părăsească odaia. Moromete tăcu. Peste feciori căzuse o tăcere împrăștiată în cuvintele tatălui, neputându-se despărți în trei părți, înțelesul lor își pierdu din putere și ajungea la urechile celor trei micșorat și demn de dispreț. Ce mai vroia și

ăsta acum? Cine l-a pus să se răsucească așa atâția ani, să mai muncească pentru ei, așa cum zisese, când dacă i-ar fi întrebat pe ei mai din vreme... Era cel din urmă lucru care putea fi bănuț la un om cu o fire ca a lui pe care i-o cunoșteau de când erau mici... Veșnic istorie cu dusul la munte de care erau acum sătui după ce toată tinerețea își bătuse joc de ei că nu sunt în stare de nimic și că să fie ei muntele acela de aur, și degeaba se duce Paraschiv cu căruța, că trece pe lângă nu-l vede. Ei, acum ce mai vrea? S-a răzgândit?! Îi vrea îndărăt acasă? Va să zică e bun acum Paraschiv! Și te pomenești că e bun și Nilă! Mai târziu ei spusese ce mai gândiseră încă în clipele acelea: că așa era, cât o duseseră rău prin București, alde tat-său nu vruse să audă de ei. Și acum când le mergea bine, nu-i mai plăcea, venea el să-i aducă, iar acasă, să zică lumea că n-au fost în stare de nimic și tot tat-său le-a făcut și le-a dres. Încât, nu văzură, după nesfârșita tăcere care se așternu în odaie, cum pe chipul încordat ca de lemn al lui Moromete se rostogoliră broboane de sudoare.

– Nu vreți, strigă în cele din urmă Moromete, cu un glas înalt. Nu vreți nicidecum! Bine, Paraschive, bine, Nilă și Achime. Bine! Mi-am luat mâna de pe voi. Mâna mea deasupra voastră nu mai există.

Și cu aceasta se și ridică, făcu din brațe gesturi ca și când tot soiul de obstacole s-ar fi ridicat în calea lui și el le dădea la o parte, cu mișcări exagerate și teatrale, porni spre ușă, o deschise larg, o lăsă așa deschisă și începu să coboare scările. Dar cu toate că nu trântise în urma lui acea ușă, nimeni din cei trei nu se ridică să-l urmeze sau măcar să-l însoțească și să-i bâlbâie vreo promisiune, semn că, măcar dacă nu mai putea să facă lucrul acela care li-l cerea el, țineau la el și-l înțelegeau...

...Și se dovedi apoi, în anii care urmară, că el păstra mereu acea ușă deschisă în urma lui, doar-doar se vor întoarce băieții lui acasă: nu-l dădu mai departe pe Niculae la școală, deși ar fi trebuit, dacă ar fi înțeles că nu mai era pentru el, pentru Moromete, nici o speranță... Cei trei erau duși pentru totdeauna...

IV

Înainte de a afla toate acestea Catrina avu timp de mai multe nopți visuri neliniștite, pe care le povesti însă fetelor cu o expresie senină, fiindcă preotul cel nou, un tânăr care nu-și lăsa barbă, îi spuse la o spovedanie că foarte rar se întâmplă ca un vis să însemne ceva. „Nici cele bune, părinte?”

întrebă mama care aproape toată viața ei, de când se ducea la biserică, și-o împărțea între visurile din timpul nopții și întâmplările de peste zi. „Ba, cele bune sunt bune, răspunse preotul, dar e mai bine să nu te gândești la ele“.

Nu puteai însă să nu te gândești! Să visezi lângă prispă un om negru călare, cu o pălărie cu pană la cap și alături o vacă și ceva mai încolo un lup. Și pe tac-tău pe prag, închinându-se înfricoșat: Doamne, Doamne! Doamne, Doamne! Ce poate să fie asta? Pe perioade lungi, mai ales în timpul iernilor, când nopțile erau nesfârșite, Catrina Moromete ducea lupta ei neslăbită cu „ăla spurcatu“ și semnele de izbândă erau chiar visele, când îi apărea în somn Maica Domnului, sau Sfânta Vineri, sau când le auzea doar glasul. Aparițiile acestea erau cam aceleași, și fetele nici n-auzeau ce spunea, în schimb „Cinenutrebue“ venea de fiecare dată în altfel, întrupându-se în cele mai ciudate animale și behăindu-i din gură drept în față, de-o făcea să sară până în grinda casei de groază. Atunci se dădea jos din pat, aprindea veșnica ei tămâie, ieșea cu ea pe afară, pe la colțurile casei și uneori se ducea chiar până în fundul grădinii, la dud și tămâia și împrejurul dudului, fiindcă o dată îl visase legat în lanțuri de trunchiul gros al acestui bătrân copac. Catrina era la poartă și l-a văzut cum se zbătea să rupă lanțurile și atunci ea i-a arătat pumnul și l-a amenințat stăpânită de o ură triumfătoare: „Acolo să stai, în vecii-vecilor!“ . Numai că în aceeași clipă s-au și auzit lanțurile zornăind și mama nu mai știa ce s-a întâmplat, dar că a chinuit-o rău cu coarnele. Și adăugase apoi cu umilință că niciodată să nu te bucuri că l-ai răpus, fiindcă numai Dumnezeu e în stare, și de aia trebuie să te închini, nu să arăți pumnul.

După ce se ridică din zăcerea în care căzuse aflând cele ce se petrecuseră la București, ea îl chemă într-o zi în odaie pe băiat, când nu erau acasă nici fețele și nici Moromete, și îi spuse că, dacă până acum ea l-a ținut de rău că o să fie bine, de aici înainte să știe și el să-și ia gândul că mai e de trăit lângă alde tat-său. Nu poate să-i spună ce-a auzit, fiindcă îi este frică de Dumnezeu, sunt fapte care se pedepsesc și Iisus Cristos nu dă voie să amesteci copiii în blestemul părinților, când s-o face mai mare o să audă și el, dar atunci ei vor fi morți și cu răsplata dată. Dar nici să-și prăpădească el viața, lângă un tată ca ăsta, nu e drept, așa că i-a venit timpul să deschidă și el ochii mari și să fugă de lângă el, să se ducă în lume și îndărăt să nu se mai întoarcă. Că nici ea n-o să mai stea mult și o să se ducă și ea.

Băiatul n-o întrebă unde și s-ar fi părut că nici nu auzi bine ceea ce mama îi spuse, fiindcă nu zise nimic, se uita doar într-o parte, cu privirea

rece și neclintită, ca un animal tânăr adus din pădure, prea crud ca să înțeleagă că a căzut în cursă și că nu mai e liber să sară gardul și s-o ia la fugă acolo unde ar fi trebuit să audă chemarea. Dar nici împlânzit nu părea să fie. N-auzea nimic, sau nu știa încă să fugă, nu-l țineau picioarele!

Un an mai târziu războiul izbucni la granița noastră de la răsărit și ne luă și pe noi... În sat începură să vină scrisori negre. În unele case se auzeau plânsete, dar cum poți să verși lacrimi cu o hârtie în mână, nici măcar o fotografie? Suferința rămânea astfel închisă ca să trăiască apoi mulți ani împreună cu cel rămas în viață, și mai mult se plânse la moartea lui Boțoghină, care se vindecase de piept dar se apucase iar de muncă și boala, revenind, nu-l mai iertase, decât de cei care se auzea la un moment dat că sunt dați undeva departe, pe ger sau pe noroaie, morți, sau dispăruți, sau prizonieri. Mulți însă, înainte de a pieri pentru totdeauna, se întorceau de câteva ori pe acasă, îi vedeai veseli și sănătoși (le pria viața de cazarmă, unde mâncau mai bine decât ce le puneau ai lor în sat pe masă), în hainele lor verzi, cu tinerele lor muieri agățate de gât, topite că îi aveau cu ele (nici nu se mai sfiau, se uitau la ei și le curgeau lacrimile șiroaie), că permisia era lungă, de câte două, trei și chiar șase luni și că cine știe dacă în acest timp focul negru nu se va opri și bărbații lor vor scăpa astfel cu viață. Soarele strălucea luminos pe cer și înfloreau salcâmi și nu se putea ca oamenii să se omoare între ei, așa tineri! Cine e mai bătrân și a mai trăit poate să mai creadă, că lui nu prea îi mai pasă, dar cum să nu mai trăiască Gheorghită al ei, cu care nu e nici un an de când s-a măritat și are de la el copil mic?... Nu e așa, Gheorghită? Nu e așa că n-o să te mai prindă până îți trece ție concediul? Că spunea Bibina, că spunea Cornel că e ori, ori, dacă nu-i bate nemții acuma pe ruși, până în iarnă, îi bate rușii pe nemți! Da, asta în orice caz, dacă nu-i bate ăia pe ăia, atunci îi bate ăilanți pe ăștelanți! Nu râde Gheorghită, nu râde, mă! țipa atunci femeia, cuprinsă de groază, simțind că nu era nimic adevărat din ceea ce auzise, și credințele ei erau prea plătând. Și într-adevăr lunile treceau, trecea și concediul și zadarnic se agățau și mama și sora și tânăra nevastă de tunica ostașului, nici ele nu credeau că există cineva pe lume care ar putea să-l împiedice să se ducă și mai ales să-l ferească dinaintea glonțului. Și nu trecea mult și era văzută pe ulițe femeia, galbenă de sus până jos, parcă și picioarele ei tinere rămăseseră fără sânge. „Ce e cu tine, Tincuț? Nu cumva a murit Gheorghe al tău?“ „A murit, țăță Paraschiva!“ „N-o fi și el prizonier, Tincuț?“ „Nu, țăță Paraschivo, e mort, că am întrebat, când nu știu ei bine, îl dau dispărut sau prizonier dar nu zic

că e mort dacă n-au văzut cu ochii!“ „Și tu ești acum liniștită, biata de tine!“ „Ce să fac, țăță Paraschivo!“ „Ce să faci, ești mai galbenă ca frunza când cade ea toamna din pom, vezi să nu te prăpădești și tu!“ „Ar fi bine să mă prăpădesc și eu, țăță Paraschivo, dar uite că nu se poate, că nu ești cu el acolo, să mori o dată cu el! Dacă o să trăiesc, o să am grijă de copil, dacă nu, e loc și pentru mine în deal la cimitir.“ Și luni de zile apoi privirea ei rămânea mai departe liniștită și pustie pentru ca la un moment când auzea că a venit câte cineva de pe front să se îmbrace și să se ducă la el. Nu era al ei, știa ea, dar venea de acolo de unde al ei pierise și vroia să-l vadă, să-l întrebe... I se făcea rău de pe la poartă, dar se ținea bine până intra în casă și îl vedea în costumul lui militar... Atunci se agăța cu mâna de prag și scotea un țipăt care până și pe soldat îl împietrea; parcă sfâșia lumina zilei glasul ei subțire...

Moromete primi și el într-o zi cunoscuta hârtie cu chenar negru în care se spunea că Nilă pierise în luptă la Cotul Donului. Nu se știe pe ce căi se află mai pe urmă că regimentul lui de dorobanți trăsese și în ruși și în nemți, care vrusese să-i vâre pe ei înainte într-o luptă grea, și de aceea muriseră atât de mulți. Se spunea că după luptă, alte unități îi găsiseră pe ai noștri aruncați într-o fântână și că printre ei fusese și Nilă. Moromete stătu o jumătate de zi nemișcat în pridvor, cu fruntea plecată și cu hârtia în mână și nu se putu ști dacă în acest timp îi cursese vreo lacrimă sau rămăsese doar așa învăluit și parcă paralizat de mișcarea nevăzută a aripilor morții, care se opriseră și deasupra casei lui. Mama și fetele îi făcură lui Nilă un parastas împreună cu muierea aceea din fotografie, cu care între timp se însurase și avusese cu ea un copil; venise și ea la socri cu acest prilej și după parastas plecă.

În acest timp, așa cum spusese, mama începu să se îndepărteze din ce în ce mai mult de casă, stăpânită acum de o ură care nu se mai vedea, însă mai amenințătoare, fiindcă tocmai în acea vreme se mai petrecuse în familia ei ceva care părea parcă menit s-o ațâțe și mai tare. Războiul nu stinge nimic între oameni, așa cum o flacăra mai mare nu stinge una mai mică, ci dimpotrivă, parcă o întetește. Ce se mai întâmplase încă?

În prima ei căsătorie Catrina se măritase cu un băiat de care nimeni nu-și mai aducea aminte, unul al lui Năfliu, nu era nici el mai mare decât ea, nici nu făcuse armata, murise apoi repede de apă la plămâni, lăsând-o văduvă în plin război (era vorba de primul război) și cu o fată pe care o născu după moartea lui. Se apucase, acest băiat, să sape un gropan, să-și

facă o fântână în fundul grădinii și nu-și dăduse seama cum intrase răcoarea în el și îl pusese la pat o oftică fulgerătoare, în câteva săptămâni se prăpădise. Catrina venea în Siliștea-Gumești dintr-un cătun vecin, dintr-o familie numeroasă dar nu săracă și, după moartea tânărului ei bărbat, vru să se întoarcă la ai ei, și să ia bineînțeles și fetița cu ea, dar socrul, bătrânul Năfliu, care nici el nu era un om sărac, îi spuse să stea la el, sau în orice caz, dacă voia să plece și să se mărite cu altul, ceea ce n-avea dreptul s-o împiedice sau s-o învinuiască, atunci să-i lase măcar fetița, nu imediat, se înțelegea de la sine, ci după ce avea mai întâi s-o alăpteze și s-o înțarce. Catrina rămase, dar nu așteptă prea mult cu alăptatul fetiței și începu să lipsească nopțile de acasă, spre furia socrului, care era silit să tacă, de frică să nu rămână pentru totdeauna fără fetița fiului său (singurul pe care îl avusese).

Se află în curând cine era cel de la care se întorcea ea în zori și cu care foarte repede de altfel născu un copil de văduvie: primarul satului, un bărbat și el la fel de tânăr, pe care însă lipsa unei mâini îl scutise de armată și de război. Nu fusese nici o înțelegere între ea și primar, acesta nu-i făgăduise nimic în ceea ce privea căsătoria și de altfel ea nu-i ceru nimic. El însă se purtă într-un fel neașteptat, câțiva ani mai târziu, când se termină războiul și se făcu reforma agrară, îl trecu pe bărbatul ei printre eroii căzuți pe front și îi dădu un lot mare de opt pogoane ca văduvă de război, iar copilul, de astă dată un băiat, îl luă el, ca s-o lase liberă, să se mărite fără copii – știa și el că socrul vroia fetița.

De ce se purtă primarul atât de neobișnuit cu ea și n-o luă mai degrabă de nevastă din moment ce acceptă să-i ia copilul? Se spunea că el ar fi vrut, că ținea la ea și la copil, dar că s-ar fi opus părinții lui, oameni într-adevăr foarte bogați, tatăl fiind unul din proprietarii mari ai pădurii Cotigeană și al încă unui mare număr de pogoane de vie și de câmp și că trebuia să ia una la fel de bogată dintr-un sat vecin, cu amenințări că dacă nu se supunea îl goneau de acasă și partea lui de avere i-o dădeau fratelui mai mic, la care de altfel părinții și țineau mai mult. Se mai spunea că în ceea ce privea copilul, primarul se înțelese singur cu viitoarea nevastă și că în fața acestei situații părinții nu mai ziseră nici ei nimic...

Cu opt pogoane de pământ Catrina se mărită repede cu Ilie Moromete, proaspăt întors de pe front și împrăștiat el însuși cu un lot mare. Fetița rămase bătrânului Năfliu „în vale“, adică acolo unde își trăise Catrina anii de dinaintea vârstei de douăzeci. În noua căsătorie născu două fete și un

băiat, adică pe Tita, pe Ilinca și pe Niculae, iar între timp fetița „din vale“ crescuse și ea și într-o zi se mărită.

Măritișul acesta căzu ca un trăsnet peste capul mamei și se petrecu în același an când cei trei fugiră de acasă. Fata nu spusese nimănui nimic și pur și simplu adusese într-o seară în casa bunicului pe unul Albei, un flăcău înalt și spelb, cu mâinile lungi, dulgher de meserie, dar foarte sărac, lucru care aproape că o năuci pe Catrina. Se duse la ea în aceeași seară, intră în casă și îi spuse fetei aceste cuvinte: „Bine, fă, Marițo, mă-ta sunt eu, fa, sau cine sunt?“ Adică cum era cu puțință să se ascundă până într-atât de mama ei că nici măcar s-o întrebe și pe ea ce zice de flăcăul pe care vrea să-l ia nu vrusese, măcar așa, de rușine pentru mă-sa care o crescuse și care îndurase cu ea s-o facă mare?! Or, tocmai asta era, că n-o prea crescuse, că socrul ei Năfliu era cel care avusese grijă de ea și că fata se cam îndepărtase de maică-sa. „Ieși afară că te împrusc“, răcni atunci bătrânul ducând mâna la grinda casei și într-adevăr luând de acolo o pușcă de vânătoare cu care se ducea el după iepuri, clămpănind din ea și ieșind furios pe urmele fostei neveste a fiului său, a cărei purtare din tinerețe se pare că n-o putuse uita niciodată; acum însă venise ziua răzbunării.

Se luă după ea cu pușca aceea în mână și de pe prispa casei ținti spre umbra fugară a mamei care alerga spre poartă să scape și trase în ea bubuind în noapte, drăcuind și înjurând. Toată partea aceea a satului se sculă în picioare în hămăitul câinilor și bătrânul o urmări pe uliță și mai trase o dată în ea și dacă ar mai fi avut cartușe pe cele două țevi ar fi continuat s-o împruste în felul ăsta până ar fi nimerit-o. Norocul Catrinei fusese că bătrânul era prea furios și arma îi tremura prea tare în mâini, altfel nu se știe dacă alicele lui pentru iepuri nu i-ar fi găurit cumva spinarea. Bineînțeles că mama veni acasă cu groaza în ochi și îi povesti lui Moromete rușinea, dar el nu se grăbi deloc să se ducă „în vale“ și să-l pedepsească pe bătrân. „Dă-l în masa de smintit, spuse Moromete flegmatic și mai adăugă ceva care părea cu totul lipsit de noimă în clipele acelea: lasă-l că moare el mâine-poimâine și te împaci tu cu Marița!“ „Eu cu ea? strigase mama scoasă din minți. În deal la cimitir și tot nu mă împac.“

Se împăcase chiar înainte să moară bătrânul, se pomeniseră după vreun an cu Marița și cu Albei la ei la poartă pentru împăcăciune, fiindcă Marița născuse un băiat și vroia să facă nunta, și nu se putea nuntă cu părinții certați. Bătrânul îmbătrânise rău de tot, tremurau nădragii pe el, avea peste nouăzeci de ani și tot se mai uita chiorâș la nora lui, dar avusese loc și nunta

și nici Marița nu prea îl mai lua în seamă, fiindcă bunicul e bunic și mama e mamă, el avea să se ducă și nu putea să trăiască certată cu neamurile.

Catrina se îmblânzi, mai ales că Albei îi săruta mâna și nu era zi să nu trimeată pe cineva, sau să vie chiar el și s-o întrebe ce mai face.

V

Și iată că Parizianu răspândi în sat ceea ce aflase de la fi-său. La început Moromete nu observă, dar zilele în care în casă începu să nu se mai facă ba focul în sobă, ba mâncarea să fie bună de dat doar la porci, ba să lipsească de dimineață și până seara atât mama cât și fetele, începură să se țină lanț. „Bă, strigă Moromete cu glasul lui cu care altădată băga groaza în toți, ce e cu voi? Vă omor pe toți.” Dar nu se mai sperie nimeni, fetele îi arătau dosul, iar mama se îmbrobodea îndelung în fața oglinzii și rostea chiar înaintea lui, cu un glas în care răzbunarea țâșnea cu violență ca dintr-o fântână, izmenindu-se ca să-i imite glasul lui din clipa aceea, topit adică de dragostea lui mălăiață pentru feciori: Măi copiilor! Măi copiilor!

Fetele însă nu se înțeleseseră cu mama, ele știau una și bună că orice-ar fi zis tatăl lor acolo la București, cei trei n-aveau să se mai întoarcă și asta era singurul lucru care le interesa. Încât după ce trecu un an, se potoliră și începură să se poarte iar bine cu tatăl lor, cu atât mai mult cu cât, deși era război, Moromete continua să câștige mereu cu drumurile lui la munte și le dădea bani să-și cumpere de zestre. Catrina însă continua să spună că o să se ducă „la ailaltă în vale” și cu timpul prinse ură și pe fete. Cuvintele „mă duc la ailaltă în vale” începură să revină în gura ei încărcate de amenințări întunecoase („o să vedeți voi!”), stârnind până la urmă în cele două surori o înverșunare surdă împotriva „Alboacei” care nu se știe ce-i spunea ea când se ducea pe acolo de reușea s-o tragă parcă cu ața. „Mă duc la ailaltă în vale” începu să însemne în glasul mamei că se ducea la cealaltă fiică, spre deosebire de astea de aici, pe care le făcuse cu Moromete și care „îi semănau” că primeau bani de la el în loc să-i dea peste mână.

Ce-o atrăgea acolo „în vale” atât de tare? Amintirea primului ei bărbat, cu care nu trăise decât câteva luni, a tinereții care se dusesese, a casei în care se întorcea în zori de la cel de-al doilea bărbat la care ținuse și unde născuse a doua oară? Sau cu adevărat ura ei împotriva bărbatului era așa de mare încât chiar se gândea să spargă casa și să-i lase? Chiar nu mai putea fi dres traiul lor nici cu prețul unei vieți care îi lega și care, orice s-ar fi zis, era

acolo sigură în bătaură, cu casa și cu cele două loturi și fără cei trei? Cei trei nu mai erau, ce mai vroia? „Păi asta credeți că e în toate ale ei?” se mira câteodată Moromete, dar răspunsul Catrinei care nu întârzia arăta că tatăl se ferea și că se simțea totuși încolțit de ceva nemilos care nu numai că nu-l ierta dar amenința să se țină de el cu o îndârjire din ce în ce mai mare și să nu-l lase nepedepsit până în clipa morții. „Ai crezut că n-o să auzim, spunea mama cu obrazii arzând în flăcări de dușmănie nepotolită. Toată viața ne-ai mințit până n-ai mai putut nici tu și te-am crezut, și ce ți-ai zis: «Ia să mă duc eu la feciori, că a venit vremea!»” Ridica pumnul în aer și amenința: „Nu scapi tu numai cu atât, că o să mă duc eu la ailantă în vale. N-o să mă duc acuma, știu eu când o să mă duc!” „Ei, când o să te duci?” mai răspundea Moromete curios, fără să-și dea seama că nu mai avea în spate o familie în care cuvintele și gesturile lui să fie încărcate cu înțelesuri cu atât mai adânci și mai de temut, cu cât erau menite să țină în cumpănă porniri atât de diferite și de neîmpăcat venind de la niște copii care ei înșiși aveau nevoie, chiar în ființa lor oarbă, de un stăpân care să nu țină la nici unul din ei dar să-i țină totuși pe toți în frâu. Acum însă, silit să țină doar la cei care îi rămăseseră, nu știuse să țină așa cum ar fi trebuit și cea dintâi care se răzvrătise împotriva lui era chiar mama, care ar fi trebuit să-l înțeleagă.

„O să mă duc când o să intri în anul morții și o să începi să zaci, răspunse Catrina sperându-le până și pe fete, care încercară să o potolească, dar nu cu prea mare convingere, fiindcă știau că pământul e în mâinile ei și ținea de puterea ei la care cât să dea. Iar fetele astea, să prind eu vreuna că stă lângă tine, o brazdă de pământ dacă o să vază de la mine!”

Moromete ieșea afară sau se ridica de unde era și o lua spre poarta de la drum ca spre poarta mântuirii: dincolo de ea era lumea, mai blândă decât femeia pe care o lăsa în casă, putea să se ducă și el în lume și să scape...

Dar nu se ducea, cu toate că uneori întârzia până după miezul nopții și pe Catrina o apuca neliniștea îndârjită, că putea în felul acesta să rămână fără el. Nu cumva s-o fi dus de tot? Dacă nu se mai întoarce? În asemenea clipe părea înghesuită de îndoieli dacă făcea bine ceea ce făcea. Tot amenințându-l în felul acesta și neascunzându-i ura pe care i-o purta putea într-o zi să-l facă să nu se mai întoarcă. Asta era una. Și în afară de asta anul acela al morții lui părea tot atât de îndepărtat ca și al ei, zece ani diferență mai mult sau mai puțin nu mai însemnau nimic de la o anumită vârstă în sus, iar pe de altă parte, cum de uitase ce zicea Cristos, că trebuie să ierți greșelile noștri de șaptezeci de ori câte șapte? Încât valul de ură, fără să-și

micșoreze puterea, se retrase totuși din purtările mamei și fu acoperit cu rugăciuni, fără ca prin asta să devină mai blândă. Domnul Cristos nu i-a gonit pe negustori din templu lovindu-i cu frânghia? N-o împlânzi nici măcar Alboaica (această fată care avea atâtea daruri) venind ea acum pe la Moromeți, cu intenția neascunsă de a o potoli pe mama ei la care ținea.

Aducea cu ea ba un copil, ba altul, fiindcă ieșeau din ființa ei copiii cum ies fructele dintr-o ramură tânără (avusese noroc că Albei al ei nu nimerise pe front și venea des pe acasă), făcuse vreo patru. Catrina rămase neînduplecată, dar cu atât mai statornică pe drumul bisericii și când dintr-o vorbă a cuiva sau cine știe din ce pricină, mai ales de pildă când îi ajungeau la urechi clevetiri că degeaba se duce ea la biserică, că n-o să ajungă ea în rai după cum a trăit când era tânără, aprindea candela sub icoana lui Cristos din perete, se lăsa la pământ și își pleca foarte tare fruntea într-o umilință atât de totală încât se vedea că nu mai simțea și nu mai auzea pe nimeni în jur; stătea așa ceasuri întregi fără să i se audă glasul, cu umerii încovoiați și cu trupul sprijinit în genunchi și în pumni. În acest timp fetele treceau prin casă cu treburi, dar n-o turburau din rugăciunea ei chiar dacă o căuta sau o striga cineva la poartă. Se ducea una din ele și spunea că nu e acasă, să vie mai târziu, acum e plecată... Duminicile arăta ea cel mai bine, îi străluceau ochii când se întorcea de la biserică și adesea strălucirea aceasta ținea și a doua zi și a treia zi. A patra, a cincea și a șasea zi se întuneca iar, dar venea iar duminica și fetele o vedeau pe drum cum se întorcea cu alte muieri, veselă de parcă se întorcea de la o nuntă, ținând mănunchiul de busuioc în mână parcă nu ca pe o floare de evlavie păstrată în amintirea slujbei, ci de triumf, menită parcă altor amintiri. „Ce slujbă a ținut azi părintele Alexandru, spunea ea adresându-se celor două fiice și lucirea ochilor îi creștea brusc întinerind-o. În loc să stați aici cu ăsta bătrânul (ăla nu era deloc bătrân, dar ea se credea în acele clipe fată mare și nu mai vedea în el decât un sfrijit care se mira că putea să-i fie bărbat), mai bine ați veni și voi acolo să auziți și voi cum arată părintele Alexandru cu mâna spre cer!“

Acest părinte Alexandru de care vorbea ea și care venise în locul părintelui Provinceanu, îmbătrânit, ținea, spre supărarea celor doi dascăli, slujba de la începutul până la sfârșitul ei, fără să sară nimic, și nu înțelegea să revină asupra acestui obicei cu care el, încă de la început, preot tânăr și neștiutor, venea de pe băncile facultății de teologie și voia să-l introducă aici într-o biserică țărănească. Ajunseseră cu anii să se certe și Catrina luă bineînțeles partea preotului. Dascălii săreau răspunsurile, preotul revenea

asupra lor silindu-i s-o ia de la capăt, iar lumea din biserică băga de seamă și la sfârșit se amestecau și îl întrebau pe parohul cel tânăr: „Ce este, părinte, de ce nu vă înțelegeți? Fiți și sfinția-voastră înțelegător, sunt și ei dascăli bătrâni și cântă amândoi bine“. Asta era adevărat, cel puțin unul din ei avea un glas care vara se auzea prin ușa bisericii până la pod, ai fi zis că îngerul cobora asupra lui și îl înzestra în orele acelea cu o astfel de voce frumoasă, înaltă. Ca om însă, acest dascăl era cam grăbit, avea treabă acasă, și se învățase cu preotul cel bătrân să termine slujba în cel mult un ceas și jumătate.

Pe de altă parte iarna nici femeile nu răbdau să stea mult în biserică și preotul rămânea cam izolat, dar nu se dădu bătut. Făcu rost de lemne, încălzi soba de fontă și continuă să țină slujba așa cum înțelegea el. Când pleca, Catrina îl însoțea spre centrul satului, în văzul tuturor. „Frumoasă slujbă mai ții, părinte“, îi spunea ea și se mai descrețea la față și se făcea și el mai vesel. Mergeau împreună până în centru și acolo Catrina se oprea, preotul o lua spre casa lui și ea le aștepta din urmă pe muierile cu care venise, să continue drumul.

Cu timpul începu să cunoască bine viața părintelui cel tânăr și așa se face că într-o zi se întoarse cu obraji roșii de indignare. Aflase chiar de la el că n-o ducea bine cu preoteasa, că o prinsese cu unul din învățători (era și ea învățătoare) și că se dusesse la protopop și îi ceruse să-l mute din Siliștea în altă comună, nu mai putea sta aici. „Părinte, șoptise atunci Catrina Moromete (și povestind scena acasă, în clipa aceea îi țâșniră lacrimile), nu pleca, părinte, nu lua în seamă păcatul, o să treacă vremea și lumea o să uite“. „Nu se poate, răspunse hotărât tânărul paroh, trebuie să plec.“ Și plecase. În locul lui veni altul, dar timp de câteva luni Catrina nu se mai putuse duce deloc la biserică. În ziua aceea, și apoi în prima duminică după plecarea tânărului paroh, nu mâncase nimic și stătuse toată ziua în pat, potrivnică și neclintită. După vreun an reîncepu să se ducă regulat la biserică și apoi după încă un an starea de dinainte îi reveni. Din când în când însă tot o mai auzeau în casă, așa din senin, cu privirea năpădită brusc de o lumină ciudată: „Ce-o mai fi făcând părintele Alexandru!“ „N-o mai fi putând de dorul tău! îi răspundea atunci Moromete batjocoritor. În locul tău ași pune caii la căruță, l-ași lua pe Albei să-i mâie și m-ași duce după el: Părinte, uite-mă și pe mine, i-ași zice.“ Și adăuga subliniind cu umerii neputința dar și renunțarea lui de a înțelege ce e în capul unei femei: „Uite-așa!“ Fetele chicoteau și aici parcă s-ar fi putut zice că dragostea mamei

pentru părintele plecat i-a adus în suflet destulă lumină ca să-i ajungă toată viața și să-l ierte deci pe Moromete pentru lucrul acela pe care îl făcuse în timpul războiului când se dusesse la București. Era neîndoielnic, mai ales când o auzeau spunând cât de frumoase erau odăjdiile acelui preot și ce bine îi stătea cu ele, spre deosebire de cel care venise, care cu toate că nu era nici el bătrân, dar nu era așa înalt și subțirel ca părintele Alexandru și nici n-avea ochi așa mari și frumoși ca ai lui.

VI

În schimb însă, Niculae, fără să arate vreodată că ține cu maică-sa, începuse cam de pe atunci să facă așa cum îi spusese ea, să se înstrăineze adică de tatăl său și cu timpul chiar să vorbească din ce în ce mai puțin cu el. Trăgea cu urechea la vuietul întâi îndepărtat al războiului, apoi din ce în ce mai apropiat, pentru ca apoi chiar să vadă cu ochii trecând peste sat în valuri, unul după altul, rostogolindu-se spre apus, întâi nemții în fugă, și apoi rușii după ei... După care se făcu iar liniște și contingentele mai vechi începură să se întoarcă în sat. Cei mai tineri rămăneau însă mai departe sub arme, fiindcă pentru ei războiul abia începea.

Când băgă de seamă, Moromete încercă să-și recâștige fiul și începu prin a-l lăsa în pace cu muncile, știind, desigur, cât de mult îl chinuia pe băiat să-l pui la muncă și că era suficient să-i dai cartea în mână ca să faci din el un miel. Dar mai credea el oare în carte după ce atâția ani îl silise să nu se mai apropie de ea? Mai credea, sau mai bine zis nu încetase o clipă să nu creadă și să nu citească pe furiș, fiindcă niciodată nu se petrecuse cu el acea contopire cu lucrul pe care i-l dădeai să-l termine și nu reușise să facă din el un băiat priceput, asemănător cu alți copii din sat care se dovedesc încă de la o vârstă crudă nemiloșii țărani ce vor deveni nu peste mai mult de zece ani, adică să se însoare, să vorbească tare, să înspăimânte un bou cu un pumn făcându-l să scotă un răsuflu scurt pe nări după o lovitură dată în spate, să-și înjure nevasta cu acel amestec de sentimente în care autoritatea și dragostea se schimbă în cursul chiar al unui singur cuvânt spus și să facă să se afle că știe, dacă o să fie nevoie, să pună mâna pe măciucă și să dea fără șovăială la cap oricui ar îndrăzni să se lege sau să-i fure ce este al lui, chiar și un cap de ață.

Îl trimitea de pildă să măture oborul și să dea coceni la iapă, care fătase. Niculae se ducea în obor dar tatălui i se părea pesemne că durează prea mult

acest măturat și răcnea: „N-ai auzit, mă, să dai coceni la iapă?” Niculae lăsa maturatul și se ducea după coceni și la întoarcere, cu ei în brațe, ocolea o furcă aruncată acolo cine știe de cine. „Ridică, mă, chiorule, furca aia de jos, nu vezi că o să te înțepi în ea?”, se auzea iar de pe undeva de unde îl urmărea vocea tatălui și Niculae se apleca să lase cocenii jos și să ridice furca, și atunci se apropiau pașii din locul unde se auzea vocea și Niculae parcă ar fi avut capul de lemn, astfel de sunet scotea palma ca de curea lipindu-se de tidva lui.

Își revenise cu încetul și ajunsese flăcău, și îl sprijinea acum atent pe tată în toate treburile, dar tot nu se purta în mod obișnuit, în privire întârzia să-i apară, ca la ceilalți, acea strălucire aprinsă când pe dinaintea lui își legăna trupul o fată sau o muiere tânără; rămânea umbrită ferind vechea strălucire de pe vremea când era elev și ca niște găini bete se învârtteau fetele în preajma lui, fără ca el să le vadă. Iar cele care știau prea multe aveau expresii de neliniște când îl priveau, ca și când vederea acestui flăcău le-ar fi amintit cu spaimă că ele pierduseră de mult ceea ce el încă păstra, deși era băiat: credința că dincolo de poartă se găsește o grădină și în grădină se găsesc încă neculese florile nevinovăției. Ele se tăvăliseră însă de mult în aceste flori și știau că pentru ele grădina își schimbase pentru totdeauna înfățișarea.

Cam prin vremea când Moromete începuse să-l lase în pace cu treburile, o fată îl prinse totuși în capcană. Trecea într-o dimineață de sărbătoare prin Cotocești (cătunul în care erau adunate aproape toate neamurile lui Aristide), îl trimisese taică-său să ia un dublu de la cineva care nu vrea să-l mai aducă îndărăt, și pe drum îl chemase la un moment dat peste o ulucă glasul șoptit al unei muieri care îl chema să intre înăuntru. Era în dreptul casei unuia dintre cei care aveau porțile mari; un om care nu era bogat dar trăia bine, își dăduse fata la o școală profesională... îl chema Costică Roșu... Era de Rusalii, sărbătoare în care morții se cinstesc prin praznice date acasă fără slujbă și la care se mânca pilaf din făină, din porumb dat la piatră ca să iasă doar un fel de grăunțe care erau fierte în lapte și îndulcite cu zahăr, sau din orez. Înainte de praznic, gazda spăla pe toată lumea chemată pe picioare, obicei rămas în sat din ceața îndepărtată a timpului. Niculae ezită... „Păi, țață Gherghino, se bâlbâi el, eu...”, dar în cele din urmă intră.

Bâlbâială asta nu era numai a lui. Casa lui Costică Roșu fără să fie mai mare decât a altor oameni bogați din comună, cu trecerea anilor începuse

totuși să pară că e. În primul rând curtea era de trei ori cât una obișnuită și era plină de fanare, hambare, cotețe, grajduri, pătuluri și căsuțe mici de porumbei, ridicate sus pe un soi de prăjini înalte cât un salcâm sau lipite de acoperișurile pătulurilor. Porumbeii împânzeau aerul când zburau, Costică avea sute, de toate culorile și de toate soiurile, jucători și prăsitori, ștafete, dintre cei care cântă sau dintre cei care se giugiulesc tot timpul. Se știe că rudele acestei familii mâncau cât voiau carne dulce de porumbel. Pe o rază mare a satului nimeni nu mai creștea aceste păsări, știut fiind că cei care aveau puțini îi pierdeau, fiindcă se lipeau în cele din urmă de un cârd mai mare și se amestecau și nu-i mai puteai pe urmă nici cunoaște și nici aduce înapoi. De prin aceste construcții ale gospodăriei lui Costică se zăreau coșuri de locomobile, piese detașate de batoze, grape și boroane mari, roțile și cormane cu care gospodarii își cultivau hectarele... Dincolo de curte se întindea grădina... Părea fără sfârșit, fiindcă pe lângă pomi și zarzavaturi era plină și de bălării, lipane cât roata căruții și bozi nemaipomeniți, ai fi zis dacă n-ai fi știut ce sunt, că trebuie să fie un soi de struguri, cu fructul lor negru, pe care unii țărani îi cereau voie lui Costică să-i culeagă și să facă din ei țuică (atât de rea încât era de mirare că nu mureau bând o asemenea distilație otrăvită). Grădina dădea în râul satului pe care îl împingea mult spre mijlocul văii spre care se trecea pe un pod de lemn, cu pilonii atât de vechi încât creșteau din ei, câteodată, firișoare de iarbă și mici flori de câmp... Găinile lui Costică Roșu ouau pe sub aceste bălării și bozi din grădină; umblau câinii după ele și îi vedeai nu o dată cum fug pe vale cu ceva alb în gură. Tot atât de adesea însă se auzea din Cotocești și câte un trăznet de pușcă de răsunau văile și se știa atunci că alde Costică Roșu a mai redus cu unul numărul câinilor care dădeau târcoale orățăniilor lui. De altfel nu numai jigodiile care se apropiau astfel de gospodăria aceasta uriașă aveau un aer hăituit. Femeile sau copiii care din cine știe ce pricini trebuiau să împingă marea poartă de la drum a curții aveau în ei un aer nesigur, gata s-o închidă dacă cine știe ce semn li s-ar fi părut că face ca intrarea lor, deși cunoscută sau dorită de unul din membrii familiei, s-ar putea să nu fie dorită de ceilalți, sau chiar de unul singur dintre toți, și-atunci cel mai bun lucru era să rămâi dincolo în drum și să aștepți acolo să ți se spună ce să faci. Din pricina asta erau sărbători și obiceiuri care ocoleau casa lor. Femeile se fereau duminica în zori la cimitir, după ce se termina jelitul morților, să se apropie de înstărita muiere a lui Costică și să-i ofere colacii lor mici, să nu se spună cumva că s-au dus să primească colacii ei frumoși

și mari, sau cozonacul cu care își umplea coșnița. Unele se mai apropiau, dar nu dintre cele socotite sfioase sau cu rușine și tot așa se întâmpla și de sărbătorile Rusaliilor, când grupuri de băieți și fete intrau prin curți la spălatul picioarelor. Le vedeai cum ocolesc două feluri de case: pe cele prea nevoiașe, unde știau că gazda o să le dea păsat de porumb rău făcut, de nu puteai să-l mănânci (și nu intrau câteodată chiar dacă femeia, cu o înfățișare speriată, văzând că băieții și fetele nu vor, ieșea la poartă și îi chema cu gura), și pe cele prea bogate, să nu zică pe urmă că au intrat să mănânce străchinile lor dulci de orez cu lapte, fiindcă acasă nu aveau. Cutare putea să se ducă, nu era chiar cea mai mare necuviință, dar pe urmă acasă ai lui îi scoteau totul pe nas, nu-i fusese, i se spunea, rușine să intre acolo, să creadă lumea că e nemâncat? Astfel că, bogatul și săracul se pomeneau la sărbătoarea morților făcând amândoi același gest de umilință, ieșind lângă stâlpul porții și chemând în șoaptă: Florico, Gheorghe, hai veniți!

Astfel intrase și Niculae în ziua aceea în marea curte a lui Costică Roșu. Fusesse ultimul chemat, în curte mai erau și alți băieți și fete, cei mai mulți desculți (Rusaliile cădeau în iunie), toți foarte veseli și gata să se supună obiceiului. În mijlocul curții gazda pregătise două căldări mari cu apă fiartă, în timp ce rudele o ajutau pe muiera lui Costică aducând pelin din fundul grădinii. Presărară iarba argintie în jurul căldărilor și făcură același lucru până la scara pridvorului, să calce băieții și fetele pe ea când aveau să urce și să se așeze la masă – și spălatul picioarelor începu. Spălau cele două femei, bătrâna și nora, și trecu apoi la căldare, cu mânicile și rochia sumese, și fiica. Școala ei profesională n-o scutea de treburi în casă, asta nu însemna că ea se omora cu ele. Era o fată cu mișcări încetinite și stăruitoare și când începu să spele, după un timp bunica striga la ea cu acea voce parcă a altcuiva, care știe dinainte că vorbește zadarnic, dar că nici altceva mai bun nu are de făcut: „Hai, Ileano, dă cu mai multă apă, eu am spălat trei și tu de-abia unul“.

Ileana parcă nici nu auzi, dar nici bătrâna nu mai stăruia, nu era acum timpul, în zi de sărbătoare, să-i spună în fața străinilor ceea ce îi spunea pesemne de mai multe ori pe zi la ei în casă. Niculae își scoase piciorul gol din sanda, îl puse pe buza căldării și fata începu, cu mișcările ei moi, să-l spele și pe el. Mâinile îi erau închise la culoare, cum îi era și obrazul. Deasupra piciorului flăcăului întârzia îndelung, și gâtul ei oacheș, pe care alunecau în părți două cozi negre, cu străluciri de castană, stătea liniștit sub ochii lui. La al doilea picior se întâmplă ceva, fata scăpă săpunul din mână

și se aplecă fără veste și începu să-l caute, cu brațul dezvelit până la umăr, pe fundul căldării. Băiatul își pierdu echilibrul în aceeași clipă și se feri să nu se sprijine de ea și atunci mișcarea fetei se opri și ea ridică privirea în sus și se uită la el. Niculae puse din nou talpa pe buza căldării. Fata scoase săpunul, dar îl scăpă din nou și din nou se uită la el. De astă dată lovită de o buimăceală care îi încetini și mai mult mișcările, de parcă ar fi picnit-o somnul, și păstrând o mână pe piciorul lui, fata se aplecă și căutând săpunul îi atinse o clipă cu sânii coapsa. Între timp mama și bunica terminaseră cu ceilalți și care cum își scotea piciorul de sub brațul care îl scălda cu mici lovituri de apă fierbinte, călcând pe pelin, o lua vesel spre pridvor și de acolo se uita în voie peste curtea aceasta întinsă în care poate nu intrase niciodată până atunci.

Niculae însă nu se grăbi să urce după ce fata îl lăsă, arăta parcă supărat de ceva, se încruntase, se dăduse mai la o parte și stând aplecat peste genunchi se sprijinea de tulpina unui măr care crescuse chiar alături de pridvor și își tot lega și dezlega mereu curelele de la sandale. Parcă se cocoșase și nu mai putea sta drept și nu știa ce să mai facă să nu bage cineva de seamă că nu-și mai putea dezdoi spinarea. Gazdele chemară pe tineri într-una din odăile casei și acolo se aprinseră lumânările înfipite în colaci, mama fetei intră cu o oală nouă în mână în care ardea tămâie, cu busuioc verde și iarbă albă la mânușe, tămâie deasupra luminilor care în umbra dimineții de vară a odăii tremurau în flăcările lor ca și când ar fi ars direct din mierea galbenă din care fusese stoarsă ceara, picurau pe coaja pâinii și înghețau în șiroaie aurii; fetele și băieții se închinară toți deodată și vocea bătrânei spuse ceva de odihna și pacea sufletelor celor morți. Apoi se așezară toți la masă și se aduseră străchini pline cu orez cu lapte și apoi nuci și covrigi.

Niculae amuțise și după prânz se duse la horă și rămase tot așa mut, uitându-se la fata lui Costică Roșu dintr-o parte și de la distanță, cu luciri întunecate în ochii lui care până atunci fuseseră luminoși ca o oglindă.

Când soarele se lăsă dincolo de salcâmi și începu să cadă amurgul se duse acasă, mănă și după ce întunericul se așternu negru peste sat, plecă și se duse în Cotocești. Nu rămase însă pe uliți, coborî în vale la pod și acolo se așeză jos și începu să se uite în grădina lui Costică Roșu. Nu se vedea nimic, iar în întunericul nopții, pătulurile și toate acareturile abia zărite printre salcâmi și pomi apăreau, pe cerul luminat doar de stele, mai îndepărtate și mai mari, stârnind o clipă în băiatul singuratic care se uita la

ele îndoiala că s-ar afla pe niște locuri știute. Podul de lemn era însă acolo prezent și sigur, ca și apa râului care curgea susurând în liniștea nopții.

VII

În seara următoare, Niculae se duse din nou în Cotocești, coborî în vale la pod și începu să aștepte, urmărind ceasuri întregi tot ceea ce se putea mișca în grădină, tot ceea ce putea semăna cu trupul unei fete, copacii sau ierburile înalte și negre, stâlpii de la poarta dinspre curte și cei de jos care țineau gardul la marginea văioagei. Oricând dintr-unul din ei se putea face doi și asta ar fi însemnat că ea este. Dar nu se mișca nimic, totul zăcea în întuneric și liniște. În ziua a treia, după un ceas de când stătea și se uita, Niculae văzu deodată cum se mișcă lipanele mari de după gardul peste care, de pe pod, se vedea bine deasupra vârfurilor lor ascuțite. Dintr-o săritură fu aproape și se lipi de un copac. Se uită pe unde ar putea intra înăuntru și fără cel mai mic zgomot desfăcu două uluci, le dădu într-o parte și se strecură printre bozi. Acum însă nu se mai vedea nimic și se opri, se aplecă pe vine și căută cu privirea, răsucindu-se încet în toate părțile. Atunci se auzi departe de el un clefăit, precedat de ceva asemănător cu plescăitul ouălor când sunt sparte și golite de conținutul lor și flăcăul se ridică și se apropie de locul bănuat de unde venea zgomotul. Un câine ridică botul dintre lipane și în prima clipă se uită la Niculae ținută, dar apoi se năpusti într-o parte prins de o groază nebună și se repezi spre ulucile din fund, peste care zbură făcând o săritură de două ori mai mare decât era nevoie ca să scape. Pieri ca o nălucă. Niculae ieși și puse la loc ulucile cum fuseseră.

În seara a patra era întuneric beznă, nu se mai vedea nimic pe cer și după câțva timp începu să plouă. Flăcăul însă nu plecă și, în curând, șiroaie de apă începură să-i curgă de pe pălărie ca de pe o streășină. Stătea nemișcat și se uita în grădina care vuia acum ca o pădure: era foșnetul bozilor și mai ales al lipanelor care primeau revărsarea din cer pe toată întinderea palelor lor grase și mari. Undeva, în stânga, se auzi o căruță alergând, cine știe cine avusese poate intenția să măie la câmp și n-avea coviltir, îl apucase ploaia și trebuise să înhame și să vie acasă, sau poate venea de la gară, cu trenul de zece al cărui șuierat se auzea adesea în serile când toată lumea se culca devreme, precedând și apoi încheind cu un țipăt lung zgomotul locomotivei, parcă mult mai puternic, ca o rostogolire bruscă de drugi peste un acoperiș de tablă. Acum din pricina ploii nu se mai auzise.

Deodată flăcăul țâșni de pe pod și sări spre gard. Nu mai stătu să caute cele două uluci scoase seara trecută, sări pe deasupra lor și din doi pași se apropie de o mogâldeată care înainta repede spre el cu o haină în cap. Îi dădu haina la o parte: ea era. Rămaseră muți amândoi și un timp nu se mai auzi decât zgomotul ploii care potopise pământul. Apoi, din tăcerea care zăcea sub curgerea monotonă a averselor, amplificându-se și turburând parcă asemeni unor bolboroseli care puteau fi ale cerului tăcerea nopții ploioase, murmure înăbușite se răspândiră în grădina întunecată. „Nu e bine aici, să nu mai mă aștepți. Dacă nu venea ploaia nu ieșeam. Trebuie să mă duc.“ „Am crezut că aici o să poți să ieși.“ „Nu pot să ies nicăieri seara, mai bine ziua. Am avut noroc cu ploaia, altfel n-aveam cum să ies.“ „În Cotigean, în pădure!“ „Nu, mă vede lumea; încolo, spre gară, o să spun că mă duc pe la Burdeni, pe la verișoara mea; treci mâine seară înainte să se întinericească și îmi spui fără să te oprești, am să fiu la poartă.“ Și fata se smulse de lângă el și începu repede să taie grădina în torentele care nu încetau să răpăie asupra ierburilor și a pomilor.

Trei seri la rând trecu apoi Niculae prin fața porții ei, până o prinse și îi spuse unde. Era chiar pe locurile lor, la jumătatea drumului spre gară, lângă fântâna nouă de la Șanea. Nu se știa bine cine era acest Șanea, dacă era cumva numele celui cu lotul de lângă fântână sau dacă chiar micul deal care se face acolo purta această denumire. Era din piatră albă curată și avea o cumpănă de o înălțime amețitoare, și se ura până ajungeai cu ciutura la fund și până trăgeai pe urmă îndărăt de lumânarea de lemn înădită în vreo două locuri cu lanț. Lângă fântână era o cruce mare de lemn, pe care se scrisese odată cu fier înroșit ceva, dar nu se mai putea citi ce anume, ca și când lemnul ar fi prins rădăcini în pământul bătătorit împrejur de vite și, crescând, ar fi deformat și crăpat scriitura. Era vorba de o rugăciune, cum se vedea adesea pe troițele de la răspântia unor drumuri, sau era mormântul unui necunoscut?

Cine poate să cunoască pașii unei fete care merge pe un drum de câmpie? Când din acest drum dau la dreapta și la stânga intrări adânci spre locurile îndepărtate, printre porumburi? Ea poate să aibă o soră mai mare cu vitele, un tată sau o mamă la sapă, sau la legat via... Iar Costică Roșu avea pământ în multe părți, nu avea un singur lot, să fie adică cunoscut pe câmp tot așa de bine cum îi era cunoscută casa din sat. Fata lui se putea deci duce oriunde ziua în amiaza mare, și era greu să știi unde se duce. Ea se oprea însă întotdeauna la fântâna albă de la Șanea, pune mâna pe ciutura fântânii

și începea să tragă de lumânare să scoată apă. Se spăla pe față și pe mâini, își scotea sandalele și se spăla și pe picioare, apoi vâra din nou ciutura și o lăsa așa răsturnată. La zece loturi distanță Niculae vedea cumpăna și ieșea la drum, se uita dacă nu era cineva, îi făcea apoi semn să se apropie, să intre în grâu și să aștepte să vie el s-o aducă.

Ileana însă nu era o fată dintre cele care știau multe, ci dintre cele care ar fi vrut să știe, acumă cât mai avea timp, înainte de măritișul ei, care urma să aibă loc chiar în luna aceea cu un tânăr preot din Balaci.

Cum nu era fată mare și bănuia că preotul, cu toată sfințenia lui, n-o să fie foarte vesel când o să-și dea seama de acest lucru, își spunea în sine ea că măcar să știe și el pentru ce avea s-o pârască pe urmă părinților, fiindcă mai mult n-avea ce să-i facă, știa ea că nu se hotărâse un popă să ia o fată fără multă carte (doar cu patru clase profesionale), dacă n-ar fi fost așa bogată cum era ea.

Ajungând preteasă ea nu se rupse de suratele ei din sat și povesti mai târziu uneia din ele, cu care era prietenă, ce se petrecuse între ea și băiatul lui Moromete în acele întâlniri pe care le avusese cu el pe lotul lor, într-o covergă, și de ce totuși se măritase, sau de ce totuși, deși urma să se mărite, se mai încurcase cu Niculae care nu știuse nimic de măritișul ei aranjat dinainte... Nu-l vorbi de bine, îl luă în râs, spunând că nu fusese nimic între ei și că atunci când fusese se și terminase. Nu putuse să spună de el că nu ținuse la ea, fiindcă nopți întregi o așteptase în vale la pod, dar decât s-o fi așteptat-o acolo în ploaie, mai bine ar fi fost și el băiat când erau singuri în covergă. Și tânăra preteasă se hotărî cu greu să spună de ce îi purta pică și nu înainte de a mai adăuga încă ceva pe seama lui, care se răspândi apoi în sat și aflară, nu se știe de ce, mai ales copiii, care se uitau apoi intrigati când Niculae trecea pe drum și chicoteau după ce el se îndepărta suficient ca să nu le fie frică, să poată s-o zbughească dacă el s-ar fi întors să-i ia de urechi. Nu că nu i-ar fi plăcut și ei de el, povesti mai departe preteasa, era frumos când se uita la ea cu ochii și părul lui pe care îl purta tăiat scurt și dat într-o parte, nu cu claie mare cum aveau alții, de ce să zică un lucru care nu e. Dacă ar fi lăsat-o tat-său ea s-ar fi măritat cu el și nu cu un popă, care știe ea ce face și un popă, mai târziu, cu muierile în biserică... A auzit ea... Dar cine a mai pomenit să facă un băiat ce-a făcut el? În loc să-i pară și lui bine că s-a iubit cu o fată, a amuțit pe urmă alături de ea și s-a făcut galben la față, de parcă nu s-ar fi întâmplat ce s-a întâmplat, ci i-ar fi dat cineva să

bea un pahar cu cucută. „Niculae! zic, ce e cu tine? El nimic, Niculae, zic, ești cumva bolnav, te doare ceva, ce e cu tine? Spune-mi să știu și eu! Nimic! Tăcea și parcă nici nu mă vedea. L-am luat de umeri și zic, Niculae, uite, eu te las și mă duc până la fântână, mă întorc acuși. Ziceam că până mă duc eu și până mă întorc îi trece, cine știe, o fi așa, că nu seamănă toată lumea unii cu alții. Chiran cu care am vorbit eu întâi, mă ținea numai în brațe și tot timpul mă săruta, ziceam că mă înăbușă. M-am dus la fântână, am scos apă cu ciutura, am băut, m-am uitat să nu mă vadă cineva unde mă întorc și m-am întors. Tot așa l-am găsit. Nu i-am zis nici eu nimic, l-am lăsat acolo și am plecat...”

Câteva săptămâni băiatul lui Moromete umblă tăcut și cu o expresie de suferință atât de neacoperită pe față încât ai fi zis că cerea ajutor celui cu care își încrucișa privirile încărcate de o tristețe grea. Catrina îl apucă de umăr speriată: „Maică, ești bolnav, ce e cu tine? Nu mănânci, nu dormi...” Pe urmă Niculae își reveni și privirea lui se făcu iar cum fusese înainte...

VIII

Tocmai în acel an se mărită Tita, și Niculae în loc să se apropie de tatăl său se lipi de proaspătul cumnat, pe care îl cunoștea de fapt de mic, îl chema nea Sandu (numele celălalt, Dogaru, fiind bun doar pentru cei mari și pentru autorități), o luă pe Tita îndată ce se întoarse de pe front și se termină războiul. Toată ziua Niculae era văzut pe la el prin curte, Sandu stând jos și ciopbind vreun țaruș sau dregând vreo roată, sau vreun gard, sau lângă caii scoși afară și legați de un salcâm, pe care îi țesăla și îi bușuma îndelung până le făcea pielea ca mătasea. Era, acest Sandu, un ins cam mare, cu chipul cât un cărpător de vârat pâinea în țeșt, dar cu arcuiri blânde ale gurii de îngăduință disprețuitoare când se uita la un om, și cu voce mai degrabă fără culoare, dar mult încetinită ca pentru a da timp fălcilor lui late să se poată pune în mișcare și celui care îl asculta să se uite mai bine la el și să vadă și dincolo de ceea ce spuneau cuvintele. Fiindcă atunci când vorbea ai fi zis că i se făcuse milă de cuvintele pe care le spune, așa mici și bicisnice cum sunt ele, când trebuie să zici de pildă: dă-mi toporul ăla, sau mișcă roata asta mai așa, hai să mănâncăm. În felul ăsta chiar și acțiunile implicate în cuvinte păreau parcă tot timpul puse sub semnul îndoielii, să-i dai un topor, dracul să-l ia de topor, să miști roata, dacă vrei s-o miști, că poți s-o lași și așa, sau să te duci să mănânci, mare brânză, ca și când

nemâncat nu poți să stai! Și din pricina asta cuvintele și lucrurile din jurul său parcă se lipeau de el și el, cu labelle lui tinere și blânde, le dădea parcă la o parte îngăduitor, conștient că nu le poți alunga orice ai face, și că cel mai bun lucru e să te folosești cât mai practic de ele și să tragi de pe urma lor foloasele care-ți revin. După aia le arunci dracului într-un colț și stai jos la soare pe iarbă cu picioarele desculțe și vezi ce mai e. În asemenea clipe Sandu avea un fel de surâs care era atât de total, lua adică parte la el nu numai ochii și obraji, ci parcă și picioarele, genunchii și chiar spinarea lui imensă, lată ca un pat, în comparație cu a lui Niculae, surâs care putea să dureze ceasuri întregi și să nu dispară din ființa lui chiar dacă în acest timp s-ar fi infuriat sau l-ar fi înjurat pe el cineva. Niculae și toți care îi erau apropiați puteau astfel să-l vadă adresându-se câte unuia cu care avea ceva: „Mă, al lui Boldeață, dacă te mai aud că te legi de mine, mai mă înjuri, pun mâna pe tine și-ți rup junghietura gâtului“. „Hai, mă, nea Sandule, că nu e adevărat“, răspundea acela al lui Boldeață cu ochii răciți de frică. „Eu nici nu aud ce spui tu acumă“, zicea Sandu și îl întreba apoi pe același ce se aude cu altceva, vreo treabă pe care o avea el cu altul pe care al lui Boldeață îl cunoștea. Astea erau cele două stări ale lui: în timp ce se ocupa de lucruri, și după ce nu se mai ocupa. Niculae îl știa cam de pe când pleaseră cei trei de acasă, venea deseori pe la ei, scotea un pachet de cărți din buzunar și zicea: „Ce dracu-i facem, mă nea Ilie, noi nu mai jucăm un tabinet?“ „Păi să jucăm, răspundea Moromete, dar cu cine?“, „Păi mă duc eu să-i chem pe nea Costică al Joachii, pe nea Matei Dimir și pe Nae Cismaru“ (ăștia erau noii prieteni ai lui Moromete, nu cu mult mai tineri decât el, cu care se ducea iernile cu căruțele la munte). „Păi dacă zici că te duci, du-te“, zicea Moromete și, la acest răspuns, Sandu îl descoperea atunci lângă el pe Niculae (în vacanțe, de Crăciun și Paști, sau în vacanța mare). Se uita la el, îi băga un deget în burtă și îl întreba: „Ce mai faci, mă Cioroșbulingă?“ „Ce să fac, bine“, răspundea Niculae.

De ce îi spunea el Cioroșbulingă și ce însemna de fapt numele ăsta, nu știa și nici nu vroia să afle nimeni, dar de ce îi băga un deget în burtă asta da, era un semn de simpatie, dar nu la adresa lui, ci a soră-sii mai mari, după cum s-a și văzut mai târziu.

Înainte de asta însă Sandu Dogaru stătu în concentrare doi și apoi încă trei ani pe front, de unde se întorsese cu o gaură în coaste lungă de aproape jumătate de metru și cu tâmplele brumate, deși nu avea încă nici treizeci de ani. Rămăsese însă același – sau cel puțin așa părea – și venise și cu o

explicație a lui despre războiul din care abia scăpase. I-o dădu lui Niculae îndată ce o luă pe Tita, chiar a doua zi după nuntă, când băiatul veni pe la el și îl găsi pe Sandu în mijlocul curții, așezat jos și scobind un trunchi de lemn uscat să facă piuă de zdrobit sare în casă. „Scăparăm, mă, Cioroșbulingă, de păsărelele alea care se ouau în capul nostru, să ne facă mai puțini. Asta e, când ne facem mai mulți, mai vin niște păsărele, ne mai micșorăm, și pe urmă iar... Gaura asta a mea în coastă e de la un ou de-astea!”

Niculae era toată ziua pe la el și cine trecea pe drum îi vedea stând jos pe iarbă, Sandu cu o enormă pălărie pe cap cu borurile trase în jos din toate părțile și cu o cămașă albă colilie strânsă de un brâu roșu, Niculae subțirel și neîmplinit, desculț și cu capul gol, cu o frizură tăiată scurt și dată într-o parte. Din când în când tesla sau ciocanul din mâinile lui Sandu se opreau în lucrul la care meșterea, așa înfipt, minute întregi și în timpul ăsta el îi spunea lui Niculae fără să ia mâna de pe unealtă nu se știe ce, vorbe îndelungi și cu neputință de ghicit de nimeni, după care, cu un gest de parcă aceste vorbe s-ar fi prelungit prin mână spre lucruri, Sandu scotea tesla sau ridica ciocanul de pe lucrul acela și se ocupa cu scobirea sau rotunjirea lui iarăși un timp nemăsurat de lung și cu clătinări din pălăria aceea ca o roată care vroiau parcă să spună că lucrurile în existența lor sunt bine încleștate și că numai omul nu se știe ce mama dracului tot vrea... niște ouă d-alea.. să-l mai potolească... Frânturi de cuvinte pe care Tita, curioasă, le auzea când trecea pe lângă bărbatul ei ca din întâmplare cu un vas sau cu un alt obiect în mână.

Spre toamna aceluiași an într-o dimineață spre prânz Catrina Moromete era în grădină și îi ajuta feciorului cu furca să facă niște glugi de coceni, tatăl plecase pe la gară să vândă ceva, le lăsase lor treaba asta s-o facă. Era ceață încă din zori, dar acum era aproape prânzul și nu se ridica deloc, ba parcă chiar se făcea și mai groasă, și s-ar fi zis că ziua nu mai avea oră, cu lumina aceea a ei spălăcită și cu salcâmi cu coroanele mâncate până la trunchi, înghițiți cum stăteau în negura deasă. Unda dealurilor care tăia domol săritura câmpiei peste sat nu se mai vedea nici ea deloc și satul părea acum lipsit și de spațiu, nu numai de timp cu elementele plutind peste el într-o curgere de pulbere albicioasă care nu se mai știa ce e, nu mai fusese văzută niciodată. O cioară fâlfâi pe deasupra grădinii numai cu zgomotul și se pierdu pe deasupra caselor, urmată curând de o puzderie, ale căror țipete o opriră pe mama cu furca în aer, ca la un semnal știut numai de ea,

descoperit în aceste croncănituri care umpluseră cerul. S-ar fi zis că umblau în depărtare pe sub nori, zgâriind cu ciocurile lor ascuțite creierii liniștiți ai negurii. Când năvăliră peste sat se păru că pustiul din țipetele lor și pâlcurile numeroase înghesuite ce se amestecau de-a valma vor împrăștia norii și vor începe să smulgă crengile salcâmlor, acoperișurile caselor și gardurile fumurii dimprejurul curților. Împânzîră satul și se lăsară peste coșuri și fanare. Altele se îngrămădiră prin cuibare ori prin podurile părăsite. Cârâitul lor făcu să nu se mai audă de nicăieri nici un alt zgomot și tăcerea nu pieri din sat nici după ce ciorile se adunară de peste tot și zburară mai departe.

– Ce-o fi?! zise mama și deodată lăsă furca jos și o luă spre casă.

Intră în tindă, trecu dintr-o odaie în alta, reveni pe vatră și își aduse aminte: da, băgase pâinea sub țest, povesti ea mai târziu, și din pricina cocenilor o uitase, se gândise că trebuie să se fi ars, vârase vătraiul în capul țestului, îl săltase și trăsese pâinea afară. Când o luase în mână să vadă cum e, i se rupsesse în mâini în șapte bucăți. O băgase din nou așa ruptă, astupase marginile țestului cu cenușă fierbinte și se întorsese în grădină să-i ajute mai departe lui Niculae la făcutul glugilor. Nu știa cât trecuse de la venitul ei în grădină și o dată auzise în partea aceea a caselor unde stătea fiica ei măritată, țipete. Nu sta departe Sandu, aci la pod, casa din colțul răspântiei. Lăsase furca și alergase la drum și de la drum spre pod, lângă case se vedea lume adunată și se auzeau mereu țipete înalte. Era o căruță care se opri chiar în dreptul casei lui Sandu și mamei i se tăiară picioarele când văzu, se apropie și se uită: întins între scoarțele largi ale căruței, înroșite în câteva locuri de sânge, stătea Sandu galben, abia suflând. O luaseră caii cu el la vale și îl călcase roata căruței. Cine nu țipa povestea cum se petrecuseră lucrurile, cum din pricina ceții caii s-au speriat de un câine care țâșnise fără veste dintr-un șanț unde mânca o cioară, și el a sărit jos fiindcă nu mai putea să-i oprească din hățuri, pusese piciorul pe răscruce și alunecase înainte pe șleauri. L-au ridicat pe brațe și când l-au văzut așa mare și prăpădit pe dinăuntru, dus pe mâinile oamenilor, cele două mame: a fetei și a lui Sandu au leșinat, fiindcă de cinci ani îl așteptase Tita să se întoarcă din război, se întorsese și uite că nu era nici o jumătate de an de când se însurase. Niculae veni și el la căpătâiul lui, și Sandu îl recunoscă și îi șopti înainte de a muri tot în felul acela al lui de parcă îi era milă de cuvinte, dar de astă dată cam supărat că i se luase puterea și avea glas slab: „Uite, mă, Cioroșbulingă“, îi zise și renunță să mai spună restul, zicându-și poate că nici pe patul de

moarte cuvintele sau lucrurile la care se referă ele nu merită să le spui numele și să vorbești despre ele.

IX

La șase săptămâni familia și rudele se gândiră din timp să-i facă lui Sandu un parastas mare. Timpul se răcise și frunzele salcâmlor și florile de prin grădini se îngălbeniseră, în dimineața aceea se întâmplă însă să fie soare și cald. Familia și rudele mari ale lui Sandu hotărâseră, pentru ca parastasul să fie așa cum îl doreau toți, să cheme să slujească la el patru preoți, doi din sat și doi de prin cele din preajmă, vroiau într-adevăr un parastas mare.

Totul era gata din timpul nopții și dimineața înainte ca lumea să înceapă să se strângă, fetele măturară bătătura și întinseră chiar în mijlocul ei o masă atât de lungă încât cei care treceau pe drum și nu apucau să vadă crucea albă de lemn bătută pe stâlpul porții, cu numele lui Sandu și anii la care se născuse și murise scris pe ea, credeau că e vorba de vreo nuntă sau împăcaciune. Copiii, în număr mare, așteptau zgribuliți și cu privirile mărite, nu atât de răcoarea dimineții de toamnă care era dulce în ziua aceea, ci de mirosul de varză, fasole, friptură de pasăre și țuică fiartă care umplea aerul până departe.

Când soarele se urcă la un stat de om, *cei patru preoți* coborâră în fața curții lui Sandu și intrară doi câte doi în curte. Lumea se feri în lături uitându-se în tăcere la patrafirele lor bogate care prin coloritul lor aduceau, aci printre salcâmi și sub cerul limpede de toamnă, ceva din interiorul bisericii unde slujeau, din clipele de taină ale dimineților de sărbătoare când preoții ieșeau din altare și îmbrăcați în aceste odăjdii cântau ridicând ochii spre cer și îmbălsămând aerul cu mirosul cădelnițelor lor încărcate cu tămâie.

Înăuntru peste două paturi erau întinse *capetele*, niște colaci împlețiți de o albeață moale și învârfuiți cu colivă amestecată pestrîț cu bomboane și plointe. Cei patru preoți deschiseră cărțile și familia și rudele, care niciodată nu sunt cu totul gata în astfel de momente, își făceau semne disperate și șopteau: „aduceți lumânările“ și apoi: „să se aprindă *capetele*“. Unul din preoții străini chiar vorbi gros, cu o voce sunând clar parcă a răspuns de liturghie:

– Aprindeți capetele; aduceți tămâie și lumânări mari pentru slujbă.

Se aprinseră lumânările, se înfipseră în colci, preoților li se dădu câte un șervet lung și alb în mână – pe care aceștia le țineau agățate de mânecă și atârând în jos – și slujba începu. Întreaga casă, curtea, grădina și împrejurimile se umplură de cântecele ce se auzeau din odaia unde se slujea. Trecuse mai bine de un ceas și preoții tot nu ieșeau.

– De ce ține așa mult? Întrebă cineva.

Slujba abia ajunsese la jumătate și glasul unui preot tocmai cânta, poruncind: ... „Pentru ca să ne învrednicim noi ascultați sfânta evanghelie“ și toată lumea, cei dinăuntru ca și cei de afară, se lăsară în genunchi și își plecară capetele. În sfârșit slujba se termină și cei patru preoți ieșiră apoi afară în timp ce se adresau familiei și rudelor de astă dată ca simpli oameni, spunând „Dumnezeu să-l ierte“ fără să cânte. Își scoaseră odăjdiile și le dădură unui om de-al lor care le duse în trăsura cu care veniseră. Rudele și cei care ajutau se mișcau acum de colo până colo așternând păaturi pe mesele improvizate de brad din mijlocul bătăturii și cărând în brațe și cu coșnițele străchini și linguri, pâine tăiată în felii, oale mari cu fiertură și mâncare.

– Toată lumea să stea la masă! se auzi cineva spunând și în aceeași clipă copiii se repeziră la coadă și încălecară pe băncile lungi făcute pesemne anume pentru ei înghesuindu-se și înghiontindu-se. Haide, reluă același glas, poftiți și sfinția voastră.

Lumea începu să se așeze și cei patru preoți luară loc în cap, pe scaune cu spetează, spre deosebire de ceilalți care stăteau pe scaune fără. Se începu împărțirea mâncării în străchini, în timp ce de o parte și alta a șirului lung de mese doi oameni cu o damigeana în brațe împărțeau la rând câte o ceașcă de țuică fiartă fiecăruia. Cei mai bătrâni și rudele mari se așezară în capul mesei, aproape de cei patru preoți, toată lumea începu să mănânce și preoții ridicară pe rând paharele pentru odihna celui dus dintre ei. Începutul mesei trecu astfel repede, fiindcă de obicei la un astfel de praznic, după pomenirile preoților, reluate apoi de ceilalți mai săraci, străini de familia care prăznuia și căroră li se dădea să bea la toți cu o singură ceașcă și ziceau „Dumnezeu să-l ierte“ sau „să-i fie țărâna ușoară“, începea să se mănânce bine și mai ales să se bea zdravăn. Dar nu la toți li se dădea mult de băut, ci numai la cei chemați și așezați într-un anume loc al mesei și aceștia nu erau prea mulți față de numărul celor obișnuiți să colinde nechemați la toate pomenile, copii zdrențăroși și cu ochii mari și chipurile negre, inși a căror ocupație principală era cum să-și astâmpere foamea, bătrâni învechiți în sărăcie, văduve prăpădite, toți amestecați la un loc cu cei mici, mâncau până

ce se umflau. La o astfel de pomană cum era cea dată de familia lui Sandu ei veneau și cu trăiștile în care aruncau tot ce rămânea de la masă, pâine multă, bucăți de carne, felii nenumărate de mămăligă și unii scoteau pe furis și câte o oală și goleau în ea farfuriile copiilor care se saturau mai repede și îi îndemneau să mai ceară ca să ia ei. Se întâmplau câteodată și încăierări, repede stinse prin înhățarea celor în cauză și gonirea lor prin grădină, să nu vadă lumea și potolirea lor cu darea la fiecare din mâncarea pentru care se încăieraseră. La parastasul ăsta însă nu se întâmplă nimic, toți ăștia își înțesară tot ce aveau ca loc în care se putea pune, de la burți până la trăiștile lor jigărite. Nimeni nu-i luă în seamă. Niculae mănca puțin din ciorba de pasăre și din friptura care se puse pe farfurii, bău însă de câteva ori din țuică, câteva cești mărișoare, și de la un timp stătea și se uita alături la masa preoților și parcă aștepta ceva. Chipul lui își pierduse în aceste șase săptămâni de când murise cumnatu-său liniștea senină a trăsăturilor și ochii îi rătăceau străini peste oameni. La cei din preajma lui acum la parastas, după ce dăduseră toți câteva cești de țuică peste cap, le pieri încetul cu încetul pioșenia aceea de la început și deveniră mai voioși, se uitau la el și rosteau pomeniri ca și când ar fi rostit urări, în timp ce Niculae nici nu-i vedea, atras din ce în ce mai mult de cei patru preoți, care mâncau în farfurii de marmură, și cu tacâmuri de fier, spre deosebire de toți ceilalți care mâncau fără furculițe și cuțite și doar cu linguri de lemn din străchini smălțuite.

– Părinte, să vă întreb ceva, zise Niculae aplecându-se spre cei patru preoți și, rămânând așa aplecat, încât cel de lângă el trebui să se ferească mult ca să poată mânca mai departe, continuă: sunteți ca și cei patru evangheliști, patru, așa că o să-mi răspundeți...

– Întreabă, taică, zice cel din sat, binevoitor: auzise că acest băiat fusese cândva elev și îi răspunsese cu oarecare considerație...

– Părinte, reluă Niculae, cumnatu-meu a murit de șase săptămâni, fără să știm pentru ce, nimeni nu știe. Eu am să vă spun mai pe urmă ceva, dar sfinția voastră ce credeți?

– Nenorocirea, taică...

– Nu, părinte, stai, să vedeți, să vă spun mai bine, zise Niculae repede. Oamenii vorbesc, adică un om poate să se gândească la orice...

Mâinile i se frământau pe masă și urmăreau, vorbind, un anume lucru și glasul îi era muncit și privirea vie.

– Sfinția voastră, reluă el, ați îngropat o grămadă de oameni și când îi îngropați nu vă e frică? Cum se poate să-i îngropați părinte? aproape că strigă el. Cum să bagi oameni în pământ și pe urmă să-i acoperi cu lopata? Sunt câini, părinte?

– Așa e osânda, taică, zise preotul căutând să se desprindă de acest tânăr care începea să nu respecte legea praznicului și vorbea ce nu se cuvine, dacă ar fi după noi, n-am mai muri nici unul și ne-am înmulți ca frunza și ca iarba...

Dar băiatul nu se desprindea, atras de cei patru preoți cu o forță irezistibilă și capete începură să se răsucescă o clipă spre el, să audă ce spune.

– Părinte, mâncați și beți la moartea unui om și sfinția voastră chiar vă trudiți și cântați și primiți bani, iar ăloră din fund chiar le pare bine când moare cineva, să poată să se sature și ei din când în când. Părinte, strigă băiatul îndârjit pe neașteptate, de ce a murit cumnatul meu? De ce l-ați băgat în pământ?

– Ești ca o salcie primăvara, n-ai de ce să te vaiți, taică, zise unul din preoți, scuturând parcă din mustăți și din barba lui neagră cu multe fire argintii în ea, vrând parcă să arate că iată cum se găsește să cârtească tocmai unul așa de tânăr care, cu toate că nu știe ce e aia viața, gândul lui e la moarte.

– Nici unul nu s-a gândit, părinte, continuă Niculae, de ce a murit din senin un om, dar el știa, mi-a spus-o de mai multe ori, zicea că e o boală, *am să mor, măi Niculae*, așa mi-a zis și mi-a spus și boala. Dar el mi-a spus, părinte, că pe toți ne paște boala asta, o să intre în sat pe furiș și chiar despre un parastas ca ăsta a vorbit, *un parastas general, cu laude...*

– Nu înțeleg, taică, zise preotul mâncând înainte. Așa e obiceiul, trebuie făcut parastas pentru odihna celui care e chemat de Dumnezeu.

– Laudele ce ni se vor aduce vor fi un parastas, așa mi-a spus și mi-a mai spus: „o să mor, măi Niculae, și n-o să apuc parastasul ăsta!“ Cum să apuce el parastasul lui trăind? La cine se gândea el că o să-i facă parastasul înainte să moară? La cine se gândea el, părinte, sfinția voastră trebuie să știți.

– Niculae, îi șopti atunci Ilinca aplecându-i-se pe la spate la ureche, du-te puțin în casă că vrea nașa să-ți spună ceva.

– Ce nașă, sări deodată băiatul desfăcând violent brațele și ridicându-se în picioare. Ce, suntem la nuntă aici? Suntem la parastas și fiecare trebuie

să-și aducă aminte cum vrea el de nea Sandu, că dacă nu, răstorn masa cu voi și vă dau pe toți afară.

– Stai jos și vorbește mai încet că se uită lumea la noi!

– Lasă să se uite.

– Nu ți-a făcut bine băutura.

– Bine că ți-a făcut ție, du-te la locul tău...

– Maică, stai jos și mănâncă, zise atunci și mama lui, dar fără să se îngrijoreze, uitându-se la el cu privirea înotând în lacrimi de jale și parcă înțelegându-l: îi era drag de el, zise ea clătinând din cap la dreapta și la stânga într-un vaier mut, toată ziua se ducea pe la el și stăteau amândoi în mijlocul curții și vorbeau... Și uite că plecă și nu apucă și el să-și vadă nevasta cu copil, că a lăsat-o cu copil în ea, săraca, cinci ani l-a așteptat...

– După nuntă, zise Niculae parcă înnodând spusele lui cu ale maică-si, ieșeam într-o zi în grădină de dimineață, vream să-mi caut un ciomag să mă duc la el la deal, îmi spusese tata să mă duc să văd ce e cu niște porumb care se veștejea, ziceam că să-l întoarcem și să punem niște otavă. Ia să mă duc cu nea Sandu, mi-am spus eu, poate merge și el, nici nu răsărise soarele, era devreme și senin. Mă duc la el și intru în curte și îl văd că dormea pe prispă singur, soră-mea era în casă, se sculase și ea și aprindea focul în vatră. Era cam la o lună după nuntă, cum v-am spus. „Bună dimineața, cumnate, îi zic, te-ai sculat?“ El n-a răspuns. Dormea cu capul spre hambar și era puțin întuneric. Mă aplec peste căpătâiul lui și mă uit să văd ce face. Nu dormea. Stătea cu fața în sus, cu ochii deschiși și se uita... O mână o avea scoasă afară cu o țigară aprinsă între degete și care arse singură: uitase să mai tragă din ea. „Ce faci, nea Sandule, mai dormi, i-am spus eu iar, vrei să mergem la deal?... Poate întoarcem niște porumb, mi-a spus tata... n-ar fi rău...“ El nu-mi răspunde, dar văd că se mișcă în așternut și se uită țintă la mine. Pe urmă se ridică încet și-mi spune: „Ce să căutăm la deal, măi Cioroșbulingă, nu vezi că eu mă duc la vale?“ „Dar ce ai cumnate, îi spun eu, te doare ceva?“ „Hai că merg, răspunde el. Merg, merg, merg...“ Așa a spus de trei ori și rar și mișcând înainte din cap. Pe urmă s-a sculat, s-a îmbrăcat, a mâncat ceva și am plecat. Pe drum și-a făcut iar o țigară, a scos amnarul și a încercat să dea foc la iască. Nu m-am uitat să văd ce face, dar când mă întorc să-l strig, chiar atunci lăăsase mâinile în jos și dăduse drumul pietrei și amnarului... „Ce-ai, cumnate?“ îl întreb eu. Îl văd că începe să meargă și tace. Am ieșit la miriști și ne apropiam de locurile noastre. Când ne-am oprit, eu am vrut să merg peste răzor. „Niculae, zice, stai, unde te

duci?“ „Pe locuri“, îi răspund. „Ce cauți?“ „Să văd ce e cu porumbul“. „De ce?“ „Cum de ce? întreb eu. Ca să vedem!...“ „Ce să vezi?“ îmi ia el vorba din gură. Se uita la mine și îmi strângea mâna. „Cumnate, îmi spune el, ascultă aici, mi-a intrat un vierme în os!“ „Ce vierme, nea Sandule, ce vorbești?!“ „Un vierme negru, pe măduva oaselor...“ „Fugi de-aici cumnate, oi fi visat urât!“ „Nu, nu, e un vierme, vezi, de când am venit de pe front îl simt cum se mișcă pe os, ascultă aici, stau eu și mă gândesc, n-am nimic, nu e o boală pe care să ți-o îngrijească *altul*. Începe întâi de pe os, pe urmă vezi o grămadă de prostii, de nimicuri. Cum te văd eu acum, că ai sprâncenele negre și nasul ca o piatră albă, și cum calci pe un mușuroi mic de furnici... Așa începe: vezi o grămadă de fleacuri și te gândești anapoda la ele. Și te tot uiți... Și tot uitându-te, le vezi că nu mai sunt ca la început. Se umflă, se fac mari, deschid gura și parcă râd de tine; pui degetul alături jos și nu vezi nici o deosebire: ce mi-e degetul, ce mi-e pământul. Altele se mișcă, ți se pare că nu mai știi ce sunt, uiți de unde ai plecat și stai așa... Și pe urmă iar o iei de la cap. Cum sunt eu acum, mi se pare că ce am de făcut, *n-aș vrea să mai fac*. Ăsta e începutul... Te uiți în sus și nu înțelegi nimic... Și când te uiți în jos și-ți vezi căruța în băătură, parcă te trezești din somn și nu mai știi nimic...“ „Cumnate, îi spun eu, dacă nu te odihnești mai mult?! Stai și te odihnește!“ Ce vă uitați așa, strigă deodată Niculae cu privirea scăpărând, dând scaunul la o parte și ridicând brațul. Uitați-vă încolo, în sus, dacă e ceva, nu vă uitați la mine cu îmbucăturile în gât. Ce mai vreți? Asta e tot, sufletul lui era în trupul lui, s-a dus și voi stați aici cu fălcile mari și mâncați... Și dumneata, părinte, care le știi pe toate, ce poți să spui, de ce murim, de ce ne mai naștem dacă trebuie să murim?

Se opri și se apropie de cei patru preoți dând pe omul de lângă el la o parte, care nu vroia și atunci se răsti la el:

– Dă-te la o parte de lângă mine... De ce ne mai naștem, părinte, dacă trebuie să murim, de ce s-a născut omul care îi facem acum parastasul, dacă într-o zi a trebuit să-l calce căruța? A scăpat cinci ani de gloanțe și bombe și n-a scăpat de un câine care mânca o cioară și i-a speriat caii. Asta era hotărât dinainte. Cine a hotărât, părinte, cine a luat decizia asta că el trebuie să moară?

– Cei ce nu mor, nici nu se nasc, taică, spuse preotul bătrân al satului bând foarte însetat, ca și când tot ce se întâmpla nu-l surprindea cu nimic, văzuse el destule și asta de acum i se părea cea mai în ordinea lucrurilor. Nu mor decât cei care se nasc, taică, și întrebarea se pune cum e mai bine, să te

naști, dar să mori, sau să nu te naști deloc, dar nici să nu mori. Eu zic că e mai bine să te naști; iar în ce privește decizia, când urmează să mori, nu cunoaștem decât puține din măsurile Domnului.

– A, răcni deodată băiatul și apucă în aceeași clipă cu o mână masa s-o răstoarne și cu cealaltă să tragă de pe ea fața încărcată cu străchini și pâine. Afară cu voi, duceți-vă în pământ dacă v-ați născut ca să muriți, să arunc eu bulgării cu lopata peste tronul vostru. Afară, afară din curtea lui...

Se făcuse alb la față, îl luară repede de-acolo și îi vorbiră la ureche, să nu mai strige, că se uită lumea. Și unul din preoți zise că băiatul ăsta nu trebuia să bea țuică, a mai văzut el pe cineva, tot așa, se tăvălea pe jos și făcea spume la gură... ăsta de aici nu e chiar așa de rău, dar tot nu trebuie să mai fie lăsat să bea, să i se dea vin, că vinul e mai moale și n-a auzit până acum să i se facă cuiva rău de vin, dar de țuică... O femeie se adresă alteia zicând să ție minte și să-i spună mamei lui Niculae ce zice părintele, să știe să-l ferească de-aici înainte de țuică. Auzi, Catrino, ține minte ce-a zis părintele din Ciolănești...

După acest parastas – avusese dreptate preotul acela – Niculae zăcu vreo câteva zile și crezură chiar că o să-l țină și mai mult, fiindcă nu putea să mănânce și ce mânca cu sila îi făcea rău.. Își reveni însă și se întrema repede și totul fu pus într-adevăr pe seama băuturii, a țuicii și că trebuie ferit de-acu' încolo băiatul să dea cu ochii de vreo astfel de sticlă și să mai bea, fiindcă ciudățenia era că la întrebarea sanitarului pe care Moromete îl aduse totuși să-l vadă pe fiul său, dacă mirosul sau gustul de țuică îi face cumva rău la burtă, dacă îi vine așa greață și i se învârtește capul, Niculae răspunse că nu, din contră, ar bea și un kilogram și că se simțea chiar foarte bine la cap, îi veneau așa vorbele ca niște lumini și cu putere așa în oase și în mâini, nu vroia deci deloc să recunoască spusele preotului acela, că așa ceva nu e bine și că nu trebuie să se mai întâmple. Complet restabilit, el dădu din umeri și surâse cu blândețe asemeni lui nean-său Sandu: „de ce să nu se mai întâmple?” întrebă el cu aerul celui care nu vede de ce n-ar fi cu totul firești astfel de întâmplări care te fac să vorbești deschis și cu o mare putere de a dovedi ceva...

Și se lăsă iar cu burta pe cartea pe care o avea cu el. Nu se știa de unde făcea el rost de cărți, fiindcă bani pentru ca să le cumpere nu cerea, (în general nu-i mai cerea nimic de multă vreme lui taică-său). Însă era adevărat că se ducea după ele și preț de două-trei zile, cum povesti la un moment dat Moromete, când Niculae lipsi de acasă într-o sâmbătă și reveni abia luni cu un pachet legat cu sfoară. „Unde ai fost, mă?“ îl întrebă el cu neîncredere, ca și când s-ar fi ferit să nu-și închipuie cineva că el, tatăl, credea că din pricina aceluia pachet a lipsit el atâta de-acasă. „În satul cu oameni“, răspunse Niculae fără să se uite la el și se întinse în pridvor și adormi îndată. Era plin de praf de sus până jos și sandalele lui nici nu se mai cunoșteau în picioare. Moromete i le desfăcu de curele, i le trase și ținându-le într-un deget în aer, strâmbându-se, se uită la chipul băiatului. „Să-l fi pus la o treabă, povesti el mai pe urmă, să se ducă să zicem numai până la gară, du-te, Niculae, cu căruța (nu pe jos!) că nu mai avem sare în casă, mai bine ți-ai fi păstrat cuvintele în gură decât să-i spui, pe câtă vreme așa... Cine știe pe cine o fi cunoscând el pe aici prin satele astea de primprejur, care, la rândul lor, cine știe pe cine o fi cunoscând pe alții, că cică tocmai pe la Popești-Palanga l-ar fi văzut cineva într-o zi. Mort era, știți cum te pune jos somnul de nu se mai mișcă nimic în tine, l-am și hâțânat, mă, tu, ăsta, Niculae, zic, ia și mănâncă întâi și pe urmă te culcă, dar cred că nici n-a înțeles, că tot dormea și numai așa s-a uitat la mine o dată. Ai fi zis că s-a dus și el la bal, cum se duc băieții de seama lui coala la bancă și o fi dansat și el cu domnișoarele cum fac unii până la ziuă și se întorc dimineața, îi vezi descheiați la gât și cu părul năclăit de nădușeală... râzând... Acuma ce e drept nici el nu arăta trist...”

Erau în grădină sub dud și Moromete se așeză jos lângă el cu țigara în mână. Multă vreme nu zise nimic, rămânând liniștit în acea poziție care parcă îi mlădiase cu anii trupul anume pentru a nu vorbi, dacă n-avea ce spune sau asculta pe celălalt de lângă el, dacă nu era singur, sau tăcea împreună cu el, dacă nici acela nu simțea nevoia să spună ceva. Dar tot așa stătea și când vorbea și din pricina asta, văzut de la distanță, era greu să știi, când erau mai mulți, care dintre ei vorbeau. Moromete avea cel mai mult aerul acesta că le spunea ceva celorlalți, cum stătea jos cu un picior sub el, celălalt ridicat cu cotul sprijinit în genunchi și cu țigara în mână lăsată spre pământ ca o creangă a unui pom a cărui nemișcare vie o împrumuta.

– Felul cum se poartă un om are totuși rostul lui, domnule, rupse el tăcerea într-o vreme, cu acel glas al lui de odinioară care promitea mari

dezvăluiri, fără să-și dea seama, sau poate dându-și dar prefăcându-se că nu observă că acum ceva suna în el nepotrivit.

O dată tot așa vrusese să vorbească în felul lui cunoscut și erau mulți oameni adunați și, fără nici o legătură, unul dintre ei l-a întrerupt, și i-a spus cu un dispreț zgomotos: „Taci mă, din gură, Moromete, tu vorbești, care n-ai fost la moartea soru-tii?” Moromete amuțise și cât mai stătuse acolo nu mai scosese un cuvânt. Ar fi putut să-i spună aceluia că nici el, care o înjura și o trăgea pe masa de păr în mijlocul bătăturii, n-avea dreptul să vorbească, dar nu-i spusese aceluia nimic, mai stătuse acolo câțva timp, apoi se ridicase și plecase. Nimeni nu băgase de seamă lipsa lui.

– Cu tine vorbesc, nu cu dudul ăsta, zise Moromete văzând că Niculae nu zice nimic.

– N-ai ce să vorbești cu mine, răspunse Niculae cu totul în treacăt, aruncându-i tatălui o privire rapidă, de constatare, reluându-și absorbit lectura.

– Te rog să mă crezi, continuă atunci Moromete cu un glas de parcă ar fi fost sătul de convingere și nu mai făcea decât să aleagă cu ușurință lucrurile pe care avea să i le spună lui Niculae, te rog să mă crezi, repetă el, că sunt la curent cu tot și nu zic nimic. Sunt la curent cu istoria cu fata lui Costică Roșu, cu dusul pe la nean-tău Sandu, care așa e cum ai zis tu, nu muri atâția ani pe front și se prăpădi aci din nimica, auzi! nu-l călcară atâtea mașini pe unde fuse și îl calcă în sat roata căruții trasă de niște prăpădiți de cai! Am stat și m-am uitat la tine cum îi întrebai pe cei patru popi pe care îi adusese rudele lui Sandu, cum devine cu omul pe care îl îngroapă ei ca pe-un câine și dă pământ peste el cu lopata. Și acuma viu eu și te întreb: dumneata cauți ceva pe lume! Ce?

Niculae nu răspunse, dădu foaia liniștit și de plăcerea lecturii se foi pe pământ să-și așeze mai bine trupul lungit și ca nu cumva să-l sâcâie vreun zgomot din afară, glasul cuiva, își acoperi cu podul palmelor obraji și în același timp și urechile. Moromete își duse la gură țigara și trase din ea îndelung. Urmă o tăcere, care fu la un moment dat turburată de un glas feroce, al cuiva, înjura de se cutremurau salcâmi.

– Mielule, unde ești, treci înapoi și bagă boii înapoi, fire-ai al drrracu' să fii, Mielule! Fire-ai al drrracu'!

Ăsta era unul mai rău decât fusese Țugurlan odată, putea să te omoare cu ciomagul dacă te luai cu el. Era vecin doar de grădină cu Moromeții, avea o bucată de pământ aci, casa era în altă parte. Punea pe ea fân, trifoi,

sau lucerna și venea cu fi-său Mielu des, cu căruța cu boii și îl coseau, dejugau în partea cealaltă, în măgură și se puneau pe treabă. Nici pomi, nici nimic nu se vedeau pe acest loc împrejmuit însă ca o reductă cu un gard de nuiiele împletite prin care cu anii crescuseră pâlcuri uriașe de cucută și de mărăcini, adică două lucruri care îți aminteau de otravă și de înțepat, una o ajuta pe alta să te împiedice cumva să intri. Dar să furi ce? Fiindcă altceva decât trifoiste nu-i trecea prin cap să facă din acest loc de grădină, cu tot ceea ce însemna acest cuvânt ca bogăție și frumusețe, el pune trifoie, atâta știa atâta făcea.

Avea un nume oarecare, dar înfățișarea lui nu era a unui oarecare. Se bărbierea atât de rar, încât în ziua aceea nu-l mai cunoștea nimeni fiindcă avea un păr negru care i se urca până sub ochi. Și cum avea și ochi negri și purta și-o căciulă neagră, ai fi zis că e dracu al cărui nume el îl folosea în așa fel că te băga în răcori. Nimeni nu-l auzea niciodată vorbind, stătea între oameni fără să zică nimic și când îi venea lui se scula și pleca. O dată Niculae îl văzuse venind aci singur cu coasa, cu mâncare ca să nu se mai întoarcă acasă, pesemne stătea departe... Agățase traista într-un mărăcină mai înalt. Niculae spunea că nici el n-a văzut cum a venit un câine și a apucat-o cu dinții și a tras-o jos de pe cracă. Era legată la gură, dar câinele trebuie să fi dârdâit de flămând ce era, că a desfăcut-o cu botul și a mâncat tot ce era înăuntru, mămliga, brânza, un ou, numai sarea și ceapa nu le-a înghițit. Nici nu se știa al cui era, în orice caz un câine prost, fiindcă în loc să fugă după ce a mâncat, a rămas pe-acolo și când a văzut că omul îl cheamă cu un glas așa blând, a început să se gudure. Fapt e că l-a prins, l-a legat de gât cu un ștreang și a început să-l bată cu un ciomag verde de salcâm. Îl învârtea prin aer și îl drăcuia: fire-ai al drrracu'... Fire-ai al drrracu'... Câinele a schelălăit el cât a schelălăit, dar pe urmă a început să sară la om, cu ochii roșii, turbat, până a murit cu capul plin de sânge.

Cât își ținea Niculae urechile acoperite cu palmele, tot auzi glasul acestui om și își ridică fruntea.

- Ți-am pus o întrebare, zise Moromete.
- Ce întrebare? A, da! Să știi, zise Niculae, că asta nu te privește.
- Asta, zise și Moromete, e cel mai lesne, să-mi spui că nu mă privește.
- Și cel mai greu care e?
- Cel mai greu e să-mi răspunzi.
- De ce?
- Păi fiindcă nici tu nu știi.

Niculae se posomori. Răspunse cu o voce trufașă și îndepărtată, răsfoind cartea să găsească locul de unde se întrerupsese:

– Parcă dacă o să-ți spun o să înțelegi tu mai mult de-o grămadă.

– Spune tu, zise Moromete liniștit, și vedem noi cine înțelege mai bine și cine nu.

– Bine, zise Niculae, îți spun, dar cu o condiție, dacă n-o să înțelegi, să nu-mi ceri să-ți explic și să-și vadă fiecare de treburile lui.

– Ei, spune, acceptă Moromete.

Urmă o nouă tăcere, după care Niculae deodată declară:

– Eu îmi caut eul meu.

Moromete se uită în altă parte. Era limpede că în ciuda simplității cuvintelor, totuși nu înțelegea. Uitase însă că în acest caz trebuia să se ridice și să plece.

– În căutarea de care zici, spuse el în cele din urmă, ai în vedere că mi-a spus Aristide că acum după război dat fiind că mulți învățători au murit pe front, cu trei clase de școală normală cum ai tu poți să fii învățător suplinitor aci în sat și examenele alelalte le dai mai încolo... Ai casă, ai masă acilea, te duci la școală acolo și pentru diplomă stai și înveți liniștit. Și leafa îți merge, nu mai ai nevoie de nimeni.

Era cumva o declarație de vinovăție, că atâta timp cât avusese nevoie, el, tatăl, nu-l ajutase? Niculae se întoarse la carte decis să-și vadă de citit și spuse:

– Și-așa nu mai am nevoie de nimeni!

– Asta nu se poate, zise Moromete, cu cine o să trăiești?

– Cu nimeni, zise Niculae. O să mă duc în pustie, și de acolo o să mă întorc și o să propovăduiesc.

Moromete se uită la el cu atenție. Ce era asta? Nu cumva Sandu se întorsese de pe front adventist și îl făcuse și pe Niculae să creadă? Mulți băieți se ținuseră bine pe acolo, dar odată întorși acasă îi apucase frica de grozăviile la care luaseră parte și căzuseră într-o doagă. Cartea aceea pe care o citea acum Niculae nu era cumva o carte adventistă? Moromete întinse mâna și o întoarse să vadă ce scria pe copertă.

– Crezi că ai să înțelegi din titlu ce-am spus eu? exclamă Niculae batjocoritor. Mai bine ține-te de cuvânt și lasă-mă să citesc.

– *U-manism*, citi Moromete lăsându-se în voia sunetului cuvântului, în speranța că în felul acesta i se va dezvălui poate și înțelesul, *u-umanism*, repetă el, în gândirea secolului... Aici, reluă Moromete, spune că trebuie să

te duci în pustie și să propovăduiești?! Ce să propovăduiești?! exclamă el redevenind stăpân pe situație, dar cu o alarmă și în același timp cu o amenințare în glas. Ce să propovăduiești, Niculae, crezi că nu e lumea plină de propovăduitori? Numai la noi, în sat, sunt vreo șaptesprezece, să-i auzi ce spun și cum stau și se adună într-o casă cu lumânările în mâini și cântă după o carte de-a lor. Dar alde Busuioc, care e un fel de șef, nici nu știe să citească! Dar el stă cu cartea în mână și se uită în ea! adăugă Moromete subliniind comedia cu sprâncenele.

– Busuioc e pocăit, nu adventist, zise Niculae.

– Tot aia e, zise Moromete, văz că-i știi!

– Și ce dacă îi știi?

– Nimic, zic și eu, te întreb despre ce vrei tu să propovăduiești.

– Ți-am arătat că nu înțelegi, zise Niculae liniștit și îi făcu tatălui său semne să se ducă de acolo, adăugând că altfel, dacă mai stă și o să-i spună mai departe cuvinte pe care el nu le pricepe și n-o să-i explice ce înseamnă, o să moară de poftă să afle și n-o să aibă cum. Mai bine să rânească la cai, fiindcă la asta se pricepe, s-au dus vremurile alea când stătea cu el și îi explica...

– S-au dus? murmură Moromete.

– Da, s-au dus, afirmă cu tărie Niculae. Și după câteva clipe adăugă de parcă i-ar fi fost milă să-l lase pe taică-său chiar de tot în întuneric. Nu mai e nici-o speranță cu voi! Asta vorbeam și cu bietu nea Sandu, cum putu, mă, zice, Cioroșbulingă, alde socru-meu să nu te mai lase la școală? Că îmi scria Tita că vă merge mai bine ca niciodată. Și eu zic, păi' tocmai d-aia, nea Sandule, că dacă ne-ar fi mers rău ar fi făcut orice, ca să termin școala, pe câtă vreme așa, când a început să trăiască bine a scuiat pe carte. La ce mai trebuie cartea dacă trăiești bine!

– Și nu e așa? zise Moromete cu o mică energie de protest, mai degrabă vrând să-l împiedice pe fiu să-i dea înainte în felul cum începuse decât că credea cu adevărat că făcuse bine oprindu-l să învețe. Spune și tu, nu e așa? Din moment de trăiești bine, la ce-ți trebuie cartea?

Voia să-l înfunde sau să audă de la el răspunsuri mari? Niculae îl fulgeră cu privirea ochilor lui redeveniți limpezi:

– Și viermii trăiesc bine, zise el scuturând în același timp din cap ca și când ar fi vrut să alunge astfel beția pe care o simțea pronunțând aceste cuvinte.

Dar n-avea decât să le îndure tatăl dacă îi plăcea să afle ce gândea el, Niculae, despre faptele lui trecute. Moromete însă se ridică și plecă destul de mulțumit. Nu putea fi încă vorba de o apropiere, dar tot aflase ceva care îl liniștea, băiatul nu-i purta pică din pricina școlii întrerupte, oricâte vorbe ar fi spus el că așa și pe dincolo! Bine că îi plăcea mai departe cartea, fiindcă nu se poate să nu-l ispitească pe el faptul să fie învățător suplinitor și să-și dea pe urmă examenele. Nu vrusese el asta de când era mic?! Să ajungă învățător plin!?

XI

Dar, ca printr-o spărtură care nu mai putea fi dreasă, începură să năvălească în acest timp pe scena satului oameni și întâmplări care îl smulseră pe Niculae de acasă, înainte ca Moromete să vadă reparându-se greșeala lui față de acest băiat. Erau evenimente pline de viclenie, care nu se îndreptară de pildă, cum credeau unii, spre Tugurlan, care s-ar fi zis că le așteptase și nu fără noimă spunea câte cineva prinzând parcă din zbor înțelesul întregii lui vieți: domnule, Tugurlan e vechi comunist. Așa „vechi” cum era, trecerea lui prin întâmplările care urmară fu efemeră și, s-ar fi zis, văzând ce oameni ieșeau acum la iveală, că un sat parcă nu era o așezare de cel mult două mii de case adunate într-o vale a unui râu și ascunse sub salcâmi, ci o groapă fără fund din care nu mai încetau să iasă atâția necunoscuți! Cine erau toți ăștia? Cei mai mulți erau băieți așa ca Niculae, și nu se știe cine le spusese lor că pot să se ducă la primărie, să se urce pe trepte și să înceapă să vorbească. Într-o zi Moromete se întoarse din sat strâmbându-se de nemulțumire și spuse că se întâlni pe drum cu Radu Lungu, zice, mă Moromete, vrei să-l vezi pe dracu? Ei cum, zic. Du-te la primărie, zice, și uită-te la Marin al meu. M-am dus, adăugă Moromete, și așa era: ori îl vezi pe ăla cu coarne, ori pe alde Marin al lui, tot aia e.

Intrigat, Niculae se încălță și se duse și el acolo. Judecând după timpul pe care îl avusese atât Radu Lungu cât și Moromete ca să se ducă și să-l vadă pe acel Marin s-ar fi putut crede că era acum prea târziu să-l mai găsești în aceeași situație, adică urcat pe treptele primăriei și vorbind. Fiindcă ăsta era lucrul drăcesc la care se referise alde tat-său când se întorsese, oprindu-i pe toți cei pe care-i întâlnea pe drum și spunându-le același lucru. Dar nu, Niculae îl văzu de departe cu un cap mai sus în fața unei mulțimi de oameni și grăbi pașii să-l mai prindă. Oratorul însă nici n-

avea de gând să se oprească, vorbea înainte și da din mâini în fața unei adunări de inși care nici ei nu tăceau din gură și vroiau parcă cu tot dinadinsul să-l facă pe ăla să se dea jos de acolo, dar nu știau cum să-l înfunde. De ce se adunaseră de fapt? Ce vroia al lui Radu Lungu și mai ales ce nu-i plăcuse lui alde tat-său în toată istoria asta? Într-adevăr i se rostogoleau ochii în cap lui alde fiu-său și îi dădea cu gura cu atâta pornire încât nu-și mai putea acoperi dinții lui tineri și când răspundea câte unuia se răsucea spre el atât de repezit încât ai fi zis că e un câine întărâtat scăpat din lanț care nu sare la tine să-și înfigă dinții doar pentru că urmele curelei cu care a fost ținut până acuma la respect le simte încă proaspete în jurul gâtului.

– Și ce vină are, mă, tac-tău, că ai fost tu de nevoie și ți-a fugit muiera de acasă? Alții cu pământ mai puțin ca tine și nu le-a fugit nevestele, au stat și-au muncit amândoi și și-au făcut.

– Dă-mi dumneata unul singur care a muncit și și-a făcut! Hai, dă-mi! strigă al lui Radu Lungu.

Și îi săreau stropi din gură când spunea, hai, dă-mi, parcă ar fi spus, ham, ham!

– Uite al lui Birică!

– Al lui Birică? Care dintre ei?

– Alde Ion.

– Birică a pierdut procesul cu alde socru-său, domnul Bălosu, și dacă nu ar fi avut noroc când îl concentrară să rămână la Manutanța Armatei și pe urmă să se reangajeze, nu știu ce ar fi făcut el cu trei copii și cu nevastă care îl împunea cu fusul în spinare, cu partea aia ascuțită.

– Ei și ce vrei tu, mă, să spui cu asta? Du-te și tu la București ca al lui Birică, dacă te țin curelele, sărea altul. Pe acolo umblă câinii cu covrigi în coadă.

În spatele lui, în picioare, stăteau și ascultau liniștiți trei inși, dintre care doi din sat, Niculae îi cunoștea, unul era primarul care venise îndată după 23 August, un oarecare Pascu, poreclit nu se știe de ce încă de când era mic, Terente (numele vestit al unui bandit), celălalt primarul de acum, Gavrilă al lui Miai, iar al treilea nu știa cine e. Niculae nu avu timp să-și dea seama ce era cu această adunare că necunoscutul se și desprinsese dintre cei doi, coborî treptele și o luă chiar spre el.

– Nu mă cunoști? îi zise lui Niculae. Sunt noul notar.

„Cum de nu mă cunoști, se ghicea în dosul cuvintelor lui, mulți mă și cunosc, cu toate că sunt numit de puțină vreme.“

Era de prin Slăvești, o comună cam la douăzeci de kilometri de Siliștea și se aflase repede cine era tat-său, subchirurg de spital cu o grămadă de fete, nu-l putuse ține pe băiat mai mult de șase clase de liceu și fiul, foarte practic, dăduse examene de notar. Venirea lui în Siliștea stârnise un interes atât de mare că vechiul notar fu repede uitat, mai ales că de foarte mulți ani nu mai auzea bine și dacă vorbeai încet cu el nu te înțelegea, iar dacă ridicai glasul te înjura și te dădea afară din birou. Cel nou era o plăcere să-l vezi, curat îmbrăcat cum era și cu privirea vie, nu adormită ca a surdului scos la pensie. Își ținea mâinile în șolduri când vorbea cu oamenii și avea aerul că se află cu toată lumea înhămat la o treabă care îl ține tot timpul cu mânecele sumese, dar că lui îi plăcea munca, de aia era plătit, să le stea la dispoziție. Politică făcea? Cum să nu, răspunse tânărul și spuse că el era liberal tătarăscean, spre încântarea lui Aristide, care era liberal brătienist, dar spunea că nu mai contează acum ce fel de liberal ești numai să nu fii în cine știe ce alt partid din astea colorate, care apăruseră ca ciupercile după război, cu fel de fel de denumiri, social-democrat, național popular, F.N.D., sau alte litere. Pe la orele unsprezece când sosea poșta, se strâneau toți șefii comunei în biroul noului notar. Aveau toți aerul că în curând vor veni alegerile și oamenii or să-l aleagă iar primar tot pe Aristide, după ce au văzut de ce sunt în stare ceilalți. Deschideau ziarele, citeau cu glas tare articolele care apăreau în ziarele partidelor lor „istorice“ și făceau pronosticuri cine o să vie întâi în țară să-i gonească pe ruși, englezii sau americanii? Până într-o vreme când pe lângă ei începu să intre în același birou și unul al lui Gogonaru, un băiat cam de vârsta notarului care nimeni nu înțelegea ce căuta el acolo, fiindcă nu vorbea nimeni cu el.

La al lui Gogonaru se mai adăugă apoi acolo în birou, tot așa, pe nesimțite și fără nici un rost, unul numit Ouăbei, un flăcău înalt și parcă îndoit de umeri și de spinare de greutatea unei cobilițe purtată permanent, în timp ce el n-o purta de fapt decât din timp în timp, când pleca prin sat după ouă, pe care le precupețea pe urmă singur, cine știe cum, la București sau la prăvăliașii comunei, nimeni nu știa. Purta într-adevăr o cobiliță cu două coșniți la capete, într-una puneă ouăle și în cealaltă marfa cu care le obținea, alviță și bomboane; avea în acest sens un strigăt care îi adusesese porecla: „Ouă, bei, care mai vinde ouă?!“ El vroia adică să spună, ouă, bă, care mai vinde ouă, dar în loc de *bă* zicea *bei* ca să i se subțieze glasul mai boierește

și să fie și auzit mai bine de urechile muierilor. Ouăbei pierduse cu inflația recentă bruma lui de capital și se lăsase de precupeție. Nimeni n-ar fi crezut că ar fi putut să joace un anumit rol în următoarea scenă care se povestea că a avut loc la un moment dat în biroul notarului:

– Bă, poștaru-ăsta, spuse Ouăbei adresându-se aceluia în timp ce notabilitățile răsfoiau ziarele cu nasul în ele, de ce n-aduci tu la primărie toate ziarele?

Poștarul nu-l luă în seamă, nu era el învățat să dea socoteală oricui, își golea geanta și sorta hârtiile și scrisorile cu grija cuvenită. Ouăbei repetă de astă dată cu o vagă ironie:

– Dom' poștar (nu mai zise „bă poștaru-ăsta“), de ce nu aduci, dom' poștar, toate ziarele?

Poștașul se învioră, se uită la Ouăbei și se fățoi devenind pe neașteptate foarte nervos:

– Lăsați-mă dracului în pace, că am treabă, așa mă faceți voi de plătesc din buzunar...

– De ce nu aduci toate ziarele? îl chestiona Ouăbei scurt.

– Dom' director, spuse atunci poștarul respectuos, adresându-se directorului școlii primare, Toderici, uite, v-am adus ce-am vorbit...

Ouăbei se înțepeni și deodată ridică glasul:

– Ce, bă, tu ești surd, eu îți vorbesc aicea cu frumosul și tu te faci că nu auzi? Ai vată în urechi? De ce nu aduci toate ziarele?

– Care ziare? întrebă în sfârșit poștarul, din ce în ce mai nervos.

– Ziarele care sunt abonați. Uite colea, Gogonaru e abonat la *Scânteia* și mai sunt și eu... De ce nu-mi aduci *România liberă*? Dacă de mâine încolo nu aduci toate ziarele să știi că te reclam domnului primar pentru fraudă în acte publice și cu mine o pățești. Apoi deodată adăugă, cu reproș sincer: De ce oprești, mă, ziarele, nea Stane? Cu cine ești înțeleș?

– Eu?! sări poștarul afectând nepăsarea. Eu le aduc și le las acilea, dracu știe cine le ia.

– Să mi le dai mie în mână, spuse notarul intervenind împăciuitoare, o să am eu grijă de ele.

Și în urma acestor cuvinte care fuseseră rostite ca să se înțeleagă că el îl pusese pe Ouăbei să-i vorbească așa poștarului, cei adunați își spuseră că ori i se întâmplase ceva între timp notarului și încerca să schimbe macazul după politica guvernului, ori de la bun început mințise că era liberal și în realitate era cu totul altceva. Să admitem, spuse Aristide, că simpatizează cu

comuniștii. Uite și gineri-meu, inginer agronom, s-a înscris la socialiști. Foarte bine, astea or fi vederile lui, dar de ce îl aduce el pe Ouăbei în primărie? Și se neliniștiră toți și începură să vină tot mai rar în biroul notarului. În scurtă vreme nu mai veniră deloc, începură să-l ocolească.

Tânărul notar era însă din ce în ce mai activ și în duminica următoare el puse pe Bărăgan să sune cu goarna în sat și să spună să se adune toată lumea la primărie că erau de citit niște dispoziții. Și oamenii veniră și el le citi niște ordine oarecare, dar apoi începu să vorbească despre altele și să cheme și pe cine vrea din rândul lor să se ridice și să vină în față să ia cuvântul. Atât a trebuit! În fiecare zi se strâneau acolo câte o sută și chiar două sute și numai căderea nopții îi împrăștia, fiindcă n-aveau lumină și nu mai vedeau pe cel care se ridica acolo și începea să le spună pe ale lui: trebuia văzut cine e, altfel toată chestia n-ar mai fi avut nici o noimă. Un cuvânt străin de vorbirea lor, ușor de ghicit că venea de la notar, revenea din când în când ca o oaie brează, în cele ce spuneau: fericire! Că să ne facem o viață fericită, că destul cu ce-a fost, că vechile regimuri n-au făcut nimic și tu nea Ioane cum ai trăit că n-ai o cămașă pe tine și tu nea Vasile că muri frati-tău nebun de peleagră, dar tu Ilie al lui Cocoșilă, ce-ți dădu nea Gheorghe când te însurași? Ei singuri își spuneau tot lor lucruri pe care le știau tot de la cei pe care îi pomeneau și în toate adunările acestea plutea o promisiune bizară, nelămurită, mereu reaprinsă cu fiecare vorbitor care se ridica acolo pe trepte. Ce li se întâmpla? Nu era pentru întâia oară când stăteau țepeni și se ascultau așa unii pe alții, dar acum erau adunați și le luceau ochii turburi de speranțele aprinse cu o putere crezută de ei înșiși stinsă. Fiindcă ce mai putea fi? Pământ nu mai era de împărțit, vitele nu le spusese nimeni că or să fie mai ieftine, bani nu le fluturase nimeni pe sub nas... Era de necrezut că tocmai ei, arși de atâtea dorinți înfrânate, se îmbătau tocmai cu acest cuvânt care nu spunea nimic. Fiindcă cei bogați stăteau și se uitau la ei tăcuți, cu mâinile lor puternice încleștate pe goga bastoanelor, nedumeriți că uite-l pe cutare, care dacă nu-i dădeau ei un sac de porumb pe iarnă îi murea copilul de foame, se înghesuie acum acolo și strigă și el câte un cuvânt și ridică și el câte un braț cu pumnul cât o buturugă, dar cu umerii prăpădiți... Ce crede el, adică, săracul, că fără muncă o să vie fericirea aia peste ei, fiindcă clănțane unul și altul din gură? Ce crede el, tineretul ăsta, că o să se umfle pământul ca să se facă mai mult? ăsta e, care e, altul nu mai e, să pună mâna să-l muncească. Alte țări au pământ sărac și ca să-l îngrășe umblă cu căldarea cu căcat și pune la

rădăcina legumii, în timp ce ăștia țin băligarul curat de vită lângă grajd, că le e lene să-l ducă și să-l împrăștie pe miriște... Degeaba vorbesc ei de fericire, că n-o să le dea nimeni pe degeaba! Vorbitorii nu se legau însă de cei bogați încât aceștia, în cele din urmă, se liniștiră și își văzură de treburile lor, lăsând doar printre cei adunați pe câte cineva care să le povestească.

Așa se află la un moment dat că noul notar, cu Ouăbei și cu al lui Gogonaru s-au constituit într-o așa zisă *celulă* și că poate să se înscrie și să intre în ea oricine, n-avea decât să se ducă la primărie la notar, să iscălească o *adeziune* și devenea astfel comunist.

Se găsiră, dintre cei care se adunau pe acolo zilnic, destui, și nu numai tineri ca Ouăbei sau Marin ăla al lui Radu Lungu, veni, de pildă, unul mai bătrân, numit Adam Fântână, un lipovean rătăcit de ai lui și străin de obiceiurile acestui sat prea mult îndepărtat de Dunăre ca să mai semene cu ale lui de-acolo din bălți. Totuși rămăsese în el, se spunea că ar fi fugit de cineva și că pe vremea aceea avea aci un prieten care era șef al postului de jandarmi și își pierduse deci urma cu ajutorul acestuia. Astea erau povești, dar faptul că era lipovean se adeveri prin aceea că își lăsase curând barbă, și mai ales prin aceea că bețiile lui nu semănau cu ale nimănui din sat, fiindcă de pildă se îmbăta Stan Moameș – și asta se întâmpla de fapt aproape în fiecare zi – și se întorcea seara târziu acasă, nu făcea decât să strige din când în când foarte vesel: hei, bă, hei, bă! și prin dreptul casei vreunui prieten să-i spună acestuia pe nume și să-l întrebe hei, bă, ce mai faci? Ceea ce însemna că oricât era el de beat, tot mai cunoștea el casele, pe câtă vreme Adam Fântână, ăsta nu mai recunoștea pe nimeni, dar chiar zăcea și nu-și venea în fire nici după o săptămână. E drept că nici băutura lui nu era ca a altora, era mult mai tare, și-o cumpăra singur de pe la Pălămida sau Turnu și avea o culoare albastră. Odată cineva îi spusese că băutura asta este „extrem de dăunătoare“, că făcea rău, și atunci Fântână, auzind acel calificativ atât de categoric îi arătase ce scria pe sticlă, spirt medicinal, cum putea ăla să spună o astfel de vorbă, dimpotrivă, cel pe care îl beau ei e dăunător, ăsta al lui fiind *medicinal*, cu alte cuvinte văzut de medici, puteai să-l bei liniștit... Veni apoi unul Mantaroșie, și ăsta străin de sat, moldovean de prin Huși, gonit de seceta și intrat slugă la cineva, nu avea pe nimeni acolo la el în sat și se oprise aici, zicea el, definitiv.

XII

Cum trăsesse cu urechea la zgomotele războiului tot așa ridicase Niculae, atent, fruntea din cărți auzind cum unul cam de seama lui, mai apropiat de astă dată de el decât tunetele din cer ale luptelor, agita aci satul răscolindu-l în adâncuri. Și iată-l acum chiar alături, îi lăsase pe cei cu care sta în fața primăriei și în văzul la toți se dăduse jos să vie tocmai spre el.

– Cum să nu vă cunosc, zise Niculae, a avut grijă Bărăgan...

– Nu vrei să trecem colea la nea Valache să facem cunoștință? zise notarul.

Niculae nu zise nimic, dar se urni din loc alături de celălalt. De dincolo de podișca de ciment din fața primăriei de pe o terasă impunătoare pentru o cârciumă (ai fi zis că e o mică vilă a vreunui boier de țară, dacă n-ai fi zărit la geamul ei drapat de viță agățătoare sticle și clondire expuse pe un raft) un om foarte vesel ridică o măsură de vin în aer și strigă cu gura până la urechi de voioșie și plăcere:

– Să trăiți, domn' notar!

Apoi ridică brațul și mai sus spre cei pe care notarul îi părăsise:

– Să trăiți, dom...

Dar vocea i se frânse de șovăială, nu spuse și restul, domn primar, după cum îi trădase intenția gestul. Asta era Valache, care ținea a doua cârciumă din sat, dar toată lumea știa că băutura din ea o bea mai mult el și cu prietenii lui, care erau totdeauna primarul și notarul, oricare ar fi fost ei. Valache era și grădinar, dar nu era văzut pe acolo decât la cules toamna sau când trebuia, de obicei sâmbăta, să plătească celor care îi munceau cu ziua. Aveau grijă de toate copiii și muierea, el stătea până și diminețile și juca table, de obicei pe țuici și le-ar fi fost greu puținilor care se întâmplau să fie pe acolo să spună că Valache ar fi ieșit vreodată câștigător. Făcea însă să-l vezi ce vesel era când îi ieșea și lui câte o linie, cum i se întindea gura literalmente până la ceafă, cum cerea de băut ridicând mâna și pocnind dintr-un deget în podul palmei fără să se uite, făcând pe marele client la propria lui cârciumă. Acum unii spuneau că Valache avea dificultăți cu primarii, că se schimbau prea des, și că îi venea greu să spună să trăiți domn-primar unui țăran care se numea Terente de care n-auzise în viața lui și care pe deasupra nici el nu părea să-l cunoască pe Valache... Adică cum să nu-l cunoască? Nu era nici o îndoială că îl dușmănea (cum să nu-l cunoască,

până și copiii știau cine e Valache) dar ce-i făcuse el ăluia de se uita chiondorăș la el?

– Nea Valache e un om foarte serios, zise tânărul notar după ce se așeză cu Niculae pe terasă și cârciumarul grădinar intră înăuntru să aducă o sticlă cu vin. A fost primul om care m-a primit cu brațele deschise când am venit aici. Nu e așa, nea Valache?

Cârciumarul nu auzise ce se spusese despre el, dar nu în zadar îi cunoștea el atât de bine pe notari, puse sticla și paharele pe masă cu unul și pentru el, se așeză în fotoliul solid de răchită albit de ploi care trozni sub greutatea cam mare a omului și începu să toarne în pahare cu gura strâmbată într-o parte de plăcerea pe care i-o stârnea gâlgâitul vinului.

– Bine faci că stai de vorbă și cu băiatu-ăsta, zise el, să-l cunoști pe tat-său, pe Moromete, ar trebui susținut să vie el primar.

– Cum e, nea Valache?

– Cine?

– Domnul Moromete!

Se vedea că tânărul notar cunoștea deja ticurile verbale ale cârciumărilor și sconta un anumit răspuns din partea lui:

– E un om foarte serios! zise Valache. Hai să trăiți! Să trăiți, domn' notar! Să trăiești, Niculae.

În acest timp alt vorbitor îi luase locul lui Marin acela al lui Radu Lungu care văzându-l pe notar unde și cu cine se dusesese mai așteptase puțin și venise și el acolo.

– Nea Valache spune că e serios orice lucru bine făcut, zise notarul golind paharul. Nea Valache, să știi că ăsta e un vin foarte serios, care îl bem noi acum.

– Dar ce crezi că eu dau din el de băut la toată lumea? Tu ce vrei, mă Marine? Ei, uite, ție n-o să-ți dau din ăsta, că l-ai supărat pe tact-tău, îl văzui cum plecă cu capul în jos când auzi prostiile tale.

Al lui Radu Lungu se făcu galben și nu se așeză, rânji la Valache și rămase cu mâna pe scaun:

– N-am nevoie de vinul dumitale!

Și se întoarse cu spatele și se dădu jos din cârciumă cu niște pași tărăgânați, vrând să arate că a plecat de voia lui de pe terasa lui Valache și nu că l-ar fi gonit cineva. Cârciumarul se zbârlise de furie și îl înjura, dar furia lui era atât de inocentă prin lipsa de răutate pe care n-o putea avea, că notarul începu să râdă.

– Lasă-l, nea Valache, că e băiat bun, ascultă-mă pe mine...

– E băiat bun?! se miră Valache.

– E un băiat foarte serios, zise notarul.

– Bine, atuncea să-l chem îndărăt. Marine! Mă al lui Radu Lungu!

Dar ăsta ori nu auzea, ori se făcea că nu aude, fiindcă nu întoarse capul și în curând chiar dispăru din mulțimea care la apropierea serii începuse și ea să se împrăștie.

– Am auzit că ai înghesuit acum câțva timp patru preoți și că nici unul n-a știut ce să-ți răspundă, zise notarul după ce și Valache îi lăsă singuri. E adevărat?

– M-au scos din sărite cum mâncau toți după ce îl îngropaseră pe cumnatu-meu, zise Niculae senin, dar parcă retrăind și în orice caz fiind pe deplin de acord cu ceea ce făcuse el în ziua aceea. Ai fi zis că din pricina lui cumnatu-meu nu putuseră ei să mănânce până atunci și că acum, după ce au scăpat de el, pot și ei să se așeze la masă și să înfulece cu gurile pline.

– Așa e obiceiul, zise tânărul notar. Unii fac colivă și îți dau să mănânci și ai impresia că mănânci chiar din trupul celui mort. Dar ia spune-mi, continuă el, în fond ce întrebare le-ai pus?

– M-au scos din sărite, reluă Niculae aprins de vinul bun pe care îl băuse. Îi vedeai cum vor să uite mai repede și cum turnau țuică în cești cu figuri cucernice, crezând că or să mă păcălească pe mine. Parcă nu-i știu eu cum înjură de pârâie căpriorile și cum își lovesc fetele peste gură cu dosul palmei și le lasă fără dinți toată viața. Și pe urmă mai târziu se dezvelesc la piept ca niște smintiți și se zgârie cu unghiile că fi-sa s-a măritat și nu vrea să-i mai calce pragul.

Niculae se mișcă în fotoliu de răchită și întinse brațele înaintea lui ca și când ar fi vrut să ridice de jos o greutate imensă.

– În loc ca forța asta uriașă care zace în ei, continuă el în timp ce notarul îl privea foarte atent aprobându-l cu acea tăcere vie care ne îndeamnă întotdeauna să vorbim tocmai despre lucrurile care constituiesc secretul ființei noastre și când dispăre nu numai orice reținere, dar apare în același timp și o dorință imperioasă de a spune tot, ca și când tocmai aceste lucruri ne-ar împiedica să ne gândim la altele noi spre care ne cheamă de fapt soarta, – în loc ca mintea lor să fie la înălțimea puterii cu care sunt dotați (fiindcă sunt foarte puternici, uite, așa șolduri au cu oasele mari ca de bou) și să sece ca într-o clipire noroaiile astea nenorocite care încep de prin noiembrie și țin până se face primăvară, dacă nu cumva ninge și îngheață,

să pietruiască drumurile, să ridice stâlpi de lumină, să-și sape grădinile și să le umple de pomi și de tot ce au nevoie ca să uite că mai au și altceva de făcut pe lumea asta decât să-și lărgească chimirile cu burta plină de mămăligă... în loc să scoată din pământul care e al lor toate darurile și când te apropii de-un sat să zici că e grădina paradisului plină de copii, de flori înalte până la vârful casei și de animale de toate soiurile care se pot imagina, cum vezi că e la alte popoare, el zace vara sub umbra salcâmului în timp ce soarele arde miriștea și seacă râul care luni de zile a curs de pomană pe la capetele grădinilor lor. Iar iarna stă după sobă în timp ce vita mugește jalnic în grajd lihnită de aceleași și aceleași paie pe care i le dă mereu să mănânce până începe să-i crească părul în smocuri mari că zici primăvara când o scoate la iarbă verde că e oaie nu mai e vacă. Ai să vezi că o să vie timpul când n-or să mai aibă ce să mănânce și or să pornească în haite asupra orașelor, cu țapoaiiele în mână, că adică orașele sunt de vină că trăiesc ei așa cum trăiesc.

Niculae se opri. Se simțea că nu atât adevărurile pe care le spunea îl obsedau, ci o dezamăgire ascunsă care le inventa și îl făcea neiertător. Notarul nu lăsa să dureze prea mult tăcerea care urmă și spuse fără șovăire:

– Trebuie să-i ajutăm. Datoria oamenilor luminați dintr-o țară e să-i ajute pe cei din mijlocul cărora au ieșit.

După care nu mai zise nimic, având chiar o expresie ciudată pe chip, care nu excludea mulțumirea că el și celălalt cu care stătea acolo la masă erau astfel de oameni, cum zisese. Asta era suficient și era foarte mult, să ai conștiința că ești un om luminat și ai mai întâlnit încă unul ca tine.

– Gândește-te, reluă el, ce-i rămâne unui om care vede starea de lucruri din jurul său? Ori tocmai că noi vrem să schimbăm starea de lucruri.

– Starea de lucruri o schimbă omul, nu poate s-o schimbe nimeni din afară, strigă Niculae.

Și avu o astfel de intonație în glas, încât s-ar fi putut crede că se bucura dacă nu chiar era pe deplin satisfăcut că nu poate nimeni să schimbe ceva din exterior. Se vedea că citise de toate, tocmai despre aceste lucruri.

– Uite la noi, continuă el, cât am trăit rău, tata, am ținut toți la el și a făcut ce a putut pentru fiecare. Cât s-a înstărit, n-a mai fost capabil de nimic, și nu pentru că nu mai putea, strigă Niculae. Bunăstarea ne îngrașă după aceleași legi ca și pe-un animal și numai dacă îl aduci iar la rostul lui pe lume își mai aduce aminte că e om.

– Te contrazici, spuse tânărul notar net, uitându-se la el atât de nemișcat încât ai fi zis că vrea să-i bată lui Niculae un cui în creștet.

– Ba nu mă contrazic, răspunse Niculae cu o expresie triumfătoare, lucru care spori brusc atenția concentrată a privirii celui alt, ascultându-l. Noi trăim din umanismul secolului trecut, continuă Niculae, și n-am fost în stare să descoperim un nou umanism. Dovadă cele două războaie, mai rele decât pe vremea hunilor.

Ce știa el despre aceste două războaie? Notarul se mișcă și turnă hotărât în pahare păstrând pe chip acea expresie gravă a unui mai în vârstă, care deși își dă seama că spusele celui alt sunt împrumutate din cărți, vede că nu e mai puțin adevărat că aceste cărți i-au vrăjit mintea și i-au pregătit-o fie să gândească cu totul deosebit de cei din jur, fie să primească de la unul din ei o gândire nouă, apropiată de soarta lui de om tânăr, în fața căruia stăteau deschise atâtea drumuri.

– În lume, continuă Niculae, a sporit cantitatea de rău, în special trufia, ceea ce pe vremea înfloririi religiilor nu se întâmpla. Vechiul umanism se baza pe religie.

Nici o dovadă nu exista însă că tânărul notar urmărea toate acestea cât de cât ca un cunoscător, dar aici Niculae nu se înșela, cineva care vorbește de starea de lucruri în care se află omul nu se poate să nu fi citit și să nu știe nimic. Cât despre Valache, el se ocupa să le mai aducă vin, să le aprindă petromaxul și să li-l pună în perete și numai într-un târziu își dădu pesemne seama că între cuvintele acelea ciudate care se rosteau acolo la el pe terasă și cutia de table pe care crezuse că o s-o deschidă în cele din urmă și să joace cu notarul o partidă nu exista nici cea mai mică legătură și la un moment dat o luă de-acolo și o duse înăuntru.

– Omul era în stare altădată să cucerească alte teritorii decât cele terestre, continuă Niculae. Victoriile lui se întindeau dincolo de spațiul pe care îl vedea cu ochii, și dincolo de timp, nu-i mai trebuia chiar toate aceste plăceri mărunte care li se par acum unora atât de mari încât bucuroși îl strânge de gât pe frati-său ca să le aibă. De mult au început să-și vândă sufletul pe nimic. Tata a uitat sau se prefăce că a uitat, dar tot de trufie m-a oprit de la școală, credea că el e centrul universului, și cum le aranjează el așa e bine, toată lumea trebuie să-l asculte... Nu-l cunoști, dar să-l fi văzut ce-a fost el odată. Știi cum se adunau oamenii când îl vedeau că iese la drum și se așează pe stănoagă? Îi vedeai cum o iau agale, unul de la o poartă, altul de dincoace, unul din fundul grădinii! Și să știi că nu le spunea

nimic! Ei spuneau! Dar știau că el îi ascultă și... Ei! acum s-a terminat, îl vezi cum îi ia altul vorba din gură fără nici un respect și el lasă fruntea jos și nu mai zice nimic. De ce? Aici s-a întâmplat ceva și nimeni n-o să știe vreodată ce-a fost cu el, poate doar mama, dar eu nu cred!... Și iată cum uitarea le alină pe toate și poți să te duci să te îngropi, n-are rost să mai faci atâtea încurcături, cauți un găldău în pădure, îți pui două pietroaie de gât și te arunci în el, măcar nu mai știe nimeni...

– Dar ce ți-a făcut tatăl dumitale? zise tânărul notar clipind acum rar, vizibil alarmat de această destăinuire repede reprimată, căci Niculae se opri.

– Nu mi-a făcut nimic, dar omul are nevoie de o nouă religie a binelui și a răului, fiindcă răul din icoane nu-l mai sperie, iar de bine a ajuns să rânjească drăcește când îi aduci aminte de el.

– Noi venim cu o religie nouă, zise notarul practic, așezându-se mai bine în fotoliu, cu umerii mai aproape, să poată fi auzit mai bine.

Își scoase un ciubuc din buzunar, suflă în el și strigă la Valache să-i aducă un pachet de țigări.

– Am să-ți spun în ce constă această religie, continuă tânărul notar, și sunt convins că vei deveni nu primul apostol, fiindcă nu vei fi primul, dar unul dintre cei mai buni. Fiindcă și eu mi-am pus aceleași întrebări, eram elevi și mai ales pe ultimul an toată ziua discutam fiindcă eu știam că o să plec și n-o să mai pot să-mi dau bacalaureatul decât în particular... Ce e omul și cum ajunge el pe culmi sau se prăbușește în prăpastie! În realitate mama îndopa toată ziua curcani cu făcălețul și când eram mic verile noastre erau un chin, trebuia toată ziua să culegem urzici și să le tocăm. Șapte fete și un băiat!... Ce părere ai? E adevărat că omul dacă nu obține victorii, așa, în intemporal, cum bine zici, se târăște cu burta pe pământ. Dar cum? E adevărat că sfinții părinți erau niște oameni foarte serioși, dar mi-aduc aminte de orele noastre de religie, aveam profesor un preot foarte deștept și nu pot uita cum într-o zi nu știu ce lecție aveam și ni se povestea în manual despre Ian Huss, cu litere mărunte. Ăsta, zice părintele nostru, a fost un adept al lui Wiclef, care a negat transubstanța, adică schimbarea pâinii și vinului în trupul și sângele lui Cristos. După care părintele odată a luat alt ton și a făcut și așa din mână: A fost ars pe rug! Parcă ar fi zis: i-au dat două picioare în spate. Dar știți voi, zice, ce-a pățit când a început să-l învăluie flăcările? S-a apropiat de el o babă cu o surcea în mână și a aruncat-o și ea în rug și reformatorul cică ar mai fi avut timp să zică: *Sancta simplicitas*.

Idioată babă, a spus părintele, și noi iar am râs. Dar într-adevăr cine îi băgase ei în cap că dacă un om nu crede că în timpul slujbei pâinea și vinul se transformă la un moment dat în trupul și sângele lui Cristos trebuie ars de viu? Aici, nu te supăra, dar nu mai e nici o victorie, e o degradare!

– Sunt de acord, sări Niculae.

– Ești, dar mi s-a părut că spui că dacă oamenilor le-ar mai fi încă frică de răul din icoane și s-ar strădui să facă bine tot după aceleași principii, atunci omul nu și-ar mai vinde sufletul pe nimic și n-ar mai trăi din trufie. Și eu sunt de acord că dacă omul nu mai are nimic sfânt se sălbăticește și degenerază, dar omul poate fi o ființă morală și fără religie. Religia, eu n-aș zice că e opiul popoarelor, ci expresia spontană a năzuinței morale a omului.

Auzindu-l vorbind astfel, Niculae nu mai zise nimic, prins poate de uimire: nicicând, pe terasa lui Valache nu fuseseră emise asemenea idei cu atâta claritate și siguranță. Între timp se făcuse de mult întuneric și Valache se așezase la el în odaie, cu familia, la masă. La un moment dat reapăru cu o farfurie cu bucăți de friptură și pâine și le puse pe masă.

Cei doi tineri începură să mănânce fără măcar să-i mulțumească atât de prinși erau în discuția lor.

– Ei, și care e noua religie cu care ziceți că veniți voi? Întrebă Niculae cu o privire avidă, fiindcă întrebarea lui nu era izvorâtă din neîncredere, ci dintr-o adâncă și flămândă curiozitate.

– Lupta pentru existență, zise notarul, împinge pe om la multe înfrângeri. Dar ia gândește-te, omul luptă să-și țină copiii, nu e ăsta un scop? El poate ieși ca vai de capul lui din această luptă. Dar ia gândește-te, ne-a făcut pe noi! El ne-a făcut, nu Dumnezeu. Și de suferit tot pentru noi a suferit, în ultima instanță, mă gândesc la mama! Parcă ei nu i-ar fi plăcut să ducă o viață mai spirituală, dar cum să ducă? Ori, după părerea mea, de-aici trebuie să pornească orice religie. Dar de ce să-i spunem religie și să nu-i spunem revoluție? Fă-ți din eliberarea omului de sub povara luptei pentru existență un crez și ai să vezi că, realizându-l, o să ai înaintea ta un om nou. Fiindcă omul trăiește urmărit de acest blestem al sudorii frunții și aici eu nu mai sunt marxist și cred în blestem. Și am să-ți explic de ce. Ai băgat de seamă că un om preferă să se arunce cu gâtul sub o roată decât să asculte un sfat înțelept? De ce face el chestia asta? Aici îmi place mie omul cel mai mult, încapățânarea lui de a gândi liber, dar tot aici, să-ți spun drept, mă scoate și din sărite. Nu acționează spre binele lui decât dacă nu mai are

încotro. Ce vreau să spun? Cât timp are o poziție de retragere, nu va voi să iasă din starea foarte rea în care de altfel recunoaște și el că se află. Cu nici un chip. Ba chiar îți oferă un spectacol de lașitate de care până și lui îi e greață. Înțelegi că mă refer la țărani, pe care amândoi îi cunoaștem din experiență. În prezent ei circulă pe un drum liber, în sus, în jos, săracul poate ajunge bogat, bogatul poate ajunge sărac. Chiar ăștia care îi vezi că se adună aici și strigă și ei unii la alții că nu e bine cum trăiesc, ferească Dumnezeu să crezi că se gândește vreunul că tocmai poziția lor e cauza răului. Dar aici e paradoxul, ei știu în același timp că nu e bine și vor o mare schimbare. Dar o mare schimbare la care ei să participe eventual doar ca beneficiari. Nu merge așa! Eu nu le spun nimic, îi las să vorbească, fiindcă pe mine mă interesează primul pas: sporirea rândurilor noastre. Pe urmă mai vedem noi!

De mult Niculae nu mai făcea decât să asculte. Se vedea că îi plăcea acest om foarte tare și doar o expresie de neliniște, dar și de fascinație, mai acoperea în privirea lui bucuria că îl cunoscuse, că timpul trecea și că celălalt nu făcea nici el nici o mișcare să se ridice și să plece: simțea și el pesemne aceeași atracție pentru ascultător. Întrebarea care însoțește de obicei astfel de întâlniri hotărâtoare nu părea să se pună pentru nici unul din ei: dacă nu cumva era vorba aici de una din marile ispite ale vieții despre care nimeni nu-ți putea spune unde te poate duce dacă o urmezi, pentru Niculae; și ce rol va juca acest băiat în viitorul lui, îi va fi credincios sau dimpotrivă îl va trăda ca Iuda, pentru tânărul om pasionat de politică și de revoluție, care nu era deocamdată decât un notar dintr-o comună oarecare.

– Și dacă vrei la un moment dat să nu mai faci parte din partidul comunist, ce se întâmplă? zise Niculae într-un târziu.

– De ce să nu mai vrei să faci parte?

– Așa, să nu mai vrei!

– Foarte simplu, zise notarul, și-și vârî mâna în buzunarul dinlăuntrul hainei, de unde scoase un carnețel mic, cu scoarțe roșii: te prezinți cu ăsta la cel care ți l-a dat – sau la altul! exclamă notarul râzând – și îl predai. Nu e o problemă!

Spre ziuă, Niculae se întoarse acasă și se culcă. El nu știa că toată lumea îl văzuse pe el și pe notar pe terasa lui Valache și că mulți spusese și aflate și taică-său că „și ăsta micu al lui Moromete s-a înscris în partid“. Fie că îl așteptase să se întoarcă, fie că se deșteptase doar auzindu-l, Moromete se foi în așternut și când Niculae se liniști la rândul lui, deodată îi spuse:

– Ei, ți-ai găsit eul tău?

Tăcerea care urmă arăta surprinderea, sau lipsa de obișnuință de a comunica dintre tată și fiu? Întru târziu Niculae răspunse:

– Mi l-am găsit! Și ce te miri așa?

– Eu?!! făcu Moromete umflând parcă aerul negru din odaie cu mirarea lui. Apoi adăugă cu totală nepăsare: Dacă asta e calea care crezi tu de cuviință, să te pui cot la cot cu Ouăbei, eu ce pot să mai zic?

– Nimic, ce poți să mai zici, mai răspunse Niculae, după care tăcură amândoi și lăsară liniștea zorilor care învinețea geamurile să recadă asupra casei.

XIII

Astfel dispăru Niculae din sat, chemat repede la județeană și trimis apoi de acolo undeva la o școală de partid, după cum declară notarul. În urma lui își mai dădură și alții adeziunea și tot în acea perioadă se mai întâmplă ceva. Aristide chemă într-o seară la el pe frati-său, Năstase, pe gineri-său, inginerul agronom, domnul Petrică, pe unul din prietenii lui Moromete, Nae Cismaru, care tocmai fusese și el numit primar, dar nu stătuse nici măcar o zi întreagă, fiindcă dimineata îl numiseră și pe la prânz venise cineva de la prefectură și îl schimbase cu altul. Năstase era cu cei doi băieți ai lui, Dan și Ștefan, și un nepot de soră, unul Vasile al Moașei, cam de seama lui Niculae, și Aristide mai chemă pe cineva și anume pe unul al lui Ilie Tăbârgel, Isosică.

Se spunea despre acest Isosică – de fapt îl chema Tăbârgel Gheorghe, după numele lui tat-său, dar nu se știe cine îi scornise această poreclă, care oricât te-ai fi gândit tot n-ai fi putut să-ți dai seama ce putea să însemne – că maică-sa l-ar fi făcut cu Aristide, de fată mare, nu că l-ar fi născut, ci că înainte de a se fi măritat, Isosică ar fi existat deja în trupul ei și că n-ar fi știut nimeni. Altfel cum s-ar fi putut înțelege de ce de la o vreme Aristide îl tot chema pe la el pe acasă și se purta cu el cum nu prea avea cineva obiceiul să se poarte cu copilul altuia? Asta însă era greu de crezut de cei care își aduceau aminte de felul neobișnuit în care cu douăzeci de ani în urmă se măritase mama lui.

Se dusesse pe atunci zvonul că o fată de pe la marginea satului, una Sita lui Ciucă, a vorbit cu Maica Domnului pe izlaz. Lumea, adică întâi femeile și copiii se duseseră numaidecât s-o vadă. Cine sunt mai bine pregătiți,

pentru astfel de evenimente, decât femeile și copiii? Sita stătea pe prispă – era o toamnă blândă când se întâmplaseră toate acestea – întinsă pe o velință și un căpătâi înflorat și povestea. Că stătuse așa ca și acum pe izlaz aproape de loturi și păzea vacile și odată a văzut o femeie mergând pe deasupra vârfulor porumbului. Era îmbrăcată în alb și în beteală și cu cununiță pe frunte. Și era așa de frumoasă că ea și-a dus mâinile la ochi, crezând că pe urmă când o să se uite iar, Maica Domnului o să piară. Atunci i-a auzit glasul: „Sițo, ia-ți mâinile de la ochi“. Și atunci Sita i-a spus: „Maica Domnului, ce-ai cu mine?“ „Am venit la tine că te-am văzut cum stai tu pe izlaz singurică“, i-a răspuns Maica Domnului oprindu-se înaintea ei, în aer, să fi fost picioarele ei cam la o șchioapă deasupra pământului. Și Sita nu mai știa pe urmă ce a fost; ajunsă cu povestirea aici abia putea să se mai țină în capul oaselor. Mai apuca să spună că îi e somn și într-adevăr adormea numaidecât, un somn de se vedea parcă pe obrazul ei tot ce se petrecea cu ea dormind; i se mișcau ochii sub ploapele închise, se ridica în capul oaselor și din gât îi ieșea un șuierat îndelung și subțire de înmărmurire, după care recădea pe căpătâi și dormea apoi ore întregi. La trezire, la rugămintile acelor femei care nu fuseseră acolo când povestise ea vedenia, o spunea din nou, și în câteva zile prispa, curtea și ograda lui Ciucă începură să nu se mai golească de lume.

Interesul stârnit de vedenia ei de pe izlaz n-ar fi ținut mai mult de câteva ceasuri și n-ar fi trecut de capătul uliței dacă n-ar fi fost somnul acela al ei ca o mărturie. Și nu se știe cine aprinse lângă ea o lumânare și o lipi de stâlpul casei, dar fu de ajuns ca să facă toată lumea la fel, mai ales când ea începea să povestească. Cum numărul celor care veneau s-o vadă creștea și nu se găseau lumânări, o rudă a lui Ciucă se duse la Pălămida și aduse o ladă plină din care începu să vândă la poartă, unde o altă rudă ridică o cruce mare, pe care bătură o candelă sub icoana Maicii Domnului, pe care o lipiră pe lemn. Veneau acum și bărbați și flăcăi curioși, fiindcă cei mai mulți n-o știau decât după nume și după o infirmitate a ei din naștere, era șchioapă; și când o vedeau pe drum o recunoșteau după mișcarea șoldului: Sita lui Ciucă, fata aceea cu un picior mai lung și unul mai scurt. Apărură apoi oameni și din satele vecine și în curând atraseră atenția în special doi, îmbrăcați în flanele cărămizii ca orice țărani, dar care la o privire mai apropiată se vedea că aveau și ei ceva, unuia i se făcea o bășică în frunte, așa cât un ou, când vorbea și celălalt era ciung de-o mână și avea și gâtul strâmb, dar nu într-o parte, ci dus înainte încât de departe ai fi zis că se uită

la ceva și nu vrea să-și mai tragă capul îndărăt. „Fraților, zise într-o zi cel dintâi, și numai la unele cuvinte – și asta era cel mai ciudat la el – îi ieșea pentru o clipă bășica aceea în frunte. Fraților, repetă el până ce toată lumea auzi și se opri orice mișcare, să ridicăm aici, fraților, un mic lăcaș al Domnului și să ne închinăm și să ne rugăm. Poate să vină ploaie și vreme rea, și omul ăsta sfânt, care e părintele acestei fete, trebuie ajutat să poată să-și vadă de gospodărie, căci noi, fraților, îl stingherim de nu mai poate să se miște, să dea la vite și să-și vadă de copiii pe care îi mai are.“

Ciucă mai avea încă trei copii în afară de Șița, cel mai mic umbla încă doar în cămașă și izmene, destul de gras însă, cu capul mare, cu ceafa umflată ca o tigvă și puțin cam sâsâit. Oratorul ăsta necunoscut vorbi apoi mai departe arătând că lesne s-ar putea ridica acel lăcaș al Domnului dacă fiecare care ar veni aici ar da la poartă numai câte un franc. Nici n-ar trece trei zile și s-ar înfăptui cuvintele lui Cristos, fiul Maicii Domnului, care a spus dușmanilor: Dă-râm acest templu și în trei zile îl ridic din nou.

Iată deci cum puteau fi răstălmăcite cuvintele Nazarineanului. Supărat, preotul se ridică în biserică împotriva acestor doi necunoscuți care se îndepărtaseră de pe drumul adevărat al lui Cristos și ceru oamenilor și muierilor să nu-i asculte și să nu se mai ducă în curtea acelei fete, dar fu zadarnic, nu trecu mult, nu chiar trei zile, dar nu mai mult de câteva săptămâni și lăcașul fu ridicat.

Nimeni nu mai știa bine ce se mai întâmplase după aceea, cum ajunsese fata să spună la un moment dat că peste trei zile o să zboare. Să fi fost unul din cei doi străini care o îndemnase, sau poate gândul să se fi născut în chiar mintea ei, în timp ce cădea în somnul acela sub ochii celor adunați? Faptul ului pe mulți, fiindcă, ziceau ei, dacă zboară, nu era ăsta semnul că a venit sfârșitul lumii? Totuși nu era prea multă lume în curtea lui Ciucă în după-amiaza acelei zile când fata trebuia să facă minunea, erau însă cei care nu se îndoiau, și care sunt totdeauna destui ca să susțină orice miracol. Fata, ca de obicei, dormea și vorbea în somn și la ora anunțată, când se trezi, ea declară foarte senină că Maica Domnului i-a spus că n-are voie să zboare până nu se face mireasă. Mama și cu omul acela care făcea bășică la frunte când vorbea, însoțit de cel cu gâtul strâmbat, intrară în casă și se sfătuiră cu rudele ce să facă; nu se înțelegea bine ce vroia fata, să fie îmbrăcată în rochie de mireasă sau chiar vroia să fie mireasă de adevăratelea? Ațâțat de această așteptare, de luminile de lumânări, de ceea ce avea să se întâmple, frățiorul cu ceafa rotundă ca o tigvă năvăli deodată în casă peste ei și cu

brațele întinse începu să ție sâsâit la tat-său: „Eu spor, tete, eu spor!“ Adică el zboară! Îngrijorat și blând Ciucă îl apucă duios de mâini și îi zise: „Măi Nilă, stai aci, tu zbori, Sita zboară, eu cu cine mai rămân?“. Copiii auziră și răspândiră în sat aceste cuvinte ale omului și ceea ce nu reușise să facă popa în biserică, reușiseră ei: alergau prin curți sau pe drum ca niște smintiți și cu brațele în aer, așa cum țin păsările aripile, răcneau sâsâit: „Eu spor, tete, eu spor!“ Și pelerinajul în curtea Sitei se opri.

Printre dulgherii care lucraseră la ridicarea aceluia lăcaș, numai unul nu vruse să primească bani și asta era Ilie al lui Tăbârgel. El se însura cu Sita în aceeași toamnă și o luă cu nuntă, la dorința ei, care ținuse ca lumea să știe că atâta vreme cât a fost la părinți a fost fată mare. Nu se lămură însă în noaptea nunții dacă într-adevăr fusese, nu prea se mai ținea seama de acest obicei, fiindcă se dovedise în ultima vreme că nu așa încep cele mai bune familii, ci întâi fata se ia cu băiatul, să trăiască doi-trei ani fără cununie și fără forme și dacă după acest timp băiatul care a luat-o n-o gonește, sau fata nu fuge, tânăra familie, adesea cu un copil destul de mare ca să-și aducă aminte mai târziu ca de ceva din povești, când maică-sa era îmbrăcată în alb de sus până jos, face la un moment toate acestea, adică formele la primărie și cununia religioasă, cu marea ei petrecere; era semnul că însurătoarea băiatului și măritișul fetei au reușit și că de aici înainte nu se vor mai despărți toată viața.

După însurătoare, Ilie Tăbârgel se certă cu socrul, care se dovedi că nu era el chiar așa de blând cum părea și trebui să-i ia din târla lui, cu forța, lăcașul la care el lucrase pe degeaba și considera că i se cuvine; nici vorbă să i-l lase, îl dezveli la tâlpici, îl puse pe roți, îl scoase cu patru boi și îl duse în curtea părinților lui; bineînțeles că îi luă și cărămida de postament și luă și crucea cea mare din curte, pe care tot el o făcuse: era din lemn bun și îi trebuia. Ciucă îl înjură în chiar momentele când o scotea din pământ, și îi spuse să se îngroape cu ea, și să i-o pună el, Ciucă, la cap, chiar în ziua când o credea el, adică gineri-său, că îi e cel mai bine. Atunci să i-o pună!

Ilie Tăbârgel și Sita se arătară mai târziu că nu erau nici credincioși nici eretici, cum le spusese preotul, nu se duceau nici la biserică și nici cu cei doi străini, cel cu gâlmă la frunte și cel cu gâtul strâmb, nu mai avură de-a face. Avură un singur copil, pe acest Isosică și nu stătu nimeni să le numere lunile de când se luaseră, pesemne că nu bătuse nimănui la ochi. Țineau amândoi foarte tare la băiat, și știa toată lumea că la ei în casă Isosică era cel care făcea ce vrea și nu tatăl și cu atât mai puțin bunicul. În loc să-l

strice însă ca pe alți copii, pe Isosică situația asta îl făcuse doar vesel și se apucase doar de fumat. Într-adevăr fuma mereu, dar nu cu lăcomie, ci lăsa țigara să-i ardă îndelung în colțul gurii în timp ce el arăta învăluit în fumul ei pe gânduri și o lua din când în când în mână și scuipa mărunț pe cotorul ei ca și când foița de atâta stat între buzele lui s-ar fi tot desfăcut. I-ar fi fost greu cuiva din sat să spună dacă atunci când stătea el așa și fuma, se gândea la ceva, dar nici să spună că nu se gândea nu putea. De când ajunsese flăcău, adică nu de mult, intrase în vorbă cu una a Ciulchii, cam de seama lui, o fată foarte frumoasă, dar foarte săracă și mai ales rea, dintre cele care nu se feresc de cuvinte și când se lega cineva de ea le folosea ca pe niște cuțite, așa limbă ascuțită avea. Îi plăcuse lui fata asta, se înțelegea pesemne bine cu ea, fiindcă erau în vorbă de vreun an de zile și Isosică nu mai fusese văzut cu nici o alta, cum aveau obiceiul flăcăii cât erau flăcăi, cei mai mulți, chiar când țineau cu adevărat la una și aveau de gând să se însoare cu ea. Se pare că pe Isosică nu-l interesa acest gen de isprăvi, deși îi asculta și el, ca și alții, pe cei care se lăudau și vroia și el să știe, ca și ceilalți, cine era fata care zicea ăla că i-a făcut și i-a dres. El arăta ca și însurat cu Ciulea, fiindcă erau văzuți împreună chiar și ziua, la câmp sau prin sat. Nu prea se înțelegea totuși ce e între ei și Ilie Tăbârgel se supără într-o zi și îi spuse feciorului său că n-avea nimic contra Ciulchii – cu timpul fata avea să poarte numele maică-sii și avea să i se spună simplu Ciulea, – cu toate că n-avea decât un pogon de pământ, și, zise tatăl, nimic de la mă-sa, dar, adăugă el, știind că tot vorbea degeaba, „dacă țineți unul la altul, de ce nu vă luați?” adică măcar să se cheme că s-au luat din dragoste. N-avea însă de ce „să se cheme”, fiindcă cu adevărat Isosică nu mai putea nici ziua fără s-o vadă pe fată. Trimitea pe cineva după ea mai ales când era la câmp, și nu făceau nimic izbitor, nu se piteau nici în porumburi și nici în cine știe ce văgăună ca alții, ci stăteau liniștiți în văzul la toți, fata cu ceva de lucrul în mână, de obicei o iie, iar el cu capul în poala ei, cu ochii închiși, ai fi zis că era nedormit; dar nu dormea, deși aproape în fiecare noapte se întorcea de la ea la ziuă. În asemenea clipe, dacă vorbea, Ciulea avea alt glas, fără nimic ascuțit în el și după un timp începea fără veste să cânte.

XIV

Când Aristide trimise pe cineva să-i spună să vină seara la el, Isosică nu era acasă, plecase cu caii pe izlaz. Ceilalți băieți jucau bobicul, el însă sta

întins pe dulamă și se uita neclintit la ei, dar această privire a lui nu-i vedea și se pare că nici veselia și glasurile lor nu-i atingeau auzul, fiindcă nu zise nimic când unul dintre băieți îl strigă întrebându-l dacă nu vrea să joace; le trebuia unul ca să fie cu soț. Isosică se uita la ei, dar nu răspunse. Nici ei însă nu-l mai luară în seamă și își văzură mai departe de joc. Cel care era *la blană* se aplecă, puse bobicul pe ea, apoi se trase într-o parte cu pălăria în mâini, întoarsă cu fundul în jos și făcu semn celui care era la rând să-i dea drumul. *Blana* era de fapt un ciomag mai gros de corn, potrivit ca unul din capete să fie neted să poată sta pe el bobicul și să poată în același timp să fie puțin vârat și în pământ, să nu sară în sus. Cel care lovea se dădu mult înapoi, își potrivi distanța din ochi, apoi prin trei salturi își luă vânt și ținti lăsând să-i zboare ciomagul din mâini cu un vuiet scurt. Șters fulgerător de pe *blană*, bobicul avu o pornire care nici nu se văzu și se topi în depărtare în văzduh cu un piuit. Cei din fund se dădură cu repeziciune de-a-ndaratele să-l poată prinde și zvârli în pălăria celui de la *blană* cu care ținea în echipă, înainte ca jucătorul să se întoarcă cu ciomagul. Dar cu ochii prea mult în sus, picioarele desculțe ale unuia din ei nimeriră drept într-un scaiete și băiatul scoase un răcnet și începu să înjure. În acest timp, maimuțărind cine știe pe cine văzuse el că așa se mânuie un baston, jucătorul se înapoia triumfător după ce și-l culesese, după lovitură, mergând la pas cu el în mână ca la plimbare: adică ăia din fund aveau mult de alergat până să zvârle ei bobicul și să-l prindă ăsta în pălărie, nu trebuia să fugă ca de obicei.

– Brava, mă, Tilimplă, zise Isosică. Acuma ia vin încoace!

– Pe mine mă chemi, nea Gheorghe? zise băiatul mirat.

– Da, pe tine, zise Isosică. Câte mai ai?

– Păi în afară de asta de-adineauri, mai am patru.

– Bine, zise Isosică. Dă-le și pe-alea patru și pe urmă vino încoace. Și își vârî fața în haină ca și când și-ar fi continuat un somn întrerupt.

– Ce e, nea Gheorghe? zise băiatul pe urmă, apropiindu-se și șezând jos.

– Mă Tilimplă, zise Isosică și se opri, rămase câteva clipe nemișcat. Nu se uita nicăieri, își ridicase fața și tăcea. Alături de el, la câțiva pași, trei fete stăteau cu frunțile plecate în mica pânză pe care o brodau și se putea ghici după mișcările rare ale acului invizibil că, înainte de a spune ceva, fiecare avea timp îndelung să se gândească. Jocul băieților nu le turbura, dar când Isosică îl chemă la el pe unul din ei, cea care părea mai mică dintre fete lăsă acul înfipt pe jumătate în pânză și mișcările i se opriră. Nu-și ridică privirea, dar se vedea că urechea stă la pândă și că se străduia să biruie răcnetele

băieților și să audă de ce îl chemase Isosică pe acela. Câmpia era plină de toate vitele pe care le putea avea un sat de la cârduri de oi până la capre, se vedea câte o babă cu astfel de animal! Și pe lângă băieți erau și oameni mari, cu câini, și grupuri de fete.

De jur-împrejurul izlazului și al miriștii în care se prelungea, se vedeau porumburi înalte cu foile frânte, cu știuleți umflați, cu mătasea roșie. Soarele stătea într-o parte pe cer și un străin n-ar fi putut ști dacă lumina lui, care dădea fiecărui om sau animal o umbră, e spre apus sau spre răsărit, și nici dacă iarba de un verde crud care învelea pământul e de primăvară sau de toamnă. Numai miriștile rase și galbene din depărtare arătau că oricum grâul fusese secerat de mult iar mătasea roșie, uscată, a știuleților, că putea fi sfârșitul lui septembrie.

– Du-te mai așa, treci în partea asta, zise Isosică în șoaptă, întorcându-și fața în așa fel încât se vedea că nu vroia să fie auzit de cele trei fete de alături. Dacă eu o să-ți spun ție să te duci undeva, tu o să știi ce să spui, sau o să mă faci de râs și mai bine nu te mai trimit?

– Nea Gheorghe, zise băiatul cu aerul că ceea ce avea să spună el acuma era un obstacol care nu vedea cum putea fi trecut. Eu mă duc, dar cine o să aibă grijă de caii mei?

– Lasă, mă, îl liniștește Isosică. Eu o să am grijă. Care sunt caii tăi?

– Uite ăia doi de colo, ăia negri cu chișița albă și cu căpăstru în cap.

– Ei, acolo ai să-i găsești, zise Isosică. Uite ici, continuă el scoțând dintr-un buzunar al pantalonilor o grămadă de obiecte mici, o piatră de cremene, un amnar, niște iască, niște nasturi de flanelă, niște acare și printre ele câteva monezi mici și galbene.

Dar nu se mai auzi nimic din ce îi spuse el băiatului, care după câteva clipe o și luă din loc. Isosică își întoarse fața înainte uitându-se ca și la început la jocul băieților și într-o vreme i se auzi din nou glasul. Îi cerea unuia să aibă grijă și de caii celui plecat, să nu le fure cineva căpestrele... De undeva din fund unde stăteau cei care prindeau bobicul se auzi tot atunci un fluierat lung și o voce care strigă:

– Bă, al lui Pretorian, se bate berbecul tău cu al lui Gavrilă, vino dracu și-l gonește că-l omoară ăla, îți rămân oile nemârlite.

Se vedea într-adevăr în stânga un cârd de oi fugind de parcă s-ar fi năpustit un lup asupra lor și în spate, la o distanță de aproape o sută de metri alergând unul spre altul, se făcură văzuți doi berbeci cu coarnele mari cât ale unor cerbi și răsucite în spirale largi și cu gâturile groase ca de boi.

– Fugi, mă, și desparte-i, răcni același glas, dar nu mai era timp și cei cu bobicul se opriră și ei să se uite.

La zece metri de ciocnire unul din berbeci șovăi. Într-adevăr, celălalt venea în salturi cu fruntea în sus și neînfricat, dar și cel de-al doilea își învinse șovăiala și se izbiră în capete cu atâta violență încât lovitura îi ridică pe amândoi în aer aproape un metru. Băieții săriră numaidecât și îi despărțiră cu lovituri de ciomege, apoi se întoarseră la bobic.

– E cel mai al dracului berbec, zise unul, dacă îl mai lăsam o dată, cădea al lui Pretorian de-a berbeleacul.

– Țsta era să omoare cățeaua lui al lui Dumitru lui Nae, mă, zise altul cu admirație. Cât intri în cârdul lor, îl vezi cum ridică coarnele în aer... Cică Lisandru l-a învățat de mic, îi dădea porumb din mână.

Departe de cei care jucau bobicul alți băieți stăteau câte trei sau patru, întinși pe burtă, unii singuri, fără fete prin preajmă, având în schimb, foarte aproape de ei, vitele. Erau pe lângă porumburi și pesemne că le păzeau să nu intre și să-i prindă pândarul. Unii stăteau chiar într-un lan sub o tufă și coceau dovleac. Prin preajmă se vedeau azvârliți și coceni fără boabe, semn că copseseră mai înainte și porumb și se saturaseră de el. Venind dinspre cei care jucau bobicul un băiat se apropie de cei de lângă tufă și se așeză și el lângă foc. Se întinse apoi și luă un cotoalan de alături și îl desfoi. Îi rupse cotorul încă crud și vârful, care îi lăsă în palme lapte din boabele strivite, și îl puse la foc. Între timp un cal se apropia atras de mirosul de porumb jupuit și își mișca în sus și în jos gâtul lui lung, cu urechile întinse înainte, semn de prietenie și de întrebare dacă nu i se putea vârî și lui în gură un cotoalan.

– Du-te, bă, de-aici, zise cel numit mai înainte Pretorian și puse mâna pe un știulete și dădu cu el în cal.

Știuletele căzu alături, se lovi de burta animalului care se dădu înapoi și începu apoi să-și înfigă dinții lui mari în el.

– De ce dai, mă, în el, zise un altul, nu e al tău? Și vezi dracului dacă s-a copt dovleacul ăla, să plecăm, că dacă dă peste noi vreunul de-al lui Năstase ne rupe junghietura gâtului.

– Da' de ce, râse al lui Pretorian, ăsta e pământul lor?

– Dar al cui!

– Calul ăsta al tău mai e armăsar, mă, al lui Pretorian? se miră un altul uitându-se curios cum calul dădea acum foarte zgomotos târcoale unei iepe, și cum la un moment dat se și aruncă pe ea fără veste.

Băieții lăsară jocul și se răsuciră să vadă. Calul începu să scoată din gâtul lui cabrat, printre dinții lui lați cu care o apucase pe iapă de coamă, niște nechezaturi așa de ciudate, încât ai fi zis că e un om din gâtul căruia ies rugăminți pline de umilință și de recunoștință. Își luă și mai mult vânt, dar apoi totul se termină cu o renunțare de neînțeles, se dădu jos după ea și începu liniștit să pască.

– Ce rău era ăsta până l-am jugănit, zise al lui Pretorian, odată era să mă mănânce.

– Ce vorbești! Și mânzul ăla îl are iapa de la el?

– Aha!

– Și de ce dracu arată așa de puchinos?

– Să vă spui de ce, tata mi-a zis să-l las dracu pe câmp, dar el vine mereu acasă, ne pomenim cu el la poartă, nu putem să scăpăm de el.

– Dar ce are?

– L-a mursicat într-o zi un lup, zise al lui Pretorian, eram cu tata cu căruța în Frunzări. A ieșit din Cotigeoia, dracu să-l ia de unde! Dacă ne trezeam mai devreme îl omoram cu furcile. La iapă și la cal nu s-a dat, i-a fost frică, o fi fost ogârjit de nemâncare, s-a dat și el la mânz și l-a mursicat uite aici.

Și al lui Pretorian le arătă cam pe unde, prin preajma inimii.

– Și? zise unul din băieți.

– Și a făcut viermi. Noi am zis că o să-i treacă, dar n-avem ce-i mai face, și tata l-a lăsat odată legat lângă pădure, să vie iar lupul ăla să-l mănânce. N-a mai venit nici un lup, l-a dezlegat și îl mai ținem de mila iepii. Dar îl mănâncă viermii de viu...

– Păi hai să-l omoram, zise atunci un alt băiat, după ce stătuse cu gura căscată câteva clipe lungi.

Al lui Pretorian nu zise nimic, dar se uită în jurul său căutând ceva. Apoi se proptiră amândoi în ciomege și se ridicară lăsând dovreacul în spuză fierbinte; ieșiră pe miriște. Cel care propusese să-l omoare prinse mânzul de mica lui coamă de pui de cal, și cu ajutorul celorlalți, îl puse jos pe partea unde nu era rănit și se uitară toți să vadă cât era de adâncă mușcătura. Era foarte adâncă, și băieții se înghemuiră pe rând, cu chipurile vii, aprinse de curiozitate. Unul din ei zise:

– De ce nu i-ați turnat creolină?

– I-am turnat și s-a închis și credeam că i-a trecut, răspunse al lui Pretorian. Când colo, degeaba, i-au deschis-o iar viermii.

Se lăsă o tăcere. Undeva în zarea îndepărtată fluieră prelung ceva, ca un avertisment de neînțeles și se văzu apoi năvălind peste cerul senin aplecat mult în partea aceea, o coloană de fum gros și urât ca de incendiu. Mai încolo alți cai pășteau neturburați și prin apropierea lor păștea un cârd de oi.

– Ei, îl omoram?! zise băiatul care venise cel dintâi cu ideea asta. Părea foarte dornic să treacă la faptă.

– Hai să-l omoram, se hotărî atunci al lui Pretorian. Și tata mi-a spus de câteva ori, dar mi-a fost milă: omoară-l, mă, zice. Îl omorâm, dar cum?

Băiatul care dăduse ideea stătea pe vine și se uita. Nici el nu știa cum. Mânzul clipea rar din ochii lui mari și negri și respira cu burta, i se urca și i se lăsa în jos tot trupul, abdomenul lui mititel, acoperit de păr mare și pufos. Băiatul acela se uita țintă la burta lui mișcătoare și deodată înțelesese cum. Îl apucă pe mânz de nări și i le strânse. Mânzul zvâcni și începu să se zbată. Era așa de voinic acest băiat pentru cei cincisprezece sau șaptesprezece ani ai lui încât el nici măcar nu spuse celorlalți să-l ajute, să-i țină mânzului picioarele. Cuprinsă de o bănuială nelămurită, iapa veni până în apropiere, dar o alungară cu fluierături. Ea întorcea însă capul cu urechile în față parcă i-ar fi întrebat: ce fac ei acolo cu mânzul ei?

– Dă, mă, în ea, zise al lui Pretorian.

Și o goniră iar. De prin toate părțile începură să se apropie și alți băieți, dar între timp totul se terminase, nu mai apucară să vadă nimic, băiatul acela și cu al lui Pretorian omorâseră mânzul înăbușindu-l, îl trăgeau acum de picioarele dinapoi și îl duceau undeva în porumb, în timp ce alții goneau mereu cât mai departe iapa, ca să nu-l vadă.

XV

Băiatul pe care îl trimisese Isosică undeva nu se întoarse prea curând și când apăru în sfârșit în depărtare pe tipsia fără obstacol a câmpiei nu se grăbea să se apropie ca și când ar fi vrut să spună prin mersul lui parcă stânjenit, că n-a făcut nimic și nu prea se simte îndemnat să vie mai repede de vreme ce lucrul acela pentru care fusese trimis tot nu s-a putut face. Isosică însă nu-și luă ochii de la el până ce nu-l văzu alături.

– Ce e, bă, de ce întârzieși atâta? îi zise.

Vorbise ca și mai înainte, cu spatele la fete și cu voce coborâtă.

Băiatul nu răspunse de ce întârziase, dar de astă dată privirea lui spunea că a făcut tot ce i s-a spus și că a ieșit așa cum trebuia să iasă.

- Zi-i, bă, se supără Isosică abia ridicând glasul.
- Am fost, nea Gheorghe, se apără băiatul, dar nu mai adăugă apoi nimic și rămase în așteptare, cu privirea însă mai grăitoare decât cuvintele.
- Ei, ce ți-a zis?
- A zis, răspunse băiatul trăgănat, că de ce nu vine persoana asta s-o cunosc și eu. „Cine e, mă?“ mi-a zis.
- Și i-ai spus?
- Păi nu mi-ai spus să nu-i spun? zise băiatul.
- Păi ți-am spus eu, dar... Mai era cineva la el în birou?
- Mai erea, dar i-am spus așa cum m-ai învățat: „Domn notar, vreau să-ți spun ceva personal“. „Spune, mă“, zice. „Nu acum, zic, mai pe urmă.“ „Când mai pe urmă?“ Și el a înțeles și am așteptat până nu mai era nimeni. Că era multă lume la el acolo...
- Și altceva n-a mai zis?
- Așa a zis: spune-i persoanei care te-a trimis să treacă pe la mine, că am și eu ceva să-i spun.
- Ce? zise Isosică.
- Băiatul ridică din umeri: asta chiar că n-avea de unde să știe.
- Bine, reluă Isosică, dar când i-ai spus ce vor ăia să facă cu sediul nu te-a întrebat de unde știu eu?
- Ba m-a întrebat, își aduse aminte, cam agasat, băiatul. „De unde știe nean-tău Isosică, zice, chestia asta?“ „Chiar de la ăia care vor să spargă sediul, de la alde Pătăleață...“, i-am spus.
- Bine, zise Isosică mulțumit. Și la Ciulea ai fost? Băiatul dădu din cap de sus în jos: a fost!
- Bine, mă, Tilimplă, mai zise Isosică și se ridică în picioare și își scutură tunică. Uite-ți colo caii și bagă de seamă să nu sufli cuiva...

Dintre băieții care jucau bobicul pe izlaz se desprinsese la un moment dat de grup unul de la *blană*, și o luă pe acea parte a câmpiei opusă satului, adică spre Cotigeoia, alături de care se vedeau în zare alte vite păscând, mai ales numeroși cai. Nu se știa de ce băiatul acesta era înșuflețit de ceva care parcă n-avea nici pentru el nume, fiindcă sărea din când în când în ciomag. Îl proptea la marginea unui obstacol care însă putea fi și ocolit, un grup de scaieți, o crăpătură de pământ, sau dacă drumul era prea mult neted chiar un obstacol imaginar. Mai putea fi mult până la apusul soarelui, fiindcă drumul lui pe cer spre marginea orizontului era mereu greu de ghicit și nu dădea nici un semn izbitor că în curând avea să se facă roșu. Numai

cine îl cunoștea bine putea să simtă în raza lui o foarte puțin tremurată îngălbenire, deși miezul îi era mai departe alb.

Când nu sărea, băiatul reteza cu ciomagul lui ager vârfurile înalte, cu măciuliile încă violete ale scaieților sau izbea în câte o piatră pe care o smulgea din locul ei cu atâta precizie și putere că o făcea să zbârnâie ca un proiectil trimițând-o cu o traiectorie înaltă în văzduh. Din aceeași pricină se luă după un cârd de oi ca un cățelandru cu limba scoasă și le goni aiurea, stârnind undeva într-un grup îndepărtat de băieți fluierături și înjurături furioase la adresa mamei și tatălui său.

Când se întoarse acest băiat, Ciulea venise și Isosică stătea cu capul în poala ei. Soarele nu mai avea raze împrejur, se făcuse ca un talger roșu și atingea buza orizontului gata să înceapă să se ducă. Băiatul se apropie de una din fete și începu să-i spună ceva la ureche. Ea îl ascultă câteva clipe cu acul uitat în ie, apoi îl ascultă împungând mai departe, rar, cu scurte opriri, cu fruntea plecată, încât nu i se vedea fața și nu se auzea dacă doar ascultă sau mai întreabă și ea din când în când câte ceva. Apoi băiatul nu mai zise nimic, se sculă și se îndepărtă.

– Unde-ai fost, mă, ce-ai văzut? se lipi unul de el, dar băiatul își smuci brațul și nu vru să spună nimic.

– Pe cine ai văzut, mă, hai spune, se apropie un altul.

În clipa aceea Ciulea își ridică fruntea din ie, pândi câteva clipe ce își spuneau băieții și apoi deodată rosti:

– Ia ascultați, mă, vouă nu vă e rușine, măgarilor, dacă mă scol acuma la voi și vă dau câteva peste nas, vă învățați voi cum să vorbiți, când e de față fete. Ia fugiți de-aici!

Băieții se supuseră imediat, cu toate că s-ar fi părut că nu aud ce li se spune, se sculară în ciomege și se duseră mai încolo. Fata care aflate despre ce era vorba stătea tot cu fruntea plecată și acum soarele apunând îi roșea fața atât cât se vedea, sau poate că era roșie de ceea ce auzise. Mâna i se mișca în aer parcă ar fi făcut niște semne când într-o parte, când puțin mai în alta, ca și când ar fi respins mereu cu blândețe ceva care i se oferea stăruitor și ea nu vroia să primească. Celelalte tăceau și ele își vedeau de cusături, numai Ciulea arăta parcă mai ațâțată de ceva, întindea ia pe genunchi, băga degetul în ea și apăsa, descosea rupând firele cu dinții și scuipând alături. Amurgul începea să coboare venind de sus cu răcoare în timp ce pământul mai era încă luminat și cald, se mai vedeau încă firele de iarbă și scaieții îndepărtați cu măciuliile lor colorate și florile de câmp ale

trifoiului de toamnă, ca niște dube roșcate căzute pe jos. Caprele treceau spre sat cu iezii lor lănoși cu mersul săltăreț și oile, în cârduri mari, începeau să tragă și ele spre casă, mai pășteau încă, dar cu capetele spre salcâmii stufoși ai satului din depărtare, pe care apusul soarelui îl îndepărta parcă și mai mult. Deodată fata care primise o veste de la băiatul acela își ridică fruntea. Avea ochii aprinși de lumina asfințitului la care se uita nemișcată. Cum stătea așa, începu fără veste să cânte. Își reluă cusătura și cu fruntea aplecată cântecul ei se ridică în înserarea care se lăsa, nefiresc de subțire, înalt și cu mare putere, parcă ar fi cântat ajutată de o foiță de leandru sau de păr, cum făceau băieții când se duceau sau se întorceau noaptea de pe la fetele lor. Dar era glasul ei, nu al foiței, îi strângea sau îi umfla gâtul, țișând cu întreruperi de-ai fi zis că vocea ei se frângea sugrumată. Era în cântecul ei o credință potrivnică oricărei gândiri, pe care o au numai fetele și o pierd muierile, că e așa cum știe ea, orice i-ai spune, chiar dacă ai lua-o de mână și ai duce-o să vadă cu ochii ei pe băiatul la care ține, peste fusta ridicată a alteia...

Când soarele se dusesse de tot fata se oprise de mult din cântat și începuse Ciulea. De la locul lor de acolo unde stăteau ai fi zis că fetele n-au simțit că se apropie întunericul fiindcă ele continuau să împungă cu acul în iile lor și te mirai cum de mai vedeau să coasă înainte. În curând însă se ridicară toți și băieții încălicară pe cai și o luară spre sat. Cârduri de oi și de vite behăiau neîncetat, prinse de excitația asfințitului, sfârșitul unei zile, mulsul și domnia tăcută a nopții.

XVI

Isosică nu apucă să intre bine în curte cu caii că alde tat-său îi și spuse că Aristide trimisese pe cineva după el să-l cheme.

– Ce-are cu mine? zise Isosică fără să se mire.

– El știe, de unde să știu eu, răspunse și tatăl tot așa.

Și adăugă amănuntul că să se ducă nemâncat, de astă dată cu oarecare nedumerire, ca și când s-ar fi găsit mulți oameni în sat care să nu poată mânca de două ori la rând. Pesemene că de atâția ani de când trăia bine Aristide ajunsese să creadă că și alții o duceau tot așa și că nu le priia două mese una după alta, cum nu i-ar fi priit lui. Încât Isosică făcu ceea ce ar fi făcut și tat-său, se așeză la masă și abia pe urmă se spălă pe mâini, își puse o cămașă curată și plecă la Aristide.

Se înserase bine peste tot, se vedeau luminile din vetre și acea mișcare înceată a umbrelor din fața ușilor deschise spre bățatură, din care se putea ghici că toată lumea începuse, sfârșise sau era încă la masă: întunericul se clătina străpuns de razele tremurătoare care veneau din tindă și care lăsau să se vadă câinele așteptând pe prispă așezat în fund, sau umbra unei mâini mărită până la grajd, a cărei sursă putea să fie acolo în tindă între cele două odăi, a unui copil care ducea lingura la gură, sau a unei fete care spăla vasele și le puneă curate la locul lor pe poliță. Salcâmi, nemișcați și întunecoși, păreau fără frunze, uriași tăcuți și negri care poate că dormeau și ei sporind astfel liniștea care atrăgea animalele să se lipească cu burta de pământ și pe oamenii care își mai purtau încă ființa cine știe pe unde și încotro, să se grăbească să facă același lucru: somnul era o taină de aici de jos, nicăieri sus cerul nu se oprea să doarmă, se schimba mereu până la ziuă și poate doar soarele mai apropiat de oameni dormea și el în timpul nopții... Era însă greu de lămurit cum ajungea el totuși dimineața pe dedesubt să răsară din nou tocmai în partea cealaltă...

– Vorbeam cu nean-tău Năstase și cu gineri-meu, zise Aristide când Isosică intră în odaie și fostul primar de dinainte de război îi arătă cu mâna un scaun lângă el, să se așeze. Că el zice că comuniștii n-or să țină mult, că n-o să-i sprijine nimeni. Și eu îi spuneam că se găsește, găsești să-l omori și pe tac-tău. Dacă chem eu aici la mine pe Badea lui Ilie Cărcădaț și-i spun, bă, îți dau un pogon de pământ, dă-i una în cap lui alde tac-tău! Ai să vezi că-i dă!

Năstase ascultă toată chestia asta tăcut și scârbit. Era neras și arăta mult mai bătrân decât era, în timp ce frati-său Aristide, care nu era decât cu doi-trei ani mai tânăr decât el, arăta cu mult mai puțin. Pe pat fiul cel mare al lui Năstase, Dan, tăcea și el și fuma cu țigara în mână în timp ce Isosică o ținea între buze și umplea odaia de fum.

– Cum dracu de nu se dădu, mă, câinele ăsta al lui nean-tău Aristide la tine? se miră Năstase uitându-se la Isosică. Pe Dan era să-l muște de picior!

Isosică avea într-adevăr acest dar ciudat că trecerea lui prin sat și chiar prin curțile altora nu era nici anunțată și nici însoțită de lătratul vreunui câine. De aceea și drumurile lui erau greu de urmărit, trecea pe uliți agale învăluit în fum și nu o dată unii se certau că l-au văzut în același timp în locuri diferite, cu martori. Când pleca dintr-un loc parcă pierea, cu toate că se putea întâmpla să stea în locul acela ceasuri întregi. Dacă ar fi fost întrebat cel care îl văzuse stând, să zicem pe o podișcă împreună cu cineva,

încotro a luat-o când a plecat, acela n-ar fi știut să spună precis, chiar dacă drumul n-ar fi avut decât un încioace și un încolo, adică n-ar fi fost o răspântie de uliți, ci un drum drept și fără cotituri. Numai taică-său băgase odată de seamă că nu-l lătra un câine, care tot așa, cum zisese și Năstase, la el se repezise să-l sfâșie. „De ce, măi Gheorghe, nu se dau câinii la tine când intri într-o curte?” „Mă cunosc, dă-i dracu”, răspunsese Isosică nepăsător. Dar nu era adevărat, fiindcă chiar dacă nu-l cunoștea, cel mai învrăjbit câine se potolea deodată la vederea lui sau doar la auzul glasului lui, iar alții începeau chiar să se gudure, cădeau pe spate cu labelle în sus și Isosică se apleca în treacăt, îi gâdila pe burtă și își vedea de drum.

– S-o fi culcat și el, îi răspunse Isosică lui Năstase. Mai dorm și câinii!

În odaie era lumină albă, frumoasă, de petromax, însă la geamuri fuseseră închise pe dinafară obloanele. Toată casa mirosea a pâine proaspătă și a friptură pe jărăgai. Velințele roșii de pe pat și șervetele mari de la ferestre cusute cu șabace de mătase împodobeau odaia ca la alții la botez sau la Anul Nou.

– Bea, mă, Isosică, zise Aristide turnând dintr-o sticlă într-o ceașcă mică și înflorată de porțelan.

Parcă turna doctorie, așa grijă avea să nu pice ceva pe jos. Băiatul gustă și se îndreptă în scaun, cu ochii mari. Aristide nu bea țuică obișnuită, ci dintre acelea în care nu se pune deloc apă când se distilează în cazan, iese de prună curată, de struguri sau de ce e, cu un grad mare: ce scot alții dintr-un cazan, dintr-o astfel de fierbere iese de trei patru ori mai puțin. Trebuia să fii însă ca Aristide să te înduri să scoți atât de puțin.

– Așa că asta e, continuă Aristide adresându-se lui frati-său.

– Nu e aia, zise Năstase trăgănat și cu dispreț. Ala care zici tu, Cărcâdaț, e un bețiv!

– Ăla e un bețiv, ăla e un curvar, ăla e un hot, zise Aristide. Eu nu guvernez numai pe unii, toți sunt sub autoritatea mea.

Năstase nu mai răspunse prin cuvinte, ci prin clătinături din cap: nu era așa, nu se poate susține pe baza asta că poți să guvernezi.

– Îi guvernezi pe toți, sigur că da, zise gineri-său, inginerul agronom, dar trebuie să faci deosebirea, așa am eu impresia...

– Cum mă dădură ei pe mine jos, se minună atunci Nae Cismaru și se mișcă pe pat ca sub stăpânirea unei mari emoții. Vine la mine cum ar fi seara, alde băiatu ăsta, notarul, și zice domnule Nae Cismaru, nu vrei dumneata să fii primar? Vreau, Nică, zic, cum dracu să nu vreau, și zice,

vino mâine la primărie să te instalezi, am ordinul respectiv, o să fii primarul comunei. M-am dus eu dimineața, – m-am dus de dimineață, că noaptea uite așa m-am întors și pe-o parte și pe alta, mă, zic, ce-o fi, și spre ziuă n-am mai putut să dorm neam – și când am ajuns la primărie, așa erea, a venit pe urmă notarul și am citit și eu, scria negru pe alb: „Nae Cismaru e numit primar“. Am stat eu pe acolo până la prânz până am luat în primire de la Cochințu și nu plecă bine Cochințu că văz că intră unul așa cu șapcă în cap și zice: „Cine e primar aici?“ „Eu sunt“, zic. „Îmi pare rău, zice, dar nu mai ești. O să dai în primire lui Ciocotă.“ „Cine dracu e ăsta?“ zic. „Dracu, cine să fie, dacă dumneata că ești de aici, și nu-l cunoști, de unde vrei să-l cunosc eu?“ Pe urmă am aflat cine era Ciocotă, e de pe la vale, ține pe-a lui Ion Ilie Albuleasa, care are un băiat la București, la Pirotehnie, dracu să-l ia.

– Cât o să stea și Ciocotă, zise Aristide. Dacă o să înțeleagă o să stea mult!

– Ce să înțeleagă? întrebă Nae Cismaru, cu îndoiala celui care n-a înțeles și căruia îi e frică să nu descopere că ar fi trebuit sau ar fi putut totuși să înțeleagă. Ce să înțeleagă, Aristide, ce e de înțeles aici?

– Asta nu știu, zise Aristide. Presupun că e ceva de înțeles și că nimeni nu înțelege, altfel nu s-ar perinda ei primarii câte șase pe an.

Nu vroia să-i spună sau poate nu știa nici el, însă cuvântul *perinda* arăta că observase totuși acest fenomen și că se gândise la el, deci ceva tot știa.

– Tată, deschide ușa, se auzi din tindă glasul unei fete, și sări Dan și-i deschise.

Maică-sa venea din urmă cu farfurii și cu pui fripți și fata se întoarce și aduse sticle de vin, pahare și furculițe. Pe urmă ieșiră amândouă.

– Ia hai să luăm ceva, zise Aristide, și traseră toți scaune de pe lângă pereții albi, încărcăți de jur-împrejur până la brâu de velințe bătute în cuie nevăzute și se așezară. De ce plecași, Lenuțo, zise Aristide tare, ia treci încoace și bea și tu un pahar de vin.

– Păi noi am luat în tindă, zise atunci fata reapărând în odaie cu cozile ei negre și groase pe spinare.

Rămase în picioare lângă taică-său, puse mâna pe un pui, îl rupse în două, apoi îl rupse iar și începu să mănânce împreună cu ceilalți, deși zisese că luase în tindă. De ce o chemase Aristide numai pe ea și nu și pe maică-sa? Năstase, frate-său, mânca cu poftă, dar parcă și cu silă pentru pofta pe care o simțea, sau poate rămăsese cu disprețul dinainte în sine, când spusese frate-său că se găsește ce vrei, chiar să-l omori pe tac-tău.

– Toarnă, mă, tu un pahar de vin, spuse el lui fiu-său Dan, ca și când numai în el ar mai fi avut încredere, după care își luă seama și adăugă: toarnă la toată lumea.

Isosică mânca la fel cum fuma, îndelung și pe gânduri, mesteca atât de minuțios, că în cele din urmă te puteai întreba dacă mai avea ce înghiți; înghițea totuși, cu pregătiri care făceau ca fălcile lui să se miște foarte vizibil în sens diferit, una spre urechea dreaptă și cealaltă spre urechea stângă; când se uneau egal, mestecatul se oprea și gâtul lui Isosică se îndoia înainte ca la cocoși. Se vedea că îi plăcea, arăta și el mirat de cât de buni pot fi niște pui de găină cruzi, cu mujdei și pâine caldă din țeșt, îi mâncai întregi, cu oasele lor cu tot.

– Eu m-așteptam ca Moromete, zise Aristide punând mâna pe pahar. Hai să bem!

Nu-l ridică însă să-l ciocnească, fiindcă nici ceilalți nu puseseră mâinile pe pahare, aveau gurile pline. Apoi ciocniră și duseră paharele sub nas și dădură fiecare, pe rând, și cu o îndoire înceată, de parcă s-ar fi uitat buimăciți în tavan, capetele pe spate. Unii chiar clănțăniră dinții pe pahar și nu-și reveniră din uimire și trecu multă vreme până își aduseră iar aminte de mâncare.

– Mă, bun mai e vinu ăsta, unchiule, zise Dan copleșit. Ziceam anul trecut că s-au stârpit aracii ăia și n-o să mai culegi matale nimic de sub ei.

– Păi de ce am ginere agronom? zise Aristide cu o expresie rece de triumf.

– Îți vine să înghiți și paharul, zise Nae Cismaru, uitându-se la pahar cu frică parcă, drept care ezitând, mâna lui se întinse și îl puse pe masă la distanță, ca să nu mai aibă de-a face cu el.

Numai lui Năstase nu-i era gândul la gustul vinului.

– Te-așteptai ca Moromete, ce? zise el.

– Să facă ceva, răspunse Aristide.

– Ce să facă? murmură Năstase cu o iritare ascunsă și posomorâtă.

Aristide însă nu era atent la starea fratelui său și se vedea limpede că nu-i spusese nici lui la ce se așteptase el de fapt din partea lui Moromete. Umplu din nou paharele și rosti:

– Hai noroc! Și după ce băură iar, continuă: M-așteptam ca Moromete să se dea de partea notarului cum a făcut lipoveanul de Fântână, când colo, i-a luat-o fi-său înainte! N-am nimic cu fi-său, e băiat cu carte și dacă n-ar fi venit vremurile astea, îl luam cu mine... Așa, s-a dus la comuniști. Treaba

lui! Dar nici să ajungă comuna pe mâna lui Ouăbei! Fiindcă Niculae al lui Moromete am auzit că spunea notarul că o să plece la o școală unde o să-l trimeată partidul lor, poate să-l trimeată, sunt la putere, și eu aș fi făcut la fel în locul lor, și mi-aș fi făcut om pe care mă bazez, dar pe Ouăbei poate să-l trimeată oriunde vrei și tot Ouăbei rămâne și o să mi-l trimeată tot îndărăt în sat, să fie el primar! El și cu nenorocitu ăla de Mantaroșie și care s-or mai ivi... D-aia trebuie să vedem ce-i facem! Moromete primar, n-am nimic de zis, sau Nae Cismaru, dar uite că pe alde Nae s-au și repezit să-l dea jos, nici n-a apucat bine să se iscălească dedesubt, și i-au și luat tocul din mână.

– Așa e, mă, exclamă Nae Cismaru uluit, taman vream și eu să mă iscălesc sub un act și țineam tocu în mână și îl văz pe ăla că întinde mâna și mi-l ia, așa ușurel, din mână, ca la copii: lasă ăsta, zice, să nu obosești, să te-apuce durerea de cap!

– Chiar așa ți-a zis? Întrebă Aristide și în ochii lui mijiră lumini ironice. Îi era milă de tine?

– Da, mă, îl apucase mila de mine, auzi! Moromete zice: mă Nae, unii tot se cheamă că au fost primari, există acolo la arhiva lui Oprescu iscăliturile lor negru pe alb, dar tu cu ce poți să subții că ai fost, din moment ce semnătură ta nu figurează la dosar?

Aristide începu să râdă, gineri-său însă, deși rămăsese tot timpul grav și atent, auzind ceea ce povestise Nae Cismaru, deveni și mai serios.

– Mă mir, zise el, că notarul nu și-a îndreptat privirile și spre Moromete și atrase doar pe fi-său. Și cum ziseși și dumneata, tată socrile, fi-său e băiat cu carte, dar pe urmă domnul notar îl primi în birou pe alde Ouăbei.

– Acum și-au făcut și un sediu, zise Aristide, au pus mâna pe prăvălia aia părăsită a lui Ionel, le-a dat-o Ciocotă, în calitate de primar, și au scris pe deasupra, *P.C.R. Siliștea-Gumești*. Spunea ăsta al lui Jugravu că cică l-ar fi întrebat cineva pe Ciocotă “Păi bine, domn primar, dacă se întoarce Ionel și vă dă afară?” „Ordin de rechiziție precum că susnumitul nu mai locuiește de mult în Siliștea-Gumești“, a răspuns Ciocotă. „Nu mai locuiește, dar e a lui!“ „A lui o fi, zice, dar am rechiziționat-o noi!“ Îl învață bine notarul, zise Aristide cu admirație. Până pleacă, fiindcă am auzit că pleacă și el. Iar voi, cu partidul vostru social-democrat, se adresă el ginerelui, o să vă dați și voi cu comuniștii, fiindcă n-o să aveți încotro, așa spunea domnul Tache Măracineanu, fost prefect, m-am întâlnit ieri cu el pe la gară și ne-am dus pe la Balaci, pe la Slăvescu. Tot așa zicea și el: am

intrat în zona limitrofă, regele nu mai semnează decretele constituționale, iar miniștrii liberali din guvern n-or să mai stea nici ei mult.

– Dar de ce? zise ginerele lui Aristide potrivnic, dar și neliniștit, atins de bănuiala că împotrivirea lui s-ar putea să nu-i mai ajute la nimic din moment ce întâmplarea sau fatalitatea a și hotărât dinainte pentru el. Nu înțeleg, zise el mai departe, fără să tresară la ideea că regele va fi înlăturat, ce zonă limitrofă?

Asta era, nu vedea care era legătura între zona aceea limitrofă, soarta regelui și a întregului său sistem legat de monarhie, cu soarta partidului său social-democrat. Nu înțelegea să fie împins pe același drum cu cei legați de monarhie și îi spuse lui Aristide că nici nu credea, din moment ce social-democrația urmărea, așa cum știa toată lumea, același țel ca și comuniștii, cu deosebirea că ei, socialiștii, preconizau alte mijloace.

– Socialismul e salvarea omenirii, zise el patetic, restul sunt chestiuni în litigiu, discutăm, guvernăm pe rând și vedem care realizează mai bine acest țel.

– O să guvernați voi la rând altă dată, dar nu acum, răspunse Aristide cu o ironie atroce. Și adăugă: faceți politica struțului (expresia asta o auzise probabil tot de la acel fost prefect, Tache Mărcineanu, sau chiar de la fostul pretor al plășii, Ilie Slăvescu, cu care era prieten), credeți că dacă nu vă uitați voi la zona limitrofă, nici zona limitrofă nu se uită la voi. Asta vă privește, dar eu sunt obligat să nu las satul în părăsire, și să aștept să-l salveze socialismul vostru.

– Și ce vrei să faci? zise ginerele nedumerit.

– Aici e toată chestia. De-aia v-am și chemat, răspunse Aristide. Asta cu sediul e un fleac, n-o să aibă ei sediu în Siliștea-Gumești, nu e așa, Isosică?

Isosică nu răspunse nimic, tocmai termina de ros un ciortan și s-ar fi zis că acum o să răspundă, dar parcă nici nu auzi că despre el era vorba și luă din farfurie alt ciortan.

– Toată chestia e să te retragi la timp, asta în ce vă privește pe voi, reluă Aristide adresându-se mai departe ginerelei. Dar asta e, că n-ai cum să te retragi... Povestea domnul Mărcineanu că prin 1944, când au început rușii să-i împingă pe nemți îndărăt, mareșalul Antonescu era pe linia frontului și primește o telegramă de la Hitler să vie urgent la Berlin să discute cu el situația militară. Antonescu se urcă în avion, dar la aerodrom îi spune serviciul meteorologic că în aer e furtună mare la o oră de mers cu avionul și că e pericol să cadă. Cât ține furtuna? întrebă Antonescu. Nu știu, zic ăia.

Ei, dacă nu știți, eu dau ordin de plecare, zise Antonescu și pilotul n-a avut încotro și a trebuit să execute. Și nu era numai Antonescu singur, a trebuit să se urce în avion cu el și statul major și alții care mai erau de la guvern. Chestia asta, zicea domnul Tache, i-a povestit-o cineva care era prieten cu medicul personal al lui Antonescu care era și el în avion. N-au mers ei nici un ceas și așa era, cum a zis serviciul meteorologic, au intrat în furtună și avionul a început să-i răstoarne pe toți când în gât, când în cur. I-a învâlmășit pe toți, abia au scăpat, se mirau și piloții pe urmă... Ei, când au ieșit din furtună, toți prăpădiți, galbeni la față, le-a venit inima la loc și arătau și ei mai veseli, au început să-și dreagă hainele și cravețile... Și Antonescu odată se uită la ei și le zice: „Ei, ce râdeți, vă pare bine că ați scăpat?... Ce vă pare așa bine? Dacă muream nu era mai bine? Am fi fost plânși de toată lumea, ziarele ar fi fost pline de doliu, ni s-ar fi făcut funeralii naționale... Am fi fost niște bărbați de stat care am guvernat țara într-un moment al ei greu (când toți au fugit și s-au ferit) și care am căzut la datorie ca niște eroi. Dar așa?! O să pierdem războiul și cine știe... O să mai avem noi parte de onorurile pe care le-am fi avut acum? Așa că degeaba râdeți, mai bine ați plânge!”

– Om deștept, zise Năstase parcă mai înviorat în scârba aceea a lui care nu-l părăsea. Așa s-a și întâmplat, cum a zis el, i-a judecat pe toți ca pe niște trădători, avea dreptate!

– Asta ziceam și eu, reluă Aristide, dar omul nu vrea să creadă, zice că n-o fi chiar așa cum își închipuie el.

– Nu cred eu că Franța și Anglia... zise inginerul agronom.

Dar nu-și duse gândul până la cap, se opri și-și arată în chip mai elocvent brațele desfăcute.

– Ce? insistă atunci Aristide.

– Că n-or să intervină ei în zona asta limitrofă, zise agronomul.

– Ce vorbești tu, mă Petrică, zise atunci Năstase clătinând din cap, sceptic, aici are dreptate Aristide, nu există ajutor de nicăieri când vin vremuri din astea! A sărit cineva să-l ajute pe Franțuz când intră Neamțul peste el și când ne luă și nouă o parte din Ardeal de-o dete Ungurului? Ia adu-ți aminte!

Se lăsă o tăcere, fiindcă toți care erau acolo își aduceau bine aminte. Era pe la sfârșitul verii lui '40 și citiseră în ziare că Hitler a dictat ruperea unei părți din trupul țării și cum ministrul nostru de Externe, văzând harta, a leșinat. În aceeași zi Toderici a pus să sune goarna și în ziua următoare s-a

adunat lumea la școală. Copiii recitau poezii și când unul a început să spună cu glasul lui nevinovat, Clujule, Clujule, mulți au început să plângă. Nimeni nu înțelegea de ce țara nu intra atunci în război să-și apere pământul. Era tocmai ceea ce vroia să spună acum Năstase, că rămăsesem adică singuri din toate părțile, în fața neamțului.

– N-a sărit nimeni, continuă el, din contră și dacă nu întorceam noi armele în 44 și nu luptam, cine știe ce-ar mai fi fost... Anglia și Franța abia dacă sunt în stare să-și apere zonele lor limitrofe, dar să mai aibă grijă de ale altora.

– De ce, zise agronomul, uite, în Grecia s-a oprit zona limitrofă! Dacă nu era Anglia acolo, nu se oprea.

– Asta așa e, zise Aristide, dar dacă mai trăia paralyticul ăla de Roosevelt trecea și peste Grecia.

– De ce? zise inginerul agronom. Nu văd legătura.

Aristide nu răspunse, se uită însă cu o privire trufașă peste toți cei adunați, ca să se vadă încă o dată că puterea lui asupra altora nu ținea de avere, ci de ceea ce avea în cap; iată, gineri-său, om cu carte, declară singur că nu înțelegea, în timp ce el, Aristide, de unde de neunde, înțelegea perfect. Și ca dovadă că era așa, iată că n-avea să-i spună care era legătura între Roosevelt și zona limitrofă; numai proștii se grăbesc să se arate că sunt deștepți.

– Nu mă doare pe mine capul de Grecia, zise el râzând ca de ceva demn de dispreț. Pe mine mă doare ce facem aici cu Ouăbei!

Și zicând acestea bătu insistențios cu dosul palmei într-un anumit punct al mesei, ca și când Ouăbei s-ar fi aflat chiar acolo pitit dedesubt și ei nu vroiau să creadă. În acea clipă se auzi o bătaie afară în oblonul ferestrei. Aristide nu se miră. Se întoarse spre fi-sa și-i spuse să se ducă până afară și să vadă cine era.

XVII

– Fiindcă pe mine nu mă interesează să conduc numai eu comuna, continuă el după ce fata ieși, am fost primar zece ani, a venit războiul, am scăpat pe mulți de rechiziție și de front, n-am nici o pretenție! Când se termină războiul și veni ordinul cu animalele de captură, să le dăm rușilor îndărăt, i-am băgat în mă-sa pe-ăia cu comisia lor de armistițiu, să se ducă la domnul general cutare sau la domnul moșier cutare (care i-a trimes fi-său

maior sau colonel cai și vaci de captură), nu să-i ia tot văduvei vaca din bățătură, că n-are bărbat s-o apere. Să spuie domnul Terente, băga-l-aș în mă-sa și pe-ăsta, care veni primar după mine când se termină războiul, cum era gata să semneze ca un bou lista cu care venise niște hoți de pe la plasă. Țugurlan, care a fost și el primar o zi ca și tine, Nae, i-a dat afară din primărie... Terente, care a fost numit în locul lui, nu! Zicea că e comunist domnul Terente, dar prima lui iscălitură de primar „comunist“ era s-o pună pe vacile unor nenorociți. Bagă de seamă, domnule Terente, îi zic, că o să răspunzi de ce iscălești... Ce e, mă, ce cauți aici? se întrerupse Aristide văzând că pe ușă fata lăsase să intre cineva.

Era un flăcău cu o căciulă mare cât o baniță pe cap și cu o dulamă cu guler de oaie tot așa, deși toamna abia începuse și nopțile erau încă dulci.

– Ce te-ai încotoșmănit așa?

– Nea Aristide, zise flăcăul cu îndoială, văzând atâta lume adunată acolo...

– Zi-i, bă, dă-i drumul, ce s-a întâmplat? aprobă totuși Aristide.

– Au vrut unii să spargă sediul partidului comunist.

– Ei, și?

– I-au găsit acolo pe-al lui Gogonaru, pe Mantaroșie și pe Ouăbei, cu felinarul aprins. Și ăsta, Ouăbei, le-a strigat, bă, zice, eu știu cine sunteți, ne-a spus tot unul dintre voi, mă, a venit azi un băiat la primărie și i-a spus pe toți notarului. Dați de dracu, dacă nu vă vedeți de treabă.

– Și? întrebă Aristide.

Flăcăul rânji ca un tâmpit și apoi dădu din umeri, dar nu fiindcă îi ardea să dea din umeri, și era el atât de nepăsător pe cât vroia să pară; era mai degrabă speriat de ceva.

– Vrei să spui, se dumiri Aristide ajutându-l, că ăia care veniseră să spargă sediul au fugit...

– S-au dus dracu'! exclamă și flăcăul venindu-i deodată inima la loc.

– Bine, mă, Pătăleață, bine că mi-ai spus și mie, să știu și eu! Ia bea și tu ici un pahar de vin și du-te și-ți vezi de treabă.

Și îi turnă unul plin, pe-al său, și i-l întinse flăcăului.

– Tu de unde vii? îl mai întrebă, ca să zică ceva.

– Eu sunt de gardă în noaptea asta cu alde Marin al Măriei lui Usturoi.

– Bine, zise Aristide, dă-l peste cap și vezi-ți de garda ta.

După plecarea flăcăului, Aristide îi ceru fetei un pahar curat și îi porunci să-i spună maică-sii să stea afară pe pridvor să aibă grijă să n-asculte cineva

la geam.

– Iar tu du-te în prăvălie, și adu-mi mapa cu hârtii și un creion chimic... Isosică, zise apoi Aristide în timp ce umplea iar paharele, cu începere de-aici înainte mă înjuri prin sat și spui că sunt așa și pe dincolo. Fiindcă zise el, adresându-se la toți, trebuie să ne gândim la niște inși pe care să-i vâpsim comuniști, să-i alegem noi să intre în partid, fiindcă nu putem să lăsăm comuna să ajungă pe mâna ăstora. De-aia v-am chemat! Fiindcă până vine Anglia și America să facă și să dreagă, noi stăm aici în zona limitrofă și o să pună mâna pe sat drojdia de dedesubt, nu e de glumit, înțelegeți? Tu înțelegi, mă, Isosică?

Adică de ceilalți nu se îndoia, fiindcă erau toți rudele lui, iar Nae Cismaru era un om cu mintea coaptă și sigur că înțelegea, dar el, Isosică?

– Înțeleg, zise Isosică după ce lăsă să se scurgă clipe lungi, învăluit în fum de tutun și dus parcă pe gânduri de greutatea întrebării.

Fata tocmai se întorcea de-afară.

– Era cineva? zise Aristide.

– N-am văzut pe nimeni.

– Spune-i mă-tii să stea pitită în pridvor, repetă el. Eu n-am nimic contra comuniștilor, dacă vor să guverneze... Și noi am guvernat, continuă Aristide. Dar ei în loc să stea de vorbă cu oamenii care sunt ceva în comuna asta, nu zic să stea de vorbă cu noi, că n-am pretenția, dar sunt atâția inși care nu ți-e rușine să le zici dom' primar, și să-ți scoți chiar căciula înaintea lor fiindcă unii sunt bătrâni și chiar și părintele are pentru ei cea mai mare considerație... Dar cum să-ți scoți căciula în fața lui Ouăbei? N-am nimic cu el, să-și vadă de cobilița lui, dar să nu intre el în primărie cu ea și să aibă și pretenția că merită. Asta e chestiunea!

Pe masă nu mai rămăsese nimic, nici fărâmituri de pâine și nici măcar urmă de oase, totul fusese mâncat și fata scutură și luă farfuriile și tacâmurile (de care de altfel nu se servise nimeni). Mai aduse însă sticle de vin, de aceeași culoare porfirie și turnă ea în pahare, în timp ce tatăl se ștergea pe mâini cu un șervet.

– Ia dă-mi acuma tu linia aia de liniat, zise el.

Și cu linia în mână făcu pe hârtie un tabel pe care scrise și apoi citi la toți cu glas tare, însă în mod consultativ. *Tabel nominal de locuitorii din comuna Siliștea-Gumești care se vor înscrie în Partidul Comunist...*

– E bine așa?

– E bine, aprobă Năstase mai mult curios decât convins. Și întrebă: Adică ce vrei tu să faci?!

Sub întrebare se ghicea totuși o îndoială, fiindcă rămăsese în aer o neîncredere pricinuită de apariția ciudată a flăcăului îmbrăcat toamna cu dulamă și căciulă de iarnă. Cum era cu ceea ce zisese el atât de hotărât mai înainte că n-or să-și facă ei, comuniștii, sediu în Siliștea-Gumești? Uite că și-l făceau.

– E clar ce vreau să fac, răspunse Aristide neturburat, cu atât mai mult cu cât se dovedește că au și început să aibă și oamenii lor ascunși, nu numai pe față, cum văzurăți și voi ce zicea băiatu-ăla al lui Pătăleață că s-a întâmplat chiar în seara asta cu sediul. Mai clar nici că se mai poate! Aflăm noi totul! Nu asta e important că au pus ei o tablă pe prăvălia lui Ionel. Ia scrie tu aici, Isosică. Numărul curent, numele și pronumele, comuna și județul, ocupația și p... mă-sii! Ai scris? Unul câte unul or să se ducă fiecare nevorbiți între ei și neștiuți, azi unul, poimâine altul și să se înscrie în partidul comunist. Scrie, Isosică.

Isosică puse mâna pe creion și hârtie, dar ținea țigara în gură și când se aplecă să scrie se înecă cu fumul și începu să tușească, se făcu roșu ca sângele.

– Lapădă dracu țigara-aia, zise Aristide cu disprețul curat al celui care nu fuma. Scrie: 1. Cărcădaț I. Badea.

Se lăsă o tăcere. Isosică așteptă cu creionul în aer. Ce se întâmpla acum? Ce era cu această listă care devenea un fapt, o probă? Tăcerea fu ruptă de Năstase.

– Parcă ziseși că să nu pună mâna pe sat drojdia de dedesubt.

– Da, dar nici să intre cine vor ei, îi alegem, zise Aristide.

Vroia adică să spună că ațâți câți erau drojdie din cei care urmau să fie aleși, ascultau de ei, de Aristide și cei care erau acolo.

– N-oi fi vrând, zise Aristide iar, să băgăm oameni care să devină comuniști convinși!

– Dar nici așa de-ăștia n-or să primească, zise agronomul.

– Trebuie să căutăm numai de-ăia care îi știm noi și o parte din sat, dar nu tot satul, zise Aristide. De-aia e bun Badea al lui Ilie Cărcădaț.

– Bine, zise Năstase. Ei, altul, mai zise el, cu un glas de parcă ar fi fost cu neputință să se mai găsească unul ca ăla care fusese pomenit.

– Păi spune tu acum unul, zise Aristide. Ai scris, mă?

Isosică nu scrisese. Rămăsese cu creionul în aer, nemișcat. Avea să scrie, dar parcă vroia să se țină minte că scrisul lui era pe hârtie, nu al lui Aristide sau al altuia. Se gândea: da, bine, avea să scrie. Dar... Și se aplecă hotărât. Înainte de a începe avu un gest de școlar sau de tâmplar, înmuie întâi vârful creionului în gură, apoi începu să facă prima literă. Fiindcă dedesubt nu era nimic, creionul găuri hârtia chiar în clipa când să rotunjească prima literă a numitului Cârcădaș.

– Pune-i un caiet dedesubt, Lenuțo, zise Aristide. Ei, Năstase! Până zici tu, ia trece-l, mă, acolo pe Neagu Postu.

– Da, zise Dan nu se știe de ce, ăsta e bun.

– ăsta e un om blând, lucrează la mine, când vorbești cu el trebuie să spui de două ori o vorbă ca s-o înțeleagă, zise Aristide.

– Păi o vrea? se îndoi Dan.

– Dacă îi spun eu, vrea, zise Aristide. Nu e prost, face el pe prostu, chestia asta cu spusul de două ori se mai și preface. Mă, Neagule, îl întreb eu într-o zi, e adevărat, mă, ce ți s-a întâmplat astă-primăvară la deal? mi-a răspuns numaidecât, a răs: e adevărat, domnu Aristide, zice. Și la te gândeai? zic. Mă gândeam și eu la multe, zice. Așa că vezi, e foarte bun...

– Da' ce-a pățit la deal? zise Nae Cismaru care tot timpul fusese ochii pe toți, care cum deschidea gura se uita la el și asculta.

– N-a pățit nimic, zise Aristide și privirea îi sticli de simpatie pentru omul lui. Sta și el răzimat în bătă, pe câmpul mare și păzea caii... Și cum sta el așa nemișcat, cine știe cât o fi stat, s-a pomenit cu o barză pe umeri. A scos un urlet și a dat așa din mâini, s-a speriat și el, l-a luat barza drept pom... Scrie-l acolo, Isosică. Neagu Postu.

– ăsta e numele lui adevărat? zise Isosică.

– ăsta e!

– Și ce să facă ăsta la comuniști?! se miră Năstase.

– Să nu facă ce i-o spune, zise Aristide.

– Păi îl dă afară.

– Până îl dă afară mai vedem noi, venim cu alții.

– Atunci, zise Năstase, trece-l și pe Nicu-Canel.

– Nicu-Canel, zise Aristide, da, dar ăsta e prea bun, nu e bun!

– Beșleagă, zise Năstase.

– Beșleagă, strigă Nae Cismaru surprins, vecinul meu.

– ăsta e bun, zise Aristide, dar n-o s-o ia razna pe urmă?

– Nu, zise Năstase, numai când bea, dar bea rar, așa că... îl cunosc eu, suntem prieteni de la școală... Stăm într-o bancă. Scoate căciula înaintea ta, are șapte copii, i-am dat pe iarnă vreo zece saci de porumb împrumut.

– E rău când bea, zise Aristide, astă-iarnă când zici tu că i-ai dat sacii-ăia de porumb a vândut el ce-avea în pod și trei zile și trei nopți a băut uite aici la mine, nu vrea să iasă afară la miezul nopții... Mi-e frică să nu spună la o beție că noi l-am îndemnat și atunci nu e bine.

– Așa e, conveni Năstase și se scârboși iar și nu mai zise nimic.

– Mă, Aristide, ce-ar fi să vorbim cu Cornel? zise Nae Cismaru.

– Cine, ungurul?

– Da.

– Foarte bun, zise Aristide. Omul nostru. Și nu știe nimeni.

Pe-ăsta îl adusesese în sat Anghelina Neacșii lui Tărăboanță, îl găsisese la un târg, era mecanic de batoze și nu prea înțelegea bine românește, dar își făcuse mulți prieteni în sat. Cu Anghelina se certa în fiecare zi, dar nu se despărteau, bătrâna, Neacșa lui Tărăboanță, căreia i se spunea, nimeni nu știa de ce, Bibina, povestea că după ceartă îi apuca pe-amândoi, Cornel striga la ea, ieși afară, Tărăboanțo, și o dădea afară și încuia ușa. Prietenul lui cel mai bun era unul Călin Dogaru, tot un fel de lăcătuș-mecanic, și într-o zi ungurul a venit la el foarte nedumerit. „Ma, Caline, zice, Anghelinul ăsta al meu strigă la mine, ma, Stoica Mucedu... Cine pastele la mama al lui e Soica ăsta Mucedu?” „Un prost, mă, Cornele, cine să fie, i-a răspuns Călin râzând“, și atunci ungurul a zis, „Păi cum, ma Caline, eu sunt prost, ma Caline“, și s-a dus peste Anghelina și a luat-o la bătaie. Când o bătea se auzeau țipetele muierii până afară din sat.

– Câți sunt, mă, ia citește, zise Aristide. Și după aceea adăugă: Scrie acum la numărul curent care urmează pe Fane-Marin Bâznae.

Rămaseră tăcuți. Nae Cismaru zise:

– Cum, Aristide, nu știi? Păi ăsta e!

– Ce vorbești? De când?

– De curând: ăsta și cu ai lui Ghice, frații ăia doi. Ăștia au fost și legionari, i-am văzut eu când au venit odată în sat, niște legionari de la Pălămida, la un Crăciun.

Și Nae Cismaru le povesti la toți dacă își mai aduc aminte cum au intrat atunci în lunile alea cât au stat ei la putere în sat, așa cam vreo zece inși în formație de câte doi, erau și din Pălămida și din Turnu, era printre ei unul cu piciorul drept răsucit și mai scurt decât celălalt. Era noroi și ninge, dar ei

au început să meargă prin mijlocul drumului și să cânte, ca un pluton de soldați, țineau bine pasul și aveau voci puternice, învățaseră bine cum să cânte în marș. Au intrat pe șoseaua mare, au străbătut satul de la un cap la altul, pe urmă au pierit nu se știe unde.

– Și? zise Aristide.

– Și la coada lor, în spatele ăluia șchiop, era fane Marin Bâznae și Victor Bălosu, și la coadă ăștia doi ai lui Ghice.

– Nu știam, zise Aristide. Mama lui de Bâznae. Și acum s-a repezit la comuniști! Nu mi-a spus nimic, mai zise Aristide, și privirea lui avu o secundă o lucire îndârjită ca de oțel. Mi-e dator cincizeci de mii de lei, i-am dat să-și cumpere niște cai, zălog un pogon de pământ, s-a rugat de mine cu căciula în mână. Hm! vedem noi! Mama lui de Bâznae. Spuneți și voi altul.

Fiindcă fusese vorba de Bâznae, lui Dan îi veni și lui în minte unul și îl numi, Țondrică Anton, și spuse că ar putea să fie bun. Era un prieten de-al lui, un băiat blând –, fiindcă zisese Aristide că ăștia sunt buni să nu facă ce-o să li se spună. Țondrică, zise Dan, taman se însurase acum o săptămână, cu nuntă, adică pe baza că mireasa e fată mare și seara când lăutarii l-au dus cu ea în odaie, blândețea lui l-a cam făcut de râs.

– De ce? zise Aristide.

– Nu se auzea strigătul miresii dinăuntru și taică-său s-a înfuriat pe-afară, Antoane, zice, dacă mai stai mult intru eu și pun mâna pe ea. Până la urmă a ieșit bine, a țipat mireasa, și Anton când a dat cu ochii de tat-său în tindă l-am auzit eu cum l-a înjurat; era galben de furie alde Anton, dar tat-său a râs și nu s-a supărat de înjurătură în fața oamenilor, mai bine așa decât să creadă lumea că fi-său...

– Numai să vrea ăsta, zise Năstase clătinând din cap, adică: e el blând, dar o să vrea să se bage?

– Vorbești tu cu el, Dane, zise Aristide. Spune-i că e nevoie. Hai noroc, hai să mai bem.

Isosică lăsă creionul jos și puse și el mâna pe pahar.

– Mă, zise Aristide, cu un glas ca de fier, hai noroc! Aveți grijă să nu vorbiți cu oricine, orice. Nu e glumă!

Paharele erau adunate în aer ca un buchet mare, așa de rubiniu era vinul în ele, la lumina albă a petromaxului care sfârâia nesimțit în perete. Apoi buchetul se rupse și duseră paharele sub nas.

– Așa, făcu Aristide așezându-se la loc. Lenuțo, mai adu vreo două sticle din vinul ăsta, poate ni se mai face sete. Ce zici, Năstase?

– Să mai aducă, se strâmbă Năstase, ca și când pentru el totuna era dacă bea vin sau apă.

Totuși parcă se mai înseninase de când începuseră cu lista: vedea parcă o speranță clară.

– Mai departe, Isosică, spuse Aristide, ia trece-l tu acolo pe Ilie al Măriei lui Usturoi. Ce ziceți de-asta?

– E bun, se strâmbă Năstase pufnind, parcă ar fi vrut să spună: dacă prin bun trebuie să înțelegem rău.

– De ce, surâse Aristide, Ilie al Măriei lui Usturoi lucrează la mine la pădure, băiat bun...

– Bun la ce? zise Năstase.

– Așa, bun să fie văpsit comunist.

– Băga-l-aș în mă-sa de nerod, de cine a găsit el să-și bată joc..., zise Năstase.

Toți știau despre ce era vorba. Unul de prin Cotocești, de unde era și Năstase, avea o fată fără degete, băgase, când era mică, mâna sub țeșt să scoată pâinea (maică-sa ținea vâtraiul și dădea niște oale la o parte) și atunci s-a rupt vârful țeștului, care nu se vedea că se crăpase și a căzut cu buza pe degetele fetei, care a leșinat. A făcut arsuri și a rămas numai cu podul palmelor, dar asta n-ar fi fost nimic, nu-i trecea sperietura nici când s-a făcut mare și din pricina asta avea voința slabă, tremura dacă se răstea cineva la ea. Și odată a trimis-o maică-sa după bureți în pădure, că nu avea ea degetele topite de tot și a dat peste ea ăsta al Măriei lui Usturoi. Nu era nimeni prin preajmă și s-a răstit și el la ea și a pus-o pe urmă jos... S-au pomenit cu ea că a rămas însărcinată. Fata era și jumătate mută, și îi era frică numai de cel care se răstea la ea în prezent, încât nu le-a fost greu la ai ei s-o facă să spună cine a fost. S-au dus cu șeful de post peste băiat.

– Cum a scăpat el atunci de nu l-au băgat la pușcărie? întrebă Năstase.

– A venit la mine și mi-a spus: domnu Aristide, toată viața o să fac ce-o să-mi zici, spune-i lui dom' șef să nu mă ia la secție să mă bată. „Bine, mă, am zis, da' te-ai făcut de râs, altă fată n-ai mai găsit și tu să pui jos?“ „Domnu Aristide, zice, n-am vrut, nu știu cum s-a întâmplat...“ „Bine, zic, du-te acasă și-ți vezi de treabă, dă o declarație că nu e adevărat și pe bază de martori te lasă șeful în pace, îi spun eu, dar înțelege-te și cu părinții fetei.“ S-a înțeles cu ăia să-i dea fetei, pe numele copilului, o juma' de pogon de pământ și a scăpat. Altfel intra la beci. Ia mai pune, Dane, din vinu ăsta, că mi s-a făcut sete.

Și Dan umplu paharele și ciocniră iar.

– Tu de ce ții, Vasile, paharul gol? zise Aristide adresându-se celui nepot care nu scosese până acum nici un cuvânt.

– Nu, eu nu mai beau, zise Vasile răgușit de tăcere.

– Ce, zise Aristide, nu te mai țin balamalele?

– Nu, am amețit, răspunse flăcăul.

– Păi uite, Ștefan, de seama ta, parcă nici n-ar fi pus picătură pe limbă.

Trufaș, fiul cel mic al lui Năstase râse încet, cu o semeție care se vedea că o împrumutată nu de la scârbitul de taică-său, ci de la unchiu-său Aristide. Afară, cocoșii se porniră să cânte întâia oară. Era miezul nopții.

– Isosică, ia du-te tu acuma pe-afară, zise Aristide, o fi adormit țață-ta Paraschiva în pridvor și o fi ascultând cineva la geam. Ieși tu întâi, Lenuțo, și te uită și pe urmă Isosică să dea târcoale casei.

Fata deschise înainte ușile și Isosică ieși pe urma ei, întâi cea din tindă, apoi de la pridvor și pe urmă de la grădiniță. Mergea înaintea flăcăului cu cozile pe umăr și la colțul dinspre drum al pridvorului se lipi de perete și-și răsuci, în tăcere, capul și se uită spre bancă. Paraschiva, era adevărat ce spusese Aristide, se întinsese în pridvor și se învelise cu cojocul, dormea de s-auzea din drum. Isosică se lipi și el de perete lângă fată și atunci ea se trase repede îndărăt și se întoarse în casă. Însemna că văzuse pe cineva și se speriasă. Isosică se uită mai bine, se dădu jos în grădiniță și ieși sub acoperișul cârciumii. În spate, spre drum, se vedeau obloanele ferestrei odăii de unde ieșise. Nici un fir de lumină nu se zărea pe sub ele. Dar nu era nimeni și nici nu putuse fi, chiar dacă ar fi fost și-ar fi fugit, s-ar fi văzut, n-avea pe unde s-o ia ca să se topească. Isosică rămase câțva timp în mijlocul grădiniței, ca o umbră. Pe lângă el i se ridicau până la genunchi flori mari, cârciumărese cu tija grasă și zorele care se urcau peste toți stâlpii casei lui Aristide, până la acoperiș. Nu era absolut nimeni și cerul de miezul nopții era plin de lumină, cu toate că luna lipsea, iar satul, după ce foșnise la cântecul cocoșilor, căzuse acum în tăcere. O singură dată se auzi de pe undeva de departe un șuierat lung și gălgâit, care se stinse și el și liniștea recăzu.

Pe la al doilea cântat al cocoșilor terminară lista, și Aristide o luă și făcu o copie după ea, pe care i-o dădu lui Isosică. Originalul cu scrisul lui Isosică rămase la el, la Aristide, și îl vârî în portofel. Pe aceste liste Isosică fusese și el trecut, deși el spusese că nu e nevoie, se ține el minte și fără listă, nu e nevoie să se citească acolo ca să-și aducă aminte cum îl cheamă.

– He, he, he, râsese Aristide, he, he, he, auzi ce-a zis, băiat deștept. Nu degeaba spune lumea că e al meu, he, he, he... Mai deștept decât fi-meu Tache, care nu știe decât să guițe și să dea cu pumnii în oameni la moară.

Cu toate că trecuseră aproape zece ani și în răstimp se rostogolise peste toți un război, Aristide nu uita nici acum istoria din anul acela, cu bătaia lui Tache la moară. Țugurlan se întorsese de la pușcărie după câteva luni: Aristide plătise un avocat să-i facă recurs după ce se împăcase cu el tot prin intermediul avocatului, iar unii tot îl mai înjurau pe Aristide că nu trebuia el, pentru fi-său Tache, să-l pună pe domnul Florică să-i facă lui Țugurlan proces. Numai puțini știau – și îi dădeau dreptate – că nu din pricina lui fi-său Tache nu-l iertase el de la bun început pe Țugurlan, ci pentru că ăla sărise la el în fața primăriei și îl dăduse cu ceafa de perete și îi crăpase pielea capului. „De ce, întreba Aristide când venea vorba despre asta și cineva îi spunea că n-a făcut bine ce-a făcut, de ce să sară la mine? Că nu-i făcusem nimic, pusesem doar jandarmul să-l ia și să-i dea câteva de ochii lumii, că nu mi-era mie că îl umpluse pe Tache al meu de borș, și Tache mai da în unii și eu i-am spus mereu să se astâmpere, că o s-o pățească într-o zi. Dar el a sărit atunci la mine, mi-a înfipt mâna în beregăți și a început să mă înjure. De ce? Îi făcusem ceva? Nici nu mă gândeam să-l bag la pușcărie, m-ați văzut voi vreodată că am băgat pe cineva la pușcărie? Din contră i-am scăpat pe toți care au venit la mine și m-au rugat...”

Aici așa era, și faptul că întorcându-se de la închisoare Țugurlan nu-l amenințase și nu-i făcuse nimic lui Aristide arăta că într-adevăr cei doi, chiar dacă nu se împăcaseră în fundul sufletului, încercau să se uite unul pe altul ca și când n-ar fi fost nimic între ei...

XVIII

Amintirea preotului plecat se șterse însă curând din sufletul Catrinei și ura ei împotriva lui Moromete ieși iar la suprafață. Drumul pe care apucase Niculae nu-i plăcea și îl învinuia de acest lucru pe taică-său, dacă nu s-ar fi dus în anul acela la București... Și întâmplarea de atunci, după ce stătuse atâția ani la întuneric, izbucni iar la lumină cu o forță sporită. Vrând să se apere, Moromete se prefăcu că nu înțelege legătura și spuse că de ce, drumul era foarte bun, se spunea înainte că dacă vin comuniștii la cârma țării o să mănânce lumea. Uite că au venit și...

Într-o zi însă Niculae se întoarse în sat și dezminți această părere naivă a tatălui său. Iată ce se întâmplă...

Sunase Bărăgan cu goarna să se strângă lumea la primărie că are iar notarul nu știu ce să le spună. (Nu plecase încă din sat acest notar.) Moromete, ca de obicei, nu se duse, deși Bărăgan, trecând prin dreptul porții lui, îi spusese cu glasul lui spart, pe lângă care al lui Dumitru lui Nae părea cu totul obișnuit, ca al oricărui om, iar al oricărui om părea o șoaptă pipernicită:

– Du-te, bă, Moromete, pe la primărie, că a venit alde fi-tău să țină un discurs!

– Și ce, bă, Bărăgane, răspunse Moromete din curte, fără mine nu poate să-l țină?

– Ordin de la notar să se strângă toată lumea, zise Bărăgan fără să fi auzit, căci forța glasului lui și a goarnei în care sufla micșora pesemne atât de mult tăria vorbelor altora, încât urechea lui nu le mai prindea înțelesul.

Drept care Moromete îl înjură din curte cu admirație și pe el și pe notar fără teamă că Bărăgan l-ar putea auzi. Într-adevăr, de când plecase, nimeni nu-l mai văzuse pe Niculae prin sat, dar nu numai pentru asta lumea se adună la primărie în număr mare. Erau, de la o vreme, din ce în ce mai atenți cu acești trimiși fiindcă unora începuse să nu le placă deloc ce făceau alții și altora nu le plăcea câtuși de puțin ce făceau unii. Partidul comunist avea el sediu aici și mai erau și alte partide cu fel de fel de denumiri în care se înscriau mulți, dar adevăratele partide de dinainte de război nu mai erau și nu prea înțelegeau unii cum se întâmplase acest lucru. Mai mult chiar, nu înțelegeau nici cum vechii țăraniști și liberali stăteau cu mâinile în sân și se uitau la valul care îi îneca fără să facă nimic... Aristide, nu se știe de ce, își vânduse moara și își cumpărase un restaurant la București, se lăsase de politică, nu mai știa nimeni ce e cu el... Trebuiau deci ascultați cu grijă mare acești tineri ca alde Niculae ăsta, fiindcă trebuia descifrat totul mai dinainte, pentru a preîntâmpina pregătiți răul, sau, dacă va fi cumva cazul, de luat parte cât mai mult la eventualul bine, cum făcuseră cu moșioara Episcopiei, care e drept că abia le ajunsese pe-o măsea, dar oricum fusese și asta ceva... Numai un prost ar sta acasă liniștit, după un război în care Neamțul a încercat să dea și până la urmă a mâncat bătaie de la Rus și când un comunist vine aici înaintea ta și zice: puteți să luați pământul care mai e al vreunui moșier, și pământul să fie luat și să nu vie nimeni, nici armata și nici jandarmii să te împiedice. Poți afla multe de la un băiat cu caș la gură,

dacă ai puțină minte, și poți ghici din vorbele lui, cu mult înainte, la ce te mai poți aștepta în viitor. Așa că veniseră în număr mare, în cămăși și izmene, unii desculți și alții încălțați și cu chimire sau brâie roșii cu o simplă curea peste ele, cu pălării care fuseseră odată negre, unii cu bastoane cu gogă la cap, solemni, alții mititei, slabi și cu o licărire atât de mică de speranță în luminile ochilor încât semăna mai degrabă a disperare, și stăteau toți împrăștiați în fața aceluia băiat, fiecare având aerul că s-a oprit aici ca din întâmplare și că nu va asculta mult și își va continua drumul spre treburile lui care poate că nu păreau unora așa de importante cum erau cele de genul celor de față, dar erau în orice caz mai stabile și mai durabile, pentru că fără ele nimeni, de nicăieri, nu putea trăi... Și atunci sigur că n-aveau să piardă aci decât câteva minute, să mai vadă și ei cine ar putea crede că îi poate învăța pe ei ceva, afară doar cum să-i tragă pe sfoară, să le ia produsele și vitele dacă s-ar putea, pe nimic: dar de stat să audă ce e, or să stea! Iar locul era același de aproape o sută de ani, cam de când se ridicaseră, așa cum arătau acum, biserica, școala și primăria, aceste trei puncte de sprijin ale satului, toate trei având pământul foarte bătătorit la intrare, biserica și școala mai mult, fiindcă aveau curte, primăria însă n-avea decât una mică în care era ținută șaretă primarului și un obor necesar închiderii vitelor contraveniente sau sechestrare pentru impozite, încât adunările de la primărie aveau loc chiar în mijlocul drumului, cele mai scurte bineînțeles, cum era cea de față, cu un caracter oficial sau semioficial, cele electorale sau culturale fiind înghesuite tot la școală.

Niculae începu să vorbească și unii plecară aproape imediat, lămurii: băiatul vorbea ca și notarul, doar poate cu mai multă patimă, că au făcut reforma agrară (ce reformă? care reformă?), că au răsturnat dictatura fascistă și altele de același gen. Cei mai mulți însă rămaseră fiindcă nu era deloc limpede unde vroia el să ajungă, și nu trecu mult și aflară ce era: cu toate ocolișurile pe care le făcu vorbitorul, el nu putu să-i facă să nu priceapă că nu era la mijloc nici o neînțelegere care în cazul de față ar fi putut îndulci lucrurile. Dincolo de frazele lui acaparatoare reieșea că partidul comunist consideră că nu era deloc bine ce se petrecea aici prin satele astea cu moldovenii goniți de secetă, rătăcind și dându-și haina din spinare pentru o bucată de pâine. Și nu numai că consideră, spuse băiatul, dar chiar se opune și face apel la toți să se prezinte și să vândă la prețul oficial cerealele destinate acestor oameni bătuți de soartă, la centrele ce se vor forma în acest scop și că să se gândească fiecare ce-ar fi dacă lucrurile

ar sta invers și ar fi ei în locul moldovenilor și moldovenii în locul lor? Vorbea bine și dacă n-ar fi vorbit exact despre ceea ce vorbea, mulți s-ar fi minunat, după cum chiar se întâmplă, dar aceștia fiindcă nu înțelegeau sau nu se considerau practic în cauză, fiindcă nu le prisosea nimic, abia le ajungea lor din cât făcuseră. Dar nu erau numai dintre ăștia adunați acolo.

În acest timp apăruse pe dealul care urca cu zece cincisprezece metri satul mai sus, și la poalele căruia se afla primăria, un car cu boi. În el stătea un flăcău și el intra liniștit în mulțime, silind toată lumea să se desfacă și să-l lase drumul liber. Un om mai în vârstă, adică cu o experiență oarecare în ceea ce privește autoritățile, ar fi înțeles ce era acolo și ar fi ocolit din vreme pe o uliță dosnică.

– Treci, mă, și tu cu boii mai repede, zise șeful postului de jandarmi, unul nou, cel vechi, căruia îi luase Tugurlan pușca, ieșise la pensie și plecase din sat.

Părea în trecere pe-acolo, dar nu era, avea și el ordinele lui, însă nu prea hotărâte, cum învățase el înainte. Ce era asta? O întrunire legală sau una particulară? Și contra cui se apăra aici ordinea, în caz de dezordine, contra țăranilor, sau a băiatului ăla care nici nu se legitimase? Încât el se adresase celui cu boii cu îndoiala și pe chip și în glas, care de altfel tot nu înțelesese, zdroncănitul căruței, boii uriași din fața sa și vederea simplă a mulțimii fiind de ajuns pentru înțelegerea lui, că adică toate acestea existau și mai mult decât atât ce mai putea fi? Oameni adunați acolo de pomană, care făceau totuna cu galbenul de miere al luminii soarelui, care bătea din plin la ora aceea peste întreg pământul.

O babă profită și ea de această spărtură făcută în mulțime de carul cu boi și trecu cu niște pui de găscă, cu o expresie la fel de călătorită ca și a feciorului, deși ea mergea desculță pe jos... Iar șeful postului de jandarmi se îndepărtă și el, având aerul că aceste întruniri civile erau totuși perfect legale și nu-i inspirau nici un fel de neliniști, fiindcă era de față notarul și asta însemna că și el și primarul știau ei ceva, altfel n-ar fi sunat cu goarna.

– Om vedea noi atunci ce-am face, ne-om descurca noi și fără tine, zise deodată, cu o voce spartă, unul dintre cei cu chimir. Și se adresă apoi celorlalți: ia dați-l jos de-acolo pe băiatu-ăsta a lui Moromete. Alde tat-său s-a procopsit chiar de dimineată cu o pereche de cizme noi pe un dublu de porumb și fi-său ne face propagandă să dăm partidului comunist să împartă el egal la toată lumea. Du-te, măi băiatule, și vezi-ți de treabă, nu veni tu aici să ne înveți pe noi cum să trăim, oameni bătrâni.

– Foarte rău că și tata s-a luat după alții, fără să-și dea seama că cu o cizmă nu te procopsești, dar pe ăla îl faci și mai nenorocit...

– Dacă are cizme noi, nu e el așa de nenorocit, zise unul desculț, având aerul că nu s-ar da nici el în lături până nu l-ar vedea pe acela cu totul nenorocit, desculț și fără cămașă pe el, adică fără nimic de tot, să-i mai rămână doar sufletul, atunci poate că nu i-ar mai lua nimic...

Câteva râsete arătară că deși oamenii nu au fost câștigați de partea vorbitorului, totuși n-au fost îndepărtați, li se mai putea vorbi încă, ceea ce tânărul activist și făcu.

– Domnilor! răcni atunci unul din ei, ca și când spusele oratorului ar fi ajuns la acea margine unde lucrurile, nemaiputând fi întinse mai departe, trebuiau oprite cu orice preț, permiteți-mi, domnilor!

Și cum nimeni nu se grăbi să-i facă locul pe care și-l pretindea înaintând, începu să și-l croiască cu bastonul în mână, dând pe unul și pe altul la o parte și oprindu-se în mijlocul adunării. Era un ins cu fața trasă, ras complet și îmbrăcat într-un costum negru, cu pălărie bună, pe care când scoase răcnetul o dădu pe ceafă cu mâna în care ținea bastonul. Părea să fie prăvăliaș, funcționar sătesc, sau chiar învățător și chemarea să i se permită să vorbească o făcu cu o voce cu prelungiri oratorice gătuite, parcă de nebun, pe care de altfel le și reluă și le păstră tot timpul cât vorbi, producând asupra celor adunați, așa cum se dovedi, o adâncă turburare.

– Domnilor, zise el ridicând bastonul în aer și subliniind cuvintele zgomotos și agitat din tot trupul și mai ales cu pieptul și brațele cu care descria prin aer gesturi ca de prooroc care anunța venirea apocalipsului, astăzi, domnilor, nu trebuie să fii comunist. Trebuie să fii... trebuie să fii... anti-comunist!!!

Asta era tot ce avusese de spus și îi lucea în priviri o convingere holbată că a spus ceva atât de important și hotărâtor încât după aceea nu mai era voie să nu se mai întâmple o dărâmare. Și într-adevăr horcăitul lui demential stârni îndată tumult și începură să se audă glasuri care cu greu ar fi putut fi închipuite cu câteva clipe mai înainte. Parcă erau zbierete de măgari furioși, loviți de strechie, sau lătrături de câini flocoși, întărâtați cu ciomagul de-a lungul gardurilor. N-or să dea nimic, se auzeau glasurile lor urlate atât de tare că se pierdeau în propria lor răgușeală furioasă, nimic nu vor da, nici un bob, știu ei ce fac, treaba lor, sunt stăpâni pe târla și pe pământurile lor, să se ducă în p... mă-sii toți ăia care fac pe deștepții cu centrele lor de colectare cu tot. Să nu îndrăznească să vie cineva să le spună

lor ce au de făcut, să facă la ei acolo la oraș, dacă vor să fie mai cu moț și să le dea ei moldovenilor să mănânce, și să-i țină la ei, dacă sunt așa deștepți. Ce e asta, să facă ei astfel de centre, cine le-a spus să le facă, i-a rugat cineva? Păi dacă nu i-a rugat nimeni, de ce se amestecă, de ce nu-și văd de treburile lor, cu politica lor? Au politica lor, au ajuns la putere, ce mai vor? Să-și vadă de partidul și de ce mai au ei acolo la oraș, syndicatele-alea, și ce mai au... Tacă că se găsiră miloșii să vină aici și să facă ei pomană altora, dar nu din buzunarul lor. Uitaseră parcă de Niculae, băiatul lui Moromete, și mai târziu, dezmeticindu-se, cei cu scaun la cap spuseră că dacă au fost ei vinovați că și-au pus mintea cu el, și el dacă ar fi înțeles în minutele alea că tot ceea ce auzise nu i se spunea lui personal, ci celor care îl trimiseseră și că ei făceau asta acum fiindcă își dădeau foarte bine seama că nu mai au pe nimeni stăpân, și că și lui Aristide i se mai tăiasse nasul și nu vroiau să vie alții noi peste ei nu s-ar fi întâmplat nimic, s-ar fi putut cel mult retrage din fața lor și să se facă astfel nevăzut, lămurind, fără o înfruntare nelalocul ei, această ieșire a lor care „depășise marginile“, era adevărat, dar începuse și lor să le fie frică de ce se spunea, că o să li se ia pământul și trebuiau să se opună acum, cât mai aveau timp. Niculae însă se încorda ca un arc în fața lor, și deodată răcni el însuși cu o voce parcă plină de triumf:

– Ba o să dați!

– N-o să dăm! urlară atunci și ei, cu ochii roșii și îngrămădindu-se amenințatori și ațâțați cum nu se mai poate.

– Ba o să dați, strigă și Niculae cu vocea ca o lamă sclipitoare.

– N-o să dăm!

– Ba o să dați!

Atunci ei se îmbulziră pe scări și puseră mâna pe el. Îl traseră în jos de pe trepte, îl înghesuiră cu burțile lor revărsate peste chimir și începură să-l lovească. Individul în negru îl izbi cu bastonul în gât și numai o mână ridicată în aer, care ea însăși vroia să dea, feri capul băiatului de o nouă lovitură de baston care poate că l-ar fi dat gata. Stătea mai departe între ei, înfipt ca o vergea, cu chipul ca piatra albă, cu privirea lucind și repetând din pricina surâsului care îi înțepenise pe figură, prevestitor și sarcastic:

– Ba o să dați! O să dați!

– Uite că dăm! strigau ei înăbușindu-l cu suflarea gurilor lor deschise, înghiontindu-l, împingându-l, plesnindu-l peste obraji, uite că dăm, să te saturăm, să te înveți minte altă dată să mai vii în mijlocul nostru să ne spui tu ce trebuie să facem.

Sări notarul și îl trase din mijlocul lor, îl vârî în biroul lui și încuie ușa cu cheia. Nu era însă nevoie, nimeni nu urcă treptele primăriei să-l urmărească, se potoliră repede și o jumătate de oră mai târziu putu să iasă și să treacă chiar printre ei, fără să-i mai facă nimic, păreau că nici măcar nu se uită la el, parcă ar fi trecut nimeni printre grupurile lor dese și nemișcate.

– Sări, mă, Moromete, și du-te și apără-ți băiatul, strigase din drum Stan Moameș, cu un glas de parcă ar fi fost vorba nu de băiatul altuia, ci chiar de-al lui.

– Da' ce, mă Stane, l-am trimis eu acolo? răspunse Moromete înfuriat. Bine i-au făcut, să se învețe și el altă dată să-și mai pună mintea cu toți proștii. Vor ei să schimbe lumea, că n-o schimbară alții mai deștepți, o s-o schimbe Marin al lui Radu Lungu cu Ouăbei! Uită-te și tu la el faptă, vine în sat și nu dă și el întâi pe-acasă, că are și el o casă aici unde a copilărit și a învățat carte, i-o fi și lui dor de ei, de mă-sa și tat-său...

Când dăduse acest răspuns Moromete crezuse că Stan Moameș vrusese adică să spună nu că Niculae ar fi pățit ceva la propriu, ci l-o fi încolțit cineva cu vorba, din ăștia colțoșii fără nimic în cap care n-au altă treabă decât să ia seama la ce spune un copil. Când însă auzi ce s-a întâmplat alergă acolo oprindu-se în drum pe la Parizianu, luându-l cu el, dar Niculae nu mai era de mult la primărie, iar cei adunați acolo aveau chipurile tăcute și trase în jos și arătau acum ei înșiși triști și întunecați de pornirea care îi împinsese până acolo încât puțin le lipsise să nu devină niște ucigași...

– Frumos vă stă, mă, vă muma în... de nenorociți, spuse Moromete rostogolindu-și ochii în fundul capului. Și proști sunt și ăștia, 'le muma în... și lor, că vă cheamă pe voi să vă spună cu frumosul, în loc să pună parul pe voi să vă sature!

– Asta ai făcut din copilul tău, strigă Catrina fără cruțare. Să ajungă să fie omorât de oameni, că n-ai vrut tu, de dragul ălor, să-l mai lași să-și urmeze darul cu care l-a înzestrat Dumnezeu... Dar nu e nimic, mă duc eu și-i spun, că el nici nu știe, și să nu te mai vadă pe urmă la față câte zile ai avea... Te-aranjez eu pe tine, n-ai nici o grijă...

Într-adevăr, nimeni nu putea s-o împiedice să facă ceea ce spunea... Moromete arăta îngrijorat... Asta ar fi fost cu adevărat o lovitură... Tăcea, și chipul lui, care se trăgea parcă în jos, arăta că rezistența lui slăbea și că îndura din ce în ce mai greu această luptă în care mama dovedea dimpotrivă din ce în ce mai multă putere. Nu se mai temea nici de plecările lui de-acasă, căci întoarcerile îi erau din ce în ce mai puțin târzii și îl aduceau

îndărăt din ce în ce mai mult la fel cum plecase. Într-o zi își rupse cămașa de pe el și începu să se vaite cu un glas plin de jale zicând că mai bine ar veni o moarte să-l ia și să scape... Și se puse la pat, nu se mai sculă și nu mai vru să mănânce.

XIX

– Am simțit eu, zise atunci Catrina cu un glas înalt în care răzbunarea se hrănea acum cu nesaț parcă chiar din spinarea lui Moromete întors cu spatele spre ușă. Ai intrat în anul morții! Mă duc la ailaltă în vale și o s-o iau cu mine și pe Ilinca, iar Tita s-o prind că îi calcă talpa pe-aici. Că o să mori și nu te-ai îndurat să ne treci casa pe numele nostru, o să aibă acum grijă de tine Guica, o să vie din smârcurile iadului să-ți ție lumânarea.

Și începu să dea jos păturile și velințele de pe lada cea înflorată în care, după părerea lui Paraschiv, Nilă și Achim, zăceau pe fund mamudele și icușari de aur din munca lor, scoase din ea hainele ei bune, se îmbracă cu ele, făcu un pachet din altele și plecă lăsând totul vraiste, să se uite mai bine cel ce zăcea la acest dezastru și să vadă și el cu ochii soarta pe care singur și-a pregătit-o. Veniră fetele și aranjară totul la loc, se apropiară de tatăl lor, îi puseră mâna pe umăr, îl hâțânară: Tată, ziseră, să chemăm un doctor, ce te doare?

– Nu mă doare nimic, răspunse el cu un glas stins și senin, de om care n-o mai duce mult și nici nu mai știe ce spune.

Și în prima noapte când Catrina lipsi de-acasă el o întrebă pe Ilinca în același fel pierdut în neștiința mintii în care cad, după cât se pare, toți cei cărora li se apropie ceasul:

– Unde e mă-ta?

– La Alboaica, răspunse fata înfuriată.

– Și ție nu ți-a spus să te duci cu ea? se milogi subțire glasul stins al lui Moromete.

Fata nu înțelese:

– Ce zici, tată?

– Tu nu te duci și tu după ea? Nu ți-a spus să te duci?

– Ba mi-a spus, da' ce eu mă iau după capul ei?!

– Aoleo cum mă dor oasele, gângavi Moromete și cuvintele i se pierdură într-o tuse de moșneag prăpădit care știi când începe, dar nu știi când se termină, ahî, ahî, poate s-o țină și până dimineața.

Îngrijorate, fetele se sfătuiră între ele ce să facă, fiindcă le era frică de maică-sa... Cea mare, Tita, primise ea două pogoane când se măritase, dar Catrina, prevăzătoare, nu i le trecuse pe nume nici până acum și nu vroia să se certe cu ea fiindcă Niculae, plecând de-acasă, declarase că el n-are nici-o pretenție la pământ și deci puteau spera ca mama să le mai dea câte-un pogon în folosință, adică fiecareia câte trei, dacă nu-i ieșeau din vorbă. Dar cum să nu-i iasă din vorbă fără să se facă de râs în sat că au avut dreptate cei trei când au fugit de-acasă și Guica, toată viața, că sunt niște cățele care le-au mâncat munca și averea ăloră și acuma uite că se adeverește, l-au lăsat acolo să moară singur? În acest timp Moromete zăcea nemișcat în pat, îi crescuse barba mare și abia mai putea ieși până în grădină sprijinindu-se în ciomag și ținându-se de uluci. Tita și Ilinca se hotărâră să facă așa: să se ducă peste mama lor la Alboaica și să-i arate că lumea abia aștepta să le vorbească de rău; că dacă pentru Tita nu mai e vorba de măritiș, Ilinca e nemăritată și ajunge câți băieți i-a gonit până acuma de la poartă, nu mai are chef să i-l gonească și pe-ăsta de-acum, mai bine se lipsește și de pământ și de tot, îi spune băiatului ce fel de mamă are și dacă el nu zice nimic și o ia și fără, se duce după el acolo la Ploiești și îndărăt s-o mai vază nu se mai întoarce niciodată.

Ilinca avea acum aproape douăzeci și opt de ani și într-adevăr viața ei de fată nu fusese ușoară, din pricina mamei, care sărea cu gura pe ea de fiecare dată când băiatul cu care era ea în vorbă venea seara la poarta lor și fluiera s-o scoată din casă. I se făcea rău mamei când auzea acest fluierat, și parcă i se aprindeau flăcări de ură în ochi când se uita la ea și o vedea repezindu-se la oglindă să se dreagă înainte de a o zbughi pe ușă: „Du-te la șanț, îi spunea, să te întinzi în el ca Sora lui Ilie Pipa... Că numai asta știți, și la Dumnezeu nu vreți să vă gândiți!“ „Da, răspunse în cele din urmă fata, scoasă din minți de îndărătnicia smintită cu care maică-sa i se punea înainte în prag și nu vroia s-o lase să iasă, parcă tu mult te-ai gândit la Dumnezeu când ai fost fată. Dacă nu mă lași în pace să știi că mă mărit ca Alboaica fără să te întreb și n-o să mă împac cu tine câte zile oi avea!“ Dar mama nu se sperie și greu de spus dacă anii care trecuseră și nehotărârea fetei nu aveau ca pricină și persecuția aceasta a ei fără măsură, ațâțând-o pe fată neîncetat cu vorbe care nu o dată o făceau să i se aprindă obraji de rușine, sau s-o apuce plânsul și să țiepe în gura mare: că o să fugă de-acasă cu primul care avea s-o ceară, sau să înceapă cu maică-sa o luptă fără milă și întâmplă-se pe urmă ce s-o întâmpla, chiar dacă una din ele avea să intre în

mormânt. Așa de tare ajunseseră să se urască. Avu însă noroc, băiatul pe care îl cunoscuse în ultima vreme, deși nu avea mai mulți ani decât ea, era un înțelept, cum se întâmplă nu o dată, și el nu fluieră seara la poarta ei, ci pur și simplu intră în casă și făcu acest lucru ziua, și zise „sărut-mâna“ mamei și se purtă nu se știe cum că rămaseră toți înmărmuriți: mama se potoli deodată ca un cazan în care ai fi vărsat o căldare de apă rece, ura fetei se topi și ea, iar Moromete începu să discute cu acest străin ca și când l-ar fi cunoscut de mult, deși el era de pe undeva din Ploiești, lucra la aviație, pe la magaziile de scule... Fiindcă în apropierea gării, pe întinderea netedă a câmpiei se construiseră un aerodrom pentru avioanele astea noi care zburau ca glonțul.

Amenințarea fetei celei mici își făcu efectul, și mama se întoarse acasă, dar nu trecu bine pragul că din pat se auzi o voce înăbușită care nu mai avea de mult puterea să facă frică, dar al cărei gât păstrase totuși bine amintirea sunetului care făcea teamă:

– Cine e?

– Eu sunt, zise mama sfidând, nu pentru tine am venit, pentru fata asta care se mărită, da' să nu te-aștepți că o să murim de grija ta.

– De ce să mori de grija mea, zise Moromete distinct, ți-a cerut cineva să mori? Te-ai dus la ailantă în vale, de ce te-ai întors?

Și spunând acestea se mișcă încet în pat, ca și când ar fi vrut să se culcușească mai bine și să bolească mai departe, fără să-și arate fața bărboasă.

– Știu, zise el, că dacă n-ar fi fetele astea nu mi-ai da nici o cană cu apă. Așa că...

Se făcu tăcere. Mama se dezbrăca de hainele bune cu care venise și nu răspunse decât târziu:

– Așa că ce!? Le-ai făcut și le-ai crescut tu? Ce le rămâne lor de pe urma ta? Vezi bine că ai intrat în anul morții și nu te gândești să le dai și lor câte-un pogon de pământ!

– De unde știi tu că am intrat în anul morții?

– După fapte, răspunse Catrina fără șovăire; și adăugă: faptele te-au pus la pat!

În clipa aceea Catrina nici nu se uitase la el, și nu văzuse cum Moromete făcuse unul din marile lui gesturi de odinioară, pe care ea i le cunoștea totuși atât de bine. Ridicarea brațelor spre cer, întinderea lor în formă de cruce, pornirea bruscă din loc cu pași înfricoșători prin disperarea care le

dădea un impuls atât de încordat, sau mișcarea care îi înmuia ei totdeauna inima altădată și îl ierta de tot ce făcuse și avea să mai facă: izbirea genunchilor cu amândouă palmele, însoțită de un geamăt adânc de suferință...

– Faptele mele crezi tu că sunt rele ca să mă vezi murind? strigă el cu o voce de o tărie uluitoare. Eu să mor din pricina faptelor mele? Atunci toată lumea să moară și să mori și tu, n-ai mai ajunge să treci pragul.

Și deodată se dădu jos cu mișcările vânjoase ale unui om pe deplin sănătos și sigur de sine și se ridică în picioare cu amândoi pumnii încleștați ridicați în sus să lovească. Catrina țâșni spre ușă, și ieși afară ca și când n-ar fi fost în odaie. Moromete ieși după ea cu pași care făceau să duduie pământul, dibui după scară după același par de porumb cu care îi ciomăgise pe cei trei înainte de a fugi și se luă după ea.

– Stai pe loc că te omor, strigă el alergând. Ai zis că te duci la ailaltă în vale și mă lași aici să mor singur. Du-te la ailaltă în vale, mâncate-ar pământul!

Și ridică ciomagul să-i reteze picioarele. Catrina își pierduse firea, fiindcă în loc să iasă la drum, unde ar fi scăpat, o luase pe după colțul casei, dar nu-și pierduse și instinctul, căci fugea ca o fetiță de doisprezece ani, îi sfârâiau călcâiele. Moromete alerga și el din răspuțeri, cu parul în aer, dar era departe de a o prinde, însă era limpede că o zăpăcise, nu vroia deloc să părăsească împrejurul casei, cu toate că de câteva ori Moromete fusese gata să arunce după ea cu parul; dar în aceeași clipă ea pierdea pe după colț...

Lumea ieșise într-o clipire la porți și se uita și unii aveau pe chip uimire: nu le venea să-și creadă ochilor. Și în casa asta, parcă spuneau ei cu tristețe, se întâmplă astfel de lucruri? Nu s-ar fi putut să nu se fi întâmplat? Bietul nea Ilie, a căzut și el odată bolnav și uite ce-a pățit, nici să bolească liniștit nu l-a lăsat asta care se duce în fiecare duminică la biserică. De ce s-o mai fi ducând! Unul dintre ei, un bărbat aproape mic de statură, tânăr să fi avut treizeci și cinci de ani, cu o privire de om atât de bun, încât te întrebai dacă nu cumva el e așa de bun fiindcă nu e în stare să fie rău, intră hotărât în curtea vecinului (căci era un vecin, îl chema Cârstache al lui Dumitrache) și îi tăie drumul lui Moromete desfăcând brațele ca să nu-l mai lase să treacă.

– Nea Ilie, măi nea Ilie! se auzea glasul lui cu o tonalitate egală și insistentă. Nea Ilie, măi nea Ilie. Nea Ilie, măi nea Ilie!

Moromete aruncă din mâini, cu o vigoare iarăși de neînțeles pentru un om bolnav, parul, și gemu:

– O, zise el, mă Cârstache, mă! Mă Cârstache, mă! Mă Cârstache, mă! Apoi după o lungă tăcere continuă: Mă, nu mai vreau decât un singur lucru, altceva nu doresc: să se ducă, să nu-i mai aud glasul, să plece...

– Ei, ho, c-o să plece, nu era nevoie să se uite lumea la noi ca la țigani, spuse Ilinca din pridvor, supărată pesemne numai din pricina asta. Ziceam că ești bolnav și tu te prefăceai! Mă miram eu cine umbla în cușniță după pâine și lua brânza din borcan. Că mie îmi spuneai că nu suporti decât „puțin lapte“, se maimuțări Ilinca. Ie-te-te!

Catrina însă plecă de-acasă și nu mai ținu seama de amenințarea de mai înainte a Ilinchii și îi spuse că ori merge cu ea la ailaltă în vale până se mărită, ori nu-i dă nimic ca zestre, și o să le dea pământul copiilor Alboaiicii, că tot are ea mulți și bietul Albei muncește din zori și până în noapte ca să-i ție. Să aleagă.

Speriată de astă dată, Ilinca spuse că o să vină, gândindu-se în același timp cum să facă să nu se certe cu maică-sa pentru totdeauna. Fiindcă n-avea două, avea una singură și nimănui nu-i e ușor să rămână fără mamă, oricât de mari și de îndreptățite ar fi pricinile care ar îndemna-o să rupă cu ea. Și atunci se gândi la Niculae. Să vie Niculae pe-acasă și să încerce el să-i împace pe părinți. El era bărbat și după câte știa ea pe tatăl ei îl durea faptul că el, Niculae, nu venea pe-acasă decât o dată pe an, când avea concediu, deși ar fi putut să vie așa cum făceau alții în fiecare duminică, nu era decât un ceas de mers cu trenul de la Pălămida până la gara Balaci.

XX

Fata avea planul ei... Se urcă în tren, ajunse la reședința de raion, îl căută pe Niculae și îi povesti tot. Și ca el să înțeleagă bine despre ce era vorba, îi povesti și ceea ce mama o oprise până acum să-i spună și anume ce se întâmplase de fapt la București în anul acela când el se dusese pe la alde Paraschiv, Nilă și Achim, după primirea scrisorii cu fotografia. Din pricina acestei călătorii nenorocite se iscase ura aceasta a mamei lor, și din pricina, zise fata, a zâmbatului ăla de Gheorghe al lui Parizianu, care s-a apucat să-i spună lui tat-său și ăla să povestească în sat. Bine era acum că s-a ajuns aici, să te arate lumea cu degetul, că uite-o pe-aia, care alde mă-sa a fugit de la alde tat-său, oameni bătrâni amândoi.

– Ei, ce s-a petrecut la București, o întrebă Niculae, ia să vedem!

– Păi n-a fost de glumă, răspunse Ilinca, acumă că ție nu-ți mai pasă, putem să-ți spunem. S-a dus la ei cu chimiru plin de bani și le-a spus măi Paraschive și Nilă și Achime, uite aici miile, pentru voi le-am strâns, am cumpărat și un pogon de pământ îndărăt din cele două vândute și de-aia l-am oprit și pe Niculae să se mai ducă la școală, ca să vă întoarceți voi îndărăt. Vă fac case la toți, muncim împreună. Ce vă așteaptă pe voi aici? Ce vrei tu să faci, Paraschive? Ce casă poți tu să-ți faci? Și tu, Nilă? Am făcut cum ați vrut voi, am bătut toate drumurile muntelui, nu e piatră pe piatră pe care să n-o fi călcat-o copita calului. Vă dau tot, și casa și pământul pe care le am, îl trec pe numele vostru, că sunt și ale voastre de la mă-ta, a muncit și ea pe ele înainte să moară și noi o să ne facem o cojmălie alături, că fetele alea o să se mărite și ele și or să plece de-acasă și Niculae o să găsească și el pe undeva să se arănească. Astea le-a zis, încheie Ilinca, și noroc că ăia n-au vrut, că nu știu ce-ar mai fi ieșit. Ei, și mama când a auzit din ce pricină nu te-a mai dat el pe tine la școală și cum plănuise el să ne bage și pe noi într-o cojmălie cum făcuse și cu Guica pe vremuri, i s-a făcut rău, a căzut la daruri la biserică, a dat acatiste... Nimic, mânca și i se făcea rău, se vărsase, de, fierea în ea. Pe urmă s-a mai potolit și eu am crezut că s-a isprăvit. Cât a fost în sat popa Alexandru îi năzărise pe el, ții și tu minte, de-aia nu-i mai ardea ei de tata... Dar pe urmă, când a văzut că din pricina lui ai apucat-o tu pe drumul „celor ce n-au credință“ și mai întâlnea și copii care de Paști ziceau bună-ziua în loc de „Cristos a înviat“, a început iar să i se facă ochii turburi. Îi oprea pe drum și îi întreba: „Cristos a înviat nu știți să ziceți? Ce păgâni vă învață la școală că nu mai știți religia!“ Aia ce să zică și ei, puțin le păsa lor de ce le spunea nu știu ce muiere în mijlocul drumului. Și a cășunat iar pe tata. Vin tu acasă și spune-le să se împăce, nu le e rușine oameni bătrâni, să vorbească satul despre ei parcă ar avea douăzeci și cinci de ani și s-au însurat și ei de câtva timp și nu se înțeleg, să stea acolo amândoi în casă și n-au decât să nu-și vorbească, dacă nu se mai pot suferi, dar nu să te prefaci bolnav ca să te iai pe urmă cu parul după ea. Să nu spui că am venit pe la tine, mai zise Ilinca.

Niculae răspunse că el a bănuțit toate astea chiar din clipa când tatăl l-a oprit să urmeze mai departe școala normală, dar că n-are nimic cu el, bine că s-a trudit și l-a ținut și cei trei ani, alți țărani nici măcar a zecea parte din asta nu fac pentru copiii lor. E drept că sunt și unii care fac de zece ori mai mult, prin urmare la o medie iese totul normal, n-ai ce să-i faci, bine că alde Paraschiv și Achim n-au vrut să vină, că atunci chiar că ne-ar fi aruncat pe

toți pe drumuri, adică ăia ar fi făcut-o și tata n-ar mai fi avut puterea asupra lor, aici are dreptate mama că nu poate să-l ierte. I s-o fi părând și ei că toată viața a mințit-o. Dar ce-a putut și el să facă? A crezut că le aranjează el iar cum au fost, n-a vrut să se împace cu gândul că i-a pierdut pe cei trei...

– Cine știe! mai zise Niculae. Poate că și tu și eu am face la fel dacă am fi în locul lui, de ce să nu crezi că nu se poate să recâștigi ce-ai pierdut?

– Crezi, nu crezi, asta e situația, reluă Ilinca, în tine a rămas toată speranța, și mama și tata țin la tine și dacă le spui tu, or să facă așa cum le spui.

– Da, numai că eu nu pot veni până la toamnă, răspunse Niculae, așa că deocamdată nu e nimic de făcut, n-am timp de chestii de-astea, dar să sperăm că până atunci or să se împace singuri.

– Niculae, mai zise Ilinca, eu la toamnă mă mărit și dacă rămân cu tata în casă, cine știe ce e în stare să-mi facă mama cu pământul.

– Ai și tu dreptate, zise Niculae. Nu știu ce să-ți răspund, fiindcă dacă ași putea, îți închipui că ași veni.

XXI

Era pe la sfârșitul lui iunie. Începea campania de strângerea recoltei și în această perioadă activiștii erau mobilizați chiar și duminica și uneori și noaptea, se sculau din somn, se urcau într-un *Gaz* și alergau în cutare comună unde era nevoie de ei. De aceea Niculae îi spusese sorei lui că nu putea. Avea comunele lui, cu totul opuse ca așezare în raion față de Siliștea, de care de mulți ani se ferea.

Într-o seară cineva deschise ușa încăperii comune în care dormeau el și cei fără familie sau cu familiile prea depărtate de orașelul raional de reședință și întrebă dacă tovarășul Moromete era acolo. Era o oră nu prea târzie pentru aceea la care dormea orașul, nu prea devreme însă pentru acești tineri țărani care se învățaseră de mici ca ziua să înceapă o dată cu revărsatul zorilor și să se încheie cu căderea întunericului: stinseseră becul din tavan și numai minuscule puncte roșii arătau că o parte din ei erau încă treji și că își fumau ultima țigară înainte de a adormi.

– Ce-ai cu el? zise o voce din întuneric, fără să răspundă dacă cel căutat era sau nu acolo, dacă adormise sau încă nu venise.

– Măine dimineață la ora opt, zise umbra din prag, să treacă pe la tovarășul prim pe la comitet.

– Să nu se mai ducă la Broșcoșești? reluă cel dintâi.

– La ora opt fix să fie la tovarășul prim, repetă atunci celălalt făcând să se observe printr-o ușoară înăsprire a vocii că era de la sine înțeles că la tovarășul prim trebuie să treacă înainte de a pleca la Broșcoșești și o să vadă el atunci dacă plecarea aceasta mai rămâne valabilă sau nu.

Și, fără să mai adauge ceva, umbra se retrase. Abia acum se vedea că încăperea era un sfert luminată de stâlpul de afară, lumină însă care nu se știe de ce balansa, ca și când firul electric ar fi fost agățat de un pom ale cărui crengi le-ar fi bătut ușor vântul. Se auzi chiar în clipa aceea foșnetul apropiat, lângă ferestre, al unor plopî cu frunză bogată, care se opri curând fără ca o dată cu acest foșnet să se oprească și mișcarea de plutire a luminii electrice. Ușa se deschise și intrară doi inși care se strecurară în tăcere printre paturile suprapuse. Unul lepădă ceva din picioare: niște pantofi de aba cu tălpi late, așa cum sunt cei tălpuiți cu cauciuc de roată de automobil, care se zăriră o clipă, mari cât niște pepeni la lumina ferestrei – și se urcă sus. Câteva clipe după ei prin ușa rămasă deschisă mai intră cineva și i se auziră și lui pregătirile de culcare undeva în colțul opus ferestrei, dar mai îndelungi și mai micoșite...

– Pe unde umbli, Moromete? Zise din aceeași direcție aceeași voce. Tovarășul prim-secretar te caută personal prin toate părțile și tu umbli cine știe pe unde.

– Am fost la cantină, zise Niculae cu glasul celui care crezând o clipă că faptul era adevărat, reproșează celorlalți că au fost pasivi și nu i-au spus tovarășului prim să-l caute în cel mai ușor loc unde putea fi găsit de oricine, adică la cantină, după care însă își reveni și se indignă: hai, mă, Iosife...

– Ce, hai, Iosife, zise atunci o voce groasă și rece, mâine dimineată la opt să treci pe la tovarășul prim-secretar.

Faptul părea neîndoielnic, era o voce care nu îngăduia confuzii pe astfel de teme. Urmă o tăcere.

– Așa e când nu pui mâna și nu studiezi temeinic, reluă cel dintâi numit Iosif. Și fiindcă nimeni nu zise nimic, continuă: A aflat tovarășul prim ce răspuns ai dat tu azi la cabinetul de partid și a trecut pe-aici să întrebe cum e, măi frate, chestiunea asta că nu știți lucrurile de bază, dacă mergeți pe teren și aplicați în felul ăsta! Așa a zis!

– Ce răspuns am dat? întrebă Niculae.

– Cum ce răspuns ai dat, reluă Iosif, n-ai spus tu azi că în problema alianței trebuie să ne sprijinim pe mijlocași?

– Eu am spus așa?! N-ai înțeles tu bine. Am spus că am avut o discuție cu unul Bâznae de la direcția regională a comerțului care susținea că în actuala situație sprijinul cel mare e pe mijlocași și că asta e o linie foarte greșită.

Urmă o clipă de tăcere fiindcă răspunsul lui Niculae abia că întârea ceea ce spusese mai înainte cel numit Iosif, nu se înțelegea cine a zis că asta e o linie foarte greșită, acel Bâznae sau Niculae?

– Lasă, mă Moromete, n-o mai întoarce tu acum, că nu venea el tovarășul prim să te caute pe tine la locul de dormit, zise a doua voce joasă în timp ce se foia energic, pregătindu-se să-și întindă corpul și să-și pună capul pe căpătâi. Are el destule sarcini să nu-și piardă timpul dacă n-ar fi pe ici pe colo și câte-un caz izolat...

– Ce caz izolat? tresări Niculae.

– Să spui tu că trebuie să ne sprijinim pe mijlocași! zise acel Iosif parcă copleșit de eroarea comisă care se abătea și asupra lor. E o problemă foarte nesănătoasă, să vezi tu ce-ți face mâine tovarășul prim.

– Și cine s-a apucat să se ducă și să-i spună ce răspuns am dat eu? zise Niculae cu o voce brusc schimbată.

Asta aduse iar câteva clipe lungi de tăcere în încăperea semiluminată.

– Cine, necine, uite că a aflat, zise Iosif.

– A aflat greșit!

– Spune-i tu asta mâine dimineață tovarășului prim, c-o să-ți priască ție cafeaua cu lapte.

– Nu știi că nu-i face bine cafeaua cu lapte? zise o altă voce de lângă peretele ușii.

Și în aceeași clipă o traiectorie roșie străbătu din direcția aceea încăperea și ieși pe fereastra deschisă, în noapte. Urmă imediat o a doua de alături, dar asta nu nimeri afară și căzu în patul suprapus care acoperea fereastra pe jumătate. Cineva din acel pat care nu adormise încă se mișcă tocmai atunci, dar nu din pricină că ar fi simțit țigara aprinsă, și se întoarse pe partea cealaltă oftând greu, ca un om trudit, dar bine hrănit și împăcat cu soarta lui. Un altul de-alături îi atrase atenția, cu o voce parcă cu totul străină de a celorlalți care vorbiseră înainte, că o țigară aprinsă a fost aruncată în așternutul lui.

– Tovarășul Braga, de la cabinetul de partid, nu era acolo?! întrebă cineva.

– Sigur că da, zise Iosif, prinzând ideea din zbor. Era acolo și era obligația lui să raporteze imediat tovarășului prim-secretar ce s-a întâmplat la învățământul politic, nu era nevoie să se ducă cineva special să-i spună, cum crezi tu, mă Moromete.

– Eu nu l-am văzut pe tovarășul Braga acolo, zise Niculae.

– Nu l-ai văzut tu, dar i s-a raportat...

– Mai bine să dormim, zise Niculae afectând că nu-i pasă de toată întâmplarea sau în orice caz importanța acestui incident în care era implicat era mult mai mică decât aceea a somnului.

Drept care, după un asemenea răspuns, care era parcă scontat și care de astă dată fusese peste așteptări, se făcu o mare liniște în dormitor, nu mai zise nimeni nimic și în clipele următoare toată lumea adormi.

XXII

Dimineața Niculae se duse cu un sfert de oră mai devreme la sediul comitetului raional de partid, intră în biroul secretariatului și se așeză să-l aștepte pe primul-secretar. Ar fi putut să vină la opt fix, așa cum i se comunicase, dar ora care se comunică e ora celui care te cheamă, în timp ce a celui chemat nu poate să fie aceeași. Odată Niculae uitase și venise la o ședință lărgită a comitetului regional de partid la ora la care li se spusese și s-a apropiat de el cineva și i-a atras atenția că a întârziat. „De ce îmi faci dumneata observație, i-a replicat Niculae, am venit la ora fixată.“ „La ora asta vin conducătorii, i s-a răspuns, dumneata trebuie să vii mult mai devreme.“

– Tovarășe prim-secretar, m-ați căutat dumneavoastră aseară?! îl întrebă Niculae când acesta intră pe ușă.

Primul-secretar îi făcu din cap un semn de confirmare și în același timp de liniștire, că adică da, firește că îl căutase din moment ce i se comunicase acest lucru.

– Nu mai pleci la Broșcoșești, îi comunică el. Ia loc, tovarășe Moromete. Dumneata ești din Șiliștea-Gumești?

– Da, tovarășe prim-secretar.

– Și de ce te-am repartizat noi pe timpul campaniei la Broșcoșești? Nu e mai normal să te duci la Șiliștea?

Niculae avu o tăcere care nu confirmă această descoperire a primului-secretar.

– Cum, reluă acesta, nu e mai normal să te duci acolo unde cunoști mai bine oamenii și unde poți să te orientezi mai ușor?

– Tovarășe prim-secretar, noi trebuie să ne orientăm oriunde în munca de partid, zise Niculae.

– Nu chiar oriunde, că dacă te trimit eu acum la Moreni, la sondele petrolifere, n-o să zici că te orientezi... Și atunci e normal ca un activist să se orienteze mai bine pe un teren cunoscut de el, ca unul care a copilărit, așa că te duci la Siliștea.

În timp ce vorbea secretarul tot ridica de pe birou un dosar subțire, un fel de tabel, pe care ca pe o piesă de argumentare îl tot vârâ înaintea în spațiul de aer care revenea activistului. Se vedea pe el scris cu litere mari de cerneală: *Evidența* și dedesubt încă ceva cu litere mai mici, pesemne evidența adreselor activiștilor și a locurilor lor de naștere.

– Aseară m-am uitat și când am văzut, am trimis să te caute.

Și, spunând acestea, secretarul puse undeva mai la margine, la un loc mai nefolositor, dosarul acela pe care scria *Evidența* și pe chipul lui se intensifică o lumină satisfăcută de destindere. S-ar fi zis că rezolvase în sfârșit o problemă care chiar dacă nu se putea spune că îi stătea pe gât, îl sâcâia cam de mult și iată că dosarul acela îl ajutase să găsească soluția: fiindcă era clar că nu atât evidența aceea concretă de pe tabel îl nemulțumea, aia nu spunea nimic, orice om are un nume și un loc de naștere, ci aceea abstractă, că adică era o evidență că Moromete n-avea de ce să nu se ducă tocmai acolo unde era cel mai indicat să se ducă, adică la el în sat și nu în altă parte și să stea să sprijine acolo desfășurarea în bune condițiuni a campaniei.

– Tovarășe secretar, zise Niculae, eu n-am mai fost pe la mine prin sat de multă vreme...

– Cu atât mai bine, răspunse secretarul, te duci acum! Ce, vrei să spui că nici părinții nu i-ai mai văzut de multă vreme?

– Ba nu, eu vorbesc de sat...

Secretarul nu înțelese:

– Din moment ce te-ai dus să-ți vezi părinții, n-ai trecut și prin sat? Sau ai aterizat cu avionul drept în băătăură?

– Ba am trecut, tovarășe secretar, răspunse Niculae ridicând vocea, dar n-am stat acolo să activez cu o sarcină de partid și mai bine cunosc de exemplu oamenii și problemele din Broșcoșești sau Scioaștea sau oricare

sat vreți dumneavoastră de prin apropierea raionului, decât din Siliștea, Surdulești, și toate alea de pe-acolo...

– Și ce e cu asta? zise secretarul ridicând la rândul său puțin vocea. Singur spuseși adineauri că noi trebuie să ne orientăm oriunde în munca de partid. Sau asta e valabil doar în vorbe, să stăm pe-aici pe lângă raion, că nu e departe? continuă secretarul cu o licărire triumfătoare în priviri.

– Tovarășe secretar, dar eu n-am spus că refuz sarcina de partid, sări atunci vocea lui Niculae parcă l-ar fi înțepat cineva fără veste cu un ac, de ce îmi atribuiți dumneavoastră că vreau să stau pe lângă raion când eu mă duc oriunde îmi trasați să mă duc?

– Păi dacă te duci, atunci ce mai stai la discuție, tovarășe Moromete, sări atunci și secretarul eliberând brusc parcă o veche și turbure indignare care nu se știa dacă era o trăsătură a lui care se manifesta pe neașteptate fără legătură cu persoanele, sau numai cu acest activist din fața lui și numai pentru că socotea că atitudinea acestuia îl îndreptățea. Poți să pleci, zise apoi cu un glas deodată binevoitor. Și continuă în același fel: țineți legătura cu raionul și nu luați măsuri înainte să raportați tot ce survine. Cum stai cu stomacul, am auzit că nu prea te simți bine, ai fost la spital? Dacă vrei telefonăm la spital să te consulte doctorul Gafa, poate ai nevoie de regim.

– Apa minerală îmi face bine, zise Niculae.

– Ți-o fi făcând bine, dar doctorul poate să-ți prescrie un tratament și să n-ai nevoie de apă minerală. Te duci acuma într-un sat și stai vreo patru-cinci săptămâni cât ține campania, de unde o să găsești acolo apă minerală?

– Tovarășe prim-secretar, zise Niculae ca și când n-ar fi auzit, am o rugămintă să vă adresez, spuneți-i dumneavoastră tovarășului Iosif că eu nu sunt obligat de fiecare dată când e vorba de unele sarcini sau altceva și se întâmplă să executăm amândoi un ordin sau cu ceilalți, dar e și el acolo, să stăm pe urmă să iasă unele încurcături care pe urmă alți tovarăși să spună că a fost din pricina mea. Să mă lase în pace!

– Am auzit, zise secretarul și deodată surâse. Ce s-a întâmplat?

– Nimic, dar îmi spune el că a venit la dumneavoastră tovarășul Braga, de la cabinetul de partid, nu vă mai spun, tovarășe prim-secretar..

– Ce este, zise însă secretarul abia alarmat și dorind acum să știe ce era. Spune.

– Că eu nu studiez bine și că dau răspunsuri greșite la învățământul politic...

– Nu știi nimic, zise secretarul, ce răspunsuri greșite?

– Că am zis eu că în etapa actuală ne sprijinim pe mijlocași.
– Nu ne sprijinim, zise secretarul, facem alianță, ne sprijinim pe sărăcime și lovim în chiaburi, cum ai putut să faci confuzia asta?

– Păi n-am făcut-o, tovarășe prim-secretar...

– Ei cum, îi luă secretarul vorba din gură, își permite el așa...

Era o îndoială că tovarășul Iosif și-ar putea permite fără să fie la mijloc un sâmbure de adevăr.

– Își permite, tovarășe secretar, zise Niculae hotărât și adăugă fără să-și dea seama că uita să redea detaliul important referitor la faptul că dimpotrivă, tocmai el Niculae fusese acela care combătuse o asemenea idee într-o discuție cu acel Bâznae de la direcția regională a comerțului și că secretarul n-avea de unde să deducă în ce sens speculase pe urmă Iosif răspunsul său la seminar, și că n-avea prin urmare de ce să se arate atât de convins că, o dată cu această convorbire, situația se va schimba și Iosif o să înceteze să-l mai persecute în felul acela al lui: și mai erau și alții de față, tovarășe secretar, când a spus...

– Trebuie să studiem cu atenție tezele și bibliografia care ni se indică, tovarășe Niculae, zise secretarul sever, fără studiu teoretic nu e suficient, așa spune tovarășul Stalin, practica fără teorie este oarbă. Nu pierdeți vremea, când aveți timp liber puneți mâna și studiați temeinic, altfel n-o să putem face față sarcinilor tot mai complexe pe care le ridică înaintea noastră construirea socialismului.

Reieșea că tot Niculae era vinovat și că nu putea avea sprijin într-o chestiune de principiu cum era cea de mai sus, primul secretar neputând decât să repete și el ceea ce spusese și Iosif ieri-seară în dormitor, că adică Niculae n-ar studia temeinic și de aceea a putut susține o teorie greșită.

– Tovarășe prim-secretar, dar nu e adevărat că am susținut eu ce a zis Iosif, sări el din nou și de astă dată i se urcă sângele în obraji. Dacă e vorba de studiat să studieze el, care îl picnește somnul în timpul referatului, s-a învățat să țină ochii deschiși și în timpul ăsta să doarmă pe el, trebuie să-l hâțâne cineva când se termină lecția...

Primul-secretar puse mâna pe buton și apăsă:

– Tovarășul Iosif a plecat? o întrebă el pe fata care intra.

– Nu, e cu tovarășul Nistorescu.

– Să vină aici.

Fata vru să iasă, secretarul o opri cu un gest și adăugă:

– Spune-i și tovarășului Nistorescu să vie și să-mi aducă procesele-verbale ale organizațiilor din Pereți și Smîrdioasa. Mi-ai bătut situațiile acelea?

– Mai am.

– Dă-le drumul și spune-i lui Merdescu să fie gata cu mașina că plecăm imediat. E gata?

– Nu e gata, e plecat șeful Atelierelor Mecanice la București și maistrul nu știe nimic, zice că habar n-are despre ce piese e vorba.

– Dă-mi Atelierele la telefon și spune-i lui Merdescu să vină la mine.

După un sfert de oră ieșiră din biroul primului secretar șoferul, apoi Nistorescu, apoi secretara care îi adusese o parte a situațiilor și rămaseră Iosif și Niculae.

– De ce dormi la învățământul politic, tovarășe Iosif? zise secretarul tăios făcând să piară brusc de pe chipul aceuia o bună dispoziție complice la care se pare că el credea că o să-l asocieze și pe primul-secretar și să anihileze astfel posibila plângere a lui Moromete; dar întrebarea directă parcă îi dăduse una în stomac.

– Nu dorm, tovarășe secretar, protestă el, la fel însă de neconvingător cum fusese Niculae mai înainte, cum o să dorm tocmai la învățământul politic?

– Tocmai asta te întreb și eu, cum te gândești să dormi în ceasul-ăla când trebuie să fii atent și să înveți, tovarășe Iosif, nu dormi noaptea destul, nu te culci devreme, pe unde umbli, tovarășe Iosif, de n-ai când să dormi și-ți alegi tocmai ora asta?

– Nu dorm, tovarășe prim-secretar...

– Păi sigur că nu dormi când te știi cu ochii deschiși crezând că nu te vede nimeni, lasă că îi spun eu tovarășului Enache și adio somn în timpul orelor de învățământ, tovarășe Iosif. Au reparat ăia din Belitori sitele alea stricate de batoză?

– Încă nu, tovarășe secretar, așteaptă să vie șeful Atelierelor Mecanice de la București și le trimite la reparat.

– Hai, la treabă, și aveți grijă să nu mai repetăm greșelile de anul trecut și să îndeplinim planul la colectări de cereale în timpul iernii, când puteam foarte bine să-l îndeplinim chiar în timpul treierului.

– Ba la floarea-soarelui nici acum nu l-am îndeplinit total, tovarășe prim-secretar, zise Iosif parcă cu duioșie, și la porumb la fel...

Și privirea îi strălucea ca de o mare minune uitându-se la secretar și aducându-i toate acestea la cunoștință. Dar secretarul nu-i mai vedea pe nici unul și le făcu semn să plece și să-și vadă de program.

XXIII

Cei doi activiști ieșiră și dincolo de ușă pașii lor avură parcă o ezitare, dacă să continue sau nu drumul împreună, dată fiind scena care avusese loc în biroul pe care tocmai îl părăsiseră, sau să se îndepărteze chiar acolo unul de altul în semn de răceală reciprocă? Continuară însă să meargă alături părănd să fie amândoi de acord că împinseseră prea departe această istorie care privea un lucru atât de important cum era învățământul de partid, și care nu putea fi deloc fără urmări în asemenea situații când o vorbă aruncată în vânt putea să-i determine pe cei în drept să-ți oprească drumul la alte studii și să-ți schimbe deci cu timpul și natura sarcinilor în cadrul comitetului. Niculae mergea cu capul în jos și tăcea, Iosif însă arăta parcă înmuiat de ceva și vorbele îi veneau parcă din creier atât de aproape de exprimare încât îi forțau deja un surâs care cerea celuilalt să treacă repede peste tot ce se întâmplase întrucât iată că el... Și îl întreabă pe Niculae de ce l-a chemat tovarășul prim-secretar, recunoscându-se astfel vinovat că a mințit aseară când i-a spus ceea ce i-a spus. Niculae îi răspunse că nu se mai duce la Broșcoșești pe timpul campaniei, se duce la Siliștea..

– Aha, făcu Iosif, și când pleci?

– Acuma plec...

– Bine, să trăiești!

– La revedere, răspunse Niculae și se despărțiră.

Se spunea despre ei doi că sunt prieteni, fiindcă nu puține erau momentele când acest lucru părea evident pentru mulți, dar pentru și mai mulți era tot atât de evident că nu se aveau deloc bine, în special despre Iosif exista această părere, că ar avea ceva împotriva lui Moromete. Nu farse cum era cea de azi, ci întâmplări care înlătură orice dubiu, nemailăsând celorlalți posibilitatea nici uneia dintre acele interpretări care au în vedere caracterul capricios al acestor relații și despre care, dacă vrei să nu te înșeli, e mai bine să păstrezi o imagine globală care să includă în același cerc sinuos al prieteniei atât certurile cât și împăcările. Multă vreme, de pildă, și anume la început când Niculae venise la comitetul raional de partid, fuseseră văzuți împreună la ședințe, cu scaunele alături sau plecând

în oraș de la cantină, și de câteva ori chiar aranjându-se să fie trimiși să activeze prin aceleași localități. Fuseseră văzuți împrumutându-și bani. Dar nu mai mult decât atât, de pildă să se apere în ședințe unul pe altul, cu toate că de câteva ori s-ar fi putut foarte bine să se întâmple, în special o dată când i s-a adus lui Niculae o învinuire că din pricină că nu fusese el destul de vigilent, niște chiaburi sabotaseră undeva electrificarea unei comune, în realitate sabotorii fiind organele locale, care sustrăseseră cerealele date de țărani în acest scop și organele acestea întocmiseră apoi un dosar în toată regula înaintându-i pe acei chiaburi justiției (care de altfel îi și condamnase). În comuna aceea activase atunci și Iosif și el cunoștea foarte bine care era adevărul și în timpul ședinței tăcuse tot timpul și abia când văzuse că majoritatea îl apăra pe Niculae de critica nedreaptă care i se aducea, se ridicase și el și spusese că nu era adevărat și că vinovații erau alții. Cei care crezuseră până atunci că Moromete și Iosif sunt prieteni, nu mai crezură din clipa aceea.

Continuau totuși să fie văzuți împreună și opinia reveni, fiindcă dintre două fapte mai puternic e cel care nu mai poate avea și o altă interpretare decât cea conformă cu faptul însuși. A nu lua apărarea unui prieten într-o ședință putea avea și alte explicații decât aceea care se impunea la prima vedere, ce putea să însemne în primul rând? Câtva timp prinse deci consistență această impresie, dar când fu pe punctul să devină un fapt cert Iosif începu deodată să facă dezvăluiri: știau ei oare ce fel de om era Moromete ăsta? Da, știau, i se răspunse, așa cum știau despre fiecare, conform comportării lor în cadrul muncii în comitet. Ei nu, răsă Iosif, să vedeți... Și începu să dea la iveală acele lucruri care se spun între doi prieteni în faza de început, acele destăinuiri care sunt de obicei reciproce și tocmai de aceea nici nu se divulgă. Și din felul cum le povestea Iosif reieșea tocmai acest lucru neașteptat, că aceste destăinuiri nu le făcuse decât Moromete și că Iosif se mulțumise doar să le asculte.

Și astfel se află că Moromete era odată la vie și că i s-a făcut sete și s-a dus mai încolo la o covergă să ceară apă celui dinăuntru și când colo a dat peste două fete care nu se știe ce făceau acolo împreună, dezvelite și una cu trupul peste cealaltă. Și numai atât? întrebaseră unii plictisiți. Ce-a făcut Moromete? A luat-o la fugă, le-a răspuns atunci Iosif, și în clipa aceea așa înalt și voinic cum arăta el cu statura lui, s-a frânt brusc pe spate și s-a cutremurat de râs de parcă ar fi trosnit un pălimar. Într-adevăr, au convenit ceilalți, era ceva vesel aici... Și încă ce? Că altă dată tot așa într-o seară la

un clic, l-au scos pe Moromete niște băieți în tindă. Cum, s-au mirat cei care îl ascultau, pe el l-au scos, nu pe fată? „Nu, fata l-a scos“, a răspuns Iosif și în clipa aceea s-a opintit iar în râsul acela al lui scurt ca un pâraie de gard. Și? Și acolo în tindă, în paie, Moromete a stat și el cu ea de vorbă pe întuneric. Pe urmă s-a dus zvonul în sat că fata respectivă nu mai e fată mare. Și nu era adevărat? au întrebat ceilalți. „Nu!“, a răspuns Iosif. „Te pomenești, a zis atunci un activist minunându-se, că Moromete ăsta n-o fi având...“ „Ba nu, a spus altul, o fi având, că altfel s-ar bolnăvi, dar n-o fi având...“ „Le-o fi având pe toate mici“, a zis altul și au râs toți și cel mai tare se auzea răcnetul ca o rostogolire de buturugi a lui Iosif, după care tot el a restabilit lucrurile afirmând că Moromete le are pe toate în regulă, dar așa e el din firea lui. Fiindcă iată de pildă tot la un clic ce i s-a întâmplat în altă seară, se juca ghicitoarea-n poezie, știți cum e asta, unul zice așa: „Mă cutare, știi că alde cutare mi-e frate?“ „Unde l-ai găsit?“ zici tu și atunci ăla răspunde: „L-am găsit sub podul de aramă, îl făcea dracii pastrama“, sau altele, dar trebuie să ai grijă că poate să spună de tine în loc de el, l-am găsit pitit între sobă, îți făcea spinarea toabă, sau altele mai rele, dacă aveai vreo soră sau vreo fată la care țineai. Așa i-a spus lui Moromete, dar nu că ținea el la ea, hi, hi, zice „Măi cutare, știi că al lui Moromete mi-e frate?“ „Unde l-ai găsit?“ „L-am găsit în pod sub o grindă“, și a spus ceva de una Sanda că nu știu ce-i făcea acolo Moromete. Și Sanda asta în loc să se supere a chicotit, dar Moromete n-a auzit-o, n-avea nimic cu ea, s-a făcut roșu și a sărit la ăla că de ce să zică de el și de Sanda... Și aici, terminând relatarea, ochii lui Iosif, uitându-se la ceilalți, își măriseră vizibil prunele, și în clipa următoare gura i se strâmbase cu limba afară într-o descărcare de râs de astă dată parcă chinuită. Nimeni nu observa că era greu de crezut sau cel puțin greu de închipuit cum ar fi putut Moromete să povestească chiar el despre sine niște lucruri din care să iasă el chiar așa cum ieșea din gura lui Iosif. Ceea ce era însă neîndoielnic era că totuși povestise ceva și, mai mult, continua încă să povestească...

Firește că se găsiră curând destui cărora nu le plăcu deloc toată istoria acestei prietenii și îl luară pe Niculae de o parte și îi spuseră să nu se mai încreadă și el atâta în Iosif și să-i spună chiar tot ce-i trece prin cap, că ăla dă pe față la toată lumea și îl face dracului de râs. Niculae îl evită și drept răspuns într-o ședință îi trase lui Iosif una în cap de-l turti, relatează sub forma unei întrebări o istorie cu o petrecere de lăsata-secului, în ale cărei dedesubturi intrase cu totul întâmplător fiind în satul lui Iosif și nimerind

peste un dușman al acestuia, de altfel un element dubios, când Iosif era acolo secretar de organizație, și neputându-se descotorosi de acest element care avea rude în locuri sigure și îl susțineau în funcția de președinte, îl îmbătase cu frate-său la petrecerea aceea, îi sustrăsese carnetul de partid din dulamă și îi dăduse foc cu chibritul; figura îi reușise din plin, acela fusese dat jos și din funcția de președinte și exclus și din partid. „Să spună tovarășul Iosif, formulase Niculae întrebarea sa, ce e cu istoria unuia I.P. Neacșu de la el din sat care mi-a povestit mie felul nestatutar cum a fost exclus din partid?“ Iosif se făcu galben, se ridică în picioare și, bâlbâindu-se cât era de mare, răspunse că nu știa absolut nimic, cine știe ce bețiv o fi fost cel care... Și îi veni în ajutor tot Niculae confirmând că într-adevăr individul părea cam deochiat, dar că i s-a părut că totuși omul a fost nedreptățit. „Nu, nu, n-a fost nedreptățit, ezistă procesele-verbale“, răspunse Iosif nemaidându-și seama cum îi ies cuvintele din gură și ce înțeles mai are răspunsul său, cu o voce împiedicată de parcă i se lipea limba de dinți, în timp ce își ștergea cu cotul fruntea umedă. Niculae, văzându-l căscând ca peștele pe uscat, renunță, adăugând că el a pus doar o întrebare, i s-a părut că omul a fost nedreptățit, dar dacă tovarășul Iosif susține că nu, el îl crede, bineînțeles, pe tovarășul Iosif, nu pe un bețiv dubios.

Câteva luni Iosif nu mai scoase un cuvânt despre Moromete, cu toate că acum erau văzuți împreună parcă mai des decât înainte. „Ce mai face Moromete, Iosife?“ îl întrebau câteodată. „Ce să facă, bine!“ răspundea Iosif fără echivoc și celălalt relua: „Ce mai zice?“ „Ce să zică, răspundea Iosif, și el ca omul“. „Adică? Ce mai povestește?“ „Ce să povestească, de-ale lui!“ Dar nu mai spunea ce. În schimb însă apărură după câțva timp aceste farse, la început mici de tot și apoi din ce în ce mai groase, la care Iosif încerca și uneori reușea să asocieze și pe alții care se nimereau prin preajmă...

De la comitet Niculae trecu pe la dormitor, își luă servieta în care vârî din cufărul de lemn pe care îl păstra sub pat câteva cămăși și obiecte de toaletă și o jumătate de oră mai târziu se afla la gară, unde luă cursa care îl lăsă, după un ceas de mers peste câmpie, la patru kilometri de Siliștea-Gumești.

PARTEA A DOUA

I

Prima care află în sat că Niculae al lui Moromete o să vie acasă pe tot timpul cât o să țină secerișul și treierișul fu Marioara lui Fântână, fata lipoveanului; află vestea chiar de cu seară, cu multe ceasuri înainte ca Niculae însuși să fi știut unde avea să se ducă el a doua zi.

Dimineața fata se trezi povestind mamei că visase că era la deal la secere și că începuse o ploaie mare și cineva o chema să se adăpostească sub un pom sau sub o covergă între niște pepeni, dar pentru că nu știa cine era sub coviltirul acela, ea nu se ducea și ploaia o ploua și de frică începuse să strige. A strigat în somn. S-a auzit sau nu s-a auzit?

– Nu s-a auzit, zise mama, a plouat nițel azi-noapte spre ziuă, a dat câteva picături, d-aia ai visat ploaia.

Fata însă întârzia în așternut fără să-și dea seama, prinsă poate de ceea ce numai ea știa că mai simțise încă în vis și maică-sa se răsti la ea să se dea mai repede jos de pe prispă și să se apuce de treabă, n-auzea că vaca aia a început să mugă? Fata tresări, se dădu repede jos, își spală mâinile cu săpun (pe față nu se spală, se dresă numai cu un fel de preparat vâcos de glicerina), își trase rochia pe cap, își puse un șorț curat și, cu mânecile sumese, cu un vas mare de lut într-o mână și o copaie mică de lemn plină cu tărâțe în cealaltă, o luă spre șopron unde într-adevăr se auzea mugetul parcă nedecis al vitei; era o chemare să i se dea să mănânce și să i se ia laptele care îi presa ugerul, nervoasă însă în același timp că avea să rămână fără el, amintire poate a vițelului care dispăruse nu se știe unde și nu-l mai vedea în fiecare dimineață alergând cu botul întins spre ea și înghesuindu-i-se sub burtă în timp ce ea îl lingea sub coada îmbârligată de plăcere.

Răsărea soarele, norii se topeau în zare. Ploaia care întâmpinase revărsarea zorilor scuturase copacii de flori. Marioara străbătu curtea desculță, cu un mers care nu era cu nimic turburat în legănarea lui firească de vasele pe care le ducea sprijinite cu mâna de șold și de subțioară. Tălpile ei desculțe lăsau urme nestricate pe bățatura înmuiată. Călca fără să se uite, peste petalele mici și albe împrăștiate pe pământ.

Sub șopronul deschis vaca se neliniști, suflă puternic pe nări și schimbă agitată locul, biciuind aerul cu coada ei lungă. Marioara n-o luă în seamă, îi

puse copaia înainte și din vasul cu care venise turnă de câteva ori în mână și îi spală ugerul, dar ceva nu era în ordine, vita schimbă iar locul, de astă dată fără veste, și îi trânti vasul sub care fata se pregătea să înceapă mulsul.

– Și tu ce-oi fi având, fire-ai afurisită să fii, era să-mi spargi oale, zise Marioara tare. Nu ți-am dat tărățe, ce mai vrei?

Vaca lingeă într-adevăr cu lăcomie din copaie, dar cu capul dispus în așa fel încât ochiul ei mare să vadă și ce se petrece sub uger și pesemne că era ceva care nu-i plăcea fiindcă și pielea de sub burtă avea cutremurări dese și prelungi, deși în staul nu se trezise încă nici o muscă.

– Of, cum te prostesti tu și când ți-oi da eu acuma câteva, zise Marioara în șoaptă, nervoasă; mamă, nu știu ce-are vaca asta astăzi, dă cu piciorul, ce să-i fac eu?!...

– Vorbește-i frumos și stai liniștită, răspunse mama. Sare mai are?

– Are.

– I-ai spălat ugerul cu apă caldă?

– Da.

– Spune-i pe nume, și nu mai țipa așa ca o nebună, zise mama într-un târziu, prinsă de altele.

Acest dialog potolise vita și Marioara îi apucă ugerul și apropiind oala apăsă. Laptele țâșni cu putere în pereții smălțuiți ai vasului împrăștiind spumă albă și miros crud de ierburi. Fata avu în aceeași clipă un surâs strâmb și cu amândouă mâinile pe uger izbucni brusc în plâns, și lacrimile îi năvăliră peste obraji în boabe mari și repezi udându-i șorțul și genunchii dezveliți. Vaca suflă pe nări, răsturnând copaia, care de altfel era goală, izbi cu coada, dar nu se mai mișcă și Marioara ștergându-se la ochi continuă mulsul. Ca o răpăială de primăvară, plânsul îi trecuse...

Ea era fata care îl așteptase, făcându-se de râs, pe Niculae al lui Moromete în paie în tindă. Despre ea se spusese pe urmă că ar fi rămas borțoasă cu el. Era mică atunci, abia împlinise paisprezece ani, și se duse la clic pe furiș (mâncase pe urmă bătaie îndesată când se întorsese acasă), venise la ea o surată și îi șoptise la ureche că la alde cutare e clic și a vorbit ea cu un băiat să-l aducă și pe Niculae, și acolo tot băiatul acela o să stingă lampa și o s-o scoată pe ea cu el în tindă. Asta era ceva care nu prea se făcea la un clic (stinsul lămpii), de obicei ieșea întâi băiatul fără să se bage de seamă cine e și pentru asta ieșeau mai mulți afară și numai unul din ei rămânea pe întuneric în paie și abia pe urmă era scoasă și fata, dar asta în văzul la toți și silită, împinsă cu forța și ea trebuind să se zbată și să se

propțească în prag cu picioarele, să nu se spună după aceea că a ieșit cu voia ei. Nu erau însă siguri de Niculae și de-aia se hotărâseră să stingă lampa ca să nu se vadă că băiatul n-ar vrea, ceea ce ar fi fost nemaipomenit, s-ar fi băgat de seamă că de fapt fata e aceea care vrea, și s-ar fi făcut în felul ăsta de râs. Se și făcuse, dar nu pentru mult timp și nu intrase chiar în gura celor mari, ci tot a celor de seama ei care și aceștia uitaseră repede întâmplarea, mai ales după ce se dovedise că acolo în paie nu se întâmplase chiar nimic (nici măcar nu legaseră vorbă, să se ducă pe urmă el singur pe la ea și s-o fluiere seara să iasă la poartă). Bătaia primită pe urmă dimineața acasă, așa după cum îi spusese chiar mama târând-o de păr, nu fusese din pricină că se dusesse la clic. La clic putea să se ducă, dar la ce clic și cu cine? Acela la care fusese ea nefiind clic de fete mari, iar cea cu care se dusesse nefiind în orice caz, dacă erai să te iai după ce zice lumea, fată mare. Se spunea că văduva lui Ilie Pipa, mama acelei fete, se culca ea cu un băiat într-un pat și în patu ălălalt fata ei, pe care o chema Sora, cu alt băiat și că mulți flăcăi furau noaptea din podul casei părintești duble de grâu sau kile de tot felul de alimente fără de care muiera și fata ei nu le deschideau ușa și că se duceau acolo și petreceau, muiera aprinzând focul și făcând gogoși calde în untdelemn, iar flăcăii venind pe lângă altele și cu țuică în tunică, sau cu vin, care mergea bine cu gogoșile. Ceea ce nu știa însă mama, dar ce știa foarte bine fata lipoveanului (și de aceea poate tăcuse mîlc în timpul păruiei) iar Niculae știa și el, era că vara Marioara se întâlnea cu alte fete după-amiezele să păzească via și în covergă unde stăteau pitite se petrecea numai ele știau ce. Târnuiala mamei și vorbele care îi ieșiseră după acel clic curmăseră, după câte se părea, prietenia ei cu Sora, dar ceva se întâmplase totuși între ea și Niculae al lui Moromete, și anume nu ceva de care știau numai ei doi, de vreme ce venise cineva să-i spună că Niculae o să-și petreacă secerișul și treierișul aici în sat. Nu răsuflase însă nicăieri nimic care să dea de vorbit.

Marioara terminase de mult, și când se ridică și ieși cu vasul plin, surâsul ei strâmb era acum vesel și mama îi urmări pe furiș, cu o privire bănuitoare, pașii și mișcările cu care urcă scara prispei și intră în tindă. Nu se știe ce nu-i plăcu, fiindcă deodată ridică brațul și o lovi în cap... În loc să se arate surprinsă și să se indigneze, fata se feri și se îndârji doar cu o împotrivire care nu mai avea în ea nimic spontan:

– Stai, mamă, la'n loc, vrei să-mi cadă laptele din brațe sau ce te-a apucat?!

Ca și când asta ar fi fost grija ei, să nu-i verse mama laptele, pe care de altfel foarte grijulie îl puse jos și începu să se îndeletnicească cu vărsarea lui în diferite oale mai mari sau mai mici, la prins, la fiert, sau la dubă pentru strâns de vânzare.

– Când ți-oi rupe eu ție moalele, şuieră mama.

– Ce-ai cu ea, fă, interveni Adam Fântână de pe prispă, unde își făcea, pe îndelete, bocancii albi de pospaiul de la moară (el era responsabilul morii naționalizate a comunei). Ce tot o înghiontești?

– Stă în așternut dimineața și acum uită-te la ea, zise mama, dar omul nu se uită, își văzu mai departe de periat.

– Ce făcu, îți sări ție în cap? continuă el. E fată mare, nu mai are paișpe ani, se mărită mâine, poimâine... când o să te duci pe urmă pe la ea o să te dea bărbatu-său afară din casă.

– O să vezi tu ce-o să facă asta, las-o tu în voia ei, să vezi cum o să ia câmpii. Și tot eu o să pătimesc, n-o să pătimești tu care stai toată ziua la nenorocita-aia de moară și nu mai știi nimic.

– De ce nenorocită? exclamă lipoveanul. Și continuă îndată: nenorocită ești tu, că stai toată ziua cu gura pe fata-asta, în loc s-o lași în pacea ei să-și vadă de tinerețe!

– Unde vezi tu că n-o las?! Vorbești și tu fără nici-un rost, răspunse mama cu un dispreț acum liniștit și prinsă de alte griji, în timp ce într-adevăr rostogolea de undeva din pod pe o scară o cergă uriașă și cam ruptă pe care vroia pesemne s-o cârpească. Vezi mai bine, adăugă ea cu un fel de exemplificare, că s-a oprit ăla la poartă, Vasile al Moașei din Cotocești, ce-o mai fi vrând și ăsta, a trecut și aseară pe-aici. „Du-te la moară, îi zic, acolo îl găsești.“ Nu, că nu vrea să se ducă la moară.

II

Lipoveanul ridică barba de pe genunchiul frânt și se uită. Nu zise nimic când văzu într-adevăr un om la poartă, nu dădu nici o încuviințare, își reluă văxuitul și abia într-un târziu întrebă:

– Ce este, Vasile, intră în curte, ce aștepti acolo? Ce, ești milog de stai așa dimineața la poartă și nu zici nimic?

– Bună-dimineața, zise Vasile apropiindu-se și continuă să nu zică nimic, când ar fi putut să răspundă, dacă ar fi fost vorbăreț, că milogii vin ei la poartă, dar nu tac din gură, se milogesc de se-aude din capul satului.

Adam Fântână intră în tindă, se așeză la masă și începu să mănânce. Vizitatorul rămase afară, dar în apropierea pragului tindei și de acolo începu să spună ceva cu un glas înăbușit și monoton. Era un bărbat foarte tânăr, cu trupul subțire, aproape delicat, dar cu mâinile lungi, cu labelle mari, crescute parcă la alt trup, groase și negre ca niște cazmale. În spusele lui reveneau des niște inși care se numeau ba Isosică, ba Plotoagă, ba Mantaroșie, ba Zdruncan și încă alții, pe care îi învinuia în linii generale că după ce singuri au vrut să facă anul trecut aici în sat o gospodărie agricolă colectivă, tot ei pe urmă s-au apucat și au împiedicat-o să ia ființă, pe motivele că nu le convine, dar fiindcă i-a apucat raionul de lucrul ăsta, să nu zică cineva că n-au făcut, dar uite că nu vor oamenii...

– Și oamenii vor?! îl întrerupse brutal Fântână, înghițind flămând mari bucăți de mămăligă dumericată în laptele proaspăt. Oamenii vor, ‘le mama lor de oameni, când m-am ridicat eu în ședință – și aici lipoveanu ridică un braț în sus drept ca lumânarea – am strigat, fraților, cine vrea să se înscrie să rămână aici cu mine în clasă, n-a rămas unul, am rămas eu singur, să spună pe urmă domnul Isosică la raion că eu am gonit oamenii să nu se înscrie! Și când am ridicat pe urmă chestiunea în organizație, de față cu instructorul Filip de la regională, ați tăcut toți din gură, ca să poată să zică Bilă despre mine că visez! Va să zică eu visam și voi toți, ca niște deștepți, erați treji. Acuma veniți la mine să-mi spuneți, dar așa pe furiș, până și la moară vă e frică să veniți, să nu vă vadă cineva și să-i spună lui alde Isosică sau Plotoagă că ați venit la mine fără măcinat, adică să-mi spuneți mie cine știe ce și să vă ia așa la ochi. Ce să-mi spuneți, mă, voi, mie? Ce să-mi mai spuneți?

– Dar ceva care e în interesul dumatăle ești dispus să ascuți? zise vizitatorul.

– Spune, zise responsabilul morii mai încrezător, având de astă dată în glas o suspiciune de altă nuanță, una cronică, devenită parcă a doua natură.

Și continuă să mănânce, în timp ce tânărul vizitator matinal continuă să vorbească.

– Și tu de unde știi de chestia asta? spuse în cele din urmă Fântână cu un glas din care se vedea că crede tot ce i s-a spus, mai rămânând de lămurit doar acest amănunt în ceea ce privea sursa.

– De la unul din ei, zise.

– De la care?

– De la Plotoagă, Isosică, Bilă sau Zdruncan. S-ar putea să fie amestecat și Mantaroșie, care li s-a alăturat.

Plotoagă era președintele sfatului, Isosică secretar de organizație de bază și referent la sfat, Bilă nu era nimic (adică nimic plătit, îl aleseseră în ceva cu denumirea de *Arlus*, – Asociația română de strângere a legăturilor cu Uniunea Sovietică – el era cu această sarcină, de care de altfel toată lumea știa că era foarte mândru), Zdruncan secretar al sfatului, iar Mantaroșie cantaragiu la moară.

– Va să zică nu vrei să spui, zise lipoveanul.

– Ți-am spus, repetă tânărul, știu asta de la Isosică, Zdruncan, Plotoagă sau Bilă.

Nu-i mai spusese pe cei patru în aceeași ordine, ca și când s-ar fi ferit ca nu cumva să lase un indiciu oarecare despre cel de la care știa secretul dezvăluit.

– Și ce interes are unul din ăștia ca eu să știu ce-au pus ei la cale în privința mea?! zise din nou lipoveanul neizbutind să dea de firul tainei.

Vizitatorul tăcea.

– Spune, mă Vasile, tu n-auzi ce te întreb?

– Ce să spun?

– Ești surd? Ce interes are unul din ăștia patru, care sunt împreună, ca eu să știu ce pun ei la cale în privința mea?!

– Ce interes? Întrebă Vasile curios.

– Da, ce interes.

– Nu știu, zise Vasile mirat. De unde să știu? Și adăugă cam supărat, ca față de cineva care tot nu aprecia valoarea dezvăluirii care i se făcuse: Prea multe vrei să știu!

– Bine, Vasile, zise lipoveanul cu o voce deodată caldă, o să văd eu, bine că mi-ai spus! Dar și mai bine ar fi fost, adăugă, dacă veneai la moară și-mi spuneai, te-aș fi crezut și mai mult, pe câtă vreme așa, ce știu eu ce mai puneți la cale.

– Nu te costă nimic c-ai aflat, zise tânărul rece.

– Și pe tine ce te costă că mi-ai spus?

– Tovarășe Fântână, zise tânărul posomorât, eu nu ți-o dau asta ca bună, ți-o dau s-o știi, nu știu dacă trebuie să crezi sau să nu crezi.

– Asta nu mai era nevoie să mi-o spui tu, d-aia te-am întrebat de unde-o știi și ce interes are ăla care ți-a spus să știu eu din moment ce el e cu ei. Plotoagă nu poate să fie, fiindcă el fără cumnatu-său Zdruncan și fără

Isosică, n-ar fi nimic, Zdroncan nu poate fi contra lui cumnatu-său Plotoagă (contra ălorlalți doi, Isosică și Bilă, poate) dar numai ei doi, fără Isosică, nu poate el, cumnatu-său Plotoagă, și atunci tot nimic n-am făcut. Mai rămâne Isosică și Bilă. Bilă poate fără Plotoagă și Zdroncan, dar nu poate fără Isosică și iar n-am făcut nimic. Ar însemna că e Isosică. Isosică este? se holbă Fântână cu barbă cu tot ca și când o astfel de idee l-ar fi pocnit în cap și l-ar fi căpiat chiar și ca ipoteză.

– Nu știu, zise Vasile supărat. Și repetă: Prea multe vrei să știu!

Și se ridică, își luă bățul pe care îl lăsase răzimat de zidul casei și plecă încet, cu spatele la cei din casă și i se văzu îndelung mersul până la poartă, egal și impenetrabil ca și dezvăluirea pe care o făcuse.

În acest timp Marioara dispăruse în odaie și când acel Vasile se duse ieși în prag gătită de plecare.

– Unde te porniși tu acum de dimineață? sări maică-sa.

– Mă duc nițel pe la surata Ilinca, răspunse fata cu o sugestie în glas a unei neînsemnătăți atât de mari a ceea ce urma ea să facă la surata ei, că abia așa o făcu pe mamă bănuitoare și o alarmă mai rău decât dacă ar fi spus că se duce să se mărite pe furiș.

Mama puse mâna pe vătraiul din vatră și îl ridică crâncenă în aer:

– Dezbracă-te și stai acasă că-ți rup spinarea!

– N-auzi că mă duc nițel și mă întorc acușea, ce tot ridici vătraiu-ăla la mine?!

– Păi ce, asta e în firea ei! zise tatăl ridicându-se de la masă și făcându-și cruce. Lasă, fă, fata în pace, să se ducă, nu rămâne acolo, n-o mănâncă nimeni și dac-o s-o mănânce o să strige și ea, e lume... Du-te, Marioara, hai, dar întoarce-te repede, că nu sade bine să pleci de dimineață de-acasă, râde lumea...

Fata trecu pragul și se dădu jos de pe prispă. Schimbase rochia, se spălase pe picioare și încălțase niște sandale, dar se vedea că nu erau cele mai bune lucruri pe care le avea, să nu se spună pesemne că s-a dus la ai lui Moromete de dimineață gătită, când lumea are treabă și poartă alte haine. Cu o expresie buimăcită mama lăsă vătraiul din mână și se luă după ea. O strigă cu vocea ei de mamă blândă și înțeleghătoare:

– Marioara.

Și când fata se întoarse, deodată o imploră:

– Marioara, nu te duce tu la ăla, maică, acum de dimineață, fă și tu o dată cum te rog eu, dezbracă-te și treci în casă că avem treabă să cârpim cerga-aia, vine seceratul și treieratul și n-o să avem cu ce înveli căruța și pune grâul...

Dar abia aceste implorări o scoaseră deodată și pe fată din ale ei și scrâșni din dinți și chipul i se schimonosi de o împotrivire fără măsură, aproape sălbatică:

– Lasă-mă, mamă, în pace, ți-am spus că mă întorc repede, ce tot îi dai zor cu treieratul și seceratul...

Și îi întoarse spatele și se duse, deschise poarta și i se văzu capul pe lângă vârfurile ulucilor, mergând grăbită dar cu pas măsurat, ca orice fată care a plecat într-un loc unde are treabă, nu unde se pierde timpul. În casă, Adam Fântână, cu un picior pe ducă, o mai întrebă totuși o dată pe muierea lui ce-are cu fata. Femeia spuse atunci ce nu vroia să dea pe față, că aseară a strigat-o cineva pe Marioara, fata sau băiat, n-a înțeles bine, și i-a șopocăit că vine Niculae al lui Ilie Moromete în sat și stă până se termina treieratul.

– Și? întrebă omul neînțelegând.

– Și! făcu femeia. Vezi-ți de-ale tale, când ai s-o vezi aci în casă cu burta la gură să nu zici că n-am ținut-o din scurt.

– Da' ce e între ea și Niculae al lui Moromete?

– Nu e nimic, răspunse femeia după o ezitare.

– Păi dacă nu e nimic, ce-ai cu ea, creștino, nu poți s-o lași în pace? Unde vrei să găsească un bărbat, la tine în vatră?

– ăla nici nu se uită la ea și ea de cinci-șase ani...

– Ce e de cinci-șase ani?! se miră tatăl, coborând de pe prispă și luând-o și el spre poartă. De ce nu zici tu de zece ani, ce mi-e cinci-șase ani, ce mi-e zece.

Și se îndepărtă și el pe lângă garduri, asemeni fetei, luând-o însă spre acea parte a satului dinspre care se auzea cântecul rar al motorului morii, care pe vremea aceea mergea cu uleiuri grase, scoțând pe un burlan rupt, în același timp, zvâcnituri de fum și un zgomot ca de jucărie, care izbea într-un fel vesel urechea celor care treceau prin apropiere. Iar muierea rămase acasă singură, să coasă cerga, și cu gândul în două părți: cu grija spre fată care se făcuse mare și nu mai vroia să mai asculte și cu pornirea spre bărbat care, în loc să sară și s-o oprească, o lasă să plece dimineața spre casele altora, să se facă de răsul lumii...

III

Casa Moromeților era așezată la șoseaua mare și se putea ajunge la ea ușor din orice parte a satului. Casa era veche, dinainte de primul război, și numai pridvorul, grajdul și fânarul erau făcute mai de curând. În pridvor era văzut de obicei Moromete, care părăsise prispa de dinainte de cel de-al doilea război și dormea acum aici și ridicase în același timp de-a lungul prispei un parmalâc cu câte-o floare romboidală tăiată în mijlocul fiecărei scânduri. Sub pridvor își construise o pivniță plină cu butoaie și putini în care intrau ridicând o trapă chiar de lângă pridvor, de pe prispă, care acum era din scânduri, ca și dușumeaua celor două odăi din casă, altădată din pământ.

Aici, în pridvor, veneau la el de câte două-trei ori pe săptămână și câte unul aproape în fiecare zi – uneori chiar și de două ori pe zi – prietenii lui politici de după Iocan, foști liberali ca și el, Nae Cismaru, Costache al Joachii, Matei Dimir și Giugudel. Cu ei bătuse muntele ani în șir. Cu Cocoșilă se împăcase într-o vreme, dar nici unul nu mai reușise să facă să fie între ei ceea ce fusese pe vremea lui Iocan și se vedeau rar și pentru scurt timp, cu toate că încet, ca dintr-o lungă boală, Moromete își revenise.

Arăta mereu în plină putere, și se găsiră destui care să spună că anume jucase el comedia cu căzutul la pat, ca s-o poată goni pe Catrina de-acasă și să se însoare cu alta. Presupunerea nu se confirmă atunci, dar se adevăra mai târziu. Într-adevăr arăta iarăși senin și se uita pe drum ceasuri întregi exact ca pe vremuri, fără să aibă adică nevoie de nimic din afară ca să se simtă trăind, deși dintre copii, lângă el nu mai era decât Ilinca. După măritișul ei cu Sandu, Tita nu se mai întorsese în casa părintească fiindcă avea de la bărbatul ei un băiat care moștenește casa lui. Moromete nu găsea în el nici o frică față de trecerea anilor. Când Ilinca alerga la poartă și striga: „Tată, a murit cutare!“ ai fi zis că la această știre Moromete avea să tresară și măcar din gură să spună ceva de bine de cel care nu mai era. „...Pe mă-sa, răspundea el într-adevăr după un moment de reculegere. A murit fiindcă n-a mai avut zile!“ „O să ai tu mai multe, o să trăiești cât lumea“, răspunsese într-o zi Catrina cu un glas înfiorat, de teamă și de îndoială, fiindcă de atâția ani de când se ducea la biserică ea aflate nu fără neliniște că în ochii Mântuitorului păgânul e mai nevinovat decât cel ce cunoaște învățătura, dar n-are destulă credință. Ea n-avea destulă credință, nu se putea înșela, în timp ce el era păgân. „Nu, că o să trăiești tu cât lumea, îi răspunse și

Moromete cu nepăsare. Crezi că dacă te duci la biserică o să trăiești mai mult ca alții!“ „Nu, zise și mama, dar barim cât trăiesc să nu trăiesc în întuneric! Ce-o fi pe lumea ailaltă o să vadă Domnul Cristos!“

Adică o să-și dea el seama cine merită să fie ales să trăiască alături de el și cine trimis în smârcurile unde domnește *Cinenupoate*. Astfel îi spunea ea adesea diavolului ferindu-se să-i rostească numele: dar de ce considera ea că diavolul e „Cel ce nu poate“, era greu de înțeles, când știa bine ce putere avea el asupra oamenilor, vroia poate să spună că nu avea și asupra lui Dumnezeu și a celor ce urmau învățătura lui Cristos? Aici Moromete ridica din sprâncene și le dădea într-o parte confirmând subțirel: „Așa e!“ făcea. Și se înghesuia singur în sine cu un gest care vroia să spună că nu e rău ce zicea ea, așa o fi, gest zadarnic de bunăvoință menit s-o domolească și s-o facă să uite cu timpul istoria dusului lui la București...

Revenindu-și, lui Moromete îi revenise și gustul pentru politică și se uita foarte intrigat la acești oameni noi de pe la sfatul popular (nu se mai spunea primărie) care îi intrau în curte și îi vorbea ca și când nu l-ar fi cunoscut și n-ar fi știut cine e. El nici nu le zicea nimic când îi vedea cum se urcau pe scara podului, cum apreciau cam cât porumb era acolo și cam cât trebuia să dea din el la prețul oficial drept cotă către stat. Avea aerul că dacă ar vorbi ar strica totul, în timp ce, după el, făcea să stai și să te uiți la ei fără să te sature cu riscul că puteai după aia să pierzi câteva coșuri de porumb. Fiindcă nici măcar nu dădeau bună ziua când îi intrau în curte! Îi făceau apoi o hârtie, i-o lăsa pe pridvor și plecau, atrăgându-i doar atenția că dacă nu se duce singur cu porumbul vor veni atunci tot ei, de astă dată cu căruțele. S-a dus vremea, ziceau ei, când cu porumbul acela domnul Moromete cutreiera munții și făcea negustorie (ca și când cuvântul negustorie ar fi fost ceva de rușine!).

Moromete surâdea: „Auzi, mă, Matei, ce zice lipoveanul-ăsta, că tu și cu Giugudel (și l-a mai adăugat și pe Cârstache la rând) cică sunteți uneltele mele. Adică cum *unelte*?“ (Era un cuvânt din ziare, prin care erau desemnați astfel acei țărani care continuau încă să fie în relații pașnice cu chiaburii, alt cuvânt necunoscut în sat prin care erau desemnați cei cu stare.) Prin unelte, Moromete dădea de înțeles că se gândește la o furcă, o sapă, o greblă... Iar în ceea ce privește porumbul nu zicea nimic. Cum o să se ducă să-l dea?! Asta ar fi fost culmea. Să vină ei să vedem o să i-l ia cu forța?!

Și într-adevăr nu veniră. În anul acela. Dar în anul următor i se urcară liniștiți în pod și îi luară câteva zeci de coșuri, din cele câteva sute,

eliberându-i și o hârtie pe care îl puseră s-o semneze și îi dădură și niște bani, cam a zecea parte din prețul cu care se vindea porumbul pe piață, la munte ca și la baltă. Nu reieșea de nicăieri că i s-a luat ceva, ci pur și simplu *s-a predat* cantitatea cutare contra cost, ca orice marfă. Nu era cine știe ce, dar se zvonea că nici la munte nu mai avea voie să se ducă.

„Ce-i facem, mă, Costache, îl întrebă el pe Costache al Joachii îndată după aceea. Ce facem, mă, Nae?!“ „Ce să facem, răspunse Nae, întreabă-mă să te întreb! Întreabă-l mai bine pe băiatu-ăla al tău, că el trebuie să știe.“ Costache, fără să se omoare cu firea, se arătă nepăsător și spuse că probabil sunt tot chestii de-astea care semănau cu istoria cu seceta din Moldova, cu deosebirea că acum n-aveai încotro și trebuia să dai ceva. Din zece duble dintr-o sută nu sărăcește nimeni.

În anul următor însă istoria se repetă, de astă dată nu numai la grâu și la porumb ci și la floarea-soarelui, la carne, la lapte și la lână. Mai mult, se judeca numărul de oi după suprafața de pământ, chit că Moromete, de pildă, mai rămăsese doar cu o oaie. Păștea pe-acolo prin grădină, și nu înțelegea nimeni de ce n-o dăduse o dată cu celelalte șapte-opt pe care le vânduse, după cum spuse el, din pricina ciobanilor, care le mulgea pe izlaz și nici lână nu-i ieșea cine știe ce. El nu spunea că stofele se găseau acum la un preț mai ieftin la cooperativă și că fetele și mama nu prea se mai arătară dornice ca altădată să mai întindă războiul de țesut în casă în timpul iernilor (singure velințele mai rămâneau). „Ce zic, mă, Matei, ăilalți oameni?“ îl întrebă el pe Matei Dimir, ca și când asta l-ar fi interesat mai mult, ce ziceau alții, decât faptul în sine că nu mai putea merge la munte. „Ce să zică, se răsti Matei (așa era felul ăstuia, semăna pe undeva cu Cocoșilă, cu deosebirea că totul la el rămânea la răsteală, nu ieșeau prea multe cuvinte din creierul lui) nu zice nimic, ce să zică.“ „Cum, mă, nu zice nimic! sărea Moromete ca și când nu i-ar fi venit să-și creadă urechilor, adică cum nu zice nimic? Păi ei nu văd?“ „Și ce dacă văd?“ „Cum ce dacă? Adică cum?! Ce treabă e asta?!“ „Treabă, ce să fie?!“ de răstea Matei Dimir silindu-se ca răsteală lui să se transforme într-un răspuns, adică asta era, vedeau, dar nu ziceau nimic, ce puteau să zică la urma-urmei, că le place? „Cum, mă Matei, revenea el după câteva zile, pe altă cale, când se vedeau din nou, să dau eu cotă de la o oaie, mă?! Ce e aia, oaie sau magaoae?“ În ce lume adică intrau ei în felul ăsta și care era partea lor în ea, să fie cei cu oaia, adică cei căroră avea să li se ceară în viitor altele și mai gogonate decât li se cereau acum, și la asta să se *rezume* tot rolul lor, sau într-adevăr avea să se

schimbe lumea din temelii cum se zicea și să fie chemați să ia și ei parte la ceea ce avea să aducă în bine această schimbare?

Fiindcă iată de pildă *fonciirea*, acum că Moromete nu mai avea bani, revenise, o simțea... I se trimeteau prin Ilie Micu, piticul satului, care mai era încă ținut pe-acolo pe la sfat, singurul care mai rămăsese dintre slujbașii vechii primăriei, niște hârtii în care i se spunea că pentru fiecare zi de neplată a fonciirii i se majora cu nu știu cât zero virgulă zero cinci, șase sau zece la sută din suma totală și că asta mergea crescând... Mai bine, i se spunea cu nepăsare, să se ducă la sfat și să-și achite ce avea de achitat că altfel suma se îngroșa singură „în detrimentul dumatăle, ți-o spun cu lacrimi în ochi“, zicea unul Bilă care nici măcar nu se știa ce rol avea pe-acolo, dar care totuși se dovedea că era el la curent și știa ce spune. Bineînțeles că Moromete nu se duse, cum să se ducă chiar așa de la începutul anului, era destul timp până la toamnă, dar ajunse curând să nu mai știe nici cât avea de plată și nici dacă, așa în general, se putea plăti, dat fiind că aceste majorări la rândul lor se majorau și ele și acestea la rândul lor sufereau și ele de-o majorare la majorare, și așa mai departe.

„Ce fac eu aicea, domnule?“ zise el ducându-se totuși la sfat cu aceste hârtii, uitându-se nedumerit la Zdronean, unul din băieții lui Traian Păsiță ajuns secretar în locul lui Oprescu. „Ce este, nea Ilie?“ îl întrebă Zdronean fără să-și miște ochii din hârtiile în care scria cu cerneala lui violetă. „Mă Zdroneane, păi eu degeaba plătesc acum în fața ta, fiindcă până îmi faci tu chitanța, suma s-a și majorat și trebuie să-ți plătesc din nou, și până îmi faci iar chitanța, iar s-a majorat, și așa mai departe.“

Dar nici o tresărire din partea celuilalt. Și doar se spusese în fața lui cuvinte uneori menite să-i întindă măcar un zâmbet, și un zâmbet face uneori pe doi oameni să treacă peste hotare, care altfel nu se trec niciodată. „Nu-mi plătești mie, du-te la referentul încasator principal“, răspunse Zdronean fără să-l audă bine, nu-i ardea lui de dedesubturile lui albe Moromete, nu era acum timp de dedesubturi de-astea. Astea erau bune pe vremea lui Aristide.

Moromete se duse la referentul încasator principal, care luase locul atât vechiului perceptor cât și agentului său de urmărire, Jupăitu, scoși la pensie sau dați afară, nu le ducea nimeni grija, se aranjaseră ei bine cât fuseseră la putere. Ăsta se uită la Moromete tot fără să-l vadă și nu vorbi cu el până nu-și aruncă întâi o privire în vrafă de hârtii cu care omul venise nedumerit de-acasă. Îi arată apoi și el ceva tipărit, cu pasaje subliniate cu cerneală

roșie, zicând că după ele și-a orientat și el calculele, nu le-a făcut din capul lui. Și îi făcu semn spre ușă: mai mult n-ar avea ce să-i mai spună, nici măcar nu-l interesa dacă țăranul plătea sau nu plătea.

IV

„Bine, continuă Moromete adresându-se prietenilor lui liberali, dat fiind că statul are nevoie de parale fiindcă nu mai suntem ca pe vremea regimului burghez al moșierului ...de moșieri, cu sămânța lor, de unde i-au mai scos și pe-ăștia, care știți și voi alde Costache și alde Matei că se luă moșia mare a coanei Marica îndată după ălălalt război, și nu acuma, dar dat fiind că numai ei au nevoie de bani, noi n-avem, să zicem că fonciirea trebuie achitată. Orice stat, nu așa, are funcționărima de plătit și toată lumea e datoare. Dar Valache a dat tot ce i se cuvinea și n-a zis nimic nici de cârciumă, când i-a închis-o, știți cum îi plăcea lui să bea cu notarul și primarul. Le făcurăm bine pe toate alelalte și rămase nerezolvată cârciuma lui Valache. Nu zic de moară și de păduri, trecură la stat, așa consideri dumneata din punct de vedere că să nu mai existe oameni cu averi, foarte bine, dar Valache ce bogat îl găsiși? În fine, să zicem că alcoolul fiind monopolul statului, eu, stat, ți-am dat autorizația de desfacere, eu ți-o retrag, am eu alte planuri cu meaturele, mă privește! Dar ce-i făcură ei cu alde Gae și ăia care mai erau cu ei? Că Valache nu plânge el după cârciumă, ce cârciumă, avea acolo câteva sticle, îi plăcea și lui pe vremuri să stea cu alde notarul și primarul care era, sau când ăștia aveau treabă, cu domnul Gogu Pișculescu, săracul, pe unde o fi și ăsta, dar ați auzit și voi cum au intrat peste el, și alde Gae a ridicat ciomagul lui cu care păștea altădată oile oamenilor pe izlaz, și a izbit cu el în masă... Că pe mă-ta de chiabur, scoate și plătește impozitele! Valache, spun unii care l-au văzut, cum era el cu obrazii cam grași, uite-așa au început să-i tremure fălcile și se uita așa la ei și asculta cum înjura Gae, ți-nchipui, om care nu-i făcuse nimic, că i-ar fi spus el dacă era la mijloc o răzbunare și zice Valache, de ce mă înjuri dumneata, ce ți-am făcut eu ție, scoate și plătește, zice, facu-ți și dregu-ți de chiabur, te învățăm noi minte să mai uneltești... Am plătit, zice Valache, și-i arată chitanțele, dar ăla care nu știe carte ce să înțeleagă el, nici n-a vrut să se uite, îi da zor că îi arată el... Pe urmă au ieșit de-acolo și au plecat. Știți și voi ce i-au făcut pe urmă: tot Gae l-a dat în judecată pentru că nu și-a achitat impozitele, s-a dus Valache la Pălămida la înfățișare, cu avocat.

Onorată instanță, c-o fi c-o păți, uite chitanțele că învinuitul și-a plătit îndatoririle care i se cuvin, cerem achitarea. Atunci s-a ridicat judecătorul și, zice, probele sunt necorespunzătoare, drept care urmează să fie condamnat. Asta e! Săracul Valache! Nu le zisese nimic în timp ce alde Stan Ciocea l-ați auzit și voi cum spunea cu gura mare ca nu vin ei mai repede americanii ăia să-și facă un tâlv și cu el să bea sângele lui alde Isosică și Adam Fântână. Și n-a venit nimeni să-l aresteze! L-au ridicat ei mai pe urmă, dar nu din pricina asta. Și îl băgară la beci pe Valache...” „Cică e să iasă acum, lunile astea“, a zis atunci Giugudel, care era totdeauna cel mai bine informat... „O să iasă, dar cum să mai trăiască acum omul ăsta în sat? răspunse Moromete. Fiindcă eu înțeleg, dacă vii dumneata la putere, să te răfuiești cu ăl care a făcut rău, țineți minte cum îl scoaseră legionarii pe alde Ilie Pârvu și îl bătură cu funiile ude în fața primăriei. A și murit pe urmă... Nu era normal ca ăia doi legionari care au dat cu frânghiile și nu numai pe Victor Bălosu, care e la beci, să pui acum mâna pe ei și să-i belești, nu pe Valache? Ași! Unul din ei e pe la București, tramvaist, iar ălălalt își vede de treabă aici în sat, are chiar onoarea ca ulița aia din deal, de la marginea satului unde stă el, să-i poarte chiar numele, ulița legionarului, așa îi spun muierile.“ „Cică l-ar fi întrebat alde ăsta al lui Bragadiru pe Gae, spuse iar Giugudel, care e fapta de care se face vinovat Valache. Ce faptă, zice Gae, vezi să nu te trimit și pe tine după el. Accept să mă trimiți zice al lui Bragadiru, dar mult nu pot să stau acolo și când ies să fie a dracu' care nu-ți roade beregata.“ „Asta nu știam, zise Moromete. Și Gae ce i-a răspuns?“ „Singur, zice, ai intrat la ascuțirea luptei de clasă, a zis Gae. Să nu crezi că mi-e frică mie de tine. Și l-a luat și; la raion.“ „L-au băgat la zdup?“ întrebă Moromete. „Păi dar! Un an de pușcărie, mă, stă acolo alde al lui Bragadiru, îi pune la muncă, se duce alde muiera aia a lui și-i duce de mâncare să ție la metri cubi, că așa cică, are de săpat atâția metri cubi, dacă îi face, îl eliberează înainte de termen. Și cică îi mai dă și niște bani!“ „Așa închisoare zic și eu, exclamase Moromete cu un entuziasm probant. Și crezi tu că ăsta al lui Bragadiru o să-i roadă beregata lui alde Gae după ce iese? Așa se lăuda și alde Nae Marinescu că dacă el îl prinde pe Gae că-i intră în curte și i se urcă pe scara podului îi dă una și îl lasă lat. Ei, și când veni Gae și intră în curtea lui fără măcar să bată la poartă și îl puse să dea două căruțe de porumb cotă, nu mai zise alde Nae nimic. E drept că Gae nu s-a ostenit să se urce el pe scara podului și zice, de-aici se predă imediat două căruțe, taie-i domnului Nae Marinescu chitanța de încasare la preț oficial și să

mergem mai departe. «Bine, mă, Nae, zice alde Boldeată, după câteva săptămâni, că n-ai putut să-i tragi una lui Gae atunci pe loc, mai înțeleg, că era milițianul cu el, dar spunea alde Tănăsache al Gării că v-au văzut pe urmă pe-amândoi la *meate*, tu plăteai». «Minte al lui Tănăsache al Gării, eram acolo întâmplător, n-am și eu voie să beau o țuică?» «Ba ai, dar Gae cică era singur, de ce nu i-ai tras una?» «Ce să-i tragi, mă, zice, ăsta a înnebunit, nu e zi să nu trimeată câte doi-trei cu milițianul la judecată». «Mă Tănăsache, așa e cum zici tu, ce dai acuma ca cote e un zero pe lângă ce dai pe urmă dacă te trece la chiaburi. Nici nu știi ce frică mi-e, îmi rămân copiii neînsurați...» Mira-m-aș să scape el multă vreme, mai spusese Moromete. Dar nu asta e problema! Că dacă azi îi faci ăstuia și ăluia ceea ce îi faci, cine te mai împiedică să vii și peste alde Costache al Joachii și să-i faci și lui la fel, chit că el n-are nici în clin nici în mână cu ceea ce se cheamă un chiabur!? Nu mai vorbesc de mine care am două loturi, încheiase Moromete cu un glas totuși foarte liniștit. Dacă n-ar fi Niculae, mai spuse el, de mult ași fi luat-o și eu pe urmele lui Valache!“

Era exact ceea ce gândeau și prietenii lui în clipa aceea. Asta nu-i împiedica însă pe nici unul dintre ei să vină mai departe la Moromete în pridvor. Li se părea că dacă și pe ei ar fi început acel Gae să-i ia la ochi, asta ar fi fost sfârșitul lumii. Iar dovada că nu era totuși sfârșitul lumii erau chiar adunările acestea ale lor, în ciuda amenințărilor lipoveanului sau ale acelui Gae; nu li se întâmpla nimic și se reîntâlneau totdeauna liniștiți, luând-o de unde rămăseseră.

Într-o zi însă Giugudel le spuse celor care arătau că nu de mult timp se vor mai bucura ei de libertatea lor de acum: noul președinte, Plotoagă, și noul secretar de organizație, Isosică, pariaseră între ei că nu le e lor frică de Niculae și că pe-o vadră de vin, zicea Plotoagă, că îl va lua pe Moromete și îl va băga la beci pentru agitație împotriva regimului (Isosică paria că Plotoagă nu va îndrăzni) și că Isosică îl va doborî pe Niculae (asta era mai greu, și Plotoagă paria că Niculae îl va doborî el pe Isosică în clipa când va mirosi cine din comună uneltește contra lui). Moromete se posomori: nu era de glumit cu smintiții ăștia... Dar nici o clipă nu se feri să se vadă mai departe cu prietenii săi...

Nemaiputându-se duce la munte, Moromete, după oarecari ezitări, îi ceru bani feciorului, lui Niculae. De la cei doi, Paraschiv și Achim, n-avea ce să ceară. Paraschiv izbutise într-adevăr să-și facă o casă în Colentina și izbutise chiar să tragă și lumină de la stâlpi și să facă pac, cum zisese el, când intra în ea, dar se îmbolnăvisese de oftică, tușea de răsună casa aceea a lui pe care și-o ridicase mâncând numai pâine cu cartofi. Moromete fusese la el o dată s-o vadă cu Niculae. Îl pensionaseră pe Paraschiv care era și el în partid, cu toate că după un pahar de vin începuse să-i spună lui tat-său și lui frati-său vitreg că nu le dă comuniștilor nici un an. Era înainte de abolirea monarhiei și Paraschiv, nu se știe de ce, era regalist și arăta indignat că se zicea despre rege că nu mai face nimic, că ar fi adică (și asta îl supărase pe el cel mai tare) un *manochin*. *De ce manochin?! se stropșise el la Niculae, ca zic ei?* (comuniștii adică, din rândul cărora făcea și Paraschiv parte), și prins de o pornire ciudată se înroșise de furie și începuse să tușească. Du-te în sat, a continuat el adresându-se tatălui, și spune-i lui Stan Ciocea că eu țin cu el. (Asta era un fruntaș țărănist care avea cârciumă aproape de Aristide). De ce credea Paraschiv că îl mai poate încălzi pe Stan Ciocea ținutul ăsta al lui tocmai de-acolo de unde era și mai ales acum după ce pierduseră puterea și nici nu erau semne că ar mai fi putut-o recâștiga vreodată? Nu era de-a bună cu tusea asta a lui, om tânăr scos la pensie... Însemna că nu mai putea munci, deși se spunea că acum oftica se vindecă de tot cu o doctorie nouă care se numea penicilină... Cât despre Achim, îi dădea înainte cu „Consumul lui alimentară“ dar zicea că duce lipsă de capital, că altfel... ar ajunge adică mare negustor!

Spre bucuria lui Moromete, Niculae îi trimise numaidecât bani. Însemna că avea, că era adică bine plătit acolo la Pălămida și Moromete nu așteptă să treacă prea mult timp ca să-i ceară iar. „N-am bani, domnule, îi scria el ca să se justifice, cu ortografia lui din 1900, mă apasă lipsa de bani și ăștia de la sfat mă apucă de sume mari... Dacă îmi dai o mie de lei, se plângea el, și îmi ceri să-ți dau ție pe ea un leu, pierd mia, că n-am de unde să-ți dau leu-ăla!“ La început răspunsul lui Niculae nu întârzia și îi trimetea suma cerută, dar fiindcă scrisorile deveniseră pe urmă prea dese, nu-i mai răspunse la ele prin mandat ci prin tăcere, lăsând să se scurgă cel puțin o lună până să-i expedieze ceva. Moromete se făcu că nu înțelege și începu să ia trenul spre Pălămida. „N-ai primit scrisoarea mea?!“ îl întreba pe Niculae fără prea multe ocoluri. „Ba am primit-o!“ răspundea Niculae. „Păi dacă ai primit-o,

atunci de ce...“ Dar nu îndrăzneă totuși să-l ia direct la rost, luându-l totuși în felul acesta.

Niculae, când îl vedea la poarta Comitetului de partid așteptându-l, abia izbutea să-și ascundă nemulțumirea. Nu înțelegea, îi spunea el tatălui, de ce îl căuta? Din moment ce el nu-i trimisese bani, nu era limpede că nu putuse, că n-avusese? Ce adică, credea că a uitat?!

Și într-o zi își ieși din pepeni și îi spuse că s-a săturat, pentru cât l-a ținut el în școală, i-a trimis bani destui și de-aici înainte n-o să-i mai dea nici un leu. Nu există scrisoare pe care să fi primit-o de la el și în care să nu fie vorba decât de bani și niciodată nu l-a întrebat și pe el ce mai face și cum o mai duce, cel puțin cât a fost militar a primit o singură scrisoare, fiindcă știa și el că acolo n-ai leafă, n-ai ce să ceri. Gata, s-a sfârșit și cu istoria asta. De-aici înainte n-are decât să facă ce-o vrea, dar să-și ia gândul că o să-i mai trimită vreun sfanț!...

„Sfanț! șopti Moromete deodată înmuiat și începu să clatine din cap a reproș. Păi, mă Niculae, exclamă el cu o duioșie care îți chema înțelegerea pe-aci pe-aproape, pe lucruri mici, dar adevărate și de neînlăturat, dacă eu ași avea, crezi că ți-aș cere eu ție?!“

Dar nu-i mai merse comedia aceasta a uimirii totale nici față de fiul său. Niculae continuă să strige că îi ajungea, și că dacă până acum i-a tot dat, a fost din pricina mamei, că s-a gândit la ea că n-are. Ei, o să-i cumpere de-acum încolo tot ce-i trebuie ei de îmbrăcăminte și încălțăminte și lui n-o să-i mai dea absolut nimic. Asta era, și să nu-l mai vadă pe-acolo, că n-avea ce să mai caute.

În tot timpul acestei ieșiri nestăpânite Moromete se fâțâise pe scaun ba înainte, ba îndărăt, și pe chipul lui apăruseră și se topiseră rând pe rând ba mânia și protestul, ba rugămintea prefăcută naivă, însoțită de încercarea, repede curmată de mânia mai mare a fiului, de a o da pe glumă, ca să-i alunge băiatului supărarea. Erau la restaurant și mâncaseră împreună și aveau între ei și o sticlă de vin și totul începuse de la o vorbă a tatălui, care spusese la un moment dat fără nici o urmă de bucurie că își vedea fiul și se afla cu el la un pahar de vin: „Veni pe la tine zilele trecute Enache al Cârstichii!“ „Ei și?“ răspunsese Niculae. „Nu puteai să ne trimiți și nouă o sticlă de untdelemn?!“ „O sticlă de untdelemn! îi sărise atunci lui Niculae țandăra, au ajuns țaranii să ia untdelemn de la oraș, mâine-poimâine o să aveți pretenția să ieșim noi la plug și să vă dăm și pâine! Ei, uite, eu n-o să-ți mai dau nimic, dacă e vorba pe-așa!“

Și o ținuse aproape o jumătate de ceas în același fel și din ce în ce mai aprins de furie. Că nu le mai plăcea să muncească pământul, că altădată făceau câte cincizeci-șaizeci de kilograme de untdelemn pe an și că acum nu mai făceau nimic, le plăcea să le dea alții de-a gata (nu spunea că untdelemnul și împreună cu el și floarea-soarelui constituia acum monopolul statului, sămânța trebuia predată, contra cost, firește, și că din pricina asta nu mai semănaseră nici ei, în anul care venise, floarea-soarelui sau semănaseră prea puțină), că nu mai vor să hrănească păsările cu urzici cu mălai și porcii cu lături, le dă acuma făină de grâu amestecată cu lapte, să facă porcul carnea dulce, și pe de altă parte se plâng că n-au pâine în casă, iar porcul îl vând la speculă pe piețele Bucureștiului să-și cumpere aparate de radio și butelii de aragaz, că asta le lipsea, încolo le făcuseră bine pe toate! La cooperativă le place că sunt mărfuri și unelte agricole ieftine, dar cerealele ei ar vrea să le vândă de zece ori mai scump profitând de faptul că statul n-are încă rezerve ca să desființeze de tot cartelele și să-i scoată din circulație cu produsele lor pe care le vând la astfel de prețuri. Gata, nici nu vrea să mai audă de el, hai să plece chiar atunci și să mai vie când l-o chema el!

Moromete se resemnase de mult să lase să curgă astfel peste capul lui această ploaie de amenințări și învinuiri. Nu mai zicea nimic, tăcea și asculta cu privirea albă, rătăcind pe lucruri care nu erau acolo și nu se vedeau și din când în când doar tresărea, dar foarte slab, luptând cu mâhnirea și tristețea. Ce mai putea să-i facă acestui băiat? Avea și el dreptate, leafa lui n-o fi nici ea cine știe ce, i-o fi trebuind și lui, nu poate să trăiască aici fără haine bune și să umble desculț vara, numai în cămașă și izmene, ca în sat. Dar de ce striga el așa de tare? Cu ce îl supărase de-i sticleau așa ochii? Că nu-i zisese nimic...

Când Niculae se opri, Moromete își îndreptă încet fruntea sper el să vadă dacă s-a oprit, sau se odihnește s-o ia iar de la capăt? Se opri, i se coloraseră obraji și nasul lui alb ca de piatră i se făcuse și mai alb decât era. Se uita într-o parte și se uita și la îndârjirea din el, care pesemne că nu-i trecea, dar nici nu mai țâșnea în afară să se descarce în cuvinte. „Lasă, mă, Niculae, zise atunci Moromete oftând, vrând parcă să-l consoleze. O să-mi dai tu, că ai inimă bună!“ Și oftase iar, ca și când ar fi fost o mare nenorocire că fiul avea o astfel de inimă. Auzindu-l, Niculae se agitase pe scaun și flacăra din el se aprinsese parcă și mai tare, dar nu mai zisese nimic și încetul cu încetul se stinsese, lăsând doar tăciunii aprinși, fiindcă tot nu-i

vorbi în ziua aceea. Dar într-adevăr continuă să-i trimită tatălui bani, ca și înainte.

VI

Cu toate că în munca lui de activist avea concedii foarte neregulate, totuși o dată pe an tot venea pe-acasă și stătea câte-o săptămână două. Nu era însă chip de odihnă cât stătea, fiindcă de îndată ce sosea îl și luau în primire... Că ce se mai aude? E adevărat că americanii au o bombă care dacă dă cu ea la București omoară și pe-aici? Nu e adevărat?! Dar e adevărat că rușii nu au o astfel de bombă și că dacă ar vrea americanii le-ar face și le-ar drege? Nu e adevărat?! Atunci ce zice alde ăla al Măriei lui Trăilă care are un radio mic, cu căști și aude în fiecare seară... Minte ăla?! Aveau o curiozitate lacomă și, cu toate astea, nu mai citeau ziarele ca pe vremuri, nici măcar Moromete. „Înainte ne adunam la Iocan și vorbeam ce vream noi despre rege și nu ne zicea nimeni nimic, îi spunea tatăl fiului. Dar ăsta al vostru, Goe, crede că acum de-aia l-au dat ei pe rege jos ca să nu mai zică nimeni nimic de ei.“ „Ăștia sunt mai mari ca regele, mă Ilie, ascultă și tu aici la mine o dată!“ răspunse Nae Cismaru cu indignarea celui care, știind mai multe, nu înțelege de ce totuși oamenii se uită în gura celui care știe mai puține, unul din ăștia fiind de pildă Moromete, ale cărui uimiri, ce puteau să însemne decât că nu știa? „Mă, eu zic că ei n-au pretenția asta!“ răspunse Moromete cu un bun-simț care trebuia negreșit să fie și al acelora din moment ce el îl avea și erau și ei tot oameni ca și el. „Ba au! strigă Nae Cismaru. Ascultă aici la mine: au! ai să vezi tu că au pretenția. Mai vorbim noi!“

Ceea ce îl făcea însă pe Niculae să-l amenințe pe tatăl său că n-o să mai vie deloc pe-acasă era faptul că o chestiune considerată bine lămurită azi era luată a doua zi de la cap. În tot acest timp cât fiu-său stătea în sat cu ai lui, tatăl dormea puțin și nu-l lăsa nici pe el să doarmă. S-ar fi zis că totul îi zbura din minte îndată ce discuțiile se terminau și trebuiau să se ducă să se culce. Pe la orele trei dimineața, când la răsărit cerul vestea apropierea zorilor, Moromete se scula, se ducea prin grădină, se întorcea îndărăt, se așeza în pridvor și începea să fumeze. Nici măcar nu încerca după aceea să-și înnoade somnul întrerupt, intra în casă ușurel și se așeza la fel de grijuliu pe marginea patului în care Niculae dormea cu pumnii încleștați.

Era deplină liniște peste sat, cerul abia se lumina, toată lumea dormea încă și în tăcerea odăii Niculae auzea un foșnet reținut de ziar jupuit de o mână liniștită și trează; deschidea ochii și alături de căpătâiul său, uneori pe un scăunel, răsucindu-și țigara, gata îmbrăcat, stătea tatăl. „Ce vrei?“ îngăima fiul. „Eu?! se mira Moromete. Nimic.“ „Atunci ce te-ai sculat și ai venit la capul meu?“ „Și dacă am venit, ce? Nu poți să dormi?“ „Cum o să dorm dacă stai aici și-ți faci țigară? Ce vrei de la mine? zicea Niculae cu o voce îngroșată, care abia se stăpânea. De ce nu mă lași să dorm?“ „Păi cum, domnule, să suprimi dumneata comerțul liber?!“ izbucnea atunci Moromete ridicându-se imediat după scaun și ieșind cu pași mari afară, cu țigara în gură. Ca și când n-ar mai fi putut suporta discuția, care avusese loc tocmai aseară și nu numai aseară. Avea în glas un refuz de a înțelege atât de total încât îl împrăștia parcă în jur... Niculae arunca pătura de pe el și înjura cu acea expresie chinuită a tinerilor pentru care somnul e ca o naștere din nou dimineața și trezirea silită din el ca o tortură: „Mama lui de comerț că vii aici și mă scoli la patru dimineața după ce ți-am spus aseară de zece ori cum e cu comerțul...“ „Bine, înțeleg“, se întorcea tatăl blând și se așeza iar pe scăunel și în mod ciudat îl apuca veselie, zâmbea deodată sub mustață, se vedea că nu era numai discuția care se amesteca aici; întindea mâna și îl împingea pe fiu în umăr, ca și când prezența acestuia acolo ar fi fost ceva de râs, când de fapt nu se mai putea stăpâni. Zilele treceau, el avea să îmbătrânească, mâine poimâine și bărbatu-ăsta stătea puțin pe-acasă, cine știe dacă avea să-l mai vadă... Și atunci trebuia venit lângă el și trezit din somn, să se uite la el și să-l audă vorbind, să-i vadă chipul lui tânăr, cu orice risc chiar dacă se supăra... Era singurul fecior care îi mai rămăsese, după ce se căznise o viață să-i aibă pe toți în jurul lui... „Așa e cum spuneți voi, reîncepea el continuând să suradă ca de o mare năzdrăvănie, dar dacă dumneata cu mijloacele de care dispui, care le ai acum în mâinile tale, căi ferate, uzine, mine de sare, nu așa, mine de cărbuni, ai aurul, domnule, ai argintul, ai fierul... De ce te legi de căruța mea când mă duc și eu până colea și vând niște porumb la mocani și pui milițianul pe urmele mele, să vie și să se uite în căruță și să-mi confişte porumbul? Ai tu nevoie să mă împiedici pe mine să vând și eu câteva duble de porumb, să trăiesc și eu? Din ce trăiesc eu dacă dumneata îmi iai posibilitatea asta? De unde fac rost și eu de-un ban să-mi iau o cămașă pe mine? Tu îmi spui să vând statului că asta e o datorie patriotică – adică nu tu, că tu nu poți să spui așa o prostie, dar ăștia de pe-aici... Ei! De când sunt eu pe lumea asta, și nu sunt de

puțină vreme și am auzit și eu vorbind multă lume, dar una ca asta nu mi-a fost dat să aud.“ „Ei, auzi acum, răspundea fiul sarcastic, n-ai auzit-o până acum, o s-o auzi de-aici înainte. Faceți gospodărie colectivă dacă nu vă convine. Scăpați atunci de toate.“ „Da, atunci o să ne ia bucatele direct dintr-o magazie mare, ce să mai stea să se mai chinuiască alde Cristache degeaba cu cotele!“

Cristache acela era în ultima vreme colector, adică „împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole“, funcție nouă în sat și de care Cristache, după felul cum pronunța el însuși această denumire, se arăta foarte mândru.

„Bineînțeles, relua fiul, cât despre rest, dacă o să vreți să faceți comerț, o să contractați cu statul și o să câștigați după cum o să munciți“. La astfel de răspunsuri se vedea că Moromete se stăpânea din răsputeri să nu uite că era fiul cel care îi spunea aceste lucruri, și nu un străin și ca urmările schimbului de cuvinte să nu ajungă acolo în adâncul lui unde totdeauna se luptase să fie liniște și nu cumva din pricina a ceea ce se întâmpla pe lume să-și îndepărteze de tot și pe acest băiat, desfăcea brațele ca și când s-ar fi lăsat răstignit pe aceste mari neînțelegeri ale acestor timpuri, numai să nu se supere copilul și spunea: „Nu știi! Dacă nu știi, nu știi! De ce să zic că știu când nu știi!“ Și părăsea odaia să nu audă răspunsul fiului, care îl biciuia totuși din urmă fără cruțare și fără pic de încredere că chiar așa gândea tatăl în clipa aceea: „Și poimâine dimineață iar ai să vii aici la capul meu să jupoi jurnalul și s-o iai de la început... Zic și eu că vin în concediu acasă și când colo mă scoală din somn la ora patru dimineața, că nu vrea el să înțeleagă cum devine cu comerțul! Să te prind eu că mă mai scoli din somn!“

Îl prindea chiar după un ceas când readormea. De astă dată nu mai intra în casă, se chema că îl lasă să doarmă, dădea însă târcoale pe-afară și se oprea de-atâtea ori în dreptul ferestrei, unde îl apuca tusea și începea să vorbească singur (ca altădată) încât Niculae arunca iar pătura de pe el și se da jos din pat. Atunci pierrea, o lua spre grădină, dar reușise deci să-l facă pe băiat să nu mai doarmă. „De ce nu mă lași să dorm? îl întreba Niculae ascunzându-și chinul oboselii sub această curiozitate de suprafață, să afle adică, chipurile, ce vroia la urma urmei tatăl său de la el. Ia spune-mi!“ „Nu e timp acum de dormit“, răspundea Moromete cu ceva în mână, o furcă sau vreun lanț, parcă ar fi fost ca pe vremea când Niculae era mic, șeful unei familii numeroase pe care trebuia s-o țină bine în mână și s-o îndemne la treabă dând el cel dintâi exemplu. Numai că acum era cam târziu și se uita

la Niculae cu teamă: s-o fi supărat sau l-a înțeles? Îi dădea oricum înainte și fiul sta lângă el jos pe pământ cu genunchii la gură și îl asculta. Și totul părea așa cum trebuia să fie: tatăl cu fiul alături, acolo în ograda părintească, dimineața în zori, cum se scoală oamenii de când sunt ei pe pământ...

VII

Niculae ajunse în sat pe la zece dimineața, dar înainte de a veni acasă trecu întâi pe la sfat, unde întârzie câțva timp, fiindcă tocmai atunci se anunțase și vizita secretarului doi al raionului de partid, care sosi împreună cu președintele comitetului executiv raional.

Pe la prânz Niculae intră pe poartă și îl găsi pe tatăl său în pridvor cu cineva (totdeauna era cineva în pridvorul lui), meșterea ceva cu sula în căputele unui bocanc. Când îl văzu, Moromete se miră:

– Păi, parcă ziceai că în septembrie îți iai concediu.

Ai fi zis că totul e în regulă în casa și în familia lui, ca și când să-ți fugă muierea de-acasă pe la șaizeci de ani ar fi fost ca și la douăzeci, aveai viitorul înainte... Și numai venirea fiului i-ar fi stricat lui vreo socoteală prin faptul că sosea în iunie și nu în „septembrie“...

– Nu sunt în concediu, zise Niculae trecând pragul și intrând în casă, am venit în sat cu campania.

– Cu campania, repetă tatăl după o pauză. Și adăugă: aha! Auzi, bă, alde Nae! Adică ce-o mai fi și aia campanie, ce să facă adică el personal în această așa-zisă campanie, să pună mâna pe secere și să ajute? Asta ar fi ceva...

Alde Nae nu zise nimic când apărură Niculae, ca și când n-ar fi văzut și nici n-ar fi auzit cine venise și ce zisese. Aveau ceva de vorbit, ei doi, și după câțva timp își continuă spusele, Moromete mai mult ascultând cu fruntea în bocancul de pe genunchi. În casă nu era nimeni și Moromete ridică fruntea și strigă spre grădină:

– Ilinco, unde ești?

– Ce-ai cu mine, tată?

– Treci încoace c-a venit Niculae și pune mâna și fă mâncare, taie o pasăre și pune-o la foc. Ce faci tu acolo?

Ilinca nu răspunse, dar i se auziră pașii grăbiți și apoi și glasul, se vedea că știe ea de ce se bucura.

– Ai venit, mă! zise ea urcând scara pridvorului. Hai încoace în casă.
– Uite-l pe Costache al Joachii, zise Nae din pridvor, fără să arate cu vreun gest unde e Costache. O fi auzit și el că a venit Niculae. Te întâlnești cu el, mă, Niculae?

– Mă întâlnii, răspunse Niculae din casă.
– Acuși pică și alde Matei, zise Nae iar.
– De unde știi? îl întrebă Moromete fără curiozitate.
– Mă întâlnii eu cu el înainte să vin la tine. „Unde te duci, zise, te duci pe la alde Moromete?” „A-ha!” „Du-te, zice, că viu și eu acuși.”

– Ce e, Costache, zise Moromete, fără să ridice glasul, în timp ce Costache intra pe poartă parcă alene, și cu o înfățișare liniștită de proprietar ca și când ar fi intrat în curtea lui. Ce te-a apucat de te-ai sculat așa de dimineată?

Era ceasul aproape douăsprezece și de la o vreme Costache al Joachii se scula la această oră târzie, îl cam dureau oasele și până i se desțepeneau și se înmuiau, se urca soarele sus. În pridvor se opri și duse două degete la pălărie:

– Bună-dimineată.
– Mai trăiești, mă? zise Moromete. Mai apuci să-i vezi pe comuniști dați jos?

– Eu zic că îi apuc, răspunse Costache cu capul într-o parte, semn că începuse să nu mai audă nici bine, după ce că mersul îi era stingherit.

– Ai surzit de tot, mă, zise Nae' cu afecțiune.
– De unde, zise Costache încrezător, de auzit aud bine, mai rău e că țigara nu prea mai îmi place; eu zic că am fumat în viața mea un vagon de tutun.

– Care va să zică zece mii de kilograme împărțit cam de la câți ani zici tu că ai început să-l bei? socoti Moromete.

– Păi de la douăzeci ani...
– Să zicem de cincizeci de ani, zece mii de cincizeci, cincizeci într-o sută fac doi, adăugăm două zeruri, două sute de kile pe an, cam o jumătate de kil de tutun pe zi! Păi nici nu e așa mult! exclamă Moromete.

Se lăsă apoi o tăcere nestingherită de nimic, Moromete își vedea de bocanc, Nae fuma stând alături, Costache luând și el loc tot alături.

– Mă întâlnii cu alde Pavel Titică, continuă Costache, se ducea încoace, căuta ziua de ieri. Zicea că e de rău că ăia care au împrumutat grâu de

sămânță de la stat, le-a crescut niște neghină d-aia mare, cu șapte măciulii. Umblă după ei prin sat să-i scoată la *privit*.

– Cine, Costache? întrebă Moromete, fără să acorde spuselor acestuia încrederea cuvenită.

Nu Costache era cel care le știa cel mai bine, ci Giugudel, care însă nu sosise și Moromete primea de la ceilalți cu rezervă orice știre, lucru care pe Costache nu-l supăra, dar pe Matei Dimir de pildă îl scotea din sărite. În realitate, Matei Dimir, după cum o știau toți, nu se pronunța niciodată asupra a nimic important, avea doar o intenție, dar din care nu ieșeau decât răsteli, ce faci, bă, ce ziseși, bă, sau ce v-am spus eu atunci, bă, pe tonurile cele mai diferite cu putință, de la uimirea scandalizată, până la cea mai violentă furie prefăcută; această furie fusese cândva adevărată, și era adresată celorlalți trei, lui Costache al Joachii, lui Giugudel și lui Nae Cismaru, care nu-l luau în seamă și continuau să vină la Moromete în loc să se ducă la el, pentru ca în cele din urmă să se împace cu situația și să vină și el la Moromete. Dintre toți patru, singur Giugudel n-avea nici o pretenție, deși într-adevăr afla cel dintâi faptele cele mai izbitoare din sat și le povestea, cu aerul că el nu se întreabă dacă ceilalți știu sau nu, ci el le spune, și pe urmă o să se vadă dacă sunt sau nu cunoscute. Plăcerea lui vizibilă era să-l audă câteodată pe Moromete reflectând pe neașteptate, când toată lumea vorbea despre altceva: „Degeaba vorbiți voi, chestia asta care o spuse Giugudel adineauri...” „Cum? Ce chestie? Care chestie?” se răstea atunci Matei Dimir și Moromete spunea el din nou ceea ce le spusese mai înainte Giugudel și lor nu le sărise în ochi.

– Țștia de pe la sfat, zise totuși Costache. Le-a dat grâu de sămânță cu neghină.

– Când? întrebă Moromete.

– Astă-toamnă.

– A! Ția care au luat grâu cu împrumut de la stat! Păi bine le-a făcut, zise Moromete, să se învețe minte să se mai încreadă în stat.

– Da, și ățtia nu vor să iasă. Parcă poți să mai smulgi acuma neghina? Și pe urmă chiar dacă o smulgi rămâi cu grâu puțin. Uite-l pe Giugudel. Giugudel, fuseși pe la deal? O fi plouat și pe acolo pe la noi?

Giugudel îl văzuse și el pesemne pe Niculae pe drum și o pornise spre Moromete. Urcă pridvorul, dădu bună-ziua și la întrebarea despre ploaie răspunse că a fost, și s-a dus să vadă, dar n-a dat nici o picătură.

– Nu mai plouă! Ce dracu ne facem, ar trebui o ploaie zdravănă acuma după rărițat, încheie el.

– De ce? zise Moromete. N-ajunge că plouă în Uniunea Sovietică? Ce nevoie e să mai plouă și pe la noi?

Costache îl întrebă pe Giugudel dacă a luat astă-toamnă cu împrumut grâu de sămânță de la stat. Giugudel răspunse că a luat. Cu neghină? Da, cu neghină. L-a dat la trior? Nu. A auzit că trebuie să iasă să smulgă neghina? A auzit, cum dracu să n-audă tocmai el, dar ce, e nebun s-o smulgă? Îi trebuie.

– Ce faceți voi acolo? se auzi apoi vocea unuia care, trecând pe drum, se oprise în dreptul podiștei lui Moromete cu un băț în mână și se uita la cei din pridvor, dintr-o parte, grăbit parcă după ce va fi auzit răspunsul să-și continue drumul.

Dar nu-i răspunse nimeni nimic, ca și când nu l-ar fi văzut și atunci omul se urni de pe podișcă și intră în curte să vie peste ei. S-ar fi zis că urcă să atingă pe vreunul cu bățul. Avea bocanci buni în picioare, pantaloni și flanelă fără petece sau rupturi, spre deosebire de ceilalți care cam aveau.

– Ce cauți, mă, aici, Giugudel? se răsti el când fu sus.

– Îl văzui pe Costache acilea și venii și eu. Tu ce faci? zise Giugudel.

– Pe dracu fac, se răsti iar noul venit și rămase mai departe în picioare cu bătu acela în mână, pe care îndată după aceea îl ridică și îi luă lui Moromete pălăria din cap cu el și i-o puse jos, descoperindu-i părul cu fire amestecate tăiat scurt și fruntea albită parcă de șederea îndelungată a pălăriei.

Moromete nu zise nimic și noul venit se așeză.

– Ție tot nu-ți vine mintea la cap, Matei?! zise în cele din urmă Moromete cu un glas ca pentru el. Sau te pomenești că iar s-a însurat alde Gheorghe al tău și nu mai poți de bucurie?

Ăsta era Matei Dimir. Avea copii mulți și unul dintre ei se însura des, se mira lumea cum de găsea el fete de le schimba parcă de două ori pe an.

– Ce-a avut, mă, cu asta a lui Trăilă, de-a gonit-o? reluă Moromete.

– A fugit ea singură, dă-o dracului, zise Matei cu un glas parcă șuierând de admirație sau de încântare. Bine că s-a dus, mi se făcea rău la masă.

– De ce, Matei? zise Moromete.

– Clefănea, dă-o în pasteale mă-sii, răspunse Matei cu același șuierat.

În acest timp în casă Ilinca îi povestea lui Niculae că nici gând n-avea mama lor să se întoarcă și că îi pare bine că a venit, că pe măsură ce trece

timpul în loc să-și vie în fire, mai rău e pornită contra tatei. Și tata nici el nu înțelege să se ducă pe la ea și să încerce să se împace. Bine, zise Niculae, lasă că se ocupă el de chestia asta, vede el ce e.

– Nu știi, Niculae, că parcă e un făcut, acuma când am găsit și eu un băiat și mi-a venit sorocul să mă mărit, n-ajunge câte mi-a făcut până acuma, parcă expre a fugit ca să n-am eu parte de un măritiș ca toate fetele. Și, dacă n-ar fi pământul, m-aș duce și, în viața mea, nu m-ași mai întoarce.

– Hai, lasă, nu te mai văita și tu, că sunt destui care se ocupă cu chestia asta, zise Niculae ironic. Știi și tu bine că are dreptate mama.

– Are, dar ce vină am eu? zise Ilinca. În fine, dacă zici tu, zic și eu ca tine, dar nu e seară să nu-l trimeată pe Sande să vii la ea și să-l las pe tata singur. Ei, cum să-l las? Ce-ar zice lumea? Eu îi spun că o să vii, dar cât o să-i spun? Dacă îi vine într-o zi nebunia și mă lasă fără pământ?

– Nu te lasă! o liniști Niculae și se apucă să-și desfacă valiza.

Marioara Fântână ajunsese la Moromeți prin fundul grădinii și nu intră, se opri lângă dud și o strigă de-acolo pe Ilinca. Sora lui Niculae lăsă puiul în grija Titei, care venise și ea între timp, și se duse să vadă ce-avea cu ea fata lipoveanului.

– Nu, domnule, nu asta e problema, i-am spus eu lui: să fie al dracu dacă nu-ți dau o vadră de ȕică, o bem împreună, dacă tu îmi răspunzi mie la următoarea întrebare: Care ar fi cauza...

Cineva întrerupse însă acest glas cu o voce mormăită, se auziră alte vorbe și apoi nu se mai auzi nimic, o tăcere.

– Unde e el, surată? o întrebă Marioara pe Ilinca.

– În casă, unde să fie.

– Și ce face?

– Ce să facă, se rade.

– Neras nu stă?

– ...Care ar fi cauza faptului că nemții când au început războiul n-au stat să-și pună întrebarea: „Domnule, ce fac eu, mă iau la bătaie cu *tot* globul?” Aicea să te văd dacă ești deștept.

– Și? A știut?

– N-a știut.

– Și ai dat vadra?

– Păi dacă n-a știut cum să i-o dau?

– Ascultă... spune-mi, mă, băiatu-ăsta...

– Asta e nea Costache, zise fata lipoveanului. O fi ieșit Niculae în pridvor, s-o fi ras.

– Asta... Uite c-am uitat, zise Costache. Stai. Așa! Spune-mi, mă Niculae, ce este în... Cum îi zice... în Est. Începuse un război în Est.

Moromete scoase sula dintr-o curea, o puse alături și împunse cu acul.

– În Coreea, Costache, interveni el.

– Așa, în Coreea!

Se făcu tăcere. Costache stătea liniștit și nu mai zicea nimic. Moromete nu ridică fruntea și se uită o clipă la el.

– Ei, și ce vrei să știi tu, Costache? îl întreabă.

– A! Da, tresări Costache. Spune-mi... ruși sunt acolo?

– Nu, răspunse Niculae.

– Domnule, sări deodată Moromete ca și când ar fi băgat de seamă că toți ocolesc înadins ceea ce nu mai putea fi ocolit. El ridică fruntea, și aruncând bocancul undeva tocmai în fundul pridvorului, continuă: Ia să-mi spui dumneata mie aicea...

Și mai venise acolo în afara importanților liberali ai comunei și un membru de partid, același Vasile care trecuse de dimineață și pe la Fântână; intrase în curte, urcase și el în pridvor și se așezase să asculte; Moromete îl cunoștea și îl vorbea de bine, din pricina maică-sii care murise, și îl lăsase mic printre neamuri...

– Ia să-mi răspunzi dumneata aicea la următoarea întrebare, da' să-mi dai un răspuns de om în toată puterea cuvântului, nu să te joci cu mine... Cum poți dumneata să guvernezi fără opoziție?!!

Niculae într-adevăr se răsese și ieșise în prag și, la întrebarea tatălui, în loc să vie acolo unde i se spusese, se lăsă jos și se așeză pe pragul tindei cu genunchii la gură. Liberalii își scoaseră pungile de tutun și începură să-și facă țigări groase ca degetul...

– Măi nea Ilie! strigă cineva de la poartă.

– Vino, mă Cârstache, că nu se dă, zise Moromete în treacăt.

Ăsta era Cârstache al lui Dumitrache, acel vecin al lui Moromete care i se pusese înainte când îl văzuse alergând cu parul în mână după Catrina, venea și el pe la aceste adunări și totdeauna după ce striga la poartă și Moromete îi răspundea, Cârstache zicea: „Ce face câinele ăla al dumatăle, nea Ilie?”. Moromete n-avea câine rău, dar așa intra Cârstache în vorbă cu el și, cu timpul, Moromete nu mai aștepta să-l audă întrebând, îi răspundea direct.

– Guvernez foarte bine, răspuse Niculae, ce-mi trebuie mie opoziție?

– Adică da, conveni Moromete, cu o voce micșorată ca și când la asta nu s-ar fi gândit. Dar apoi deodată își relua strigătul: Și crezi dumneata că e bine așa? Crezi dumneata că numai dumneata ai dreptul să vorbești în numele țării și ăilalți să nu zică nimic?

– N-ai decât să zici, înscrie-te în partid, du-te la ședințe și ia cuvântul, zise Niculae. Dar în realitate la toți vă e gândul îndărăt, la vechiul sistem de guvernare. Ei, ați guvernat destul după sistemul vostru și știm ce-a ieșit.

– Ei, exclamă Moromete curios cum nu se mai poate, ce vorbești! Ia spune-ne și nouă ce-a ieșit, că noi toți ăștia care suntem aicea – și el îi arătă pe toți cu mâna și le spuse pe rând și numele, – nean-tău Costache, nean-tău Matei, alde Giugudel, alde Nae, nu știm!

Dar Niculae se uită la ei cu ochii abia crăpați, cu o lamă de lumină între gene de parcă s-ar fi uitat ia niște salcâmi sau la stâlpii pridvorului și răspuse cu îngăduință:

– Întâi că i-ați băgat pe toți comuniștii în pușcării și cu asta ați guvernat fără nici o opoziție. Fiindcă n-o să-mi spui că era vreo deosebire între țărăniști și liberali când avea loc vreo grevă, și când și unii și alții scoteau armata și trăgeau în ei.

– Și a fost bine așa?! protestă Moromete indignat.

– Asta urmează să vă întreb eu pe toți, zise Niculae. Nu vă păsa că alții erau la pușcărie.

– Să știi, Niculae, zise Cârstache luând cuvântul, că absolut nimeni p-aici n-avea idee de ce zici tu acuma. Eu, și aici chipul bun al lui Cârstache se însufleși ca și când i s-ar fi aprins pe dinăuntru o lumânare și se uită la Moromete cu dreptul celui care respectă atât de tare pe cineva încât poate să recurgă la el să-i fie martor la ceea ce avea să zică și care putea să-și permită să creadă că le gândea la fel și Moromete, eu, repetă el, citeam cărți din scoarță până în scoarță și știi că ți le dădeam și ție, Niculae, când erai mic, niciodată să zic că am găsit în vreuna așa ceva.

Și Cârstache se opri și se uită iar la Moromete: vorbise bine?

– S-ar fi auzit, mă, Niculae, zise atunci Giugudel. Suntem oameni bătrâni.

– Domnule, eu admit, strigă Moromete dând peste cap teza aceasta, că dacă n-au auzit ei nici n-a fost nimic. Dar acuma vii dumneata la putere și frânele guvernului sunt în mâinile tale. Ce-ai cu mine? De ce te legi de

mine, când eu nu-ți fac ție nimic, stau colea liniștit și mai vorbesc și eu cu alde Giugudel, că de-aia mi-a lăsat Dumnezeu gură?

Niculae începu să dea din cap uitându-se demonstrativ în altă parte: adică n-ajungi la nici un rezultat dacă într-o discuție vii și spui că nu știi cine ți-a spus nu știi ce...

– Lasă că știi eu cum era când vă adunați toți la Iocan, se aprinse și Niculae, nu ieșea nimic din ce discutați voi acolo, și alții în timpul ăsta vindeau bogățiile țării peste hotare.

Se lăsă o tăcere și Moromete deodată începu să dea și el din cap uitându-se în altă parte: adică degeaba vorbești dacă nu vrei să înțelegi ce ți se spune, degeaba spui tu pe urmă lucruri adevărate, la ce folosește?

– Tu nu trebuie să mai faci ce-a făcut ăla, domnule, strigă el prinzând de prin aer cu un gest larg acest adevăr care plutea parcă pe lângă el. Înțelegi dumneata?

Niculae se gândea. Întru târziu se hotărî, nu fără o privire bănuitoare, să răspundă.

– S-a făcut o experiență, zise el, s-au adus într-o sală o mie de oameni și li s-a spus să strige un cuvânt, dar fiecare pe contul lui. S-a făcut un fel de gălăgie... Pe urmă li s-a spus să strige același cuvânt dar toți odată, la un semnal. S-au spart geamurile!

– Ce vrei să spui cu asta? zise Moromete.

– Asta vreau să spun: noi acum avem un singur țel, să construim socialismul și n-ar ieși decât un fel de gălăgie dacă ar fi să facem cum ziceți voi.

Costache al Joachii își arcui sprâncenele spre Moromete: Ei, ce zicea de chestia asta?! Moromete își adunase între timp bocancul de pe unde îl aruncase și îl cerceta acum foarte atent pe dinăuntru și pe dinafară, băgase mâna în el și tot dibuia după ceva. Începu să tragă de acest ceva și în cele din urmă se auzi o pârâitură, fapt care îl enervă pe Moromete și trase mai tare, până scoase afară un fel de limbă uscată și crestată de mâncărimea cuielor în care fusese, cine știe de când, prinsă.

– Bocancul ăsta, zise el scârbit, e bun acum să-l roază câinii!

Și zicând aceasta îl și aruncă peste pridvor drept în mijlocul bătăturii, sperînd căinele, care se apropie, îl atinse cu botul și, într-adevăr, simțind pesemne mirosul de grăsime de picior de om care intrase în el cu timpul, îl apucă foarte delicat de o ureche și porni cu el spre grădină, cu capul sus: era doar ceva care i se aruncase, nu era de furat...

– Noroc, zise Moromete, că mai e mult până la iarnă și poate îmi dă și mie Armeanca ăsta de la cooperativă unii noi.

– Pe gratis! zise Costache.

– Păi dar pe ce!? zise Moromete. Eu nu le dau cote tot pe gratis? Apoi i se adresă lui Niculae: și unde zici că s-a făcut experiența aia cu ăia care au spart geamurile, Niculae?

– Acolo unde s-a făcut, i-o întoarse fiul. Parcă dacă îți spun o să înțelegi tu mai mult de-o grămadă!

– Păi nu zic eu, i-o întoarse și Moromete, le înțelegeți voi pe toate, ce trebuie să le mai înțelegem și noi!

VIII

Ilinca își luase ceva cu ea, o bluză de fir spumos în care lucra cu mătase după un caiet cu desene pe pătrățele.

– Și când ajungi aici cum faci? zise Marioara arătând cu unghia un punct pe desenul colorat.

– Tot în patru, răspunse Ilinca.

– Și cât stă, bia?

– Până se termină treieratul. Uite-o pe Sora, ce-i facem?

– Păi ce să-i facem?

– Dacă se așează și ea jos?

– Nu-i nimic, că noi plecăm pe urmă, mai stăm așa nițel și mergem.

În fundul grădinii era un șanț care despărțea gospodăria Moromeților de a vecinului din partea aceea, dar toți aveau același șanț și pe lângă el, printre ierburi mari și grase de nalbă și lipane, se ghicea o potecă pe care treceau adesea cei care vroiau să scurteze drumul spre cine știe ce uliță.

– Stai jos, Soro, unde te duceai? zise fata lipoveanului.

– P-aici prin grădini, răspunse Sora și se așează. Vă văzui de pe viroagă.

Își luase și ea ceva de lucru în mână, dar bumbac. Marioara se uită la ea cum își așează gheamele, neclintit la fruntea ei, la mâinile și genunchii ei ca la o ciudățenie. Fuseseră ele prietene, dar nu mai erau, cu toate că nimic nu se întâmplase între ele, nu se certaseră și nu umblaseră una contra alteia cu vorbe... Ilinca se ridică imediat ce Sora se așează și rămase în picioare cu lucrul în mână, dar fără să plece.

– Ce mai faci, Soro, zise Marioara rămânând jos, răsfoind rar și atentă caietul cu modele. Ce mai face mă-ta?

– Bine, răspunse Sora cu o veselie parcă doar a dinților (ținea gura ușor întredeschisă și printre buzele groase i se vedea șirul de dinți mărunți cu creșterea parcă neterminată). Bine, ce să facă...

– Vă duceți și voi la secere?

Parcă ar fi spus: mai e nevoie să vă duceți la secere? Sau: Sunteți și voi în rândul oamenilor și faceți o astfel de muncă?

– Nu, că l-am pus porumb, avem și noi un pogon și mama a zis că îi trebuie porumb să dea la găște.

– Ia spune, Soro, tu când ai de gând să te măriți? Sau nu te mai măriți?

– De ce să nu mă mărit? se miră Sora.

– Păi maică-ta de ce nu s-a măritat?

– Ea zice că n-a vrut.

– N-a vrut?... Dar tu vrei, Soro?

În picioare, Ilinca avea sprâncenele una și o înfățișare mai mândră decât ar fi putut ea însăși să-și închipuie că putea fi vreodată. Cosea și nu scotea un cuvânt, cu toate că o anume nervozitate cu care trăgea acul arăta că tot ceea ce se petrece e pentru ea o întâmplare de neînțeles și fără rost, să-i tai cuiva limba și n-ar putea să fie în stare să spunea ce spunea surata asta a ei, Sorei. Ce nevoie avea să vorbească cu una ca ea!?

– De ce să nu vreau, zise Sora.

– Păi bine, Soro, cum o să te măriți tu, dacă vorbești așa cu toți flăcăii? Trebuie să pui și tu ochii pe unul și numai cu ăla să vorbești. Pe urmă te măriți și tu cu el!

Sora lăsa lucrul din mână și se uită rânjind la fata lipoveanului. Se uita neclintită, în timp ce Marioara, cu pleoapele lăsate, întinsă jumătate pe iarbă, continua să răsfoiască absorbită caietul lat cu desene.

– Până acuma, bia, ar fi trebuit și tu să te măriți, continuă Marioara ca de departe. Nu te-a cerut nimeni?

Sora clătină din cap mută: nu.

– Păi vezi! exclamă Marioara din ce în ce mai absentă, și câtva timp nu se mai auziră decât vocile din pridvor și ciripitul vrăbiilor din dudu gros sub care Marioara și Sora continuau să stea.

– Ce faceți voi aici? se auzi glasul cuiva care trecea.

Întrebase și el ca să se afle în treabă, n-avea de ce să se oprească, dar îi răspunse Sora și răspunsul ei îl făcu, după cum se văzu, să se abată din drum. Era un flăcău de prin vecini, și se ducea undeva, avea o dubă mici de tablă în mână.

- Ce faci, Soro, zise el, au dat platagelele lui nea Valache?
- Nu știu, zise Sora, eu nu lucrez la platagele.
- Dar cine lucrează? zise flăcăul curios.
- Mama.
- Ea lucrează la platagele? Și tu la ce lucrezi?

Ceva se înțepenise în mintea Sorei și deși se uita în sus ținând la flăcău nu răspunse, dar nu pentru că ar fi împiedicat-o vreo pricină, ci fiindcă întrebările băiatului și răspunsurile ei fuseseră parcă prea repezi și acum; nu mai știa ce spusese mai înainte.

– Da, sunt mari, zise ea anapoda, uite așa sunt de mari, și-i arăți flăcăului pumnul ei rotund.

– Sunt mari? zise el, și ție îți plac mari? Mici nu-ți plac?

– Nu, zise fata și privirea îi rămase agățată de a lui, complet deschisă în timp ce mâinile dădeau drumul în poală ghemelor și iglițelor.

– Ia plecați voi de-aici, zise atunci flăcăul cu un glas gutural și imperios.

Și era limpede că nu se va sfii, dacă ele nu fug imediat, să facă de îndată ceea ce îi trăznise chiar sub ochii lor la lumina amiezii... Și într-adevăr, când, după o clipă de uluire nu prea mare, ele plecară, fără să fugă însă, dar și fără să se uite înapoi, flăcăul se apropie de Sora, se lăsă în genunchi, o întinse pe iarbă și îi ridică fusta. Mișcările lui nu erau grăbite, dar erau foarte decise și se vedea că în clipele următoare nu-i va mai păsa de orice s-ar întâmpla în jurul lui... Părul fetei se amestecase cu iarba...

IX

Marioara urcă pridvorul cu surata ei înainte, dădu bună-ziua și își continuă drumul spre ușa de la tindă. Niculae stătea în prag și fără s-o vadă îi făcu loc.

– Bună-ziua, Niculae, strigă ea ca unui surd, și pieri în casă, de unde i se auzi încă glasul subțirel și tremurat, ce e, surată, cu Niculae, nu vede, n-aude, ce-o fi cu el săracul, să chemăm un doctor de la dispensar... Niculae, ia vino, mă, până aici, să te întreb ceva. Spune-i, surată, să vie, că eu pot să-l rog până mâine și el tot nu...

Niculae intră în odaia cea mare a părinților și rămase nemișcat alături de prag.

– Eu zic că ești cam surd, mă Niculae, după ce că nu vezi, nici n-auzi bine.

– Ce este? Întrebă el.

– Trec pe lângă tine, mă uit la tine și tu te uiți la mine ca mutul lui Ciucă. Du-te și tu acolo la raion să-ți dea ceva de ochi, că ai ponogul găinilor.

– Ba te-am văzut foarte bine, zise Niculae brusc supărat, ce mai vrei, ai ceva să-mi spui sau vorbești și tu ca să te afli în treabă?

Și ieși afară și o lăsă singură în odaie fără să-i arunce măcar o privire. Marioara se duse la oglindă și își desfăcu și înnodă barișul cu mișcări îndelungi. Deodată își prinse buza de jos cu dinții și ceea ce fusese de dimineată când mulsese vaca doar o țâșnire acum fu un adevărat potop de lacrimi, și așa de tare o picni încât tot chipul i se schimonosi ca și când ar fi fost pus pe foc ca o mască vie care ardea și înainte de a pieri se strâmba de groază. Simțind ceva, surată-sa Ilinca intră înăuntru și se apropie repede de ea și o luă în brațe.

– Fată ești tu, sau ce ești? îi spuse ea.

Marioara arătă cu mâna spre ușă făcând semne disperate, adică să nu intre cineva peste ele și s-o vadă așa, și Ilinca se duse și trase zăvorul. Marioara se întinse pe pat cu trupul frânt doar pe jumătate și umerii începură să i se zgâlțâie și de sub brațul sub care își pitise fața se auzi apoi un țipăt neașteptat de puternic, un adevărat urlat, care trecu prin ferestre și tindă până-afară. Se pare însă că fu luat drept un chiot de răs, cum le apucă pe fete cine știe din ce pricină, fiindcă Moromete zise:

– Mă, ce faceți voi acolo!? Vedeți că se strică vremea.

Adică se strică vremea, se încurcă măgarii, în cazul de față măgărețele. Tita puse mâna pe clanță să intre dar Ilinca îi făcu semn prin perdeaua de deasupra jumătății geamului ușii să stea nițel în tindă. Toată odaia mirosea a leșin de fată, și Ilinca crezu că Marioara chiar a leșinat și se apropie și o ridică în capul oaselor. Nu, părea liniștită și se dezbrobodi cu mișcări scurte, și numai faptul că se dezbrobodi și îmbrobodi astfel de câteva ori arăta că mintea îi rătăcea aiurea și nu mai știa ce face.

– Surată Ilinco, zise ea abia deschizând gura, să știi că dacă îi spui lui Niculae, mă omor.

– Da, că altă treabă n-am eu, decât să mă apuc să-i spun lui Niculae, răspunse Ilinca. Și tu de ce ești proastă? Nu că mi-e frate, zise ea, dar oricine ar fi, în locul tău nici nu m-ași uita la el.

– Îmi place de el, surată, ce să fac, răspunse Marioara. D-aia am stat așa mult în grădină, ziceam că să-mi treacă și când urcai adineauri scara

pridvorului și îl văzui, mi se tăiară picioarele.

Fata cea mică a lui Moromete rămase și ea tăcută în fața acestei mărturisiri. Dar apoi se încruntă împotrivindu-se parcă gândului că așa ceva i s-ar putea întâmpla și ei vreodată și zise:

– Orișicât!

Marioara, însă nu părea să poată auzi pe cineva orice i s-ar fi spus. Se uita înaintea ei cu ochii înotând în lacrimi și cu obrajii fripți de rostogolirea lor fierbinte pe chipul ei, pe care lăsau dăre ca de cenușă.

– Eu sunt mai mare ca tine, continuă Ilinca în glas cu o mândrie de nezdruccinat, și nu-mi pasă, pe câtă vreme tu...

– Păi pentru că al tău ține la tine, surată, d-aia nu-ți pasă, răspunse Marioara. La toamnă te măriți, și ești în vorbă cu el abia de un an, doi... Iar eu...

– Mărită-te și tu!

– Tu de ce nu te-ai măritat până acum?

– Dacă nu mi-a plăcut! răspunse Ilinca.

Vroia, adică, să spună că nu i-au plăcut toți cei care au cerut-o, dar nu spuse că așa cum zicea ea că nu-i păsesese, nopți în șir se perpelise și pe-o parte și pe alta de fiecare dată când, din pricina mamei, băiatul cu care era în vorbă întârzia s-o fluiera la poartă. Acum uitase, făcea pe viteaza.

– Dacă o fi să fie, surată, zise Ilinca, trebuie să te măriți cu cine îți place, dacă nu, ce rost are!? Să te măriți cu el și să-ți placă numai ție, iar el nu? Ce viață e aia?

Și zicând acestea Ilinca se duse să deschidă fereastra, fiindcă prea tare mirosea în odaie a plâns. Și atunci se auziră iar glasurile celor adunați în pridvor.

– Alege-mă pe mine ministru și atunci o să vezi ce bine o să-ți fie!

– Ce-ai face, nea Matei? zise Ilinca din odaie.

– În primul rând l-ași pune pe Gheorghe al meu subsecretar de stat la Finanțe, că tot îl omoară pe el lipsa de bani, răspunse Matei Dimir.

– Eu ași face cotele de două ori mai mari, să te bag în draci, zise Costache al Joachii cu o însuflețită satisfacție, uitându-se bătos peste capetele a toți, ca și când l-ar fi și făcut ministru și le-ar fi arătat el cam cum ar fi.

– Am auzit acumă că și Bilă o să ia leafă, zise Moromete.

– N-o să ia, dă-l dracului, zise Giugudel cu invidie și nu mai adăugă nimic, se încreți fumând și aruncând țigara din mână ca și când i-ar fi fost

silă că trebuia să fumeze și mai ales să și audă istorii de-astea cu de-alde Bilă.

– Văd că și-a pus niște creioane în piept, umblă cu ele în piept, vreo cinci are, zise Giugudel.

– Dă-l dracului, nu știe nici să se iscălească, spuse Costache al Joachii cu dispreț.

După câțva timp de tăcere, Nae Cismaru, care se vede că era și el intrigat de ceea ce se spusese despre Bilă, întrebă:

– Atunci ce tot umblă el pe-acolo pe la sfat, cu creioanele alea? Că și eu l-am văzut!

– Cum! făcu Moromete. Păi Bilă ține legătura cu Uniunea Sovietică, nu știați?!

– Mă al dracu! râse Costache.

– Acum vreo cinci-șase ani, continuă Moromete, Bilă striga pe toate drumurile cu gura la ceafă: „Domnule, zicea, astăzi nu trebuie să fii comunist! Trebuie să fii anticomunist!“ După vreo doi ani îl văz că se înscrie în partid. „Păi ce faci tu, Bilă, îl întreb, ce fel de comunist ești tu?“ „Nu mă cunoști, domnule Moromete, zice. Eu sunt comunist anticomunist..“

– Și acum ține legătura?!

Dar Moromete chiar se supără că era luată în derâdere funcția lui Bilă și începu să dea din cap: nu se făcea!

– E om greu, domnule, protestă el.

Soarele se urcase sus de tot pe cer și căldura începuse să vie și la umbră în pridvor. Foștii liberali tăcură îndelung ca și când existența și devenirea lui Bilă i-ar fi dat gata pe toți. Fiindcă Bilă era un ins mai degrabă blând și numai când i se dădea un pahar începea el să urle și ridica chiar bastonul (umbla cu un baston). Era „sărac“, dar purta haine negre ca și când ar fi fost învățător sau notar și acum trăia din trei pogoane de pământ pe care i le munceau muierea și copiii. Nimeni nu-și amintea să-l fi văzut vreodată la câmp. Cum umbla mereu printre autorități, le transmitea dispozițiile fără însărcinarea cuiva... „Bagă de seamă, cutare, spunea el cu blândețea aceea a lui din glas sub care zăcea însă ceva neliniștitor, nu vrei să vii la sfat și să lichidezi afacerea-aia. Vino, domnule, și aranjează lucrurile, președintele e supărat, zău, ți-o spun cu lacrimi în ochi.“ Dar nu-i văzuse nimeni niciodată vreo lacrimă.

– Ȑștia ca Ȑștia, zise Giugudel cu vocea lui ȐnceatȐ și cam pe nas – din pricina asta nu prea erau atenȐi ceilalȐi cȐnd vorbea el, ȐnsȐ Moromete era –, dar spuse Ilie al PinȐii cȐ se pune pe ei anu-Ȑsta. Sta de vorbȐ cu alde NȐstase și trece Arghirescu, de la sfat, care e cu impozitele, referentul Ȑncasator, cum Ȑi spun acum. FiindcȐ l-au chemat la raion sȐi ia la rost și Ȑsta, ce sȐ zicȐ, zice și el, tovarȐșe, chiaburii saboteazȐ. Se lȐuda cum a ieșit el din ȐncurcȐturȐ cu vorba asta, spuse alde GeacȐ și DȐnȐlache, cȐ Ȑștia umblȐ pe-acolo, mȐ ȐntȐlnii eu cu ei. CicȐ i-a plȐcut foarte mult președintelui de la raion cȐnd a auzit vorba asta și zice, pȐi mȐ, tovarȐșe, dacȐ chiaburii saboteazȐ, noi ce mama dracului pȐzim aici, ordin scris sȐ li se ia declaraȐii cȐ Ȑntr-o lunȐ vor achita impozitele și dacȐ nu, pe ei! Și trece Arghirescu prin dreptul bisericii și se oprește, povestea al PinȐii, nea NȐstase, zice, nu știu cum sȐ subliniez mai mult cotoioșenia situaȐiei Ȑn care, conform ordinelor, o sȐ te punem. BȐga-l-aș Ȑn mȐ-sa, zice al PinȐii cȐ a zis alde NȐstase, au ajuns toȐi nenorociȐii sȐ-mi vorbeascȐ ca la ușa cortului. O sutȐ optzeci de mii cicȐ are de plȐtit.

– Și tu ce crezi, Giugudel, zise Moromete, cȐ alde NȐstase o sȐ dea dosul sȐ plȐteascȐ?

– MȐ, nu știu! zise Giugudel. CȐnd aveai tu datorii Ȑnainte de rȐzboi, mai te ciorovȐiai și mai scoteai Ȑluia ochii cu cȐte-o mie de lei, acum...

AdicȐ acum timpurile se schimbaserȐ de Ȑșa manierȐ, cȐ nu mai știai dacȐ un lucru de necrezut, cum era cel care Ȑl privea de pildȐ pe NȐstase, n-avea sȐ fie dus la Ȑndeplinire fȐrȐ nici un fel de șovȐire.

– Aș i vrea sȐ trȐiesc s-o vȐd și pe-asta! zise Moromete. Cine o sȐ ȐndrȐzneascȐ sȐ Ȑntre Ȑn curtea lui NȐstase?!

– PȐi nu intrarȐ, mȐ, astȐ-iarnȐ și Ȑi luarȐ vreo cinci cȐruȐe de porumb? zise Costache. Ai uitat?

– Nu prea Ȑmi aduc aminte, zise Moromete. Și NȐstase n-a zis nimic?

– A zis el, dar cine l-a crezut!...

– Ce-a zis?

– CȐ n-are! Și atunci i s-au urcat Ȑn pod și alde Cristache, colectorul, zice da' Ȑsta ce e? Du-te, domnule, dracului, cȐ-mi mor porcii de foame, cicȐ ar fi rȐspuns NȐstase!... Da' aia bȐtrȐnȐ, povestea alde Ilie Brutaru cȐ ar fi visat noaptea dracu știe ce, cȐ i-a sculat pe toȐi din somn și i-a bȐgat Ȑn sperieȐi, cicȐ Ȑl asmuȐea pe nepotu-sȐu: PȐzea, pȐzea! Dane, pune mȐna pe el!“

– Și crezi tu că Isosică și Plotoagă or să se ducă ei peste Năstase să-i încaseze o sută optzeci de mii de lei, Giugudel? reluă Moromete.

– Mă, nu știu cine o să se ducă, răspunse Giugudel, dar de dus îți garantez eu că cineva tot se duce.

– Asta, ce e drept, așa e, recunosc Moromete, uitasem că mai e și plutonierul Moise care nu stă el cu tine la discuție cum stătea săracu Florică, pe unde-o fi, și-acum mi-aduc aminte când veni el să-l ia pe alde fi-meu Achim la post și Achim taman plecase cu oile la București. Da' și pe Nilă săracu, a vrut să-l ia de la premilitară, că îi băgase mâna în gât lui Toderici. A mers și el cu el până la marginea satului și zice, du-te, mă băiatule, și vezi-ți de treabă, ai noroc că îl cunosc pe domnul Moromete, un om, nu așa, care nu face să-i iai băiatul la secție. A! făcu deodată Moromete cu gura plină, semn că distincția pe care avea s-o facă aproape că nici nu mai intra în discuție, păi asta crezi că se mai uită și el să vadă cine ești? Ești chiabur, chit că tu ești desculț și n-ai după ce bea apă, și imediat îți face hârtie și te trimete la raion.

– Mă, da' Ștefan dădu norocul peste el! zise atunci și Costache al Joachii.

– Da' ce noroc! se răsti Matei.

Nu se mai gândeau acum la Năstase, ci la băieții lui. Erau încă neînșurați, de la Dan fugiseră vreo două, Ștefan nu luase încă nici una, era foarte tânăr, abia se întorsese din armată, pe care însă n-o făcuse ca toată lumea, era printre cei dintâi fii de chiaburi care fusese exclus de la acest drept, în loc să învețe să mânuiască armele de foc învățase să mânuiască doar armele albe, lopata, târnăcopul, roaba și cărămida – dacă și asta putea fi numită armă albă. Se întoarse într-o bună zi, venind pe jos de la gară, prăfuit, cu lada în spinare, cu sudoarea șiroaie pe gât, dar bucuros că scăpase, deloc îmbătrânii de cei trei ani cât lipsise din sat, ca și când s-ar fi întors doar dintr-o lungă călătorie. „Cum e, Ștefane?“ îl întrebase cel care îl văzuse și care povestise apoi în sat ce îi răspunsese flăcăul. „Cam albastru, nea Gheorghe“, zisese Ștefan uitându-se drept înainte și ducându-și cu nădejde cufărul în spinare, ca pe o povară cu a cărei apăsare se obișnuise și nu credea că o s-o mai poată arunca jos. De atunci de când venise nu mai vroia să știe de nimic decât de cai, care îi plăcuseră de mic și pe care îi îngrijea de dimineață până seara, mereu era văzut cu țesala pe ei, sau bușumându-i cu un șomoilog de paie pe sub burtă, să le pună sângele în mișcare și să fie iuți și frumoși. Și într-adevăr erau, se ridicau pe două

picioare atât de sus și nechezau atât de pătrunzător încât ai fi zis că sunt sirepi și ar putea, luând-o la goană, să te pomenești cu ei sărind în zbor peste garduri și case. Se spunea că dacă n-ar fi fost el să-l țină de rău pe frate-său Dan, multe s-ar fi întâmplat în familia lor și astăzi ar fi fost cu toții închiși. Era mai ales vorba de o istorie de anul trecut cu vărul lor Vasile (care era aci de față și nu scotea un cuvânt), se spunea că dacă n-ar fi fost Ștefan care să fi știut cum să vorbească la anchetă, n-ar fi scăpat Dan.

– Niculae, zise Ilinca din tindă, tată, hai la masă.

Și o dată cu vocea ei ieși în pridvor și apoi începu să coboare treptele Marioara lipoveanului. Se zăpăcise de tot și pesemne că tot nu-și revenise, fiindcă nu se uită la nimeni trecând pe lângă oameni și nu dădu, plecând, bună-ziua la nimeni.

– Uite, mă, că se făcu târziu, se răsti, scandalizat, Matei Dimir. Hai, mă, încolo d-aici! Hai, Costache, hai, mă Giugudel!

Plecară toți... Era bine! Dacă ar fi fost rău, le-ar fi spus băiatu-ăsta... Plecară deci încă o dată liniștiți, așa cum li se întâmpla de fiecare dată când se adunau toți patru și spuneau care ce știa, celorlalți, să vadă ce se potrivește și ce nu din ceea ce auziseră sau li se întâmplase lor înșile în răstimpul de câteva zile cât trecuseră de când nu se mai văzuseră... Veneau la Moromete cu o neliniște nedeslușită. Se întorceau acasă cu ea alungată, sau limpezită: aia era... pe mă-sa, ducă-se, n-au decât să se descurce ăia care au luat grâu de sămânță cu împrumut... Și așa mai departe... Și în felul ăsta... Iată că Plotoagă n-avea curajul să se lege de Moromete și dacă nu se lega de el, nu se lega nici de ei... Cât timp?!... Mai rămase în pridvor doar Vasile al Moașii din Cotocești. Moromete intră în tindă.

– Ași vrea să vă spun și eu niște aspecte de-aici din sat, zise Vasile. Nu cumva, când aveți timp...

– Le-ai spus întâi în organizație? îl întrebă Niculae.

Vasile, fără să-și facă mai mare privirea micșorată de soarele care bătea acum din plin în pridvor, tăcu, drept orice răspuns. Și atunci Niculae ridică puțin glasul și repetă că de-aia există organizație de bază, ca să se discute acolo orice aspecte ar apărea în activitatea oricărui membru de partid. Nu era el, Vasile, membru de partid? Atunci de ce venea el aici în pridvor cu lucruri de-astea? Vasile nu mai zise nimic, își puse pălăria în cap și plecă și el ca și Marioara, fără să dea bună-ziua.

Despre ce aspecte vroia el să-i vorbească? În orice caz cu Fântână își atinsese scopul: cât ajunse la moară responsabilul începu să strige furios la cei care măcinau că unde era cantaragiul Mantaroșie, și că să se ducă cineva imediat să-l caute, ca și când cei care măcinau ar fi fost salariații morii și nu clienții ei.

Fiindcă una din mori fusese desființată din lipsă de piese de schimb și piesele celei desființate le folosiseră la cea rămasă, tot timpul era aglomerație la moară. Unde să se fi dus deci omul să-și macine, în cazul în care ar fi avut chef să nu înghită aceste țipete? În altă comună? Dar și acolo puteai să dai tot peste unul căruia să nu-i pese dacă ție îți plac sau nu-ți plac strigătele lui. Înainte se întâmplase odată să se strice moara lui Aristide și atunci se formase un convoi întreg de inși care și-au pus caii la ham și s-au dus zece kilometri în comuna învecinată decât să macine la morarul celălalt, cu care erau certați. Acuma însă, nu se știe de ce, înghițeau și se găsi chiar unul care zise foarte entuziasmat că se duce el să-l caute pe Mantaroșie.

– Spune-i să se prezinte imediat la mine în birou, că am treabă cu el, mai spuse Fântână, fără măcar să-i arunce o privire de bunăvoință celui atât de dispus să-l servească.

Și o luă spre fundul curții unde avea într-adevăr o odăiță lângă un șopron, pe frontispiciul căruia scria cu litere mari de păcură: BIROU. Nu era însă nici un birou înăuntru, doar o masă de brad cu o bancă lustruită drept scaun, cu un sertar ruginit în care responsabilul morii vâri o cheie și scoase de-acolo un dosar jegos. Trase mai aproape banca și cotrobăi în sertar după un creion chimic și desfăcu dosarul, care conținea bonuri diverse, chitanțe și tot felul de procese-verbale, toate amestecate varză sub aceleași coperti și se făcură și mai varză sub mâinile late ale lipoveanului, care căuta ceva. În cele din urmă găsi, și anume o coală curată de hârtie. O luă, o puse deasupra dosarului și gemând de efort se aplecă foarte tare asupra mesei și începu să scrie. Dar trecură mai bine de două ceasuri de când responsabilul buchisea la scrisoarea lui și Mantaroșie tot nu venea. La cântar îi ținea locul ajutorul de cantaragiu, un băiat sub douăzeci de ani, rudă a lui Fântână, nepot al nevestii și care stătea lângă cântar chiar și când era Mantaroșie acolo. Așa primise ordin de la responsabilul morii.

Adam Fântână îi spuse să aibă grijă că el se duce prin sat și dacă vine cumva Mantaroșie să-i spuie să-l aștepte, să nu plece nicăieri până nu se întoarce el. Și plecă.

La sfat el găsi oarecare agitație (Mantaroșie însă nu era pe-acolo), iar un oarecine îi spuse că se așteaptă sosirea unuia din secretarii de partid de la raion, tovarășul Sârbu Ion, și a încă unuia, tot activist la raion, Niculae al lui Ilie Moromete, care o să stea până după treierat.

Adam Fântână se îndepărtă de clădirea sfatului luând-o spre centru, unde erau grupate cooperativa, un M.A.T. (*meate*, cum îi ziceau oamenii), un cămin cultural și mai la vale o stațiune de montă. Aici își aduceau unii iepele, în fața unui armăsar voinic și gălăgios, căruia nevasta tehnicianului, care asista adesea din pragul casei la ședințele de reproducere – locuiau chiar în aceeași împrejmuire cu monta, într-o fostă casă boierească (a Coanei Marica), odinioară frumoasă, astăzi cam dărăpănată – îi vorbea ca unui om, adresându-i îndemnuri să fie mai potolit și să nu-i sperie pe țărani cu sforăiturile și nechezaturile lui de nebun. Adam Fântână se întoarse însă repede înapoi întetind pașii și intră în clădirea sfatului, unde de fapt nici nu intrase, trecuse pe lângă și se oprise doar în fața treptelor, unde ascultase informațiile servite de acel oarecine.

Fântână intră în biroul secretarului unde Zdruncan stătea cu telefonul la ureche și lua o notă pe care o scria și o verifica în același timp citind cu glas tare fiecare cuvânt care i se transmitea.

– Da, punct, fire-al dracu, zî-i mai departe, lua-te-ar dracii, spunea el celui de dincolo.

Zdruncan era al nouălea băiat al lui Traian Pistică, vestit prin nepăsarea totală cu care își crescuse el copiii, lăsându-i să facă absolut ce vroiau, să bea, să fumeze, să-și spargă capetele, să umble cu muieri, să nu se ducă la școală, să nu-și respecte părinții, să nu se respecte între ei, orice, chiar să meargă și la pușcărie. Unul dintre ei chiar fusese plimbat prin sat cu cătușe la mâini, furase o oaie și o vânduse și fusese prins, era iarnă, și mâinile la spate ale băiatului se făcuseră negre de ger și lumea, uitând fapta, îl căina în gura mare, mai ales femeile, cătușele acelea fiind o nenorocire care nu se mai putea repara cu nimic, în timp ce o oaie, dă-o dracului, o dai îndărăt și ai terminat... Dar în afară de acest fiu apucător și de Sfârfâlică, rămas mut și după ce se făcuse mare, Pistică avusese totuși noroc cu băieții lui, se descurcaseră bine și fără pământul care nu le revenise la însurătoare, iar unuia din cei mai mici îi plăcuse chiar și școala și după ce terminase șapte clase primare îl luase Aristide pe lângă el să-l învețe secretele scriptelor, prea sătul probabil de secretarul existent, Opreșcu, ale cărui beții ajunseseră, treptat, să nu mai poată fi comparate decât cu ale lui Fântână.

Cu ceva însă tot rămăseseră băieții lui Pisică de pe urma prea marii libertăți acordată de tatăl lor: înjurau. Zdroncan cel puțin – de fapt îl chema Fănică, porecla i-o dăduse maică-sa când era mic fiindcă alerga toată ziua prin pat: „mai stai dracului locului, nu mai zdroncăni blănille astea ale patului, Zdroncane“; și așa îi rămăsese și numele și pronumele – ajunsese să înjure aproape la fiecare cuvânt și dacă cineva se supăra arăta foarte mirat și se ruga de acela să n-o ia de bună. De fapt, nu se mai supăra nimeni, fiindcă înjurăturile lui erau atât de strâns legate de firea lui care era aceea a unui băiat cumsecade, încât își pierduseră de mult înțelesul lor urât și omul înjurat mai degrabă își descrețea fruntea decât se supăra. În privința asta, Zdroncan se deosebea total de Cocoșilă, a cărui fire era departe de a fi aceea a unui om deschis, cum era de fapt Zdroncan.

– Va să zică să-ți citesc ce-am scris, fii atent, fire-al dracu, să nu zici pe urmă că am greșit eu nota.

Și Zdroncan începu să citească cu un glas monoton o lungă circulară administrativă și Fântână auzindu-l vru să plece, ca și când ar fi uitat de ce se întorsese. Îl căuta pe Mantaroșie, și îl întrebă pe același oarecine dacă nu-l văzuse, deși acela îi spusese o dată că Mantaroșie e la *meate*. Dar secretarul sfatului îi făcu semn să rămâie, cu o gesticulație că ceea ce o să audă acum îl privește:

– ...Da, a, arde-te-ar dracii peste urechea aia surdă, să se ceară concursul mă-tii pentru a controla în mod eficace strângerea recoltei sub supravegherea directă a organelor locale, organele...

Urmă o groaznică și minuțioasă înjurătură... Și astfel continuă secretarul sfatului până termină toate paragrafele, a, b, c, d, e, f, inventând pentru fiecare noi mășcări la adresa celui care îi dicta nota, pesemne un prieten.

– Dă-mi, mă, o țigară, fire-al dracu’, nu vezi ce muncesc eu aicea? zise apoi agățând receptorul în furcă. Du-te unul și cheamă-l încoace pe tovarășul Isosică, n-oi fi vrând să mă duc tot eu? Vezi dacă tovarășul președinte e la el în birou... Ai auzit, tovarășe responsabil al morii, citește ici și semnează că ai luat cunoștință, ce să-ți mai trimit copie, că n-am timp de copii, nu macini în timpul strângerii recoltei fără chitanță de predare, dă-mi, mă, și-un foc, fire-al dracu’!

Telefonul târâi absorbind din nou atenția secretarului la treburile curente. Fântână citi nota, înmuie tocul în cerneală și semnă pe marginea ei, în colțul de sus și nu mai ascultă observația lui Zdroncan că nu acolo

trebuia semnat, acolo se pune rezoluția, ci jos, sub textul citit... Se grăbi să iasă și s-o ia din nou spre centru.

– Nu l-ați văzut trecând pe-aici pe Mantaroșie? întrebă el a treia oară pe unul de-afară.

– Ba a fost, dar a plecat cu Isosică și cu Bilă la *meate*, răspunse Zdroncan tare, n-auziși că îți mai spuse ăla de două ori? S-au dus să bea, lua-i-ar dracii, mai adăugă el, dar se vede de-acolo când vine mașina tovarășului secretar Sârbu, de-aia!

XI

Se explica deci de ce plecase Mantaroșie de la moară: fiind membru în biroul organizației trebuia să fie și el acolo la răspântie în centru, alături de Isosică. Era lume multă. Cele câteva zile care îi despărteau de seceriș, unii le omorau la *meate*, dar nu neapărat consumând ceva, mai mult fumând...

Fântână îi zări numaidecât pe Isosică, Bilă și Mantaroșie, lângă geam, la singura masă din *meate* cu o sticlă mare înaintea, beau din pahare mici țuică bună, se vedeau de departe prunele vinete pe hârtia-etichetă.

– Mantaroșie, vin până aici, că n-am timp să stau, plecași de la moară și lăsași cântarul singur, nici măcar nu m-așteptași să vin eu.

– Lasă, că știe el nepotu dumatăle ce face acolo, răspunse Mantaroșie, schițând totuși un gest să se ridice.

Dar nu se ridică decât după ce se uită întâi la Isosică.

– Ce este? întrebă cantaragiul și se opriră amândoi în mica poiană bătătorită din fața *meate-ului*.

Avea o sclipire jucăușă în privirea lui mijindă de moldovean învățat de mic cu vinuri bune care înmoaie sufletul și părea dispus să dea totul pe față dacă un dușman mai primejdios l-ar fi înhățat brusc de guler și să scape vânzându-i astfel pe ceilalți, dar nu se sfia în același timp să se arate și sfidător, simțindu-se pesemne cu toate cărțile mari în mână.

– Gheorghe, zise lipoveanul, ai auzit ce plănuiește Isosică?

– Ce să plănuiască?

– N-ai auzit nimic?

– Nu, răspunse Mantaroșie, schimbându-și brusc înfățișarea și având un glas mic și curat care însemna: „N-am auzit și sunt mirat și nici nu cred, dar dacă tu ai să-mi dezvălui și să-mi dovedești cu fapte că Isosică e altfel decât îl știu eu, am să cred și am să cad pe gânduri“. Nu, repetă, el, ce să plănuiască, spune!

– S-au înțeles între ei, Isosică, Plotoagă, Zdruncan și Bilă, să ne dea pe amândoi afară de la moară și să vie el în locul meu, iar pe Bilă să-l ia cantaragiul, zise Fântână cu glas scăzut.

Când fusese de dimineață la el, Vasile din Cotocești nu-i spusese și cum v-a decurge redistribuirea funcțiilor rămase libere, el îi spusese doar ce pericol personal îl pândeia pe el, și nicidecum că va fi dat afară Mantaroșie și înlocuit cu Bilă.

– De unde știi? întrebă moldoveanul brusc bănuitor, dar nu numai în ceea ce privea spusele lui Fântână, ci și bănuitor la adresa celor doi pe care îi lăsase la masă, cine ți-a spus?

– Prea multe vrei să știi, îl parafrază atunci lipoveanul pe acel Vasile. Și tu stai la masă cu ei și beai! Trebuie, măi Gheorghe, să terminăm odată cu atmosfera din satu ăsta!

– Da, ai dreptate, murmură celălalt, dar nu mai adăugă nimic.

– Las-o dracului de băătură, zise Fântână avansând („auzi cine vorbește!“ se miră Mantaroșie în gând), nu te mai întoarce la ei și hai să-i spunem și lui Niculae Moromete, băiatu acela, am auzit că a venit și el și o să stea aici până după recoltă. Să-i cerem să convoace o ședință și în ședință...

– Spune-mi și mie un singur om care să aibă curajul să ia cuvântul contra lui Isosică, zise Mantaroșie dând din cap supărat mai mult pe Fântână care nu vedea acest adevăr, decât pe lipsa de curaj generală a oamenilor. Și reluă: Cine ți-a spus ție că Isosică vrea să ne dea afară? Nu pot eu, continuă apoi dându-și peșemne seama că mai pusese o dată întrebarea aceasta și nu primise un răspuns care să-i alunge ezitățile, n-am eu cum să mă bazez pe spusele unuia sau altuia și să-i spun lui Niculae cine știe ce. Nu pot, ți-o spun sincer, ce-o să zică ăla, visezi cai verzi pe pereți, nene? Și te sfătuiesc și pe dumneata să nu te mai iai după oricine, fiindcă mă mir, Isosică te vorbea de bine, când te văzu intrând zice, ia cheamă-l pe Fântână să bem câte-un rachiu. Să știi că mă mir!

– Lasă, măi Gheorghe, văz eu că nu vrei, am să vorbesc eu cu tovarășul secretar Sârbu, zise Fântână.

– Vorbește, îl îndemnă Mantaroșie aprobând, parcă de aprobarea și nu de participarea lui avea nevoie celălalt. Vorbește, ai tot dreptul, dacă crezi în ideile dumitale, dar să știi, ți-o spun, vorba lui Bilă, cu lacrimi în ochi, ești în eroare.

– Gheorghe, îl strigă lipoveanul parcă fără voia lui, stai puțin, Gheorghe. Mantaroșie se opri dar nu se întoarce, nu reveni asupra distanței parcurse și Fântână o parcurse el înaintând.

– Gheorghe, spuse el în șoaptă, ce ți-am făcut eu ție?

Și se uită la celălalt cu o privire întristată din ochii lui albaștri și curați încă, neobosiți, de om ai cărui părinți îl crescuseră în apele bălților și care bălți îl împiedicaseră să știe prea multe despre oamenii de prin sate...

Mantaroșie se posomorî și alungă parcă cu mâna o viziune:

- Mi-ai făcut pe dracu! Nu mi-ai făcut nimic!
- Nici eu nu ți-am făcut ție și, Gheorghe, atunci de ce...

Dar nu mai spuse nimic, se opri ca în fața unei porți închise. Mantaroșie se smulse cel dintâi cu hotărâre și se întoarse și intră la loc unde îl găsisese celălalt mai înainte. Fântână se smulse și el în aceeași clipă cu aceeași hotărâre și o luă înainte pe șosea, dar îndată se văzu că la el hotărârea pașilor nu era susținută de o hotărâre dinlăuntru la fel de clară, pentru că după câteva zeci de metri parcurși în acest fel deodată se opri și după câteva clipe de ezitare o luă înapoi într-o direcție contrarie, pentru ca după alți treizeci de pași să se răsucescă iar pe loc și s-o ia pe un alt drum care se deschidea aici în răspântie în trei direcții. S-ar fi zis că discuția cu Mantaroșie îl zăpăcise și nu mai știa încotro e moara, spre care se îndreptă de fapt după această împleticeală de bețiv, cum o socotiră cei care îl văzură în acele clipe, spunându-și unii altora că iar a băut Fântână din spirtul lui „medicinal“, și se învârtește pe loc ca oaia capie. N-aveau cum să știe că de la o paralizie a unui picior care îl lovise pe iarnă, speriat, lipoveanul nu mai pusese nimic în gură, nici medicinal nici din cel obișnuit și că astăzi era treaz ca orice om.

XII

În acest timp Isosică și Bilă (cu creioanele în piept) ieșiră fără să plătească și o luară spre sfat: secretarul Sârbu nu mai venea și Zdrongan trimisese pe cineva după ei. În drum se opriră un minut în curtea școlii. Aci, copiii, cu toți învățătorii de față, erau vaccinați și unii urlau cumiști și resemnați, trecând prin fața borcanelor cu ser, cu ferma convingere în urletele lor supuse că nu vor mai trece teferi dincolo.

– Toată lumea la vaccinat, zise Bilă cu blândețe, deși nu era nimeni care să nu stea la rând și să aștepte să ajungă în fața sanitarilor.

– Mergem, zise Isosică și își duse două degete la pălărie în semn de salut global și o luă spre ieșire.

Ajunseră apoi la sfat și intrară în biroul lui Zdrongan. Secretarul, cu capul în hârtii, își duse mâna la gură și tuși răgușit, apoi se întoarse spre telefonul agățat la perete și, tușind mereu, ceru drăcuind oficiul.

– Ia și citește astea, Isosică, fire-ai și tu al dracului, să nu zici pe urmă că n-ai știut. Citește și semnează. Alo, Broșcoșeștii?

Isosică se uită peste hârtii fără să le citească, se iscăli și el sus în colț, alături de Fântână și ieși.

– Ascultă, Plotoagă, zise el întâlnindu-l pe președinte pe coridor, dacă îl vezi cumva pe Fântână că vrea să vorbească cu Sârbu ai și tu grijă, că o să am și eu, îi dai cu gura și nu-l lași pe-ăla să audă.

– Bine, zise președintele, n-ai nici o grijă.

Tocmai se auzea zgomotul unei mașini și ieșiră pe trepte. Era chiar mașina raionului, *gazul*, și Bilă și țâșnise înaintea la toți și se plantase alături deschizând ușa și ieșindu-i în întâmpinare secretarului. Secretarul nu era singur, îl culesese pesemne pe Niculae chiar de pe drum, se dădu și el jos de pe partea cealaltă împreună cu încă cineva, un ins scurt și îndesat, cu ochii vii și cu sprâncene groase.

– Du-te cu mașina acolo și pune-o la punct, întoarce-te, că nu stăm mult aici, spuse secretarul adresându-se șoferului. Cât îți trebuie? Într-o oră ești gata?

– Imediat, zise Bilă care era alături, într-o jumătate de ceas e aici.

Șoferul însă clătină negativ din cap și își tăie stomacul cu palma, adică trebuie să și mănânce, nu numai mașina avea nevoie de combustibil.

– S-a făcut! Gata, tresări Bilă din nou, urmărind cu o atenție parcă absentă tot ce își spuneau cei doi, fiindcă era vădit că practic nu auzea prea bine, sau trecea sub tăcere această latură a traducerii în fapt a lucrurilor, dar vroia să se audă totuși în tot momentul că el era acolo, glasul lui, persoana lui, și gata să facă chiar și ceea ce nu era cu puțință, nu i se cerea sau nu era nevoie să se facă.

– Îi servești tu micul dejun, Bilă? îl întrebă Plotoagă coborând și ieșind în întâmpinarea activiștilor.

– Numai decît, făcu Bilă, și în ochi îi licări ceva parcă amenințător și pe chipul lui negru și osos apărură broboane de sudoare ca sub stăpânirea unei adânci trude interioare.

Toată lumea ieșise în fața sfatului. Mașina se răsuci, întoarse și plecă. Secretarul Sârbu, Niculae și celălalt activist intrară în clădirea sfatului și Isosică și Plotoagă îi însoțiră în biroul din fund pe ușa căruia scria: *Organizația de bază P.M.R.* Bilă intră și el, deși Isosică și Mantaroșie îi făcură amândoi semne de interdicție și în același timp de încurajare, să stea adică afară și să n-aibă nici o grijă, totul e cum nu se poate mai bine, dar nu e cazul să vie și el acolo... Bilă însă se făcu că nu înțelege, era doar membru în birou. În același timp în depărtare se văzu pe drum apropiindu-

se silueta voinică și barba de preot a lipoveanului. Se grăbea să vină și el să-i întâmpine pe activiști, dar scăpase momentul și chiar după felul cum nu se mai grăbea nici el, se înțelegea că renunțase la acest gând și că pașii îl aduceau înapoi fără nici o convingere, în virtutea inerției.

– Cum stăm cu pregătirea campaniei, tovarășe președinte? intră secretarul direct în subiect, aveți ceva probleme pe-aici, cum stați cu batozele? Băgați de seamă să nu repetăm greșelile care s-au făcut anul trecut în chestiunea colectărilor. Anul ăsta avem o recoltă bogată, planul trebuie împlinit sută la sută. Restanțe aveți?

– Avem, tovarășe secretar, răspunse președintele.

– Ați primit circulara cum să se desfășoare recoltarea și predarea cotelor?

Isosică se uită cu o mică răsucire a capului la Plotoagă.

– Am primit, tovarășe președinte, am și luat măsuri înainte să primim circulara, conform instructajului dumneavoastră, răspunse Plotoagă.

Însemna că acesta era președintele raionului.

– Membrii de partid să fie în frunte la predarea cotelor. Vă luați angajamentul să obțineți chitanța numărul 1? Ai, ce zici, tovarășe Isosică? zise acum secretarul de partid.

– O luăm, tovarășe secretar, răspunse Isosică abia stăpânindu-și vocea flegmatică de siguranță că vor lua și răslua chitanța aceea.

– O luăm, o luăm! confirmă și Plotoagă cu un glas administrativ și tocmai de aceea adăugă strecurând un cuvânt care în alte împrejurări avea un înțeles de îndoială: *Cred* că o luăm, tovarășe secretar, fiindcă la noi totul e organizat.

Discuția continuă în același fel până se întoarce șoferul cu mașina. Nu existau probleme, toate măsurile fuseseră luate sau se vor lua, totul era sau va fi organizat. Numai cu neghina era ceva, nu ieșeau oamenii s-o smulgă, încolo totul era în ordine, încheie Plotoagă și se ridică toți mulțumiți, bucuroși și satisfăcuți, ca și când secerișul și recoltatul erau ca și terminate, planul de colectări îndeplinit, țăranii cu grâul în hambar și acum puteau și ei, tovarășul secretar Sârbu, tovarășul președinte de sfat raional, tovarășul președinte sătesc Plotoagă, tovarășul secretar de organizație Isosică, tovarășul Cristache collectorul care nu era de față, dar care iată-l și pe el și pe responsabilul morii, Fântână, așteptând afară cu Zdruncan, puteau să râsufle puțin și să se bucure în voie de rezultatele activității lor organizate.

Cu o mână ținând larg deschisă ușa mașinii, stătea Bilă, cu aerul cel mai decis că le-a aranjat el pe toate, a vorbit el cu tovarășii ăștia, și ce era de spus le-a spus el, pe-ăi care i-au făcut lui un bine i-a vorbit și el de bine, iar pe cei care s-au ridicat contra lui, n-or să mai aibă ocazia să se ridice de-aici înainte fiindcă i-a zdrobit el pe toți...

XIII

După plecarea mașinii, Isosică nu mai vru să stea ele vorbă cu nimeni, deși atât Plotoagă, cât și Bilă și Mantaroșie se uitau la el întrebători: ce facem, mergem iar pe la *meate*? Ar fi cazul după succesul cu secretarul Sârbu! Învăluindu-se în fumul țigării secretarul organizației le întoarse spatele drept răspuns și o luă încet spre casă.

– Lăsați-l spuse Zdroncan tare din biroul lui, prin geamurile deschise, și continuând să scrie, fără să se uite însă afară, nu vedeți că se duce să nu-l ia Ciulea la bătaie cu vătraiul? Lasă că mergem noi, viu și eu acum, stați nițel să termin actul ăsta!

Nu era adevărat că lui Isosică îi era frică de muiere, sau cel puțin nimeni nu auzise și n-o văzuse pe Ciulea punând mâna pe vătrai. E drept că nici pe Isosică ridicând vreodată mâna la ea, ceea ce era neobișnuit după atâția ani de când se luaseră.

Fiindcă Ciulea cea bătrână murise, Isosică, la îndemnul tetei, se mutase la ea, să fie ei singuri în casa lor, să nu se certe ea cu soacra, și Isosică, cine știe, să se apuce să-i țină mă-sii partea. Zonzi, singurul frate al Ciulchii, își făcuse o casă a lui în altă parte în înțelegere cu ea. Tăbârgel și Sita nu se supăraseră, dar rămași singuri luaseră o fetiță de suflet, a unei rude, bineînțeles, fiindcă, ziceau ei, aveau să îmbătrânească și cine să aibă grijă și de ei, acolo în casă? La rândul lui, nici Isosică nu se supără, fiindcă un copil de suflet însemna un moștenitor și trebuia deci să i se lase casa după moartea părinților adoptivi și o parte din pământ. Înțelegerea aceasta dintre Isosică și părinți stinse zvonul că el ar fi fost făcut de Sita cu Aristide și că toată istoria mamei lui cu Maica Domnului pe izlaz s-ar fi născut în capul ei, speriată de frică să nu afle lumea că a rămas borțoasă de fată mare. La asta ajutase și plecarea lui Aristide din sat. În casa lui dormeau acum diverși funcționari ai sfatului raional sau instructori și activiști de partid în trecere. Nimeni nu mai știa unde e acum Aristide, fiindcă i se luase și restaurantul

din București, unii spuneau că ar fi închis, alții că ar fi spion și ar fi izbutit să fugă peste hotare.

În timp ce stătea la masă, Ciulea îi spuse bărbatului ei ce se mai aude prin sat, acele lucruri care din diferite pricini un secretar de organizație cum era el le auzea ceva mai târziu decât le poate auzi o femeie și uneori chiar „prea târziu“. Ciulea făcea parte dintre puținele fete din sat care absolviseră cursul primar complet, adică șapte clase, și care știa să țină în mână un jurnal și să-l citească singură pentru sine, pentru curiozitatea ei și fără să facă din asta caz, să arate adică la toată lumea că știe carte, cum vroia să arate de pildă Bilă cu creioanele lui în piept că știe să scrie (și abia că lumea spunea că nu știe, deși știa). Ciulea era asesoare populară și în fiecare marți și vineri se urca într-o căruță, se ducea la gară, lua cursa de dimineața de la ora șase și se ducea la raion, la tribunal și își ocupa locul la dreapta sau la stânga judecătorului și stătea nemișcată ore întregi ascultând astfel, împreună cu un alt asesor popular, de astă dată un bărbat, un mecanic de la atelierele de reparații din oraș, scurgerea proceselor.

La plecare îi făcea rost Isosică de căruță s-o ducă la gară, dar la întoarcere nu știa când vine și atunci Ciulea se descurca singură, se urca în vreuna de ocazie și venea astfel acasă. Ciulea ar fi rămas multă vreme o femeie frumoasă dacă de la un timp n-ar fi început să se îngrașe. Îi plăcea să mănânce bine, gătea singură după niște rețete aduse de la oraș și ea fu prima gospodină din sat care făcu rost pe-acolo pe la raion de o butelie de aragaz și se lipsi astfel pentru întâia oară în bucătăria satului de paie tradiționale, sau de lampa de gătit cu petrol. Casa lor nu era dintre cele mici, dar nu prea avea acareturi, semn că gospodarul nu prea se ocupa cu agricultura și n-aveau nici vite, nici nutrețuri, Isosică fiind, înainte de a fi fost numai referent la sfat, agent agricol, sau achizitor la cooperativă. Cât fusese flăcău același Aristide îl ajutase să câștige bani pe la gară, pe la negustori, stătea la gura magaziilor cu un plaivas la ureche, scria dublele care le dicta negustorul, în timp ce cu mâna stângă rădea dublul țăranului cu o răzătoare.

– Ei, ia spune, Ciulco, zise el așezându-se la masă și gâlgâind un gât de țuică din sticla mare pusă pe masă lângă mămliga fierbinte. Tu ce-ai, mă, de te strâmbi așa? se adresă băiatului.

Aveau unul singur, era pe clasa a patra, Ciulea nu mai putuse rămâne însărcinată după prima naștere. Fusese gata să moară la a doua, după cum povestea Isosică, căzuse noaptea în grădină și îl scârbise până și pe Zdruncan cu amănuntele acelei nenorociri, pe care Isosică le dădea însă cu

un glas speriat și înduioșat, fără să-și dea seama că asemenea lucruri nu se spun, așa de mare fusese mila de muierea lui în acele clipe, să nu moară și să rămână fără ea.

– Păi nu văzuși că ne-a vaccinat la școală, nu trecuși pe-acolo? zise băiatul gârâind cu dispreț că cineva care e tată poate să nu-l vadă pe fi-său în rând cu alții așteptând să fie vaccinat.

– Și te-a vaccinat și pe tine?

– Dar pe cine!

– Bravo, mă tilimplă, zise Isosică cu o falsă admirație folosind acest cuvânt cu care se adresa el în general de mult tuturor băieților, numai el cunoscându-i înțelesul și se puse să mănânce pui fript cu mujdei, în timp ce Ciulea nu se lăsa nici ea mai prejos și topiră astfel toți trei o mămăligă întreagă cât ai clipi din ochi.

Câinele stătea pe prag și îi era parcă frig uitându-se la ei, bâțâia pe picioare și când femeia îi aruncă un os nici nu se văzu ce se întâmplă cu el, nici nu căzu jos și câinele nu făcu decât un singur hap și îl și trimise în el între coastele lui tremurânde.

– Astăzi iar s-au strâns la Moromete o grămadă de oameni, zise Ciulea, și domnul Ilie Moromete iar ne-a înjurat cu gura mare, auzea și lumea de pe drum...

– Ce zicea? se interesă Isosică.

– Zicea că o să vedem noi când n-o să mai fie comuniștii la putere.

– Ce-o să vedem?

– „Când o să-i văd pe americani coala pe izlaz, a zis el, sarcina mea proprie e să belesc zece comuniști.“

– Ie-te-al dracu! exclamă Isosică parcă înveselit de această perspectivă, dar nu prea interesat să se convingă că Moromete spusese cu adevărat acele cuvinte. Și ăilalți ce ziceau? Cine mai era?

– Păi era fi-său Niculae...

– Aha, făcu Isosică de astă dată cam uimit, va să zică era și el de față? Și n-a zis nimic?

– N-a zis. Era Nae Cismaru, Matei Dimir, Costache al Joachii, Giugudel, Cârstache, era și Vasile...

– Era și Vasile? Ei, mânca-ți-ași ochii, Doamne, era și Vasile care va să zică! Și n-a zis nimic domnul Vasile?...

Asta era în sfârșit un lucru care merita să-l auzi.

– Nu, n-a zis nimic, nici el nici nimeni care mai erau acolo. A fost întâi de dimineață pe la Fântână, l-a văzut Aneta lui Dănălache.

– Văd eu, zise Isosică reflectând, că trebuie să trecem de la pariuri la fapte. Pe mine nu mă interesează considerentul că din punct de vedere că fiul lui e activist la raion noi trebuie să închidem ochii și să nu raportăm partidului cine întreține aici o agitație contra-revoluționară. N-are decât să-l apere pe urmă, fi-său. Eu îl arestez.

– Nu numai pe el, zise Ciulea mai domoală, ca și când ar fi vrut să-l apere pe Moromete.

– Nu, eu pe el îl arestez, fiindcă una, el îi strânge la el și al doilea mi-a spus mie Zdruncan, rânjind, că niciodată nu voi avea eu cu Plotoagă curajul necesar ca să-l arestăm pe Moromete.

– De ce n-ați avea curajul? se interesă Ciulea.

– Păi de-aia, că fi-său e cine e... Dar el mai vrea să spună că nu numai din pricina asta, ci și așa, că ne-ar fi rușine...

– Are dreptate, zise Ciulea, nu trebuie să te bagi într-o chestie ca asta.

– Am pariat, răspunse Isosică fără nici o urmă de înverșunare. Eu pe-o vadră de țuică că îl dobor pe fi-său, Plotoagă pe una de vin că îl ridică pe tat-său. Dar nu pariul mă interesează. Eu trebuie să-l arestez, să nu mă pomenesc cu Fântână că raportează el la raion de atmosfera nesănătoasă pe care o întreține Moromete în sat și atunci cad eu foarte prost...

– Ai dreptate, zice Ciulea pe gânduri.

– Și altceva? reveni Isosică.

– Alde Ilie al lui Trascot, veneam ieri de la raion și el venea de la gară cu căruța și-i zic: „Ia-mă și pe mine, nea Ilie!“ dar el, „Te iau eu, dar caii-ăștia mănâncă și ei ovăz“. „Păi tot te duci acasă“, îi zic. „Da, dar nădușeala care le-o scot în spinare, dacă te iau și pe tine, face exact două trăiști cu ovăz.“

– Ie-te-al dracu! exclamă Isosică din nou înveselit parcă de capacitatea aceluia de a calcula exact sudoarea cailor lui. Și? Ce-a mai zis?

– Pe drum prindem din urmă doi tractoriști în salopete, mergeau pe jos și veneau spre sat sau doar treceau, că n-au vrut să spună (nu erau tractoriști, erau securiști, ofițeri de la raion, îi cunoșteam) și când i-am văzut, așa, numai de-a dracului îi spun lui Vasile: Oprește să urce și tovarășii.

– Și? făcu Isosică.

– A oprit, ce era să facă?!

– Și n-a mai zis nimic?

– Ce era să mai zică!

Povestind, Ciulea trăsesese de câteva ori cu urechea spre ușă și Isosică se miră:

– Ce este?

Tânăra femeie nu răspunse, dar îi porunci băiatului:

– Mă, ai mâncat? Ei, ia du-te și te joacă. Apoi după ce rămaseră singuri: Fântână i-a dat azi la prânz poștarului un plic către raionul de partid, și pleacă cu șareta la gară abia pe la cinci, după-masă doarme. Mi-a spus nevastă-sa: „Fă, zice, dacă mi-ați ajuta să cumpăr și eu o butelie de aragaz îți spus un mare secret“.

Zicând acestea Ciulea luă de pe poliță un plic și i-l întinse bărbatului.

– L-am dezlipit eu la aburul mămăligii, îl lipesc pe urmă la loc cu gumă arabică; citește și ai să vezi; mă uitasem să nu vie aia după el înainte să-l fi citit.

Isosică pufni din ce în ce mai vesel și ar fi fost greu de spus ce îl bucura mai mult, abilitatea muierii lui sau pățania expeditorului. Începu să citească cu voce tare, cu pauze și exclamații de uimire.

– „Tovarășe prim-secretar Ghimpețeanu («ie-te-al dracu!»), astăzi 28 iunie a.c. a venit la domiciliul meu Vasile al Moașei, membru P.M.R. și mi-a declarat următoarele că tov. Isosică secretarul organizației cu președintele Plotoagă membru și în birou cu cumnatu-său Zdrongan secretarul sfatului, cu Bilă membru B.M.R., responsabil *Arlus* și cu cantaragiul meu Mantaroșie, membru în birou organizației P.M.R. care li s-a alăturat, vor să mă destituie și asta n-ar fi nimic. Dacă partidul hotărăște eu mă supun bucuros («ie-te-al dracu!»), dar vor să mă scoată de hoț să-l puie pe Mantaroșie să-mi sustragă din convoiul care va pleca la baza de recepție recent cu uiumul de cereale 3 (trei) saci pe care să-i pitească în pădurea Cotigoeaia, și ei să vie cu milițianul din partea opusă, să oprească convoiul și să controleze după borderou («Hm!»). Constatând lipsa a trei saci, să-mi încheie proces-verbal de sustragere din avutul obștesc și în felul acesta să pună ei mâna pe moară s-o jefuiască, să introducă irimicul și să înșele lumea la cântar («Ce vorbești, mă!»). Când l-a întrebat odată cineva pe Plotoagă când era el la moară, ce e cu irimicul, el i-a răspuns da' ce te interesează, bă, pe tine («uite la el al dracului cum le născoceste!»). Tovarășe prim, eu v-am mai spus dumneavoastră anul trecut că ei vor sabota gospodăria colectivă să nu ia ființă și dumneavoastră mi-ați spus

baliverne, nu e adevărat așa și acu' eu îmi declin orice răspundere dacă partidul nu mă vrea, eu nu insist («Păi nu insista, fi-ți-ar barba a dracului, cine te pune să scrii scrisori?»). Singur am rămas pe poziție când s-a constatat că oamenii adunați de Isosică să se înscrie în colectiv nu vor și am strigat fraților, cine vrea, să rămână cu mine în sală. N-a rămas nimeni, au ieșit toți, numai eu am stat zadarnic cu mâna ridicată și la prezidiu Isosică i-a dat cu cotul lui Plotoagă să se uite la mine și să-și bată joc («Păi dacă ai fost bou! Ai crezut că-ți merge figura»). Tovarășe prim, eu mai mult nu vă spun, că e și cu campania și sunteți ocupați dar am conștiința curată și martori pe Vasile al Moașei și o să iau și pe alții când o pleca convoiul ca să vă convingeți.“

Și scrisoarea se încheia cu o urare la adresa partidului și era semnată Adam Fântână, P.M.R., responsabil al morii din comuna Siliștea-Gumești. Isosică vârî hârtia la locu ei în plic de astă dată fără nici o urmă de veselie, iar Ciulea o lipi la loc și o puse pe poliță.

– Nu pot să înțeleg, zise Isosică, de unde știe Vasile ăsta toată operația!

– De! zise și Ciulea, nici eu nu pot să pricep. De ce, ăla care i-a spus, i-a spus tocmai lui Vasile și nu direct lui Fântână. Fiindcă de spus i-a spus unul din ei, Plotoagă, Zdruncan, Bilă sau Mantaroșie. Să-i luăm pe rând: Plotoagă nu putea, fiindcă și el vrea să nu mai fie Fântână acolo, Zdruncan e cumnatu-său; Bilă îi vrea locul lui Mantaroșie... Mantaroșie să-i fi spus?

– Să zicem, dar de ce nu i-a spus direct? E clar că aici s-a întâmplat ceva care, dacă mă gândesc bine, nici n-ar trebui să mai dorm până nu aflu ce e. Ce caută Vasile aici? strigă Isosică izbind cu palma în masă.

– Așa este, zise Ciulea rânduind prin diferite cuie și policioare vasele pe care le spăla și le ștergea. Două lucruri sunt rele aici, cine dintre voi i-a spus lui Vasile și de ce tocmai lui Vasile.

– Ciulco, spuse Isosică întru târziu ridicând ochii spre ea și privind-o lung și cu admirație, ca pe-o preoteasă a secretelor, tu n-ai putea să afli ce e aici?

– Ba cum să nu, spuse Ciulea, dar cu o condiție!

– Las-o dracului de condiție, spune numai dacă poți.

– Îți spun că o să mă interesez și până la urmă aflu absolut tot. Dar cu o condiție...

– Ei, spune condiția.

– Să-l iai pe frati-meu, Zonzi, cantaragiu.

Isosică se încruntă, dar repede ridică fruntea și spuse că asta n-o să se poată, că o să bată la ochi și ce-o să zică lumea, dar Ciulea parcă nici nu-l auzi și nici nu insistă, dar nici nu luă altă vorbă. Femeile nu prea au obiceiul să-și argumenteze dorințele și nici nu prea le aud pe cele care li se opun. Dar au aproape totdeauna în mână mijloacele de presiune. Și Isosică înțelese.

– Bine, zise el, dar află cât mai repede. Mă calcă pe ceafă când mi se întâmplă să orbecăiesc cu mâinile înainte în întuneric!

XIV

După-masă Niculae se îmbracă și ieși din curte cu pașii decizi ai celui care pleacă în sat chemat de tot felul de treburi. Ilinca se luă după el și îl prinse pe podișcă.

– Niculae, șopti ea.

– Ei, ce este?

– Unde te duci?

Niculae se uită îndelung pe cer ca și când ar fi depins de starea timpului dusul lui încotro avea de gând, apoi se uită lung înspre partea dreaptă a șoselei, pe lângă gardurile a căror potecă da, după douăzeci-treizeci de case, în fierăria lui Iocan, unde lucra acum unul din băieții lui, chiar se auzeau dintr-acolo slabe piuituri, îndepărtate, ca o părere. Niculae se uită brusc în pământ și se posomori, în timp ce gândul îi relua mișcarea îndreptându-i privirea în partea opusă a șoselei, care ducea *devale*, se vedea țărâna albă printre șirul de salcâmi și podiști cu stănoage până jos la pod, unde se făceau două uliți la dreapta și la stânga, prima mai mică urcând spre măgură și apoi spre cimitir, a doua mai lată, spre vale, unde erau râul și trecerile spre izlaz.

– Mda, făcu Niculae fără grabă și abia în clipa când avu această exclamație, se văzu că toate aceste mișcări și uitături, împreună cu acest *mda* care voia să spună că lucrurile sunt ele încâlcite dacă stai să te gândești, dar nici mintea care le vede așa nu se sperie cu una cu două, erau curat Moromete, cu care Niculae, în mod ciudat semăna la fire, dar nu și la față, care era în întregime a mamei.

– Ei, făcu soră-sa batjocoritoare, ce văzuși?

Drept răspuns Niculae se urni din loc și o luă spre pod.

– Unde zici că te duci? repetă Ilinca.

Niculae merse câțva timp pe lângă garduri, după care răspunse ironic, fără să se uite îndărăt:

– La ailaltă, în vale!

Alboaica stătea într-adevăr în valea satului cu o grădină distanță de gropile pe lângă care șerpuia râul și se intra la ea printr-o uliță pe care n-o foloseau decât ea și încă un vecin. Era, timp de trei anotimpuri, plină de ierburi grase și de puieți de salcâmi care o țineau veșnic în întuneric și răcoare, în timpul căldurilor.

Când intră în curte, Niculae văzu de departe casa împrejmuită cu meri și prisma de lut cu stâlpi vechi și cu scară înaltă și în mijlocul bătăturii pe Alboaica. Ea întoarse capul în felul acela al ei care o făcuse pe maică-sa să-i spună că e *poancă*, un cuvânt născocit de ea pentru felul cum fata ei, când se uita undeva, nu întorcea liniștită fața într-acolo, ci parcă o arunca, pentru ca după aceea să și-o aducă îndărăt sau chiar într-o direcție cu totul opusă, cu aceeași mișcare. Nu-i stătea deloc rău Alboaicii uitătura aceasta a ei pornită parcă dintr-un elan de bucurie pe care anii și atâția copii câți îi născuse nu-l stingeau, ținându-l subjugat și acum pe Albei al ei care toată ziua era prin sat cu tesla în mână să câștige și să-și țină familia.

– Mamă, strigă ea, uite-l pe Niculae!

Și în aceeași clipă surpriza îi smulse nu numai aruncarea înapoi a capului spre casă unde pesemne era mama, ci și un soi de încântare speriată, că își dădea seama de ce a venit el și cine știe ce-o să iasă acum de-aici. În ce-o privea, orice s-ar fi întâmplat era bine, fiindcă ea n-a avut și n-o să aibă nici de-aici înainte nici un amestic în hotărârile mamei ei, n-avea atâta putere asupra ei ca s-o îndemne în vreun fel sau în altul.

Catrina Moromete ieși întâi pe prispă, dar apoi nu mai putu să stea să aștepte și se dădu jos și o luă spre băiat, călcând cu acel mers ezitant al mamelor în astfel de clipe când li se turbură cu adevărat mintea cum nu li se întâmplă în nici o altă împrejurare a vieții, căci rămân totdeauna pe deplin stăpâne pe ele, chiar și în fața morții părinților, și cu atât mai puțin în fața flăcăilor când sunt fete sau în fața altarului când sunt mirese. Rar se văd însă printre ele care să-și țină firea în fața copilului lor ajuns bărbat:

– Niculae, mamă, zise ea cu o astfel de voce tărăgănată că se umplu parcă tot aerul de dragostea ei fără margini și nu mai era în văzduhul alb de iunie loc pentru astfel de cuvinte și repetă, Niculae, mamă, adică ea și el, mai mult nu se mai putea spune.

Și când se apropiară de tot unul de altul ea îi luă mâna dreaptă și începu să i-o sărute, în timp ce Niculae își apropia fața, fără să se oprească, silind-o astfel să meargă alături de el și să renunțe la alte gesturi pe care dacă i le-ar fi încurajat ar fi sfârșit prin a cădea în genunchi înaintea lui.

– Ei, mamă, o luă apoi Niculae repede, parcă ar fi vrut să speculeze aceste clipe ale ei de părăsire și să-i smulgă astfel făgăduiala că se întoarce acasă, ia să-mi spui mie acum, tu de ce ai plecat de-acasă, că știu de ce ai plecat și îți dau dreptate, dar de ce nu te-ai întors, fiindcă aici nu-ți mai dau...

– Niculae, mamă, zise atunci Catrina parcă tânguindu-se și ai fi putut crede auzind-o că ochii îi înoată în lacrimi și de aceea glasul îi e așa de sugrumat, când de fapt nici o lacrimă nu se zări apoi sub genele ei în timp ce îi răspunse fiului. Niculae, mamă, repetă, cum să te oprească el, maică, pe tine să urmezi la școală numai ca să le cumpere ăloră pământul îndărăt și să ne dea pe noi afară din casă? De ce să facă el asta?

– Mamă, dar el n-a făcut, a vrut doar să facă.

– Ba a făcut, ani de zile a umblat pe la munte cu gândul ăsta.

– Bine, mamă, exclamă Niculae râzând, dar sunt copiii lui, trei copii, cum ții tu la noi, care ne-ai făcut, n-are și el dreptul să țină la ai lui?

– Eu nu zic, mamă, să nu țină, dar când am venit la el demult, când nu vă născuserăți voi, și i-am spus, mă, tu ai trei băieți, ăștia când se fac mari mă dau afară din casă, ce-ai de gând? Eu la tine nu stau, dacă nu treci casa și pământul și pe numele meu. Bine, o să-ți trec, zice, n-ai nici o grijă. Și nu mi-a trecut, Niculae, și am vândut și-un pogon de pământ pe timpul foametei după războiul ălălalt, că o aveam pe Tita și pe Ilinca și mi-era frică să nu moară de foame. Și le-am dat să mănânce și la ai lui, că nu puteam să nu le dau... Mă, zic, trece-mi măcar o jumătate de pogon pe numele meu, să fie jumate-jumate, lasă, zice, că i-l dau fetii când s-o mărita, adică Titei. Abia când fu de te dete pe tine la școală vându două pogoane, pe care pe urmă le cumpără la loc, să-i aducă pe-ăia îndărăt, iar Titei când se mărită nu-i dădu nimic. Spune și tu, maică, ăsta e om? Să nu-l lași singur și să moară cu păcatele în spinare?!

– Da, dar nu înțelegi că îi faci Ilinchii rău, taman acum când îl găsi și ea pe aviatorul ăla de la aerodrom? zise Niculae.

Aici interveni Alboaica dându-și cu o mișcare parcă de încântare extremă capul întâi într-o parte, apoi în cealaltă și zise că așa i-a spus și ea,

măcar până se mărită Ilinca și pe urmă n-are decât să stea aici, dacă nu-l mai poate suferi.

– Dar i-a cășunat rău pe el, Niculae, zise ea mai departe aproape râzând, deși nu era nimic de râs aici.

– Nu pot, Niculae mamă, să mai mă uit la el, zise Catrina parcă și ea curioasă de acest fenomen. Să nu-l văz în ochi. Și nici Ilinca să mai stea acolo: eu am pățimit cu ea și dacă nu mă ascultă, dau pământul ei didă-tii!

– Fugi de-aici, mamă, și nu mai vorbi așa, că Niculae o să creadă că eu te îndemn, Doamne ferește, exclamă Alboaica și de astă dată rămase cu capul cu uitătura puțin poncișă, de unde îi venise pesemne mamei ei cuvântul de poancă cu care o poreclise.

– Dar ce sunt eu, mă-sa sunt sau o miloagă de pe drum să mă rog de ea! continuă Catrina cu aceeași voce duioasă pentru Niculae, dar neîmblânzită pentru bărbat și fiică.

– Bine, mamă, zise iar Niculae uitându-se acum în sus printre salcâmi, semn că nici el nu putea trece peste ceea ce nu înțelegea, dacă mie nu-mi pasă de ce mi-a făcut tata, cum de îți pasă ție? Dacă eu m-ași plânge ași mai zice, dar eu nu zic nimic, și ca o dovadă că e așa, e că nu mai mi-a plăcut să fiu învățător, că ași fi putut să fiu după război. Înțelegi?

– Lasă că știu eu, zise mama cu o voce din ce în ce mai dură și mai întunecată. Dacă te duceai la școală mai departe, n-ai fi luat-o pe urmă contra Domnului Cristos.

– Unde m-ai văzut tu că am luat-o contra Domnului Cristos? zise Niculae râzând.

Alboaica începu și ea să râdă și mama, încolțită, nu mai zise nimic și câteva clipe rămase tăcută și cu o expresie încremenită.

– Lasă asta acum, porunci Niculae, dacă vrei să mai viu pe-acasă de-aici înainte, fă cum zic eu și nu-i strica Ilinchii măritatul. Și cu tata vorbind, ori îți trece casa și pe numele tău, ori dacă nu, îi spun că nici eu n-o să mai viu să-l văz și n-are decât să rămână singur și să-i cheme pe Paraschiv și Achim de la București. Vrei așa?

– Nu, mamă, zise Catrina cu o voce blândă dar neînduplecată, nu-ți amestica tu tinerețile cu păcatele noastre, cine ți-a spus să vii?

– Nu mi-a spus nimeni, am venit pentru treieriş, cu treburi.

– Și cât stai?

Niculae spuse cât.

– De ce nu stai tu aici la didă-ta Marița?

Așa deci! Niculae se ridică supărat, plecă, ajunse acasă și se repezi fără milă în tatăl său; să-i spună ce i-a făcut el mamei de s-a născut ura asta în ea, fiindcă nu se poate să fie numai istoria cu dusul lui la București, altceva mai grav poate s-a întâmplat. Ce? Moromete avu nevoie de un timp destul de lung ca să se desmeticească. Apoi zise:

– Păi, nu știi?

– Nu! zise Niculae, de unde să știu!?

Și se pregăti să asculte. Moromete se pregăti și el să-i spună, dar apoi se întâmplă ceva de necrezut. Deodată el începu să nu mai vrea să spună, se posomorî, își lăsă de câteva ori fruntea în pământ, pentru ca în cele din urmă să rămână tăcut de tot. Semăna în clipele acelea cu un bolnav care s-a însănătoșit, dar n-a scăpat neatins. Cu toate străduințele lui, Niculae nu scoase de la el nici un cuvânt de părere de rău, sau de recunoaștere că le-ar fi greșit cu ceva... Nu zicea nimic și puteai să crezi că da, se gândise, îi trecuse prin cap să le facă rău, sau dacă nu chiar rău, pur și simplu nu-i păsase, trecuse peste toți fără să dea socoteală cuiva și își urmărise gândul așa cum vruse el. Tăcea și își ținea fruntea în jos ca un vinovat, dar se vedea că în sinea lui nu se simțea așa, dar nu era nici senin. Era o tăcere fără scăpare. Fiindcă pe urmă ridică privirea și, redescoperind lumea, Niculae se pomeni cu el că ia altă vorbă; cu veselie, cu îngrijorare sau cu vechea lui uimire, dar fără să fi răspuns la ceea ce se aștepta de la el.

– Mă, exclamă el, fata asta a lui Niculae al Niculii!

– Ce e cu ea, tată? întrebă atunci Ilinca, zgâindu-se spre drum să vadă și ea ce era cu fata aceea care într-adevăr tocmai trecea pe lângă garduri fâțându-și fusta.

– Picioarele ei, zise Moromete, trece porcul cu jijeu printre ele.

Asta însemna că fata acea a lui Niculae al Niculii avea picioarele așa de curbate în afară, încât porcul, căruia i se pune de obicei la gât un jijeu să nu poată trece printre spărturile gardurilor, printre picioarele ei putea totuși trece. Ilinca chicoti înainte să-și dea seama că Niculae aștepta de la el un răspuns. Și pe chicotul ei, Moromete părăsi locul, se sculă și o luă încolo spre grădină. Nehotărât, se întoarse în mijlocul bătăturii. Acuma ce să fac eu, părea să spună, încotro s-o iau, spre poarta de la grădină, sau spre poarta de la drum? Pașii i se mișcă și în cele din urmă o luă spre cei doi salcâmi care străjuiau ieșirea din curte. Iar Niculae rămase cu privirea după el până ce nu-l mai văzu. Ai fi zis că nu se întâmplase nimic dacă n-ai fi știut că nu

era nici o lună de când acest om pașnic și înțelept alergase cu parul după muiera lui, urlând la ea să se ducă din târla lui.

– Ce făcuși, Niculae? șușoti Ilinca apropiindu-se.

Adică ce-a făcut cu mama, a izbutit s-o facă să-i vină mintea la cap? Dar Niculae nu înțelese și se dezvinovăți învinuind:

– Eu, ce făcui?! Voi, ce făcurăți! N-ați putut, tu și cu Tita, să-i țineți de rău mai din timp?

– Nu știu, dădu Ilinca din umeri cu nepăsare. Mie să-mi dea partea mea de pământ și să nu dea Dumnezeu să mă stric și cu băiatu-ăsta din pricina lor, că...

Și nu-și termină vorba, nici măcar nu voia să se gândească la ce s-ar mai putea întâmpla în asemenea caz.

– Ce stai, zise ea, du-te după el.

Adică mai era vorbă că nu trebuie lăsat să tacă și să se ferească?

– Așa face și cu noi, nici nu-ți dai seama cum te păcălește: tu îi spui și el tace și o dată îl vezi că ia altă vorbă.

Niculae se dădu jos din pridvor și din drum se uită apoi să vadă încotro o luase taică-său.

– A intrat la Iocan, Niculae, spuse Cârstache din curte, unde dregea un pătul de porumbei.

XV

Soarele trecuse de cealaltă parte a șoselei, printre salcâmiile lui Cârstache. Era parcă amiaza după-amiezii. Umbrele gardurilor și ale caselor începeau să crească spre răsărit, după ce câteva ceasuri stătuseră pe loc. Nu se știe de ce la ora aceea se vedeau mereu pe drum fete sau muieri tinere, după a lui Niculae al Niculii apăru acum una însărcinată. Nu mergea pe poteca de pe lângă garduri, mai ferită, ci pe cea de pe marginea șoselei, în plină lumină, cu burta înainte, fără nici o sfială. Se și vedea copilul în ea rău pus, parcă de-a curmezișul, te mirai că n-o durea... În spatele ei, parcă pitindu-se, una veselă, se opri, îi dădu bună ziua lui Niculae și îi șopti ceva. Niculae murmură un răspuns și tânăra femeie își văzu apoi mai departe de drum, sărind sprintenă șanțul și luând-o acum pe lângă garduri, cu aerul că trupul ei nu știe nimic din ce-a făcut capul, ce i-o fi spus lui Niculae, iată, și-l leagănă cu nepăsare în mers și simte din plin bucuria de a sări un șanț fără

să miști o pietricică din locul unde laba desculță a piciorului a atins țărâna pământului.

– Bună ziua, nea Ilie, i se auzi apoi glasul subțire și cântat, fiindcă într-adevăr Moromete se întorcea acasă și tocmai se întâlnea cu el.

Nici Cârstache și nici Niculae nu-l văzuseră când se apropiase pe lângă garduri. Venea cu oarecare grabă, ca omul prins într-o treabă pe care ca s-o facă trebuie să umble de colo până colo până îi dă de cap. Niculae îl lăsă să treacă și în curând se auzi uruind polița de deasupra ușii... Căuta ceva, cine știe ce îi trebuia...

– Lasă mai bine să dregem altceva mai greu de reparat, zise Niculae când Moromete se dădu jos de pe scară și ieși din nou pe poartă.

Se luă după el. Moromete nu înțeți și nu-și micșoră pașii, totuși se opri deodată nedumerit:

– Tu ce treabă oi fi zicând că ai încoace? Sau n-ai nici o treabă?

– Cu tine, zise Niculae, nu se poate discuta decât de pe poziții de forță?

– Adică cum? se miră Moromete. Vrei să spui că o să mă sforțezi tu pe mine?

– Eu nu vrea să te forțez, dar pot să mă pun pe o poziție de forță și atunci să vedem ce-ai să faci.

– Ei, pune-te, zise Moromete.

– Uite, n-o să-ți mai trimet bani. Și să știi că nu glumesc oricât de bună inimă crezi tu că am!

Moromete nu șovăi, dar ridică sprâncenele; nu-i plăcea totuși ce auzea și se vedea că își dă seama că Niculae nu glumește.

– Noroc, nea Ilie, zise unul grăbit trecând pe lângă ei cu o nuia verde subsoară; noroc, Niculae!

– Bine, zise Moromete. Dar fă-mă să înțeleg ce vrei tu?!

– Hai cu mine până la mama, zise Niculae.

– Bine, zise Moromete, hai.

Și se întoarseră din drum și o luară devale. Moromete arăta foarte senin și mergea cu mâinile în buzunarele din fată ale pantalonilor și cu pași rari și lungi. Astă era la el semn că, fără să fie îngrijorat de ceva, era totuși preocupat, dar parcă în mod plăcut și singura dificultate era o anumită alegere care trebuia făcută din mai multe lucruri deloc rele. Deodată pufni într-un fel de răs care era mai mult o înduioșare pe care o prelungi cu dări din cap de protest că a putut cuiva să-i treacă prin cap că...

– Ei! zise Niculae.

– Să zici tu, că... Hm... Auzi... Păi, mă, Niculae, crezi tu că dacă ași putea eu să înham căișorii mei colea și să fac nu zece, câte făceam altădată, cinci, hai trei, drumuri la munte, ași mai avea eu nevoie să-ți cer? Sau tu crezi că eu îți cer fără să am nevoie?! zise el parcă s-ar fi pomenit trăsnet că la asta nu se gândise.

Și se și opri în mijlocul drumului uitându-se la fiu să-și dea seama dacă nu cumva era adevărat. Dar Niculae nu se opri și Moromete trebui să se miște din loc și să-l ajungă din urmă.

– Eu nu ți-am spus că așa o să fac, zise Niculae. Eu te întreb ce s-a întâmplat între tine și mama de ați ajuns în situația asta și tu iai altă vorbă profitând de faptul că nu poate să-ți smulgă nimeni vorbele cu cleștele din gură. Nu e o modalitate de a rezolva o problemă.

– Bine că veniși tu cu alte modalități, zise Moromete cu un glas cât p-aci să te facă să crezi că într-adevăr se bucura de posibilitatea asta. Noroc, bă Stane, răspunse el unuia care se apropiase și trecuse pe lângă ei cu niște pași atât de regulați că ai fi zis că drumul de unde vine și se duce el nu are nici început nici sfârșit și n-are deci rost mergând pe el nici să mergi iute nici să te precipiți. Arași alea patru pogoane care ieșiră prost cu porumbul pe ele? mai întrebă Moromete.

– Le arai, zise celălalt (și răspunsul lui nu veni imediat).

– Și ce puseși în loc? mai zise Moromete.

Între timp, celălalt, cu mersul lui nezgâlțâit, se îndepărtase mult și i se vedea turul pantalonilor mișcându-se în ritmul adormitor al pașilor. Era prea departe ca să mai răspundă și timpul se scurgea în urma lui în valuri de așteptare pe care nu le turbura nimeni. Iar în urma lui rămânea o enigmă: într-adevăr, ce pusese el pe cele patru pogoane ale lui pe care le întorsese?

– ... pe mă-ta cu spinarea aia a ta lată cât o ușă, după ce că ești surd, ești și mare! mai zise Moromete fără să-și micșoreze cine știe ce glasul, încât te apuca frica să nu fi auzit cumva ăla și să se întâmple ceva cu totul neplăcut.

– Tot porumb, răspunse atunci celălalt foarte distinct, dar fără să fi ridicat glasul.

– Fiindcă îmi spuse al lui Niculae al Pinții că ai pus otavă, zise Moromete strigând. E bine că l-ai pus tot porumb, fiindcă acum o să se facă, atunci când veni și arași tu în primăvară căzuși pe seceta aia! și de-aia nu-ți creșcu.

– Deșteptu de fi-meu! se mai auzi în dosul spinării celui alt, tot fără să fi întors o clipă capul sau să-și fi schimbat o secundă ritmul pașilor.

După care nu se mai auzi nimic și Moromete, care între timp se întorsese cu trup cu tot spre cel cu care schimbase aceste cuvinte, reveni cu fata spre fi-său.

– Avem de mers undeva, zise Niculae fără bunăvoință. Mergem acum la mama. Dacă vrei să poți să stai de vorbă cu oamenii pe care îi poți întâlni pe drum, fă în scopul ăsta un drum special și distrează-te.

Moromete se opri pe loc alarmat, amenințând astfel că dacă fiul continuă să se poarte cu el în felul acesta, s-ar putea, cu orice risc, să nu mai meargă acolo unde se duceau. Dar Niculae nici măcar nu se uită și din nou Moromete trebui să-l prindă din urmă.

– Cu toate că s-a dovedit că a fost în detrimentul meu, continuă Niculae, nu pot să nu recunosc că nu-ți stătea deloc rău pe vremea când ai câștigat atâția bani că ți-ai cumpărat la loc cele două pogoane vândute după fuga lui Paraschiv, Nilă și Achim. Toată activitatea ta de-atunci avea la bază o idee greșită! și te purtai foarte urât. Crezi că nu se poate să devii activ decât pe baza unei idei greșite?

– Păi uite, ai venit voi cu idei bune, zise Moromete prompt, ne-ai interzis orice mișcare, nici până la gară nu poți să te mai duci cu o căruță că și găsești un milițian acolo care te caută sub cergă.

– Acum mergem la mama, repetă Niculae.

– Și nu putem și noi să vorbim așa ca doi oameni...

– Cum să nu. De ce nu treci casa și pe numele mamei? Dacă asta îți cere ea, ce te costă, crezi că mai are acum nevoie Paraschiv de ea, când o are pe-a lui? Tu ți-ai cumpărat la loc cele două pogoane, ai un lot întreg, în timp ce mama a vândut un pogon pe vremea foametei de după primul război și a mai vândut pe urmă încă unul ca să am eu bani de cărți și de taxe. Pentru aste două pogoane nu face un loc de casă? La ce te gândești, că s-ar putea să vie Achim în sat și să se apuce iar de plugărie și ai vrea să-i dai casa? Foarte bine, dar cine vă împiedică să vă faceți în cazul ăsta tu cu mama alta alături și să trăiți liniștiți?

– Locul ei, zise Moromete, l-am vândut lui Tudor Bălosu să te țin pe tine la școală.

– Nu-i adevărat, rosti Niculae indignat. Mă mir cum poți să spui o asemenea minciună. Cu cine crezi că vorbești? Locul ăla era al Guichii, în timp ce destul de mare s-o împărțiti în două și unde e acum grajdul să dărâmați și să vă faceți o casă nouă.

– Mă Niculae! Mă Niculae! strigă Moromete deznădăjduit, tu crezi că eu nu vreau?! Măine, domnule, mă duc la sfat și îi trec și casa și locul pe numele ei inclusiv! Dar crezi tu că asta e?

– Asta e! afirmă Niculae fără înconjur. Fă tu chestia asta și ai să vezi că asta e.

– Păi atunci, zise Moromete oprindu-se și dându-și pălăria pe ceafă, ce mai căutăm acolo, hai încoace spre sfat să facem actul.

Adică, dacă era vorba numai de-atât, în ceea ce îl privea, socotea intrarea aceasta în domeniul simplității practice a vieții drept cel mai precar lucru care se putea închipui, era gata oricând să facă tot ceea ce se cerea de la el.

– Nu, zise Niculae, asta e o altă modalitate de a te abate din drum (se uită la ceas), mergem întâi la mama și pe urmă de-acolo, dacă mai avem timp, mergem și la sfatul popular.

– Mergem, conveni Moromete cu o tristețe duioasă, abia simțită și ochii mari deschiși îi înotau parcă în niște lacrimi care nu se scurgeau, dar care nu-i înecau mai puțin vederea. Mergem, Niculae, zise el cu un glas mic și curat, ca să nu se bage pesemne de seamă ceea ce îl copleșea pe el în clipele acelea, mergem unde zici tu, întâi la mă-ta și pe urmă dacă nu mai avem timp, mergem mâine la sfat, că e timp și mâine...

Aproape că nu se putea îndura acest glas și aceste cuvinte cu duioșia lor asemănătoare unei rugăminți voit inocente ca să nu sufere pedeapsa teribilă care se pregătea sub ochii lui înspăimântați. Niculae însă mergea înainte cu privirea ținută la ceva care numai el știa ce era, și nu băgă de seamă și nu i se păru foarte ciudat nici glasul și nici supunerea atât de totală, de neînțeleasă a tatălui care primea tot ce i se spunea.

– Dacă zici tu că așa e bine, continuă el, zic și eu ca tine, poate știi tu ceva...

– Ce spui, tată? zise Niculae, cu glasul celui care n-a fost atent fiindcă n-a auzit bine.

– Zic că poate, că e bine așa cum zici tu, să nu-ți închipui că ai venit și tu pe la noi, ai văzut sau ți-au spus fetele astea ce s-a întâmplat și n-am ascultat și de vorba ta. Să trăiești, Anghelache... Uite, plecai și eu cu băiatul-ăsta prin sat...

– Ia-l la secere, nea Ilie! zise acel Anghelache voios.

Moromete redevenise între timp stăpân pe sine și se uită dintr-o parte la fiul său: dădu din cap ironic arătându-l pe cel care trecuse:

– Acuma eu ăstuia, după teoria ta, nu trebuia să-i mai răspund la ce-a zis, fiindcă mă împiedică să merg!

– Nu să mergi, să ajungi, zise Niculae.

– Adică cum, zise Moromete cu o dorință sinceră de a înțelege. Întrucât mă poate împiedica cineva să ajung unde mi-am propus dacă...

– N-am timp să-ți spun și nici nu mă interesează îl întrerupse Niculae, mai bine gândește-te ce-o să-i spui mamei când o să te întrebe de ce ai gonit-o de-acasă, nu că stai la taclale cu alde Anghelache!

– Cine a gonit-o de-acasă?

– Tu ai gonit-o, răspunse Niculae, fiindcă una e să spui niște vorbe care poate să nu-ți placă și alta e să te prefaci bolnav zile întregi, ca să poți pe urmă să pui mâna pe par și să te iai după ea ca s-o gonești. Astea sunt faptele, n-ai cum s-o cârmești orice ai zice și asta trebuie să rezolvi, nu altceva.

– Mă copilule, exclamă iarăși Moromete, de astă dată însă mai ferm, dacă din pricina vorbelor s-ar fi întâmplat tot ce știi, nebun să fiu eu și să nu fac orice ca să nu fie așa. Dar nu e vorba de vorbe!

– Dar despre ce e vorba? zise Niculae cu acel glas plin de siguranță pe care îl avem totdeauna când suntem încredințați că întrebarea noastră va rămâne fără răspuns. Mama se întorsese de-bine de rău acasă, și nu zice nimeni să-ți fi părut bine de fapta ei, dar era acasă, și era acasă *în dreptul ei*, ai înțeles vreodată lucrul ăsta? Mie să-mi răspunzi direct la întrebare.

– Am înțeles, că nu e așa mare filozofic ce spui tu, zise Moromete supărat. Dar...

Și nu mai complectă și restul gândului. Niculae așteptă.

– Ei, zise el în cele din urmă, vezi că de fapt n-ai înțeles bine despre ce era vorba? Înțelegi abia acum, dar atunci nu ți-a trecut prin cap că n-ai dreptul să recurgi la forță. Să te văd acum cum te descurci.

XVI

Ajunseră și intrară în curtea Alboaicii. Ca și mai înainte Marița era tot în bătătură și îi văzu nu pentru că se uită la ei, ci pentru că prin mișcarea pe care o făcea capul pe gâtul ei zărea tot timpul totul și nu se putea petrece nimic chiar și în spatele ei fără ca ea să nu-și dea seama în aceeași clipă:

– Mamă, strigă ea, păzea, a venit tata în peșit.

Îi convenea să râdă, vroia parcă să spună că Albei al ei n-avea s-o gonească niciodată de-acasă orice i-ar face. Catrina fie că nu se așteptase să-l vadă pe omul ei venind după ea chiar în aceeași zi în care venise Niculae, fie că nu știa ce să mai facă văzându-l că se apropie de prispă, rămase câteva minute lungi ca năucită, timp în care toată lumea se așeză pe-aproape. Alboaica aduse niște scăunele mici pe care le puse pe jos printre troscotul verde, care la ei se apropia până la marginea de lut a prispei. Dar apoi Catrina își reveni, se ridică fără veste de la locul ei, și pieri în casă prin tinda deschisă. Să fi fugit astfel fără să spună nimic? Moromete se uita în pământ mohorât.

– Mamă, strigă Niculae încet, să știi că stăm aici și te așteptăm. Alboaica, parcă râzând, își dădu capul pe spate cu o mișcare de parcă s-ar fi ferit de-un fluture care zbură prin preajmă și zise în șoaptă:

– Lasă, Niculae, că iese acuși. Apoi adăugă și mai șoptit: Dar să știi, tată, că nu e de-a bună, mai bine o mai lăsați și veneați peste vreo lună...

– De ce peste vreo lună? zise în clipa aceea Catrina prin geamul deschis al odăii.

Se vedea că se drege în oglindă și când ieși chipul ei, sub o broboadă nouă, arăta ca para focului iar din ochi îi scăpărau lumini verzi.

– Ce cauți aici? zise ea rămânând în picioare pe prispă, adresându-se bărbatului care stătea jos pe scăunel, afară din curte! Să nu stai tu aici în fața mea și să vii cu Niculae după tine! Hai, afară din curte! Și dacă Niculae ține cu tine și îți caută în coarne, să plece și el! N-am nevoie de feciori care umblă contra Domnului Cristos și îndeamnă lumea să nu se mai ducă la biserică.

Stătea mereu în picioare și din când în când îi dădea îndărăt pe tată și pe fiu cu dosul palmei, cu mișcări care n-aveau în ele nici o știință a efectului, dar erau totuși cumplite, fiindcă arăta în clipele acelea tot atât de tânără și pătimășă ca și una de treizeci de ani care avea de mult bănuieli că viața ei e greșită, dar i-a trebuit totuși o dovadă a trădării, ca să rupă cu cel care totdeauna a înșelat-o.

– Tu, zise ea dându-și o dată cu vorba brațele îndărăt, ca o pasăre gata să zboare sau să atace, azi dacă ar veni feciorii, azi ne-ai arunca pe drumuri. Că nu-ți ajunsese că fugiră cu caii și cu oile și sparseră lada și luară din ea banii cu care trebuia să meargă Niculae la școală!

– Pe unul din ei, măcar, zise Moromete, iartă-l, c-a murit. Au mai rămas doi: unul e bolnav și o să moară și ăla mâine-poimâine. De cine mai ți-e

frică?

– Mai bine ai fi murit tu, spuse Catrina cu mintea răătăcită. Că eu cu ei n-am nimic, i-am crescut și m-am trudit cu ei și i-a bătut Dumnezeu după păcatele lor, dar tu...

Vroia adică să spună că el a rămas singurul nepedepsit și că trebuia deci să moară și el pentru ca astfel să ispășească. Ea era singura care n-avea nici o vină și deci nimic de ispășit, deci singura care merita să trăiască.

– Mamă, rupse Niculae tăcerea încărcată de aburii înfierbântați de ură care otrăviseră numaidecât tot aerul din jur și era greu de văzut cum se mai putea vorbi mai departe fără să fie împrăștiați de cineva cu hotărâre. (Moromete tăcea hotărât, și nu știa dacă venise aici cu gândul să rabde sau să dea lupta în fața lui Niculae și să încerce să câștige în felul acesta.) Uite, mamă, zise Niculae cu un glas care arăta că era singurul care putea să-și păstreze aici o judecată limpede, deși necoptă și poate neștiutoare. Tu ai fi vrut ca tata să moară și, din câte am înțeles eu, el chiar a vrut să-ți facă pe plac și s-a pus pe pat și n-a vrut să mai mănânce. (Aici Niculae îi aruncă Alboaiicii o privire, și sora lui vitregă înțelese că nu trebuia să râdă.) Cine din sat de la noi sau chiar și din alte sate ar fi fost în stare să facă una ca asta? Că până la urmă tata n-a reușit, asta e adevărat, dar și tu te-ai grăbit să-l lași să se chinuiască singur și ai vrut s-o iai și pe Ilinca după tine. Cred și eu că lui tata i-a pierit atunci cheful să moară de dragul tău.

În clipa aceea Moromete se agită pe scăunel și deodată se ridică în picioare. Îl trânti fără să vrea, bâjbâind din mâini și împiedicându-se în propriii genunchi până porni împleticindu-se și făcând totuși pași mari. Ce era cu el? Nu cumva e adevărat, gândi Niculae, ce i-am spus eu mamei doar în glumă, ca să-i arăt că nu e nimic de lăudat nici în fapta ei, care la drept vorbind nu prea se deosebește de a celor mai rele muieri din sat când ajung și ele la astfel de răscruci ale vieții? De ce fugea el iarăși și nu stătea aici să meargă până la cap? Putea să fie adevărat acest lucru de necrezut, că nu vrusese să mai trăiască? Dar de ce oare? Se simțise el așa de tare chinuit de remușcări? Sau într-adevăr răutatea răzbunătoare a mamei îl împinsese atât de departe? Oricum, chiar dacă nu se gândise să moară, bine nu-i făcuse, prin urmare știa singur să ispășească și nu trebuia să vie ea mama să-i dorească sfârșitul, când el se ținea mereu așa de voinic și mintea lui era atât de vie!

– Tată, strigă Niculae cu glas răgușit, tată!

Dar el nu se oprea și mergea din ce în ce mai dezordonat și Niculae fugi după el și îl ținu.

– Tată, zise Niculae, unde pleci fără mine? Cum ne-a fost vorba?

Moromete se opri și glasul tânăr care îi pronunța numele îl făcu să-și adune în sine patimile răscolite cum își adună un cal puterea să se oprească înainte de a-și trânti călărețul. Se descotorosi cu blândețe de brațul băiatului și își continuă mersul, acum regulat și sigur de sine. Niculae îl urmă.

– Ei, zise apoi Moromete pe uliță, ai văzut și tu? Că vii și-mi spui că de ce nu fac și nu dreg. Uite, am făcut și-am dres, spune și tu acuma dacă asta merită să se mai numească femeie, că e mă-ta și n-ar trebui să-ți spun așa. Ca să vezi cum e, am zis ca tine să viu să stau de vorbă. Păi crezi că ai cu cine? Nu vezi că nu e în toate mințile? Lumea e plină de nebuni, mă mir că se mai încape!

– Da, dar tot trebuie să-i treci jumate din locul de casă, zise Niculae mohorât. Trebuia să faci chestia asta mai demult. De ce n-ai făcut-o?

Moromete nu răspunse și nici Niculae nu avea aerul că ar mai fi doritor să afle de ce. Totuși continuă:

– Pune-te în locul ei, de la început de când noi nici nu eram trăiește cu gândul că într-o zi s-ar putea ca Paraschiv s-o arunce pe drumuri. Cât timp a văzut că nu ții nici cu noi nici cu ei, a mai fost cum a mai fost, dar pe urmă tu te-ai apucat și te-ai dus la București... De ce te-ai dus? Sau în orice caz, de ce te-ai dus cu căciula în mână, când din contră, ei trebuia să te primească pe tine smeriți, că doar ei erau vinovați. Când colo, tu le-ai dat tot! exclamă Niculae cu o nedumerire împrăștiată și cam absentă, din care nu lipseau însă unde reci de neînțelegere.

Ajunseseră la capătul uliței și Niculae o coti spre văgăuni, și nu îndărăt spre casă, cu o înfățișare nemulțumită și iritată. Moromete făcu același lucru. Îi trecuse duioșia aceea tremurătoare cu care venise, nu era nici un ceas, mai înainte, la Alboaica.

– Ați fost șase copii, zise el crezând că Niculae nu mai avea mai multe de spus. N-am putut să mă rup în șase părți că mi-ași fi rupt și ași fi zis, na ție cutare, na și ție cutărică, tu ăsta du-te la școală și studiază, tu Paraschive ia și te însoară cu Manda lui Bobârlache, tu Nilă aranjază-te și tu cum te taie capul cu ce-ți dau, tu Achime ia-ți oile și fă ce vrei cu ele, voi, fetele astea, vedeți cu ce vă mai dau eu și cu ce vă mai vine de la mă-ta arăniți-vă și voi pe-acolo prin târla ăluia cu care o să vă măritați!... Iar eu părintele să ajung la mila voastră, să mă trimiteti de la unul la altul cu mămăliga în

mână, că n-o să am cu ce s-o mănânc. Ei, chiar dacă făceam așa, tot n-ați fi fost mulțumiți!

– Sigur, de-aia păstrezi tu lotul numai pentru tine, ca să n-ai vorbe! zise Niculae sarcastic. De ce nu le-ai dat lui Paraschiv, lui Nilă când trăia și lui Achim partea lor, dacă zici că de dragul lor te-ai dus după ei la București?

– Ca să-l bea pe-acolo cu muierile! zise și Moromete la fel de sarcastic.

– Care muieri? Când începu Paraschiv să-și facă economii pentru casă, nu mai era vorba de nici un fel de muieri.

– De unde să știu eu? făcu Moromete sumbru. Câte n-au început ei, și n-au dus nici una la cap!

– Dar nu despre asta era vorba, zise Niculae cu un glas mai înalt și mai curățit de o împotrivire ascunsă care nu întârziase să apară câtva timp la adresa tatălui, când îi auzise primele cuvinte în uliță, după ce plecase împleticindu-se de la Alboaica. Când te-ai dus la București așa cum te-ai dus, i-ai arătat mamei că n-ai de gând să te ții de cuvânt. Ce-ai fi vrut atunci să facă ea în cazul de față, să bată din palme? Acum ai să-i treci din locul de casă.

– De ce, că vrei tu? zise Moromete foarte mirat.

Niculae tăcu o vreme în fața acestei reveniri neașteptate. În cele din urmă pufni cu nepăsare, deodată străin de toate acestea:

– Nu pot să sufăr oamenii care nu e un ceas de când au promis un lucru și pe urmă uită despre ce e vorba.

– Ba asta s-o crezi tu că am uitat, răspunse Moromete și el cu aceeași nepăsare cu care vorbise fiul. Ca să nu ziceți că am gonit-o pe mă-ta de dragul ălor de la București, trec jumătate din locul de casă, dar nu ei, ci Ilinchii și cu condiția expre să nu-i spui nici tu nici Ilinca până la moartea mea. Și nici să-i mai văd picioarele prin curte de-aici înainte.

Și cu acestea Moromete se răsuci brusc cu fața spre sat și o luă singur pe drumul de întoarcere, fără să se uite dacă fiul avea de gând să-l urmeze. Niculae nu-l urmă, se îndepărtă și el în același timp, grăbit, ocolind s văgăunele pe acele poteci care duceau tot spre sat, dar cu totul în altă parte.

XVII

Ce putea să răspundă Marioara, fata lipoveanului, dacă ar fi fost întrebată unde se duce în ziua aceea când plecând de la surata ei, Ilinca lui Moromete, o pornise pe drum? Încotro se ducea? Fiindcă un om sau o fată

Într-un sat trebuie să se ducă undeva dacă picioarele li s-au urnit din loc și au început să le calce pământul. Poate să meargă la apă, la fântână cu o găleată, sau se poate duce undeva departe, în altă parte a satului unde are o rudă; și aici mersul e ghicit de toată lumea, e rar, *așternut*. Se poate duce până colea peste drum, la cineva cu care are puțină treabă, sau fără treabă; și atunci mersul e liber, gata să mai piardă cu altcineva din timpul destinat să-l piardă cu cel la care se gândise de la început; și în afară de sărbători când toată lumea părăsește casa și se strânge ba pe marginea șanțurilor, femei și bărbați deopotrivă, sau la horă și la plimbări prin pădure, băieți și fete tinere, un om într-un sat nu se mai poate duce nicăieri unde să fie văzut și să nu se știe ce e cu dusul lui și ce rost are. Este cunoscut și mersul nenorocirii, când un bărbat trece cu capul gol pe drum, cu niște pași rari și cu fruntea plecată și tăcut, strivit parcă de fâlfâitul morții care i-a intrat în curte și i-a răpit fie copilul, fie mama bătrână, sau chiar femeia încă tânără... Mersul acesta însă *nicăieri*, tăgănat, care fu văzut în după-amiaza aceea cu câteva zile înainte de seceriș al Marioarei lui Fântână, stârni vorbe pe tot parcursul lui... „Ce e cu asta? Unde se duce?” Și trecută de o casă silueta fetei era zărită din curtea cealaltă și după câteva clipe lungi de tăcere se auzea șoapta în liniștea zilei: „Uite-o Marioara lui Fântână, de unde o fi venind?” Și nu trecea mult și se auzea altă voce: „Asta le-a terminat pe toate, se duce acuma să joace!” „Ce-aveți cu ea, s-o fi ducând și ea pe la vreo fată!” o apăra câte-un glas de femeie. „Pe la vreo fată n-ar fi nimic, răspundea bărbatul, să nu nimerească ea în altă parte.” Unde ar fi putut nimeri? Se auzea protestul scârbit al muierii, amestecat cu râsul scurt al celui fără măsură la vorbă. Din altă curte țâșni chiar întrebarea curată, plină de interes, a unei surate care nu-și arăta însă fața.

– Unde te duci, Marioară?

Marioara tresări, se uită într-acolo și timp de câțiva pași nu zise nimic. Pe urmă răspunse tare, foarte răspicat și explicativ.

– Mă duc la pădure după bureți.

Da, asta ar putea fi adevărat, plouase puțin azi-noapte și puteau fi căutați bureți, mare minune să-i găsești însă după o ploaie atât de mică și care nici nu se știe dacă o fi ajuns prin pădure... Dar puteai să-i cauți, bureți, sau melci, sau chiar pește, dacă te mai duceai cu cineva, cu o plasă să dai pe la fundul râului, aici la intrarea în pădure, sub deal. „Se duce ea după bureți, cum mă duc eu acuma, de Sân-Petru, după iepuri”, se auzi alt glas, ca și

când de Sîn-Petru vânătoarea de iepuri ar fi fost la fel de lipsită de noimă ca și mersul pierdut al acestei fete.

Pe urmă Marioara ieși din sat și scăpă de sub ochii oamenilor. Ajunse în Valea Morii unde se vedea podul cel vechi de lemn, cu schelăria lui care în singurătatea care năvălea parcă din pădure asupra râului, părea, împreună cu o cruce și o fântână de prin apropiere, la fel de veche că s-ar fi zis că e părăsită dacă jgheabul ei uriaș cu scoarța de mușchi crescut din coaja fostului copac din care fusese făcut n-ar fi arătat că vitele și poate oamenii continuau să bea din ea. O rămășiță a unor timpuri de mult uitate, singura mărturie că în acest sat au mai trăit cândva și alți țărani și că cei din prezent vor pieri într-o zi toți și numai astfel de urme cum sunt podurile, fântânile, crucile, făcute de mâna lui, sunt o mărturie de om, restul, pădurea și ierburile existând și singure, iar casele și drumurile fiind mai mult decât acestea din urmă amenințate de târnăcopul care le dărâmă sau le desfundă.

Marioara coborî încet pe spinarea domoală a micului deal în coasta căruia curgea râul și ajunse, trecând pe pod, în poiana de lângă marginea pădurii. În depărtare se vedea albia râului cotind lin, cu apă bogată, printre sălcii plângătoare și ierburi înalte. Soarele bătea din plin peste lăstăriș și era liniște mare. Pădurea se întindea dincolo de lăstăriș plină de răcoare și umbră. Când Marioara trecu podul un strigăt din lăuntru pădurii răsună ca dintr-o casă uriașă al cărei acoperiș era cerul. Marioara se opri și se uită într-acolo, cu mâna pe frunte și cu privirea sticlind. Se auziră glasuri limpezi foarte apropiate. Un zgomot puternic de cai, trecând vijelios peste pod, îi întoarse privirea înapoi și curând caii zburară prin fata ei și pieriră în adâncul pădurii. O clipă doar zări fâlfâind cămașa albastră a călărețului pe fondul verde-crud al lăstarilor și după aceea nu se mai auzi decât tropăitul care se depărta sporindu-și enorm viteza din pricina ecoului care dubla repede cele opt răpăituri de copite peste pământul bătătorit. Apoi tropăitul păru că se domolește și se îndepărtează, dar reveni cu forță sporită parcă de sub pământ și umflându-se din ce în ce, până ce deodată se stinse de tot și liniștea recăzu.

Soarele cobora deasupra pădurii și părea mai puternic decât era în înaltul cerului, lumina mai tare, văile mici și câmpia îndepărtată zăceau scaldate în lumina coborâtă jos, încă albă, deși galbenul din ea putea fi ghicit în strălucirea aparte a unor ierburi, în reflexul apei, sau în umbrele sălcilor răsturnate cu capul în jos în dreptul găldaelor adânci unde râul își încetinea scurgerea și își sporea adâncimea și suprafața. Marioara reveni

parcă indecisă, intră sub pod și după ce rătăci câțva timp pe sub stinghiile lui de dincoace de apă, pline de cuiburi de rândunici și pânze uriașe de păianjeni, o luă încet înaintea pe albia râului pe o potecă de sub mal. Poteca făcea o buclă de-a curmezișul malului înalt, ajungea jos și acolo dădea în altă potecă, chiar lângă apă, pe un mal mai jos, plin de ierburi cu firul subțire și roșu, ardeiul șerpilor. Fața apei strălucea ca argintul, iar de o parte și de alta, pe maluri parcă ardea un foc rece. Marioara își scoase sandalele și intră în apă, într-un loc unde curgerea râului se subția și se vedea la fund pietrișul alb, trecu pe malul celălalt și se încălță la loc. După o vreme de mers intră din nou în apă și trecu iar pe malul celălalt, ca și când spre locul încotro vroia ea să se ducă nu se ajunge decât așa. Ocolind valea cu o mișcare largă albia râului o lua acum pe la marginea pădurii, pregătindu-se pentru un drum lung. Într-o parte se înălța pădurea iar în cealaltă zarea fără sfârșit a câmpiei. Grânele creșteau până aproape de mal și nimic nu se mai vedea sub cerul albicios în afară de ele, nici un pom, nici o ridicătură, doar soarele singuratec deasupra și cerul înecat în lumină. Undeva în pădure, prin apropiere, se auziră din nou glasurile de la început și bălăcărit de apă. Râul, ocolind pădurea, intra pesemne în ea și băieți sau poate și fete se scăldau sau prindeau pește cu plasa. Marioara trecu râul și o luă într-acolo printr-o potecă. După câțva timp de mers se făcu deodată o poiană largă și se văzu din nou râul oprit aci parcă definitiv, atât de mare era gâldăul în care se împotmolise. Nici poiana nu era dintre cele obișnuite, din ea se vedea în depărtare, dincolo de râu, un crâng și cariere de piatră, văgăuni de unde se lua pietriș pentru bătători, nisip și pământ humos de cărămizi – își căscau, aceste văgăuni, de departe gurile lor roșietice cu mușuroaie albe; acolo era și cimitirul animalelor, din apropiere putea fi văzut greabănul uscat sau capătul mare al vreunui cal, sau mai mic al vreunui câine.

Undeva înapoi, se vedea printre copaci casa lui Valache și dincolo de ea fosta primărie, acum sediul sfatului popular, iar în vale spre râu, se zărea roata bulgărească cu care își uda Valache grădina lui de zarzavat. Într-adevăr se prindea pește și cineva își scălda caii, iar pe mal făceau zarvă câțiva copii printre care și flăcăi mai mari și câteva fete de prin apropiere, le strigau de prin fundul grădinilor mamele să vină acasă că au treabă, nu e vremea acum de stat la gâldău. Marioara se apropie și se uită și ea în apă, unde două muieri îmbrăcate în pantaloni trăgeau de o plasă cu apa până aproape de subsuori.

– Ați prins ceva, țăță Marițo? zise Marioara.

– Am prins ceva, zise femeia după câțva timp și se apropiară de mal și vărsară pe el mâl, broaște groase, mormoloci și nici un pește, nici măcar de sămânță.

– Au prins mai mult de-o grămadă, spuse un flăcău care stătea pe vine pe creasta dealului și trăgea din țigare cu aerul că mai bine s-ar duce acasă cele două muieri și ar lăsa apa în pace. Vasilico, zise el mai departe uitându-se neclintit la nădragii rotunzi pe care apa îi lipea pe trupul muierii, ce-a spus nea Ilie al tău când te-a văzut că ai băgat-o în nădragi?

– Mă, ăsta al lui Udubeașcă, Gheorghe, când oi băga eu mâna în nămol și ți-oi da una în ochi, ai să vezi tu ce-a spus.

Nu arăta prea grozav Gheorghe al lui Udubeașcă, desculț și cam gălbejit cum era și cu cămașa ruptă în spinare, dar el nu părea să se fi văzut vreodată cu ochii lui.

– Păzea, Gheorghe, îl preveni una din muieri cu un glas binevoitor și matern, fiindcă Vasilica aceea se și aplecase în apă și ținea în mână nămolul să dea în el.

Dar nu dădu, îl lăsă în apă și își văzu de plasă. Mai încolo se zărea pe mal peste ceva negru o cămașă albastră a celui care, în mijlocul apei, își spăla cu multă ardoare caili. Era Ștefan al lui Năstase din Cotocești.

– Uitați-vă la Vaticană și Sora cum vin cu săpăligele pe umăr, băgă de seamă un flăcău care stătea lângă cel numit Udubeașcă și care arăta și mai bățos decât acesta, n-avea nimic rupt pe el, iar în lobul urechii stângi îi strălucea un nit de argint de forma unei mici steluțe. Vaticană, strigă el, mă, tu știi că Gheorghe al lui Udubeașcă mi-e frate?

– Ce vorbești, unde l-ai găsit? zise Vaticană de departe cu un glas subțirel și cu un suflu slab, dar bucuros că era întâmpinat astfel de un flăcău cum era cel cu nit în ureche, pesemne mai ceva decât alții și în orice caz decât cei de acolo.

– Că, răspunse celălalt, l-ar fi găsit pe-al lui Udubeașcă undeva într-un pat, îi dădea lui (lui Vaticană adică, al lui Boțoghină) cu ceva în cap, și spuse cu ce, o denumire restrânsă a ceva cunoscut numai de ei: cu ștremeleagul. Sora își ținea fusta cu o mână și trecea uitându-se în jos la apă, iar Vaticană venea în urma ei trecând prin apă fără să-și ridice izmenele, și se uita spre mal cu un zâmbet încrezător... Când ajunseră lângă ceilalți umărul pe care ținea flăcăul săpăliga i se arcui lin spre pământ și o dată cu unealta se așeză și el jos pe-o parte, sprijinindu-se în cot. Arăta trudit dar zâmbea mereu, cuprins de nu se știe ce fericire lipsită de sens, dintre cele ușor de stins

printr-un cuvânt sau printr-un gest. Ceea ce se și întâmplă: cel cu nit la ureche îi făcu cu cotul lui al lui Udubeașcă și asta apucă brusc de marginile pălăriei lui Vatică și i-o trase astfel pe ochi. Fără să se supere acesta își dădu pălăria la loc și protestă:

– Stai, mă Gheorghe, că-mi rupi pălăria!

Nu se știa de ce nu crescuse ca lumea și nu se însurase băiatul lui Boțoghină, avea peste douăzeci și cinci de ani și arăta ca de nouăsprezece. Unii spuneau că ar fi luat boala de la tat-său, dar nu-l auzise nimeni tușind sau văietându-se. Se știa doar ce-i răspunsese el lui Fântână anul trecut când venise la el să-l înscrie în gospodăria colectivă. „Mai bine mănânc mămăligă cu cenușă decât să mă înscriu acolo!” Ca și când cine știe ce avere ar fi pierdut dacă se înscria acolo, cele două pogoane care îi rămăseseră de la taică-său (soră-sa Irina plecase din sat de la paisprezece ani, când mai trăia încă Boțoghină, care o ajutase să intre într-o școală la București).

– S-au făcut roșiile, Vatică? Întrebă o muiere din gârlă.

– De mult, răspunse Vatică.

– Cât îți dă pe zi Valache?

Vatică vru să răspundă, dar din nou Gheorghe acela al lui Udubeașcă îi trase pălăria pe ochi, de astă dată mult mai tare, încât mușamaua veche a pălăriei se rupse și prin ruptură i se văzu lui Vatică părul răvășit. El muncea acolo la grădină și sta în soare și pălăria lui era cam arsă, nu ținea de joacă. Se făcu roșu de necaz, își smulse pălăria din cap și trântind-o alături de săpăliga izbucni:

– Mi-ai rupt pălăria, Gheorghe... Mai și râzi... Du-te dracului cu dinții tăi...

Și se repezi să facă și el la fel cu pălăria celuilalt, dar acela se răsturnă pe spate și se feri forfecând în aer ca un cârcâiac din picioare.

– Fire-ai al dracului de cloncan, mai spuse Vatică lăcrimând.

Stătea abătut și răsucea pălăria în mână și atunci cel cu nit la ureche sări:

– Ce-aveți, mă, cu el? Bă, ăl al lui Udubeașcă!

Se dădu aproape de Vatică, îl cuprinse de umeri și începu să-i vorbească apropiat, ca între prieteni:

– Ce mai faci tu, Vatică? Cum lucrezi tu cu Sora la grădină? Te mai odihnești și tu din când în când în poala ei? Ai? Tu ce zici, Soro? Își mai pune Vatică capul din când în poala ta?

– Nu și-l pune, zise Sora zâmbind cu dinții ei mărunți.
– Nu și-l pune. Pă-i de ce, măi Vaticană? A? Ia spune!
– Ia du-te și tu în mă-ta, zise deodată Vaticană, încercând să scuture de pe umerii săi brațul lung al celuilalt...

Era tot ceea ce se știe de drumul făcut de fata lipoveanului în după-amiaza acelei zile, când plecând de la surata-sa Ilinca lui Moromete în loc s-o ia spre casă, o luase în neștire spre pădure și cum trecuse peste pod, și cum se auzise tropăitul cailor lui Ștefan și cum ea o luase pe urmă de-a lungul apei, trecând când de o parte când de alta a malurilor râului. Fusesse văzută de sus din grădinile oamenilor. Iar de la gârlă, din locul unde se prinde pește și mai erau și alți băieți și fete, plecase înaintea lui Ștefan și o luase de astă dată prin pădure și nu pe marginea râului, de unde venise.

Dar nu se întorsese atunci în sat, ci abia târziu de tot, spre seară, fusesse văzută din nou pe ulița de la pod... Acasă mama n-o întrebă nimic, dar o întâmpină mai tăcută decât întunericul care se lăsase. Fata însă n-o luă în seamă, aprinse focul în vatră, puse de mămăligă, apoi se duse la fântână după apă proaspătă și în drum se opri în dreptul unei porți, fără să lase toarta căldăroiului din mână. Acolo șopocăi ceva cu o fetiță, repede să n-o audă cineva, după care se întoarse acasă și se așeză pe vatră. Nu-i păsa ei de aceste tăceri din casă, fiindcă o tăcere voită e mai slabă decât una adevărată și ea tăcea fiindcă chiar n-avea în seara aceea ce vorbi cu maică-sa. Ori, maică-sa, dimpotrivă, alesese tăcerea ca să poată opri urletele care i-ar fi ieșit din gât dacă ar fi deschis gura, și păruiala pe care i-ar fi tras-o fetei ca urmare. Ori, tocmai asta era, cum să mai păruiești o fată care a trecut de douăzeci de ani? Cine poate să-ți spună dacă mai faci bine purtându-te cu ea ca și când ar avea tot paisprezece?!

Fetita cu care vorbise Marioara în întuneric se urni de lângă poartă și o luă fuga pe uliți. Ieși la șoseaua mare și în curând ajunse în dreptul unei porți, unde se opri și strigă:

– Țață Ilinco!

Ilinca lui Moromete ieși în pridvor și întrebă în noapte:

– Cine e la poartă?

– Vin' până aici, țață Ilinco, vreau să-ți spun ceva. Și când Ilinca fu la poartă ea îi șopti:

– Țață Ilinco, m-a trimes țața Marioara să-ți spun să-i spui lui nea Niculae să se ducă în seara asta pe la ea să-i fluiera la poartă, că vrea să-i

spună ceva.

Vorbise dintr-o suflare. Și mai mult nu spuse, se întoarse și dădu dosul acasă, să nu fie cumva băgată de seamă și lipsa ei și părută de maică-sa, așa mică cum era...

XVIII

Pe Niculae însă se grăbise să-l cheme înaintea Marioarei, Ileana lui Costică Roșu, preoteasa din Balaci, care venise pe la părinți de vreo câteva zile, fiindcă la ea se spoia. Prietena căreia ea îi povestise cu șase-șapte ani în urmă ce se întâmplase lângă fântâna albă de la Șanea în coverga de pe lotul Morometilor, se măritase și ea între timp și făcuse și copii, de altfel ca și preoteasa. Neavând timp, Ileana lui Costică Roșu trimisese după ea și așa află că venise în sat și Niculae.

– Ia spune, fă, zise ea, cum arată? Că de-atunci nu l-am mai văzut, s-a schimbat?

Ba îl văzuse de mai multe ori, mințea...

– Nu s-a schimbat neam, răspunse cealaltă, tot așa e cum îl știi, numai că s-a făcut și el mai mare. Dar nu cine știe ce!

– Tot așa e tuns?

– Tot așa.

– Și ce spune lumea, s-a însurat?

Prietena răspunse că lumea nu prea știe, numai unul de pe la vale, alde Voicu Iancu, ar fi vrut într-o vreme să i-o dea pe fi-sa aia mare, Afrodita, care era studentă pe undeva. Nu învăța ea prea bine și tat-său zicea că ar fi mulțumit s-o vadă învățătoare pe-aici prin sat, dar pesemne că nu credea nici el și de-aia i-ar fi plăcut s-o ia Niculae, s-ar fi dus după el la raion și ar fi scăpat de ea, că mai avea două. Când îl întâlnea pe tatăl lui Niculae pe drum își scotea respectuos pălăria și, după ce spunea că are marea onoare să-l salute cu toată cinstea și considerația pe domnu Ilie Moromete, îl întreba ce mai face băiatu-ăla al dumatăle, că nu l-a mai văzut de anul trecut... Pentru ca pe măsură ce însurătoarea dorită de el se îndepărta din ce în ce mai mult de casa fetelor lui, acest respect să se răcească și în locul lui să apară un fel de dușmănie vinovată, amestecată însă cu un soi de tristețe răcită, ca o dimineată de toamnă despuiată de frunze. Ar fi fost bun Niculae, băiat cu ceva carte, cu funcția lui (oricare ar fi fost, acolo la Pălămida,

numai leafă să i se fi dat), le-ar fi făcut o casă cu mobilă bună de cireș, și ar fi intrat amândoi în rândul lumii...

– Va să zică nu s-a însurat, spuse preoteasa, și cum ași face eu, bia, adăugă folosind această expresie pe care o foloseau mai ales fetele între ele și mai puțin sau deloc muierile, semn că în clipa aceea Ileana lui Costică Roșu era stăpânită fără doar și poate de amintirile ei de-atunci, să mă întâlnesc cu el și să nu afle nimeni? Să stau și eu nițel de vorbă cu el!

– Păi asta numai seara, zise cealaltă și avu o astfel de voce plină de preveniri încât Ileana trebuia să înțeleagă că dacă era adevărat că numai așa se putea, era cu atât mai rău dacă totuși se afla ceva, fiindcă ziua, treacă meargă, dacă te vede cineva că intri într-o casă, dar seara, adică noaptea, nu se mai putea spune că te-ai dus și tu cine știe de ce. Seara acest cine știe de ce se schimba în „știa ea de ce“ și n-aveai ce să mai zici.

– Ei, și nu poți tu să faci să nu mă vadă nimeni?! se miră Ileana.

Cealaltă repetă atunci că numai pe întuneric se putea și spuse și cum, o ducea mai din vreme pe la Stela lui Jugravu și sta acolo până se întunerecea, până nu mai băga nimeni de seamă dacă a ieșit de-acolo sau nu. Și se ducea ea pe urmă după Niculae să-l cheme.

– Dar dacă nu vrea să vină? mai zise ea.

La care Ileana dădu un răspuns care nu se potrivea deloc cu ceea ce povestise ea despre Niculae cu ani în urmă:

– Lasă că vine el!

Adică știe ea ceva care o îndreptățește să nu se îndoiască de puterea pe care această chemare avea s-o aibă asupra lui.

– Într-adevăr, când auzi cine îl cheamă, Niculae se uită cu ochii mari la muiera care trecuse după-amiază pe la poartă și murmură uitându-se uimit la ea: „Bine, spune-i că am să vin!“

Cele trei muieri aranjă astfel lucrurile încât să se poată spune că Niculae dăduse cu totul întâmplător peste ele, el căutându-l de fapt pe Jugravu, care era plecat la gară pe șantierul aviatic și venea târziu acasă cu vreuna din căruțele care așteptau „trenul de doișpe“, de miezul nopții.

– Ei, spune, Niculae, zise gazda, Stela lui Jugravu, cu o uimire care îi sticlea în ochi, ce zici tu de Ileana cum ajunse ea preoteasă?

Ce zici tu, adică, mai însemna întrebarea ei, cum veniră de trecură anii și nu că îmbătrânirăm, dar uite că ne măritărăm, făcurăm copii și numai tu rămăseși neînsurat, cu toate că pentru un băiat asta nu e totuna cum e pentru

o fată, dar oricum, e atâta vreme de când ar fi trebuit și tu să rămâi în rând cu fetele de seama ta...

– Ce să zic, răspunse Niculae, îmi pare bine.

Dar vorbiseră ca și când Ileana n-ar fi fost de față și Niculae se uită chiar în pământ. După ce răspunse avu apoi unul din gesturile de pe atunci pe care fetele i-l cunoșteau, gest de copil care nu știe încă să dea din amândoi umerii în semn de manifestare plină a unei gândiri sau simțiri mature, ci numai dintr-unul, în mod spontan, plin de rezervele pe care un băiat neștiutor le are în sine și care constituie deocamdată singura lui avere: nu știe, dar nici nu-i pasă.

– Ia uite cum dă din umăr, zise tânăra muiere minunându-se, și avu ea însăși în aceeași clipă același farmec ca și el, cu deosebirea că îl chema parcă pe Niculae la judecată; ce făcea el în acest timp, unde îi era gândul și ce înțeles avea el pentru tinerețea, dacă nici acum el nu știa ce să facă cu ea?

– Uită-te, mă, și tu la ea, Niculae! se minună mai departe Stela Jugravu, ce stai cu capul în pământ?

Ca și când tinerețea aceasta era chiar Ileana, chiar dacă era preoteasă, și trebuia măcar să apuce ce-i scăpase altădată. Niculae se foi pe pat într-o parte și alta, își ridică fruntea și se uită spre fereastra neagră în întunericul de-afară. Zise:

– Într-o zi vine la raionul de partid un om care ne spune că vrea să-l ajutăm să se facă și el tractorist. Avea palton bun pe el și era așa, ras și cu cravată. De ce vrea ăsta să se facă tractorist?! O fi fost la canal... Ce meserie ai dumneata, îl întrebăm noi.

Aici Niculae se uită în jurul lui la cele trei muiere din odaie care stăteau ele pe-un pat și el pe celălalt și începu să râdă behăind ca un ied, cu ochii sticlind și cu nasul lui mic albindu-se ca o piatră spălată îndelung de apele unui râu:

– He, he, he! He, he, he! Erea popă! He, he, he! vroia să se facă tractorist! He, he, he!

– Aoleo, Niculae, se vaită deodată cealaltă muiere, prietena preotesei, ce bătaie ți-ar trebui ție!

– Păi l-au mai bătut pe el o dată oamenii, zise Stela lui Jugravu, cu un glas care arăta că dacă atunci când i se întâmplase lui Niculae acest lucru îi păruse rău, acum își spunea că bine i-au făcut.

– Și ce, mă, dacă vrea să se facă tractorist! zise iar prietena Ilenii. Adică de ce râde el de un lucru care nu era de râs...

– E bine că au ajuns preoții să-și lase patrafirul și să se urce cu de-alde voi pe tractor?

Niculae râse din nou, dar fără să mai behăie.

– Mă auzi pe mine că zic că e bine?! zise el. Sau ești țicnită?

Muierea avu o mișcare de dare înapoi ca și când ar fi fost împinsă în piept cu un pat de armă. Își pierdu glasul și câteva clipe se așternu o tăcere stingheritoare.

– Atunci de ce râzi? zise gazda.

– Da' ce vrei să plâng?

– Să nu plângi, dar nici să nu râzi, Niculae!

Stela lui Jugravu părea mai puțin simțitoare la soarta preoților, gândea doar că nu e bine, și că nebinele ăsta nevenind de la ea atunci nu-și spârgea capul să vadă ce și cum. Niculae însă stricase cu râsul lui ceva și zadarnic o luară iar de unde se întrerupseră. Vorbele nu se mai lipeau așa bine de lucrurile despre care vorbeau și să se topească în ele, pluteau prin odaie fără folos, cu toate că timpul trecea; se apropia ceasul când Jugravu trebuia să se întoarcă de la gară și nu trebuia să-și găsească muierea așa de târziu stând la taclale cu altele; în plus, cu atât mai ciudată i-ar fi părut prezența lui Niculae al lui Moromete la el în casă.

– Fiindcă acuma trebuie să țină noi biserica, zise prietena Ilenii, înainte o ținea statul.

– Ți se părea ție, zise Niculae, tot noi o țineam și pe preoți tot noi, dar prin buzunarul guvernului. De unde crezi tu că avea guvernul bani?

Muierile însă n-aveau gândul la istorii de felul ăsta și nu mai zise nici una nimic, de unde cineva ar fi putut crede că răspunsul lui Niculae le-ar fi convins.

– Și ce faci tu, Niculae, acolo la raion?! îl întrebă acum chiar Ileana.

Rămăsese aproape neschimbată fata lui Costică Roșu, ba s-ar fi putut chiar spune că acum arăta mai fată ca atunci, numai că era mai bine îmbrăcată, purta o rochie de culoarea crinului, în pantofi de vară fără tocuri, cum era moda pe atunci și cu părul ei negru, bogat, strâns într-un coc care o făcea să semene cu o tânără învățătoare care înțelege să rămână bine îmbrăcată și îngrijită, în ciuda faptului că va trebui de-aici înainte să trăiască la țară; asta n-avea nici o importanță, fiindcă și la țară e viață, numai dacă nu te apuci să umbli și tu murdar și să începi să miroși a

sudoare de vită, sau a cocenii pe care îi mănâncă ele; nu că ar fi un miros urât, dar atunci care e mirosul tău, de om?

– Ce să fac, zise Niculae, tai și eu frunză la câini!

– Ce vorbă ai și tu, zise Stela lui Jugravu. Ii e drag omului să te asculte.

– He, he, he, behăi Niculae iar, he, he, he!

Și nu mai zise nimic, să spună adică ce găsea el de râs în reproșul deloc glumeț al muierii.

– Și barim voi sunteți mai ceva decât un popă? zise prietena Ilenii. Ori tot popa o să vă îngroape și pe voi?

– De ce popa, zise Stela lui Jugravu, pe ei îi îngroapă fără popă.

– Uitasem, zise cealaltă. Și copiii tot nebotezați îi cresc.

– Ia spune, Niculae, reluă Stela lui Jugravu, așa e cum se aude, că Ouăbei a ajuns director mare?

– Ce director? zise Niculae.

– Păi nu știi, tu trebuie să știi!

– Altă treabă n-am, răspunse Niculae.

– Da' ce treabă ai tu, mă, zise prietena Ilenii, că văz că aia nu, ailalt nu, de însurat nu te însori, ce răilor e în capul ăla al tău? Uite cum tace ca un mut... Tu îi vorbești și el nici n-aude!

– Numai cu alde tată-său, bia, stă el de vorbă, zise Stela lui Jugrav părăd că se minunează iar de felul de a se purta al lui Niculae. Când vine pe-acasă îi vezi adunați pe toți în pridvor...

– Dar Ilinca de ce nu se mărită, Niculae? zise prietena Ilenii. Ce așteaptă, s-o ia prințul, sau pe cine?

Niculae rânji:

– Care prinț? Prinții...

Avea aerul că știe el și despre prinți lucruri și mai vesele decât despre preoți petrecute tot pe-acolo pe la raion, dar nu mai vroia să povestească nimic, păstra adică numai pentru sine aceste lucruri de care muierile nu râd cătuși de puțin! Prinții, de pildă, lor le plac și de-ăștia, chiar dacă n-au auzit de când sunt ele să fi luat vreuna unul de bărbat, sau măcar să-l fi văzut cum arată la față.

– Ea e mai mare ca tine, Niculae, sau e mai mică?

– Cine, bia?

– Ilinca.

– E mai mare cu un an! zise Niculae.

– Auzi, e mai mare, ce-o fi așteptând...

– Se mărită în toamnă, zise Stela lui Jugravu, a găsit un băiat pe aerodrom, cică e subofițer... Așa e, mă, Niculae?

– Așa o fi! zise Niculae cu aerul unui fumător, cu coatele pe genunchii dus pe gânduri, cum arată toți acești băutori de fum în clipele lor de părăsire...

Niculae însă nu fumase niciodată și nu fuma nici acum.

– Parcă el știe, zise prietena Ilenii, îi pasă lui de soră-sa cum îmi pas mie de vara trecută.

– De ce să nu-i pese, îl apără gazda, e soră-sa, dar așa e el, îi e lene să deschidă gura... Ia să intre acum aici alde Costache ale Joachii!

Niculae se uită cu o mișcare cu totul discretă la ceasul de la mână gest învățat la oraș, dar nu apucă să vadă ce oră era că prietena Ilenii și împunse:

– Sigur, acum vrea să plece, se uită la ceas, nu mai vrea să stea vorbă cu noi!

– Vorbim duminică, răspunse Niculae absent, uitându-se într-o parte cu un surâs uitat în colțurile gurii, dar fără să arată că ar fi chiar grăbit să plece.

Aștepta și el să rămână singur cu Ileana?

– Uite al răilor ce colțat e! se miră prietena Ilenii, fără să dea însă vreun semn că ar avea de gând să se ducă. De ce duminică, mă, acu ce treabă ai?

Asta o auzise Niculae în familie, spusă odată de taică-său, să vorbești adică în ziua când tot n-ai ce face, și nu în celelalte zile, când trebuie să muncești, ca de obicei tocmai el se găsisese să spună un asemenea lucru, care făcea din orice zi de duminică, chiar când nu vorbea, fiindcă revenind la felul lui de-a fi de altădată revenise și cu năravurile: treburile pe care puneă el mâna mai bine le-ar fi lăsat așa, să le facă Ilinca sau chiar Catrina: mai mult le încurca, le lăsa neisprăvite și se pomeneau cu el că se ducea nu se știe unde și nu se mai întorcea decât seara.

– Vrednici vă găsirăți voi toți ăștia ai lui Moromete că n-aveți timp de vorbit decât duminica, reluă prietena Ilenii văzând că Niculae nu răspunde. De-aia fugiră ăia trei de-acasă, și cu tine al patrulea, că vă plăcură să munciți!

– Cine ți-a spus ție că am fugit? zise Niculae.

– Dar ce-ați făcut, n-ați fugit?

– De ce, zise Niculae. Am mers încet!

– Aoleo, se vaită iar tânăra muiere, o să ajungeți bine, mă! Am auzit că Paraschiv e pe moarte și tat-său habar de grijă, să se ducă și el pe la el pe la spital să-l vadă!

– Nu se mai moare acum de oftică, zise Niculae, mi-a scris o scrisoare, i-am trimis niște bani...

– Și Achim ce face la București, Nicolae? îl întreabă Stela lui Jugravu cu un glas din care puteai să înțelegi că Achim era cam de seama ei și că îl cunoscuse bine când fusese fată.

– Ce să facă, lucrează acuma în comerțul de stat.

– Și are leafă?

Era o îndoială în felul cum întrebase, ca și când statul n-ar fi putut decât să-l pună pe Achim la corvezi și în schimb să nu-i dea nimic. Niculae se îndoii și el:

– O fi având, de unde vrei să știu eu, că nu m-am dus să-l controlez.

– Păi nu e, mă, frati-tău, fire-ai al răilor, își ieși prietena Ilenii din țâțâni, și întinse o mână, o înfipse în umărul lui Niculae și cu cealaltă începu să dea în el, cu o sete ciudată, scrâșnind din dinți.

Niculae nu se apără și începu să râdă, ca și când loviturile, altfel date cu toată puterea, l-ar fi gădilat. Atunci muierea întinse mâna să-l apuce de păr, dar el dându-se într-o parte cu o mișcare rapidă, ca de șopârlă, se feri și îi puse mâna în piept, nimerind drept în sânii ei bogați. Odaia se umpluse de găfâitul muierii, nu se sinchisea de obstacol și se lupta mai departe năvălind asupra lui cu toată greutatea trupului, brusc sălbătică și mereu cu ghearele țintind să i le înfigă în cap.

– Dacă nu-ți smulg eu ție părul ăla așa mic cum e...

Dar se potoli la fel de brusc cum se pornise și reveni la locul ei.

– Fii mă, serios, Nicolae, zise acum muierea cu un glas așezat, că te întrebăm și noi să știm! Am auzit că nevasta lui Nilă a venit pe-acasă pe-aici cu copilul după ea, ca să-i dea alde tac-tău partea lui Nilă de pământ. Și că nea Ilie ar fi gonit-o! Așa e?

– Așa e, ce-l mai întrebi și tu, zise Stela lui Jugravu, l-a auzit al Tinchii că era pe la ei: „Du-te creștino, și vezi-ți de treabă, cine ți-a spus ție că Nilă are pământ pe-aici? Am dat eu cuiva pământ și l-am uitat pe Nilă?!“

– Aoleu, ce i-ași mai fi făcut eu în locul ăleia! amenință prietena Ilenii, după ce că a murit, săracul Nilă, pe-acolo pe front, alde Moromete nici măcar să zică și el că i-a lăsat fi-său un nepot, să-i dea și el noră-sii nu zic trei pogoane, cât avea dreptul, ci barim unul! Vrea s-o facă pe Ilinca cocoană!

Niculae înclină capul și aprobă în felul lui taică-său subțirel și ironic:

– Păi o face!

– Nu vezi, bia, că el nu știe nimic, îți răcești gura degeaba, zise Stela lui Jugravu.

Și se lăsă iar o tăcere, care de astă dată se lungi destul pentru ca în clipa când oricare dintre ele ar fi deschis gura, să poată să spună că e târziu și că era timpul să se ducă fiecare la casa ei. Dar nu spuse nici una nimic, ca și când, ehe, mai era destulă vreme să rămână Niculae cu Ileana în odaie. Până se făcu miezul nopții și preoteasa trebui să se ridice ea cea dintâi și să plece. Se vede că renunțase la gândul că ar mai fi timp să rămână în seara aceea singură cu el, dar asta nu însemna că nu mai erau seri și că îi păsa ei de nu mai putea de ce-or să zică cele două când or s-o audă spunând ceea ce avea să-i spună:

– Bine că te văzui, Niculae, zise ea luând-o spre ușă, bine că stai mai mult pe-aici... O să stau și eu vreo săptămână... Apoi adăugă ceva menit să nu fie înțeles decât de el: e vreme frumoasă, nu mai plouă să te ia pe dedesubt...

Adică, dacă își mai aducea aminte de nopțile când el o așteptase în vale la pod și ea ieșise la el în grădină în timp ce de sus ploua așa grozav, să vină iar acolo, fiindcă de astă dată ea o să iasă și pe vreme bună, nu-i mai era frică de părinți ca atunci.

Și nu mai așteaptă răspunsul lui, zise la revedere și ieși.

Acasă, Niculae tocmai se pregătea să adoarmă (de prin iunie tatăl se culca și el ca toată lumea afară, în pridvor) când o văzu pe Ilinca intrând încet în întunericul din cameră. Se așază lângă el pe scaun.

– Niculae, zise ea, nu ți-am spus, mă, că Marioara lui Fântână o trimis pe cineva pe seară, după tine?

– Da, mi-ai spus, zise Niculae. Și?

– După ce ai plecat tu, a trimes iar pe cineva. Nu te-ai dus la ea.

– Nu.

– Păi de ce?

– De ce, de nece, nu m-am dus, răspunse Niculae după un timp care se scurse liniștit în tăcerea nopții. Dar de ce? zise el la rândul lui.

– Păi, zise sora cu o voce șoptită și cu glas mut, ca sub ceva mare la care n-aveai ce să mai faci, sunteți în vorbă de-atâta vreme, a venit și ea azi pe-aici și tu nici nu te-ai uitat la ea. Mi-e milă și mie de ea, că... Treaba ta, faci ce știi, reluă Ilinca. Nu-mi place să mă amestic, nu știu de ce o fi trimis vorbă, dar mie la prânz mi-a spus că mai bine se omoară decât ce crezi tu că

se ține de tine. Dar o fi vrut și ea cine știe ce să-ți spună la poartă. Te dureau picioarele dacă te duceai?

– Ia întinde-o de-aici, zise Niculae, drept orice răspuns. Hai!

XIX

Și își trase pătura peste cap și închise ochii să adoarmă. Știa ce vine și nu mai putea de bucurie: i se făcea lumină sub ochi ca și când ziua ar fi luat-o iar de la cap. Dar era o lumină și o zi mișcătoare și nu neapărat aceea care tocmai se încheiase. Nu era o părere, se uita plin de uimire la oamenii și lucrurile care își vedeau de mersul lor ca într-o viață adevărată, scăldați adesea în culori niciodată văzute pe pământ, totuși întâlnite undeva, fiindcă nu se mira de ele. „Că el vede așa niște chestii înainte să adoarmă, spunea Iosif pregătindu-se să-și îndoiaie de răs trupul lui ca un pălimar, dar adesea uita de această intenție (de a râde) și prins el însuși de cele ce spunea numai trupul își făcea mișcările lui de rupere, în timp ce gura îi dădea înainte... Odată a văzut un cal prin sălcii, cu frâu la gât și și-a întors gâtul la el și a făcut hi-ha-ha! (și aici Iosif imitase așa de bine cum făcea un cal, încât unul care era înăuntru în clădirea comitetului a pretins mai târziu că s-a dus la geam și s-a uitat în curte și a fost foarte mirat că n-a văzut ce credea el, adică vreo gloabă intrată cine știe cum pe poarta rămasă deschisă). Și Moromete a sărit de pe perină și s-a izbit cu capul de patul lui Zdărăboajă, de deasupra. L-a sculat pe-ăla din somn, ho, ho, ho... Să spună și Zdărăboajă când a auzit bufnitura, nu-i așa, Zdărăboajă?!... Altă dată, a văzut Moromete o poiană cu muieri goale la el la Siliștea, la marginea pădurii, jucau singure, fără fluier și a doua zi și s-a dus acolo să vadă ce era și a găsit iarba uscată, așa ca un cerc!...” Lui Iosif i se păreau toate acestea niște lucruri atât de năzdrăvane, încât toată ființa lui de zbanghiu se cutremura de încântare povestind, el care dormea ca un buștean fără nici un fel de vedenii și se trezea dimineața vesel îndată ce deschidea ochii. Era primul căruia i se auzea gura și care sărea jos din pat, în ciuda staturii lui mari, în timp ce alții, printre care și Niculae, se sculau nu totdeauna bine dispuși, istoviți de odihna care le dezgropase în timpul nopții oboseala ascunsă în timpul zilei prin comunele pe unde de cele mai adeseori treceau străbătând zeci de kilometri pe jos... Bineînțeles că nu credeau nici ei o iotă din cele spuse de Iosif, gândind însă în același timp că ceva trebuie să fi fost, că nu putea el Iosif să le scoată pe toate din cap... În casa în care își

aveau dormitorul lor comun găsiseră la un moment dat o carte rătăcită de proprietarul ei printr-un fund de dulap și Iosif o luase și se întinsese cu ea deasupra pieptului, foarte grav, s-o citească. Fusesse un moment ciudat, care le arătase la toți că Moromete ăsta avea el tot dreptul să vadă sub pleoape ceea ce vedea și că degeaba râdea Iosif de el, fiindcă aici nu era de râs, ci de scos căciula din cap și salutat Moromete ca pe unul care avea și alte merite decât ei. Iată ce se întâmplase. Cu gura puțin întredeschisă de o spaimă care îi îmbrobodea fruntea, Iosif silabisea din cartea aceea și nu izbutea, după cum povesti el, să treacă nu numai de prima pagină, dar nici măcar de primele cuvinte și îl apucase frica să nu se fi zăpăcit de cap din pricina atâtor lecții pe care le ținea cu ei tovarășul Enache, unde e drept că el dormea cu ochii deschiși, dar tocmai asta era, să nu i se fi întâmplat ceva cu creierul și să ajungă ca nelumea... „Mă, Moromete, zisese el, ia vin încoace! Tu înțelegi ce scrie aici?“ Niculae se apropiase și se uitase și chipul lui rămăsese neschimbat, dăduse din umeri și răspunsese: „Sigur că înțeleg, că doar nu sunt chior“. „Titlul îl înțeleg și eu, spusese Iosif (și el citise fără îndoieli, deși prima literă *e* avea o liniuță deasupra, *e*, ceea ce, după câte știa el, nu trebuia să fie, *La mere*, adică la mere, la cules de mere pesemne...) dar, spuse Iosif, mai departe, mai încolo mi se produce așa o încurcăla înaintea ochilor și nu mai înțeleg nimic.“ „Ba cum să nu, de ce să nu înțelegi, răspunse Niculae, uite să-ți citesc eu, ține cartea la tine“, și Niculae începuse să citească foarte firesc, deși cu oarecare poticniri, niște cuvinte care, ce e drept, nu semănau chiar cu cele din vorbirea obișnuită, ci erau doar mai frumoase, așa cum sunt ele în cărți, când se începe o povestire lungă. Pe urmă Niculae îl bătuse pe Iosif pe umăr și îl liniștise: „Nu e nimic, o să-i raportăm noi tovarășului prim-secretar că ești cam surmenat și să-ți dea un concediu, să te mai duci și tu pe-acasă, să te mai recreezi. Sunt sarcini mari aicea și nu e ușor să le faci față“. Asta a fost una din figurile bine plătite de Niculae, mai ales că unul din activiști care și-a dat imediat seama că e vorba de o carte într-o limbă străină și din care Moromete citise traducând, l-a sprijinit cu multă îngrijorare zicând că nu e bine că Iosif mai stă acolo în pat și nu se duce imediat să-l consulte doctorul Ivănescu de la spital... Oboseala creierului nu e de glumă, adăugă activistul, cunoaște el un caz la Buzău cu un lector de la școala de partid, unul Diaconescu, foarte bun tovarăș, care într-o zi a căzut în genunchi în timp ce citea ceva despre economia politică, i se înmuiaseră picioarele. Dar nu era de la picioare, ci de la creier, că picioarele cu creierul devine de sunt

în legătură și asta era... S-a internat în spital... E o situație grea... Se întâmplă... Dar să sperăm că nu e grav și o să te întorci curând iar în mijlocul nostru, tovarășe Iosif... Mai curios a fost faptul că pe urmă tocmai el, Iosif, care răsese atâta pe seama lui Niculae, după întâmplarea asta a umblat câteva zile supărat pe toți care fuseseră atunci de față în dormitor.

XX

Niculae se foi în așternut și deschise ochii. Nu-i plăcea ce vedea sub pleoape (era porcul care intrase în grajdul cailor și grohăia la ei cu râțul în sus, disprețuitor și familiar, parcă ar fi vrut să-i întrebe: ei, cine sunteți voi, sunteți cai, ei și ce dacă sunteți cai, care e deosebirea dintre mine și voi și în general dintre mine și restul lumii, nici una!) și se întoarse pe partea cealaltă, și își aranja altfel palma sub obraz ca să nu mai apară ceea ce nu dorea. Într-adevăr întunericul se despică încet, asemeni unei perdele, și înaintea lui se întinse o uliță a satului care ducea spre vii. Da, asta era ceva în care puteai adormi ca la cinci ani, iată lumina soarelui cum scaldă drumul și totul zace în liniște și nemișcare. Cunoștea această uliță cel mai bine, ani de zile mersese pe ea, iată gardul negru al lui Gavrilă, cu ulucile neregulate, pe urmă poarta mare a lui Ion al lui Iacov, unde sta nașa... Nașa asta îl adusese odată în brațe când mergea jumătate în picioare jumătate de-a bușilea, și mama povestea că rămăsese o taină pe unde putuse el să iasă din curtea închisă și să ajungă tocmai pe ulița aceea... înnebunise când văzuse că nu mai era pe prispă (și cum se dăduse el jos de pe ea și nu căzuse) și a ieșit la șosea și a început să alerge când într-o parte când în alta, strigând zadarnic pe la curțile vecinilor. Dar nu-i răspundea nimeni, fiindcă satul era pustiu, toată lumea era la secere... Se aprinsese cămașa pe ea de spaimă, nu era nicăieri și îi trecuse prin cap să nu fi căzut în vreun gropan și să se fi înecat... Atunci a auzit niște ropote de cai dinspre ulița aceea și s-a liniștit, fiindcă l-a și văzut strivit sub copite și și-a zis că acum a gata, copilul ei e mort și i-a și trecut prin cap de, unde să facă rost să cumpere niște pânză să-i facă o cămășuță pentru înmormântare... A luat-o spre ulița nașei și când l-a văzut în brațele femeii, cu mâinile încolăcite de gâtul ei, abia atunci i s-a făcut rău și a leșinat în mijlocul drumului, fiindcă presimțirea ei n-o înșelase, aflate pe urmă că într-adevăr caii aceia trecuseră peste el sub ochii îngroziți ai nașei, care taman venea de la fântână cu o căldare de apă și îl zărise pe sub burțile lor. Ca să vezi, că și vitele astea, cât sunt ele de mari și

aleargă de zici că nu le mai poate opri nimeni, văd și ele ceva când dau de-un copil și îl feresc...

Un om ieși dintr-o curte și o luă înainte pe uliță cu spatele întors la Niculae, un spate lat ca o ușă și un fund și mai lat, încins cu un chimir peste un brâu roșu, cu vestă și cu pălăria în cap. «Mergea liniștit pe lângă uluci, și nici nu se uita îndărăt. „Cine p... mă-sii o fi și ăsta?! se miră Niculae chicotind. Întoarce-te, mă, să te văd și eu, fi-ți-ar fundul al dracului“, dar omul nu vru să se întoarcă, își văzu de drum înainte cu același mers egal până pieri la capătul uliței, se topi la răspântia de unde porneau atâtea uliți că Niculae nu le învățase încotro se duc nici până acum, știa doar că la stânga una da spre măgură și măgura spre vii, unde pe-aproape se afla cimitirul satului, iar cealaltă spre ulița Alboaicii. He, făcu Niculae văzând că deodată îi apare în fața ochilor vâlceaua plină de sălcii care tăia viile și se pierdeau în zarea îndepărtată unde se aflau Pământurile. Fiindcă ghicise unde îl ducea gândul, la Marioara, și parcă o vedea pe ea, ca și pe Stela lui Jugravu... „Ale dracului muieri, ce-or fi având cu părul meu! Noroc că mie îmi place să-l tai scurt, nici măcar n-au de ce să apuce...“ Dar Marioara nu apăru, vâlceaua rămase pustie și verde, adormită sub cerul alburii de vară, cu sălciile plângătoare aplecate peste curgerea subțire a unui pârau cu apa așa de limpede că ar fi fost bună de băut dacă totuși nu s-ar fi spus, nu se știe de către cine, că înainte de a ajunge printre vii undele lui cristaline treceau pe undeva pe sub iarba șerpilor și că erau otrăvite... „Ei, zise Niculae, hai să le văd, ce vrei de la mine, arată-te la față și spune-mi ce-ai de spus... Că văd că te ții de mine de ani de zile și până și pe Ilinca o găsi mila de tine că suntem în vorbă... În care vorbă? De când ești tu în vorbă cu mine? De-atunci? He! Asta e bună! Să nu zici tu că d-aia nu te-ai măritai tu până acuma că ți-am spus eu vreodată măcar un cuvânt din care să înțelegi că trebuia să mă aștepti... Ți s-a năzărit că eu ași fi bun de bărbat pentru tine și ți-a intrat în cap chestia asta... Cred și eu... Să mă însor eu cu o proastă ca tine... Cam ghicești tu ce-o să fie mai târziu, să pleci din sat și să ajungi pe unde o să ajung și eu, poate chiar la București, să nu mai dai cu sapa... Crezi că dacă te uiți la mine și-ți curg lacrimile, nu mai pot eu de lacrimile tale, mai bine te-ai mărita și ai lua un *aliat* de pe-aici, ai încheia socoteala... Ei, ia arată-te să te văd... Cred și eu, nu-ți convine când ți se spune în față, lasă că dacă eu nu vă cunosc pe voi, atunci nu vă mai cunoaște nimeni, ca și Ileana... Ileana barim m-a iubit și am iubit-o și eu pe ea... Nici nu mai simțeam apa că era fierbinte, cum îmi ținea ea piciorul sub

braț și mi-l spăla și se lipise de mine... O, ce dor mi-a fost de ea, a fost prima fată care mi-a plăcut și mie... Îmi bătea inima de mă înecam când vedeam cumpăna fântânii de la Șanea ridicată cu greutate în cer și stând așa, cu ciutura înecată în adânc... Era ea, venea la mine și stam jos în covergă pe tunică mea și ne luam obrazii în palme și ne sărutam până se învârtea coverga cu noi... Mi-a fost foarte frică și ea n-ar fi trebuit să plece în ziua când s-a întâmplat, ce puteam să fac, așa a fost... Dar nu-i aduc nici o vină, cum să-i fi cerut eu să înțeleagă când nici eu n-am înțeles... Puțin îmi pasă cum se întâmplă cu alții, dar mie îmi venea de fiecare dată să leșin că nu mai vream pe urmă nimic decât să mă uit de-a aproape în ochii ei... Nu-mi venea să cred că o fată are în ea pe dracu, când o vezi de-a aproape cum i se zbat genele și mâna ei îți umblă pe gât și îți vâra în neștire degetele pe sub nasturii cămășii... Nu trebuia ea să plece atunci și să mă lase singur în covergă... Că eu n-aveam nimic cu ea, ar fi putut să-și dea seama... Adică n-avea de ce să-și dea seama, dar ar fi fost așa de bine dacă nu pleca, cu toate că, dacă e să mă gândesc drept, nici n-o mai vedeam, așa de... Da, chestia aia nu pot s-o uit, m-a trecut sudoarea rece de trist ce eram... Și nu știu de ce... După zile întregi când ne vedeam, a patra sau a cincea zi, nu mai țin minte, nu mai i-am dat drumul din brațe și nici ea mie și atunci s-a întâmplat... A fost o zăpăceală, și ea a început așa să țipe încet și să mă sărute orbește... De fapt zăpăcită era ea, îi sufla gura foc, stătea cu fața în sus, cu capul dat puțin pe spate, cu ochii pe jumătate închiși și pieptul i se ridica și cobora de ziceai că trage să moară... Mai ciudat a fost că... hm... tocmai în ziua aia eu eram pentru prima dată, de când ne întâlneam, foarte liniștit și numai când am luat-o în brațe și m-am trezit că eram în ea și a început să mă legene rar în sus și în jos mi s-a părut o clipă că amețesc. Pe urmă, vezi, asta e, am simțit întâi că mai bine ar fi fost dacă nu s-ar fi întâmplat, cu toate că în ziua aceea de spălatul picioarelor mi-a fost așa de dragă și așa fi iubit-o așa de tare... Acum nu puteam s-o văd cum mai stă încă întinsă și nu se învelește imediat și din apropierea ei venea un miros ca de iapă, dracu să le ia de muieri, că... Dar Ileana n-avea nici o vină, tare așa fi vrut ca în seara asta să rămân singur cu ea... Nu s-a schimbat deloc, ba parcă s-a făcut... Și atunci era. Mi-aduc aminte de umerii ei, când i-am dezvelit odată, nici o fată nu cred să aibă umeri așa de frumoși, rotunzi și cu oasele care se îndoiu sub mână și aluneca palma peste claviculele ei dulci și catifelate. Pe câtă vreme tu ce vrei? Nu ți-e rușine? Știi bine că m-ai văzut când eu credeam că nu e nimeni și stam eu singur... N-am obiceiul

ăsta, nu puteam să-i sufăr pe băieți la gârlă cum se aruncau în apă goi... Pe urmă umblau cu... prin apă, și vedeai câte unul. Zicea altuia... că ba pe soră-sa, ba pe verișoară-sa... în timp ce în preajma fetelor odată îi vedeai cum se învârtesc ca niște oi capii și nu mai îndrăznesc să spună nimic... Adică unii mai îndrăzneau, se mai culcau pe câte una și se tăvăleau cu ea prin iarbă, dar aia nu prea era fată cine știe ce, era din astea proaste, ca și ei... Dar asta... He! O figură... Ești curios să știi cât... Du-te, mă dracului, dacă ar fi așa, te-ai împletici în mers și ai cădea în nas, tâmpitule... Nu că, zău care minte... 'Te mă și te-nsoară, ce mai aștepti, nu, că nu vrea tata să-mi dea pământ, cică să fac întâi armata, da' câți dracu ani ai tu, păi șaisprezece, aoleo, mai ai patru ani până la armată... Și tocmai atunci te-ai găsit și tu să treci, să zic că n-ai văzut nu-mi vine să cred, că doar te uitai drept la mine și te oprisei la trei pași... Iar eu să nu mai vorbesc, cum stam întins sub salcie... De unde să cred eu că la nimiez, pe via noastră, o să treacă cineva... Cine să treacă, lumea stă la masă, mie nu mi-era foame, mâncasem de dimineață și nu vream să mai vin acasă, luasem cu mine teancul de foiletoane de la Cârstache cu *Izgonită în noaptea nuntii sau Frumoasa Renata* și vream să citesc până se făcea întuneric... Fiindcă tata n-aștepta să mă vadă că n-am ce face că găsea el ce să-mi dea, ba ca să încarc căruța cu băligar și să mă duc la deal, ba să fac și să dreg, așa că... Cine să dea peste mine la vremea aia? Mai târziu încolo, când trece soarele pe partea ailaltă, vin oamenii pe la vii și cine are prepeleac m-am uitat eu să nu fie vreunul prin apropiere, că din prepeleac vezi departe... Ce căutai tu pe-acolo? Că via voastră e spre ăia de la vale și dacă veneai de-acasă n-aveai ce să cauți pe-aici. Când aud iarba foșnind așa ușor, ca de pași de pisică, și când mă uit sar în picioare... am crezut că și tu o să iai la fugă urlând... Da' de unde, ca și când m-ai fi văzut că țin în mâini un buchet de viorele, pe care abia așteptai să ți le ofer, poftiți domnișoară, în semn de omagiu si nu... Veselă, fata noastră zice ce mai faci, Niculae?... Ce citești... Parcă citind m-ai fi găsit tu pe mine! Dacă îți fură cineva struguri din vie... Cine să-mi fure... Eu să-ți fur... Ie-te-te! Pe urmă nu că să mă scoată ea în tindă, pesemne nu mai avea altceva în minte decât ce văzuse ea în viroagă că țineam eu în mână stând cu fața în sus și ar fi vrut din fată să devină muiere... Noroc că n-am înțeles... Numai la asta vă gândiți, sau dacă hai să zicem că nu vă gândiți, asta faceți, sau hai să zicem că nu chiar așa, dar asta știți și voi bine, că la altceva nu vă pricepeți... Mă duc și eu într-o zi la o covergă să cer apă, că mi-era sete și nu mi-a plăcut niciodată să

iau apă cu mine... Nu știu de ce, dar beam apă acasă și la plecare mi se părea că n-o să mi se mai facă mie sete până în seară, ce să mai iau cu mine urciorul, mi-ajungea că trebuia să alerg după Bisisica, mânca-o-ar câinii, bine că s-a dus dracului Achim cu ea la București, o fi belit-o cineva pe-acolo... Și nu trecea mult și mi se făcea o sete de tânjeau mațele în mine și soarele, ehe, era sus... Că pe vremea aia nu se făcuse fântâna de la Șanea, și până în Frunzări, unde era o fântână, cum să te duci, că n-aveai cui să lași oile... Noroc că uneori mai trecea câte-un om cu căruța și alergam la capătul lotului și-l întrebam ca un milog: ai, mă nene, apă? Și ăla zicea: am, taică, am! Și marginea căruții, ca la viței și scoteai firul de porumb din găurica ei de lemn și începeai să bei până i se ura omului care se oprise pentru tine că nu vrei tu să umbli cu urciorul... N-am putut să sufăr să duc în mână ceva, când dam cu sapa îmi venea să mor, fiindcă din palme mă apuca, îmi venea să urlu, eu cred că aici e ceva, fiindă la armată am făcut carceră, m-au pus să duc o piesă de mitralieră și am dat cu ea în pământ... M-a scos sublocotenentul la raportul colonelului, pentru neexecutare de ordin, perfect, grupa e împărțită în cei ce duc în spinare piesele de mitralieră și cei ce nu le duc, de ce să fac eu parte din prima categorie, noroc că au vrut să mă facă ofițer fiind membru de partid, dar altădată i-am lăsat fetei geamantanul în stradă, găsisse cavalerul... Și m-am dus spre coverga aia să cer apă... Când mă uit înăuntru, două dezvelite, nu știu ce făceau acolo, a doua erai tu! Cauți apă și dai de dracu în chip de fată... Cine ți-a băgat ție în cap că ești în vorbă cu mine!? Ți-am spus eu ție vreodată ceva? E adevărat că te vedeam pe-aici de câte ori veneam în concediu și una-două ce mai faci, Niculae, ce mai dregi, Niculae, când mai vii pe la Siliștea... Eu abia venisem și ea mă întreba când mai vii... Nu vezi că nu știi nici să deschizi gura și să legi și tu două vorbe? Nici măcar nu știu cum arăți, ești frumoasă, ești urâtă... Cred că ești urâtă, că dacă erai frumoasă ași fi băgat eu de seamă... Ia să te văd...”

De mult pierise vâlceaua de sub ochii lui Niculae și el se răsuci iar și reveni cu fața de la perete pe obrazul celălalt... Când se gândea, lumina aceea de sub pleoape se stingeau sau se amesteca fără formă, cu spirale și fluvii unduioase pe măsură ce amintirea pune din ce în ce mai mult stăpânire pe el. Acum se făcuse liniște, de-afară se auzea sforăitul rar și regulat al tatălui din pridvor și cântecul întrerupt, ezitant, ca un plâns singuratic de ființă părăsită pe lume al unui greier vârât undeva jos pe după sobă. Niculae chicoti pregătindu-se de astă dată să adoarmă cu adevărat și

închizând ochii o chemă pe fată s-o vadă cum arăta ea de fapt, Prins de o curiozitate vie și veselă: „Ei, ia să te văd!“ Și întunericul se dădu iar la o parte ca un zăbrălnic sfâșiat și Niculae văzu un om fumând dus pe gânduri și undeva, mai încolo, pe președintele Plotoagă, făcându-i acestui om un semn imperceptibil, cu ochiul. Acela care fuma era Isosică. „Să spună și tovarășul Niculae, că e de-aici din sat“, zise Isosică și își luă țigara din gură și începu să scuipe mărunț pe ea, învăluit în fumul ei albastru, care brusc se transformă în fum de horn, și alături de horn apărură o barză cu picioarele ei ca niște catalige... „Te-n... mă-tii“, se supără Niculae, și alungă barza și se gândi insistent la Marioara lui Fântână, așa cum o văzuse el de dimineață, dar de fapt n-o văzuse, nu-și amintea cum arăta. Culoarele însă se turburară fără ca să mai iasă ceva din ele, fata nu vroia să apară și Niculae se gândi că peste câteva zile avea să înceapă secerișul și mâine și poimâine trebuia să țină ședințe cu toți cei care urmau să fie mibilizați să ajute la strângerea recoltei, copiii de vârstă școlară, cu cadrele didactice locale, cu președintele Plotoagă, cu Fântână, să stabilească exact și amănunțit cum urma să se macine după seceriș conform situației existente și în general... așa... să-i cam... pe toțiăștia din satul lui... care... hm... să nu creadă ei că... Dar nu mai avu timp să gândească ce anume nu trebuia ei să creadă și nici să apară Marioara s-o vadă și el cum arăta că începu să respire abia simțit, cum e somnul celor foarte tineri, și adormi fără să mai viseze nimic. Se trezi dimineața în zori, prea devremne, fără să știe de ce, nedumerit el însuși... Dar pe urmă își dădu seama că fusese din pricina gândului că iar o să vină taică-său la capul lui să jupoaie jurnalul și se uită pe geam spre pridvor: nu, de astă dată Moromete dormea și el... Niculae își trase iar pătura peste cap...

PARTEA A TREIA

I

În acel an secerișul începu tot după legile agrotehnice nescrise ale satului, adică îndată după Sân-Petru, cu toate că, după părerea specialiștilor de la raion, grâul era deja copt și trebuia secerat puțin verde, să nu se scuture. Oamenii însă rămăseseră la a lor, deși cădeau și ei de acord că așa e, se cam scutură el... Și nu mai adăugau: lasă să se scuture, ce atâta grijă pe voi că se pierde acolo un dublu de grâu la cinci pogoane, mănâncă și păsările cerului, ele nu trebuie să mănânce, să trăiască și ele, numai voi vreți să trăiți? Ele tot sunt bune la ceva, curăță pământul de gânganii, dar voi la ce sunteți buni? Luați lefuri degeaba să bateți drumul pe la porțile oamenilor, păcat de încălțăminte. Și în afară de toate astea, pământul e al nostru, așa că mai duceți-vă și dracului până una alta, îl secerăm noi când credem noi de cuviință, după agronomia noastră proprie.

În curtea lui Moromete căruța aștepta cu oiștea spre drum, era răcoare, luceafărul strălucea pe cer. Era ora somnului cel mai dulce, cel mai adânc și mai odihnitor, când oboseala care doboară ființa omului seara e dată afară de respirația lui profundă și totală, rară și regulată. Iar această moarte care nu sperie pe nimeni începe, o dată cu subțierea cerului și cu sporirea limpezimii stelelor, să-și subțieze și ea stratul gros de întuneric și omul să pornească în zboruri cu neputință de realizat în viața lui trează, și să-și atingă dorinți neîmplinite, să-și vindece răni care îl dor... Corpul începe să geamă, brațele izbesc pe cel de alături peste față într-o răsucire violentă, din pieptul unuia iese chiar un șuierat vesel, un râs singuratic care răzbate din lumea lui tainică. Cei în vârstă nu mai au însă somn lung. Grijile unei vieți s-au lipit prea tare de ei și odihna lor e mai scurtă.

Cu toate acestea un băiat de vreo cincisprezece ani îl trezi în dimineața aceea pe Moromete. Intră ușor în curtea tăcută, se urcă pe scara pridvorului și se opri în dreptul căpătâiului său. Ilinca și Niculae dormeau în casă cu ferestrele deschise. Era desculț și în izmene, cu cămașa larg desfăcută până la genunchi, fără curea, așa cum arată țăranii în vâltoarea lucrului în timpul verii, să poată munci nestigheriți în mișcări. Până și pălăria o purta la fel, cu borurile trase în jos de jur-împrejur, să nu păstreze apa ploilor sau praful și

pleava ariilor. El puse fără nici o sfială mâna pe umărul lui Moromete și îl mișcă energic.

– Bătule, zise, scoal'!

Moromete se trezi și se uită nedumerit la el.

– Ce e, mă, cu tine, Sande? Ce cauți aici?

– Bătule, zise băiatul aproape poruncitor. Scoal' în sus și hai la seceră.

– Ce vorbești, mă! zise Moromete. La care secere?

– Hai la deal la secere, zise băiatul ca un surd...

– Da' ce, zise Moromete minunându-se, terminași tu la tine de secere și veniși la mine că nu ai ce face? Cine te-a trimes?

– Băta, zise Sande la fel de tare ca înainte și cu un astfel de glas că reieșea că băta asta e mai mare peste toți și nu se stă de vorbă despre spusele ei: se face cum zice ea și gata.

– Da' ce, zise Moromete în același fel, băta se boieri și te trimise pe tine în locul ei?

– Băta se duce cu mama și m-a trimes pe mine în locul ei.

– De ce nu te-ai dus tu cu mă-ta! se miră Moromete.

– Hai, bătule, hai, că acuși se face ziuă și ne prinde soarele în sat, zise Sande fără să fi auzit ultimele cuvinte ale lui Moromete care între timp se sculase și începuse să-și jupoaie o foită de jurnal să-și facă o țigare.

Băiatul Alboaicii se dădu jos în bătătură și o luă spre grajd. Casa era așa de liniștită, încât părea pustie, Ilinca încă nu se sculase. Moromete se dădu jos și o luă încet spre grădină. Era noapte plină, nici vorbă de apropierea zorilor, stelele nu se răsuciseră în felul în care se văd ele când începe să se albească de ziuă, să fi fost la unul sau două ceasuri după miezul nopții.

– Mă, ăsta, Țugurlane, zise Moromete întorcându-se din grădină, lasă tu caii în pace, că nu asta e ăl mai greu în dimineața când pleci la secere, să pui caii la căruță. Ia tu mai bine oala aia cu păcură de-acolo din cui și vin cu ea înapoi să ungem căruța. Pe urmă mai vedem noi ce mai e de făcut. Sau pe tine nu te cheamă Țugurlan!? zise Moromete cu aerul că în acest caz se schimbă socoteala.

– Pe mine mă cheamă Sande, bătule, zise băiatul și el cu aerul că asta înseamnă mare lucru.

În acest timp Ilinca se trezise și ea; avea o căldare neagră în mână și o vărsă de pe pridvor drept în mijlocul bătăturii; Moromete, care fusese cât pe-aci să fie înmuiat de sus până jos, nu zise nimic, nici nu se uită.

– Tu ce cauți, mă aici? se răsti ea la Sande. Cine te-a trimes? Alboaica sau mama?

– Cea mai bună socoteală, Ilinco, e să-mi arunci apa direct în cap, de ce s-o mai prăpădești pe de lături, zise Moromete.

– Păi mișcați-vă mai repede, că acuși pun de mămăligă și parcă văz că tot vă moșmondiți, zise Ilinca.

– Auzi, mă, Sande, cică noi ne moșmondim! Ia vino tu și pune oala coala.

Ilinca îl trezise și pe Niculae, care spusese de cu seară că vroia să meargă și el, nu să secere chiar până la sfârșit, ci să dea și el câteva ceasuri și pe urmă să plece peste loturi, să vadă care era situația și să poată pe urmă să raporteze ce văzuse la raion. Fumul alburiu ieșea nesimțit pe coș, undeva în grădină se auzi un cârâit de păsări, apoi un crau scurt și fata, cu cuțitul în mână, intră în curte și porunci tatălui să vină să taie pasărea. Liniștit și important, Moromete îl lăsă pe Sande la căruță și puse mâna pe cuțit, apoi, întorcând spatele găinii care sărea în sus parcă de veselie că nu mai avea cap îl salută de jos pe Niculae ridicându-și pălăria și nu se turbură când fata îi spuse să lase parascoveniile și să calce de două ori într-un loc că acuși se face lumină și nimic nu e gata. De mult trebuia să fi fost plecați, se și aud căruțele oamenilor.

– De mult trebuia să fi și secerat, ce zic eu, să-l fi și treierat, zise Moromete.

– Vorbim duminică, zise fata luând pasărea și urcând vioaie pridvorul. Aprinse apoi focul, puse de mămăligă, opări găina.

– Niculae, zise Moromete cu intonațiile de autoritate de altădată, vino tu să ungem căruța, că băiatu-ăsta mi-e frică să nu se boșorogească p-acilea, mă omoară pe urmă Alboaica, mă pune să-l plătesc ca pe-ăl bun.

În sfârșit Sande se hlizi, înțelegând și el că bătu-său glumea. Totuși ținea cu nădejde cu umerii și cu spinarea căruța, în timp ce Moromete trăgea roata până la marginea osiei și cu șomoilogul înmuiat în păcură ungea întâi buceaua și apoi fierul albit de frecatul lui cu lemnul. Se opintiră apoi amândoi și roata alunecă pocnind la locul ei.

– Hai să trecem acum la cealaltă, spuse Moromete cu un glas de parcă l-ar fi invitat la ceva extrem de plăcut. Să trecem s-o ungem și p-aia! Mă Niculae, tu ții minte căruța asta?

– Cum să nu.

– Ei, tot aia e! Ce căruță, a făcut-o săracu Iocan înainte de a muri acum zece ani și mai ține zece ani! N-am schimbat eu la ea o piuliță. Era gata să rămân fără ea, taman o adusesem nouă de la fierărie și se opriră doi la poartă: nu, că să mă prezint cu ea la rechiziție. O să mă prezint, zic, dar nu acuma. Fiul meu și-a dat viața pe front, pentru țară, acuma veniți să-mi luați și căruța din bățatură. Nu credeți că ați depășit marginea?

Între timp trecuse la roțile din urmă; se opinteau, trăgeau roata afară că ai fi zis că o să cadă cu căruța cu tot, Moromete fleșcăia cu șomoilogul de-a lungul ei, apoi făcea același lucru cu buceaua pe dinăuntru și apoi pac, o împingea să alunece la loc cu căpățâna sub loitra. În aer nici gând să se lumineze. Undeva într-o grădină îndepărtată se auzi un pâlپăt de aripi și un cocoș dădu un semnal lung și insistent. Răspunsul care urmă umplu văzduhul de țipete ca și când corul păsărilor ar fi vrut să alunge astfel din aer umbrele nopții.

– Gata, strigă Moromete cu o bruscă spaimă în glas. Mâncarea în căruță, bota cu apă. Secerile în cutie, hai, Niculae, să punem caii.

Dar mai era până la cai, nu se neliniști nimeni de glasul lui. Când fu gata, Ilinca se apropie și începu să pună mâncarea în cutia desfăcută a căruței. Oala stă bine? Să nu se verse. Vezi că se clatină cutia, înțepenește-o cu ceva, că tata știe doar să comande, dar să dreagă o cutie nu vrea. Stai să mai leg încă o dată oala, ține-o bine, Sande. Vezi că se freacă tigaia de străchini, au să se spargă, pune sacu ăla între ele. Ce e cu tigva asta? Urcă-te în pod, Sande, și ad-o pe-aia mare, dar mai repede că au și început căruțele să treacă... Pune și ghioarsa asta de secere, că e bună să strângă tata cu ea snopi. Rogojina n-o luăm? Dacă vine o ploaie? Pune căpătâiul pe cutie.

Moromete și fiul scoaseră caii din grajd și îi înhămară. Nu erau grozavi caii, erau cam mititei și cam de timpuriu băgați în ham, dar erau buni, erau vioi și bine îngrijiți. Unul din ei își ciuli urechile și Moromete îl apucă de nări și îl trase în jos și câteva clipe capul lung al calului rămase lipit de burta omului în timp ce primea palme posesive pe gâtul lui cam subțirel dar tânăr și plin de vigoare.

– Dă, Doamne, vreme bună, spuse Ilinca băgând printre străchini și linguri niște ceapă smulsă din grădină. Gata, tată! Hai, toată lumea în căruță.

Capacul cutiei fu închis, se urcară, Ilinca și Sande în spate, pe o cergă sub care puseseră paie, tatăl în față pe cutia căruței, cu hățurile și biciul în

mână. Niculae deschidea poarta mare. Căruța ieși, Niculae închise la loc și punând cu grijă un picior pe bara răscrucilor se urcă și el alături de tatăl său.

Se grăbiseră bine, nimeni nu ieșea încă de prin curți... Coborâră spre râu, îl trecură pe undeva pe unde era mai mic, unde apa ajungea doar până la căpățâna roții și începură pe urmă să urce dealul spre câmpie. Moromete lovea din când în când caii și nu vorbea. După atâția ani de viață pleca la secere fără Catrina și dacă în timpul pregătirilor până să iasă din sat, s-ar fi putut zice că mai era o speranță ca în dreptul uliții Alboaicii s-o vadă ieșind și în felul ăsta simplu să se întoarcă ea acasă și să uite cu toții ceea ce se întâmplase, urcând dealul această speranță se spulberă, fiindcă ulița Alboaicii era pustie și nici urmă de muiera lui, se uită zadarnic de-a lungul uliței. Moromete ținea mereu fruntea în jos.

În spatele lor se putea în sfârșit ghici răsăritul, stelele luceau mai tare, cerul începea să se albăstrească pe o întindere care cuprindea jumătate din el, în timp ce cealaltă dormea încă în negura groasă. Moromete arăta că anume nu vrea să se uite și să vadă răsăritul cum făceau Sande și Ilinca, stând puțin într-o parte, cu fața într-acolo, deși țineau capetele în jos, cu acea expresie a tuturor care se aștern la o trudă de durată și pe care numai gândul care o ia înaintea acelei trude cu exact timpul și măsura ei, face posibilă ducerea până la cap a efortului. Moromete începu deodată să dea din cap, așa cum faci când cineva spune ceva și îți pare rău că trebuie să auzi asemenea cuvinte care nu sunt câtuși de puțin apropiate de adevăr.

– Ei, ce e? făcu Niculae intrigat, după o lungă tăcere pe care nimeni n-o turbura.

Expresia lui Moromete se schimbă; se întoarse spre fiul său cu o înfățișare explicativă:

– De la bogat ia tot, iar săracului nu-i dă nimic! zise el.

– Asta ce mai e? zise băiatul.

– Păi ăsta e socialismul vostru! Fiindcă noi ne ducem acum să secerăm, zise Moromete, dar nu mai e rodul muncii noastre al nostru, și nici să zici că ni-l ia și îl dă ăluia care n-are. Înțelegi dumneata?

Niculae tot nu răspunse, se vedea că el însuși se gândea la ceva și că spusele tatălui nu-l stinghereau, putea să asculte și în același timp să le aibă în minte apropiate pe-ale lui... Peste câmpie, totul era nemișcat și curând intrară pe un drum de plan, printre ziduri galbene de grâu și după o vreme opriră. Ajunseseră. Grâul, cu spicul plecat, parcă îi aștepta. Moromete lăsă caii pe seama băiatului și începu să jupoaie iar o foiță de jurnal. Sande și

Ilinca se dădura din căruță și își schimbă îmbrăcămintea cu haine proaste. Nimeni nu vorbea. Numai caii turburau liniștea câmpiei sforăind din când în când cu botul în grâul crud, amestecat cu iarbă, pe care Niculae îl tăia repede și li-l pune la spatele căruței. Când nu sforăiau, tăcerea câmpiei nemărginite era așa de mare că li se auzeau fâlcile măcinând.

– În tot ce spui tu, zise într-o tărie Niculae, un singur lucru scapi din vedere.

Moromete nu se grăbi să întrebe care. Era chiar posibil ca să-i scape lui ceva din vedere și mai ales un singur lucru, și anume, pesemne, cel mai important?

– Ei, care? zise el în cele din urmă, curios mai mult de formă.

– Faptul că pământul ăsta pe care calci nu e al tău, zise Niculae.

– Dar al cui?! zise Moromete deodată alarmat.

– Tot ce e proprietate se desființează, inclusiv pământul, tăie glasul lui Niculae, și pronunțând aceste cuvinte el se uită în zare posomorât, ca un emisar care știe dinainte ce vaiețe și plâns de femei aduce el cu sine; dar tot ceea ce ținea de puterea lui era doar să fie drept, să desființeze adică peste tot fără excepție proprietatea, pentru ca durerea și izbăvirea să fie generale. Sau crezi, continuă el, că la orașe construim socialismul și desființăm proprietatea și la țară vă lăsăm pe voi de sămânță!? Nimeni n-are drept asupra a nimic, decât asupra muncii brațelor sau a minții lui. Iar pământul a fost la început liber ca și omul și trebuie să redea liber.

– Crezi, zise atunci Moromete, că omenirea asta, de când e ea pe pământ, n-a știut să trăiască și veniți voi s-o învățați?!

– Asta în orice caz! răspunse Niculae.

– Adică voi sunteți mai deștepți decât tot globul?

Știa bine acum cum era cu rotundimea planetei, tot se alesese și el cu ceva că îl ținuse pe Niculae la școală, atât cât ținuse. Niculae pufni:

– Și ce te miri așa? Sigur că suntem mai deștepți.

– Cu Stalin în cap?... zise Moromete și pronunță numele cum ar fi zis Marin.

Și se enervă brusc și porni din loc, o luă încolo pe drumul de plan cu o țintă foarte precisă; se opri la marginea unui lan de porumb și rămase câțva timp cu spatele întors. Când reveni, fata îl luă la rost:

– Hai, tată, lasă acum discuția, îi zise, pune mâna și taie de legături, cât e grâul jilav, ce aștepți, să se urce soarele la nimiezi?

– Unde-o fi văzut fata asta soare, eu nu înțeleg! răspunse Moromete.

Dar se urni și puse mâna pe secere. Moromete se uită lung la fata lui cum făcea pârtie cu Sande în zidul des. Începuseră, fără codeală, secerișul. Niculae legase caii cu opritorile și le tăia înainte grâu verde, de pe margine, amestecat cu iarbă.

– Păzea! exclamă în sfârșit Moromete, dar tot fără să se uite.

Ilinca și Sande se uitară înapoi. Într-adevăr, la răsărit norii se dădură la o parte și la marginea orizontului apăruse buza roșie a discului solar. Deodată întreaga lume se schimbă, peste întinderea de spice începu să joace o pulbere care era când aurie, când albicioasă, amestecată cu reflexe albastre și verzi, când strălucitoare de rouă pulverizată parcă și în aer, nu numai peste spice și porumburi, de mâinile invizibile ale dimineții. Soarele ieșea implacabil și triumfător punând astfel capăt acestei ore nesigure de pe pământ când nu e nici noapte, nici zi, și găsindu-i pe oameni gata aplecați la rădăcina spicelor, celebrând, pe lângă un vechi blestem, țâșnirea de foc a razelor lui.

II

– Ia spune, tată, ce e cu Vasile ăsta din Cotocești, zise Niculae tăind cu tatăl său grâul înalt din capul locului, anume pentru legături. Alaltăieri era și el acolo în pridvor, ce vrea? Nu, că să-mi spună nu știu ce!

– Ce să-ți spună? zise tatăl după un timp, curios.

După cât se părea la asta se gândise deci Niculae pe drum și din pricina asta nu spusese el nimic despre definiția pe care tatăl său o dăduse socialismului. Drept răspuns Niculae adresă o înjurătură fără fereală dintre cele care dezvăluia ura ascuțită și inexplicabilă, și prin care i se dorea acelui Vasile, întoarcere la origine, în maică-sa, și anume să se bage singur acolo de nenorocit.

– Da' ce ți-a făcut, mă, ce-ai cu el, se miră tatăl. Parcă n-aveai nimic cu el...

Niculae nu răspunse

– Că niște aspecte, că nu știu ce, ce-mi spui mie, spune acolo în organizație că d-aia aveți organizație de bază.

Moromete făcu doi pași mari și strânse grâul secerat de fi-său și îl făcu, adăugând pe al său maldăr. Era plin de mană și mâinile lui bătrâne și vânjoase se înnegriseră de acest polen care în aer, când era scuturat, parcă era pulbere de aur galben. De la distanță, din lanul vecin, țâșni în sus, cu un

zburătăcit gras de pasăre grea, o prepeliță și căzu în grâu mai încolo, într-un loc nedeterminat. Niculae lăsă tăiatul și uitându-se atent, asemeni câinilor de vânătoare spre locul nesigur de unde zburase pasărea de câmpie, intră în grâul vecinului și începu să meargă prin el. Deodată se opri.

– Le-ai găsit? întrebă tatăl.

– Da.

– Câte sunt?

Niculae nu răspunse, se aplecă jos și nu se mai văzu. Tatăl se duse și el acolo și se uită. Ca o mică minune apărură sub ochii lor un cuib cu ouăle pestrițe, împletit din frunze fine de paie de grâu, descoperit și fără apărare, în această lume înaltă, în care firele de grâu semănau cu o pădure și cei doi oameni, cu două animale uriașe. Ei se uitau la el fără să pună mâna, stând în picioare tăcuți, ființe blânde care ocroteau, după felul cum dăduseră și țineau spicele la o parte, acest miracol latent din care aveau să zboare mai târziu niște păsări.

– Face și ea pui, numai să nu-i mănânce vreun câine, zise în cele din urmă Moromete, și se urniră și se întoarseră la locul lor. Spune, mă, continuă apoi, puțin agasat, ce-ai cu el, nu știam că ai ceva cu el, ce ți-a făcut?

– Nu mi-a făcut nimic, dar s-au învățat toți, nu intri bine într-un sat și dai de-ăștia care au nu se știe ce, ba cu președintele, ba cu secretarul organizației. Ca și când un președinte ar putea să le facă pe plac la toți. Ridică problema acolo în organizație, dacă ai ceva și nu ești un fricos nenorocit. Dacă ești, du-te în..., nu veni la mine să mă lupt eu pentru tine.

– Bine, zise Moromete, dar ce ți-a făcut, ce-ai cu el?

– N-am nimic cu el, zise Niculae tăind cu mișcări regulate grâul înalt, de jos de tot de la rădăcină. Și reluă: Vine în pridvor și stă și nu zice nimic și pe urmă nu, că vrea să-mi spună... Să zicem că are dreptate și că spusele lui nu sunt minciuni. Ei și? Așteptă să vie raionul de partid și să-i rezolve lui toate problemele?

– Da' ce tu ești raionul de partid? zise tatăl. Ești și tu un om și poate că o fi vrut și el să-ți spună ceva. Nu trebuie să te porți așa cu cineva, că ăsta nu e ca Gae, să-ți intre în curte și nici bună-ziua să nu-ți dea. Ce-ai cu el, ce ți-a făcut?

Tatăl era acum curios și fiul lui răspunse agasat:

– N-auzi că nu mi-a făcut nimic, nu-ți spusei?

– Când îmi spuseși?

– N-am nimic cu el, dar lasă că-l știu eu, zise fiul, veneam odată de-acasă și mă duceam pe izlaz, pășteam caii cu Marin al lui Țugurlan și dimineața îi păștea el și după-masa eu. Și când viu îl găsesc pe Marin al lui Țugurlan plecat și caii lăsați până viu eu unuia al lui Pretorian, băga-l-aș în mă-sa și pe-ăsta, care sta ca un tâmpit lângă un tufan și caii ieșiseră de pe miriștea lui și intraseră pe o miriște a lui alde Năstase Rădulescu și pășteau acolo. Eu am crezut că aia e miriștea ăstuia care îl găsisem acolo, al lui Pretorian, că i-am văzut și caii lui acolo, stăteau și pășteau împiedicați... Când mă uit eu, cine venea de la capătu-ălălat al lotului? Asta, Vasile, nici nu știam cine e și „Bă, ăsta al lui Moromete, zice, de ce paști, mă, caii pe locurile noastre?” Și când îmi trăneste două palme peste obraz mi-a sucit gâtul și m-a zvârlit cât colo cu cracile în sus. „Mă nene, zic eu, eu n-am fost aici când au intrat caii pe miriștea voastră, Marin al lui Țugurlan sau ăsta i-au băgat“, dar el nici nu m-a auzit, și m-am uitat la el să văz dacă dă și în ăla al lui Pretorian, că erau și caii ăluia pe miriștea lui. N-a dat, i-a scos ăluia caii de pe lot și s-a dus în... mă-sii fără să spună nimic. O lună întreagă m-a durut gâtul, dar nu l-ași fi ținut minte dacă l-ar fi cârpit și pe-ăla al lui Pretorian, că ăla lăsase caii să intre pe miriștea lor! Nu, ăluia nu i-a spus nimic, nici nu s-a uitat la el. Ori i-a fost frică de el, ori înseamnă că avea ceva cu mine și nici nu spun că în viața mea n-am luat așa palme de la cineva.

– Ai luat tu, nu zi așa, replică Moromete, ți-am mai dat și eu din când în când... Și ți-au dat mai ales oamenii colo în fața primăriei! Ce, ai uitat?

– Nu țin minte, răspunse fiul cu nepăsare, dar pe-ăsta îl țin minte.

– Da' câți ani aveai tu atunci și câți avea el?

– Era în anul când nu mai m-am dus la școală. Taman în toamna aia, venise pe izlaz cu caii și ăsta al lui Parizianul, Gheorghe. Nu știu dacă e mai mare ca mine, da' și eu ce m-a apucat de-am stat ca un prost și nu i-am sărit pe urmă în cap. Nu știu, mi-a frică, m-a luat fără veste...

– Mă Niculae, zise tatăl intrigat, de când te știu eu, de când ești băiat mare și ai făcut și tu armata și atâtea înjurături n-am auzit din gura ta.

Fiul nu zise nimic.

– Urât mai înjuri, Niculae, zise și Ilinca, dar parcă cu admirație și nu cu reproș. Și continuă, în timp ce mâinile îi mergeau parcă singure tăind spicele și făcându-le poloage: Pe vremea aia trăia maică-sa și nu ajunsese ce-a ajuns mai pe urmă, să-l bată verii cu biciul pe miriște, zise ea.

– De ce îl băteau? întrebă Niculae.

– Din te miri ce. Odată pierduse calul cu căpăstru, și l-au bătut pentru căpăstru-ăla de-a zăcut o săptămână în pat nu mai putea să meargă.

– Bine i-au făcut, zise Niculae, știu ei de ce l-au bătut, asta cu căpăstru zice lumea, dar de știut știe numai ăla cari era acolo. Degeaba nu l-au bătut ei.

– Așa o fi, zise tatăl, dar pe mă-sa ei au omorât-o, toată lumea știe. Cum a fost, Ilinco?

– Vă găsiră acuma poveștile, zise Sande care nu înțelegea felul ăsta de muncă, deși era și el băiat mare. Până acuma, zise el mai departe, nu vorbirăți și vă găsi acum vorbitul.

– Cu mă-sa a fost așa, că întâi pe alde tată-său veni de-l omorâra cu bătaia, zise totuși Moromete cu aerul că facerea legăturilor îi permitea foarte bine să și muncească, să și povestească.

Niculae îi tăia grâul și i-l făcea maldăr și Moromete făcea legături, le puneau alături făcând alt maldăr și în acest timp îi spunea fiului povestea lui Vasile și a părinților lui, neam cu Năstase și Aristide. Vasile ăsta copilărise în familia unchiului cel mare, Năstase, de ai cărui fii, Dan și Ștefan, Vasile era și astăzi legat. Năstase și Aristide, frații mai mari ai mamei lui Vasile, fuseseră împrăștiți după primul război mondial și se priceuseră nu numai să-și păstreze întregi loturile lor de pământ, dar să și ajute altora să scape de ele, cei care după împrăștiere se înglodaseră în datorii prin bănci să-și cumpere unelte și vite. Năstase, și de la el Aristide, învățase în timpul războiului, pe care îl făcuse la intendanță cu gradul de sergent, cum se poate ca fără să furi cuiva avutul sau banii din buzunar, să-l faci să vie el singur să ți-i dea și încă să nu uite toată viața binele pe care i l-ai făcut ca unul care n-ai pregetat ca alții să-l ajuți la nevoie. În anii de după primul război începuseră să circule prin sate tot felul de hârtii numite polițe, scadențe, ordine de licitație și altele asemenea, care erau ele niște hârtii mici și colorate ca niște jucării de copil, dar pe baza lor niște necunoscuți care se ascundeau sub denumirea de „Creditul Agricol“ sau „Banca Marmoroschblanck“ puteau să-ți vândă pământul și să rămâi pe urmă de izbeliște, fiindcă boier să te duci la curtea lui să-ți dea de lucru nu mai era și rămâneai muritor de foame cu copiii pe drumuri. Ei, și se iviseră ăștia, Năstase mai ales, Aristide doar la început, te duceai la ei, uite, măi Năstase sau Aristide, așa și-așa, mă scoate la vânzare, ce fac eu. Cât datorezi? Atât și atât. Păi de ce să-ți vândă ție locul la licitație și să pierzi la el jumătate și să nu-mi vinzi mie o jumătate din el și să pierzi doar un sfert? Oameni

săritori, își dădeau vita din bățatură să-ți facă ție rost de bani să nu pierzi lotul, puteai să-i mai uiți? Pe mulți au scăpat de la nevoie și s-au înmulțit, s-au adunat acolo în Cotocești și și-au făcut case în spatele bisericii, Năstase are chiar o strană a lui personală și o icoană mare de argint în altar... Mama lui Vasile s-a măritat tocmai în timpul când se făcea împrăștierea generală, imediat la doi-trei ani după primul război mondial și ăla pe care l-a luat ea, unul Ilie al Moșei, cu toate că făcuse și el războiul, n-a fost împrăștiat, nu se știe de ce, nu s-o mai fi ajuns pământul, că alții au luat lot de opt pogoane, alții de șase și unii au rămas și fără, și atunci a lăsat-o pe asta a lui Rădulescu și s-a însurat cu o văduvă de război care primise un lot de opt pogoane. Văduva însă avea copii și ăștia, cu toate că nu erau mari, au înțeles ei sau i-a învățat cineva că mă-sa le va aduce frați vitregi de la un tată care n-avea lot și vor trebui, când s-or face mari și s-or însura, să împartă cu ei lotul mamei. Ei sau neamurile, sau ei cu neamurile cu tot, făcură ce făcură și îl goniră din casă și ăsta trebui să se întoarcă la nevasta dintâi. Mama lui Vasile îl primi dar în loc să stea la locul lui să se mulțumească cu ce avea de la ea, câteva pogoane de pământ, se amestecă în averea fraților nevestei, pretinzând nu se știe ce pentru casa părintească și încă ceva din pământ, spunând că din munca ei trăiseră toți și că trebuie să-i plătească pentru asta, lucru care nu era deloc sau nu era într-un tot adevărat. Fără să facă gălăgie frații Rădulescu încercară cu binișorul să-i bage nerodului mințile în cap, dar fiindcă acest lucru nu le izbuti, atunci hotărâră să i le scoată. Îl bătură cu ciomegele într-o noapte atât de rău că nu mai rămăsese Ilie al Moșei zdravăn și după câțiva ani muri cu zile. Mama lui Vasile nu se mai mărită, trăi în casa părintească împreună cu fratele ei mai mare și îl crescă pe Vasile o dată cu copiii acestuia. Muri și ea după vreo zece ani și unii spuneau că tot din pricina neamurilor... Vasile avea o grămadă de veri și verișori de-al doilea și de-al treilea, bunici și unchi, și era la rândul lui văr și fin și nepot de bunic și nepot de unchi și nepot de bunică, de tușă, de țăță... Cât trăise maică-sa muncise ea pentru el și îl păzise de aceste rubedenii, dar după ce ea muri, nu mai avu cine să-i țină grija. „Vasile, du-te până la tușă-ta Steliana că are ceva cu tine...” „Vasile, mănâncă și du-te până la unchi-tău Traian...” Băieții de seama lui se jucau cu zăpadă în drum spre școală, se scăldau vara în pădure și se luau cu caii la întrecere. Vasile stătea seri întregi și legăna copilul Tușei Steliana, zile întregi învârtea la o socală de răsucit cânepă, iar vara păzea vitele multe ale lui unchiu-său Năstase și ale altora din neamul lor, oile mai ales, și lumea îl

vedea seara cum se întorcea cu cârdul de la păscut și sta să le aleagă de miei și să le bage în curțile rudelor. Maică-sa nu muri fără să-i blesteme, așa spun femeile care au stat la capul ei în ziua când s-a dus... Stătea în odaia ei cu ușa închisă și zăcea și cică era rău și una dintre ele a vrut să cheme rudele și ea a zis s-o lase să moară barim liniștită, dacă de trăit n-a avut parte de liniște. Una din ele a întrebat-o să spună ce are, de ce suferă, dacă o doare ceva și ea a spus că n-o mai doare nimic și i-a spus uneia să-l întrebe pe popa: după ce moare omul se duce drept în rai sau se mai chinuiește cine știe pe unde? Aia a ieșit și ea până afară, a stat nițel pe la poartă și s-a întors și i-a spus că părintele a zis că pe om îl ia îngerul chiar din pat și îl duce la lumină în rai. Stă la fereastră și așteaptă și când vrea Dumnezeu îi spune îngerului să vie la căpătâiul tău și să te ia. Muierea care a povestit zice că ea s-a speriat spunând vorbele astei, fiindcă tocmai atunci s-a zbătut craca de măr de la fereastră și în curte a zbughit-o un purcel la fugă. Mama lui Vasile cică nu s-ar fi speriat deloc, sta întinsă în patul ei și a început să spună cum s-a întâmplat cu boala ei, ce i-a făcut într-o zi Dan, ăla mare dintre copiii lui frate-său. Parcă i se înfipsese un cuțit în șale și ăla mâna căruța, se duceau să culeagă fasolea la deal. „Oprește, mă, că mor!“ i-a zis. „Ce să opresc, zice, se usucă fasolea colo, vrei s-o culegi pe soare, să se scuture, ori sunteți nebuni?“ Pe urmă cică l-ar fi chemat pe Vasile la ea și i-ar fi blestemat pe frați în fața lui. Că să n-aibă încredere în rude fiindcă rudele dacă te văd plângând îți mai îndeasă și ele una să plângi mai tare și dacă te văd râzând, te pun la muncă, zice că d-aia râzi, că ești prea odihnit. Și dacă i-o fi foame sau sete să nu le ceară verilor, să-și ia singur și să aibă grijă să nu-l vază ei, să-i scoată pe nas și îmbucătura de pâine... Or să-l bată! Să strângă și el din dinți și cât o trăi la ei, să nu umble în fața lor cu fruntea jos, dar nici sus să n-o țină, până s-o face și el mare și o să scape de ei. Fiindcă o să scape, i-a blestemat ea, să moară de tineri, și copiii și tat-său și praful și pulberea să se aleagă din toți...

– Și s-a ales? zise Niculae, când Moromete se opri.

– N-ași zice! răspunse tatăl. Astă-iarnă, reluă el, a vrut Vasile să scape de ei, zicea că fac gospodărie colectivă și el se înscriesese să se ducă acolo, au venit ăia doi peste el acasă, că el are o casă mai mică exact în spatele ăleia mari a lui Năstase, i-au făcut-o alde verii lui când s-a însurat Vasile cu Florica lui Ciupăgeanu, și lumea spune că Dan i-a tras o palmă Florichii și când Vasile a sărit la ei, ăia au scos cuțitele. Era și o fată acolo de la *uteme*, cică ar fi lovit-o și pe aia prin geam cu o cărămidă, i-ar fi spart capul. I-au

arestat, dar nu-ș' ce-au făcut ei și ce-au dres, c-au scăpat... Știe el ce spune, Vasile ăsta, încheie Moromete, când zice de-ăștia de la sfat, de alde Plotoagă și Isosică, fiindcă vezi cum vine, dacă ei nu s-ar fi opus să se facă gospodărie o făceau ăștialalți, alde Fântână cu Mantaroșie, că Mantaroșie n-are nimica, și Vasile intra și el acolo și scăpa de veri. Nu erau ei mulți, dar patruzeci-cincizeci de neisprăviți tot se găseau și se chema că sunt. Acum ai înțeles?

– Am înțeles, răspunse Niculae înfigând secerea în maldărul de grâu și ștergându-și fruntea de sudoare. Apoi după câțva timp, schimbă subiectul. Văz că ai cea mai înaltă părere despre Isosică și Plotoagă și numai de formă, așa, zici că sunt așa și pe dincolo.

Moromete tăcu o vreme, luat prea repede și neînțelegând despre ce e vorba. Înainta câțiva pași și culese niște spice, care rămaseră apoi întregi ca niște flori cu tija delicată în mâinile lui vânjoase.

– Vrei să spui că dat fiind că Isosică și Plotoagă sunt contra gospodăriei îi consider oameni cu scaun la cap? zise el într-un târziu, puțin mirat că se putuse trage o asemenea concluzie din spusele lui.

– Da, asta vreau să spun, zise Niculae.

– Părerea mea, spuse Moromete cinstit, e că erea mai bun Gae. Îl știi pe Gae?

– Îl știu.

– Ei, ăla să fi văzut om! Nu sta el la discuție cu tine, ca alde Isosică! Bă, făcea, pe mă-ta și pe tac-tău, și te și lua de guler și te da pe mâna milițianului.

– Nu mai spune, zise Niculae ironic. Și de ce?

– Parcă mai știai de ce!? se miră Moromete. Te pomeneai la miliție și când ajungeai acolo mai găseai și pe alții, îți mai venea inima la loc.... Unii mai râdeau, alții mai glumeau, alții că lasă că vine el Gae și vedem noi ce-are cu noi. Și venea Gae: Ce să aibă! Ereau de-ăia care mai vorbeau și ei cum vorbesc și eu cu alde nean-tău Matei, alde nean-tău Giugudel, alde nean-tău Cristache al Joachii când vin pe la mine și stăm în pridvor. Dare în judecată, făcu-vă și dregu-vă, pentru ascuțirea luptei de clasă contra regimului. Înaintarea lor sub stare de arest la raion, să se învețe minte! Tu trebuie să știi, că ești acolo, mai zise Moromete. Sau tu nu te ocupi cu partea asta?

– Nu mă ocup, zise Niculae.

– Ei, și veni ră și-l schimbă pe Gae, veni alde Plotoagă și Isosică. Moromete se strâmbă, nemulțumit: nu sunt buni! ăsta, Isosică, are și el un băiat și vine într-o zi pe la ei Sița a lui Tăbârgel, mă-sa lui Isosică adică, bunica băiatului. Și-l spune lui tat-său că uite ce-a făcut ăla, erea pe la ea a Pinții, femeie bătrână, o creștină, dar de, oameni mai cu stare: trecută recent pe listă și nu-ș'ce îi zice ea băiatului ea: taci din gură, zice, bestie chiaburescă. Ia vino-ncoace, mă, zice Isosică băiatului și îl pune cu burta pe prispă și se desface la curea. Dă izmenele jos, zice, să nu-ți prăpădesc izmenele, ăla urla, aoleo aoleo că nu mai fac și aoleo că așa ne-a citit și învățătorul la școală din cartea de citire. Făcu-i și dregu-i și învățătorului ăla, zice Isosică, dar pe urmă nu l-a mai bătut că a văzut și el că așa erea trecut în carte, nu mințea băiatul. Da va să zică rezultă că Isosică nu e bun? Nici nu-l văz eu că apucă toamna și-l dau alții jos... Bine i-ar face, băga-l-ași în mă-sa, încheie Moromete pe neașteptate, că au pus pariuri ei doi, cu Plotoagă, pe vedre de țuică și de vin, pe mine că mă duc legat la raion și pe tine că te coboară...

– Ce vorbești, zise Niculae ironic. Și puse secerea jos. Eu am plecat, mai zise.

– Du-te, măi tovarășe, îi răspunse Moromete convenind, uite, ia-o pe-ai, dai de barza-aia de-acolo care vine încoace. Stai și tu de vorbă cu ea, poate te învață să te însori și tu...

Într-adevăr se vedea înaintând rar pe firele ei de picioare, mergând prin grâu, o barză singuratică cu penele în culori și cu ciocul lung și roșu constituind parcă împreună cu corpul ei ca un ou mare și picioarele înalte și roșii, o figură geometrică vie, un desen mișcător prin lanurile lungi așternute pe câmpia nemărginită. Era încă răcoare, era ora când rouă încă nu se uscase. Se auzea doar din când în când pitpalacul. Ciocârlia încă dormea.

III

Raionul își trimisese în aceste zile prin sate toți activiștii organizațiilor de masă și Niculae întâlne pe cineva chiar în cea dintâi dimineață a campaniei când porni pe câmp de la locul tatălui său, după răsăritul soarelui. Era o fată îmbrăcată în pantaloni și ai fi zis de departe că e unul din acei băieți care începeau să se vadă din ce în ce mai des prin sate, pe tractoare, și când Niculae o întrebă cine era și unde îi era tractorul, ea răspunse că nu e tractoristă, e de la U.T.M., dar că se pricepe și la tractorie.

O luară împreună pe la capetele loturilor și Niculae călca rar și se uita drept înainte peste lanuri, oprindu-se din când în când în dreptul câte unui om, dând bună-dimineța la toți, schimbând cuvinte despre numărul pogoanelor aceuia, valoarea spicului strivit în palmă, a boabelor pe care le suflau de pleavă trecându-le dintr-un pod de palmă în celălalt și le aruncau apoi în gură amestecându-le ca pe niște mieji... Fata îl însoțea cu un vag aer de subalternă – tovarășul era de la raionul de partid, ea era doar de la U.T.M. – se oprea o dată cu el, se uita direct la țărani cu o privire sigură de sine în care nici o clipă nu licărea îndoiala asupra rosturilor ei printre acești oameni sau asupra importanței prezenței ei acolo, ca și când de când lumea țăranii ar fi fost astfel însoțiți de alții mai înțelepți decât ei și fără de care existența lor de țărani nici n-ar fi fost posibilă.

– Foarte bine, exclama Niculae din când în când între două opriri, uitându-se mereu înainte, preocupat, până ce într-o vreme fata îl întrebă despre ce era vorba și el răspunse: Foarte bine că te pricepi și la tractoare, zise el.

Și se opri iar în dreptul unuia pe care îl cunoștea, îi dădu noroc, dădu mâna cu el și o arătă cu capul pe utemistă.

– Se pricepe și la tractorie, zise el.

Și porni mai departe spre ținta lui care nu era grabnică, și pe care n-o uita în opririle lui ici-colo. Se încrucișară la un moment dat cu alți doi activiști, se salutară și în mod ciudat fata, deși tresărise la vederea lor și se arătă chiar bucuroasă de întâlnire, nu rămase cu ei, își continuă drumul alături de Niculae. Avea acum o privire întoarsă în sine, atentă la ceva ca și când s-ar fi apropiat parcă momentul să-și facă datoria pentru care fusese trimisă aici și se pregătea gândindu-se cum să înceapă fără să dea greș.

– Tovarășe Niculae, zise ea deodată, am și eu un fost utemist aici care abia a devenit membru de partid, ași vrea să vă spun ceva despre el.

– Spune, tovarășă, răspunse Niculae binevoitor.

– A fost unul dintre cei mai serioși utemiști din raion, trebuie să-l știți, că sunteți de-aici, e vorba de Vasile al Moașei. M-am întâlnit ieri seară cu el și am stat de vorbă. Mi-a spus că a încercat să vă spună și dumneavoastră, dar l-ați sfătuit să se ducă mai bine în organizație și acolo să discute.

– Da, așa i-am spus și foarte bine ar fi să facă așa, zise Niculae trecând pe lângă un cap de lot unde salută și fu salutat ca o veche cunoștință, dar el nu se opri și continuă: nu crezi?

– Ba da, dar el avea ceva să vă spună în legătură chiar cu organizația.

- Ei, ia spune, despre ce e vorba? zise Niculae rece.
- Nu pot să vă spun, că mergeți prea repede. Am venit special să caut, m-am gândit că trebuie să fiți pe-aici...
- Bine, am să merg mai încet... Spune.
- E aici un om pe care îl cheamă Adam Fântână, începu fata, și astă-iarnă tovarășu' ăsta – e responsabil al morii – s-a dus la raion și s-a lăudat el că sunt condiții coapte să se înființeze și în Siliștea o gospodărie colectivă. Foarte bine, i-a spus raionul de partid, formați un comitet de inițiativă și începeți munca de atragere. Am fost mobilizați și noi și am venit aici tot eu, era prin februarie. Ce se întâmplase? Comitetul era format din oameni care nici unul nu vroia gospodărie, dar ca nu cumva Fântână să reușească au intrat toți în comitet, tovarășul președinte Plotoagă, tovarășul Isosică, noul secretar de organizație...
- Cine fusese vechiul secretar?
- Fântână, care era și referent la sfat. Păi tocmai asta era, zise fata cu însuflețire. Fântână vroia să dovedească, înțelegeți, că n-a fost bine că l-au schimbat pe el din funcția de secretar și și-a zis că o să facă el o gospodărie colectivă în sat și o să vadă atunci tovarășul secretar Ghimpețeanu de la raionul de partid cât a greșit în ceea ce îl privea.
- Ia să stăm jos colea pe dâmbul ăsta, zise Niculae. Să văd și eu despre ce e vorba.

La treizeci de metri mai încolo, la rădăcina unui zid galben și înalt de spice, lega snopi, nevăzut, un țăran. El auzi tot ce se spuse...

Fata se așeză pe dâmb cu spatele la lanul înalt de grâu și Niculae lângă ea.

– Fântână, continuă fata, a avut o idee bună, să atragă în special tineretul care nu era așa legat de proprietatea privată cum erau cei mai bătrâni și s-a pomenit lângă el cu Vasile ăsta gata să facă și el parte din comitet. Mergeau prin sat, Fântână, Zdruncan, secretarul sfatului și Isosică și lucrurile se petreceau așa, Fântână, vorbea, ducea muncă de convingere și ceva mai în spatele lui, Isosică sau Zdrocan clădeau așa din cap uitându-se la țăran, adică *nu*, nu era nimic de bază, erau vorbe fără rost ale lipoveanului, nici discuție că ei, Isosică sau Zdruncan sau Plotoagă, erau contra. Și țăranul se prefăcea și el că ascultă, dar în timpul ăsta se scărpină pe spinare lângă sobă. Și atunci, le-a venit ideea lui Isosică și Plotoagă să-l compromită rău pe Fântână în fața raionului și l-au lăsat să organizeze o adunare festivă la care urma să înceapă înscrierea în nouă gospodărie colectivă din raion. Au

venit vreo sută de inși, au venit și câțiva activiști de la regională, dar nu prea mulți, n-au lăsat ei să vină chiar multă lume din partea raionului sau regionalei, că nici așa nu era bine, ieșeau și ei prost, au aranjat-o să vină doar să vadă și dacă totul avea să iasă bine, la sfârșit urma să aibă loc și adunarea cea mare, cu tovarășul Ghimpețeanu de la raion, cu ziariști și cu oameni care să filmeze... A ieșit ceva, cum să vă spun... Nu s-a înscris nimeni, țăranii au ieșit afară și a rămas doar Fântână în mijlocul sălii, strigând că el stă pe poziție și să vină să se grupeze toți în jurul lui. Nu s-a grupat nimeni. Ei, și atunci s-a sesizat tovarășul Ghimpețeanu și a trimis doi activiști să stea aici și să ajute și a trimis-o și pe ea, din partea raionului U.T.M. Când a venit în Siliștea în dimineața aceea a aflat că nici măcar Vasile nu mai vroia să facă parte din comitetul de inițiativă și a fost trimisă la el acasă să vadă despre ce era vorba. Acolo a aflat de la nevasta lui o istorie întreagă, dintre Vasile și verii lui, cum veniseră cu o dimineață înainte și ăștia îi pretinseseră să nu se înscrie, altfel îl dă afară din casă, un bordei mic din spatele lor, făcut cică pe pământul care nu era al lui. S-au luat la ceartă și a zis și ea ceva, nevasta lui Vasile, și ăla mare, Dan, i-a cârpit una peste obraz. Vasile a sărit la el: „Mă, zice, de ce dai tu în nevasta mea?” Dar n-a putut să-i facă nimic, că ăia erau doi, au ieșit pe ușă înjurând că dacă îl prinde că se înscrie vede el pe dracu... Vasile avea un hectar de pământ de la maică-sa, dar cică nici ăla nu era pe numele ei.

– Asta mi-a povestit-o nevasta lui Vasile, că pe el nu l-am găsit acasă, continuă activista U.T.M. Am stat și m-am gândit cum aș fi putut interveni și l-am așteptat pe Vasile să vorbesc cu el și să văd el ce spune. Mi-am dat seama că în situația în care se afla el gospodăria colectivă era o scăpare, și că ăștia patru, Plotoagă, Isosică, Zdroncan și Bilă, îi stricase toate planurile. Până să vie Vasile de unde se dusesse, nevastă-sa a ieșit în tindă să pună de mămăligă și m-a chemat și pe mine să stau lângă foc. Era foarte frig, mă rebegisem pe drum de la gară până aici, fiindcă era vremea rea, nu era nici de sanie nici de căruță și bătea un vânt de te pătrundea până în oase și a trebuit să venim pe jos, eu și cu tovarășul Strătilă, de la sfatul popular, putea să ne mănânce lupii.

Până să fiarbă mămăliga, nevasta lui Vasile spuse că Vasile are un prieten, unul Ion al lui Ripitel, era și el utemist, se pricepea la aparate de radio, își făcuse unul singur, din piese detașate, citind după un manual și cică Plotoagă ar fi vrut să-l pună la taxe, și că Ion al lui Ripitel ar fi zis de ce să plătească el taxe pentru aer, ce, consumă combustibilul cuiwa? Și

Plotoagă cică n-ar mai fi știut ce să-i răspundă și ar fi lăsat-o baltă. Mai târziu, a doua zi, când activista U.T.M. vorbi cu acest Ion al lui Ripitel între patru ochi află și ce se mai întâmplase cu Vasile în după-amiaza care urmasse după istoria cu palma dată nevastei lui și cum petrecuse Vasile noaptea.

Rătăcise ceasuri întregi pe-afară, pe lângă casă, prin fundul grădinii, căutând parcă ceva, cu lopata în mână, curățind zăpada, făcând pârtii, spulberând zadarnic troienele care se formau repede la loc în urma lui. Era văzut de pe drum, se zărea peste gard lopata neagră ridicându-se cu mișcări regulate în aer, muncea liniștit, tușea, uneori se oprea și se uita pe drum... Dar când nevasta ieși la prânz și îl chemă la masă, nu-i răspunse nimic, nu veni și continuă curățatul ăsta, fără noimă al zăpezii până ce ascurta zi de iarnă începu să se întunece.

Seara mănă totuși ceva, dar ea, nevasta lui, nu putu să mănânce, îi dădu doar lui și fetiței și apoi se culcă și adormi îndată. În schimb Vasile rămase treaz lângă ea toată noaptea și dimineața se sculă tăcut și posomorât și când cineva de la sfat trecu pe la ei să-i spună că este așteptat la ședința comitetului de inițiativă, nevasta lui ieși și-i spuse aceluia că nu-i arde lui acuma de comitet. Mereu mohorât și galben la față, Vasile plecase apoi la Ion acela al lui Ripitel, de la care nu se mai întorsese tot timpul dimineții.

– Până la urmă a venit, am stat de vorbă cu el, încheie activista U.T.M. Nu prea era vorbăreț, n-am putut să-l conving să lase totul la o parte și să vină la sfat și să-l sprijine pe Fântână să acționeze mai departe. Mi-a spus că „acțiunea a fost compromisă pe mai mulți ani“ și că el mă roagă, întrucât și el și Ion al lui Ripitel împlinesc vârsta de ieșire din U.T.M., să-i ajut să fie primiți amândoi în partid. „În partid, zice, o să pot mai bine să fac și ce spuneți dumneavoastră.“ Din felul cum am înțeles, sau poate mi s-a părut, că avea, în viitorul apropiat, ceva mai grabnic și mai important de făcut decât gospodăria colectivă. Dar ce anume? N-am putut să smulg mai mult... „Și din ce-o să trăiți? l-am întrebat Cu ce o să vă munciți pământul dacă vă despărțiți de veri?“ „Ne descurcăm noi mi-a răspuns. Bineînțeles că din comitetul de inițiativă nu s-a mai ales nimic, a eșuat și încercarea asta și atunci l-am recomandat pe el și pe Ion al lui Ripitel să intre în partid, și au fost primiți foarte greu, mai ales el, Vasile, dacă nu-l avertizam eu personal pe tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu să trimită pe cineva acolo nu l-ar fi primit. Nu știu ce avea Isosică cu el, n-am înțeles de ce se opunea și nici n-am putut să aflu de la cineva despre ce putea fi vorba. Până la urmă n-au

avut încotro, au ridicat mâna și au votat, cam în silă, dar n-au avut ce face, fiindcă la întrebarea tovarășului de la raionul de partid să spună motivele pentru care se opun, n-au putut spune nimic concret. Că să fie amânat, ca să se cerceteze dacă nu cumva e omul chiaburilor, al neamurilor lui adică, și vrea „să se strecoare în rândurile partidului“. Tovarășul de la raion le-a răspuns scurt „s-a cercetat, tovarășe“, și le-a închis în felul ăsta gura.

– Și ce e cu cărămida care s-ar fi aruncat în geam și te-ar fi lovit pe dumneata în cap? întrebă Niculae. N-au fost arestați ăștia doi, Dan și Ștefan?

– Ba da, dar s-a dovedit că nu Ștefan dăduse cu cărămida, ci un altul, probabil tot pus la cale de Dan, dar nu s-a putut dovedi că ar fi existat o înțelegere între ei și l-au închis numai p-ăla, ăstora doi le-a dat drumul.

– Și ce propui? zise Niculae ridicându-se.

Fata se ridică și ea și își continuă drumul printre lanuri.

– Ce vă spuneam și la început, să-l ascultați pe Vasile.

– Oriunde intri într-un sat, zise Niculae, dai peste unul ca Vasile ăsta cu o istorie așa cam dubioasă. În realitate, cum ai observat și dumneata, chiar în legătură cu el, cine știe ce urmărește. Trebuie să fim atenți și să nu facem jocul unuia sau altuia, fiindcă fără să-ți dai seama te poți pomenii că ai fost tras tocmai în jocul pe care zice ăla că îl fac ăia pe care el îi demască. Înțelegi?

– Înțeleg, zise fata posomorâtă deodată și adăugă mai mult de formă: Tocmai d-aia v-am spus și dumneavoastră, ca să vă semnalez faptele. Dumneavoastră aveți posibilitatea să le analizați mai adânc.

Niculae se posomorî și el și își văzu de drum, în timp ce fata rămase în urmă. Se opri în dreptul unui lot și intră în vorbă cu un țăran...

– Băi Niculae, zise acel țăran desdoindu-se de spinare și apropiindu-se fără grabă cu secerea și cu grâul în mână. Măi frati-meu, zise el – și după felul cum vorbea se vedea că era cu feciorul lui Moromete prieten mai de mult – ce-i facem, mă, cu neghina asta, parcă nici nu zici că e grâu cu neghină, ci neghină cu grâu! Hai noroc!

– Noroc, Ilie, zise Niculae.

– Ce-i facem, mă?

Mănunchiul din mâna secerătorului era o probă aproape neliniștitoare prin abundența ei, ca o prevestire a ceva necunoscut, o parte era grâu și două neghină, dar parcă nu era o neghină obișnuită, ci un soi foarte reușit cu măciulii multe și mari, cu grăunțele negre ca tăciunele și umflate de spațiul

sevei pământului din care se hrăniseră nestingherite de nimic. Spicele de grâu galbene păreau neînsemnate printre tulpinele crăcoase ale acestui statornic însoțitor al grâului, cu care era greu de înțeles ce afinități putea avea.

– Ce să faci, îl seceri, zise Niculae, cu glas tare, să-l audă și alții de prin împrejurimi ca și când n-ar fi vrut să-și răcească gura cu fiecare în parte. Să vă fie învățătură de minte să mai semănați de-aici înainte fără să dați grâul la trior. Că nu numai că îți iese neghina însutit – da' ce zic eu însutit, înmiit – dar îți înăbușe grâul propriu-zis...

– Aia o știm noi, mă Niculae, zise omul eu glas scăzut, ca și când în ceea ce îl privea pe el, n-avea nici un chef să-i audă vorbele și alții. O știm noi pe viitor, dar ce-i facem acum? Am auzit, adăugă el coborând și mai jos vocea – și de astă dată intenția lui era clară, dacă era adevărat ce auzise el, fiind vorba în mod evident de un secret, îl ajuta în felul ăsta pe Niculae să coboare și el vocea când o să-i răspundă –, am auzit, repetă el, că având în vedere și dat fiind că situația e de-așa natură încât recolta e bună pe tot cuprinsul țării și o să fie cereale destule, se consideră că nu mai e cazul să plătim Semeteul de anul trecut și îl plătim numai pe-ăl de anul ăsta, pe considerentul că anul trecut recolta a fost slabă.

– Nici să nu-ți treacă prin cap Ilie, răspunse Niculae îndepărtându-se, tocmai d-aia, tocmai pentru că anul ăsta e recoltă bună, o să trebuiască să achitați tot până la ultimul bob. Când dracu să achitați plata pentru arături, dacă nu acum, că s-a făcut! Anul trecut când nu s-a făcut, Semeteul v-a iertat, deși nu era normal, fiindcă îl costă... Mă întreb cine dracu vă bagă vouă asemenea idei în cap, mai spuse Niculae nedumerit.

– Nu ne bagă nimeni, mă Niculae, zise omul de astă dată tare, nemaiaivând pesemene ce ascunde, dar ne gândim și noi dacă e să dăm și restanțele și arătura de astă-toamnă, și cote, ne mai rămâne pe dracu!

– Lasă, Ilie, nu-mi spune tu gogoși de tufă, că, dacă ar fi după tine, ar trebui să renunțăm la tot și să rămânem tot cu boul de coadă, în timp ce alte țări stau călare pe tractor și automobil. N-o să ne închinăm noi la boul tău. Cu boii nu mai faci nimic, s-a dus epoca boilor. Noroc, nea Stane!

– Noroc, mă Nică!

– Și dumneata ești de părere să stăm agățați de coada boului?

– De, măi Nică, mi-ar plăcea și mie să am tractorul meu, dar văd că e tot al vostru...

– Și ce dracu să facem noi cu el? râse Niculae. Tot pentru voi e!

IV

– Unde-ai plecat Niculae, unde te duci? Stai puțin că vreau să te întreb ceva.

Era glasul unei fete... Tocmai termina de tăiat ce apucase cu mâna, dând cu o mișcare ușoară peste umăr spicele și punându-le pe polog. Apoi părăsi lanul și o luă spre drumul de plan. Era Marioara, singură cu maică-sa, Fântână nemaivând de mult obiceiul să iasă la muncă, la câmp. De altfel ei nici nu aveau mult pământ, trei pogoane pe care le adusese muierea când îl luase.

Fântână făcuse trei copii, unul murise pe frontul rusesc, unul mai mic decât Marioara era la liceu, deși la școală învățase prost, era un „zăltat“, cum spuneau oamenii, adică un țicnit, dar trecuse la examenul de admitere fiindcă avea „origine sănătoasă“. Marioara, deși învățase bine la școală, făcuse doar cursul complet, de șapte ani, n-o dăduse taică-său mai departe, fiindcă nici ea nu stăruise. Era o fată care nu crescuse prea mare, semăna la păr cu lipoveanul, dar statura nu era a lui, ci a maică-sii, ai fi putut lesne să-i dai șaisprezece ani, deși ea trecuse de douăzeci. Fântână, cu anii, ajunsese un uriaș, deși o parte din mărimea lui îi mai venea și din grăsime și când te uitai la el și îi vedeai capul așa mare te întrebai dacă nu cumva și creierul lui suferea, și poate că de aceea bea el spirt albastru cu speranța că, cine știe, alcoolul acela fiind „medicinal“ ar putea să-i mai topească din grăsimea care îi apăsa mintea. Marioara mai moșteneau de la maică-sa scârba pentru mâncare și mai ales pentru băutură, era de mirare cât de puțin mânca ea la masă și n-ar fi pus pe limbă o picătură de țuică s-o pici cu ceară, și mai ales o limpezime a gândurilor și a faptelor pe care tatăl ei nu o avea.

În drum spre capătul lanului fata se abătu pe la căruță și scotoci în cutie și luă din ea o mică basma înflorată pe care și-o puse repede pe cap și se uită într-o oglindă cât palma pe care o răzimase de buceaua osiei, se aplecă jos și se dresă, să n-o vadă Niculae.

– Uite acuși viu, că eram cu basmaua ruptă, zise ea apropiindu-se. Și adăugă: la secere, de, n-are rost să te duci gătită ca la horă.

Și își arătă picioarele în ciorapi groși, să nu i le ardă soarele și să nu i le zgârie miriștea.

– Da, da, șopti Niculae ca pentru sine, uitându-se la ea dintr-o parte, sigur, așa este, frumușică fată, nimic de zis, numai că eu nu prea am timp de

stat de vorbă, aici e problema!

– Nu e nimic, zise Marioara pornind alături, încotro se ducea el. N-avem noi mult de secerat, un pogon și jumătate de grâu, în trei-patru zile l-am terminat, dacă dăm încet.

Și s-ar fi zis de departe că ea părăsise locul nu din întâmplare, fiindcă trecuse Niculae pe-acolo, ci fiindcă așa se înțeleșe cu el, să vie el s-o ia de-acolo și să plece pe urmă împreună.

– Da, da, ține-te tu după mine că o să ajungi departe, zise Niculae întinzând pașii. Eu m-am oprit fiindcă am crezut că vrei să mă întrebi ceva, cum mă întreabă oricare dintre cetățenii ăștia care au ceva de întrebat când de fapt tu n-ai nimic să mă întrebi. Sau ai? Dacă ai, întreabă-mă mai repede și întoarce-te la secere, că te strigă maică-ta.

Era adevărat și Marioara se opri și făcu în urmă un semn vesel cu mâna. S-ar fi zis că era o dulceață cum se avea ea de bine cu maică-sa, așa de cristalin îi era glasul și de copilăresc gestul:

– Viu acuma, mamă, vreau să-l întreb ceva pe Niculae când s-o duce pe la Pălămida.

Așadar aici era un interes nu glumă, pe cine mai putea ea să întrebe acel ceva pe care îl avea în vedere nu se știe pe cine din Pălămida, poate chiar un băiat, decât tot pe cineva care trăia acolo, pe Niculae ăsta a lui Moromete?

Și atunci Niculae se opri, fiindcă era limpede că ea îl va însoți atât cât avea ea nevoie, mersul înainte nu era bun.

– Fii concisă, zise el întorcându-se drept în față. Te ascult.

Ea surâse și ca într-o sclipire sub buzele ei umede care tremurară o fracțiune de secundă ca într-o răsucire de plâns i se văzuseră dinții albi, regulați și frumoși ca niște podoabe nefirești, care n-ai fi zis că sunt făcuți ca să muște și să mestice: mărgăritare, repede acoperite o dată cu zâmbetul ei care se topi înainte de a se fi format.

– Bine, Niculae, șopti ea, tu asta îmi faci, fără să-mi spui și mie, Marioara, uită-te la mine că nu e nimic de capul meu, degeaba zic eu că nu mă uit la nici o fată și nici la tine nu mă uit, că la Ileana lui Costică Roșu mă duc seara în grădină și stau cu ea până la ziuă, muiere cu doi copii care și înainte să se mărite se făcuse de răs prin sat. Venea Chiran la poartă și prin gard își bătea ăla joc de ea, ea zicea că nu vroia să iasă afară din curte, că sta aia bătrâna cu ochii să nu iasă din curte. N-am nimic, bunico, zicea, vrea și el să-mi spună ceva, uite, nici nu ies pe poartă. Nu ieșea, dar se lipea de ulucă și prin ulucă... Și la asta ai găsit să te duci, care cât a auzit că ai

venit în sat l-a și lăsat pe popa acasă și a venit după tine!? Din partea mea poți să faci ce vrei, că nu e numai Ileana, barim ea e preoteasă, și nici nu e o muieră urâtă, dar poți să te duci la Sora lui Ilie Pipa, dacă îți place să-ți râzi de tine.

Se opri. Se făcuse albă la față și arăta frumoasă ca o mireasă sau ca o moartă în sicriu, acoperită de flori și plânsă ca suratele ei... Dar și Niculae se făcuse la fel de alb. Marioara însă pesemne că nu mai vedea nimic înaintea ei, poate doar o prăpastie și acum când simțea că venise clipa când trebuia să sară: să scape dincolo sau să cadă în ea, nu mai avea de ales.

– Nu te ține nimeni legat și descântat, continuă ea, vii o dată pe an, eu vin să te văd, trimit după tine să te cheme... Și când pleci și când te întorci, vezi că mai sunt fete și muieri, poți să te ții după ele ca un câine, până o să îmbătrânești și n-o să se mai uite nimeni la tine!

Și apoi tăcu. De alături, de la capătul unui lan la care nu secera nimeni sau poate secera de la capătul celălalt (și de aceea instinctiv atât Marioara cât și Niculae se opriseră amândoi în dreptul lui să nu-i audă nimeni), țâșni o ciocârlie atât de aproape, încât oricine ar fi tresărit și s-ar fi întors fără voie, fie chiar și pentru o clipă. Ei însă nu auziră nimic, se uitau acum unul la altul drept în ochi și pe măsură ce clipele se scurgeau, albul ochilor fetei se făcea din ce în ce mai mare, pleoapele lui Niculae se închideau din ce în ce mai mult, până nu mai rămase decât o dungă ascuțită ca la animalele sălbatice care dacă le-ai judeca după ochi ai crede că dormitează, când de fapt toate instinctele lor stau la pândă. El chiar scoase un fel de mârâit, își luă ochii de la ea și întorcându-i spatele o lăsă acolo în mijlocul drumului de plan. Și exact după atâta timp cât trebuia ca ea să nu se mai îndoiască de faptul că ăsta era singurul lui răspuns la tot ceea ce auzise, dar nu prea târziu încât s-o facă de răs fată de toată lumea care se uita poate la ei până pe la al șaptelea lot, glasul lui Niculae se înnodă în continuare cu cel pe care el îl avusese mai înainte și zise:

– Așa o să fac, cât ajung acolo numai grija asta o să am, mă și reped să-i spun, nici o nădejde! Mă gândesc chiar dacă n-ar fi cazul să mă duc imediat până la sfat și să-i dau un telefon!... Și schimbă tonul, brusc înstrăinat: Noroc, nea Gheorghe, cum merge?! Câte ai pus anul ăsta?

– Mă Nică, câte am pus eu ar mai fi cât ar mai fi, dar am două pogoane însămânțate cu grâu de împrumut și a ieșit, mă Nică, neghina, cum n-a ieșit grâul, însutit, cum spune în parabolă...

– Ei, cum spune în parabolă?

– Păi nu știi, se miră omul. Ieșit-a semănătorul să semene sămânța sa!
– Foarte bine, zise Niculae, dar semănătorul ăla a ieșit să semene *sămânța sa*, pe câtă vreme dumneata te-ai împrumutat de la stat. Păi de ce, nea Gheorghe, rămăsesei fără sămânță?

– Rămăsesem, Nică, că nu mai aveam...

– Nu mai aveai pe dracu, n-ai vrut să semeni, că ai văzut că se ia cotă mai mare la grâu și ai vrut să semeni la primăvară mai mult porumb! Lasă, nea Gheorghe, că știu eu cum devine, nu mai veni dumneata cu parabola semănătorului că n-o să-ți ajute la nimic.

– Ce-o să ne facă, măi Nică?

– Ce-o să vă facă, nu știu, dumneata să fii sănătos, răspunse Niculae fără să se uite o clipă înapoi să vadă ce mai făcea Marioara, căreia totuși i se adresă: regret că v-am dezamăgit, domnișoară, dar dacă m-ași încărca cu tot felul de rugăminți când m-oi întoarce la Pălămida ar însemna să plec de la raionul de partid și să mă fac comisionar. Noroc, nea Gheorghe, dă-i înainte și altă dată fă-ți și dumneata socotelile la o lampă de gaz cu un număr mai mare, că n-o să spuneți acum că nici gaz n-avem destul.

Și își continuă apoi neabătut drumul, al cărui itinerar începea să se ghicească. Mergea spre linia ferată, unde se terminau pământurile celor din Siliștea și de unde avea să facă apoi un lung ocol și să se întoarcă după aceea în sat pe partea cealaltă, care cuprindea la înapoiere toate pământurile de dincolo de pădurea Cotigoeaia și de dincolo de drumul raional care lega gara de sat.

Între timp se făcuse cald peste câmpie și soarele începuse să inunde grânele de lumină. Micii copaci, stejari singuratici, peri sau meri pădureți, împrăștiați ici-colo peste loturi și păstrați de oameni mai mult pentru umbră, pe care îi ocoleau ani în șir și cu plugurile, cu fructul mic, dar adesea având un gust și o aromă care făceau să licăre ochii copiilor mai tare decât pentru cei de-acasă din grădină, încremeniseră fără pic de vânt în aerul albastru, iar verdele coroanelor lor se făcuse negru, ca și dunga îndepărtată a pădurii și aceea și mai îndepărtată a satului acoperit cu salcâmi. Vitele mâncau iarbă cu grâu și izbeau din cozi la căruțele lor, le venise rândul să șadă și omul să muncească, fiindcă ele araseră aceste întinderi și el mersese doar în urma lor ținând în brațe lucrul acela care le omora de greu ce era de tras, le fluiera răsuflarea în gât să-și dea duhul, și tot trupul lor se umplea de spume când ajungeau la capătul unei brazde. Acum era bine pentru multă vreme și sforăiau cu putere cu nasul în maldărul de grâu fraged și de plăcere izbeau

din când în când și cu câte-un picior în pământ sau se repezeau deodată cu dinții sau cu coarnele în coama sau burta perechii cu care trăia și muncea. Și atunci se auzea glasul *lui*, de care le era frică, dar care le scotea fără voia lor un muget sau nechezat de bucurie când îl vedeau că se apropie cu făptura lui mică, dar cu voința cumplită, că le izbea uneori cu ceva tare că se pomeneau în genunchi, huooo, răcnea el și glasul acesta umplea aerul și le intra în urechi însoțit de amenințări nelămurite și își potoleau numaidecât joaca lor care și ea era supravegheată.

În acest timp soarele tot urca din ce în ce mai viu și mai arzător. Roua pierise de mult, iarba își pierduse și ea jilăveala, iar pământul, chiar jos la rădăcina spicelor, începuse să miroasă a țărână uscată. Jerbele de spice își înțepeniseră și ele paiul și chiar spicul putea fi acuma sfărâmat cu ușurință în palmă și din boabele lui să sufli pleava așa cum avea să arate ea țâșnind de sub sita de jos a batozei când va începe treierişul. Dați-i drumul că nu e de stat, trebuie să terminăm săptămâna asta, se scutură snopii, s-a pus pe noi asta să ne coacă spinările, de dimineată ne luă. Nu e nimic dacă te doare capul, du-te colo în porumb, rupe niște foi și leagă-te cu ele la frunte. Și să știi un lucru, că după ce ajungem la cap, pe tine nu te mai punem la secere, gata, te scutim! Și pe mine nu mă scutești, tată? Așa e, pe tine te uitasem, cum de-am putut eu să te trec cu vederea taman pe tine, vrednic cum ești! Uite, să nu mă mișc din locu-ăsta dacă n-o să fac așa cum îți spun, după ce n-o să mai rămâie nici ce e ăla spic pe toată suprafața asta a lotului nostru, să știi că până la anul nu te mai punem la secere! Ai promisiunea asta din partea mea! Băiatul râde cam palid, îl doare spinarea, osul lui nu s-a copt și munca îi face rău, îi simte chinul, suferința aceea parcă fără nume și fără înțeles care îți strânge sufletul la gură cum ai strânge baierile unui sac plin și l-ai lega. Degeaba glumește tatăl că n-o să-l mai pună la secere până la anul, păi sigur, dacă nu mai e nici o secere, cum o să-l mai puie, că doar nu sunt două veri într-un an! Durerea trece o clipă, oasele desdoite o alungă din șale, râsul mai alină acea plângere a întregii tale ființe și crezi că poate s-a dus de tot, dar după ce te apleci începe iar și nu mai știi ce să mai faci, îi dai înainte și sudoarea te scaldă de sus până jos și din gât îți iese un geamăt... Ce e acolo, mă, te-ai tăiat la deșt, nu m-am tăiat, atunci de ce gemi, îți vine să feți, și ceilalți râd și trebuie acuma nici să nu mai gemi, să înduri în tăcere și să dai fără nici o nădejde, fiindcă grâul nu se va secera singur până n-o să-l termini tu, polog cu polog, mii de poloage, azi și mâine și poimâine

și răspoimăine... Nici nu mai vezi bine înaintea ochilor, îți joacă zarea sub priviri ca o apă fără sfârșit...

Iar sub bolta înaltă a cerului se ridicaseră cu spinarea în sus ciocârliile, multe la număr, ai fi zis că tot văzduhul e plin de ele, și de cântecul lor fără oprire ai fi putut crede, ascultându-le, că așa era cum spuneau glasurile lor, că pe deasupra pământului e o neîntreruptă sărbătoare. Nu se mai opreau, când una se urca alta se lăsa, înțețindu-și parcă o dată cu creșterea puterii soarelui cântecele (cu cât înainta el pe cer cu atât trilurile lor umpleau mai tare câmpia) încât o jumătate de ceas mai târziu, când glasurile lor amuțiră, s-ar fi putut zice că soarele le fulgerase pe toate din zbor și că se prăbușiseră prin grâne fără viață.

V

La prânz, Niculae coborî în sat și se duse la sfatul popular, unde luă prin telefon legătura cu unul din secretarii comitetului raional de partid căruia îi raportă că în Siliștea secerișul a început peste tot în bune condițiuni. Întrebă la rândul său dacă tovarășul avea ceva să-i comunice. Nimic. După-masă se duse apoi pe la siloz și la baza de recepție de la gară să controleze dacă și acolo toată lumea se pregătea din timp să primească recolta.

Seara gândi că de atâția kilometri câți străbătuse nici n-o să aibă timp să se urce în pat și o să pice frânt de oboseală. „Da, își spuse el însă, așteptând să adoarmă, după ce că m-am stăpânit și nu ți-am spus nimic din ce merita, crezi că o să stau acum să nu dorm din pricina ta!...”

Niculae căscă lung, de i se păru că o să-i rămână fălcile înțepenite și clănțani din gură... „Mă dor oasele... și patu ăsta... totdeauna la noi s-a dormit fără... mai sănătos, dar... decât filozof ofticos, mai bine măgar sănătos... eu prefer măgar filozof... săracu domnu învățător Teodorescu, muri de oftică...”

Niculae deschise ochii, își puse mâinile sub ceafă și rămase cu fața în sus: va să zică, își spuse el, Marioara se gândise bine înainte de a vorbi... „Bine, nu vrei să te lași, să vezi ce-o să pățești tu acum... he-he! făcu Niculae tare, în întunericul odăii. Și-aia nebună, auzi, prin gard, avea haz fata asta, dacă o fi adevărat...”

Ilinca nu terminase de strâns vasele în tindă și auzindu-l la început căscând și apoi chicotind singur deschise ușa și îl întrebă:

– Ce râzi, mă, așa singur?

Niculae nu răspunse.

– Dormi, mă?!

– He, he! făcu iar Niculae și fata, curioasă, se apropie de pat și se așează.

Niculae ridică un picior, i-l puse pe ceafă și o împinse. Ilinca îi cârpi una peste nas bestecăind în întuneric cu palmele și strigând ca pe vremea când erau mici:

– Tată, uită la ăsta, mi-a dat cu piciorul în ceafă.

În copilăria lor Ilinca primise într-adevăr multe picioare de la Niculae, fie în piept, fie în inimă, pesemne că nu le uitase. „Mamă, răcnea Niculae, mi-a dat cu cotul în ochi...” ca s-o impresioneze pe mama. Niculae descoperise o dată că Ilinca era o pârătoare, rar se întâmplase vreodată să-i ascundă ceva maică-sii. Odată se jucau împreună în grădină și Niculae vruse s-o atragă de partea lui împotriva unuia din frații vitregi care aproape că îl deșelase aruncând după el cu o bucată de dovleac turcesc, din pricina unui ardei... Cumpăraseră gogoșari și Paraschiv îi înțepa cu o furculiță și îi arunca într-o puțină la murat. Băgând probabil de seamă cât de absent era fratele său, Niculae găsisse un ardei înainte pe care îl gustase înainte și simțind cât era de iute i-l întinse lui Paraschiv, na nene, și nean-său, hap, mușcase din el, dar n-apucase el să mestice bine că se și aplecase să-l scuipe și scosese un urlet și se uitase în jurul lui ce să arunce în ăla care o și rupsese la fugă. Îl nimerise pe Niculae drept în fund și lovitura îl pusese în patru labe, vruse el să mai râdă mai departe, dar îi cam înghețase râsul în el, așa de tare îl pocnise cu dovleacul. Mai ales nu-i venea să creadă că îl putuse ținti așa de bine tocmai de la prispă la poarta grădinii, prin care tocmai fusese gata să scape... Și într-o zi îi spusese Ilinchi, cum stătea cu ea și jucau amândoi pietre și el credea că tot așa gândea și ea și că puteau împreună să aibă ei doi o taină a lor... „Ilinco, tu ai văzut?” „Ce?” întrebuse Ilinca. „Te-ai uitat la nenea Paraschiv?” „Ce să mă uit?” „Ai văzut ce prost e?” șușotise băiatul înfiorat de conspirația care tocmai se năștea împotriva fratelui cel mare și se uitase la sora lui așteptând s-o vadă și pe ea mărturisind aceeași descoperire, dar în loc de asta Ilinca deodată căscase gura parcă ar fi tăiat-o cu un cuțit la gât și începuse să orăcăie: „Mamăăă!”. Mama robotea prin curte și auzind strigătul acela din gură de șarpe venise la ei să vadă ce era. „Ce e, fă, ce urli așa?” „Mamă, spuse Ilinca, Niculae l-a făcut pe nenea Paraschiv prost!” Și mama pusese atunci mâna pe o jordie din maldărul de coceni de fioarca-soarelui din apropiere și pleosc, îl croise

pe Niculae pe spinare, care, de uimit ce era, uitase până să se și ridice și s-o ia la goană ca să scape, cum făcea în alte dăți.

– Ia spune, Ilinco, zise Niculae, cum a fost cu Ileana lui Costică Roșu și cu Chiran, înainte ca ea să se mărite?

– Da' ce, tu nu știi? zise Ilinca fără să-l creadă.

– De unde vrei să știu? se supără Niculae. Crezi că eu sunt Bibina.

Asta era ghicitoarea la care se ducea nu o dată mama când Moromete era plecat pe la munte cu porumb. Uneori o chema și pe la ea și o puneă să dea și în bobi, nu numai în cărți. „Vine, Catrino, spunea ea bătând cu convingere mare cu vârful degetelor craiul de tobă care era Moromete. Uite-l pe drum de seară cu un dar de bani, sosește la vremea rea, dar cu inima îndoită, fă! Nu se bucură de darul ăsta! Cu niște vorbe, de la o damă de verde, în afara casei... Îi cade un necaz, uite ici muierile astea două, cu craiul de roșu.“ „Guica trebuie să fie și cu Parizianu, și cu ăla de pe la București“, răspundea mama. „Nu știu“, făcea Bibina, și iar lua cărțile și începea să le bată ca să le mai dea o dată. Era prietenă cu Catrina și nu vroia să ia nimic de la ea, deși de fiecare dată mama încerca să-i dea ba un ou, ba un franc...

– Păi cum, zise Ilinca, n-a umblat Chiran nebun o toamnă întreagă, călare pe cal cu o măciucă la șea, zicea că e haiduc, îl nenorociseră ăia cu ciomegile într-o noapte când l-au pândit și l-au prins în Cotigoeaia cu Ileana?... Sau tu ai fost chior, nu l-ai văzut cum trecea peste porumbiști călare pe-o mârtoagă și nici nu se uita nici la dreapta nici la stânga?

– Ba l-am văzut, dar nu știam ce e cu el.

– Vai de capul lui, săracul! zise Ilinca. Săptămâni de zile umbla numai pe câmp, și ziua și noaptea și când vedea așa câte-un pâlț de copii se oprea și el și stătea cu ei de vorbă. Că să-i spună lui dacă i-a bătut cineva, că le arată el la ăia care i-au bătut. „Nu ne-a bătut nimeni, nea Chirane“, ziceau copiii. Și atunci se urca în șea și o lua înainte. Toată lumea se mira de calul ăla, că n-a murit, da' slăbise de-i ieșise curu-afară și nu prea mai putea nici el să alerge la trap.

– Voi ce faceți acolo, nu dormiți, zise tatăl cu un necaz ciudat intrând în odaie.

Se vedea că nu din pricină că nu dormeau ei îi păsa, ci de faptul că băiatul stătea de vorbă cu Ilinca și nu cu el.

– Ia du-te tu de-aici și te culcă, îl alungă fata.

Dar Moromete nu se dădu dus și se așeză alături de pat.

– Păi a fost comedie mare cu Chiran, mă Niculae, mă mir că n-ai auzit zise el, că de văzut sper că l-ai văzut și tu cum trecea așa pe câmp noaptea de ți se făcea frică de el dacă nu știai cine e.

– Aia l-au nenorocit, Costică Roșu și fi-său, zise Ilinca.

– Țsta, alde Costică și fi-său, ce s-au gândit, continuă Moromete. Domnule, una și cu una face două, dacă stăm și ne uităm, într-o bună zi ne pomenim cu Chiran cum s-a pomenit Tudor Bălosu cu Birică, fuge cu fata într-o noapte și până să sari tu, nu mai e nimic de făcut... Ia să-l prindem noi mai bine și să-l învățăm minte! Și l-au pândit în pădure și s-au pus cu ciomegele pe el să-l omoare.

– N-a murit el, dar e, că nici zdravăn n-a rămas, zise Ilinca, s-a însurat pe urmă, a luat pe una a lui Cochintu...

– Și când s-a oprit el să mai umble pe izlaz călare pe Rozinanta aia a lui, că eu nu mai țin minte, zise Niculae.

– Ce Rozinanta? zise Ilinca.

– Mârtoaga aia pe care mergea călare.

– Nu era mârtoagă, că era cal bun, zise Moromete, dar slăbise cum îți spuse și fata asta din pricină că dădea mereu târcoale uite așa cât e câmpia de mare, o lua de pe la drumul-de-fier, pe la Ciolănești, ocolea Cotigeanii și te pomeneai cu el pe drumul de la Râca, prin Pământuri. Pesemne că nici nu prea îl lăsa să mănânce pe calul ăla, numai apă îi da, îl vedeai cum se oprea la fântâni și se da jos să-i scoată apă cu ciutura. Ce flăcău, domnule, exclamă Moromete. Îți plăcea să te uiți la el, îl prăpădiră ca niște smintiți noaptea la miezul nopții, toată lumea credea că n-o să-și mai vie în fire. Fiindcă știi că mulți spuneau, că vorbeau cu el când umbla el așa peste câmp, că n-avea nimic din punct de vedere că îl vătămaseră cu ceva, venise și îi trecuse capul spart, și îl oprea câte unul, băieți, de... Ce e, mă, cu tine, Chirane, de ce nu te dai tu jos de pe cal și să te întorci în sat, de ce umbli tu așa și ziua și noaptea, ca un besmetic, vrei să zică lumea de tine că ești nebun și să te bage la balamuc? Și el cică răspundea că o să alerge așa până când o să moară și el și calul și să-i mănânce lupii pe-amândoi în pădure. Că venea și dormea în pădure.

– Și nu l-au mâncat? zise Niculae.

Moromete făcu în întunericul odăii un semn de protest din cap:

– Nu l-au mâncat, zise, dar asta e o pedeapsă, nu un bine, că n-a murit.

– De ce?! Se miră Niculae.

– Tu nu înțelegi?

– Nu, zise Niculae și mai mirat, aproape vesel. Dacă zici că i-a trecut bătaia și s-a însurat, ce mai vrea?

– Păi îi plăcea, mă, de Ileana, explică atunci Ilinca cu un gest în care răzbăteau zeci de aluzii ironice: adică uite-l pe tata cu glas moale că îl apucă mila de Chiran și uite-l și pe Niculae, că se face că nu înțelege că ăla murea după ea, dar murea cum se moare, nu că era aia bogată, îl lovise cu leuca, parcă alte fete nu mai găsea... Hai, gata, mai adăugă ea, tată veniși acilea parcă de mult n-ai mai fi vorbit cu Niculae, de ce nu te-i fi ducând să te culci, cât e ceasul, mă?

Niculae se uită la ceasul lui de mână cu cadran fosforescent și spuse că era ora nouă; Moromete ieși.

– Și e adevărat că venea seara la ea la gard? o mai întreabă Niculae pe soră-sa cu un glas de parcă abia și-ar fi stăpânit încântarea.

– Ei, făcu Ilinca, la gard, la negard, ce te-o fi interesând și pe tine! Parcă tu nu te-ai întâlnit cu ea? De ce n-ai întrebat-o?

– N-am avut timp, zise Niculae imitându-l aici pe taică-său și atunci sora avu o exclamație în felul ei ironic și îi băgă degetele în coaste, să se ducă încolo de lângă ea și să doarmă, să nu mai întrebe atâtea prostii...

Și se ridică repede de pe pat, fiindcă Niculae se și pregătise să-i tragă iar un picior în ceafă...

VI

„Va să zică aici n-a fost o chestie cum ai vrut tu să spui; dar nu e nimic, îți trec cu vederea, fiindcă tot ce e în capul tău rezultă din ideea... he, he, lasă că viu eu într-o seară la tine și îți explic, uite, o să-ți fac pe plac și o să viu la tine la poartă să te fluier... Dar ce-o să afli tu de la mine, mai bine... Bine că mi-ai spus vorbele alea acolo, că dacă mi le-ai fi spus când nu ne-ar fi văzut nimeni, nu știu... huo!” făcu Niculae în gând, fiindcă sub pleoape îi apăruse o uliță largă cu un câine care se da la el, una dintre acelea pe care ani de zile ieșise el cu oile și cu caii când era mic. Era pustie și mereu înecată în lumina verii – iarna nu se dusesse niciodată pe ea să vadă cum arată – avea două fântâni, una lângă alta, pentru vite și pentru oameni, și da drept în vale la văgăuni, vestita „vale“, unde pe o uliță mai mică stătea și Alboaica, cu bâtul Năfliu. Ce om și bâtu ăsta, așa gros și bătrân și cu nădragii ăia ai lui n-ai fi crezut că e în stare să se ia după un copil și să fugă după el. Fiindcă o dată se luase după Niculae și fusese cât pe-aci să pună

mâna pe el și să-l prindă, să fi avut pe atunci șaptezeci, optzeci de ani, poate chiar nouăzeci, că nu mai știi câți ani are un om bătrân când te uiți la el... Dar pe urmă se împăcaseră, că Niculae îi păzea și lui vaca, chiar acolo în vale, era foarte mic atunci și era foarte mirat când urcând dealul în vârf vedea că cerul fuge de pe creastă, cu soare cu tot. Și bățul ăsta într-o zi a apărut pe seară la marginea văii cu ceva alb în mână și îl flutura așa în aer cum arăți cuiva un lucru pe care vrei să i-l dai. Niculae a luat-o la goană spre el cu inima ticăind: îi făcuse bătrânul un toiag pe care-l curățase de coajă, îi crestase și un măr la cap, și bățule, a strigat, bățule, și mai mult nu-și aducea aminte, doar atât că înțelesese că în timp ce el îi păzea vaca dar îl și uitase, în același timp bățul migălise pentru el cu briceagul și îi făcuse un toiag așa alb și cu măr la cap... „Ce-oi fi făcut cu el, nu știu! Cine mi l-o fi luat, îmi pare rău și acuma de el, nimeni nu mi-a mai dat de atunci *mie* un lucru ca ăsta făcut de el cu mâinile lui *pentru mine...*, bietu bătu, cum a tras el pe urmă cu pușca după mama, poc, poc..., he-he, mama are talentul ăsta, recent și tata s-a luat după ea cu parul de porumb... Dar bățul la nuntă, săracul, când s-a făcut Alboaica mireasă cu copil de trei ani, sta și el la masa mare și lua cu lingura din strachină și îi bățâia mâna, până s-o ducă la gură nu mai rămânea nimic în lingură, dar el tot sorbecăia din ea și o lua iar de la cap... Nici nu știu când a murit... dar uite că eu îl văd tot acolo, la marginea văii... Niculae, măi Niculae...”

Dar tot nu pieria câinele pe care îl huiduise Niculae pe uliță, era flocos și rău, clănțănea din dinții rânjiți, ham-ham, parcă ar fi vrut să-l mănânce și ieși și un om dintr-o curte cu un ciomag și dulăul o luă la goană pe lângă garduri, dar cu capul întors să vadă când o porni spre el lovitura și să se ferească să scape după direcția pe care avea s-o ia ciomagul. Dar și omul cunoștea figura și gonind în paralel cu el întâi se prefăcu că dă, și câinele înțeți goana, dar atunci porni și ciomagul prin aer cu un vâjâit și îl prinse drept de-a latul, trântindu-l cu burta într-o parte și făcându-l să urle lung și răgușit... „Așa, fire-ai al dracului, așa îți trebuie, eu mă gândesc la bătu și tu clănțâni la mine ca un turbat, când eu nu ți-am făcut nimic... Nu, stimată domnișoară, asta nu te privește pe tine... Ileana e fata pe care am iubit-o eu din tot sufletul meu și puțin îmi pasă că mai înainte a iubit-o și Chiran... Dacă vrei să știi de-aia nu te pot iubi pe tine și nici pe nimeni altcineva, fiindcă am iubit odată și îmi ajunge. Eu nu sunt omul mai multor iubiri, în pieptu-mi de aramă... D-aia m-am dus iar la ea, acolo pe pod în fundul grădinilor, ca să trăiesc din nou clipele când ploaia a început să răpăie pe

lipanele din grădină și să mai trăiesc o dată clipele când am zărit-o pe ea venind și şușotindu-mi cu aburul fierbinte al gurii ei că nu poate ieși acolo și să mă gândesc să-i spun unde, undeva în afara satului... (I-am spus: „Pe lotul tatei din Frunzari, și semn de recunoaștere lumânarea trasă în jos a fântânii lui Șanea...”)

Și acum am văzut-o iar aseară ca odinioară, apropiindu-se prin grădină de pod, umbra dragă care îmi făcea inima să-mi bată ca un ciocan... Și am luat-o în brațe și am strâns-o cu disperare, că mă scosese rădăcină din sărite cu o seară înainte Stela lui Jugravu și celelalte muieri ale dracului, care n-au vrut să plece și să ne lase pe noi singuri în odaie... Ileana; Ileana... Ce dulce era acum trupul ei și ce fericit m-am simțit după ce am iubit-o, nu ca atunci când o tristețe sfâșietoare îmi chinuia inima și mi se făcuse de ea și de trupul ei o scârbă de moarte... «Niculae, zice, tu tot supărat ești pe mine că am plecat atunci din covergă, nu știam nici eu, eram și eu proastă, că degeaba mă iubise Chiran, că tot nu înțelesesem». «Dar acum, zic, înțelegi mai mult de-o grămadă»; «Vorbește mai încet, zice, nu că mi-e frică de cineva, din partea mea nu mai mă interesează, dar pentru tine...» «Da, zic, chestii d-astea înțelegi, nimic de zis, nu mi-e frică mie și ți-e frică ție...» «Lasă, Niculae, că au venit acum vremuri rele pentru noi, dar nu-mi pare rău decât de ziua aia cum am putut eu să plec, stau și mă gândesc uneori și te văd cum rămăsesei tu încremenit și-ți curgea sudoarea pe obraji»; «He, he, acum îți aduci aminte și de sudoare, dar atunci te-ai apucat, după ce te-ai făcut preoteasă, să spui în sat la noi să rădă și copiii de mine că... Eu nu te învinuiesc, dar ce mult aș fi ținut eu la tine, și ți-aș fi spălat eu pe urmă picioarele cum mi le-ai spălat tu mie și ți le-aș fi ținut și eu în brațe dacă nu plecai din covergă să te duci la popa al tău...» «Dacă vrei, fug de la popa și îmi las și copiii și vin după tine»; «Da, zic, dar eu nu vreau»; «Ți-e frică, zice, de situația ta din partid...» «Mai ești și acum cum ziceai că nu mai ești, Ileano, neroadă, și zici că ai înțeles...» Și atunci o dată a gemut: «Așa e cum zici tu, nu se mai poate nimic, o, Niculae, eu nici n-am ținut la tine, am zis că barim dacă mă părăște popa că dragostea mea cu Chiran a fost până la cap să știe și el pe ce, dar tu m-ai zăpăcit zile întregi în covergă și cum m-ai așteptat nopți întregi în ploaie, nu mi-am dat seama ce-o să-mi rămână în suflet... O, ce mi-a rămas în suflet, sufletul tău, și ce rău am ajuns... Să dea Dumnezeu să nu ajungi să-ți fie și ție scârbă și să-ți vie să mori de o femeie pe care n-o iubești, cum am ajuns eu să-mi fie scârbă de bărbatul pe care l-am luat...» «Nu înțeleg, Ileano!» «Popa» zice. «Ce e cu popa?» «Mănâncă și bea vin și când te-am vorbit eu de rău ziceam

despre el că uite un bărbat și acum am ajuns să fiu fericită doar în alea câteva zile pe lună ale oricărei femei pe care le lungesc la o săptămână...» «Dar de ce nu-ți place?» «Mi se face greață. Cred că o să mă îmbolnăvesc într-o zi și o să mor...» «N-ai decât să-ți vezi de copii și să-l lași să se ducă la alte muieri...» «Am încercat, e mai rău, mă dau jos și ies afară fiindcă îmi vine să vomit...» «Dar de ce? Nu te-ai dus la doctor?» «Ce să-mi spună doctorul, că stă cu izmenele pe el?» «Dar în ce-ai vrea să stea, n-ai mai văzut izmene la tac-tău!?» «Să nu mai vorbim», zice. Am pus mâna pe obrazii ei, adică i-am luat în palme ca în covergă și m-am uitat la ea și a început să plângă... Dar eu am început să râd: «Ileano, cum era mai bine, să ne fi cunoscut și să ne fi iubit, așa cum s-a întâmplat, sau să nu ne fi cunoscut, dar nici să ne fi iubit... Popa al nostru din sat mi-a spus odată când a murit nea Sandu că asta e întrebarea, cum e mai bine, să te naști și să mori, sau să nu te naști și atunci nici n-ai ce muri... «Îți spun eu, Niculae, e bine să te naști, dar de murit e bine să mori când faci cea dintâi prostie, fiindcă pe urmă degeaba mai trăiești...» Săraca Ileana, are dreptate, uite, eu... n-am făcut nici o prostie, dar are dreptate, dacă o să fac și eu una, mai bine să mă omor decât să... E bine că poți să-ți faci singur chestia asta, în deplină cunoștință de cauză... Precis... Cât te-ai prins că ai făcut neghiobia cea mare, gata îi pui singur punct vieții. N-au decât să trăiască alții dacă le convine... Să mănânce și să se îndoape până la adânci bătrânețe... Pe urmă să verse-n mormânt toate bunătățile pe care le-au înghițit în timpul vieții. Măcar Ileana vomită de pe acum, că își dă ea seama că s-a bucurat de ce nu trebuia, la început cu Chiran, care între timp a înnebunit după ea, și pe urmă cu popa al ei, pe care l-a preferat mie... Tot e bine că a dat greața peste ea, în timp ce alții... «Nu era bine, Niculae, dacă eram eu moartă?» «Și când să fi murit?» am întrebat-o. «Atunci când te-am lăsat singur și am trecut pe lângă fântână. Să mă fi aruncat în fântână.» «Cum să te arunci dacă nici nu te gândeai?» «Așa, fără să mă gândesc, să-mi fi venit și să mă fi aruncat înaintea trenului care tocmai trecea prin gară când am ajuns la barieră și a venit popa și m-a luat cu șareta.» Da, uite, Ileana a găsit răspunsul la întrebarea care zicea popa al nostru din sat... Că el a zis atunci că tot mai bine e să te naști, dar n-a spus de ce, unde e binele ăsta, fiindcă nea Sandu murise după ce trăise cinci-șase ani cu moartea în sân pe front. «Mă Cioroșbulingă, n-a fost zi să nu belesc ochii le ea, *haiti*, acum a isprăvit, mă lovește și pfiu, pfiu! pfiu, pfiu! Și vâjîî-bum! Bum, bum!» Noi n-am știut nimic... Trăiam liniștiți în sat, tata se ducea la munte și pe urmă

hazaica! Ce hazaică! (Se făcuse mama roșie de furie, Tita și Ilinca se pitiseră sub pridvor, du-te, zice mama, de-aici din curte lua-te-ar Cinenutrebuie!) Avea un buboi la ceafă cu vârful alb, se opriseră în centru și în cinci minute umpluseră satul cu transmisiuni pe motociclete cu ataș... un om le-a dat un pepene și ăla cu buboiul l-a tăiat cu briceagul și mâncau și scui-pau în dreapta și în stânga, mă mir că nu i se spărgea buboiul, că îl atinge-a mereu gulerul tunicii... al lui Pătăleață râdea ca prostul, motocicleta, motocicleta de unde e? Nu știu cum l-a înțeles, a răsucit ghidonul și prrr, americanski, zice, și au pierit încolo spre gară. Matei Dimir se mira că «ce limbă o mai fi și asta să-i spui vacii *carova*, ce zici tu, mă Ilie?» «Ce să zic, nu zic nimic, tu crezi că așa cum spui tu la vacă se zice peste tot globul?» «Da, dar nici cum zice alde Ivan ăsta, dă-o dracului de carovă, că aia nu mai e vacă»... Două luni mai târziu a venit și nea Sandu, avea fire de păr alb la nici treizeci de ani și o gaură în burtă. Tita ținea la el și popa n-a răspuns la întrebare, e drept că aici nu se potrivește ce zice Ileana, că nea Sandu, el, n-a făcut nici o prostie, dar a murit când credea că a scăpat. Ce vină avea? Dar Ileana făcuse marele ei pas greșit, și degeaba mai plângea, i-am lăsat obrazii și am desfăcut-o la umeri, să-i văd dacă tot așa au rămas. Da, cum rămâne omul același, deși nu mai e. «Da, nu fuge nimic de pe tine». «Mă duc, Niculae, că nu pot să mai stau, bine că am putut să te mai strâng o dată în brațe și să fiu fericită, tot e bine că ești tu așa cum ești, mai pot și eu să trăiesc cu gândul la tine, că altceva nu mi-a mai rămas...» Și tu vii să-mi spui că mă țin după muieri ca un câine, taci că știi tu ce fac eu! Le știți voi pe țoale! Până o să îmbătrânesc și n-o să se mai uite nimeni la mine... He, he, he, răsé Niculae iar, de astă dată însă mai înăbușit, să nu i se pară iar, lui taică-său, cine știe ce... Ca și când dacă nu vă mai uitați voi la cineva, gata s-a terminat cu el... Zi mai bine invers, dar lasă că-ți arăt eu ție.“

Niculae se ridică într-un cot: a doua zi avea s-o întâlnească iar pe Marioara, adică ea venea să-l caute, sau dacă nu, a treia, sau o să vie iar pe aici și pe urmă și pe la raion cum se întâmplase în câteva rânduri. Nu-i făcuse până atunci nici un rău, e drept că nu-i plăcuse când o văzuse venind la comitet, crezuse că poate are nevoie de vreun lucru sau are vreun necaz, dar pe urmă îi spusese portarului să-i transmită că nu e acolo. Da, dar acum a uite că îl opri-se în mijlocul drumului și asta n-ar fi fost nimic, fiindcă era învățat să se oprească sau să fie oprit și să asculte tot felul de oameni, dar ea îl luase la rost ca și când i-ar fi fost bărbat de mulți ani și l-ar fi prins

că se ducea noaptea pe la alte muieri. Asta însemna că mâine-poimâine n-o să se mai mulțumească să plece din fața comitetului de partid când o să i se spună că tovarășul e pe teren, ci o să se așeze mai încolo pe o bancă în parcul de alături și să-l aștepte... Trebuia lichidat...

La ora aceea a nopții însă Niculae își dădea seama pentru întâia oară că de mult timp el trăia anii de glorie ai tinereții lui când ființa sa turbura și făcea să sufere alte ființe care se gândeau la el și că mai târziu nu va mai fi așa. „Dar eu nu vreau să sufere nimeni pentru mine și nici n-am nevoie de nimeni nici acum și nici mai târziu, gândi el. Singură Ileana rămâne pentru mine așa cum am cunoscut-o eu atunci, cum am așteptat-o la pod și tot ce-a mai fost în zilele care au venit. Mi-ajunge! Să stea alții să se uite la dinții frumoși ai Marioarei și să-i asculte prostiile care îi ies din gură. Că asta era la ea, că nu mai putea ea trăi din pricina Ilenii care i-a făcut nu știu ce Chiran prin gard. Bine că nu ți-i făcut ție, asta te durea pe tine!”

Și Niculae se uită la ceas și când văzu ce oră era (încă devreme, abia zece), începu, cu mișcări ușoare, să se îmbrace. Apoi ieși în curte și după o ezitare o luă prin fundul grădinii pe unde era mai aproape spre casa Marioarei.

VII

Niculae învățase și el când era mic și nu uitase ce trebuie să faci în fața porții unei fete și când ajunsese în dreptul casei lui Fântână în liniștea nopții care se lăsase peste tot se auzi un fluierat de flăcău care s-a oprit pe loc și spune ceva. Asta nu era ușor de deprins, să scoți un astfel de șuierat cu limba îndoită în cerul gurii și să se audă și plăcut și să se înțeleagă și ce înseamnă. El făcea ca o pasăre de câmp (se străduise o vară întreagă până învățase) una din acelea pe care le vedea pe la sfârșitul lui august cum zbura la mică înălțime pe miriști ca peste niște valuri, nu le știa numele, erau așa de multe, piu, apoi o pauză ca o unduire, apoi iar piu, rar și domol, ca și când o nostalgie fără nume îi strângea gâtul, pesemne chiar sfârșitul verii, apropierea toamnei și odată cu ea a mării călătorii spre miazăzi...

Apoi Niculae tăcu și se așeză pe stânoaga podiștei lipoveanului și nu trecu nici un minut și fără ca dinăuntru să se fi auzit vreo ușă deschizându-se, vreo treaptă coborâtă sau vreo curte străbătută de cineva, poarta de la drum se deschise ușor ca de o mână nevăzută și pe ea apărură Marioara. Puteai să crezi că stătuse tot timpul în dosul ei și așteptase, fiindcă altfel

cum să se îmbrace cineva în mai puțin de un minut, să-și pună și ceva în picioare și să-și mai dreagă părul așa cum îl avea ea răsucit în două cozi mici care i se odihneau pe umeri și pieptănat lins în față? Rămase nemișcată, lipită de poartă și își duse brațele la sâni, pe care le încrucișa liniștită, ca într-un ritual, semn al tăcerii și al așteptării care premerge orice început când ai nevoie de o deplină economie de mișcări în vederea unei adânci chibzuiei: putea sau nu putea să aibă omul un rost pe această lume și era sau nu era acest flăcău din fața casei cel sortit să meargă cu ea până la sfârșitul vieții? Aici nu încăpeau înșelătoriile sau văpaia sângelui, avea să se retragă imediat în dosul porții, în sânul familiei, dacă el va lăsa să vorbească astfel de porniri: corpul ei părea de neatins în felul cum stătea și aștepta, iar dacă ar fi fost atins el n-ar fi răspuns la nici o întrebare, mai bine era să nu se apropie prea mult...

Dar iată că flăcăul căruia i se dădeau de înțeles aceste adevăruri nerostite nu se apropia nici măcar atât cât îi era îngăduit, stătea prea departe pentru ca să-i poată auzi glasul și vedea fața. Și tăcea și el. Lungi minute se scurseră astfel. Atunci fata se mișcă și mișcă și poarta înapoi cu umărul, cu înțeles: n-avea de gând să stea acolo până la miezul nopții, avea să plece.

– Bună seara, spuse atunci Niculae.

– Bună seara, zise fata. Și adăugă: tu erai, Niculae?

– N-am putut la prânz să-ți răspund la ce mi-ai spus, fiindcă ar fi auzit lumea, zise Niculae în șoaptă. N-aș vrea să audă nici acum cineva, nu pentru mine, pentru tine, că tu ești fată; unde putem merge?

Marioara nu răspunse. Brațele ei încrucișate nu se mișcă și nimic nu dădu la ea de înțeles că se gândea măcar să răspundă în clipele următoare. Toți caută locuri ascunse unde să te ducă, nu le place poarta unde nu se poate întâmpla nimic din pricină că oricând putea trece cineva pe drum sau veni unul din părinți pe furiș să se uite peste gard. Și atunci născocesc cele mai bălțate minciuni, care proastă are însă mintea să le creadă? Se găsesc și din astea!...

– Va să zică nu-ți pasă, zise Niculae după o lungă tăcere, eu îți vorbesc și tu te faci că n-auzi. Bine, atunci am să-ți spun aici, dar măcar dă-te mai încoace, stai colea pe stănoagă lângă mine, să nu mă faci pe urmă să spun o vorbă de două ori, că n-ai auzit-o bine.

Aici Marioara îl ascultă imediat, se desprinsese cu o mișcare nesilită, ca de pisică, de stâlpul porții și veni și se așeză lângă el. Dar își încrucișa iar mâinile peste sâni, tot atât de neatins ca și înainte când stătuse la distanță.

– N-am impresia, începu Niculae, că nu ești o fată cu scaun la cap și cu toate astea te porți ca și când n-ai fi, ca și când între noi ar fi ceva sau ar fi fost ceva vreodată. Ia să-mi spui tu când și în ce împrejurare ți-am dat eu de înțeles că ai avea vreun motiv să te gândești la mine, și mai mult decât atât să te amesteci unde nu te privește și să mă iai și la rost albă la față! Pe loc atunci era s-o pățești dar pe urmă m-am gândit și eu și zic, mă, cine știe, i-oi fi spus eu vreo vorbă și ea a înțeles așa sau cine știe ce și-o fi închipuit văzând că nu mă însor, trebuie lămurit, să nu-mi fac păcat cu ea, că e de la mine din sat și orișicât... De ce să mă port eu cu ea cum nu trebuie până nu-i vorbesc!? Ca să știi că eu nu am obiceiul să stau și să-i spun cuiva, fată sau băiat, o chestie de care mă simt absolut în afară, îi trântesc una în cap de-l satur și să se învețe minte pe urmă să se mai agate așa fără nici un rost, că n-are el o axă și crede că nici alții n-au. Ți-aduci aminte sau oi fi auzit și tu, că nu mi-a fost mie frică de-un sat întreg, atunci pe vremea secetei, când au crezut ei că dacă dau cu pumnii în mine mi-astupă gura. Așa că d-aia ți-am spus să mergem undeva să vorbim, să n-audă cineva că am venit la poarta ta și că ți-am spus că a venit timpul să-ți iai gândul și să-ți vezi de treabă! Mai rămâne doar dacă eu sunt vinovat cu ceva! Ei, dacă eu sunt vinovat, atunci să știi că accept consecințele și cu toate că nici nu-mi trece prin cap să mă însor, chiar mâine viu la taică-tău și te cer în căsătorie. Sunt vinovat cu ceva!? Iată întrebarea.

– Nu te-a învinuit nimeni de nimic, răspunse Marioara după câteva clipe de întârziere.

– Ba m-ai învinuit, rosti el imediat, că umblu ca un câine și altele de felul ăsta, azi dimineață mi le-ai turnat pe toate, că o să îmbătrânesc și n-o să se mai uite nimeni la mine. Ei și? Ți-ai luat tu grija asta, că să nu mă lași singur la bătrânețe? He, he, he! Cine ți-a spus? behăi Niculae sarcastic.

– Nici eu nu știu ce mi-a venit, rosti fata calmă și gânditoare, trezindu-se ca dintr-un somn straniu. Nici nu mi-aduc aminte ce ți-am spus.

– Ei, tocmai asta poate să te coste ce nici nu gândești, dacă nu iai seama de-aici înainte la ce faci.

– Am să iau seama, răspunse fata, bine că știu, fiindcă eu nu prea am obiceiul, surata Ilinca mă cunoaște: n-aș spune eu o vorbă unui băiat să mă pui cu ochii pe foc.

– Știu eu de ce ai făcut o excepție cu mine, dar uite că eu nu mă supăr, te-am înțeles...

Și tăcu și nu spuse ce anume ar fi putut să-l supere din ceea ce înțelese, dar nici Marioara nu se arătă dornică să afle.

– Nu vrei să știi ce, se miră el văzând-o că tace.

Ea tăcu încă un timp apoi zise:

– Niculae, treaba ta, eu mă gândesc mereu cum am putut să-ți spun dimineața vorbele alea.

Asta înseamnă că n-o interesa să afle explicația de la el, ci s-o găsească pe-a ei, fiindcă îi venea greu să-și închipuie că ce n-a înțeles ea din ce-a făcut, a înțeles altul mai bine; dacă era să iei drept adevărate vorbele ei că se gândea chiar la lucrul acela!

– Ai s-o lămurești tu și mâine și poimâine, dacă o să mai ai ce lămuri, zise Niculae, nici nu văd la urma urmei ce importanță mai are din moment ce eu am uitat și tu ai înțeles că așa ceva nu trebuie să mai faci! Adică cu mine, fiindcă nu mă apuc eu acuma să-ți dau lecții cum să te porți cu alții.

– Nici să nu mai vorbim, n-are nici un rost, șopti ea și avu în clipa aceea atâta căldură în glas încât s-ar fi putut zice că tot sufletul ei ieșise afară și îl învăluisese pe el cu rugămintea să nu mai pomenească de un astfel de lucru care îi făcea lui atâta rău; orice vorbă în plus era asemeni unui păcat care înnegrea și murdărea inimile.

– He-he! behăi Niculae, nici să nu crezi tu acuma că vorbele alea ar fi pricina, ba eu zic chiar că bine ai făcut că m-ai oprit și mi le-ai spus, fiindcă altfel ai mai fi ținut-o așa cine știe cât! Mărită-te, domnișoară, și n-avea tu grija muierilor la care umblă alții. Asta vroiam să-ți spun și nimic mai mult! Și acuma, șopti el apropiindu-și gura de urechea ei, ridică-te tu de pe stănoagă și pleacă să nu se spună, în caz că se uită cine știe ce ochi la noi prin cine știe ce fereastră, că te-am lăsat eu în drum fiindcă n-am mai vrut să mai stau de vorbă cu tine. Lasă-mă tu pe mine în drum, e ultimul sacrificiu pe care îl fac pentru tine, fiindcă mă gândesc că trebuie să am și eu o vină pe undeva că n-am făcut din vreme ceea ce am făcut în seara asta.

– Am să plec acuși, dar vreau să-ți spun și eu ceva, zise fata.

– Știu ce vrei să-mi spui, așa că eu consider că mi-ai și spus, zise Niculae și se ridică de pe stănoagă, semn că nu mai vroia să se sacrifice și că în clipa următoare va pleca el.

Fata întinse un picior în aer cu o ezitare de parcă n-ar fi fost sigură că acela era și-și pocni apoi într-un anumit loc pulpa cu violentă; de departe s-ar fi zis că cel care era cu ea îi cârpise una peste față. Casa lor era mai

aproape de râu și prin preajmă se auzeau într-adevăr bâzâind țânțarii prin salcâmi.

– Niculae, nu fi supărat, zise ea în șoaptă, du-te, dar să știi că poți s-o întrebi și pe surata Ilinca dacă am eu obiceiul să fac ce-am făcut. Mi s-a întâmplat și mie, mai bine luam secerea în dinți decât să deschid buzele și să-mi iasă din gură ce mi-a ieșit. Mi-am dat și eu seama pe urmă și nici n-am mai putut să mai mănânc, când mă uitam la soare știam de ce îmi arde fața: nu era de soare!

– Vorbe multe, înțelegere puțină! mârâi Niculae întăritat. Văd eu că nu vrei să înțelegi oricât îți explică omul. Nu e nimic.

– Dar am înțeles, șopti ea și mai precipitat și vocea îi deveni tânguitoare: ce vrei, să mă spânzur cu betele de craca unui salcâm ca să te conving că am înțeles? Oricât aș ține eu la tine, dar asta chiar că nu pot s-o fac, s-o știi o dată pentru totdeauna.

– He, he, he, izbucni Niculae și râsul lui gâlgâi în noapte atât de ciudat că nu mai semăna cu al unui om, ci mai mult ca oricând cu al unui țap întăritat. O dată pentru totdeauna, repetă el, ca și când de aici înainte o să tot avem de-a face unul cu altul și e bine să știu ce poți tu pentru mine și ce nu. Nu mă interesează ce poți și ce nu poți. Să fie clar, să nu aștepti să avem a doua oară de vorbit împreună că nu mai avem ce vorbi. E limpede?!

– M-am exprimat greșit, zise ea.

– Nu, domnișoară, te-ai exprimat foarte corect, de gândit ai gândit greșit și eu înțeleg că nu poți gândi dintr-o dată bine, după ce atâta vreme ai gândit strâmb. Dar sunt convins că până la urmă o să reușești. Eu am încredere în oameni, zise el ironic, așa m-a învățat partidul. Bună seara.

– Bună seara, Niculae, șopti ea cu un glas senin și îi întoarse spatele și o luă spre poartă, în dosul căreia pieri tot așa cum apăruse, fără un pic de zgomot nici când o închise și nici când urcă prispa și o deschise pe cea de la casă străbătând distanța ca o nălucă.

Cu toate acestea, când se culcă, minute întregi mama îi auzi gâfâitul în așternut: parcă se înăbușea. Dar nu-i mai zise nici ea nimic, înțelese că pentru întâia oară fata ei avea un semn, venise în sfârșit la ea la poartă băiatul acela al lui Moromete care îi plăcea ei, se dăduse pe după colțul casei și îl recunoscuse. Bine că venise, că se făcea de râsul lumii, ea după el și el nimic. Acuma pesemne că era și ea bucuroasă...

Timp de aproape două săptămâni după aceea, tot secerând și făcând clăi, Moromete văzu aproape zilnic trâmbe de praf pe drumul dintre gară și sat, făcute de tot felul de mașini. O lua ca odinioară spre lotul vecinului său, cel cu bună-dimineața locule, mulțumim dumitale Voicule, și de departe i se auzea glasul întrebând de câte două ori același lucru, vrând să spună că nici de trei ori și nici de zece ori nu era destul ca să înțelegi cât de cât despre ce era vorba.

– Măi Voicule, mă Voicule, ce e, mă Voicule, ce e, mă, cu acest du-te-vino, ce vor, mă, ăștia de la noi?...

Fiindcă veneau adesea și pe drumurile de plan, se opreau, coborau din mașini și mergeau pe jos kilometri întregi, asemeni lui Niculae în prima zi. Moromete se oprea din secerat când îi vedea că se apropie de capătul lotului, și o lua spre ei.

Păreau oameni de treabă, cu șepcile lor pe cap, și cu pantalonii lor de doc cenușiu, în cămășile lor colorate simplu, ca ale fietecui. Dar ori vorbeai unei căruțe, ori le vorbeai lor, tot aia era, nimic nu puteai smulge din spusele lor, oricum ai fi întors-o. Cum merge, cât mai aveți, câte hectare, cu ce îl cărați la arie, aveți căruțe bune (dacă n-aveți să spuneți să vorbim cu tovarășul președinte de sfat să vă facă legătura cu alții care au terminat și să vă dea prin bună înțelegere) și așa mai departe, și apoi bună ziua, noroc, spor la lucru. Nu lăsau să se vadă nimic din ce gândeau și parcă nici nu ascundeau nimic. Ai fi putut să rămâi chiar încredințat că nici nu știau nimic, dacă nu ți-ai fi adus aminte la timp că sunt mari și că nu se poate să nu știe ei chiar nimic.

– Mă, ce-i facem, Ilie, cu ăștia? Ce ți-au spus?

– Voicule, zice Moromete, până acum am zis și eu că știu ce va să zică nimic. Ei, exclama el cu un glas plin de admirație, n-am știut.

– N-ai știut?

– Nu!

– Mă, să fie-al dracu! se mira și Voicu.

– Ascultă aici la mine, reluă Moromete, ori vorbești cu calu ăla al tău ori vorbești cu unul din ăștia, tot la rezultatul ăla ajungi.

– Te pomenești că tot ce spunea băiatul ăsta al tău e adevărat, zise Voicu.

– N-ar fi exclus, răspundea Moromete, dar nu-mi vine să cred.

– Nu-ți vine ție, dar ai să vezi că așa o să fie.

Și Moromete se apuca din nou de legat snopi și de făcut clăi, încredințat și el ca și ceilalți, după cum și-o mărturisea, după ceasuri de muncă sub vipia cerului când treceau unul la altul sub un pom de pe răzor să fumeze o țigare, că nu se putea să fie adevărat ce spunea alde Niculae, zicea și el așa ca să nu spună ai lui de la raion că ia leafa degeaba, realitatea fiind că nu știe nici el nimic. Numai ăștia mari știu și nu vor să spună cine știe din ce pricină... Și poate că chiar n-o să fie nimic, o să fie ca anul trecut, o să ia de la cine are mai mult, de la ăștia cu averi, și de la cine are mai puțin o să-i lase în pace. Și după ce fumau țigările se întorceau la snopi și începeau cu familia lungi socoteli, cu cine din rudele lor sărace se puteau înțelege să le dea la treierat o parte din grâu, să facă șire mici la arie... Un ordin scris puse în vedere că vor fi acuzați de sabotaj acei proprietari care nu vor repara batozele și nu le vor pune în bună stare de funcționare și nu le vor scoate la timp pe izlaz, la locuri anume destinate, în vederea treierășului. Un alt ordin le puse în vedere același că uiumul luat ca plată pentru treierat revine acum statului în proporție de optzeci la sută, iar cele douăzeci la sută de cereale care rămân vor fi supuse cotelor ca la orice țăran, bineînțeles cu plata aferentă per kilogram, așa cum se va stabili în acest an prin H.C.M. Și încă alte ordine și instrucțiuni sosiră în sat, unul după altul, tot timpul cât dură secerișul, încât Zdroncan abia mai prididea să le transcrie în condică, să le afișeze în afișierul de lângă sfat, sau să-l pună pe Bărăgan să sune cu goarna și să aducă și astfel la cunoștință conținutul lor. De altfel, funcționarii rurali, învățători și tineret școlar erau mobilizați, constituiți în echipe și trimiși prin casele oamenilor și pe câmp să „popularizeze” aceste dispozițiuni și instrucțiuni. Preotul însuși, în prima duminică de seceriș, citi în biserică o enciclică a Patriarhiei Ortodoxe Române prin care, cu texte din evanghelie sau din scrisorile sfântului apostol Pavel, erau îndemnați țăranii să asculte de ordinele autorităților și să adune cu grijă „darul ceresc” al pământului, să nu risipească grâul, să-l secere la timp și să nu-l scuture întârziind recoltarea. Pe un panou uriaș la răspântia satului fusese afișată o lozincă scrisă de elevi cu litere roșii de hârtie care se referea tot la strângerea recoltei, dezvăluind următorul adevăr: *Te-ai grăbit, ai câștigat, ai întârziat, ai pierdut* și semnată I.V. Stalin. Iar pentru gazeta de perete a ariei principale din mijlocul izlazului, alături de lada de nisip și uneltele care se amenajară împotriva incendiului, se obținu de la același preot un articol pe care Zdroncan îl copie cu cerneală violetă pe hârtie mare cu scrisul lui plin de înfloritură la fiecare început de frază: „Un popor, sau

mulțime, cum o numim, n-a putut fi liber decât prin puterea de unire și consolidare între el fără a se ține seama de burghezimea care ne-a supt sângele. Partidul Muncitoresc Român este singurul partid care poate să culmineze gândurile tuturor ce ar putea să se gândească la supraputernicie. Toate partidele politice, sau cum să le numim, toate frânturile care s-au perindat la alegerile trecute...“ Și așa mai departe, semănând mai degrabă cu un articol electoral decât cu unul de seceriș, dar Isosică și Plotoagă nu stăteau ei acum să se uite la deosebiri din astea. Lor le trebuia iscălitura preotului și cu vorbe care să zică de bine despre regim, restul le incumba lor, ca organe locale. Și într-adevăr, o aveau această iscălitură, adevărată și cu cerneală, dedesubtul textului.

IX

Oamenii însă se mișcau încet și toată febra aceasta politică și administrativă trecea pe lângă ei și pe lângă căruțele și vitele lor fără să-i atingă. Fără să afle nimeni și cu această lentoare în mișcări dădeau și ei o luptă, dar una mai puțin spectaculoasă, subterană și eficace. De aceea și erau senini și liniștiți și îi primeau pe activiști parcă anume cu acea înfățișare și acele vorbe care justificau enormul val de cuvinte care se revărsa din aparatele de radio, din ziare și de pe sonorul benzilor de filme despre bucuria țăranilor din timpul strănerii recoltei, despre creșterea conștiinței lor de clasă și alianța lor cu clasa muncitoare sub conducerea acesteia din urmă. Nimeni nu observă că în acest an, în ciuda recoltei bogate, șirele de paie care începură să se clădească după seceriș, în jurul batozelor, erau în mod ciudat destul de mici și relativ egale între ele, și că erau departe de a reflecta contrastul real, diferențele adevărate dintre hectarele de pământ pe care le avea fiecare. Să stea cineva și să cerceteze că alde cutare, de pe atâta pământ, nu putuse să facă atât de puțin, și cutare de pe atât de puțin să facă atât de mult. Scriptele nu erau bine puse la punct, cum avea să se întâmple mai târziu, iar aparatul de control nu atât de priceput să înțeleagă un lucru atât de simplu. Și în afară de asta atenția lor cea mare era îndreptată asupra celor bogați, să strângă grâul de pe câmp, să-l ducă la arie, să nu cumva să-l lase nesecurat, sau să-i dea foc, cum li se spunea prin broșuri și literatura difuzată în cantități mari cu această ocazie, că făceau chiaburii...

Treierişul începu ca în toţi anii, cu cete de cincisprezece-douăzeci de oameni, care îşi uneau vitele şi căruţele. Cerul câmpiei se umplu în preajma ariilor de praf şi de pleavă. Batoza începu să murmure de dimineaţă din zori şi din depărtare se vedea roata cea mare a locomobilei, cureaua uriaşă care o lega de axul principal al maşinii de treierat şi două ouă de metal care se învârtteau tot timpul deasupra locomobilei, ca două testicule ciudate, înfipite acolo nimeni nu ştia în ce scop.

Din prima zi însă, treieratul chiar se opri pentru câteva ore: se află că nimeni nu avea voie să ducă grâul acasă înainte de a preda cotele cuvenite statului, S.M.T.-ului, restanţele şi grâul împrumutat. Mai mult, baza de recepţie care se afla la gară trimise înapoi primele căruţe care se prezentară să predea aceste cote, pretinzând ca grâul cu neghină să fie dat la trior şi să se predea cotele fără corpuri străine. Cei care se întorseseră erau atât de convinşi că e vorba de o neînţelegere încât arătau nepăsători, şi vrură s-o ia spre casă cu căruţele pline cu grâul acela al lor pe jumătate amestecat cu neghină, dar fură opriţi în mod hotărât de către paznici şi şefii de tarlale. Şi ce să facem? întrebă oamenii. Deşertaţi grâul jos, li se răspunse. Vedem. Telefonăm la raion şi vă spunem. Continuaţi treieratul puneţi grâul în grămezi pe arie şi aşteptaţi, nimeni n-are voie să ducă recolta acasă fără chitanţă de la baza de recepţie.

Urât grâu le ieşise celor care semănaseră cu sămânţă împrumutată astătoamnă şi nu-l dăduseră la trior. Se vedeau grămezile acoperite ici-colo cu rogojină, şi se apropia câte unul şi se uita, dădea puţin rogojina la o parte şi contempla boabele clipe îndelungi.

Pe baza acelui telefon care urma să fie dat la raion, nici cei care aveau grâu bun nu se duseră să-şi predea cotele: tot nu credeau că trebuie să predea toate restanţele şi toate cantităţile prevăzute după numărul de duble. Îl puseră şi ei pe jos şi se aşezară lângă el să aştepte... Câţiva mai sceptici încărcară tot ceea ce datorau, predară şi se întoarseră cu chitanţa respectivă. Aştia nu credeau în minuni şi îşi duseră grâul acasă şi cu chitanţele acelea se putură duce şi la moară să macine, să mănânce pâine nouă. Printre aceste chitanţe nu era însă în nici un caz aceea cu numărul 1, cu care se lăudaseră Plotoagă şi Isosică.

În acest timp, ca şi când cei care urmau să intre la rând la batoză ar fi fost altfel de inşi, cu o situaţie specială, care n-aveau nici în clin nici în mână cu cei care îşi pusese grâul pe jos, alţi oameni trăgeau căruţele pline cu snopi de o parte şi de alta a maşinii şi treieratul continua. Şi când în

partea din față a batozei se umplea lada în care curgea grâul și un referent de la sfat îi citea proprietarului cantitățile pe care urma să le predea, acesta se uita neîncrezător în hârtiile aceluia și cu o privire naivă pe chipul lui ars de soare și cu pălăria plină de praf și pleavă, întreba: Cât ziseși? Atâta și atâta, repeta funcționarul, direcția baza de recepție gara Balaci, chitanță la nenea în palmă și acasă cu recolta să mănânci pâine caldă. Care gară? întreba atunci omul închipuindu-și poate că dacă o dă pe glumă, o să zică și ăla că a glumit și atunci el o să se întoarcă la cei cu grânele de pe jos și o să le spună: încărcăți, mă, proștilor, grâul în căruță și duceți-vă acasă, voi ați crezut că e serios? Au glumit ăștia să mai râdă p-acilea de voi, că voi n-ați înțeles cum devine, să-i dați și lui acolo un sac de grâu și să vă dea drumul acasă. Parcă știe cineva ce socoteală ține el acolo? Și i se adresa în șoaptă funcționarului, hai mă, că îți dau cinci duble de grâu, lasă-mă s-o iau cu căruța spre casă, că nu ne vede nimeni. Funcționarul însă scotea un răcnet să golească lada și să mai tacă din gură, să plece de acolo și să se ducă dracului, dar nu fără chitanță, să predea întâi grâul și pe urmă să se ducă și-n mă-sa, dacă avea chef.

X

Între timp Plotoagă și Zdruncan fuseseră avertizați de către Isosică asupra necesității de a afla urgent de unde știa Vasile din Cotocești de „Operațiunea Cotigemoia”, cum numeau ei plasa pe care se pregăteau să i-o întindă lui Fântână. Nu le spusese că el, Isosică, știa foarte precis că lipoveanul era informat și alarmat. Nu-l văzuseră ei pe Mantaroșie vorbind cu el în ziua aceea în fața *meate-ului* și cum arăta Fântână mai rău decât ar fi fost beat? Era exclus ca chiar Mantaroșie să-i fi spus, bănuitor că odată Fântână înlăturat va fi înlăturat și el, Mantaroșie?

– Fir-ar mantaua lui roșie a dracului! Cel mai sigur e că mie la sută Vasile îi pândea din umbră, de-aia s-a dus el în dimineața aceea la Fântână, acasă, să se înțeleagă amândoi... N-a uitat pesemne cum s-au opus ei doi, Isosică și Plotoagă, la primirea lui în partid.

– De fapt de ce te-ai opus? se miră Plotoagă.

– Cum de ce?! se miră la rândul lui și mai mult Isosică. Ai uitat?

– A, da! exclamă președintele amintindu-și și apoi tăcură amândoi posomorâți.

De fapt nu-și aminteau nimic precis, pur și simplu se opuseseră, fiindcă Vasile le era străin și nu le plăcuse privirea lui tăcută și sfredelitoare. Îi decisese mai ales să se opună felul cum vorbise el când i se dăduse cuvântul, știa să vorbească și simțea că ăsta nu intră în partid doar ca să-i mai îngroașe rândurile cu încă unul. Zdroncan, care asista la această discuție în tăcere, se ridică în clipa aceea, grăbit, de la masă, o luă spre teighea și pronunță printre dinții lui zâmbați, care stăteau parcă veșnic dezveliți, aceste cuvinte misterioase și de neînțeles pentru cei care se aflau acolo și le auziseră (și bineînțeles că le răspândiră, ca pe niște ciudate semne de întrebare).

– Fir-ați ai dracului, nu vă mai convine acum. Și, ca și când constatarea aceasta l-ar fi înveselit peste poate, strigă în continuare, adresându-se astă dată vânzătorului, lui Stancu Tumbea: Dă-mi, mă, mie în fugă un rom, că am treabă, nu ca ăștia care stau aici și n-au nici o grijă. Auzi, bă, Isosică, fire-al dracu’? Am plecat, ‘vă oasele în..., noroc, bă, al Ciupăgeanu, fire-ai și tu al dracu’!

Și plecă rânjind cu veselia aceea a lui care din pricina dinților părea că nu-l părăsește niciodată și a cărei expresie mereu surprinzătoare chiar și pentru cei apropiați erau înjurăturile lui izvorând ca dintr-un strat subteran închis vederii celor din afară. În fapt nimeni nu știa ce gândea cu adevărat secretarul sfatului despre cei din preajma lui, cu care conducea satul, despre satul însuși în care se născuse și despre evenimentele pe care le trăia acest sat de câțiva ani. Se făcuse indispensabil tuturor și nimeni nu se gândea să-l schimbe o dată cu schimbarea comitetului executiv. Era reales.

La a doua întâlnire Zdroncan nu mai era de față, era doar Bilă, care părea să fi descoperit că nu era exclus ca șeful postului de miliție să le facă greutate în actele de constatare a viitoare fraude a morarului. Ceea ce spunea el însă părea întunecos și de neînțeles pentru președinte. Plotoagă se uita la el nedumerit și pe de altă parte disprețuitor, iar Isosică fuma și îl asculta cu o curiozitate împrăștiată și absentă; se vedea că nici măcar nu-i trecea prin cap să fie atent la ce le-ar putea spune Bilă, chiar dacă din întâmplare responsabilul *Arlus* ar fi descoperit în evenimentele viitoare o anume fisură. Care fisură? Nu era asta cea mai mare fisură, că Fântână aflase de la Vasile? Cine i-o fi spus lui Vasile? Secretarul organizației se chinuia zadarnic să afle și nici Ciulea nu dăduse până acum de nici o urmă, deși avea aerul că în curând o să țină fără doar și poate în mâini firul întregii istorii. „Spune-mi măcar la ce te gândești?” o rugase Isosică. „Mă gândesc

că vă are pe toți la mână Vasile“, răspunsese Ciulea. „Dar de ce?“ „Așa cred eu, și o să-ți spun pe urmă și de ce, pe bază de fapte. Dar nu acuma, că nu știu nici eu.“

– Așa e, Bilă, ai dreptate, zise Isosică după ce îl ascultă până la cap pe responsabilul *Arlus*. O să vorbesc eu cu șeful de post, dar nu acuma, știu eu când. Hai, Plotoagă, adăugă apoi ridicându-se, hai să vedem ce-au făcut ăia cu butoaiile de apă la aria chiaburilor, le-au pus sau nu le-au pus?

Și se ridicară apoi amândoi și o luară repede spre ieșire, încât Bilă nu mai avu timp să se țină după ei, și să mai ia parte la ceea ce aveau să-si spună. Președintele sfatului și secretarul organizației de partid mergeau unul lângă altul spre biserică, pe drumul cel mare pe care se intra și se ieșea din sat spre gară, care dădea întâi spre un pod de ciment de deasupra râului (și făcea aci la poalele câmpiei, sub dealul argilos, un al doilea gâldău adânc al satului, după cel din pădure) și apoi urca sus și tăia izlazul în două până în zarea îndepărtată. În dreapta izlazului cum ieșeau din sat și te aflai pe muchia câmpiei, se aflau instalate de curând trei din cele șase sau șapte batoze ale comunei. Asta era aria principală, celelalte fiind împrăștiate una în Valea Morii, și două în apropierea gării, să nu se care tocmai de-acolo clăile de grâu și să se scuture spicele. Asta se făcuse în urma unei dispoziții venită de la raion, până în vara aceea batozele fiind în general instalate cât mai în apropierea satului, de frica incendiilor. Acum însă se organizaseră din timp peste tot echipe speciale și materiale necesare de stingere, nisip, lopeți, găleți și butoaie cu apă. Iar scoaterea și transportarea batozelor pe arie nu se mai făcuse ca până acum cu boi, înjugați în mod spectaculos câte patru sau cinci perechi și conduși cu strigăte și răcnete de-a lungul satului, ci cu tractorul, și la una din arii se obținură de asemenea două tractoare în locul locomobilelor cu aburi pe care proprietarii nu putuseră să le mai pună în bună stare de funcționare.

– Ascultă, Plotoagă, eu nu mai cred acuma că Mantaroșie i-a spus lui Fântână toată operația, eu cred pur și simplu că numai Bilă era în stare să se gândească la Vasile și să se ducă să-i spună.

– De ce? zise Plotoagă.

– Fiindcă o fi mirosit că n-o să-l iau eu pe el cantaragiu, că nu sunt prost și atunci s-o fi înfuriat și el și și-o fi zis că dacă îi spune lui Fântână o să-l ia ăla în locul lui Mantaroșie.

– Toate astea sunt presupuneri fără nici o bază, zise Plotoagă, și eu zic că și ideea ta că Fântână a aflat ceva de la Vasile mă mir de unde ai

născocit-o! Altceva nu înțeleg eu și de mult vreau să-ți spun, de ce l-ai vârat tu pe Bilă între noi și te-ai apucat și i-ai promis că îl iai cantaragiu? Nu înțeleg să mă tai cu cuțitul. Și tot așa nu înțeleg de ce l-ai băgat și pe Mantaroșie să știe, ca să nu mai poți pe urmă să-l dai afară, stau și mă întreb și să fie al dracu' care te înțelege.

Mergeau pe marginea șoselei, pe lângă garduri și era caldură și liniște peste tot satul. Oamenii erau toți ieșiți la seceriș și cei doi își închipuiau poate că nu mai e nimeni prin case și nu-i aude nimeni și își continuă fără grijă conversația.

– Nu i-am vârat eu, răspunse Isosică. Ei s-au vârat.

– Ei s-au vârat cum se vâra oricine, zise președintele iritat, dar cum a ajuns Bilă să știe de moară și tu să-i promiți că o să-l iai cu tine? Să te văd cum îmi explici tu chestia asta.

– Păi uite cum a fost, nu mă face pe mine vinovat: el s-a apucat să ne spună, erai și tu de față și era și Zdruncan; ai memorie scurtă, el a venit cu ideea „Operațiunii Cotigoeaia” și noi nu ne-am dat seama că el vrea locul lui Mantaroșie. Fiindcă la început n-a vrut nimic, ne-a lăsat să vadă ce zicem noi. Și noi în loc să tăcem din gură și să nu-l mai lăsăm să stea la masa noastră, am zis că e o idee extraordinară; Zdruncan a zis, dacă ți-aduci aminte. Și pe urmă când a văzut că e în regulă, Bilă a venit cu Pretenția. Dacă ziceam nu, era clar că se ducea și ne spunea lui Fântână. Tot mai puteam să-l dăm la o parte, dar n-a trecut mult și tot el a venit și cu ideea să-l atragem pe Mantaroșie... și Zdruncan iar a sărit în sus: formidabilă idee. Ei, ceartă-te acum cu Zdruncan! Te cerți degeaba, n-ai cum să mai scapi de Bilă...

– Decât într-un singur fel, zise deodată președintele rece și hotărât și avu o astfel de expresie și un astfel de glas încât nu se putea înțelege decât că e vorba de o suprimare fizică și că numai astfel se putea scăpa de Bilă.

Isosică îl înjură atunci pe Bilă cu mânia scârbită a celui care e silit să recurgă la ce nu trebuie, ca să facă ordine într-o situație grea ajunsă la impas din vina chiar a celui care va fi victima unei asemenea măsuri extreme.

– Iau eu asupra mea cum să scăpăm de Bilă, continuă președintele, dar cu o condiție, să nu-l păstrezi pe Mantaroșie cantaragiu, să-l iei pe frati-meu Grigore.

– Nu pot, zise Isosică, trebuie să-l iau pe cumnatu-meu Zonzi. Asta e situația.

Președintele tăcu. Aici era mâna Ciulchii, nimic de făcut. Apoi vorbi cu acel glas al celui care era silit acum să-și modifice fără ezitare și cu toate pierderile cuvenite planurile de pâăn atunci.

– Bine, atunci ia-l pe frati-meu Grigore ajutorul lui Zonzi. Fi-i-ar bila lui a dracului, cum stăturăm noi ca niște proști și ne uitarăm în gura lui...

Și, convins acum nouăzeci la sută că toate urmele trădării nu puteau să ducă în altă parte, Isosică începu deodată să-l înjure pe Bilă cu creioanele lui cu tot, zicând că să și le scoată pe toate din piept și să le bage în aia măsii de porc, cum i-a înșelat el pe toți strecurându-se pe nesimțite în biroul organizației și agățându-se de pantalonii lor cum se agață ciulinii de coada câinelui.

– Mă, Plotoagă, ia ascultă aici, zise el din ce în ce mai furios, tu mai ți-aduci aminte ce-a pățit al lui Moromete în '46 când erau să-l omoare oamenii în fața primăriei și abia l-a scăpat notarul din mâinile lor?

– Cum să nu-mi aduc aminte, zise Plotoagă. Nu eram și eu acolo?

– Ei, tu ții minte cum a urlat atunci Bilă? „Domnilor, astăzi nu trebuie să fii comunist, trebuie să fii anticomunist!”

– Cum dracu să nu ții minte, exclamă președintele, din pricina urlletelor lui au început să urle și ăilalți și să-i dea lui Moromete cu pumnii în cap! Era beat mort.

– Ei, tu știi o chestie? continuă Isosică. Eu l-am văzut pe urmă cu ochii mei cum a ridicat ciomagul lui cu gogă și a vrut să-i dea lui Moromete una în cap. S-a lovit ciomagul de mâna unuia care și ăla vrea să dea, altfel îl omora pe Niculae. Ce-ar fi să-i spunem noi lui al lui Moromete? Scăpăm dracului de domnul Bilă, îl curățăm...

– Păi tocmai la asta mă gândeam și eu adineauri, îmi luași vorba din gură, zise președintele, și uite cum o să facem: îi punem întâi pe alții să se ducă la al lu' Moromete acasă și să-i spună, și dac-o fi nevoie, dăm și noi declarație. Băga-l-aș în mă-sa pe domnul Bilă, că de mult stam și mă uitam la tine cum umbli cu el în toate părțile, și toată lumea ne înjură din pricina lui.

Se apropiaseră între timp de arie și deveniră tăcuți. Doi inși săpau într-un loc cu niște cazmale niște gropi, alții înfingeau niște țărushi și niște panouri cu instrucțiuni și gazeta ariei. Pe pământ zăcea alături o cutie cu cruce roșie pe ea, probabil farmacia volantă, iar mai încolo, lângă locomobila tăcută, alții se opinteau rostogolind spre un loc anume două putini uriașe, necesare probabil pentru cazanul de aburi al locomotivei.

– Dănălache, chemă Isosică cu o voce scăzută și tainică și de lângă gropi se desprinsese acel Dănălache, un om cu statura înaltă și slăbănoagă și se apropie în grabă de cei doi. Cu cine ești tu acolo?

– Cu Geacă, zise Dănălache arătând cu degetul gros înapoi.

Isosică avu o expresie elocventă de mulțumire și se uită la Plotoagă semnificativ: ce zicea, nu era o potriveală perfectă?

– Geacă, strigă și președintele cu același glas ca al lui Isosică de mai înainte și cel strigat lăsă cazmaua și se apropie și el în grabă.

– Ia veniți voi încoace, le spuse Isosică luându-i mai la o parte și în timp ce se îndepărta încet cu ei continuă cu glas ceva mai tare ca să-l audă ceilalți și să nu-și închipuie cumva că e vorba de altceva decât de ceea ce își pot închipui în mod normal: terminați azi aici și mâine duceți-vă la Cotigoeaia, că scoatem batoza lui Năstase Rădulescu și aveți grijă să nu saboteze chiaburul instalarea ei; aria lor o să fie aria chiaburilor și dacă nu suntem atenți cine știe ce figură poate să ne facă.

Plotoagă zise și el ceva de același gen celor care continuau să lucreze, și stătu lângă ei mereu, în timp ce Isosică vorbea acum cu cei doi fără să se mai audă ce le spunea. În cele din urmă cei doi reveniră, președintele îl părăsi pe cei ce lucrau, se îndepărta cu secretarul organizației, iar Dănălache și Geacă, cu niște expresii impenetrabile, puseră mâna pe cazmale și continuară cu săpatul gropilor.

Geacă era un om care ar fi putut trece drept un ins gras, dacă n-ar fi fost așa de roșu și n-ar fi avut în cap niște ochi așa de mari cât niște cepe. Asta se vedea întâi la el și cine nu-l cunoștea și-ar fi putut închipui, pe lângă toate, că trebuie să fie și iute la mânia și periculos nevoie mare. Dar nu era, după primele vorbe pe care le auzai că le spune cu ochii aceia ai lui mari se întâmpla ceva, parcă zâmbea de o istorie pe care vroia să ți-o povestească și chipul lui cu pielea umflată și roșie părea și el parcă încărcat de un val de bucurie ascunsă care îi inunda porii. În zilele de duminică, dimineața așa spre prânz mai ales, o mare parte din sat auzea dinspre casa lui valuri de cântece dintr-un instrument pe care numai el îl mai avea dintre toți și din care numai el mai știa să mai cânte: din cimpoi. Cine stătea atunci alături de el îl vedea cum degetele lui groase joacă pe cele câteva găuri ale țevii de lemn care ieșeau din burduf și cum ochii i se umflau și mai mari și chipul i se făcea și mai roșu suflând în țeava de aer din capul aceluiași burduf. Nu juca nimeni după cântecele lui și nimeni nu-și arăta dorința să belească, așa ca el, o capră, și să vie la el să învețe cum se cântă din ea. Geacă avusese un

copil care îi murise în război, în 1945, într-un lagăr de prizonieri nemțesc. Cei care scăpaseră de acolo povesteau că din pricina foamei pierise, își schimba pâinea pe tutun și când venise iarna și făcuseră păduchi, nu rezistase la mizerie și se prăpădise. „Iar cântă săracu Geacă, spuneau muierile când îl auzeau, cântă după Anton al lui că nu se mai întoarce de pe unde îl târî rezbelul“. Geacă era foarte sărac, era dulgher și membru de partid încă de la început, de când venise notarul acela în sat, se înscrisese odată cu Fântână. Dar nu reușise să fie nimic în toți anii care urmară.

– Ce e, mă Geacă? zise unul din oameni adresându-i-se ca și când era de la sine înțeles că degeaba l-ar fi întrebat pe Dănălache, că ăsta n-ar fi spus nimic. Ce zicea Isosică?

Dar avură o surpriză. Geacă se supără pe neașteptate și păru că se înroșește și mai mult decât era el roșu, iar ochii lui negri, boboșați și încă tineri, nu mai surâseră ca asupra unei istorii pe care era gata să ți-o povestească.

– Ce să fie, bă Tănăsache, răcni el, tu n-ai auzit? Sau ai cam surzit de o ureche?

– Du-te, mă, dracu’, se supără atunci și numitul Tănăsache. Și adăugă parcă în silă: Crezi că eu stau să aud prostiile voastre. Taci, că altă treabă n-am.

– Păi dacă n-ai, atunci de ce întrebi? zise de la locul lui celălalt conspirator, Dănălache, șef de tarla, numit de Isosică, omul lui cel mai sigur, știa toată lumea.

Numitul Tănăsache însă parcă nici nu auzi, dădu mai departe cu cazmaua și nu mai răspunse nimic. Chiar că părea surd. Tăcerea care urmă însă stăruia timp de câteva minute lungi asupra tuturor. Și unora li se umbriră chipurile: ce era cu asta, de se supăraseră Geacă? Ce putuse Isosică să-i spună de îl făcuse să strige așa? Ce se întâmpla în sat cu oamenii de nu mai puteau vorbi unii cu alții ca altădată, fără aceste bănuieli și aceste taine?

XI

Și iată cum prin jocul imprevizibil al forțelor pe care le declanșează totdeauna o uneltire, inspiratorul „Operațiunii Cotigeoia“ care îi ținea încleștați pe cei ce conduceau comuna Siliștea-Gumești tocmai în perioada când Niculae Moromete revenise cu o sarcină de partid în satul său natal, Bilă adică, deveni deodată omul care trebuia definitiv îndepărtat de pe

scena satului. Dar câți erau cei care, judecați după trecutul lor, nu meritau să fie excluși? Nu exista decât o singură posibilitate să se afle răspunsul la această întrebare, să i se cerceteze dosarul la raion în urma unei sesizări: a declarat oare tovarășul Dobrescu, la intrarea lui în partid, cine era? (Ăsta era numele adevărat al lui Bilă, nimeni nemaia mintindu-și cine și de ce îl poreclise cu acest cuvânt care însemna ceva rotund și ce înțeles avea această sugestie pentru înfățișarea sau felul lui de a fi, chipul lui osos și negru nepotrivindu-se deloc cu această poreclă; poate doar vorba lui egală și persuasivă, cuvintele lui măsurate și avertismentele lui unduioase însoțite de acel „ți-o spun cu lacrimi în ochi“, fiindcă cealaltă latură a firii lui, explozivă și dementială, apărea doar când se îmbăta, și asta se întâmpla extrem de rar, necunoscându-i-o decât un număr foarte restrâns de persoane). Dacă de la raion venea informația că „partidul știe“, atunci totul trebuia altfel construit, cu mai puține șanse că Bilă putea fi „curățat“, dar acționându-se în orice caz în vederea obținerii unui rezultat care să ducă cel puțin la scoaterea lui din birou și îndepărtarea lui de pe primul plan de conducere a treburilor comunei. Nimeni adică să nu mai poată să facă vreo alianță cu el, și în nici un caz Fântână.

Așa se face că în zilele secerișului Niculae se pomeni într-o seară cu doi inși la poartă, pretinzând, cu o voce coborâtă și cu un aer misterios, că vor să-i spună ceva și că vor să-i dea și în scris... Unul dintre ei, care părea să fie un ins gras, dar care tot așa de bine putea să fie doar voinic, stătea mai în față, iar celălalt, înalt și slăbănog, ceva mai în spatele lui, având parcă aerul să spună că deși rolul lui este același cu al celuiilalt, poziția nu e aceeași, el fiind un ins fără importanță anume, putea doar să întărească cele ce avea să spună grasul, fără să adauge însă ceva nou. Amândoi în schimb așteptau liniștiți și convinși că Niculae o să le deschidă ușa, să intre în curte și, undeva în grădină sau în pridvor, să se așeze pe ceva și să înceapă să-i povestească. Niculae însă îi întrebă fără bunăvoință:

– Despre ce e vorba? Și adăugă și mai neprietenos: Ce este, nea Geacă, ce s-a întâmplat?

Se vedea că pe celălalt nici măcar nu-l întreba cine e și că, dacă nu l-ar fi recunoscut pe Geacă și n-ar fi știut că e un om cumsecade, s-ar fi răstit la ei și i-ar fi gonit pe amândoi de la poartă înainte chiar ca vreunul din ei să apuce să deschidă gura.

– Măi Nică, zise Geacă fără șovăire, de astă dată cu o voce obișnuită, și părăsind brusc și parcă scos din sărite orice taină, noi am venit să-ti spunem

ceva care te privește individual, dar dacă nu te interesează, plecăm și bunăseara...

– Cine v-a trimis? întrebă tânărul cu alt glas, coborât, sec și foarte rapid.

Parcă nici nu mai era glasul aceluiași om. Urmă o clipă de tăcere. Geacă rămase țeapăn în întunericul serii. Atunci se auzi șoapta târăgănată a celui alt:

– Nu ne-a trimis nimeni, am văzut că ai venit în sat și n-ai mai dat de mult pe-aici și ne-am gândit să-ți spunem ce știm ca o datorie a noastră de membri de partid...

– Ce vorbești? Și până acum ce-ați făcut? Vreți să vă spun eu de ce ați venit? zise Niculae. Și continuă: Să-mi spuneți că Bilă era la primărie când au sărit oamenii la mine, așa este? De ce nu spui, nea Geacă?

– Măi Nică, asta e, recunosc Geacă intimidat.

– Și erai și dumneata acolo de față, când s-a întâmplat.

– Păi eream.

– Păi ereai, reluă Niculae tăios și ereai și dumneata care nu te cunosc, cum te cheamă?

– Dănălache!

– Erei și dumneata și ereau și alții și ce-ați făcut? Ați stat și v-ați uitat și acuma veniți să vă pârâți unul pe altul crezând că eu gata, o să vă ascult pe voi și o să vă primesc declarațiile voastre scrise. Ia cărați-vă de-aici și, dacă vă mai prind că umblați cu istorii de-astea, vă pun eu în discuția organizației și o să afle toată lumea cu ce vă ocupați.

Și le întoarse spatele și intră în curte. Din cuvintele sale însă necruțarea îi izbise atât de tare pe cei doi încât rămăseseră mai departe la poartă ținându-și piept de ghearele ei furioase și invizibile: nu se mai puteau urni din loc, stăteau mereu lângă poartă ca două momâi fără sens, prelungiri sau repetări tăcute ale stâlpilor porților sau trunchiurilor din preajmă.

– Cine erea, mă? întrebă Moromete când băiatul intră în tindă.

– Geacă și Dănălache.

– Și ce căutau?

– Să-mi spună ei mie nu știu ce! exclamă Niculae cu dispreț. Și când i-am întrebat cine i-a trimes, Geacă, om în toată firea, că ți-e milă de el cum a rămas fără Anton, a tăcut din gură și a răspuns ălălalt, Dănălache, crezând că mă proteste el pe mine: nu ne-a trimes nimeni! Nici măcar nu i-am lăsat să vorbească, le-am spus să plece și să nu-i mai văd.

Moromete ieși în pridvor și se uită spre poartă, ca și când ar fi vrut să verifice în felul ăsta spusele fiului. Stătu câteva clipe lungi, apoi se întoarse și exclamă cu o uimire care parcă se cerea ea însăși verificată.

– Păi, îi văd că stau mereu la poartă!

Niculae se ridică și el de pe prag unde se așezase și apărură în cadrul ușii uitându-se și el lung în aceeași direcție. El stătu însă mai mult și când reveni spuse că în sfârșit cei doi s-au urnit de la poartă, s-au dus...

– Fă și tu cum crezi, zise Moromete într-un târziu, cu îndoială. Dar sigur zici că Geacă...

– Tocmai d-aia, răspunse atunci Niculae ridicând fruntea spre tatăl său. Nu poate să rămână Geacă, Geacă, așa cum îl știm toți? aproape că strigă. Și adăugă după câteva clipe lungi, ținându-l pe tatăl său cu privirea sa tânără care nu clipea: De ce nu poate? Ce îl împiedică?

XII

Tatăl nu răspunse și nici fiul nu mai zise nimic. Altă dată, în altă zi, mai ales cum era acum, după o zi de odihnă – era prima duminică de la începutul secerișului – Moromete ar fi luat-o negreșit de la cap, dar se întâmplase în cursul zilei ceva cu Catrina acolo la Alboaica și tatăl și fiul arătau îngrijorați. Băta, povestise același Sande trimes de Alboaica pe furiș, venise la prânz de la biserică, se culcase în pat și nu mai vruse să vorbească cu nimeni. Nu stătuse nici la masă, și se făcuse seara și tot în pat stătea. „Ce e cu tine, mamă, o întrebare Albei nedumerit, te doare ceva, să-i spunem lui Niculae să chemăm pe doctorul Ruiu de la spital, îl cunoaște personal, dacă îi dă un telefon de la sfat să știi că vine!“ „Nu mă doare nimic“, răspunse mama cu o voce foarte sigură dar foarte mohorâtă, și alte vorbe nu mai scosese și se înțelegea limpede că dacă le scosese și pe-astea fusese doar ca să împiedice venirea zadarnică a medicului tocmai acum în zi de sărbătoare, când poate că se odihnea și el ca orice om. „Ce e, mamă?“ o întrebare și Alboaica cu blândețe, dar trebuise s-o lase în pace, fiindcă degeaba vorbea cu ea. Stătea întinsă în pat în casă, îmbrăcată așa cum venise, în fusta ei bună și cu bluza ei de zile mari, cu spatele la toți cei care ar fi intrat pe ușă și nu scotea un cuvânt. Era atât de mohorâtă încât toată odaia părea plină de împotrivirea pe care o împrăstia parcă în jurul ei șederea aceasta în pat, neclintită. Vecinii și rudele mai îndepărtate știau că mama lui Niculae își purta supărările pe picioare, așa cum făcea mai toată lumea, dar numai tatăl, fiul și fiica cunoșteau felul acesta al ei de a se culca și de a nu vorbi când ceva dușmănos o copleșea din afară, sau dimpotrivă când ea copleșea pe alții cu dușmănia ei. Și cele mai rele stări care o țineau cel mai mult la pat, cum era cea de azi, erau cele în care această dușmănie nu se limpezea: cât venea din sufletul ei, cât din al altora și care dintre ele erau mai rele. Pentru că ea învățase de la biserică și o spunea și altora, că trebuie să uiți faptele rele și să le ții minte numai pe cele bune, fiindcă așa îi place Domnului Cristos. Nu reieșea însă de nicăieri din cele patru evanghelii că asta era una din plăcerile Nazarineanului, totuși asta fusese cea mai des repetată dintre învățăturile pe care Catrina Moromete o desprinsese de-a lungul anilor ducându-se la biserică. Familia ei însă, Moromete îndeosebi, și alții care îi cunoșteau tinerețea înțelegeau de aici mai multe, de ce chiar uitarea ar fi fost una dintre marile învățături ale lui

Cristos: trecutul Catrinei lui Moromete nu părea să fie pentru aducerile ei aminte un izvor de lumină...

Moromete se ridică de pe prag, se duse pe vatră, scormoni cu vătraiul în cenușă și luă de pe el spuză roșie de la care își aprinse pufăind țigara lui de tutun răsucită în foiță de mână. Alături, Ilinca spăla vasele (când Niculae fusese strigat la poartă de cei doi, abia terminaseră cu masa) și le rânduia la locul lor pe polița de lemn din perete. Sperând că poate îi va pica totuși ceva de mâncare atâta timp cât lumina tindei și umbrele stăpânilor se mișcau mărite de-a lungul pereților și podului pridvorului, câinele stătea întins într-o parte pe patru labe arătându-și doar botul la lumină lângă stâlpul ușii, clipind rar din ochii lui parcă vinovați de conștiința de a fi câine și de a nu fi mai mult, vită de pildă, față de care stăpânul are mai multă dragoste, se scoală anume dimineața și o îngrijește și îi dă mai mult să mănânce, nu numai fărâmiturile lui de la masă. Era unul tânăr, nu mai era Duțulache, acela murise de mult, pierise într-o zi de acasă și nu-l mai văzuse nimeni.

– Vezi cum devine, zise Moromete, îți spuneam acum o săptămână când veniși cu noi dimineața în căruță la deal: nu mai e el secerișul de altă dată cu tot rodul muncii noastre! Așa e și cu biserica! În loc să se ducă și să se întoarcă de acolo cu sufletul senin, se întoarce și cade la pat. De ce? E bine așa?!

Tăcu și se întunecă și el la față, ca și când ar fi pățit și el ce pățise mama în acești ani când biserica fiind dezlipită de stat și copiii nemaiînvățând la școală religia, nu mai știau de Dumnezeu decât de la oameni, și oamenii... Cu toate că în viața lui, nici de Paști nu se ducea totdeauna la slujbă, Moromete se trezea acum că e credincios!

– Când erați mici vă luam din pat în noaptea Paștilor și vă duceam la biserică și mă-ta puneă peste prag un strat de pământ proaspăt cu iarbă crudă... vă dădeam paști pe el... continuă Moromete.

– Ei și?! făcu Niculae.

Începea parcă să-l scoată din sărite aerul acesta pașnic al tatălui său, după ce o gonise pe maică-sa de acasă cu parul. Oricum, avea aerul să creadă că ea stă acolo la Alboaica de dragul lui, să-i facă pâine sau cozonaci și să vie pe urmă acasă bucuroasă ca de zile mari, ca pe timpul frumoaselor vremuri când toți copiii erau la un loc, și în zilele de sărbătoare, de Paști sau de Crăciun, nu se mai înjura și nu mai ridica nimeni mâna unul la altul. Ce

tot îi da el zor cum era cu pământul pus pe marginea pragului și alte istorisiri înflorite care nu mai puteau să ascundă nimic?

– Mă mir cum te împovărezi tu cu lucruri care nu te privesc, zise Niculae, și cu alea care te privesc direct, te scuturi ca și când nici usturoi n-ai mâncat și nici gura nu-ți miroase.

– Păi mă întâlnii și eu la prânz cu Catrina lui Bălțoi, răspunse Moromete indignat și zice „Ilie, vezi s-a supărat rău nașa (adică mă-ta), am fost cu ea la biserică și după slujbă popa a citit ceva ca să ne ducem la secere și să dăm cotele..“ Asta e logică?! exclamă Moromete furios. De ce îl amesteci pe preot în astea? Că doar tu nu crezi în Dumnezeu!

Așadar din pricina asta căzuse Catrina la pat, că preotul lăsase la o parte evanghelia și vorbise de cote...

Când Moromete se opri, se ivi Ilinca scoasă și ea din sărite că tatăl ei vorbește de maică-sa ca și când amândoi ar fi fost de față și s-ar fi uitat unul la altul ca niște prunci.

– Voi nu mai tăceți din gură, Niculae? zise ea. Nu vă dor fălcile de atâta vorbă?

– Nu ne dor, pe tine te dor? zise Moromete înțelegând că lui îi erau adresate aceste cuvinte.

Și schimbă subiectul.

– Cu alte cuvinte, reluă Moromete adresându-se fiului, te ferești să vorbești cu unul sau cu altul din ce motiv?

Ai fi zis că întrebarea avea rostul ei. Și adăugă situându-se nu fără o anume încântare de sine pe un plan din afară:

– Care sunt metodele dumitale?

Sigur, nu erau amândoi oameni politici? Făceau schimb de vederi...

– Metodele mele sunt că am în față un sat vechi și acționez să iasă din el unul nou, răspunse Niculae. Ori, intriga și turnătoria n-o să facă niciodată din nimeni și pe nimeni un om nou.

– Și cotele crezi că or să facă? întrebă Moromete.

– Cotele o să le desființăm, dar deocamdată suntem siliți să recurgem la ele, fiindcă n-avem încotro. Cu ce să aprovizionăm orașele la un preț convenabil?

– Bine, conveni Moromete, dar după ce le desființezi îmi dai îndărăt ce mi-ai luat?

– Sigur că o să-ți dau și îndărăt sub o formă sau alta o să-ți iai singur, răspunse în cele din urmă Niculae ridicându-se de pe prag și pregătindu-se

să se culce, având acum acea expresie a celui care ghicește ce i se va răspunde și n-are nici un chef să audă, n-are acuma timp de discuție.

– Dă-mi dumneata un bon la mână în care să se specifice următoarele, zise într-adevăr Moromete fără să ia în seamă intenția fiului de a părăsi terenul. Am luat de la cetățeanul cutare din comuna cutare raionul cutare cereale cantitate cutare în valoare de lei, care nu corespunde cu prețul pieții. Prin prezenta, mă oblig ca, stat, să-i achit diferența, așa, eșalonat. Drept care i-am eliberat prezenta spre a-i servi la nevoie.

– Nu merge cu chestii d-astea, zise fiul hotărât și agresiv.

– Nu merge?! se îndoi Moromete, ca și când ar fi crezut o clipă că faptul era posibil și ar fi putut încheia tranzacția chiar atunci și anume cu fiul său, care ar fi avut împuterniciri speciale.

XIII

Isosică, Plotoagă, Zdroncan și Bilă și Mantaroșie care făcea și el parte din biroul organizației, dar care înainte de a li se alătura șovăise un timp între ei și vechiul secretar, Adam Fântână, nu-și dădură cu adevărat seama de ceea ce se petrecea pe arii nici după ce numărul celor care își întindeau grâul pe jos crescuseră atât de mult încât, văzută de departe, o arie începea să semene cu un fel de bivouac. Grămezile conice de grâu cu rogojini pe ele aduceau a corturi, iar țăranii în cămăși tolăniți pe lângă ele a trupă în repaos. Isosică, în a doua zi de treieriș, plecase la raion de unde se întoarse pe seară cu știrea pe care o comunică lui Plotoagă și lui Zdroncan, că Bilă nu declarase la primărie să în partid ce rol jucase în evenimentele din '46 din fața primăriei și că era momentul să se trimită la raion declarațiile respective și să fie curățat. Plotoagă însă, președintele sfatului, nu se putu lăuda cu un succes asemănător și spuse că Niculae al lui Moromete era complet refractar dezgropării trecutului lui Bilă și că nici măcar nu vruse să stea de vorbă cu Geacă și Dănălace, pur și simplu îi gonise de la poartă fără discuție.

– Pe noi nu ne interesează dacă el vrea sau nu vrea, zise atunci Isosică aproape disprețuitor, dând parcă de înțeles că în chestiuni de astea nu persoana ta interesează... Avem noi și alte socoteli cu el și cu tat-său, domnul Ilie Moromete. Nici o grijă, nu vom scăpa momentul potrivit pentru a-i demasca pe amândoi pentru agitația pe care o duc... Așa, Niculae avea ocazia să-l iertăm pentru ceea ce face taică-său. N-o să-l mai iertăm.

Zdroncan schimbă subiectul cu un surâs impenetrabil:

– Cu cine ai vorbit la raion?

– Am vorbit chiar cu tovarășul care are sarcina să se ocupe cu probleme de-astea, răspunse Isosică. Și adăugă ironic: ce, credeai că m-am dus să vorbesc cu tovarășul Merdescu sau cu Bumbea?

Merdescu era unul din șoferii comitetului de partid raional și cel numit Bumbea unul din oamenii de la poartă, care te opreau să intri neanunțat. Zdroncan ripostă cu o înjurătură admirativă la adresa lui Isosică spunând că era dat în paștele mă-sii, dar că o să vadă el ce-o să-i facă mâine sau poimâine tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu când o să afle că oamenii și-au pus grâul pe jos și nu vor să se ducă să-și predea cotele la baza de recepție. Ce măsuri înțelege să ia?

Isosică își descleștă fălcile și căscă cu gura până la urechi, abia înregistrând faptele. Se aflau acum la sfat în biroul președintelui, luminat puternic de becul din tavan, și nu mai era nimeni pe acolo, afară de un paznic vigilent care făcea ce făcea și se dădea ca din întâmplare când pe lângă ușă, pe coridor, ascultând încremenit, dar și gata să-și reia mersul dacă ar fi fost surprins, când pe-afară, pe sub ferestre, ca și când ar fi pândit să nu sară cumva vreun dușman de clasă peste cei dinăuntru și el să nu fie acolo și să dea alarma. În realitate trăgea cu urechea...

– Nu egzistă, zise Isosică toropit de somn și de o mulțumire esențială, care înăbușea nesilit orice încercare a oricui, nu numai a lui Zdroncan, de a-i strecura în preocupări vreo îngrijorare cât de mică. Cotele trebuiesc predate fără discuție și cine nu vrea, nu duce grâul acasă. N-are decât să-l țină acolo pe câmp, să vedem cât îl ține. Trecui și eu pe-acolo când venii de la gară, adăugă el puțin mirat, și unii îmi spuneau că n-au căruțe... Niculae al lui Moromete n-a fost pe arie?

– A fost de dimineață, zise Plotoagă, și pe la prânz a plecat la raion, l-a chemat tovarășul Ghimpețeanu.

– Adică n-a zis nimic!

– Ce să zică, și mie îmi spuseră tot așa, că n-au căruțe și că îl duc mâine dimineață.

– Poate că n-or fi având? admise Isosică descleștându-și iar fălcile, vedem noi mâine, organizăm noi altfel convoaiele, luăm căruțe de la cei care stau și n-au intrat în ceată și le dăm lor...

Niculae se întoarse în aceeași seară de la raion și dimineața ținut o ședință cu Isosică, Plotoagă, Bilă și Mantaroșie, cei trei membri ai biroului

organizației, plus Plotoagă în calitatea lui de președinte al comitetului executiv și nici el, Niculae, nu pomeni nimic de situația de pe arie. Le reaminti doar pe scurt instrucțiunile și măsurile care trebuiesc respectate în vederea unei bune desfășurări a treierii, punând însă accentul insistent pe o supraveghere specială a ariei chiaburilor.

După felul cum le vorbi era lesne de înțeles că pentru asta fusese el chemat ieri la raion și exemplele pe care le dădu confirmară imediat această presupunere. În cutare sat un chiabur a refuzat pur și simplu să-și strângă grâul de pe câmp, un altul a stricat sitele de la batoză, un altul a încercat să fure niște saci cu zoană, acel praf amestecat cu pleavă și boabe rupte de grâu care se scurge alături de lada mare, altul a fugit din sat nu se știe unde și și-a împărțit recolta la alții, crezând că cu manevra asta...

Niculae era încruntat. Exemplele sale erau meschine, dar nu le inventase el, cum, necum,ăștia căroră le vorbea trebuiau să bage bine la cap să nu spună că n-au fost prelucrați...

Aria chiaburilor funcționa însă fără nici un fel de accidente, se treiera neconținut, batoza avea toate sitele în regulă, chiaburii erau toți prezenți lângă șirele lor de grâu și, în afară de toate acestea, la ei nimeni nu-și pusese recolta pe jos și nimeni nu zicea că n-are căruță să-și ducă cota la baza de recepție, cum ziceau ceilalți. Bogații satului treierau în tăcere și păreau surzi la strigătele pe care le scotea din când în când Plotoagă când ceva i se părea lui că nu e în regulă sau nu se mișca bine și numai copiii păreau veseli sau străini de ideea că au fost pentru întâia oară despărțiți de sat printr-o arie specială; fugeau și se zbenguiau printre șire, sau cărau cu aceeași veselie paiele de la curul mașinii, iar alții țineau de căpestre caii înhămați la căruțele încărcate și botul cailor abia le ajungea la urechi și caii stăteau cumiți în mâinile acestor omuleți care, în afară de faptul că erau așa mici, semănau într-un tot cu părinții lor, de la pălărie și cămașă, până la chipul energic, ars de soare.

A doua zi dimineața, așa cum își repartizaseră sarcinile, Niculae și Isosică o luară de la sfat spre aria principală, de pe izlaz, unde funcționau trei batoze. Lângă pădurea Cotigoeaia, fură trimiși Bilă și Mantaroșie din conducerea organizației. Când Niculae ajunse printre mușuroaiele de grâu întinse până departe pe arie, la început merse printre ele în tăcere și cu oarecare grabă și fără să manifeste o atenție specială. După ce ieși însă din ele și fără să se oprească din mers, îndepărtându-se deci de arie, îl întrebă pe Isosică cu o voce tăioasă ca un brici:

– Ce e cu grămezile astea de grâu?

Isosică își încetini nu se știe de ce pașii, și nu se grăbi să răspundă, dar celălalt nu și-i încetini și atunci se crea deodată între ei o distanță care nu putea fi micșorată decât ori de Niculae, care ar fi trebuit să stea să-l aștepte, ori de secretarul organizației, care ar fi trebuit să-și întetească mersul. Nu se știa însă încotro se ducea, așa glonț, Niculae și în cele din urmă Isosică mai micșoră din distanță, grăbind pașii, dar izbind din când în când cu vârful pantofului în scaietii sau pietrele pe care întâlnea în drum, având, pentru cei care s-ar fi uitat la ei de departe, aerul celui care nu pune el mare preț pe cel ce merge așa iute înaintea lui și că situația lui nu depinde de asta, deși aparent trebuie să...

– Erau numai câțiva care aveau grâul cu neghină, zise el, nu știu ce mama dracului e cu ăilalți... Cică n-au căruțe...

– Asta s-o spună ei unuia care nu știe cum se treieră grâul și tu s-o spui cui vrei, zise Niculae ridicând glasul. Grămezile astea s-au făcut ieri; în prima zi am văzut și eu că baza de recepție îi trimite cu grâul îndărăt pe ăia cu neghina, dar ieri ce-ați păzit, tu și cu Plotoagă, de i-ați lăsat și pe ăi cu grâul curat să-l pună pe jos? De ce nu răspunzi, ce-ați făcut ieri?

Dar tot nu se uita la el și tot mai rămânea între ei o oarecare distanță, pe care secretarul local tot nu se străduia s-o micșoreze complet; nu mai izbea însă nici în măracini, nici în pietre.

– Plotoagă nu știu ce dracu a păzit, zice că a umblat pe la Ciolănești după niște mahine! răspunse Isosică cu un glas egal în explicațiile lui cu cel al căruia îl trăgea la răspundere. Eu am fost la raion, la comitetul de partid, am avut treabă cu serviciul de documentare.

– Și altă zi nu ți-ai mai găsit să te duci la serviciul de documentare?

– De unde dracu să fi știut eu că ăia cu grâul curat o să-l pună pe jos?! Mă duceam în altă zi, răspunse Isosică.

Acum nu mai era între ei nici o distanță și între timp se lămurise și încotro se ducea al lui Moromete așa glonț: spre aria chiaburilor. Intră în ea și dădură ocol batozei și tractorului care înlocuia locomobila. Tractoristul îl salută pe Niculae cu un deget la capela lui unsuroasă, iar referentul de la sfatul raional făcu același lucru, având însă și o expresie întrebătoare: avea tabelele cu chiaburi în mână, le ținea bine, vroia tovarășul de la raionul de partid să se uite în ele? Niculae se uită în treacăt în lada cu grâu, își vârî mâna în el, vânturându-l, și întrebă unde e președintele.

– Uite-l colo, zise referentul local arătând cu degetul spre niște șire și ordonă unui țăran care stătea și se uita și el la grâu: ia cheamă-l încoace pe tovarășul președinte!

Niculae însă nu-l așteptă, se îndepărtă de batoză și o luă spre marginea ariei. Mergea însă acum agale, și Plotoagă și Isosică, șușotind între ei, se apropiară de el fără grabă, fumând țigări, și cu niște expresii preocupate... Stăteau acum toți trei împreună, în picioare, sub soarele apăsător și cei doi așteptau în tăcere în timp ce Niculae îi privea sfredelindu-i; părul lui tuns scurt și dat într-o parte îl făcea mult mai tânăr decât era cu adevărat față de ei.

– Ce e asta, tovarășe președinte? zise Niculae cu o ironie bruscă și necruțătoare. Poți să-mi explici, tovarășe președinte? Unde e chitanța numărul 1, tovarășe președinte?! continuă Niculae în același fel, parcă ar fi avut o suliță în mână și o înfigea cu fiecare cuvânt în omul impenetrabil din fața lui. Nu părea însă să-i pese lui de această impenetrabilitate. „Luați chitanța numărul 1?” v-a întrebat tovarășul secretar Sârbu. „O luăm, o luăm,” zice tovarășul președinte așa flegmatic, acompaniat de tovarășul secretar de organizație Isosică. Și când eu v-am atras atenția că e o problemă cu neghina asta, ei, zice tovarășul președinte așa binevoitor: „Lăsați că vă explic eu...” Da, da, explică-mi!

Îi ținea fără să clipească sub privirea tăioasă a ochilor lui negri.

– Parcă nici n-ai zice că ai în față doi oameni care se gândesc la problemele comunei cum mă gândesc eu la problemele papalității, continuă Niculae. Așa niște tovarăși care au organizat ei totul, l-am chemat chiar și pe părintele să-și dea contribuția.

Isosică și Plotoagă erau și ei negri de soare, dar parcă se înnegriseră chiar în aceste clipe sub ploaia batjocoritoare de cuvinte care se abătuse asupra lor. Cel mai lovit arăta Plotoagă, care chiar transpirase sub căzma aceasta care îl muncea vizibil, să nu înghită ceea ce i se făcea, și frâna gândirii care îl avertiza probabil că dacă se hotăra să răspundă, trebuia să se împace în același timp și cu ideea că era foarte posibil ca după aceea să nu mai fie președinte. Erau amândoi oameni cu pământ și nimeni nu-i silea să se lase astfel biciuiți, se pare însă că Niculae cunoștea bine soiul acesta de țărani care ieșise la iveală în viața satului, și în cuvintele lui nu răzbătea nici cea mai vagă grijă că ar putea avea din partea lor surpriza unei tresăriri de independență.

– Ce ordonați să facem, tovarășe Niculae? zise Isosică prinzând pauza din zbor. Aveți dreptate, ne facem autocritica, dar ce dracu îi facem cu ăia-cu neghină? Cu ăia fără neghină, lăsați că se aranjează, vorbim noi cu ei și o să plece toată lumea la baza de recepție. Nu se poate, ordinul e ordin, ai arat, plătești, ai contract... Dar baza de recepție ar trebui să le primească grâul cu neghină că doar ei l-au dat, nu l-am inventat noi. Vorbiți dumneavoastră cu baza de recepție la telefon și noi mergem la arie să formăm convoaiele cu ălalți.

– Am vorbit ieri cu baza de recepție, zise Plotoagă.

– Și? întrebă Niculae.

– M-au trimis la Ciolănești, că sunt acolo două mahine, să le luăm și să dăm grâul la trior.

– Și? reluă Niculae.

– Nu era nici o mahină, erau stricate, am bătut drumul degeaba, la telefon mi-au spus că sunt bune... Să-i ia mama dracului!

Președintele spusese aceste cuvinte cu gura plină, obidit și înfuriat. Niculae se urni din loc și o luă spre sat.

– Mergeți pe arie și până în seară să nu mai existe grămadă de grâu pe jos, ordonă el. Mă duc eu să vorbesc la telefon cu baza de recepție. Executarea imediat!

XIV

Ajuns la sfat, Niculae intră în biroul lui Zdruncan și îi ceru să-i dea la telefon baza de recepție. Secretarul se răsuci pe scaun, ridică receptorul de pe furca lui mare de tip vechi și începu să învârtască energic la manivelă.

– Alo, urlă el apoi în receptor, oficiul? și continuă repede ca și când ar fi chemat pompierii să stingă un incendiu: Oficiul, oficiul, oficiul! Alo, oficiul, răcni după aceea scârbit și insistent și spuse: Dă-mi baza de recepție, fi-ți-ar urechea aia stângă cu care ții receptorul, a dracu'! Alo, baza, vorbește aici...

Avea un glas de parcă ar fi fost pe frontul din '914, așa răcnea până primea o legătură.

Niculae luă receptorul și întrebă dacă la telefon era șeful bazei. I se răspunse că era chiar el.

– Din partea raionului de partid, zise Niculae sever, spune-mi, tovarășe, ce e cu oamenii care au grâu cu neghină, care e situația?

– Trebuie să-l dea la trior, nu le putem primi cotele și plata S.M.T.-ului și nici restanțele cu un procent mai mare de șapte la sută, zise șeful bazei. Astea sunt instrucțiunile Consiliului de Miniștri.

– Chiar și în cazurile în care baza le-a dat grâu de sămânță cu neghină? întrebă Niculae.

– Chiar, răspunse funcționarul liniștit. Nu trebuia să-l semene așa cum l-au luat, trebuia să-l dea la trior.

– Bine, asta în ceea ce privește S.M.T.-ul care are dreptul să i se plătească arătura cu grâu curat. Dar cotele?

– Și cotele, zise funcționarul.

– Bine, dar dacă asta e calitatea grâului, cum poate baza să le pretindă alta?

– Trebuia să-l fi dat la trior înainte de a-l fi însămânțat, răspunse mai departe șeful bazei.

Urmă o pauză, apoi Niculae întrebă:

– Și dumneavoastră, care ați dat grâu cu neghină, cantitatea propriu-zisă împrumutată, o vreți tot fără neghină? Vreau să spun nu cotele, ci sămânța datorată...

– Fără neghină, spuse șeful bazei neturburat.

– Dar voi l-ați dat cu neghină.

– N-are importanță.

– Cum n-are importanță? Ce răspuns e ăsta?

– Sunt ordine precise, răspunse șeful bazei, laconic.

Niculae puse receptorul în furcă și ieși afară. Dar nu plecă nicăieri, rămase în pragul clădirii pe scările de ciment, își vârî mâinile în buzunare și rămase așa, drept, uitându-se peste drum cu privirea în curtea celui ce se învecina cu sfatul popular, curtea lui Valache, grasul și veselul partener de table al foștilor primari și notari de odinioară ai acestei comune. Pe vremea lor, un primar n-avea de rezolvat astfel de probleme, nu existau nici campanii și nici baze de recepție. Primăria era o clădire în general liniștită, înregistra nașterea și moartea populației, avea un perceptor de impozite și un agent de urmărire, dădea bilete de vite și verifica măsurătorile și greutatea și executa un buget comunal nu prea încărcat, iar și dacă vreunui om i-ar fi venit chef să-și semene de pildă pământul cu sticle de lampă, toată lumea ar fi rămas complet indiferentă. Sticle de lampă vrea să semene? Foarte bine dacă are omul ideea asta, trebuie lăsat cu ideea lui, nu

toți oamenii seamănă între ei să aibă fiecare aceeași idee. De-aia sunt mai mulți oameni, ca să aibă mai multe idei.

Valache nu făcea nimic, găseai în cârciuma lui covrigi și băutură, nu te silea nimeni să intri la el să iei ceva, dar când vindeai sau cumpărai o vită nu era asta o schimbare în gospodăria ta și nu trebuia să bei un păhărel în cinstea acestui eveniment? Ici semnai biletul în primărie și dincolo treceai și beai în sănătatea vitei (cumpărate sau, vândute). Dar în sănătatea cui nu beai! Parcă dacă treceai copilului care se însura două pogoane de pământ te îndurai să te întorci acasă ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic? Și Valache era acoloa, vesel în permanență, sau poate nu era el chiar vesel, dar te înveselea pe tine vederea lui când te gândeai că tot câștigul lui la cârciumă se topea la table pe țuici cu pungașul de notar și de primar care îl beau fie că pierdea Valache la table, fie că pierdeau ei. Era acoloa, ca un paznic voluntar al primăriei, cu țoiul în mână, și cine nu-l auzise măcar o dată strigând cu vocea lui moale de încântare, să trăiți, dom' primar, să trăiți, dom' notar? Ca și când ar fi fost parcă plătit să întrețină în mintea oamenilor ideea că aceste două clădiri care stăteau față în față îți erau prietene, cu oamenii din ele cu tot. Pe urmă venise războiul și după război... Chiar aici în fața casei lui Valache se întâmplaseră atâtea răsturnări! Aici cunoscuse cineva pe un notar nou și petrecuse cu el pe terasa lui Valache o noapte dintre cele care nu se mai uită. Și tot aici, puțin mai târziu era chiar gata să fie omorât același băiat, care chemase oamenii cu goarna să le vorbească... Acuma sta pe aceleași trepte și se uita, pe gânduri, la fosta cârciumă... Obloanele erau închise... În casa lui Valache vrusese să se mute odată un învățător, fiindcă altfel, fără rafturi, odaia era frumoasă, avea ferestre mari, acoperite pe jumătate de viță agățătoare. Și se mutase, dar pe urmă plecase de-acolo și sfatul nu mai trimisese de-atunci pe nimeni să-l înghesuie pe Valache cu muierea în odaia din fund... Îl aveau însă în evidență.

– Ce mai faci, nea Valache, bună-ziua, zise Niculae de pe trepte, adresându-se unui om care nu mai era gras ca odinioară, ci negru și parcă și parcă stors și care ducea de funie o vacă, venea de la fântâna din apropiere, de lângă școală.

Valache se uită la tânărul de pe treptele sfatului și fie că nu auzise întrebarea, fie că o auzise și nu vrusese să răspundă la ea, dar cu privirea așa ținută, își văzu de drum, băgă vaca în curte, închise poarta și se pierdu undeva în fundul gospodăriei.

– N-o mai duce mult nea Valache, zise paznicul de serviciu care urmărise scena de undeva de alături unde stătea jos.

– Dar ce-are? zise Niculae.

– Nu știu ce are, dar nu mai vorbește.

– Adică, are vreo boală?

– Cică n-are nici o boală, zic unii, nu-l doare nimic, dar nu mai vrea să vorbească. A intrat o dată alde Gae peste el și nu știu ce i-a făcut acolo. Cică l-ar fi înjurat... I-a făcut pe urmă proces...

– Și de ce a intrat peste el?

– Păi în calitate de președinte!

– Și?

– Nu știu ce-a vrut de la el, cică i-ar fi răsturnat masa și ar fi ridicat ciomagul la el să dea impozite... Unii spun că l-ar fi înjurat, mai adăugă paznicul, punând un semn de egalitate între aceste două acțiuni, ridicarea ciomagului și înjurătura, dând chiar de înțeles că înjurătura ar fi fost, prin natura ei, mai gravă decât lovirea cu ciomagul.

– Dar de auzit aude? zise Niculae intrigat.

– Cine știe? Muiera spune că aude, dar că din ziua aia de la proces a luat hotărârea să nu mai vorbească. Are mai bine de un an de când ține gura închisă și nu mai vrea să scoată un cuvânt.

– Dar ce s-a întâmplat la proces?

– Păi cică Gae îl trecuse că nu-și plătise impozitele și nea Valache zice onorată instanță, vă prezint chitanțele care le am asupra mea ca dovadă că sunt nevinovat. Dar judecătorul cu asesorii populari nici n-au vrut să se uite la ele, zicând că să nu umble el cu uneltiri și cu avocat, că n-o să-i meargă. Probele nu sunt din punct de vedere concludente, a zis judecătorul, și a zăcut nea Valache vreo paisprezece luni în pușcărie. Cică acolo a început el să refuze să mai vorbească, zice muiera, că se ducea cu mâncare la el și ea îl întreba una și alta și el nimic.

Paznicul tăcu. Niculae întrebă:

– Și ce face acuma Gae?

– Ce să facă, stă acasă. Așteaptă să fie iar președinte. Posomorât, Niculae părăsi treptele și se întoarse în biroul lui Zdruncan.

– Ia dă-mi raionul de partid, îi spuse, pe tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu.

Se vede că se gândise tot timpul afară dacă să cheme sau nu raionul și că în cele din urmă se hotărâse să-l cheme. Zdruncan lăsă scrisul, puse mâna

pe receptor și reîncepu urletele către oficiu.

– Merge greu, zise într-o vreme, raionul e ocupat...

După vreo oră de trudă reuși în cele din urmă să obțină legătura și Niculae luă receptorul și începu să raporteze. Primul-secretar era la postul său și îi răspunse că cunoaște situația, că același lucru se petrece și în alte comune și că totul se datora agitației chiaburilor...

– Mobilizați membrii de partid și combateți agitația cu toată energia, tovarășe Niculae, și în același timp strângeți toate trioarele existente sau mahinele, cum mama dracului le spun unii pe-aici, și selecționați cantitatea respectivă de cote și să se predea la baza de recepție. Nu putem să perpetuăm să dăm bazei grâu cu mare număr de corpuri străine, pe urmă baza îl păstrează pentru la toamnă și îl vinde cui n-are și o ținem așa ca gaiamațu. Trebuie explicat oamenilor că nu există altă soluție.

– Și trebuie predat fără neghină chiar și grâul de împrumut? întrebă activistul.

– Dar ce crezi că bazele astea de recepție lucrează de capul lor? Care sunt dispozițiile? zise secretarul.

– Dispozițiile sunt pentru întreaga țară? întrebă Niculae.

– Păi sigur că sunt pentru întreaga țară, n-oi fi vrând să se dea dispoziții fiecărui țăran în parte.

Și convorbirea se încheie în felul acesta. Niculae închise.

– Câte trioare avem în sat? îl întrebă pe Zdruncan.

– Sunt câteva trioare, răspunse Zdruncan, dar zice că sunt toate stricate, s-a interesat ieri tovarășul președinte și le-a văzut cu ochii lui. S-a dus pe urmă la mama dracului la Ciolănești să ia pe-ale de-acolo, le-a găsit și pe-alea stricate.

– Și nu se pot repara?

– Nu se pot, că le lipsesc tot felul de piese. Nu știu ce-au făcut cu ele, că nu e unul bun.

– Dă-mi S.M.T.-ul. Poate găsim la ei.

– Sunt date. Se lucrează cu ele în alte părți.

– Dă-mi iar baza de recepție.

După ce obținut legătura, Niculae îi spuse aceluiași șef că situația era fără soluție și că cu cele câteva trioare ale S.M.T.-ului nici până la toamnă n-o să se poată selecționa atâta grâu. „Știm, dar n-avem ce face, răspunse funcționarul. Se pare că numai în regiunea lor se ivise complicația asta.

Poate că la regiune s-o fi primit vreo dispoziție specială de la Consiliul de Miniștri.

– Dă-mi comitetul regional de partid, ceru Niculae și Zdruncan se puse iar pe urlat.

Dar iată că legătura cu regiunea se obține mai ușor decât cu raionul și Niculae luă receptorul și ceru să vorbească cu un anume tovarăș Georgescu. Și se întâmplă că acest tovarăș să fie chiar în sediu, cu toate că în această perioadă mai toți activiștii erau plecați pe teren.

– Tovarășe Georgescu, zise Niculae, puteți să-mi spuneți și mie care e situația cu bazele de recepție care au ordin să nu primească grâul care are mai mult de șapte la sută corpuri străine? Știți că la noi s-a ivit o complicație și am vorbit și cu tovarășul prim-secretar Ghimpețeanu, dar soluția asta cu datul grâului la trior este practic de neaplicat. Ce-i facem?

– Raionul o să primească dispozițiile care se vor impune, răspunse scurt tovarășul Georgescu. Nu înțeleg de ce veniți voi cu chestiuni de-astea la comitetul regional! De ce nu țineți legătura cu raionul?

– Tovarășul Georgescu, replică Niculae iritat, v-am spus că am raportat tovarășului prim-secretar Ghimpețeanu și dânsul mi-a spus că mai sunt și alte sate în situația asta. Problema e dacă nu cumva mai sunt și alte regiuni în aceeași situație și în cazul ăsta ce măsuri sunt de luat, ca să știm cum să ne orientăm...

– Țineți legătura cu raionul, răspunse impasibilă vocea de la celălalt capăt al firului.

Și închise. Niculae închise și el și de astă dată foarte hotărât o luă spre ieșire și nu se mai opri în pragul clădirii sfatului să se mai gândească. Un sfert de oră mai târziu fu văzut apropiindu-se de aria principală și Isosică și Plotoagă îi ieșiră în întâmpinare. Se vedea însă după felul lipsit de chef și șovăielnic cum li se urneau pașii că ei nu făcuseră între timp nimic și că în general nu prea înțelegeau ce era de întreprins într-o asemenea situație decât să execute ordinele. Se mișcau în așteptare, sau așteptau mișcându-se, nu păreau sau poate chiar că nici nu se deosebeau cu ceva de ceilalți țărani, sau poate că un vechi instinct le spunea că în astfel de împrejurări e mai bine din toate punctele de vedere să te retragi în masa din care ai ieșit și să lași autoritățile superioare să acționeze direct, sau o persoană anume trimisă de sus pe care s-o lași să ia contact pe viu cu întregul sat pe propria-i răspundere... Bineînțeles că nu trebuia să te retragi prea mult și să lași această persoană complet singură, fiindcă atunci te va curăța după, și va

pune pe altul care va ști să execute mai bine decât tine ordinele și dispozițiile date, dar poți să stai așa de formă alături de el, ca să nu se observe că nu vrei să te amesteci, și alături de țărani nefăcând nimic, ca să nu-ți ridici satul în cap după ce valul va fi trecut și să se plângă contra ta și iar să te curețe...

– Ordinele sunt următoarele, zise Niculae fără menajamente. Și începu să le spună ce aveau de făcut. Erau ele, chipurile lor, de nepătruns, dar prin coaja lor îngroșată de straturi de experiență seculară pătrunsese, ciuruind-o parcă cu o mitralieră, necruțarea unuia care ieșise tot dintre ei și care îi cunoștea și știa cum să le înfrângă împotrivirea și șiretenia.

– Hai, dați-i drumu, încheie Niculae. Dați-i drumul și începeți și combateți efectele acțiunii chiaburilor. Treceți la contraacțiune. În loc să duceți muncă politică susținută, duceți muncă să-i mobilizați pe Geacă și pe Dănălache și să-i trimeteți la mine! Numai achitându-vă de sarcinile care vă revin, puteți să scăpați și să nu vă demasc ca unelte ale chiaburilor! Eu mă duc la Cotigoeaia să văd cum decurge acolo treieratul și când mă întorc uite-așa să văd convoaiele înșiruite spre baza de recepție.

XV

Isosică și Plotoagă o luară înapoi spre centrul ariei și se vedea cum o cumplită furie pusese stăpânire pe ei. Când un grup de oameni le ieși înaintea cu expresii parcă vesele care șovăiau între speranță și îndoială, vrând să știe adică în ce sens se modificase situația, renunțaseră sau nu renunțaseră autoritățile la cote, având deci aerul că totul se mișcă între aceste două extreme și că existau șanse și pentru și contra, Isosică și Plotoagă începură să strige rând pe rând cu chipurile schimonosite de o mânie cu totul neașteptată și bizară, cu atât mai mult cu cât până atunci nu ziseseră nimic, având și ei aerul că chestiunea asta cu cotele ajunsese puțin cam prea departe:

– Atențiune aici, urlă Plotoagă.

– Rechiziționarea trioarelor, îl urmă Isosică cu un glas nu mai puțin urlat, dar parcă mai rece și mai amenințător.

– Cine nu prezintă triorul reparat se confiscă pe loc și nu se mai dă îndărăt, reluă Plotoagă, și se interzice cu începere din acest moment depunerea grâului pe jos.

Se apropiară de batoză.

– Cine treieră? făcu președintele.

– Eu, răspunse un țăran tânăr cu un glas de parcă ar fi fost strigat la apel în armată și i-ar fi făcut plăcere să-și reamintească, răspunzând așa voios, de acele frumoase timpuri petrecute în cazarmă.

– Ai căruță personală?

– Am.

– Încărcarea în ea a cotei cuvenite și direcția gara Balaci.

– Stai, tovarășe președinte, că n-am terminat, protestă atunci țăranul cu o energie disproporționată față de argumentul pe care îl invoca.

Președintele o luă spre grămezile de grâu, dar tânărul țăran țâșni de lângă ladă, îi ieși înaintea și protestă și mai inversunat, de astă dată roșu de indignare și cu fulgerări scurte de spaimă în privirile ochilor săi măriți de o încordare până atunci ascunsă.

– N-am terminat, tovarășe președinte, ce te legi tu de mine când eu abia am băgat în batoză și uite colo căruțele la rând să tragă la coș.

– Ai neghină? îl luă președintele din scurt.

– N-am.

– Ai arat cu S.M.T.-ul?

– Am arat.

– Atunci ce... mă-tii crezi tu, că S.M.T.-ul ăsta e pe gratis, n-ai iscălit un contract că o să plătești în produse?

Și trecu peste el fără să-l mai ia în seamă, dar celălalt reveni îndârjit.

– Și tu ce... mă-tii cășunași pe mine, care nici n-am terminat, când ăștia stau cu grămezile pe câmp de două zile și nu le zice nimeni nimic. Nimeriși peste mine, Dumnezeu!... de președinte, că dacă mă reped acum în tine te fac de uiți pe toată viața că ai fost vreodată președinte.

– Cristache, ordonă președintele adresându-se unui băiat care stătea cu furca în mână și se uita, du-te la postul de miliție și spune-i tovarășului Moise Ion să vină imediat aici pe arie.

Țăranul nesăbuit amuți deodată, ca și când i-ar fi luat cineva indignarea cu mâna. În acest timp se adunase în jurul lor toată aria, și numai batoza continua să treiere. Băiatul cu furca nu se grăbi să alerge să cheme milițianul, dar nici președintele nu-și repetă ordinul.

– Suntem martori că tu l-ai înjurat întâi, zise un țăran cu glas potolit și președintele se făcu că nu aude, dar nu dădu curs ciocnirii, continuă să strige ordinele așa cum începuse.

Le repeta nu tocmai așa cum i le spusese Niculae, ci deformându-le împins de furia aceea a lui pe care n-o pricepea nimeni și tocmai de aceea căpătau parcă în auzul celorlalți un caracter incredibil: se confiscau trioarele, se confisca recolta, se puneau cu miliția pe ei...

– Să ne ia tot grâul și să știm o socoteală, zise liniștit un țăran adresându-se practic președintelui, cu o astfel de voce care nu lăsa nici o îndoială că el știa că președintele nu născocise el ordinele astea și că prin urmare, dacă făcea pe intermediarul, să transmită mai sus propunerea asta.

– Sigur că da, admise un altul, ce să mai stăm să ne mai socotim, că S.M.T., că U.T.M., că F.D.P. ...Să ne ia tot grâul, tot acolo ajunge.

F.D.P. era Frontul Democrației Populare, denumire sub care se prezentase partidul și guvernul la alegerile recente și nu știa de ce îi rămăseseră ăstuia în minte inițialele respective. Cât privește U.T.M.-ul (Uniunea Tineretului Muncitor), organizația asta nu cerea nici un fel de cote, dar tot așa, se pare că în mintea acestui țăran nu se făcea nici o deosebire între Stațiunea de mașini și tractoare, organizație cu scopuri strict tehnico-agricole, și organizațiile de masă existente care aveau alte sarcini. Nu se știe de ce propunerea cu luatul în întregime al grâului de către organizațiile numite potoli treptat furia președintelui și începu să-i ia pe fiecare la rând, ocolind liniștit grămezile de grâu.

– Ce e, Costache, de ce nu vrei să-ți duci cotele aferente la bază?

– Păi acuma treierai, aștept să vină alde cumnatu-meu cu căruța de la Mozăceni și îl duc. De ce să nu-l duc? Îl duc! Cum să nu-l duc! Tocmai pe mine mă găsiși să nu-l duc?

– Și tu, Pațac? Tu ce aștepti?

– Păi acu' treierai și eu! protestă Pațac uimit că evidența acestui fapt era atât de greu de presupus. Acu' treierai și aștept să vie Ilie cu căruța și îl duc și eu.

– Care Ilie?

– Cum care Ilie? Ilie Usturoi, cu care sunt în ceată.

– Lasă că vă facem noi rost de căruțe, n-aveți nici o grijă, să vedeți cum o să plătiți voi și transportul până la gară, zise președintele și continuă: Noroc, măi Aguță.

– Noroc, Plotoagă.

– Măi Aguță, trebuie să-ți duci cotele la gară, zise președintele ca între prieteni. N-ai ce face. Așa sunt dispozițiile.

– Ce vorbești, se sperie Aguță. Păi zicea că le taie.

– Nu le taie, Aguță, cine dracu ți-a mai spus și prostia asta?
– Lumea. Să stăm, zice, să nu le ducă nimeni și n-are ce să ne facă.
– Are, Aguță, mai bine încarcă și du-le, nu mai pierde vremea de pomană.

– Mă, eu dacă le duce toți, le duc și eu, zise Aguță cuminte, uitându-se cu ochii mari de sinceritate în cei încremeniți și duri ai președintelui.

Isosică începuse să nu mai zică nimic, îl însoțea pe Plotoagă și, în clipele când acesta arăta mai prins în vorbă cu omul, el se uita vizibil în altă parte, având aerul că asta era misiunea președintelui, să răspundă de aspectul ăsta cotele...

– Bine, acela zice că dacă le duce toți, le duce și el, continuă Plotoagă oprindu-se lângă un purcoi mare de grâu, galben și curat ca aurul, fără pic de corpuri străine, dar dumneata de ce te apucași să-l pui pe jos de pomană? Crezi că cu atâta grâu n-o să dai nimic statului, sau crezi că dumneata n-ai nici o obligație patriotică față de poporul care muncește în fabrici și uzine?

– Măi Nică, zise țăranul neted, pe mine să nu mă amestecați în chestiunile voastre de partid că grâul e proprietatea mea și fac ce vreau cu el. Dacă dumneata vrei să mi-l iai, ai puterea s-o faci, dar să nu mă puneți voi pe mine să iscălesc, că nu iscălesc...

– Poți să nu iscălești, dar încarcă grâul în căruță și du-ți cotele aferente, zise președintele.

– Lui Ilie al lui Moacă, începu omul să povestească, și avea în privire și pe chipul lui lung ca o lubeniță o expresie de triumf ca și când ceea ce avea el să le dezvăluie va stârni senzație, i-au intrat astă-iarnă în curte și i-au luat un bou. „Mă, zice Ilie al lui Moacă, ăștia nu se mulțumesc să-ți ia vita din grajd, dar te mai pune pe urmă să iscălești că ai dat-o de bunăvoie.“

– Dar când a încasat banii în avans de contract i-a plăcut, zise președintele întorcându-se spre Isosică, ia să-l trecem noi pe ăsta, în cap cu domnul Ilie Moacă, pe lista de agitație contra regimului, să-i învățăm noi minte să mai umble cu minciuni! Cum te cheamă pe dumneata?

Omul însă se feri și deodată chipul lui alungit se decolora și se închise și nici urmă de triumf nu mai păstra pe trăsăturile lui dungate de soare și de o mânie oarbă cu care nu mai știuse ce să mai facă. Acum parcă descoperise brusc ce-ar fi trebuit să facă: s-o păstreze doar pentru el și să nu-i dea frâu în gura mare. Văzându-l că și-a dat seama singur de prostia lui, Plotoagă nu stăruia nici el să-i afle numele, dar îi repetă să încarce imediat cotele în căruță, dacă nu vroia s-o pățească... Imediat, acuși, în fața lui, dar ce, ne

jucăm aici de-a cotele, trebuie s-o duci întâi acolo și pe urmă mai stăm și la discuție, dacă mai e ceva de discutat...

Lângă purcoiul următor se agita un omuleț mic, chemând pe cineva care se afla undeva printre șiri, își vâră degetul mic în gură, fluiera și striga:

– Măi Costică, vino, mă, încoace, mai repede cu căruța să încărcăm cotele și să le ducem, nu vezi că s-a supărat aici toată lumea, o să creadă tovarășul președinte că nu vrem să le ducem, hai mai repede, Costică, să le ducem acolo și gata...

– Bă, fi-ți-ar capu-al dracu' șopti Isosică întrerupându-i strigătele, tu ești membru de partid sau ce mama dracului ești? Ia încarcă repede și să nu te mai prind cu grâul aici.

Și trecură mai departe și în urma lui omulețul nu se grăbi să pună în practică strigătele lui către acel Costică, șopti unui băiat care sta lângă el să aibă grijă de grâu și dispăru într-o direcție cu totul contrarie celei de unde ar fi putut veni căruța cu Costică în ea. De altfel așa făcură și ceilalți acum când nimeni nu mai aștepta nimic nou din partea celor doi, președintele și secretarul: se limpezise în ceea ce îi privea pe ei, n-avea nici un rost să mai stea să-i asculte. Și se pitiră printre șirele de paie sau o luară nepăsători și singuratici care încotro, lăsând grămezile de grâu pe seama copiilor sau femeilor. Rămăseseră numai cei cu grâul cu neghină, care aveau aerul că ei sunt scoși din cauză din moment ce lor nu li se spunea nimic.

– Sigur că da, zise unul dintre ei, muncitoru ăla trebuie să mănânce și el, nu poți să-l lași așa să dea cu ciocanul cu burta goală... Să vedem cum îi facem, că de dat dăm noi, dar să știm...

– Dar ce, ne dăm și noi seama, îl continuă un altul prefăcându-se că nu-l vede pe un activist necunoscut care se apropiase între timp de grămezile de grâu și începuse să vorbească în șoaptă cu Plotoagă și Isosică. E chestia asta cu S.M.T.ul, ți-a arat, ți-a grăpat, te-ai înțeles să dai, dai! Sunt, nu așa, diferite forme, tu muncești aici pe ogoare, el muncește acolo la nicovală, trebuie să te înțelegi... Toată lumea are nevoie de pâine, nu numai tu, plus că acum suntem toți muncitori cu brațele! Tu ai nevoie de piulița lui, el de datoria ta patriotică... Ce poți să-i faci? Clasa muncitoare, în unire cu țăranul muncitor...

Îi apucase acuma grija de muncitori și aveau aerul că nu spun lozinci, ci cred cu tot dinadinsul că trebuie să se într-ajutoreze. Erau atât de naivi în viclenia lor încât își închipuiau că chestiunea era în mare fierbere acolo sus, și că nu strică să se audă și să se transmită din partea lor că ei nu sunt

smintiți la cap să pretindă anularea S.M.T.-ului sau a datoriilor, dar trebuie să înțeleagă și ei că istoria asta cu cotele... Ca să nu mai vorbim de pretenția cu corpurile străine...

– Degeaba zice el Plotoagă să ne apucăm acuma să dăm la trior, reluă altul. Asta e așa o glumă! Păi ce ne mai rămâne dacă îl dăm la trior?

– Neghina, asta îți mai rămâne! răspunse altul mirat că evidența asta nu era înțeleasă.

– Asta e mare ispravă, cu neghina, reluă altul cu un glas care sugera că o s-o povestească și nepoților; și adăugă: dacă ar ști muncitoru ăla, ar da cu ciocanu în pământ...

Pe acestea activistul necunoscut tocmai se despărțea de Isosică și Plotoagă și se îndepărta grăbit. Iar cei doi făcură și ei la fel, dar nu prea grăbiți, ci mergând agale, parcă gânditori... S-ar fi zis că acel activist cine știe ce le spusese, să lase poate lumea în pace să-și încarce grâul și să se ducă acasă, cum se întâmplase anul trecut... Nu vezi, au plecat fără să mai zică nimic...

XVI

Nu se lămuri însă ce era cu acest activist în timp ce se aduseră pe arie trioarele (sau mahinele, cum li se zicea) și se dovedii că toate erau în bună stare, nu le lipsea nici cel mai mic șurub... Nu era deci nici o glumă, trioarele fură instalate pe arie și începură să funcționeze. În mod ciudat, tocmai ei, cei cu neghină, care erau în felul acesta rău nedreptățiți, părăsiră orice împotrivire și începură să-și dea grâul la trior. Erau toți tăcuți și posomorâți și prin tăcerea aceasta docilă cu care acceptară ideea să dea înapoi grâul curat în locul celui neghinos pe care îl primiseră, s-ar fi părut că ceilalți nu mai aveau acum nici un sprijin în rezistența lor și nici un motiv să mai întârzie formarea convoaielor.

Și, cu toate acestea, nimeni nu se mișcă, grămezile de grâu continuă să rămână păzite doar de femei și copii, iar cei care treierau, în loc s-o ia spre gară cu căruța, trăgeau, cu aerul cel mai firesc, căruța cu grâu pe arie, întindeau cerga pe pământ și începeau să depună cumiți grâul pe ea. Arătau foarte harnici în această îndeletnicire și uitându-te la ei ai fi putut spune chiar că depun mult sânge, ca și când ar fi vrut să dovedească în felul acesta că iată ce oameni vrednici și de înțeles sunt ei, cât de harnici și săritori... Strigau la copii să întindă cerga bine, vorbeau în treacăt cu caii

promițându-le că după ce treaba va fi terminată o să le dea ovăz în trăiști, aveau în mișcări un zor destins și mulțumit, chiar plin de o anume recunoștință (dar adresată nu se știe cui) și se uitau la cei din jur foarte senini și elocvenți: uite, parcă ziceau, o făcurăm și pe-asta, treierarăm, așa e viața noastră, muncim ce muncim, dar pe urmă e bine, îți aduni grăușorul de pe câmp și mănânci pâine... În acest timp Isosică și Plotoagă depuneau același zel în ceea ce privea activitatea trioarelor, dădeau ordine, supravegheau, treceau de la un trior la altul, dădeau sfaturi și adesea chiar puneau mâna la manivela care învârtea roata care la rândul ei învârtea cilindrul selector, având și ei aerul că asta era situația, erau toți o familie și în astfel de împrejurări n-are rost să stai cu mâinile în buzunar, trebuie să ajuți... Când ostenești, pe urmă mai stai de vorbă, mai fumezi o țigare... Niculae revenise între timp de la celelalte arii și căzu tocmai când unul din țărani, cu merticul în mână, se pregătea să-și descarce liniștit recolta pe cergă și se duse la el și îi zise:

– Stai, de ce îl pui pe jos? N-ai auzit că se interzice depunerea grâului pe arie? Predă cotele și du-ți grâul acasă.

Omul arată cea mai nedumerită dintre figuri:

– Păi unde se predau cotele?

– Du-te la gară, zise Niculae.

– Cum, să mă duc cu căruță cu tot? se miră mai departe omul, dar nu prea mult, înțelegând după cât se pare că față de neștiința celui alt mirarea lui prea exagerată ar putea să fie necuviincioasă. Și explică: pun partea mea acilea până una alta și dacă e să mă duc la gară, nu e nevoie să mă duc cu toată căruța, duc numai cotele, ce rost are să mă trambalez până acolo cu tot grâul?

Avea dreptate. Convoaiele trebuiau să se formeze bineînțeles numai din cote și într-o căruță trebuiau să fie puse cotele a mai multor inși, măsurate foarte exact și puse în saci. Dar de ce această operație atât de simplă continua să nu se facă?

Văzând scena, Isosică și Plotoagă se apropiară indeciși și după semnele cunoscute numai de ei înțelesesă că se pot apropia de tot și lua parte la discuție.

– Noi ne-am gândit cum să evităm greșelile de anul trecut. Și acum s-au ivit altele, zise activistul sfatului raional.

– Și de ce, tovarășe președinte, reluă Niculae adresându-se de astă dată lui Plotoagă, nu se formează convoaiele și să lichidăm grămezile de pe

câmp? Ce așteptați? Ce vorbim noi mai înainte?

– Am fost după trioare, explică Isosică luându-i în felul acesta apărarea președintelui, acum trebuie să așteptăm să dăm grâul la trior.

– De ce trebuie să așteptăm?! exclamă Niculae.

– Cotigeoaia cum merge? întrebă Isosică.

În loc să răspundă se apucase să pună el întrebări. Niculae îl scrută câteva clipe cu privirea micșorată de intensitate ca și când s-ar fi întrebat ce trebuia să facă cu asemenea ins care în mod evident se ferea din fața sarcinilor care îi reveneau în calitatea lui de secretar de organizație și îi lăsa pe alții să le execute în locul lui și el doar să stea și să apară astfel în fața oamenilor ca un prunc nou născut.

– O să discutăm noi în organizație toate problemele astea, răspunse Niculae cu un glas care promitea multe. Să ieșim din campanie și o să analizăm noi aceste evenimente.

Fără îndoială că asta ar fi putut să se întâmple întocmai cum promitea. Dar până una-alta se aflau în campanie și Isosică și Plotoagă nu riscau ei să fie puși în discuția organizației (mai ales acum când aveau atâtea planuri) dacă situația cu strânsul recoltei nu i-ar fi depășit. Ce puteau și mai ales ce putuseră ei să facă și nu făcuseră? Puteau să dea ordine, dar iată că nu le executau țăranii, părăsiseră aria și lăsaseră recolta în grija celor cu care nu se putea sta de vorbă, a copiilor și a femeilor.

– Tovarășe Niculae, zise Isosică cu o voce foarte coborâtă, semn de mare neliniște dacă l-ar fi auzit oamenii, la Mozăceni s-a procedat așa cum spui dumneata, din prima zi s-a oprit treieratul la primul om care n-a vrut să-și ducă cotele la bază și n-a avut ce face și le-a dus, dar pe urmă s-au oprit de tot batozele și nu mai vrea să treiere nimeni. Iar la Zâmbreasca a venit un camion de milițieni și au dat drumul la boi peste ei, erea să-i răstoarne în șanț și să-i omoare boii cu coarnele.

– Cum să-i răstoarne în șanț? întrebă Niculae uitându-se cu dispreț la acest secretar sătesc alarmist, care era în stare să debiteze asemenea bazaconii.

– Au aflat din vreme că vine un camion cu milițieni și când l-au văzut că intră în sat au dat năvală cu boii din toate părțile, explică Plotoagă. Boii, continuă el arătând și cu mâinile, fuseseră strânși anume prin ulițele din preajmă și când au văzut camionul, hua, hua, și trosc-pleosc cu bicele în ei să se repeadă orbește... Ereau să-i omoare, mai spuse el simulând o

îngrijorare extremă și după câteva clipe adăugă filozofic: ce poți să le faci la niște boi!

Și parcă era și o oarecare admirație în felul cum rostise el aceste cuvinte, dar firește nu pentru boi, ci pentru cei care știuseră să-i folosească atât de bine, țăranii aceia din numita comună.

– Și de ce a venit camionul cu milițieni? zise Niculae.

– Cică i-ar fi chemat președintele de-acolo, că ar fi sărit ăia pe el, încercă Isosică să povestească. Tot cu cotele, ce mai încoace și încolo, o încheie el tăindu-și singur firul.

Dar nu fără o intenție foarte subțire, fiindcă tăcerea care urmă după aceea rezuma elocvent întreaga lui gândire și comportare, a lui și a lui Plotoagă, în sensul că iată că aici la Siliștea nu s-a întâmplat nimic de acest gen și că nici nu e bine să se întâmple, ferească Dumnezeu... Că Niculae nu trebuia să se plângă de ei și că n-avea nici un rost să-i tot amenințe și să-i batjocorească, o să iasă bine dacă o lasă mai încet... Dimpotrivă, dacă se forțează ceva era chiar foarte periculos, dintr-o pripeală putea ieși o daravelă să ia foc toată aria.

Niculae le întoarse spatele și o luă spre sat. Ajunse la sfat și îi ceru lui Zdroncan să-i dea legătura cu Zâmbreasca, cu președintele sau secretarul de-acolo. Zdroncan avea de lucru și mânca la masa lui pâine cu brânză, nu se mai dusesse acasă și avea la piciorul scaunului și o sticlă cu un dop de cocean de porumb, din care trăgea fără sfială: era un lichid alb-tulbure, țuică făcută din surse locale, pesemne porumb, cea de struguri sau corcodușe de anul trecut fiind de mult băută în sat.

– Alo, oficiul, scoase el un urlet răgușit, de o agresivitate nepăsătoare, învârtind din manivelă și în același timp mestecând vârtos din fălci.

Se făcuse foarte cald și peste dejunul lui Zdroncan roiau muște. Nu mai era nimeni afară de el, până și paznicul se vârâse cine știe în ce cotlon mai răcoros.

– Alo, Zâmbreasca? Cine e acolo? strigă Zdroncan. Ce faci, bă, nea Ilie?... Președintele ăla al vostru mai trăiește sau a dat ortu popii?... Uite îl caută raionul de partid, vorbește aici.

– Alo, cine e la aparat? întrebă Niculae și după ce află cine e și își spuse și el numele și calitatea îl întrebă pe funcționar ce activist de la raionul de partid se afla acum la Zâmbreasca? Tovarășul State? Vreau să vorbesc cu el, trimite pe cineva să-l caute. E urgent.

După o jumătate de oră cel din Zâmbreasca se afla la aparat.

– Alo, State, zise Niculae, să trăiești, Moromete la telefon.
– Să trăiești, zise celălalt, ce s-a întâmplat?
– Cum merge strângerea recoltei la Zâmbreasca?
– Destul de bine, răspunse State. La Siliștea?
– Merge bine, zise Niculae. Ceva nou? Am auzit ceva cu niște boi...
– Ce?! strigă celălalt neauzind bine, sau profitând de faptul că putea să nu audă bine.

– Niște boi, zise Niculae, o chestie cu niște boi. Dacă s-a întâmplat la Zâmbreasca o istorie cu niște boi, repetă.

– A, se dumiri celălalt, istoria cu boii, da, s-a întâmplat, dar nu în Zâmbreasca.

– Dar unde, State?

– În Atârnați! He-he! râse deodată tovarășul State, dar nu spuse nimic, deși prin râsul său trăda că deține amănunte. Știi cine era acolo?

– Nu. Cine era?

– Ghici!

– Nu-mi pot da seama!

– Erau acolo Iosif și tovarășul Beju. El a dat ordin miliției, a trimis un camion...

– Iosif?! tresări Niculae.

– Nu, nu Iosif, tovarășu Beju!

Era vorba de unul din secretarii comitetului regional. Nu era însă vădit că State râsese cu acel he-he al lui, neînsoțit de explicații, cu gândul la relațiile de prietenie dintre Iosif și Niculae, ci mai degrabă se gândise la secretarul Beju, despre care reușise să afle că personal și fără aprobarea primului-secretar Mircea, îl ștersese pe el, pe State, de pe lista celor care urmau să fie trimiși la Școala superioară de partid „Jdanov“. Și acum nu se putuse stăpâni să arate că îi părea bine de cele întâmplate... Se știa de altfel că Beju mai făcuse altele de acest gen și altora și că fusese criticat de forurile superioare, dar în ciuda acestor critici continua să-și exercite funcția de secretar-trei și să fie apoi reales în biroul regional și să i se încredințeze mai departe aceeași funcție, deși toată lumea se așteptase să fie în cele din urmă scos din ea. Ori, se întâmplase tocmai pe dos, adică în cele din urmă fusese reales... Era un ins cunoscut în special pentru tendința lui de a urmări și exclude din partid pe toți cei care credea el că sunt dușmani și nu trecea săptămână să nu se audă cum umbla prin organizațiile regiunii și excludea câte doi sau trei. Probabil de aceea era el așa apreciat mai sus...

Se înțelege de la sine că mulți dintre cei excluși de el înaintau apoi forurilor superioare contestații, dar dosarul lor ajungea tot la tovarășul Beju și rari mai erau aceia care se adresau după aceea Comitetului Central. Acum Beju dăduse ordin miliției să intre în acțiune, dar iată că țăranii aceia din Atârnați își luaseră și ei măsurile lor, folosind resursele locale.

– Am vorbit cu Iosif la telefon, continuă State.

– Ai vorbit?! Și ce ți-a spus? aproape că strigă Niculae.

– N-auzi, tovarășul secretar Beju a dat ordin să vie miliția, zise State obiectiv, cu o voce ciudat îngroșată.

Și nu mai spuse nimic, tăcu la celălalt capăt al firului și Niculae tăcu și el un timp nedefinit, opriți parcă amândoi la marginea cuvintelor ca la marginea unui gard fără porți.

– Spune-mi, la dumneata sunt unii care au grâu cu o mare cantitate de corpuri străine? rupse Niculae tăcerea.

– Sunt, zise State.

– Și cum ați rezolvat?

– Rezolvăm pe parcurs, răspunse State după o pauză de gândire.

– Adică cum, insistă totuși Niculae, deși se putea lesne înțelege că situația la State era cel puțin la fel de neclară ca și la Siliștea. Ce însemna asta că rezolvau pe parcurs? Care parcurs?

– Organizăm pe bază de tabel, răspunse tot așa de obscur State. Îi avem pe toți pe listă.

Niculae mai continuă în felul acesta câteva minute, apoi închise, și cu o voce în care răzbătea o undă joasă de îngrijorare ceru legătura cu comitetul de partid. Primul-secretar Ghimpețeanu era mai departe la postul său și-i răspunse imediat.

– Tovarășe prim-secretar, zise Niculae raportând, am mobilizat trioarele și le-am adus pe arie, se lucrează cu ele, sunt în număr de trei.

– Foarte bine, tovarășe Niculae, răspunse secretarul înainte ca activistul să fi terminat, dați-i înainte și obțineți aceleași succese.

– Tovarășe prim, ar mai fi o chestiune, zise Niculae cu o diminuare aproape reflexă în voce a importanței însăși a problemei despre care voia să vorbească. S-a răspândit zvonul că o să se taie cotele și avem unele dificultăți pe chestia asta. Și de-aia v-am telefonat iar, să vedem ce îndrumări ne mai dați ca să ne descurcăm... Profitând de chestiunea asta cu neghina nici alții nu vor să-și predea cotele și s-au strâns grămezile pe câmp și stă lângă ele câte-un copil sau câte-o muiere și...

Secretarul însă îl întrerupse cu acea nerăbdare a celui care având o perspectivă a întregului, de mult nu mai aude el nimic nou în ce i se spune din diferitele lui părți.

– De dimineață și până acuma, că s-a făcut ora unu, vă explic că aici nu există discuție, cotele sunt o datorie patriotică și nu e nici o situație specială! Nu văd nici o situație specială. Acționați cu răspundere, evitați orice neînțelegere și, acolo unde există, lămuriți cu tenacitatea specifică comunismului că așa se pune problema și nu cum îi trăsnește cine știe cui prin cap. E clar? Doar ești la tine în sat! Mai ai vreo nelămurire?

XVII

Era foarte clar, dar claritatea aceasta se oprea foarte net pe arie.

– Vasile al lui Troscot a terminat și l-a dat la trior și nu i-a mai rămas nimic, spuse unul apropiindu-se de un grup de lângă o șiră de grâu și așezându-se jos cu o vădită plăcere, având aerul că, iată, s-a aranjat și problema asta și acum o să fie bine.

– Nu mai spune, exclamă un altul, chiar nimic nu i-a mai rămas?

– Conform calculelor, trebuie să predea tot, răspunse celălalt cu aceeași încântare. Îi mai rămâne neghina.

– Ce face, domnule, băiatu ăsta al dumitale, nea Ilie? exclamă un altul, adresându-se lui Moromete care stătea mai la o parte într-o rână și fuma și vorbea nu se știe ce cu Nae Cismaru.

– Ce vrei să faci, măi Cîrstache, răspunse Moromete (era chiar Cîrstache, vecinul său de poartă) cu un glas în care stăteau în cumpănă convingerile lui politice cu înțelepciunea lui de țăran care știa ce înseamnă o autoritate de stat constituită și un singur ins... Ce putere are el?

– Măi ăsta, Ilie, sări atunci Nae Cismaru de alături, mă, eu în locul tău nu l-ași primi în casă, mă!

– Da, dar tu nu poți fi în locul meu, exclamă Moromete ridicând un deget în sus ca să sublinieze deosebirea.

– Nea Ilie, reluă repede Cîrstache, să nu-i ia cineva vorba din gură, păi bine, domnule, el nu vede situația cum stă în realitate? De ce nu spune acolo că nu se poate? Eu sunt convins că el nici măcar nu le-a spus: domnule, nu se poate!

Moromete tăcu îndelung și cine îl cunoștea știa că acum el nu-i va răspunde lui Cîrstache. Câțiva însă, care erau strânși acolo, nu-l cunoșteau

bine și se întrerupseră câteva clipe din vorbă și se uitară la el să vadă ce-o să zică. Cîrstache era un admirator al celor patru, dorind mult să fie el al cincilea, să-l cheme Moromete și pe el când veneau ceilalți și nu să-l lase să vină singur, mai ales că nu era un simplu vecin. Când era Niculae mic, băiatul venea pe la el și Cîrstache scotea de sub pat un cufăr cu cărți și îi dădea câte una să citească. Cărțile astea și le cumpăra singur cu bani din buzunar, nimeni nu știa când și de unde și nu le dădea nimănui, mai degrabă venea el singur seara în casa omului, se așeza lângă lampă și citea la toată lumea... Ai fi putut crede, auzindu-l, că erau scrise de el toate povestirile acelea asemănătoare basmelor, sau adevărate, dar pline de o taină care rămânea până la urmă tot nedezvăluită. Numai lui Niculae îi împrumuta el aceste cărți, dar nici lui fără limită. Într-o zi cufărul rămase închis înaintea băiatului și Cîrstache îi spuse sever, așa cum spui cuiva care a ajuns la marginea lucrurilor permise: „Gata, nu-ți mai dau, ce, tu vrei să-mi citești toate cărțile?“.

Cîrstache trecuse prin ani grei pentru el, cu însurătoarea, când luase o muiere cu casă pe lângă cimitir și nu trăise bine cu ea, o prindea mereu cu câte unul prin vie și chiar prin grădină, seara pe la miezul nopții. Și se povestea că fugise de la ea nu din pricina asta, ci pentru că într-o noapte se pomenise cu un om negru pe pieptul lui, cu două cornițe ieșindu-i din cap ca la iezi. Cîrstache s-a zbatut să-l dea jos, dar n-a putut și ăla îi spunea mereu: „Deschide gura, să-ți scuipe în gură, să faci copii urâți ca mine“. S-a întors la casa părintească, i-a dat taică-său o parte din curte, că nu era el singurul fiu, și-a ridicat un bordei al lui și s-a însurat cu alta, făcând o crilă de copii (nici mai frumoși nici mai urâți decât alții, de unde se putea presupune că ăla negru cu coarne de ied nu reușise totuși să-i scuipe în gură). Moromete nu intrase niciodată cu el în aceste amănunte, nici când îi mersese bine, nici când îi mersese rău, era însă binevoitor cu el, de pildă nu-l mai lăsa să întrebe la poartă ce face câinele, ci îi răspundea direct: „Hai, mă, că nu se dă, Cîrstache, intră“.

– De unde ești tu convins, Cîrstache? zise atunci unul văzând că Moromete nu răspunde. Ai stat tu lângă el când a vorbit?

Cîrstache răsuci în dreapta și stînga priviri de respect pentru Moromete și de protest față de cel care pune problema în felul acela și zise în cele din urmă:

– Dumneata, nea Vasile, crezi că pentru a ști un lucru trebuie să fii acolo corporal?

Și se și făcu imediat roșu, izbit el însuși de ceea ce spusese.

– Ei, nea Vasile, mai zi ceva! exclamă altul dându-l drept învins pe acest Vasile și cu multă considerație pentru Cîrstache, care își întârea cu modestie și imperceptibil gâtul, semn că adevărul descoperit de el nu era dintre cele de toate zilele.

– Dar cum?! zise acela. De unde poți tu să știi cum devine un caz la Pitești, dacă tu ești la Siliștea? De unde știi tu ce-a zis Niculae la raion dacă tu ai fost pe arie? Poate că a spus, de ce să zici tu că n-a spus?

Se lăsă o tăcere. Începură să fumeze țigări și numărul celor care se adunaseră aci spori încetul cu încetul, unul câte unul. Veneau agale de pe undeva de printre șirele de snopi, se uitau și vedeau grupul și se apropiau și ei și se așezau la margine cu un aer elocvent: n-avem nimic de făcut în acest ceas al zilei, parcă spuneau, am secerat ca și voi și ne-am adus grâul aci, și așteptăm liniștiți să vedem ce iese... N-o să ne apucăm noi să facem ce nu fac alții, să ne ducem adică grâul la gară și să-l lăsăm acolo ca niște proști în timp ce alții stau și așteaptă și poate scapă cu el nedus, dar nici dacă ne vine o idee bună n-o să stăm să așteptăm să le vie la toți, încercăm grâul în căruță și fuga cu el acasă. Li se citea pe față această pândă liniștită a împrejurărilor și arătau destinși și încrezători fiindcă ei știau mai de mult că înaintea voinței oamenilor se schimbă întâi împrejurările, faptele oamenilor sunt amestecate cu împrejurările...

– Din contră, zise unul cu ochii mari lucind de o hotărâre și un sacrificiu posibil, de ce zici dumneata, nea Nae, să nu-l primească în casă? Dacă o fi să învețe băiatul meu ca Niculae vând dracului tot ce am și îl dau încolo, în școli... Ce să stea să mănânce cu mine mămăligă cu fasole toată iarna... Măi, nea Ilie, exclamă el cu același entuziasm de care parcă îi era plină inima, adresându-se direct lui Moromete, era iarnă de nu te vedeai din nămeți și parcă îl aud pe Niculae cum spunea poezii. Eram prin grădină și dam coceni la cai și el fugea în grădină desculț și în cămașă... Țin minte ce zicea...

Păsărică cea isteată

Nu-și mai cântă cântul său...

Omul declamase naiv aceste două versuri și se uită în jur să regăsească pe chipurile celorlalți emoția care îl încercase pe el pesemne în clipele acelea și pe care n-o uita. Dar pe chipurile celorlalți nu era nimic; continuă:

– Le vedeam cum stau înșiruite pe craca de măr de lângă geam și afară era un soare de ziceai că e vară. Dar ce ger, îți pocneau măselile în gură. Și deschideam geamul dimineața și când fereastra atinge craca le vedeai cum cad jos ca niște nuci. Erau înghețate toate, săracele, se așezaseră și ele lângă geam unde simțeau aburi de căldură, dar degeaba...

Se lăsă o mică tăcere, ce era și cu asta, cu păsăricile lui?! Ce păstra el în mintea lui?

XVIII

– Niculae ce zice, nea Ilie!? Întrebă unul cu un glas proaspăt crezând că el e primul căruia i-a venit în cap ideea asta, să-l întrebe pe Moromete ce zice alde fi-său.

– Niculae?! se miră Moromete. Niculae zice că are în fața lui un sat vechi și vrea să facă din el unul nou. Cum, mă, Niculae?! exclamă Moromete cu o nedumerire totală, amestecată cu o tristețe simulată sfâșietoare. Cum vrei tu să faci un sat nou?! repetă.

Aceste sentimente nu păreau însă să fie ale lui, ci închipuite, sau mai bine zis ale altora, la care el însă ajunsese prin gândire, transformându-le în semne de întrebare, lucru care celorlalți le era mai puțin la îndemână. Dar o pâlpâire a privirii și un geamăt ascuns și rău acoperit care scăpa celor care nu-l cunoșteau le aduse aminte celor apropiați că totul era acum la el adevărat și că în dosul acestei gândiri a lui, cu ajutorul căreia se străduise mulți ani să stea sus, se zărea o surpătură nouă: era singur, muierea lui fugise de-acasă și nu se întorsese.

– Adică cum ai tu în față un sat vechi, continuă Moromete parcă implorând, de ce spui tu că e vechi?! Ce înseamnă asta vechi!? Noi avem loturile noastre cam de treizeci de ani, asta înseamnă la tine vechime? Văzuși tu că trecură sutele de ani peste noi și lumea se schimbă și numai noi rămăsesem în urmă la plugul de lemn? Unde văzuși tu sat vechi? Că pe vremea lui tata se treiera grâul cu caii și n-apucau eu să mă fac mare și apăru batoza de treierat și când erai tu copil veni tractorul și secerătoarea și toate uneltele agricole care tu te lauzi că le-ai adus tu. Alea care le-ai adus tu nu zic că nu sunt, dar sunt ale tale nu vrei să mi le vinzi mie, să ar eu când cred eu de cuviință, nu să te las pe tine să-mi ari prost de-mi iese bolovanul într-o parte să te pui zece inși cu măciucile pe el și tot nu-l spargi. Agricultură de-asta în combinație o fi ea bună cui nu-i place să muncească,

dar nu pentru mine, fiindcă eu dacă văd că porumbul se îngălbenește sau grâul crește rar, repede pun caii la ham, pun plugul în căruță, mă duc la deal și-l întorc, semăn din nou sau semăn ce știu eu că îmi iese, și nu pierd nimic, dar cu tine pierd, fiindcă până stau eu la discuție cu tine, până te conving că am dreptate, în fine, până te miști tu, a trecut vremea! (dacă te miști, dacă îți convine să vii de la locul unde te afli până la terenul cu pricina, că te costă benzină și carburant!) Că ați înființat ici-colo colhozuri, și îndemnați lumea să facă la fel peste tot, păi da' crezi că eu nu m-am dus și n-am văzut? Ce vrei dumneata? Să nu mai am eu cai, să nu mai am eu pământ, să nu mai am eu cu ce-mi crește o oaie, o vacă, o pasăre sau un porc. De ce? Ce vezi tu rău în asta? Vrei să crești tu la colhoz? Păi niciodată n-o să ajungi tu să crești atâtea oi, atâtea vaci și atâtea păsări câte cresc eu dacă mă lași în pace să-mi văd liniștit de gospodăria mea. Poți dumneata să crești la ferma dumitale mii de vaci câte avea satu ăsta înainte de război? Vita dacă nu e a ta, ce-ți pasă ție de ea dacă moare, se îmbolnăvește sau nu mai face viței? Și atunci ce să mai vorbim, să ne mai răcim gura degeaba. Am fost la gospodăria ăstora din Balaci, continuă Moromete. Și ce credeți că am văzut? Vite neîngrijite, nutreț risipit, pui de găină care în loc să mănânce ce li se da, se învățaseră cu carne și se ciuguleau unii pe alții pe spinare, aveau spinările pline de sânge, apucă-te și bagă în oală o pasăre ca asta!

– Dar ce carne le dau ei? De unde? Întrebă cineva.

– S-au apucat și au omorât caii, răspunse Moromete mai departe. Cică „consumă mult“ și atunci le-au dat cu paru' în cap, i-au belit și carnea au tocat-o și au dat-o la păsări.

– Și cu ce cară când au ceva de cărat?

– Au mai păstrat ei, că nu i-au omorât pe toți, dar „pe măsură ce ne industrializăm, așa mi-au spus, o să-i dăm pe la fabricile de conserve, sau o să-i omorâm noi p-racilea...”

– Fie-al dracu' care s-o înscrie cât o trăi în gospodăria colectivă, exclamă cineva cu un glas încărcat de o decizie fără întoarcere.

– Ei, și zic eu, continuă Moromete cu o voce foarte potolită și senină, ca și când ar fi povestit lucruri nu cine știe ce ieșite din comun, cum munciți, cum faceți împărțeala, cât vă iese... Iese bine, zice, muncim bine, și atunci le-am spus și eu: „Ori munciți ori nu munciți, fără vite tot ați rămas!” Și am plecat, n-am stat eu să mă pun cu ei la discuție. Nu înțelege el ce-i spui, că omul de când e el om n-a trăit fără vită! Pentru că dacă azi omori calul,

măine le omori și pe-alelalte și ai terminat socoteala, scapi de grijă! A! exclamă Moromete aducându-și parcă aminte cu surprindere de un lucru pe care nu-l putea nicidecum trece cu vederea. Ai tu tractoare ca să-mi scutească mie calul de poveri, bucuros, pune-le în vânzare la prăvălie, când mă duc pe la Pălămida, sau pe la Pitești sau pe la București, să le văd și eu cât costă și dacă nu sunt mai scumpe decât o pereche de cai buni sau de boi... eu cumpăr, domnule, că îmi convine, dar de cal tot nu mă lipsesc pentru că mie îmi trebuie calul, nu pot să mă mișc fără el, eu am treabă, degeaba îmi spui tu că dacă mă pui pe mine călare pe tractor și pe orășean în automobil, ai făcut socialism. Că așa mi-a spus Niculae, că ăsta ar fi scopul... E unul Lenin, care le-a spus așa, mai adăugă Moromete pronunțând numele cum ai fi zis Călin. Foarte frumos, zic, și dacă te însori și chemi și tu lumea la nuntă și duminica după masă pleci cu mireasa în sat cum se obișnuiește, cu lumea în căruțe și cu flăcăii călare cu brazi, de unde iai cai, că n-o să te apuci să remorchezi căruțele cu tractorul, fără să mai vorbim că n-o să-ți aprobe nimeni de-acolo de la S.M.T. să-ți dea ție tractor să plimbi mireasa, și în loc de cântecul ălor cu vioara să se audă păcănitul motorului. Păi sigur, zice parcă pe jos nu poți s-o plimbi pe mireasă, o dor picioarele dacă iese pe jos. Păi bine, mă Niculae, zic, tu nu știi ce e o mireasă, o mireasă e și ea o singură dată mireasă în viața ei și cât o trăi ea după aia o să tot meargă pe jos, dar în ziua aia fie c-o duci sau n-o mai duci la biserică, dar de la un cap la altul al satului trebuie s-o plimbi cu beteală și cunună pe cap, cu muzică, cu rochie albă până jos, cu pantofi cu tocuri înalte și cu flăcăi cu bradul pentru tine și așa mai departe, cum știi și tu că trebuie să faci. Face cine vrea, zice, cine nu vrea, nu face. Da, bine, zic, dar una e să nu vrei, fiindcă n-ai posibilitatea materială momentală, și atunci faci nunta mai târziu încolo, după un an sau doi, și alta că n-o faci fiindcă tu cai nu mai ai, căruță nu mai ai... Și ce parcă numai de nuntă e vorba? Vrei de pildă să te duci până la Zâmbreasca să-ți vezi o rudă, patru kilometri, și te îmbraci și tu cu haine de sus și iai și ceva, că n-o să te duci cu mâna goală. Ce-i faci? Te duci la S.M.T. și faci cerere să-ți dea un tractorist să te ducă? Și cum să te ducă, încaleci pe motor, să-ți ardă fundul, cum îi faci? Dar ca să nu zic eu de o rudă, sau altceva, trebuie să te duci la moară să-ți macini, că n-o să-ți dea de la gospodărie măcinat, îți dă cereale, grâu și porumb, ce-o să faci, iai sacul la spinare o dată pe săptămână și te duci cu el așa ca un Țigan? Te duci, zice, la președintele gospodăriei și închiriezi un atelaj. Mai întâi, zic, că dacă le-ați dat cu paru-n cap de unde să-ți dea ăla

cai și căruță și în al doilea, admitem cazul că tot ați mai păstrat câțiva de sămânță, și va să zică de unde eu până acum aveam cășorii mei acilea și făceam ce vream cu ei, să mă duc la ăla cu căciula în mână și să mă rog de el, cam ăsta ar fi scopul. De ce, zice, să te rogi? E dreptul tău, e obligat să-ți dea. Păi uite de ce, zic, el fiind președinte o să vrea să-mi scot pălăria înaintea lui când îl văd și poate că eu n-am chef s-o scot, fiindcă de pildă când a ajuns odată primar Stan Ciocea, alde nean-tău Matei a spus așa, bă, eu ăstuia nu-i dau bună-ziua, nu-l consider din punctul meu de vedere că merită să stea în fruntea satului, și când trecea pe lângă el întorcea capul în altă parte și alde Stan Ciocea ce putea să-i facă? Nimic nu putea, că n-avea nevoie să se ducă la el și să-i ceară ceva. Dar ăsta are și vrei nu vrei trebuie să-ți scoți pălăria, fiindcă dacă nu ți-o scoți el nu zice nimic, că nu e prost, știe și el că e obligat, dar când te duci să-i ceri cum ziceai o căruță cu cai, parcă el o să-ți spună nu vreau? O să spună că sunt la brigăzi și cu nespun regret nu poate să te servească... Și atunci n-ai de ales decât două soluții, una mai bună decât alta, ori îți iai picioarele la spinare și te duci așa la Zâmbreasca sau la moară cu sacul, mai rău decât săracul cel mai sărac din satu ăsta care zici tu că e vechi, sau să-ți rânjești fasolele la tovarășul președinte și să te rogi, hai, bă tovarășe președinte, că de-aici încolo o să te laud la toți că om ca tine nu s-a mai văzut și te propun președinte pe viață. De, dar atunci trebuie să recunoști și tu că dacă ar fi să zicem așa două sate care să trăiască, unul așa vechi cum spui tu că e, și altul nou, cum vrei tu să-l faci, să considerăm că atare două comune cam egale între ele, Siliștea și Balaci. Și să treacă, să zicem, cât să zicem? Cât ai tu nevoie să-ți omori toți caii și să te dezvolți? Zece ani ți-ajunge? Nu-mi ajunge, dar să zicem. Ei, să zicem douăzeci și după douăzeci de ani adună astea două sate aici pe izlaz și întreabă-i pe ăștia vechi din Siliște: mă, voi vreți să schimbați cu ăștia noi din Balaci? Să treceți voi în locul lor și ei în locul vostru? Ai să vezi că nici unul din Siliștea n-o să vrea. Dar când o să-i întrebi pe ăia din Balaci să vezi cum te pomenești cu ei grămadă că vor toți.

Moromete tăcu, își plecă fruntea și deși toți se uitau la el așteptând, tăcerea lui se prelungi și el nu mai zise nimic.

– Ei, și Niculae ce-a mai zis, nea Ilie? exclamă cineva neobservând că Moromete se posomorâse și avea acea înfățișare elocventă a celui care își dă seama că argumentele lui nu se lipesc de nimic și că, în ciuda lor, lucrurile despre care spune el că ar trebui să nu se întâmple, se vor întâmpla totuși orice ai face.

Arăta foarte tăcut și însingurat, deși toți stăteau în jurul său liniștiți și nu erau puțini și prin tăcerea lor confirmau că gândesc ca și el; până și Nae Cismaru uitase să-l contrazică. Era limpede că nu era vorba aici de soarta cailor, plimbarea unei mirese sau drumul nu știu cui până la o rudă din Zâmbreasca.

– Ce-a zis, nea Ilie, Niculae? Ce-a răspuns el când i-ai spus așa? repeta același și atunci Moromete ridică privirea cu o secundă de uimire și neînțelegere.

Asta putea fi un semn că fie că fusese smuls dintr-o adâncă tăcere în care omul nici măcar nu mai gândea, ca un refuz de a mai considera lucrurile despre care vorbise în ordinea în care gândirea oamenilor ar mai putea interveni cu ceva, fiind deci vorba de lucruri străine gândirii lor normale, fie că tot ceea ce povestise el nu se petrecuse decât în mintea lui și că în această discuție fiul său fusese absent ca prezență fizică.

– Niculae, răspunse el apoi, și în clipa următoare își trase adânc răsuflarea și oftă copleșit de astă dată nu de o tristețe a altora, la care ar fi ajuns prin înțelegere, cum făcuse impresia la început, ci de o tristețe a lui proprie, mai mică, mai puțin sfâșietoare, dar mai neagră, mai singuratică, mai dureroasă. Niculae e un copil, zise, și el nu știe ce știm noi. El nu știe că binele n-a dispărut niciodată din omenire. Binele, domnule, reluă Moromete de astă dată cu o voce schimbată în care simțirea lui proprie fusese reprimată și răzbătea iarăși plăcerea lui pură pentru cuvinte, binele n-a dispărut niciodată din omenire, repetă stârnind o înghesuită uimire pe chipurile tuturor. Dă-mi, mă, Nae, o țigare, că îl terminai pe-al meu, se adresă apoi lui Nae Cismaru și Nae Cismaru îi dădu și Moromete nu se uită la nimeni tot timpul cât o răsuci, o lipi și o aprinse învăluindu-se în rotoagoale de fum.

– Aici n-ai dreptate, zise un altul la fel de îndoit.

Se vedea că nu înțelegea nici el, nici alții: adică ce vrea să spună Moromete, că a fost bine întotdeauna? Cum putea să susțină o asemenea idee?

– Aici n-ai dreptate, zise și un altul la fel de îndoit, cu mult regret că fusese alături de el până aici, și că aici Moromete nimerise aiurea. Cum poți să spui că a fost bine în omenire...

– Da, ascultați-mă pe mine aici, așa e cum vă spun eu, reluă Moromete cu tărie, binele n-a dispărut niciodată în omenire. Dar, zise el cu un gest care înhăța parcă din aer adevărul care avea să urmeze, n-a fost pentru toți!

Ei, așa da! Tocmai se mirau și ei cum ar fi putut el să spună că... Unii își descleștară fălcile nerase și rânjiră cu o lumină intensă sticlindu-le în priviri, uitând parcă în clipa aceea tot ceea ce li se înfățișase ca nesigur, încețoșat și de rea prevestire în ceea ce spusese și mai ales în felul cum spusese mai înainte Moromete că va fi viața lor în viitor.

– N-a fost pentru toți, reluă el, dar de dispărut n-a dispărut niciodată și aici nu trebuie să vii tu și să strici și binele ăla care a fost, pe motivul că faci ceva nou. Începe de colea de la capul unde e rău, nu de la capul unde e bine, dacă zici că ăsta ar fi scopul. Înțeleg să vii să-mi mai dai, nu să-mi iai. Eu nu zic să-mi dai, că nu sunt nebun să-ți cer dacă nici tu n-ai de unde, dar măcar nu-mi lua. Dacă tu zici că ai în față un sat vechi și vrei să faci unul nou, de ce...

Se opri însă brusc și făcu un gest de neputință de a înțelege; se întorcea de unde plecase și luând-o de la cap ar fi întâlnit mereu același obstacol: de ce se întâmpla ceea ce se întâmpla și mai ales cum se putea ști dacă tot ceea ce avea să se întâmple în viitor avea să se întâmple orice-ai face? Oare asta să fie schimbarea veșnică a lumii pe care cât ești tânăr n-o simți, deși poate că alții bătrâni când tu nu știai nimic au suferit ca și tine acum? Așa să fie oare?

– Mă, mult nu mai avem de trăit, zise el deodată, uitând că printre cei care stăteau într-o rână în jurul lui erau și tineri, cine știe, o fi bine așa cum zice Niculae al meu. Cine o trăi o să vadă. Fiindcă el așa zice, că nu e așa cum credem noi, continuă Moromete. Se face un sat nou și se distruge ăla vechi, fără să te mai întrebe nimeni dacă ăsta nou e mai bun sau mai rău ca ăla vechi, îl face și s-a terminat și n-ai unde să te mai întorci, trebuie să te aranjezi cu ce e. Și cum, mă, Niculae, zic, o să ne forțeze? Ași, zice, de unde, o să fie prin liberul consimțământ. Așa că, încheie Moromete cu nepăsare, asta e! Cine o mai apuca și timpurile alea!

Asta putea să însemne că toate neliniștile lui priveau doar un viitor la care el nu va mai lua parte și că măcar atât cât mai avea el de trăit avea să fie scutit să verifice dacă ceea ce spunea Niculae al lui avea să se întâmple sau nu. Dar se vedea că nici de asta nu era sigur.

În depărtare, în trei direcții care reunite ar fi putut înscrie pe aria cea mare un uriaș triunghi, se vedeau cele trei batoze treierând neîncetat. Treierușul nu se oprea, totul părea pașnic și liniștit sub bolta întinsă pe care o făcea cerul deasupra câmpiei. Printre șirile de snopi se vedeau oamenii mici în căruțe cu pătuluri înalte, reduși la albeața cămășii sau la punctul

negru al pălăriei lor. Caii de asemenea păreau mici între aceste depărtări și numai câmpia era mare, fără limită acum când căldura unui soare care parcă nu mai vroia să alunece spre apus topea zărilor și ștergea contururile orizontului. Și pe această întindere a șesului încețoșată de lumină și căldură, se văzu deodată un om alergând dinspre pădurea Cotigeană și strigând...

XIX

De peste tot de unde stăteau astfel întinși sau împrăștiați pe la șirele lor toți îl zăriră pe acest om și se ridicară rînd pe rînd în picioare; ce era cu ăla de alerga așa și urla? Luase cumva foc arie de la Cotigeană? Sau nimerise vreunul în batoză și pe ăsta îl apucase groaza și alerga să spună și aici, cu speranța smintită că asta mai putea folosi la ceva? Oricum goana lui alarmă pe paznicii, funcționarii și activiștii celor trei batoze și câțiva îi ieșiră înainte și îl opriră, dar în urma lor se și strânsese un număr mare de bărbați și femei, în special cei care treieraseră și așteptau cu grâul pe arie. Doi activiști vrură să-l ia foarte energic pe om deoparte cu intenția vădită să afle ei cei dintâi despre ce e vorba și să-și dea astfel seama dacă nu cumva trebuia oprit imediat insul să vorbească, ceea ce și reușiră timp de câteva minute ducându-l hotărâți mai încolo, dar aproape în același timp apărură un altul venind tot în goană dinspre Cotigeană și fu numaidecât înconjurat de oameni:

– Ce e, mă, ce s-a întâmplat? răcni cineva.

– La Cotigeană, țâșni deodată glasul acestuia, Bilă a sărit la Nae Marinescu și i-a dat cu goga în cap și atunci oamenii l-au pus jos. Și Mantaroșie s-a dus la miliție... Vine miliția, strigă el cu ochii într-o clipă măriți cât cepele și își făcu loc și o luă întins spre centrul ariei cu pași și înfățișare de vestitor anunțând o năvală sau un revărsat de ape. Toți de la Cotigeană încarcă grâul în căruțe și îl duc acasă, răcni el.

Cei doi activiști îl lăsară pe cel dintâi și se luară după acest al doilea cu ochii lui măriți care mergea ca un orb drept spre un grup mai mare de oameni care îl așteptau cu picioarele ciudat înțepenite în pământ, gata parcă fiecare s-o ia în mai multe direcții contrarii, atât erau de împrăștiați, încordați, neîncrezători și în același timp sorbind cu priviri nesățioase vorbele aceluia.

– Să sară el cu goga... I-a spart capul... L-au pus jos și l-au strâns de gât...

– L-au omorât, mă? se înfricoșa unul cu un glas înalt.
– Nu l-au omorât, c-a scăpat. A fugit să cheme miliția. Toți încarcă grâul și îl duc acasă...

Zadarnic încercau cei doi activiști să împrăștie pe cineva, erau gata împrăștiați toți, cu mare distanță între fiecare, dar erau adunați totuși în felul acesta pe o întindere enormă și puteai trece printre ei în linie dreaptă fără să te lovești de vreunul. Cel dintâi se potolise, nu se știe ce-i spusese cei doi activiști, se cam posomorâse și nu prea mai vroia să vorbească. Cu toate acestea, înspre el și nu spre cel de-al doilea se îndreptară cei mai bătrâni și mai stăpâniți, ca și când nu le-ar fi plăcut deloc sau n-ar fi înțeles nimic din strigătele celui din urmă.

– Spune, mă, ce s-a întâmplat?

– Au trecut pe-acolo Isosică și Plotoagă, începu omul să povestească, nu știu ce le-a spus ei lui alde Bilă și Mantaroșie... În tot cazul, reflectă omul încercând el însuși să înțeleagă pe măsură ce relatea faptele, dându-și după cât se pare seama chiar atunci că totul a început de fapt de aici, din momentul trecerii acestora doi pe la aria unde se aflau Bilă și Mantaroșie. Ce le-o fi spus ei n-a auzit nimeni, dar de spus le-a spus... În tot cazul, nu știu ce i-au pus ei în vedere lui Bilă, că n-a auzit nimeni ordine de-ale lor, că cine a stat să le asculte, s-au tras așa mai într-o parte și se uitau cam urât la Bilă. Ilie Neață zice că se uitau urât și la Mantaroșie, dar mai mult se uitau la Bilă. Și pe urmă au plecat. Al lui Ilie Nica spuse că s-au dus pe urmă în sat, nu i-a mai văzut nimeni pe alde Plotoagă și Isosică. Era la batoză Nae Marinescu, treiera și își puneă grâul pe jos, făcuse așa o grămadă cam mare, avea grâu alde Nae. Și vine Bilă și se apropie de el și de unde până atunci nu zisese nimic, își dă pălăria așa pe ceafă cu goga și-i spune lui Nae Marinescu că începând cu el nu se mai admite descărcarea grâului din căruțe și că Nae Marinescu să se facă el cap de convoi. Nae Marinescu n-a vrut să se ia cu el, nici nu-i răspundea, își vedea de treabă, descărca grâul și Bilă îi spune lui Mantaroșie să se uite pe tabel și să vadă câte cote are de dat domnul Nae Marinescu. Avea cam multe, arase cu S.M.T.-ul, dar grâu cu neghină n-avea, avea cotele astea, S.M.T.-ul și cât îi revenea... Și mai avea și două căruțe pline de snopi netreierate, stăteau să le vie rândul, că nu terminase, grâu mult, ce mai încoace și încolo. Și Bilă îi spune că după ce că cu atâta grâu nu e trecut la chiaburi, nici cotele nu vrea să le dea? Imediat să devină cap de coloană. Și atunci Nae Marinescu i-a spus: „Du-te, măi Bilă, și vezi dacă nu sunt pitit pe după grămezile alea de paie, nu sta aici pe

capul meu, tu nu vezi că n-am terminat?“ Asta a fost, și Bilă odată a început să urla. Parcă nu era în firea lui, urla ca un zăltat, nici nu-l mai cunoșteai; alde Gheorghe Pațac spune că era beat... S-au adunat toți ai lui Nae Marinescu, s-a oprit treieratul și Bilă urla mereu că imediat să se formeze coloana că dacă nu, o să vedem noi pe mama dracului dacă nu ne satură el pe noi să mai punem grâul pe jos. Ai lui Marinescu s-au apropiat de el și Nae i-a zis și i-a făcut un semn cu mâna spre sat: „Du-te, mă Bilă, cu *adusul* tău și lasă-ne pe noi în pace, ce cauți tu aici, tu ții legătura cu Uniunea Sovietică, du-te acolo și nu mai face umbră p-acilea“. „Domnilor, a urlat atunci Bilă la noi cu gura de i se vedea omușorul din gât, ați auzit, domnilor, ce a zis acest spion anticomunist luând în derâdere lagărul. Ești arestat, te arestez în numele comitetului executiv.“ Și s-a repezit în el, a ridicat goga și i-a dat lui Nae Marinescu una în cap. Nae Marinescu a căzut jos plin de sânge și atunci ai lui au sărit toți și au pus mâna pe Bilă. Erau să-l strângă de beregăți, se făcuse vânăt, dacă nu săreau alții să-l scape îl omorau. Și au fugit pândarii și s-au dus la miliție. Când au văzut unii că pândarii fug, au început să încarce grâul în căruțe și s-o ia la goană cu el spre case. Toată lumea încarcă! Încheie omul cu o voce parcă deznădăjduită și începu să strige pe cineva: Gheorghe, bă, Gheorghe, vino mă dracu încoace, că pe tine te caut. Pune grâul în căruță și du-l acasă. – Nu se mai dă cote? Întrebă nedumerit acel Gheorghe.

– Vedem noi mai pe urmă. Cât vrei să-l ții aci? Vrei să vie o ploaie peste noi să stai pe urmă să-l întinzi la soare să se usuce?...

În clipa aceea se auziră dinspre pădurea Cotigoeaia țipete ascuțite și prelungi de femei parcă scoase din minți, iar imediat după aceea două împușcături de armă, una după alta, amplificate de ecoul pădurii. Un fior trecu cu repeziciunea unui circuit secret prin toată aria și omenii o luară la fugă în toate părțile prin preajma batozelor. Se auzeau ordine scurte, încordate. La căruță. Fuga și înhamă caii. Așterneți cerga! Aduceți sacii. Spune-i mă-tii să măture în odaie. Puneți o parte în pod, o parte pitiți-l în patul...

Cei doi activiști treceau de la unul la altul fără să-și piardă calmul.

– Nu încălcați dispozițiile, nimeni n-o să fie scutit de cotele datorate, avem tabele și să nu credeți că o să plătească alții S.M.T.-ul pentru dumneavoastră. Degeaba îl duceți acasă, moara are ordin să nu macine la nimeni fără chitanță de predare, înțelegeți omenește.

Păreau să înțeleagă, dar continuau să încarce cu o grabă liniștită, ca și când tocmai asta li se cerea să facă. În acest timp, dinspre Cotigeanu se mai auziră o dată țipete de femei și urmă iarăși trosnetul amplificat de pădure a două împușcături. Nu se știa ce se petrece acolo, dar nici nu păreau curioși să afle, și după câțva timp se și află, dar asta nu modifică absolut cu nimic activitatea febrilă de pe arie, încărcatul grâului și ducerea lui acasă. Bilă, povesti cineva, se întoarsese cu șeful postului de miliție, tovarășul plutonier Moise Ion, și vruseseră să-l aresteze pe alde Nae Marinescu. Săriseră însă mai ales femeile, țipând, și șeful trăsese în aer să le împrăstie, dar fără să reușească. Acuma cică a plecat și Moise de-acolo și au plecat și toți care mai erau de pe la sfat și raion. Nu mai e nimeni pe arie, dar de treierat se treieră înainte fără ei.

Nae Cismaru nu treierase, n-avea ce duce acasă, dar îi străluceau ochii în cap și îi îndemna pe alții:

– Hai, mă, hai pe ei, hai să-i dăm jos de la primărie, să scăpăm de ei!

El credea că acum toată situația era în joc, îl apucase și nu mai contenea:

– Hai, bă, hai, Ilie, hai să ne strângem toți și să ne ducem grămadă peste ei, peste Isosică și toți ăștia.

Trioarele fuseseră părăsite pe-acolo pe unde fuseseră aduse și cei care își dădeau grâul lor cu neghină la ele încărcau totul în saci, care cu merticele, care cu pălăriile, iar alții pur și simplu cu brațele, puneau gura sacului jos la baza grămezii de grâu, țineau cu dinții de baiere și cu amândouă palmele, cu coate cu tot, cu mișcări adânci și repezi trăgeau grâul în el cu o veche pricepere... Tot așa făceau ei și în alte dați cu alte treburi, cu aceeași pricepere și grabă când venea o ploaie și ceva trebuia cules de pe câmp, sau ceva trebuia strâns și pus la adăpost sau învelit și apărut de un vânt neașteptat... Sau și mai demult bunicii străbunicilor lor, când în zare apăreau caii armatei dușmanului, cu nevoia veșnică a tuturor năvălitorilor de aceleași cereale, același nutreț și aceeași nevoie de tot ceea ce în general numai la ei se găsea în cele din urmă mai lesne, vite de tăiat, păsări și alimente de jefuit...

– Hai, mă! Hai, mă! se auzea din când în când glasul lui Nae Cismaru îndemnând. Puneți mâna pe ei, care sunt comuniști! Arătați-i cu degetul, fraților, să se învețe minte! Uite-o pe Ciulea lui Isosică.

Într-adevăr Ciulea era pe-acolo, stătea răzimată de o căruță și mânca liniștită semințe cu fruntea puțin plecată. Se uita însă cu atenție peste tot pe

arie și la auzul glasului lui Nae Cismaru nu se feri și nu se sperie câtuși de puțin.

– Ce e, nea Nae? zise ea cu un glas neașteptat de ascuțit și de calm, totuși pașnic, mai mult curioasă, s-ar fi zis, să știe cu adevărat ce vrea omul de la ea.

– Nu mi-a spus mie Vasile al lui Troscot?! strigă Nae Cismaru.

– Ei, ce ți-a spus?

– Că venea într-o zi de la gară cu căruța și te-a luat și pe tine și tu pe drum l-ai oprit să mai ia doi!

– Și ce dacă l-am oprit?

De furie că nevasta lui Isosică nu se speria deloc, Nae Cismaru își ieși din pepeni:

– A început ea să dea ordine în sat, ie-te a dracului... Acuma s-a terminat cu tine... O să răspunzi tu pentru toate judecățile care le-ai făcut la Pălămida, să nu crezi c-ai să scapi...

Ciulea nu-i mai răspunse, pieri de-acolo dar nici Nae Cismaru n-o mai urmări, alți mesageri soseau neîncetat cu vești de pe aria Cotigeană și el se ducea să-i asculte ce spun...

XX

– Isosică și Plotoagă sunt la sfat, au dat telefon la raion să le vie milițienii, strigă un om care năvăli pe arie cu căruța și trase lângă o grămadă mare de grâu care lucea ca mierea în bătaia soarelui.

Nu se putea ști întrucât vestea aceasta avea în ea ceva neașteptat, dar felul cum omul o rosti și mai ales cum din goana căruții răsucise caii împrejurul grămezii cu grâu cu o mână de fier, făcând animalele să frâneze din cele patru picioare gata să se prăbușească mai degrabă unul peste altul decât să mai înainteze un singur pas, arăta că asta era clipa hotărâtoare și că alții acționau ca s-o câștige, Isosică și Plotoagă, în timp ce ei, cei de-aici, nu se mișcau, și aveau să-și merite pe deplin soarta care li se pregătea.

– Nu v-am spus eu, răcni Nae Cismaru. Nu v-am spus eu vouă, bă! repetă el și abia acum se petrecu cu el o schimbare: nu mai era întăritat, ca și când lumea pe care el o văzuse până atunci se răsturnase brusc înainte ca ea să se răstoarne și în realitate... Hai peste ei, zise el, să-i dăm jos, să nu mai găsească pe nimeni când or veni. Să ne găsească pe noi. Hai, Ilie, ce mai stai? Hai Cîrstache!

Și își dresă pălăria pe cap, își trase cămașa pe sub brâul roșu încins cu o curea neagră, puse mâna pe-o furcă și cu ea pe umeri o luă la goană spre sat alergând ca un om tânăr chemat undeva de o mare primejdie, moartea tatălui, a copilului, sau focul care i-ar fi aprins casa; i se vedea fundul zbătându-i cămașa la spate și călcâile ridicate în aer, și nici urmă de șovăială care să fi înmuiat acest trup copt; se putea presupune că e condus de o minte la fel de coaptă și putuse să aibă timp, după prima sută de pași, ca această minte să-i șoptească să-și încetinească goana. Dar în ciuda distanței care de la sine dă celui din urmă iluzia că un om fuge din ce în ce mai încet, Nae Cismaru se vedea, dimpotrivă, fugind din ce în ce mai tare și atunci, numaidecât se luară după el și alții, țâșnind fie cu furcile, ca și el, fie cu mâinile goale. Tot atunci dădură peste paznici noi căruțe încărcate cu grâu, o luară însă peste câmp. Se duceau în sat, dar pe drumuri ocolite, altele decât cele care se vedeau cu ochii pornind de pe arii. Cu privirea iscoditoare un funcționar raional, cu tabelul în mână, se consulta cu Dănălache și Geacă întrebându-i în șoaptă cine sunt cei care fugeau cu căruțele și cine era cel care o luase la goană spre sat. Dănălache le spunea numele și funcționarul făcea un semn în dreptul lor... În dreptul lui Nae Cismaru făcu o cruce...

– Ce-i facem? Întrebă unul din activiști. Să oprim treieratul?

– De ce, se miră funcționarul raionului, grâul trebuie treierat vedem noi cum decurge cu cei care au încălcat dispozițiile.

Vorbise ca și când numărul celor care le încălcaseră era neînsemnat, în timp ce grosul celorlalți stăteau cuminți pe arie și le respectau. Geacă și Dănălache însă se uitau tot mai des spre marginea satului urmărindu-i cu ochi neliniștiți pe cei care se luaseră după Nae Cismaru și fugeau spre sfat. Isosică și Plotoagă erau acolo, dar unde pierise Niculae al lui Moromete? Sau era și el cu ei? Și aici de ce nu venea nimeni, îi lăsasera pe ei, pe paznici, pe Geacă și Dănălache cu ăștia de la raion, care nu știau nici ei ce să facă!?...

Tocmai când grupul celor care se topeau în zare spre sat era gata să coboare și să nu se mai vadă, se auziră dinspre partea aceea împușcături și toți cei care plecaseră să-i dea jos pe Isosică și Plotoagă, în frunte cu Nae Cismaru, fură văzuți gonind ca niște nebuni înapoi, scoțând strigăte răgușite de spaimă și căzând pe izlaz ca și când i-ar fi nimerit gloanțele și i-ar fi omorât. Dar se sculau repede de pe unde cădeau și își continuau goana. În urma lor se zăriră curând pe fondul negru al salcâmlor de pe coama

dealului siluetele a patru, cinci sau șase milițieni cu puștile în mână urcând potecile și trăgând... Îi urmăreau foarte energic pe cei care vruseseră să ia cu asalt satul, și se apropiau de arie în formație de luptă, răsfirați și împușcând la comandă. Câteva gloanțe piuiră și sfârâiră prin aer până aproape de batoza unde se aflau Geacă și Dănălache, care se speriară așa de tare că se dădură repede pe după puținile cu apă. Nu mai era nici o îndoială, se trăgea fără șovăire și o nouă salvă făcu să piuie din nou gloanțele la mare înălțime pe deasupra ariei. Geacă începu să se bâlbâie adresându-se lui Dănălache:

– Ce-ar fi să ne băgăm în putini? Glonțul se stinge dacă dă de apă.

– Se stinge el, zise Dănălache laconic, dar tot te găurește.

– Ai dreptate, zise Geacă, murim și înecați și împușcați.

Și se uită pe după puțină. Milițienii se opriseră, lăsaseră puștile în jos și se întorceau acum îndărăt, mergând agale. Se duceau la umbră, sub salcâmi... Nu omorâseră pe nimeni, dar nu părea să le ardă de glumă. Nae Cismaru și toți care năvăliseră îndărăt pieriră repede printre șiri și instigatorului i se auzi glasul înspăimântat:

– Bă, Moromete, unde ești mă? Ai văzut, mă! Ne împușcă, mă! Ne împușcă cu pușca, mă, ce-i mai facem noi acum?!

– Ce-o să pățești tu acum, măi Nae, se auzi atunci glasul liniștit al lui Moromete, o să fie vai de curul tău!

– Al meu, mă! De ce? Da' ce-am făcut?! se auzi vocea din ce în ce mai neliniștită a celui alt. Și continuă: M-am dus și eu acolo să văd ce e! Ce, n-am voie să mă duc? Nici n-am ajuns, m-am dus până colea și am dat de ei, stăteau culcați pe burtă la umbră cu puștile în mână. Nu le-am făcut nimic, ce, de ce zici tu că...

Dar nu mai primi nici un răspuns din partea prietenului său, sau dacă îl primi nu-l mai auzi nimeni... Câțiva mai reușiră s-o ia anapoda peste câmp cu căruțile pline, dar cei care mai încercară după aceștia fură opriți hotărât de vocea îndepărtată a unuia din milițieni, care tăindu-le drumul din timp le strigă foarte prietenos, dar cu pușca în mână, să se întoarcă înapoi. Doar atât: „Înapoi pe arie.“

XXI

Niculae era în acest timp la sfat cu Isosică și Plotoagă. Dar înainte de a se fi întâlnit cu aceștia în biroul lui Zdruncan, după convorbirea lui cu acel

State și după a doua convorbire cu primul-secretar al comitetului de partid raional părăsise clădirea și o luase grăbit spre moară.

– Mă duc să vorbesc cu Fântână și să mobilizăm toate forțele organizației, îi spusese el lui Zdroncan înainte de a ieși. De ce stă el deoparte și nu ne ajută? Așa că dacă mă caută cineva, sau e nevoie de ceva, sunt acolo, să trimiți repede un om să mă cheme.

Fântână era la postul lui stând afară printre oameni și căruțe, i se vedeau de departe părul și barba albite de pospai, ai fi zis că era preotul satului care venise și el să macine un sac ca oricare om.

De când începuse treierişul, începuse nu de mult după aceea și moara să funcționeze, ceea ce însemna că toți aceștia de-aici își predaseră cotele și că prezentaseră responsabilului chitanța emisă de baza de recepție. Căruțele umpleau curtea largă a morii și erau ele însele pline cu saci. Cai grași, bine îngrijiți, cu piele strălucind și cu picioarele înalte ca niște copaci tineri plini de sevă stăteau deshămați în spatele căruțelor mâncând din șuşleț iarbă verde sau trifoiște cosită. Oamenii însă nu arătau la fel ca vitele, erau desculți, în cămăși adesea rupte, nerași, cu pălării scofâlcite pe cap, tăcuți și înnegriți parcă nu numai de soare. Niculae trecu printre ei salutând, o singură dată toată curtea, și responsabilul, văzându-l, se dezlipi de lângă o căruță unde stăteau de vorbă cu cineva și îl așteptă cu barba în aer.

– Ia vino puțin să discutăm unele aspecte, zise Niculae uitându-se în jur și căutând vizibil un loc unde s-ar fi putut duce, să nu fie auziți de nimeni.

– Mergem în birou, zise Fântână și o luă într-acolo și apoi după câțva timp intrară în așa-zisul birou.

– Țștia sunt majoritatea chiaburi care macină, explică Fântână luând în brațe banca din spatele mesei și punând-o de-a curmezișul micii încăperi de lemn să stea amândoi pe ea. Toți au chitanțe de cotele predate, cu ăștia nu merge discuție...

– Ia să-mi spui, zise Niculae, de ce nu ajuți dumneata organizația acum pe timpul campaniei când e un moment greu și te mulțumești să stai aici în loc să vii cu noi pe unde e nevoie?

Fântână își pironi privirea lui albastră în cea a tânărului și o secundă se uitară astfel unul la altul, lipoveanul cu o strălucire cam nesigură, dar intensă în ochi, Niculae cu răceală și duritate. Se vedea că, spre deosebire de el, care spusese direct tot ceea ce avea de spus, Fântână, care avea prea multe, nu putea să facă același lucru, deși dorea din toate puterile, în cele

din urmă, înghițind de câteva ori, reuși să-și aducă aproape răspunsul, de prin depărtările de unde rătăcea oprit de atâtea obstacole și zise:

– Nu pot să închid moara și să viu eu să activez în locul lui Isosică, dacă nu știe să se descurce! Altceva cum știe? Când e vorba să se ducă la raion cum știe? Și să se ducă la direcția morăritului cum știe? Astea de ce știe să le facă? Știe să nu se bage unde nu vrea. Eu nu pot! Eu am ordin să macin, să predau statului uium, am un plan de îndeplinit, nici nopțile nu mă duc acasă să dorm, stau și macin permanent...

– Nu-ți cere nimeni să nu îndeplinești planul, răspunse Niculae reținând doar această parte a răspunsului celuilalt, dar înainte să fi început treieratul, toate aspectele astea negative din comună puteai să contribui și dumneata, ca membru de partid, să le înlăturați. Atunci nu mergea moara, cât a durat secerișul n-a măcinat nimeni.

– Aveți dreptate, zise Fântână bâlbâindu-se, aspectu ăsta cu neghina... de-astă-toamnă nu trebuia semănat, dar mi-aduc aminte că n-a vrut nimeni să-l dea la trior, cu toate că nici nu prea mai era timp... Eu eram secretarul organizației și rămăsesem în urmă cu însămânțările de toamnă. Cetățeanul din sat, reluă el apoi, crede că cine știe ce fac eu aicea cu uiumul și cu cerealele și se uită urât la mine ca și când ar fi averea mea și nu i-ași da și lui. Dar o să plec dracului într-o zi și o să-mi văd de treabă, îmi văd de agricultură, nu-mi trebuie mie să mă înjure toată lumea și până la urmă tot să mă scoată de aici, dar nu ca un om cinstit, ci ca hoț! Ce-mi trebuie mie asta când eu am pământul meu, îmi iau caii de căpăstru și... Auzi din ce pricină să ajung eu să nu mai dorm, că vine cineva într-o zi și fără să am absolut nici o vină îmi încheie proces... Mai bine plec singur și-o las dracului de moară să tragă de ea cine-o vrea. Fiindcă cetățeanului să nu credeți că îi pasă unde ajunge uiumul pe care îl dă el! Statului, dracului, din moment ce i-ai măcinat și poate să se ducă cu făina acasă, puțin îi mai pasă! De ce i-ar mai păsa? Și dacă i-ar păsa ce-ar putea să facă el? Poate el să vină aici peste mine să mă controleze? Păi îi dau cu chitanțele și cu registrul în cap, nimic n-o să găsească!

Și zicând acestea responsabilul morii trase iute sertarul, scoase un registru gros și soios și o varză nemaipomenită de alte hârtii, le răsfoi ca să fie și mai răsfoite decât erau, nemaîntelegându-se ce vroia el să demonstreze prin asta și continuă:

– Nu mă bazez eu pe ce zice cetățeanul din sat, că el tot nu mă crede, orice i-ași spune, mă duc eu la raion, la sfatul popular, la direcția

morăritului și îl caut pe tovarășul director... E tot de prin satele astea ieșit, dar mai deștept, om cu ceva carte, nu mă compar eu cu el. Și stau și vorbesc cu tovarășul director azi, și îmi spune să vin să vorbesc cu el mâine, și mâine îmi spune să vin să vorbesc poimâine, și mă duc și poimâine să vorbesc cu el, ce să mai vorbesc, că ce-avusesem de vorbit vorbisem din prima zi, adică eu vorbisem, că el mai mult așa, îmi arătase dinții dintr-o parte. Eu îi spun, tovarășe director, uite așa și așa, vă aduc asta și aia la cunoștință, că dumneavoastră m-ați numit. Și se uită la mine: hî, da, te-am numit! Tovarășe director, zic, și îi spun iar, așa mai pe larg, amănunțit cum devine cu activitatea morii din comuna Siliștea și ce probleme sunt în *perspectivă*... Da, da, zice, hî, am înțeles! A trecut și Isosică pe-aici! Când am auzit așa am ieșit în stradă și m-am șters pe ochi cu foaia cămășii de la spate, uite așa curgea sudoarea pe mine. Ce căutase Isosică la direcția morăritului?

– Cine a fost înainte director la morărit? zise Niculae.

– Ouăbei, răspunse Fântână.

– Și acum unde e Ouăbei?

– E la *Ucecop*, la Turnu, nu-l știți?

– Nu. Ce face acolo?

– E șef!

– Ouăbei te-a recomandat?

– Da.

– Uite, acum n-avem timp de aspectele astea ale activității morăritului, zise Niculae, suntem în campanie, înțelegi ce vreau să spun?

– Înțeleg, răspunse Fântână docil, trasați-mi sarcina respectivă și eu o execut.

XXII

Deodată însă sări de la locul său și dădu buzna afară. Lângă birou, în spate, un om, se îndepărtă repede, fără să se uite înapoi, cu aerul că n-avea nici în clin nici în mână cu biroul de lângă care de fapt se smulsese văzându-l pe lipovean. Nu se putea ști de când stătea el acolo și asculta. Fântână îl înjură, cu glas tare, direct și de mamă, fără nici o posibilitate de interpretare că nu l-ar înjura pe el, ci cumva pe un altul și se întoarse furios înapoi, lăsând ușa deschisă. O femeie tocmai trecea pe-acolo și mersul ei încet părea mersul obișnuit al unei femei din sat, deși un ochi atent s-ar fi

putut îndoi că era un mers neatent la ceea ce se petrecea în jur. Niculae se ridică în picioare grăbit.

– Oprește măcinatul, zise el scurt, asta e sarcina ce ți o trasez. Macină-l pe ăla care e acuma în coș și pe urmă spune că s-a stricat ceva la motor și că trebuie să te duci la raion să faci rost de-o piesă. Vino la sfat și, dacă nu sunt acolo, o să-ți spună Zdroncan la ce arie mă găsești.

Și ieși afară și o luă repede înapoi spre centrul satului. Pe drum auzi împușcături dinspre pădure și se opri o clipă trăgând cu urechea neîncrezător. Nu cumva era vreo joacă de copii, vreo pocnitoare? Împușcăturile se repetară. De la moară până la sfat era departe, Niculae înteeți pașii și când intră înăuntru și îi văzu pe toți adunați acolo în biroul lui Zdroncan, în afară de Isosică și Plotoagă, pe Bilă, pe Mantaroșie, pe plutonierul Moise și încă vreo patru pe care nu-i cunoștea, înțelese că s-a întâmplat ceva și o cută crâncenă îi apăru între ochi.

– Ce e asta, zise el, cine a tras cu arma? Ce este aici?

– Tovarășe Niculae, zise Isosică, veniți puțin până încoace.

Ieșiră pe coridor și intrară în biroul sediului organizației și acolo secretarul îl puse pe Niculae la curent cu cele ce se petreceau la Cotigoeaia. Îi spuse apoi că îl trimisese pe plutonierul Moise să-l apere pe Bilă și să-l aducă aci și pe alde Nae Marinescu, să potolească lucrurile. Dar ieșise mai rău, săriseră muierile și plutonierul fusese silit să tragă în aer să scape de ele. Ei, și acum nu mai știau din ce parte s-o mai ia ca să dreagă ce făcuse Bilă.

– Adică! rosti Niculae tăios.

– Păi să vedeți, fug oamenii din toate părțile cu grâul acasă și nu mai știm ce să mai facem, paznicii nu mai au nici o putere. Am impresia că Bilă anume a făcut așa, fiindcă nici nu trebuia ceva mai rău decât cum a procedat el, ca să ne pomenim în situația asta.

Niculae îi întoarse spatele și reîntră în biroul lui Zdroncan.

– Dă-mi mie raionul de partid, îi porunci el lui Zdroncan, cere-l urgent pe tovarășul prim. Iar dumneata, tovarășe plutonier, trimite imediat milițienii pe care îi ai pe aria principală la marginea satului cu ordin să nu permită nimănui să intre în sat cu grâu și du-te și dumneata la fața locului.

Plutonierul însă nu se mișcă.

– Ce e de discutat aici, tovarășe plutonier, ce mai aștepți?

– Tovarășe Niculae, nu am milițieni, zise plutonierul.

– Dar unde-ți sunt milițienii?

– Am primit ordin să-i trimit la Balaci.

– Bine, așteaptă, zise atunci Niculae.

Tocmai se obținuse legătura cu raionul de partid și Niculae trecu ca peste un cal peste masa lui Zdrongan și duse receptorul la ureche.

– Tovarășe prim-secretar, tot eu sunt, din Siliștea, Moromete.

– Ei, ce mai e, tovarășe Niculae, cum merge, ia raportează.

– Tovarășe prim, zise activistul cu sânge rece (și nu făcu nici o pauză de gândire ca să continue), aici anumite elemente au sărit asupra paznicilor și au început să fugă cu grâul acasă fără să predea cotele. (Acum însă făcu pauza.) E o situație grea, tovarășe prim-secretar, ce-i facem, îi lăsăm să ducă grâul acasă?!

– În nici un caz, strigă de la celălalt capăt al firului primului-secretar, el însă fără nici o pauză la auzul semnalării acestei situații grave. Și continuă: Nu putem admite în nici un caz, tovarășe Niculae, ca aceste elemente să stârnească dezordini în campania de strângere a recoltei. Mobilizați activul de bază al organizației, dați dispoziții în consecință șefului postului de miliție și așteptați ordine. Te chem eu îndată.

Și închise. Era la curent. Nu trecură nici zece minute și sună miliția raională. Plutonierul Moise ascultă fără să spună altceva decât „am înțeles“ și „să trăiți“ și apoi îi spuse lui Niculae că „deocamdată“ ordinele primite de el erau următoarele: să se mobilizeze urgent un număr de paznici (șefi de tarlale) câți erau necesari pentru aria principală (patru sau cinci inși) care au făcut armata și știu să mânuiască în mod sigur arma, să nu tragă în cineva din greșeală, să-i îmbrace în uniformă de milițieni și să oprească în felul ăsta oamenii care fug cu grâul acasă. „Deocamdată“, repetă plutonierul. Sensul era că raionul avea să ia mai târziu măsurile pe care le va crede de cuviință și că ei aici să încerce să se descurce până atunci în felul acesta.

– Să încercăm! exclamă el încrezător și sceptic în același timp, ca orice milițian care știe că utilizarea armei poate să dea și în același timp să nu dea rezultatele dorite, dar de încercat trebuie să încerce, fiindcă altceva n-aveau ce să mai facă. Numai să nu-i... Hm! Asta ar fi vesel!

Avea haz Moise ăsta, clătina din cap tot gândindu-se la ce ordin primise, se vedea că îl excita ideea să îmbrace țărani în uniformă și să le dea puști în mână. Puști avea, soldați n-avea, dar oricum... Numai să nu-i recunoască oamenii, că atunci s-ar face miliția de răs...

Nu mai plecă însă după paznici pe la arii, plutonierul îi luă cu el chiar pe cei patru care erau acolo și se duse să-i îmbrace în uniforme, tot paznici

erau și aceștia și șeful postului de miliție nu se mai uită la ei să vadă dacă aveau sau nu o înfățișare care să-i inspire o încredere deplină: orice om de la țară știa să țină o pușcă în mână și, în afară de asta, avea să se ducă chiar el cu ei pe liziera satului și o să procedeze în așa fel încât să nu-i recunoască nimeni: avea să-i țină mai tot timpul cu burțile la pământ și de ridicat să se ridice numai el... Ceea ce și făcu, exact la timp ca să-i întoarcă îndărăt nu numai pe Nae Cismaru și cei care se luaseră după el, ci și pe cei care încercau să fugă peste câmp cu căruțele pline de grâu.

Nimeni nu mai știa însă ce se mai petrecea pe aria de la Cotigoeaia și, când își aduseră aminte de ea, năvăliră, iar câțiva paznici dintr-acolo și spuseră că ai lui Nae Marinescu cu neamurile lor au luat-o spre sat și că s-au dus spre casa lui Bilă și Plotoagă să le dea foc. Și că mai toată lumea fuge cu grâul acasă fără să mai țină seama de nimeni. Casa lui Bilă era chiar în deal, în apropiere de clădirea sfatului și într-adevăr se auzeau dintr-acolo țipete de muieri și în curând să văzu și o dâră de fum înălțându-se spre cer. Ieșiseră toți afară.

– Mergem acolo, zise Niculae. Sau așteptați să vină domnul Nae Marinescu și la sfat să ne dea și nouă foc? Ce așteptați, tovarășe președinte?

Porniră repede câți erau, mai bine de zece inși, și numai Zdrongan rămase lângă telefon. Ai lui Nae Marinescu nu mai erau însă acolo, îi spărseseră lui Bilă geamurile și ușile și după ce îi dăduseră foc o luară la goană spre casa lui Plotoagă. Săriră toți și începură să stingă focul care era foarte leneș și se lăsa stins cu ușurință, nu adia de nicăieri vântul. S-ar fi zis că ținea cu Bilă. Ieșea însă fum mult și lăsară totul pe seama vecinilor, o luară spre casa lui Plotoagă. O muieră le ieși înainte și le spuse că ai lui Nae Marinescu au fugit în pădure și au spus că la noapte, de, o să vadă el Plotoagă pe dracu.

– O să vadă ei pe dracu, nu eu, până mâine dimineată, spuse Plotoagă îndârjit. Doar dacă nu fug din sat și trec granița... Altfel, dacă nu pun eu la noapte laba pe ei toți și-i belesc, nu-i mai belește nimeni niciodată.

Se întoarseră apoi din nou la sfat și Zdrongan le dădu să citească o circulară urgentă, pe care tocmai o primise telefonic. Avea o înfățișare ironică Zdrongan, scria mai departe în hârtiile lui și parcă spunea că în timp ce ei se zbat și aleargă de colo până colo și nu fac nici o brânză, sau fac ca Bilă de ajuns în situația să se uite cum se dă foc satului, el, Zdrongan, duce în spinare tot greul și rezolvă esențialul. Uite dovada: să citească ei circulara și să vadă ce scrie în ea și să se chioarească mai bine dacă n-or s-o

înțeleagă de la prima lectură, că era scrisă citeț și nu puteau să dea vina pe scrisul lui... Ceea ce Plotoagă și făcu. Se vedea că de furie nici nu mai vedea literele înaintea ochilor și atunci lui Isosică i se făcu milă de el și începu să citească el ordinul circular, dar cu voce tare, ca să-l scutească pe președinte de trudă.

– E clar, spuse Niculae. Mergem pe arii.

Și o luară întâi spre cea principală. De departe se vedea cum toată lumea aștepta, nu se mai zărea nimeni întins pe jos sau fugind cu căruțele. Numai treieratul continua implacabil mai presus de aceste zvârcoliri, cu oameni sus la coș, străini parcă de cei de pe pământ, cu mișcările lor care se repetau și creșteau în dimensiuni pe bolta albastră, pătată de fum, a acestui sfârșit de amiază: prinderea snopului pe aripa batozei și dezlegarea lui, răsfirarea în gura scânteietoare cu dinți metalici, care îl smulgea și îl amesteca într-o fracțiune de secundă urmată de geamătul înecat de satisfacție al întregului corp al mașinii, aruncând prin spatele ei, care, de departe, semăna cu un fund uriaș de albină, paie, pleavă și pulbere înecăcioasă...

Plotoagă se urcă într-o căruță să-l vadă toată lumea și începu să strige. Problema s-a soluționat, urlă el triumfător. Tovarăși de răspundere au înțeles situația și au aprobat ca bazele de recepție să primească de la cei care au grâu cu corpuri străine peste șapte la sută, toate cotele care le au ei de dat, S.M.T., împrumut, și așa mai departe. Nu mai există acum nici un motiv de instigație chiaburească și cu începere din clipa asta se pot forma convoaiele și pleca spre a fi predate, încheie el cu această frază și cu un astfel de glas încât cineva care n-ar fi știut despre ce e vorba ar fi putut să creadă că până atunci toți oamenii de pe arie se tot îngrămădiseră s-o ia spre gară, dar că autoritățile îi împiedicaseră. Acum însă îi lăsau, puteau să înceapă și ei să-și pună liniștiți grâul în căruțe și să se ducă cu el acolo unde totdeauna s-au dus ei de fapt cu recoltele lor, cu o plăcere deosebită și înainte de a da pe-acasă, la gară, la magazii. Și într-adevăr, începând din ceasul acela se formară și porniră de pe arii primele coloane spre baza de recepție... Nae Cismaru însă dispăruse.

PARTEA A PATRA

I

Încât după treieriș, când foștii liberali ai comunei se adunară iarăși în pridvorul casei lui Moromete, Matei Dimir se miră zgomotos:

– Ce e, mă, cu Nae?

– Nae?! exclamă Moromete surprins. Nae s-a dus și el să se plimbe pe la Pălămida, ce te miri așa? Sau, după tine, n-are voie să se plimbe. În regimul nostru democrat-popular și țăranul are acuma dreptul să se plimbe. Mai ales că el a făcut și treabă, n-a stat ca mine sau ca tine să se uite!

– Ce vorbești tu, Ilie!

– Dar ce credeai tu?

Era acolo în pridvor și Cârstache, dar nu venise singur, cum se întâmplase atâtea ani, ci pentru întâia oară Moromete nu-l mai așteptase să-l vadă apărând la poartă cu pasul lui măsurat de respect și o trimisese pe Ilinca îndată ce se zărise pe drum Costache al Joachii, zicând: „Uite-l pe Costache, acuma o să vie și Matei Dimir și Giugudel și bietul Cârstache o să iasă și el și iar o să mă întrebe ce face câinele ăla al nostru; ia du-te tu mai bine și spune-i să vie pe la noi!“ Fata se dusesse și strigase de pe podișcă, tare de auzise toată lumea, și Cârstache ieșise la poartă: „Te cheamă tata, nu știu ce vrea să-ți spună“, și Cârstache răspunsese cu o voce cu atât mai micșorată cu cât erau mai vădite pe chipul lui surpriza și bucuria care îl năpădiseră: „Spune-i lui nea Ilie că îndată ce voi termina de învârfuit niște paie, cu plăcere am să viu!“

Liberalii arătau acum liniștiți, chiar încântați, ca și când evenimentele care avuseseră loc de când nu se mai văzuseră întrecuseră așteptările lor, fără să se poată însă ghici în ce direcție. Costache al Joachii, cu durerea aceea a lui de oase, părea să se simtă mai bine pe căldură și chiar s-ar fi zis că și auzul îi era mai bun, iar Matei Dimir, cu felul lui răstit de a vorbi, vorbea și mai răstit, ceea ce la el în anumite împrejurări era semn de mulțumire, de triumf asupra celorlalți, care nu l-ar fi crezut sau i-ar fi contestat dreptul de a se fi pronunțat mai dinainte asupra a ceea ce urma să se întâmple.

– Moromete, mă, am auzit eu ceva, dar tu ereai acolo, ia spune, mă, cum a fost, zise Costache.

– Nici nu încapă discuție, exclamă Moromete înlăturând orice dubiu: A făcut treabă alde Nae, ascultați-mă aicea. N-a stat cu mâinile în sân ca unul sau ca altul. „Arătați-i cu degetul, fraților, striga. Hai la sfat să ne găsească pe noi acolo!”

– Cine să găsească?! zise Costache.

Moromete îi arată celuiilalt palmele goale sugerând că așa cum nu înțelege Costache nimic, tot așa nu înțelege nici el ce era în mintea lui alde Nae.

– Și pe cine zicea el să-i arătăm cu degetul? zise și Matei.

Dar Moromete nu-i răspunse și continuă ca la început, imitând glasul lui Nae:

– Hai, zice, la sfat și când or veni, să ne găsească pe noi, nu pe ei. Și a luat-o la fugă spre sat. Crezi că nu s-au găsit, cât ai clipi din ochi, destui care să se ia după el?

– Și pe urmă? zise Matei.

– Pe urmă, continuă Moromete și deodată începu să strige speriat, dar cu vocea mică, mă Ilie, zice, ne împușcă, mă! ne împușcă cu pușca, mă! Și când stai să te gândești, adăugă Moromete, el nici nu treierase și nici n-avea cine știe ce de dat, că arase cu caii lui și nici sămânță împrumutată nu avusese. Îmi spusese mie mai înainte: împărții, zice, grâul cu alde cumnatu-meu Gheorghe, că el n-are decât de pe-un pogon și mă interesai cam ce cotă mi-ar ieși: doi saci de grâu. La cât, Nae? zic. Păi să fie, zice, să-mi iasă vreo două sute de duble. Cu alte cuvinte, una peste alta, cam zece la sută din recoltă.

– Și dacă nu-l împărțea cu alde cumnatu-său, cât trebuia să dea? zise Costache al Joachii.

– Ceva mai mult, zise Moromete, aproape dublu, dacă nu chiar triplu.

– Dar tu ce întrebi, Costache, parcă tu n-ai împărțit cu alde Gogoasă? se răsti Matei furios.

– A? făcu bătrânul.

– Tu n-ai împărțit cu alde Gogoasă, ce te faci că nu știi?

– Păi fiindcă eu am dat mai puțin de doi saci, răspunse Costache.

– După cât?

– Păi cam după două sute cincizeci de duble, răspunse Costache.

– Va să zică mai mult decât Nae Cismaru, se răsti Matei.

– De ce mai mult? Mai puțin! se miră bătrânul.

– Cum mai puțin? Mai mult, se răsti Matei furios.

– De ce mai mult, se miră, de astă dată cu îndoială, Costache, am dat opt duble de grâu, un sac și trei duble, Nae zice Moromete că avea de dat doi saci.

– Da’ n-ai făcut mai mult grâu decât el?

– Ba am făcut!

– Atunci de ce zici că mai puțin? se răsti de astă dată Matei furios de-a binelea, dar bătrânul nu se lasă și o ținu pe-a lui, explicând:

– Păi nu, că tu zici că am dat mai mult și eu tocmai asta ți-arătam, că nu știi să numeri, degeaba vii tu pe la ăsta!

Și îl arată cu capul pe Moromete, ca pe-un învățător. Lui Cârstache îi sticleau ochii văzând încâlceala minții celor doi, dar nu se amestecă, ca și când n-ar fi avut încă acest drept, trăgea cu coada ochiului la vecinul său să vadă el ce-o să zică.

– Parcă tu, Matei, ai fi mai breaz decât alde Costache, zise Moromete, parcă tu nu i-ai fi dat soră-tii jumătate din grâu!

– Așa e, recunosc Matei, dar voi știți ce mi-a făcut pe urmă soră-mea Rada?

– Ce ți-a făcut? zise Costache.

– Nu vrea să-mi mai dea grâul îndărăt! exclamă Matei nedumerit. Fă, zic, tu ești nebună? Nu, zice, că dă-mi și mie un sac de grâu că n-am neam. Cum n-ai neam, n-ai făcut de pe pogonul tău din Grama, și pe urmă n-o să faci porumb după ale două din Cotigeană? Mă, zice, zgârcit mai ești, fire-ai al răilor, nu-mi trebuie grâul tău, dar am vrut să te încerc... Auzi, Ilie, sunt eu zgârcit, mă?

– Ești cam zgârcit, zise Moromete, dar nu despre asta e vorba. Vorba ie că așa stând lucrurile, altceva îl ardea pe alde Nae să se ducă el la sfat... Nu cotele era problema: cotele...

Și aici Moromete se strâmbă și în aceeași clipă fruntea îi alunecă încrețindu-i-se în două părți, jumătate în sus și jumătate în jos cu o sprânceană ridicată și una coborâtă și clătinând din cap în semn că problema asta cu cotele nici nu merită să mai vorbești despre ea. Se uită apoi la ei și expresia chipului i se refăcu; deodată zise:

– Unde mergem noi, domnule? Ce ajungem noi în situația când ție nu-ți mai pasă de nimeni și faci ce vrei tu și rostul meu pe lumea asta nu e decât să zic ce zici tu? Din ce punct de vedere? Să mă bagi în colectiv și să-l pui pe Bilă să-mi dea cu goga în cap? Ce i-a făcut alde Nae Marinescu? Nu era normal să fie acum acolo unde e Nae Marinescu și Bilă cu el? De ce l-au

luat să-l judece numai pe Nae Marinescu? Nu vorbesc de alde Nae ăsta al nostru, Cismaru, să-l lăsăm pe el la o parte. Uite, eu vă asigur că dacă Giugudel în loc să ne fi spus cât veni că Bilă și toți ăștia i-a adunat de pe la raion și stă cu ei în ședință, că Nae Marinescu și Bilă i-a luat pe-amândoi plutonierul Moise și i-a dus și i-a băgat la beci, ca unii care, și aici Moromete începu să bolborosească repede asemeni unui slujbaș de cancelarie care nu ținea cu nimeni, având în vedere că sus-numiții au tulburat bunul mers al străngerii recoltei de pe teritoriul comunei ce fac și ei parte, cu onoare vi-i trimit din post în post spre a li se încheia proces, conform legii; ei, dacă așa s-ar fi întâmplat lucrurile, vă asigur că mi-ași fi scos pălăria și ași fi zis: domnule, este o lege! Dacă e bună, dacă e rea, nu discutăm acum! bună sau rea, e pentru toată lumea și dacă tu, care ai făcut-o, o s-o simți și tu pe coaja ta că e rea, o să te grăbești cât mai repede s-o schimbi. Da, dar tu vii și nu respecti legea, îl iai tot pe ăla lovit și-l judeci, iar pe ăla care a lovit stai cu el în ședință.

– Da, zise Giugudel, sunt la școală toți adunați, și cică nu sunt numai de pe la raion, au venit unii mari de pe la București.

– De orideunde ar fi venit, tot cu Bilă stă ei la prezidiu, ce s-o mai încurcăm, zise Moromete. Că n-o să mă cheme ei pe mine, poftim, Moromete, dumneata, ia te rog loc în prezidiu și să stăm să vedem cum s-au întâmplat lucrurile.

– Nea Ilie, zise Cârstache, nu ești dumneata, dar e băiatu dumitale, și eu cred că el n-o să se lase el și o să arate...

– Ce s-arate, Cârstache? zise Moromete binevoitor. O să spună toți că alde Nae Marinescu a avut o atitudine provocatoare și că asta e!

Rămaseră mirați de ultimele cuvinte ale lui Moromete (de unde știa el că așa o să spună?!) și câțva timp tăcură așteptând ca el să le explice în vreun fel ce însemna mai ales cuvântul *provocatoare*. Dar Moromete fie că nu voi, fie că nu știa nici el sau nu-și dădu seama că nu știau ceilalți, că nu le explică și firul discuției se rupse.

– Hai acasă, se răsti Matei ridicându-se și luându-și bățul gros și strâmb cu care umbla mereu, hai, Giugudel. Hai că plouă!

Se dădu jos din pridvor și o luă grăbit spre poartă, fără să-l mai aștepte pe Giugudel. Mergând își aruncă un ochi într-o parte, uitându-se câțva timp în zare. într-adevăr se vedea spre Cotigoeaia o pată întunecată și o îngrămădire îndepărtată de nori. Nu mai plouase de mult și putea să fie chiar ploaie, acum sau la noapte. Putea însă tot așa de bine să nu fie nimic,

dar omul era dator să-și pună la adăpost vitele și uneltele și să facă încă o sumedenie de alte treburi pe care ploaia le-ar fi stricat.

După Matei Dimir pleacă și ceilalți și cercetară și ei o clipă cerul cu orizontul negru: da, avea să plouă, aici sau acolo. Aceia nu erau nori care să treacă degeaba pe deasupra pământului.

II

Și se puse de altfel pe ploaie, mai curând ca norii să fi acoperit tot cerul și să poată ajunge acasă cei care se aflau pe drum sau pe câmp. Era furtună, dar nu jos, ci undeva sus de tot, se vedea cum pe deasupra norilor mai coborâți și mai negri, urcau cu o viteză de parcă ar fi fost ființe vii alți nori, de un alb amenințător, precedați de brațe uriașe de fum care încercuiau repede spațiile albastre. De plouat însă nu ploua din ei, ci foarte pașnic din cei de jos, încetoșând văzduhul și micșorând lumina ca într-o înserare.

Moromete intră în casă și din prag lăsa ușa larg deschisă, păstrând însă un pumn încheștat pe clanță și celălalt pe lemnul de deasupra broaștei, într-una din pozițiile lui de crucificat, când ridica și fruntea și se făcea parcă și mai înalt:

– Ei, zise el, v-ați socotit? Tu, asta, acumă că ai aflat, cu toate că am spus expre să nu sufle nimeni o vorbă, ce mai cauți aici? Două pogoane pe care vrei tu să i le dai fetei ășteia ca să mă lase pe mine singur, ei, i-am dat eu trei și i-am trecut și loc de casă să se mărite cu băiatul ăla al ei și să stea aici: Nu mai zici că sunt gata să te arunc pe drumuri? Acumă să te înțelegi cu fi-ta, fiindcă credeai că numai tu ai pământ și o să se ia fata asta după o smintită ca tine! Du-te la asta în vale, de ce te-ai întors iar?

Catrina tăcea potolită, dar neîmpăcată. Lumini ascuțite îi sticleau în ochii ei verzi. Nu se știe de la cine aflate totul și venise s-o amenințe pe Ilinca, și Moromete le lăsase pe amândouă în odaie și el ieșise în pridvor să-i primească pe-alde Giugudel și ceilalți.

– O brazdă de pământ n-o să-ți dau, zise Catrina, nu cu alt glas decât dacă ar fi vorbit unei străine. Țasta te-a înșelat cum ne-a înșelat pe toți toată viața și mâine când o veni Achim ai să vezi că o să se ducă să-ți ia îndărăt ce ți-a dat. Numai în judecăți o să vă țineți.

Dar Ilinca nu se sperie.

– El măcar, de bine de rău, mi-a dat și nu mi-e frică mie de Achim, dar tu nu mi-ai dat nimic, și dacă nu era tata cine știe ce mai ieșea, că nici

acuma nu mă măritam. Să te duci și să mă lași în pace. Dacă o să vrei să-mi dai ceva peste o lună, când m-oi mărita, o să zic și eu că am o mamă, dacă nu, n-ai decât să-i dai Alboaicii, dar atunci să nu te mai prind p-aici!

– Așa vorbești cu mine, că te-am crescut și am pătimit? zise mama.

– Asta a fost odată, făcu Ilinca și mâna ei voinică flutură prin aer în semn că e așa de mult de-atunci că chiar să vrei și n-ai mai putea să stai acum și să-ți aduci-aminte...

Între timp, atrase de ceea ce se putea întâmpla acasă la părinți prin întoarcerea aceasta neașteptată a mamei (nu se știa încă de ce se hotărâse ea brusc la pasul de împăcare) veniseră și Tita și Alboaica și fără să întrebe nimic aflaseră numaidecât din gura mamei ce se întâmplase. Alboaica își plimbă liniștită capul de la un umăr la altul și surâse. Deși era adevărat că nu i-ar fi stricat un pogon de la maică-sa dacă rămânea la ea, totuși nu l-ar fi vrut cu prețul unei rupturi atât de adânci în familia mamei, cu toate că unii erau în stare pentru mult mai puțin să se înstrăineze de ai lor până la mormânt și să trăiască învrăjbiți și singuri ca niște lupi. Tita însă când auzi se făcu albă la față. Trei pogoane de la tata Ilinchii și ei nimic, plus jumătate din locul de casă!...

– Tată, strigă ea, ridicându-se de pe pat și apropiindu-se de geam, ia vin' încoace! Lasă-i nițel pe nea Costache și pe nea Matei!

Moromete se supuse cu o grabă obișnuită, tocmai ca să nu înțeleagă prietenii lui că la el în casă se întâmpla iar ceva neobișnuit, și intră înăuntru, închise cu grijă ușa și întrebă ce era.

– Păi eu credeam, făcu el apoi – și auzindu-l ai fi zis că e așa de încolțit că nu mai știe pe unde să scoată cămașa – totdeauna am zis că dacă e pământul meu, fac ce vreau cu el!

– Cum faci ce vrei, zise Tita, fără să mai ia în seamă aceste întorsături de gândire, tocmai în astfel de clipe te repeziși să-i dai ei trei pogoane și acuma o să-i dea și mama, și ce socoteală e asta care-o faceți voi în cap? Aveți copii sau niște țigani prinși de mici, de care să vă bateți joc! Unuia cinci pogoane și altuia două?

Moromete însă nu se turbură:

– Spune și tu, de, tu dacă ai fi în locul meu ai face ce ți-ar zice unul și altul sau te-ai lua după mintea ta, dat fiind că ești liber să procedezi cum crezi tu de cuviință? Tu ai luat de la mă-ta două pogoane, dar Ilinca vrea și ea să se mărite și mă-ta o amenință că nu-i dă. E aci de față, socotiți-vă cu ea nu cu mine, că n-o să mă scoateți acuma vinovat că vă dau pământul!

Asta ar fi culmea, mai zise Moromete, și situația i se păru așa de enormă că n-o admise și le întoarse spatele și reveni în pridvor.

Ce vrusese el să spună? Că, dacă mama nu s-ar fi purtat așa, el ar fi împărțit aceste trei pogoane în mod egal celor două fete? Păi dacă era așa, lucrurile se puteau drege, mama îi putea da fetei celei mari încă un pogon și jumătate de pământ și Ilinchii încă o jumătate și ar fi avut amândouă câte trei pogoane și jumătate. Dar pentru asta ar fi trebuit ca mama să se întoarcă acasă de la Alboaica și să se împace cu tatăl.

– Și tu, ce nebunie te-a apucat de te-ai făcut de râs în sat cu dusul tău la Marița? zise Tita cu glasul ei care niciodată nu era ridicat, dar era egal și greu ca un ciocan de lemn cu care te-ar fi tot lovit în cap. Ia să faci bine și să te întorci, sau să nu te întorci, dar mie să-mi dai partea de pământ pe care i-a dat-o tata Ilinchii.

Nici nu apucă bine să termine că nu numai mama și Ilinca, dar și Alboaica săriră toate trei cu gura pe ea, cum să-i dea ei și de unde atâta pământ, când mama mai avea mari și late patru pogoane?

– Din alea patru, scrâșni Tita surdă, fără să-și dea seama că din spusele ei se înțelegea că mama să-i dea ei trei pogoane, cât îi dăduse tatăl Ilinchii.

– De ce nu zici tu să-ți dăm ție tot și noi să ne băgăm cu ziua la tine?! se miră Ilinca.

– De ce să vă băgați cu ziua? Fiecare la casa lui, dar să fie o dreptate, nu unul să ia de două ori cât altul, când altul a muncit de două ori mai mult.

– Unde ai muncit tu de două ori mai mult? zise Ilinca. Ai muncit și tu ca fiecare și ți-a dat mama ca să te măriți, ce mai vrei? Tare mult o să te văz eu pe-aci când tata o îmbătrâni. O să ai tu grijă de el?

– De ce să n-am grijă, zise Tita, ce, numai tu ai mâini?

– O să te vedem atunci! zise Ilinca, el mai are trei pogoane, o să-ți dea din ele, dacă o să-i dai și tu un pahar cu vin când o veni pe la tine...

– Paște murgule iarbă verde, zise Tita, dacă era așa, ție de ce ți-a trecut?

– Păi, n-auzi, Tito, sări Alboaica, i-a dat fiindcă mama îi tot spunea că nu-i dă și în toamnă vrea și ea să se mărite...

– N-are decăt, zise Tita cu acea privire mereu oarbă pe care o dă o furie bine ținută în mâini, dar ai cărei aburi turbură totuși mintea. Treaba lui că i-a dat, dar să nu mai vie coala cu pretenția să-i dea și mama.

– Nu dau la nimeni nimic, zise atunci mama încercând să pună capăt certei, însă cu un glas neliniștit de situația întoarsă, în care ea era acum amenințată de fete și i se pretindea cu glas turbure să dea... Și nu v-a oprit

nimeni să vă măritați, dar să vă faceți de răs v-am oprit și acuma uite roadele!

– Mamă, zise Ilinca în culmea unei nedumeriri pe care avea aerul că ar da mult s-o deslușească, îți cere cineva ceva? Cu cine crezi tu că vorbești, cu Sande? Pe mine m-ai împiedicat să mă mărit, și dacă n-aveam noroc cu băiatul ăsta, nu-mi rămânea decât să iau unul cu copii, sau un văduv cu copii mari, să mă ia ăia la bătaie. Asta mi-ai făcut, ai vrut să mă mărit și eu tot ca tine, numai că tu ai uitat că înainte să-i iai pe tata și să ne faci pe noi... Când mă uit la tine îmi vine să-mi smulg părul din cap, te întorșezi de la dida ca să bagi iar zâzanie în casă, că mai e o lună până se mută băiatul ăla aici. Măcar luna asta ține-o la tine, didă, se adresă ea Alboaicii, că dacă mai stă pe-aici taman acuma, nu știu ce-i fac.

– Ei, fire-ai și tu a inghinaților, se supără atunci Alboaica în felul ei ciudat, în care mișcarea de „poancă“ a capului și surâsul de pe chip n-o părăseau, nu ți-e rușine să vorbești așa cu mama?

Și sări și Tita:

– Ce, zice ea, și-a luat-o în cap unde tatăl îi trecuse locul de casă și pământul?

– Da, zise Ilinca, și vă dau pe toți afară. Ia ieșiți afară! În casă la mine fac ce vreau!

În casă la ea! Tita și Alboaica strigară amândouă o dată spre geamul dinspre pridvor:

– Tată! Ia vin până încoace! Ilinca ne dă afară din casă, zice că e casa ei.

– Vedeți să nu vină, zise Ilinca, mai strigați-l o dată.

Și într-adevăr tatăl nu veni, se făcu că nu aude. Hotărât, fata cea mică pusese stăpânire pe tot ce fusese odată gospodăria Moromeților și tatăl ținea cu ea, nu mai era nimic de făcut.

– Așa că, mamă, să vii când mă mărit, continuă Ilinca. Și tu, didă, la fel, de Tita nici nu mai vorbesc, din partea mea n-are decât să-i dea mama cât vrea, nu mă supăr, să nu ziceți că sunt femeie rea. Dar cu certuri să nu-mi veniți pe cap, băiatu ăla mi-a și spus, rămân în Siliștea, zice, la tine, dar cu condiția asta.

Alboaica râdea. Îi plăcea. Tita se gândea poate că și ea avea casa ei rămasă de la bărbat și că la urma urmei Ilinchii îi trebuia și ei o casă. Unde să-și facă și să-și crească și ea copiii? Pe de altă parte sora cea mică se arăta și înțeleaptă, n-avea nimic contra ca mama să-i mai dea ei, Titei, ceva

pământ... Mama însă înțelese că tatăl a câștigat contra ei și că fetele, pe care ea se bizuise în această luptă, o părăseau.

– Treaba voastră, zise ea neînduplecată, în ziua când o să ai tu nunta eu o să dorm și o să mă întorc pe partea ailaltă, crezi tu că o să viu să te văd. Nici o grijă, că nu ți se pune nimeni în cale, mincinoaso, de când te știu numai cu minciuni ai umblat, ca Guica.

Atunci intrase Moromete.

III

– N-am venit pentru tine, zise mama după ce îl ascultă uitându-se la un perete. E fetele mele, eu le-am făcut și n-o să-ți cer ție voie dacă am ceva de vorbit cu ele.

– Ai terminat de vorbit? zise Moromete.

– Am terminat.

– Ei, atunci...

Dar Ilinca nu-l lăsă să mai spună și restul, adică să plece, îi făcu un semn cu mâna spre ușă:

– Hai, tată, iar începi și tu, ajunge o măciucă la un car cu oale, las-o că se duce, că nu vrea să vie la nunta mea, i-e necaz că mă mărit!

– Mie mi-e necaz? zise mama. Puțin îmi pasă.

Moromete le lăsă înăuntru și ieși pe prispă. Ploua acum cu clăbuci, curtea se umpluse cu apă și pâraiele începură să curgă pe sub uluci și să se verse în șanțurile drumurilor. Bărbați sau femei cu câte un sac în cap alergau pe șosea, prinși cine știe pe unde, pe la arie unde după plecarea batozelor mai rămâneau o zi sau două paie de câtorva, sau pe câmp cu căruțele, trecând în goană cu caii, abia zăbindu-se prin pânda văzduhului. Intrau apoi prin curți cu zbierete să deschidă cineva dinăuntru mai repede poarta, deshămau și băgau căruța sub șopron, fugind apoi în casă să se dezbrace și să-și schimbe cămășile. Totul se ascundea sau se pitea, în afară de rațe; fremătau sub trâmbele de apă, țâșnind după râme, pe care le smulgeau din pământul moale cu orăcăituri care aminteau că odată fuseseră și ele sălbătice. Pământul se umplea de omizi trântite de prin crăcile pomilor, de frunze și ramuri subțiri de salcâm, ca și când pământul trebuia astfel să fie sărbătorit pentru ploaia care îi lipea la loc țărâna și îi reumplea izvoarele secătuite.

Atras în mod ciudat de ploaie, îi era sete, sau poate îl excita aerul încărcat de electricitate de afară și îl îndemna să iasă și să facă nici el nu știa ce, un cal scăpase din grajd și se plimba sforăind prin curte, amenințând să dărâme una din porți, când pe cea de la drum, când de la grădină, oprindu-se și frecându-se cu spinarea de stâlpii gardurilor. Le priise cailor în timpul verii, se făcuseră mai mari, celui care alerga acum prin bătătură îi lucea pielea și parcă îl înțelegeai că nu putea să stea mult timp închis în grajd cu atâta putere în el.

– Ce e, mă, Isosică, zise Moromete, cu un glas numai pentru el, când îl văzu, vezi să nu strici vreo ulucă, fiindcă să știi că atunci e vai de pielea ta.

Și plecându-și fruntea, Moromete începu să coboare scările, dar fără să-și ia nimic în cap, numai cu pălăria și arăta atât de absorbit încât intrând sub potopul de ploaie el nu grăbi pașii și nu făcu nici una din acele mișcări pe care le face un om muiat într-o clipă din cap până în picioare, să-și ferească adică fața sau să-și schimbe în vreun fel mersul. E drept că se ducea direct spre cal, dar cu mâinile în buzunare și cu pasul neturburat pe care îl are orice om sub un cer senin de vară.

– Tu de ce zisești că ieșiși, numai așa ca să te prostesti, zise Moromete iar, și calul, auzindu-i glasul, necheză și se opri.

Omul îl luă de coamă și porniră amândoi spre grajd dar tot la pas, și în mijlocul bătăturii Moromete îi dădu drumul și calul se duse direct spre ușa neagră de unde ieșise. „Adică se poate ca ele să nu știe?! se miră Moromete cu bărbia plecată. Ilinca e mai deșteaptă și e mai tânără, ea a auzit ce vorbesc eu mereu cu Niculae, ce-o să se întâmple cu pământul... Sau te pomenești că au și ele dreptate... Până în clipa din urmă omul e dator să țină la rostul lui, chit că rostul ăsta cine știe ce s-o alege de el!...”

Începuse să tune și să fulgere, semn că abia acum se pregătea a ploaie mare, putea să tină și până mâine, astfel de amestecătură de nori se învâlmășeau în straturile înalte ale văzduhului. Trosnete și bubuituri cutreierau și sfâșâiau cerul de-o parte și de alta, ai fi zis că e o activitate plănuită acolo sus de niște inși, așa de mult semăna acum a minte de om felul cum tuna ici și răspundea dincolo... Sub apa care cădea, grumazul lui Moromete arăta roșu ca arama în care însă timpul săpase ciudate semne, asemănătoare și ele cu pământul, când e crăpat de o prea îndelungată secetă.

Între timp ploaia se întetise așa de tare că picăturile nu mai puteau sta nici unele lângă altele, nici curge ca picături, ci se uneau și formau mari grămezi de lichid care înecau totul, nu se mai vedea nimic. Moromete se

mișcă din loc și își scoase pălăria din cap, pe care în mod bizar o scutură de apă, ca și când nu și-ar fi dat seama ce cădea de sus. Și-o puse în cele din urmă la loc, dar nu s-ar fi putut spune că din pricină că îl supăra ceva, ci pentru că o pălărie trebuie să stea pe cap și nu în mână. „Uită-te la mine, continuă Moromete luând-o fără grabă spre grădină, am peste șaiszeci de ani și în mintea mea e că o să trăiesc o sută. De ce să nu trăiesc? Ce, nu e bine de trăit? Și atunci de ce să mă mai mir eu că fetele astea se ceartă pentru pământ crezându-l al lor, deși nu se poate să nu fi auzit și ele ce-o să fie în viitor?”

Ocoli cu grijă mare șura de paie și se uită în sus cercetând-o atent. Era bine făcută, ploaia aluneca peste creasta ei ca și când ar fi fost acoperită. Moromete nu se arătă însă mulțumit, puse mâna pe o furcă de lemn pe care o trase chiar din paie și cu coarnele ei lucioase izbi zdravăn de mai multe ori într-un anume loc. Avea o înverșunare puțin cam sâcâită, doar el făcuse șira, cum de-i scăpaseră astfel de burți și goluri prin care apa putea pătrunde și mucegăi paie, și îi dădea înainte cu lovituri rare, dar foarte îndesate, uitându-se mereu în sus în timp ce ploaia îi spăla din belșug chipul osos, cu fruntea lui bombată și cu ochii feriți sub arcade puternice și drepte. Cu anii, adăpostindu-se parcă de soare și de ploi, ochii lui i se trăsese mult în orbite și de-acolo când stătea liniștit și se uita înainte, vedea parcă mereu zarea câmpiei și îi trebuiau totdeauna și lui și altora de-o vârstă cu el cel puțin o secundă în plus ca să vie aproape și să înțeleagă ce-i spuneai: „Ce ziseși tu, Gheorghe? A, da, așa e!”

Dând lovituri cu furca, Moromete nu înceta să vorbească. Dar nu avea ceva anume de soluționat, în ultimii ani apăruse la el acest fel puțin diferit de a vorbi singur, prin grădină sau pe la loturi, care nu avea un obiect precis, și nu se ferea dacă cineva din familie era pe-aproape și îl auzea, semn sigur acum de bătrânețe, cu deosebirea că expresia chipului și privirea lui rămăneau foarte vii și te fulgera din ochi reproșându-ți cu mișcări din cap și din umeri că ești complice într-o istorie care să crezi tu că n-a aflat-o lumea și nu vorbește... „Da’ ce-am făcut, tată?” îl întrebase Ilinca într-o zi. „Ce-ai făcut, mai și întrebi, parcă tu nu știi că asta nu e o faptă...” Era însă în același timp și un semn că era mulțumit și că se simțea bine în asemenea clipe...

Moromete lăsă furca, își plecă sub ploaie grumazul și tăcu. Terminase să-și spună ce avusese de spus și nu arăta deloc mulțumit. Era însă parcă o nemulțumire mulțumită, nu vroia să plece, îi era bine acolo. „...Și socoteala

ciobanului?!“ se întrebă el deodată nedumerit și parcă indignat. Avea aerul că tot ceea ce gândise el în acest timp mai era cum mai era, dar cum de uitase un lucru atât de important, dacă nu chiar cel mai important? Tot atunci cedând presiunii apei care pesemne la mărimea ei era cu atât mai mare, o cracă uriașă de salcâm pârâi și se lăsă apoi în jos, dezvelind trupul copacului și lăsând pe tulpina lui groasă o rană albă din care brațul rupt încă nu căzuse de tot. Moromete se uită într-acolo pe sub pălăria lui ale cărei boruri nu se fleșcăiseră de atâta ploaie, dar pe care se făceau bășici ca pe jos, și începu să pășească în direcția aceea să vadă ce s-a întâmplat. Pesemne craca era ea de mult bătrână de se rupsese din senin, nici măcar n-o trăsniise, o apucă de vârf și trase de ea s-o dea jos. Craca se întinse, dar nu vru să se desprindă din locul ei și atunci Moromete se uită în sus mirat și o lăsă. Dacă mai avea în felul ăsta legătură cu seva trunchiului, se putea drege și rămâne verde mai departe. „Socoteala ciobanului e achitată“, zise Moromete acum cu un glas pe deplin tare, care dacă n-ar fi fost ploaia ar fi putut fi auzit și din curte. „Ce s-o mai încurcăm c-o fi, c-o păți, asta e, dacă îți place. Dacă nu, fă și tu ce-oi ști, pe mine nu mă privește! ...Nu te-o fi privind pe tine, dar pe mine mă cam, fiindcă, hm, unde vrei să mă duc?!“

S-ar fi zis că vorbea mai departe feciorilor, lui Nilă care nu mai era, sau lui Achim înainte de a se hotărî dacă să-l trimită sau nu la București cu oile. Dar cui se adresa el acum? Nu o dată era auzit răspunzând cu această referire la socoteala ciobanului a cărei sursă cei mai tineri n-o cunoșteau, și nici el nu le spunea când îl întrebau ce însemna, uitase ori nu-i stătea în obicei să explice lucruri care, dacă n-au fost trăite, nu pot fi înțelese. Nu știa niciodată cine era cel care puneă atunci de demult o asemenea întrebare, dar vocea se auzea foarte limpede fiindcă se auzea la urmă, după ce împăratul neliniștit de apariția acestor magi care urmăreau o stea îi chema la el și vroia să le smulgă secretul; cei trei crai după ce își izbeau săbiile lor cu a lui Irod ori de câte ori răspundeau, dădeau apoi să plece, când se auzea vocea: „Și socoteala ciobanului?“ Dar ce căuta el acolo în spatele lor, îmbrăcat în pielea lui de oaie întoarsă pe dos pe urma unor crai care, ei, porniseră în căutarea unui nou Mesia? Flăcăii magi cu hlamide strălucitoare de hârtie colorată peste tunici îi acordau ciobanului un rol mut care nu atrăgea însă mai puțin atenția: se culca pe jos în zăpadă, se prefăcea că doarme, sforăia... Lumea râdea. La auzul întrebării se ridica în picioare, se proptea în ciomag și aștepta. Se producea o nedumerire, dar apoi unul din magi răspundea cam în grabă și cam de formă (era limpede că nu se putea

sustrage și nu putea trece peste asta fără un răspuns): „Socoteala ciobanului e achitată“, dar spus cu un astfel de glas că reieșea că dimpotrivă, nu era achitată deloc, și lumea iar râdea. Moromete ridica uneori fruntea și îi spunea câte unui om, pe neașteptate: socoteala ciobanului e achitată!, și din glasul lui se înțelegea cum: Ca vai de lume! Sau, în alte dați: era prea târziu să se mai poată face ceva, socoteala ciobanului era achitată, gata, s-a terminat, ce, să mai stăm s-o mai sucim și s-o răsucim... Alteori însă nu trebuiau ei să-i ducă ei aștialalt, cum aveau să iasă din situația aceea...

Moromete se apropiase de gard și luă de lângă el o sapă răzimată cu tăișul înăuntru. Începu să facă în pământul moale al grădinii un mic șanț spre viroagă. Nu mai zise nimic și părea că nici nu se mai gândea la nimic. Avea aerul să spună că din moment ce totul era în regulă, n-avea la ce se mai gândi. Sau în orice caz, dacă mai era ceva, să se gândească ăia care i-au achitat-o, el avea acuma treabă. „Uite, dacă nu făceam eu șanțulețul ăsta, o nimica toată, apa asta care s-a făcut baltă în grădină ar fi intrat sub paie și mi le-ar fi putrezit. Ori, mie paiele îmi trebuiesc, ce aștern iarbă la cai în grajd și cu ce fac focul să încălzesc soba în casă? Fiindcă orice-ai spune tu, bolborosi Moromete mai departe, în timp ce mâinile lui spălate de izbiturile ploii mânuiau cu atâta pricepere sapa încât ai fi putut crede, uitându-te la el, că braț, trup, sapă și pământ se înțeleseseră să se miște în așa fel încât toată apa din jur să alerge spre locul acela și s-o ia apoi veselă la vale, într-o casă tot trebuie să stai și focul în ea tot trebuie să-l faci, indiferent că tu vii și strici rostul... Fiindcă dacă o să ajungi să nu mai ai nici casa ta, o să fie vai de capul tău, și dacă nici cu ce să faci focul în ea n-o să ai, o să fie vai de copiii ăia ai tăi pe care o să ți-i nască muierea, fiindcă tu aci mai bine ca nimeni altul poți să te arănești și să ai grijă de vită și de casă, în timp ce pe mâinile altuia o să alergi ca un nenorocit cu căciula în mână pentru orice fleac... Și o să ajungi să fii și mulțumit după una și alta, nici n-o să-ți mai dai seama ce rău ai ajuns și o să ți se pară că ți se face o mare cinste dacă o să primești, cu chiu cu vai, ceea ce ți se cuvine de drept, adică rodul muncii tale... Fiindcă mă uitam la unii când veni Plotoagă și alde fi-meu pe arie, să le spună că chestia cu neghina s-a aranjat, că tovarăși cu munci de răspundere au înțeles situația și că nu se mai ține seama de corpurile străine. Și mă uitam la unii că le luceau ochii că au scăpat și că n-or să dea, uitaseră că ăsta era un drept al muncii lor și că n-aveau ei nevoie să-i înțeleagă nimeni... Ei, uite așa o să vă zbateți pentru cel mai mic drept și o să vă lungiți gura până la urechi de bucurie când o să vie unul să vă anunțe că s-a

aranjat... Fiindcă să nu-mi spui tu mie cum e omul, eu îl cunosc cum e făcut, și de câte ori trebuie să se lovească cu capul de pragul de sus ca să-l vadă pe ăla de jos! De-atâtea ori că în timpul ăsta neomul încalică pe umerii lui și el îl duce și până își dă seama că la urma-urmei cu ce drept stă ăla pe umerii lui, îi trece și viața și abia de mai apucă să le spună și el copiilor lui că așa n-a fost bine, și moare. Iar copiii, care își mai aduce aminte, bă, tata a zis așa, bine, care nu, care pe unde apucă o ia de la cap sau învață de la altul cum nu e bine, că de la ta-său nu s-a priceput... Că tu vii și-mi spui că noi suntem ultimii țărani de pe lume și că trebuie să dispărem... Și de ce crezi că n-ai fi tu ultimul prost de pe lume și că mai degrabă tu ar trebui să dispari, nu eu?... Eu nu zic asta, fiindcă prostul e dat și el de Dumnezeu și trebuie să trăiască și el, dar nu sub denumirea de deștept, să nu se mai înțeleagă cine e, ci sub denumirea lui de prost, așa cum l-a știut dintotdeauna lumea și nu l-a pus niciodată în vârf... A, că totdeauna el a încercat să arate că nu e așa cum e, și a ajuns nu o dată să-i dea jos pe ăi cu minte, nimic de zis, dar a ajuns singur prin puterile lui, a dat din coate și a asudat, ce să-i faci, pe lume sunt și puturoși și pe spinarea lor se urcă proștii deștepți... Dar n-a venit nimeni să-l caute la el acasă și în văzul lumii să-i spună: vino, bă, încoace, tu ăl prost, că tu ești bun, treci aici și fii mare și tare, ‘le muma în... la ăilalți, lasă că le arătăm noi lor! De ce?’

Și aici Moromete se opri din vorbit, dar altfel ca până acum, liniștit, cu întrebarea parcă în mâini amestecând-o cu apa și pământul pe care îl săpa cu mișcări fără greș. „Așa că vezi, reluă apoi Moromete în glas cu o admirație de sine neacoperită față de generozitatea lui, eu te las pe tine să trăiești!... Dar rău fac, că tu vii pe urmă și-mi spui mie că nu mai am nici un rost pe lumea asta... Și ce-o să mănânci, mă Bâznae? Ce-o să mănânci, mă, tâmpitule“, exclamă Moromete apăsând cu un fel de milă nesfârșită, aproape părintească, pe ultimul cuvânt, contemplând parcă cu jale mizeria mintală a acelui Bâznae care îi spusese lui asemenea lucruri despre soarta care le era rezervată în viitor țăranilor. (Nu-i spusese lui, ci lui Niculae, și de la Niculae știa și Moromete.) „Măcar, zise Moromete mai departe, eu tot am făcut ceva, am crescut șase copii și le-am ținut pământul până în momentul de față – că n-au vrut să-l muncească, ce să le fac eu, toată viața le-am spus și i-am învățat – dar pe tine să te vedem dacă ești în stare cel puțin de-atât! O să fii în stare? Nu să-i îmbraci și să le dai să mănânce, că asta e lesne, de mâncare îi dai și unei vite în grajd, dar ce le spui!? Ce-i înveți, fiindcă un copil chiar dacă nu-i intră lui în cap cât e mic, când se

face mare îşi aduce aminte. Bietul Paraschiv, când fusei pe la el anul trecut, zice, mă tată, ce bine aşi fi trăit eu acum dacă n-aşi fi fost bolnav. Dacă nu fugeam de-acasă şi plecam şi eu în mod normal, cum au încercat mulţi să-şi facă alte rosturi şi la momentul greu când am avut nevoie de bani pentru casă să nu fi răbdat de foame din ambiţie şi să-mi fi trimes banii măcar de pe-un pogon de pământ, nu ajungeam aici! ori, noi te-am refuzat când ai venit la noi, să fie zece-cin-cinsprezece ani de-atunci, cu chimirul plin de bani... Nu ne-am dat seama că muncisei pentru noi trei ani de zile şi că ne vroiai binele, nu răul... de, mă Parascive... dacă mor, zice, măcar n-o să-l înjur pe tata cum fac unii... Poţi să mă înjuri, zic, prăpăditule, numai să te faci bine, că dacă v-am spus şi v-am învăţat, vedeam eu că nu e lesne, dar zic lasă, când s-or face ei mari or să-şi aducă aminte... Acum, că n-ai avut nici tu noroc, şi asta e adevărat, dar se cheamă că şi-a făcut fiecare datoria şi dacă ar fi fost şi vremurile mai bune, izbuteai. Nici copii nu făcuşi! Dar tu, ăsta de-acuma, care nu vrei să mai ştii de nimic, ce-o să le spui la ai tăi? Fiindcă degeaba o să le spui tu din vorbe, c-o fi şi c-o păţi, că mai deştept ca tine nu mai e nimeni, din fapte ei o să vază că nu eşti nici deştept şi nici n-ai ce să le spui şi or să ajungă de capul lor şi-or să te înveţe ei pe urmă minte când oi îmbătrâni... O să-şi şteargă picioarele pe tine, că n-ai ştiut să faci din ei oameni...”

Moromete se apropia încet cu şanţul său de viroagă, îl termină şi se întoarce apoi şi îl luă de la cap să-l adâncească. Apa se scurgea la vale cântând şi de sus continua să toarne fără oprire. Moromete ridică fruntea şi se uită şi ceea ce văzu îl făcu să-şi dea pălăria pe ceafă de admiraţie. Şanţul cel mare, comun tuturor grădinilor de pe-acolo, dădea peste mal de-atâta apă şi dacă n-ar fi curs cu repeziciune spre o direcţie a ei care ducea spre râu, te-ai fi putut teme că dacă ploaia nu se va opri curând, va îneca satul.

Lipsind atâta vreme din pridvor, Ilinca se nelinişti cea dintâi de tatăl ei şi ieşi după el cu un sac în cap. Când îl văzu cu sapa în mână şi ud de sus până jos începu să strige la el să se întoarcă numaidecât în casă, nu-şi dădea seama că putea să răcească şi să moară? Dar Moromete parcă nici nu auzea şi zadarnic fata se apropie şi îl trase de mână, fugi de-aici, o goni el, nu vezi că e ploaie caldă? Dar aşa caldă cum era, fata şi începuse să clănţâne din dinţi. Se întoarce în casă şi curând ieşiră şi celelalte surori şi începură şi ele să strige spre grădină, tată, vin încoace, însă fără ca el să le asculte, conducând mai departe torentele de apă, făcându-le loc cu sapa şi

continuând liniștit și neturburat să vorbească, prizonier parcă fără scăpare al elementelor și al lui însuși....

IV

De unde știa însă el că în acest timp Bilă se afla într-adevăr la prezidiu, așa cum le spusese lui Costache al Joachii și celorlalți? Fiindcă de la Niculae nu avusese cum să afle, era și el acolo. E drept că Bilă abia avea loc, era ultimul din margine și stătea pe colț, împreună cu moldoveanul Mantaroșie. Masa prezidiului era formată din trei catedre puse unele lângă altele și acoperite cu obișnuita pânză roșie folosită la pavoazări și la ea stăteau în mijloc doi necunoscuți având la dreapta și la stânga pe primul-secretar al raionului de partid, Ghimpețeanu, și pe Niculae, după care venea încă un activist necunoscut într-o parte și apoi Isosică.

Veniseră fără veste și toți membrii de partid fuseseră mobilizați de urgență. Ceva asemănător, să vină adică atâția inși care se vedea cât colo că sunt mai mari decât raionul (Ghimpețeanu stătea și el la prezidiu mai al treilea) nu se mai întâmplase de mult. Funcționarii sfatului, paznicii și tot ce deținea o responsabilitate în comună se răspândiseră în tot satul și reușiseră să-i facă pe membrii de partid să înțeleagă că se va întâmpla ceva neobișnuit și că prezența trebuia să fie de astă dată completă. Și se adunară aproape toți, în jurul a o sută de inși, cam câți și erau, din cei aproape două sute câți fuseseră până la verificările care începuseră prin '48 și ținuseră mai mult de un an. Erau pe atunci unii care nu fuseseră niciodată la o ședință și care și uitaseră că sunt membri de partid, fiind excluși fără ca ei să știe și nu aflaseră de acest eveniment decât într-o bună zi când un băiat cu șapcă, însoțit de secretarul din acel an al organizației, bătuse la poarta lor și le ceruse să predea carnetul. Care carnet, întreba omul, închipuindu-și că era vorba de ceva în legătură cu vreo chitanță de impozite, singura hârtie care era bine s-o păstrezi, să nu te pună cumva perceptorul să plătești de două ori... Era cunoscută o întâmplare cu unul care nu înțelesese nici după ce i se răspunsese despre ce era vorba, zicând că n-avea un asemenea carnet, nu-și aducea aminte... „Carnetul de partid, explicase atunci secretarul, ăla cu scoarțe roșii și cu o secere și un ciocan pe el.“ „O secere și un ciocan!“ repetase omul încercând vizibil să-și reprezinte aceste unelte pe un carnet și ce rost aveau ele și rămăsese cu gâtul într-o parte, înțepenit în acest efort de memorie nedumerit. „Ioane, vin dracu' încoace că avem

treabă“, strigase femeia din curte și omul tresărise luminat la față și le spusese celor doi să aștepte că trebuie să știe muierea aia unde poate fi acest carnet, dacă era așa că îi fusese cine știe când înmânat... Și într-adevăr se întorsese cu el, învelit într-o hârtie, bine păstrat, și acum își aducea perfect aminte că prin '45... Da, da, se și pozase cu ocazia asta, venise de pe front, i se dăduse două pogoane de pământ din rămășițele moșiei coanei Marica, moartă de mult, și i se ceruse o poză... El credea că asta era dovada de împrumut!... „Nu e dovadă de împrumut“, răspunse supărat insul cu șapcă, luându-i carnetul din mână. Și dăduse să plece, dar i se păruse pesemne că omul trebuia măcar acum să afle ce-a pierdut și-i spusese: „Află, tovarășe, că de-aici înainte o să rămâi în afara partidului“. „Parcă până acum am fost în centrul lui!“, răspunsese omul deodată supărat și el brusc de supărarea celui alt asemenea celor care n-au nimic cu tine până în secunda când află că ai tu cu ei și atunci se supără ei mai al dracului decât ar avea dreptul.

Cei care rămăseseră nu se considerau chiar în centrul partidului, dar începuseră cu timpul să vină mai des la ședințe, fiindcă, spuneau ei, de ce să mă înjure acolo pe mine alde Gavrilă și eu să stau acasă și să nu zic nimic, cu atât mai mult cu cât observaseră de-a lungul anilor că ăla care îi înjura în loc să-și facă nume prost în sat cum se așteptau ei, și cum se întâmpla pe vremuri, din contră, era pus ba vânzător la *meate*, sau la cooperativă, ba șef de tarla, ba paznic la sfat sau la școală, sau achizitor, sau cantaragiu la moară, ba chiar referent încasator, cum era alde Arghirescu. Ca să nu mai vorbim de funcția de președinte, care dacă o îndeplinea Plotoagă, mâine o putea îndeplini bine oricare dintre ei! Chiar mai bine! Ce, era mai deștept Plotoagă decât vreunul din ei? Din contră, era mai prost... Totul se povestea apoi în sat și se țineau minte ședințe mari când se ridica sau cădea câte cineva sau când nu cădea și nu se ridica cel care se așteptau să se ridice sau să cadă.

Despre prima parte a celei de azi nu se povestea mai târziu nimic, fiindcă nu se găsisese mai nimic ce să se spună. La început n-a fost nimic, se zicea și se trecea imediat la ceea ce se petrecuse după. Cine erau ăia doi care veniseră? ăia doi?! Păi ereau! Erea primul secretar de la regională! Și ălălalt! Păi erea și ălălalt! Erea tocmai de la București de la CC. Avea și-un nume, stai că ți-l spun acum, Bâcu, așa îl chema, ce anume o mai fi și ăsta! Și de ce veniseră ăștia doi? Cum de ce veniseră! Auziseră și ei chestia cu Bilă și Nae Marinescu. Om mare și Bilă ăsta, s-a auzit de el tocmai pe-

acolo! Ce vorbești?! Stai să vezi! Tovarăși, zice Ghimpețeanu, facem analiza, uite aici tovarășii care vor să audă cum a decurs, ce mai, arătăm exact așa cum e... Se ridică Niculae al lui Moromete, și el la fel... Au vorbit ei mulți și Dănălache și Geacă... N-a fost nimic, că desigur Nae Marinescu o să-l judece organele noastre populare pentru cuvintele ce le-a zis de bastionul socialismului la adresa tovarășului Dobrescu ca unul ce era personal însărcinat, dar nici din partea tovarășului Dobrescu n-a fost just că s-a luat după el! Cine era Dobrescu ăsta? Cum, nu știi? Așa îl cheamă pe Bilă, ăsta e numele lui. Trebuia, tovarăși, în legătură cu atitudinea neîmpăciunită a lui Nae Marinescu, chemat de la început plutonierul Moise Ion și mai cu vorbă bună, mai aplicându-i dictatura proletariatului... Și aici se răsese în sală, ca de un lucru îndeobște cunoscut prin veselie lui, cum era dictatura aceasta când intervenea, și cel care vorbise nici măcar nu mai avusese nevoie să spună ce rezultate s-ar fi obținut în felul ăsta de la Nae Marinescu, aproape că i-ar fi plăcut și lui!... Trimisul CC. nu scosese în acest timp decât puține cuvinte, întrebase de pildă care era tovarășul Dobrescu și Bilă spusese că el era, sau îl întrebase pe Geacă dacă fusese de față când Nae Cismaru, altul adică decât Nae Marinescu, strigase să se ducă cu el la sfatul popular și să-i dea jos pe președinte și pe secretarul organizației. „Am fost la fața locului individual“, răspunsese Geacă foarte hotărât și cu aerul că în privința asta se puteau baza în întregime pe el și că dacă era să fie ceva să fie chemat el și nu altul, că el știa bine.

Se făcuse seară și cineva aduse să aprindă un petromax. Comuna era electrificată încă din 47, dar fiul fostului morar, Tache al lui Aristide, care avusese grijă de motor, fugise și el din sat o dată cu tat-său și cel de-acum, unul al lui Gheorghe al lui Pătăleață, nu se știe ce tot îi făcea el motorului acela că ba mergea, ba se oprea. Acuma când erau de față și oameni străini, tocmai că lumina nu se aprindea. Se luă o pauză și toți se ridicară să-și miște oasele, ieșiră pe coridor, iar prezidiul se retrase în cancelarie.

V

Primul-secretar al regiunii de partid și trimisul CC. îi cam luaseră fără veste cu venirea lor nu numai pe Isosică și Plotoagă, ci și pe primul secretar al raionului de partid, Ghimpețeanu, și pe Niculae. Fuseseră precedați doar de niște telefoane, dar nu puseseră ei bine receptorul în furcă și mașina de tip militar a regiunii își și făcuse apariția, întâi în fața sediului comitetului

de partid din Pălămida și apoi după câteva ceasuri direct la Siliștea-Gumești. Isosică dormea când Zdroncan alergă chiar el să-l anunțe. Ciulea intră și ea în odaie.

– Trebuie să mobilizezi urgent toți membrii de partid, ai dat de dracu... oasele în... zise Zdroncan.

– Ce să fac, mă?! se holbă Isosică întinzându-se și căscând cu gura până la urechi, cine zici că s-a anunțat?

Dar, ori parcă știa, ori că se așteptase de la o zi la alta la o astfel de ședință, că nu se grăbi câtuși de puțin să se îmbrace și să plece.

Zdroncan repetă, cu înjurături cu tot, ce spusese mai înainte și dădu să iasă zicând că nu putea să lase sfatul fără nimeni, că și Plotoagă lipsea, a trimis după el să-l cheme și a trimis și după Niculae al lui Moromete.

– Atunci stai aici și așteaptă-mă, că nu fuge sfatul de la locul lui până mă îmbrac eu... N-ai cerut și tu niște amănunte?

– Ce amănunte?

– Tu n-ai întrebat?

– Pe cine să întreb?

– Cu cine ai vorbit la telefon?

– Cu tovarășul Cârcâdaț, de la sfatul raional.

– Cârcâdaț, mâine maț, pleacă poșta la Balaci, zise Isosică. Stai liniștit, nu te mișca fără să mă întrebi pe mine. Eu personal o să mobilizez pe toată lumea! Îți spun eu, se oferi Isosică, așteaptă-mă la poartă până mă îmbrac.

Dar o dată Zdroncan ieșit, privirea lui Isosică se încrucișa cu a muierii.

– Ce-i facem, Ciulco? Punem în aplicare planul? E pericol! Crezi că o vrea să se împace cu mine? Uită el ce i-am făcut?

– Are altele pe suflet, nu-i pasă lui la ora actuală de ce i-ai făcut tu anul trecut, zise Ciulea. Ai să vezi!

– Bine, zise Isosică. Pericolul e mare. Nici n-am altă soluție...

După câteva minute Isosică ieși agale din casă. Zdroncan îl aștepta, aprinseră țigări și așa pufăind ca doi șefi se îndreptară cu un aer foarte pașnic spre sfat.

– N-aud nimic, exclamă Zdroncan după un timp. O să-i mobilizezi tu pe toți, că ești dat dracu, și de ce să nu fac eu nici o mișcare fără să te întreb?

– Mobilizarea se face din momentul ce o să vedem de ce vine aici Ghimpețeanu și ceilalți, zise Isosică scuipând gânditor asupra țigării pe care o fuma, ca s-o facă să ardă cu mai mult fum. Și adăugă și mai gânditor, aproape cu duioșie: Așa se face o mobilizare.

– Și dacă te întreabă de ce nu sunt oamenii mobilizați, ce-i spui? zise Zdruncan nedumerit.

– Îi spui că acuși se adună toată lumea și că ai trimis să-i caute.

– Și?

– Și nimic. Stai și afli despre ce e vorba și după ce afli, pleci chiar tu după ei, arătând că fără tine nu e nici o nădejde.

– Mă, al dracu' te-a mai făcut pe tine mă-ta, exclamă Zdruncan cu admirație, capul tău a mai fost la un cur de muiere, dar vezi să nu ți-o ia al lui Moromete înainte și să mobilizeze el organizația fără să te mai întrebe pe tine. Și fără să-ți mai spun, și eu zic că în cazul de față nici nu e nevoie de explicații, vin ei toți să-l vadă pe Bilă jugănit, că îl aranjează voi bine, tu și cumnatu-meu Plotoagă, 'vă oasele în...

– Ar fi cazul să vorbești ceva mai tare ca să te audă toată lumea, șopti Isosică.

Într-adevăr, se spunea pe ici-colo că Bilă fusese victima îndemnurilor lui Isosică și Plotoagă să nu mai admită depunerea grâului pe jos, că întâi îl îmbătaseră nu se știe cum înainte de a merge pe arie și că pe urmă trecuseră pe la el și îl incitaseră.

– Vă merge gura prea mult, adăugă Isosică de astă dată mohorât, fără prietenie. După ce că...

Dar se opri net și nu mai spuse și restul gândirii care îl fulgerase parcă și pe el însuși prin imprudența ei, dacă ar fi exprimat-o. Zdruncan se uită la el:

– După ce că ce, ce?

– O să-ți spun eu, zise Isosică, cu o sinceră promisiune în glas. Nu ești tu omul cu care să mă cert! Tu o să rămâi toată viața secretar la sfat, mă Zdroncane!

Asta gândise el oare în clipa aceea?

– Ce vrei să spui? zise Zdruncan.

– Nimic nu vreau să spun! Ce-ai auzit!

Zdruncan avu o clipă o expresie de derută uitându-se iar la omul de lângă el, care mergea cu fruntea în pământ, cum nu avea obiceiul. Cu un gest reflex, ridica mâna în care ținea țigara și după ce trăgea din ea, o umezea grijuliu ca și când după fumul tras țigara s-ar fi dezlipit undeva.

– Măi vere, să nu te legi de mine, că eu nu sunt Bilă, spuse Zdruncan fără grijă să nu fie auzit.

Isosică se îndârji:

– Nici voi să nu vă legați de mine că nici eu nu sunt Mantaroșie. Am fost numai noi patru, și cineva i-a spus lui Vasile de „Operațiunea Cotigoeaia“. Fântână era singur, izolat, și acum îl are pe Vasile, care a intrat în partid cu sprijinul raionului, are oamenii lui pe linie de...

Și aici din nou se opri, la timp.

– Pe linie de ce?

Dar Isosică se înfurie liniștit:

– Lasă că știi tu. Tot ce pot să-ți spun e că e mai bine să rămână fiecare cu ce știe. Nu te apuc de mână, nu mă apuca nici tu de picior. Mă vezi pe mine că îți reproșez ceva?

Zdroncan se simțea pesemne așa de încolțit, că nici nu mai știa pe unde merge și la un moment dat calcă alături și alunecă în șanț cât era de mare. Se ridică numaidecât înjurând și făcea să-l vezi cum chiar și în asemenea momente nu-și putea acoperi dinții și ai fi crezut că tot vesel e...

– Nici n-ai avea ce să-mi reproșezi, zise el furios, dar fiindcă dracu știe ce te-apucă pe tine câteodată, mă fac că n-am auzit și nu-i spun nici lui cumnatu-meu Plotoagă. Sunteți prieteni și n-aș vrea să vă certați degeaba.

Dar Isosică de mult nu-l mai asculta. De altfel se apropiaseră de sfat, se vedeau în fața intrării Plotoagă, Bilă și Niculae. Zdroncan avusese dreptate, Niculae și dăduse toate ordinele și se auzeau câinii prin sat lătrând la porțile celor care erau chemați de urgență să se adune la școală. Isosică se arătă mulțumit de aceste măsuri și zise:

– Perfect! Mă duc și eu să-i ajut. Pe Fântână și pe Mantaroșie s-a dus cineva să-i anunțe? mai întreabă el în treacăt.

– Da, zise Plotoagă, l-am trimis eu pe Ilie Micu.

– L-ai trimis pe dracu, zise Zdroncan, uite-l pe Ilie Micu înăuntru. Bă, Ilie Micu!

– Uite-acuma mă duc, ziceam să iau și niște scrisori strigă un glas ciudat dinăuntru ca de copil.

– Vezi de treabă, zise Isosică, lasă că mă duc eu la moară.

Și plecă cu aceiași pași așezați și calmi cu care venise. Zdroncan se dădu pe lângă cumnatu-său Plotoagă și îi spuse:

– Ia vin încoace, tovarășe președinte, să semnezi corespondența, să nu ne zică cineva că suntem în neregulă.

Intrară însă în biroul lui Arghirescu, căruia îi făcură cu un gest rapid semn să iasă afară.

– Trimite pe cineva să se ia după el, să vadă unde se duce, zise Zdroncan.

– Cine? întrebă Plotoagă.

– Isosică.

– De ce?

– Nu știu. Fă cum îți spun, de unde vrei să știu eu? Ai să afli când o să afli.

– Dar ce s-a întâmplat?

– Cumnate, zise Zdroncan batjocoritor, nu știu, că dacă aș ști, ți-aș spune.

Plotoagă se posomori și timp de câteva clipe chipul lui pietros, cu fălcile care îi făceau împreună cu fruntea un pătrat ca din cărămizi, rămase tăcut și dur, încercând să înțeleagă:

– Nu înțeleg, exclamă el cu mâna pe clanța ușii, cu o voce care datorită intensei sincerități pe care o exprima părea încărcată de o bruscă neliniște.

După câteva minute se întoarse.

– L-am trimis pe Arghirescu, care a dat fuga să-l trimită pe fi-său ăla micu, care nu-l cunoaște Isosică, dar el îl cunoaște.

– Perfect, exclamă Zdroncan și reintră apoi în biroul său, puse mâna pe toc și își văzu de scris.

Arăta senin: nu-i spusese el Isosică exact acel lucru menit să liniștească pe oricine, că nimic nu-i amenința existența și munca de pe urma căreia își ținea muierea și copiii? Fiindcă Zdroncan n-ar fi avut chiar nimic din ce trăi, dacă ar fi fost dat afară din biroul acela...

VI

Isosică fu ușor de urmărit de către feciorul lui Arghirescu: secretarul organizației o luă spre moară și acolo îl căută pe Mantaroșie cu care se trase de-o parte și începu să vorbească cu el nu se știe ce. Ca de obicei, curtea morii era plină de căruțe cu oameni, de femei și copii, și feciorul lui Arghirescu se pierdu printre ei apropiindu-se însă cât putu mai tare de locul unde cei doi stăteau de vorbă. Le întoarse spatele răzimându-se de loitra unei căruțe și începu să tragă cu urechea. Nu se auzea însă nimic și de altfel nici ceea ce își spuneau Isosică și Mantaroșie nu dură mult.

– E clar? zise Isosică de astă dată fără să-i mai pese că putea fi auzit. Rapid! mai adăugă el.

Rapid, ce? Feciorul lui Arghirescu se întoarse și îl văzu pe Mantaroșie îndepărtându-se și căutând cu privirea pe cineva.

– Enache! strigă el. Bă al Cârstichii!

Enache al Cârstichii se desprinsese de lângă căruța unde aștepta stând de vorbă cu alții și se apropie repede de Mantaroșie, desculț și în izmene cum era și fără cingătoare la cămașă, care îi atârna de jur împrejur de la umeri în jos în mod egal.

– Ce e, mă, zise el cu biciul în mână.

– Avem ședință, zise Mantaroșie. Lasă-ți căruța aici și du-te repede până la Vasile al Moașei din Cotocești și spune-i că i-am spus eu să stea acasă și să mă aștepte, că am ceva să-i spun. Da' să nu plece de-acasă înainte să vin eu!

– Adică unde să se ducă? zise omul vrând și el ca măcar cu atât să se aleagă de pe urma a ceea ce avea să facă, dar moldoveanul nu dădu nimic dinainte.

– Du-te tu și pe urmă îți spun eu, zise el, lasă-ți căruța în grija cuiva de-acasă să-ți macine și fă ce-ti spun. Dar uite cum: în drum spre Vasile treci și pe la Fântână... Și aici nu se mai auzi nimic din ce-i spusese Mantaroșie celuilalt. După care strigă iar, ochind pe cineva de la altă căruță: Bă Milică! Ia vin încoace, mă! Și după ce acel Milică se apropiase: Du-te până la Geacă să se ducă la Dănălache și să aștepte amândoi la el.

– Pe cine să aștepte? se arătă și ăsta curios.

– Pe nimeni. Să stea și să aștepte.

– Și dacă mă întreabă eu ce să le spun?

– Să le spui să aștepte, nu mai întreba atâta, du-te și pe urmă de-acolo tu te duci la școală, că avem ședință de partid; vino și tu la ședință și fii atent...

Și aici Mantaroșie puse în mișcare în mod sumar un sistem de semne din mână, din cap și din gât care sugerau că centrul interesului era el, Mantaroșie, și ce-avea să facă el să fie atent și Milică să facă la fel...

În acest timp blondul nepot al lui Fântână ieșise și el în pragul ușii de la intrare a morii și se uita pierdut în gol; ai fi zis că doarme de-a-npicioarele și visează rezemat de stâlp, picnit de liniștea dimprejur și monotonia modernă a morii, cu pământul ei intermitent prin coșul acela construit dintr-un burlan tăiat ca un fluier de salcie, anume ca să se audă din depărtare că moara macină. Când însă Isosică și Mantaroșie plecară luând-o agale spre centrul satului, adormitul de nepot pieri într-o clipă în interiorul morii și

după câteva clipe ieși grăbit aproape fugind și intră în camera mică în care se afla motorul. Când ieși de-acolo cineva îl însoțea și intră în locul lui în moară, iar el o luă la fel de grăbit undeva în sat.

Feciorul lui Arghirescu așteaptă câțva timp până ce Isosicăși Mantaroșie se îndepărtară bine, apoi o luă iar după ei pe lângă garduri, păstrându-se un timp la distanță, apoi ajungându-i pe la spate, trecând, de ei și pierind la o răspântie; tocmai acolo cei doi se despărțiseră... Isosică se opri în dreptul curții unuia numit Neagu Postu, omul despre care se povestise odată că îl luase o barză drept pom și i se așezase în cap, membru de partid, și strigă foarte autoritar să iasă cineva afară. Ieși chiar Neagu Postu alergând, dar și nedumerit și chiar speriat.

– De ce, bă, nu ți-ai predat cotele pe arie, strigă Isosică furios, ia să faci bine să-ți încarci imediat căruța și să te duci la bază...

După care se lăsă o tăcere nefirească; apoi tăcerea fu ruptă:

– Ce, crezi că o să vin a doua oară să-ți spun, milițianul nu pot să-l trimet?

După care îi vorbi iar altceva în aceeași tăcere șoptită, tot nu se auzea ce-i spunea și plecă de la poarta lui. De la Neagu Postu secretarul organizației intră pe ulița următoare la Dănălache, unde Geacă și venise. Dar rămăsese cu el și Milică, și Dănălache se uită întrebător la Isosică.

– Geacă și Milică, porunci secretarul cât intră, mergeți la școală și adunați-vă că vin și eu acuma. Băgați de seamă, luați și voi cuvântul și spuneți exact cum a fost, că noi n-avem nevoie să ascundem realitatea în fața tovarășului prim-secretar Ghimpețeanu și cine o mai fi. O să iau și eu cuvântul și o să vedeți că noi, organizația de bază, nu închidem ochii la greșelile unora sau altora. Cât a greșit, îl dăm jos, că nu e bătut în cuie. O să vedeți voi, ce mai, comitetul executiv ca organ local... Cine a avut sarcina bunei desfășurări sub conducerea organizației, nu el, președintele comitetului executiv, ce mai încoace și încolo!?

– Așa e, ziseră deodată cei doi, înțelegând.

– Și atunci?! exclamă Isosică sincer. Ce, o să stăm și să ne uităm la el? Să-și facă autocritica și dacă n-o să vrea să-și facă autocritica, atunci...

Și aici Isosică puse și el în mișcare, prin semne, ca și Mantaroșie, un sistem de sugestii liniștitoare că în acel caz o să aibă altcineva grijă de președintele comitetului executiv, sarcina lor limitându-se la atât... Cei doi ieșiră...

De la Dănălache Isosică o luă înapoi pe acea uliță zisă „a legionarului“, și își continuă drumul până ajunse în dreptul casei lui Vasile din Cotocești, un bordei cu ferestre mici și întunecate așezat chiar în spatele casei lui Năstase, unchi-său. Vasile și Mantaroșie erau chiar în poartă, îl așteptau.

– Unde putem să stăm de vorbă, Vasile, că vreau să-ți spun ceva, zise Isosică.

– În casă putem, răspunse Vasile.

– Atunci de ce nu m-așteptați în casă?! Nu e nici o grabă, avem destul timp, mai zise el scoțând din buzunarul mic de sub cureaua pantalonului un ceas alb și subțire pe care îl cercetă, adăugând: numai proștii se grăbesc.

– Îmi pare bine că suntem noi deștepți, zise Vasile ironic.

Intrară amândoi și Mantaroșie plecă înapoi spre sfat. În prag dinaintea lui Isosică se dădură la o parte două fete, rău îmbrăcate amândouă, cea mică având fustița complet decolorată.

– Du-te tu și te joacă, zise cea mare sever, adresându-se celeilalte, care o și zbughi, iar ea intră o dată cu oamenii, închise ușa și trase perdelele de la geam cu mișcări ferme, urcându-se cu genunchii pe pat.

După care rămase lângă sobă, sprijinind-o cu spatele ca în timpul iernii, și uitându-se acum cu aceeași severitate la Vasile. Se vedea că nu numai că știa tot ce știa el, dar că avea chiar grija ca nu cumva el să uite o parte din ceea ce știau împreună.

– N-ar fi bine să stea muierea aici, zise Isosică.

Fetița aceea așa mică era deci nevasta lui Vasile și mama celei care plecase.

– De ce, zise Vasile, ce-ai cu ea?

– N-am nimic, dar știi cum e muierea...

– De ce, reluă Vasile, Ciulea ta o dai afară din casă când vine Plotoagă pe la tine?

– Florico, zise atunci Isosică văzând că Vasile nu vroia s-o dea pe nevasta lui afară; uite ce e, ce-o să vorbim noi acum numai pereții ăștia să știe. Fiindcă lumea atâta așteaptă, să ne înjure. Și cui îi place să fie înjurat?

– Dar tu ești bun să înjuri pe alții, zise deodată femeia și apoi tăcu, nemișcată.

S-ar fi zis că nu ea ar fi vorbit, ci o altă femeie, matură și necruțătoare, ascunsă în podul casei; mica femeie eliberă scurt o respirație șuierătoare și privirea ei aproape că se topi în aceea a bărbatului ei: îl ruga s-o mai lase încă să vorbească; cu privirea dreaptă, bărbatul încuviință, posomorât,

clătinând din cap: dă-i drumul, parcă îi spunea, nu te sfii, avem lupul între noi, a venit singur când a văzut că e încolțit...

– Ar fi trebuit, Isosică, zise atunci nevasta lui Vasile, să te dăm afară pe ușă câte am înghițit noi din pricina ta și a Ciulchii și cum v-ați ridicat voi contra lui Vasile să nu intre în partid. Acuma v-ați făcut de râs cu treieratul și v-a intrat frica în oase, dar Vasile n-o să se ridice el să vă apere pe de-alde voi decât dacă vă vede în tron cu mâinile pe piept, pe cât ați fost de nemernici! Eu nu vreau să-ți spun mai mult, că ești la mine în casă, zise femeia, dar o să-ți spună el Vasile acolo în ședință! Să afle toată lumea cine sunteți voi.

– Și atunci de ce zici că m-am opus să intre Vasile în partid? șuieră și Isosică. Să sprijin un dușman? Dacă mă învinuiești tu, te învinuiesc și eu.

– Atunci nu ți-era dușman! Când a auzit Dan că vrem să scăpăm de ei, a venit aici și a scos cuțitul la Vasile. Ai auzit și tu și în loc să-l ajuți să intre în partid v-ați ridicat toți contra lui. Toți știați cine e Vasile și câte am pătimit noi din partea rudelor și în loc să-l ajutați pe el, l-ați ajutat pe Dan să scape, și în ședință ați spus că Vasile e omul chiaburilor. O să spună el acuma Vasile cine e omul cui. Crezi tu că Vasile nu știe de ce v-ați opus să intre el în partid?

– Tocmai d-aia ne-am opus, o întrerupse Isosică, fiindcă știam că el știa de ce ne opunem. Cât timp sta în afara partidului, spusele lui, despre mine în special – fiindcă de ceilalți treaba lor, n-aveau decât să tragă consecințele – nu le-ar fi dat nimeni crezare, în timp ce odată intrat în partid, se schimba situația și nimeni nu putea să știe ce-o să iasă.

– Uite că a intrat și n-a făcut ce credeai tu, zise nevasta lui Vasile cu obrazii în flăcări. Fiindcă nu de-aia a intrat el, ca să se țină de ce vă țineți voi, tu cu Plotoagă, cu Mantaroșie și cu Zdroncan, cu toate că are lista cu scrisul tău, scrisă cu ghearele tale în casa lui Aristide! Nu te gândeai tu, continuă nevasta lui Vasile cu un glas ca la o judecată care în sfârșit venise, ce-ai făcut când te-a pus ăla s-o scrii și pe urmă a băgat-o în portofel pe-a ta și ți-a dat-o ție pe-a lui. Acuma Aristide a fugit, nu-i mai pasă lui de lista de atunci, dar ție îți pasă!

– Da, zise Isosică supărat, și taci că i-a băgat Vasile lui Aristide mâna în portofel să i-o ia. Adică ce să mai vorbim degeaba și să mai spunem astfel de prostii pe care nu le-ar crede nici un copil!

– Culcă-te tu pe urechea aia, zise atunci nevasta lui Vasile și apoi, la un semn al bărbatului ei, tăcu.

Și tăcerea continuă, Vasile o lăasă să se scurgă parcă anume ca să înțeleagă celălalt că nu era câtuși de puțin sigur că acea listă nu s-ar afla în posesia lui, a lui Vasile, și că deci avea pe deplină dreptate femeia când îl sfătuia să nu se bazeze pe faptul că pentru asta ar fi neapărat nevoie să se fi băgat mâna în portofelul lui Aristide.

– Uite, zise Isosică, eu nu mă culc niciodată nici pe-o ureche nici pe alta, dorm cu fața în sus sau în jos, îmi păstrez bine urechile, fiindcă am nevoie de ele. Eu pornesc de la ideea că Vasile ar putea să se ridice în sedință și să spună, cum ziseși tu, Florico, care cine suntem. O să spună și n-o să iasă nimic, zise Isosică pe deplin stăpân pe sine. Cel mult o să profite lipoveanul. Uite, acum o să vă spun și eu ce am de spus și pe urmă sunteți liberi să faceți ce vreți. Prima problemă: De ce-ați vrut voi să faceți gospodărie colectivă aici în sat și v-ați unit cu bețivu ăla de Fântână? Gospodăria colectivă e bună dacă vrei s-o faci, dar dacă nu vrei, poate să fie ea cea mai formidabilă ca idee, nu iese, fiindcă omului îi place să nu-i comande nimeni. Cu câți n-am vorbit?! Mai bine mănânc mămligă cu cenușă, dar nu mă duc eu să-mi comande mie Marin al lui Usturoi, zicea până și nenorocitu ăla de Vatică al lui Boțoghină. Asta e situația în momentul de față, continuă Isosică, și dacă domnul Fântână vrea el să se grozăvească față de raion că face el gospodărie colectivă, voi de ce să-l sprijiniți pe drumu ăsta? Tu-i mama lui de nenorocit, că mi-am pus în gând să nu mai înjur pe nimeni, dar cu ăsta mi se învârtește capul când vine vorba de el. Asta ar fi prima problemă. Să v-o spun acum și pe-a doua. Nu pe calea asta v-ași fi recomandat eu prin urmare să rezolvați ce e între voi și rudele voastre. De ce să te înjure pe tine satul că ai tu nu știu ce cu alde Dan sau cu alde tat-său? De ce vrei să faci tu satului un rău și nu un bine? Fiindcă asta e problema cea mai grea, cum poți să faci satului un bine și bineînțeles să-ți rezolvi și ție problemele în litigiu. E clar că înainte de orice nu cu Fântână o să ajungi la o înțelegere și nici cu Bilă sau Plotoagă. La înțelegerea asta poți să ajungi cu mine, cu Mantaroșie, și cu alții, Zdruncan fiind, după părerea mea, absolut neutru, adică el să rămână secretarul sfatului, *indiferent* cine vine președinte sau secretar de organizație. (De-aia nu mai trebuie amestecat în ceva.) Iar președinte al comitetului executiv, să fii tu, Vasile, Plotoagă dovedindu-se incapabil să facă față situației, cum a fost cazul cum a decurs campania de strângerea recoltei. O să vrea el să dea acum toată vina pe Bilă, dar nu merge chestiunea asta. Bilă e el vinovat, dar Bilă a fost a cincea roată la căruță și o să-l scoatem și pe el din biroul

organizației, dar asta nu e suficient. Înțelegi, Vasile, aici e cheia situației: *nu e suficient!* Ce vreau să spun prin asta? M-am gândit bine și când am văzut ce-a ieșit cu Bilă și cu toată campania, mi-am dat seama că n-o să se mulțumească Ghimpețeanu să dăm noi toată vina pe Bilă și atunci o să se întâmple că lipoveanul o să profite de situație și o să se ridice în ședință și o să tragă tare de tot în președinte. (În mine n-o să mai aibă curajul, fiindcă asta n-o să-i placă nici lui Ghimpețeanu, înseamnă că e vinovat și Niculae al lui Moromete și e vinovat și Ghimpețeanu personal, că n-a știut să ne îndrume.) Ei, cine ne spune nouă că procedând în felul ăsta nu iese că organizația o să ceară să-i schimbe pe amândoi, să-l treacă pe Plotoagă la moară și să ajungă Fântână în fruntea satului președinte al comitetului executiv? Un lucru e sigur: nici unul n-o să vrea să știe de tine și problema stă în felul următor: eu, ca secretar de organizație, Mantaroșie, ca membru în birou, Dănălache, Geacă, Enache al Cârstichii, Milică Roșu, Stancu Tumbea de la *Mat*, Armeanca de la cooperativă și dacă mai vrei îți mai spun, toți o să te susținem să fii numit președinte al comitetului executiv. Fiindcă ei o să se orienteze după cum o să vorbesc eu. Da, dar noi n-o să putem face asta decât dacă „cineva“ o să se ridice acum și să spună *tot ce știe* despre Plotoagă și să-i taie lui Fântână apa de la moară. Dacă ai fi ajuns mai repede la concluzia asta, încheie Isosică, ai fi venit și ți-ai fi spus mai din timp, dar aveam eu o problemă neclarificată, cine ți-a spus ție tot ce știi în legătură cu moara, anumite lucruri pe care le știam numai noi. Zilele astea am aflat de la cine și, după părerea mea, bine a făcut ăla care ți-a spus, eu îl apreciez din punct de vedere ca o învățătură de minte. Vasile, asta e situația, oricum ai răsuși-o, mai bine nu poate să iasă! Da, sau nu, ești decis să părăsești niște aliați care se uită la tine ca la o gânğanie?

– Nu se uită nimeni la mine ca la o gânğanie, zise Vasile crunt la față.

– Adam Fântână cum se uită?

– Adam Fântână nu e aliatul meu.

– Forțamente, zise Isosică. Nu poți să faci nimic singur cu al lui Ripitel. O să vă treziți în ședință de partea lui, vrând nevrând, în timp ce eu vă propun un rol independent.

– O să vezi tu ce rol o să joc eu, răspunse Vasile amenințător.

– O să văd, nu mi-a fost niciodată și nu mi-e nici acum frică de tine, zise Isosică, dar recunosc că e ora ta! Dacă îmi declari război acum pe față, ai putea să mă nimerești, dar nici tu nu scapi teafăr. Gândește-te!

Și Isosică se ridică și ieși. Când ajunse la școală toată organizația era adunată și toată lumea, inclusiv primul-secretar al raionului și cei doi necunoscuți, îl așteptau doar pe secretarul de organizație sătesc ca să înceapă.

– A trebuit să conving pe unii care nu se îndură ei să-și lase treburile și să vie la ședință, zise Isosică liniștit. Sunt oameni de bază, și trebuie răbdare cu ei, mai adăugă și avu în clipa aceea atâta căldură și sinceritate în glas încât chipurile cam reci ale celor trei oaspeți se făcură ceva mai binevoitoare: da, putea fi adevărat ce zicea el, altfel cum să-ți explici riscul la care se expunea un secretar de organizație sătesc lăsându-se așteptat în felul acesta ca un boier?

VII

Prima parte a ședinței nu se desfășură însă așa cum se povesti în sat mai târziu, că nu se întâmplă nimic; pentru mulți membri de partid evenimente cum ar fi numirea sau scoaterea unuia ca Bilă din biroul organizației nu însemna încă, așa cum nu însemna nici pentru oameni ca Moromete, mare lucru și cu atât mai puțin prezența sau absența cuiva de la ședință, fie ea chiar onorată de necunoscuți venind de la forurile mult superioare ale partidului. Ori, tocmai un astfel de lucru, uimitor pentru cei ca Isosică, Plotoagă, Mantaroșie și Zdruncan și cei care se învârteau în jurul lor, se petrecu de astă dată: Adam Fântână lipsea. Și orele treceau și el nu apărea. După aceea într-adevăr că în prima parte a ședinței nu se mai întâmplă nimic deosebit, ședința nu curgea încă în nici o direcție vizibilă, nimeni din conducerea organizației nu lua cuvântul, nici președintele comitetului executiv și nici altcineva cât de cât ca să ușureze scoaterea la iveală a problemelor care agitaseră atâtea zile satul. Fuseseră îndemnați pe rând de primul-secretar raional, Ghimpețeanu, de Niculae Moromete, de celălalt necunoscut, care se află că era instructor regional, care însă nu prea fusese văzut prin Siliștea, și se ridicaseră din sală și vorbiseră, criticându-l foarte blând pe Bilă și arătându-se așa în general că le cam lipsise la toți vigilența și le dăduse posibilitatea chiaburilor să facă agitație contra predării cotelor... dar ei își vor primi pedeapsa... și uneltele lor ca alde Nae Cismaru... și ca alde Nae Marinescu... și așa mai departe, stând toți cu privirea fixă și așteptând, în timp ce vorbeau și trăgându-și puțințele cuvinte

care se învârteau în jurul acestor idei, să se întâmple adică nu se știe ce acolo, la masa prezidiului, să audă un cuvânt sau să vadă un semn.

Luase apoi cuvântul primul-secretar al regiunii de partid, cu același scop, să-i îndemne să intre mai adânc în analiza muncii organizației. Ce, zise el batjocoritor, asta era tot ce aveau de spus, că tovarășul Dobrescu n-a fost just că s-a luat cu ăla de piept?

– Și presupunând că tovarășul Dobrescu o să ia cuvântul și să arate cum s-a lăsat el provocat și a greșit, de-aia am venit noi aici, eu, primul-secretar al regiunii de partid, și tovarășul delegat al CC. tovarășul șef de secție Bâcu și tovarășul Ghimpețeanu, să auzim autocritica tovarășului Dobrescu?! He! făcuse primul-secretar arătând brusc o veselie rece și sarcastică și exclamația aceasta a lui puțin behăită făcuse pe un oarecine din fundul sălii să izbucnească într-un râs repede reprimat din pricina izolării lui, căci sala nu reacționase în nici un fel, rămânând toți tăcuți și nemișcați ca niște pari. Văd că cineva a râs acolo, continuase primul-secretar parcă înmărmurit de acest fenomen. Cum, tovarășe, de-aia am venit noi aici, să auzim cum râzi dumneata? Ce zici, tovarășe Bâcu? A? Dumneata ce zici, tovarășe secretar de organizație?

– Au amortit și ei, tovarășe prim-secretar, răspunse Isosică degajat, nu vedeți cum stau câte trei în băncile astea mici, că n-avem și noi o sală mai mare, abia anul ăsta proiectăm...

Primul-secretar parcă nu auzise acest răspuns și continuase arătând că în nici un caz nu putea fi ăsta scopul venirii lor acolo, să audă autocritica tovarășului Dobrescu. Se înșeală cei care își închipuie că au atâta vreme de pierdut. Încât, el și cu tovarășul Bâcu așteaptă liniștiți și cu răbdare să se intre serios în conținutul ordinii de zi. Era clar chiar și pentru cel din urmă membru de partid prezent la această ședință că acum trebuia să ia cuvântul secretarul organizației sau președintele sfatului popular, sau măcar Mantaroșie, fără să mai intre în discuție Bilă, ca unul care trebuia să-și facă neapărat autocritica.

Acum știau ce era asta, autocritica, spre deosebire de primii ani, când le fusese mult mai greu... O dată unul din ei, un fel de cizmar, cârpaci, dresese bocancii cuiva și în loc să-i dea înapoi, îi băuse. Până la urmă se înțeleșese el cu păgubitul, îi plătise bocancii la loc, dar făcuse, ca membru de partid, o impresie foarte urâtă în sat și din pricina asta avusese apoi loc ședința organizației unde i se ceruse de către un băiat de la raion, așa ca Niculae, să-și facă autocritica. Nu vroia însă în ruptul capului și s-au chinuit cu el o

după-amiază întreagă până l-au hotărât să se ridice în picioare și să spună ceva: „Tovarăși, a găngăvit el, recunosc! Îmi fac critica și autocritica.“

Cu un aer de o blândețe, de-ai fi zis că ăsta nu putea fi în stare să facă niciodată nimănui nici un rău, se ridică în sfârșit Bilă și începu să vorbească. Că el n-a vrut să se ia cu domnul Nae Marinescu, că el i s-a adresat cu frumosul...

– Măi omule, nu pune grâul pe jos că e păcat, de ce nu încarci dumneata în căruță să-ți duci cotele la bază și pe urmă să te întorci frumos și să-ți duci și restul de grâu acasă? Ți-o spun cu lacrimi în ochi, spre binele dumitale și în felul ăsta ai da și-un exemplu altora, te-am cita la gazeta de perete ca un caz înaintat și spre mândria feciorilor dumitale, care au și ei nevoie să fie remarcați în serviciul militar. În loc de orice răspuns, continuase Bilă cu blândețea aceea a lui de un patetism neverosimil, care făcu să se umfle de atenție până și privirile celor care își închipuiau că îl cunosc pe dinafară pe Bilă, domnul Nae Marinescu a început să mă înjure pe mine și să înjure și Uniunea Sovietică. Domnule, îi zic, fii serios, nu se leagă nimeni de dumneata, îți dau un sfat, dacă vrei îl primești, dacă nu, să fii sănătos... S-a repezit la mine cu feciorii lui, țipând ca niște turbați, aveam goga în mână. Nu te apropia, zic, că îți dau la cap, sunt în legitimă apărare! Poate să declare și plutonierul Moise care a anchetat pe urmă cazul.

Și Bilă se așezase apoi jos cu un aer mâhnit. Urmaseră după aceea câteva minute de tăcere grea. Se adună totdeauna în ședințe astfel de nori invizibili deasupra capului cuiva și fără să se spună vreun cuvânt toți așteptară ca el să se ridice și să vorbească. Adunarea stătea cu ochii înțepeniți pe Isosică. Și atunci i se auzise într-adevăr vocea rostind cu degajarea lui obișnuită:

– Poate are ceva de spus tovarășul președinte!

Președintele se ridicase în picioare ca fulgerat.

– Sigur că am, răspunse el.

Și începu să vorbească, dar vizibil luat prin surprindere și foarte nehotărât, neștiind până unde să meargă cu relatarea faptelor, s-o ia de la început de tot ca să poată să explice cum au decurs lucrurile, sau să se refere la cazul anume, care dăduse naștere la turburările cunoscute. Își descarcă furia asupra celor care profitaseră de turburări și fugiseră cu căruțele cu grâu acasă fără să predea cota. O încurcă înghesuit sub aceste extreme, cu țâșniri de furie disproporționate și fără adresă precisă, uimind foarte tare adunarea care nu se aștepta, cum povestiră unii mai târziu, să-l

vadă tocmai pe el, un om pe care îl știau destul de bătos și pe picioarele lui, să se încurce așa de rău în fața celor doi străini, parcă ar fi fost prins că el i-ar fi îndemnat pe ăia cu căruțele să fugă. „Lasă-i dracului pe ăia cu căruțele, îmi venea parcă să strig la el (povestea mai pe urmă unul), ce te tot legi de ei, spune cine e vinovat și n-o mai ocoli atâta.“

Astfel de surprize cu privire la zăpăceala de neînțeles a unora care multă vreme sunt crezuți oameni tari erau însă la începutul lor și de aceea Bilă făcu o impresie mult mai bună decât președintele, care, la urma-urmei, se purtase bine în aceste împrejurări cu campania și nu înțelegeau frica lui de acum sau dracu să-l ia ce-l apucase. Să fi spus: da, tovarășe, suntem vinovați, nu trebuia să-l lăsăm pe tovarășul Dobrescu să aibă el de-a face cu oamenii, propun să fie scos tovarășul Dobrescu din biroul organizației și să-și vadă de treaba lui ca orice om. Iar în ce ne privește pe noi, ne luăm angajamentul ca pe viitor să fim mai vigilenți și să facem mai puține greșeli ca până acum... Dar el, în loc să vorbească așa, îi da înainte că ăia cu căruțele au făcut și au dres...

În pauză, cât ieși pe coridor, Plotoagă dădu peste Arghirescu, care deși era membru de partid lipsise și el ca și Fântână, dar absența lui nu fusese băgată de seamă.

– Tovarășe președinte, zise el tare, ceva urgent în legătură cu impozitele, am stat la telefon și d-aia n-am putut să vin la ședință.

Zdroncan le făcu semn să iasă afară și se ciuciuliră apoi câteșitrei în întunericul ploios sub streășină școlii și Arghirescu începu să spună foarte alarmat tot ceea ce putuse să afle fiul său urmărindu-l pe Isosică. Băiatul, zise el, s-a pitit în spatele casei lui Dănălache și l-a auzit cum le spunea lui Geacă și Milică Roșu să se ridice în ședință contra președintelui, că se înțelegea de la sine că și Dănălache avea să facă la fel, plus Enache al Cârstichii și Mantaroșie. Pe urmă nu se știe ce-o mai fi vorbit acasă la Vasile din Cotocești, că s-a dus acolo și a stat al dracului aproape un ceas, cu toate că aici toată lumea îl aștepta, mai adăugă referentul încasator de astă dată cu admirație.

– Ce-a vorbit cu Vasile? întrebă președintele răgușit de furie și de bănuieli nedesluite.

– Asta n-a mai putut să afle, zise Arghirescu, fiindcă a crezut că o să se dea câinele lui Vasile la Isosică și în timpul ăsta să poată trece el în spatele casei, dar al dracu' câinele a dat din coadă, Isosică are daru ăsta că și câinii

se pun cu labelle în sus când îl văd și l-a mirosit în schimb pe băiat și a sărit să-l mănânce cu dinții. Vasile a venit la ședință? Încheie Arghirescu.

– De ce? zise Zdroncan.

– Fiindcă băiatul spune că el nu l-a văzut plecând de-acasă.

– A venit nițel mai târziu, zise Plotoagă. Cu Ion al lui Ripitel.

– Cu Ion al lui Ripitel? se miră Arghirescu.

– De ce?

– Asta cine mai e!?

– Au intrat amândoi în partid pe linie de U.T.M., astă-iarnă, zise Plotoagă. Ai uitat?

– Aha! exclamă Arghirescu.

– Ați dat de dracu, ‘vă oasele în... zise Zdroncan rânjind cu dinții lui deja rânjiți, hai înăuntru să nu se bage de seamă... Trebuie să iai cuvântul, Arghirescule, altfel ești mort! O să iau și eu să vă apăr, dar n-ajunge, trebuie vorbit repede și cu ăilalți, cu alde Stancu Tumba de la *Mat*, cu Armeanca de la cooperativă și atras Mantaroșie, care n-a luat nici el cuvântul. Și în situația de față ar fi fost cazul să fi vorbit și cu Fântână, să ne fi împăcat cu el, dar văd că n-a venit, unde mama dracului o fi pierit și ăsta taman acum!...

Se întoarseră pe rând înăuntru și se amestecară în înghesuiala de pe coridor. Cu toate că cele trei ferestre mari ale sălii rămăseseră tot timpul deschise, fumul ieșea greu, peste tot mirosea ascuțit a hârtie arsă din care își făceau ei țigările, a ploaie și a nădușeală răcorită. Se vorbea puțin și aproape nici un cuvânt despre cele ce se petrecuseră sau credeau că aveau să se petreacă în ședință și deși se auzea un fel de murmur, tăcerea cea mai nefirească domnea peste adunarea aceasta de aproape o sută de oameni voinici, cu grumazuri puternice, pe care erau în stare să ducă fără șovăire saci de câte șaptezeci și cinci de kilograme, dar care grumazuri rămâneau mult mai încordate și mai îmbrobonate de sudoare când proprietarii lor erau puși în situația să-și spună o părere aici în ședință... „Ce faci, Ilie?“ „Ce să fac, fusei și eu pe la moară să macin...“ „Și măcinași?“ „De unde, îl lăsa cu alde Gheorghe, cumnatu-meu, nu știu ce-o fi făcut...“ „Ce faci, bă, Buricule?“ „Ce să fac, mă!“ „Vorbești și tu aici?“ „O să vedem dacă o fi situația de așa natură, o să ridic mâna! Ce, mă doare mâna?“ „Asta, Buricu, pare și viteaz după toate! „Bă, al lui Pacică! Ce faci, mă, f... iapă! Zici și tu ceva acilea?“ „Asta după glas părea cel mai viteaz dintre toți. „Dar tu de ce mă întrebi?“

În loc de răspuns, acela întindea înainte, între degete, și cu gura după mână, un țigăroi cât un cocean și îl aprindea îndelung de la al celuiilalt, pentru ca după aceea să intre în vorbă cu unul de-alături ca și când nu el ar fi pus înainte întrebarea. Armeanca de la cooperativă, Stancu Tumbea de la *Mat*, Mantaroșie și alții de la care încercară Zdroncan și Plotoagă să smulgă o promisiune se comportară în același fel, păstrându-și adică dreptul să vadă care va fi situația. Ori situația nu trebuie așteptat s-o vezi care va fi, ci trebuie s-o faci tu, dacă vrei să fii stăpân pe ea, și când cineva îți răspunde în felul acesta înseamnă că se ferește să se angajeze, sau chiar și mai rău, că s-a și angajat fără să știi tu față de alții.

Președintele arăta crunt și amenințător și avea acea înfățișare a celor care vor să sugereze că lupta abia începea și că nu s-a spus încă nimic decisiv... Își făcu loc prin înghesuiala de trupuri și intră în fund în cancelarie, o manevră nedibace, care se dovedi repede jalnică, fu dat afară de-acolo de o voce care îl făcu să iasă imediat și să închidă ușa la loc. Ori, Isosică era înăuntru, și iată deci ce însemna să fii secretar de organizație... Mantaroșie stătea deoparte cu Bilă și fumau amândoi în tăcere, Bilă arătând nespus de blând și de liniștit, așa cum e orice om complet nevinovat, dar peste care a căzut o belea și n-are ce să facă, se gândește și el ce dovezi ar mai putea aduce ca să fie toată lumea convinsă... Nimeni nu se uita la Vasile al Moașei din Cotocești și la al lui Ripitel cu care stătea într-un colț și, tot așa, fumau și nu ziceau nimic. Plotoagă se apropie de ei și îl întreabă pe Vasile, dar uitându-se la al lui Ripitel:

– Ce faci, Vasile?

– Ce să fac, tovarășe președinte, bine, răspunse Vasile cu claritate și nu mai adăugă nimic.

– Iai cuvântul?

– În mod sigur, zise Vasile cu același glas.

– În mod sigur?! se miră președintele.

– Da, foarte sigur.

– Îmi pare bine, zise președintele. De când ai intrat în partid nu te-am auzit niciodată vorbind.

– O să mă auzi acuma.

– O să fiu curios... Vai de capul lui Bilă, că o să vă repeziți acuma toți în el!

– De ce? se miră Vasile. Până acuma văd că nu s-a repezit nimeni. Nu văd de ce s-ar repezi de aici înainte. Eu personal nu văd...

– Măcar Bilă a făcut treabă, continuă președintele. Așa pățesc toți care fac treabă, iar alții stau și nu se bagă și pe urmă la ședință te întreabă ei de la prezidiu dacă n-ai ceva de spus. Mama lui de om care ai crezut că e om!

– Ce să-i faci, zise Vasile, și eu așa am crezut că dacă o să fiu recomandat de U.T.M. să intru în partid, o să fiu primit cu brațele deschise. Când colo, s-au ridicat brațe contra!

– Și la mine la fel, zise celălalt fost utemist, Ion al lui Ripitel.

– Eu n-am știut nimic, zise Plotoagă. Isosică m-a indus în eroare.

Cei doi tăcură cu înfățișări impenetrabile. Nu aveau aerul că au auzit această explicație a celuilalt. În acest timp în locuri diferite, Zdruncan și Arghirescu stăteau de vorbă cu alții, și într-o vreme trecură pe rând pe lângă Mantaroșie și Bilă, care nu se mișcaseră din locul unde nimeriseră la luarea pauzei. Aprinseră țigări unul de la altul, se atinseră pe umeri prietenește, Zdruncan rânjind veșnic cu dinții lui zâmbați ca și când totul îi mergea mai bine ca oricând și n-avea nici o grijă pe cap. Cei mai mulți nu făceau însă nimic, arătau doar priviri lucitoare căutându-se unul pe altul din ochi, neputând ascunde că faptul acesta că erau legați unul de altul prin apartenența la același partid îi bucura ca atare, că se puteau adică aduna împreună cel puțin o dată la patru săptămâni și că toate treburile comunei se discutau și se hotărau în orice caz cu știrea lor. (Unii rămăseseră numai la atât, deși erau ani de când veneau la ședințe; pentru ei oricine era în conducerea organizației era bun, fiindcă nu venea el acolo fără să știe partidul și când nu mai era bun și trebuia schimbat, tot partidul se îngrijea de asta, ca unul care știa el mai bine cum stau lucrurile!...)

Și în sfârșit ușa cancelariei se deschise și Isosică ieși singur și anunță reluarea ședinței, toată lumea să se adune iar în bănci. Se apropie de Mantaroșie și întreabă repede:

– Ce e cu Fântână?

– Nimic, zise Mantaroșie.

– N-a venit?

– Nu.

– Perfect! zise Isosică. Hai!

Și intrară printre cei dintâi în clasă și se apropiară de prezidiu, dar fără să se așeze. Un minut mai târziu apărură și cei trei, primul-secretar al regionalei, delegatul CC. și Ghimpețeanu. Până să se așeze aceștia la locurile lor, Isosică se duse să închidă ușa, dar o închise și pe cea dinafară dinspre curte.

– Bă, zise el, adresându-se unui om care şedea în pragul uşii de la intrare şi se uita pierdut cum plouă, al lui Leoaşcă, ți-am mai spus să nu stai pe coridor când avem şedinţe de partid. Vrei să te dăm afară şi să punem un membru de partid în locul tău?

Speriat, omul închise uşa, dar Isosică ieşi după el pe pragul scării de ciment şi continuă:

– Unde e cheia?

– E la mine.

– Încuie uşa şi nu mai dai drumul la nimeni să intre, oricine ar fi! Spui că şedinţa a început de la orele cinci şi s-a terminat, acumă tovarăşul de la Comitetul Central trage concluziile. El a dat ordin să nu mai intre nimeni în sală şi să fie linişte! Scurt şi fără discuţie!

VIII

Şedinţa apoi reîncepu şi dimpotrivă, luând cuvântul Isosică, spre deosebire de Plotoagă, încremeni organizaţia de uimire prin hotărârea şi siguranţa cu care vorbi şi ceru sancţiuni, deşi până atunci el lăsase multora impresia unui om în orice caz foarte prudent şi care se cam ferea să fie drastic... I se dădu cuvântul îndată după începerea şedinţei şi vorbi puţin, intrând însă imediat în miezul problemelor. Că el nu era de părerea celor care au luat cuvântul aici şi l-au atins pe tovarăşul Dobrescu aşa, cu un fel de floricele care s-ar chema critică. Adică cum, după cele ce-a făcut tovarăşul Dobrescu, după greşelile săvârşite, asta era tot ce merita el din partea organizaţiei? Nu, zise el, astea erau fapte de statut menite să compromită acţiunile partidului în sânul ţărănimii, şi ei nu puteau trece pe lângă ele ca câinele prin apă! Să ridici ciomagul şi să loveşti un cetăţean în cap şi încă în numele „comitetului executiv“, cum strigase tovarăşul Dobrescu acolo pe arie, era o faptă incompatibilă cu calitatea de membru de partid. De altfel tovarăşul Dobrescu a mai ridicat el o dată goga la cineva, în timpul când partidul lupta împotriva secetei după război, când venise aici în sat, trimis de plasă, tovarăşul Niculae Moromete. El a urlat atunci să sară chiaburimea, în mijlocul cui se afla, şi l-au lovit să-l omoare pe tovarăşul Niculae; poate să spună aici care l-au văzut, Dănălache, Geacă şi alţi tovarăşi care mai ştiu. Asta n-ar fi fost nimic dacă tovarăşul Dobrescu ar fi declarat la intrarea lui în partid fapta săvârşită, partidul poate că l-ar fi iertat sperând în căirea lui.

– Dar el a mințit și ne-a înșelat pe toți. Iată de ce, după o matură gândire, propun să fie sancționat tovarășul Dobrescu, fără a se mai trece, conform statutului, prin toate treptele prevăzute, vot de blam și vot de blam cu avertisment. Direct excluderea, tovarăși, și prin aceasta organizația se va curăți și se va întări și mai mult.

Cei mai mulți crezură, așa cum povestiră mai târziu, că tot ce spusese și avea să mai spună Isosică în cuvântul lui se hotărâse în pauză acolo în cancelarie și că i se dăduse lui sarcina asta. De aceea ei strigară imediat că așa era, trebuie dat jos Bilă, și să fie scos pe loc din partid.

– Am fost eu de față când Bilă era să-l omoare pe tovarășul Niculae, zise Geacă ridicându-se în picioare.

– Bine, zise primul-secretar al regiunii, o să iai dumneata cuvântul și o să spui ce știi.

Și ceru liniște. Isosică își continuă apoi cuvântul spunând că cu regret trebuie să arate aici că nici tovarășul președinte al comitetului executiv nu și-a făcut datoria cum se cuvine, deși a fost permanent îndrumat de tovarășul Niculae Moromete din partea raionului de partid și de tovarășii de la sfatul popular raional. Tovarășul președinte a mers tot timpul în coada maselor, lăsându-se influențat de acele elemente *neinteresate* în predarea cotelor și datoriilor către baza de recepție. Una erau sfaturile și îndrumările care i se dădeau și alta era atitudinea tovarășului președinte când lua contact cu acei cetățeni recalcitranți aflați sub influența chiaburilor. Tovarășul președinte nu știe ce e autocritica. În cuvântul lui nici n-a fost pomeneală. Toate acestea trebuie să aibă o cauză, altfel nu se explică atitudinea împăciuitoare a tovarășului președinte față de greșelile săvârșite. Trebuie să se intre mai adânc în aspectele astea ale muncii comitetului executiv, el a arătat o parte din ele, dar mai sunt și altele mai grave, deocamdată el se oprește aici cu o privire autocritică din pricină că nici biroul organizației n-a îndeplinit până la cap îndrumările tovarășului Niculae, și ale tovarășului Ghimpețeanu personal, ori de câte ori a fost cazul.

– Ce n-ai îndeplinit, tovarășe secretar? zise Niculae tăios.

– Păi din prima zi, răspunse Isosică liniștit, când ați venit dumneavoastră, ne-ați atras atenția asupra grâului cu neghină și a plivitului care ar trebui făcut și nu s-a făcut. Tovarășul președinte s-a arătat foarte disprețuitor auzind ce-ați spus și datoria mea era să-i arăt că era o greșeală gravă că n-au fost convinși oamenii să iasă și să smulgă neghina.

Niculae se încruntă, dar nu mai zise nimic. Arăta rece și potrivnic la tot ceea ce spunea vorbitorul, dar primul-secretar regional și trimisul CC. arătau mulțumiți, era vizibil că desfășurarea ședinței începea să le placă. O mână se ridică aproape în aceeași clipă când secretarul organizației încheie și o voce se auzi imediat după a lui:

– Cer cuvântul.

Era Vasile al Moașei din Cotocești.

– Și eu, se auzi o voce lângă el și posesorul ei se ridică chiar în picioare.

Era celălalt fost utemist, Ion al lui Ripitel. După el se auziră și alte glasuri și alte mâini țâșniră în semiîntunericul de prin fundul sălii și cerură să li se dea și lor cuvântul. Se mai înscrie cineva? se puse întrebarea de la prezidiu. Se mai înscrieră doi: Bilă din nou și Mantaroșie cel din urmă. Avea să plătească scump mai târziu Mantaroșie această prudență, vorbind ultimul, când îi era foarte lesne să vadă în ce direcție se îndreptau evenimentele; fu scos fără menajamente de la moară și numit în loc de referent la sfat, cum i se promisese, șef de tarla și, ca să nu fie scos și de acolo, trebui să tacă și să se arate mulțumit. Fântână continua să lipsească de la această ședință.

– Ai cuvântul, tovarășe, i se spuse lui Vasile după ce înscrierile se terminară.

Și, ca și mai înainte când vorbise Isosică, se lăsă o liniște atât de mare că nu se mai auzea în sala de clasă decât murmurul de afară al ploii; în lumina petromaxului, trupul subțire al lui Vasile părea înalt din pricina umbrelor încăperii și i se vedeau palmele mari ieșindu-i din mânecile albe ale cămășii; nu știa ce să facă cu ele și, foarte liniștit, le puse pe colțul băncii ca pe niște unelte și se răzîmă în ele.

Vasile începu apoi imediat să vorbească și până își găsi suflul, tușind de câteva ori, zise că el era de acord cu ce-a spus aici tovarășul Isosică în ceea ce îl privea pe Bilă, că adică Bilă nu merita să mai rămână în partid după cele întâmplate și mai ales dacă e adevărat că n-a declarat la adeziunea lui că a fost un element decăzut în perioada secetei... El e pentru propunerea de excludere fără să se mai treacă prin treptele statutare, ca unul ce fiind demascat pentru trecutul lui, să i se dea lui domnu Bilă direct sancțiunea maximă.

– Mă chiamă Dobrescu, stimat tovarășe Vasile, zise Bilă ridicându-se cu blândețe de la colțul prezidiului și vorbind cu o uimitoare liniște și înțelepciune în glasul lui parcă plin de milă față de toți, atât de mare părea

să-i fie înțelegerea. Nu înseamnă, continuă el, că dacă chiaburii și-au pus de gând, prin intermediul altora, să mă umple pe mine de noroi, eu o să mă las să fiu umplut cu noroi. Știu și eu anumite lucruri, sunt informat, tovarășe Vasile, nu te pripi dumneata să mi te adresezi cu porecla, că nu s-a ajuns până acolo.

– Când o să ai iar cuvântul o să răspunzi și să spui ce știi, zise Vasile la fel de liniștit, deocamdată eu mă iau după fapte și faptele sunt astea, tovarășe Dobrescu.

– Mulțumesc, zise Bilă trist și se rează.

– Am spus, continuă Vasile stând mereu proptit în palmele lui late, că în chestiunea la care s-a dedat tovarășul Isosică privitor la tovarășul Dobrescu, sunt de acord și n-am ce adăuga, dar în chestiunea a doua cu tovarășul președinte al comitetului executiv, sunt în total dezacord. El a vorbit aici de floricele și de câinele prin apă, dar tot așa a făcut și el cu tovarășul Plotoagă.

De ce? continuase Vasile explicând pricinile pentru care Isosică se arătase atât de blând cu președintele. Fiindcă în realitate Plotoagă nu mai merita să rămână în fruntea satului atâta timp cât câțiva tovarăși știu absolut de bine cine e tovarășul Plotoagă și el, Vasile, o să spună aici în fața organizației cu *de-amănuntul* faptele lui din trecut și cum s-a ascuns și el în organizație ca om direct al celui mai mare exploatator din câți s-au văzut, Năstase Rădulescu și fiii lui, cei mai chiaburi din câți există, ciomăgarii și hoții din comuna Siliștea-Gumești.

– Astă-iarnă, în ziua când era vorba să începem acțiunea pentru formarea unui comitet de inițiativă pentru atragerea în *geace*, a venit la mine în casă domnul Dan, vărul meu. O săi spun eu acum pe ei cine sunt, că nimeni nu știe și crede că mai vorbește lumea, muierile, și n-o fi chiar așa, că l-o omorât pe tata cu bătaia și pe mama au lăsat-o să zacă fără nici un ajutor, deși era sora lui. Să zicem că nu e adevărat, dar ce-o să vă spun eu acum e trăit de mine, nu e nevoie să întrebăm babele să aflăm ce-a fost. Domnul Dan a vrut să mă omoare cu cuțitul, el și cu frati-său Ștefan, că de ce să dau eu pământul la colhoz care nu e al meu, am martor pe tovarășa secretară a raionului U.T.M., era la mine în casă. Pământul ăsta de care zicea domnul Dan era al meu, de la mama, și pentru locul de casă le-am muncit ani de zile ca să nu mă considere nici până în ziua de azi plătit. Dar eu sunt om mare, mai știu eu să și rabd, am făcut armata și am învățat să trag cu mitraliera și cu tunul de 110, nu mi-e frică mie de unul sau de altul,

dar un copil ce știe? Când era fata mea de trei ani, se ducea vara la ușa lor și nu le făcea nimic, sta și ea pe prag și se uita la ei cum mănâncă, fiindcă un copil când e mic e ca o pisică, n-are ce mânca acasă sau nu se satură, se duce și el unde vede cu ochii. Și într-o zi se întoarce prin grădină cu lacrimile șiroaie și o întreb eu: ce e, tată, de ce plângi, că nu vrea să spună, și când mă uit eu mai bine îi văd urechea plină de sânge, așa cum ți-ai vârî unghia unde e cerceul fetelor și m-am dus cu ea de mână la ei. „Ce v-a făcut vouă, zic, copilul ăsta de v-ați bătut joc de el?“ „Să nu-l trimeți, zice domnul Dan, să întindă mâna pe la porțile oamenilor, că nu sunteți neam de milogi, s-o învățați să cerșească.“ „N-am trimis-o noi“, zic. „Nu, c-om fi trimis-o noi, zice, că nu putea ea să vie singură dacă n-o învăța cineva.“ Și să zică că avea atunci ceva cu noi, că aș fi fost înscris în U.T.M., dar nu eram, fiindcă abia în armată m-am înscris! Știa că n-am cu ce ara, că n-aveam vitele mele cum n-am nici acum, și că sunt la cheremul lor. Lumea a sărăcit după război și nu-ți dă nimeni să ari și să semeni, că abia poate pentru el. Și atunci m-am hotărât eu că *geace-ul* ar fi salvarea noastră și a altora care tot așa ca noi găsesc că cooperativizarea agriculturii, bun înțeles prin liberul consimțământ, ne scapă de exploatarea chiaburească și ne dă și nouă posibilitatea să trăim liberi. Și aici a venit tovarășul președinte Plotoagă și a sabotat în mod conștient, știind că noi vrem, atâția câți eram, treizeci sau patruzeci. De ce a sabotat el? Am să spun mai pe urmă. Să ne întoarcem la dimineața când noi am vrut s-o luăm de la cap cu comitetul de inițiativă și m-am pomenit în casă cu domnul Dan și Ștefan. „Bună dimineața, vere, zice, am auzit că iar vrei să dai pământul la colhoz.“ Intraseră în casă cu zăpada pe ei parcă intraseră în grajd și nevastă-mea s-a făcut roșie: cum să intre ei așa în casă ca la niște țigani? Și le-a spus că a mai văzut și ea oameni, dar așa fără nici un simț în ei, n-a mai văzut. „S-a boierit cocoana, a zis atunci Dan, e lene să dea cu mătura.“ Și atunci i-a spus și nevastă-mea: „D-aia au fugit de la tine din casă trei fete, că le-a fost scârbă să dea cu mătura în urma ta. Iar altele nici nu se uită la tine“. Asta n-a răbdut-o el, că era adevărat și toată lumea știa că o ceruse cu un an înainte pe Didina lui Palici și Didina pe urmă a plecat din sat, a intrat într-o fabrică și se auzea că dădea la facultate fără frecvență. Nu vruse să intre în neamul lor. „Da, zice el, am auzit și eu că domnișoara Palici a intrat la facultatea de prostologie. Regret foarte mult că nu m-a luat, intram amândoi la facultate, luam diplome de prostologi. Oho! zice, ce-am să încalic eu o dată pe bălana și ce pinteni o să-i dau când o să-i văd pe comuniști

dărâmați. Vin ei americanii încoa', și dacă n-o să-i adun eu pe toți prostologii lângă Cotigoeaia și o să pun mitraliera în ei, or să muște țărâna cu sânge.“ „Vezi să n-o muști tu până atunci“, zice nevastă-mea, și atunci o dată a sărit de pe pat, a înjurat-o pe nevastă-mea și a plesnit-o cu dosul palmei peste ochi. M-am uitat și eu la ea și când am văzut-o galbenă la față i-am spus lui Dan: „Mă, zic, de ce dai tu în nevastă-mea? Ce ți-a făcut ea ție de dai în ea?“ Și am sărit la el, dar aveam mâinile goale și el avea cuțitul în buzunar, l-a scos și sta cu el în mână să mă taie. A sărit și Ștefan tot la mine și mă ținea de mâini. Ăsta e domnul Dan, la fel ca și tat-său, și când am venit la sfat și i-am spus tovarășului Plotoagă, a dat din umeri, că n-are ce să-mi facă. Și mă întorc acum și spun de ce a dat el din umeri și toată activitatea lui cum apare în legătură cu *geace* și acum cu strângerea recoltei. Și vorbitorul se întoarce iar cu ani în urmă și povesti întâlnirea de după război care avusese loc acasă la Aristide și cum discutaseră ei acolo ce oameni de încredere să „văpsească“ pentru a nu scăpa satul din mâinile lor de exploatare în anii care aveau să urmeze. Vorbitorul fusese de față când Năstase a spus să fie chemat Plotoagă la el să-i dea ordin să se facă comunist, să se înscrie în partid și să ajungă primar.

– Eu vreau să-i pun tovarășului Plotoagă întrebarea, continuase Vasile, dacă tovarășul Plotoagă a declarat când a intrat în partid, că a fost omul de încredere al chiaburilor, dacă din momentul ce se înscrie în partid a rupt-o cu ei. Dacă el a declarat asta, atunci tot ce învinuiri i-am adus pe direcția asta, nu mai sunt valabile și am încetat să i le mai aduc. Dar el nu poate să zică pentru că n-a declarat nimic, tovarăși, ca și Bilă, a mințit partidul, sperând că nimeni nu știe cine e și ce joc face el, îndeplinind funcția de președinte al comitetului executiv.

Și cu aceasta, Vasile se așază. Tot ceea ce spusese el produse asupra organizației și asupra prezidiului un efect covârșitor, nu atât prin faptul că dezvăluirile sale zdrobeau pe cineva, cât mai ales prin afirmarea forței lui, cât de bine vorbise și cât de stăpân se arătase că era pe sine și pe evenimentele prin care viața lui trecuse, neștiute de nimeni până atunci.

Urmare ceilalți la cuvânt și începuseră după aceea o bătălie pierdută, care dură însă ceasuri întregi, până pe la miezul nopții. Zadarnic au încercat unii din ei să-l apere pe Plotoagă, se povestea mai târziu, Vasile îi aștepta de la locul lui pe fiecare să ia cuvântul și după ce terminau, se ridica în picioare și cerea prezidiului să-i pună ăluia o întrebare. Ei, și cu sistemul ăsta îi zăpăcea pe toți, fiindcă nu se știe de unde dracu le aflase el pe toate și le

ținea minte. Pe Arghirescu spre exemplu l-a întrebat când a primit el noul plan de încasări și ce măsuri s-au prevăzut în sarcina sfatului popular în vederea îndeplinirii lui și dacă s-au executat măsurile respective. Nu se executaseră. De ce? Când s-a primit planul? La întâi ianuarie. Și acum în câte suntem? În 25 august. Aproape opt luni. S-au luat declarații de la fiecare, că se obligă să plătească impozitele care le revin? Nu s-au luat. Cât avea de dat domnul Năstase? O sută optzeci de mii. A dat vreun leu? N-a dat. (Și aici toată adunarea fluierase și se făcuse zarvă mare, din momentul acela fusese gata cu Plotoagă, nimeni nu mai credea că o să mai vie a doua zi la sfat.) Iar Vasile strigase că nici n-o să dea domnul Năstase o sută optzeci de mii, nici el și nici ceilalți chiaburi ai comunei și nici Arghirescu n-o să-i încaseze, câtă vreme tovarășul Plotoagă era acolo ca președinte al comitetului executiv și îl ferea pe domnul Năstase și pe fi-său Dan și pe toți bogătașii satului cu spatele lui lat... Arghirescu, ca să scape, o lăsase moartă cu apărarea președintelui, dădea vina pe el că ține hârtiile încuiate în birou...

Și astfel luă sfârșit această ședință care îl aducea pe acest Vasile la ordinea zilei și nimeni, în afară de Isosică, nu-și dădu seama atunci că o dată cu ieșirea acestuia din umbră începea pentru sat o nouă perioadă de zvârcolire care avea să dureze mai bine de zece ani, la sfârșitul cărora pământul tuturor, cu vitele mari și uneltele agricole, aveau să fie cooperativizate. El însă, Vasile, avea să continue, cu unele întreruperi, să rămână în fruntea satului și după această perioadă...

Pe la orele trei dimineața Isosică se întorcea acasă cu Ciulea. Luase și ea parte la această ședință. În general lipsea, îi ajungea că se ducea el. Multă vreme merseră unul lângă altul fără să-și spună nimic.

– Ai văzut, zise ea apoi într-un târziu, că ăsta a fost firul, pe care l-am prins eu? Cum a mers acasă cu Vasile?

– N-a mers prea ușor, zise Isosică, din pricina Florichii, muierea aia a lui mică. E deșteaptă, dar nu știe să uite, n-o să facă bine Vasile dacă o să se ia prea mult după ea.

– D-aia el nici nu-i spune tot, zise Ciulea.

– De ce crezi?

– O știu eu pe Florica lui Ciupăgeanu, dacă Vasile i-ar fi spus până unde a ajuns el pe linie de U.T.M., nici n-ai mai fi putut tu să le calci pragul și să stai de vorbă cu el. Te-ar fi dat afară. El nu cred că s-a mirat că l-ai propus tu președinte, dar Florichii cred că i-a bătut inima ca un ciocan când te-a

auzit... Fiindcă nu știa ce știa Vasile! Fiindcă dacă ar fi știut l-ar fi sfătuit să tragă și în tine tare și să te dărâme. Și cine știe ce-ar fi ieșit, că muierile nu știu ce este puterea, pe care n-o poți avea singur și trebuie s-o împărți cu alții dacă vrei să nu cazi repede...

– Crezi că nu i-a spus el ce mi-ai spus tu mie, că a ajuns până la președintele regiunii în audiență? Crezi că nu i-a spus el așa o ispravă formidabilă că președintele sfatului popular regional e rudă cu fata aia care l-a sprijinit pe Vasile să intre în partid, de la raionul U.T.M?! Mira-m-ași!... Dar ia spune, cum ai prins tu firul, că am uitat să te întreb: care a fost primul fapt care te-a ghidat?

– A, făcu Ciulea! Nu ți-am spus? Într-o zi am aflat că Vasile nu e acasă, adică nu e în sat, fusese văzut la gară așteptând cursa de Turnu. Unde se putea duce? La raion sau la regiune, și cum știam că e prieten cu secretara U.T.M., poate mai precis la U.T.M.... Și atunci mi-a venit în minte să aflu ce e cu fata asta, cine e, de unde vine, ce rude are, cine sunt rudele, și atunci am aflat că președintele sfatului popular al regiunii e unchiul ei!... Am plecat la Turnu și acolo am aflat de la Bâznae că Vasile fusese văzut prin Turnu cu fata asta. Era clar pentru mine... utemista, nereușind prin al lui Moromete să-și impună omul ei, în întâlnirea de pe câmp în prima zi a secerișului, s-a dus cu Vasile în audiență la unchi-său...

– Și fetei ăștea de la U.T.M. ce mama dracului i-a cășunat pe Vasile?

– Nu știu! E omul ei! I-o fi plăcând de el!

– Bine, și Zdrongan de ce ne-a trădat? De ce i-a spus el lui Vasile despre „Operațiunea Cotigoeaia”? Ce interes avea?

– Păi Zdrongan știa înaintea mea de legătura asta a lui Vasile cu fata și prin fată cu președintele regional, și s-a gândit și el că, de... Dar audiența a avut loc după ce i-a spus el lui Vasile ce vreți voi să-i faceți lui Fântână. Numai simpla legătură l-a făcut pe Zdrongan să-i divulge lui Vasile secretul...

– Norocul lui Vasile, gemu Isosică intrând în curte, a fost Bilă și prostia lui Nae Marinescu! Că altfel, cu toată legătura lui, mai avea el de așteptat...

Și cei doi soți continuă să discute în același fel până se culcară, atât de obosiți totuși amândoi că uitară adevăratele cauze care îl aduseseră pe Vasile la suprafață, de care se temuseră și ei, intensificarea luptei de desființare a celor bogați din sat, părându-li-se acum că Nae Marinescu, și că Bilă, și că Zdrongan...

IX

Vasile fu numit președinte al comitetului executiv chiar a doua zi, fiindcă în anumite situații schimbările acestea se operează fără formalități de prisos și cu o rapiditate uluitoare. Bilă fu exclus din partid și Plotoagă sancționat cu vot de blam. La a doua abatere urma avertismentul și apoi excluderea, dar nemaifiind președinte această amenințare n-avea nici un sens și pe urmă poți fi exclus și direct dacă ajungi în situația lui Bilă, treptele statutare nu sunt un obstacol de netrecut. Noroc că Plotoagă avea pământul lui și putea acum să-și vadă de plugărie, mai ales că nu avea chiar puțin, nu era adică „sărac“, cum se trecuse el în dosarul de membru de partid în autobiografia pe care și-o scrisese.

Vasile luă foarte minuțios de la el în primire toate scriptele și după ce îi petrecu pe activiștii care veniseră de dimineață să-l pună în funcție (venise chiar președintele sfatului popular raional), se întoarse în biroul său, încuie sertarul și dulapul cu cheile și ieși și intră peste Zdroncane.

– Să trăiești, tovarășe președinte, zise Zdroncane respectuos, continuând însă să-și vadă de scris. Ai nevoie de mine?

Vasile se aplecă și se răzîmă de bara de lemn ca orice țăran și stătu astfel pe gânduri câteva clipe lungi.

– Mă Zdroncane, ia vin' puțin încoace! zise el în cele din urmă.

Și ieșiră amândoi, și Vasile o luă spre biroul pe care era scris „președinte“, deschise ușa și rămase în picioare mergând agale încoace și încolo în bocancii și pantalonii lui ușori din piele de drac.

– Ce crezi tu că trebuie să fac eu acum, Zdroncane? zise Vasile. Primul lucru pe care ar trebui să-l fac?

– Nu știu, zise Zdroncane, eu ce-am știut ți-am spus și când o să mai știu ceva, o să-ți mai spun. I-am spus și lui cumnatu-meu Plotoagă că mai bine ar fi făcut dacă se împăca cu dumneata și i-am spus și de ce, dar dacă omul a fost sincer și mi-a spus și el?

– Ei, ce ți-a spus?, zise Vasile.

– Măi Zdroncane, zice, dacă ași putea, m-ași împăca, dar numai când mă gândesc văd roșu.

– Și de ce, mă, Zdroncane, că doar nu i-am făcut nimic! zise Vasile fără să se mire prea tare.

Parcă era singurul lucru care încetase să-l mai mire încă de mult? El care fusese un băiat sărac și trăise greu, să nu poată tocmai el să intre în

partid și să trebuiască să lupte ca să fie primit?

– Asta chiar că nu știu, zise Zdroncan, mai bine întreabă-l pe Isosică, fiindcă văz că te-ai înțeles bine cu el. Felicitările mele.

Era un reproș că divulgându-i ceea ce știuse, Vasile nu-și îndreptase totuși lupta contra lui Isosică și să-l fi cruțat deci pe Plotoagă?

– Va să zică nu-ți trece prin cap care ar fi primul lucru pe care ar trebui să-l fac eu în calitate mea de președinte? zise Vasile ocolind reproșul.

– Nu, nu-mi trece, zise Zdroncan.

– Bine, ai să vezi.

Isosică plecase la raion de dimineață, și spusese că se întoarce peste câteva zile, avea multe de făcut acolo. După-prânz pe la ora cinci, fură văzuți Năstase Rădulescu și Dan intrând în clădirea sfatului și apoi în biroul președintelui. Vasile dăduse ordin să vie și aceștia veniseră. Câteva minute mai târziu sosi pe-acolo ca din întâmplare și plutonierul Moise. Dar el intră, cum avea obiceiul când venea la sfat, în biroul lui Zdroncan și începu să răsfoiască pe gratis ziarele și revistele altora. Paznicul de afară care văzuse și auzise prin fereastra deschisă povesti apoi în sat cum se desfășuraseră lucrurile acolo în biroul președintelui. Vasile se ridicase în picioare la intrarea celor doi și le dăduse apoi scaune și le zisese să ia loc, că avea ceva să le spună.

– Și nu putuși să aștepti pe-a doua zi? zise bătrânul Năstase negru de o umilință disperată pe care nu putea să și-o înfrângă, deși făcea eforturi vizibile să se uite în altă parte și să nu-l vadă pe Vasile instalat în partea cealaltă a biroului. Crezi că nu știm noi de ieri-seară, înaintea ta, că a venit un ordin să te pună pe tine moț? Nu era nevoie să ne chemi aici chiar îndată, puteai și tu să mai aștepti trei-patru zile, să nu râdă lumea de tine.

– M-am gândit și eu, zise Vasile, să aștept o zi, două, dar pe urmă mi-am zis că am așteptat destul până am pus mâna pe voi. Nici nu știți cât am așteptat și câte am înghițit, de câte ori era gata să mă dau bătut și să fug din sat. Acuma am pus mâna pe voi.

– Și ce-o să ne faci? exclamă Năstase disprețuitor.

În clipa aceea Vasile se aplecă și îl plesni pe bătrân atât de năprasnic peste față încât îl lungi pe podea cu scaun cu tot.

– Sări, domnule Dan, să-ți aperi tatăl căzut la pământ! șopti președintele ieșind de după birou și uitându-se la vărul său cu un ochi arzând rece de o ură de nevindecat. Aveai un cuțit, nu-l mai porți la tine?

Într-o clipită Dan avu scaunul în mână și îi dădu lui Vasile cu el în cap. Căzură amândoi, dar Vasile se ridică îndată, în timp ce Dan se perpelea pe jos. Fusesse el însuși lovit undeva, dar când și în ce fel? Vasile îl lăsă să se perpelească, îl ridică pe Năstase și îl puse pe scaun. Bătrânului îi curgea sânge din nas, i se făcuse cămașa roșie.

– Închină-te la Dumnezeu, zise Vasile gâfâind, ai să mori pe-acolo pe unde am să te trimit eu și din averea și din tot ce ai tu o să se aleagă praful. N-am să dorm ca lumea până n-am să vă stârpesc pe toți din rădăcină, dar o să încep cu tine, ca rudă ce-mi ești...

Alarmați de paznic, Zdroncan și plutonierul Moise intrară înăuntru.

– Cine v-a dat voie să intrați aici fără să bateți în ușă? strigă Vasile furios. Afară!

Pe urmă se liniști:

– Plutonier Moise, zise el, iai pe ăștia pe-amândoi și cu Arghirescu mergi cu ei acasă să plătească o sută optzeci de mii de lei impozit. Dacă nu plătesc, luați-le tot grâul și îl trimiteți la baza de recepție contra chitanță. Să se cerceteze pe urmă exact cât pământ au și îi dăm în judecată pentru că au indus în eroare sfatul popular nedeclarând suprafețele de pe care au strâns recolta. Fiind chiaburi înrăiți și periculoși, îi trimiți pe urmă cu escortă la raion pe bază de declarații de la toți pe care i-au omorât ăștia cu măciucile în viața lor.

Plutonierul Moise îi făcu semn bătrânului să se șteargă pe față și pe gât de sânge, dar acesta parcă surzise, părea cu adevărat cu totul străin de ceea ce se petrecea în jurul lui și se ridică foarte grăbit și aferat să plece de-acolo. Dan însă nu-și revenea din lovitura primită. Fusesse atins undeva, în burtă sau între picioare, fiindcă mâinile și bustul le mișca fără greutate. Îi curgea sudoarea în șiroaie și arăta vinețiu, așa de tare îl secase.

– Mi-a spus cineva că așa trebuia să-ți fac când ai scos cuțitul la mine în casă, după ce ai plesnit-o pe nevastă-mea, îi explică Vasile, dar nu m-am gândit. Să dai tu în nevasta mea, murmură el deodată cu alt glas și în aceeași clipă îl și cârpi pe Dan ca și pe bătrân mai înainte și îl întinse fulgerător cu spinarea pe podea. Am venit atunci la tovarășul plutonier Moise și i-am relatat cazul și tovarășul plutonier mi-a spus că, neexistând dovezi, n-are ce-mi face. Poftim dovezile, tovarășe plutonier, exclamă Vasile sarcastic, să declare domnul Dan că n-a intrat el în casa mea cu cuțitul, cu frati-său și mi-a bătut nevasta. Să îndrăznească să mintă. Îi iai

declarație și lui și lui domnul Ștefan și le aduci la mine. Dă-i ăstuia afară să se spele să nu-mi facă mie bâlci prin sat cu sângele lui puturos pe cămașă.

– Vere, mârâi Dan ridicându-se de jos, de astă dată sigur pe sine – ai fizis că palma care îl lungise avusese în mod bizar un efect înviorător – fă-ne tu nouă cel mai mare rău pe care poți să ni-l faci, că dacă venim noi și cădeți voi, să nu-ți pară rău că nu l-ai făcut...

– Să fii liniștit în privința asta, îl asigură Vasile, n-o să-mi pară rău de nimic și o să mă străduiesc de așa manieră încât piatră pe piatră n-o să mai găsiți când o să vă întoarceți. Dacă o să vă mai întoarceți!

Și făcu semn din cap să fie scoși afară de-acolo. Plutonierul ieși cu cei doi și în aceeași zi le făcu acte de dare în judecată și îi trimise la raion sub stare de arest: înșelaseră autoritățile la arie, nu declaraseră suprafețele și cantitățile exacte; și nu plătiseră mai nimic din cele o sută optzeci de mii de lei impozite, câte le aveau înscrise pe rol. Pe Ștefan însă nu-l prinseră, fugise la timp de-acasă și nu mai reveni niciodată în sat...

X

Printre hotărârile luate în ședința organizației, în afară de excluderea lui Bilă din partid și sancționarea cu vot de blam dată lui Plotoagă, mai era una considerată de primul secretar Ghimpețeanu ca foarte importantă și anume formarea unei comisii locale care să meargă în zilele următoare prin sat și să strângă în căruțe cotele celor care fugiseră cu ele de pe arie și credeau ei că au să rămână fără să le dea. Era, de altfel, zise el, și ultima sarcină pe care o mai avea de îndeplinit în satul său natal Moromete, după care putea să se întoarcă liniștit la raion și cu asta să se considere ca încheiată, în fapt, campania de strângerea recoltei din anul acela. Instrucțiunile prevedeau ca această comisie să fie formată din organizațiile de masă, în special din Frontul Plugarilor și chiar și din oameni așa, mai respectați din sat, și să facă parte bineînțeles din ea și membri de partid, ca să-și atingă scopul: adică de la chiaburi să ia cereale în contul impozitelor și de la ceilalți restanțele. S-o conducă, firește, președintele sfatului și tovarășul Moromete să-i îndrume să iasă totul bine...

Niculae dormi târziu după ce se întoarse de la ședință și până se sculă și se îmbracă se făcu prânzul, nu mai plecă de-acasă, încât instalarea lui Vasile se făcu în lipsa lui.

– Sarcina mea s-a cam încheiat, zise el adresându-se tatălui, mâine sau poimâine plec. Bine că s-a terminat, o să-l aveți acum președinte pe Vasile, singur spuneai că e un om...

– Când am spus eu? se apără Moromete.

– În ziua când am început secerișul, și mi-ai povestit la capul locului cum l-a omorât Năstase pe tatăl lui Vasile și alte istorii de același gen.

– Bine că știi tu istorii de alt gen, zise Moromete supărat și ca niciodată până atunci se arată foarte puțin dornic de discuție, se ridică și se pierdu pe undeva prin grădină.

Spre seară Niculae se duse pe la sfat și îl găsi pe Vasile acolo.

– S-a operat, zise Zdronean, de dimineață pe la două, o schimbare în sânul comitetului executiv. Am trimis pe tâmpitu ăsta de Ilie Micu să vă cheme și n-a știut ce să spună, că nea Ilie Moromete n-a vrut să te scoale, zicea că dormi, și îl arată cu capul pe acel Ilie Micu, care nu știuse ce să spună.

– Foarte bine, zise Niculae, știam că o să vină Vasile.

– Ei, uite-l pe tovarășul Vasile, continuă Zdronean, noul președinte.

Niculae se uită pe sub sprâncene la cel numit, care era acolo și câțva timp nu zise nimic.

– A și băgat spaima în chiaburi, zise acel Ilie Micu, care era într-adevăr un om mic de tot, aproape un pitic, ședea la un colț al mesei lui Zdronean și sorta niște scrisori.

Era chiar pitic, mic și spân, îndeplinea funcția de curier, dar demult, dinainte de război, îi plăcea lui Valache să-și aprindă țigara de la el ridicându-l cu trup cu tot până la gură. El ducea toate scrisorile prin sat și era foarte bătos, nu aștepta să vie omul până la poartă după ce îl striga, îi arunca plicul peste gard și își vedea de drum spunând că el n-are timp de pierdut, îl așteaptă dom' primar și dom' notar... Acum îl degradaseră pe Ilie Micu, nu se știa sigur dacă i se mai dădea sau nu leafă de curier și nici prin sat nu mai era văzut în fiecare zi, ca pe vremuri.

– Taci, mă, din gură, Ilie, că dacă te prind că mai spui ceva de oricine-ar fi, te dau afară, zise Zdronean. Ia du-te mai bine și adu apă, uite cana ici, spal-o nițel, fire-al dracu', vezi c-a băut Arghirescu din ea și miroase a usturoi. Că și ăsta, al dracu', parcă n-ar mai găsi altceva ce să mai mănânce.

– Ia vino, tovarășe președinte, zise Niculae adresându-se lui Vasile, Isosică unde e? Ia să se ducă cineva să-l cheme.

– Isosică?! exclamă Zdroncan. Cred că la ora asta stă la discuție cu Fântână pe la Pălămida au plecat amândoi de dimineață, cred că s-au întâlnit în tren, dacă nu cumva bărbosul l-o fi aruncat jos din tren, aflăm noi!

– Adevărat, zise Niculae, de ce n-a venit Fântână la ședință aseară?

– Nici Isosică n-a crezut că o să se prindă, dar a încercat și i-a reușit perfect, zise Zdroncan. L-a trimes pe Enache al Cârstichii să-i spună lipoveanului că ședința are loc la ora nouă seara, și nu la cinci cum a fost.

– Și Fântână a crezut?

– N-a fost numai asta, zise Zdroncan ștergându-și penița pe cap și punând-o apoi pe suport, a venit tocmai atunci și nepotul lui și i-a spus că poate să-l prindă la moară pe Ștefan al lui Năstase. Fântână era montat rău de muierea lui că s-a făcut Marioara de răs din pricina ăluia și când a auzit așa a venit la moară, l-a lăsat pe Ștefan să plece cu căruța și când a luat-o ăla la dreapta s-a urcat peste el cu nepotu-său, că ăsta venise cu căruța cu coviltir de frica ploii, l-au dat peste cap și l-au dus spre Cotigeoia. „Bine, mă, zice bărbosul, de ce te-ai apucat tu să umpli satul că te întâlnești în pădure cu fata mea, ce fel de flăcău ești tu?“ „Nea Adame, zise Ștefan, eu n-am suflat o vorbă, poate Marioara să fi spus ceva.“ „Cum Marioara, zice ăsta, ai mai pomenit tu ca o fată să bată singură toba și să se facă de răs că se întâlnește în pădure cu un flăcău?“ „Nu știu cine a spus, zice Ștefan, că dacă află tata mă dă afară din casă.“ „Va să zică nu vrei să juri, zice ăsta, ți-e frică să minți! Ei lasă că-ți arăt eu ție.“ „Nea Adame, uite jur că n-am suflat nimănui o vorbă, crede-mă, ce dracu, am făcut și eu armata, nu mai sunt un prost...“ „Bine, zise Fântână, atunci de ce când ai băgat de seamă că s-a aflat n-ai zis că nu e adevărat? Și după una și alta te-ai mai apucat să și minți, că n-a fost vorba de înșurătoare.“ „Nea Adame, n-a fost vorba de absolut nimic, nici măcar să zici că am schimbat așa o vorbă, nici n-am văzut-o în ziua aia care zice lumea că a rămas cu mine în pădure. Cheam-o aici și ai să vezi că nu mint.“ „Atunci lumea de ce vorbește?“ „Dracu s-o ia de lume, zău că nu știu de ce, uite poți să mă și bați, că nu știu nimic.“ „Bine, zise bărbosul. Dar dacă cu începere de mâine, n-o să spui la oricine te-ntreabă exact cum mi-ai spus mie aici, atunci să știi că pun eu iar mâna pe tine și pastele și clopotnița mă-tii care te-a mai făcut.“ Seara la nouă vine Fântână la școală la ședință și dă de Ilie al lui Leoașcă cu ușa închisă care nu vrea să-i dea drumu înăuntru. Ordin expre de la Comitetul Central. Ei, să fi auzit înjurături de dimineață când a venit bărbosul pe aici și a aflat cine a

dat de fapt ordinul ăsta și mai ales la ce oră a început ședința, încheie Zdroncan. Unii zic că eu înjur. Eu nu înjur decât cum zicea alde tata: ... oasele în... sau: fir-ai al dracu', sau lua-te-ar dracii! Ei, să-l fi auzit voi pe Fântână de dimineață, mai zise Zdroncan cu dinții lui zâmbați, sticlind de încântare.

– Dar dumneata de unde știi, domnule Pisică, zise Ilie Micu cu respect, spunându-i pe numele adevărat lui Zdroncan, nume cu care semna el foarte încogârlițat și cu o coadă lungă de jumătate de pagină actele legale ce emanau de la sfatul popular.

Zdroncan, deși evident flatat de respectul lui Ilie Micu, nu catadicsi totuși să-i răspundă și continuă explicând de ce Isosică se grăbise prin urmare să prindă de dimineață trenul de șase spre Pălămida. E drept că era adevărat că avea el și ceva de aranjat pe la direcția morăritului... Și de felul cum pronunță secretarul sfatului această ultimă frază se văzu numaidecât că nici nu știa ceva precis în legătură cu plecarea celor doi la Pălămida și unde avea fiecare din ei treabă.

Niculae spuse că în cazul ăsta să poftească Zdroncan cu președintele la o ședință pe care s-o țină câteșitrei în legătură cu comisia; mâine dimineață trebuia pornit prin sat și lichidată această lipsă din timpul campaniei. Până se ridică Zdroncan și încuie hârtiile, Niculae îi spuse lui Vasile în biroul acestuia:

– Ai vorbit foarte bine aseară în ședință. Dacă te apucai să-mi spui mie așa cum ai vrut, când am venit la începutul campaniei, n-ai mai fi obținut același rezultat.

– Chiar de-atunci v-am dat dreptate, răspunse Vasile.

Zdroncan tocmai veni și el și ședința restrânsă intră în subiect. Formară două comisii. Căzură apoi de acord că trebuia chemat imediat împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole și să i se dea sarcina să adune mâine dimineață la sfat pe membrii celor două comisii: una avea s-o conducă Maxim al lui Pătăleață, electricianul comunei, și să meargă cu ei și Mantaroșie, și alta avea s-o conducă chiar noul președinte, să împartă adică satul în două și să se termine acțiunea în câteva zile.

Împuternicitul acela veni. Ajutat de curierii și paznicii comunali, el plecă să-i anunțe pe cei numiți. Împuternicitul acesta nu era de fapt altcineva decât Cristache al lui Cioacă și era vecin chiar cu unul numit în comisie și începu chiar cu el; era chiar Enache al Cârstichii.

– Băgați de seamă, spuse împuternicitul, Cristache al lui Cioacă, adresându-se lui Enache al Cârstichii. Dacă vreunul din ei pretinde că n-are, că nu-ș' ce, că pe partea ailaltă, faceți percheziție și confiscați. Aveți împuternicirea asta de la mine, împuternicitul comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole. S-a înțeles?

– Hai, mă, că știm noi! răspunse Enache tot așa, la plural, cum vorbise și Cristache.

Dar de fapt nu știau nimic. În viața lor nu făcuseră percheziție și nu confiscaseră ceva cuiva.

– Maxime, zise împuternicitul când vorbi cu electricianul comunal, bagă de seamă, ești șef, îl investi el. Cu tine stau de vorbă, mai adăugă cu un glas care promitea multe referitor la avantajele acestei investiții, dar care totodată avea și ceva amenințător, ceea ce dădea de înțeles că există și dezavantaje, dacă nu chiar neplăceri.

Asta depindea de felul cum îl asculta pe el.

– Hai, mă, că am înțeles eu, protestă și Maxim arătându-i împuternicitului brațele sale desfăcute: chiar așa mă iai? Am și eu cap, adăugă, și clătină din cap drept dovadă parcă.

XI

A doua zi dimineața Maxim al lui Pătăleață electricianul și Mantaroșie cantaragiul erau la sfat. Dar nu veni Enache al Cârstichii, vecinul împuternicitului, și în afară de el nu venise nici un anume Busuioc, membru în Frontul Plugarilor. Din cealaltă echipă veniseră însă toți, și Vasile se pregătea să plece cu ei.

– Să se ducă cineva și să-l cheme pe Busuioc și pe Enache al Cârstichii, zise el, ce așteptați? Maxime, mai adăugă el, aveți grijă cum intrați în curtea omului, explicați-i că nu se poate să nu dea, că a fost o eroare că au fugit de pe arie, dar acum trebuie îndreptat... Asta în cazul în care vedeți că omul e cumsecade și nu prea are el putere economică. Cu chiaburii însă să nu intrați în discuție, adăugă el, deși până la ora aceea nu se știa nimic dacă vreun chiabur profitase și el de împrejurări și fugise cu grâul de pe arie; aveau însă impozite de plătit.

– Pe chiaburi îi executăm, spuse atunci o voce foarte blândă, dar foarte hotărâtă și Vasile se uită îndărăt.

Era Bilă. Tocmai sosise și el și auzise ultimele cuvinte ale noului președinte.

– Îi executăm la sânge, repetă el.

Avea aerul că nu i se întâmplase nimic alaltăieri, că adică nu fusese exclus din partid și că putea mai departe să vie pe la sfat și să fie văzut dând sau executând diferite însărcinări ca și înainte. Singurul semn care fu observat la el că suferise marea înfrângere era că nu mai avea creioanele acelea în piept, și le scosese pe toate.

– Mantaroșie, zise Vasile, decât să stai acolo și să sprijini sfatul să nu cadă, mai bine te-ai duce să-l chemi pe Enache al Cârstichii și pe Busuioc, că n-avem timp de pierdut.

Niculae stătea în biroul lui Zdroncan și vorbea la telefon cu raionul de partid, Mantaroșie afară, răzimat într-adevăr de una din coloanele clădirii, răsfoia liniștit tabelele de colectare. Arăta foarte vesel Mantaroșie, dar era greu de știut din ce pricină.

– Gata, imediat, zise Bilă cu un zel indiferent. Ce, ne jucăm de-a baba-oarba? Proces-verbal, ordin de la raion, așteaptă aici tovarășul președinte Vasile.

Era însă ceva de o tristețe care nu se mai ștergea în glasul lui. Fusese zdrobit, dăduseră în el ca în fasole, fără nici o milă și nu-și revenea, nu putuse sta acasă după ce atâția ani își petrecuse zilele în jurul acestei clădiri albe.

– Uite că Enache a și venit, spuse Mantaroșie rânjind fără să fi ridicat fruntea din hârtii.

Într-adevăr se vedea pe șoseaua puțin înaltă coborând de departe un om. Cu toate că distanța era mare, se distingea bine cum se apropia cu o călcătură largă și neregulată, bălăbănindu-și brațele. Din când în când ducea mâna la pălărie fără nici un rost și se uita în toate părțile cu un aer triumfător, parcă ar fi fost mai-marele satului. Văzându-i pe cei adunați, le făcu un semn foarte nedeslușit și i se auzi glasul, ca un fel de chiot sau de chemare.

– Da, e Enache, zise și Vasile. Noi am plecat, ne vedem la prânz! Al lui Pătăleață, ți-a spus Cristache că ești șef, cu tine stau de vorbă. Hai să mergem, le spuse apoi celorlalți și se îndepărtară toți grăbiți.

Trei căruțe cu cai cu cergi în ele se puseră în mișcare și îi urmară îndeaproape. În ele trebuiau puse cotele.

– Hehehe! făcu Enache din nou, acum la câțiva pași de sfat, stați așa.

– E beat, constată Bilă cu o superioritate plină de remușcări, ca un cunoscător.

– Fraților, ehehe, stați așa, strigă Enache și se opri înaintea lor și își dădu pierdut pălăria pe ceafă. Să umblați voi de-a lungul Dunării de unde intră ea în țară de la Turnu-Severin și până se revarsă în mare și muieră ca a mea n-o să mai găsiți. N-a zis ea nimic, au! sau of! De dimineață așa pe la cântatul cocoșilor, mă scol din pat și mă duc la ea și zic, eu dorm acilea și ea, săraca, s-o fi luptând în o mie de sudori. Nimic! Uite, să-mi saie ochii din cap! Râdea! Zău, să fie prost! Să fie al dracu' care vă minte! Când am intrat acolo sta în pat și când m-a văzut mi-a răs... Ce făcuși, fă? zic. Îl făcui, zice. Ei, pă dracu! Zău că l-am făcut! Aoleo! Când am auzit-o așa, mi-a sărit inima. Unde e, fa, să-l văd și eu. Îl spală, zice, îi leagă buricul. Ce este? Băiat, zice, seamănă cu tine. O să avem acum, *ezact* zece copii. Muieră, zic, ești cineva. Fie-al dracu' dacă mai e careva ca tine...

Enache suflă greu, își scoase pălăria din cap și se șterse pe frunte de sudoare. Îi apucă pe Maxim și Mantaroșie de braț și îi luă cu el.

– Hai înăuntru, zise el. Plotoagă e aici?

Habar n-avea că Plotoagă nu mai era președinte.

– Ce s-a întâmplat, Enache? îl întrebă Zdroncan ieșind pe coridor, întreba degeaba, fiindcă auzise totul prin fereastra deschisă.

– Mă, ăsta, zise Enache apucându-l de umeri pe secretar. Dă-mi primu-întâi! Dă-mi alea douăzeci de mii de lei.

– He! făcu secretarul. Ce vorbești? Ți-a născut muieră al zecelea? Ai dreptul! Decretul Marelui Adunări Naționale!

– Ah! făcu Enache și dându-se un pas înapoi își smulse pearca lui de pălărie din cap și o izbi de podea. Pe urmă se aplecă după ea, o ridică și și-o puse în cap, după care îi apucă iar pe Maxim și pe Mantaroșie de braț, îi trase afară și le spuse grăbit: stați acilea, să mă duc să-i spun muierii! Vin acum!

– Enache, strigă Mantaroșie în urma lui. Vezi că Busuioc stă chiar acolo, lângă casa de naștere. Întoarce-te cu el! Bă, să nu vii fără el.

Maxim intră din nou în biroul secretarului și se așeză supărat pe un scaun. Biroul spațios era ca de obicei plin de oameni cu tot felul de treburi. Pe pereți se vedea dintr-o parte portretul lui Stalin care de mare ce era scăpa parcă atenției, iar din față portretele conducătorilor partidului printre care și o femeie, grupați în fotografii egale, șapte sau opt.

– Poftim! Fă treabă cu Enache! spuse Maxim urmărindu-l cu privirea pe Niculae, crezând că Niculae o să intre astfel cu el în vorbă.

Dar Niculae nici nu se uita la el, ieși în prag și rămase multă vreme cu privirea ținută spre casa lui Valache. Nu se mai vedea de nicăieri Valache, parcă era pustiu în gospodăria lui.

În curând Enache se întoarse cu Busuioc care mergea parcă l-ar fi împins cineva din spate.

– Haide, mă Busuioc, ce dracu aștepți, să te chemăm cu lăutari? strigă Maxim încruntat. Ce e cu tine? N-am fost eu aseară pe la tine și ne-am înțeles? De ce n-ai spus că nu vrei?!

Busuioc se uita în pământ și tăcea. Când ajunse în fața clădirii sfatului se opri și se uită în altă parte, ferindu-se să dea ochii cu cineva.

Din cauza noroiului – abia ieri spre seară se limpezise cerul – toți se înșiruiră în flanc câte unul și spre uimirea lui Zdroncan și a lui Niculae care se uitau în urma lor, se amestică și Bilă în echipă.

– Ce e cu ăsta? exclamă Niculae.

– Dracu să-l ia! zise Zdroncan și dădu din umeri.

Nu se gândea nimeni să-i strige lui Bilă să părăsească echipa, sau chiar dacă se gândea, își spunea poate că Bilă nu face totuși nici un rău nimănui, putea să fie trimes cine știe unde, să facă pe curierul, dacă îi plăcea. În frunte mergea astfel Maxim al lui Pătăleață, după el venea Enache, care, de copleșit ce era că avea acum zece copii, nu se mai ferea deloc de noroi, plescăia din bocanci și se uita mereu în toate părțile cu un aer triumfător; apoi în spatele lui călca Busuioc, umil, străin parcă de toți și uitându-se în pământ, și, în sfârșit la coadă, Mantaroșie, cu tabelele în mână și prins mereu de starea aceea a lui care nu i-o cunoștea nimeni, bătându-și parcă joc de cineva sau ca și când și-ar fi bătut altul joc de el și acuma nu-i mai rămăsese și lui decât să râdă de el însuși...

XII

– Nu mai plescăi așa, Enache, că mă umpluși de noroi până la genunchi, spuse Busuioc cu un glas șoptit și evlavios.

După care urmă o lungă tăcere. Toți se gândeau poate la faptul că acuma în plină vară plouase ca toamna și se făcuse aproape frig.

– Ce-o fi cu Dumnezeu ăsta de-a vărsat atâta ploaie, se miră Enache rupând tăcerea.

Nimeni nu zise nimic. Într-un târziu Mantaroșie -constată din urmă:

– Nu îndeplinise planul la plouat.

– Ehe! I-auzi ce zice! Ehe! exclamă Enache râzând zgomotos. Maxime, auziși?

Maxim mergea înainte tăcut și încruntat. Bilă se ținea în urma lui, cu modestia lui bătoasă. Enache îl împunse în spinare:

– Auzi, mă, Bilă! Auziși ce zice ăla? Bilă, fi-ți-ar bila de răs. Da' tu, am auzit că nu mai ești în partid, ce cauți aici? Hehe... continuă Enache, rămânând în urmă și călcând prin noroi alături de Mantaroșie.

Deodată Busuioc se rupse din rând și o luă înainte grăbit. După pași se vedea că e mânios și că părăsește echipa.

– Ce e cu ăsta?! exclamă Enache nedumerit. Busuioc, unde te duci?

– Scuipați peste chipul lui Dumnezeu, bolborosi Busuioc pătimaș, grăbindu-se cât putea mai tare. Știu eu de ce nu vin la adunările voastre! O să vă roadă viermii cei neadormiți!

Mantaroșie începu să râdă în gura mare.

– Du-te după el, Enache, și adu-l îndărăt. Mai râdem p-acilea! Enache se grăbi să-l prindă din urmă și să-l aducă înapoi pe Busuioc.

– Mantaroșie, de ce nu-ți vezi de treaba ta? spuse Maxim. Lasă-l pe om cu credința lui! Ce te legi tu de credința lui?

– Haha, făcu Mantaroșie neturburat. N-ai auzit? Cică o să ne roadă viermii cei neadormiți.

– Pe marginea șanțului o să mori, ca un câine, spuse Busuioc cu ură.

Maxim interveni și-i luă apărarea lui Busuioc. Aveau ordine să nu se lege de credința oamenilor, li se spusese în mod special. Cu părere vizibilă de rău, Mantaroșie trebui să-și înghită deci pornirea nestăpânită de a se hlizi pe seama lui Busuioc și să tacă.

Busuioc ajunsese bisericos datorită unei întâmplări destul de ciudate, petrecută cu mulți ani în urmă când într-o zi se apucase să dreagă un perete al casei și pusese copiii și muiera să aducă pământ galben de la văgăuni, să-l amestece cu paie și balegă și să facă din acest amestec un soi de cărămizi cât toate zilele de mari numite chirpici. Era într-o zi de vineri și muiera se împotrivise: nu vroia să lucreze vinerea. Busuioc se înfuriase, o înjurase atât pe ea cât și pe sfânta vineri și spusese că da, să fie păcatul lui, să-l muncească pe el dracii pe lumea ailaltă, dar până una-alta să pună muiera mâna și să pregătească pământul, să n-aștepte să pună el mâna pe vreun retevei. A doua zi cel mai mic dintre copii, o fetiță, începu să se

plângă de o zgârietură la picior căpătată pesemne în timpul când frământase pământul, dar nu se sinchisi nimeni, asemenea zgârieturi căpătau copiii aproape în fiecare zi. În noaptea următoare însă, fetița avu un somn chinuit, iar femeia se deșteptă îngrozită și povesti bărbatului că a visat-o pe sfânta vineri amenințând. Copilul muri în călduri mari și Busuioc se înspăimântă și începu să se ducă la biserică. În timpul liturghiei stătea smerit și tot timpul se închina. Când preotul pomenea de focul gheenei gemea înfricoșat și întetea crucile frângându-și grumazul. Ținea tot timpul în mână un busuioc, din clipa când ieșea pe poartă, cât dura slujba, și până se întorcea acasă. Cu timpul i se uitase numele adevărat în schimbul poreclei de Busuioc, de la floarea aceasta care cu vremea nu se mai știa dacă mirosul ei fusese de totdeauna același și fusese doar aprobat de biserică, sau floarea însăși își schimbase mirosul în nările oamenilor, amintindu-le de slujba din altar și de icoanele de jur-împrejurul cărora era pus în cununi groase.

Echipa mergea înainte prin noroi în frunte cu Maxim și primii pe la care trecură, avizați pe căi simple că se apropie comisia, lăsară muierea singură acasă și se pitiră prin vecini. Maxim se supără:

– Indiferent pe cine găsim, stăm și cercetăm, hotărî el. Așa nu se poate, țăranul nostru crede el că poate să înșele statul. Nu există, legea e lege și gata.

Maxim spusese „țăranul nostru“, deși continua să fie și el tot țăran, cultiva cereale ca toată lumea. Fiind însă electricianul comunei, începuse pesemne să-i placă să se detașeze...

În curând se opriră în fața altei porți. Bilă ridică ciomagul și enervat că nu găsiseră până acum pe nimeni acasă, lăsă modestia aceea a lui falsă la o parte și bătu autoritar în ulucă. Uitase că nu mai avea acest drept.

– Ia uite al dracului cum bate! zise Maxim. Ia nu mai bate așa, dom'le Bilă, că nu ești stăpân pe curtea omului, îi și spuse direct. De altfel dumneata n-ai ce căuta în echipă, mai bine ți-ai vedea de situație...

Dar Bilă nu pricepu sau se făcu că nu pricepe, și nu se opri din bătut, în ograda omului nu se vedea nimeni. De undeva din fundul curții ieși un dulău roșcat, mare cât un vițel, care numaidecât se avântă înainte, și începu să se arunce asupra porții. Oricare alt gard s-ar fi prăbușit, afară de acesta care avea uluci groase din lemn de fag, bătute bine în cuie. Dulăul se zbugiuma și se izbea neîncetat, încercând rezistența porții din toate părțile. Totuși el nu era prea îndârjit, hămăia și făcea salturile sale cu oarecare indiferență.

– Hai, mă, du-te dracului, zise Enache confidențial, adresându-se câinelui. Bă Gheorghe! Gheorghe!

Iată că stăpânul casei ieși în băătăură. Era un om scurt și îndesat, cu umerii puternici, parcă n-avea gât. Ar fi fost greu de spus că exista ceva binevoitor în înfățișarea sa, totuși deschise poarta în grabă și se îndeletnici grijuliu cu alungarea cât mai departe a dulăului. Chiar întârzie puțin cu această treabă lăsându-i pe membrii comisiei să intre singuri în casă.

– Gheorghe crede că o să-l scape câinele din încurcătură, zise Mantarosie.

– Hai, mă Gheorghe, treci încoace la raport, zise Enache tare, prefăcându-se autoritar.

Gheorghe se grăbi să le deschidă ușa casei și se prefăcu că nu pricepe gluma sau poate chiar nici n-o pricepu.

– Cum să nu, dar nu știu pe unde or fi, unde le-o fi pus muierea aia! Zina (stați jos! stai jos, Enache!), unde ai pus alea?

În casă nu era nimeni, dar Gheorghe avea două odăi. Zina nu răspunde, probabil că nu auzise și atunci Gheorghe se grăbi să iasă. Toți membrii echipei stăteau în picioare, nimeni nu se așează. Erau cam stingheriți. Când Gheorghe ieși s-o caute pe Zina, Mantaroșie se luă după el.

– Zino, unde ai pus, fă, alea de la mașină? spuse Gheorghe din tindă, nevroind să intre în cealaltă odaie.

Mantaroșie nu se sinchisi, apăsă pe clanță și pătrunse dincolo lăsând ușa deschisă. Acolo, muierea lui Gheorghe stătea pe un scăunel și tăia dintr-o oaie răstignită, făcută pastrama. De alături, de pe plita de tuci ieșea un miros greu, dar ațâțător de carne friptă. Pe pat, un copil de vreo patru ani, cu burta goală, mânca dintr-o strachină pastrama din asta cu mămăligă. Muierea își ridică fruntea. Era tânără, în plină înflorire; avea niște ochi mari și frumoși, negri și sprâncenați. Copilul nu semăna cu ea, semăna cu tatăl, său, trunchios și fără gât, cu privirea bănuitoare și închisă.

Echipa veni în urma lui Mantaroșie. Gheorghe întrebă din nou muierea, iar aceasta îi răspunse că nu știe, el știe, să caute acolo în chichița lăzii, acolo sunt toate hârtiile.

– Nu e nevoie, spuse Mantaroșie, știm precis. Ai de dat o sută douăzeci de kilograme de grâu și două sute de porumb restanță din anul trecut.

– Floarea-soarelui a dat? întrebă Maxim.

– Am dat. Am dat. Floarea-soarelui am dat, se grăbi Gheorghe să răspundă.

– Și pe alelalte? întrebă Mantaroșie.

– Ei, nu, nu! Dar am dat. Floarea-soarelui am dat. (Stai jos, Enache.) Chiar am zis: să mă duc acolo, să dau floarea-soarelui. De dat, am dat.

Asta era tot o istorie de anul trecut, cu floarea-soarelui. Cotele se luau când trebuia făcut untdelemnul, dar unii, văzând așa, dăduseră mai bine sămânța la porci decât să le ia fabrica cote. Omul își ferea privirile și își căuta de lucru: muta un scăunel de ici-colo, îl îndemna pe Enache să stea... Busuioc ținea fruntea în pământ, dându-se mereu pe după Bilă, iar Bilă stătea bățos lângă Maxim, gata să întărească orice ar fi spus acesta. Singur Enache era voios. Se așezase pe scăunel aproape de muiera lui Gheorghe și îi povestea ceva în șoaptă...

– Auzi, Ghiță, alde Aristița a făcut azi-noapte! Al zecelea, săraca de ea!

– A făcut lesne? întrebă Gheorghe. Nu s-a canunit?

– Cine să se canunească?! Muiera mea? Păi am întrebat-o: „Te-a durut, fă?” „De unde!” zice. N-auzi că stătea în pat învelită cu un cearceaf d-ăla și când m-a văzut mi-a răs? Zău că mi-a răs!

Muiera lui Gheorghe se ridică de pe scăunel, se duse la plită unde sfârâiau bucățile, luă de pe sobă o strachină mare și începu să pună în ea.

– Ia, nea Enache, hai luați, zise ea așezând strachina învârfuită pe un scăunel.

În acest timp Maxim se uitase prin casă cu atenție. Sub pat se vedeau marginile unui balot gros de fire de bumbac și în dreptul ferestrei era așezată o mașină de cusut *Singer* fără capac.

– Ai putere economică, spuse Maxim posomorât. De ce ai vrut să înșeli statul?

– Ce făcuși tu, fă? Păi adu niște mămăligă, zise Gheorghe adresându-se muierii, ca un surd total, după care deschise ușa și ieși foarte grăbit.

Mantaroșie se apropie de Maxim și-i șopti la ureche:

– Nu trebuie să-l lăsăm, că ăsta n-o să dea. Să scoată acum ce-are de dat și să ducă la căruțe...

Maxim rămase cu chipul nepătruns. Nu răspunse nimic. Gheorghe se întoarse cu o oală mare plină cu ceva și se grăbi să întindă fiecăruia câte o ceșcuță galbenă de pământ smălțuită.

– Beți, luați.

Era țuică veche, de anul trecut, cum de-o mai păstrase... Enache și Bilă mâncau pastrama cu mămăligă, Busuioc nu vru, spuse că el nu mănâncă miercurea carne... Maxim stătea posomorât.

– Haide, nene Maxime, îl îndemnă muierea. Ați plecat de dimineată și n-oți fi avut timp să luați ceva în gură.

Maxim continuă să rămână posomorât, dar întinse mâna și începu și el să mănânce. Muierea zise:

– O să dăm și cotele alea, ce să facem!

– Nu-nu! O să dăm! De dat o să le dăm, că nu e cine știe ce! Așteptăm să vie alde cumnatu-meu de la Tecuci, că i-am dat căruța și caii să se ducă, spuse Gheorghe cu convingere, atent mai mult la obligațiile lui de gazdă față de musafiri decât la cele pentru care veniseră aceștia.

Bilă, cu paharul în mână, se apropie de Gheorghe și începu să-i șoptească tainic la ureche:

– Gheorghită, ascultă-mă pe mine! Dă cotele, domnule! Ia câteva duble de grâu și gata... La puterea ta economică nu contează, zău, ți-o spun cu lacrimi în ochi!

Gheorghe însă nu-l luă în seamă, se uita în altă parte ca și când Bilă n-ar fi existat. Îl urmărea cu o privire îngrijorată pe Mantaroșie.

XIII

După ce stătuse un timp alături de ceilalți fără să se atingă însă de mâncare și băutură, Mantaroșie ieșise apoi pe nesimțite din casă. Gheorghe îl văzu urcând scara podului, apoi îl văzu ieșind în curte și luând-o spre șoproane. Curând îl văzu întorcându-se. Mergea și rânjea tot timpul. Intrând în casă, Mantaroșie se uită disprețuitor la gazdă și spuse:

– Te-ai chiaburit, dom' le Gheorghe.

Deodată se făcu tăcere. Se posomorâră toți, în afară de Maxim care își păstră înfățișarea de nepătruns.

– E, asta e acum! exclamă Bilă indignat.

Busuioc își lăsă fruntea și mai jos, ca și când ar fi vrut să intre în pământ de rușine, iar voiosul Enache rămase cu gura căscată.

– Da, te-ai chiaburit și nu vrei să mai dai cotele, spuse Mantaroșie din nou. Acuma șase ani când erai sărac și ai primit pământ, era bun partidul, acum nu mai e bun, isprăvi Mantaroșie cu un zâmbet plin de răutate și plăcere invidioasă.

– De ce nu mai e bun? Cine ți-a spus ție că nu mai e bun? M-ai auzit tu pe mine vorbind? Ori ești nebun?! zise Gheorghe pe neașteptate. Începu să strige: Te știu eu pe tine, Mantaroșie. Să nu crezi tu că poți să mă apuci și

pe mine de piept... Ce?! Ai muncit tu în locul meu? Când eu umblam desculț și cu izmenele sumese prin noroi și cultivam sfeclă și tutun și munceam de dimineață și până seara, tu ce făceai? Ai, mă? Am muncit pe spinarea ta? Te-am *isploatat* pe tine acolo în Moldova de unde ai venit?

Striga, se frământa de mijloc și izbea cu pumnul când în direcția ușii, când a peretelui, când în aerul de deasupra capului. Se făcuse urât la față, sălbatic, și ochii îi aruncau lumini întunecate.

– Te-am *isploatat* pe tine, mă, am *isploatat* pe cineva de spui că sunt chiabur? Sunteți martori! Ați auzit ce-a spus!

Pufni greu pe nări, cuprins parcă de o vâlvătaie. Își dădea pălăria pe spate, își apuca chimirul cu mâinile, izbea scaunele de pământ mutându-le fără nici un rost dintr-un loc în altul.

– Da' ce, bă, am ajuns de râsul lumii să vii în târla mea să-ți bați joc de mine?! Ei lasă, că nu rămân ele lucrurile aici! Fie-al dracului care o lăsa afacerea asta așa! Vii aici și te urci în podul meu, îți bagi nasul prin toate părțile, te duci în șopron... Lasă că te aranjez eu! Dacă nu te-oi aranja eu, nu te mai aranjează nimeni.

Se părea că va pune mâna pe ceva și-i va lua pe toți la goană... Bilă se dăduse mai spre ușă iar voiosul Enache se ridicase de pe scaun și arăta încurcat de tot. Cât despre Busuioc, el pierise, nimeni nu băgase de seamă când și pe unde ieșise.

– Nu striga, că nu mi-e frică de tine, spuse Mantaroșie sfidând. Te-ai chiaburit și nu vrei să mai dai cotele, asta e socoteala!

Peste chipul lui Gheorghe trecu o umbră, ochii i se făcură ca păcura. Părea să înțeleagă că nu mai e nimic de făcut, că adică se apropie încet de el pacostea și el n-avea cum s-o înlătura: pe baza spuselor ăstuia aveau să-l treacă la chiaburi. Asta însemna distrugerea totală a tot ce agonisise el în atâția ani de muncă pe brânci; cu chiaburii nu se discuta. O umbră de nebunie licări în privirile lui negre. Era neliniștitor să vezi nepăsarea lui Mantaroșie, nici măcar nu se uita la Gheorghe. Îți trecea prin cap că iată, uite așa putea muri cineva. El părăsi din nou odaia și dispăru afară. După câțva timp se auzi de pe prispă un zgomot de trapă care se ridică; era, pesemne, de la pivnița lui Gheorghe în care Mantaroșie intra. Se făcu din nou liniște.

– Tovarășe Gheorghe, asta o să vedem noi, ce spune Mantaroșie, dacă o să trebuiască sau nu să te trecem la chiaburi, zise Maxim împăciuitor, ca și

când asta o dată făcută nu era cine știe ce. Dar până atunci, promise Maxim, trebuie să dai ce ai ca restanțe.

– I-am spus și eu pe arie că trebuie să dea și uite că n-a dat, iar astătoamnă am mâncat tot porumbul ca porcii, zise femeia, ignorând restul amenințării, poate în felul acesta se uita de ea.

– Gheorghiță... începu Bilă și după ce-i șopocăi câteva clipe nu se știe ce la ureche, se retrase clătinând din cap. Zău, ți-o spun cu lacrimi...

Dar Maxim îi spuse și el pe șleau să tacă din gură și să nu se mai amestece. Bilă tăcu dar nici Maxim nu mai știu ce să spună. Se scurseră astfel câteva minute. Femeia mai turnă țuică. Gheorghe tăcea, crunt și neliniștit, acum parcă paralizat de ceva, incapabil să ia o hotărâre. Prin fereastră, răzimat de stâlp, se vedea pe prispă Busuioc. Apăruse iar de unde dispăruse, văzând că nu se întâmplă nimic.

– Astea ce sunt, dom'le Gheorghe? zise Mantaroșie intrând în casă și arătând ceva.

Era un pachet mare și lunguiet învelit în hârtie ceruită. Mantaroșie îl desfăcu și apărură cinci-șase încărcătoare de pistol-mitralieră încovoiate ca niște roșcove.

– Erau acolo în pivniță, pitite bine, continuă Mantaroșie vârând unghia într-un încărcător pe care îl scutură.

În palmă îi luci galben un glonț ca o ghindă mică. Toți se uitară la el, nemișcați, apoi se ridicară și se uitară mai de-aproape. Ce era asta? Dăduseră de un dușman de clasă care ținea muniție la el? Gheorghe căpătă brusc o expresie răătăcită și deodată sări de la locul lui, îl împinse la o parte pe Mantaroșie, țâșni afară și începu să alerge spre grădină. Sări pârleazul și o luă spre viroaga satului.

– După el, prinde-l, strigă atunci Maxim cu un glas încordat, după câteva clipe de ezitare.

Vocea lui avusese, strigând, o tensiune parcă improprie, țâșnită dintr-o spaimă naturală și veche; la fel ar fi strigat dacă ar fi fost noaptea sentinela în post și ar fi zărit fără veste în raza sectorului său o umbră necunoscută, cine e, stai! Și țâșni cel dintâi și o luă la goană în urma celui care fugise. Toți îl urmară, Busuioc speriat dar ca și când ar fi vrut să fugă de acest loc nelegiuit și într-adevăr el pieri și nu se mai văzu încotro o luă, Mantaroșie rânjind, Bilă având o înfățișare severă, parcă ofensat. Iar Enache ezită și el câtva timp și strigă de câteva ori:

– Gheorghe, măi Gheorghe! Mă, n-auzi?

Și se luă în cele din urmă după fugar, dar mai strigând de câteva ori, vrând parcă să facă totul pentru Gheorghe și dacă el nu vroia să asculte, el, Enache, în felul acesta să-și decline prin aceste strigăte răspunderea pentru situația care se crease. Casa lui Gheorghe era așezată la marginea din partea aceea a satului și el ieși din primele clipe la câmpie. Vru s-o ia la stânga, unde se vedea dunga neagră a pădurii Cotigioaia, dar urmăritorii, fără să se fi înțeles între ei, îi tăiară drumul și nu-i lăsară liberă decât partea care îl ducea spre râu. Poticnindu-se fugarul o luă într-acolo și în curând se văzu panglica albă, de culoarea prafului, acum umflată de atâta ploaie sticlind orbitor sub soarele de august. Maxim strigă lui Mantaroșie să-i taie lui Gheorghe drumul în susul malului, lui Enache să înainteze direct spre el, și împreună să-l încolțească astfel pe fugar din trei direcții. Gheorghe se uită înapoi, fugi câteva zeci de pași în sus, apoi în sens contrar șovăi și deodată întinse brațele și se aruncă în râu cu capul înainte. Urmăritorii se apropiară repede și îl văzură zbătându-se, sforăind și plescăind să ajungă la celălalt mal și să dispară în pădure. Era ușor de observat că ori nu știa să înoate ori vroia să înoate prea repede și hainele de pe el, cămașa și o flanelă, îl stinghereau, ori că se agățase de ceva care îl trăgea de picioare la fund. Nici nu dură o jumătate de minut cât îi tot zăriră capul zbătându-se să nu se cufunde.

Când se adunară la mal toți urmăritorii, el nu mai ieși la suprafață. Alergară înainte, se opriră, alergară înapoi tăcuți și gâfâind. În cele din urmă se liniștiră și rămaseră nemișcați cu privirile și chipurile nedumerite îndreptate spre locul bănuিত unde dispăruse Gheorghe. Erau așa de smintiți la minte de atâta alergătură că nimănui nu-i veni ideea, sau nu avu curajul să sară să-l scape?...

– S-a înecat, zise unul dintre ei, ca o justificare, adică nu mai era de sărit să-l scape, unde să sară, în care parte, nu se mai vedea nici o urmă peste suprafața curgătoare a apei de câmpie, nu se zărea nici o bolboroseală.

– Ce dracu l-o fi apucat de s-a aruncat în râu? zise Enache cu un glas de parcă nu și-ar fi dat seama de întâmplare și mai aștepta încă să-l vadă pe consăteanul lor ieșind la mal.

Dar valurile apelor umflate curgeau nepăsătoare și singure, iar întrebarea lui Enache nu micșoră, ci spori tăcerea grea care plutea pe deasupra undelor turburi.

PARTEA A CINCEA

I

Timp de câteva săptămâni Moromete nu încetă să se mire: Bă, ce-a mai plouat, făcea, parcă în viața lui n-ar mai fi pomenit una mai mare. Ilinca și vecinii se uitau la el cam dintr-o parte: întinerise, nu-l mai recunoșteau. Fata povestea că înghețase când își dăduse seama de cât timp stătea el afară. Moromete își îndreptase umerii, fruntea i se descrețise, mersul îi devenise mai hotărât, iar din glas îi pierise acea neliniște adâncă pe care oamenii i-o simțiseră pe arie când el încercase să vadă cum va fi viața lor în viitor.

Prietenii lui liberali arătau la fel, și, în cele câteva zile cât mai stătu pe-acasă, Niculae fu scutit de întrebările lor pe care le uitau a doua zi după ce i le puneau.

Cei mai tineri nu înțelegeau bine aceste ciudate stări ale celor în vârstă. Ei nu trăiseră atât de mult ca să-și dea seama de unde le venea acestora bucuria aceea a lor care îi umplea de vigoare. Nu veniseră ei de la arie cu căruțele pline acasă? Acolo sus, în pod, nu aveau ei tot ce le trebuia până la anu? Și un an e lung, până la vara viitoare mai vedem ce-o mai fi...

Se știe că mai neliniștiți de viitor sunt cei în vârstă deși ei au mai puțini ani de trăit decât cei tineri. Dar nu tocmai de aceea se bucură ei atât de tare de câtă viață le-a mai rămas? Nu de aceea se neliniștesc ei atât de adânc de lucruri care celor din urma lor li se par trecătoare? Seninătatea pe care aceștia le-o cer n-are nici-o noimă, mai bine le-ar oferi-o. De aceea întâmplările care urmară, deși grave și hotărâtoare pentru sfârșitul vieții lor de țărani, nu îngrijorară decât pe cei bătrâni...

La câteva săptămâni după treieriș, Moromete se pomeni din nou în pridvorul lui cu prietenii săi liberali... Costache al Joachii era atât de tulburat încât, dacă nu l-ar fi văzut schiopătând Moromete, nu l-ar fi recunoscut.

– Ce e, mă, Costache? zise.

– Bă Ilie, e rău, mă! M-am certat cu al lui Gogoasă și ăla a spus că am împărțit grâul cu el ca să dau cotă mai puțină.

– Păi nu erea, măi, Costache, nevoie să spuie ăla, zise Moromete, toată lumea știe, că ai avut tu grijă să vorbești. Ei și ce?

– A venit Vasile al Moașii, noul președinte, cu căruțele și mi-a luat grâul din pod!

– Tot? se miră Moromete, știind dinainte că prietenul său mințea.

– Aproape tot.

Se lăsă o tăcere, care confirma că și celorlalți li se întâmplase același lucru. Asta nu era bine. Ce era cu Vasile ăsta?

– I-a luat și lui Matei, care a împărțit cu soră-sa, zise Costache, deși Matei era de față și ar fi putut să spună singur. Dar Matei nu zicea nimic, nu-i mai ardea să se răstească la nimeni. Zice că nu s-au făcut bine calculele când era Plotoagă președinte, mai spuse Costache.

– Păi nu s-or fi făcut! zise Moromete.

– Nu s-or fi făcut și ce, vine el acuma să le facă el?

– Uite că vine.

– Nu scapi nici tu, zise atunci Giugudel cu un glas de parcă ar fi vrut să spună că a sunat, în sfârșit, ceasul și pentru Moromete, care până acum a fost mereu ferit de loviturile pe care alții le-au tot îndurat. Niculae al tău, continuă el, nu mai e la Pălămida, l-au scos de-acolo și nu la bine l-au trimes.

– De unde știi tu? zise Moromete deodată fără prietenie, deși parcă întru nimic zdruncinat.

– I-au făcut ăștia pe-aici un raport că din pricină că n-a îndrumat bine munca s-a înecat alte Gheorghe, ginerele lui Trafulică... Că adică, el l-ar fi înecat pe ăla. Așa s-au lăudat ei, o fi adevărat sau n-o fi adevărat, că pe baza raportului lor l-au scos pe Niculae, fapt e că l-au scos...

– Mi-ar părea bine dacă ar fi așa, zise Moromete cu dispreț. Nu era locul lui acolo, cot la cot cu toți neisprăviții.

– Vorbele astea să nu le mai spui, se răsti atunci la el Matei Dimir foarte îngrijorat. „Dacă vă mai prind că vă adunați la Moromete și vorbiți tot ce vă trece prin cap, cu regret o să iau măsurile necesare și o să vă închid gura.“

– Cine a spus asta? zise Moromete și fiindcă Matei nu răspunse: Vasile?

– Nu, zise Matei cu un glas din care se vedea că nu vrea să-i pună aceluia în spinare chiar și ce n-a spus. Nu, adăugă, unul pus de el. Unul care poate s-o și facă.

– Adică?

Fruntea lui Matei se încreți în sus: dezvăluirea pe care o va face va confirma exact ceea ce Moromete ar vrea să nu creadă!

– Șeful de post!

– Cui, mă, Matei? zise Moromete.

– Lui Giugudel.

Adică tocmai omului care le povestea cel mai bine tot ceea ce se petrecea în sat. Moromete izbucni:

– Și adică cum să nu mai vorbim ce ne trece prin cap?!! Adică cum, el când vorbește, vorbește despre ce îi trece prin cur?... Adică cum, el crede că mi-e frică mie de ce-o vrea el să-mi facă. Măcar că și ăla, Vasile, dacă i-a spus el, el crede că stă mult acolo dacă nu lasă lumea în pace?!

– Nu știu ce crede el, zise Costache, dar văz ce face! Ai auzit? A venit alde Nae. I-au dat drumul.

Moromete, între timp, se întunecase la față. Nu păru că a auzit știrea despre Nae Cismaru. Vedea cumva cu ochiul minții lucruri care până atunci îl lăsaseră de fapt nepăsător? Fusesse cumva până atunci protejat și el crezuse că oameni ca el și ca prietenii săi și-au câștigat pentru totdeauna dreptul de a nu se mai atinge nimeni de ei? Putea fi adevărat că acest simplu fapt, căruia el nu numai că nu-i dădea importanța cuvenită, dar îl simțise ca pe o suferință și remușcare secretă, că fiul său nu se afla unde trebuia, îl apăraseră de primejdii care pe alții îi lovise?

– Degeaba zici tu că îți pare bine că Niculae nu mai e acolo, rupse Giugudel tăcerea. În tot cazul, adăugă el, trebuie să recunoști că atâta timp cât era el acolo mai puteam și noi să vorbim ce vrem.

– Nu-l înjurați voi pe toate drumurile că Niculae ce păzește acolo? zise Moromete deodată sumbru. Ba chiar ziceați că în locul meu nici nu l-ați mai primi în casă.

– N-am zis noi, Nae Cismaru a zis, spuse Costache împăciuitor și trist. Mi-a spus să nu mai spun la nimeni, că l-am întrebat: „Ce ți-au făcut, mă, Nae, de ți-au dat drumul așa de repede?” „Mă, Costache, zice, m-au bătut, mă, ‘tui pasteale mă-sii.”

– I-a plăcut și lui! se răsti Matei Dimir.

Apoi tăcerea stingheritoare se lăsă iar printre ei. Din grădină, unde trăgea cu maică-sa o urzeală de război, Ilinca se uită intrigată spre pridvor de unde nu se mai auzeau nici râsete și nici fum gros de tutun nu ieșea de acolo ca pe hornul unei case.

– Ce-o fi cu ei, zise, Și strigă: tată! Ce faceți acolo?

– Și ce... mă-sii! zise deodată Giugudel. O să murim de două ori? Și prin glasul lui bâlbâit răzbătu brusc un adânc dispreț, care dezvăluia tuturor parcă sub o lumină neașteptată că dincolo de firea lui pașnică și bâlbâială

lui se ascundea un om care nu s-ar fi lăsat cu nici-un chip, chiar cu prețul vieții, să-i pună cineva piciorul în șale și să-i rupă spinarea. Să trăiască ei, spuse el mai departe, și să-și aresteze pe urmă mamele și copiii după ce s-or aresta între ei și n-or mai avea pe cine să aresteze.

Își mișcă oasele și parcă se trezire dintr-o încordare supremă, de care însă nu știuseră nici ei. Se uită unii la alții cu privirile încărcate de viață, parcă ar fi fost oameni tineri. Redeveniră senini, își răsuciră țigări, și începură să fumeze ca și când declarația lui Giugudel i-ar fi eliberat de o povară.

– Ei, ia spune, Moromete, zise Matei. Spune, mă, fir-ar să fie ea a dracului de situație, că eu credeam că dacă am îmbătrânit o să aibă grijă feciorii de mine și n-o să fac altceva decât să umblu de colo până colo și să beau tutun. Nu ne lasă, mă, să trăim, iar ăștia tinerii te uiți la ei și vezi după ochii lor că nu înțeleg nimic. Bă, zic, pământul, ce faceți? Ce să facem? zice. Cum ce, vi-l ia, orbilor, voi nu vedeți?

– Până în ultima clipă, Matei, până la cea din urmă suflare trebuie să te zbați și să dai din mâini, zise Moromete. Și cine nu-și dă seama de asta e și el un orb. Asta e! Și mie în loc să-mi pară bine, nouă la toți, să ne pară bine că băieți ca Niculae al meu sunt acolo și feresc lumea de rele, atât cât se poate, cât e omenește posibil, ne apucăm să-i judecăm că de ce n-au făcut și n-au dres. Parcă ar fi ei vinovați și ar fi adus ei vântul care trece uite-așa dintr-o parte a lumii spre alta, care își vedea de treburile ei cum își vede omul de-ale lui pe cer senin. Eu am stat cu el de vorbă. El are credința asta, că lumea, așa cum era ea când a deschis ochii pe pământ, nu e bună, și trebuie schimbată. El n-a văzut, săracul, că lumea asta am fost eu, eu l-am oprit să mai meargă la școală, mi-a luat Dumnezeu mințile, am crezut că o să-mi aduc băieții îndărăt și am strâns bani, n-am mai putut să-l țin. N-am reușit, cu toate că m-am străduit, știam că o să fie rău de ei trei, un părinte știe și uite că unul muri pe pământ străin aruncat într-o fântână și altul e bolnav de oftică, din ambiție. S-a ținut de la mâncare să nu cheltuie, să-și ridice casă în București ca să-mi arate el mie, prăpăditul, că și el e om și a avut dreptate să plece de-acasă. Că îl năpăstuia eu. Am știut dinainte ce era în mintea lui, înainte chiar să-i vie lui gândul și m-am speriat, Matei, și am început să muncesc pe brânci și să alerg de la munte la baltă, știți și voi că am mers împreună, mai mult decât am alergat eu toată viața (să nu-mi omor caii, mergeam, vă mai aduceți aminte, cu mâna pe loitră, prin ploaie și zloată și nu mă urcam deasupra în căruță decât când îmi dădeam seama că-

mi amorțesc picioarele și nu le mai simt). Și m-am dus la ei cu chimirul plin de bani și cu un pogon de pământ cumpărat la loc. N-au vrut, Matei, n-au vrut, Giugudel, n-au vrut, Costache. N-au vrut, mă, să se întoarcă îndărăt! Și acum numai de Achim aud că e bine sănătos, dar mare scofală n-a făcut nici el pe-acolo. Puteam eu să-i spun copilului pe vremea aia: Niculae, așa și pe dincolo, mi se prăpădesc băieții pe la București, au ajuns măturători de stradă, nu mai pot, tăticule, să te țin mai departe la școală, ai trei clase secundare, intră și tu când te-i face mai mare funcționar pe undeva. Degeaba i-aș fi spus eu, că n-ar fi înțeles. El o știa pe-a lui. Și după ce se termină războiul, îl prinse vântu ăsta... S-a dus fiindcă l-a chemat unul care avea el ceva în cap... Dar el era un copil, și vii tu să-i ceri lui să îndrepte el, un băiețaș fără știința lumii, ce fac rău ăilalți, pe care nu i-a ales el și nu i-a făcut el mari... Că trebuia să-și fi dat singur demisia și să fi plecat, am auzit pe unii spunând. Hm! Și ce-ar fi făcut? L-ar fi dat afară din partid și ce-ar fi ieșit de-aici? Nimic. Pe câtă vreme stând acolo, putea opri, atât cât putea, mâna prostului, să nu ajungă să umble el cu ea peste toate câte lucruri bune au mai rămas pe lumea asta, și să le strice. Și uite că acum nu mai e. E adevărat, Giugudel, de unde știi?

– E adevărat, absolut, răspunse Giugudel. L-au scos de-acolo.

– Ei, uite, să mai vie Nae Cismaru, sau alt prost care se crede mai deștept decât alții, care nu mai poate de bine și vrea ca toată lumea să-i aducă lui toate avantajele la nas, și să zică, he, păi Niculae ăsta al lui Moromete cum putea el să admită să se întâmple pe arie ce s-a întâmplat? Poftim, acum nu mai e, de ce nu se duce el în locul lui să îndrepte lucrurile? E lesne să stai la tine acasă și să pretinzi altora să facă și să dreagă. Și tu ce să faci? Măcar dacă ai fi o minte cinstită și ai recunoaște că nu te pricepi la politică, sau ai altă credință, și că prin urmare orice ar fi făcut Niculae ție nu ți-ar fi plăcut fiindcă de fapt toată credința lui ție ți se pare greșită. Ei, nu mai spune! Și a ta care e? Dacă o ai, pune-ți pielea la bătaie pentru ea, nu pretinde doar altora să renunțe la a lor.

– Cine zicea? Întrebă Matei.

– Cine să zică? Bâznae! Mie îmi pare bine, repetă Moromete, chit că ai dreptate, Matei, ani de zile ne-a mai ferit și pe noi de una și de alta. Dar îmi pare rău că băiatul o să sufere. Ți-nchipui! E tânăr și ce-o să facă el pe de margine, cu credința în el! Că mă apukai să spun. De mii de ori m-ași fi considerat în fața lui vinovat, decât să-l văd că începe să creadă în lucruri pe care nu le cunoaște și că vrea el să strice niște rosturi care nu ele sunt de

vină că a fost lovit și n-a putut să-și urmeze soarta. Eu, părintele lui, sunt vinovat, eu, nu altcineva, îmi scot pălăria și stau în fața ta cu capul plecat, tu trebuia să fii acum învățător, sau și mai bine, profesor mare. E vina mea că ți-am stricat viața. Credeți că nu i-am zis? A râs, știți cum râde el, lasă că știu eu, zice, vrei să iai pe umerii tăi păcatele lumii în care ai trăit! Ei! Mai zi ceva!... Să sperăm, reluă în cele din urmă cu glas ferm, că o să se întoarcă negreșit la ce i-a plăcut lui de când îl știu eu: cartea! Și o să se pună cu brâncile să învețe și să ajungă ce-a vrut să ajungă de mic. Altă cale nici nu are! E tânăr!

– Și ce facem noi acum, Moromete? zise Costache. Așa e, Niculae o să-și găsească el drumul pierdut, dar noi ce facem? Stăm așa, să ne ia bucatele din pod? Ce-ar fi să mergem toți la Vasile și să vorbim cu el?

– Bucatele n-ar fi nimic, zise Moromete. Îți ia o parte, două părți îți mai rămân, și să vă spun un lucru, n-o să credeți cum nu l-am crezut nici eu, dar pe urmă m-am gândit că n-are nici un rost să mă mintă el chiar pe mine, Niculae. Domnule, prețul pe care îl plătește sfatul per kilogram de grâu sau de carne, ăsta e prețul de pe tot globul, nu-ți dă mai puțin, cum cred unii. Atât că nu te lasă să-l vinzi pe piață la prețul tău... S-a schimbat situația când prețul grâului pentru toată Europa se stabilea aici la noi la Brăila și erea leul cât roata carului. Pe mine chestia asta cu cotele mă lasă absolut rece, chit că alții umblă cu gura căscată prin piețele Bucureștiului și-ar vrea cu un sac de zarzavat să cumpere un aparat de radio. Mie mult mai rea mi se pare ideea că Vasile nu din capul lui i-a spus șefului de post să ne amenințe. De-aia eu zic că nici nu trebuie vorbit cu Vasile.

– Dar cu cine? se răsti Matei, care se vedea cât de colo că istoria cu prețul mondial al grâului în ceea ce îl privea nu numai că nu-i plăcuse, dar i se păruse o bazonie.

Moromete trase adânc din țigare, se posomori și începu să-i contemple fumul albastru care ieșea din ea pe la ambele capete.

– Vasile, zise Moromete, e greu să stai de vorbă cu el, el știe una și bună, că trebuie să se aleagă praful de tot ce-a însemnat cât de cât ceva în satu ăsta, și așa o să și facă, să țineți minte de la mine.

– Cu cine, atunci, Moromete, să vorbim? zise Costache.

– De pildă cu Isosică!

Costache se îndoi:

– Crezi tu că ăsta a făcut cuiva vreodată un bine?

– A făcut, afirmă Moromete, prin faptul că n-a făcut rău! E o chestiune aici: de ce l-a ajutat el pe Vasile ăsta să ajungă el președinte, și nu l-a apărut pe Plotoagă, care față de Vasile era un om de înțeles, cu toate că mai striga și el, hă, bă! Eu l-ași întreba!

– Vrei tu să vorbești cu el!? se miră cu însuflețire Costache. Vorbește, Moromete: îndărăt ce mi-au luat n-or să-mi mai dea ei, dar să nu vie să-mi mai ia!

Temerea asta a lui Costache însemna că atât cât îi mai rămăsese în podul lui era departe de a mai înceta să mai fie o ispită pentru colecatorii care cutreierau încă pe ulițe.

– Așa e, reluă Moromete, și o să mai mă gândesc eu ce trebuie făcut, n-o să mă doară gura să vorbesc și cu Vasile ăsta, fiindcă l-ați văzut, venea și el pe la noi și sunt curios să știu ce-o să zică când o să-i spun: mă, Vasile, și aici glasul lui Moromete avea iar acele subțirimi și grosimi de odinioară când citea ziarul în poiana fierăriei lui Iocan, întrucât prin faptul că niște oameni se adună pe pridvorul unuia sau altuia constituie un pericol pentru regimul care ne-a scăpat de robia *facistă*? Ai văzut și tu! Nu cădea nici guvernul din vorbele noastre și nici pe tine nu te-am împiedicat să ajungi președinte. Bravo! Vezi-ți de drumul tău, dacă crezi că e chiar drept să distrugi agoniseala altuia și la ce folos s-ar ajunge, dar nu te lua după ce ți se cere să faci, zi și tu că ai făcut și că toată lumea de la mic la mare laudă guvernul, și o să stai mulți ani în fruntea satului. Da, exclamă Moromete, dar eu mă tem de altceva!

Și se ridică de pe pridvor acuma pe deplin senin și cu expresia aceea de tinerețe revenindu-i pe deplin în privire. Avea în luminile ochilor luciri care erau parcă reflexe îndepărtate ale unor teritorii care nu se vedeau, începu să coboare scările pridvorului și o luă încet spre grădină lăsându-și, fără să le spună cât lipsește, musafirii singuri. Întârzie destul de mult și când reveni ușui foarte grijuliu un cocoș, care mânca mălaiul unei cloști cu pui întârziați. Apropiindu-se de pridvor, nu urcă, rămase la distanță și începu să se uite stăruitor peste drum.

Foștii liberali poate că înțelesesă că trebuie să plece, dar cum să plece tocmai acum?

– Hai, bă, Moromete, vino încoace și spune-ne! se răsti Matei exprimând pe față nerăbdarea tuturor.

Moromete se smulse parcă cu greu din contemplarea a ceea ce văzuse el că se întâmplă pe drum și urcă în sfârșit în pridvor.

– Mă, urât tată a mai avut și băiatu ăsta al lui Stancu Tumbii, zise el pe deplin detașat de tot ceea ce vorbise mai înainte. Are un ochi care parcă îi cade în gură.

Matei trase, de enervat ce era, o înjurătură. Nu-i ardea lui acuma de al lui Stancu Tumbii și de poziția ochilor lui.

– Mă tem de altceva, zise în sfârșit Moromete, dar parcă uimit de cuvinte de a căror importanță părea chiar covârșit. Când lucrurile pornesc de se dau de-a rostogolul la vale, ele nu se liniștesc până nu ajung jos și n-au unde se mai rostogoli. Ce putem noi împiedica? Lumea asta se ține bine pe picioarele ei, sau primului nebun care îi vine în minte s-o dea peste cap o dată?! Asta e întrebarea.

– Hai, bă Moromete, vorbește cu ei, măcar vezi ce zic, nu da îndărăt, că am vorbi noi, dar tu știi mai bine de la Niculae cum să-i iai, zise-Matei.

– Așa e, întări și Giugudel.

Dar Moromete, cu fruntea plecată, răsucindu-și o nouă țigare, nu dădea nici un semn că le auzea îndemnurile. Și nu spuse nimic nici în minutele care urmau. Tăcea și fuma. Vedea ceva înainte? Se gândea?

– Hai, bă, să plecăm, că se face noapte, zise atunci Costache ridicându-se pe neașteptate, ca și când și-ar fi adus aminte că în tot acest timp cât a stat aici, a uitat de ceva foarte important.

Începură toți să coboare scările și o luară repede spre poartă, fără să se mai uite în urmă și fără să se aștepte unii pe alții.

II

Când Costache spusese „hai să plecăm că se face noapte“, ăsta era un fel de a vorbi: soarele era încă sus. Nu mai aveau însă treabă acolo, s-ar fi scurs vremea de pomană dacă mai stăteau. Mai mult nu aveau ce afla de la Moromete în acea zi.

Soarele abia trecuse de vârfurile salcâmlor. Era o după-amiază de septembrie, cu lumină multă ca și în plină vară, dar cu căldură mai puțină. Moromete plecă de-acasă îndată ce prietenii săi se îndepărtară.

Se duse direct la Isosică. Noul responsabil al morii, care izbutise, după cât se pare, fără „Operațiunea Cotigoeaia“ să pună mâna pe acest post, stătea în biroul acela care semăna de departe cu o gheretă, și din care condusesse măcinatul, până acum câteva săptămâni, Adam Fântână, curățat... Aceleași hârtii făcute varză îi dădeau acuma de furcă și lui

Isosică. Le lăsa însă așa cum erau de îndată ce îl zări pe omul care intrase peste el și își dădu seama cine e. Își ascundea însă bine, ca de obicei, și mirarea și curiozitatea în fumul de tutun care îi urca pe dinaintea ochilor din țigara pe care o ținea în felul acela al lui, atât de gânditor și grijuliu, între degete. Se uita însă direct, în tăcere deplină, la Moromete, neajutându-l cu nimic să intre în vorbă, neinvitându-l să ia loc, neîntrebându-l nimic.

– Și mâine-poimâine, zise Moromete simplu, așezându-se pe banca de lemn alb, când Vasile o să te dea și pe tine la o parte și n-o să mai fii nimic, ce-o să te faci, Isosică?

Nici nu se uita la el, își încrețise fruntea și scruta îngrijorat podeaua, ca și când Isosică ar fi fost fiul său cel mare, Paraschiv, a cărui soartă nu înceta să-l îndurereze. Contempla acest viitor nesigur și plin de amenințări, la care se referise, își duse mâna la flanelă învăluindu-se parcă în tăcere și începu să-și răsucescă și el o țigare. Isosică nu-l pândise, dar îi dădu când țigara fu gata, peste masă, să aprindă.

– Ce s-a întâmplat, nea Ilie? zise în sfârșit Isosică la fel de îngrijorat parcă de soarta omului care venise la el, ca și când ar fi fost taică-său.

„Și când te gândești că ăsta o fi făcut raportul că Niculae l-ar fi înecat pe nenorocitul ăla de Gheorghe, gândi Moromete senin. Dacă l-ași întreba ar beli ochii la mine că nu e adevărat și mi-ar spune pe altul...”

– Niculae al meu, domnule, mai bine pune mâna pe plug sau încalică pe-un tractor și ară pământul (care trebuie arat orice-ar fi!) decât să-și zâmbească fasolele cum făcea Bâznae când stătea de vorbă cu al lui Pretorian ca să arate că ei doi sunt prieteni. Noroc că ăla nici nu se uita la el, cu toate că mare brânză nu era nici de capul lui.

– Îl bag în... mă-sii și pe Bâznae și pe Pretorian, zise Isosică devenind și el gânditor.

Și nu mai adăugă nimic. Era adică de aceeași părere cu ceea ce spusese, dar și cu ceea ce nu spusese Moromete.

– Și atunci, zise Moromete, poți să-mi spui de ce te-ai speriat tu și te-ai dus acasă la Vasile să-l ajuți să ajungă președinte?

„Dacă gândești ca mine și în general ca noi, ăștia, oameni mai în etate, se înțelegea din glasul lui, poți să spui cum ai putut să faci o astfel de prostie, care o să te coste, cât o să ne coste și pe noi, adică ceea ce știi și singur ce amenințări ne trimete Vasile, dacă nu și mai mult, dat fiind că tu ești om tânăr și ai alte ambiții?”

– Cum să nu, zise Isosică.

- Ei, de ce? Sunt curios.
- S-au încârligat două lucruri, nea Ilie, zise Isosică.

Și se apucă și trase cu atâta precauție și atât de îndelung din țigare, încât după ce o luă de la buze și începu pe îndelete să povestească, minute în șir el vorbi cu fum în gură, care parcă nu se mai termina.

- Primul lucru, zise el, și apoi tăcu.

Se întreba poate dacă să spună sau nu ceea ce se aștepta de la el. Se hotărî: trebuia spus, din moment ce toată lumea putea gândi că ar fi făcut, prin urmare, o prostie, așa cum o dovedea venirea aici la el a acestui om atât de respectat.

– Pe Vasile ăsta, începu el, eu l-am împiedicat cât am putut să nu iasă din curtea lui, dar el s-a dat la fund ca rața și când a scos capul deasupra, a ieșit departe. Nu-ți spun ce cred eu, îți spun ce e. Ași fi luptat cu Vasile dacă ar fi fost numai atât. Dar mult n-ași fi luptat, fiindcă nu l-ași mai fi putut împiedica și aici se încârligă prima situație cu a doua.

- Care ar fi prima? zise Moromete.

- Nu ți-a spus-o Niculae?

- Nicidecum.

- Niculae e vinovat de ridicarea lui Vasile.

- Ei, nu mai spune, exclamă Moromete parcă răpit de această ipoteză.

– Ai să vezi, și dacă nu mă crezi, gândește-te, adu-ți aminte. La începutul campaniei o fată de la U.T.M., secretara raionului cu tineretul, l-a căutat pe Niculae pe câmp și a încercat să-l convingă să-l sprijine pe Vasile în intenția lui de a forma aici o gospodărie colectivă și de a lupta neconținut contra noastră, a mea și a lui Plotoagă, care știi și dumneata că ne-am opus. Lui îi convine G.A.C.-ul, nu pierde nimic, din contră, îl ajută, fiindcă n-are nici pământ, nici vite. O să-ți spun la urmă ce gânduri, adică nu ce gânduri, că le pune în practică, ce metode are de gând să folosească Vasile să-și atingă acest scop, care vine și în planul raionului. Acolo, știu eu, se spune așa: dacă sunt posibilități și prin liberul consimțământ. Contra metodelor de constrângere... Dar să ne întoarcem la întâlnirea de pe câmp dintre activista de tineret și Niculae. Niculae o asculta cum îi spune toată povestea lui Vasile și cum noi așa și pe dincolo i-am făcut și i-am dres... La urmă de tot, Niculae i-a răspuns așa: „Oriunde intri într-un sat, dai peste unul ca Vasile ăsta cu o istorie așa cam dubioasă... Trebuie să fim atenți și să nu facem jocul unuia sau altuia.“ Și i-a întors spatele. Foarte bine am zis eu când am auzit dar acum spun: foarte rău. Trebuie să te gândești cui spui asemenea

cuvinte. Cine e persoana? Ei, ce interes are să susțină așa de tare pe unul sau pe altul? Ei, persoana era secretara raionului U.T.M. Dacă ea îl apăra pe unul ca Vasile, însemna că știa ea ceva. Nu știu ce, dar era clar, ținea la el, cu toate că Vasile are și el un Dumnezeu la care se închină în fiecare zi și nu și-ar întoarce capul după alta: Florica, muierea aia a lui mică, și fetița. Prostia lui Dan și a lui tat-său și care o să-i coste viața (numai viața, fiindcă pământurile or să fie colectivizate la toată lumea) a fost asta, că au lovit-o pe Florica. Dar să ne întoarcem la secretara de tineret. Ținea la Vasile ca la un prieten. Oamenii au și prieteni, nu? Niculae nu și-a dat seama. Și fata asta văzând că n-are câștig de cauză cu activistul Niculae Moromete, s-a dus la regiune, la președinte, și i-a povestit toată trădăria. Crezi că ar fi avut timp un ștab așa mare s-o asculte? De-acolo de unde conduce știe el altele și mai rele decât pățania unui oarecare Vasile al Moașii din comuna cutare, raionul Pălămida, cu rudele lui... Dar aici vine al doilea lucru care s-a încârligat cu primul: fata era rudă cu președintele și el a ascultat-o. Ce fel de rudă n-ași putea să-ți spun, destul de rudă ca s-o asculte și să-i dea dreptate. Și uite așa pleacă într-o zi din sat și lipsește două zile Vasile al Moașii și este primit în audiență la președintele regiunii. Ce-au discutat acolo, n-ași putea să-ți spun. Dacă ai avea pretenția asta, ar însemna să-mi ceri să știu prea multe. Erea obligat Niculae să știe toate astea? Nu, nu erea, dar când ceva iese rău, rezultă că trebuia să știi. Asta sau altceva, n-are importanță. Fapt e că nu trebuia să procedezi cum ai procedat. Eu, cum am aflat la timp și am tras toate concluziile? Puteam să nu aflu, dar m-a mirat ceva. Aveam noi o înțelegere, eu, Plotoagă, Bilă, Zdruncan și Mantaroșie, care ni s-a alăturat mai pe urmă. Și cineva dintre noi ne-a trădat. Cui? Tocmai persoanei care aveam de gând s-o aranjăm. Prin cine? Ei, prin cine crezi? Prin Vasile! Și nu mai aveam stare neam. Mă, de ce prin Vasile? Ce caută Vasile aici? Că de ce ne-a trădat, mai înțelegeam, îmi spuneam că e unul dintre noi care joacă pe două fețe. Cine știe? Dacă nu izbuteam? Și până la urmă ce-am zis eu? Bă, ia s-o pun eu pe Ciulea mea să afle! N-am vrut să recurg la serviciile muierii, fiindcă muierea întotdeauna îți cere ceva în schimb, mi-a și cerut și a trebuit să-i satisfac această dorință. Ei, și a aflat! Două lucruri: una, ce ți-am povestit eu până acuși, și al doilea, trădătorul. Era Zdruncan, care și el aflase de prietenia lui Vasile cu fata aia, și cine erea ea, și înțelesese că Vasile va veni mai devreme sau mai târziu în fruntea comitetului executiv. Și atunci s-a dat cu el și nouă nu ne-a spus nimic, nici măcar lui cumnatu-său Plotoagă. L-am iertat, că n-aveam ce să-i

fac. Ei, și se punea acum marea întrebare: ce fac eu? Am doi dușmani, unul pe care îl știi, sau l-ai ghicit, Fântână, și al doilea Vasile. De Fântână nu mi-era frică, dar de Vasile, da. Și mi-am spus așa: Vasile, deocamdată, dacă lupt cu el și îl susțin mai departe pe Plotoagă, nu vine el așa repede președinte. E adevărat, dar și când o veni (că de venit vine!) ne curăță pe toți absolut. Ai să întrebi de ce erea obligatoriu să vină? Numai din pricină că vrea el și că reușise să ajungă în audiență atât de sus? N-ar fi fost suficient! Dar evenimentele din vara asta de pe arie arată că unul ca Vasile ar fi căutat, mai devreme sau mai târziu, raionul, pentru scopurile pe care ți le-a spus amănunțit Niculae (le știi și dumneata!) și Plotoagă nu mai corespunde. Ce am făcut eu? Am ales varianta a doua, să-l ajut să vină mai devreme și să-l părăsesc pe Plotoagă (l-a părăsit el cumnatu-său, darmita eu!). Și m-am dus la Vasile acasă și i-am propus alianța. Și Vasile s-a dovedit deștept. În tot cazul s-a gândit că eu nu sunt primul lui dușman, ci vărul său. Și ca să poată cât mai curând să-l nimicească pe el și pe tat-său, pe alde Năstase adică, nici nu s-a mai uitat că face alianța cu mine.

– Și presupunând că Niculae ar fi ascultat-o pe fata care zici și l-ar fi sprijinit pe Vasile contra voastră, nu pornești de la presupunerea că ar fi fost tot aia? zise Moromete. Întrucât în cazul ăsta mai e vinovat Niculae, cum ziseși?

– Nu e tot aia, zise Isosică.

– De ce?

– Fiindcă ne-am fi împăcat noi cu Vasile fără să-l împingem atât de sus.

– Crezi că v-ați fi împăcat? se îndoi Moromete.

– Dacă i-ași fi dat pe Dan și pe tat-său pe mână ar fi fost suficient și cu asta s-ar fi terminat totul.

– Te contrazici, îl întrerupse Moromete.

Isosică se gândi.

– Stai să vezi, se corectă el. Sigur că problema rămânea în picioare, dar așa stând lucrurile, am fi căutat noi un alt Vasile când ne-am fi dat seama ce vrea raionul și Plotoagă nu mai e bun și nu ne-am fi pomenit noi vrând-nevrând cu unul care e pus pe fapte mari. Am fi știut cum să-l anihilăm pe Vasile al Moașii și cum să împingem în față un alt Vasile, care nu i-ar mai fi acoperit pe cei bogați, dar nu s-ar fi apucat să dea în oameni ca dumneata.

„În timp ce tu nu dai, ... pe mă-ta și pe tac-tău ăla care o luă așa șchioapă, și te făcu pe tine, să ajungi în fruntea satului“, îl înjură Moromete în gând.

– Și cum l-ați fi anihilat pe Vasile al Moașii? zise apoi.

– Lăsându-l, de pildă, să facă el aici la noi o gospodărie colectivă: l-am fi susținut să fie el președinte. Nu ne-ar fi durut. Așa, acum, o să facă în așa fel încât o să mă oblighe și pe mine să intru. O să intru cu un pogon. N-am încotro.

– Și crezi tu, Isosică, că e cel mai mare rău care te așteaptă pe tine de-aici înainte? zise Moromete înveselit parcă de faptul că acela își vedea cu atâta blândețe viitorul.

– Ce-ași putea să fac? zise Isosică.

– Nu te gândești?

– Nu.

– Mai e lume în sat, zise Moromete.

– Nu înțeleg.

– Mai e lume în sat care să aleagă alt om mai cu scaun la cap decât pe Vasile ăsta. Singur ai spus că ai fi făcut tu rost de alt Vasile dacă nu venea Vasile ăsta! Fă acum!

– Acuma e prea târziu, zise Isosică.

– Pentru că te gândești la unul mai slab ca el! exclamă Moromete. Gândește-te la unul mai tare.

Isosică tăcu o vreme îndelungată. Înțelesese. Nu degeaba se spuneau despre acest om atâtea povești. Avea mintea pătrunzătoare. Știa totul. Îl pierduse pe Niculae, vroia să se apere.

– Vrei să spui, zise Isosică într-o tăcere, că dacă nu-mi găsesc un alt om pe care să-l sprijin și să-l sprijine și lumea și să-l pun să se opună lui Vasile, și să fie mai tare ca el, o să am și eu soarta lui Plotoagă?

– Da'cum!? exclamă Moromete.

– Vrei să-ți spun drept? exclamă și Isosică cu un glas atins parcă de o boare de tristețe. Așa e, așa trebuie făcut și faptul că Vasile n-are de gând să țină seama de oameni ca dumneata și recurge la amenințările care ți s-au transmis și pot să spun că vor fi puse în practică, dacă vă mai adunați, mă îndreptățește să nu părăsesc terenul. Fiindcă așa aveam de gând: cât o fi! îmi ziceam, și pe urmă mă întorc la treburile mele, ca orice om, dar două dificultăți se ridică la orizont: una, Vasile e foarte deștept, va face acum în comună o gospodărie colectivă, a și pus pe picioare un comitet de inițiativă și cu meritul ăsta o să fie imposibil să-l clintești de pe poziția lui. Al doilea: care să fie omul capabil să-l înfrunte?

– Pe cine are de partea lui? Întrebă Moromete cu un glas de parcă ar fi spus: n-are pe nimeni!

– O să-și adune destui. Se găsesc! Găsești orice! Își aminti Isosică de acest adevăr rostit odată de Aristide.

– Domnule, lumea asta la care el le ia bucatele din pod, e cu el? Îl întrebă Moromete parcă stupefiat de faptul că Isosică tot nu înțelegea.

Se lăsă iar o tăcere.

– Vrei să spui că există cineva în sat care să facă același lucru și totuși lumea să fie cu el?! zise în sfârșit Isosică uluit parcă și el că asta ar putea să fie gândul lui Moromete.

– Da' ce credeai că vreau să spun?! râse parcă Moromete.

– Adică? Fii mai clar. Te gândești la un om anume?

– Se înțelege de la sine.

– Ei, cine e?

– O să ți-l spun eu. Nu sunt sigur... Adică nu că nu sunt sigur. Nu știu. N-am mai stat de mult de vorbă cu el. După ce stau cu el de vorbă o să-ți spun și cine e...

– Mă faci curios, pe cuvântul meu! zise Isosică. Spune-mi-l și mie! Asta ar fi chiar prea de tot să existe un astfel de om și eu să nu mă fi gândit la el.

Moromete, drept răspuns, se ridică. Celălalt ieși pe după biroul său și îl însoți până ce ieșiră din curtea morii, care era de obicei plină de căruțe, de vite și de oameni. Se auzea de departe zgomotul valțurilor, iar de alături cel al motorului, care cânta ca un cuc prin coșul său înalt asemănător unui fluierici uriaș de copii, făcut din salcie. Parcă ar fi vrut să spună că iată ce vesel și plăcut e la moară.

– E membru de partid omul la care te gândești dumneata? zise Isosică.

Se opriră în poartă, ca doi țărani pașnici, tăifăsuind de-ale lor cu țiğările în gură. Moromete dădu din cap într-o parte ca și când i-ar fi părut rău:

– Nu mai știu dacă e, zise el, de-aia spusei să vorbesc întâi cu el... Da' nu-ți terminași vorba cu Vasile. Ce metode zici că vrea să folosească? Nu există decât o singură metodă, răspunse tot el: ordin general de intrarea tuturor în gospodărie și cu asta socoteala ciobanului e achitată!

– Asta ar fi prea simplu, zise Isosică.

– De ce prea simplu?! exclamă Moromete uitându-se nedumerit drept în ochii lui Isosică. Dacă eu n-am nici-o pretenție, declară el, ce te mai oprește? Ce rost are să mă pui pe mine să-l muncesc eu, pământul, să vii pe urmă să-mi iai din el cât vrei tu și pe urmă să mai mă pui să plătesc și

impozite și cote de carne, de lână și de lapte, chit că eu nu mai am nici vaci nici oi! Întrucât mă privește, eu sunt pentru! În tot cazul nu sunt contra, se corectă el. Dacă tineretu ăsta nu mai vrea să muncească pământul, cum o să mai vreau eu, care sunt om în etate și copiii mei toți s-au dus care încotro! Mi-a mai rămas o fată. O să se mărite și ea cu un băiat care are leafă și ce să mai fac eu cu atâtea pogoane de pământ?... Spune și tu, Isosică!

Isosică însă nu-i răspunse nimic, se vedea că nici nu se gândește, așa cum nu ne gândim când înțelegem clar că în spusele cuiva se exprimă ceva exact pe dos decât ceea ce se afirmă.

– E pământul meu, nu? întrebă Moromete. Și continuă presupunând că nu poate fi contrazis: Plătește-mi-l, dă-mi bani pe cât costă, fiindcă și eu l-am plătit cu munca mea și pe urmă n-ai decât să-l iai și să treci peste el cu tractoarele. Și cine nu vrea să-l vândă, să-l muncească în colectiv. Simplu ca bună-ziua.

Era adevărat, atunci ce mai vroia Moromete? Isosică se uită la el cu un surâs care îi deschidea în mod ciudat chipul, în general senin, dar care surâdea rar și trăsăturile nu-i erau învățate; parcă era alt om, mai tânăr și mai atrăgător decât se putea ghici.

– E clar, zise Isosică fără cea mai mică umbră de ironie. Așa o să se facă!

Moromete clătină din cap în fața evidenței, aruncă ceea ce îi mai rămăsese din țigare, scuipă subțire drept peste ea și exclamă cu reproș:

– Ei f... l-ași!

Și deodată nu mai vru să afle ce metode i-ar fi putut dezvălui Isosică, referindu-se la intențiile acelui Vasile. Plecă. Numai primii pași lăsară această impresie, fiindcă îndată își lăsă fruntea în pământ și mersul i se încetini. Era mersul lui când se gândea și când nu mai vedea nimic în jur.

III

De-aceea nici nu auzi cum o femeie care tocmai ieșea din curtea morii cu o căruță îl strigă din urmă și apoi se ținu aproape de el cu caii la pas... Îl strigase numai de două ori și nu prea tare, apoi tăcuse. Stătea dreaptă pe cutia căruței și aștepta ca el să audă cu întârziere că numele lui fusese rostit de cineva și nu într-un mod obișnuit, ci așa cum fac cei care au dreptul, după ce au ținut la tine o viață, să te cheme fără teamă de nimeni...

Era sora mai mică a primei lui soții, una Fica, femeie încă tânără, despre care numai Ilinca știa de mulți ani că, deși măritată și mamă a doi copii, gândul ei fusese totdeauna la Moromete, mărturisit doar fetei lui prin întrebări care nu se schimbau (ce mai face, Ilinco, tac-tău?), când fata se ducea pe la Rîca parcă anume, dintr-o curiozitate precoce, acoperită de inocența vârstei, ca să afle dacă mătușa ei continuă să țină la tatăl ei, în ciuda trecerii anilor... Ținea, și mai ales în ultima vreme, după ce îi murise bărbatul. Nu avea încă cincizeci de ani și văzută de departe putea fi luată drept fată, subțire cum era și cu pasul viu și ușor...

– Ce e cu tine pe-aici cu căruța? zise Moromete ridicând pe neașteptate fruntea.

Glasul ei îi sunase în urechi cu întârziere. Se abătu din drum, coborî șanțul și se apropie de căruță; puse piciorul pe vâtraiul loitrei și se urcă sus lângă muiere.

– Asta e o treabă pentru tine!? zise el.

– De ce, Ilie?

Moromete începu să clatine din cap; nu se făcea! Sunt lucruri care au rostul lor și ce rost e ăsta să...

– Credeam că ai murit și tu, nu numai bărbatu-tău! zise el ferindu-se. Mă, ziceam, aia o fi murit și ea pe-acolo prin Rîca ei, de n-a mai dat nici un semn că mai e pe lumea asta!

– Aha! făcu muierea. Și m-ai îngropat și pe mine alături de el și ți-ai văzut de treabă. Parcă mai cunoști tu pe cineva de când ți-au fugit feciorii? Las' că nici când eram pe-aici nu prea te gândeai tu la mine, dar o dată, de Crăciun și de Paști, tot ne mai vedeam noi.

În acest timp Moromete nu-i aruncase muierii nici o privire. Dar se uita ea la el.

– N-ai îmbătrânit neam, spuse ea mai departe, ai ceafă dreaptă. Știu că ai trecut de șaizeci, dar nu știu cu cât.

– Nu cu mult, răspunse Moromete cu încântare, parcă minunându-se că, iată, trăiești mult, veri după veri și ierni după ierni, și când te uiți în urmă vezi că n-ai decât șaizeci și ceva de ani. Orice-ai zice, nimeni nu te împiedică să te gândești că mai poți trăi optzeci.

– Am auzit că tu și Catrina vă aveți ca la douăzeci de ani, ea a vrut să se lase, tu ai alergat cu parul în mână după ea pe după casă... Căci te-ai prefăcut bolnav, așa e?

– Așa e! întări Moromete subțirel.

– Ei, ce-ți pasă! Fi-tu Niculae e bine, Ilinca am auzit că o să se mărite și ea! Numai Paraschiv, săracul, e bolnav. De ce nu-i dai și lui niște bani, să-și ia doctorii?

– I-am dat, Fico, crezi că am așteptat să vii tu la moară în Siliștea și să ne întâlnim noi ca să-mi dai tu ideea? Da' mi-a spus muierea aia a lui că nu se îngrijește. După ce i-am dus eu banii, că am strâns și eu de la ce mi-a dat Niculae, primul drum pe care l-a făcut după ce-am plecat eu a fost la cârciumă! „Nu se mai stăpânește, tată, mi-a spus creștina aia cu care trăiește, n-am ce să-i fac, bea și fumează și hârjâie pe urmă din gât de mă și sperie.“ Da' el zice: „Lasă, fă, că nu mor eu, v-arăt eu vouă la toți 'vă muma în...“ Care or fi ăia toți și ce vrea el să le arate, numai el știe! Care-or fi?

Muierea însă nu-l urmărise chiar cu toată atenția, și s-ar fi zis că nu prea îi păsa ei de soarta lui Paraschiv.

– Arăți bine, dar nu ești vesel! zise ea. De ce? Crezi că mai ai tinerețea în față să te zbați din pricina unuia sau altuia? Care cum și-a așternut, așa să doarmă!

– Crezi că nu mai pot eu de inimă rea, Fico? Zic și eu că mă întrebași, răspunse Moromete într-adevăr senin.

– ăsta e norocul tău, zise muierea. Ai minte de om tânăr, altfel ai fi murit de mult, după câte te știu eu.

– De ce zici tu asta?!

– Așa!

Avea în ea ceva ocrotitor această femeie. După dinții întregi care i se vedeau când vorbea, nu părea să fi trecut de mult de patruzeci și cinci de ani, iar de departe arăta și mai puțin, fiindcă statura ei semăna cu a unei fete. Era îmbrăcată toată în negru, așa cum au obiceiul unele femei când ies din satul lor și se duc în alt sat, când pun pe ele ce au mai bun, chiar dacă au de făcut o treabă.

– Așa ai fost tu bun și nu ți-ai ridicat, de când te știu eu, ochii la o muiere. Ai avut două, pe soră-mea, săraca, pe care ai omorât-o, și pe Catrina, care o să te omoare ea pe tine, cu zile, dacă n-o gonești de-acasă, sau dacă nu fugi tu. Ia să te fi uitat, și ai fi văzut că n-ar fi îndrăznit să te lase singur și bolnav în pat și să-i scapere ochii ăia veninoși de bucurie că ai să mori. E nebună, să știi de la mine, să-ți aduci aminte!

– Eu zic că n-o să mă lase Dumnezeu să mă canunesc când n-oi mai putea, zise Moromete.

– De ce să nu te lase? Parcă Dumnezeu are milă de ăl bun și îl pedepsește pe ăl rău? zise muierea.

– Da' cum crezi tu că e?!

– Uneori e și după păcate, dar alteori nu e! zise muierea. Al meu, după câte bătai mi-a tras, ar fi trebuit să se canunească și el nițel când l-a luat Dumnezeu. Nu s-a canunit neam, a murit întâmpinat.

– Era acasă? o întrebă Moromete.

– În pat, zise muierea. Venisem de la cimitir și pusesem cușnița cu colaci de grindă. Mi-e foame, zice, și îl văd că se ridică și întinde mâna sus să ia cușnița. A! a făcut, și gata!

Urmă o tăcere. Căruța ieșise de mult din sat și caii, simțind parcă roșul asfințitului în spate, începuseră să bată grăbiți drumul cu copitele. Moromete avea aerul că merge și el acasă, cu toate că satul lui era în urmă, nu înainte. Stătea mereu cu fruntea puțin aplecată și nici acum nu întorcea privirea să se uite măcar o dată la muiere, deși din spusele lor se înțelegea că n-o mai văzuse de multă vreme.

– Că s-ar putea ca muierea asta a mea să-mi facă și să-mi dreagă, admit, murmură întru târziu, ca pentru sine. Dar că pe soră-ta Rada aș fi omorât-o eu, pe asta de unde ai mai scos-o?

– Ai omorât-o după ce l-a făcut pe Achim, zise femeia. Mi-a povestit pe patul morții.

– Ti-a povestit?

– Da, mi-a povestit.

– Hm!

– Mi-a povestit și altele, nu numai asta!

– Ei, ce vorbești?!

– Săraca, n-am să uit până oi muri cum s-a întors ea acasă și a venit la mine să-mi povestească cum ai dat tu peste ea în plină zi pe miriște, la capătul locului tău din Pământuri. Uite, pe-acolo! zise muierea arătând cu biciul spre stânga, în depărtare. Era un stejar pe-acolo, a îmbătrânit și s-a uscat. Știi cum te-a poreclit ea atunci, nu ți-am spus nici până acum?

Moromete nu răspunse și câțva timp muierea nu turbură nici ea tăcerea câmpiei pe care păcănitul roților și loviturile copitelor o făcea parcă să sporească și mai mult. Moromete înălță în sfârșit un umăr. Hm! În acest ceas al vieții sale trebuia să afle despre sine lucruri pe care nu avusese timp să le afle atâta amar de vreme! Șaizeci și ceva de ani nu sunt o glumă, ei,

uite că tinerețea sa tot mai era aproape în mintea cuiva ca și când ar fi fost ieri.

– Lumea care m-ar auzi și te cunoaște nu m-ar crede, spuse femeia mirându-se parcă pentru întâia oară de ciudățenia faptului. Te-a poreclit Mutul. Nu vorbeai neam! Pe urmă, când v-ați luat și te-am cunoscut și eu, am văzut că așa erea. Te uitai la mine, te uitai la ea, te uitai la tata, la orice te uitai nu ziceai nimic. N-aveai darul vorbirii! Da' ce mustață frumoasă aveai și ce subțirel arătai! Nici acuma nu ești gras, dar ți s-au adâncit ochii. Era nebună săraca după tine, din prima zi am văzut-o că-și pierde mințile. Fiindcă trebuie să știi și tu că după ce ai venit pe la noi și te-a văzut mama, când am rămas numai noi, i-a spus Rădiții: „Fugi, fă, de-aici, cum o să te ia asta pe tine? Asta e un om serios, ce i-o fi venit să se uite la o urâtă și la o melă ca tine? Că de stricat nici măcar o vorbă văz că nu strică pe tine!“ Rădița a început să rază: „Ei, o să vedeți că mă ia, așa urâtă cum credeți voi că sunt! Și dacă e mut și nu vorbește, știu eu de ce e!“ Eu am înghețat, se smintise Rădița, știam ce înseamnă vorbele astea ale ei și mi-erea frică să nu înțeleagă toată lumea ce-a vrut să spună. Dar mama s-a strâmbat doar așa și a dat din umeri: „Se poate! a zis. Găsește și-o găină chioară un bob!“ Ești vinovat! Nu trebuia să te uiți la ea! Dacă nu te uitai, ar fi găsit și ea acolo un creștin de la Dumnezeu și poate ar fi trăit și acum!

– De ce să nu mă fi uitat! zise Moromete cu o voce înăbușită și de astă dată întoarse capul și privirea lui se încrucișa plină de nedumerire cu aceea sigură a muierii.

Și-o retrase însă în clipele următoare.

– Nu înțeleg nici azi, zise muierea. Tocmai asta e că nu te-ai uitat la ea, iar ea știa și râdea. „Nu se uită la mine, îmi zicea, dar nu-și ia ochii de pe mine.“ Adică vrea să spună că te uiți la ea fără s-o vezi, n-o vezi că e urâtă și prăpădită, dar te uiți tare, n-o slăbești din ochi... „Ei, de ce?“ o întrebam. Nici ea nu știa să spună, dar știa de ce. Trei copii i-ai făcut pe urmă, unul după altul, ca un berbec care nu alege oaia frumoasă.

– Cât era ea plină de viață în ea, zise Moromete, așa de nepricepuți și de seci la minte i-au ieșit copiii. De unde rezultă că speranțele pe care le pui în copii mai bine să nu le pui deloc, că e mai bine.

– Ți-e gândul tot la ei, zise muierea. Degeaba zici că nu ești ăla care nu mai poate de inimă rea.

Nu era dezamăgire, dar nici compătimire în glasul muierii. Umerii lui Moromete rămaseră nemișcați. Da, parcă spunea el. Așa era. Ce putea să

facă? Ni se pare că putem să nu ne gândim. De fapt e mult mai rău: nu ne gândim, dar suferim. Ni se apleacă umerii fără să știm de ce. Și abia din când în când ne dăm seama.

Tăcerea care se așternu între ei deveni parcă nemișcare, ca și când totul s-ar fi oprit, și gânduri și sentimente. Numai caii, cu mușchiulatura lor vie, umpleau aerul mișcându-și ritmic coamele în timp ce cu copitele călcau pământul făcând parcă să trăiască și căruța cu ei, ale cărei roți stăteau de vorbă cu împrejurimile; loturile de porumb pe lângă care treceau, miriștile goale, răzoarele lor bogate cu ierburi erau încremenite ca în vis. Trecem, păcănea căruța, ne întoarcem de unde am venit, scârțâim sub greutatea a ceea ce au pus cele două mogâldețe de sus peste noi.

Copaci îndepărtați le ieșeau înaintea și pe nesimțite rămâneau în urmă și se topeau în aburul plin de culori al asfințitului. Din când în când, caii sforăiau cu putere, ca și când n-ar fi știut în acele clipe că sunt adevărații stăpâni ai pământului.

În curând intrară în sat, a cărui viață în amurg îi învie pe cei doi și le aduse aminte că li se întâmpla ceva neobișnuit: ea, Fica, mamă a doi copii însurați, aducea cu sine acasă pe înserate un bărbat din alt sat. Cine era? O muiere fu atât de năucită de curiozitate încât se apropie de căruță, puse mâna pe leucă și se uită:

– Cine e, fă, omu ăsta? zise.

– Cumnatu-meu, fă, nu te mai chiorî așa și du-te și-ți vezi de treabă, se răsti în șoaptă Fica.

Moromete se înveseli.

– Cine era neroada aia? zise el după ce muierea rămase în urmă.

– Nu e chiar așa de neroadă, îi răspunse Fica.

– Așa e, conveni Moromete. Să stai și să te gândești.

În curte femeia trase căruța la prispă și Moromete se dădu jos ca un om la casa lui, coborî șuşlețul de la spate și apucă de un sac pe care îl aduse ridicându-l pe grumaz la marginea blănii. Îl luă în spinare și îl puse pe prispă. Muierea intră în tindă și aprinse lampa. După ce termină cu sacii, Moromete trase căruța sub șopron și deshăma caii, pe care îi băgă în grajd și îi legă la iesle.

– Tu ai ceva să dai să mănânce la caii ăștia? i se auzi glasul în amurg.

– Deasupra e niște nutreț, se auzi și glasul ei, însoțit de crăonitul unei găini și de zarva orătăniilor speriate.

Muierea prinse una, pe care i-o dădu lui Moromete s-o taie. Se duse apoi cu ea în tindă s-o opărească. Mișcărilor, la oamenii bătrâni, sunt încurcate și întortocheate ca și când ar avea la îndemână un timp nesfârșit ca să le ducă la capăt. Ei scot din fire pe cei tineri, care caută să scape repede de ele, fiindcă ei cred că viața cea adevărată se află dincolo de lucruri și de treburi. Nici nu-și dădu seama Moromete când se pomeni cu mămăliga fierbinte pe masă și cu pasărea friptă în strachină. Abia de se așezase pe prag și-și jupuisese jurnalul pe care îl purta în flanelă să-și facă o țigară, și abia avusese timp să-și fumeze țigara aceea. El nu știa că minute lungi treceau până își amintea el c-o ține în mână și că femeia se uita din când în când la el și îl vedea pierdut, dus pe gânduri. Nu-l turbură, dar focul sub mâinile ei dibace ardea neconținut și grăsimea de pasăre sfârâia neîncetat în jarul cocenilor vechi de porumb.

– Hai, Ilie, să mâncăm! zise ea deodată, și Moromete tresări.

– Hai, să facem și treaba asta, că pe celelalte le isprăvirăm, conveni și Moromete, și când văzu ce era pe masă deschise ochii mari: Tu vorbești serios?!

Muierea luă masa rotundă în brațe și o dădu aproape de genunchii lui.

– Bei, Ilie, și o ceașcă de țuică?

– Mă, Fico, păi tu nu știi?

– Ce!?

Moromete spuse cu regret:

– Mie nu-mi place băutura.

– Ei zău!?

– Nu-mi place băutura, ca pisicii untura, zise Moromete.

– Acuma tu glumești, dar pe vremea aia chiar că nu-ți plăcea, zise Fica. Toți ne miram. Om la nunta lui să nu pună el băutură pe limbă.

– Așa un strop tot am băut eu! zise Moromete.

– Atât, zise muierea, și continuă: Să trăiască ginerele, să trăiască mireasa, să le dea Dumnezeu copii, să trăiască socrii și să le dea Dumnezeu sănătate! Pe urmă să trăiască nunii mart, frații, surorile, verii! Nimic, el tot cu ceașca aia în mână stătea. „Da’ bea odată ceașca aia, s-a înfuriat mama, bărbat ești tu sau ce ești?” Și atunci ai băut-o și te-ai strâmbat, ții minte ce-ai spus? „Ce obicei or mai fi având și oamenii să bea porcărie de-asta!” „Ei, taci, au strigat toți, a vorbit popa-n biserică. Nu vrei să ne spovedești, părințele?” Mi-a plăcut de tine, Ilie, de-atunci, zise deodată femeia cu un glas care era atât de înfiorat încât în clipa aceea semăna cu al unei fete

îmbătate de dragoste, uite, îți spun, așa de mult, că dacă n-aș fi fost așa mică în anul ăla când muri soră-mea, nu m-aș fi uitat că eu aș fi fost fată mare și tu cu trei copii, care mi-ar fi fost nepoți! Ți-aș fi trimis argint viu, să-ți ia mințile, și să te însori cu mine!

Moromete ascultă parcă la pândă această declarație ca și cum o așteptase, și acum vedea, tăcând, că fusese bine făcută, apoi se miră:

– Da' câți ani aveai tu atunci?! și avu o astfel de intonație în glas încât ai fi crezut că muierea nu spunea adevărul.

Ea nu răspunse, își umplu iar o ceașcă și rupse apoi din puiul rumenit din strachină. Rupse doar o aripă. După ce o mâncă nu se mai atinse nici de băutură, nici de carne.

– Dragostea face pe om mai deștept, șopti ea într-o târziu. Nu zic că din pricina ta n-am ținut la bărbatu-meu după ce m-am măritat și eu și-am făcut copii. Țineam la el, avea inimă mare și nici prost nu erea. Dar când mă gândeam la tine, parcă mi se făcea ziuă în cap. Te vedeam o dată, de două ori pe an și-mi ajungea, și cu toate că niciodată nimeni n-a știut ce simt eu, bărbatu-meu a știut, dar murea să afle cine e. Fiindcă vedea. Și atunci, ca prostul, cum fac toți când se îmbată, venea și mă lua la bătaie, sau invers, ca să poată să mă bată se ducea mai întâi să se îmbete. Mai rău era că pe urmă, când ai început să te schimbi, când ai început să vorbești, mi-am dat seama că te-am ghicit eu bine, ca și soră-mea, săraca. Tu nu vorbeai la început din pricină că ereai prea tânăr, dar ochii tăi se uitau și vedeau lumea. N-aveai glas, dar te gândeai! Și când ai început să ai, au văzut și alții ce văzusem eu, un copil.

– Te apucași să-mi spui pe drum că eu am omorât-o pe Rădița, zise Moromete pe deplin senin și neturburat. Adică cum? Eu știu că a fost ceva cu moartea ei, dar n-am putut să-mi dau seama ce, n-am avut cum, știu că n-a suferit de ceva anume. Ti-nchipui că eu cu mâna mea nu i-am făcut nimic. N-o să te apuci să subții un astfel de lucru.

– Ba i-ai făcut, răspunse femeia după ce lăsă să se scurgă între ei minute lungi de liniște. I-ai făcut, Ilie, repetă, dar fără reproș și chiar fără prea mare interes.

S-ar fi zis că nu-i stătea prea mult pe inimă nici soarta pe care a avut-o atunci sora ei.

– Nu pot să te învinuiesc, Ilie. Oamenii nu prea țin la viață, o pierd din te miri ce! Soră-mea a murit, fiindcă n-a avut răbdare să iasă din lehoză, cu toate că nu mai erea o fetiță care să nu știe ce trebuie și ce nu trebuie să facă

o muiere care naște, câtă vreme trebuie ea să se ferească. Tu nu știai nimic, dar ea știa, că mama era acolo și i-a spus. „Bine fă, Rădișo, am întrebat-o, tu ești nebună?“ „Ce să fac, Fico, mi-a spus, mi-era dor de el, mi se părea că nu mai am nimic, că și cu Paraschiv și cu Nilă tot așa a fost și n-am pățit nimic.“ „Acum o să mori“, zic. „Ei și? zice. Am făcut trei copii, am trăit, nu-mi pasă. Mare bucurie nu mai m-așteaptă, am văzut eu... copiii, să-i ștergi la cur, să le dai să mănânce, nici noaptea nu te lasă... Bărbatul...“ „Ei, zic, ce e cu bărbatul?“ N-a zis nimic. Se vedea că gândul la bărbat o făcea să-i pară rău. S-a întors cu spatele la noi, și zice: „Fico, dă-mi un cui“. „Un cui? Ce-ți trebuie?“ „Îmi trebuie mie!“ M-am uitat la mama, la soră-ta Guica, nici ele nu înțelegeau. M-am urcat pe scara de la pod, am căutat pe poliță și i-am adus un cui. M-am uitat să văd ce vrea să facă cu el. Nimic, îl ținea în mână. În timpul ăsta sângele picura din ea în oala de sub pat... Pe urmă ai venit tu cu sanitarul. Ce să priceapă un sanitar! Când am întors-o nu mai avea viață în ea. Sanitarul zice: „Ia uite, are un cui înroșit în mână.“ Și când ne uităm, alături de căpătâi, trei măsele cu șipcile mari însângerate. Și le scosese singură din gură cu cuiul.

Moromete se uită brusc afară, ca și când ar fi vrut ca această cumplită dezvăluire a suferințelor primei lui femei să nu mai fie auzită și de altcineva.

– A zis și ea așa ca un gând care-i venise, spuse el în cele din urmă. Ca să moară liniștită. De la început i-a fost rău, după ce l-a făcut pe Achim. Era cam nebună soră-ta, de s-a apucat ea să-ți spună un lucru ca ăsta.

– Nu erea adevărat?

– Cum o să fie? Și ce-a apucat-o cu dinții? Ea nu mi-a spus niciodată că o dor! Auzi, să-și bage cuiul în gură!

– Uite-așa de mari erau măselele, cu câte trei șipci, repetă Fica. Nici una nu era stricată. S-a mirat și sanitarul. N-am mai văzut una ca asta, zice. Mai ți-aduci aminte? Pe urmă, repede, te-ai însurat...

– Ce puteam să fac? Cine să fi avut grijă de cei trei care ereau mici? Am vrut eu să mai aștept, reluă Moromete parcă vesel, dar și puțin batjocoritor la adresa femeii, a gândului ei spus adineauri, din care se putea înțelege că ar fi trebuit s-o aștepte pe ea, pe Fica, să se facă mare. Până într-o zi când m-am dus pe la Turnu, după niște pește. Mai erea, dar nu mult, până a început primul război. La întoarcere (îi lăsasem în grija soră-mii Guica) îl găsesc pe ăl mic, pe Achim, în copaie, venise de i se urcase caca pe spinare, de jos până la gât, tocmai pe după ceafă, așa avusese grijă soră-mea Guica

de ei! Pe urmă avea pretenția că de ce am adus-o pe Catrina în casă, care erea și a mă-sii, adică a feciorilor, de, a nepoților. Adică să fi stat eu așa, ea să se fi măritat, să-și fi adus bărbatu acolo cu mine, și uite-așa! Gândurile astea de femeie smintită le-a băgat pe urmă și în capul lui Paraschiv, al lui bietu Nilă și al lui Achim, când s-au făcut mari, iar ei n-au avut mai multă minte decât ea și au crezut-o! Iar asta, Catrina, nici ea n-a avut mai multă și toată viața i-a fost frică de ei, să nu mor eu și să n-o arunce ei pe drumuri! Că, adică dacă nu-i trec casa pe numele ei! Mânca-o-ar pământul de casă!

Între timp muierea începuse să strângă masa. Nu s-ar fi putut spune că ascultase cu interes tot ceea ce spusese Moromete. După ce el tăcu nu-i mai dădu nici un semn, nici da, nici ba.

– Hai, Ilie, să ne culcăm, zise ea în tăcerea care se lăsase în tindă.

Și de astă dată vocea ei însemna: lucrurile astea, dacă le răscolești, nu le mai termini până dimineața. Tot mai bine e să dormi și, când răsare soarele, să te scoli odihnit și cu gândurile proaspete.

– Tu, zise Moromete, ești chiar singură? Unde e băiatul ăla al tău?

– A, păi nu ți-am spus?!

Și se așază pe un scăunel cât o șchioapă, foarte aproape de pragul unde stătea Moromete.

– Da' tu, zise ea, un vin nu beai?

Moromete ridică din umăr mâhnit ca și când s-ar fi ivit din vina ei o neînțelegere care îl întrista...

– Ți-am spus eu că nu?!

Ea se duse undeva în odaie și se întoarse de-acolo cu o damigeana mică împletită în nuiiele și astupată cu un cocean...

...Moromete se uită iar afară, și cu paharul în mână rămase atent, așteptând. Într-adevăr, se auziră pași în curte, pași ușori ca de pisică, așa cum îi fac fetele desculțe care vin de la poartă și se apropie de prispa casei. Se auzi urcatul pe prispă, o săritură elastică, fără zgomot, doar fâsâitul fustei turbură liniștea zilei de vară. În prag, cu lumina mare a bătăturii în spate și cu fața sub umbra tindei, apăru Rădița.

– Ce e cu tine, unde fuseși? zise Fica. Flăcăul ăsta te-așteaptă aici de-așeară, și tu umbli pe drum fără nici un rost.

Rădita nu zise nimic, dar părea veselă. Trecu spre odaia cealaltă luându-și de pe cap barișul ca să și-l pună mai bine, în timp ce i se văzu părul castaniu și cozile împletite care îi atârnau pe spinare. Lăsă ușa deschisă și se

întoarce. Era subțirică și înaltă și pulpele picioarelor ei erau mari și arse de soare.

– Unde te duci de te gătești așa? zise Fica.

Nu arăta însă deloc gătită, dar barișul ei frumos era de sărbătoare.

– Trebuie să mă duc, zise Rădita, cu un astfel de glas că se făcu deodată liniște.

Cu toate că nimic n-o turburase mai înainte, liniștea parcă crescuse în aer. Fata se așeză și ea pe un scăunel și puse mâna pe-un pahar. Fica îi turnă și ea gustă din vin strâmbându-se. Pe chipul ei apăru, în timp ce lăsa paharul gol, o expresie senină de deznădejde. Ea surâse și rosti:

*„Vine moartea prin grădină
C-un pahar și c-o lumină.“*

Moromete se uită afară. Se supără:

– Dă-i, Ilinco, și lui Niculae asta niște flori, să-și facă coroană, nu vezi cum plânge? Ce ești așa cârpănoasă?... Mă, ăsta, ia ici cureaua mea și încinge-te cu ea peste cămașa aia, că parcă ești dăulat, parcă te-a prins cineva de pe gârlă..., Ia și pălăria mea!... Na!... Te duci și tu degeaba la serbare, să auzi cum o să te lase repetent.

Catrina o luă spre poartă. Peste sat sunau rar și stăruitor clopotele, chemând lumea la biserică. Niculae se spală pe labele picioarelor lui mari, prăjite la soare și zgâriate de țepile miriștilor.

– Fico, dă-mi un cuțit, zise Rădita în tindă.

– Da' ce-ți trebuie?

Rădita nu răspunse, o văzură însă cum asculta cu privirea mare și cu urechea întoarsă ușor spre afară. Din depărtare, din naltul cerului, veneau până aici în umbra răcoroasă a tindei, abia atingând auzul, strigăte rare de găște, puse pe călătorie îndelungată. Strigătele lor însă nu erau țipete, ci semne sigure și liniștite de recunoaștere, să se audă doar între ele, să nu li se destrame șirul, să anunțe pe cocorul bătrân și știutor care le conducea (căci ăștia erau cocorii) că totul e bine în urmă și să nu se abată din înaintarea lui înceată și sigură.

Ieșiră cu toții pe prispă și se uitară în zare. Într-adevăr, se apropiau plutind, alunecând în formă de săgeată cu deschiderea largă, croncănind rar, nu toți odată, ci în așa fel încât cântecul lor să fie neîntrerupt. Rădita se dădu jos de pe prispă și în mijlocul bătăturii înfipse cuțitul în pământ, își

ridică apoi privirea spre cocori, în timp ce cu degetul cel mare al piciorului drept începu să scurme stăruitor țărâna chiar alături de lama cuțitului. Păsările se apropiară, dar când ajunseră în dreptul bătăturii, bătrânul cocor scoase deodată un țipăt pătrunzător de spaimă și zborul începu să i se clatine. În clipele următoare el se întoarse pe cer și începu să se învâртеască în cerc împreună cu tot cârdul deasupra capului fetei. Ea nu-și luă în acest timp ochii de pe cer, urmărindu-i cu o privire neclintită și limpede, și degetul ei nu înceta să scurme pământul alături de cuțit. Scoțând un nou țipăt, de-astă dată parcă de jale, bătrânul cocor rupse deodată cercul în care se rotea și făcu cale întoarsă împreună cu tot cârdul. Rădita îi urmări până nu se mai văzură, apoi smulse cuțitul din pământ și se întoarse chicotind spre soră-sa. La flăcăul din prag nu se uita.

– Mă mărit, zise ea. O să fiu fericită cu Mutu ăsta, cu toate că nu se știe cât. Ar fi trebuit să-mi cadă jos la picioare cocorul meu, dacă ar fi fost să mor de bătrânețe. Ei și? Nu m-a întrebat nimeni dacă vreau să vin pe lumea asta! De ce mi-ar păsa când o să plec?

– Atunci să mergem, zise Moromete.

Înainte o luară patru flăcăi călări, cu pălării cu pene de păun înfipite în pamblică. Unul ținea în mână un brad cu un măr înfipt în vârful. Calul lui, cu coama înfoiată, cu gâtul îndoit, cu dinții rânjiți sub zăbală, țâșnea din când în când în frunte. Asta era Benogu, murise în războiul care venise, acum uite-l că a înviat și a venit să fie cavaler la nunta prietenului său. Căruțele pline cu rubedenii alergau în urma celei care venea după cai, cu mirele și mireasa printre lanurile de grâu dat în pârgă. Pe la jumătatea drumului, între Râca și Siliștea, Moromete opri căruța.

– Dă-te jos, îi spuse el fetei.

Mireasa se supuse, căutând să calce cu grijă cu pantofii ei noi, să nu-și rupă picioarele. O luară pe un drum de plan care se pierdea în depărtare în timp ce alaiul își continuă drumul ca și când mirele și mireasa ar fi fost încă acolo. Cântecele viorilor se pierdea în liniștea câmpiei pe care o unduiau valurile de spice. Drumurile erau pline de iarbă, iar porumbul era atât de verde, încât se făcea parcă întuneric pe unde creștea.

– Și a cui zici că ești tu, creștină? zise flăcăul.

– A mamei care m-a făcut, păgânule, răspunse fata.

Focul de coceni ardea pe miriște cu flăcări a căror culoare se schimba neîncetat, din galbenă se făcea violetă, din violetă, albastră, din albastră

bătea în verde, asemeni porumbului pe care cei doi îl jupuiau și îl puneau alături pe jeratic să se coacă.

– Mă duci la tine acasă s-o văd pe mama care te-a făcut?

– Ei, nu zău?! Păi ce-ai să vorbești tu cu ea, când de dimineață și până acum abia ai scos și tu trei cuvinte?... O să râdă mama de tine... De unde l-ai mai scos?... Nu că mi-ar fi rușine cum arăți, o să creadă tocmai pe dos, că mi-ai sucit capul și nu-mi dau seama ce fac... Dacă vii, nu mai pleci, siliștene!... A, ce frige porumbu ăsta... Eu îți coc ție aici cotołani și tu nici nu te uiți la ce-ți dau... N-ai mâncat nimic de când ai venit aici peste mine, ia să te văd cum arăți când miști fălcile...

– Sui-te în căruță, zise flăcăul.

Soarele coborâse spre asfințit când rosti el aceste cuvinte. Fata se supuse și se urcă dintr-o singură mișcare, ca o căpriță, ținându-se de loitră.

– Mai e cineva pe câmp? o întrebă flăcăul.

– Nu, n-a mai rămas nimeni, răspunse fata cu neliniște, coborând.

Era ca și când ar fi fost părăsiți în pustietatea câmpiei și n-ar mai fi putut să se întoarcă acasă. Punea acum cu grijă picioarele pe fierul răscrucilor, să nu se încurce în rochia mare de voal și în beteala care îi atârna strălucind pe spinare, până jos la poale. Flăcăul o coborî parcă jos cu privirea și o aduse lângă el fără să facă nici o mișcare, apoi îi puse ușor mâna în piept și o împinse încet, dar fără revenire, pe spate. Se urcă deodată peste ea și o acoperi și chipurile li se întâlniră ca într-o apă, unul privind, celălalt răsturnat, susținându-i privirea și recunoscându-se unul în altul uluiți. El îi puse mâna pe frunte și o apăsă ca și când ar fi vrut să-i vadă mai bine ochii ei strălucitori; se apropie și mai mult de fața ei, stăpânit parcă de o ezitare: nu știa cărui impuls să se supună, celui sălbatec, care îl făcuse să se repeadă asupra ei, sau celui blând, pe care îl trezeau în el ochii ei cerând ocrotire.

– Nu te repezi, șopti ea, lasă-mă să-mi dau seama. Văd că te uiți la mine, lasă-mă să mă uit și eu, să înțeleg cu ce te-am zăpăcit și eu pe tine, fiindcă nu e numai ce vrei tu acum... Ei, ce este?... Sunt aproape de sufletul tău? Ești un flăcău singur pe lume?... De ce nu-mi răspunzi? Nu ești? La ce te gândești? La mine? Sunt prima fată cu care te porți așa? Prima care ți-a luat glasul sau așa o fi felul tău?

Ezitatea lui, ascultând-o, crescui, și atunci o bucurie fără margini înflori pe chipul fetei. Ea îl apucă de gât și începu să-l sărute. Surprins, flăcăul se feri și scăpă de brațele care i se încolăciseră pe după grumaz, dar ea își

ridică gâtul cu o vioiciune de animal parcă în luptă cu altul care ar fi vrut s-o omoare și îl urmări acum fără nici o teamă de puterea și amenințarea lui.

– Te simt, te-am ghicit, șopti ea apoi retrăgându-se, tu nu știi, sau vrei și tu să afli, și de aia te gândești... ești singur, cu toate că ai surori și alte rude... și vecini... Eu sunt cu tine și noi doi... pe lume... o să facem copiii noștri... M-ai văzut, ești al meu, te-ai uitat la mine și m-ai văzut...

Fata gâfâia. Închise ochii și își duse mâinile goale sub ceafă. Bluza mică și prea săracă pentru trupul ei voinic se ridică și îi descoperi pântecul. Flăcăul se dăduse de mult jos de pe ea. Când șoaptele ei se opriră o luă din nou în brațe, de astă dată mai blând, pe chip cu o expresie de beție mai mare. Ea îl înlănțui după mijloc și se mișcă sub el cu o știință pe care o dobândise doar cu gândul: era stângace, trupul ei tremura dar parcă știa ce-o să urmeze.

Totuși nu, fiindcă ea scoase un țipăt pe care numai spaima de a nu fi auzită o făcu să și-l înăbușe în chiar secunda când îi ieșise din gât. În clipa următoare o strigă pe maică-sa, mamă, mamă, ca și când ar fi vrut s-o încredințeze pe cea care o născuse că ea tot fetiță a rămas, cu toate că strângea în brațe un flăcău care o și scosese pentru totdeauna, printr-un țipăt, din rândul fetelor și o vârâse în cel al muierilor.

În acest timp, din depărtarea în care se topise, cântecul viorilor revenea o dată cu tot alaiul, clinchetul clopoțelilor de la gâtul cailor și chiotele subțiri ale femeilor. Cei patru flăcăi apărură la capătul lanului de grâu și cel cu bradul întoarse calul și îl struni făcându-l să joace pe loc. Așteptau. Se făcu tăcere.

– Cum, zise fata, și ce facem cu căruța și cu caii noștri? Da' mama nu știe nimic... Dacă află tata îmi rupe picioarele... Și chicotea ca și când acest lucru ar fi înveselit-o pentru ceva pe care numai ea îl știa.

Nu mai era fată mare, cu toate că ea încă se simțea. Dar una e ce simți tu și alta e ce ești. Acest gând, această iluzie, o făcea veselă: nu e rău să fii muier și să te simți fată. Păcălești pe cineva, face să râzi.

– Toată speranța, zise Moromete, a rămas în mine. Și dacă și ăsta cine știe ce drumuri o fi apucat, ce-o să-i spun eu, n-o să-i intre pe-o ureche și-o să-i iasă pe cealaltă? Bâznae se poate considera în acest caz, hi, hi, hei, hei, să bem vin, verde de peliîn, și de rozmarin... domnilor, a venit franțuzul prin tranșee și nu trageți foc, nu trageți foc, nu trageți foc, ce râzi, mă, ăsta micu, vezi să nu-ți cârpesc vreo două, trebuia lăsat neamțul să se apropie, și cum să-l lași să se apropie când îl vedeai cu baioneta înainte, te-apuca frica

morții și îți venea să tragi, și ăsta nu, mergea franțuzul înainte, și generalul nostru cu el, și nu trageți foc, nu trageți foc, și când a zis pe urmă foc, au murit la nemți cu grămada, uite-așa se rostogoleau ăi vii din spate peste ăi morți, care erau secerăți de-aproape cu mitralierele pitite... Da' uite că Benogu s-a întors, cine zicea c-a murit pe-acolo pe la Mărășești, ce băiat și jumătate, parcă și calul râde sub el știind cine îl călărește... Ce-o fi plângând acum fata asta, nu înțeleg, taci, mireasă, nu mai plânge, că de la maică-ta te-oi duce, că deșteptu ăla de taică-tău a făcut scofală mare că nu ți-a dat nimic, măcar o pătură cu ce să te învelești...

... Fica îl învelea tocmai atunci pe Moromete cu pătura. Era fereastra deschisă și în casă intra răcoarea nopții. O liniște desăvârșită domnea asupra casei și împrejurimilor. Moromete se trezi, deschise ochii. Dar nu se ridică în capul oaselor.

– Fico, zise el în șoaptă. Ce faci tu? Stai aici cu mine!

Femeia se întoarse și se așeză pe pat lângă picioarele întinse ale lui Moromete.

– Ți-a plăcut vinul, zise ea, nu mai știi ce-ai făcut, sau erai ostenit și nici nu mai știi cum te-ai culcat?

– Cum să nu? zise Moromete, dar nu mai adăugă nimic.

– Parcă te-ai ferit de ceva, zise ea atunci, te-ai ridicat de pe prag ca un copil, te-ai dus spre pat și te-ai culcat cu spatele la mine.

– Da, știu că m-am ferit, zise Moromete. Tu ești de vină, am vorbit prea mult despre Rădița.

– Nu poți să vorbești ce-ai vrea, răspunse Fica. Și tu ai vorbit prea mult despre copiii tăi.

– Rădița îmi spunea în somn că o să ne facem copiii noștri și n-o să mai fiu eu singur pe pământ... Hm!... Ce bine că omul poate să doarmă, adăugă el într-o târziu văzând că femeia tăcea.

– De ce, zise femeia, ai visat ceva care ți-a plăcut?

– Închipuiește-ți tu, zise Moromete, să te visezi tânăr. Da' chiar tânăr ca și când ai trăi de la început. Cum vine asta?

Și începu să povestească.

– Înseamnă că te simți tânăr și ai mare chef să uiți de toate, zise ea la urmă. Numai în vis poți să uiți complet...

Moromete nu zise nimic multă vreme. Se gândea poate cui datora el această bucurie care îi răzbătea în fiecare cuvânt pe care îl rostea? Simțea în

el cu adevărat revenindu-i vigoarea de altădată și beția care ți-o dă această revenire a puterilor, ca un izvor care începe să curgă fără veste, cu ape bogate, înainte de a seca pentru totdeauna? Sau prezența acestei femei încă tinere, care ținuse la el de când îl cunoscuse, era pricina acestei nopți neobișnuite cu amintirea atât de puternică a acelor ani care nu erau deloc foarte îndepărtați, ci se apropiaseră pe-aci prin preajma lor îndemnându-i pe amândoi să-i trăiască de-acolo de unde viețile lor se despărțiseră? Rădița nu mai era, dar ea, sora ei, pe atunci mult prea mică, trăia aici de față și ținea în sufletul ei parcă întreagă, neștirbită, tinerețea lui de atunci.

– Nu numai în vis, zise Moromete într-un târziu.

– Nu numai în vis, ce Ilie?

– Poți să uiți de toate. Uite, cu tine uit de toate!

– Nici nu știi ce bine îmi pare... șopti femeia.

El se ridică atunci și în clipa următoare mâinile lor se întâlniră și se încheștară una în alta... Femeia trecu alături și se întinse lângă coasta bărbatului. Din tindă crescuseră, acoperind liniștea, scârțâitul unui greier...

– ...Ai să vii de-aici înainte la mine, Ilie? șopti ea într-un târziu.

– Da' cum? răspunse Moromete.

– În fiecare zi?

– În fiecare zi, nu, că nu mai sunt flăcău, zise Moromete cu ironie, dar așa la două-trei zile, tot o să vin.

Femeia înțelese și rosti cu duioșie:

– Vino o dată pe săptămână! Vino, Ilie, repetă ea, că pot să spun și eu că Rădița în vis: o să trăiesc de-aici înainte numai pentru tine, și n-o să mai știu de nimic, nici de copii și nici de rude, numai să te fac să uiți că cineva ți-a dorit moartea și te-a lăsat singur acasă, bolnav în pat.

– Crezi că eu m-am pus la mintea ei? zise Moromete. Dar ai dreptate, nu mai e cu ea nici o speranță, nu e în toate firile. Nu poate să-mi ierte că am vrut să-i aduc pe Paraschiv, Nilă și Achim îndărăt acasă. De ce să nu-i aduc? exclamă el cu o mirare proaspătă, ca și cum abia acum și-ar fi dat seama de acest adevăr. Nu erau copiii mei?

Ea nu-l încuraja să se întoarcă cu gândurile spre această istorie.

– Uite că se face ziuă, spuse uitându-se la geam. Mâncăm ceva, Ilie? Mâncăm și pe urmă pleci!

Și sări peste bărbat fără să-l atingă și asemeni unei muieri tinere, al doilea picior nu-l sprijini în săritură pe cel care îl pusese doar cu vârful tălpii pe pământ. Și se duse în tindă și aprinse focul, în timp ce Moromete,

ca totdeauna dimineața, și pe nemâncate, se căută în flanelă și începu să-și răsucescă o țigare.

Două ceasuri mai târziu, intra în curte și închidea ușurel poarta de la drum, ca și când s-ar fi întors de pe colea de prin vecini. Catrina nu se uită la el. Era vremea culesului viilor, a boambelor și a prunelor, și în sat începeau să ardă cazanele de distilat țuică. Numai că Moromete nu arăta cătuși de puțin amețit, semn că ar fi întârziat până acum lângă vreunul din ele. Ea se opri lângă bărbat și îl privi stăruitor cu ochii ei răi și verzi:

– De ce te-ai mai întors?

Știa așadar de unde, și presimțea cumva că o ruptură s-a petrecut în viața lor pe care o trăiseră împreună zi și noapte, timp de mai bine de treizeci de ani? O curiozitate rece strălucea în licărirea ochilor ei șerpești. La un astfel de lucru nu se gândise niciodată. De când născuse cu el al cincilea copil, al cărui cap mare și mort o înspăimântase pe ea pentru totdeauna de viața trupului, îl gonise de lângă ea. El avea pe atunci abia patruzeci de ani și părea să se fi împăcat ușor cu gândul că viața lui de bărbat lua sfârșit. Iată însă că nu luase. După douăzeci de ani se ducea cu căruța cu sora fostei lui neveste (aflase acest lucru chiar de cu seară) și dormea la ea acasă, în pat străin.

– Mai bine ai fi rămas și ai fi murit acolo, mai zise, nu era nevoie să te mai întorci să te mai văd și eu la față.

Continuă să se uite la el stăruitor. Își pierduse mințile și avea să trăiască cu el acea rușine a femeilor care își văd bărbatul de șaiszeci de ani rătăcind taman la bătrânețe, sau totul avea să se oprească numai la atât? Nu află însă nimic sfredelindu-l cu privirea, și o expresie de neliniște și de ură îi adânci trăsăturile.

– De ce? zise Moromete liniștit. Cum să nu mă mai fi întors? De dorul tău m-am întors, adăugă batjocoritor, căutând în chichița lăzii. Unde sunt, Ilinco, banii ăia? ceru el fetei.

– Ce faci cu ei?

– Dacă mă mai întrebi o dată ceva în felul ăsta, îți dau una, fetițo, după ceafă, de rămâi cu gâtul strâmb și o să te uiți pe dedesubt la bărbatu-tău pe care o să-l iei. Adu banii încoace!

Ilinca surâse și se supuse parcă încântată simțind gheara de altădată a leului. De ce să se supere? Nu era tatăl ei? Nu-i trecuse el casa pe numele ei? Știa că ține cel mai mult la ea, și era adevărat că prea se înmuiase el în

ultimii ani. Bine că îşi revenise. O fi adevărat că a dormit la Fica? Adică chiar o fi dormit cu ea, sau or fi stat şi ei de vorbă?

– Tată, şopti ea tainic, dându-i banii, ai grijă de lume. Eu ştiu că Fica ţine la tine, de când eram eu mică şi mă duceam pe la ei. „Ce mai face, Ilinco, tac-tău? Ce mai drege, Ilinco, tac-tău? Unde-a mai fost, Ilinco, tac-tău?“ Dar credeam că i-a trecut. Ca să nu bage lumea de seamă nu te duce pe la ea vreo câteva săptămâni. Nu trebuie să vorbească lumea. Stăpâneşte-te, tată!

– Până nu te văd măritată, e un sfat pe care eu nu îndrăznesc să ți-l dau, zise Moromete sarcastic.

– Ce sfat?

– Să te stăpâneşti! Când îmbătrâneşti şi mori nu-ţi ajută ce zice lumea.

– Aşa e, dar dacă se poate şi fără să rânjească lumea, de ce să nu ții seamă?

– Proştii rânjesc orice-ai face! zise Moromete scurt. Pe maică-ta ai ținut-o de rău când a fugit de-acasă? N-ai grijă, nu-mi trebuie banii să mă duc să chefuiesc. Am treabă, şi de dus mă duc unde vreau eu, când am eu chef, orice-ar zice lumea. Care lume? exclamă el cu un glas ca şi când lumea ar fi pierit. Care lume, Ilinco? Cârstache al lui Dumitrache? Ion al lui Miai? Cocoşilă? Udubească?

– Ăştia care vin pe la tine şi îţi place să vorbeşti cu ei. Giugudel, Nae Cismaru, Costache al Joachii, Matei Dimir! Şi alţii care stau cu ochii pe tine.

Moromete nu mai zise nimic, începu să-şi văcsuiască bocancii şi să-şi perie pantalonii. Se bărbieri. Îşi schimbă cămaşa şi flanela. Pe urmă, înhamă caii la căruţă şi se duse la gară.

IV

Nu intră însă în ea, ci ocoli pe un drum ce ducea spre marele siloz, o construcţie care urca singuratică spre cer, ca un zgârie-nori pe această câmpie în care totul era mic.

– Mă, băiatu ăsta, se adresă el unuia care stătea rezemat de zid, dar care nu era deloc băiat, ci soldat de gardă îmbrăcat în uniformă.

Fuma tutun uitându-se pe gânduri peste câmpia netedă.

– Ia spune-mi, zise Moromete, Țugurlan e aici?

– Cum să nu, zise soldatul.

– Că ăsta nu dă neam pe-acasă, unde-o fi dormind?

– Aicea doarme, are o odăiță chiar în siloz, lângă birou. Nea Stane, strigă el întorcându-i lui Moromete spatele și intrând înăuntru și abia atunci se văzu că avea o pușcă cu el, o armă adevărată, militară, cu bătaie lungă. Vino încoace, nea Stane, că te caută cineva.

Țugurlan ieși afară și când văzu cine îl caută ridică o sprânceană. Nu apucase să se închege prietenia dintre ei doi, arestarea și condamnarea lui Țugurlan de dinainte de război parcă pusese între ei ceva străin, mai ales că nici Moromete nu mai fusese multă vreme același ca în ziua când stătuseră ei doi pe arie și se simțiseră atât de bine.

Sfârșitul istoriei cu Aristide, când acesta făcuse recurs pentru el și îl scosese din închisoare după câteva luni, în loc să stea doi ani, nu-l îmblânzise câtuși de puțin pe Țugurlan. Dar el trăise pe atunci o stare ciudată, pe care n-avea s-o uite: i se păruse că tot ceea ce i se întâmpla lui, chiar și închisoarea, avea un rost, nevoia de a se împăca cu lumea, apoi bătaia de la moară care îi arătase că această împăcare cu lumea și cu sine nu putea avea loc dacă înghițea ca prietenul său Ion al lui Miai să fie umilit și apoi el însuși lovit de jandarm în mijlocul satului. Peste flacăra îndrăzelii în care inima sa ardea de totdeauna, s-ar fi așternut o lespede de gheață. Și înțelesul acestor încercări tocmai acesta era, îl descoperise în închisoare: trebuie să existe pe această lume și oameni fără frică, altfel toți vom fi îngenuncheați și vor domni peste noi cei ticăloși și cei slabi, cu ajutorul puterii. Cine știe? Dacă într-o zi o să fie nevoie tocmai de ei, de cei îndrăzneți, și ei vor lipsi sau vor fi cu inima moartă? Fără să-l ierte, îl uitase însă pe Aristide, ciulind și el, ca și alții, urechea la bubuitul tunului care începuse într-o parte a lumii, se rostogolise apoi în cealaltă parte, aducând cu sine amenințări pentru tot ceea ce însemna pe pământ putere și bogăție.

Țugurlan înțelese. Intră în partid imediat ce se termină războiul atras de alt fel de oameni decât cei care aveau să formeze mai târziu în sat prima celulă comunistă, nu de genul tânărului notar de mai târziu, care făcea un joc greu de descifrat; nu se înțelegea dacă era comunist, fiindcă era notar și primise un ordin, sau era notar, fiindcă era comunist și fusese trimes în acest sat cu o misiune din partea partidului său. Pe Țugurlan îl atrăseseră unii, mai bătrâni, pe care pe urmă nu-i mai văzuse decât o dată când îl scăpaseră de excludere. După aceea nu mai reușise să dea de ei, pe unde se ducea, i se răspundea că „tovarășul nu mai activează în acest sector“.

Ce se întâmplase?

Îndată după înscrierea sa, Țugurlan fu numit primar în locul lui Aristide, care aproape că pleacă singur, înțelegând ce vremuri veneau. Nu trecură însă mai mult de câteva zile, și satul amortit în adâncurile lui de rănilor primite după atâția ani de război și concentrări abia avu timp să audă că se schimbă ceva. Cum? Cine, Țugurlan? A, da, ăsta e vechi comunist, dar auzi, cică l-ar fi dat și pe el jos. Cică ar fi sărit și i-ar fi bătut pe unii de la prefectura județului, s-ar fi pus cu pumnii pe ei și i-ar fi dat afară din primărie. Ei, la ce te-ai fi așteptat din partea lui Țugurlan, dacă nu la una de felul ăsta?

Curios lucru, nimeni nu știa multă vreme ce se petrecuse de fapt, și când se află nimeni nu-l laudă pe Țugurlan, unii fiindcă nu crezură că acest om ar fi ținut cu satul (toată viața fusese contra satului), alții fiindcă nu-și dădură bine seama ce cauză apăraseră Țugurlan, pericolul de care se vorbise trecând peste ei în cele din urmă fără ca ei să știe cine îi ferise. Acei inși care veniseră cică ar fi pretins noului primar să adune toate vacile din sat și să le predea la armistițiu. Toate vacile! Țugurlan încercă la început să stea de vorbă cu ei cu binișorul. Aia însă l-ar fi luat tare, ori execută ordinul, ori zboară de-acolo. „Cum, ce ordin e ăsta, să iai omului vaca din bățătură? Atâta are și el, o vacă, fără ea moare de foame. Cu ce drept să i-o iai? N-ajunge că unora li s-au luat caii și nu i-a mai văzut nimeni de-atunci?“ „Nu ne privește.“ „Nu vă privește? Dar ce vă privește?“ „Armistițiul! Asta ne privește. Tot ce-a fost captură, se dă îndărăt.“ „Și credeți că noi am capturat, ăștia din Siliștea? Duceți-vă la ăia care au, ce căutați aici să luați văduvei vaca din bățătură?“ „Dumneata ești membru de partid?“ a fost atunci întrebarea Țugurlan. „Sunt!“ „Nai să mai fii!“ „De ce, că vrei dumneata?“ „Da, fiindcă vreau eu. Și să părăsești de îndată primăria“. Și atunci Țugurlan cică ar fi sărit pe ei și i-ar fi bumbăcit.

A venit în urma lui unul Terente, tot un comunist proaspăt ca și Țugurlan, care însă era cât pe-acum să semneze ordinul cu privire la aceeași problemă a vacilor. Dacă nu era Aristide să-i spună să nu semneze, cine știe ce-ar mai fi ieșit.

Apărându-l să nu fie exclus din partidul în care abia intrase și la care, în mod ciudat, Țugurlan începuse să țină (el care nu ținuse niciodată la nimeni în afară de familia, rudele și unicul său prieten, Ion al lui Miei), bătrânul activist care îl atrăsese pe el să se înscrie cică i-ar fi spus să nu mai sară niciodată la bătaie, dacă vrea să poarte numele de comunist, și să stea și să aștepte, fiindcă într-o zi o să aibă neapărat nevoie partidul de el și o să-l cheme. Trecuseră însă șapte-opt ani de-atunci și nu-l chemase nimeni.

El la adunările organizației din comună nu se ducea, stătea la siloz unde câștiga o pâine bună și venea acasă doar o dată pe săptămână să-i aducă muierii de-ale mâncării. Pe băiat, care ieșise foarte isteț, dar care nu învățase prea bine pentru examene și căzuse la o admitere la liceul industrial din Pitești, îl dăduse pe urmă la o școală de mecanici de pe la Pălămida și acum era angajat acolo și se însurase.

V

Vederea lui Moromete îl înveseli pe Țugurlan. Avea aerul celui care tresare în adâncul ființei sale dându-și seama că în trecerea egală a zilelor, se întâmplă din când în când și câte un astfel de eveniment, să dea adică peste tine un om cu care vei ieși în mod sigur din această scurgere cenușie a timpului și te vei ridica deasupra lui.

– Câți ani sunt, mă Tugurlane, de când n-am mai stat de vorbă noi doi? zise Moromete în loc de bună-ziua.

– Păi, câți să fie, vreo cincispe, răspunse Tugurlan la fel de uimit că acești cincispe ani erau pe-acolo pe-aproape prin preajma lor și nici nu băgaseră de seamă când trecuseră.

N-aveau decât să facă ei doi un gest așa cu mâna, adică duceți-vă, voi, anilor, încolo de-aici, și viața lor să se fi dat, foarte simplu, cu cincisprezece veri îndărăt.

Lângă gară, pe dreapta, cum veneai dinspre Balaci, mai trăia o veche cârciumă, care nu făcea încă parte din trustul alimentației publice locale. Era plină de țărani sau mici funcționari cu treburi pe la gară, ca Tugurlan, sau pe la oborul de vite (care se ținea de două ori pe săptămână pe o poiană de alături). Niște lăutari cântau cântece folclorice fără noimă, făcute de ei, în care apăreau cuvinte cum ar fi S.M.T., camion, cooperativă, amestecate cu leliță, frunzuliță și altele. Moromete asculta cu o expresie de extremă încântare pe chip și aproape că uitase de Țugurlan, cu care se așezase la o masă să bea un pahar.

*Țiganul lucra la Mat
Și venea acasă beat.*

gâlgâia milogit, însoțit de plânsetul scârțâit al viorii, lăutarul. Mai pe urmă țiganul din cântec o lua pe urmele țigăncii fugite cu un „boier“ undeva

la Calafat, intra în curtea acestuia și zicea:

*Dă-mi boierule nevasta,
Că mi s-a prăpădit casa.*

iar acela îi spunea:

*De-o vorbi pe țigănește
Să ți-o iai cum se găsește;
De-o vorbi pe românește
Îți tai capul ca la pește.*

Moromete mai ascultă câțva timp, apoi se întoarce și îi spuse lui Țugurlan:

– Cum vine asta, mă Stane? Ce, la noi mai sunt boieri care să-ți taie capul ca la pește? Ori țiganul nu lucra la *Mat*, zise el, ori ăla care îi luase nevasta nu era boier.

– Sunt cântece vechi, îl scuză parcă Țugurlan pe lăutar; le-au aranjat și ei pentru acuma, dar se vede că nu le-au aranjat bine.

– Păi tot ce e vechi, zise Moromete, se aranjează în felul ăsta ca și când ar fi nou. Pe noi nu ne aranjează tot așa? Cum, Tugurlane, lovi el deodată cu mâna în aer, ca și când ar fi dat brusc frâu liber întregii lui gândiri, să nu mai pot eu să vorbesc ce vreau?

Țugurlan nu se arată deloc surprins. Privirea însă îi sticlea ascultându-l. Își amintea... Ocupațiunea lor mintală... Facultăți... Discursul domnului V. Madgearu...

– Poți să concepi una ca asta? reluă Moromete. Adică eu să tac și tu să vorbești, rolul meu rezumându-se doar să te ascult pe tine!?

Țugurlan se gândea... Dincolo de cuvintele sale, omul ăsta care nu mai avea patruzeci de ani trăia parcă într-o veșnică nedumerire care nu era prefăcută, ci adevărată. Trebuia să-i răspunzi.

– Poți să gândești, zise Țugurlan, după ce îl lăsă pe Moromete să aștepte câteva clipe. Nimeni nu te împiedică, adăugă el. Ia model de la mine.

– De unde știi?

– De unde să știu ce?

– Că nimeni nu te împiedică.

– Ți-am spus eu. Pe mine nimeni nu mă împiedică.

– Și crezi tu, zise Moromete, că dacă îl lași tu să nu te lase să vorbești, pe urmă nu te împiedică să și gândești?

– Ași vrea să știu cum, zise Tugurlan.

Moromete rămase câțva timp pe gânduri, apoi deveni parcă visător:

– Găsesc ei cum, zise el cu duioșie. Nu mi-a spus mie Niculae?! Te întreabă: ce părere ai despre tovarășul Stalin?

Și el pronunță ca de obicei acest nume cum ar fi zis Călin.

– Ei, și? zise Tugurlan. Spui și tu ce-ți cere, că e așa și pe dincolo și ai terminat. Ce-ți pasă ție de ce spui despre Stalin?!

– Îmi pasă, zise Moromete, fiindcă îți cere pe urmă să declari că fi-tu e dușman al poporului și că n-ai nici în clin nici în mănecă cu uneltirile lui dușmănoase.

– Nu declari!

– Ei, și tot acolo ai ajuns, zise Moromete.

– Adică unde?

– La pușcărie!

– Intri lla pușcărie, zise Tugurlan brusc îndârjit și glasul lui sună ca o sumbră amenințare.

– Și dacă mori acolo? zise Moromete.

– Ei, și? făcu Tugurlan în același fel. Oriunde-ai fi, de-un mormânt tot ai parte. Măcar tu n-ai ce pierde, în timp ce pe ăla care te-a băgat acolo, îl apucă groaza la gândul că trebuie să moară ca și tine și că nimic din ce e el nu mai înseamnă nimic.

– Așa dacă o luăm, la ce mai trăim, zise Moromete, dacă tot o să murim! Ba eu vreau să trăiesc, și să trăiesc cum vreau eu, fără bineînțeles să mă pun fără nici un rost contra a ceea ce la lume nu-i pasă. Tineretu ăsta! Treba lor! Dar mie să nu-mi trimeată domnul Vasile amenințări prin șeful de post că nu mai am voie să stau de vorbă cu cine vreau eu. Să le trimeată amenințările astea muierii ăleia a lui, Florica lui Ciupăgeanu, la care se uită în gura ei ca un nerod și nu-și dă seama că nu se procedează așa cu oamenii care trăiesc mai de mult în satu ăsta! Am vrut, înainte să vin la tine, să vorbesc cu el, dar mi-ași fi răcit gura de pomană. Cred că nici nu m-ar fi auzit, fiindcă urechea lui nu aude decât ce-i șoptește răzbunarea: până nu termină cu toți care au însemnat ceva în satu ăsta, o să fie surd și orb. Dar am vorbit cu Isosică, Tugurlane, tu trebuie să lași silozul ăsta în pacea lui și să vii în sat și să nu lași comuna pe mâna lui alde Vasile al Moașei. De ce stai tu deoparte? Trebuie să-ți spun că în tine a mai rămas speranța!

– Și ce să fac eu, Moromete? zise Tugurlan îndată, semn că acest îndemn, care îi venea acum din afară, îi venise și lui, și nu o dată, dinlăuntru, și că nu trecuse niciodată de întrebarea pe care acest îndemn o conținea. Ce pot să fac? Crezi că eu nu-i urmăresc și nu văz cum se mănâncă între ei? La ce-ar folosi să le sporesc și eu numărul cu unu, chit că, să zicem, un oarecare timp ași reuși să ajung în fruntea comunei?

– Nu-mi răspunzi ca unul care își dă seama ce-i spun eu, zise Moromete.

Se lăsă o tăcere. Lăutarii terminaseră istoria lor cu țiganca fugită, care la întrebarea bărbatului ei răspunde pe țigănește și deci țiganul poate s-o ia cu el. Acum începuseră ceva foarte vechi și le dărdâia bărbia ridicând vocea. Cei doi păreau însă acum surzi la cântecul lăutarilor și la vocile celorlalți care se încurcau, se ridicau și coborau neîncetat.

– Ai dreptate, zise Tugurlan. N-am înțeles bine. Mai spune o dată.

– Tugurlane, zise Moromete, tu ești omul care ne cunoaști și pe noi și știi ce a fost bun și ce a fost rău în viața pe care am dus-o mai înainte și îi cunoaști și pe ai săraci care acum sunt chemați să facă ei altă viață. Viața asta pe care vor ei s-o facă mai bună, cine îi împiedică? De ce cred ei că noi? Viața asta numai tu poți s-o faci, fără să treci peste noi cum trec eu cu grapa peste bolovani. Nimeni altul în satul nostru nu e în stare să înțeleagă și să facă ce spun eu acuma, afară de tine. Tu ești speranța! Întoarce-te în sat și fă tu primul pas! Ai să vezi! O să vie alături de tine o sută.

Pe chipul lui Tugurlan începu să apară acea schimbare pe care o dă totdeauna bătaia nedorită sau neașteptată a inimii, puternică și înaltă, și care apare înaintea gândirii sau a înțelegerii. Da' la urma-urmei ce așteaptă el? Să hotărască alții pentru soarta tui? Iată chemarea! Nu venea de unde crezuse el atâta vreme că trebuie să vie, dar nu tot aici avea să ajungă? Curând avea să i se termine și lui viața, și ce s-a ales din ea?

– Oricât cred eu că știu ce s-a întâmplat în sat, e clar că ceva îmi scapă, de îmi vorbești tu așa, zise el într-un târziu. Eu știu tot ce s-a întâmplat, dar n-ai vrea să-mi povestești și tu? Vreau să aud de la tine. Spune-mi pe concret, de ce ai venit la mine.

Moromete îi explică: atâta vreme cât fiul său fusese activist la raion, nimeni nu îndrăznise să-l amenințe în mod serios, în orice caz lui nu-i păsase. Acum îi păsa, gluma se îngroșase, dacă asta putea fi numită glumă, să fugărești un om care nu ți-a făcut nimic și să-l îneci în gărlă.

– Cine a făcut asta de fapt? întrebă Tugurlan.

– Cum cine, zise Moromete, Vasile! A treia zi, adică ce zic eu a treia, a doua (că în prima a fost ocupat să-și aresteze neamurile și să le trimită la pușcărie) au pornit prin sat să ia bucatele oamenilor și alde Gheorghe al Măriei lui Pițur, ginerele lui Trafulică, s-a speriat și a luat-o la fugă spre pădure. Dar apa se umflase și l-au împins în gărlă și l-au înecat...

– Vasile a făcut chestia asta? întrebă Tugurlan.

Moromete răspunse fără șovăire că da, Vasile personal, nu era el președinte, nu dăduse el ordinele cum să se procedeze? Și atunci? Să te mai miri când o să auzi că cine știe ce-are să le facă și lor, lui Moromete și prietenilor lui?

– Nu e bine, zise Tugurlan răgușit.

– Nu e bine deloc, zise Moromete apăsând pe ultimul cuvânt, vrând să arate că absența binelui nu e totdeauna totală, dar că în cazul de față era. Întrebarea mea, Tugurlane, continuă el, e următoarea: tu cu Isosică poți să te înțelegi?

– Pot, reflectă Tugurlan. Dar ăsta te vinde la prima cotitură.

– Numai dacă e la ananghie, explică Moromete. Ideea mea e că Vasile o să-l dea jos și pe Isosică și Isosică știe și el ce-l așteaptă, i-am spus și eu, dar știa și el, că nu e prost. Vii, Tugurlane?

Tugurlan nu răspunse, dar turnă, parcă îndârjit, în pahare, pe care apoi le ciocniră și le goliră însetați.

– Cum o să faci și cum să procedezi, asta știi tu mai bine și părerea mea e să intri la moară cantaragiu, reluă Moromete. Asta poate să-ți aranjeze Isosică, chiar dacă n-o să fie deloc lesne, fiindcă o are și el pe cap pe muierea aia a lui rea, pe Ciulea. Da' trebuie să-ți faci, îți garantez. În ce mă privește pe mine, o să vă vorbesc pe-amândoi de bine prin toate părțile. Și o să am dreptate. Fiindcă dacă eu îți spun ție o vorbă, știu că ne înțelegem. Mai mult îmi dau și eu seama că nu se poate, Tugurlane, eu știu încotro mergem! Ce vreau eu personal, e să mergem cât mai încet fiindcă nu sunt neam doritor să văd și cu ochii ce-o fi! Îmi închipui! Noi, care am apucat să trăim pe loturile noastre până la șaiszeci de ani, rămânem la asta. Dar eu nu neg că poate să iasă bine pentru voi, care n-aveți ce pierde, și pentru ăștia tinerii, care nu știu ei bine ce înseamnă să ai pământul tău la deal și căruța și vitele în bățătură... Știu un lucru, că pământul trebuie muncit, și nu cum crede Bâznae, că o să se coacă bucatele pe el singure. Vii, Tugurlane?

– Vin Moromete, răspunse de astă dată Tugurlan și prin chipul lui nebărbierit și încă tânăr țâșnea parcă din nou, însufleteindu-l ca odinioară

când prietenul său fusese bătut, dogoarea îndrăzelii și a hotărârii.

VI

Pe la începutul lui septembrie se prezentă într-o după-amiază spre seară la poarta comitetului de partid din Pălămida o fată care spuse că îl caută pe tovarășul Moromete Niculae și că vrea să vorbească cu el. Ea nu zise dacă se poate, ci pur și simplu vroia să vorbească cu activistul. Omul de la poartă era unul care n-o cunoștea și îi ceru buletinul. Îl deschise la prima pagină, îl ținu astfel deschis cu mâna lui făcută să țină bușteni și nu hârtii și cu cealaltă ridică receptorul care semăna cu cel al lui Zdroncan și întrebă pe cineva din comitet dacă tovarășul Moromete putea să vină până la poartă unde îl aștepta... Și aici el silabisi cam mirat și nesigur: Fântână Măria...

– Da? zise el. Nu poate? Aha! făcu omul. Bine. Nu poate, i se adresă el apoi fetei, dar în clipa aceea ușa se deschise din curte și apărură în biroul mic al informațiilor chiar cel căutat.

Cu mâinile în buzunar Niculae ieși cu ea în stradă și o întrebă ce vroia. Fata avea înfățișarea celui care vine de departe la o rudă, a găsit-o și e bucuros cu măsură, așa cum se cuvine. Nu răspunse la întrebarea care i se pusese. Era îmbrăcată ceva mai bine decât în dimineața când venise pe la el în pridvor și, deși era cald, avea un bariș pe cap. Drept răspuns ea zise că nu era singură și arătă cu mâna parcul orașului cu care se învecina clădirea comitetului: pe una din băncile din apropiere se vedea într-adevăr stând și așteptând altă fată, îmbrăcată însă într-o rochie mai vie și fără nimic pe cap.

– Didina lui Palici, zise Marioara, nu-l știi pe tat-său? Au lotul lângă al nostru și când eram mică îl auzeam pe nea Palici așa gros, pe miriște: Boi Poline! Polinee! Și ăsta se supăra și nu zicea nimic și nea Palici iar îl auzeai: Boi Poline! Polinee! Ce e, mă?! se răstă ăsta așa cam după un ceas și nea Palici: Hai, boi Poline, să mâncăm dovleac. Îi era rușine, de, lui alde Polin, că auzea toată lumea cum îl chema tat-său să mănânce dovleac.

Niculae se uită la ea: „nu-i stă rău unei fete când își aduce aminte de copilăria ei, gândi el. E veselă. Ce i s-o fi întâmplat?” Fata cealaltă, între timp, se și ridicase și se apropia.

– E la facultate, zise Marioara.

– La ce facultate? întrebă Niculae drept orice prezentare.

Didina lui Palici nu se grăbi însă să răspundă, se strâmbă afectând o mulțumire indiferentă și răspunse:

– La o facultate! Și îi făcu semn fetei lipoveanului din cap că ea o ia înainte.

Orașul era plin de țărani, de funcționari sătești în delegație, de elevi și de soldați. Crepusculul care se lăsa încet peste salcâmi și clădirile lui vechi amintea de câmpia care îl împresura și de tăcerea ei uriașă. Adevărații lui locuitori erau însă de descoperit în această foiala pestriță, care umplea și cele câteva restaurante, cofetării și berării și se părea chiar că ei nici nu existau de fapt, străzile fiind pline de prăvălii închise cu zăvoare definitive, cu ferestrele bătute în scânduri și cu firmele fie mâncate de rugină, fie date jos și rămânând doar urmele. Tot ceea ce justificase altă dată pavarea străzilor și ridicarea de astfel de case așezate des unele lângă altele nu se mai vedea decât în clădiri și în firmele moarte, ca și când orașul ar fi fost dezgropat din pământ și case și străzi redat existenței ca odinioară, dar fără oamenii care le locuiseră, și acum era invadat de o mulțime de turiști, care aveau însă tot felul de treburi și nu stăteau să cadă pe gânduri în fața vestigiilor unor generații dispărute. Ajunseră în centru și Niculae se opri în fața unei plăcintării și o întrebă dacă nu-i era cumva sete; se vindea acolo și bere.

– Și nici o plăcintă nu vrei?

Ea dădu din cap scurt și hotărât: Nu. Niculae însă intră și bău o sticlă, după care reapăru și-și continuă drumul. Ea o luase pe o anumită stradă.

– E unul de la noi din sat, al lui Cocioală, e rudă cu Palici, și au casă de mult pe strada asta, e brigadier silvic, zise Marioara. E plecat în concediu la Sinaia, are grijă Didina de casă.

– Ei, ia spune, zise Niculae. Cu ce pot să-ți fiu de folos?

– M-a trimes tata să-i iau niște nasturi, că n-am găsit la farmacia din Balaci, mi-a spus doctorița de-acolo că mi-a dat rețetă de București, că numai la București o să găsesc, da' mi-a spus să încerc și la Pălămida.

– Dar ce-are tac-tău?

– Nu știu, de-ale lui, nu mai e la moară, l-a dat Isosică jos și tata s-a apucat iar să bea. Nu i-a făcut rău pe loc, că l-a mai strecurat prin pâine, da' zicea că nu mai are gustu ăla și într-o zi l-a băut așa și a băut mai mult. Dimineața când să se dea jos din pat, ologise. Cică dacă îi găsesc nasturii ăia o să-i treacă, dar ce folos, zicea doctorul, că pe urmă o să bea iar. Tata s-a jurat că nu mai bea, numai să meargă iar. Treci, zice, și pe la Niculae al lui Moromete și spune-i situația. Ce situație! se miră fata singură dând din umeri, dă-o încolo de moară, să-și vază mai bine de treabă ca toți oamenii.

Între timp se făcuse de tot întuneric și orașul începuse să se golească de mișcarea de pe străzi. Se lăsa tăcerea.

– Și ai găsit nasturii ăia? zise el într-un târziu.
– Nu, cică tot la București.
– Și când ai venit? mai zise el tot așa, după ce merseră multe zeci de pași.

– Ieri cu trenul de șase.

– Și ai dormit aici?

Ea spuse că da. Ajunseseră în dreptul unei porți. De-acolo se și simțea apropierea și întunericul câmpiei adormite. Era o liniște mai mare decât într-un sat, fiindcă acolo hămaitul rar al câte unui câine tot mai arăta că mai era cineva treaz. Aici nu se auzea nimic, puteai să stai așa ceasuri întregi. Strada zăcea în întuneric de la un capăt la altul și numai la casa de-alături se vedea o lumină aprinsă, pesemne Didinei lui Palici îi era urât să adoarmă singură pe întuneric și poate că aștepta sau poate că adormise cu lumina aprinsă. Marioara se răzimase de stâlpul porții și stătea nemișcată, nu zicea nimic. Niculae rămăsese în fața ei și stătea și el și tăcea. Minutele treceau în această muțenie și în acest calm pe care numai apropierea depărtărilor fără obstacol, sub respirația liniștitoare și sub lumina stelară a nopții de vară a câmpiei îl poate ține în echilibru. Un om întârziat apărură la capătul străzii și începu să se apropie de cei doi. Trecu apoi pe lângă ei cum ar fi trecut pe lângă niște stâlpi scufundați în pământ și își văzu de drum până ce intră și el într-o curte și se făcu din nou liniște.

– Am o veste mare să-ți dau, șopti Marioara.

– Dă-mi-o! șopti și el. Zici că brigadierul ăsta v-a lăsat vouă casa pe mână. Nu vrei să intrăm înăuntru?!

Marioara avu o privire reflexă de țărancă; se uită în jur: îi vedea sau nu-i vedea cineva? Se decise: nu-i vedea nimeni! Și deschise porțița și o luă înainte...

VII

Faptul însă că într-una din zilele acelei săptămâni cât mai statură fetele acolo doi tineri trecură pe la ele, și unul din ei aduse la un moment dat un cufăr, nu atrase atenția nimănui, fiindcă totul se petrecu la lumina zilei; tinerii statură așa cam preț de un ceas vorbind între ei înăuntru, dar cu geamul deschis, apoi ieșiră și se duseră. După o săptămână unul dintre ei reveni, de astă dată când stăpânul casei se întorsese și fetele nu mai erau acolo, luă acel cufăr cu el și se duse.

În acele zile, a treia dimineață după ce Niculae se întâlnise cu Marioara lui Fântână, Iosif, prietenul atât de îndoielnic al lui Niculae, trebuia să se ducă pe teren și câteva ore mai târziu primul-secretar Ghimpețeanu îl căută cu telefonul tocmai acolo în comuna unde era de așteptat să fie găsit: avea nevoie urgentă de el. Organele locale răspunseră însă că tovarășul Iosif nu e acolo, n-a venit și nici n-au vreo știre că ar putea cumva să fie pe drum. Primul-secretar dădu ordin să se afle urgent unde era, spuse că trebuiau să plece împreună la regională, că erau chemați amândoi și că erau așteptați chiar în acea dimineață și să fie neapărat găsit și scos tovarășul de unde se vârâse.

În dimineața aceea Iosif întârziase nejustificat prin birouri înainte de a pleca căutând tot felul de hârtii, recitind tot felul de procese-verbale și pretextând că avea nevoie de nu știu ce pentru organizația comunei unde se ducea pe teren și nu găsea. În cele din urmă găsi sau renunță să mai caute și plecă luând-o pe jos prin oraș. Mergea repede și după câteva minute îl prinse din urmă pe Niculae care și el mergea repede, avea în mână un cufăr și după toate aparențele se grăbea să ajungă la gară și să nu piardă trenul.

– Noroc, Niculae, spuse Iosif.

– Noroc, Iosife.

– Te duci la gară, nu?

– Da, răspunse Niculae.

– Te duci acasă, în Siliștea?

– Da, dar de ce?

– Te-am așteptat să ieși din dormitor, trebuia să plec la Mozăceni.

– Și de ce n-ai plecat?

– Fiindcă vreau să-ți spun ceva.

– Spune, zise Niculae.

– Nu pot pe stradă, durează și trebuia să plec la Mozăceni.

– Să intrăm undeva?

– Și mai rău.

– Uite ce e, zise Niculae, după ce se gândi, în drum spre gară e strada Unirii 24, intrăm acolo și îmi spui, o iau eu înainte și te-aștept la colțul străzii. E un consătean de-al meu...

Celălalt dădu din cap că era foarte bine și se îndepărtă, iar un sfert de oră mai târziu se aflau în odaia brigadierului silvic în care stătuse mai înainte Marioara și domnișoara Palici; Iosif spuse:

– Măi Niculae, am fost chemat ieri de tovarășul secretar Beju de la regională și tovarășul Beju m-a întrebat dacă așa ca prieteni, cum am fost noi, îți cunosc originea nesănătoasă și cum îmi explic eu că atâta vreme nimeni de la comitetul raional nu și-a pus întrebarea... Eu i-am spus că nu știu nimic și că pentru felul cum ai condus tu munca în Siliștea, de s-a înecat cetățeanul ăla, foarte just s-a procedat că s-a luat măsura să nu mai faci parte din activul comitetului raional de partid, dar că despre altceva eu nu știu nimic, și că n-am de unde. „Tovarășe Iosif, mi-a spus atunci tovarășul Beju, nu e nimic, remediem noi lipsa asta și te informăm, de altfel o să primești sarcină direct de la tovarășul Ghimpețeanu, dar am vrut să știu ce părere ai, să vedem dacă putem avea deplină încredere că o să știi să iai cazul în mână și să-l prelucrezi în mod just în fata organizației locale din Siliștea“. „Tovarășe Beju, zic, puteți avea deplină încredere, execut sarcinile cu cea mai mare conștiinciozitate, dați-mi materialele care există și le prelucrez... Nu e vorba aici că Moromete mi-e prieten, prietenia nu există în afara îndeplinirii sarcinilor, ai greșit, te-ai ars... Când am aflat că tovarășii din comitetul regional sunt nemulțumiți că nu s-a luat nici o măsură în cazul înecării cetățeanului, și eu și tovarășul Ghimpețeanu și tot comitetul raional ne-am dat seama că trebuia mers mai adânc și am fost de acord că bine s-a făcut că s-a luat hotărârea de către comitetul regional ca el să nu mai facă parte. Perfect just!“ „Lasă asta, zice atunci tovarășul Beju, acum Moromete o să se întoarcă în sat și o să activeze acolo în cadrul organizației, ca simplu membru de partid și mulți n-o să știe de ce. Trebuie să afle tovarășii de-acolo și, mai mult, poate că ei o să aibă alte păreri decât noi, poate că ei o să fie mai drastici și noi n-avem dreptul să împiedicăm o organizație să-și spună părerea... Înțelegi, tovarășe Iosif?“ Cam asta mi-a spus și am plecat. Am înțeles că discuția cazului tău, dacă te întorci acasă, n-au vrut s-o analizeze în calitatea ta de membru în comitet, ci în Siliștea, în cadrul organizației de-acolo, ca simplu membru de partid. Înțelegi de ce?

– Nu, zise Niculae.

– Să rezulte că organizația din sat ți-a aplicat sancțiunile, ei se feresc, zise Iosif. Și din partea raionului să mă trimeată pe mine, să raportează pe urmă că dacă și prietenul lui a fost de acord cu sancțiunea supremă, înseamnă că era vinovat...

– Ce sancțiune supremă? întreabă Niculae alb ca varul.

– Excluderea.

Se lăsă o lungă tăcere.

– Tovarășul Beju! murmură Niculae cu o lucire intensă în priviri și cu trăsăturile înțepenite de spaimă sau de ură. Și tovarășul Ghimpețeanu ce-a zis? El care cunoaște în ce condiții am activat eu în Siliștea și i-am raportat totul minuțios?!

– Tovarășul Ghimpețeanu ai văzut singur că s-a rezumat să-ți facă o critică formală în comitet și mai mult el n-a vrut și nu vrea, dar a luat tovarășul secretar Beju chestiunea în mână și se ocupă personal de ea; el a făcut raportul ca să fii scos din activul comitetului de partid.

– Și crede tovarășul Beju, zise Niculae, că eu o să mă las exclus din partid, fiindcă vrea el și îi place lui să excludă și să trimită camioane de milițieni prin sate?

– El așa crede. Eu i-am raportat tovarășului Ghimpețeanu cum s-au întâmplat lucrurile, că eram acolo și i-am spus că nu e bine să se procedeze cu mijloacele astea, dacă vrei îți spun și ție, și dacă faci un raport poți să spui că știi de la mine și îmi iau răspunderea totală. Îți dau și o declarație scrisă.

Niculae spuse că chiar îl ruga și Iosif se puse pe scris și când termină se lăsă iarăși între ei o tăcere grea.

– Așa că în nici un caz nu te întoarce în sat, zise apoi Iosif. E bine că tovarășul secretar Beju s-a gândit la mine, trebuie să-i mulțumești în gând, altfel n-aveai cum să afli și cădeai acolo exact ca ăla care s-a aruncat în râu și a murit! Te înecai și tu!

Și aici Iosif se destinse și cum se ridicase în picioare și se uita pe geam afară, cu mâinile în buzunare, se îndoi pe spate și izbucni brusc în râsul lui ca o pârlitură de gard ca și când ar fi trosnit un pălimar. Ce găsea el de râs? Niculae continuă însă să rămână alb la față și nasul lui, ca o piatră străvezie, nu i se mai zărea pe chipul fără sânge.

– Și în legătură cu originea mea ce-a găsit el să spună? zise.

– Rău și aici, zise Iosif. De fapt aici mi-am dat eu mai bine seama că e rău, a zis că partidul e plin de tot felul de elemente, de fii de reacționari și că are dovezi scrise că tac-tău face agitație în sat împotriva regimului. Asta e! E adevărat?

Niculae însă arăta acum atât de îndârjit încât se uită țintă la celălalt și parcă nu înțelegea întrebarea. Nu răspunse nimic.

În aceeași zi luă trenul spre Capitală și în dimineața următoare se afla în biroul primului-secretar al comitetului regional de partid București, care îl primi îndată ce se anunță. Era fostul notar din Siliștea, ales foarte recent membru al Comitetului Central și căruia cu aceeași ocazie i se încredințase această înaltă funcție.

– Ei, zise el după ce îi dădu mâna și îi făcu semn să ia loc în fața lui, stând amândoi nu la birou, ci în cele două fotolii de alături, ca doi vechi prieteni ce erau. Dă-i drumul, adăugă fostul notar, ce ți s-a mai întâmplat?

Și auzindu-l vorbind astfel îndârjirea și neliniștea de pe chipul tânărului se înmuie, fiindcă omul care îl atrăsese pe el în partid rămăsese același și cum oricine crede despre el însuși că nici el nu s-a schimbat, credința în cauza pentru care trăiește se ridică iarăși în el cu forța de odinioară și o dată cu ea și speranța că va fi în cele din urmă mai tare decât dușmanii lui. *Ce ți s-a mai întâmplat*, nu însemna oare că el, fostul notar, știa că prietenului său trebuie să i se întâmple din când în când ceva și că oricât de gravă ar fi acea întâmplare el, fostul notar, știa dinainte că nu Niculae era vinovat sau în orice caz nu numai el și în nici un caz atât de mult încât să măsoare vina lui de unul singur, cu vina a mai mulți...

– Așa de rău ești speriat încât nici nu mai mă gândesc să-ți spun că sunt supărat pe tine că n-ai mai dat și tu un semn de viață... Nu te-am atras eu în partid? exclamă fostul notar cu un soi de mândrie mai încurajatoare decât orice cuvinte. Eu răspund de tine și o să te apăr până în pânzele albe, fiindcă nu se poate să fii tu negru ca funinginea și alții albi ca colilia! Nu te-ai gândit?

– Ba m-am gândit, răspunse Niculae, dar n-am avut ce să fac, fiindcă atâta timp cât m-am ferit să mai viu la Siliștea cu o sarcină de partid ai văzut și tu că am activat bine și ani de zile nu mi s-a întâmplat nimic de când cu istoria cu seceta.

– Bine, zise primul-secretar luând parcă o hotărâre. Să vedem ce s-a întâmplat.

Adică să nu tragem încă nici un fel de concluzie, să vedem întâi ce greutate are omul pe spinare și abia pe urmă, după ce o să i-o ridicăm, să ne dăm seama dacă nu cumva l-a și strivit. Atunci n-o să mai fie nimic de făcut!

– Stai, întâi să spun să nu ne deranjeze cineva, mai adăugă el, apoi se reazează și începu să asculte.

Niculae se puse pe povestit și trecu repede peste toată campania. Deși au avut loc turburări, spuse el, dacă n-ar fi fost provocările la care s-au dat unele persoane locale, cu soluția pe care au găsit-o în cele din urmă forurile superioare nu s-ar fi întâmplat chiar nimic și în cazul ăsta nici n-ar fi fugit nimeni cu căruțele de la arie fără să-și dea cotele și bineînțeles că n-ar mai fi fost nevoie pe urmă nici de echipele care s-au creat ca să meargă pe la ei din casă în casă...

– Cine s-a dat la provocări? îl întrerupse primul-secretar. Poți să spui, e bine să-i știu eu.

– Au fost sancționați, zise Niculae, președintele a fost dat jos și individul respectiv exclus din partid.

– Care individ? se arătă curios fostul notar.

– Unul Bilă!

– Bilă! exclamă primul-secretar ridicând uluit brațele în sus. Bilă membru de partid!

– A fost exclus, repetă Niculae.

– Bilă era să-ți dea atunci cu un ciomag în cap și să te omoare, zise fostul notar, urla că astăzi nu trebuie să fii... Mama lui de Bilă, exclamă primul-secretar și se bătu cu palma pe frunte nevenindu-i încă să-și creadă urechilor, deși era de presupus că de atâția ani de când era și el activist avusese fără doar și poate ocazia să vadă și să audă destule. Din pricina lui a trebuit eu să fac atunci un raport scris și să arăt că nu ereai vinovat, că și atunci s-a găsit cineva care nu știu ce vroia să-ți facă, nu vroiau să mă creadă pe mine. Ei, ia spune, cine și la ce provocări s-a dat?

Niculae povesti dar se vedea că nu-i era lui gândul la Bilă, vroia să treacă repede la ceea ce i se întâmplase lui și nu altora.

– Secretarul, Isosică, și președintele Plotoagă, ca să-l curețe pe Bilă, l-au lăsat să se îmbete și i-au dat ordin să sară peste cal în chestiunea depunerii grâului pe jos... A fost ca o scânteie, a luat foc satul... de altfel i-au și dat foc casei lui Bilă țărani provocati...

Niculae spuse apoi cum tot focul fusese stins și cei vinovați sancționați... Și trecu la istoria cu cel înecat:

– Întrucât putea fi cineva răspunzător dacă la un oarecare se găsesc niște încărcătoare de pistol-mitralieră pline de gloanțe și acest oarecare o ia la fugă și se aruncă în râu și râul îl ia la vale și îl îneacă? zise el. Cine nu știe să înoate să nu se arunce în apă decât dacă vrea să se sinucidă, iar dacă are gloanțe de pitit atunci să le pitească în... mă-sii dacă vrea cumva să se

folosească de ele ca să împuște iepuri, fiindcă să nu-mi spună el că avea altceva în mintea lui tâmpită când s-a apucat să și le-ascundă în pivniță cu gândul că n-o să îndrăznească nimeni să intre în târla lui... Dacă ți-ai predat cotele, nu intră, dar dacă nu ți le-ai predat, intră, aici e toată chestia... Alții adică să tragă din greu și tu să speculezi momentul! „Tovarășe Niculae, ce mai încoace și încolo, zice tovarășul Ghimpețeanu, cine știe ce bandit o fi fost și Gheorghe ăsta, nu s-ar fi aruncat el degeaba în râu dacă n-ar fi avut conștiința încărcată.“ „Eu nu pot, tovarășe Ghimpețeanu, să susțin că acest om avea sau nu avea conștiința încărcată și să trag de-aici concluzia că era un bandit sau un om cumsecade. Faptul că el a luat-o la fugă pentru mine nu e concludent, o fi auzit și el că mulți au fost închiși pentru te miri ce, darmite când se găsesc la tine gloanțe! De-aici și până la a susține că faci parte dintr-un complot care urmărește să răstoarne regimul nu era decât un pas, cu toate că s-au văzut și cazuri adevărate...“ „Bine, tovarășe Niculae, fă-ți raportul și continuă-ți activitatea...“ Până ce intervine tovarășul secretar Beju. Eu l-am înțeles pe Ghimpețeanu și pot chiar să spun că a făcut pentru mine mai mult decât era cazul, fiindcă în realitate trebuia să mă prelucraze în fața activului comitetului raional de partid și să fie rău de mine, dar el a refuzat să execute acest ordin pe care îl primise, m-a chemat la el în birou și mi-a spus: „Du-te, zice, la tovarășul prim-secretar Mircea și expune-i situația, fiindcă eu aș vrea să te păstrez ca un element de bază și nu sunt de acord că ai avea vreo vină, poate îl convingi pe tovarășul Mircea și totul se aranjează.“ Am plecat chiar în ziua aia la regională și am cerut primului secretar să mă primească. Mi s-a spus că nu e acolo, că e plecat la București, deși eu știam perfect de bine că era, am înțeles că Mircea e un om slab și nu îndrăznește el să-l contrazică pe Beju. Am mai încercat și în zilele următoare dar a fost în zadar. M-am întors la comitet, la raion și m-am gândit ce să fac, fiindcă mi-am dat seama că toate drumurile în regiune îmi sunt închise peste tot oriunde m-ași duce și atunci m-am hotărât să mă întorc câteva săptămâni în sat și în timpul acestor săptămâni să încerc să intru în contact pe linie de învățământ cu vreun raion din regiunea Argeș, fiindcă știam că erau mulți învățători suplinitori ca și mine cu trei sau patru clase de liceu și după aceea să vii la tine să te rog să mă sprijini la minister să obțin numirea. Și pe parcurs mi-ași fi dat și restul de examene... Mai mă gândeam să mă duc pe un șantier ca simplu muncitor și să mă calific, dacă asta a urmărit cu mine partidul, să-mi închidă toate drumurile și să mă scoată din activitatea politică! Ce puteam să mai fac când mi se arunca în

dreptul fiecărui drum câte-o buturugă peste care nu puteam trece? Nu puteam să-mi închipui că în ciuda faptului că Ghimpeteanu a susținut că nu mi se putea imputa personal activitatea din Siliștea în timpul campaniei, Beju vroia cu orice chip să mă distrugă, să mă lase să mă întorc în sat, să mi se trimeată talonul la organizația din Siliștea și acolo să vină pe urmă fără veste cel mai bun prieten al meu din comitet și să mă prelucreze cu sancțiunea supremă. „Măi Niculae, zice prietenul ăsta al meu, să știi că dacă te duci în sat eu execut sarcina! Calc secretul încredințat fiindcă știu că n-ai nici o vină, poți chiar să te bazezi pe declarația mea dacă ai de gând să mergi mai sus, eu ți-o dau chiar scrisă – uite (și aici Niculae scoase din buzunar o hârtie pe care o despătură și i-o întinse fostului notar) – nu mi-e frică să susțin care e adevărul, dar dacă ești prost și te lași belit, dacă te prinde adică Beju în sat, atunci să știi că te execut și eu!“

Fostul notar luase în mână hârtia și chipul său ascundea acum, sub pretextul lecturii ei, impresia pe care i-o făcuse de fapt cele auzite. Arăta mai departe prietenos dar ceva se schimbase, sau era pe cale, s-ar fi zis că se așteptase poate la mai mult, întâmplarea să fi fost mai gravă sau povestitorul să fi apărut în ea într-un chip mai eroic...

– E foarte bună declarația asta, zise el în cele din urmă, dar cu fruntea încrețită, ca și când fără ea nu se știe ce-ar mai fi putut face el pentru Niculae. Las-o la mine, fiindcă o să am nevoie de ea.

Niculae începu deodată să se uite într-o parte și rămase astfel nemișcat timp de câteva clipe, apoi ca în somn mâna lui se mișcă și mai scoase ceva din haină, de astă dată însă din buzunarul interior.

– Poate ai nevoie și de ăsta? zise și ridică în aer un carnet mic și roșu oferindu-l hotărât fostului notar. Mai sus de tine nu merg, zise el mai departe, și dacă și tu ești de părerea lui Beju, atunci trebuie să recunoști că n-am ajuns unde mi-ai spus că o să ajungem când ne-am cunoscut noi doi și nici n-o să ajungem vreodată cât timp de ăștia ca el o să fie plin partidul și voi o să tremurați de frica lor.

– Ești un prost, zise fostul notar după un timp, fără să se turbure. Nu-ți dai seama că dacă e vorba de frică, ei sunt ăia care în fond le e frică și nu nouă? Nu vezi că și de tine îi e frică? Avea el nevoie de organizația din sat ca să te excludă? Nu vezi că ești orb?

– Ba văd.

– Nu vezi, că dacă ai fi văzut n-ai fi venit la mine așa de derutat. Bine că ți-a trecut. Bagă carnetul în buzunar și să nu mai faci gestul ăsta niciodată,

fiindcă s-ar putea să te coste, nu mai suntem în '45 și '46 când partidul avea nevoie de oameni, acum se înghesuie la porțile lui toți oportuniștii și nu se mai impresionează nimeni de atitudini din astea, dimpotrivă, s-ar putea să găsești pe cineva să-ți dea și un picior în spate, depinde la ce nivel o faci! Cu cât o faci mai jos, cu atât ai mai mari șanse să ți se rădă în nas și să ți se și ia imediat carnetul. Îți repet, dacă nu i-ar fi fost frică, Beju te excludea el fără să fie nevoie să recurgă la organizația din sat... Dar, pe de altă parte, ai și tu dreptate, mai zise fostul notar și îndoii declarația lui Iosif și o rupse și o aruncă la coș. N-o să te excludă nimeni din partid, o să-ți cer eu mutația de-acolo și cu asta am pus punct. Acuma să trecem la punctul doi. Să știi că trecem printr-un moment greu care nici mie nu mi-e clar cât o să țină, și sarcina ta e să rămâi cu orice preț în partid, indiferent ce muncă o să caut eu să-ți găsesc. Fiindcă excluderea e o înfrângere, chiar dacă e o nedreptate, înțelegi ce vreau să-ți spun?

– Înțeleg, zise Niculae ridicând glasul, dar înțelegerea asta face din noi niște lași. Niciodată nu m-am ridicat, nici eu și nici alții, împotriva lui Beju, tocmai pe considerentul ăsta, că nu se mai uită nimeni la tine dacă ai dreptate dar ești exclus. Cine a adus în partidul nostru această frică de excludere?

– Pentru că mulți trebuiesc într-adevăr excluși, iată adevărul, ți-am spus că e un moment greu, răspunse fostul notar. De-aia nici nu pot să te bag în învățământ, cel puțin acum, pe moment, ar însemna să te expun. Ori eu știu cât de mult îți place munca politică și de-aia te-am și scos din comerț unde lucreai cu Bâznae, după ce te-ai întors din armată, dar acumă îmi pare rău că nu te-am luat cu mine în primăvara când am venit aici... Acuma e precis că Beju ăsta ți-a băgat la dosar cine știe ce despre taică-tău, că a făcut politică liberală în trecut. Dosarul ăla al tău, zise fostul notar scârbit, toți porcii din Siliștea ți-au băgat în el câte-o hârtie... Așa că e mai bine s-o iai pe ocolite, să te dai la fund, să muncești undeva departe de sat, să-ți câștigi existența și în timpul ăsta să înveți carte, să te specializezi în ceva... Și după ce te specializezi, vedem noi!

Și aici fostul notar mișcă degetele în aer cu sensul că până la scadența aceea aceste evenimente care sar așa și joacă amenințător în această perioadă își vor schimba ele cursul și atunci vor sta ei iarăși de vorbă...

– Problema e să fii un om cu o specialitate bine pusă la punct, continuă în același fel fostul notar. Eu am studii juridice, și când am de-a face cu diferite probleme, sunt în cunoștință de cauză, nu stau eu să-l ascult ce-mi

îndrugă el, văd singur despre ce e vorba. Asta e sarcina care ți-o dau eu și caută s-o duci la îndeplinire. Uite o meserie frumoasă, zise primul-secretar după ce se gândi câțva timp: să înveți să te ocupi de grădini! De pomi și de flori, să te faci inginer horticultor! Ce zici?

Niculae nu răspunse, dar avea o privire care arăta că, în ceea ce îl privea, va face orice i se va spune să facă, dacă îi rămânea neatinsă speranța activității politice care îi plăcea așa de mult; și fostul notar se uita la el cu o privire care nu-l înșela, tocmai de aceea vroia acum să-l ferească, pentru a-l ajuta mai târziu să se ridice, avea și el, fostul notar, nevoie de oameni siguri pe care să se sprijine.

– Toată lumea aleargă la tehnică, e și normal, continuă fostul notar, dar s-a dovedit că oamenii nu pot trăi nici fără fructe, nici fără flori. Poate că fără flori se găsesc mulți care să poată trăi, dar fără fructe e imposibil. Așa că lasă-i pe alții la tehnică și fă-te inginer horticol. E o grădină și o seră la Mogoșoaia, ale unui castel, chiar azi mi se plângea administratorul de-acolo că le-a plecat horticultorul, nu găsesc altul și au contracte cu Horticola 1 Mai pentru livrare de flori pe piața Capitalei. Du-te acolo ca simplu muncitor, câștigă și înscrie-te la școală. Ai deja trei clase secundare, n-ai nevastă, n-ai copii, de plăcut să înveți, știu că ți-a plăcut, d-aia te-am atras eu așa repede în partid, că nu ereai mulțumit cu soarta care te-aștepta... Acuma așază-te liniștit pe carte și învață.

IX

Toate astea se aflară însă târziu de tot în sat, după ce trecu mult timp. Un prim moment greu despre care vorbea fostul notar se consumă chiar în anul următor, când se descoperi că mulți dintre cei asemănători lui Beju deviaseră la dreapta (în special cei mai mari ca el), cu toate că acțiunile lor erau de stânga, și fură îndepărtați. Despre felul cum fu tratat Beju (care, simțind pesemne că se apropie ceva, se grăbise să sancționeze o abatere așa-zis stângistă pentru a nu fi acuzat el de aceeași boală) nu se aflară amănunte, în genere se făcea doar un semn sub gât când cineva întreba curios pe unde-o fi, ceea ce nu însemna neapărat că i s-a tăiat capul la propriu, ci în orice caz la figurat, adică în cea mai probabilă dintre ipoteze era pe undeva la munca de jos, dacă nu chiar la pușcărie, adică chiar acolo unde băgase și el atâția...

În mod ciudat, scoaterea lui Niculae Moromete din activul comitetului raional de partid nu miră în sat pe nimeni și nici faptul că după aceea dispăruse nu se știe unde; cu atât mai puțin deci că fusese amenințat să fie exclus și că, după căderea lui Beju, nu fusese repus în munca de partid. Nu se știa precis, dar nici nu mai interesa pe cineva ca altă dată soarta lui.

Se spuse într-un timp că ar fi pe undeva, și chiar că ar fi avut nu se știe ce istorie cu o femeie, că ar fi văzut-o cineva la el în odaie, un băiat al lui Enache al Cârstichii, care ar fi fost pe la el... Că cică ar fi venit la el în seră femeia aceea și că într-o zi nu era nimeni și Niculae a pus-o jos pe pământ și i-a făcut felul... Era așa de tâmpit ceea ce povesti acest băiat al lui Enache al Cârstichii încât cineva îi dădu la un moment dat o palmă după ceafă și băiatul își arătă ca prostul fasolele râzând, vrând parcă să spună că a încercat și el să facă pe-ăla care știe ceva și nu i-a mers... Uitaseră cu totul de feciorul lui Ilie Moromete și într-o vreme cineva spuse că *ar fi murit...* Nici asta nu miră pe nimeni, dar dintre toate veștile care se aflară despre el în acest timp de aproape zece ani care se scurseră de la scoaterea lui din activul de partid, asta li se păru unora cea mai credibilă și mai plină de adevăr.

Pentru că în toți acești zece ani multora li se părea că lucrul cel mai credibil și mai plin de adevăr era cel nefiresc, și, dimpotrivă, cel lipsit de interes și fără noimă era ceea ce era firesc și normal. O însurătoare era altădată un eveniment mare, mai ales dacă se făcea cu nuntă, dacă băiatul era unul din acei flăcăi care semăna cu bradul pe care îl ducea prietenul lui încă neînsurat, pe calul care tropăia în buiestru în fața alaiului de căruțe ale nuntașilor și dacă mireasa era frumoasă și se făcea de nerecunoscut în rochia ei albă și în voalul ei pe care nu-l puneă pe cap decât o dată în viață. Cuiva îi veni însă în acești ani ideea că de ce la drept vorbind să piardă el banii cu ocazia nunții când, dimpotrivă, ar fi putut foarte bine să câștige și nu se știe cum făcu și cum o aranja și ce dădu el să mănânce și să bea la masă că la sfârșit, când își făcu socotelile, îi ieșiră patru mii de lei în plus, în loc să-i iasă în minus, cum se întâmpla de obicei. Nuntă cu plata obligatorie pentru invitați... Asta stârni oarecare vâlvă și încetul cu încetul învățară și alții cum să facă... Asta atrase însă în cele din urmă și atenția sfatului popular și președintele făcu cercetări și apăru deodată ceva straniu în legătură cu nunțile: un impozit pe cununie, și încă destul de mare, ca pe orice comerț... Asta nu descurajă însă pe nimeni, dar din ziua aceea acest eveniment din viața unui flăcău și a unei fete, atât de învăluit în taine

altădată, păru acum mai ales în clipa când invitatul era pus să-și scoată portofelul și să-și plătească mâncarea, ceva tot atât de lipsit de interes ca orice petrecere negliobească a unor inși care le-a venit lor nu se știe de ce cheful să se adune la un loc și să bea și să mănânce fără nici un rost.

Altădată plecarea unui om din sat era de asemenea un eveniment, mai ales dacă pleca în urma unor împrejurări ieșite din comun, se interesau de el ca și când s-ar fi simțit răspunzători... dacă ajungea bine, dacă ajungea rău, nu le era nicicum străină soarta lui... În acei ani însă se întoarse într-o zi în sat un general... Era chiar general, avea cu adevărat acest grad și la început toată lumea crezu că e vreun străin venit cine știe din ce pricină... Se află însă curând că nu, era unul de-ai lor, tat-său trăia aci în Siliștea și până nu de mult pe feciorul lui parcă îl văzuseră de câteva ori pe-acasă îmbrăcat militar... Erau însă și înainte mulți militari prin sat, subofițeri, ofițeri și chiar o dată fusese și un maior, feciorul fostului boier mort încă după primul război mondial... General însă...

Asta în mintea fiecăruia însemna atâția ani de învățătură, încât trebuia să aibă la naștere darul ăsta, să stai și să-ți tocești atât de tare coatele învățând încât după aia să nu te mai cunoască nimeni... ăsta al lui Pretorian însă nu învățase decât șapte clase primare, pe urmă fusese luat militar, și după aceea... Nu se mai știa precis ce făcuse, dar de vorbit vorbea ca și înainte cu cei care îl cunoșteau, ce mai faci, Stane, bine, Ioane... Când se spunea în sat despre un băiat că știe carte și că soarta îl însemnase să ajungă poate un om mare, fiecare dintre cei ai căror copii semănau cu cel numit tresăreau înfiorați auzind aceste cuvinte... Astfel de clipe îl țineau în viață cu credința neclintită că între soarta unui om mare care putea fi și a copilului lor și știința de carte era o legătură tot atât de strânsă ca între un copac și pământul în care își avea el înfipte rădăcinile. După întâmplarea cu generalul mulți tresăriră însă de ambiție și plecară și ei din sat – „adică cum, ziceau ei, suntem noi mai proști ca Ion al lui Pretorian?” – și într-adevăr se află curând despre cei mai mulți dintre ei că au ajuns care mai de care șefi sau directori cine știe pe unde și de aceea curând nu mai tresări nimeni și chiar începu să li se pară lipsit de noimă și de interes să spui despre un copil că știe carte și că îl aștepta un viitor deosebit...

Și se mai întâmplă un lucru izbitor, pe măsură ce treceau anii. În legătură cu evenimentele care se petrecuseră odată pe aria lor, mulți se mirau plictisiți când cineva le aducea aminte acum, când nu mai aveau un pământ al lor propriu-zis decât prin preajma casei, de vara aceea când se

neliniştiseră ei atât de tare şi făcuseră caz pentru nişte neghină şi pentru nişte cote care nu reprezentau nici măcar a zecea parte din recolta lor... Aşa e omul, spuneau ei râzând de ei înşişi cu un soi de dispreţ nici măcar amar. Moartea lui Valache, de pildă, nu miră pe nimeni, iar pe unii îi făcu chiar să spună imitând ceva care nici ei nu ştiau bine ce era, că dat fiind că nemaiputând suporta regimul nostru democrat popular, domnul Valache şi-a pus singur capăt zilelor... Fiindcă într-adevăr Valache fusese văzut într-o dimineaţă atârând cu ştreangul de gât de grinda din faţa fostei lui prăvălii, unde altădată băuse atâtea ţuici, jucase atâtea partide de table cu domnul notar şi cu domnul primar şi văzuse atâtea dimineţi izbucnind în geamul lui mare, drapat cu viţă agăţătoare, ale cărei frunze se făceau toamna roşii ca sângele.

X

Şi, cu toate astea, Niculae nu numai că nu murise în acest timp, dar ajunsese inginer horticultor şi la o conferinţă a regiunii de partid Bucureşti fusese ales delegat şi apoi membru în comitet. Putea însă să ajungă oricât de sus, drumul lui se pierduse, atât de mare era forfota celor de jos care îşi căutau febril propriul lor vad: cum şi-l căutaseră cu zece ani în urmă Isosică, Plotoagă, Zdroncan şi Bilă şi Mantaroşie care li se alăturase, iar mai apoi Vasile, care venise din urmă şi ieşise departe. Îl mai văzură pe Niculae la moartea tatălui, venind într-o maşină, dându-se jos în drum şi intrând în curtea părinţilor cu un buchet de flori în mână, cu capul gol şi tuns tot aşa cum îl ştiau ei... Fiindcă în acei ani murise şi Moromete dar de moarte bună, nu ca Valache sau Năstase Rădulescu, care nu murise el chiar acolo unde îl trimesese Vasile, dar se şubrezise aşa de rău încât degeaba i se mai dăduse apoi drumul acasă, că n-o mai ţinuse mult...

La poarta Moromeţilor fluturau prapurii, şi în curte printre femei şi copii, aşezaţi lângă coşarul acum dărăpănat din lipsă de vite, nişte dulgheri ciopleau liniştiţi un lemn de salcâm tăiat de verde... Din când în când clopotul de la biserică bătea de două ori, bang-bang, şi atunci toţi îşi făceau cruce, dar nimeni şi de nicăieri nu se auzeau plânsete. Mama lui Niculae stătea într-un pâlăc de muieri şi se uita din când în când atentă să nu lipsească ceva la alţi bărbaţi care mâncau lângă gardul grădinii pe nişte scânduri geluite, dulgheri şi aceştia chemaţi să ajute... Un câine negru complet, de la coadă până la bot, stătea foarte aproape de ei şi pândeau într-o

așteptare lihnită firimiturile, fără nici un semn că simțul lui i-ar fi spus în vreun fel că lumea aceasta adunată și mirosul acela de mămăligă cu varză care îi ațâța nările însemna moartea bătrânului său stăpân: dacă cei ce mâncau atât de lacom din străchini nu simțeau nimic, de ce ar fi trebuit să fie el neliniștit, câinele?

Catrina Moromete nici nu avu, după cum spuse ea mai târziu, timp să-și dea seama că tinerelul care intrase în curte cu paltonul lui negru era chiar băiatul ei, Ilinca însă, sora lui cea mică, îi ieși înainte, urcă pridvorul și acolo sus se opri în fața bătrânului care stătea culcat într-un pat plin de flori și scoase deodată un țipăt mare:

– Tataăăă, țâșni strigătul ei înalt și curățit de orice durere, ca o chemare disperată și în același timp albă de orice nădejde, adresată unui om în viață care însă nu mai vroia să audă. Scoal’ în sus c-a venit Niculae! Scoal’ și stai cu el de vorbă, că nu l-ai mai văzut de anul trecut! Uite-l c-a venit! Se dădu apoi la o parte și Niculae se apropie. Chipul bătrânului își pierduse orice asemănare cu cel din viață și privirea fiului nu stătu mai mult de câteva clipe asupra lui, ca și când ar fi avut înainte un străin. Se aplecă, îi puse alături de frunte buchetul de flori, se întoarse și începu să coboare scările. Porni foarte decis spre poartă, chiar grăbit, de parcă ar fi vrut să plece mai repede dintr-un loc unde greșise că intrase, dar își reveni și o luă apoi spre grădină. Se uitau la el nedumeriți: unde vrusese să plece (chiar vrusese să plece?) și acum încotro o lua? Niculae deschise poarta și aici pașii îi șovăiră, se rezimă de un salcâm și deodată izbucni în plâns. Mama și sora veniră după el și îl luară cu ele, dar el se desprinsese, se întoarse cu spatele la curte, și la toți care erau în ea, se așeză jos pe un butuc vechi de tăiat lemne și cum sta așa, din nou îl podidi plânsul și fața i se schimonosi. Bătrâna, cu privirea care îi rămăsese tânără în obrazul plin de încrețituri, se supără:

– Hai, maică, vezi de tine, că ești mititel și slab, el a fost voinic și și-a trăit viața. Mai mult pe noi ne-a chinuit în ultimul an, că nu mai putea și și vrea mereu să plece de-acasă...

La înmormântare venise și Matei Dimir, și Cicoșilă, și Nae Cismaru și Giugudel și vecinul mult mai tânăr al lui Moromete, alde Cârstache. Lipsea doar bătrânul Costache al Joachii, pe care cu câțiva ani în urmă îl pusese jos durerea aceea a lui de oase și stătea și acum paralizat și nici mâncarea nu mai putea s-o mănânce singur. Cel mai în putere dintre ei era Matei Dimir, dar și cel mai întunecat la față, Giugudel și Nae Cismaru fiind senini. Cârstache cel puțin plângea ca o rudă și povestea cum lui i se făcuse rău

Într-o zi când stătea nea Ilie în pridvor și își dădea și el seama că se duce. „Măi Cârstache, zice, eu o să mor și ție nu ți-e deloc milă de mine.“ Și aici Cârstache i se adresează direct lui Moromete:

– Cum ai putut să crezi tocmai dumneata, nea Ilie, despre mine, că nu mi-era milă?

În timp ce se pregătea praznicul, Niculae rămase o vreme în odaie cu sora lui și o puse să-i povestească. Toate urmele și semnele morții pieriseră, și sunetul goarnei și prapurii, și crucea de salcâm verde și scârțâitul nesfârșit al căruței cu boi pe care gospodăria colectivă o dăduse pentru înmormântare. Ilie Moromete nu mai era printre ei. În timp ce Ilinca povestea mai intră înăuntru o femeie, care se așeză pe pat și la un moment dat începu și ea să povestească. Era Alboaica.

XI

– ...După ce-ai plecat tu din sat, atunci când cu zarva aia mare, l-a apucat porneala, zise Ilinca parcă cu o indignare plină de admirație, având în glas o seninătate ciudată încât ascultând-o îți venea să crezi că ea știe că tatăl ei nu e mort și că acum o să vină din grădină, să urce scara pridvorului și o să asculte și el. Nu-ți spun că întinerise și toată ziua îl vedeai ba pe la primărie, ba pe la moară cu Isosică și Țugurlan, ba pe la... Se ducea la Râca, strigă deodată tânăra femeie, ca și când s-ar fi înfuriat că nu poate să ocolească o astfel de ispravă pe care o făcuse cât mai trăise tatăl lor...

Niculae însă nu înțelese. Nu se citi pe chipul lui nici o întrebare.

– Mama l-a lăsat în pace, cu toate că i se făceau obraji vâlvătai când se certa cu câte-o muiere și aia îi spunea: „De-aia se duce omul tău pe la Râca, fiindcă ești bună la suflet, s-o fi săturat și el de tine.“ Dar încolo mamei nu-i păsa, dar nici nu l-a căinat mai târziu! După ce-ai plecat tu, de unde până atunci, cu toate că tu erai la raion și ar fi trebuit să le fie frică de tine, ăștia treceau pe lângă el și când îl vedeau uite-așa întorceau capul în altă parte, și nu mai făceau prinsoare pe vedre de vin că îl ridică și îl bagă la beci, acumă, că ce mai faci, nea Ilie, c-o fi, c-o păți, nu-ș' ce le venise... Să vezi! Nimeni nu știe ce i-o fi spus el lui Țugurlan, care de ani de zile sta deoparte și nu ieșea decât duminica din siloz, că într-o zi ăla a lăsat silozul la o parte și a venit la moară. Isosică l-a și primit, l-a dat afară pe nepotu ăla al Ciulchii. Unii spun că s-au certat rău, Isosică cu muierea, din pricina asta... La început nimeni n-a înțeles, pe urmă s-a auzit prin sat că se spune că n-a

fost bine ce-a fost, să scoți milițienii, să-i pui să tragă în oameni și cu toate că nu Vasile făcuse asta, ci ălălalt, Plotoagă, lumea da vina pe Vasile. De ce? Pentru că el a pus oamenii de s-au luat după ăla înecatu, alde Gheorghe Pițur, ginerele lui Trafulică. ăsta înecă oamenii, mă, făcea Nae Cismaru, care nu se învățase minte de ce pățise când îl luaseră și-l ținuseră închis, din pricina ălor care dăduseră fac casei lui Plotoagă. Vasile trimetea pe plutonierul Moise ba pe la unul, ba pe la altul, a venit și pe la noi și tata nu s-a speriat de el, fiindcă aflase de la Țugurlan că toate astea care le ziceau oamenii le ziceau și ăia pe-acolo pe la raion... După ce tot ei dăduseră ordin, acum ziceau că n-a fost bine și îl învinuiau și pe Vasile, parcă nu l-ar fi pus tot ei președinte și n-ar fi știut că Vasile nu era amestecat... Pe ăla nu-l înecase el, așa fusese ordinul, să strângă grâul de la ăi care fugiseră de pe arie. El nici nu fusese de față, Mantaroșie ăla era vinovat, dar Mantaroșie era șef de tarla, își vedea de treabă, nu se lega nimeni de el și pe unde îl vedeai își arăta așa colții, cu toate că nu mai avea el puterea dinainte... Și într-o zi vine și Vasile pe la noi. Tata nu erea acasă, erea... în porneală! I-am spus și eu să vie alt' dată și Vasile a venit și l-a găsit în pridvor. „Că știu eu, zice Vasile, de ce te-ai speriat dumneata, dar să știi ce de ce ți-e frică, nu scapi!“ „Și mai ai justificarea să vii la mine în pridvor și să-mi spui asemenea cuvinte?“ „M-ai înțeles greșit, a zis Vasile, nu știu la ce te referi, dar și Niculae ți-a spus același lucru, cu toate că erea băiatul dumitale!“ „Băiatu-meu să nu mi-l amestecați voi în faptele voastre, că el acum își vede de treabă și nu umblă să trimeată pe șeful de post pe la casele oamenilor.“ „Mai bine să trimet eu șeful de post să-i potolească, zice Vasile, decât să mai vie trei camioane cu milițieni și să-i ridice, cum a făcut Plotoagă la care toți țineți că la ăl mai bun președinte.“ Tata a tăcut. Asta așa erea. „Eu mă refer, zice Vasile, la pământ, știu că ți-e frică de alea două loturi, să nu ți le luăm în colectiv. Ori dumneata îți închipui că Țugurlan în locul meu o să zică: «Moromete mi-e prieten, să-l lăsăm pe el să trăiască așa cum vrea. Recunoști?»“ „Și de ce n-ar zice? i-a întors-o tata. Recunosc, ei și? Tu ești în stare să zici așa? Dacă rudele ți le-ai băgat în pușcărie, darmite pe noi?!“ „Aici te înșeli, i-a răspuns Vasile, eu n-am nimic cu cine nu ne împiedică să ne facem altă viață“. „Știu, a zis tata, ți-nchipui că mi-au spus-o alții mai deștepți înaintea ta. Eu trec peste toate și trec și peste faptul că o altă viață cu Bâznae în cap nu poate să ducă la nimic bun, dar admit cazul că Bâznae n-o trăi cât lumea și fi-său să zicem că o să pună mâna pe carte și o să învețe, ei, unde ajungem? Care ar fi scopul? Să-ți spun eu ție,

că tu nu știi, de pe un lot de pământ trăiește întreaga suflare omenească, trăiesc eu și copiii mei, trăiesc vitele care le rămâne din recoltă nutreț, mă încălzesc iarna cu cocenii porumbului de anul trecut și ăi de floarea-soarelui, îmi fac ce vreau din lână și din cânepă, trăiesc și câinele și păsările cerului, și popândăii și berzele și găinile și îmi pun și tutun pe care stau iarna și-l păpușesc cu copiii, ca alde Traian Pisică pe vremuri. Nu-mi iese nici o brânză din el, dar am ce fuma?! Am! În timp ce tu ce faci? Tu vrei să dai totul peste cap și nu te gândești: mă, o fi bine? O fi rău? Ce face omul fără vite în bățatură? Ce ajunge el? La ce-i mai trebuie curțile și șoproanele astea? Ce să facă dacă nu mai poate să mai pună și el palma pe spinarea unui cal, sau să mai tundă o oaie? Ce vrei să tundă? Câinele? Cine îți spune ție că dacă gonești berzele și tot ce e suflare pe suprafața pământului, pe motiv că sunt dăunători, nu usuci totul și ajungi să trăiești ca în pustie? Fiindcă așa am auzit, că se dă cu praf peste tot, din avion, și tot ce se mișcă prin grâu și pe sub brazdă se întoarce cu picioarele în sus și moare. Așa că nu de alea două loturi mi-e frică mie, că o să mi le luați voi mie în colectiv! Cu toate că e și aici o chestiune. Cu ce drept să mi le luați, dacă eu nu vreau că vi le dau?“ „Prin liberul consimțământ“, i-a răspuns Vasile. „Îți bați joc de mine? a zis tata. Ia te rog să pofțești afară din târla mea și altă dată să nu mai vii.“ „Bine, i-a zis Vasile, dar îți spun și eu un lucru, într-o vară eram copil, am trecut pe drum și am văzut ceva în mijlocul bățaturii, la dumneata, am crezut că e vreun vițel bolnav sau vreun mânz, m-am oprit și m-am uitat prin ulucă. Dumneata stătea în picioare și vorbeai cu sanitarul. «Ce zici, domnule Crivăț?» «Bă, nea Ilie, zice Crivăț, eu zic că n-o mai duce.» «Da, păi nu vezi că abia mai suflă!? Are temperatură patruzeci și unu de grade!» M-am așteptat să spui că o să-l tai să-i iai pielea, când îl auz pe sanitar că strigă spre muiera dumată, care nu știu de ce stătea în casă și se uita prin geam, parcă i-ar fi fost frică: «Țață Catrino, zice, fă-i cămașă!» Adică de înmormântare, să-i facă una nouă. Atunci am înțeles că ce zăcea acolo în mijlocul bățaturii pe o pătură la picioarele voastre nu era un animal, ci Niculae. L-am văzut că se mișcă, se ridică în patru labe, pe urmă în picioare, și o ia împleticindu-se spre grădină. Mai mult ca sigur că a auzit tot ce vorbeai voi. Întrebă-l și ai să vezi că știe!“ „Și ce vrei să spui cu asta?“ a zis tata. „Că nu-ți păsa dumată dacă îți murea un copil! Parcă ce, aveai vreo vină? Frigurile vin de la țânțari! Și ce, țânțarii nu trebuie să trăiască și ei?!“ A trecut tata. Pe urmă s-a supărat și i-a spus lui Vasile că asta e o minciună. Dar se vedea că ceva tot își mai aducea el aminte...

Încerca Vasile să se împace cu ăi pe la care trimisese milițianul, dar n-a reușit și peste vreo doi ani l-a dat jos Țugurlan. Dar în timpul ăsta Vasile făcuse în sat gospodărie colectivă și când veni de reuși Țugurlan, Vasile fu ales președintele lor acolo, la *geaceul* pe care îl înființase, fiindcă mergea prost și se certau între ei, cu toate că le dăduse pământul ăl mai bun și atelaje și bani de la bancă. Dar nu intraseră cu tot ce-aveau și erau mai mult funcționari, iar ăilalți care nu ereau, dar intraseră cu mâinile goale, nu prea munceau, că le plăcea la toți să comande ălorlalți și le rămânea toamna târziu porumbul necules pe câmp. Vasile i-a pus la treabă și a început să le meargă mai bine. Lui tata îi plăcea. Foarte bine, zicea, cui îi place acolo, n-are decât să se ducă, dar n-a ținut mult plăcerea asta a lui, adică a ținut toți anii ăia când veniră de se desființară și cotele. Când într-o zi se întorcea nu știu de pe unde foc acasă. „Cum adică, îl aud că îmi spune, de-aia te-am scos eu de-acolo de la siloz și te-am vorbit de bine pe toate drumurile, ca tu să faci pe urmă mai rău ca Vasile?“ „Da’ ce rău a făcut, tată?“ (Era vorba de Țugurlan.) „S-a pornit, zice tata, din casă în casă, cu o droaie de alții veniți cine știe de pe unde, și nu și nu, nu mai iese din casa omului până nu se înscrie în colectiv. Asta e o faptă?! Am vrut să stau cu el de vorbă și parcă nici nu mai mă cunoaște. S-a smintit la cap.“ Aici tata n-avea dreptate, cu Țugurlan mai stăteai de vorbă și unde nu se putea și nu se învoia omul cu nici un chip îl lăsa în pace. Da’ acum, de, venise vântul peste el și nu mai sta nici el de vorbă și de-aia se supăraseră tata, că de ce s-a pretat. „Așa ne-a fost vorba?“ cică l-ar fi luat la rost. „Moromete, i-a răspuns Țugurlan cătrănit, n-o să mai așteptăm noi acum după cheful tău să facem ce ne-am pus în gând. Facem! Și tu ar trebui să intri primul, să dai exemplu.“ Asta l-a supărat pe tata, vorbele astea că s-a legat și de el, că altfel, pe urmă, nu i-a mai păsat nici de pământ, nici de nimic, l-a dat acolo și a terminat. Dar pe moment, a dat vina pe Țugurlan, că de la el ar fi pornit. Nimeni nu mai știe bine cum a fost, dar e adevărat că Țugurlan a fost primul care a început și lumea a crezut că e de vină el și a ieșit gălăgie mare, au început oamenii să strige. Și atunci a căzut Țugurlan și a venit iar Vasile, care ăsta în câteva săptămâni dacă au mai rămas patru-cinci care nu s-au înscris! Oleu! Abia atunci am văzut noi că Țugurlan căzuse nu pentru că făcuse lumea gălăgie, cum credeau unii, ci pentru că mergea prea încet... Vasile, parcă puteai să stai de vorbă cu el? Te înscrii, nu te înscrii, tot aia e, zicea, toată țara se înscrie și numai tu nu vrei? Și îți lua mâna și te puneia sforțat să te iscălești. Mulți au fugit care pe la Pitești, care pe la București, care pe șantiere, dar

degeaba, că le-au pus pe muieri, pe babe, pe care au găsit în casă să semneze că intră de bunăvoie în gospodăria colectivă. Cine avea copii funcționari pe la Pălămida, sau Pitești sau oriunde ar fi fost, veneau ăia și-i convingeau pe părinți să se înscrie, ca să nu le periclitizeze situația. Și știți cum erea asta, că odată ce unul semna, venea ăsta pe urmă numai de-al morții să semnezi și tu, de ce adică el da, și tu nu? Tata ca să nu-i pricinuiască vreun rău lui Niculae, a făcut ce-au zis ei, nici n-a mai stat la discuție... Dar cu Țugurlan a rămas certat, dar nici ăla n-a mai stat în comună, s-a dus, și-a vândut casa și locul și nimeni nu mai știe pe unde-o fi... Îmbătrânise tata, nu-i mai erea așa bine. Nu că suferea de ceva, dar nu se mai simțea în apele lui, mai ales că și Paraschiv murise în anul ăla în spital. Se lăsase de tutun că se speriasse, într-o zi se pomenise că-i curge sânge din gât și doctorul i-a zis c-a scăpat ca prin minune. Tocmai împlinea șazeci și nouă și s-a speriat când a văzut. Haiti, zice, gata! Mi-a venit și mie sorocul. Parcă îl aud și acum, ar fi vrut el s-o dea pe glumă, dar i-a spus doctorul că dacă sângele ăla se spârgea la inimă sau la cap, murea întâmpinat, cum mor unii, că nici nu mai apucă să-și dea seama. S-a ținut, a lăsat tutunul, dar era așa nervos, îi cășuna pe orice și ba zicea că nu mai are chef de viață, ba se speria că o să moară și n-o să mai vadă lumina soarelui. Când primea câte o scrisoare de la tine, ba se supăra, ba zicea că ți-o fi greu și ție, nu e lesne, zicea, să te apuci să înveți așa târziu. Ar fi trebuit să-l fi ținut pe Niculae mai departe la școală, să nu umble el pe urmă de gât cu toți ăștia ca de-alde Isosică. Vezi, zicea, aici am greșit. Pe urmă își vedea de-ale lui, veneau ăștia pe la el, alde Costache și Giugudel și ăilalți și vorbeau între ei, dar se înmuiase el, nu știu ce avea... Înainte când bătea clopotul în sat intram pe poartă și îi spuneam, tată, a murit cutare. Pe mă-sa, zicea el atunci, a murit fiindcă n-a mai avut zile. Acuma, după sângele ăla din gât, cum auzea cum bate clopotul și afla cine e, ofta așa subțirel și, hei! zicea, nu-i pare la nimeni bine că moare cineva! Se înmuiase, de, vedea și el că oamenii mai și mor... Pe urmă a început să se sprijine într-un ciomag și îmi spunea mie: „Ion al lui Iacov are optzeci și șase de ani și merge călare pe cal. Eu am numai șaptezeci și ceva!“ Adică, de, o să-i treacă lui slăbiciunea aia și o să meargă și el ca Ion al lui Iacov. Dar când lua câte o țuică, te uitai la el cum îi pare rău că nu poate să bea toată sticla, că și asta era o poveste, nu-l mai țineau vinele și picioarele lui nu mai erau bune de nimic, i le luai cu mâna și le dădeai la o parte ca pe niște lemne. Începuse să cadă, se ducea până colea la pod și cădea și pe urmă luptă-te cu el să-l aduci acasă, că nici

nu vrea, da din mâini și te izbea!... El zicea că mai e el omul ăla în putere s-o ia de-aici și să se ducă până la Râca dus și întors, pe jos, cum a făcut într-o vară când am rămas fără cai. M-am pomenit cu el pe seară, mergea el, dar parcă trăgea de picioare. „De unde vii, tată?” zic. Nu știam eu ce e cu el, credeam c-o fi fost pe-aici prin sat, că uneori așa făcea, pleca și nu venea la prânz la masă. „Unde fuseși, tată, unde mâncași?” îl întrebam. „Păi, Ilinco, zice, uite că nu mâncai nimic.” „Păi uite așa, mă plictisii, zice; că veni el alde Matei și zise să iau ceva, că la el fusei, dar uite că nu luai.” Știam eu unde fusese, la Fica, dar mă prefăceam că nu înțeleg. „Și nu-ți fu foame?” l-am întrebat. „Uite că nu-mi fu.” Asta îi venea lui și-acasă, și erea mâncare bună, de, că găteam puiul la aragaz și zic: „Hai, tată, ce te tot codești așa, așează-te odată la masă că n-am timp să te chem cu lăutarii, copiii ăștia l-e foame, nu mai sta și te scărpină la ureche.” Că așa făcea, ducea mâna aici la tâmplă și se scărpină sub pălărie și se uita așa la mine și se strâmba, într-o vreme ai fi zis că o să se joace cu copiii. Când îl făcui pe ăl dintâi sta și se uita ceasuri întregi la el în leagăn și îl vedeai că îi pare bine... În anii ăia a avut zile când i-a fost și lui ca pe vremuri, nu prea mai zicea nimic, nici de ăștia de la sfat, mai ales după ce se desființară cotele... Bea la tutun cu alde nea Costache al Joachii și toată ziua stăteau de vorbă la umbră sub salcâm sau în pridvor și se uitau pe drum. Mai venea el din când în când afumat cine știe de pe unde și începea să dea din mâini și să ne firuie, mai ales pe mama. Pe urmă se culca și când se scula îl auzeam așa cu glas ca de fată: „Ilinco!” „Ei, ce e”, ziceam. „Păi mie nu-mi dai, domnule, și mie să mănânc?” îl apuca blândețea! Alteori îl lua pe băiat pe genunchi și îi cânta el un cântec cu un soldat rănit în războaie și cu un câine care moare și el la capul lui... Mama uite așa se învârtea pe lângă el înfuriată, că să lase copilul în pace să-i cânte *Bine ești cuvântat, Doamne*, nu de „răzbel”... Ei, și când îl făcui pe-al doilea veni el de se plictisi, nu-i mai plăcu... Să-l fi văzut cum se scărpină lângă ureche și se strâmba așa la mine și da din cap parcă i-ași fi făcut eu ceva. „Ce e, tată?” Nu vrea să spună, da mereu din cap supărat rău, pe urmă se uita drept la mine și se scula și pleca. Nu știu ce îl rodea, avea el ceva, dar nu vreo boală... Că mă apuca să-ți spun ce era în inima lui când începu să meargă în ciomag, fiindcă de-asta ne-am dat noi repede seama, el credea că o să-i treacă, fiindcă îmi adusei aminte cum a intrat pe poartă cu picioarele lui târâș. Am văzut eu că vine de undeva și știam de unde și că n-a băut nimic. „De unde vii, tată?” îi zic. Și el se oprește în mijlocul bătăturii și se uită așa la mine enervat. „Păi nu fusei,

Ilinco, la Balaci!?” Nu vrea să spună Râca, dar îl lasă să spună ce vrea el. Parcă mi-ar fi spus mie mai dinainte și eu aș fi uitat, sau parcă l-ași fi trimis eu până colea la cooperativă! „Pe jos?” zic. „Da’ pe ce?” „Și ce căutași, de ce nu-i spuseși lui bărbatu-meu dacă avuseși treabă acolo?” „Dar ce crezi tu, zice, că am fost singur? Am fost cu alde Sande.” Mințea. Alde Sande, îl văzusem eu pe la cooperativă, dar îi zic: „Și tu ai picioarele lui Sande? Și n-a trecut pe drum nici o căruță să vă urcați și voi în ea?” „Nici de sămânță, zice, am mers paisprezece kilometri pe jos.” Asta ținea el minte, că n-a fost un an de când s-a dus pe jos la Râca și că o să-și revie el și o s-o vadă iar pe Fica și eu n-am vrut să-i spun că n-o să se mai urce el pe cal ca Ion al lui Ilie Iacov (unde l-o fi văzut el pe ăla nu știu, o fi auzit pe cineva, că ai lui Iacov se duc acolo la gospodărie, le-or fi dat lor atelajele în primire) și nici că o să mai apuce el măcar să iasă din sat, darmită până la Râca. Dar am vorbit cu doctorul și l-am dus la spital. A stat el acolo câteva săptămâni, i-a fost mai bine. „Domnule doctor, i-am zis, îi e mai bine, să-i mai dăm niște doctorii, să-l punem pe picioare?” „N-o să-l puneți, a zis doctorul, acumă lui nimic n-o să-i mai facă nici bine nici rău, bătrânul nu suferă de vreo boală, dar i s-a scurs viața... Cât o trăi, bine, să nu-l chinuiți cu cine știe ce, că nu mai ajută.” Avea slăbiciunea asta, că nu-i venea neam să stea în casă și îl vedeai cum o lua cu ciomagul în mână pe lângă garduri. „Tată, unde te duci? Stai acasă, că iar n-o să poți să te mai întorci și dacă vine mama după tine să știi că te bate.” Avea boală pe mama, că nu-l lăsa în pace, odată când a vrut și ea să se ducă pe la neamuri în Burdeni, l-a încuiat în odaie... Eu n-am știut nimic, plecasem câteva zile cu bărbatu-meu și copiii pe la Ploiești, la socri, și când ne-am întors l-am găsit așa înjurând, că aia bătrână vrea să-l ducă mai repede la cimitir, să scape de el. Că el nu mai stă cu ea, o lasă aici și se duce la ailaltă în vale, la Alboaica. (Și aici Alboaica intră și ea în odaie și începu și ea să asculte.) Așa a și făcut, continuă Ilinca, mama nu știa nimic, că nici eu nu l-am crezut, am zis că zice și el așa, de ură pe ea... Ei, și într-o dimineață pe la revărsatul zorilor, l-a simțit ea mama că se scoală din pat și se duce, dar a crezut că se duce în grădină, de, ca omul bătrân... Că îi luase frica, se trezea din somn și se ducea în grădină și mama a crezut că nu e nimic și și-a văzut de somn. Eu la fel. Dimineața, când ne-am uitat, patul gol... Stai acum și caută-l în tot satul, că el n-o lua totdeauna într-o parte, văzuse că dăm de el repede, și ca să ajungă la Râca fără să știm noi cum, te pomeneai cu el te miri pe unde. Așa a fost și atunci când a pierit de dimineață. Când a fost asta, Alboaico?!

– Păi anul trecut, zise Alboaica. Și continuă ea povestirea. O fi plecat el de-acasă noaptea, dar la mine, de, a ajuns târziu, răsărise soarele și am crezut că mama știe, n-aveam de unde să-mi dau seama că el a fugit. I-am dat eu o cană de lapte, a băut-o și se uita așa în cană. „Mă Marișo, zice, ajunsei să beau lapte, tu niște țuică n-ai?...“ I-am dat un păhărel de vin, că mi-a fost frică să-i dau țuică, să nu-i ia de tot puterea și s-a așezat pe prispă și a băut așa din pahar jumătate... Îl ținea în mână și eu mi-am văzut de treabă și când mă întorc el tot așa rămăsese: „Ce faci, tată, zic, nu beai?“ El se uită la mine, și am văzut că nu înțelege; „Paharul, zic, dă-l peste cap, ziseși că nu vrei să beai lapte. Nu-ți place?“... „Ba îmi place“, zice, dar tot nu bea și ținea așa paharul strâns în mână. Atunci m-am uitat și eu mai bine la el și mi s-a făcut rău, Niculae. Se împutinase, săracul, nu erea ca bățul, dacă îți mai aduci tu aminte de el, așa voinic și cu oasele mari, când a murit i-am făcut un tron că abia avea loc în căruță. M-am dat mai aproape și întind eu mâna și îi iau paharul să vedem ce zice. N-a zis nimic. Niculae, a rămas așa, se uita și la mine... Vedeam eu că ceva nu e bine, și zic: „Tată, ce te doare?“ „Nimic, zice, n-am nimic.“ Și îl văz că ridică iar capul și se uită spre grădină. Se uita țintă. Taman răsărea soarele și era așa liniște. „Mă, Marișo, zice, ia uită-te, se făcu seară.“ Am tăcut și eu, mi s-a făcut frică. Bătu n-a murit așa, s-a lovit de-o buturugă în grădină și și-a sfărâmat un picior, uite-așa se făcuse zob fluierul sub genunchi, și a înjurat până a închis ochii, că de ce să se ducă pe lumea ailaltă din pricina unei buturugi. Pe urmă m-am mai liniștit eu și am zis că dacă el e în stare să șeadă pe prispă înseamnă că nu e nimic, o fi din pricina drumului, de, i-o fi luat toate puterile și de-aia nu-și mai dă seama, dar își vine el în fire. „Treci, taică, i-am zis, colea mai la soare, că acolo ti-o fi frig.“ Când pe urmă o văz pe mama val-vârtej, aflase unde era și pune mâna pe el să-l tragă de mânecă să se ridice și să-l ducă.

Aici ochii Alboaicei luciră, și, trecând printr-o mișcare de la stânga la dreapta, capul ei se dădu pe spate cu o spirală care de astă dată nu mai putea fi de bucurie, ci de plâns, pe care îl alunga astfel ca să povestească mai departe cu glasul curat. Sau ar fi vrut poate să se oprească? Își adusese cumva aminte de ceva care nu putea fi auzit și de urechi străine, sau ceea ce urma ar fi putut să supere pe cineva!? Se uită la Catrina: mama asculta și ea ca și ceilalți, ai fi zis că ea uitase toate acestea și era și ea curioasă să audă ce s-a mai întâmplat, ca și când nu despre ea și omul ei era vorba. Alboaica povesti atunci mai departe:

– Eu mă luasem cu altele și el cât stătuse la soare își venise în fire... S-a ridicat de pe prispă și a început să se sprijine în ciomag și încet-încet, hai să meargă. Mama îl îndemna și îl firuia, nu-ș' ce-i spunea, că dacă n-o să-l țină de-aici înainte numai în casă, să-l încuie și să nu-i mai dea neam drumul. Da' nu mai știu ce i-a zis, că l-a firuit, nu mai țin minte, și tata zice: „De ce mă firui tu, fă, pe mine?” Și ridică ciomagul și jap! îi trage una pe spinare. M-a pufnit râsul, dar am văzut eu că nu e de râs, și m-am dat după coșar... Ei, și pe urmă, nu-ți mai spun, Niculae, ce-am pățit cu el, că n-a mai putut să meargă și cum să-l ducem acasă că era departe. Mergea el, de, așa, doi-trei pași, dar pe urmă, chiar dacă îl țineai, se făcea greu ca un pietroi și se lăsa în jos. Altfel n-avea nimic, îl întrebam mereu: „Tată, te doare ceva?” „Nu mă doare nimic“, zicea. Ce să-i facem, cum să-l ducem acasă? îi spun eu lui Sande: „Du-te, mamă, și fă rost de-o căruță cu cai, să-l punem în căruță și să-l ducem acasă.“ „De unde căruță și cai, zice Sande, nimeni nu mai are voie să țină căruță cu cai, ce, nu știi?“ „Du-te, zic, la gospodărie și spune-i lui alde Moreanu să-ți dea, că acum a l-am ales pe el președinte și e om la locul lui, o să-ți dea.“ Da' Sande zice că nu se duce el acolo, că o fi el Moreanu om la locul lui, dar așa s-a dus Marin al lui Matei Dimir să ceară s-o ducă pe fi-sa la gară, că pleca la școală, și unul de-acolo l-a trimis la alde Ilie Nica, care are grijă de cai, și Ilie Nica i-a spus că îi dă cu condiția să-i care și lui niște lemne din Cotigeanu. „Du-te, Sande mamă, zic, spune-i și tu că îi faci și pe urmă nu-i mai faci.“ „Mai bine îl duc pe bătu în brațe, zise Sande, dar eu la nenorocitu ăla să-i cer cai nu mă duc.“ Și s-a apucat el să-l ia pe tata în brațe. Ce să-l ia, că era greu și ce crezi, Niculae, că a făcut Sande? Aveam o roabă și l-a pus pe tata în ea și uite așa l-a dus până acasă. Să fi văzut cum stătea tata cu capul ridicat și se uita pe drum. Și Sande zice: „Îți place, bătu, să te plimbi așa pe drum?“ „Îmi place, mă, Sande, zice, numai ăleia bătrâne nu-i place și nu vrea să mă lase! Ea crede că n-o să ajungă și ea ca mine!“ „Bine, bătu, zice Sande, uite las roaba la matală și când oi mai putea și eu așa, vin să te plimb. Că acum trebuie să mă duc la brigadă să fac procente.“ Da' n-a mai putut Sande, săracul, s-a întors acasă și zice: „Mamă eu nu mă mai duc pe bătu, mi-e milă de el cum îl văd că se topește, zici că parcă nici nu mai e el m-apucă plânsul“. Și când a zis vorbele astea a și început să plângă Sande, că așa e el din toți copiii mei, ți-ar aduce cu spinarea sacul de cinci duble până la gară, dar de ce îi e lui milă când îi e, să nu-i ceri, fiindcă nu poate... Din ziua aia de când cu roaba nici nu l-a mai văzut și nici acum n-a venit, nu l-am lăsat noi...

Alboaica tăcu.

– Și cum a murit? zise Niculae într-o tărie. L-a durut ceva?

– Nu l-a durut nimic, răspunse Ilinca. De vreo două săptămâni nu se mai ridica deloc din pat și atunci ți-am trimis eu telegrama.

– Eram plecat, zice Niculae, și Marioara s-a întâmplat să fie și ea plecată într-o tabără...

– Ești însurat tu cu Marioara? zise Alboaica.

– Ce-ți pasă ție cu cine sunt însurat? răspunse Niculae.

– Ce face ea la București? Am auzit că are și ea serviri, reluă Alboaica parcă înveselită de răspuns.

– E la un preventoriu de copii, e asistentă medicală.

– Doctoriță? zise, fără să se mire, Alboaica.

– Ei, doctoriță! exclamă Niculae, a făcut și ea școala tehnică sanitară, trei ani.

– A, ca un fel de sanitar... Și ea de ce n-a venit?

Dar Niculae nu răspunse.

– Și, cum a murit? reluă el.

– Păi când ți-am dat eu telegrama, zise Ilinca, nu mai cunoștea. „Cine sunt eu, tată?” îl întrebam. „Marița lui Turcin”, zicea, și eu mai râdeam, credeam că face dinadins. Dacă îi dam să mănânce, mânca. „Mănânci, tată?” „Mănânc!” zicea. „Mai mănânci?” îl întrebam. „Nu mai mănânc.” Era greu, mama s-a chinuit cu el, de, om bătrân, nu mai putea nimic. Când și când lovea cu brațele și atunci chemam doctorul și îi făcea o injecție. Se liniștea el atunci și adormea. Cu vreo trei zile înainte să moară, tot așa, a venit doctorul și i-a făcut injecție în mână. „Cum e, tăicuțule, zice doctorul, cum îți merge?” M-am uitat și eu la el, parcă ziceai că acum o să-i fie bine. Injecțiile veneau și îl făceau că înțelegea tot ce îi spuneai și vorbea și el. „Domnule, l-am auzit că îi spune doctorului, eu totdeauna am dus o viață independentă!” Doctorul zice: „Dar acum, tăicuțule, cum îți este?” „Mi-e bine, zice, nu mă doare nimic, dar nu prea mai sunt conștient”... Pe urmă a dormit el, și când și când se trezea și se uita așa ceasuri întregi pe geam... Pe urmă noaptea a început să tragă, răsufla rău de tot, și din ziua aia n-a mai cunoscut deloc pe nimeni... Și ailaltăieri dimineață, înainte să se lumineze, a murit...

Între timp intraseră în odaie o mulțime de inși, și printre ei un militar care se uita la Niculae deschis cu o privire insistentă și parcă frățească. Ilinca îi spuse lui Niculae că ăsta era bărbatul ei, subofițerul de la unitatea

de aviație de la aerodrom cu care se măritase atunci în toamna aceea... Și spunând acestea puse mâna pe doi copii care tocmai intraseră și ei în casă și îi dădu afară.

– Sunt ai mei, zise ea. Ieșiți, mă, afară, nu vă e rușine să intrați aici peste oamenii mari? Hai, afară...

Dar se aplecă și îngenunche în fața lor înainte de a-i da afară, și le dresе cămășile la gât, le încheie nasturii, le dădu la o parte, cu un pieptene, părul de pe frunte, iar pe cel mai mic îl luă în brațe ca să-i ridice mai sus pantalonașii... Catrina se apropie și îl măsură pe Niculae de sus până jos, cu o privire severă:

– De ce trăiești fără cununie ca păgânii?

Niculae însă nu-i răspunse, parcă nu mai era nici el de mult acolo și nu mai înțelegea bine ceea ce se spunea. Își lăsă fruntea în pământ și rămase astfel clipe lungi. Nimeni nu mai zise nimic. Apoi el se ridică abia murmurând, fără sânge în obraji, spuse că el acuma nu mai poate să mai stea și că la noapte trebuie să fie la București, după care își luă ziua-bună de la toată lumea și ieși fără șovăieli și fără să se uite înapoi.

XII

Șoferul care îl adusese în sat era din Pălămida, fiindcă cel cu care venise de la București i se stricase mașina și Niculae nu mai avusese răbdare să aștepte. Raionul de partid nu avusese nici el vreuna liberă în acel moment și atunci i se dăduse mașina sfatului, a tovarășului Iosif, care nu mai făcea nici el parte din activul de partid al comitetului raional, dar ajunsese în schimb președinte al comitetului executiv.

Acum mașina străbătea cu grijă drumul deloc neted și Niculae stătea tăcut și se uita pe fereastră. Era toamnă târzie, dar era soare și uscat și câmpia zăcea împăcată sub lumina înserării. Șoferul manevra des, și într-o vreme mașina se opri cu botul chiar sub fundul unui măgar pe care nu-l putuse ocoli ca să nu dea într-o groapă mai mare. Proprietarul, un țăran foarte tânăr, ridică o jordine și îi aplică măgarului o lovitură energetică pe spinare și făcu loc. După ce trecură șoferul rânji:

– Marca Simson, zise el, aprindere cu ciomagul.

Adică asta era ăla din urmă, cu mijlocul lui ciudat de locomoție... Nu merseră prea mult și dădură de alt măgar, tot așa, înhămat la un fel de troacă pe două roți în care însă proprietarul dormea în ea așezat pe niște trăiști.

– Țsta unde dracu s-o fi ducând la ora asta? se miră șoferul. Unde te duci, mă nene? strigă el când trecu pe lângă troacă, scoțând capul pe fereastră.

Dar nu primi nici un răspuns, deși omul, la sunetul claxonului, se trezise și se uita cu ochii mari la mașină.

– Unde-ai plecat la ora asta? repetă șoferul cu o voce de om prea blazat de câte a văzut el pe drumurile lui, dar cu care s-a obișnuit și i-ar fi fost urât să nu le mai întâlnească.

Omul tot nu-i răspunse, ca și când n-ar fi înțeles limba, și atunci șoferul, văzându-și de drum, reflectă ironic:

*Două roate și-un măgar –
Atelaj particular!*

– Acum două săptămâni, continuă el, am luat-o și pe fi-mea până la Mozăceni, a reușit acum să intre la facultate, la filologie, și când a văzut ea d-ăștia pe șosea zice: „Tată, eu știam că numai în Spania sunt pline potecile de măgari, că e țară muntoasă, la noi aveau înainte numai ciobanii“. „Ei, acum îi au și oamenii, i-am zis eu“. Când s-a făcut colectivizarea totală, au uitat să-l considere animal socialist și atunci oamenii, din interzicerea cailor, au început să crească măgari.

Șoferul dăduse acum de drum bun și, ca să-i abată pesemne gândurile prietenului șefului său, știind de unde îl aducea, continuă:

– Știți ce scumpi sunt? Uite-așa un puiandru costă cât un cal dinainte. La Mozăceni stă tata, e și el colectivist, că i-a băgat pe toți, n-a mai stat să-i gâdile la subsuori cu munca de lămurire, cum au făcut atâția ani. Tata avea și el șase pogoane, dar de când îl știu se tot văita, că aoleo că avem pământ puțin, că ce bine ar fi să mai avem noi un lot de încă șase pogoane... Acum i-au lăsat și lui acolo ceva în folosință personală cât să pască un cal priponit. Să vezi cum îl mai muncește, el cu bătrâna, și cum îl sapă de câte cinci ori! Și-i zic: „Cum e, tată, când te văitai că ai pământ puțin? Acuma ți-ajunge arii ăia care ți i-au mai lăsat?“ „Măi băiatule, zice, să am eu acum din alea șase pogoane câte le-am avut numai două, și le-ași pupa!...“

Șoferul observă însă pesemne că prietenul șefului său rămânea mai departe cu privirea dură pierdută peste câmpuri și că chipul nu i se lumina și atunci tăcu și se făcu atent la drum, fiindcă treceau prin sate apropiate mult unele de altele și pline de orătării și de copii. Ieșiră apoi după câțva timp

din nou la drum întins și acum soarele roșu scăpata într-o văpaie ca într-un imens incendiu înțepenit la orizont. Pe acest drum lung, mai întâlneam un om cu un măgar, apoi un convoi lung de tractoare, o întreagă brigadă înșiruită pe mai mult de un kilometru, apoi nu mai întâlneam nimic și mașina se pierdu în umbra asfințitului, spre orașul de câmpie unde Niculae avea să-și reia șoferul său, care știa mai bine decât acesta când trebuie să tacă și când e cazul să vorbească...

XIII

„...N-ai fi putut să cred că abia un an mai târziu aveam să-mi dau cu adevărat seama că sunt un om care nu mai are tată. Mi-a scris Ilinca să vii la parastas și am venit singur și la întoarcere încă mi se părea că am venit de-acasă unde el era mai departe în pridvorul lui, când m-am uitat la Marioara și am văzut pe chipul ei o îngrijorare. Se uita direct la mine și privirea îi era grea de neliniște: cum te simți? parcă mă întreba. Sunt cu tine, știu că acum ești singur, dar ne ai pe noi, femeia și copilul tău. Și atunci m-am simțit singur, fiindcă dincolo de îngrijorarea ei, îi lucea în ochi parcă și un triumf că pentru ea se apropiase momentul pe care îl dorise tot timpul și că tot pregătindu-se până atunci să poată trăi și singură cu copilul, nu renunțase nici o clipă la ideea care mijise odată, de mult, în mintea ei de fată, că Niculae al lui Moromete era băiatul care îi plăcuse ei și cu el trebuia să se mărite. Fiindcă a știut să facă din credința mea cu o minciună ce n-a fost în stare în atâția ani de așteptări. Îmi plăcuse de ea, ca de o consăteancă, când a venit atunci la poartă la comitetul de partid... Nu mi-era bine și chipul ei îmi da un fel de liniște, nu-i păsa ei dacă un bărbat la care ținea era sau nu membru în comitetul raional... Fapt e că a picat la țanc și după ce am plimbat-o până seara prin oraș am dus-o acasă unde stătea în casa silvicultorului ăla plecat la Sinaia cu domnișoara Palici. Și acolo, zice, la poartă: „Am o veste mare să-ți dau“. M-a făcut curios și apoi înăuntru în casă: „Mă mărit, Niculae, zice, am venit la tine să-mi iau la revedere.“ „Ei, cu cine te măriți?“ „Cu un băiat pe care l-am cunoscut astă-primăvară când venim ăia cu sonda și găurim pământul în Grama să scoată petrol.“ N-ai putea să spui că m-a găsit cu inima moale din pricină că Ghimpețeanu mă anunțase în ziua aceea că n-o să mai fac parte din comitet, și că unii parcă nici nu mă mai cunoșteau! Cine își face iluzii!... Mi se pare normal, din moment ce nu mai ești printre ei, ce să mai vorbească cu tine, n-ai de ce să

te miri că se face că nu te vede, deși ai lucrat cu el! Ai căzut, ești bun căzut... Ceea ce nu-l împiedică să zică pe urmă, să trăiți, tovarășe, cum s-a întâmplat ulterior când am revenit la secretar în comitetul regional și am mai găsit câțiva dintre ei care mai rămăseseră de sămânță, ați fost la școala superioară de partid, sigur că da, la sapă și la lopată, ani în șir în grădina Mogoșoaia, tâmpitul, vroia să spună că nu crede, deși știa perfect de bine ziua când nu ca să mă trimită la școală m-a scos Beju... Și în ziua aia înainte să mă anunțe Iosif ce primejdie mă pândeă parcă se sfârșea ceva ca și în '45 după război și în calea mea la o răspântie apărea o fată, mă ținea de braț pe stradă și se lipea de mine. N-aveam inima moale, dar speranțele mele erau turburi, eram atât de derutat... La orice m-ași fi așteptat dar nu o astfel de lovitură pe care o promisem și nu era singura, parcă aveam presimțirea că asta nu era totul... „Și, Nicolae, am venit să-mi iau la revedere“, zice. Foarte bine! Nu mai vrea nimic, era împăcată, a înțeles din seara aceea, când m-am dus eu la poarta ei, să nu se mai agațe! Dacă vrea fata să-și ia la revedere, e din satul tău și ăștia sunt cei de o seamă cu tine, alții nu mai sunt decât mai mari sau mai mici, și de prin alte părți. „Bine, Marioară, îmi pare bine, zic, mă bucur...“ „Plec acum din sat după el.“ „Departă?“ „Păi la Moreni!“ Ce mai depărtare și mi-am adus iar aminte de Ileana, ce fată mai iubisem eu în pragul măritişului, aveam în palmă strânsoarea ei, se vede că se întâmplă ceva cu ele în momentele astea, că mă miram ce glas senin avea, uite îi pare și ei bine, săraca, nu mai stă să mă aștepte pe mine și avea mereu colțurile gurii întinse într-un surâs vârat în obraz, de bucurie, pesemne când nu mai vrei nimic de la nimeni, îți ajunge ce ai tu... „Și știi, zic, că nu mai sunt la raion?“ „Nu știu, zice, dar o să te trimită la alt raion, mă mir că îți place, mă uit și la tata că uneori se perpelește noaptea și nu poate să doarmă și înjură de i s-a făcut sufletul negru, de ce să ajungi să ți se facă așa, ce bucurie oi mai fi având? Că nu mai dai cu sapa... Dar când lași sapa jos știi că e odihnă, și nu-ți mai pasă de nimeni, pe câtă vreme în munca asta a voastră vai de odihna aia... Mie să știi că îmi pare bine că te-au scos...“ „Da' ce, zic, e obligatoriu să ajungi ca alde tac-tău?“ „Nu e, zic și eu, o meserie e mai bună, știi că faci ceva și când vii acasă îți vezi de ale tale, că n-o să trăiești două mii de ani...“ Și atunci am scuturat din cap de amețală fiindcă mi s-a părut că aud până și glasul Ilenii și până și mirosul părului ei umed de rouă și atunci am pus mâna pe ea și am apucat-o de umăr și până și umerii ei erau la fel de moi și de plăpânzi ca ai Ilenii. Da, asta e iubirea cea mare a unei fete: înainte de

măritiş cu câteva săptămâni, maximum o lună, dacă ar şti cei care se însoară ar amâna sau nu i-ar da răgaz, în ziua când ar cere-o s-o şi ducă la primărie... Dincolo se vedea lumina aprinsă şi Marioara s-a dus şi i-a spus ceva domnişoarei studente Palici, în tot cazul nu să stingă lumina, fiindcă n-a stins-o... „Ei, zic, dacă tot te măriţi şi ai ținut atât de mult la mine...” Şi am întins-o pe pat. Marioara, atât de vitează, a început să tremure. Hm! Nu era ca Ileana! Era fată mare... Şi după ce am făcut-o să nu mai fie, iar nu mai semăna cu Ileana, a stat lângă mine ceasuri întregi până s-a făcut ziuă, şi n-a scos o vorbă, numai inima îi bătea şi îi ardea fruntea, avea temperatură... Şi mie mi-era milă, uite, zic, cât ține la mine, am judecat-o greşit... Când colo, o aud că îmi spune că nu e vorba de nici-un măritiş. Hm! Iată cum umblă fetele cu minciuni şi cum reuşesc cu ele mai bine decât cu un adevăr... Dacă mi-ar mai fi spus o dată că ține la mine, plecam şi acolo o lăsam... În zilele alea a rămas însărcinată... A venit la mine la seră că n-are nici o pretenţie... Da' când l-a făcut, am avut eu, nu puteam s-o las așa, i-am dat cât am putut din salariul meu de grădinar şi acum puştiul are aproape zece ani, seamănă la frunte şi la ochi cu tata, parcă l-ar fi făcut el, nu eu... Şi în seara aia când m-am întors de la înmormântarea lui: nu simţeam atunci nimic, m-am uitat la ea mirat, am mângâiat-o şi eu, dar i-am spus că nu-mi face bine s-o văd cu obrazul strâmb ca o oglindă urâtă în care m-aşi uita... Să se ducă să nu lase să doarmă singur copilul... iar eu eram foarte calm... Nu mă durea absolut nimic, sufletul nu doare, numai se strânge, se apropie de nesimţire, ceva parcă se încetinise în lucruri, stătea fiecare la locul lui, geamul deschis, oraşul şi străzile izolate, şi cerul... Muream parcă şi eu ca în ziua când am ieşit din spital fără Simina mea... Acum eram fără tatăl meu, pentru totdeauna... Îmi aminteam şi de ziua când el mi-a spus că nu mă mai dă la şcoală, tot așa am simţit şi parcă mă vedeam pe mine de la distanță, ca pe un străin, şi nu mă interesa... Nici nu mai ştiu cum am adormit, iar dimineața m-am sculat ca de obicei, m-am îmbrăcat şi am plecat la comitet. În ziua aia trebuia să plec pe teren cu Deaconu, nu ştiu de ce pun unii ochii pe mine şi vor să mă scoată din munca de partid, deşi acum, hm, e cam greu... Ne-am urcat în maşină şi am plecat, eram în plin sfârşit de campanie de toamnă... Ieşeam pentru întâia oară pe teren cu asta, mă cam ocolea în anumite acţiuni, ca să poată pe urmă să mă critice. Numai că primul-secretar, de, nu semăna cu cel care n-a vrut el să mă primească atunci în chestiunea Beju, unde pleca mă lua cu el şi nu era de acord când Deaconu începea așa pe departe să pună în

discuție activitatea mea... Pesemne că văzând situația asta s-o fi gândit să renunțe pentru moment și hai să mergem pe teren... Seara la întoarcere l-am găsit pe fostul meu notar în birou... Și am intrat la el. „Ei, ce este?” „Vreau să-ți spun, zic, că trebuie dat un ordin prin raioane să-l întâmpine astfel pe Deaconul!” „Adică cum?” „Păi să-ți spun, dă capota «gazului» pe spate și se ridică în picioare lângă șofer și trece așa pe străzi și prin sate...” „Nu mai spune? Vreau să văd și chestia asta!” „Da, dar nu știu dacă cu tine o să facă...” Iar acasă mi s-a părut pe urmă că totul a decurs ca și înainte, cu deosebirea mare că m-am pomenit singur povestindu-i Marioarei această istorie! Vroiam parcă să uit sau să mă prefac că nu știu sau nu cred că nu mai aveam tată. Când te porți cu totul obișnuit nu înseamnă că consideri totul la locul lui, prin chiar sporul de neobișnuit pe care îl aduci, povestind unei muieri pentru întâia oară un lucru care n-o privea?... Dimineața următoare, am plecat iar la comitet, aveam de pregătit un referat important pentru o ședință care a durat atât de mult că mi-a rămas în minte lungă cât o săptămână... Ah, nu mai pot dormi, s-ar putea ca de aici înainte... Ce întuneric e sub pleoape... Nu știu când s-a întâmplat, dar de mult nu se mai face lumină sub pleoapele mele și nu mai trece nimeni pe drum să mă uit ca altădată și să adorm senin... Tată! De ce nu te-am visat niciodată și de ce mie nu mi te-ai arătat la fel ca mamei? Ești supărat pe mine că n-am fost la căpătâiul tău când ai murit? Dar n-am putut veni, ca și Sande, când ai fost pe la mine cu el, mi s-a făcut rău când te-am văzut... Nu e adevărat că n-am știut, a fost Ilinca pe la mine și mi-a spus că ai căzut la pat dar eu *am vrut* să cred că n-o să ți se întâmple nimic, ca să pot să nu vii să te văd așa cum ești, adică tare bătrân și cu chipul morții pe față... Vezi, tot noi vrem să trăim, care rămânem, în timp ce voi vă duceți și tot noi vrem ca voi să aveți chipuri tinere, ca și când o viață întreagă nu ne-a ajuns cât s-a săpat în sufletul nostru... Un an de zile nu m-am gândit la tine după ce te-ai dus, crezând că e mult mai bine ce fac împotriva uitării, fără să-mi dau seama că întunericul năvălește tot mai negru în serile mele, peste mine... Am plecat cu Marioara în zori și mama, cu privirea ei în care verdele tot strălucea povestind, „Niculae, zice, l-am visat zilele astea pe taică-tău. «Moșule, zic, tu ești?» «Eu sunt.» «L-ai văzut pe Niculae că a venit la înmormântarea ta?» «L-am văzut.» «Și cu Dumnezeu ce faci?» Nu mi-a răspuns, a tăcut.”

Niculae se răsuci în pat, aprinse lampa și se ridică în capul oaselor. De trei ori o pusese pe mama lui să-i povestească acel vis până izbutise să-l înțeleagă. „Maică, de multe ori îl visez, dar nu răspunde, eu îl întreb și el

tace, răspunsese mama. Și azi-noapte l-am visat iar și acum a vorbit. Pesemne că știa că o să vii și tu pe-acasă de parastasul lui de-un an. «Moșule, i-am spus, tu ești?» «Eu sunt.»“ Și aici apăruse în glasul mamei glasul lui din ultimii ani, târăgănat și resemnat, copleșit de griji și de tăceri lungi, când vedea că îmbătrânește și simțea el că asta nu mai putea fi oprit. „L-ai văzut pe Niculae că a venit la înmormântarea ta?” continuase mama și abia acum, repetând, se înțelesese ce vruse să spună, că în ceasurile lui grele, când a murit, Niculae n-a fost lângă el, dar că totuși a venit la înmormântare. „Și el ce-a răspuns?” întrebese Niculae. „L-am văzut“, a zis. „Atât?” „Atât!“ Și Niculae nu se mai putuse înșela, era cu adevărat glasul lui, se simțea în aceste cuvinte de dincolo de mormânt că pe lângă durerea pe care ar fi simțit-o el de a fi murit fără să aibă pe nici unul din feciorii lui alături, nu s-a mai adăugat aceea de a fi fost înmormântat, fără să fie măcar unul de față; dar durerea a doua, care n-a fost, n-o ștergea pe prima, care se produsese, l-a văzut că a venit și nu păstrează acolo unde e, cu privire la moartea lui, nici bucurie, nici tristețe, ci singurătate și tăcere. Adică cu oamenii, cu păcatele lui din ultimii zece ani și cu propriii lui fii a văzut cum e, dar cu Dumnezeu? „Fusese el necredincios, adăugase mama, dar singurul lui păcat în afara necredinței și a răătăcirii din urmă nu fusese decât trufia, prea credea că n-o să mai moară niciodată, și așa fi avut să știu dacă Dumnezeu l-a iertat.“ „Și tata ce-a răspuns?” zisese Niculae. „A tăcut. Nu mi-a răspuns nimic.“ Adică așa cum făcuse în partea din urmă a vieții lui, când dădea de înțeles că singurătatea și tăcerea nu pot fi alungate de nimeni o dată ce au pătruns în inima omului și că nu-i mai rămânea decât trufia, pe care o păstrează și dincolo de moarte, cu toate că moartea se luptă cu noi să ne ia totul.

Niculae stinse la loc lumina și-și puse tâmpla pe pernă. „Tată, șopti el, eu nu te-am părăsit niciodată, știi bine... Nu ți-am făcut nici un rău, nu te-am chinuit cu nimic și îmi pare bine că te-ai împăcat cu mama... Dar de ce nu vorbești și cu mine? Crezi cumva că de-aia n-am venit la patul tău înainte să mori, fiindcă te-am uitat?... Știu că poate cu timpul amintirea ta de când eram mic ar fi crescut iar la loc și ar fi astupat-o pe cea de care mi-a fost mie frică să n-o capăt venind la patul tău, m-am gândit și la asta, dar eu mai știu că nu toate încercările te lasă neatins... puține te întăresc, toate caută să-ți ia puterea... Și eu vreau să spun ca și tine că binele n-a pierit niciodată din omenire, dar că trebuie să ajungem să-l facem pentru toți... Altfel crezi că merităm să vedem lumina soarelui? Tată, mă auzi? Nu mai

vrei să stai cu mine de vorbă? Sunt eu, Niculae, mamei i te-arăți și mie nu. De ce? Nu mai ai nimic să-mi spui?”

În acea clipă Niculae văzu cum stratul gros de întuneric (în care gândurile lui se înlănțuiau cu acea tărie care alungă totdeauna somnul și neliniștește sufletul) se dă la o parte dinaintea ochilor lui asemeni unei uși și în lumina veșnicei zile de vară care scâldea bătătura și salcâmi de acasă apărură chiar tatăl său din grădină și o luă încet spre poarta de la drum cu mersul lui ciudat care îți spunea că de acolo de unde vine e greu să-ți spună ce-a fost, dar de-acolo de unde se duce s-ar putea să se întoarcă el cu un rezultat... Ce rezultat?... „Tată!” șopti deodată Niculae și în aceeași clipă simți cum se năpustește asupra lui din adâncul neștiut al ființei un val de duioșie agresivă care îi pipăi apoi gâtul și începu să-l sugrume. „Tată, tată, chemă el și își duse coatele la ochi hohotind. Unde te duci tu acum, încotro o s-o iai după ce deschizi poarta și o să ieși iar la drum?...“

Turburată de plâns, imaginea tatălui reveni iarăși în același loc sub aceeași salcâmi ai curții, luând-o agale spre șosea. Stătea însă mereu cu spatele și mergea exact ca un om care e adevărat că al lui era numai ceea ce era împrejmuț cu gard, dar și peste rest cine îl împiedica să se uite? „Tată, unde te duci?” strigă Niculae iar, de astă dată însă foarte încet și făcând să se topească în el cu un efort suprem plânsul care îl îneca, nu pentru că se temea că Marioara îl va auzi din odaia ei, ușa era groasă, ci pentru că vedea că plânsul nu e bun... Moromete ieși pe podișcă și Niculae porni alături de el cu fruntea în pământ... Văzuse că nu vrea să se uite la el...

„...Sigur, de ce să se uite, de ce să stea și el de vorbă cu tine, crede că se mai roagă cineva de el, mai e prostul ăla, parcă dacă nu vrea el nu vinde mama partea mea de pământ... și Bărăgan suna cu goarna băăăăăă toată lumea să se strângă la primărie că a venit băiatul ăsta al lui Moromete... Ilinca se mărită cu Ouăbei, tăceți din gură, striga mama parcă s-ar fi dărâmat casa pe ea și el îi făcea semn Ilinchii, de ce, zice tata senin, ce are Ouăbei, nu e și el flăcău ca alții?... N-am mai văzut-o până atunci pe mama ridicând pumnul în aer, du-te, fa, de-aici, când ți-oi da una acuma te trimet taman la popa în brațe... pentru întâia oară ieșisem așa de departe și stăm cu fața în sus și soarele ardea roșu prin mușamaua neagră a pălăriei și ce pustiu era în vârful dealului, parcă pieriseră oamenii de pe pământ și rămăsesem numai eu... Am dat pălăria la o parte și m-am uitat la soare să-l văd cu ochii deschiși, eram numai noi doi, și i-am văzut miezul de foc alb și am închis pe urmă ochii fiindcă se făcea întuneric în jur și atunci am simțit

o palmă care îmi mângâie tigva tunsă și urechile... pe unde venise? Niculae mamă, ce faci tu aici singur?... Dar tu unde te duci?... Mă duc să-l tămâi pe tata pe care tu nu l-ai mai apucat... acuma ziua?... da, mă duc pe la surori și până diseară abia ajung, că e taman la Burdeni și dorm și eu la ele și la noapte mă duc la cimitir... și s-a-ndepărtat pe câmpie cu cușnița de răchită albă sub braț și o văd că se întoarce... ți-o fi foame, maică!... nu mi-e foame... ești cu caii, să-ți dau, zi bogdaproste, că ești copil curat... și s-antors înapoi cu fustele ei mari, ce înaltă era, dar tatei îi venea numai până la umăr, dar nici el nu era mai înalt ca Dumitru lui Nae... Și el crede că nu știe nimeni ce trebuie să facă, merge pe lângă garduri absolut fără să te ia în seamă cu fruntea când sus spre vârfurile salcânilor, când jos pe lângă poteca pe care calcă și se uită la ea de parcă s-ar feri să nu se ia poteca după el, bun, bine, am înțeles, mergem mai departe și e și ăla cu care ne întâlnim un om și ăsta care stă pe loc lângă stâlpul ulucii lui și celălalt de la celălalt stâlp de la cealaltă poartă peste drum, ca să nu mai vorbim de cel la care ne ducem, care e omul cel mai în puterea cuvântului dintre toți, dar socoteala ciobanului e achitată?... sau ne ducem acolo degeaba?... socoteala ciobanului e achitată... atunci putem să discutăm, fiindcă băieți mai vrednici ca ai mei nu mai are nimeni, mai ales ca ăsta micu, Niculae, i-a plăcut să muncească de când era mic, îi sfârâiau mâinile pe treabă, la secere, fetele astea, care nici ele nu pot să zică că nu erau vrednice, dar nu se puteau ține de Niculae, că el o lua așa înainte cu postata și curgeau poloagele în urma lui ca traversele pe calea ferată și de bucurie odată își înfigea mâinile în părul Ilinchii și aia striga tată... tată... tată...“

De mult Niculae adormise. Dimineața când se sculă nu arăta nici prea odihnit, și nici prea senin, și Marioara se miră, fiindcă, zise ea, de câteva ori a trezit-o ceva, nici ea nu și-a dat seama ce, și pe urmă a tras cu urechea și nu s-a înșelat: l-a auzit pe el, pe Niculae de alături, cum râdea în somn...